Anul II
nr. 104
6-12 ianuarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NOUTATE ŞI SCHIMBARE

© C. Bumbuţ

În acest număr:

▲ Paul CORNEA (pag. 6)

▲ Mihai ZAMFIR
Dan A. LĂZĂRESCU (pag. 7)

▲ Nicolae MANOLESCU
Alexandru DUŢU (pag. 9)

▲ În pag. 8
un documentar despre noua soartă a foştilor prim-secretari de judeţ

▲ În pag. 11
un interviu cu Gregor von REZZORI

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Tot de la o lume la alta

În mai multe articole din această serie mi-am exprimat indignarea şi consternarea constatînd ceea ce confraţii noştri, intelectualii din Vest, spun despre situaţia ţărilor fost comuniste, cu deosebire despre România, a cărei experienţă atroce şi aberantă ar trebui să constituie în primul rînd obiect de constatări şi, eventual, de studiu. Nu avem nevoie nici de jelanii nici de sfaturi, nici de clişee ideologice, nici de bunăvoinţă alăturea cu realitatea; avem îndeosebi nevoie de înţelegere. În ţara noastră s-a perpetrat o crimă oribilă, la proporţii naţionale, şi faptul acesta rămîne, dincolo de explicaţii şi interpretări (Rog mai ales pe zetarul **Dilemei** să nu-mi corecteze greşit „perpetrat" în perpetuat, cum o face sistematic, deoarece îmi deformează tot ceea ce voisem să spun!). Pretind, nu milă şi discursuri umanitare, nici încurajări cu aere de superioritate intelectuală, ci acest fapt simplu: înţelegere. Dealtminteri pentru un bacteriolog să zicem e o mană divină o epidemie de ciumă cu forme noi sau atipice de manifestaţie; nu le pretind diferitor doftori occidentali altceva decît să studieze boala, cu tot calmul, cu obiectivitate, eventual cu un interes cinic, dar nu să ne reproşeze nouă românilor că am ajuns victima susnumitului morb pentru că nu l-am citit pe Marx cum trebuie sau că nu avem nivelul intelectual de a-l pricepe pe Hegel, dar mai ales că nu am umblat cu toţii cu un căţel de usturoi atîrnat de gît. Nu; cer de la orice om care se ocupă de comunism nu să studieze Constituţia, ci să facă anchete asupra regimului din închisori, să examineze cadavrele, să judece comportamentul „organelor" de partid şi de stat în raport cu „populaţia", să vadă ce se ascunde dincolo de indicii cantitativi ai industrializării noastre, graţie cărora în ultimii ani ai comunismului depăşisem S.U.A. şi alte asemenea ţări la producţie de oţel etc.

Experienţa ar fi mai mult decît interesantă; las' că un medic ar putea să facă observaţii utile despre cum se moare de caşexie sau cum e cînd, scăpînd dintr-o închisoare comunistă, ieşi cu mai puţin de o treime din greutatea fizică pe care ai avut-o la arestare (cazul d-lor Coposu şi Dan Am. Lăzărescu). Dar chiar în domeniul moral, prin excelenţă victimă a pălăvrăgelilor subtile, se pot face observaţii pentru care omului occidental îi lipsesc şi experienţa şi materia primă abundentă: felul în care o populaţie este îndobitocită prin propagandă persistentă, pe mai multe generaţii, felul în care deformările cele mai grave ajung să fie acceptate, să constituie normalitatea. Mă gîndesc de pildă la experienţa limită ce s-a făcut în comunism cu privinţă la acceptarea suferinţei, la gradul nebănuit de rezistenţă şi îndurare a firii omeneşti, despre renaşterea (mai rară, dar nu imposibilă) a omului după cele mai grozave chinuri şi înjosiri.

Dar să ne gîndim la un fapt care stă la îndemîna oricui să-l observe în sistemul totalitar: că sute de milioane de oameni au revenit la condiţia de sclavi, sclavia fiind o instituţie la care destule ţări europene nu renunţaseră decît foarte recent, doar de cîteva generaţii. Sclavia în comunism a fost şi este pentru mai mult de un miliard de oameni ceva mult mai rău decît ceea ce era în Egiptul faraonilor, la Roma, în China, în ţările coloniale; sclavii în lumea modernă erau trataţi ca atare, dar, în plus, aveau şi obligaţii ca şi cum ar fi fost nişte oameni liberi. Sclavia a fost generală, în tot sistemul socialist, şi dacă Lenin a putut spune că socialismul este Puterea sovietică (bolşevică, în realitate) plus electrificarea, în fapt socialismul s-a dovedit o societate bazată pe sclavie plus tehnica voit cea mai înaltă. Numai asta l-ar face interesant pentru sociologi, pentru observatorii sau utopiştii politici...

Koestler a remarcat în mod perspicace şi a fost urmărit de acest fenomen, al acceptării sclaviei, ca unul care trăise cu stupoare trecerea Germaniei de la libertate la statutul totalitar, exact aşa cum sclavii Romei pe vremea lui Spartacus nu au vrut să-şi părăsească această condiţie şi nu au trecut în proporţia aşteptată de partea celui care le oferea libertatea. Cel care ştia să observe şi să spună lucrurilor pe nume are explicaţia unui fenomen aberant: întoarcerea ţărilor din Est la socialism (la regimul de asigurare pe care îl oferă orice regim accentuat etatist); dar ce altceva a fost întoarcerea spăşită a unor negri americani, după eliberarea din sclavie la vechii lor stăpîni, după o scurtă experienţă a „libertăţii", sau a ţiganilor noştri după marea Dezrobire din secolul trecut? În loc să facă observaţiile amare cuvenite asupra naturii omeneşti (care nu ne îngăduie să ne jucăm aşa de uşor cu noţiuni de felul „libertăţii") intelectualii marxizanţi din Occident jubilează fără ruşine văzînd că Europa de Est se „întoarce la stînga" şi votează pentru foştii stăpîni prepotenţi, în loc să observe acest fenomen şi să-l deplîngă, el fiind cea mai mare victorie pe care a obţinut-o în condiţii de libertate, cinstite, spiritul totalitar. Că în anumite momente ale istoriei diverse popoare au optat pentru securitatea pe care le-o oferă orice regim politic forte (nicăieri nefiind cineva mai asigurat, în condiţii minimale, decente, ca într-o închisoare) este de observat, dar cu cele mai profunde regrete. Şi fenomenul nu devine scuzabil pentru că „masele" au fost atrase de vreun personaj fascinant precum Mussolini, Hitler, Atatürk sau colonelul Peron, dar nici de alde Corneliu Zelea Codreanu, Fidel Castro, Che Guevara sau Khomeiny. Marxiştii, care speculează tot ce e mai josnic în firea umană şi se pricep să transforme sentimentele negative (ura, invidia, dorinţa de revanşă personală) conferindu-le suprafaţă socială prin tot felul de seducătoare etichete, se găsesc numai prin fraudă confirmaţi în actualul dureros eşec european al experienţei libertăţii. Nu mai puţin însă, se constată că libertatea, cu urmările ei: dreptul la iniţiativă, spiritul de concurenţă, gustul riscului, este apanajul unei elite spirituale restrînse, probabil la fel de redusă în România ca şi în multe ţări cu „tradiţie democratică", precum Suedia.

În aceste condiţii, ce e de făcut? Cum poate ajuta lumea occidentală (de unde ţării noastre i-a venit totdeauna lumina) să o ajute eficient? Desigur că în primul rînd ar trebui ca intelectualitatea ei să se deparaziteze de marxism, să se supună ea însăşi unui regim de dezintoxicaţie faţă de nebunia marxistă... Dar în ţara noastră se impun măsuri urgente pentru care în Occident există un capital ideologic considerabil din care ne-am alimentat în trecut cu efecte incalculabile, într-o „sinteză" îndrăzneaţă, care nu e bine înţeleasă în primul rînd de noi înşine. (Şi pentru a cărei clarificare, îmi îngădui să încerc şi eu, aici, în **Dilema**, unele analize.) N-avem însă nevoie de feluriţi „ambasadori" ai spiritului occidental, care vor să ne înveţe răsuflata lecţie socialistă şi să ne certe pentru „devierile" noastre (uneori stîngace) de la această aberaţie.

În ceea ce mă priveşte, deşi am reputaţia unui om de spirit, nu pot citi nici măcar cu un zîmbet cărţi docte sau de înaltă politologie semnate de feluriţi universitari parizieni unde cei mai mari duşmani ai progresului şi democraţiei sunt generalul Franco, generalul Pinochet, un fel de bestie însetată de sînge, şi preşedintele american Nixon. Iar tătucul Stalin e înfăţişat ca un om cam brutal şi primitiv, dar care a condus lupta împotriva Germaniei naziste, era un antifascist notoriu şi a dotat popoarele aşazisei Uniuni Soyietice cu cea mai progresistă constituţie din lume. În acelaşi timp, Hruşciov a fost un bonom simpatic deşi cam necioplit, criminalul care şi-a zis Iosif Broz Tito, un fel de combinaţie între Robin Hood şi Ioana d'Arc, iar Brejnev un birocrat fără fantezie dar care nu dorea decît un singur lucru: pacea mondială pe care o ameninţau imperialiştii cuibăriţi la Casa Albă. (Închei provizoriu, cerînd cu anticipaţie scuze cititorilor pentru numeroasele nume proprii greşit transcrise, uneori chiar din vina mea, nu a zetarului.)

Alexandru GEORGE

„Copiii în mişcare"

Alega copiii şi problemele lor de ideea de noutate este deja un loc comun. Din păcate, asocierea în cauză nu poate fi ocolită, atîta timp cît mereu sîntem confruntaţi (noi, omenirea) cu adevărate drame ale celor mai mici decît noi. „Copiii în mişcare", dislocaţi de factori externi din locul lor cultural şi afectiv stabil, au constituit subiectul **Conferinţei Internaţionale de la Haga**, desfăşurate în octombrie 1994, sub auspiciile Comitetului Neerlandez al Anului Internaţional al Familiei şi al Conferinţei de Drept Privat Internaţional de la Haga. În centrul problematicii abordate de participanţii la Conferinţă s-a situat, ne informează **dr. Alexandru Zugrăvescu, coordonatoare de programe la UNITER** şi una din participantele din partea României, a stat situaţia copiilor refugiaţi. Plecat din ţara lui datorită unor cataclisme naturale, războaie interne, situaţii economice proaste sau maltratări în familie, copilul fuge spre ţara de primire singur sau însoţit de mamă, continuă doamna Zugrăvescu. Aici lucrurile se complică, nu numai din punct de vedere economic (sînt ţări de primire, din America de S de exemplu, foarte sărace), cît şi psihologic. Dislocat din cultura lui, şi intrînd în contact cu mecanisme socio-culturale diferite, copilul îşi pierde, uşor, vechile obiceiuri, religii, vechea limbă. De aceea apare alienarea între părinţi şi copii. Pierzînd modelul esenţial al părinţilor, în special pe cel al tatălui, copiii (mai ales cei mai mari dintr-o familie) se maturizează mult mai repede, renunţînd la copilărie. Soluţia adopţiunii nu este întotdeauna optimă, existînd cazuri cînd, mai tîrziu, apar părinţii. Dacă nu sînt adoptaţi, se pun alte probleme: cum îi tutelezi? cum îi ocroteşti? cine le caută părinţii? e bine să-i repatriezi sau să le aduci familia în ţara de primire? Răspunsuri la aceste întrebări nu au putut fi date, ne relatează în continuare doamna Zugrăvescu, deoarece nu există o legislaţie care să reglementeze statutul acestor copii. Soluţiile posibile pentru păstrarea identităţii culturale a micilor refugiaţi sînt traiul lor într-o comunitate din aceeaşi zonă de unde provin şi copiii, condusă de un şef tradiţional.

Celelalte două tipuri de „copii în mişcare" de care s-a ocupat Conferinţa au fost cei adoptaţi într-o altă ţară şi cei răpiţi (în general tot de un membru al familiei). Din fericire, soarta acestor copii este controlată prin existenţa unei legislaţi. Ocupîndu-se, în comunicarea sa, de problema adopţiilor internaţionale din România, dr. Zugrăvescu s-a referit la necesitatea încheierii tuturor acestora numai prin agenţii străine ce beneficiază de aprobarea Comitetului Român pentru Adopţii, acestea putînd controla, în următorii doi ani, şi situaţia copilului în noua familie.

Dacă pe plan internaţional problema la ordina zilei este cea a copiilor refugiaţi, în România, prezenţa a numeroşi copii abandonaţi nu mai e o noutate pentru nimeni. Nou este, însă, **programul Artschool**, iniţiat de UNITER (coordonat tot de doamna Zugrăvescu), care nu se axează, tradiţional, pe acordarea de ajutoare materiale copiilor, ci pe dezvoltarea imaginaţiei, a personalităţii şi identităţii lor. Cei care lucrează cu copiii sînt oameni de teatru, actori în general, care îi ajută pe fiecare dintre elevii lor să-şi creeze o poveste a lui, a grupului respectiv. Copiii doresc de cele mai multe ori, un spectacol comun la sfîrşit; scopul acţiunii nu este însă produsul final, ci lucrul individual în sine. Pe lîngă cele 9 centre de acest fel din ţară, un alt proiect inclus în **Artschool** este cel de **Clinic Clown**. Acesta nu se mai ocupă, ca de obicei, de copiii fără părinţi, ci de cei din spitale. Cu totul nou în România, proiectul a fost iniţiat cu ajutorul a doi „clowni" olandezi care au pregătit, în cadrul unor ateliere de lucru, 15 urmaşi români. Deocamdată există trei perechi de clowni care lucrează deja în Spitalul Grigore Alexandrescu din Bucureşti. Ei sînt actori, care, îmbrăcaţi în costume simple de clowni (recuzită proprie) încearcă să lege o relaţie cu fiecare copil dintr-un salon. **Cătălin Gugu**, actor la Teatrul Ţăndărică, este un clown aproape veritabil, atît datorită nasului roşu, demontabil, cît, mai ales, talentului pentru improvizaţia din nimic. În mica lui trusă magică se află cîteva baloane (care, la nevoie, pot deveni cîini sau alte figurine), o batistă care apare şi dispare, un trandafir de pastic, cîteva bile. Nu arsenalul modest din care lasă cîte ceva copiilor, este, însă, important, ci faptul că reuşeşte să-i scoată, pe micii spectatori, pentru un timp, din lîncezeala albă a spitalului (pe care a trăit-o şi Cătălin cînd era mic). El a ştiut de exemplu, s-o facă atentă pe Narcisa Breslaşu, în vîrstă de 13 ani, care nu poate fi independentă şi nu se poate deplasa şi care fusese adusă în salon la puţin timp după operaţie. Partenera lui Cătălin este **Mariana Palade**, şi ea actriţă a aceluiaşi teatru, care, fără a avea nimic aranjat dinainte, răspunde prompt semnalelor lui Cătălin.

Iaromira POPOVICI

Invenţii '94

Brevetate, reale, originale, folositoare:

- Pantof cu circumferinţă ajustabilă („Mijlocul de ajustare a circumferinţei poate fi manual sau automatic şi conţine în general un ansamblu de căptuşeală, ajustabil la circumferinţă, dispus în pantof");
- Instalaţie de miezuire;
- Procedeu şi dispozitiv pentru evitarea orbirii temporare;
- Autogunoieră;
- Procedeu şi agregat pentru umplerea ambalajelor (US. 72; Fr. 54);
- Procedeu de obţinere a cărbunilor activi din mangal de ciocălăi de porumb;
- Procedeu de obţinere a pulberii 17/7 MNTV destinată încărcăturii de azvîrlire pentru tunul de 100 cîmp;
- Procedeu pentru sinteza Hidrazobis - 2,4 - Dimetilvaleronitrilului;
- Vibrator de beton;
- Uşă de tezaur;
- Dispozitiv didactic pentru determinarea rădăcinii pătrate dintr-un număr natural;
- Hibrid de găini pentru ouă de consum, safir 376;
- Preparate farmaceutice pentru combaterea cîrceilor musculari şi procedeu de obţinere a acestora;
- Procedeu de valorificare superioară a gălbenuşului de ou;
- Cizme de protecţie pentru cai, împotriva substanţelor toxice;
- Cositoare pentru vegetaţie acvatică;
- Maşină pentru formarea pălăriilor;
- Hamac autonom cu suport portabil;
- Aripi portabile pentru jucării zburătoare;
- Moară cu ventilator;
- Maşină de cepuit;
- Dispozitiv de apucare şi tragere;
- Dispozitiv economizor („întrerupe curgerea apei din robinet în timpul spălării, în perioada în care mîinile sau obiectele de spălat nu e necesar să se afle sub jetul de apă...");
- Procedeu şi dipositiv pentru lepuit plan;
- Metodă de ambalare a ţigaretelor într-un pachet (cu filtrul în jos).

Cele de mai sus au fost selectate din Buletinul Oficial de Proprietate Industrială, Secţiunea Invenţii

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Vin americanii!**
- **Crîşme şi cafenele**
- **Locul comun**

© C. Bumbuț

Măria-Sa Detaliul (II)

Duminică, 5 noiembrie, autoritățile est-germane autorizaseră plecările definitive în vest. Dar nu direct, ci ocolit, prin Cehoslovacia, de unde fugarii treceau în Bavaria. Candidații la emigrație erau numeroși: cîte trei sute de automobile pe oră treceau prin punctul ceh de frontieră către RFG. Însă marți, 7 noiembrie, cehii îl amenință pe Egon Krenz că vor închide frontiera dintre ei și RDG, fiindcă valul de nemți ce se scurgea spre vest putea să contamineze populația locală. Trebuia găsită o altă soluție - și nu exista decît una singură: deschiderea unui punct de trecere directă din RDG în RFG. Undeva, aproape de locul unde se întîlneau frontierele dintre RDG, Cehoslovacia și RFG. Se hotărăște ca pe 9 noiembrie primul ministru să prezinte un proiect în acest sens. Ministrul est-german de externe îl convoacă pe ambasadorul sovietic, îi prezintă măsurile preconizate și-i cere acestuia să obțină o reacție de la Moscova, cel tîrziu pînă la 9 noiembrie. Acesta îl anunță pe ministrul sovietic de externe, Eduard Șevarnadze, care spune că în principiu est-germanii sînt cei care trebuie să hotărască, dar cere ambasadorului său să-și consulte experții și să dea un aviz. Miercuri, 8 noiembrie, ambasadorul e înconjurat de colaboratorii săi, dintre care nu lipsesc reprezentanții serviciilor secrete sovietice. Este pusă în discuție soluția disperată găsită de conducătorii est-germani: o spărtură, doar una singură, în cortina de fier, undeva, în sud-vestul RDG. Ambasadorul și consilierii săi ajung la concluzia că nu se pot opune deciziei liderilor redegiști. Avizul este trimis la Moscova, lui Șevarnadze.

În aceeași zi, ministrul est-german de interne îi cere șefului serviciului pașapoarte să redacteze un proiect de decret prin care erau autorizate plecările definitive din RDG, prin toate punctele de frontieră. Proiectul urma să fie prezentat pe 9 noiembrie, la plenara Comitetului Central. Rămîne un mister de ce ministrul de interne a spus că plecările se vor face „prin toate punctele de frontieră", nu printr-unul singur, cum se comunicase la ministerul de externe, A primit el un ordin prost? L-a schimbat el? Nu s-a aflat nici pînă astăzi.

În aceeași zi, miercuri 8 noiembrie, spre seară, conducătorii est-germani primesc răspunsul cancelarului Kohl: dacă se respectă cele trei condiții, RFG va acorda RDG un ajutor economic de dimensiuni cu totul neobișnuite.

Joi, 9 noiembrie, la Ministerul est-german de Interne se discută proiectul de lege prin care se autorizau plecările definitive în vest, prin oricare punct de frontieră. Dar cetățenii redegiști care nu vor să plece definitiv ce vor face? Comisia, din care fac parte și doi ofițeri STASI, hotărăște, cu de la sine putere, să prevadă și pentru aceștia două articole: „1. Călătoriile în străinătate pot fi cerute fără condiții. 2. Plecările definitive se vor face prin toate punctele de frontieră între RDG și RFG, inclusiv Berlin". Textul urma să devină aplicabil începînd de a doua zi, 10 noiembrie.

De la Moscova se comunică ambasadorului sovietic lipsa de obiecții la proiectul de a se deschide un punct de trecere în sudul RDG. La Plenara Comitetului Central nu există, în zăpăceala creată de manifestațiile de stradă și de acceptarea condițiilor puse de Kohl, decît o singură întrebare serioasă: care este părerea sovieticilor? Se transmite că nu au obiecții.

Purtătorul de cuvînt al partidului, Gunther Schabowski, primește două pagini bătute la mașină de la Egon Krenz, care îi spune să le citească la conferința de presă. Purtătorul de cuvînt este și el complet aiurit de tot ce se întîmplă. Își aruncă ochii la repezeală pe cele două foi, apoi, în fața a două sute de jurnaliști și în direct pentru televiziunea est-germană, Schabowski declară că decretul este aplicabil începînd chiar din acel moment. Pe pagina a doua era totuși scris că informația despre deschiderea punctelor de frontieră era publicabilă începînd de a doua zi, 10 noiembrie, ora 6 dimineața. Cînd purtătorul de cuvînt al partidului a anunțat această știre era 9 noiembrie, ora 18 și 42 de minute. Două ore mai tîrziu, în fața punctului de trecere din Berlinul de Est în cel de Vest mii, zeci de mii de redegiști așteaptă să se deschidă granița, „cum s-a anunțat la televiziune". Granița se deschide. Așa a căzut Zidul.

A doua zi, ambasadorul sovietic a cerut explicații ministrului est-german de externe: era vorba doar de un singur punct, undeva, în sud, de ce s-au deschis toate și, mai ales, de ce la Berlin? Răspunsul primit a fost „Ce importanță mai are acum"?!

Mircea IORGULESCU

Liceul, reforma și ministrul

De cîte ori spun că performanța didactică a liceelor noastre e mediocră, mi se răspunde că ele au pus, totuși, în circulație o puzderie de copii superdotați. E un sofism mărunt, care transferă asupra programelor școlare meritele lui Dumnezeu. O școală bună nu e o pepinieră de genii. O școală bună produce o **medie umană cultivată**, o massă intelectuală decentă, care nu ia cu asalt Academia Regală din Suedia, dar nici nu te face de rîs. Un liceu normal, cu profesori de elită, program de învățămînt bine dozat și bacalaureat riguros garantează nu strălucirea cîtorva vîrfuri, ci minima civilizație mentală a celor mai mulți dintre absolvenții săi. Cînd auzi cum pronunță crainicii noștri de radio și televiziune (mulți dintre ei tineri și foarte tineri) numele străine care le cad sub ochi, cînd vezi tezele de admitere la facultatea de filosofie (pline de greșeli de ortografie, confuzii monumentale și delir metafizic), cînd asculți răspunsurile oferite de pietonul curent la anchetele domnului Gaiță (despre „comuna primitivă" enumerată alături de comuna Voluntari, despre muntele lui Venus aflat undeva în Grecia și despre sensul cuvîntului „efemer", pendulînd amplu între „homosexual" și „afemeiat"), cînd, în sfîrșit, ai de-a face cu modul de a vorbi românește al patrioților care ne reprezintă în parlament, sau cu stilistica barbară a gazetarilor de toate culorile - te umpli, fatalmente, de acreală și de amărăciune. Nu știu alții cum sînt, dar eu cînd mă izbesc de atari simptome, mă gîndesc deîndată la liceu, la liceul prost făcut, făcut fără rost, făcut degeaba.

Cum s-a ajuns aici e o poveste lungă. Ideea strict cantitativă pe care a avut-o despre spirit comunismul a provocat un generalizat colaps calitativ. Principiul terorist al celor 11 (sau 12) clase obligatorii a lichidat analfabetismul, dar a făcut să triumfe topîrlănia sfertodoctă și a aruncat în aer toate criteriile unei promovări selective. Doctrina clasei muncitoare s-a înverșunat - psihanalizabil - să producă intelectuali cu de-a sila. Ideologizarea crescîndă a manualelor, sabotarea modernității (neînsoțită măcar de restaurarea tradițiilor), politizarea vieții școlare, ruinarea nesăbuită a umanioarelor (în ciuda retoricii uzate a „obîrșiilor traiane") - toate au dus la degradarea atmosferei gimnaziale și a eficienței pedagogice. Noile generații de profesori și-au pierdut și ei - cu unele, eroice, excepții - autoritatea și competența. Ei înșiși absolvenți de licee proaste, nu aveau cum să egaleze anvergura înaintașilor lor, dintre care unii mai puteau fi întîlniți în învățămîntul secundar în anii '50 și la începutul anilor '60. Profesorul de liceu avea - în România interbelică - croială universitară. Mari critici literari, mari scriitori, mari figuri ale ierarhiei academice și-au început cariera ca dascăli de liceu. În ultimele decenii, dimpotrivă, au apărut profesori universitari care abia atingeau nivelul școlii generale. Nu contest circumstanțele lor atenuante: salarii mici, norme epuizante, cumulînd arbitrar discipline diverse, obligații obștești inepte ș.a.m.d. Fapt e că rezultatele sînt dramatice, iar consecințele lor depășesc, din nefericire, sfera oarecum inocentă a „culturii generale". Absența unui liceu bun e o problemă **socială**: ne îmbrăcăm rudimentar, vorbim rău și votăm brambura pentrucă am făcut un liceu prost. Avem dublă conștiință, mințim ușor și ne purtăm grosolan pentrucă am făcut un liceu prost. Liceul prost a făcut posibilă popularitatea cenaclului „Flacăra", liceul prost explică ura pentru intelectuali și, în genere, disprețul pentru elite. Nimic nu e mai urgent, prin urmare, decît o reformă temeinică a învățămîntului liceal.

Am fost cu atît mai surprins cînd, acum cîteva săptămîni, mi-a căzut în mînă un proiect de restructurare a învățămîntului secundar, secția umanistică. El reușea să imagineze o stricătură încă și mai mare decît cea pe care am descris-o. Nu am datele necesare pentru o analiză de detaliu a lucrurilor, îmi e de ajuns să invoc gafele flagrante, evidențele de primă instanță. Orele de limba și literatura română (sîntem, repet, la secția umanistică) se desfășoară, în timp, după un grafic descrescător: 9 ore pe săptămînă în cursul primar, 4 în clasele V-VIII și numai 3 în clasele IX-XII. Așadar, pe măsură ce curiozitatea literară a elevului și dexteritățile lui analitice se maturizează, ministerul îi reduce orele de clasă, aducîndu-le cam la nivelul educației fizice (care dispune de două ore săptămînale). Tot două ore săptămînale sînt rezervate, din clasa a II-a pînă într-a XII-a „limbii moderne" opționale. O **singură limbă**, nu două cum ar trebui și cum, de bine de rău, este încă regula. Latină nu se face decît în clasele IX și X (două ore pe săptămînă), iar la greacă nici nu putem visa, deși părinții generației mele încă știu pe dinafară „Paterimon"-ul învățat în liceu, după un manual care, astăzi, e folosit și în facultăți. Religia e îngăduită (cu o oră pe săptămînă) numai pînă în clasa a VIII-a, adică atît cît să rămînă la nivel de basm și superstiție. La vîrsta marilor întrebări, adolescentului i se refuză precaut contactul cu un domeniu care, s-ar zice, e rezervat copiilor. Cu o grijulie măsură sînt dozate, în clasele IX-XII, „științele spiritului" (logica, psihologia, filosofia și economia): elevului i se administrează porții mici, așa încît să fie scutit de supraîncărcări și indigestii. S-a hotărît că ideală pentru logică e strict clasa a IX-a: două ore pe săptămînă. Clasa a X-a e a psihologiei, a XI-a - a economiei, iar a XII-a, încununarea, e filosofică. Toate stau sub semnul fatal al lui „o dată-n viață", al întîlnirii exotice cu o problematică resimțită - în mod vădit - de „reformatori" drept marginală.

Constantin Noica era de părere că între 35 și 40 de ani ar trebui să trecem încă o dată, cu toții, prin cîteva clase de liceu: să învățăm din nou, de data aceasta mai nobil și mai intens motivați, lucrurile miraculoase parcurse sub constrîngere la vîrsta fragedă a școlii: geografia, gramatica, chimia, logica ș.c.l. E un fel de a spune că liceul - cu deschiderea lui enciclopedică - nu e doar un bun început, ci și o bună împlinire, apogeul legitim al oricărui proces formativ. De la o asemenea viziune la programul de reformă evocat adineaori e un abis de incomprehensiune: e distanța dintre educație și mutilare. Vreau să sper că Ministerul Învățămîntului nu va lua asupră-și rușinea acestei distanțe. Domnul Liviu Maior mi-a apărut, în cîteva împrejurări, drept un om de bună-intenție și de bună-cuviință. Pînă mai ieri însă, cînd l-am văzut acceptînd vecinătatea și blagoslovenia grupului „România Mare". Grupului acestuia îi place să-și adjudece miniștri, dacă nu reușește (încă) să-și adjudece ministere. Opiniile și tandrețurile private ale dlui Maior nu ne interesează. Dar e îngrijorător să constatăm că Domnia Sa nu are discernămîntul de a proteja instituția pe care o reprezintă de asocieri și contaminări impuse. Pe vremuri, orice institutor știa că nici elevii, nici - cu atît mai puțin -el însuși - nu aveau voie să frecventeze locuri rău famate. Dl. Maior ar fi trebuit deasemenea, în bună tradiție ardelenească, să știe că un profesor universitar de istorie nu se lasă flatat de slugi notorii ale istoriei, că un patriot nu poate întinde mîna unor literatori de duzină care schimonosesc săptămînal limba română pentru a o coborî la nesfîrșita lor vulgaritate și că un ministru - mai ales un ministru al învățămîntului - nu se lasă premiat de o bodegă.

Andrei PLEȘU

TV (totul de vînzare)

Noaptea preşedinţilor

Am să încep cu un lung citat, pentru care se cuvine să îmi cer scuze, dat fiind că nu am posibilitatea de a cere permisiunea pentru producerea lui. Este vorba de un extras dintr-o convorbire cu dramaturgul şi omul de teatru polonez Tadeusz Kantor apărută în revista **La Règle du jeu** (nr. 1, mai 1990) sub semnătura lui Guy Scarpetta.

„Visam de multă vreme să fac un spectacol în care să înfrunt Puterea, în general... Dar, din moment ce partidul comunist s-a dezintegrat, mai este cu putinţă aşa ceva? Fără îndoială. Nu cred că Puterea a dispărut. Şi-a modificat, puţin, aspectul... La baza acestei idei nu se află, însă, un obiectiv politic ori social, ci ceva exclusiv teatral. Pe scurt, cînd am realizat **Clasa moartă**, modelul pe care l-am indicat actorilor au fost «morţii». (...) «Domnii de la Putere»... Şi ei sînt, dintr-o anumită privinţă, nişte morţi... Oricum, nu foarte umani... Mai degrabă abstracţi... E foarte comic, pentru că deţinătorii puterii comuniste detestau şi combăteau abstracţiunea în artă, însă erau ei înşişi «abstracţi» (...) Este teribilă înfăţişarea oamenilor de la putere (...) Cînd mă uit la feţele responsabililor politici, la televizor... Sînt serioşi, încordaţi, greoi... Înfiorător! (...) Încerc să mi-i imaginez mîncînd, făcînd amor... Stupid... Există în ei ceva împietrit, mort...“ Etc.

Noaptea Revelionului a fost, pe ecranul televizoarelor, o noapte a preşedinţilor. Şi, în general, a oamenilor politici. În picioare sau aşezaţi, îmbrăcaţi fără excepţie în haine negre, cu - la sfîrşitul intervenţiilor - cîte o cupă de şampanie în mînă, aceştia au fost convocaţi de către ziarişti să **oficieze**. Ceea ce a făcut ca sărbătoreasca ceremonie să pară mai curînd una de doliu, în care numai mortul era incert. E sigur, însă, că ne-am îngropat anul cu numărul de cod 1994 al vieţii noastre. Nu puţini dintre noi, în frunte, desigur, cu cei ce ne-au fost arătaţi în noaptea de Anul Nou vor fi îngropat, însă, altceva: „comori“, cu sau fără ghilimele.

Concentraţia de oameni politici de pe micul ecran a fost deosebit de mare, pînă aproape de insuportabil. Oamenii politici (mă refer la „specia“ cu această denumire) sînt, mai presus de orice, nişte (etimologic) **monştri**, gata oricînd să se arate şi să se lase arătaţi, oameni, deci, **publici** şi **pentru public**; măşti (persona). Publicul sîntem noi, ei sînt, **fără culoare** (căci indiferent de „culoare“), Puterea, readucînd **negrul** pe ecranele color, rămînînd ca **albul** pe care se înscriu gesturile lor istorice să fim noi, privitorii. Totul ar fi, cum se spune, în regulă (aceasta e legea!), dacă acest negru pe acest alb ar da un text clar, lizibil sau măcar descifrabil. Şi dacă nu ar ascunde, expulzîndu-l în afara ecranului, roşul (ideologic sau vital). Însă ceea ce rezultă - la noi, cel puţin - este o infinită tonalitate de cenuşiu (nu gri).

TELE 7abc a avut ideea de-a dreptul „kantoriană“, deopotrivă sinistră şi binevenită, căci revelatoare, de a organiza o defilare împietrită a oamenilor noştri politici, într-un **crescendo** deloc greu de descifrat, cu morala la sfîrşit. Ar fi fost, poate, mai simplu dacă aceştia, ca la iarmaroc, şi-ar fi strecurat doar chipurile într-un oval rezervat feţei şi traforat în decorul bidimensional. Ceea ce, de fapt, s-a şi întîmplat: Căci, deşi sinistră, ceremonia trecerii în revistă a **figurilor** noastre politice a fost, cum spuneam, revelatoare. **Acesta** este adevărul despre viaţa noastră politică, aşa cum a apărut el în urma punerii în scenă din studiourile din Piaţa Victoriei.

Dar de ce, totuşi, noaptea preşedinţilor? Pentru că, în noaptea de Anul Nou, am putut vedea pe micul ecran cel puţin trei: pe cel român, pe cel francez şi pe cel italian. Pe Ion Iliescu, pe François Mitterrand şi pe Oscar Luigi Scalfaro. Ce m-a frapat a fost, însă, altceva. Faptul că, în Franţa ca şi în Italia, **toate** posturile de televiziune, fie ele de stat sau private, transmiteau simultan alocuţiunea şefului de stat respectiv, fără nici o deosebire. Că nu ai fi putut avea scăpare, la Paris sau la Roma fiind, trebuind să primeşti, în toi de petrecere, urările „morţilor“. În vreme ce la noi... La noi, fiecare s-a descurcat, dacă a voit cu tot dinadinsul să ofere consumatorului TV chipul şi verbul preşedintelui, cum a putut. **TELE 7abc** l-a invitat, cum spuneam, pe preşedinte în studiourile sale, punîndu-l să încoroneze (pardon!) şirul de oameni politici solicitaţi, poate, spre a-l flanca şi pentru a demonstra că, deşi fiecare a vorbit de unul singur, în monom, în ceea ce priveşte politica şi/sau afacerile nu se poate reuşi decît „împreună“. În rest, preşedintele a mai fost prezent, firesc, şi pe postul naţional, dar la o oră diferită şi sub formă de „mesaj“, nu de „interviu“.

Bănuaiala mea referitoare la diferenţa dintre libertatea de la noi şi obligativitatea prezentării mesajului prezidenţial de către toate posturile de televiziune cu acoperire naţioanlă din ţările occidentale este următoarea. Acolo, televiziunile nu oferă, ca la noi, **programe speciale** de Revelion, ci doar **însoţesc** petrecerea acestuia. Oamenii nu

© C. Bumbuţ

aşteaptă, acolo, ca petrecerile să le fie oferite de-a gata; nu se închid în case ca să-şi sature ochii şi gura, ci - tot televizorul ne arată, an de an - ies, în număr mare, în **spaţii publice**, preferînd să se întîlnească, să fie cu adevărat **împreună**. La noi, de Anul Nou, spaţiul public e dezertat: doar taxiuri nevoiaşe şi cîini speriaţi de bubuiturile iscate de nişte petrecăreţi invizibili, bine ascunşi. Astfel încît prezidenţialele mesaje sînt difuzate, în Occident, fără prea mare speranţă de audienţă... Pe de altă parte, însă, ele au, dimpotrivă, de ce să fie urmărite, pentru că preşedinţii înţeleg nu doar să oficieze formal, ci să se pronunţe cu seriozitate asupra situaţiei. De Anul Nou, ei **spun ceva**, preferînd nu doar să apară şi să se autopastişeze. **Verbul** politic mai păstrează, se pare, o urmă de legătură cu **gestul** politic. Pe cînd la noi, disjuncţia e deja de ordinul evidenţei. Cum e anul, aşa este şi Anul Nou.

Dacă m-am apucat, iar, să scriu despre televiziune este, înainte de toate, pentru că decorul s-a schimbat, iar spectacolul concurenţei la vedere într-ale văzutului începe să fie promiţător. Cum spuneam şi cu altă ocazie, ora 21,00 a fiecărei zile a devenit, pentru consumatorul TV, una profund... dilematică: unde să urmărească ştirile, pe **Canalul 31** (devenit **Pro TV**), sau pe **TELE 7abc**? Victoria, în primele zile ale noului an, a aparţinut lui **Pro TV**, care a înţeles să nu ia de tot vacanţă, precum **TELE 7abc**, care s-a mulţumit - ostenit de primele succese - cu reluarea - nu o singură dată - a programului său de Revelion (deloc neinteresant, de altfel).

După cum se poate constata, nu am spus nimic despre programele de sfîrşit-început de an ale **TVR**. Pentru că, pur şi simplu, cu foarte mici excepţii, nu le-am urmărit. Iar acesta este un alt fenomen - incipient, deocamdată - care merită a fi semnalat. **TVR** nu dă semne că ar înţelege legea pieţei, a concurenţei adică. Cu mici excepţii (filmele „de artă“, necomerciale), ea nu pare a-şi lua în serios rolul de **serviciu public**, după cum nici nu caută să facă faţă, cumva, competiţiei. Astfel încît cei care au posibilitatea de a urmări **Antena 1**, **TELE 7abc** sau **Pro TV** (ca să nu mai vorbim de posturile străine), o şi fac, părăsind fără regrete vetustul, anacronicul post naţional. Care, în felul acesta, rămîne **nesupravegheat**. Or, dacă pînă acum, cînd deţinea monopolul absolut în domeniul audiovizualului, **TVR** s-a purtat cu contribuabilii aşa cum cu toţii ştim că s-a purtat - **urît**! -, fără a se fi sinchisit, de-acum înainte, disimulată, căci exclusă de pe piaţă de oferta nou apărută, ea are posibilitatea să-şi intensifice „acţiunile“. Iluzia în care am trăit - că sîntem pe calea cea bună, că ne normalizăm, că principiul dialogului, în sfîrşit, începe să se impună, că avem de ce să sperăm etc. - se va perpetua, de acum înainte, altfel: urmărind, cum este şi firesc, programele de actualităţi ale posturilor de televiziune private, cînd, în realitate, cea mai mare parte a ţării continuă să se afle la dispoziţia **TVR**... Care, în cel mai fericit caz, e mediocră, răspîndind lehamitea. Abia acum, deci, ea va trebui privită, **urmărită**. Şi nu doar pentru filmele pe care a început să le difuzeze, mai mult, poate, pentru a închide gura „pretenţioşilor“ nemulţumiţi de la oraşe.

Cum va fi anul început sub semnul preşedinţilor?

Bogdan GHIU

Economie

Învăţăturile lui Virgil Madgearu către Nicolae Văcăroiu

Am recitit o carte importantă, publicată în 1935: **Drumul echilibrului financiar**, de Virgil Madgearu. Dramele economiei româneşti din anii interbelici, cu deosebire inflaţia de personal, productivitatea aflată la nivelul cel mai de jos, un randament scăzut al maşinilor, calitatea slabă a produselor, erau actuale şi în decembrie 1989, după cîteva decenii de „prefaceri socialiste“. Sînt actuale şi acum. Profesorul Madgearu deplînge incertitudinea programelor guvernamentale şi absenţa unui răspuns inteligent la întrebarea: „Ce fel de politică financiară să urmăm?“... El vede o singură cale bună: creşterea imediată a veniturilor populaţiei, îndeosebi a celei rurale (80% dintre români trăiau în sate), care să determine sporirea rapidă a puterii de cumpărare. Pentru că numai aşa poate să fie depăşită îngustimea pieţei interne - obstacolul cel mai puternic în calea dezvoltării ţării.

... An nou: 1995. Al şaselea an de tranziţie. Ce a mai rămas din marea iluzie - prosperitatea rapidă? Ea s-a spulberat, strivită sub valurile inflaţiei. Deziluzia i-a orbit pe mulţi. Încrederea născută din miturile „noii istorii“, cu nume fascinante cum sînt economia de piaţă, privatizarea, libera iniţiativă, s-a destrămat. Ori s-a transformat în neîncredere. Pentru că au trecut prea mulţi ani fără ca visul să se împlinească. Dacă istoria are răbdare, oamenii sînt nerăbdători.

De ce nu s-a împlinit încă visul de prosperitate? Premierul Nicolae Văcăroiu se grăbeşte să invoce erorile săvîrşite de guvernele Roman şi Stolojan. Nu vede însă erorile guvernului pe care-l conduce.

Păcatul cel mai grav al actualului cabinet este sfidarea pieţei de consum („îngustimea pieţei interne“ la care se referea Madgearu). Desigur, premierul şi miniştrii din echipa sa guvernamentală s-au confruntat şi se confruntă cu moşteniri dramatice. Nu Nicolae Văcăroiu a degradat consumul. El nu a făcut însă ce se cuvenea pentru a îndrepta ceea ce se putea îndrepta.

Socialismul s-a dovedit incapabil să valorifice în aşa fel resursele încît să satisfacă trebuinţele umane la nivelul cotelor impuse de ţările dezvoltate. Se formase un cerc vicios. Deşi „omului nou“ prefigurat de ideologia comunistă i se alesese ca model eroismul în muncă, reprimarea poftei lui de consum a făcut ca „lumea socialistă“, indiferent de denumire: „socialism real“; „socialism dezvoltat“; „socialism multilateral dezvoltat“, să se plaseze cu mult în urma „lumii capitaliste“ în ceea ce priveşte productivitatea şi progresul tehnologic. În consecinţă, aşa cum observa Raymond Aron, în cartea sa **În apărarea Europei decadente**, nici capitalismul nu s-a autodistrus prin propriile contradicţii, nici naţionalizarea industriilor în ţările cu regimuri „importate“ nu le-a adus muncitorilor prosperitatea rîvnită. Şi pentru că, singură, ideologia comunistă nu reuşea să stăvilească „influenţa corozivă a societăţii de consum“, a fost nevoie, la graniţele cu „occidentul decadent“, de cîini poliţişti şi tunuri de pază. Şi de Zidul Berlinului. Acum, cînd intrăm în al şaselea an de tranziţie, toate acestea au devenit de mult „trecut“. Au devenit istorie. Zidurile s-au dărîmat, dar reflexul mai persistă, chiar dacă într-o formă atenuată. Reflexul ce a deformat pînă şi teoria lui Marx, pentru că părintelui „socialismului ştiinţific“ îi era limpede că producţia există pentru că... există consumul.

Într-o economie sănătoasă, consumul determină producţia. Sub toate aspectele: structuri, sortimente, calitate, cantitate. Dacă producţia nu ţine seama de CERERE (nevoia de consum + rigorile calitative ale consumului + resursele financiare care să facă solvabile trebuinţele stringente, dorinţele şi plăcerile), va fi sortită să zacă în stocuri. Aşa cum se întîmplă acum, la noi. Ce folos că premierul Nicolae Văcăroiu se laudă cu procentele „în plus“ pe care producţia le cîştigă lună după lună, dacă o bună parte din fabricatele realizate în loc să se vîndă, pe piaţa internă ori la export, îngroaşă stocurile din magazii?! Şi aceste fabricate nu se vînd din două motive: fie că producătorii neglijează exigenţele consumatorilor, care refuză să cumpere mărfuri ce nu le sînt pe plac, fie că piaţa de consum resimte lipsa banilor şi nu le poate absorbi.

Cît priveşte produsele care se vînd, multe dintre ele sînt impuse consumatorilor în condiţii monopoliste: absenţa altor variante, datorită existenţei unor producători unici şi restricţiilor din calea importurilor. Pentru că producătorul continuă să fie „regele pieţei“. A venit însă vremea detronării lui. Rolul determinant pe piaţă i se cuvine consumatorului. Pe o piaţă de consum dinamică, al cărui principal atribut să fie puterea de cumpărare.

Sigur, dl. Văcăroiu ar putea să răspundă cu ideea preferată a domniei-sale: „Ca să avem piaţă de consum, e nevoie de muncă şi producţie!“... Aici apare, însă, fundamentala eroare pe care o comite. Pentru că avem şi muncă, avem şi producţie. Eficienţă nu avem. Producătorul, avînd puterea pe piaţă, a făcut din preţuri oxigenul care-l ajută să supravieţuiască. Trei guverne, unul după altul, al treilea fiind guvernul Văcăroiu, i-au încurajat indolenţa. Şi prejudecata nenorocită că „Merge şi aşa!“ Adică prost. Preţurile de producţie, în loc să exprime eforturi pentru creşteri calitative, acoperă munca dezorganizată, incompetenţa managerială, risipa şi furturile. „Munca“ şi „producţia“, lipsite de absolut necesarul climat concurenţial, au făcut să se înfunde 9.000 de miliarde lei în blocajul financiar şi peste 2.000 de miliarde lei în stocuri de produse fabricate, dar nevîndute.

Oare guvernul chiar nu înţelege că a sosit timpul unei cotituri radicale?

Adrian VASILESCU

Oameni şi doctrine

Una dintre ştirile pe care ziarele sfîrşitului de an au găsit cu cale să le anunţe a fost aceea că formaţiunile liberale de la noi (mai precis o parte din ele) au semnat un act prin care se angajează ca, o dată şi o dată, să se unească într-un singur partid. Liderii PAC, PNL-CD, PL '93 şi PNL-aripa Quintus şi-au pus semnăturile pe acest document care, deşi e doar un „protocol", o promisiune, un angajament, un act pregătitor pare a fi mai aproape de ceea ce de vreo doi-trei ani încoace se numeşte „unificarea mişcării liberale". Tentative de a realiza un singur şi puternic curent politic liberal au mai fost, după cum se ştie, dar ele n-au reuşit să treacă de faza „dezbaterii". Iar la noi dezbaterea are loc, în genere, între oameni, nu între idei, astfel încît cele două poziţii care s-au conturat de fiecare dată (1) pentru a ieşi cu adevărat din comunism este nevoie de un partid liberal puternic; şi 2) ideea unui partid liberal unic este cît se poate de antiliberală) au părut la fel de îndreptăţite. În plus, pentru a deveni una şi bună, mişcarea liberală are de înfruntat „complexul scindărilor": nu există partid sau orientare politică mai plină de „aripi", iar cei cinci ani de democraţie românească au adus, fiecare, noi conflicte, noi desprinderi, noi acuze reciproce din partea diverşilor lideri şi sub-lideri liberali. Motivele scindărilor au fost, de fiecare dată, omeneşti: fie faptul că într-un singur partid era prea puţin loc pentru numărul de lideri existent, fie raportarea diferită la „puterea neocomunistă", fie vreo nevricală de moment şi decizia că „aşa nu se mai poate". Criteriile au fost, şi ele, după nevoi: ba vîrsta („aripa tînără"), ba participarea la guvernare, ba ieşirea ori rămînerea în Convenţie. Apoi, odată atins un număr suficient de mare de partide şi aripi liberale, se poate spune că decorul pentru scenele cu drame personale şi principii a fost montat: au început demisiile dintr-o grupare liberală şi migrările spre alta; au început acuzaţiile reciproce de neliberalism şi autodefinirile „demne"; fiecare grup liberal se considera, evident, singurul reprezentant al liberalismului adevărat, celelalte fiind doar nişte biete cazuri de impostură. În afară de scindări şi rupturi cu acte-n regulă (vreau să spun, între grupuri şi aripi), liberalii au fost, probabil, oamenii politici care s-au chemat cel mai mult, unii pe alţii, în faţa instanţei: PNL s-a judecat cu PNL-CD, PNL-Câmpleanu se judecă şi acum cu PNL-Quintus, Crin Halaicu a avut un conflict cu Dinu Patriciu etc. PAC-ul a avut mai puţin de lucru cu procesele, dar a suferit, probabil, cele mai masive pierderi de personal (va fi interesant de văzut ce se va întîmpla cu navetiştii care au trecut pînă acum prin vreo trei formaţiuni politice şi care, prin reunificare, vor redeveni membri ai primului lor partid).

Toate aceste frămîntări n-au rămas, desigur, fără consecinţe. În primul rînd, este greu de spus, acum, care (mai) e baza electorală a liberalilor; e paradoxal că tocmai reprezentanţii clarităţii, eficienţei şi pragmatismului îşi plasează propriii alegători în situaţii aşa de ambigue: cetăţeanul care se simte liberal nu va avea niciodată instrumentul prin care să afle cu ce e CD-ul mai liberal decît '93-ul (sau invers). Sondajele spun puţin în această direcţie, iar unele aripi şi aripioare nici nu sînt prezente în sondaje. E cu atît mai greu de înţeles, în acest context, aerul triumfalist cu care a fost prezentată revenirea în Convenţia Democratică a PNL-Quintus - adică a unei rămăşiţe din PNL, a unei grupări despre care nu se ştie nici ce impact politic mai are, nici cîte filiale în teritoriu şi nici măcar dacă va cîştiga procesul cu cealaltă relicvă, PNL-Câmpeanu. Aerul triumfalist şi retorica de tipul „împreună, vom face şi vom drege cu forţe noi" sînt cu atît mai neadecvate cu cît înfiinţarea Alianţei Liberale e, cu voie sau fără voie, un nou pas spre desfiinţarea Convenţiei: ce sens va avea ca liberalii, odată ce vor fi strîns uniţi într-o alianţă, să mai negocieze locuri pe listele electorale cu ţărăniştii, cu social-democraţii ori cu ecologiştii, cînd vor putea foarte bine să-şi alcătuiască liste proprii?

Conflictele dintre diversele grupări liberale au fost - e limpede pentru oricine - conflicte între oameni, nu între idei şi nici măcar între interese. Actuala Alianţă îi are, printre promotori, chiar pe unii dintre oamenii care, în alte împrejurări, s-au aflat într-un conflict ireductibil. Să fi ajuns în sfîrşit la înţelepciune? Să fi înţeles ei sensul şi valoarea compromisului politic? Să fi reuşit să gîndească în funcţie de interesele politice, şi nu în funcţie de orgolii? Greu de spus, şi mai greu de demonstrat. Oricum, ideea unei asemenea alianţe e, în principiu, un pas spre o aşezare mai realistă a spectrului politic românesc: în funcţie de curente, de interese politice şi economice, de baza electorală, şi nu pe veresii, cumetrii, oportunisme şi vorbe. Totul e ca liberalii, odată adunaţi la un loc, să-şi identifice alegătorii şi să ştie să şi-i atragă. În tulbureala politică românească, orice pas spre claritate e, iertată-mi fie vorba, un pas înainte. Ceea ce, liberali sau nu, ne poate fi de folos tuturor.

Pe frontul (sau fronturile) „de stînga", lucrurile nu sînt deloc mai limpezi, deşi spectacolul scindărilor a fost, în acest caz, dominat de departe de unica şi marea ruptură dintre FSN şi FDSN. Ceea ce nu înseamnă însă că numărul partidelor autointitulate social-democrate sau „de centru-stînga" este mai mic. PDSR pare să fi devenit, dintr-un anumit punct de vedere, o formaţiune politică bine înfiptă în realitatea tranziţiei, care îşi cheamă miniştrii la ordine, care face îndelungi şedinţe cu primul ministru în persoană, care se străduieşte să-şi pună oamenii peste tot. Pofta de a deveni primul partid al ţării e de înţeles şi, pînă la un punct, firească pentru orice forţă politică. Nefirească este însă confuzia pe care unii încă o mai fac între „cel dintîi partid" şi „unicul partid". „Victime" ale acestei confuzii sînt, în primul rînd, partidele aliate, tratate ca simple anexe, care nici nu au, practic, o identitate politică limpede, ci folosesc doar la obţinerea numărului de voturi necesar în Parlament, primind în schimb posturi mai mari sau mai mici în aparatul guvernamental. PDSR este în dispută cu PD şi cu PSDR pentru a obţine statutul de reprezentant al social-democraţiei româneşti, după ce a înghiţit mai multe partide care se revendicau de la aceeaşi doctrină. Nu întîmplător, de la o vreme circulă zvonuri despre oarecari discuţii exploratorii între PSDR şi PD pentru realizarea unui „pol" social-democrat; nu întîmplător s-a vorbit la un moment dat şi despre o anume atenţie acordată de PDSR d-lui Cunescu şi partidului său. Dificultatea cea mare în realizarea unei eventuale fuziuni (care, pentru nişte social-democraţi **adevăraţi**, ar fi în ordinea lucrurilor) este faptul că unii sînt la putere şi alţii sînt în opoziţie, ceea ce în România echivalează cu ura neîmpăcată (cu atît mai mare faţă de fostul aliat la putere, trup din trupul FSN-ului unic). Iar faptul că a fost de la început partid de guvernămînt a marcat ireparabil PDSR-ul, dintr-un motiv foarte simplu şi foarte „de tranziţie": în rîndurile sale au pătruns foarte mulţi oportunişti, care s-au trezit „social-democraţi" pentru că aşa au primit ordin sau pentru că liderul charismatic al FSN-ului iniţial şi inspiratorul FDSN-ului de mai tîrziu, preşedintele ţării, s-a declarat, odată cu partidul care l-a susţinut în alegeri, de stînga (ori de centru-stînga). Cum poporul a votat, în mare parte, sub impresia liderilor, iar nu după doctrine şi programe, ne putem cu uşurinţă imagina că, dacă preşedintele ar fi fost, de exemplu, liberal, ar fi „tras" după sine şi partidul respectiv, făcîndu-l partid de guvernămînt. În plus, pentru ca reforma, totuşi, să nu moară de tot, guvernul actual, care se consideră de centru-stînga, mai trebuie să facă şi cîte un pas împotriva voinţei şi doctrinei sale: de pildă privatizarea, pe care, oricît s-ar strădui, n-are cum s-o facă în mod socialist ori populist (iar dacă o va face astfel, nu va funcţiona). Altminteri, cu atîtea forţe social-democrate, social-democraţia românească riscă să rămînă în continuare confuză: din cauza oportuniştilor pe care îi conţine şi îi protejează, PDSR-ul nu e crezut pe cuvînt cînd se declară adept al social-democraţiei europene; PD-ul a rămas un partid de cadre, al unei părţi a elitei tehnico-economice, prea departe, în fapte, de „cei ce muncesc"; iar despre PSDR, în afară de faptul că face parte din Convenţia Democratică nu se poate spune mare lucru, sondajele (cu toate lipsurile lor) plasîndu-l undeva între 1 şi 2 la sută din intenţiile de vot.

Cît despre curentul democrat-creştin, el se reduce, practic, la PNŢCD; celelalte uniuni şi partide ce-şi spuneau democrat-creştine au dispărut. Calificativul de „democrat-creştin" pare pentru mulţi (şi nu fără temei) mai degrabă o găselniţă a ţărăniştilor pentru a putea deveni traductibili în limbajul politic european („naţional-ţărănesc" sunînd, în urechile Europei, destul de stînjenitor şi confuz). Altfel, PNŢ este, prin comportamentul multora dintre liderii săi, un partid destul de contradictoriu: se declară „de centru-stînga" (şi, conform tradiţiei sale interbelice, aşa şi este), preocupat de soarta categoriilor defavorizate, acuză guvernul în primul rînd de sărăcirea poporului, dar în acelaşi timp îşi face un titlu de glorie din susţinerea monarhiei, este radical anticomunist şi afirmă în toate ocaziile importante că actuala putere nu e legitimă; invită la toleranţă creştină, vrea dialog, dar e intransigent faţă de secretarul său general pentru că a vorbit prea frumos cu preşedintele ţării, chemat la audiere, şi îi articulează fără milă un vot de blam mediatizat ca la carte, ca să ştie tot electoratul. Acest episod de politică internă a partidului demonstrează că, şi în disciplinatul şi consecventul PNŢCD, tot doctrinele sînt sub om, şi nu invers; de fapt, vina secretarului general al PNŢCD nu ţinea de atitudinea sa faţă de partid, ci, în primul rînd, de poziţia sa de preşedinte al unei comisii de anchetă: o audiere nu trebuie transformată în schimb de opinii şi filozofări personale, ci trebuie să caute adevărul după anumite proceduri, care ţin de o pregătire profesională pe care nu oricine o stăpîneşte.

Dacă, sub aspect politic, intrarea noastră în Europa înseamnă şi conturarea clară a unor curente şi doctrine în funcţie de care să se poată structura identitatea partidelor, putem observa că, deocamdată, cele trei mari direcţii ale gîndirii şi practicii politice sînt bogat, dar ineficient şi haotic reprezentate. Pentru moment, alianţele şi rupturile se fac între oameni, ideile sînt bune doar pentru a fi enunţate cît mai solemn la ocazii, iar doctrinele politice sînt privite cu indiferenţă, dacă nu chiar cu dispreţ, de la „înălţimea" celor cincizeci de ani de doctrină unică, generatoare de comportamente stereotipe şi de atitudini-stas, chiar dacă se ascund sub etichete colorate diferit.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur...

Imaginea Rusiei

Durează prea mult, par a spune liderii occidentali cînd se referă la acţiunea forţelor militare ruse în Cecenia. De la primul ultimatum dat de preşedintele Elţîn republicii secesioniste, consensul diplomatic a fost că e vorba de o afacere internă a Rusiei şi că represaliile Moscovei au o anume legitimitate. Comparînd forţele care aveau să se înfrunte, părea evident că oricît de puternice ar fi fost tradiţiile cecene de apărare a independenţei, superioritatea numerică şi tehnică a armatei ruse va asigura o victorie rapidă urmată de un oarecare aranjament politic, care va avea de înfruntat incidente violente şi probabil atacuri pe tot teritoriul Rusiei. Pus în faţa faptului împlinit, Occidentul ar fi regretat excesele, acceptînd rezultatele.

De circa două săptămîni armata rusă îşi desfăşoară tot arsenalul de foc, bombardează, trage cu tunul, îşi angajează tancurile pe străzile oraşului Groznîi - capitala Ceceniei. Şi totuşi, marţi, 3 ianuarie palatul prezidenţial încă nu era cucerit. Durează prea mult, şi iată liderii occidentali sînt obligaţi să observe ceea ce se întîmplă în Caucaz. Se încalcă drepturile omului, „sînt adoptate măsuri disproporţionate faţă de situaţia reală" spune Klaus Kinkel, ministrul de externe al Germaniei. Franţa propune ca Organizaţia de securitate şi cooperare europeană să-şi exercite autoritatea în stingerea conflictului.

Durează prea mult şi televiziunea rusă nu mai poate rezolva „informarea" prin transmiterea comunicatelor guvernamentale: pe micile ecrane se văd tancurile calcinate şi cadavrele soldaţilor ruşi. Deputaţii democraţi îşi multiplică declaraţiile prin care condamnă acţiunea armată din Cecenia. Conducătorii unei armate care se pregătea să stăpînească lumea şi se împiedică într-un orăşel de la marginea ei sînt ei înşişi divizaţi şi nu lipsesc analiştii care afirmă că atacul a fost iniţiat de un grup de generali în pierdere de viteză pentru a-i reduce la tăcere pe contestatarii egali în grad.

Incidentul cecen poate deveni o răscruce importantă. În ultimele luni, experţii occidentali încercau să-şi convingă cititorii (şi probabil şi pe ei înşişi) că democratizarea Rusiei şi evoluţia ei spre economia de piaţă au trecut de punctul în care ar mai fi posibil un regres decisiv. Anders Aslund scrie (**Foreign Affairs**, sep/oct. 1994) că transformarea Rusiei e un proces cu perspectiva succesului, argumentînd cu reducerea deficitului bugetar, efectuarea privatizării, relativa pace socială, găsind chiar că morocănoasa figură a premierului Cernomîrdin ascunde un politician abil, care face declaraţii conservatoare şi dă ordonanţe reformiste. Pînă şi revistele de mare tiraj care descriu cu stupoare luxul noilor îmbogăţiţi, ramificaţiile corupţiei şi ale crimei organizate recunosc că toate acestea sînt efectele destructurării, că în felul ei, dramatico-haotic, Rusia se îndepărtează de comunism, de partidul unic, de economia centralizată. În septembrie, Aslund considera că tendinţele separatiste sînt în scădere, în primul rînd datorită măsurilor de descentralizare care au dat o oarecare satisfacţie regiunilor, dar şi pentru că entităţile separatiste sînt mai puţin democratice decît centrul. Această observaţie e adevărată şi în cazul Ceceniei, atîta doar că nu democraţia e miza. Urmaşii lui Hagi-Murad nu visează la constituţia americană, iar soldaţii ruşi execută ordine confuze. O armată deprofesionalizată şi nemotivată nu este o expresie a democraţiei, ci a anarhiei. Refugiaţii, trei sferturi din populaţia oraşului Groznîi, care au plecat în Daghestanul şi Inguşetia învecinate, vor atrage, cu voie sau fără, şi aceste regiuni în zona violenţelor.

Sondajele de opinie efectuate la Moscova arată că 63 la sută din populaţie nu aprobă acţiunea militară din Cecenia. Dar Moscova nu e Rusia şi opinia publică înseamnă ceva mai mult decît un eşantion. Preşedintele Elţîn a intrat într-o capcană. Vrînd să arate că nu va accepta dezmembrarea Rusiei aşa cum a fost Gorbaciov nevoit să accepte dezmembrarea URSS, el a iniţiat „pacificarea" Ceceniei. Dacă va da înapoi înainte de a obţine victoria, va fi o umilinţă, iar cucerirea palatului prezidenţial din Groznîi va fi totuşi o victorie mai umilitoare decît o înfrîngere. Alegînd „partidul ordinii", Elţîn contribuie la perpetuarea haosului. Stare cum nu se poate mai favorabilă degajării unei opţiuni de masă fundamentaliste, fie ea religioasă sau laică. Incapacitatea lui Elţîn de a gîndi politic în categoriile democraţiei, balansul său între consilieri de taină cu interese divergente netezesc drumul pentru reîntoarcerea la o tradiţie rusă mult mai veche decît comunismul, **smuta**, vremurile tulburi din secolele XVII şi XVIII, cu răscoale sîngeroase şi ţari falşi, asasinate în masă şi războaie interne. Iar în Rusia vremurile tulburi durează mult şi se încheie cu victoria unui tiran.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Cît de nou este ceea ce ni se prezintă drept nou? Iată o întrebare pe care credem că merită să ne-o punem. De altfel, e chestiunea numărului de faţă, chiar dacă înscrierea în ea nu-i totală. Fireşte, pe acest drum ajungem şi la problema definirii noului. Raportîndu-ne la scara istoriei, putem cădea în capcana lui „nu-i nimic nou sub soare“, adică la noutate ca provenind doar din ignoranţă. E o cale comodă dar înfundată. Umberto Eco pune în gura unui personaj al său cuvintele următoare: „... totul se repetă în cerc, istoria e magistră pentru că ne învaţă că nu există. Însă ceea ce contează sînt permutările“. S-ar părea că aici e o cheie: în istorie, noi ar fi permutările şi aranjamentele dintre nişte elemente stabile, deja cunoscute. În faţă ne apare însă o altă întrebare: în ce măsură schimbarea şi rearanjarea înseamnă ceva nou? Ne-am hazarda în a emite propria părere: deşi şahul se joacă de mii de ani, fiind probabil cel mai vechi joc cunoscut, nu se poate spune că au existat pînă acum două partide identice; ori de cîte ori începi o partidă, poţi fi sigur că va fi ceva nou; ce-i drept, piesele rămîn aceleaşi... Noutatea absolută ar apărea dacă ai schimba şi piesele, şi tabla, şi regulile. Din asta poate ieşi, însă, o drăcovenie. Jocul se strică. **(A.M.)**

Avatarele noului: între fiziologic şi patologic

Cine se teme de „nou“? Nimeni sau prea puţini. Cei mai mulţi ne voim moderni, în pas cu timpul, împărtăşind (cu un recul mai mult sau mai puţin semnificativ) cele mai recente mode vestimentare, idei, gusturi, informaţii, chiar şi cuvinte, din cele smulse somnolenţei dicţionarelor spre a deveni vehicule semantice prioritare. (În paranteză fie zis, trebuie o conştiinţă filologică temerară pentru a-l evita pe „vis-à-vis de“ ori pe „implementăm“, termeni atît de agreaţi de parlamentarii noştri!)

Ce ne împinge oare să căutăm mereu alinierea la „modele“ şi „modelele“ de ultimă oră? Ce fel de virtute libidinală ori/şi legitimantă are „noul“ spre a fi în aşa măsură curtat, dorit, adulat, asumat? La urma urmei, în cuplul „vechi“-“nou“, avantajele şi dezavantajele alternează de o parte şi alta. „Vechiul“ e asociat tradiţiei, paseismului, continuităţii, experienţei - noul e legat de schimbare, actualitate, discontinuitate, experiment. „Vechiul“ e clasic, „noul“ - modern. Cel dintîi e pîndit de repetiţie, inerţie, conservatorism social - cel de-al doilea e grevat de superficialitate, singularizare, consumatorism. Potrivit legii numerelor mari s-ar cuveni ca repartizarea între cele două tendinţe să fie aproximativ egală. Lucrurile nu stau însă aşa. E o evidenţă că în rîndurile populaţiei urbane, active, cu studii medii ori/şi superioare, atracţia „noului“ e de departe predominantă. De ce oare? Poate fiindcă traversăm o tranziţie? Dar, la drept vorbind, nu ne aflăm tot timpul „în tranziţie“? Orice existenţă e o escală între două neanturi, orice epocă istorică un coridor de trecere spre alta. E adevărat însă că unele tranziţii sînt mai tranzitorii decît altele, aşadar, mai instabile, mai descentrate, mai învălmăşite, mai tesionate încît ilustrează mai pregnant conceptul. Tocmai o asemenea perioadă parcurgem azi iar printre caracteristicile ei se numără, fără îndoială, şi afişarea noului, fie în scop propagandistic, fie efectiv ca o strategie a dezvoltării.

Şi acum la noi şi pe alte meridiane constatăm că noul e conotat pozitiv de cei nemulţumiţi, frustraţi, dornici de schimbare, care n-au nimic de pierdut ori au ceva de cîştigat din reaşezarea ordinii existente. Tocmai de aceea printre entuziaştii „noului“ se numără tinerii, intelectualii marginalizaţi, poeţii famelici, feministele şi sufragetele, dar şi burghezii în proces de capitalizare ori politicienii ahtiaţi să deţină un rol pe scena actualităţii. Corelaţia nu e totuşi mecanică. De pildă ideea (care aparţine vulgatei marxiste) că în mod fatal categoriile năpăstuite (în primul rînd, proletariatul industrial ori ţărănimea săracă) ar constitui aliaţii naturali ai tendinţelor renovatoare e falsă. Adesea, experienţa arată exact contrariul: cele mai încăpăţînate rezistenţe la înnoire vin din partea celor exploataţi şi, bineînţeles, nu fiindcă n-ar avea interesul să-şi schimbe felul de viaţă, ci fiindcă nu „sesizează“ semnificaţia remediilor propuse şi n-au curajul de a ieşi din rînd. Adeziunea la „nou“ e condiţionată, în cazurile relevante, de aptitudinea personală la deschidere şi îndrăzneala de a rupe inerţia datului, de a sfida normalitatea instituită. În cazurile comune, cele mai frecvente, ea se reduce la un act de mimetism, avîndu-şi originea într-un calcul de oportunitate. Există „noul“ autentic şi „noul simulacru“ ori „vitrină“, pe care-l intermediază şi cu care se împodobesc snobii.

În comunităţile patriarhale, în care existenţa e reglementată de cutume şi legi imperative, unde prezentul n-are altă ambiţie decît să se conformeze trecutului, „noul“ apare ca o valoare suspectă. Oamenii reproduc în comportamente şi idei tabla de valori a predecesorilor lor. „Vechiul“ e sinonim pentru ei cu tradiţia, solidaritatea colectivă, formele de viaţă omologate de timp. Dimpotrivă, „noul“ le pare primejdios fiindcă reclamă ieşirea din matca identitară, voinţa de a rupe firul continuităţii, de a porni pe un drum încă neexplorat. El constituie un risc major şi de aceea e sancţionabil.

De la romantism încoace, „noul“ a cîştigat un ascendent enorm, ajungînd în secolul nostru o valoare prioritară. Cred că una din cauzele acestei stări de lucruri trebuie căutată în exigenţele intrinseci ale individualismului, derivat din Revoluţia Franceză. De vreme ce ordinea spirituală anunţată prin Declaraţia drepturilor omului şi mişcarea romantică se axează pe promovarea subiectului (subiect de drept şi interioritate sieşi suficientă), urmează că pe primul plan trece argumentul „diferenţei“: capătă preţ ceea ce-l deosebeşte pe un om de altul, căci tocmai atributele proprii, tocmai ce-i e specific, îl delimitează ca persoană; or, „diferenţa“ e legată indisolubil de „nou“: spre a-ţi afirma dreptul de a fi „tu însuţi“, trebuie inevitabil să fii „altfel“; criteriul reuşitei nu mai poate fi ca în societăţile tradiţionale (ori cele totalitare), reeditarea normei, ci, dimpotrivă, dizlocarea şi reinventarea ei.

Pe de altă parte, un factor esenţial în expansiunea „noului“, ca valoare simbolică a contemporaneităţii, îl reprezintă tipul capitalist al economiei, care a triumfat în secolele XIX şi XX. Principial, o producţie de bunuri întemeiată pe legea concurenţei implică ieşirea din pasivitatea repetitivă a societăţilor tradiţionale. În competiţia pentru cîştigarea clientelei, succesul îi revine celui capabil să inoveze, să introducă perfecţionări în tehnicile fabricării sau ale desfacerii, să-şi surprindă rivalii prin modificări neaşteptate. Mai mult, acceptarea „noului“ drept criteriu de performanţă duce, în condiţiile economiei de piaţă, la o dezvoltare vertiginoasă a tehnicii, la o creştere exponenţială a puterilor umane. Modernitatea apare efectiv ca un proces fără sfîrşit şi nu ca o stare, ca o cursă frenetică şi neliniştitoare spre înnoiri tot mai spectaculoase. Accelerarea de ritm a avansării se face simţită pretutindeni: şi în viaţa cotidiană, în care nici nu apucăm să optăm ori să asimilăm ofertele zilei şi sîntem confruntaţi cu altele; şi în ştiinţă, unde schimbarea paradigmelor (în sensul lui Thomas Kuhn) capătă dimensiunea deceniilor, nu a secolelor; şi în artă, unde avangărzile se succed la intervale din ce în ce mai scurte, iar reţetele de succes devin caduce peste noapte.

Aşadar, secolul nostru, în ceea ce are dinamic, productiv şi creator se închină „noului“. Aspiraţia la „nou“ stimulează ieşirea din anonimat, smulgerea din conformismul fără orizont, expansiunea personalităţii. Sus şi jos, la dreapta şi la stînga, la toate nivelurile şi pe toate treptele, oamenilor li se impune să se sacrifice insaţiabilei zeităţi. Doar informîndu-se asupra ultimelor progrese ale specialităţii, savantul poate supravieţui în „top“-ul cercetării, doar urmărind Jurnalul TV omul de rînd află direct şi fără intermediar ce se întîmplă, respirînd în unison cu lumea. „Un homme averti en vaut deux“ spune francezul, cu drept cuvînt, aşa cum o demonstrează experienţa celor penalizaţi fiindcă n-au luat act de un termen scadent de plată ori de apariţia unui medicament eficace ori care, în genere, nu se zbat să găsească mutări non-convenţionale în jocul existenţei.

Cum orice fiziologie implică o patologie, e în logica lucrurilor ca noutatea consumată fără măsură să aibă consecinţe deplorabile. Transformată din mijloc în scop, ea devine tiranică şi devoratoare: îşi subordonează veleităţile şi resursele subiectului, orientîndu-l nu atît spre conţinutul ideilor ori valorilor, cît spre spectacolul etalării lor, spre rumoarea discursurilor ce umplu de zarvă spaţiul comunicării sociale. În loc să caute noul ca să-şi elucideze nedumeririle ori să înveţe cum să se descurce mai bine, mulţi trăiesc în neliniştea că ceva se întîmplă undeva (şi totdeauna „undeva“ se întîmplă „ceva“!), fără ca ei s-o ştie. Un exemplu între altele: îşi risipesc vremea într-o goană frenetică, de o imensă zădărnicie, urmînd „actualităţile“ de la TV1, apoi de la Antena 1, TV5, CNN etc. Sleiţi de oboseală şi nefericiţi fiindcă informaţia rămîne pînă la urmă tot selecţionată, ei au totuşi privilegiul de a deţine ştiri despre evenimente care n-au devenit încă bunuri obşteşti, accidentul unui mic avion particular în Honolulu, un incident de frontieră în Patagonia, o declaraţie epocală a unui leader revoluţionar din Bangladesh. Şi tot aşa, de dimineaţa pînă seara, şi de seara pînă dimineaţa: răsucind butoanele şi expunîndu-se bombardamentului informaţional, ajung la o stare de epuizare, lehamite şi insensibilitate: căci pe măsură ce noutăţile se cumulează, pragul receptării suie, iar senzaţia trebuie să fie tot mai senzaţională ca să impresioneze.

La intoxicarea cu noutăţi se adaugă fenomenul pe care David Bell l-a numit „eclipsa distanţei“. E vorba de astă dată nu de o meteahnă născută din abuz (doze scăpate de sub control), ci de un cusur calitativ. Mă refer anume la faptul că modernitatea, în formele ei agresive, tinde să desfiinţeze spaţiul contemplării, să-l amestece pe spectator în spectacol, să-l implice pe observator în ceea ce observă. Arta, dar nu numai arta, ci şi viaţa însăşi sînt tratate cu un „happening“ permanent: se manifestă o supervalorizare a contactului, senzaţiei, imediatităţii reacţiei; reflecţia e substituită de reflex, interpretarea raţională e condamnată ca artificială ori rigidă, în orice caz, ca inautentică. E promovată o cultură (sau o subcultură) a spontaneităţii, care dramatizează emoţia, trăieşte şi prosperă din exacerbarea momentului, refuză drept pedante ori inadecvate demersurile intelectuale, se complace în căutarea surselor instinctive ale expresiei. Noutatea devine în acest fel „fetiş“.

Ne putem oare proteja de înghiţirea lacomă şi nedigerată a „noului“? Dar de formele sale degradate şi exhibiţioniste? Există desigur o igienă în stare să ne ajute s-o scoatem la capăt dacă, bineînţeles, sîntem conştienţi de necesitatea ei şi ne dăm osteneala să-i aplicăm preceptele. Şi încă o condiţie: dacă reuşim să diagnosticăm exact care e inamicul şi pe ce teren operează.

Acum o sută cincizeci de ani lucrurile erau mult mai clare. Iată ce scria în 1837 profesorul Ion Maiorescu, tatăl criticului, fire voluntară, cu principii severe şi tranşante: „Peste tot, tuturor care fără judecată se lipsesc numai de vechime şi urăsc noul, le zicem: nu tot vechiul e rău, nici tot noul bun; are vechimea bunele sale şi noul relele. Dar nouă ne-a dat Dumnezeu minte ca să judecăm. Calea de mijloc, cale de aur şi cine a umblat pe ea n-a greşit. Să ţinem binele din cele vechi, părăsind răul, precum şi din cele nouă să îmbrăţişăm numai folosul, ferindu-ne cu tot pieptul de cele stricăcioase. Aşa face tot înţeleptul“.

Concluzia lui I. Maiorescu, a moderaţiei înţelepte, care încearcă să relativizeze ambii termeni ai cuplului şi să aleagă calea de mijloc, în speţă, să echilibreze ideea importului de modele europene cu elementele viabile ale tradiţiei, corespunde, în mare, cu replica dată de întregul paşoptism provocărilor istoriei. Deşi aceeaşi formulă se montează diferit la Russo şi Kogălniceanu, totuşi o putem admite ca recomandare de principiu. Însă încercînd s-o transferăm în vremea noastră, constatăm îndată că ne ciocnim de dificultăţi insurmontabile. Azi nici „noul“, nici „vechiul“ nu mai desemnează entităţi omogene: civilizaţia modernă a complicat enorm instanţele, alternativele, opţiunile, conceptele: terminologia a devenit evazivă: nimic nu e mai frecvent decît să rostim aceleaşi vorbe dar să le înţelegem diferit.

Paşoptiştii aveau o viziune comună despre „nou“; certitudinea că el va izbîndi şi că victoria lui va face să înainteze cauza progresului. Noi sîntem lipsiţi de certitudini, ne reprezentăm „noul“ în chip divers, nu ne mai iluzionăm că istoria ne e complice, nici că progresul e în ordinea lucrurilor. În plus, refuzăm şi privilegiul acordat „căii de mijloc“, fiindcă în anumite contexte se poate dovedi o soluţie falsă şi dăunătoare. Apoi, înclinarea post-modernistă pentru inclusivitate (evitarea ierarhizărilor şi a excluderilor, abolirea antagonismelor tradiţionale etc.) ne face judecata şi mai ezitantă. Evident, nu mă gîndesc aici la diletantismul voios care născoceşte la noi, în pofida maximei că „ridicolul ucide“, denumiri de partide de tipul: „liberal-socialist“, ori „conservator-progresist“. Mă refer la agilitatea post-modernă, în înţelesul ei autentic, de pildă, de „reciclare“ a „vechiului“ în „nou“, ori de coexistenţă a contrariilor.

În această situaţie inconfortabilă, în care „noul“ e polimorfic şi abundă în contrafaceri, cînd nici tradiţia nu e una - cum o vedea Gadamer, vorbind de la o prea mare înălţime filosofică -, nu e uşor de ales. Şi totuşi trebuie.

Adevărul e că datele s-au complicat, dar problema e în substanţă aceeaşi: nici răul, nici binele nu sînt de o singură parte; în context - şi subliniez în context - „noul“ şi „vechiul“ se presupun reciproc, căci discontinuitatea apare numai pe fundalul continuităţii, iar înnoirile ies în relief numai prin comparaţie cu ceea ce refuză. Sîntem desigur de partea „noului“ în sensul inventivităţii şi a ieşirii din rutină. Dar viziunea modernistă a „rupturii inaugurale“ (A. Breton) sau viziunea utopistă a zidirii ordinii sociale pornind de la zero s-au dovedit eronate. Pare azi tot mai evident că în nici un domeniu nu putem construi viitorul fără a revizita critic trecutul.

Paul CORNEA

Filozofia noutăţii grăbite

A fost odată ca niciodată... a fost odată o ideologie născută din inventivitate pariziană, expertă în captarea de idei şi formule din cele patru vînturi, prezentate ulterior drept noutate absolută. A fost numită structuralism. Fragmente aparţinînd lui Freud, Valéry, Şklovski, Jakobson, Heidegger etc. - totul abundent asezonat cu sosul ideologic oferit de Marx - au dus la naşterea structuralismului francez, etichetă strălucitoare a anilor '60. Această gîndire s-a născut, probabil, sub o zodie fastă pentru că - în numai cîţiva ani - inovaţia imaginată în jurul unor mese de cafenea de pe Rive Gauche avea să cucerească întreaga Europă; curînd. America de Nord şi cea de Sud aveau să fie la rîndul lor transformate în inexpugnabile fortăreţe structuraliste. Acest miracol ideatic al epocii postbelice s-a împlinit cu viteza proprie oricărui miracol.

Evident, au existat şi cîţiva cîrtitori sau invidioşi. Aceştia observaseră, încă de la debutul erei structuraliste, că pretenţia filozofică a acestui mod de gîndire nu se baza pe nimic substanţial şi că discursul teoretic structuralist era grav atins de găunoşie încă de la primii săi paşi. Aceiaşi bîrfitori ar fi putut susţine că pretenţia de filozofare a unor oameni prea puţin dotaţi pentru această îndeletnicire nu reprezenta decît încercarea de revanşă asupra Germaniei, adică asupra patriei filozofiei moderne: Franţa nu mai dăduse de două sute de ani nici un gînditor comparabil cu cei germani şi simţea drept insuportabilă tutela marii gîndiri. Dar cine mai stătea să ia aminte, în anii '60 şi '70, la reacţiile anti-structuraliste ale unor invidioşi...

Aşa că reforma pariziană - începută în antropologie şi medicină, continuată în lingvistică şi sociologie, extinsă apoi la literatură şi la celelalte arte - s-a distins în primul rînd prin afişarea modernităţii rapide. O intimă relaţie s-a stabilit, încă de la naştere, între structuralism şi obligativitatea noutăţii. Odată cu structuralismul, moda îşi reintră în drepturi, triumfătoare, mai mult decît în anii fastuoşi şi decadenţi **fin de siècle**, mai mult decît în anii modernismului. Succesul noii gîndiri s-a datorat pînă la urmă exploatării unei dileme umane cu acţiune continuă: umanitatea trăieşte din noutate şi caută desperată o tradiţie; dacă omenirea se nutreşte - la nivelul ritmului zilnic - din febra creării şi adoptării inovaţiei, tot ea are, pe termen lung, o singură consolare: capacitatea de a rezista timpului. Această simplă contradicţie defineşte esenţa conştiinţei umane, determinînd şi cele mai insignifiante acţiuni ale zilei noastre. Ea ne comandă comportamentul, cel puţin intelectual.

În ultimele două secole mai ales, lumea europeană şi-a manifestat o evidentă preferinţă în binomul de mai sus: ea a mizat pe noutate. A făcut-o din frondă faţă de secolele supunerii la modele, a făcut-o din temperament, dintr-un impuls iraţional - e greu de spus. De la Baudelaire încoace, din clipa cînd termenul **modern** a început să poarte un semn marcat pozitiv, opţiunea inteligenţei europene n-a mai avut nici umbră de mister. Din punctul îndepărtat al anului 1850 - anul „crizei conştiinţei europene" - ne-am lansat într-o formidabilă fugă înainte, necontrolată şi abuzivă. Tot mai mulţi intelectuali au devenit convinşi că a pierde trenul noutăţii echivalează cu ratarea. La 1850, cursa contra cronometru antrenase doar o mică parte a elitei gînditoare; dar, la 1950, oricine se respecta cît de cît miza deschis pe noutate; structuralismul n-a făcut decît să ducă la paranoia o tendinţă generală.

Şi a găsit argumente în propriul său **credo**. Structuralismul se proclamase ruptură epistemologică faţă de trecut, afirmînd că „adevărata" ştiinţă începe odată cu el. Pentru moment, această nouă gnoză nu era reprezentată decît printr-o confuzie verbală avansată, de nuanţă freudisto-marxistoidă, a cărei profunzime părea măsurată după gradul de incoerenţă semantică al compunerii. Dar ce conta? Terorismul intelectual a acţionat rapid, eficient, fără complexe. Cum, n-ai citit ultimul articol al lui Philippe Sollers din **Tel Quel**? Dar e genial, răstoarnă cîteva secole de gîndire. Cum? Ai pierdut ultima intervenţie TV a lui Foucault? Bine, dar a fost un moment istoric, ne-a arătat în ce întuneric mental am fost afundaţi pînă acum. Cum? N-ai văzut încă ultima piesă montată de Peter Brook? Păcat, trebuie neapărat văzută, e pentru prima oară că Shakespeare capătă oarecare sens ca dramaturg. Cum? N-ai citit...? Etc. etc. Angoasa parizienilor **bien-pensants** se transformase într-o cavalcadă obstinată pentru obţinerea **ultimului** produs cultural, pentru a citi - fie şi cu o oră înaintea altuia - ultimul articol ori ultima carte. Întreaga suflare intelectuală părea a sta într-o expectativă anxioasă, ca şi cum ar fi aşteptat, în minutele următoare, răspunsul concentrat la toate întrebările fundamentale.

Ne dăm seama uşor că aceşti campioni ai noutăţii absolute stabilesc o omologie periculoasă: ultima carte este mai bună decît precedentele prin simplul fapt că este ultima. Le este superioară deoarece este mai „modernă" şi, prin urmare, se conformează mai adînc modei de astăzi. Structuralismul a trecut, limitele sale au început să fie arătate cu degetul chiar de către foştii protagonişti, dar starea de spirit de el creată continuă să facă ravagii. Pentru că structuraliştii au identificat un filon inepuizabil al imaginarului uman: căutarea cu orice preţ a noului flatează zona cea mai joasă din gîndirea umană, zona care crede că simplul fapt al supravieţuirii denotă o superioritate faţă de cei care nu mai sînt pe lume. Noi trăim, în timp ce predecesorii noştri au murit. **Quod erat demonstrandum**! Ce să mai spunem şi despre asezonarea cu filozofie „progresistă" a acestei idei! Din moment ce credem în progresul uman, ne putem privi neîncetat, încîntaţi, în oglindă.

Însăşi rapiditatea cu care această gîndire se poate transforma în caricatură, prin simpla accentuare a unor tendinţe evidente, ar trebui să ne facă bănuitori. Nu ştim cum va arăta, spiritual, secolul XXI şi orice profeţie este hazardată; dar semne vizibile ne duc spre ipoteza că paranteza deschisă în epoca romantică, paranteza noutăţii cu orice preţ, s-ar putea închide tot atît de brusc pe cît s-a deschis.

Mihai ZAMFIR

© S. Ghelie

Noutate şi schimbare

Aceste două concepte constituie obiectivul fundamental al marii majorităţi a disciplinelor umane, în frunte cu antropologia, sociopsihologia şi politologia; toate folosind, în măsura inteligenţei cercetătorilor, acel uriaş laborator experimental retrospectiv care rămîne istoria universală.

Spaţiul tipografic excesiv de redus alocat de revistă mă sileşte să caut să abordez numai trei teme principale şi anume: (a) în ce măsură noutatea, şi schimbarea sînt sau nu sinonime; (b) care este vectorul istoric al noutăţii şi al schimbării şi, în sfîrşit, (c) noutatea şi schimbarea sînt ele oare totdeauna fericite pentru om şi pentru societate în ansamblul ei, sau numai pentru anumiţi indivizi privilegiaţi?

*

Schimbarea nu înseamnă întotdeauna şi **noutate**. Se ştie că un renumit istoric a definit **noul**, în istorie, fenomenul social şi politic pe care nu l-a cunoscut civilizaţia romană, în decursul celor două milenii de existenţă a ei (inclusiv, evident, orientalizarea ei bizantină). De multe ori, **schimbarea**, în existenţa unei anumite societăţi, nu este orientată spre anumite idei, instituţii sau practici noi, ci spre idei, instituţii şi practici **vechi**, puse la încercare în trecut şi apreciate îndeobşte ca fiind superioare formelor noi încercate cu rezultate uneori penibile. Totalitarismul de extrema dreaptă şi mai cu seamă cel de extrema stîngă au constituit, evident, **schimbări** structurale ale societăţilor pe care le-au pîngărit; şi continuă să le pîngărească. Dar nu au reprezentat nici o noutate sau, cel puţin, nu o noutate fericită. Totalitarismul politic este un fenomen endemic istoriei universale, liberalismul - care îi este singurul fenomen absolut antinomic, prin recunoaşterea drepturilor şi libertăţilor individului de a-şi făuri propria existenţă socială - fiind un simplu accident în istoria Europei occidentale, făurit la încrucişerea dreptului civil roman cu morala creştină şi feudală şi cu instituţia tipic feudală şi indo-europeană a **adunărilor de stări medievale**, axate pe ideea de **reprezentare**. Comunismul nu reprezintă altceva decît formula modernă şi pseudo-ştiinţifică a **modului de producţie asiatic**; concept făurit de însuşi Karl Marx, într-o scrisoare trimisă lui Friedrich Engels în luna martie 1853, după lectura traducerii engleze a lucrării medicului francez Francis Bernier, fost în slujba Marelui Mogol Aureng-Zeb (+1657). Mod de producţie în care individul nu are nici un drept la iniţiativă şi în care totul este poruncit de stat şi impus societăţii înrobite de către o birocraţie veşnic incompententă, veşnic venală şi veşnic coruptă. Mod de producţie analizat pe larg sub aspect politic de sociologul german Karl Wittfogel, în lucrarea lui publicată în 1957 la Yale University Press sub titlul de **THE ORIENTAL DESPOTISM. A COMPARATIVE STUDY OF TOTAL POWER**. La concluzii asemănătoare ajunsese şi sociologul evreu N. S. Eisenstadt, în sinteza lui intitulată **THE POLITICAL SYSTEM OF EMPIRES**.

*

Istoria invederează faptul că singurul vector al noutăţii şi al schimbării nu poate fi decît individul, cu condiţia să fie sprijinit în străduinţile lui către progres pe cale individuală de caracterul **filoneist** (iubitor de schimbări) al societăţii şi al conducerii politice, lucru destul de rar în istorie, unde, dimpotrivă, **misoneismul** (ura pentru tot ceea ce pare nou) pare a fi regula. Aici sîntem în domeniul antropologiei rasiale. Sînt rase ispitite de **nou** - cum au fost, de pildă, ionienii şi normanzii. Numai că filoneismul accelerat şi fără prea mult spirit critic al ionienilor - în speţă, al atenienilor - a izbutit, prin exces de demagogie, să pună capăt celei mai înfloritoare civilizaţii din cîte s-au ivit vreodată pe glob. Oprobriu care a stăruit, vreme de peste două milenii - pînă la Jean-Jaques Rousseau - asupra conceptului de **democraţie**, făcut răspunzător de absolut toţi gînditorii antici, creştini, medievali, umanişti, renascentişti şi moderni de destrămarea civilizaţiei ateniene şi prin ea a civilizaţiei eline, înlocuite prin societatea orientalizată alenistică.

Este cît se poate de evident că, îndeobşte, iniţiativele istorice biruitoare au drept consecinţă un supliment de putere şi de bună stare pentru biruitori, fie ei conducători militari sau politici, fie ei o anumită pătură socială (războinicii feudali, de pildă), fie ei o pătură de negustători care şi-au făcut corect calculele manageriale. Marea problemă este însă în ce măsură anumite mari iniţiative istorice au darul să aducă un supliment de inteligenţă, de cultură, de artă, de bună stare şi de fericire pentru o cît mai numeroasă masă de indivizi din diferite ţinuturi. Din acest punct de vedere, creştinismul - confruntat mai cu seamă cu **Djihadul** islamic perpetuu - îndeplineşte pe deplin aceste cerinţe. Îmi îngădui să cred că şi liberalismul, chiar sub forma lui democratică - precumpănitor de model anglo-saxon - îndeplineşte aceleaşi cerinţe, în contrast violent cu totalitarismul socialist sau comunist. Aşa cum spunea unul din gînditorii cei mai profunzi ai veacului urii, Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), „Lumea este absurdă sau divină. Nu există altă alternativă. Ştiinţa împreună cu credinţa reprezintă cele două chei ale soluţiei, singurele pe care le poate accepta şi inteligenţa şi inima: evoluţia în timp, pentru a aduce omenirii acel «supliment de suflet» de care pomenea Henri Bergson. Ceea ce ne aduce creştinismul este năzuinţa să iubim omul şi în noi şi în jurul nostru".

*

Noutatea şi schimbarea inteligentă şi fericită nu pot fi decît consecinţele activităţii unor elite intelectuale, activînd într-o societate suficient de lipsită de invidie pentru a tolera activitatea creatoare a acestor elite, şi sub egida unui stat influenţat nemijlocit de aceste elite. Aceasta este dezlegarea marii probleme pe care, la încheierea celui de-al V-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice ţinut în vara anului 1924 la Bruxelles, marele istoric belgian Henri Pirenne o punea participanţilor la congres în aceşti termeni: „Comprendre pourquoi, à la même date, les differentes sociétés humaines se trouvent pourtant à des époques différentes".

Dan A. LĂZĂRESCU

Prim-secretarii de judeţ în anii tranziţiei

–Documentar –

Decembrie 1989 n-a fost o lună fericită pentru prim-secretarii de judeţ. Stăpîni absoluţi în zonele lor şi, în acelaşi timp, slugi fidele ale lui Ceauşescu, prim-secretarii PCR au cunoscut atunci gustul fricii. Lăsaţi în plata Domnului de Securitate, Miliţie şi Armată, ei şi-au pierdut în cîteva ceasuri atotputernicia şi s-au trezit în situaţia de a da socoteală mulţimii. Iar cum Ceauşescu nu putea fi simultan în fiecare mare oraş, ura românilor s-a îndreptat în primul rînd către dregătorii comunişti locali. Înghionteli, blesteme şi ameninţări s-au revărsat pretutideni asupra prim-secretarilor de partid. În acele momente, aroganţa şi duritatea acestora s-au volatilizat. Cei care conduseseră despotic judeţele României au cerşit milă, s-au dezvinovăţit în fel şi chip, l-au înjurat pe Ceauşescu şi au jurat credinţă Revoluţiei. A fost ultima lor acţiune impersonală, copiată parcă la indigo în toate regiunile ţării. Începînd cu după-amiaza zilei de 22 decembrie '89, destinele prim-secretarilor PCR au părăsit şablonul şi au început să difere.

Unii prim-secretari au aflat cum se vede lumea din spatele gratiilor

Dintre cei 42 de prim-secretari care conduceau în decembrie '89 judeţele României, doar doi - cei din Sibiu şi Timiş - au fost condamnaţi pentru implicarea lor în represiunea manifestaţiilor anti-comuniste. Pentru că statutul cu totul special al lui Nicu Ceauşescu a dat cazului său o turnură aparte, Radu Bălan poate fi considerat singurul care a primit o condamnare grea. Reţinut pe 31 ianuarie 1990 şi inculpat iniţial pentru genocid, el a fost condamnat pe 9 decembrie 1991, pentru complicitate la omor deosebit de grav, la 23 de ani de detenţie. Ca şi Nicu Ceauşescu, Radu Bălan a fost eliberat pe motive de sănătate. Locuieşte astăzi în Timişoara, într-un apartament cochet. Este foarte grav bolnav, supravieţuind cu ajutorul unui tratament pretenţios.

Prin închisoare, sub forma arestului preventiv, au trecut şi alţi dregători comunişti de judeţ, dar pe perioade mai scurte. Cumnatul lui Ceauşescu, Constantin Bărbulescu, fost prim-secretar în Olt, a fost arestat în decembrie '89 şi eliberat după numai o lună. El a părăsit această lume în martie 1991. Petre Preoteasa, ultimul prim-secretar al Braşovului, şi-a încheiat conturile cu justiţia după trei luni petrecute într-o celulă, în clipa în care procuratura judeţeană a dispus neîncepérea urmăririi penale. Trăieşte acum în Braşov, fără să fie implicat direct în afaceri sau în viaţa politică. Ioan Savu, cel care fusese prim-secretarul judeţului Alba, a stat după gratii doar o săptămînă, fiind scutit de prelungirea şederii în acel decor de către colonelul Domşa, şeful Procuraturii militare Cluj. Sosit după acest episod în Bucureşti, Ioan Savu s-a aflat mai bine de un an printre consilierii lui Ion Iliescu, după care s-a pensionat. Prim-secretarul judeţului Mureş, Viorel Igret, a trecut timp de trei săptămîni prin experienţa arestului preventiv. În februarie '90, i-a fost dăruită libertatea. O vreme, Viorel Igret a lucrat ca vameş la Nădlac, ulterior a profesat ca inginer într-o uzină arădeană.

Momente tensionate au trăit şi alţi demnitari comunişti, care, la dispariţia regimului pe care-l slujeau, se aflau în fruntea unor comitete judeţene PCR. Ioachim Moga, prim-secretar al Clujului, a fost ţinut sub pază două zile, în propriul său birou. De-a lungul unor crize nervoase, el a plîns, dezvinovăţindu-se obsedant. Preluat de Armată apoi, a depăşit o anchetă superficială şi a părăsit Clujul. O vreme a locuit în comuna Cîrjiţ, lîngă Deva, în vila pe care o construise în anii '80, chiar lîngă cea a ministrului de Interne din acea epocă, Homoşteanu. Ulterior, Moga a lucrat pentru o firmă privată din Cluj, după care a abandonat afacerile din pricina unei boli grave. La Sfîntu Gheorghe, prim-secretarul judeţului Covasna, Ştefan Robu, a petrecut patru zile, cu santinela la uşă, în garnizoana oraşului. La ora actuală, este un prosper om de afaceri în Bucureşti. În momentul în care un improvizat comitet revoluţionar a ocupat biroul său, Mihai Marina, prim-secretarul Constanţei, a încasat la înghesuială cîţiva pumni. Din ordinul contra-amiralului Constantin Iordache, şeful comunist al judeţului a fost ferit de furia mulţimii, la Muzeul Marinei. La sfîrşitul lui decembrie '89, prin bunăvoinţa lui Andrei Rădulescu, uns şef al CFSN Constanţa în acea perioadă, lui Mihai Marina i-au fost puse la dispoziţie două tiruri, în care a încărcat toată mobila din vila sa, pînă la ultima cîrpă de praf. Afacerile i-au monopolizat, apoi, viaţa. Maria Ghiţulică, numărul unu PCR în judeţul Iaşi, a fugit din sediul Comitetului judeţean de partid, însoţită de generalul Olteanu, secretarul CC. Cei doi au fost prinşi pe şoseaua Iaşi-Roman, în zona Tîrgului Frumos. Maria Ghiţulică a vizitat vremelnic arestul garnizoanei Iaşi. În schimbul eliberării, ea le-a propus ofiţerilor să spele pe jos ori să gătească la popotă. Aceasta pentru a se arăta utilă în Revoluţie. Finalmente a ajuns în Bucureşti, unde deţinea trei locuinţe şi unde, astăzi, este patroana mai multor firme.

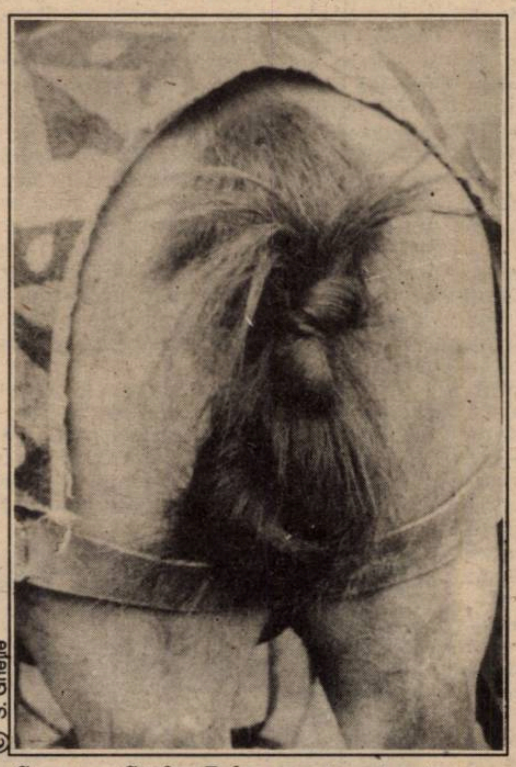
© S. Ghetie

Pe lîngă acuzele venite în urma acţiunilor din decembrie '89, a existat şi un alt gen de învinuiri aduse prim-secretarilor PCR. Anton Lungu, conducător comunist al judeţului Brăila, a stat un an în închisoare, de-a lungul unui proces de abuz în funcţie. Achitat la finele acestui maraton judecătoresc, Anton Lungu s-a înrolat în Partidul Socialist al Muncii. La scrutinul din 9 octombrie '94, el a fost ales primar al Brăilei. Pentru acelaşi motiv a fost judecat în 1990 şi Ion Popa, prim-secretarul Hunedoarei. Povestea sa pe tărîmul justiţiei a durat trei luni. Ion Popa a spus adio oraşului Deva imediat după eliberare şi a pornit către Bucureşti. Este proprietarul unei vile luxoase din cartierul Vatra Luminoasă şi susţine frenetic, prin firmele sale, economia de piaţă.

Dregătorii comunişti locali s-au îndreptat către afaceri, biserică sau spital

La cei doi poli ai destinului prim-secretarilor PCR care n-au descoperit existenţa închisorilor sau a aresturilor s-au plasat Vasile Bărbuleţ, cel care conducea Maramureşul, şi Barbu Popescu, dregătorul Tulcei. Pe 22 decembrie '89, sub pază, Vasile Bărbuleţ a fost plimbat pe străzile oraşului Baia Mare, cu un portret înrămat al lui Ceauşescu, agăţat de gît. După acest episod umilitor, el s-a refugiat la Sibiu. Locuieşte acum în vila construită în perioada în care conducea acest judeţ şi poate fi întîlnit zilnic la biserică, în timpul slujbelor. Barbu Popescu, la Tulcea, nu numai că n-a avut de-a face cu un tratament similar, dar nici măcar nu s-a despărţit de fotoliul de şef al judeţului. Caz unic printre prim-secretarii PCR, el a fost numit în ianuarie '90 preşedinte al Consiliului Frontului Salvării Naţionale din zona sa. A fost înlocuit din funcţie abia în ajunul alegerilor de la 20 mai '90. Barbu Popescu trăieşte în prezent la Constanţa, într-o vilă elegantă, şi este un apropiat al lui Gheorghe Trandafir, întemeietorul PSM în oraşul de la Marea Neagră. O oarecare continuitate în structurile puterii a avut şi Ion Traian Ştefănescu, prim-secretarul judeţului Dolj, care, îndrăgit de unii membri ai primului guvern post-comunist, a devenit consilier al ministrului Sportului.

Pentru alţi prim-secretari de judeţ, principala grijă în zilele agoniei regimului comunist a fost salvarea propriilor averi. Elena Pugna, prim-secretar la Arad, a fugit pentru cîteva zile, în decembrie '89, la Timişoara. A abandonat ostentativ puiul de labrador pe care îl primise în dar de la Elena Ceauşescu, semnalînd astfel desprinderea sa de cuplul prezidenţial. A revenit la Arad pentru a încărca în camioane mobila şi celelalte lucruri din vila pe care o ocupase. Soţie a unui profesor universitar de la Politehnica timişoreană, Elena Pugna conduce azi o firmă cu ramificaţii în numeroase oraşe. Simion Cotoi, prim-secretarul Buzăului, a sosit pe 28 decembrie în curtea vilei sale din Tîrgu-Mureş, în cabina unui tir care-i transporta piesele de mobilier şi restul obiectelor din biroul şi din locuinţa din Buzău. O lungă perioadă, Simion Cotoi a fost director economic al Întreprinderii de Legume şi Fructe Mureş, după care a demarat afaceri pe cont propriu. De profesie inginer agronom, Letiţia Ionescu a dispărut rapid din Bistriţa, transportînd în Zalău tot ceea ce agonisise. Pentru anii care au urmat, ea a ales postura de patron al unor firme din Sălaj. Prim-secretarul din Dîmboviţa, Pantelimon Găvănescu, cel de la care aşteptau salvarea soţii Ceauşescu, este unul dintre puţinii şefi comunişti de judeţ care n-au părăsit localitatea în care se aflau în decembrie '89. El n-a purtat doliu la moartea regimului comunist, ci s-a lansat chiar din primăvara lui '90 în afaceri. Comerţul cu aparatură electronică i-a adus faima de cel mai bogat om din Tîrgovişte. Carol Dina, ultimul dregător comunist al Galaţiului, a părăsit oraşul dunărean înainte de ocuparea Comitetului judeţean PCR de către manifestanţi. În prezent, locuieşte în Bucureşti, este membru în conducerea PSM şi derulează afaceri de import-export, unele în colaborare cu Combinatul Siderurgic Galaţi. Optînd pentru o altă variantă de îmbogăţire, Gheorghe Nicoară, prim-secretar în Ialomiţa, a închiriat, împreună cu fostul preşedinte UTC Brăila, un vas fluvial. Cei doi au amenajat pe acest vapor, ancorat în portul Brăila, un mic hotel şi un restaurant. Venerica Pătru, prim-secretar al judeţului Vîlcea, era cercetată în decembrie '89 de o comisie a Comitetului Central PCR, pentru deturnare de fonduri şi imoralitate. Revoluţia română a scutit-o de neplăceri. Astăzi locuieşte la Tîrgu-Jiu, unde, în colaborare cu fostul şef al Securităţii Vîlcea, colonelul Păsărin, conduce o firmă de rafinare şi îmbuteliere a băuturilor alcoolice.

În cei cinci ani scurşi de la prăbuşirea regimului comunist, unii dintre prim-secretarii de judeţ au murit. Ceilalţi, în plină tranziţie la economia de piaţă, îşi văd de tranziţia lor, către ceea ce cred de cuviinţă.

Filip FLORIAN

(Auto)Publicitate (30 sec.)

NOU - ce voi spune despre Nou. (Se poate spune ceva cu adevărat nou despre Nou?)

NOUĂ formă de prezentare a unui vechi articol. Citind (cumpărînd) noul meu articol veţi înţelege mai repede, mai uşor şi mai durabil ce este Noul. Garanţie asigurată (mă pot, la o adică, explica pe larg).

NOU! NOU! NOU!

NOUL e acum şi aici. Numai acum şi aici poate el fi. Altfel nu există. Noul, „în sine", nu există.

Ce este Noul? Există, adică, şi Noul-substantiv, sau numai noutatea atributiv-relativă a Identicului fragmentat ce revine - este readus, reactualizat, re-reprezentat - în cadre (rame) noi? Ce trebuie schimbat ca să se poată vorbi de ceva Nou?

NOU, cu adevărat, ar fi (este, dar niciodată efectiv) Imposibilul. De pildă, învierea din morţi, precum cea a lui Lazăr. Noul este vechiul rămas în stadiul de vis şi de promisiune.

Aha! Deci Noul e **promisiune**. Ceea ce ar putea fi cu adevărat NOU este de mult anunţat, promis. Dintotdeauna. De cînd ne ştim. Noi extragem **noutatea** din NOU, o separăm şi o folosim. Noul este ceea ce ni se promite că se va întîmpla, ceea ce sîntem **asiguraţi** că **va veni**. NOU nu poate fi decît **viitorul** anunţat, acum, în prezentul strict, imediat, ca **iminent**. Eshatologia e publicitate. Acum vă spun - numai **acum** vă mai pot spune, numai acum mai e loc şi timp de vorbe -, mîine va fi o altă zi, mîine ziua va fi alta, altfel, definitiv. Mîine începe timpul cel NOU. Mîine nu mai e timp. De aceea anunţ (de) azi ce va fi mîine. În magazinele noastre. În lumea voastră. Eu de mîine vă vorbesc.

Ne-venind (căci fiind deja), Noul este anunţat, performat verbal. Noutatea nu poate privi, în domeniul publicităţii ce susţine şi relansează, în mic şi în mare, istoria noastră, decît **modul de prezentare a anunţului**. „Obiectul", „produsul" există dintotdeauna. Nu sînt nici noi, nici vechi. „Peste mode şi timp". Atîta doar că noi le evităm, le dăm afară din lume şi deopotrivă le aşteptăm sub tot felul de măşti. Aceea a progresului, de pildă, a „tot-mai-bine"-lui. NOI nu pot fi, în eternitate (adică, tocmai, nu în timp), decît lumea şi omul. Apariţia lor e noutatea absolută, surpriza care nu a avut, cînd s-a produs (dacă s-a „produs" vreodată!), pe cine să surprindă. De care, de aceea, încercăm să ne lăsăm surprinşi sub forme ce le disimulează, făcîndu-le strălucitoare. Moda este revenirea Identicului. Numai revenirea ca atare este nouă; coordonatele ei: cînd, unde, cum.

Nu există (decît) NOUL. Totul e NOU, dar noi aşteptăm în continuare (pentru totdeauna) NOUL mîntuitor. Noi sîntem NOUL. Dar, ca să poată fi anunţat, „publicitat", NOUL trebuie să fie făcut obiect, produs în stare de a fi achiziţionat, apropiat de toţi, accesibil tuturor. Noutatea există numai în timp şi derivă din **localizare** şi din caracterul **zonal** al fiinţei. Transportul, deplasarea, **metafora** - literal - (de unde noutatea perpetuă a poeziei, avangardele etc.) produce noutatea relativă, istorică în sînul NOULUI ontologic. Sîntem - nomazi sedentari - în căutarea/aşteptarea NOULUI. Verificăm, de fapt, Identicul, asemănătorul: dacă nu a apărut **altceva** NOU, **un alt NOU**; ceva (mai) nou decît noi. Ne temem de NOU şi îl evităm. Nu ne dorim cu adevărat NOUL. Numai noi, pretutindeni. Numai NOI, NOUL.

Bogdan GHIU

Mentalităţi, civilitate, politică

Mentalitatea se schimbă cel mai lent, ne spun istoricii mentalităţilor. Fernand Braudel a denumit mentalităţile „închisori ale duratei lungi": mai întîi se modifică structurile economice şi sociale şi doar mai tîrziu intervin tranformări în mentalităţi. Punctul acesta de vedere este, în mod evident, inspirat de concepţia materialistă asupra devenirii umane, care pretinde că viaţa spirituală este dependentă de existenţa materială, de infrastructură. Într-o concepţie mai puţin rigidă şi reducţionistă, viaţa intelectuală este întrevăzută nu numai în interdependenţa ei cu existenţa cotidiană, ci şi în autonomia ei. Problema schimbării mentalităţilor este, aşadar, inclusă în viziunea pe care interpretul o are despre lume, societate şi om considerat nu numai ca fiinţă socială, ci şi ca fiinţă care aspiră la eternitate.

Privind mentalităţile din acest unghi, distingem de îndată un nivel al gîndirii clare şi un nivel al automatismelor: pe primul nivel se desfăşoară activitatea raţiunii ghidată de minte, în timp ce pe al doilea funcţionează conceptele şi imaginile pe care le-am acceptat şi ni le-am însuşit. Paradoxul mentalităţilor constă tocmai în această interacţiune a ideilor şi atitudinilor pe care le elaborăm în decursul existenţei noastre cu ideile şi atitudinile pe care le-am acceptat la şcoală şi prin alte forme ale tradiţiei.

Comunismul nu a fost un regim care şi-a propus doar o transformare a realităţilor economice; ca şi nazismul, ideologia comunistă a căutat să îmbrăţişeze întreaga realitate, atît producerea şi repartiţia bunurilor, cît şi problemele sufleteşti. În viziunea comunistă, omul trebuia să se transforme: acţionînd asupra naturii umane, comunismul a intervenit brutal în modul de gîndire şi de comportare al oamenilor. Marxismul a devenit un gen de religie, iar puterea politică şi-a asumat o funcţie preponderent educativă. Omul nou trebuia format în spiritul conducătorilor. Partea automatismelor a devenit mai importantă decît gîndirea clară: mai ales în şcoli, elevii au fost învăţaţi să memorizeze şi să nu-şi pună în aplicare spiritul critic. Comunistul perfect este omul care repetă sloganuri. Din această perspectivă se deduce uşor că schimbarea mentalităţilor este un proces de durată, nu pentru că ideile depind de infrastructura economică, ci pentru că transformarea trebuie operată **concomitent** pe planul existenţei materiale şi în modul nostru de a gîndi. În acest sens, constatăm că politica de egală distribuire a lipsurilor, care este practicată de regimurile socialiste din lumea postcomunistă, menţine vechile obiceiuri şi concepte; totodată, o renovare radicală a învăţămîntului este singura soluţie pentru a dizolva „omul nou" mare consumator de idei gata făcute şi condiţionat de reflexe colective.

Schimbarea mentalităţilor va fi provocată de desnaţionalizări şi de reducerea rolului Statului în viaţa societăţii, de reducerea drastică a aparatului birocratic, precum şi de intensificarea circulaţiei ideilor. La ora actuală, instituţiile culturale sînt ţinute în frîu de bugetul dat cu „bun rost" de către Stat, iar într-o instituţie de bază, ca Universitatea, contabilii sînt mai importanţi ca profesorii: dacă superi pe cineva de la „state şi salarii", rămîi fără salariu. Concomitent, înnoirea trebuie să vină din primenirea ideilor capabile să modifice automatismele deprinse la orele de „seminarii politice", la interminabilele şedinţe de partid sau sindicale, la festivalurile stupidităţii care purtau, denigrator, numele de „Cîntarea României". Într-o lume care a pus reflexul înaintea gîndirii şi a batjocorit noţiunea de cultură politică, transformarea trece prin participare la discuţii, prin iniţiativă, răspundere, respingerea vechilor forme de convieţuire. Schimbarea mentalităţilor înseamnă desfiinţarea barierelor economice manevrate de puterea politică, învăţarea normelor de convieţuire şi exercitarea drepturilor politice.

Despre relaţia dintre mentalităţi, civilitate şi politică au vorbit studenţii Facultăţii Internaţionale de Ştiinţe Umane în cadrul colocviului organizat la 16 decembrie de Centrul pentru studiul mentalităţilor europene şi Institutul Francez din Bucureşti. Au fost atacate probleme importante ca propaganda totalitară şi influenţa ei asupra imaginarului colectiv (Alexandra Ionescu), relaţia dintre normele de civilitate şi codul duelului în Spania secolului 17 (Monica Ibram), defularea maselor în cadrul sărbătorii „nebunilor" din Evul Mediu) Adriana Oprescu), Chateubriand ca martor al unei epoci de „tranziţie" (Raluca Mărculescu), raportul dintre tradiţia creştină de gîndire, cu valorile ei, şi activitatea raţiunii individuale (Alina Stănescu). Colocviul a fost urmat de lecţia lui Eugène Ionesco **La Leçon**, nu pentru a pune pe gînduri pe „bobocii" din Anul I al Facultăţii, ci pentru a le sugera că masa de cunoştinţe pe care o vor asimila în ritm rapid în patru ani trebuie să îndrepte spiritele spre armonie, discriminare, înţelepciune. Profesorul lui Eugène Ionesco a dat audienţei de înţeles că sînt personaje care nu gîndsc: „personajele mele, spunea marele dramaturg lui Claude Bonnefoy, sînt despărţite de propria lor viaţă. Trăiesc într-o lume a impersonalului, într-o lume a colectivităţii, într-o societate colectivistă care nu poate fi interpretată strict ca societate colectivă comunistă deoarece societatea burgheză capitalistă este şi ea colectivistă. Pe scurt, personajele pieselor mele pronunţă sloganuri care le scutesc de efortul de a gîndi". Interpretarea studenţilor Cristina Bucată, Aurora Găgeanu-Dumitru şi Mircea Lamatic, sub bagheta studentului Andrei Popov a îndreptat auditoriul spre acest sens, toţi studenţii demonstrînd că nu sînt purtători de sloganuri, ci minţi active într-o lume obosită de limbajul de lemn şi de nemăsurata poftă de putere a mediocrităţilor. Mentalitatea se schimbă direct prin intervenţia Şcolii, a Bisericii, dar şi prin însuşirea normelor de convieţuire proprii unei societăţi întemeiate pe respect reciproc, nu pe violenţă şi suficienţă.

Alexandru DUŢU

Tatăl omului nou

A fost o vreme cînd era suficient să alcătuieşti din pămînt o figurină, să-i pui petale de trandafir în locul ochilor şi pietricele albe în locul dinţilor pentru ca ea să prindă viaţă. Dacă aveai ceva har, statuia se ridica de pe soclu şi se însufleţea. Pe atunci obiectele inventau oameni - dalta năştea, sub coifuri creşteau capete, în armuri zăngăneau, ca în sîmburi, începuturi de oameni, statuia Comandorului lua cina cu don Giovanni - fie substanţele erau mai complicate, fie oamenii mai simpli, de se puteau naşte dintr-un ungher al materiei. Această complicitate fecundă a luat sfîrşit odată cu dezvrăjirea lumii. Pînă la Descartes, nu era o deosebire între noii oameni şi peria vrăjită care se transforma în pădure. Legea supremă era metafora. Suficient să găseşti vraja metaforică - şi cheile pătrundeau în broaşte, şi uşile se deschideau! De aceea, trebuia să fii atent la nume - căci şi gîndacii sau caii, odată numiţi ca un om, mai devreme sau mai tîrziu, asta deveneau.

De cînd, însă, omul a ales maşina şi a înlăturat metafora, toate se petrec altfel. Ca un făcut, au dispărut întrupările, statuile nu mai cîntă la începutul zilelor, statuile mucegăiesc prin parcuri. Pentru că toate au o structură bine stabilită, un loc în ordinea lumii, o coerenţă, toate se supun determinismului. Acum e un lucru general acceptat că omul se trage din maimuţă. Ştiinţa a pus la cale o capcană sofisticată prin care maimuţa este capturată şi devine om. Ce gîndea primul om, aflat în succesiune imediată după ultima maimuţă? Ce era el? Genitorii săi s-au transformat, automat, în duşmani - putea să arunce cu pietre în ei, să-i hăituiască pînă îi transforma în oameni sau chiar să-i mănînce, fiind cu totul altceva decît om. Tocmai de aceea, cît timp relaţiile între obiecte erau mai puţin formalizate, orice putea deveni orice. Cartesius a spus: gata, s-a zis cu tot acest haos. Omul nu se trage dintr-un sol fertil şi nici dintr-o operaţiuune alchimică. Omul se inventează pe sine, ca pe-o unealtă. S-ar putea corela, desigur, imaginea despre sine şi evoluţia tehnologiei în vreme. Omul este o maşină şi sensibilitatea sa este secreţia umorală a glandei pineale. Această teorie a limitat realitatea la exact acest proces: toţi oamenii au devenit, în decurs de un secol, produsul umorii lor. Marchizul de Sade este un exemplu edificator.

Detritusul ştiinţei a fost cedat poeziei - de aceea există şi azi unii cu spirit neştiinţific care fac din pietre - oameni. Al doilea pas nu merită prea multe explicaţii - prin substanţa vie s-au creat căi de acces obligatorii către om. Nu mai puteai exista oricum, fără să parcurgi traseul dinspre protozoare către primul om. Fără ceva strămoşi acvatici, fără cîteva rude moleculare nu erai om. Toţi le avem. Acesta e omul vechi. Însă miracolul sculării omului din maimuţă i-a fascinat nu doar pe savanţi, ci şi pe ideologi. Antropoesis-ul a devenit specialitatea ideologilor. Din omul vechi, omul maimuţei, trebuie să iasă omul nou, omul de partid. Aşa se învingeau toate cusururile moştenite de la omul vechi. Operaţiune la fel de simplă ca încarnarea pietrelor sau desmaimuţirea omului. Pentru că Lenin era de părere că doar omul împovărat de amintirea primelor larve e responsabil de toată durerea, de tot pesimismul acestei lumi şi, prin urmare, acest om a trebuit distrus. „Fiolosofia «tristeţii universale» spune şi Stalin într-o scrisoare (1924) către Demian Bednii, nu este filosofia noastră. N-au decît să fie trişti cei care părăsesc scena, cei care şi-au trăit traiul". Şi cine-şi trăise traiul? Rudele mai în vîrstă, protozoarele, pietrele, toţi bătrînii care, la o vîrstă sau alta, ne-au fost părinţi, cînd nu se năştea nimeni normal pe lumea asta. Cine era trist? Omul cu amintiri de ante-om. După selecţia naturală, care ne restrînsese familia, urma acum o selecţie ideologică. Nu pietrele şi nici maimuţele ne sînt adevăraţi genitori, ci „din procesele luptei pentru transformarea societăţii şi construirea socialismului se naşte omul nou, omul socialist" (salutul CC al PMR către Conferinţa scriitorilor, martie 1949). „Omul care sfidează moartea şi tristeţea, imperialismul, pacea şi iubirea. (...) Eroul nou, omul simplu de toată ziua, eroul marilor mulţimi care nu se sfieşte a înfrunta natura..." (Cezar Petrescu, **Încredere în viitor, Viaţa românească**, III, 10, p. 11). Omul avea să existe acum fără determinări, creat din Verbul de partid. Constituţia URSS îi era şi mamă şi tată. „Cîntarea cîntărilor comunismului" (Maria Banuş dixit), „...o altă evanghelie a lumii noi ce se pregăteşte şi mai ales a lumii întîrziate din care facem parte şi noi" (Sadoveanu, **Lumina vine de la răsărit**). Din cuvinte? Din procese, din sistem - mai mulţi oameni alcătuiau acum unul singur.

Indiferent cum se numea el, Stalin, Dej, Ceauşescu sau Hitler. El era alcătuit din care alegorice, din piramide umane, din trapezişti, din dresúri de oameni. („Omul nou trebuie să dovedească spirit colectiv în fiecare faptă a sa, în fiecare gînd al său", spune, în 1939, Makarenko, după ce recomandase formarea unor echipe de creaţie. Kim Ir Sen i-a pus planul în aplicare - romanele coreene se scriu în colectiv. Şi dragostea se face la îndemnul partidului). Homunculii mişunau prin teze şi nu prin sticle. Ei nu aveau pămînt, pentru că de acolo se puteau plăsmui periculoşii oameni vechi, ei nu aveau memorie, pentru că acolo bătea valul de ţesuturi şi materie organică al determinismului, ei nu aveau familie pentru că nu se ştie pe cine poţi avea în mod natural tată pe acest pămînt mereu surprinzător. Tatăl este stabilit prin naştere. Este sistemul, procesul. Şi uite-aşa, omul nou luptă împotriva omului vechi care este încă acoperit cu placente putrede, cu iraţionalul plin de vuiete oceanice. Multe specii umane îşi disputa sistemul genetic - din pietre, din pămînt însufleţit, din mare, din sfere, din cremaliere, din maimuţă sau amoeba, din peşti sau din Constituţia URSS. Omul nou îţi va arăta, sigur pe sine, de unde se trage - din sine. Pentru că el, nu-i aşa?, este sistemul!

Sorin ŞERB

Toate-s vechi şi nouă toate

Versul eminescian se potriveşte foarte bine pentru lucrurile din politică. Din mult-puţina mea experienţă, pot să spun că noutatea în politică este totdeauna relativă. E aproape o banalitate, care însă merită a fi privită mai îndeaproape.

Să disting mai întîi pe politician de politolog. Cel din urmă constată adesea că, deşi nu se repetă niciodată, istoria furnizează multe elemente utile pentru studiul situaţiilor politice curente. Voi da un singur exemplu. Cartea lui Veiga despre Garda de Fier descrie, între altele, societatea politică românească de după primul război mondial şi demonstrează limpede cum s-a dezvoltat extrema dreaptă pe fondul derutei partidelor, care se confruntau cu o lume ieşită din matcă şi care-şi căuta alte cadre. Un fenomen în multe privinţe asemănător pare a se petrece astăzi în România. Rămîne de văzut dacă, şi pînă de la ce punct, experienţa din anii '20-'30 îl conduce pe politolog la concluzii utile în anii '90. Politicianul trăieşte diferit aceeaşi experienţă. El trebuie să ia decizii şi de aceste decizii depinde situaţia concretă. Altfel spus, deciziile omului politic influenţează şi modifică situaţiile, creînd premisele unor conjuncturi noi. În mai mare măsură decît politologul, ale cărui sugestii influenţează şi ele realitatea, politicianul este legat strîns de noutate, pe care o creează zi de zi, prin chiar actele sale.

Se pune şi întrebarea dacă pentru politician experienţa trecutului, vechiul, aşadar, contează şi cît de mult. E greu de răspuns. Un om politic este, în faţa realităţii, la fel de „inocent", cum este criticul literar în faţa literaturii. Experienţa, cunoştinţele istorice îi sînt indispensabile, dar aprecierea „valorii" actuale (realitate, carte) pretinde, în primul rînd, asumarea noului, a ceea ce nu coincide niciodată în chip absolut cu vechiul. Omul politic trebuie să aibă capacitatea de a simţi mai ales ceea ce nu se repetă în istorie. Simplu prizonier al lucrurilor deja întîmplate, el ar risca să facă politica altor vremuri decît acelea în care trăieşte. Şi dacă trebuie să fie hrănit de experienţă şi de cunoştinţe, instinctul lui trebuie, înainte de orice, să funcţioneze.

Pe scurt, politologul priveşte spre trecut, încărcîndu-şi astfel bateriile de care are nevoie ca să aprecieze prezentul şi să întrevadă viitorul, iar omul politic are privirea aţintită asupra prezentului, încercînd să tragă din trecut acele învăţături care să-l ajute să discearnă astăzi germenii zilei de mîine. Pentru teoretician, realităţile există ca atare, pentru omul politic ele sînt totdeauna **in statu nascendi**. Şi la naşterea lor contribuie el însuşi.

Nicolae MANOLESCU

Înnoire şi tradiţionalism

Disputa între tradiţie şi înnoire e una dintre polemicile fundamentale ale României moderne. O putem detecta de pe la 1830 şi a continuat, cu o intensitate mereu mai încleştată, pînă tîrziu în cele două decenii interbelice.

După tratatul de la Adrianopole din 1829, Ţările Române (Moldova şi Ţara Românească) sînt eliberate de monopolul turcesc asupra produselor sale (fireşte, agrare) ca urmare a interesului ţărilor europene occidentale de a le achiziţiona. Acesta a fost momentul istoric de început cînd am intrat în circuitul comerţului european, care a avut drept consecinţă înnoirea fenomenului românesc. S-a petrecut lent dar metodic înnoirea structurilor dar şi a obiceiurilor, de la costumaţie pînă la aşezăminte publice şi învăţămînt. Fenomenul bonjurist a devenit o realitate. Pe dată, boierimea ruginită a reacţionat potrivnic, acuzîndu-i pe promotorii înnoirii că surpă tradiţiile îndătinate, că sînt adepţii „revoluţiei franţozeşti", că militează pentru introducerea - la noi - a unor moravuri şi stări socio-politice periculoase. Înfruntarea dintre tradiţionalism şi modernitate a început atunci pentru a satura, apoi, toate sectoarele vieţii publice şi de aici în sociologie, literatură, politologie, publicistică. Taberele s-au desenat cu contur clar într-o dispută care nu a mai cunoscut liniştea şi împăcarea. Şi, cu cît se înainta în timp, încleştarea urca în intensitate.

Desigur, paşoptiştii s-au distins drept adepţi-ai înnoirii structurale, voind abolirea vechilor rînduieli. Chiar dacă revoluţia lor a fost înfrîntă, energia lor militantă nu s-a irosit în zadar. Ei, prin legatarii lor, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, M. Kogălniceanu, au fost cei ce au pus fundamentele României moderne. Sigur că au avut de înfruntat împotrivirea conservatorilor ruginiţi. Ciudat e faptul că, apoi, curentele tradiţionaliste (sămănătorismul, neosămănătorismul, gîndirismul, trăirismul năist), puternic fortificate în conştiinţa publică, au întocmit aspre rechizitorii paşoptismului, considerat vinovat de a fi fost purtătorul de cuvînt al modernităţii înnoitoare europene. Să citez, ca exemple edificatoare, două luări de atitudine de acest fel formulate în deceniile interbelice. Cel dintîi poartă semnătura lui Nichifor Crainic şi a apărut în **Gîndirea** din 1 noiembrie 1923: „Generoşii patruzecioptişti aduceau din Apus vedenia unei Românii europenizate. Ei simţeau patriotic, dar nu cugetau româneşte. Respiraseră din suflul marii revoluţii ura împotriva regimului medieval şi, Samsoni orbiţi, pentru ei surparea întregului nostru trecut însemna condiţia fără care nu s-ar fi putut întemeia o ţară modernă. Instituţiile lor n-au fost altoite pe trunchiurile seculare. Ei au răsădit ca nişte grădinari ce-ar ignora mediul şi clima".

© C. Bumbuţ

Cealaltă luare de atitudine e a lui Nae Ionescu şi am decupat-o dintr-un articol publicat în 1931 în ziarul **Cuvîntul**, selectat de Mircea Eliade în ediţia de publicistică (**Roza vînturilor**) alcătuită în 1937. Articolul e semnificativ intitulat **Lichidarea romantismului 48-ist** şi un pasaj spune: „Toţi revoluţionarii munteni din Franţa vin. Atmosfera publică în care aceştia au putut lucra este tot de importaţiune franceză... Şi, pe urmă, să nu uităm că, după revoluţie, constituţiunea noastră în fond franceză a fost, ca şi aşezarea noastră juridică sau cea şcolară... Viaţa statului nostru a fost dominată la suprafaţă de o clasă de oameni politici, care formau oarecum opinia publică văzută şi care, compusă în cea mai mare parte din avocaţi - oameni de concepţii şi cultură franceză - a dat aparatului nostru formal de stat şi vieţii publice a oraşelor o înfăţişare precumpănitor franceză. Sub această aparenţă pulsa însă cotidianul viu, gestul mărunt şi sănătos de creaţie al negustorului mare sau mic, al meseriaşului şi al plugarului, care nu aveau nimic de a face cu revoluţia de la '48, cu parlamentarismul şi democraţia şi care-şi găsea îndestularea în munca şi ostenelile lui proprii. Iată adevărul."

Cum spuneam, paşoptismul era incriminat de tradiţionalişti pentru că se constituia în actul fundamental, de început, al procesului necesar de înnoire a structurilor româneşti. Adepţii înnoirii moderne a României au relevat, dimpotrivă, în mişcarea paşoptistă şi în Revoluţia de la 1848 rolul extraordinar de aşezare a temeliilor. Să citez şi două opinii filopaşoptiste afirmate în două lucrări capitale, din anii douăzeci ai secolului nostru, care au studiat necesitatea genezei României moderne. E vorba de **Burghezia română** (1925) de Ştefan Zeletin şi **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926) de Eugen Lovinescu. Iată opinia lui Zeletin care socotea că ceea ce s-a făcut în România modernă izvora din cauze determinate: „Cînd revoluţionarii români au transplantat la noi aşezămintele europene, au fost întîmpinaţi cu scepticism şi zeflemele: aceasta părea o rupere cu trecutul, violentarea continuităţii evoluţiei. De însemnat e însă amănuntul că reacţiunea şi-a menţinut critica ei numai la partea cea mai de sus a vieţii sociale: la cultură şi politică; ea n-a atins revoluţia economică, care înseamnă tot o rupere a continuităţii, dar pe care nimenea nu a băgat-o în seamă". Aşadar, după opinia lui Zeletin, unul dintre marii sociologi interbelici, mişcarea paşoptiştilor a fost expresia unor raporturi economice şi sociale determinate, nicidecum împrumuturi arbitrare. Iată, în sfîrşit, şi opinia lui Lovinescu, care a ştiut să restituie paşoptismului adevărata dimensiune istorică: „Cu tot caracterul teoretic şi imitativ, Constituţia de la 9 iunie 1848 rămîne adevăratul punct de plecare al unei noi orientări a poporului nostru; ea reprezintă gestul simbolic prin care axa vieţii noastre politice şi culturale s-a schimbat...; de ea se leagă viitoarea formaţie revoluţionară a civilizaţiei româneşti, dealtfel - sociologic - singura cu putinţă". Şi, în altă parte din primul volum al acestei cărţi fundamentale, adăuga că Revoluţia de la 1848 „rupînd cu trecutul imediat şi istoric şi, deci, cu doctrina evoluţiei lente, ce ne-ar fi menţinut în cadrul Regulamentului Organic, paşoptiştii au făcut din revoluţie principiul generator al civilizaţiei noastre, singurul, de altfel, posibil popoarelor tinere, împotriva căruia în zadar s-au ridicat forţele tradiţionalismului."

S-a văzut, din aceste citări ale unor opinii antinomice despre actul de început al modernizării României, că ele aparţin perioadei interbelice. Puteam cita şi opinii asemănătoare din, să spunem, spaţiul sămănătorismului. Mi s-a părut mai relevantă alegerea mea. Pentru că, la noi, s-a petrecut fenomenul cu totul ciudat că tocmai în deceniile interbelice cînd, după 1918, România integrată în hotarele ei istorice şi căpătînd, prin Transilvania, materii prime şi, prin întinderea ţării, o mai largă piaţă de absorbţie, să se înregistreze un fenomen concentrat de respingere a înnoirii moderne. Curentele de idei tradiţionaliste au căpătat o neaşteptată vigoare, contestînd necesitatea modernizării ţării şi cerînd - cînd patetic, cînd pamfletar - să rămînem ca înainte, pe temeliile aşezărîlor tradiţionale. Antiindustrialismul era la mare preţ, demonstrîndu-se că psihea românului se opune îndeletnicirilor industriale, că sincronizarea, în cultură, cu mişcarea literar-artistică europeană e un act care lezează grav tradiţia îndătinată, că procesul consolidării instituţiilor democratice e neavenit şi stricăcios pentru că, nu-i aşa?, e mai bine să rămînem ca înainte cînd totul era calm, patriarhal şi aşezat. Am studiat fenomenul într-o carte corpolentă din 1980 intitulată **Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea** şi pot depune mărturie că tradiţionaliştii nu înţelegeau mare lucru din realitatea socio-culturală şi, în consecinţă, pledoariile lor se plasau iremediabil dincolo de real. De fapt, de la 1829 România parcursese un proces de înnoire şi, oricîte rechizitorii s-ar fi întocmit, ea nu mai semăna cu ceea ce fusese odată, demult, în vechime. Jeremediadele nu puteau stăvili un proces cu stagiu în dezvoltarea sa. Iar modelul juridico-politic şi cultural era evident adoptat după cel utilizat în Europa de Apus. Aşa trebuia să se petreacă lucrurile, pentru că peste tot s-a petrecut la fel iar România nu putea inventa un model care în Europa de Apus fusese de mult creat ca o expresie a aceloraşi prefaceri socio-economice. Vituperările tradiţionaliştilor, care au făcut mare larmă în epocă şi au găsit adepţi importanţi, n-au slujit decît la întreţinerea unei atmosfere potrivnice mdernizării. Altfel, fenomenul românesc, în toate ale sale alcătuiri, şi-a urmat evoluţia firească, înnoindu-se şi modernizîndu-se necesar.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Crăciun...

De zece zile oraşul este agitat de vibraţii intense. Pe toate străzile, magazinele debordează de mărfuri. Fără milă şi ruşine o bogăţie obscenă se etalează şi spre ea mii de cumpărători de precipită cu frenezie. Trecînd din mînă în mînă, banii fac un zgomot confuz, curg, rulează, zumzăie ca apele învolburate ale unui torent.

De pe acum, înainte ca sărbătoarea să înceapă, mulţimea are o faţă de mîncău nesătul... o privire sticloasă şi o voce care împrăştie ură, invidie, trufie. Amnezici rătăcitori care, cu puţin timp înainte, nu erau decît nişte nenorociţi.

Vine Crăciunul... acolo, departe de noi, mormane de cadavre, dar la Vest de Vistula şi de Dunăre se trăieşte bine, chiar dacă sărăcia e prezentă, aici, la uşă, pe peroanele staţiilor unde eşuează epavele umane aruncate de un flux puternic la capătul şinelor, abandonate apoi de reflux ca nişte deşeuri vii, înfipte în cacofonia urbană. Adăposturi derizorii în mijlocul unei mulţimi nepăsătoare. Unii se cuibăresc în unghere sordide; alţii se culcă direct pe asfaltul năclăit de praf amestecat cu ulei; cei mai norocoşi contemplă stelele lungiţi pe grilajul metroului care împrăştie o căldură imputită. Toţi au renunţat la revoltă, sînt lumpeni reduşi la imanenţa propriului naufragiu. Se ceartă, beau un vin roşu prost, mestecă pîine uscată, fac pipi pe zid, trag băşini cu zgomot, vomită. Aici se desfăşoară un dialog barbar în replică la barbaria abundenţei. Ei sînt aici, săracii... memorie a trecutului, biologie respingătoare a anticei precarităţi a zilelor confruntate cu anotimpurile... demonstrîndu-ne încăpăţînarea fragilei tenacităţi a corpurilor. Ei sînt aici, derizorii şi tragici, martori ai mizerabilei noastre trufii... ei sînt aici, zbîrliţi, jegoşi şi atît de violent umani, cînd o femeie tînără încă, cu faţa umflată de alcool, cu un gest tandru şi cochet, încearcă să-şi compună un machiaj grotesc.

Vine Crăciunul... strălucesc ghirlandele şi becurile; zilele care vin ne par liniştite şi senine, vesele şi nepăsătoare. În altă parte, doar, sînt nebuni şi fanatici, ostatici şi războaie, nesocotinţă şi masacre, nenorociţi şi desculţi; în alte părţi oamenii flămînzesc; în alte părţi oamenii se bombardează; în alte părţii copiii mor, cu o medie deja calculată de către specialiştii instalaţi confortabil în birouri capitonate. În zilele de sărbătoare, Europa noastră joacă farsa compasiunii... Totul e în ordine.

Vine Crăciunul.... Peste cîteva zile mulţimile se vor grăbi spre pieţele catedralelor, de obicei pustii. În curînd naşterea Mîntuitorului şi industria spectacolului se vor armoniza şi frivolitatea va da tonul rugăciunii. Asemeni turiştilor înspăimîntaţi că vor rata spectacolul care li se pregăteşte, fiecare dintre ei înarmat cu o cameră de luat vederi, va putea să declare umflat de orgoliu: „am fost acolo...", iar ceilalţi vor adăuga „şi eu am fost..." şi miile de oameni vor aplauda pe Jesus-Christ super-star, pe Papa super-star... Mondovision-ul va orbi miile de spectatori, în timp ce capela va rămîne închisă în sipetul ei, singură şi disperată.

Mobilizarea maselor. Nu cu mult timp în urmă, prin organizarea muncii; astăzi prin organizarea timpului liber, prin radicalizarea poftelor nemăsurate şi a halucinaţiei spectaculare din visele televizuale. Peste tot, nu se aud decît bufniturile surde ale haitelor dezordonate plătind birul Idolului-marfă.

Vine Crăciunul... mii de oameni se vor mulţumi să asculte **Sanctus** după ce vor fi îngurgitat o porţie de somon gras. Poate că o lacrimă va cădea într-un pahar de şampanie... iar hohotele de rîs ale beţivilor o vor face uitată.

La ce se va gîndi necredinciosul cînd va constata descumpănit că imaginea lui Isus a fost trucată? La Răul care a cîştigat... Iată de ce, în pofida cinismului său, va încerca uneori o angoasată nostalgie contemplîndu-i pe cei care, cu încăpăţînarea celor simpli, încearcă să umple cu o credinţă adevărată prăpastia mizeriei spirituale căscată în faţa devenirii noastre comune.

Ţie, cititorule, Crăciun fericit şi un an bun.

Claude KARNOOUH

Paris, 20 decembrie 1994

Gregor von REZZORI

O armă împotriva demonilor – rîsul

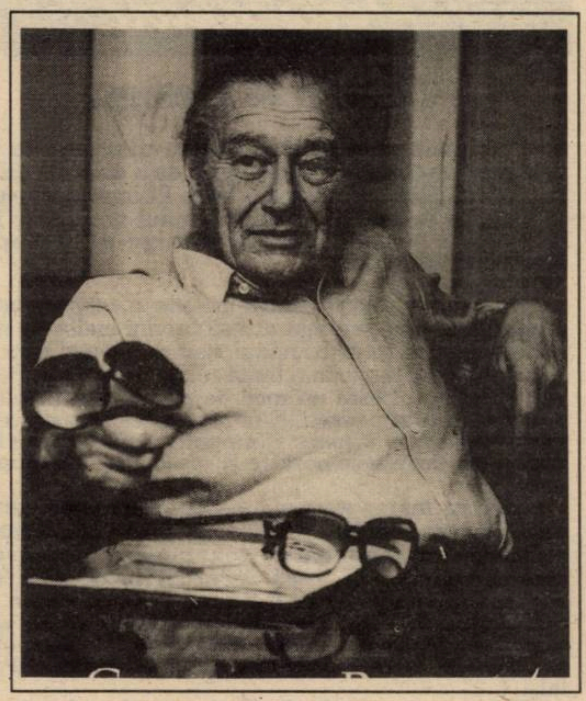

Catrinel Pleşu: Grişa, îţi face plăcere să dai interviuri?

Gregor von Rezzori: Dacă mă gîndesc bine, da. E una dintre rarele ocazii cînd sînt obligat să reflectez asupra propriei mele persoane.

C.P.: **Pentru cine scrii?**

G.R.: Pentru „cititor". Am întotdeauna o reprezentare ideală a lui, alcătuită din personalităţile pe care le admir (Goethe, Hölderlin) şi cu care încerc să mă măsor. Din acest portret ideal poate face parte însă şi ultimul flirt.

C.P.: **Care ar fi, după tine, preocuparea esenţială a unui scriitor?**

G.R.: Dacă te referi la cea practică, îţi spun brutal şi fără false pudori: banii. Iar cealaltă, „eternă", ar fi mijloacele cu ajutorul cărora încearcă să creeze o realitate. Dacă limbajul normal eşuează, atunci trebuie să-şi inventeze un limbaj propriu, nou. Ca scriitor porţi în tine un număr foarte limitat de teme, mă rog, obsesii, cum vrei să le spui, şi unul încă şi mai limitat de idei. În ceea ce mă priveşte, încerc să alcătuiesc din ele o varietate multicoloră, adăugînd o doză importantă de ironie. În general „vînd" ceea ce s-a depozitat ca experienţă în capul meu. Umblu prin bătrînul meu creier confuz şi povestesc ce găsesc acolo. Mă confrunt iarăşi şi iarăşi - mai ales în ultimul timp - cu absurditatea totală a existenţei, cu grotescul omenirii ca specie zoologică. Avem, de fapt, o funcţie asemănătoare cu cea a microbilor, adică distrugerea planetei - ceea ce chiar sîntem pe cale de a face. O mulţime de peşti sînt otrăviţi în asemenea măsură încît, în clipa în care îi bagi în apă curată, mor în chinuri. Aşa cum peştii de apă adîncă trebuie să aibă o suprapresiune internă pentru a suporta suprapresiunea externă, la fel şi omul trebuie să încerce să supravieţuiască grotescului vremurilor. Un mijoc verificat în acest scop e ironia. Există o singură armă împotriva demonilor - şi anume rîsul. Voi românii o ştiţi foarte bine.

C.P.: **A fost o vreme cînd şi eu eram mîndră de umorul nostru. Chamfort, mi se pare, numea umorul „la politesse du désespoir". Dar într-o bună zi am dat peste un loc la Max Frisch în care spunea că umorul e arma învinşilor şi a celor slabi şi m-am întristat.**

G.R.: Ce imbecilitate absolută! Mă rog, oricum, nu sînt un admirator al lui Max Frisch şi al literaturii elveţiene.

C.P.: **De curînd ai fost sărbătorit de prieteni şi de întreaga lume literară germană. Ce ai avea de spus acum, la respectabila ta vîrstă?**

G.R.: Practic am parcurs aproape tot acest secol, am împlinit optezeci de ani în mai. Am deci măcar o privire de ansamblu asupra schimbărilor care s-au petrecut în tot acest timp, asupra diverselor concepţii care l-au marcat şi pot povesti cîte ceva despre ele. Singurul meu merit e de a fi un supravieţuitor. Nu sînt numai un Alt-Österreicher (un cetăţean al bătrînii Austrii) ci, în primul rînd, un om bătrîn. Sînt austriac într-un mod foarte special: un amestec a tot felul de „neamuri", de elemente etnice diferite. Iar român sînt, printre altele, prin atitudinea mea faţă de lume: nu cred în nimic - adică cred în tot.

De fapt, sînt un scriitor al secolului XIX, nu numai din cauza concepţiei mele despre literatură dar şi prin felul în care o practic. Întîi scriu conştiincios totul de mînă, apoi îmi bat eu însumi textul cu trei degete. Practic un soi de meşteşug care e la fel de prost plătit ca orice alt meşteşug. A fi scriitor e în sine un anacronism. Dar, accept anacronismele din multe puncte de vedere şi iată, sînt eu însumi unul...

C.P.: **Grişa, scrii în limba germană şi în limba engleză, vorbeşti franceza şi italiana, povesteşti bancuri în idiş, cînţi cîntece bătrîneşti în româneşte, mi-ai pus întrebări foarte precise despre fragmente din traducerea românească a cărţii tale *Memoriile unui antisemit*; cum crezi că se învaţă cel mai bine o limbă străină?**

G.R.: În primul rînd, vreau să-ţi spun că limba română e o limbă superbă, bogată, foarte expresivă şi nuanţată. Mi-e dor să vorbesc românește, vorbeşte-mi cît mai mult românește, te rog. Cînd eram tînăr, cred că se întîmpla în Elveţia, o doamnă din aristocraţia română (pare-mi-se principesa Ştirbey?) a spus despre mine odată: Rezzori vorbeşte o românească cam din topor.

Nu ştiu ce să-ţi spun, nu mi-am bătut niciodată capul cu învăţarea metodică a limbilor. M-am născut în Bucovina, o regiune a lumii în care se vorbeau vreo şase limbi de-a valma. Poate că acest mediu poliglot m-a marcat şi mi-a format simţul limbii. Un lucru e sigur - în şcoli se învaţă cel mai prost. Tot prost le înveţi şi ca autodidact. Metoda cea mai bună e să înveţi cînd eşti copil. În vremuri mai prospere existau guvernante şi educatoare: Miss, Fraülein, Mademoiselle. Poate că cel mai uşor le înveţi cînd iubeşti. Cînd eşti îndrăgostit treci frecvent de la fericirea copleşitoare la durerea cea mai violentă. Pentru a le exprima trebuie să-ţi însuşeşti prin urmare un lexic amplu, incluzînd deopotrivă ditirambul şi blestemul. În starea de îndrăgostire atracţia capătă o dimensiune specială, iar limbajul ţi-l apropie pe celălalt în aceeaşi măsură în care ţi-l înstrăinează. În vorbire relaţia dintre doi oameni devine mai puternică prin aceea că include şi depăşeşte ceea ce le e străin amîndorura. Aşadar vorbirea există pentru a birui alteritatea.

Ca toate darurile lui Dumnezeu îşi are şi ea partea ei de umbră. Malaiezienii spun că maimuţele pot vorbi, de fapt, dar refuză s-o facă fiindcă le-ar complica existenţa. Cînd, în 1856, s-a descoperit în Neandertal craniul unui om primitiv, oamenii de ştiinţă de-atunci nu au ştiut ce să spună. Profesorul Virchow, un mare savant, a făcut supoziţia că ar fi vorba de craniul unui idiot care fusese lovit în regiunea occipitală. Un paleontolog tot atît de renumit a fost de părere că e vorba de un cazac din armata napoleoniană: arcadele umflate de deasupra ochilor şi fruntea turtită s-au format probabil din cauză că suferise de niste dureri cumplite în urma cărora se încruntase peste măsură. La un consens s-a ajuns de-abia mai tîrziu: era craniul unui om care trăise cu patruzeci de mii de ani în urmă. Dar se presupunea că nu putuse vorbi niciodată fiindcă lipsea osciorul mic, în formă de potcoavă, dintre rădăcina limbii şi laringe, care face posibilă vorbirea. După încă o sută de ani a fost descoperit şi acesta. Deci putem presupune că Neandertalerul vorbea şi el pe limba lui. Se crede că pînă la urmă a fost exterminat de **homo sapiens** care ar fi venit din Africa. Poate că în efortul lui de a se face înţeles de acesta din urmă, Neandertalerul şi-a încruntat sprîncenele atît de violent încît i s-au umflat arcadele. De reuşit, n-a reuşit însă să comunice. De unde tragem următoarea concluzie: te priveşte cum, dar limbile străine trebuie învăţate...

C.P.: **Ce înseamnă scrisul pentru tine?**

G.R.: În tinereţe era un chin, cu vîrsta însă a devenit o abilitate şi uneori o sursă de satisfacţie. Sentimentul zădărniciei nu îl am - pentru mine scrisul rămîne expresia unei speranţe - inclusiv al speranţei de a avea succes, de a fi recunoscut. Firește totul s-a spus o ştiu, dar în acelaşi timp totul s-a şi uitat; se uită mereu, deci trebuie să respui mereu.

C.P.: **Se mai poate vorbi de „un rol" al scriitorului?**

G.R.: Indiferent că vrea sau nu, scriitorul e un martor şi, mai întotdeauna, un instrument al spiritului timpului său. În cazuri foarte rare poate fi un predecesor, un profet.

C.P.: **Ce sfat i-ai da unui scriitor tînăr?**

G.R.: Dacă pentru el scrisul e o meserie, un simplu job, să renunţe. Dacă şi-a dat seama că e o stare de spirit, nu are încotro şi nu poate face altceva decît să continue.

C.P.: **Scriitorul modern îşi mai propune oare să emoţioneze şi să educe?**

G.R.: Nu. Orice scriitor cît de cît inteligent îşi dă seama că realitatea noastră e atît de haotică, atît de încurcată încît poţi să o pui sub semnul întrebării zi şi noapte fără să poţi schimba o iotă.

C.P. **Ce părere ai despre best sellers-uri?**

G.R.: Îi invidiez amarnic pe autorii lor.

C.P.: **Care e „cartea ta preferată"?**

G.R.: Vechiul Testament.

C.P.: **Îl consideri doar o operă literară?**

G.R.: Pentru mine e şi o operă literară. Cîntarea Cîntărilor îmi provoacă o puternică emoţie ori de cîte ori o citesc.

C.P.: **Grişa, spune-mi ceva, din zenitul la care te afli, despre iubire.**

G.R. Cred că, de fapt, nu ne dorim atît să fim iubiţi cît să ni se îngăduie să iubim. Despre iubirile mele ce să-ţi spun? Au fost un chin, un chin înfiorător. Îi mulţumesc lui Dumnezeu că am îmbătrînit: dorinţa, patima, gelozia, obsesivitatea, dorul sfîşietor zilnic, brrr! Acum m-am limpezit; am învăţat ce înseamnă acceptarea afectuoasă a celuilalt aşa cum este el, fie în prietenie, fie într-o legătură amoroasă, fie în căsnicie; şi mai cu seamă compasiunea, atenţia şi răbdarea faţă de celălalt.

C.P.: **Cum vezi relaţia dintre literatură şi politică?**

G.R.: Nu cred că viaţa există ca să slujească literatura, cred că literatura face parte din perimetrul vieţii reale, chiar şi al vieţii politice. Uneori îmi spun, e drept, că e mai greu să faci literatură decît să te arunci nemijlocit în lupta politică. Conştiinţa civică, reacţia la minciună, la totalitarism mi se par a fi calităţi esenţiale şi admirabile ale artistului - dar folosirea artei ca armă în lupta ideologică e în contradicţie adîncă cu însăşi natura artei. Orice formă de artă care ilustrează o ideologie încetează de a mai fi artă.

C.P.: **Şi acum o întrebare foarte concretă şi nesentimentală: unde te simţi acasă?**

G.R.: La vîrsta mea spaţiul şi geografia nu mai contează, sînt detaşat de prezenţa fizică. Chiar fără să mă gîndesc la asemănări de peisaj, pot spune că aici, în Toscana, mă simt ca la Horezu şi că pot fi în acelaşi timp la New York şi la Bucureşti.

Şi à propos Toscana: Căruţe cu două roţi care se clatină sub povara ciorchinilor de struguri, trase de boi albi cu coarne lungi, culegători chiuind la culesul viei, ah, vinul de Chianţi!... Natură binecuvîntată de Dumnezeu - tocmai bună pentru planificări de construcţii. O rezervaţie hedonistă, colonizată în întregime de proprietari de case de vacanţe, pensionari, militari englezi în retragere, artişti etc. Astfel de refugii fac parte din minciunile fundamentale ale vieţii noastre şi mă întreb cît va mai dura pînă cînd fraţii şi surorile noaste din Europa de răsărit de curînd eliberată le vor descoperi. Va trebui să le dăm socoteală în curînd. Ei au fost nevoiţi să-şi trăiască minciuna lor pînă cînd, în cele din urmă, s-au revoltat. S-au eliberat eroic (cu privirea îndreptată către posibilităţi de consum şi locuri de vacanţă mai bune) de sub jugul unei voinţe necruţătoare şi caută adevărul printre noi. Vor învăţa oare să înveţe de la noi cum să te minţi într-un fel mai sublim? Mă înduioşează la lacrimi surorile şi fraţii noştri din Est.

C.P.: **Cum a fost prima ta călătorie în România după '89 - cred că era în ianuarie '90, nu? Cu ce impresie ai rămas despre ce se întîmplă acolo?**

G.R.: M-am simţit depăşit de situaţie. Nu m-am întors în Bucovina ci la Bucureşti - locul evenimentelor istorice ca să zicem aşa. Nu mă aflam acolo în căutarea urmelor mele ci pe urmele aşa-numitei revoluţii. Dar firește că la tot pasul dădeam peste mine însumi. Nu puteam scăpa de propriul meu trecut la Bucureşti (tot aşa cum nu pot scăpa de el nicăieri). Desfăşuram o ridicolă procesiune de-a lungul propriei mele umbre. Păşeam ca o stafie alături de propria mea stafie care-mi vorbea neîncetat. Trăncănea despre deosebirea dintre simultaneitate şi prezent. Mă aflam aici - după o jumătate de secol, cu doar două întreruperi fulgerător de rapide şi tîrziu - în ţara trecutului meu mai mult decît îndepărtat, din al cărui steag albastru - galben - roşu îmi făcusem un drapel al mitului meu. Păşeam pe un asfalt pe care-mi tocisem tălpile pantofilor ca tînăr flâneur cu garoafă la butonieră. Treceam pe lîngă locurile viselor şi împlinirilor, bucuriilor şi durerilor, succeselor şi eşecurilor, cuceririlor şi înfrîngerilor de odinioară... şi toate mi se întîmplau deodată, într-o dimensiune a timpului care nu era nici prezent nici trecut. Nimic nu trecuse: totul se petrecea în mine acum şi aici şi totuşi nu era prezent. Îmi ridicam ochii spre steagul albastru - galben - roşu din care fusese decupată emblema sistemului comunist şi mă gîndeam: gaura din mijloc sînt eu.

Ce căutam de fapt la Bucureşti? Vroiam, să fiu de faţă. De faţă la ce? Pentru a face ce? Venisem cu intenţia spontană de a nu pierde ceasul cînd vor cădea lanţurile; cînd steagul albastru - galben - roşu nu va mai flutura doar ca drapel mitic al originii mele suspecte dintr-o ţară de operetă balcanică ci - eliberat în sfîrşit de însemnele detestate ale dictaturii secerii şi ciocanului - se va înălţa mîndru deasupra patriei mele. Voiam să asist la momentul în care ţara mea, ieşită din bezna de după Cortina de Fier, urma să cînte la unison în concertul naţiunilor libere şi democratice ca „partener de comerţ în economia liberă de piaţă, ca frate de nădejde şi atracţie turistică căutată;" la intrarea ei în „realitate". Ideea mea n-a fost strălucită. România rămîne o ţară suprarealistă. Nu din întîmplare s-a născut acolo „patristica" suprarealismului: Tristan Tzara, Eugen Ionescu, ca să nu mai vorbim de guru-ul tuturor, moldoveanul Urmuz care, în douăsprezece pagini, ne-a lăsat o mostră strălucită în proză de nonsens plin de sens. E o ţară minunat de frumoasă şi bogată, dincolo de care se întinde stepa. Dintr-acolo au năvălit peste ea, secole de-a rîndul, hoarde de nomazi cu coame zbîrlite şi, mai recent, urmaşii lor: rusii dintr-o parte şi nemţii de cea opusă. Turcii au ţinut poporul în robie, biserica ortodoxă în ignoranţă. Fiii de boieri dandyficaţi care studiaseră la Paris i-au adus sifilisul şi luminismul; ingineri francezi şi germani i-au jefuit bogăţiile şi i-au livrat echipament militar. Şi la toate acestea poporul de clăcaşi ţinut sub cnut a rezistat cu o tenacitate pe care o extrăgea, asemenea lui Anteu, din pămîntul de sub tălpi pe care nu înceta să-l lucreze cu mîini harnice. Pînă în clipa în care naţionalismul epidemic al secolului XIX a izbucnit şi în România care începuse să se deştepte şi a însoţit mitul formării poporului român - din conducătorii romani ai lumii şi daci mîndri - cu o megalomanie corespunzătoare. Copilul diform şi profitorul acestei megalomanii a fost Nicolae Ceauşescu - urît desigur, dar totuşi iubit de mulţi tocmai din acest motiv.

Iartă-mi aceste divagaţii de moşneag vorbăreţ, dar încerc să lămuresc ceva esenţial, legat de ultima ta întrebare. Un popor care se aşteaptă să piardă tot în fiecare clipă, să asiste la distrugerea a ce a construit cu mare trudă, să fie nevoit să slujească mereu noi stăpîni, să nu reuşească niciodată să obţină o ordine durabilă; un popor care-şi vede mereu ideile invalidate, intenţiile zădărnicite, aspiraţiile puse sub interdicţie - un astfel de popor nu crede în unidimensionalitatea lumii faptelor. Are simţul absurdului. Al irealităţii Realităţii. Nu crede în nimic. Doar în sensul adînc al lipsei de sens. E şi asta un mod de a pătrunde sensul lumii. Un popor cu o mare înzestrare artistică. Artiştii în existenţial.

Interviu realizat de

Catrinel PLEŞU

Periscopuri

Dasein & Design

„Viziunea mea asupra design-ului este în mod deliberat neştiinţifică; urăsc ideea de a controla cel mai mic lucru, chiar şi un mediu ostil. Ştiinţa presupune a te menţine la ceea ce există, controlul presupune lipsă de respect pentru ceva. Or, design-ul presupune respectul pentru nou.

Nu cred că relaţia dintre metode şi tehnologie este problema. Poate că e mai util să privim metodele nu ca nişte lucruri ci ca nişte relaţii, sau ca moduri prin care lucrurile intră într-o mai bună relaţie reciprocă. Pentru mine, design-ul este un mod de a îmbunătăţi relaţiile dintre obiecte şi oameni. E important ca această relaţie să fie bilaterală. Winston Churchill a spus-o foarte bine: «Noi contruim casele noastre şi casele ne construiesc pe noi.» (...)

Cred că marea greşeală a vieţii industriale este că relaţiile operează doar într-o singură direcţie. Acum ne aşteptăm ca schimbările tehnologice să provoace schimbări sociale, însă încercările de a face ca schimbările sociale să influenţeze tehnologia sînt considerate încă a fi revoluţionare. Ele ar trebui să fie normale. Dacă ar fi aşa, atît «tehnologia» cît şi «societatea» ar înceta să mai fie obiecte fixe sau idoli falşi. (...)

Dacă o metodă de design ascunde adevăratele probleme, ea este mistificatoare; dacă le revelează, este clarificatoare. Proiectînd o nouă universitate metodologul sau analistul pot fie să ignore, fie să accepte realitatea recentă a protestelor studenţeşti. Dacă o acceptă, proiectul care va rezulta nu va avea, să zicem, departamente separate sau centru administrativ. Dacă o ignoră, proiectul va fi convenţional şi e de presupus că va provoca alte proteste mai tîrziu. În acest caz ar putea necesita clădiri suplimentare: pentru poliţişti.

Pentru mine, teoriile sînt pietre sigure, însă temporare, cu care-ţi faci o punte peste necunoscutul vieţii. Însă tocmai acest necunoscut, şi nu teoriile sau principiile, constituie sursa noului. Toată raţiunea transformării, partea centrală a procesului de design, este să schimbe ceea ce există deja, şi acest lucru include atît teoria cît şi practica. Fiecare ar trebui să-l influenţeze pe celălalt. A face din teorie stăpîna practicii e cu siguranţă o formă de represiune! E ca şi cum ai fi împotriva propriilor copii, a ideilor tale, a potenţialului tău nerealizat. (...)

În mintea fiecăruia este posibil să vezi dincolo de represiune acele transformări utopice în care conflictele sociale sînt înlocuite cu noi modele de viaţă. Însă pentru a aplica această gîndire utopică, a o face reală, este nevoie ca puterea politică să acţioneze împotriva celor ce se opun utopiei. Un designer se poate întreba dacă există vreo modalitate nedistructivă de a schimba conştiinţa cuiva. McLuhan zice că există. El crede că existenţa reţelelor electrice mondiale, precum TV, schimbă în mod irezistibil conştiinţa fiecăruia modificînd procesele mentale prin care vedem lumea. «Şi dacă are dreptate?» - vorba titlului unui eseu de Tom Wolfe.

Scopul divergenţei este de a căuta nu răspunsuri, ci întrebări. Efectul divergenţei este de a crea în mod deliberat confuzie în mintea cuiva, de a-i zdruncina convingerile pentru a-l face mai sensibil la realitatea înconjurătoare şi la noile posibilităţi. Nu există nici un motiv de teamă în faţa haosului: este doar numele pe care-l dăm unei alte forme de ordine: aceea pe care o vedem deocamdată doar parţial. (...) Nici o transformare nu e posibilă dacă ne limităm la scopuri fixe. Foarte adesea, ceea ce se dovedeşte a fi dificil, ca un control ascuns sau o barieră în existenţa noastră, este însăşi certitudinea mentală.

Prea mulţi consideră că nu există decît două posibilităţi: consensul logic asupra unei teorii sau conflictul dialectic. Puţini par să creadă că o căutare deliberată a unor noi sinteze prin imersiune în haos este posibilă. Însă fără aceasta, eşti legat veşnic de ceea ce ştii şi incapabil de a te ocupa de ceea ce este nesigur, dincolo de om."

John Chris JONES

(din **designing designing**, © 1991)

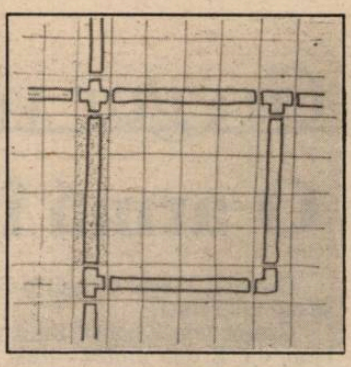

Din viaţa unui extremist de centru

„Comunismul, nu – nostalgia, da!"

Ani şi ani de zile, sub „Ăla", imediat după 2 ianuarie, îi telefonam domnului Paleologu, să-i urez o viaţă mai bună şi să-l întreb cum i s-a părut concertul Strauss, retransmis de la Viena. Domnul Paleologu - omul care în „opiniile lui separate" din **Contemporanul** lui Ivaşcu şi Roger Cîmpeanu lansase ideea caracterului divin al lejerei „Dunări Albastre" - era şi mai este înţeleptul căruia nu-i e ruşine „să se topească după Johann Strauss", aşa cum Tudor Vianu era un entuziast al uverturii la „Liliacul". În primele zile ale anului, sub teroarea intelectuală mai mică sau mai mare, ca la români, stăteam la eseuri despre diferenţele dintre Willy Boskovski, cel care dirija cu garoafa la butonieră, şi Lorin Maazel; cădeam într-un fel de „Johann Strauss ca paradox"; eram inconştienţi? eram elitişti? eram apolitici? Mi-ar trebui o revistă „Sfera apoliticului".

Aveam nevoie să încep anul cu o discuţie despre „Sînge vienez" şi „Ziare de dimineaţă" (valsul!), auzindu-i, în acest sens şi în aceeaşi după-amiază, pe domnul Paleologu şi pe Radu Albala, pe Roger şi pe Ianoşi. Şi azi, aşteptînd în direct Viena de 1 ianuarie, (sincron cu Parisul!) am nostalgia telefonului de 2 ianuarie, sub tiran, deşi nici pînă azi nu mi-am putut lua avîntul să-l întreb pe domnul Paleologu cum de-a putut scrie, prin '92, că Bouvard şi Pécuchet sînt o prefigurare a lui Marx şi Engels, idee la fel de incorectă ca altă afirmaţie recentă a Domniei Sale, - Vitoria Lipan ar fi întruchiparea femeii intelectuale în literatura română... E chiar o laşitate că nu i-am dezvăluit acest dezacord dincolo de politic? Trebuie expuse imediat în spectacolul pieţei toate nepotrivirile de idei? Sînt unele tot mai fertile cu cît sînt mai tăcute şi mai bine ţinute în afara „teatrului (cu adevărat) de revistă". Totuşi plăcerea asta masochistă de a transforma într-un păcat greu ca laşitatea, un sănătos mutual dezacord de idei, nu va iradia şi ea, odată şi odată, nostalgie? Va veni o vreme în care mă voi gîndi - nostos + algos - la vremea cînd am putut trăi faţă de un înţelept, admiraţia şi refuzul, acordul şi dezacordul, rezistente pe ambele laturi. Fabric de pe acum nostalgiile ce-mi vor macera viitorul, cu precizarea: d.m.t. (dacă mai trăiesc) - şi de cîte ori îmi apar aceste iniţiale tolstoiene îl văd pe Freud citind, în ultimele sale zile „cartea cea mai potrivită situaţiei lui", **Pielea de şagri** a lui Balzac.

Ştiu de pe-acuma - d.m.t. - că va veni o zi în care voi tînji după ziua asta de ieri, ziua asta de „ninge, decembre, iubito", cînd mi s-a dăruit un Larousse '95 pentru care am lăsat necitite toate ziarele zilei, afundîndu-mă în lectura lui „O". Nu doar trecutul, dar, imperceptibil, prezentul secretă deja nostalgia. Am prins vremea cînd toată lumea ştie, monden şi papagaliceşte, că „nici nostalgia nu mai e ce-a fost". De fiecare dată, auzind expresia, o completez în gînd: da, nu mai e ce-a fost - e şi mai şi! Algosul, durerea, nu se mai exercită doar pe nostos, ci se infiltrează, intoxică şi fecundează mai toate clipele prezentului. Palpată, aş zice ginecologic, ziua de faţă - cu indispoziţiile curente ce duc pînă la dispreţuirea ei - e gravidă de acea tînjire după ea, sentiment pe care contam peste, să zicem aşa!, un deceniu. Nu totul moare în dispreţ; rămîn un strop de tandreţe, un bob de milă şi ridicol, iradiind şi chemînd - mult mai repede decît o presupune cenzura severului viitor - o algie care-i dă, pe loc, consistenţa unei scene ne-muritoare.

Fiindcă nu mai e ce a fost, nostalgia vine azi mult mai rapid. Nostalgia e azi mult mai acaparatoare, mult mai democratică, din ce în ce mai puţin mofturoasă; înfometată rău, persecutată, hăituită, ea ajunge să caute în toate pubelele, nu numai ale istoriei, hrănindu-se cu orice nimic, cu orice fleac, cu orice bleah, cum numea suprarealistul H. Bonciu, merda zilnică, decretînd că totul e bleah. Nu-i totul bleah, nu-i totul merdă (şi nimeni nu mai ştie de Bonciu, iubito!). Merda - c'est le mot! - sublimează şi ea prin savantele noastre tehnologii sufleteşti, în nostalgia tot mai creatoare, tot mai inspirată, tot mai expresivă, lucrînd în numele celui mai aprig dezgust - acela de a muri.

Faima proastă a nostalgiei vine, firească, din politizarea ei. Mulţi şi multe s-au nenorocit cu politica, dar mai cu seamă cuvintele, unele de importanţă mondială ca melancolie, mizericordie, duioşie, blîndeţe, dedublare, din care parcă nici vrăbiile nu mai ciugulesc. Ni s-au prostit cuvintele. Numai apucaţii pot crede că-s nostalgic după Ceauşescu şi regimul lui dacă mă gîndesc cu drag şi amar cum ne suna, sub tiranie, Johann Strauss sau la **Glossa** lui Eminescu orchestrată de Caramitru, cîndva, prin '88. Cîţiva intelectuali polonezi - că tot ne uităm mereu peste gard ca să vedem, cu voluptate, cît de prost ne merge - au găsit o expresie stupefiantă pentru mintea multora ce nu înţeleg starea noţiunii: „Comunismul, nu - nostalgia, da!" Nu ni se potriveşte? Exact cît pielea de şagri în agonia lui Freud.

Radu COSAŞU

Bon de lectură

Kazuo ISHIGURO

Rămăşiţele zilei

În româneşte de Radu PARASCHIVESCU
Postfaţă de Geta DUMITRIU
Bucureşti, Univers, 1994, 255 p., 2450 lei

Întîmplarea a făcut - oricum fericită întîmplare - ca pentru publicul bucureştean lansarea traducerii în limba română a romanului **The Remains of the Day** să coincidă cu prezentarea excelentei lui ecranizări cinematografice. S-a atras atenţia cu acel prilej că diferenţa dintre film şi roman constă în primul rînd în opţiunea pentru punctul de vedere. Romanul are forma unui jurnal care presupune un „eu" narator, în vreme ce filmul obiectivează povestea acestui „eu", îngăduindu-şi numai uneori să privească prin ochii lui. Mulţi se vor fi întrebat atunci, după terminarea filmului, dacă un personaj ca majordomul Stevens de la Darlington Hall - un adevărat mare majordom la castelul unui autentic lord englez -, dacă un personaj care îşi anulează în mod programatic personalitatea pentru a se transforma într-un mecanism perfect în stare să răspundă în exclusivitate unor solicitări exterioare de ordin formal, să le anticipeze chiar pentru a le rezolva cu şi mai multă promptitudine, ar putea fi cu adevărat capabil să creeze un discurs romanesc interesant şi verosimil. În aceasta constă de fapt şi pariul pe care îl face Kazuo Ishiguro adoptînd o astfel de formulă narativă, şi pe care sîntem de părere că nu l-a cîştigat decît în parte. Discursul lui Stevens este verosimil în măsura în care este declanşat de o criză de conştiinţă depăşită aparent destul de uşor - în cursul unei călătorii. A fost nevoie însă de un cataclism istoric de proporţiile celui de al doilea război mondial şi implicit de prăbuşirea lordului Darlington, susţinător al Germaniei, a fost nevoie ca un american bogat să cumpere mai tîrziu Darlington Hall cu majordom cu tot, a fost în sfîrşit nevoie de răscolirea unor sentimente metodic refulate pentru ca Stevens să pornească în această călătorie de cinci zile - adevărată aventură, pentru el -, să-şi iasă din ritmul oricum dat peste cap al serviciului său zilnic, să fie singur cu sine, dar să întîlnească şi oameni cu care să întreţină altfel de relaţii decît cele de la castel, ca să simtă nevoia să-şi noteze impresiile într-un jurnal. Supunîndu-se consecvent regulii verosimilului, Ishiguro creează şi un tip de discurs susceptibil de a fi scris de un asemenea personaj: un discurs plin de clişee, de automatisme ale politeţii, de formule de exprimare a precauţiei, a circumspecţiei sau a rezervei, un discurs care nici măcar nu poate fi autoironic pentru că personajul nu se detaşează nici o clipă de propria condiţie, şi care de aceea foarte greu devine interesant; un discurs în care peisajele sînt privite doar ca reminiscenţe ale lecturilor din **The Wonder of England** de doamna Jane Symons, iar sentimentele sînt traduse cu ajutorul formulelor preluate din romane pe care Stevens le citea în scopul de a-şi îmbunătăţi exprimarea. Încercarea de a personaliza impersonalul îi reuşeşte lui Ishiguro numai la nivel formal. Majordomul Stevens pus să se exprime altfel decît prin meseria lui este însă prea puţin convingător. Nici călătoria, nici reflecţia asupra trecutului pe care aceasta i-o prilejuieşte, nici emoţia pe care reuşeşte să i-o producă reîntîlnirea cu domnişoara Kenton, fosta intendentă pe care o avusese în subordine cu douăzeci de ani în urmă, femeia pe care nu-şi îngăduise s-o iubească şi pe care n-o lăsase să-i împărtăşească sentimentele, nimic nu reuşeşte de fapt să-i afecteze viitorul. Stevens se întoarce la Darlington Hall cu gîndul de a-şi face mai bine datoria, de a se perfecţiona, de a se adapta cerinţelor noului stăpîn. Jurnalul de călătorie ţinut de el pare să înregistreze mai degrabă un eşec profesional - acela de a nu fi izbutit să o aducă înapoi la Darlington Hall pe domnişoara Kenton, pentru o mai bună organizare a treburilor castelului - decît unul personal.

Lăudabilă şi foarte izbutită este strădania traducătorului de a reda în limba română spiritul limbii engleze în aspectul său cel mai apretat şi mai glacial. Cît despre succesul de public al romanului, acesta este deplin asigurat de filmul lui James Ivory.

Marina VAZACA

Cronica literară de tranziţie

Un mare para-scriitor

„Ne fût-ce que pour vous en donner l'idée".

Despre I.D. Sîrbu, cel de dinainte de '89, dramaturgul şi nuvelistul, îmi vorbise, de bine, Daniel Dimitriu. Despre I.D. Sîrbu cel de „după", mi-a vorbit d-na Monica Lovinescu, care socotea romanul **Adio, Europa!** unul din evenimentele literare ale timpului post-ceauşist.

În ceea ce mă priveşte, dacă am convingerea că I.D. Sîrbu e o remarcabilă conştiinţă a literelor româneşti şi un scriitor care nu ocupă încă în opinia publică şi în cea literară locul meritat, e mai cu seamă pentru scrierile sale „de frontieră": jurnalul şi corespondenţa*). N-ar fi ceva nemaivăzut, există precedente: cel mai durabil lucru al fraţilor Goncourt sau al lui Jules Renard este **Jurnalul**. Mă întreb dacă nu e valabil şi pentru Gide. Şi pentru Julien Green. De M.R.P. nu mă întreb: sunt sigur că **Jurnalul unui cobai** e superior poeziei sale.

În **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal** (un titlu prea sucit) şi în corespondenţa cu Nego, Nemo şi Mariana Şora iese din pagini un I.D. Sîrbu rabelaisian de gureş, jucăuş pe clapele limbii române ca un Mozart în care s-au dizolvat şi nişte Noica, Foarţă, Regman, observator arhi-lucid a ceea ce se-ntîmpla în juru-i (textele sunt din anii '80), cititor şi producător tenace de literatură română. Cu un doctorat la bază şi o „carieră" ratată din cauza absolutei inaderenţe la mitocănia şi ipocrizia comuniste, fost deţinut politic, „exilat" într-o Craiovă dură ieri ca şi azi, I.D.S. se „deduce din ceas" în lecturi şi meditaţie consemnată scurt, în proză fabulo-realistă (**Adio, Europa!**) şi în corespondenţă, supapă a unui spirit sufocat în mediul de minciună şi incomunicare (în care s-a şi stins, cu trei luni înainte de schimbare).

Universul acestei literaturi de „defulare", de „decompensare", de răbufnire şi de mîntuire prin cuvîntul drept, este larg şi nu-l pot străbate în această cr. de tranz., mică prin definiţie şi prin democratură. Sugerez cercetătorilor cu mai mult Lebensraum cîteva teme: Umorul filologic la I.D.S. • Viaţa cotidiană în plin ceauşism • Viziunea amară a lui I.D.S. asupra calităţilor şi defectelor naţiei româneşti • Fenomenologia **puterii** şi a **omului nou** în comunism • Tehnici de codare anti-cenzorială în corespondenţa lui I.D.S • Lectura ca medicament • Demonul dialectic la I.D.S.: „nevoia de duşmani" (1,266) • I.D.S., exeget sardonic al tematicii teatrului socialist (2,278-80, passim).

Pentru cvadraţii pe care-i am, alesei o singură felie, ceva mai pipărată, ca să nu adorm cititorul multi-hărţuit. Am extras cîteva din **les poisons** ale lui I.D.S., cîteva din judecăţile lui - nu totdeauna exacte, infailibile - despre contemporani. Cum orice **text** e şi **test**, aceste sumare sentinţe (luaţi-o rimbaldian) dau samă deopotrivă asupra gustului, eticii, esteticii, bref: asupra feldeinţei emiţătorului.

După lectura unui roman de Mihnea Gheorghiu (**Enigma**...), notează scîrbit: **„monument rizibil de kitsch literar, cartea developează... incultura unui cult, carierismul plin de ifose academice şi mofturi din diplomaţia quasi-culturală... document a celei de-a doua conştiinţe a ştabilor căzuţi din fotolii... nici usturoi n-au mîncat, nici gura nu le miroase"** (2,285). În aceeaşi oală clocotindă intră T. Popovici, cu **Puterea şi Adevărul: „o piesă scrisă de un scriitor ştab, despre ştabi, pentru ştabi... spre a minimaliza adevărul"** (2,164). Pe A. Păunescu nu-l poate suferi: **„un interminabil, agramat şi neruşinat prezentator** (1977) **de programe fascisto-staliniste. Acest dromader al iresponsabilei tămîieri a bătut toate recordurile de prostie pe cap de vită furajată!!!"** (1,189). Despre D.R. Popescu, strigă pe toate canalele că e ilizibil: **„încearcă să citeşti DRP: îţi pierzi dantura şi faci şi eczeme"** (TC, 282). O oaie neagră - pe drept cuvînt, în bună parte - e Eugen Barbu: **„cine a pornit-o ca jandarm, jandarm rămîne... citează fără să fi citit... umbli la sfinţi şi miroşi a vagin nespălat... locul lui Matei Caragiale îl ocupă Barbu, Fănuş, Băieşu, nici unul netrecînd de genunchiul broaştei"** (TC, 42). Lui Paul Everac i-o spune verde-n faţă şi efectul cromatic e pe măsură: **„piesa ta**, Cartea lui Ioviţă, **e mai mult decît un act de incultură sau un păcat politic: este o apostazie! A înverzit - de atunci mă ocoleşte!"** (1,141). O carte a lui Ţoiu **„m-a plictisit de moarte"** (TC, 90). Fănuş Neagu **„scrie un teatru** (Scoica..) **despre care eu şi prof. I. Zamfirescu... am spus: «dacă era în limba turcă, tot atîta am fi înţeles»"** (2,131). Asupra lui Dinu Săraru, care ar fi spus **„despre deportările şi arestările din deceniile trecute: «Ia, colo, cîţiva naivi reacţionari care au fost niţel călcaţi pe bătături»"** (1,165), judecata e terciuitoare: **„total incult, agramat, ignorant-devot, cinic parvenit, ciocoi de tip nou... această varză politică intitulată pompos** Dragostea şi Revoluţia..." (2,144). La fel, cu un plus de furie oarbă, în privinţa lui Iorgu Iordan: **„jalnic criminal filolog stalinist (lepră, hoţ, şef de cadre)"** (2,282). La Sorescu, viziunea vizuinii e o ţîră mai echilibrată: **„acesta e un inteligent actor de calambururi ironice; acestea traduse devin metafizice, băşcălia poporană primeşte accent de mit şi transcendenţă"** (TC, 347), ca şi la Călinescu: „Istoria **e genială; cum a putut C. să fie atît de submediocru în unele scrieri poetice, teatrale, chiar în primul** (sic, n. GP) (Enigma...) **şi ultimul său roman** (Scrinul..), **care e de zece ori sub** Bietul Ioanide" (TC, 125); şi Petru Dumitriu e cu o mînă mîngîiat, cu cealaltă plesnit: **„P.D., acest dandy al realismului socialist stalinist, cea mai cultă şi ilustră curvă a anilor 50, produs cristalizat al rafinatei aristocraţii bucureştene"** (2,210).

Deşi la unele execuţii nu subscriu, deşi ideologia lui I.D.S. nu e întotdeauna a mea, deşi notele sale de anti-semitism (fie şi blînd) îmi displac, strig tare: rafturile para-literaturii româneşti - care e foarte literatură - trebuie rearanjate, cu incomodul şi adîncul I.D.S. în faţă/

George PRUTEANU

*) **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**, vol. 1, ed. îngr. de Marius Ghica, 1991, 272 p., 55 lei; vol. 2, ed. îngr. de Elisabeta Sîrbu, 1993, 316 p., 950 lei, ambele, ed. Scrisul Românesc, Craiova. * **Traversarea cortinei (Corespondenţă cu I. Negoiţescu, V. Nemoianu, Mariana Şora)**, pref. V. Nemoianu, ed. îngr. de V. Nemoianu şi Marius Ghica, Ed. de Vest, Timişoara, 1994, 544 p., 2300 lei.

Trans-Robbe-Grillet

Prezentată la Cinematecă, la jumătatea lunii decembrie, retrospectiva operelor cinematografice ale lui Alain Robbe-Grillet (au lipsit **Glissements progressifs du plaisir** - 1974 şi **Le jeu avec le feu** - 1975) s-a bucurat de o neaşteptată afluenţă de public, infirmînd o anumită opinie potrivit căreia **acest** tip de cinema ar fi în criză de audienţă; dimpotrivă, dacă e să comparăm retrospectiva (care a mai inclus şi obligatoriul **Anul trecut la Marienbad**, film realizat de Alain Resnais pe un scenariu de A. Robbe-Grillet) cu proiectarea serialului **Berlin-Alexanderplatz**, ecranizarea în 13 episoade semnată de Fassbinder după romanul lui Alfred Döblin - şi care a reuşit să „păstreze" în sală numai o mînă de specialişti sau **aficionados** ai maestrului german - putem să tragem chiar nişte concluzii privitoare la cele două modalităţi majore de a înţelege Cinematograful, pe care operele respective le ilustrează. Ar fi vorba, în linii mari, de o modalitate „realistă" (proprie creatorului neamţ), în care noutăţile, invenţiile regizorale, oricît de notabile, nu fac decît să „optimizeze" descrierea balzaciană (nu întîmplător, rebelul cineast a fost numit „un Balzac al germanilor"!) şi, respectiv, de o modalitate pe care, în lipsa unui alt termen, m-aş hazarda s-o numesc „utopică" - vizînd nu doar eliberarea de codurile cinematografice în vigoare şi, concomitent, producerea altora, dar chiar şi proiectarea (implicită, alteori explicită) a unei noi Idei despre Cinematograf, contribuind astfel şi la dezbaterea teoretică asupra lui. Sigur că, pînă la urmă, preferinţa pentru un tip sau altul de cinema ţine de resorturi pur subiective, care nu este cazul să fie analizate; de ajuns dacă spun, totuşi, că negarea vehementă a unei practici cinematografice în favoarea alteia prin recurgerea la „grile" cel puţin perplexante (vezi încercarea de „analiză" a **Anului trecut la Marienbad** prin optică şi terminologie... blagiană - „performanţă" izbutită de Florian Potra în vol. II din **Aurul filmului** -, caz tipic de inadecvare metodologică ascunzînd, destul de inabil de altfel, un şi mai tipic **parti-pris**) este sortită nu doar relativului, ci şi ridicolului: orice poate fi susţinut/ demolat în acest fel; cît despre „arsenalul" din dotare - de ce, la o adică, doar Blaga „aplicat" lui Resnais?! grădina Culturii e mare, aşa că ne putem aşteta şi la inefabile alăturări Rădulescu-Motru/ Bresson, sau invers - de ce nu? - Maurice Blanchot/ Mircea Daneliuc...

Revenind (totuşi!) la Robbe-Grillet. Cazul său este semnificativ, ca orice intervenţie din „off" - un scriitor tentat să-şi realizeze pe celuloid fantasmele româneşti: sîntem oare în faţa unei simple transalaţii Roman-Cinema, sau opera cinematografică este, în sine, viabilă ca cinema?... Trebuie spus din capul locului că, dacă e să-i dăm crezare autorului însuşi (şi de ce nu i-am da?), filmele lui Robbe-Grillet nu se vor o „continuare" a experienţei Noului Roman în practica cinematografică - sau, mai bine zis, nu îşi propun să „vizualizeze" **obiectitatea** din romane folosind aparatul de filmat; un asemenea procedeu ar fi caduc. Dimpotrivă, Robbe-Grillet inovează (adesea, potrivit propriilor mărturisiri, fiind nevoit să „lupte" cu tehnicienii respectivi!) în însuşi cîmpul practicii cinematografice, „vede" Cinematograful - sau măcar utopia unui **alt** Cinematograf! - într-un mod cu atît mai spectaculos cu cît el se mărturiseşte „profan"... un „ucenic vrăjitor" lăsat (aproape) singur cu invenţia Secolului. Evident, tematic vorbind, este vorba despre aceleaşi obsesii ca în romane. Însă jubilaţia **regizorală** a lui R.-G. este la fel de evidentă! De la **Nemuritoarea** (1963), primul său film, în alb-negru, ca şi următoarele două (**Trans-Europ-Expres**) - 1966 şi **Omul care minte** - 1968), şi pînă la **Edenul şi după** (1971), în culori - ultimul din cadrul retrospectivei -, R.-G. caută, nu atît esenţa Cinematografului (ar fi un gest de orgoliu exagerat!), cît esenţa relaţiei **sale** cu Cinematograful - demers profund personal fireşte, şi care împrumută o structură **narativă** prin excelenţă: investigaţia poliţistă. „Orice povestire modernă este o povestire poliţistă", spunea Borges - enunţ cu care R.-G. nu poate fi decît de acord: de aceea scheletul tuturor filmelor sale, dar şi mişcarea, uneori tempo-ul, recurg la acest aparent şablon diegetic. Motivaţia este transparentă: spectatorul trebuie să fie pasionat de poveste. Dar - atenţie! -, toate acestea nu sînt decît un eşafodaj, o facilitate de construcţie: R.-G. creează înlăuntrul său o lume al cărei „balans" imaginar deplasează permanent schema iniţială, îi mută insesizabil bornele, o **i-realizează**... Este ceea ce-l interesează pe R.-G.: nu Realitatea, nu „felia de viaţă", nu oglinda care multiplică (dar de ce? în care scop?) viaţa băcanului din colţ - ci „realul", spaţiu insolit făcut din amalgamări, din fragmente - o Utopie, în fond, căci sensul ei ultim nu este de a construi o lume analogă ci de **a omologa un construct imaginar**. De aici (în special în **Nemuritoarea**, filmul cel mai apropiat de **Anul trecut la Marienbad** - deşi nu tot o capodoperă, ca acesta!), frecvenţa cadrelor „îngheţate", a acelor instantanee aproape fotografice care dau dreptate intuiţiei lui Barthes potrivit căreia esenţa lumii lui R.-G. este **deixis**-ul - identificarea deictică: **lucrurile sînt acolo**! Apoi, în **Trans-Europ-Express**, recurenţa simetriilor de natură ludică, care nu vizează, desigur, verosimilitatea, ci contrariul ei; nu „starea civilă" a personajelor, ci **staza** lor fantasmală - ca şi în filmul următor, **Omul care minte**, poate cel mai „exuberant" dintre toate. Aici, **totul** este **acolo** - în interstiţiul dintre realitatea unui personaj şi dublul său teoretic, sau ipotetic: totul este posibilă trans-punere - nu doar a unei povestiri poliţiste stereotipe într-o istorie de „fapt divers atroce" cu conotaţii sado-masochiste, ci a Istoriei înseşi în derizoriul ei mecanic: Eroul şi Trădătorul sînt unul (iarăşi ca la Borges!), „personajul" este actor, actorul încearcă **să devină** personaj prin efracţie în Istorie etc.... Aceste jocuri seducătoare şi inteligente, aceste proiecţii imaginare devenite film ajung la o saţietate formală odată cu **Eden-ul şi după**: film frumos, în care culoarea, ca şi la Godard cam în aceeaşi perioadă, joacă o funcţie clară în diegeză - însă puţin cam „sec" în raport cu celelalte; ceea ce sună a gol nu este eficienţa regizorală a lui R.-G., ci mai curînd lipsa de omogenitate a spaţiului traversat de cameră. Căci, ca să existe, filmele lui Robbe-Grillet trebuie să facă apel, la fiece cadru, la acea i-realitate care este unica lor raţiune de a fi: ele trebuie să-şi asume o artificialitate consubstanţială temei - „mirosul de celuloid" specific! Or, în **Eden-ul şi după**, senzaţia că filmul derapează, uneori, în „natural", în ciné-vérité este prezentă...

„Intrus" în domeniul hipercodificat al Cinematografului, Alain Robbe-Grillet a demonstrat - prin retrospectiva Cinematecii Române - că poate interesa un public variat şi că tipul de cinema practicat de el nu şi-a epuizat seducţia. Chiar dacă, în comparaţie cu opere capitale ale unui demers oarecum asemănător (precum **Cîinele andaluz, Anul trecut la Marienbad, Sayat Nova**...), filmele sale nu sînt creaţiile unui mare regizor, incursiunea lui Robbe-Grillet în arcanele celei de-a şaptea arte s-a dovedit fertilă, deschizînd calea pe care s-au aventurat ulterior o Marguerite Duras şi, mult mai semnificativ, un cineast venit, şi el, dintr-o direcţie diferită: Peter Greenaway (**a.l.ş**)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

„Nemuritoarea"

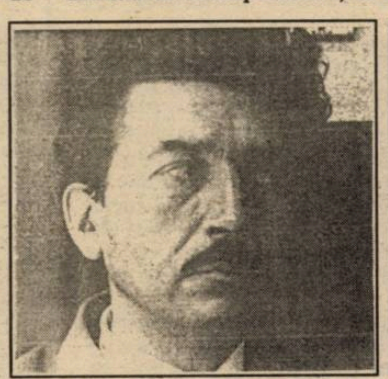

„Trans-Europ-Express"

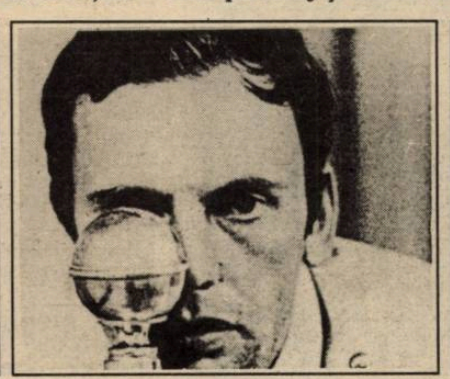

„Omul care minte"

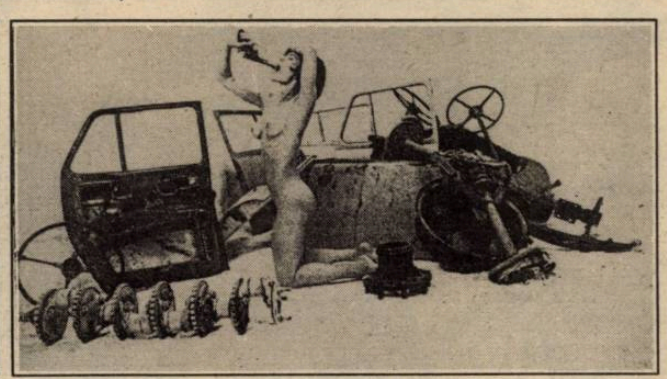

„Eden-ul şi după"

Vrăjitorii imaginilor

În epoca realităţii virtuale, nu se mai poate deosebi adevărul de fals. Filmul, televiziunea, publicitatea... ba chiar şi militarii ne fac să alunecăm în universuri paralele în care domneşte aparenţa. E cazul să ne ferim de manipulări...

Ciupiţi-mă, visez! Telespectatorii atenţi au avut o surpriză nostimă zilele trecute privind emisiunea **la Marche du siècle**. Consacrată islamismului, ediţia din 12 octombrie ne arăta trei tineri din Maghreb prezenţi la o ediţie precedentă unde fusese vorba despre tulburările de la periferia marilor oraşe. Acum aveau barbă, şi astfel „machiaţi" de ordinator deveniseră fără voia lor figuranţii unei cauze care nu le aparţinea. Aceşti trei arabi sînt un caz exemplar pentru ceea ce numim realitatea virtuală: virtuali integrişti. Sîntem convinşi că putem stăpîni realitatea? Greşit. Trăim într-o lume în care iluzia are toate aparenţele realităţii. E imposibil de deosebit adevărul de fals.

Specialiştii în film şi în fotografie sînt de acord: nu există interpretare neutră a realităţii. Lumina şi unghiul fac ca fotografia să estompeze sau să acuze. La film, un plonjeu striveşte, un contra-plonjeu înalţă. Montajul care dă poveştii ritm şi coerenţă este în mod fundamental un trucaj de înaltă clasă, deoarece serveşte la comprimarea timpului real. Efectele speciale sînt inerente artei cinematografice. De la **King Kong** la **2001, o Odysee a spaţiului** sofisticarea lor se indexează la dezvoltarea celei de a şaptea arte.

Nouă este extinderea teritoriului trucajului prin proliferarea imaginilor artificiale. Apărută în anii '80, CAO (concepţia asistată de ordinator), permiţînd simularea unor obiecte care încă n-au fost construite, cît şi animaţia în trei dimensiuni, restituind ochiului percepţia exactă, au sporit aptitudinile imaginilor de sinteză. CAO a invadat publicitatea, videoclipurile, filmele, lumea loisirului, universul nostru mental. Codajul numeric video şi comprimarea imaginilor au accelerat evoluţia.

În domeniu - nu e de mirare - americanii sînt maeştrii. Dar „toată tehnologia californiană de vîrf este prezentă în Franţa" afirmă Gérard Mital, patron la Medialab, centrul de tehnologie a imaginii de la Canal+. Tehnicienii de la Medialab, care au făcut serialul de animaţie în trei dimensiuni **Insektor** (care a luat premiul Emmy) cunosc secretele „morphing"-ului sau „compositing"-ului la fel de bine ca pe cele ale travelingului sau ale panoramicului. După ei aceste tehnici prelungesc vechile procedee: se filmează scena, de obicei pe fond bleu, pentru a putea detaşa personajele; se înregistrează apoi pe ordinator (prin numerizarea punct cu punct a decorului); se decupează şi vechile decoruri sînt înlocuite cu cele noi. Doar că pentru aceste operaţii e nevoie de echipamente ultraperformante, de ordinatoare logiciale pentru tratarea imaginii şi pentru animaţie, de ingineri, infograficieni şi creatori de înalt nivel. Obiectivul final, după cum explică Gérard Mital: „Integrarea în decoruri adevărate a unor interpreţi reali dar şi ireali pentru a face posibilă evoluţia unor personaje reale sau de sinteză în decoruri reale sau peisaje de sinteză".

Complicat. Tehnologia e o linie dreaptă pe o traiectorie frîntă. La început s-a bîjbîit. În **Tron** (1982) a fost premiera: eroul (real) a fost proiectat într-un decor artificial (măruntaiele unui automat muzical). A fost o cădere. Mai îndrăzneţ **Roger Rabbit** (1984) combină personajele reale cu „toons", personaje fictive din desenele animate. Totul se complică odată cu **Terminator 2** şi **Jurassik Park**. O informatică mai puternică, viteza de calcul mai mare, imaginile de sinteză deschid noi perspective. T 2, personajul jumătate-om, jumătate-maşină, inventat de James Cameron, sau dinozaurii lui Spielberg au fost integraţi în memoria calculatorului sub forma unor ecuaţii matematice, care le descriau proprietăţile fizice şi presupusele trăsături psihice. Iată-ne într-adevăr scufundaţi în imaginile de sinteză. Panica şi teroarea sînt garantate. Proaspăt produse de studiourile ILM, **Forrest Gump** şi **The Mask** reprezintă deocamdată forma cea mai împlinită a falsului. S-a spus totul despre întîlnirile de gradul trei între Tom Hank şi celebrităţile din ultimul sfert de veac. Banal, dacă le comparăm cu secvenţa introductivă în care vedem dansul în ceruri al unei pene virtuale. Acest plan, cel mai lung din istoria animaţiei pe ordinator, realizează integrarea cvasi-absolută a realităţii în virtualitate: scanare, numerizare, apoi şlefuirea pe paleta grafică şi reintroducerea în real graţie „morphing"-ului care permite unei pene false să dispară în cea adevărată.

Unde este adevărul? Imposibil de aflat, acceptă Mital, entuziasmat de imaginea **Racoon**, automobilul amfibie pe care Renault nu l-a construit niciodată. Un scurt film realizat de Regie cu INA ni-l arată hoinărind pe şoselele din Sud. Graţie imaginilor de sinteză, maşina care nu există, pilotată de un personaj real este integrată într-un decor real. Compoziţia este hiperrealistă, reflexele luminii alternează pe caroserie în ritmul în care se schimbă direcţia...

Cu ajutorul amprentei numerice se poate clona, adică reproduce matematic orice. În curînd, ordinatorul va permite elaborarea continuărilor filmelor clasice. Chiar şi potenţialităţile virtualului devin o modalitate de atracţie. Cu echipamentul necesar - videocască cu mini-ecran şi cu stereo, sau ochelari stereoscopici şi un joystick pentru deplasare, mănuşi echipate cu captatori (adică biosensori) - se poate naviga într-o lume creată de ordinator, care garantează imagini în relief. Mănuşile oferă senzaţia pipăitului. Ordinatorul a devenit un instrument de creaţie asemănător pensulei şi condeiului.

Prin imaginea virtuală se pot realiza şi aplicaţii mai serioase şi mai necesare. Philippe Quéau, director de studii la INA, citează teleoperaţiile: o simplă linie numerică transmiţînd în trei dimensiuni imaginea cîmpului operator şi doi chirurgi, unul tînăr şi unul mai experimentat, vor putea lucra împreună, chiar dacă sînt la mii de kilometri distanţă unul de altul. Cel cu experienţă va ghida mîna celui mai tînăr.

Şi manipulările? „Falsificarea imaginilor? E veche de cînd lumea - observă Gérard Mital, care refuză să moralizeze. Amintiţi-vă de intrarea lui De Gaulle în Paris, la Notre-Dame. În viziunea operatorilor germani erau privilegiate mişcările mulţimii, haosul. Operatorii americani au văzut acelaşi lucru dar au arătat entuziasmul simbolizînd libertatea. Reducînd costurile decorurilor şi figuraţia, imaginile de sinteză îi vor elibera pe creatori. Fraza pe care nimeni nu îndrăzneşte s-o treacă într-un scenariu: „Ajungînd pe culmea colinei a văzut o armată de 10.000 de oameni" a devenit realizabilă. Se inversează economia cinematografică. Se va putea face spectacol în loc să se filmeze stările de spirit. Oricum, în materie de manipulare sîntem nişte copii dacă ne comparăm cu generalul Schwarzkopf, în timpul războiului din Golf" (...)

„Înainte lumea producea imagini, astăzi imaginile devin lumi în care noi vom putea evolua, explică Philippe Quéau. Această revoluţie a virtualului, cînd fiecare va putea produce imagini, pe ordinatorul său şi le va expedia în lumea largă prin reţeaua Internet, este la fel de importantă ca apariţia tiparului; va fi nevoie de un alt Jules Ferry care să ne permită să o domesticim". Fără îndoială. Pentru că este extrem de uşor acum să se inverseze celebrul fragment video cu Rodney King (şoferul negru, cotonogit de patru poliţişti albi, al cărui proces a declanşat violenţele de la Los Angeles din 1992) arătînd un alb atacat de patru poliţişti negri. Începe o viaţă nouă pentru falsificatori şi ucenici vrăjitori.

Jean-Gabriel FREDET

Le Nouvel Observateur
15-21 decembrie 1994

© S.Ghetje

Magistralele informaţiei

Se consideră că bunul cel mai de preţ pe care-l posedă American Express (cărţi de credit) sînt cei 500 de gigocteţi înmagazinînd informaţia despre felul cum au fost cheltuiţi 550 de milioane de dolari prin cele 35 de milioane de cărţi de credit ale companiei. Din această imensă cantitate de date se extrag informaţii preţioase pe planul prospectării pieţei şi se speră că prelucrarea lor va permite sporirea cifrei de afaceri şi economii importante realizate prin campanii de reclamă şi promoţie mai precis orientate. Un exemplu: compania aviatică American Airlines urmăreşte frecvenţa de zbor a clienţilor săi şi le trimite oferte cu reduceri de preţ, cînd această frecvenţă scade.

Ceea ce e bun pentru afaceri poate fi utilizat şi în politică. Avînd listele abonaţilor la publicaţiile cu o anume culoare politică, candidatul care se prezintă sub aceleaşi lozinci foloseşte poşta electronică pentru propaganda electorală individualizată. În timp ce se discută despre corectitudinea procedeului, morala intră în alt conflict cu tehnica stocării de date: într-un laborator militar care depinde de Ministerul Energiei din Statele Unite s-au găsit pe un ordinator 90.000 de fotografii „explicite sexual", disimulate în fişiere prin reţeaua Internet. Procurorul i-a acuzat pe vinovaţi de folosire abuzivă a proprietăţii de stat.

Nu e nevoie să călătoreşti, ci doar să citeşti, şi nu neapărat lucrări de specialitate, e suficientă şi presa obişnuită pentru a sesiza că accesul la informaţie, dublat de vastitatea ei şi de posibilitatea de a o combina şi de a o recrea va produce (dacă n-a produs deja) mutaţii esenţiale în viaţa ţărilor dezvoltate. Noua tehnologie care ajunge la îndemîna tuturor (concurenţa companiilor care o produc determină o galopantă scădere a preţurilor) modifică economia, politica, morala, cultura.

Ca de obicei, răspîndirea noilor tehnologii este însoţită de cîrteli de toate felurile. Se contestă utilitatea, eficienţa: nu merită să se facă investiţii atît de importante pentru nişte jocuri electronice mai sofisticate. Partizanii magistralei informaţionale (printre care se numără şi vicepreşedintele Statelor Unite, Al. Gore) reamintesc că aşa se spunea la începutul anilor '60 în Franţa cînd se contesta necesitatea construcţiei de autostrăzi rutiere pe motivul că niciodată automobilul nu va deveni un produs la îndemîna tuturor. Pe de altă parte, multe proiecte tehnologice, care păreau de anvergură, au fost în ultimii ani abandonate deoarece consumatorii le-au refuzat.

Autorii şi proprietarii noilor tehnologii susţin că noile aplicaţii pe care ei le pun la îndemîna oamenilor urmează de abia să se dezvolte şi că viitorul e plin de surprize. Surprize care pe mulţi îi sperie: accesul la informaţie poate fi o armă la fel de periculoasă ca şi cele care tocmai au fost distruse. Se pare însă că dincolo de reclamă şi de avertismente, piaţa şi-a spus cuvîntul, acceptînd şi stimulînd reţelele de interconectare. O revoluţie în cunoaştere, în comportare, în sistemul relaţiilor umane se desfăşoară încet şi paşnic. Revoluţionarii nu mor pe baricade, ci îşi cumpără un nou aparat. A observa doar disfuncţiile şi a refuza această inovaţie poate să însemne condamnarea la o înapoiere de lungă durată.

Glosar

NUMERIZARE - tratament informatic al imaginii (sau al sunetului) sub formă de O şi I, conform tehnicii de codificare folosite de ordinator, permiţînd manipularea lor la fel ca a oricăror date informatice, adică memorizarea, transportul, comprimarea pentru a putea păstra mari cantităţi de informaţie într-un volum restrîns.

MORPHING - tehnică nouă care constă în transformarea unei feţe omeneşti (Philippe Gildas şi Antoine de Cannes în genericul filmului **Guignols**) prin trecerea, graţie informaticii, într-un mod fluid de la o imagine la alta. Prin morphing un automobil devine un tigru care sare (publicitatea Esso) şi cutare actor îmbătrîneşte cu treizeci de ani în cîteva secunde. La originea acestei metamorfoze: posibilitatea de a modela în trei dimensiuni pe ordinator obiecte sau personaje adevărate. Un ordinator logicial va transforma apoi imagine după imagine, formele (bărbia) şi texturile (pielea, părul).

COMPOSITING - efect prin care se asamblează ca într-un puzzle elemente din locuri diferite pentru a alcătuit un „compus". Se poate face să apară o mulţime de manifestanţi într-un loc în care e pustiu, sau se pot compune scene fictive cu actori care nu s-au întîlnit niciodată.

IMAGINI DE SINTEZĂ - Imagini create integral de ordinator. Sînt atît de aproape de realitate încît nu pot fi recunoscute cu ochiul liber, care nu poate face distincţia între scenele care se succed la un interval de timp inferior unei zecimi de secundă. Infograficianul (cineva care este şi informatician şi grafician) scanează imaginea şi pune toate punctele (pixels) pe ordinator unde va apărea o imagine artificială, care poate fi ulterior modificată.

IMAGINE VIRTUALĂ - imagine de sinteză în care subiectul se poate introduce cu un echipament (videocască) dînd fiecărui gest efectele realităţii. În timp ce aplicaţiile imaginilor de sinteză sînt în primul rînd ludice (jocuri video, film) imaginile virtuale sînt utilizate în industria aeronautică (aşa a fost conceput ultimul model Boeing), în telechirurgie (asistenţă în timp real în chirurgia endoscopică), navigaţia în spaţiu (ieşiri virtuale ale spaţionauţilor) şi realizarea unor prototipuri, ceea ce permite efectuarea corecturilor înainte de Machetă. (J. - G. F.)

Reţelele nu anulează distanţele

Eronată credinţa că noile mijloace de informare slăbesc constrîngerile determinate de distanţe. Posibilităţile oferite de ele se grefează pe o realitate constantă: importanţa contactului „fizic".

Paşii în era informaticii sînt însoţiţi de clişeul conform căruia reţelele mondiale de telecomunicaţii, de televiziune şi de ordinatoare sînt pe cale să facă să dispară vechile tiranii exercitate de timp şi spaţiu. Întreprinderile nu vor mai avea nevoie de sedii centrale. Angajaţii lor vor putea efectua munca la domiciliu, în automobil sau pe plajă, fiind la fel de eficienţi ca în birourile lor de astăzi, care şi-au pierdut orice raţiune de a exista. Iar evenimentele care se desfăşoară la celălalt capăt al lumii vor fi vizualizate, auzite şi resimţite atît de repede, ca şi cum s-ar petrece pe partea cealaltă a străzii, în cazul în care vor mai exista străzi.

E ceva adevărat în această viziune. De pe acum programele unor societăţi americane sînt elaborate de indienii din Dangalore, înainte de a fi transmise prin satelit în Silicon Valley. Pieţele de schimb funcţionează 24 de ore din 24. Şi există cel puţin o întreprindere californiană care nu are sediu: şefii ei sînt unde le place, comis-voiajorii sînt mereu pe drum şi toţi sînt în contact prin MODEM sau poşta electronică.

Şi totuşi aceste schimbări n-au modificat practic felul de a gîndi al oamenilor. E suficient să răsfoim presa şi să privim actualităţile televizate din orice parte a globului pentru a constata dominaţia covîrşitoare exercitată de evenimentele produse în proximitate. S-a vorbit mult despre impactul asupra opiniei publice occidentale produs de difuzarea televizată a scenelor de suferinţă din locuri ca Etiopia, Bosnia, Somalia. Dacă a fost vreun impact, atunci el e într-adevăr neglijabil.

Televiziunea mondială a început prin a difuza ca pe o curiozitate secvenţele în care sute de mii de rwandezi erau masacraţi, înainte ca un milion de locuitori să fugă în Zair. Pînă cînd Franţa s-a decis - tardiv şi din motive felurite - să trimită vreo 2.000 de soldaţi în regiunea respectivă, Occidentul nu a mişcat un deget ca să pună capăt ororii. De asemeni, după afluxul brusc de refugiaţi în Zair, guvernele occidentale nu şi-au ieşit din piele pentru a limita catastrofa.

Desigur, Rwanda este o ţară mică (se consideră că avea 8 milioane de locuitori înainte de începutul masacrului). Şi în special Rwanda e departe. Dacă masacrele ar fi fost săvîrşite de valoni împotriva flamanzilor din Belgia (10 milioane de locuitori) şi nu de hutu împotriva tutsi, organismele europene ar fi intervenit în forţă. În aceeaşi ordine de idei, doar pentru că Haiti se află la cîteva sute de kilometri de plajele americane, administraţia Clinton a discutat planurile invaziei. Ceea ce fac vecinii (rudele sau prietenii) sensibilizează. Restul nu e decît curiozitate contemplativă.

Iluzia conform căreia tehnologiile avansate pot să anuleze constrîngerile de timp şi de spaţiu este foarte răspîndită. Numeroşi strategi de salon au prezis în timpul războiului din Golf că rachetele balistice şi armele inteligente vor face să pară depăşite cucerirea şi ocuparea teritoriilor. Se înşelau la fel de mult ca şi vizionarii care preziceau că America ar putea cîştiga războiul din Vietnam pe calea aerului.

Eforturile de eliberare de sub imperiul categoriilor de timp şi spaţiu au - în cel mai bun caz - un succes temperat în mediile de afaceri. Companiile multinaţionale americane tentate de mondializare au descoperit, în pofida produselor lor universale, a campaniilor de publicitate planetară, a sistemelor lor de decizie şi de comunicare mondială, că biroul de la New York nu e capabil, decît într-o manieră generală - să gestioneze activităţile asiatice. Forţele mondiale trebuie să capete înţelegerea situaţiilor locale, înţelegere care nu poate fi dobîndită prin vizitele din timp în timp ale unui responsabil epuizat de decalajul orar.

Într-un mod mai relevant, chiar şi activităţile recente se supun vechii reguli a concentrării geografice. Aşa cum arată economistul american Paul Krugman, 20 dintre principalii fabricanţi de mochetă din această ţară erau toţi, cu o singură excepţie, implantaţi în oraşul Dalton (Georgia) sau în împrejurimi. Înainte de 1930, sectorul pneumatic din Statele Unite se reducea la vreo sută de întreprinderi din Akron (Ohio). Această tendinţă generală n-a fost modificată prin apariţia tehnologiilor moderne. Astfel se explică fenomenul Silicon Valley, în anii '60, în California. Tot din acelaşi motiv, industria serviciilor rămîne uimitor de concentrată: pieţele la termen la Chicago, asigurările la Hartford (Connecticut), filmul la Los Angeles şi piaţa devizelor la Londra.

Fenomenul este de natură să-i şocheze nu doar pe partizanii incondiţionali ai tehnologiei, dar şi pe cei ai economiei clasice, aceste două grupe consideră că se tinde spre o repartizare omogenă a persoanelor şi competenţelor tehnice sau economice şi nu spre concentrarea lor. De fapt, dacă nu se iau în considerare eventualele costuri ale transportului, locul în care se produce un bun sau se prestează un serviciu nu prea are importanţă.

Realitatea e cu totul alta. Unii economişti avansează o explicaţie în trei puncte: sporirea randamentului la scară (pe piaţa muncii ca şi pe pieţele financiare), o structurare geografică inegală a cererii; costurile de transport variabile. Dar motivul principal este Istoria: locul de implantaţie datorează foarte mult locului unde omul şi-a început activitatea.

Noile tehnologii pun în discuţie acest principiu, dar numai în parte. Consecinţa cea mai evidentă a utilizării Internet-ului, cea mai mare reţea mondială de informaţii, este că nu s-a întemeiat „satul global", ci că s-au întărit legăturile profesionale şi sociale care unesc persoanele şi întreprinderile din inima regiunii Silicon Valley.

Pe măsură ce capacităţile de tratament informatic şi de comunicare sporesc şi costul lor scade, trebuie să ne aşteptăm la apariţia unor spaţii şi comunităţi diferite de cele care se găsesc în natură. Dar aceste creaţii moderne, departe de a le înlocui, se vor adăuga formelor de organizare originale. Ar putea chiar să le consolideze. Astfel, întreprinderile care au mers cel mai departe în stabilirea legăturilor electronice între implantările lor din lume, demonstrează că buna funcţionare a societăţilor pretinde o sporire - şi nu o diminuare - a contactelor umane directe. Odată cu falimentul vechilor metode de comandă, cimentul social alcătuit prin relaţiile între indivizi capătă mai multă importanţă decît oricînd.

Din acelaşi motiv trivial este absolut imposibil de decis, doar pe temeiul statisticilor, care este importanţa unui fenomen cum ar fi creşterea economică din China dacă nu se merge la faţa locului pentru a sesiza acolo dimensiunile problemei. Indivizii nu sînt maşini care gîndesc (văzul, mirosul, emoţiile le furnizează tot atîtea informaţii cît şi simbolurile abstracte), iar lumea nu este imaterială: realitatea „virtuală" nu este pur şi simplu realitate. Spaţiul cibernetic vrea să ne dea iluzia eliberării din spaţiul real, dar nu îl poate înlocui în nici un caz. Ponderea umană în timp şi spaţiu, ponderea mediului fizic şi a Istoriei - pe scurt ponderea geografiei - e prea mare pentru a putea fi dată la o parte de o oarecare tehnologie omenească.

Courrier International
(după The Economist)
18-24 august 1994

Blocaţi în reţea

Probabil că poetul T.S. Eliot a identificat primul dilema epistemologică a secolului XX: „Unde este pierdută înţelepciunea, rătăcită în cunoaştere?" se întreba el acum 60 de ani în **Choruses from The Rock**. „Unde este cunoaşterea rătăcită în informaţie?" Eliot nu se gîndea la Internet, dar el a observat foarte bine cum merg lucrurile. Sîntem covîrşiţi de informaţii. Rezultatul este, în cel mai bun caz, concentrarea asupra scopului, retragerea în confortul studiilor specializate. În cel mai rău caz, rezultatul este ignoranţa. Theodore Roszak, critic al societăţii şi autorul cărţii **Cultul informaţiei** a spus odată: „Se poate ajunge la producţia de masă a unei cantităţi incredibile de fapte şi cifre. Dar nu se poate ajunge la o producţie de masă a cunoaşterii, creaţie a inteligenţei individuale, determinată de experienţa individuală, care distinge semnificativul de irelevant".

Anul 1994 a adus, ca niciodată pînă acum, reţelele de mare viteză ale transmiterii informaţiei în conştiinţa populară. Serviciile telefonice comerciale au înregistrat milioane de clienţi în toată lumea. Servicii specializate oferă abonaţilor tot ce solicită aceştia: dezbateri tehnice despre design-ul pe microprocesor, reţete de bucătărie şi pornografie. În special lumea misterioasă şi neatrăgătoare a Internet-ului a devenit accesibilă celor fără calificare tehnico-ştiinţifică. Ani de zile ea a fost teritoriul cercetătorilor care o foloseau ca poştă electronică şi ca distribuitor de dosare; acum a devenit un loc de petrecere la modă.

În locul indicaţiilor tainice şi al denumirilor obscure (htpp//sundance cso. uiuc. edu/Publications/other/zen I.Otic. html. - adresa cărţii intitulate **Zen şi Arta Internet**) există acum interfeţe grafice concepute pentru a facilita accesul prin labirintul electronic. Nimeni nu ştie cîţi oameni folosesc într-adevăr Reţeaua, dar faptul că numărul lor creşte este evident. La sfîrşitul verii 1994, numărul celor care solicită accesul creşte cu 100 pe lună. 1.400 de noi „domenii" comerciale au fost înregistrate într-o lună. O adresă „bună" pe poşta electronică (E-mail) - funct. sup. casa albă. guv, de exemplu - a devenit o marcă distinctivă pe cartea de vizită. Vinton Cerf, preşedintele Societăţii Internet prezice că în anul 2000 reţeaua va avea în lume 300 de milioane de clienţi.

Veteranii reţelei sînt primii care avertizează că în continuare e uşor să te rătăceşti în spaţiul cibernetic. Reţeaua este prea largă şi prea nediferenţiată pentru a putea fi utilizată ca sursă nemijlocită de informaţii. Cum afirma cineva într-o dezbatere recentă, cei care se sprijină doar pe Internet seamănă cu „proverbialul colectiv de orbi care desenează un elefant. Trebuie cunoscute foarte multe lucruri şi făcute foarte multe".

Să ne referim la lumea tipăriturilor. Tot ce poate fi tipărit poate fi inclus în domeniul Internet. Doar în Statele Unite asta ar însemna reproducerea completă a textului celor aproximativ 45.000 de cărţi noi care apar anual (fără a socoti publicaţiile guvernamentale). Ar mai putea cuprinde conţinutul celor 1.500 de cotidiane americane şi circa 3.700 de periodice care se referă la toate sectoarele imaginare ale cunoaşterii (peste 250 pentru ingineri). Se mai poate adăuga activitatea de tipărire din lumea largă - cele 40.000 de cărţi noi care apar în fiecare an în Japonia, de exemplu. Internet poate deveni cea mai mare bibliotecă din lume, dar o bibliotecă fără o metodă limpede de clasificare şi de găsire a volumelor.

Internet este şi expresia unei prese a orgoliului. Toţi membrii comunităţii sînt liberi să-şi publice propria operă. Şi o şi fac. Internet conţine teze de doctorat, rezumate ale episoadelor din serialele de televiziune preferate, reţete de bucătărie, liste de toate felurile, clasamente sportive şi recomandări pentru locurile în care poţi petrece un plăcut sfîrşit de săptămînă. Fiecare punct are propria lui adresă, dar nu se oferă date despre natura informaţiei, nu ştim dacă e valabilă, sau măcar demnă de încredere.

Internet nu se limitează la texte. În principiu, orice informaţie care poate fi digitalizată este aptă de a fi transmisă prin reţeaua de computere. Se includ deci filme, imagini, grafică şi sunet. Odată cu dezvoltarea tehnologiei World Wide Web - metodă de integrare a sunetului, imaginii şi textului acceptată unanim anul trecut - Internet este apt să producă informaţii multimedia.

Dar, într-o măsură decisivă, imaginea şi sunetul creează cele mai multe prilejuri de confuzie. Neinterpretate, faptele sînt lipsite de sens. Sensul nu apare spontan, împreună cu datele brute. El e creat de context. Să ne imaginăm o fotografie - una celebră - să zicem cea a dirijabilului Hindenburg explodînd la catargul lui de amarare, la Lakehurst, N.J. în 1937. Ce se înţelege în absenţa unei explicaţii care să descrie scena? E un fragment dintr-un film-catrastrofă? Ni se arată o încercare ratată de a crea o tehnologie de zbor mai uşoară decît aerul? Sensul fotografiei derivă din faptul că noi ştim ce s-a întîmplat: că Hindenburg a fost un pionier celebru al aviaţiei; că tocmai încheiase cu succes un zbor deasupra Atlanticului şi că 36 de pasageri au murit în momentul în care a fost făcută poza. În sine, fotografia nu comunică nimic din toate acestea. Producătorii multimedia o ştiu, dar nici una din condiţiile de acces la Internet nu garantează completarea prin informaţie.

Pe scurt, Internet are nevoie de un redactor. Are nevoie de ierarhii clare ale informaţiei. Are nevoie de principii de organizare care măcar să sugereze că sursele sînt sigure. O analiză a televiziunii produsă de un savant

© S. Ghelţe

de renume va oferi mai multă cunoaştere decît o listă elaborată de fitecine cu marile scene din **Star Trek**, dar cum ar putea clienţii obişnuiţi de la Internet să-şi dea seama? Nu vor putea. De pe Magistrala Informaţiei lipsesc semnele de circulaţie.

Peter McGRATH
Newsweek, 26 decembrie 1994

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Noul – ca revenire la firesc

– de vorbă cu doamna avocat Paula IACOB –

S-a spus că un om atinge singurătatea absolută atunci cînd nu mai poate fi apărat.

Formulare expresivă care poate sugera un test: în ce lume aţi trăit? Cine vede în ea o evidenţă, socotind că, în acest caz, vinovăţia cuiva a fost probată în afară de dubiu, nu încape îndoială că are o altă experienţă istorică decît a noastră. Cine se întreabă, însă, dacă nu cumva omului în chestiune nu i s-a dat posibilitatea unei apărări înseamnă că a trecut prin socialism, cunoscînd justiţia ca pe o anexă a poliţiei. Nu e neapărat vorba de procesele cu implicaţii politice. S-ar putea apela la statistici şi date, dar preferăm să înregistrăm percepţia profundă a fenomenului din alte surse. În măsura în care spiritul ludic vehiculează şi informaţie, să notăm o strigătură din Maramureş, ce nu mai are nevoie a fi datată: „Aseară m-am îmbătat/ La un Magazin de Stat/ Şi nimica n-am păţit/ Că mi-s membru de partid". Partizanatul practicat în stabilirea culpei şi aplicarea legii nu era un secret; vom consemna o strigătură auzită tot în Maramureş, nu lipsită de un fel de mîndrie amară: „Că şi eu sînt neam de viţă/ C-am o rudă la temniţă". Cum pîrît şi tîrît prin tribunale se putea ajunge uşor - şi pe alte criterii decît cele de adevăr sau de vinovăţie proprie - actul de justiţie n-a mai fost privit ca o sancţiune morală, dictată de legea în faţa căreia toţi sînt egali ci, adesea, ca un caz de ghinion personal al cuiva trăitor între „pile" şi excepţii. „Îndreptarea dreptăţii" - dacă putem numi aşa revenirea justiţiei la menirea ei de totdeauna - s-a arătat a fi una dintre urgenţele sociale de după dec. '89. Cum se manifestă noul şi schimbarea în acest domeniu?

Ne-am adresat dnei av. Paula Iacob, care a avut amabilitatea să răspundă întrebărilor noastre.

O nouă violenţă pe vechile dureri

Primele fraze ale convorbirii sînt întrerupte de vocile armonioase ale unor colindători care au sunat la uşă. Gazda le ascultă cîntecele (unele în engleză), din prag; după ce i-a „omenit" cum se cuvine, revine în birou şi explică:

av. Paula Iacob: Prefer să-i ascult de pe scară pentru că societatea de azi nu-ţi mai îngăduie să fii la fel de deschis, la fel de încrezător în cel care-ţi sună la uşă. Viaţa devine grea, nu în primul rînd din pricini economice, dar organizarea, desfăşurarea ei a devenit dificilă datorită unei violenţe izbucnite într-un mod îngrijorător. Cel care în autobuz sau în tramvai bagă cuţitul în spatele unui pasager care coboară, un necunoscut cu care n-a avut nimic de împărţit, sau vreun conflict brusc, nici nu mai poate explica de multe ori de ce-a făcut-o. Am văzut, n-o să uit prea curînd, cadavrul unui boschetar ucis în bătaie de nişte copii. De ce? Priviri pierdute, ridicări din umeri. Începem să simţim, să-i zic aşa, riscul de a trăi.

Aveţi totuşi o experienţă de aproape 40 de ani în tribunal: violenţa mai e o surpriză pentru dvs.?

av. Paula Iacob: Mă surprinde creşterea ei alarmantă, da, ca şi faptul că tinerii sînt atraşi de violenţă într-un mod îngrijorător, repet. Bătrînii, recidivişti unii dintre ei, sînt mai puţin răi. Ca să nu mai vorbim că aveau (mai au) şi un fel de... deontologie profesională: un hoţ nu ucidea. Acum, nici vorbă! - e gata să omoare dac-a fost surprins tăind o geantă. Este o ură generală, parcă toţi meritam să fim furaţi sau atacaţi. Nu sînt „nostalgică", dar v-aş spune o întîmplare de la începutul profesiei mele. Mi s-a furat o pereche de mănuşi îmblănite, articol rar şi scump pe atunci, pe care le-am regretat mult timp. La vreun an de la întîmplare un coleg m-a întrebat dacă nu-mi lipsesc cumva nişte mănuşi („mi-au fost furate acum un an - am zis - de unde ştii că-mi lipsesc?". A doua zi mi le-a adus: ale mele, neatinse. Un client al său, hoţ de buzunare, mă auzise zilele acelea pledînd în apărarea uniu „confrate" al său şi rămăsese impresionat. M-a recunoscut şi mi-a înapoiat mănuşile pe care mi le sterpelise cu un an în urmă... Considera probabil că meritam să nu mai fiu jefuită... Azi - ce să spun? Mi se pare un gest citit undeva, demult, aproape de poveste. Întrebaţi de noutate şi schimbare: notaţi replica unui infractor recent: „bine, dom'ne, eu am furat că aveam interes, e meseria mea şi-mi trebuiau bani. Dar şi oamenii ăştia (păgubaşii) de ce nu sînt atenţi? Ce, aşa se umblă cu banii?" Spuneam de tineri: ceea ce este stupefiant e că, acum, nici cînd ajung în confruntare cu legea şi cu judecata, nu realizează culpa. Dimpotrivă, comportarea lor lasă să se înţeleagă că societatea este cea care-i tratează necorespunzător, pune tot soiul de bariere: legi, interdicţii, sancţiuni. Dacă nu vom înţelege rădăcinile acestui fenomen de „înstrăinare", de agresivitate şi iresponsabilitate, viitorul nu va fi unul ferit de primejdii. De ce poliţia care are şi cadre de pregătire şi experienţa asprimii (chiar a durităţii dinainte) nu reuşeşte să frîneze acest fenomen? Ne întristează handicapaţii, ne mîndrim cu superdotaţii. Sîntem conştienţi că am dat lumii valori spirituale de care sîntem mîndri. Numai că nu putem judeca timpurile de azi prin prisma valorilor de ieri. Timpurile de azi trebuie judecate şi înţelese realist.

Cît de realist? S-ar putea să mă înşel, dar cred că puşcăria nu mai reprezintă pentru mulţi un blam public. Anii în care au fost trimişi în închisoare şi miniştri şi politicieni şi bunii gospodari de la sate, au avut un efect (nu ştiu dacă urmărit anume) asupra infractorilor: i-a eliberat de ruşinea de a fi izolaţi de societate. „Justiţia socialistă" nu le-a dat astfel un statut de onorabilitate celor într-adevăr vinovaţi?

av. Paula Iacob: Mi-aduc aminte ce principii învăţăm în anul I de facultate: „Dreptul vostru este voinţa clasei voastre ridicate la rangul de lege" (!) Ceea ce ni se prezenta ca „nou" - justiţia nouă, d. ex., în ideea că noul e ceva mai bun, superior normelor anterioare, era de fapt o întoarcere la practici ce n-aveau nimic comun cu legea, ţineau de inchiziţie, mai degrabă. Vinovăţia dinainte stabilită a cuiva - nu-i o noutate... Cînd se aresta şi se condamna unul care-a cîntat „Deşteaptă-te, române", sau cineva care-a spus un banc politic, şi, ades, chiar rudele acestora - odată nimeriţi în închisoare ei nu se mai considerau „paria" - şi nici lumea nu-i considera aşa, dimpotrivă, le purta respect. Ruşinea închisorii nu se răsfrîngea asupra celui condamnat - el ştia că-i pe nedrept -, cel mult putea să le fie ruşine procurorilor şi judecătorilor. Dar nu prea... Sigur că profitînd de confuzie şi „infractorul-infractor" s-a îmbrăcat uneori în mantia nedreptăţitului. „Justiţia de clasă" a inculcat ideea, profitabilă adevăraţilor infractori, că toate condamnările au fost nedrepte. Îmi amintesc că odată, în oribila cameră de vorbitor de la Văcăreşti, o „doamnă" cu fusta creaţă şi ten cam tuciuriu, m-a întrebat, familiar: „Ascultă, fa, al tău e tot politic, la dilapidare? Că şi al meu tot acolo e. Politic, săracu', vai de capu' lui".

Acum avocatul se poate lupta

Nu facem parte dintre cei care şi-au imaginat că societatea românească se va schimba în ritmul alert de circulaţie a două helicoptere: în 22 decembrie cu unul fugea tirania şi, tot atunci, cu altul va coborî instantaneu din cer dreptatea şi democraţia. Totuşi unii ar zice că nu s-a schimbat nimic, fiindcă la 5 ani de la revoluţie Nicu Ceauşescu e liber...

av. Paula Iacob: Trebuie să recunosc că pentru noi avocaţii Revoluţia a adus o mare schimbare. Sîntem, contăm, munca noastră înseamnă ceva. Personal, procesul lui Nicu Ceauşescu mi-a adus - să nu fiu modestă - celebritatea. Dar eu am luat acest proces nu fiindcă era vorba de un nume cunoscut (şi controversat) ci fiindcă am vrut întîi şi-ntîi să apăr ideea de justiţie. Mi se părea că am o datorie faţă de profesia mea, să fac o apărare care să-şi merite numele. Lumea care zice că nu s-a schimbat nimic ar trebui să recunoască faptul că în acest caz justiţia şi-a revenit la menirea ei, dispunînd, după administrarea probelor - suspendarea procesului (ca şi în cazul lui Fane Spoitoru). Aici noutatea e chiar reîntoarcerea la **vechi**, la normalitatea tradiţiei noastre juridice dinainte de socialism, în care orice om avea dreptul la o apărare cît mai completă. Nu întotdeauna pledoaria avocatului schimbă soarta unui proces; dar avînd apărător inculpatul nu e singur, nu simte prăbuşit asupra lui întregul mecanism al justiţiei, blamul social etc. N-aş fi ajuns la Nicu Ceauşescu, dacă n-aş fi apărat anterior pe cei de la Sibiu, ofiţerii de miliţie şi de securitate, eu am asigurat asistenţă juridică pentru col. Rotariu - inspectorul şef al securităţii. Era o bizarerie, ca să spun cel mai puţin: ei erau aduşi în faţa instanţei în calitate de complici. Ai cui? Înainte să se desemneze un vinovat, a cărui culpă să se dovedească prin probe, şi acel vinovat să fie, fără dubiu, Nicu Ceauşescu, au fost judecaţi... complicii lui. Am luat cazul şi fiindcă eu însămi voiam să ştiu adevărul despre dec. '89. În timpul procesului, disperată că mă tot loveam de un zid - Nicu Ceauşescu este realmente bolnav - iar eu cunoşteam cazuri de criminali puşi în libertate fiindcă aveau acelaşi diagnostic - disperată, zic, am vrut să-mi verific atitudinea: l-am întrebat pe dl. Coposu, el însuşi jurist, victimă a „justiţiei politizate", cum i se pare cazul. „Doamnă Iacob, mi-a răspuns, nu copiii lui Ceauşescu au făcut tot răul din ţara asta (ce să mai zic de bărbatul Zoiei - n.m.P.I.) răul a avut cu totul alte rădăcini, mult mai vechi şi mult mai adînci". Dacă un om după 17 ani de detenţie în închisorile comuniste socoteşte aşa, daţi-mi voie şi mie, un simplu slujitor al normei de drept, să-mi fac datoria. Asta e noutatea care ar trebui să dea speranţe: întoarcerea la normalitatea actului de justiţie, cîtă e.

Cînd organele de procuratură par să dorească, uneori, a fi mai presus, este ceva vechi, deşi Procurorul General afirmă totdeauna ataşamentul lui faţă de corectitudinea actului de justiţie în conformitate cu normele moderne de drept. Schimbarea nu înseamnă implicit şi nou - cu toate că ar presupune acest înţeles. A aduce Codului Penal nişte modificări apte să „sacralizeze" statul, persoanele conducătoare în stat, ori să schimbe nişte pedepse (sau măcar să sugereze) - asta cam seamănă cu ce-am trăit eu în tinereţea mea, şi refuz să accept orice ar putea să însemne o întoarcere la sugrumarea libertăţii de gîndire şi de credinţă. Persoanele cu mari răspunderi în conducerea treburilor publice trebuie respectate, preţuite de fiecare cetăţean în sentimentul demnităţii individuale, dar să nu devină sacrosancte.

Ce ne-a adus tranziţia?

Stimată doamnă Paula Iacob, aţi întîlnit în cariera dvs. cazuri de persoane care după una-două căsătorii şi divorţuri îşi „refac viaţa" cu primul partener? E o formă de a recunoaşte că „înainte era mai bine" (propoziţie auzită nu o dată, în ultima vreme, şi referitor la fostul regim - benignă, altfel, cît se referă doar la experienţa unui cuplu)?

av. Paula Iacob: Una din minciunile tipice ale vieţii socialiste care trebuia să fie perfectă, morală şi de nezdruncinat, privea păstrarea cu orice preţ a familiei, chiar dacă ea - afectiv şi nu numai - încetase să mai existe. Circul, n-am alt cuvînt, pe care-l pretindea înainte „articolul 38" nu făcea decît să oblige oamenii la trivialitate şi josnicie. Partenerii veneau să-ţi spună că nu se bat, nu se insultă dar nu se mai înţeleg. Nu era destul! Era nevoie să procure martori (falşi, bineînţeles) care să jure că se tîrnuiau de păr şi se călcau în picioare. Eliberarea unuia de celălalt se făcea cu spectacolul unei mari înjosiri. Slavă Domnului, că modificările care s-au adus divorţului, acum, fac din el un act mai civilizat. Cei care se întorc la primul partener şi se recăsătoresc cu el (ea) chiar după 2-3 mariaje - ştiu şi eu? Este, nu exclud faptul, o dorinţă de a se reîntîlni în primul rînd cu ei înşişi, probabil, aşa cum erau **atunci**, nu cum i-a modificat viaţa... Se reîntorc la situaţia de om căsătorit, în prim rînd, fiindcă singurătatea nu e o soluţie. Suporţi totul mai uşor cu cineva alături. Înţelege, nu înţelege, (odată, totuşi, te-a înţeles!) trage alături de tine. Mare este acum numărul divorţurilor între tineri: de ce? Eu cred că a dispărut ritualul, au fost sărite etapele: plimbările, logodna, cunoaşterea prin reciproca „îmblînzire". Ce plimbări, ce parcuri acum? Mai îndrăzneşti? Tinerii nu mai au altă soluţie onorabilă decît căsătoria. Dar condiţiile de trai, greutăţile, duc la divorţ. Ce să facă doi oameni străini unul de altul, aliaţi fără poezie şi cunoaştere, decît să divorţeze la primele neînţelegeri?

Spuneţi-mi, vă rog, fraza pe care o rosteşte orice infractor din filmele americane „nu vorbesc decît în prezenţa avocatului", se aude şi la noi, la arestarea cuiva?

av. Paula Iacob: Avocatul ar trebui să fie din prima clipă lîngă învinuit, oricum pe toată desfăşurarea procesului la audierea martorilor etc. La fel, la prelungirea mandatului de arestare. Dar pînă să auziţi fraza aceea notaţi alta care există în textele de lege: „avocatul ales înlătură avocatul din oficiu". Ce se întîmplă însă, cîteodată? Procurorul sau instanţa aduce unul din oficiu, deşi tu eşti disponibil şi angajat să aperi clientul (aşa mi s-a întîmplat la Fane Spoitoru, într-o şedinţă).

Nu mi-aţi enumerat prea multe schimbări, sau unele spectaculoase...

av. Paula Iacob: Credeţi? Însuşi faptul că se vorbeşte de avocat, ca de cineva pe lîngă care nu se poate trece, ca înainte, că el poate fi înregistrat ca o personalitate, cum era la noi altădată, că în sala de judecată s-au adus poliţişti, ca să putem fi apăraţi de agresiuni... Da, amănunte. Important mi se pare că societatea a înţeles că orice om aflat în faţa justiţiei poate fi şi trebiue apărat. Sau e pe cale să înţeleagă. Singur, în acest timp cu atîtea procese (mai ales în primii ani) nu se poate uita cel al Ceauşeştilor, care a contrariat pe multă lume ca desfăşurare şi ca prestaţie juridică. Nu aşa mi-l imaginam, deşi nu ignor condiţiile de desfăşurare de atunci. Probabil că în anii '50 el aşa ar fi găsit normal să se desfăşoare un proces. Dar noi....?

Să vă semnalez ceva, ca noutate absolută: începem să avem o cazuistică inexistentă înainte: droguri, şantaj organizat, manifestări de tip mafiot, bani murdari.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ileş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Della VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMAR: Andrei MANOLESCU
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATA: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢA
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 105
13-19 ianuarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VIN AMERICANII

„Securitatea ţării noastre constă în puterea şi caracterul poporului nostru şi nu în războaiele duse pentru alţii."

Charles LINDBERGH

„Avem oamenii, priceperea şi bogăţia şi, mai presus de toate, voinţa pentru a deveni marele arsenal al democraţiei."

Franklin D. ROOSEVELT

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Americanii au început să fie aşteptaţi în România, dar şi în Europa, încă din timpul celui de al doilea război mondial, cînd amînarea apariţiei lor pe teatrul de luptă era resimţită ca un fel de trădare. Faptul că ei purtau războiul **lor**, în Pacific, împotriva duşmanului **lor**, Japonia, părea doar un pretext pentru a nu face ceea ce trebuia făcut. Americanii trebuiau să-l învingă pe Hitler şi să potolească ambiţiile lui Stalin. Au făcut-o într-un tîrziu şi doar pe jumătate. Desigur, au contribuit decisiv la victoria asupra nazismului, dar n-au putut şi probabil nici n-au încercat cu seriozitate să limiteze teritoriul care urma să devină „lagărul socialist".

În partea de Europă în care au venit totuşi, n-au sosit cu mîna goală şi Planul Marshall (între 10 şi 15 miliarde de dolari) a fost perceput ca izvor al prosperităţii ulterioare din acea parte a lumii. Pentru milioane de oameni, America nu şi-a ţinut promisiunea preşedintelui Roosevelt de „a salva democraţia". Dezamăgirea şi efectele abilei propagande comuniste au creat distorsiuni în cunoaştere, entuziasme şi respingeri la fel de lipsite de raţionalitate, superiorităţi inventate şi complexe de inferioritate nejustificate.

O călătorie cît de scurtă în Statele Unite evidenţiază nu doar o structură economică şi politică deosebită ci şi un fel de a trăi şi de a gîndi - sau de a nu gîndi - cu totul specific. Pentru fiecare american în parte şi pentru America însăşi interesele precise şi imediate precumpănesc asupra oricăror considerente de ordin general.

Acum, aici americanii vin unul cîte unul, nu sub formă de trupe regulate şi nu pentru că simt nevoia să repare vreo greşeală, sau pentru că se simt datori. Am vrut să aflăm prin acest număr al revistei, dacă pe aceşti americani îi mai aşteaptă cineva. **(M.B.)**

Conga şi coada

- de vorbă cu actriţa Joujou PAVELESCU -

Un şir indian vesel, mărindu-se din mers cu noi parteneri, ce nu aveau nevoie să respecte paşi graţioşi sau figuri complicate, cucerea ringurile de dans, mai ales după război: Conga. Toată lumea dansa cu toată lumea, „miriapodul" fantezist dădea ocol sălilor de restaurant, ieşea în grădini, uneori chiar în stradă unde se risipea în hohote de rîs. Un dans american, se spunea, îmbulzeală trăsnită şi hazoasă, cum - dacă existau (?) - ar fi putut fi imaginate cozile din America. În felul ei, Conga a fost un fermecător intermezzo între cozile din timpul războiului - temporare şi alarmante - şi cele ale viitorului: solide, „organizate" şi inevitabile, durînd decenii. Comunica un optimism absolut necesar primilor ani de pace, cu trupe de ocupaţie pe teritoriul ţării; toate lucrurile se vor rezolva - vin americanii! Pînă la pluralul salvator, venise, deocamdată, ca şlagăr: „Un mic soldat din Kenntucky / cu bască şi veston kachi" - a cărui voce suna familiar şi relaxat: „Hallo, baby, madmoazel / hallo, baby, stai nitel" (!)

Cum îşi imagina majoritatea lumii de atunci sosirea americanilor, despre care era informată mai mult din filmele de „mare montare", din şlagăre, din „ultima modă" - curelele transparente de nylon -, decît din surse reale? Ne oferă cîteva amănunte o conversaţie cu dna Joujou Pavelescu, fostă stea a teatrului de revistă, acum pensionară (82 de ani).

Stimată doamnă, de unde vine numele Joujou?

Joujou Pavelescu: De la Vlădoianu, doamnă dragă, şi-l port din '33, cînd am debutat la „Alhambra". În acte sînt Virginia Georgescu; aşa-l chema, Georgescu, în realitate, pe tatăl meu - marele Timică (l-a botezat Sică Alexandrescu pentru scenă). Mama a fost Natalia Pavelescu, tot actriţă, inimitabilă în roluri de subretă în trupa lui Leonard. Era talentată şi frumoasă, doamnă, cum e Angelica, în filmele alea care s-au reluat la T.V. La Leonard a cunoscut-o tata; el era comic briant, cum se spunea pe atunci. Mie mi-a zis Joujou, fiindcă eram mignonă şi vioaie pe scenă: nume franţuzesc. Revista, să ştiţi, se baza atunci pe Franţa. Tradiţia o fixase Tănase.

De ce îşi imagina lumea că ar fi venit americanii aici?

Joujou Pavelescu: Din cauza ruşilor, eu aşa cred. Era o panică generală cînd au apărut „bolşevicii", se-nfricoşase lumea. Nemţii fuseseră cam aroganţi, duri, dar apăreau civilizaţi în public, curaţi, îngrijiţi. Urmăreau spectacolele (cu toate că muzica uşoară germană s-a cîntat cel mai puţin la noi). Cînd au venit ruşii ţin minte că erau „en vogue" melodii tandre: „Tangoul de-altă dată", „La margine de Bucureşti", „Parcă ieri ne-am văzut" etc. Moda avea fantezie, chiar din lipsuri. Nu se mai purtau sandalele cu talpă de lemn, ca-n timpul războiului (Doamne fereşte, am văzut-o o dată şi pe maestra mea din Conservator, dna Maria Filotti, cu ele...). Mai ales după război lumea era-nsetată de petrecere, de-o muzică la ureche, de-un dans. Era fericită, scăpase cu viaţă. Străluceau localurile, se ridicase camuflajul. Ruşii se-mbătau scîrbos, scuipau în local, luau fetele de pe stradă, furau. Ne-au furat şi morala, doamnă dragă. Eu nu zic că-nainte de război nu se făceau promiscuităţi, dar astăzi (şi ca o influenţă a lor) se fac pe scară largă şi-n văzul lumii.

Cum vă imaginaţi că s-ar fi schimbat viaţa dvs. din acest motiv?

Joujou Pavelescu: Eu am fost modestă, contam pe forţele mele, nu-mi făceam visuri mari: aş fi avut tot leafa aia, Tănase tot atît ar fi cîştigat. Dacă veneau americanii depinde cum ne-ar fi cîntărit ei pe noi. Dacă ne-ar fi cîntărit sufleteşte, era bine. În această situaţie mă gîndeam că eu aş fi putut cunoaşte un american, care să fie tot în artă, că numai aşa m-ar fi putut înţelege şi poate că atuncea începeam şi noi să mijim ca producţie cinematografică. M-aş fi dus la cineva cît de mare, consideram că aveam nişte atuuri profesionale recunoscute. Judecînd prin comparaţie îmi spuneam: poate că neamţul m-ar fi ajutat, dacă ăsta mi-ar fi fost gîndul în timpul războiului, dar acum ajunseseră şi nemţii vai de capul lor. Rusul - în nici un caz, ar fi avut alte gînduri. Pe cînd americanul m-ar fi putut cîntări: era o afacere, măcar posibilitatea de a încerca. Cine mai bine ca ei ştia ce-i vedeta? Nu vorbesc de remuneraţie - ci de statut. În primul rînd - se vedea asta din filmele lor - nu conta de unde vine, fie mediul cît de modest. Ştiau ce să ceară, ce să caute şi ce să găsească. Muzica americană încă n-avea răspîndire mare, dar aş fi putut s-o învăţ. N-am cîntat eu şi „Nadia-Nadecica" atunci cînd a trebuit? Dar, dacă mă gîndeam la americani, numai în artă eram interesată. Aveam colege de teatru care visau: „A venit şi m-a cerut un american". „De unde?" „Din America". „Doar nu din Patagonia". „Dar din ce loc?" „Din capitala aia a lor, care-o fi, New-York-ul". Sau alta: „Dacă mi-ar plăcea şi m-ar plăcea un american, poate i-aş ceda şi m-ar lua". „Fetiţo, dacă vrea te are şi fără să te ia, că romînca e sentimentală, e fraieră, e tot ce vrei, şi americanul e rafinat". Doamnă dragă, are rafinamentul banilor şi-al posibilităţilor. Un rafinament sui generis.

Înţeleg că pentru unii venirea americanilor nu reprezenta un semn de stabilitate, ci doar posiblitatea plecării din ţară. Dv. aveţi vreo prietenă care a ajuns în America?

Joujou Pavelescu: Am avut, cîndva, o colegă de cabină, eu eram consacrată, ea la începuturi: Lisette Verea. Isteaţă dar cu capu-n nori, aşa mi se părea. Venea la teatru cu caseta de bijuterii, fără sergent de pază. O certam. Cînd a revenit o dată, după ani şi ani, în ţară, din America, am vrut s-o văd. Stătea la Intercontinental; de la recepţie nu mi-o dădeau la telefon: am zis, în glumă, că vin şi mă postez la uşă. Şi cel de la recepţie mi-a replicat:"noi avem tot felul de uşi aici, fiţi atentă". Am renunţat. Am călătorit cu forţe proprii: am făcut două „reciprocuri" şi, după ce m-am pensionat, am fost la Berlin, Dresda, Budapesta, Praga - prin ONT, mai de mult. Nici cu actori străini n-am colaborat, cu o singură excepţie, de vis, de neuitat, imediat după război în 1946: cu Javor Pal, un fel de Vraca al Ungariei, actor de teatru şi film foarte cunoscut, am făcut un turneu de concerte de mare succes prin tot Ardealul, ba am şi avut ambiţia să-l pun să joace hora românească, fiindcă şi eu dansasem ceardaş cu el, fără să mă fi învăţat cineva. Şi-a jucat!

Ce-ar fi să vină acuma americanii, dnă Pavelescu?

Joujou Pavelescu: Acuma ar fi mai necesari ca atunci, eu aşa zic. Au un cap care judecă pentru mai mulţi, aproape că au şi soluţie. Şi noi ce le dăm? De unde? Eu nu mă iau după filme, doamnă dragă, deşi aici americanii sînt aşi: mă iau şi după cei care vin la noi: diplomaţi, misiuni, ajutoare. Ei sînt azi un model - nu vedeţi că toată lumea îi imită? Imitaţia - şi tot ar fi o speranţă pentru situaţia în care sîntem.

A consemnat
Tita CHIPER

Efectul de ecou

Noutăţi despre Kitsch

Am admirat adesea pe cei care, ştiind probabil totul despre Kitsch, se indignau, cu ani în urmă, cînd vedeau în cabinele şoferilor de autobuz, aşezate şerveţele brodate; sau atunci cînd zăreau în piaţă tarabe cu mici busturi multicolore înfăţişîndu-l pe Napoleon şi scrumiere cu sirene. Au apărut în presă multe articole de protest pe această temă şi lungi luări de cuvînt la şedinţele Uniunii Artiştilor Plastici. Pe urmă indignările s-au mai potolit şi au apărut colecţionarii de Kitsch-uri: statuete, broderii cu lebede şi turci şi chiar picturi cu nuduri în apus de soare, sub brazi. Punctul de vedere umoristic opera firesc transferul de la indignarea încrîncenată la indulgenţa amuzată, superior afişată. Ea sublinia în acele prezenţe caraghioase „convieţuirea" dintre „noi" şi invizibilii lor autori, „ei". Poate că în monotonia vizuală a ambianţei urbane de atunci, cînd străzile, magazinele, obiectele în circulaţie vorbeau şi ele într-un limbaj de lemn, Kitsch-ul să fi adus o mică (jalnică, e drept) înviorare.

Ani trecură... Curînd veni şi invazia multicoloră de cutii, haine, sclipiciuri, podoabe, coafuri; de imagini televizate cu personaje pitoreşti în toate sensurile, cu vorbe multe, cu greşeli gramaticale („vorbim asupra"), „surpriza care mi-ai făcut"), cu traduceri ridicole (într-un titraj de film „la luxure orientale" devine „lux oriental"), cu reclame care „penetrează", cu ziare unde pe aceeaşi pagină primim învăţături creştine şi lecţii ilustrate de softporno; de vitrine burduşite ca pentru camuflaj şi magazine supraîncărcate ca un camion de mutări. Să se fi extins în acest fel teritoriul Kitsch-ului? Să fi devenit „prea multul" şi „eterogenul" simptomele lui noi? Sînt întrebări presupunînd că ştim sigur care este definiţia Kitsch-ului, dincolo de anemica formulă a lezării bunului gust, fluid şi el, mobil pe cît se poate dacă-l scoatem din aria tradiţionalei bune cuviinţe în cotidian şi îl confundăm cu vechea sobrietate a modei vestimentare „elegante". Singura certitudine ar putea fi, deocamdată, însăşi sonoritatea cuvîntului Kitsch, sonoritate care parcă îndeamnă la atitudinea hazoasă a receptorului, la umorul perceput dezinteresat şi calm. În această situaţie, orice extindere a riscului de Kitsch este justificată, aplicabilă nu numai obiectelor, ci şi limbajului şi manierelor - s-ar spune că astăzi chiar în primul rînd lor. Într-adevăr, este foarte greu să mai arunci anatema Kitsch-ului, fără a lua multe precauţiuni de diferenţiere, asupra unor „obiecte", atunci cînd în vestimentaţia actuală, „prea multul", „eterogenul" şi „inadecvarea", judecate pe criteriile unei estetici mai mult sau chiar mai puţin clasice, sînt cvasiobligatorii şi exprimă şicul suprem. Ghete butucănoase de călugăriţă, combinate cu fuste vaporoase de voal, cojocel - veste bărbăteşti cu floricele în culori aprinse, combinate cu cravăţi în carouri, tot în culori aprinse, căciuli ruinătoare de vulpe argintie sau albastră purtate la „jean" - şi bluzoane cu un aer cît mai uzat reprezintă azi moda generală: cine şi de ce ar îndrăzni s-o conteste şi s-o numească „Kitsch"? În schimb vocabularul unor parlamentari, al unor comentatori de evenimente culturale în presă şi la posturile naţionale TV; unele concepţii regizorale (mai ales în emisiunile de muzică populară şi de „manifestări"); unele concursuri de frumuseţe şi de muzică uşoară, chiar şi (o, sacrilegiu!) unele aspecte ale Festivalului de acest gen de la Braşov; multe festivale, comemorări, aniversări, simpozioane pot oferi un vast cîmp de activitate identificatorilor de Kitsch-uri... Pe acest drum, el creşte în importanţă; descoperim că iese din nevinovăţie şi de fapt are şi o dimensiune etico-politică, eventual susceptibilă de a fi şi combătută polemic.

Mai nou însă, au apărut căutătorii care preferă să identifice Kitsch-uri iremediabile tocmai în marea artă universală a trecutului, în vremuri în care nu ştiu să se fi temut cineva de Kitsch, deşi existau pe atunci ex-voto-urile de un comic înduioşător, foi volante, gravuri şi broderii populare - şi ele cu nimfe, cavaleri ţepeni şi uneori chiar lebede. Noua descoperire a adevăratului Kitsch artistic este foarte recentă şi a apărut într-o emisiune radiofonică de cultură, în luna decembrie. După ce realizatoarea emisiunii a lichidat mai întîi, în stilul anilor 50, arta modernă din ultimele decenii, cu exemple de la Tîrgul parizian de artă contemporană, un artist plastic a înşirat semnele indubitabile ale Kitsch-ului; gingăşia, dulceaţa, graţia, nota sentimentală, lineaturile prea ondulate, culorile prea pastelate. Deci implicit, rococo-ul; nu cumva şi Watteau, Greuze, Walter Pater, Fr. Boucher?. Nu şi panourile palatelor rococo? Iar peste un secol produsele Art-Nouveau-ului? Un alt participant la discuţie, un distins eseist, învinovăţea de Kitsch manierismul lui Arcimboldo şi femeile barocului; nespecificate, dar implicite, simbolismul şi romantismul decadent de la sfîrşitul sec. XIX: deci jocul, costumele şi interioarele actriţelor Sarah Bernard şi Eleonora Duse, dansurile Loiei Fuller, romanele lui J.K. Huysmans, teatrul lui Strindberg, picturile lui Klimt etc. etc. Toate sînt creaţii care astăzi sînt studiate cu mare interes şi aplicaţie de artişti, istorici şi de publicul cultivat, cu justificări complexe şi cu influenţe considerabile asupra gustului artistic contemporan.

Ridicat astfel în rang, prin obiectele zis contaminate, Kitsch-ul provoacă inevitabil caragialesca replică: „Fugi, că nu (mai) ai haz"!

Amelia PAVEL

Schimbare, tranziţie

Se spune, simplificînd excesiv, că istoria înseamnă **schimbare**. Evident istoria comportă schimbare continuă de stări, situaţii, fenomene etc., numai că o succesiune fără capăt de schimbări, cum se imaginează îndeobşte istoria, face schimbarea însăşi insesizabilă. Schimbarea nu e relevantă decît în raport cu ceea ce numim **continuitate** în istorie, aşadar elemente stabile, permanenţe, durată lungă. Cînd factorii de continuităţi cunosc o tulburare mai adîncă, sentimentul schimbării devine acut, chinuitor, obsedant. Ce fel de schimbare, în ce direcţie? Ritmul ei accelerat dă impresia de **tranziţie** spre altceva, de mişcare capricioasă către un liman ce promite un nou echilibru, o armonie socială mai deplină. În secolul trecut, societatea românească se raporta, sub acest unghi, la ţările apusene, a căror evoluţie pe linia liberalismului le constituia în modele pentru micile state ce se formau pe seama decăderii imperiilor. Cînd disoluţia acestora, după întîiul război mondial, a devenit un fapt, procesul de acomodare la structurile vest-europene a ajuns a fi încă mai convulsiv, proces subminat serios de criza mondială, apoi întrerupt brutal de a doua mare conflagraţie. Se poate spune că noi n-am ajuns nicicînd la limanul aşteptat. L-am simţit pe aproape, l-am presimţit, însă atingerea lui a rămas un deziderat pentru multe generaţii. Ultima jumătate de secol, scursă sub semnul colectivismului-marxist, ne-a îndepărtat şi mai mult de liman. Un liman schimbător, la rîndul său, plin de seducţii şi descurajant totodată. Efortul de apropiere, în circumstanţele create prin destrămarea sistemului comunist, însemna şi o competiţie între partenerii de „bloc", fiecare căutînd să-şi adjudece avantaje în procesul integrării europene. Kadarismul a putut fi invocat ca o etapă de pregătire consensuală, ca tranziţie spre sistemul liberal, tot aşa cum mişcarea sindicală din Polonia şi reflexele democratice din Cehoslovacia păreau să justifice dreptul la prioritate pentru alţi competitori. Noua fază a realinierii noastre la mişcarea lumii apusene, iniţial favorizată de „evenimentele" din Decembrie, a intrat brusc într-un con de umbră, sporit considerabil de interesul unor vecini de a se situa mai bine, prin contrast, în ochii acelei lumi, de la care se aştepta sprijin, în etapa tranziţiei. Tranziţia, cum s-a mai observat, impunea nuanţe în abordarea fiecăreia din ţările blocului socialist. Or, tocmai nuanţele favorizante pentru noi au fost sacrificate la începutul etapei în cauză, spre a se întreţine o imagine sumbră, distorsionată, susceptibilă să producă atitudini negative în afara deciziei geopolitice. Analiştii s-au grăbit să exploateze argumentele pe care realitatea românească părea să le ofere din plin celor interesaţi a izola România. Situaţia a început să se schimbe sub presiunea realităţii însăşi, dar costurile acestei schimbări se vădesc enorme. S-a pierdut din viteză tocmai atunci cînd ritmul devenea un element esenţial în strategia recuperării. Schimbările produse între timp sînt reale, indiscutabile, cadenţa lor indică însă o strategie păguboasă în actualul context. Analiza ei rămîne un demers mereu necesar.

Al. ZUB

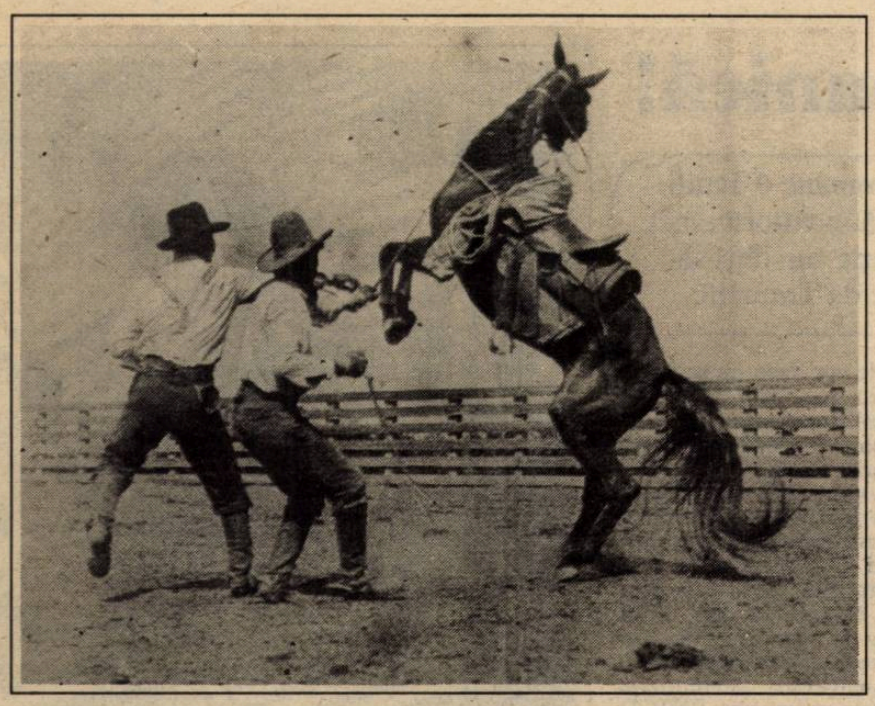

Erwin Smith, *Texas, 1908*

Recursul la literatură

Adeplînge abandonarea literaturii de către scriitori a devenit una dintre modele zilei post-comuniste. Tonul este cel cunoscut. Între tînguiala miorlăită şi reproşul aspru nu încape umbra nici unei îndoieli, căci rareori bocetul se-mpleti mai strîns cu acuzaţia demolatoare. Reducînd la esenţial, se cere aducerea fugarilor înapoi şi, de ce nu, straşnica lor pedepsire pentru dezertarea de la literatură. Simpla bănuială că un ins, fie el şi scriitor, are tot dreptul să facă din viaţa lui ce doreşte, nu tulbură pe mai nimeni.

Această atitudine nu este însă nouă, nouă e doar exacerbarea ei. Cînd, în mai 1980, a murit Marin Preda, o revistă literară a publicat mai multe articole în care se propunea, aproape pe faţă, instituirea unui fel de poliţie sanitară pentru scriitori. Preda ar fi fost, se spunea acolo, o victimă a anturajului,un biet nevolnic împins la moarte de un grup de cheflii criminali. Pus sub tutelă, supravegheat strict, împiedicat să bea, eventual ţinut legat de scaun şi vîrît protector într-o celulă, Preda ar fi fost salvat, se spunea în acele articole, scrise, totuşi!, de scriitori. Nimeni nu s-a întrebat însă, nici atunci, nici mai tîrziu, dacă Preda ar fi acceptat un asemenea regim şi nici dacă, acceptîndu-l, ar mai fi fost, ar mai fi rămas el însuşi.

Lamentaţiile şi rechizitoriile pe tema părăsirii literaturii vin mai degrabă dintr-o nostalgie a carantinei decît dintr-o îngrijorare reală. De altfel, publicaţiile cele mai primitoare pentru astfel de plîngeri sînt tot atît de generoase în a constata că scriitorii români nu prea au avut „literatură de sertar". Un fel de demascare ipocrită, căci nimeni nu se întreabă de ce trebuia să se scrie „pentru sertar". Dar orice învinovăţire e bună la ceva şi, în fond, nu trăim într-o eră a învinovăţirilor?! Nu este însă mai puţin adevărat că „după", adică de cinci ani încoace, mulţi scriitori, de ambe sexe şi de toate vîrstele, fac politică, fac jurnalism, fac pînă şi afaceri. Sînt ei nişte dezertori, trebuie aduşi înapoi cu arcanul?

Oricît ar fi de greu de acceptat, literatura a fost un spaţiu de libertate pe toată durata regimului comunist. O libertate îngrădită, limitată, restrînsă, dar libertate. Spre literatură s-au îndreptat, probabil instinctiv, multe energii care, în condiţii normale, şi-ar fi găsit un alt cîmp de manifestare - de la politică pînă la jurnalism şi afaceri. Politica, jurnalismul şi afacerile erau însă infinit mai controlate decît literatura. Mai mult: literatura asigura prestigiu, notorietate şi chiar promovare socială într-o măsură considerabil mai importantă decît politica şi jurnalismul. În literatură, criteriile profesionale erau, totuşi, precumpănitoare; în vreme ce pentru a fi „selectat" politic sau administrativ era nevoie de un bun dosar de cadre, pentru a te afirma literar dosarul conta mult mai puţin, uneori chiar deloc. De pe la jumătatea anilor '70, de pildă, nimeni nu mai putea lucra într-o redacţie, fie şi a unei publicaţii de cuvinte încrucişate, fără a fi membru de partid; în schimb, puteai publica romane, volume de versuri, teatru, cărţi de critică, articole prin reviste fără a fi obligat în prealabil să intri în partid. Dacă s-ar aplica retroactiv „exigenţele" actuale, aşa cum sînt ele inventate de spirite mult prea furioase, nici Leonid Dimov, nici Radu Petrescu, nici Gheorghe Grigurcu, nici Alexandru George - toţi autori importanţi, cu o bibliografie impresionantă - n-ar fi trebuit să existe. Din fericire, există - şi există întrucît cărţile lor au fost publicate, au fost comentate, au fost consacrate, deşi nici unul dintre aceşti autori nu a fost membru de partid.

Nu se poate şti, astăzi, dacă Alexandru Paleologu ar fi devenit scriitor într-un alt regim decît cel comunist; ar fi fost, poate, diplomat, politician, dar nu exeget al lui Sadoveanu. Un exemplu, între multe altele posibile, de „deviere" a vocaţiei şi de reconvertire a aptitudinilor, într-o lume care oferea puţine şanse de afirmare cît de cît liberă. Literatura a fost, în comunism, o asemenea şansă. Astăzi, spaţiile de afirmare s-au lărgit şi s-au multiplicat. Literatura nu este „abandonată", ci redevine cîmpul de afirmare a unei vocaţii particulare. Nu mai este nici refugiu, nici zonă compensatorie pentru cei respinşi în virtutea „dosarului" din alte spaţii de manifestare.

Şi, în fond, cărţile scrise rămîn, indiferent de evoluţia ulterioară a autorilor. Nimeni nu „iese" din literatură dacă, la un moment dat, încetează să scrie.

Mircea IORGULESCU

Texte recuperate

Caragiale despre „Însemnătatea presei"

Adeseori auzi pe unii sceptici, cari nu cred în nimic, care nu vor să înţeleagă că omenirea are o menire, susţinîndu-ţi că inventia tiparului a dat între altele omului şi mijlocul de a-şi arăta dobitocia şi a-şi exercita perfidia; că presa liberă este adesea un testimoniu de pauperitate intelectuală a unei naţii şi un document de rele năravuri şi rele apucături. Uită însă scepticii să socotească marile avantaje ale presei.

Un exemplu recent le va astupa gura. Iată-l: Gheorghe Marin, un om modest pînă alaltăieri, devenit astăzi ilustru «a fost omorît şi chinuit, torturat şi asasinat de comisarul Creţu».

După ce l-a ucis, comisarul asasin a pus cîtiva sbiri de au luat cadavrul şi l-au îngropat noaptea.

Ce ar fi devenit nenorocita văduvă şi orfanii victimei, dacă nu era, gata la postul său, santinela neadormită a opiniei publice, presa?

Din norocire pentru Gheorghe Marin şi familia, presa a aflat această tragică împrejurare şi cu toată sinceritatea şi buna credinţă de care este capabilă, a dat alarma cu atîta energie încît asasinii au trebuit să bată-n retragere.

Ei, îngroziţi de descoperirea infamiei lor, s-au dus în toată graba la locul unde îngropaseră pe mort, l-au dezgropat şi i-au dat drumul, amenintîndu-l însă că dacă va spune cuiva cele întîmplate îl omoară şi-l îngroapă iar.

Şi astfel, graţie glasului puternic al presei, Gheorghe Marin a fost redat familiei sale şi societăţii.

Sîntem în dulcele Paştelui; să zicem cu toţii:

«Gheorghe Marin a-nviat!
- Adevărat a-nviat!»

(**Moftul Român**, I, 21, 11 aprilie 1893)

A recitit
Andrei PLEŞU

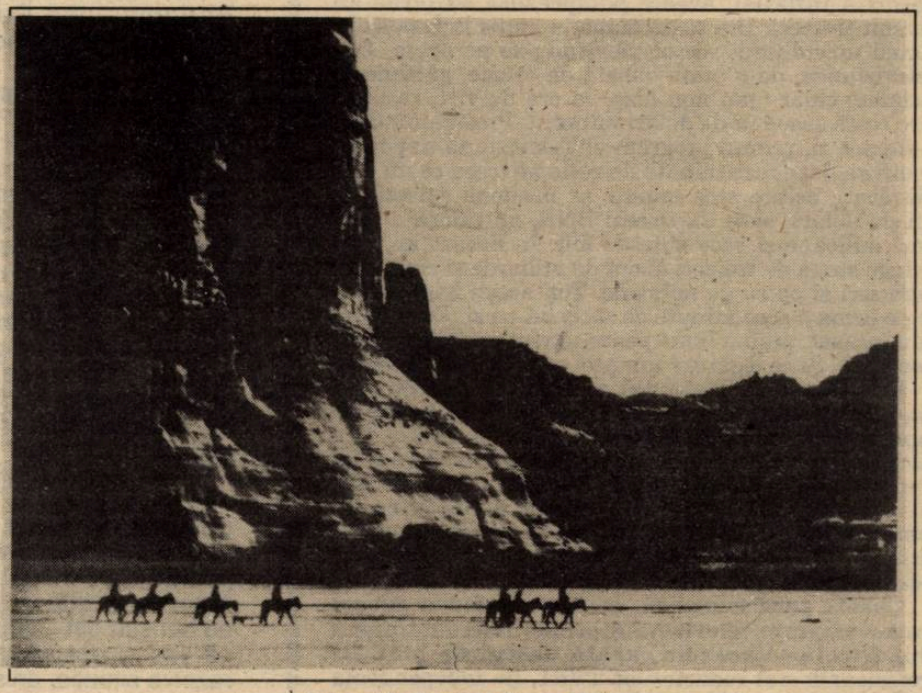

Edward S. Curtis, *Arizona, 1880*

O rectificare

Articolul „Şi dacă ei nu se tem?" al dlui Adrian Niculescu (**Dilema**, nr. 100) a apărut - prin accident - fără rîndul său final, care suna astfel: „Cu alte cuvinte, s-ar putea ca regele să se descopere gol. Nu cel adevărat, ci Dl. Iliescu!". Cum se vede, e vorba de o idee foarte originală, fără de care, după opinia autorului, restul contribuţiei sale e fără sare şi piper. Poţi înjura puterea pe două pagini de gazetă, dar fără un final şfichiuitor despre Ion Iliescu se cheamă că nu ţi-ai ilustrat cum se cuvine vîrtutea. Aşa cere piaţa, aşa o cer secularele noastre tradiţii anti-prezidenţiale. Oricum, finalul ratat a devenit „lung prilej de vorbe şi de ipoteze" despre cenzura de la **Dilema** şi despre cripto-cotrocenismul nostru. Adevărul e că, uneori, sîntem foarte înclinaţi să facem cenzură (dl. Adrian Niculescu a avut de-a face, la o importantă revistă de opoziţie căreia i-a oferit, mai întîi, articolul, cu o cenzură **radicală**: i s-a respins **tot** textul). Sîntem şi noi, deci, uneori, zgîndăriţi de demonul cenzurii: dar nu cine ştie ce subtile crispări ideologice sînt explicaţia, ci **plictiseala** uriaşă care ne cuprinde dinaintea monotoniei strategice a gazetarilor noştri. Ei practică injuria la fel de zelos şi de inept pe cît de zelos şi de inept practică alţii lauda. Rezultatul e atmosfera de gherilă provincială în care trăim de cîţiva ani, fără soluţii, fără stil şi aproape fără speranţă.

Redacţia

P.S. Era să uităm încă o rectificare esenţială cerută de domnul Adrian Niculescu. Într-unul din cartuşele redacţionale de la p.15, în loc de „primitiv" se va citi „primar".

P.P.S.: O voce fină şi vigilentă l-a prevenit, pare-se, pe colaboratorul nostru: „Sînt atît de ticăloşi, încît sînt în stare să-ţi publice erata!". Quod erat demonstrandum.

Populaţia să nu intre în panică!

◆ Dl. Ion Cristoiu n-a cîntat de revelion ◆ A spus bancuri naţiunii române ◆ Banii pentru TVR s-au pierdut. Provizoriu? ◆ Ce va face dl. N.D. Fruntelată în viitorii cinci ani? ◆ Dl. Dinu Patriciu este măcar indisciplinat ◆ Rezolvaţi situaţia sau daţi-vă demisia ◆ Muzeul siderurgiei europene ◆ Porunca Vremii Noastre de Tranziţie.

Cumpăraţi-mi un crainic de trei sute de mii!

Printre primele lucruri pe care le-am aflat anul acesta, cînd ne-am reluat contactul cotidian cu celuloza prelucrată şi tipărită, a fost faptul că televiziunea română ar fi prezentat un extraordinar program de revelion, că un asemenea profesionalism n-a văzut românul de cînd este el, că actorii, cîntăreţii şi ceilalţi profesionişti au fost aproape hollywoodieni. Aşa a susţinut **Evenimentul zilei**, cotidian în al cărui sistem de valori nu putem avea decît încredere, dacă e să ne gîndim la tirajul acestei gazete, argument final în aprecierea judecăţilor sale.

Această televiziune, care face, deci, surprinzătoare **salturi calitative**, se află, chiar din primele săptămîni ale lui 1995, în centrul atenţiei politicienilor din opoziţie, fie ei mai vechi sau mai noi opoziţionişti. La primele conferinţe de presă, atît PD-FSN, cît şi PSDR, au acuzat în termeni foarte duri, nemaiauziţi din '90, partidul de guvernămînt că îşi păstrează televiziunea naţională (singura care poate fi recepţionată pe tot teritoriul României) ca să o folosească drept instrument propagandistic pentru alegerile din '96. Ba chiar PD-FSN, prin deputatul său Alexandru Sassu (din Comisia pentru Cultură şi Mass-Media a Camerei Deputaţilor), a oferit şi argumente la care este bine să ne oprim. Argumente mai „concrete" decît cele ale PSDR, care a acuzat doar companiile anti-opoziţie.

La începutul anului trecut, a spus dl. Sassu, pentru Televiziunea Română s-au promis paisprezece miliarde de lei, pentru modernizarea dotărilor tehnice. Datorită inflaţiei, aceste paisprezece miliarde au devenit treizeci. Din toată suma, a ajuns la beneficiar numai un miliard, restul pierzîndu-se pe drum. Dar Televiziunea, de o bună bucată de vreme, găzduieşte reclame, chiar (sau mai ales) la ore de vîrf, reclame care costă şase mii de dolari minutul. Presupunînd că, în fiecare zi, primul program al Televiziunii naţionale ar difuza doar zece minute de reclame (ceea ce nu este adevărat), aceste zece minute ar însemna şaizeci de mii de dolari, care, la cursul BNR, ar valora o sută cinci milioane şi şase sute de mii. În fiecare an, s-ar strînge suma de treizeci şi opt de miliarde şi cinci sute patruzeci şi patru de milioane. Toţi aceşti bani numai de pe urma a zece minute de reclamă pe zi. Dacă banii s-au încasat, puţină lume poate să răspundă în ce cont s-au oprit. Şi ce legătură are acel cont cu Televiziunea.

Dar Consiliul Naţional al Audiovizualului s-a comportat ca şi cum instituţiile pe care le are în supraveghere ar fi foarte bogate; a fost la un pas de a interzice reclamele la ore de vîrf (avînd în vedere rolul preponderent „educativ" al TVR - mai ales al TVR1); între timp, s-a răzgîndit, luînd o hotărîre de compromis, stabilind nişte spaţii precise pentru reclame. Ce se întîmplă cu acei bani - foarte mulţi - încă nimeni nu ştie.

Caseta care urmează, conţinînd cîteva pasaje dintr-o relatare televizată a primei teleconferinţe a dlui Nicolae Văcăroiu, arată destul de bine fie profesionalismul redactorilor TVR1, fie independenţa lor faţă de guvern, fie amîndouă.

● Fragmente dintr-o relatare televizată a unei teleconferinţe a primului ministru al României, Nicolae Văcăroiu ● Vineri, 6 ianuarie 1995 ● Programul unu al Televiziunii Române, telejurnalul de seară

„S-au discutat probleme pe care le ridică situaţia meteorologică în diferite sectoare de activitate."

„(Despre catastrofele maritime de la Constanţa) Mai întîi, primul ministru a identificat importanţa pagubelor."

„Apoi, premierul a apreciat că nu sunt motive ca populaţia să intre în panică."

„Guvernul îşi va concentra atenţia pe tendinţele de creştere a preţurilor, elaborînd norme tehnice şi metodologice."

În relatarea de care am amintit mai sus, a apărut, pentru prima dată, un personaj care, pînă acum, a avut prudenţa să fie „discret": şeful departamentului informaţii, dl Nicolae Dan Fruntelată, cunoscut publicului ca fiind, pînă în 1989, redactor-şef al revistei **Luceafărul**, săptămînalul cu care făcea tandem, în campaniile sale bine dirijate, **Săptămîna** condusă de Eugen Barbu şi de dl Corneliu Vadim Tudor, actualul secretar al Senatului României.

Ce preşedinte au votat siderurgiştii?

La prima întrunire a conducerii Convenţiei Democratice, sînt multe lcururi de lămurit; nici nu ştim dacă presa şi marele public vor avea de unde să afle care este situaţia reală din interiorul celei mai importante alianţe a opoziţiei politice româneşti, dacă e să ne aducem aminte de comportarea faţă de presă a celor mai importante partide parlamentare.

Oricum, se poate spune cu siguranţă că partidul liberal condus de dl Ionescu-Quintus a intrat în Convenţie, pe o uşă deschisă cu ajutorul Partidului Alianţei Civice. Celălalt partid liberal (care nu este „naţional"), al dlui Dinu Patriciu, este din nou indisciplinat, lăsînd să respire, într-un cotidian de la Bucureşti, ştirea conform căreia ar avea în vedere un candidat propriu la alegerile prezidenţiale de la anul, şi anume dl Horia Rusu. Alt cotidian, permanent purtător de cuvînt al punctelor de vedere din PNŢCD şi din Alianţa Civică, reacţionează cu promptitudine, difuzînd opinia dlui Corneliu Coposu, conform căreia **„Dl Emil Constantinescu a acumulat un capital electoral care nu poate fi irosit. Nu există un candidat mai bun, nici în CDR, nici în afara ei. PNŢCD sprijină candidatura dlui Emil Cosntantinescu."** După cum se observă foarte uşor, declaraţia este făcută în numele CDR şi conţine, în subtext, un nou avertisment pentru cei care au evoluţii centrifuge.

Nu ştim dacă se va discuta despre poziţiile grupărilor din Convenţie, legate de conflictul de muncă de la Reşiţa. Acum o lună, Alianţa Civică a difuzat un document despre care, poate nu ar mai dori să îşi amintească.

● Declaraţie a Alianţei Civice, adresată Parlamentului României, prilejuită de manifestaţiile sindicale de la Reşiţa ● Decembrie 1994

„Revolta de la Reşiţa face bilanţul a cinci ani de guvernare iliesciană, în care atît revoluţia cît şi reforma au fost compromise, iar minciuna şi corupţia au devenit politică de stat."

„Miile de grevişti şi manifestanţi scoşi în stradă de mizerie au înţeles că România a devenit o ţară în care este mai uşor să te îmbogăţeşti prin necinste decît muncind. Ei cer respectarea promisiunilor electorale şi a angajamentelor guvernului. Ei cer o reformă care nu se poate face atît timp cît statul-patron este din ce în ce mai secătuit de neocomuniştii travestiţi prin corupţie în capitalişti sălbatici."

„Alianţa Civică este alături de manifestanţii de la Reşiţa şi solicită celor două Camere ale Parlamentului - şi în primul rînd parlamentarilor Opoziţiei - să privească situaţia cu luciditate şi responsabilitate şi, părăsind festivismul gol de sensuri din ultimul timp, să demonstreze că vor şi pot să oblige guvernul: ori să rezolve situaţia, ori să demisioneze."

Alfred Stieglitz, *New York Harbour, 1907*

Burt Glinn, *New York City, 1970*

Tot Alianţa Civică a vorbit de „o renaştere a spiritului Pieţei Universităţii" şi a „spiritului din decembrie 1989". Nu a vrut - sau nu a putut - să recunoască natura revendicărilor din piaţa centrală reşiţeană. Sindicaliştii de acolo (şi singura sursă care a reluat de curînd punctele lor de vedere a fost secţia română a BBC) s-au referit **numai** la încălcarea unor promisiuni electorale, promisiuni, care, din punct de vedere politic, se află în extremă. A fost vorba de garantarea locurilor de muncă pentru doi ani (într-un combinat a cărui producţie este la fel de vandabiă ca şi a celui de la Galaţi), de o creştere necondiţionată a salariilor şi abia apoi de chestiuni care priveau condiţiile generale de trai din Reşiţa. Interesant este că promisiunile au fost făcute de reprezentanţii guvernului, cu toate că ei ştiu că nu pot să şi le ţină, decît dacă vreun investitor străin ar dori să organizeze acolo un muzeu al siderurgiei europene.

Surse guvernamentale au anunţat că primul rezultat al manifestaţiei a fost obţinerea unui credit de treizeci de milioane de dolari pentru instalarea unui cuptor electric.

Nu ştim despre spiritul cărei pieţe, din care oraş, este vorba aici; însă, dacă este vorba de iniţiative economice generate de manifestaţii de stradă şi justificate doar de acestea, înseamnă că s-a ajuns departe. Iar puterea exemplului este foarte mare. Vom crede că opinia de mai sus, împărtăşită chiar şi de unii lideri sindicali, este injustă, atunci cînd vom vedea cinci mii de mineri, de siderurgişti sau alţi muncitori consacraţi, de ultimii cincizeci de ani, ca fiind **eroi ai industriei**, manifestînd pentru grăbirea reformei economice.

Pînă atunci, se poate spune că, dintr-un punct de vedere, documentul Alianţei Civice are perfectă dreptate: muncitorii au ieşit în stradă pentru că nu li s-au îndeplinit promisiunile electorale.

Vecinul meu nu e ortodox!

Iar trebuie să vorbim despre televiziunea oficială de la Bucureşti. De data aceasta, fără nici o legătură cu vreo critică a vreunei grupări din Opoziţie. De vreo cîteva zile, s-au sfîrşit sărbătorile de iarnă; cu cîteva excepţii, aceste sărbători au fost ale tuturor cetăţenilor României, din ale căror contribuţii este susţinut un buget din care - cel puţin parţial - funcţionează instituţia condusă de dl Popa.

Toată lumea îşi aduce aminte de felul în care au fost prezente sărbătorile creştine pe primul program al TVR. De intervenţiile unor feţe bisericeşti, de **materialele** în care ni s-a vorbit de religia **poporului nostru** de **neam**, de **unitate** etc. etc. etc. Totul în aceeaşi haină a extremei drepte interbelice.

Naţionaliştii prezenţi în faţa telespectatorilor puteau să îşi aducă aminte măcar de religia greco-catolică (a cărei prezenţă în istoria atît de citată o cunoaşte toată lumea), dacă este să eludăm faptul că aceleaşi sărbători erau şi ale cetăţenilor români de confesiune creştină ne-ortodoxă şi ne-greco-catolică. Nici nu era nevoie ca prezenţa vreunei referiri la aceşti cetăţeni (care nu aparţin neapărat minorităţilor naţionale) să fie sinceră. Era vorba de o politeţe elementară, care, de obicei, este respectată.

Tocmai pentru acei naţionalişti dăm exemplul satelor româneşti din Transilvania, în care, de mai mulţi ani, trăiesc împreună ţărani de confesiuni (chiar şi de naţionalităţi) diferite. Pot fi întrebaţi aceia cum se comportă în asemenea ocazii.

Radu Eugeniu STAN

Atac la prezidenţiabili

Sfîrşitul anului şi sărbătorile de iarnă au relansat - dintr-un unghi previzibil şi îngrijorător- tema candidaturilor la preşedinţie: nici una din cele două mari tabere care-şi vor disputa scrutinul electoral nu e mulţumită pe deplin de fostul ei viitor candidat la prezidenţiale, dar nici opoziţia nici majoritatea parlamentară nu şi-au permis pînă acum să impună alte personalităţi. Pe scurt, şi Ion Iliescu şi Emil Constantinescu sînt contestaţi din interiorul grupărilor pe care le reprezintă, înainte chiar ca ei să devină adversari într-o campanie electorală propriu-zisă. Primul e duşmănit de aliaţii guvernului, iar linguşirea publică periodică la care aceştia recurg nu-i mai poate amăgi decît pe naivi ori pe infricoşaţii din născare: şeful statului încasează lovitură după lovitură, uneori direct, dar cel mai adesea prin oamenii săi, tocmai de la acele partide politice pe care el a crezut - şi continuă poate să creadă - că e dator să se sprijine. Timp de doi ani, liderul de la Cotroceni a cedat în permanenţă şi chiar dacă această cedare cu tîrîita i-a consolidat prestigiul de politician, scadenţa nu e departe. Toţi, sau aproape toţi cei cu care ar fi putut forma o categorie - nu neapărat prin biografie, dar în orice caz pe principii şi interese politice - au fost îndepărtaţi încet-încet din jurul său,. transformaţi în inamici, emigranţi, ţapi ispăşitori. Lupta pentru posturile-cheie din aparatul administraţiei centrale şi locale se duce, de multă vreme, între cei care au crezut şi continuă să creadă în Ion Iliescu şi cei care şi-au propus de la început să-l pedepsească chiar dacă pentru a-şi atinge scopul s-au prefăcut o vreme că-l apără. În ministere şi primării, în ambasade şi la UNESCO, la NATO şi în fundaţii culturale, în bănci şi în conducerea partidului de guvernămînt, adepţii revoluţiei sînt înlocuiţi cu adepţii lui Ceauşescu. Aliaţii premierului Văcăroiu au preluat comanda şi se debarasează în fiecare zi de cîte un aliat al preşedintelui Iliescu. Din raţiuni politice sau personale, din interes de stat sau pentru că nu are încotro, liderul de la Cotroceni refuză să pună capăt şantajului, rămînînd tot mai singur în mijlocul camarilei înaintaşului său. Se bazează el atît de mult pe propriul electorat încît să nu-i mai pese de strategia străvezie a celor care dărîmă, pe rînd, pionii de pe tabla de şah a tranziţiei doar pentru a ajunge să-l pedepsească pe semnatarul decretelor prin care s-a relegalizat pluripartidismul? Sau, dimpotrivă, e convins că viitorul carierei sale politice depinde enorm de cei care-l şantajează cu voturile lor parlamentare, alternînd lovitura sub centură cu lauda deşănţată, intriga şi complotul cu demagogia patriotardă, ştiinţa de a-l înfricoşa în fiecare zi cu arta de a-i inventa duşmani de moarte? Şirul întrebărilor nu se poate însă opri aici. Vor oare liderii celor trei formaţiuni politice aliate să-l izoleze pe actualul preşedinte compromiţîndu-i pe toţi foştii săi colaboratori pentru a-l putea înfrunta în alegeri cu un candidat propriu? Nu cumva „aliaţii" se mulţumesc să-l facă tot mai dependent de ei, să-l transforme treptat într-un preşedinte proceaust, înspăimîntat într-atît de nemulţumirea tuturor celorlalţi încît să reducă profesionalismul politic la expresia „fă-te frate cu dracul pînă treci puntea?" În România, şi mai ales într-o perioadă în care singurele certitudini sînt rămăşiţele trecutului, o astfel de opţiune are sens doar dacă te asiguri dinainte că Aghiuţă nu va transforma pîrîul în ocean. Altfel rişti, indiferent cît de solidă ţi se pare puntea şi cît de înspăimîntători „ rechinii" opoziţiei, fie să-ţi dai duhul pe drum, pentru că frăţia se prelungeşte la nesfîrşit, fie să ajungi la mal atît de tîrziu încît să găseşti acolo o generaţie care nu te-a aşteptat niciodată. Oricum," serialul" difuzat pe canalele puterii e palpitant. Dar pe măsură ce el se derulează, cîţi spectatori mai pot deosebi personajele bune de cele rele şi cine-şi mai aduce aminte începutul „scenariului"?

La Convenţia Democratică „acţiunea" lîncezeşte, „eroii" continuă să se lamenteze, „zînele" îşi mărturisesc credinţa în minuni aşteptînd ca „Dumnezeul neamului" să călăuzească mîna alegătorului altfel decît a făcut-o acum doi ani. Dar pînă la înfruntarea „balaurului cotrocenist", profesorul Emil Constantinescu va avea de trecut, în februarie, o probă pentru care se antrenează de unul singur pe posturile private de televiziune. Va reuşi el să rămînă candidatul unic al opoziţiei la prezidenţiale? Şi dacă da, îşi va adjudeca oare această victorie într-o competiţie reală, sau va concura de unul singur pentru a ajunge al doilea? Îi sînt suficiente şi lui, cum i-au fost contracandidatului său la scrutinul anterior,simpatia şi spaimele electoratului, sau a „evoluat" după modelul adversarului şi e gata să facă promisiuni costisitoare acelor partide politice de a căror preţuire nu s-a bucurat niciodată? Îşi poate permite Emil Constantinescu - în eventualitatea în care va rămîne lider al Convenţiei şi deci candidat la funcţia supremă - să piardă voturile minorităţii maghiare în favoarea actualului şef de stat?

„Problema minorităţilor" nu va putea fi ocolită la următoarele alegeri. Convenţia Democratică e pe cale să piardă acum exact la acest capitol, crezînd că în 92 a pierdut din cauza lui: Chiar dacă e dispusă să preia argumentele extremiştilor în conflictul ei cu UDMR, opoziţia naţională nu poate obţine şi voturile partidelor ultranaţionaliste. În schimb, în măsura în care ar risca o ruptură cu actualii aliaţi, Ion Iliescu are şanse să fie susţinut de toate minorităţile, deci şi de maghiari. Partida Naţională detestă moderaţia prezidenţială în chestiunile etnice, dar nu i-ar conveni deloc să avem parte măcar de un candidat la preşedinţie capabil să demonteze cu argumente politice teoria bau-bau-lui de la Budapesta. Pentru că singurii concurenţi oficiali la funcţia de şef al statului au concurat şi acum doi ani, oricine poate invoca în favoarea lor argumentul popularităţii de care se bucură. Din păcate, foştii adversari se aseamănă destul de mult: ambii consideră că pentru a cîştiga electoratul n-au voie să contrazică sau să condamne discursul naţionalist. De aceea, ei sînt exact candidaţii la preşedinţie pe care şi-i doresc admiratorii lui Gheorghe Funar şi soldaţii lui Vadim Tudor ; şi liderul de la Cotroceni şi rectorul Universităţii riscă - prin modul „diplomatic" în care au evitat să-i înfrunte pe cei pentru care drepturile minorităţilor nu înseamnă decît umilirea majorităţii - să îşi consume capitalul electoral pentru a garanta victoria unui adversar comun. Nu unul venit dinspre Alianţa civic-liberală, ci unul pregătit, desemnat şi impus tocmai pentru intransigenţa sa antimaghiară, antisemită, antiţigănească, anti-europeană, antiatlantică. Nu unul cu o personalitate mai puternică şi mai neşantajabil, ci unul pe care complexele să-l îndemne la complicităţi şi „patriotismul" la ură, vreun Agamiţă Dandanache postcomunist, logoreic, ameninţător şi convins că statuia lui Lenin trebuie înlocuită cu statuia lui Antonescu.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Jumătăţi de adevăr

În Italia, criza politică îşi etalează iţe complicate. Din dorinţa de a evita alte alegeri, se încearcă împăcări imposibile, - alianţe care să asigure o majoritate funcţională. Oricum, e evident că dacă se va găsi o soluţie de compromis, noua alianţă nu va putea împlini principala promisiune a campaniei electorale a lui Berlusconi: un milion de locuri de muncă. Încercarea guvernului de a însănătoşi economia s-a izbit de o puternică rezistenţă populară: speranţa colectivă de a trăi mai bine a intrat în conflict cu teama personală de bugetul de austeritate care face ca fiecare să piardă ceva.

Franţa se pregăteşte pentru alegeri prezidenţiale. Prin refuzul lui Jacques Delors de a-şi depune candidatura, stînga rămîne blocată în disensiunile ei interne, pierzînd perspectiva de a reveni ca un pol real al dialogului politic. În această situaţie teoretic avantajoasă, dreapta îşi înmulţeşte candidaturile (anunţate şi posibile) divizînd electoratul tradiţional, nereuşind să-i atragă pe nehotărîţii de pe centru. În pofida succeselor economice moderate afişate de guvernul Balladur, cifra şomajului pare staţionară, iarna i-a adus din nou în focarul atenţiei pe cei foarte săraci, pe excluşii societăţii. Dincolo de marginalii dintotdeauna şi de peste tot, această categorie începe să-şi întindă graniţele spre cei care erau la marginea de jos a „onorabilităţii". Mai grav, largi categorii de tineri se percep ca refuzaţi de sistem. În perspectiva alegerilor tuturor trebuie să li se promită ceva. Dar bugetul Securităţii Sociale prezintă un deficit imens, a-i „ajuta" pur şi simplu pe săraci înseamnă a-i impozita în plus pe cei care produc anulînd astfel speranţele creşterii economice.

În Statele Unite analiştii încearcă să înţeleagă ce înseamnă „contractul pentru America", platforma electorală cu care republicanii au reuşit spectaculoasa cucerire a Congresului. Acuzîndu-i pe democraţi că irosesc banul public cu cheltuielile administraţiei, că programele de ajutor social, aşa cum au fost concepute, încurajează largi categorii de oameni să nu facă nimic, trăind pe seama celor care fac, republicanii promit rigoare şi austeritate. Dar, susţin adversarii lor - nu în mod necesar democraţi - asemenea măsuri vor lovi şi clasa mijlocie, care a profitat şi înţelege s-o facă şi în continuare de sistemul de redistribuire a veniturilor. De altfel, legea pentru echilibrarea deficitului bugetar, prim obiectiv al ofensivei republicane, necesită, pentru a intra în vigoare, un amendament la Constituţie şi aprobarea a 38 de state. Chiar dacă n-ar avea parte de nici o împotrivire, tot va dura foarte mult pînă se va putea spune dacă e bună sau nu.

S-ar putea crede că echilibrul între soluţiile liberale - fiecare pentru sine - şi cele sociale - ale statului providenţial - se exprimă acum printr-o criză majoră. În ţările cu tradiţii democratice, alternanţa la guvernare a asigurat stranii dar eficiente combinaţii între cele două concepţii. Stînga, în diversele ei forme parlamentare, a profitat de aptitudinea dreptei de a crea bogăţie, iar dreapta a beneficiat de pacea socială obţinută de guvernele alese sub semnul solidarităţii. Campaniile electorale se duc în termenii vechi, dar după cîştigarea alegerilor realitatea nu se mai supune discursului propagandistic.

Jumătăţile de adevăr cu care operează oamenii politici sînt ineficiente în complexul mecanism al societăţii moderne. Iar adevărul pe care îl ascund discursurile ideologice, la fel ca cele tehnocrate, este unul cît se poate de simplu: tot ce se cîştigă pe de o parte se pierde pe alta, tot ce dobîndesc unii e luat de la alţii. Nu fericirea trebuie să o promită guvernanţii (pentru că nu stă în puterea lor să o asigure), ci să demonstreze că ar putea face această realitate suportabilă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Vînzătorii de bancheri

Derularea evenimentelor de la Credit Bank e resimţită ca o palpitantă premieră postrevoluţionară, iar convingerea că în joc se află, şi de data aceasta, interese politice şi nicidecum o dorinţă sinceră de stopare a corupţiei, complică lucrurile şi-i obligă pe gazetari la analize şi speculaţii. În ediţiile de marţi, 10 ianuarie, cotidianele naţionale tratează cazul Credit Bank în funcţie de propriile opţiuni pro- sau anti-putere. Presa opoziţiei crede că aveam de-a face în mod cert cu o încercare de compromitere a sistemului bancar privat, deci cu o acţiune a administraţiei centrale împotriva concurenţei particulare. **România liberă** se întreabă, prin pana ziaristului Bogdan Adam, dacă „există un plan de distrugere a băncilor cu capital privat". Răspunsul afirmativ e implicit, autorul articolului respectiv apelînd la ajutorul declaraţiilor reprezentanţilor Băncii în cauză. La originea controlului efectuat de Banca Naţională, control în urma căruia a fost sesizată Poliţia Capitalei şi s-a emis mandat de arestare pentru preşedintele Mărcel Ivan, ar sta, conform acestor declaraţii, un conflict mai vechi între victimă şi preşedintele onorific al Băncii. În **România liberă**, ca şi în **Ziua** ori în cotidianul **Azi**, adversarul principal al celui arestat este prezentat ca un escroc de rînd. Peste acest scenariu de roman poliţist se suprapune însă un altul, din care reiese că actualul ministru de interne Doru Ioan Tărăcilă şi guvernatorul Băncii Naţionale Mugur Isărescu au conlucrat, pentru decapitarea băncii private conduse de Marcel Ivan. Pe linia susţinută de articolele semnate de Sorin Roşca Stănescu în **Ziua** şi de Adam Bogdan în **România liberă** se plasează, în mod tranşant, şi directorul **Evenimentului zilei**. El demonstrează, în editorial, implicarea directă a lui Mugur Isărescu în compromiterea Băncii private pe care avea datoria să o controleze. În grupajul consistent pe care-l dedica acestui incendiar subiect, **Evenimentul zilei** publică, printre altele, declaraţia prin care guvernatorul Băncii Naţionale recunoaşte că a sesizat Poliţia în legătură cu Credit Bank şi declaraţia consultantului german Hans Kundrus care susţine că banca „Renaşterea creditului românesc" se bucură de încrederea partenerilor străini. Concluzia **Evenimentului zilei**, împărtăşită de altfel şi de ziariştii de la cotidianul **Azi**, e mult mai limpede decît filmul evenimentelor: arestarea preşedintelui Credit Bank s-a făcut fără probe relevante, doar în baza unei acţiuni de control a Băncii Naţionale. Mai temperate în tratarea cazului, **Curierul naţional** şi **Cronica română** găzduiesc, asemeni altor cotidiane, comunicatul prin care Banca Naţională respinge supoziţia unei răfuieli cu substrat politic sau a unui conflict între persoane, pledînd pentru ideea că o bancă nu trebuie confundată cu şeful ei. Asociaţia Română a Băncilor şi Banca Naţională îşi iau angajamentul că vor avea grijă să acţioneze în aşa fel încît operaţiunile dispuse de clienţi să nu fie blocate, iar depozitele şi disponibilităţile băneşti să fie protejate. În pofida promisiunilor oficiale, presa zilei vede în arestarea lui Marcel Ivan o avanpremieră la falimentul băncii private pe care acesta a condus-o. Intrată şi ea în joc, publicaţia editată de Adrian Păunescu mimează imparţialitatea, printr-un amplu articol pus sub semnătura acţionarilor de la Credit Bank. Acţionarii îşi iau în serios rolul de turnători: după ce prezintă evoluţia băncii, pentru a ne demonstra că „artizanul tuturor realizărilor nu este altul decît preşedintele arestat zilele trecute de Poliţia Română" ei scot pe tarabă o necruţătoare caracterizare a lui Sterie Popescu, pe seama căruia este pusă de fapt declanşarea scandalului din lumea bancară. Prin stilul dar şi prin conţinutul său, caracterizarea pentru care **Vremea** găseşte destul spaţiu tipografic e un document ce aminteşte de anii cincizeci şi ar merita reprodusă în întregime: „Fiu şi nepot de legionar, Popescu Sterie a fost condamnat pentru delicte de drept comun de 7 ori, fără studii superioare şi limitat intelectual. Este un personaj foarte curajos şi tenace. Tot timpul după fiecare condamnare a abordat viaţa cu aceeaşi vigoare. A fugit în America de frica morţii ameninţat de Dincă. S-a reîntors ca învingător, a devenit cel mai aprig anticomunist şi cel mai cinstit om de afaceri. Este întreprinzător, are 18 firme particulare şi capital în două bănci".

Biografia adversarului lui Marcel Ivan ne este oferită, astfel, ca probă în favoarea nevinovăţiei celui arestat. Nimeni nu se întreabă cum a ajuns un personaj ca Sterie Popescu preşedinte onorific la o bancă privată şi de ce toţi cei care par să-i cunoască psihologia au avut pînă mai ieri încredere în el. **(E. Ş.)**

Vin americanii! De ce să vină?

„Ce vrea U.R.S.S. şi cît de departe este Rusia gata să meargă?
- Noi nu vom merge mult mai departe"
(Ambasadorul S.U.A. la Moscova, **Walter Bedell Smith**, în audienţă la I.Visarionovici Stalin, aprilie 1946.)

Dintre toate sintagmele de acest fel din istoria noastră: **Vin Tătarii, Vin Turcii, Vin Cazacii, Vin Leşii, Vin Ungurii, Vin Austriecii, Vin Ruşii, Vin Nemţii, Vin Bolşevicii,** una singură are conotaţie de eliberare şi anticipată fericire. **Vin americanii**. (**Vin Romanii** nu s-a auzit, atunci femeile, bătrînii şi copiii vitejilor geto-daci neputînd încă evalua beneficiile latinităţii).

Expresia apăruse în folclorul politic cotidian după martie 1945 traducînd exasperarea unei foarte mari părţi a populaţiei după pierderea campaniei din est, şi mai ales, odată cu trecerea ţării sub prezenţa militară sovietică aducătoarea unui regim comunist. Iluziile nu erau doar ale populaţiei, ele coincideau cu calculele ignorante şi mai ales neavizate ale întregii clase politice interbelice. Probabil că, într-o măsură mai mare sau mai mică, ele au avut răspîndire în toată zona central şi est europeană, unde au ajuns armatele sovietice.

Lipsa de informaţie (nu numai a celei secrete - ca acordul procentajului Churchill-Stalin din noaptea de 9 spre 10 octombrie 1944 de la Moscova, rămas ascuns pînă în 1953, ci şi a celei publice) şi propriile dorinţe ale oamenilor din ceea ce devenise, pentru prima dată în istorie, sfera de influenţă şi dominaţie a unei mari puteri totalitarist-comuniste, le-au jucat un renghi istoric fără precedent.

Vin Americanii, expresia ajunsă uneori o Fata Morgana pentru naţiuni întregi, a continuat să aprindă imaginaţiile şi în 1953 la revolta muncitorească din R.D.G., şi în 1956 la revoluţia maghiară (Grigore Gafencu a murit la 1 ianuarie 1957, cuprins de o mare tristeţe faţă de „noua trădare a Occidentului") şi în 1968 la intervenţia sovietică la Praga, şi în 1970 şi 1980 cînd Polonia s-a pus în mişcare contra dogmei comuniste.

Nimeni, sau aproape nimeni nu citise la noi în ţară ceea ce cel mai influent comentator american, Walter Lippmann scrisese în 1944: „Statele Unite trebuie să recunoască drept valid şi adecvat sistemul strategic al Orbitei Ruseşti, incluzînd statele de la răsărit de Germania şi de la Vest de Uniunea Sovietică". Exact în aceeaşi perioadă, un tînăr şi foarte curînd celebru diplomat american transmitea de la Moscova: „Ar fi folositor pentru lumea occidentală să înţeleagă că oamenii de la Kremlin nu au abandonat niciodată credinţa în programul lor de expansiune teriorială şi politică, aşa cum a fost subînţeles în Pactul de neagresiune Germano-Rus din 1939" (Autorul era MR X - alias George F. Kennan - care în 1947 avea să scrie profeticul articol din revista **Foreign Affairs**, devenit cea mai pertinentă analiză americană, şi în general occidentală, asupra cursului relaţiilor internaţionale spre războiul rece).

Cu atît mai puţin avea habar publicul din România de ceea ce într-o noapte de amor la Bucureşti, la Anul Nou 1946, marele potenţat american Averell Harriman, atunci ambasador la Moscova, şoptise unei frumoase romînce din protipendada capitalei: „Spune-i tatălui dumitale să vîndă tot şi să plecaţi în Elveţia. Aici nu mai aveţi viitor".

Şi aşa din neştiinţă şi dorinţă, din frică şi speranţă, au început să curgă iluziile, legendele, zvonurile, ulterior invectivele, pînă s-a ajuns la scrierea unei întregi şi ample istoriografii despre „trădarea Occidentului". Subiectul este prea vast şi complicat pentru a-l evoca în doar cîteva pagini.

Dar trebuie spus, întrucît odată şi odată iluzia şi stafiile ei trebuie spulberate, că mitologia **Vin Americanii** a fost produsul minţilor româneşti de la oraşe şi sate (evident cu concursul binevoitor al mass-media occidentale în grade şi intensităţi diferite de la moment la moment, de la situaţii la situaţii).

1. Din toate documentele războiului nu reiese niciodată că S.U.A. s-ar fi angajat sau gîndit măcar „să vină în România", care - la presiunea guvernelor Hitler şi Mussolini - declarase război S.U.A. Dimpotrivă, se sublinia neîncetat la toate nivelele militare şi politice că **românii trebuie să iniţieze o acţiune prin care să se elibereze singuri**. Doar atunci s-ar fi putut atenua principiul capitulării necondiţionate aplicate de S.U.A., împreună cu U.R.S.S. şi Anglia tuturor statelor aliate cu cel de-al treilea Reich.

2. Din 1944 şi pînă în 1990, S.U.A. nu au depăşit virtuala linie de demarcaţie est-vest, linia sferelor de influenţă garantată decenii în şir de NATO şi Organizaţia Tratatului de la Varşovia. Cu atît mai puţin faţă de România.

3. După 1990, în cele 16 universităţi americane la care am conferenţiat, colegii de la departamentele de istorie şi politologie mă invitau politicos şi chiar **friendly**, să reflectez la următoarele împrejurări: a) indiferent de sentimentele naţiunii noastre, România ca stat s-a aflat patru ani între aliaţii adversarului principal al S.U.A. în Europa şi a participat la război de partea celui de-al treilea Reich; b) deşi s-a eliberat la 23 august prin forţe proprii, din 1945 România a fost inclusă printre regimurile comuniste şi a făcut parte din Tratatul de la Varşovia, aflîndu-se - chiar dacă în baza înţelegerii procentajului - de partea U.R.S.S., adversarul principal al Americii în lume; c) România s-a eliberat din nou **singură** în decembrie 1989 şi a recunoscut atunci din nou valorile occidentale: democraţia, proprietatea privată, libera iniţiativă şi economia de piaţă.

4. Politica nu acţionează niciodată în afara intereselor naţionale economice şi strategice. Interesele S.U.A. în privinţa României nu au atîrnat niciodată atît de greu în balanţa istoriei, încît să inaugureze o orientare nouă. NATO şi liderul lumii libere S.U.A. au apărat însă indefectibil, an de an, libertatea şi democraţia occidentului, rămase un magnet de atracţie şi pentru est.

5. Istoria este martora rezervelor, şi chiar a izolaţionismului, pe care S.U.A. le-au manifestat faţă de orice implicare în alte zone în afara emisferei vestice. Ori de cîte ori ele au acţionat **dincolo** de emisfera vestică, în primul şi al doilea război mondial, au făcut-o la **cererea** europenilor, pentru a salva valorile comune. Statele Unite au intrat în război contra statelor agresoare ca un act suprem de solidaritate şi totodată de generozitate. Celelalte războaie (Coreea, Vietnam, Golf) au fost determinate de agresiuni care puneau în primejdie pe **aliaţii** Statelor Unite, faţă de care America avea obligaţii asumate. În 1989-90, regimurile comuniste din Europa şi U.R.S.S. s-au dezintegrat dinăutru.

În sfîrşit, cred că sintagma **Vin Americanii** are şansa de a fi realistă abia acum. Realistă simbolic. Nu în sensul ocupării sau eliberării ţării noastre (să nu uităm că în 24 decembrie 1989 adminstraţia Buch-Baker i-a autorizat pe sovietici şi Pactul de la Varşovia să intervină în România pentru a ajuta revoluţia, îndemn pe care Gorbaciov şi Şevarnadze, ca şi militarii de la Moscova l-au respins ca stupid), ci prin evoluţia democraţiei, societăţii civile, statului de drept, economiei de piaţă şi respectului faţă de valorile Occidentului de care sîntem organic ataşaţi, prin istorie, năzuinţe, civilizaţie. Deci, de acum, americanii pot să vină pentru că românii vor fi la înălţimea unei primiri de toată frumuseţea.

Cristian POPIŞTEANU

Un mit în plus

„Vin americanii" este una din înfăţişările cele mai prozaice a miturilor salvaţioniste. Cînd nu ai la îndemînă viaţa de apoi, cînd n-ai nici viitorul luminos al omenirii, atunci „vin americanii". Ca surogat se mai pot folosi extratereştrii, investiţiile străine, serviciile secrete, evreii, străinii de orice fel, starurile de cinema etc. Toate acestea sunt un **ersatz** util mai ales sub ocupaţii, şi alte tragedii naţionale prelungite. Te scapă şi de răspundere. Orice copil ştie în România că vinovatul este celălalt. Mai ales dacă e străin, şi a întîrziat să vină cu paraşuta şi să aducă drapelul înstelat şi puşcaşi marini să ne apere democraţia de ursul Tiberian. Pe iluzia venirii americanilor au stat cîteva generaţii. Pentru această iluzie se pleca în munţi cu arma în mînă. Intr-o discuţie cu dl. Alex. Paleologu purtată acum vreo şase-şapte ani, îmi spunea că cei mai sceptici credeau că desantul USA se va produce în maximum doi ani. Interlocutorul a refuzat chiar o bursă la Leningrad pentru că, nu-i aşa, dacă vin americanii, şi mă găsesc rusificat?... Această istorie plină de haz are şi partea ei tristă. Iluzia a fost puternică, s-a instalat odată cu anii '40 (cînd se spera o debarcare nu în Normandia ci la Constanţa); a fost unul din miturile dominante ale primei perioade postbelice. Ea a avut adversarii şi credincioşii ei.

Românul emancipat îl aştepta pe Yankeu, cum nişte personaje aşteptau pe Godot. Cu acelaşi deznodămînt. Nu au venit. Trezirea la această realitate s-a produs sîngeros, la Budapesta 1956, octombrie. Pînă atunci însă nu numai adversarii lui **„american way of life"** au crezut dar şi ceilalţi, antiamericanii s-au crezut ameninţaţi de o intervenţie USA. Presa este plină de articole care-şi iau ca ţintă acest mit. Americanii sunt caricaturizaţi, desenaţi cu burţi cît un siloz, cu havane groase, cu degetele pline de sînge, înarmaţi cu toate tipurile de arme şi ameninţă pacea mondială pe care dorea s-o instaureze Stalin & Co. Într-o realitate ideologizată, americanul reprezintă diavolul, cauza tuturor relelor, în vreme ce Stalin (la care se adaugă treimea sacră Marx, Engels, Lenin) zeul suprem. Dincolo de cortina de fier totul este simplu, cine nu este cu noi este împotriva noastră. Sovieticii îşi tăiaseră o bună felie din mapamond, şi desemnaseră că lupul cel rău, care voia să înşface inocenţii sub formă de miei şi copii bolşevici, era yankeul. Publiciştii noştri nu s-au pierdut cu firea. Cîte campanii de acest tip nu a orchestrat propaganda oficială în epocă? Nici poeţii nu au lipsit, ca nişte soldaţi disciplinaţi, în frontul ideologic. Ei au alimentat cu cărbunele creaţiei lor, locomotiva istoriei. Adică revoluţia proletariatului în marş victorios. Maria Banuş publica „Ţie îţi vorbesc America" de tot hazul. Am avut plăcerea să-l citesc într-o versiune engleză chiar la Biblioteca Congresului din Washington. Ce masochişti sunt americanii! Mai bine că n-au venit, că ne învăţam cu viciul ăsta ruşinos. Superbia noastră s-ar pierde în neant.

Aş pierde tot spaţiul acordat dacă aş înşira numele celor care au făcut să crească acest mit scriind pentru propaganda antiamericană. Ei au făcut în fond un lucru pozitiv, paradoxal. Au delimitat două lumi româneşti distincte. Cei care se împurpuraseră de entuziasm sub cizma ocupantului sovietic. Şi cei care visau cu ochii deschişi că marea Americă ne va salva. Viziunea apocaliptică a războiului giganţilor care se va purta pentru eliberarea noastră (nu intraseră marile puteri democratice în război pentru a apăra Polonia?) nu s-a realizat. Cei doi mari au preferat alte teatre de operaţii. În Suez, în Cuba, în Vietnam, la ONU, pe pieţele petrolului, în operaţii secrete. Odată cu 1956 a devenit limpede că americanii nu vor veni. Că ei preferă să îmbrăţişeze uriaşul pentru a-l sufoca. Această operaţie extrem de delicată a durat pînă în 1989.

Cînd americanii şi-au făcut apariţia în anii '60, şi mai multe administraţii au acordat sprijin idolului lor din lagărul înstelat, Ceaşescu, românii au mai primit o lecţie. Americanii au venit, aduşi chiar de comunişti. Aşa am înţeles diplomaţia sofisticată şi interesele strategice înalte. Ei bine, aceste interese treceau pe la Bucureşti. Mîndria noastră naţională (nu mică) avea de ce să jubileze. Iată-ne iar buricul Europei, că nu zic al pămîntului. Între Kadhafi şi Arafat, între Mao şi Brejnev, între Giscard d'Estaing şi Khomeiny. Şi din cînd în cînd, cîte o horă a unirii în Piaţa Scînteii, cu şefi de state. Ce plăcere să-l vezi pe preşedintele Nixon defilînd prin Bucureşti în maşina deschisă cu agramatul nostru dictator. Şi apoi triumfalele vizite la americani acasă! O plăcere, cum stam noi înfricoşaţi de securitate, în frig şi priveam la teve reportajele de pe Potomac. Ce plăcere să citeşti mesajele de felicitare şi aprecierile făcute de congresman-i şi şefi de la State Departament! De nu mai înţelegeai nimic. Ce plăcere să stai de vorbă la Bucureşti cu diplomaţi care-ţi vorbeau de Ceaşescu ca de un lider mondial, şi-ţi explicau deschis, americăneşte, faptul că nu înţelegeau de ce-l conteşti. Am auzit asemenea vorbe dulci chiar şi în 1989! De credeam că citesc „Scînteia" sau stau de vorbă cu un prim secretar de judeţ.

Şi acum ne legănam în iluzia că vin americanii. Pompează ei nişte investiţii, trimit nişte experţi, şi gata am intrat în rîndul lumii. Alţii, ca şi în anii 40-50, să nu audă. „Noi nu vindem ţara!" zic ei votînd o ineptă lege a investiţiilor străine, sau stîrnind o campanie de ură împotriva a tot ce nu e de-al nostru, rrromânesc. Şi aşa mitul Americii salvatoare ocupă şi la sfîrşitul secolului un loc central. La Washington aproape nimeni nu ştie unde este plasată România pe hartă. Dar dacă ar şti?!... Americanul ar putea juca rolul de înlocuitor, de „loc unde să dai cu capul", antinevralgic, paratrăsnet, ăla pe care dai vina, demonul de exorcizat. Acest mit este una din formele superlative ale comodităţii româneşti. Cînd nu ai nimic, poţi să-l invoci. E gratis. **Free** cum spun americanii, în alt sens decît îl citim noi îndeobşte la Bucureşti, adică, liber.

Stelian TĂNASE

Duminică în Cişmigiu

Aţi crezut în venirea americanilor în anii '44-'50? Cum v-o imaginaţi atunci? În ce moment aţi realizat că nu vor veni?

Om voinic în vîrstă: Eu sînt cu comuniştii şi sînt mulţumit. Ce să cred de venirea americanilor? Occidentalii ăştia sînt cei mai hoţi. De la ei vine toate nenorocirile, toate bolile, corupţia ş.a.m.d. Ideea că vin americanii a apărut din cauza sărăciei. De ce nu vin să facă treabă, să facă magazine cum trebuie, domnule. De ce nu ne demonstrează că la ei e bine?

Păţală Vasile, 70 de ani: Am dorit, dar n-au venit, fir-ar să fie. Au stat în expectativă o perioadă şi apoi s-a pierdut momentul. Dacă interveneau imediat după slăbirea nemţilor ar fi fost cu totul altceva. Aşa le-au permis ruşilor să ocupe tot estul Europei.

Ioan Popa, 71 de ani: Bătrînii noştri ştiau că totdeauna forţele cele mai mari vor fi în primul plan şi vor ajunge peste tot. S-a şi confirmat acest lucru. De pildă, americanii au fost primii pe Lună. Ideea asta, că vor veni, se referă la mai multe lucruri: ştiinţă, cultură, educaţie. Iar americanii sînt prezenţi într-un fel, chiar dacă nu cu trupe armate. Au o influenţă fantastică, dar pentru noi e rău că sîntem departe de ei şi suferim presiuni şi din alte părţi.

Vasilescu, 74 de ani: Am asistat la o conferinţă a lui Maniu în '45 şi '46, în care el confirma că alegerile vor fi democratice şi că americanii ne-au promis aşa şi pe dincolo... Eu eram foarte convins că ei ne vor ajuta. Nu-mi imaginam că vor veni cu armata, dar mă gîndeam la influenţe diplomatice şi la garanţiile pe care ni le dăduseră. Am început să-mi pierd nădejdea, atunci cînd am văzut că a fost alungat regele.

Un om de 65 de ani. Nu vrea să-şi spună numele: Tatăl meu a fost un adept al tezei că americanii vor veni. Şi ideea a fost de fapt întemeiată. (Tata era un ţăran citit.) Au fost momente, criza Berlinului din '48 de exemplu, cînd putea să izbucnească un război. Dacă izbucnea, veneau americanii. Ruşii, însă, au avut abilitatea să bată în retragere de fiecare dată cînd s-a pus problema iminentă a unui război. Eu am sperat într-un conflict între ruşi şi americani din care să scăpăm şi noi.

Lucaci, 71 de ani: Am aşteptat, dar n-au venit nici pînă astăzi. Au uitat să mai vină. Îmi imaginam că se va face un pact între ţările mari, în urma căruia să fim şi noi lăsaţi liberi. Din '46, '47 n-am mai sperat. Cine să-i mai dea afară de aici pe ruşi, odată ce erau instalaţi.

Bondoc Aurelia, 70 de ani: Nu cred nici acum, nici atunci n-am crezut. Şi ce dacă veneau? Ne dădeau niscai plăcinte?

Sofroneanu Leon, 79 de ani: N-am crezut. Asta era o aberaţie. Strategic nu era posibil, iar la timpul oportun, americanii erau mai interesaţi de prietenia cu ruşii, pentru cîştigarea mai rapidă a războiului din Japonia.

Zamfir Niculina: Eu aveam 17 ani şi speram şi doream din toată inima să vină să ne salveze de comuniştii lui Stalin. Mi-am pierdut speranţele cînd am văzut că încep să fie închişi oamenii.

Achim, 80 de ani: Credeam, dar n-au venit. Îmi imaginam „venirea" sub forma influenţelor diplomatice.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Schimbare la faţă

Văzuţi de pe plaiurile mioritice, americanii au suferit o uimitoare schimbare la faţă. Cei a căror sosire iminentă era vestită zilnic după 1945 nu au venit niciodată. Mai nimeni nu îi aştepta pe cei care au început să vină cu douăzeci de ani mai tîrziu, şi care de atunci vin mereu.

Aşteptaţii şi neveniţii se numeau Eisenhower şi Patton, pe tunicile lor de generali sclipeau decoraţii orbitoare, ei ar fi intrat în capitală trecînd falnic pe sub Arcul de Triumf, aclamaţi de o populaţie care îi sorbea din priviri. Veniţii şi ne-aşteptaţii se numesc Kenn, Katherine, Gail, Linda ş.a.m.d., vestmintele lor de tineri antropologi, sociologi, etnologi, istorici, juriști, păreau a fi fost confecţionate la APACA, în locul decoraţiilor cărau după ei valize încărcate cu cărţi multicolore şi caiete galbene, ei nu intrau triumfal în capitală ci încercau să se strecoare cît mai puţin observaţi îndeobşte spre sate din Nordul Transilvaniei, pe sub priviri care nu erau ale populaţiei extaziate, ci ale unor autorităţi locale dornice să se descotorosească grabnic de aceşti oaspeţi ciudaţi.

Schimbare la faţă: în locul celor hotărîţi să ne elibereze, au venit cei dornici să ne descopere. Noi, ca europeni, cînd ne-am pus în minte să descoperim America n-am pornit la drum decît pe doi dintre ai noştri: uneori pe Amerigo Vespucci, alteori pe Cristofor Columb, al căror duel pentru paternitatea Noii Lumi continuă şi în zilele noastre. Numărul americanilor care s-au năpustit să descopere România e mult mai mare - de aceea şi gloria lor e mai palidă, iar despre duel nici vorbă.

După ce, ca Gail şi Katherine, au trăit cîte un an viaţa zilnică de ţărancă ardeleană, după ce au învăţat limba, pe care o vorbesc cu cel mai neaoş accent local, după ce la ei acasă au scris despre această experienţă cărţi care le-au adus faimă şi recunoaştere ştiinţifică, nu puţini dintre aceştia revin mereu - de astă dată nu ne-aşteptaţi, ci dimpotrivă, nu ca să ne descopere, ci ca să ne dea o mînă de ajutor pentru a ieşi cu faţa cît de cît curată din hăţişul istoric în care am nimerit.

Cel mai vechi purtător al acestui binecuvîntat virus pe care am avut prilejul să-l cunosc este Kenn - Kenneth Jowitt, un american a cărui origină irlandeză iradiază ca un cîmp electric din toţi porii lui. El a poposit pentru prima oară în Bucureşti la începutul anilor '60, urmărind două scopuri: să se documenteze pentru lucrarea de dizertaţie şi să-şi petreacă luna de miere. Deşi ambele scopuri au fost atinse, nici documentarea, nici luna de miere nu par să fi luat sfîrşit. Cartea lui, apărută cu aproape un sfert de veac în urmă, poartă titlul „Revolutionary breakthroughs and national development: The case of Romania, 1944-1965". El predă ştiinţe politice la Universitatea Berkeley creînd greutăţi administraţiei veşnic în căutarea unor amfiteatre destul de încăpătoare spre a-i cuprinde pe toţi studenţii dornici să-i urmărească prelegerile.

După cartea ei despre ritualuri, Gail Kligman, profesoară la Los Angeles State University, este acum pe cale să-şi încheie lucrarea dedicată politicii de natalitate represivă a vechiului regim - deşi autorităţile celui nou s-au străduit eroic să-i blocheze orice acces la documentare.

Katherine Verdery a fost pînă de curînd şeful departamentului de antropologie la John Hopkins University, Baltimore. Recent, pe rafturile librăriilor de la noi a pătruns în sfîrşit excelenta versiune românească (autori: Mona şi Sorin Antohi) a cărţii ei „Identity and Cultural Politics in Ceauşescu's Romania" - cam în aceeaşi perioadă cu cartea mea despre sociologia cozilor. Fac această conexiune pentru că fără curajul, simţul de solidaritate intelectuală şi înverşunarea lui Katherine cartea mea nu ar fi apărut niciodată. Scrisă la Bucureşti în 1986-87, sub forma unui manuscris de peste 350 de pagini, sociologia cozilor a fost citită şi discutată de mai mulţi colegi. Dintre cele trei exemplare pe care le dactilografiasem, unul a fost confiscat de Securitate, al doilea a dispărut din locuinţa soţilor Elena şi Cătălin Zamfir iar ultimul, pîndit de o soartă asemănătoare, a fost salvat de Katherine care, fără a ţine seama de riscuri, l-a transportat în America în toamna lui 1988. Nu e decît un episod dintre multele care ilustrează profunzimea schimbării la faţă: pentru acest soi de americani România e o ţară a cărei viaţă nu mai pot să o studieze fără a şi participa la ea.

America nu ne-a trimis atunci eliberatorii - în schimb ea ne trimite acum atîţia prieteni devotaţi, care vin mereu. Ei şi ce? ar putea obiecta un sceptic, şi pe bună dreptate. La urma urmelor disponibilitatea americanilor de a veni în România nu se poate compara cu disponibilitatea românilor de a se duce în America. Observaţia nu este numai irefutabilă, ci şi intenabilă. Căci pe cînd atîţia dintre românii care tînjesc să descindă pe J.F.K. visează să se poată oploşi în paradisul american, americanii care aterizează pe Aeroportul International Otopeni nu-şi pot face aceleaşi socoteli: paradisul românesc se află încă la o aruncătură de băţ - numită tranziţie.

Pavel CÂMPEANU

„Să fim americani la noi acasă"

— Despre americani ştiu doar că o duc mai bine decît noi, dar nu ştiu şi de ce. (**George**, 7 ani)

— Americanii sînt, faţă de noi, mai deştepţi, mai dezvoltaţi, şi păstrează curăţenia în oraşe. Dar eu n-o să ajung niciodată ca ei, fiindcă n-o să-mi părăsesc ţara. (**Cristian**, 11 ani)

— Nu mi-am pus niciodată întrebări de felul: cum sînt americanii? Ce mănîncă francezii? Cum se distrează englezii? Ca să nu-mi complic existenţa. (**Alexandru**, 12 ani)

— Cred că putem foarte bine să fim americani la noi acasă. Sau măcar să încercăm. (**Mihai**, 12 ani)

— Mi-ar plăcea să fiu american, dar nu ştiu dacă în America este zăpadă. (**Claudiu**, 10 ani)

— La şcoală ne spune că, dacă învăţăm bine, o să fim şi noi la fel cu americanii. (**Marian**, 9 ani)

— Îmi plac americanii pentru că au o limbă frumoasă şi pentru că e frumos în ţara lor. (**Carolina**, 8 ani)

— O să mă duc în America, şi-o să mă fac americană, şi-o să mestec toată ziua gumă, că aici nu mă lasă tataie. (**Irina**, 7 ani)

— De la americani îmi plac zgîrie-norii. De-aia vreau să mă fac arhitect şi să construiesc un zgîrie-nori lîngă blocul meu. (**Sergiu**, 10 ani)

— Pe mine mă pasionează Vestul Sălbatic, cu atmosfera lui de basm. Am putea să avem şi noi aici măcar un parc de distracţii în care să ne credem în America. (**Răzvan**, 13 ani)

— Îmi plac americanii fiindcă mi-a luat tata un calculator făcut de ei. Da ştiu că fac şi alte lucruri bune, nu numai calculatoare. (**Petre**, 13 ani)

A consemnat
Simona BASARAB

Junele român despre americanul pur şi simplu

Pe stradă, pe scurt:

Americanii ne cam sînt superiori în toate, mai ales într-ale banului şi distracţiei. La de-ale spiritului mai scîrţîie, doar. Firme americane? Coca-Cola. În topul personalităţilor (cu două voturi) - Kevin Costner. Pe noi ne ştiu, puţin, de la Campionatul Mondial. De plecat, cam cu toţii ar pleca, numai să aibă de lucru.

Pe aceeaşi stradă, pe îndelete:

Tehnician, 30 de ani: Din punct de vedere cultural, sînt slabi faţă de noi. Industrial sînt tari. Politic - ciudaţi. Dintre personalităţile lor îi prefer pe Kevin Costner, Bush, Reagan. Dintre firmele americane care să fi venit la noi ştiu Coca-Cola, Pepsi şi, poate, altele mai mici. Aş vrea să vină mai mult peste noi, să investească. Nouă nu ne cunosc cultura, cu siguranţă, şi datorită inculturii lor. De tot, nu aş rămîne. Prefer să vină ei.

Administrator la Comunitatea evreiască, 27 de ani: Îmi plac. O duc mult mai bine decît noi, ca orice, şi cultural. Personalităţi propriu-zise nu cunosc, eu cunosc în comunitatea evreilor (deşi avem şi-un joint american). Or fi auzit de noi, dar nu ştiu în ce formă. De-aş avea un loc de muncă, aş pleca.

Vînzător, 27 de ani: Ne sînt superiori, din toate punctele de vedere. Sînt mai conştiincioşi în tot ceea ce întreprind. Am auzit şi-mi place de toţi actorii şi de Bill Clinton. Ei ştiu de noi, de cînd cu Campionatul Mondial. Altfel, au o părere slabă.

Electrician, aproape 19 ani: E primul interviu şi sînt cam emoţionat. Sînt superiori în toate. Cînd facem un lucru, ne gîndim la ei, din filme. Ceea ce totuşi nu-mi place la americani este amestecul ăsta în orice problemă, care complică lucrurile. Dintre firmele lor, ştiu că la noi e Coca- Cola. Cred că ei au o părere destul de bună despre români de cînd cu Campionatul Mondial. Dacă aş găsi de lucru, aş emigra.

19 ani, student la Informatică: Spiritual, nu sînt un popor evoluat. Material, sînt bine organizaţi. N-aş mai vrea să vină peste noi - poate doar aşa, o colaborare. Nu le cunosc personalităţile. În muzică nu au ei ce vreau eu. Filmele lor au o tentă prea clară: sex, violenţă, politică, mai nou. Despre ţara noastră, majoritatea habar n-au unde e. Noi, acolo, cred că ne-am descurca: românul se adaptează oriunde. Aş pleca numai ca să am suportul material necesar ca să-mi fac meseria.

19 ani, student la Electronică şi Telecomunicaţii: Americanul de rînd e cam incult, faţă de alte popoare. Din cauza sistemului lor de învăţămînt, a maniei lor cu televizorul, a filmelor de duzină. Mă atrage felul în care se distrează şi ceea ce au descoperit în ştiinţă. Personalităţi de-ale lor nu cunosc, dar cultura americană nu e originală, e, de fapt, adunată din restul lumii. Cred că nu au o opinie prea înaltă despre noi. N-aş pleca de tot.

25 de ani, student la Institutul Politehnic, plasator la Pizza Hut: Am o părere foarte bună despre viaţa lor. Îmi place Kevin Costner, tipul de american adevărat. Sigur că sînt firme americane care au venit aici: Pizza Hut, World Trade Center. Urmează Mac Donald. Au o opinie foarte proastă despre români, deşi le-a plăcut cum a ieşit Pizza Hut de aici - ca la ei. Aş pleca oriunde.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Sufletul Americii se „cucereşte" prin democraţie

În substanţiala sa lucrare „Diplomaţia" (New York, Simon and Schuster, 1994), Henry Kissinger relevă - ca una dintre constantele istoriei americane - coexistenţa a două şcoli de gîndire în materie de politică externă. El precizează, însă, că atît promotorii izolaţionismului cît şi susţinătorii angajării nemijlocite a SUA în modelarea relaţiilor internaţionale conform valorilor, principiilor şi practicilor cardinale ale democratismului american „consideră drept normală acea ordine internaţională care se bazează pe democraţie, comerţ liber şi drept internaţional".

Avînd în vedere această grilă fundamentală de referinţă, este evident că, în principiu, America se aşteaptă - din partea oricărui stat care doreşte să se bucure de sprijinul şi prietenia ei - să acţioneze, atît pe plan intern cît şi extern, în deplină concordanţă cu exigenţele unei atare ordini internaţionale. Întrucît societate americană este, prin excelenţă, pluralistă, pentru a beneficia de avantajele dialogului sistematic şi ale cooperării de substanţă cu SUA în varii domenii, un stat dat trebuie să se bucure simultan de o „carte de vizită" bună nu numai în ochii Adminsitraţiei, ci şi în cei ai Congresului, ai cercurilor de afaceri, ai mass media, ai opiniei publice, în general.

Din motive prea bine cunoscute, asupra cărora spaţiul nu ne permite să ne oprim, „cucerirea Americii" de către România a început mai tîrziu decît cea a altor state din Europa Centrală. Răceala ce a caracterizat, mai ales în intervalul 1990-1991, atitudinea SUA faţă de România a început să se risipească treptat, pe fundalul tragicelor evenimente din fosta Iugoslavie şi al tensiunilor, punctate tot mai des de încleştări armate, din teritoriul ex-URSS. Asigurînd separarea fizică a două zone cu grad ridicat de conflictualitate, stabilitatea internă a ţării noastre - un preţios atu pentru securitatea europeană - a îndemnat privirile, atît de solicitate ale Americii, să se aplece cu mai multă atenţie asupra României. În aceste condiţii, s-a putut percepe cu mai multă acurateţe şi faptul - esenţial - că între opţiunile sale de politică internă şi externă şi cele ale statelor din „gruparea Vişegrad" nu există diferenţe de ordin calitativ.

Atenţionarea că SUA nu absolutizează, în raporturile cu România, aspectele geopolitice, nu poate constitui un motiv de îngrijorare. Dimpotrivă! În primul rînd, pentru că ea este de natură să catalizeze efortul nostru intern de racordare la standardele şi prioritaţile structurilor occidentale în care dorim să ne integrăm din prima etapă a lărgirii lor spre est - NATO, Uniunea Europeană, Uniunea Europei Occidentale. În al doilea rînd, pentru că ne dă motive să credem că o absolutizare de acest gen nu funcţionează nici în relaţiile cu alte state europene, fie ele mai apropiate sau mai îndepărtate geografic de România.

Ar fi, desigur, iluzoriu, să ne închipuim că, în definirea politicii sale faţă de România sau faţă de zona Europei Centrale, în ansamblu, o superputere globală precum SUA ar putea abandona anumite considerente de ordin strategic. Fie că ne place sau nu, înţelegem acest lucru. Avînd în vedere nu numai propriile noastre interese, ci şi pe acelea ale altor noi democraţii din partea noastră de continent, ale stabilităţii şi securităţii europene în general, ne-am dori, însă, ca atare considerente să nu mai favorizeze aranjamente de genul celor care ne-au aruncat peste patru decenii în închisoarea comunismului. Din această perspectivă, sună deosebit de încurajator reiterarea, de către preşedintele Clinton, a interesului american faţă de „o Europă unită de valori comune, în care nu există sfere de influenţă".

O atare Europă nu se poate edifica, însă, fără menţinerea prezenţei acelui factor esenţial de echilibru continental pe care continuă să îl reprezinte Statele Unite. Iată de ce, ne dorim, de asemenea, ca şcoala de gîndire a angajării să prevaleze, în SUA, asupra celei izolaţioniste. Privim - în acest sens - cu încredere spre cel de-al 104-lea Congres american. Căci pentru „a veni" (în România), americanii trebuie „să rămînă" (în Europa).

Chiar dacă pe termen scurt nu ne putem aştepta la o „invazie" a investitorilor americani, împărtăşim speranţa că evaluarea pragmatică a oportunităţilor pe care le oferă România vor favoriza cît mai curînd perceperea ei ca o posibilă „nouă frontieră". Ne interesează investiţiile americane pentru efectele lor asupra restructurării şi dinamicii economiei româneşti, dar şi pentru aportul lor în planul expertizei şi al sedimentării mai rapide a practicilor şi instituţiilor specifice liberei iniţiative.

În sfîrşit, dar nu în ultimul rînd, pentru că dezvoltarea relaţiilor economice bilaterale poate da un plus de consistenţă atingerii unui obiectiv major al raporturilor României cu SUA - extinderea şi aprofundarea dialogului politic, respectiv identificarea cu mai mare acurateţe şi promptitudine a confluenţei de interese şi a posibilelor direcţii de concertare a acţiunilor vizînd creşterea stabilităţii şi securităţii pe plan european şi internaţional.

Elena ZAMFIRESCU

MIHAI BOTEZ
ambasadorul României la Washington

„Responsabilităţi planetare la care ei ar renunţa bucuros”

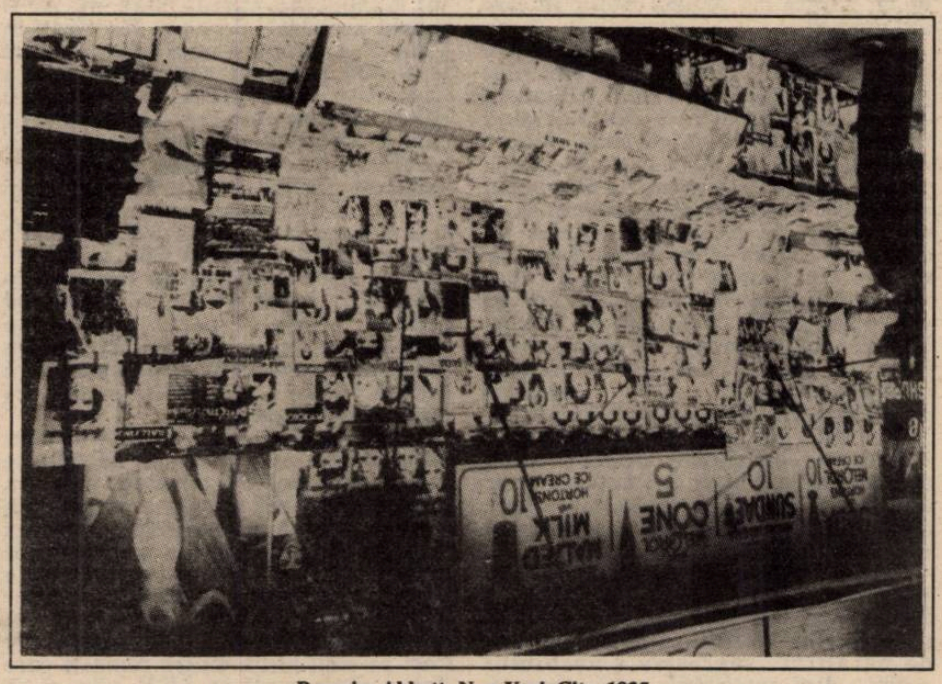

Berenice Abbott, *New York City, 1935*

Pentru cine şi cît ar fi profitabil ca SUA fie să-şi ia în serios rolul de superputere, fie să se preocupe exclusiv de problemele ei interne?

Îmi cereţi să speculez atît asupra politicii americane, cît şi asupra consecinţelor planetare ale diferitelor scenarii - între noi fie vorba, material ce ar putea cu uşurinţă umple spaţiul unui volum, nu al unei convorbiri. S-o luăm „pe rînd“. Deşi desigur nu sînt îndrituit să vorbesc „în numele SUA“, iar consultantul californian Mihai Botez ar putea comenta mai dezinvolt decît ambasadorul României în SUA „problemele americane“, cred că nu greşesc cînd afirm că mulţi americani ar fi mai degrabă surprinşi de drastica Dvs. formulare: ori superputere, ori izolare. Iată cîteva argumente. În primul rînd, într-o lume a interdependenţelor planetare, ca aceea de azi, nu poţi trăi izolat - şi locuitorii continentului american ştiu şi ei asta, ca Dvs. şi ca mine. Rezultă că oricum problemele interne au „soluţii“ cu implicaţii ce depăşesc adeseori frontierele ţării, şi că, reciproc, inevitabilele probleme „externe“, apărute în afara graniţelor SUA şi aparent fără nici o legătură cu politica americană, au implicaţii asupra climatului politic intern şi deci influenţează, măcar indirect, modul de formulare şi abordare a problemelor „exclusiv“ interne. Exemple de astfel de cazuri sînt nenumărate. Şomajul şi controlul său, de pildă, intră desigur în sfera problemelor **interne**. Dar este o platitudine să observi că ocuparea forţei de muncă este legată de producţie, că, într-o economie liberă, producţia este legată de desfacere, că desfacerea este legată de piaţă, că piaţa - atît cea internă, a SUA, cît şi cea externă - a devenit de mulţi ani transnaţională, cu produse autohtone şi străine în concurenţă, şi că toate acestea fac indirect apel la elemente de politică **externă** - măsuri privind promovarea/limitarea exporturilor/importurilor, negocieri privind tarifele vamale, uniuni vamale şi construcţia de spaţii economice transnaţionale, acţiuni în care aspectele strict economice sînt dificil, dacă nu chiar imposibil de separat de cele politice ori chiar militare. Reciproc, atunci cînd zile la rînd telespectatorului american i se arată, de pildă, chipuri disperate de copii africani înfometaţi ca urmare a războaielor civile generate de tot felul de rivalităţi locale - rivalităţi şi conflicte de care, în paranteză fie zis, SUA nu au de ce să se simtă responsabile - acest element **extern** se poate transforma (şi se transformă adesea) într-o problemă **internă** americană: publicul şi politicienii se întreabă „dacă putem lăsa lucrurile aşa, ori trebuie să intervenim“ - aproape totdeauna cu adaosul că „aşa am închis ochii şi la drama Holocaustului“; în ipoteza intervenţiei apar alternative (cînd, cum, sub ce formă, pînă cînd) - aproape totdeauna cu adaosul „să nu ne trezim antrenaţi într-un război fără speranţă, ca cel din Vietnam“ ş.a.m.d. Răspunsurile diferite la aceste întrebări duc la polemici partizane, şi pot influenţa chiar procesul electoral cu consecinţele sale evidente privind abordarea problemelor exclusiv interne. Vedeţi deci că, în lumea de astăzi, în special ca urmare a legăturilor economice şi informaţionale, aspectele **interne** şi **externe** nu pot fi separate, şi prin urmare izolaţionismul este practic imposibil. Aş spune numai aparent paradoxal, că şi prin ceea ce fac, şi prin ceea ce nu fac SUA îşi revendică influenţa asupra lumii de azi. De altfel, în termeni tehnici, aspectele interne şi externe ale politicii americane sînt de regulă puse sub semnul **interesului naţional** (ca politica tuturor statelor moderne, de altfel). Interesul naţional al SUA are desigur şi o componentă externă - ce ţine de asigurarea securităţii SUA şi de protejarea intereselor americane în lume. Şi, cum toată lumea ştie că cea mai bună soluţie pentru asigurarea unor structuri internaţionale stabile şi paşnice este promovarea democraţiei în lume şi protejarea drepturilor omului oriunde acestea sînt violate ori ameninţate, în ultimele decenii, cel puţin, în sfera interesului naţional al SUA au intrat şi aceste elemente, promovate desigur sub forme uşor diferite (ca accente) de succesivele administraţii republicane şi democrate. Observaţi deci că promovarea democraţiei şi drepturilor omului nu se justifică numai prin argumente de ordin moral, ci şi politic, în spiritul realismului şi chiar al tradiţionalului pragmatism american. În rezumat, deci, corelaţia dintre politica internă şi cea externă a SUA nu poate fi înţeleasă în afara apelului la „interesul naţional“ - şi nimeni nu ştie asta mai bine decît politicianul american, care se străduieşte să explice totdeauna alegătorului că orice gest de politică externă „spre binele său“ este. Mai departe, politica externă a SUA este desigur şi rezultatul complicatei vieţi politice interne a acestei mari democraţii (unii autori vorbesc chiar despre „rădăcinile interne“ ale politicii externe a SUA): este suficient să citez, de pildă, presiunile pe care diferitele grupuri de interese (economice, militare ori etnice) le exercită asupra Congresului şi administraţiei din motive ce, chiar fără a se opune „interesului naţional“ al SUA, nu derivă nemijlocit din acesta. Politica recentă a SUA în Europa Centrală şi de Est, de pildă, ar putea fi greu explicată, cred eu, în afara acţiunii constante desfăşurate de polonezii americani, de maghiarii americani ori de ucrainienii americani în promovarea unor interese proprii nu neapărat legate de „interesul naţional“ al SUA în regiune.

Să trecem acum la „superputere şi rolul său“, în formularea Dvs. Este desigur o platitudine să repet că SUA sînt oricum o superputere - militară, economică, politică. Ceea ce nu înţeleg, din întrebarea Dvs., este ce numiţi „rol“ şi în ce măsură acest rol ar putea fi luat în derîdere... ori „în serios“. Şi bănuiesc că şi alegătorul american ar fi la fel de nedumerit ca şi mine. Inepta propagandă comunistă a difuzat ani în şir o anumită imagine a americanilor - imperialişti, agresivi, cinici şi doritori de dominaţie mondială. Chiar cei ce au avut contacte sporadice cu americanul mijlociu ştiu cît este de falsă această imagine. Americanul nu se prea interesează de ceea ce se întîmplă în afara graniţelor sale, şi nu este deloc tentat să se amestece în ograda altora - poate urmînd acea tradiţie anglo-saxonă de respectare a „privacy“, cuvînt al cărui echivalent exact românesc nu cred că există şi care sugerează „dreptul la intimitate“ fără amestecul (chiar bineintenţionat) al altora. În acelaşi timp, bombardat cu informaţii privind dramele lumii, americanul ştie că puterea SUA - militară, politică, economică - îl condamnă la responsabilităţi planetare (la care, după impresia mea, ar renunţa bucuros, dacă s-ar găsi alţii gata să-şi asume astfel de sarcini incomode), şi la reacţii faţă de aceste drame. Prin mecanismele democraţiei, aceste sentimente ale americanului „de rînd“ ajung în sferele deciziei şi se transformă în acţiuni - militare, politice, economice. Care, după cum bănuiţi, arareori se bucură de aprobare unanimă... Căci nu puţini sînt americanii care se întreabă de ce ei trebuie să-şi trimită tinerii să-şi rişte viaţile încercînd să-i despartă pe cei ce se încaieră în neştire în diferite părţi ale lumii; ori de ce ei trebuie să-i ajute economic pe cei ce nu sînt în stare să-şi administreze decent treburile (cînd, slavă Domnului, există şi destui americani în nevoie, pe care nu se gîndeşte nimeni din afară să-i ajute...). Faptul nu este cu totul surprinzător: mă întreb astfel cîţi dintre cititorii revistei „Dilema“, gata să-i condamne pe americani că nu-şi iau „în serios“ rolul de superputere, că nu devin jandarmii (buni!) ai lumii şi că „nu pun ordine“ acolo unde lucrurile o cer, şi-ar trimite ei înşişi copiii ori fraţii să despartă fracţiunile ce se extermină reciproc în Bosnia ori în Ruanda, sau ar accepta să susţină, din banii lor, diferitele misiuni ce încearcă să aline suferinţele celor de departe... În concluzie, deci, cred că problema pe care americanul mijlociu şi aleşii săi şi-o pun acum, mai ales în perspectiva ultimelor alegeri cîştigate de republicani, este găsirea acelor căi prin care, desigur fără să-şi abandoneze interesul naţional şi valorile morale înscrise în el, SUA să se implice direct cît mai puţin în actuala „dezordine mondială“, susţinînd însă procesele naturale prin care dezordinea şi haosul se pot transforma într-o nouă ordine - democratică, paşnică, stabilă.

Iar la întrebarea Dvs. privind pe cei ce profită ori nu de pe urma unor atari posibile evoluţii ale politicii SUA, sincer, nu ştiu ce să răspund.

Personal, cred că toţi cetăţenii planetei, direct ori indirect, ar fi beneficiarii ordinii democratice planetare, instalate şi prin efortul SUA (corelat cu al altor state, de pildă prin noua, „renovata“ Organizaţie a Naţiunilor Unite). Desigur, însă, că mai sînt naivi care, crezîndu-se pro-americani, socot că americanii ar trebui „să pună ordine“ peste tot - ordinea fiind însă înţeleasă în sensul recompensării lor şi eventual pedepsirii adversarilor lor: după cum se vede, atitudine pe cît de non-americană, pe atît de non-democratică şi nerealistă... După cum probabil mai sînt destui fanatici, duşmani ai democraţiei, fundamentalişti de toate tipurile, care speră să tragă foloase de pe urma reţinerii SUA de a funcţiona ca „jandarm universal“: iarăşi, o atitudine nerealistă, căci superputerea SUA rămîne „în stare de veghe“ şi conştientă de responsabilităţile sale planetare.

Ce americani vin în România, cine îi aşteaptă, cui îi este frică de ei?

După decembrie 1989, România a devenit o ţară deschisă, iar relaţiile dintre România şi SUA se aşază sub semnul firesc al relaţiilor dintre două democraţii - adevărat, de vîrste diferite: 1992 este anul în care au fost aleşi primul preşedinte al României... şi cel de-al 42-lea al Statelor Unite... Prin urmare, în principiu, în România vin americani care doresc şi pot să vină în România, aşa cum doresc şi pot să se ducă şi în orice altă parte a lumii. Mai departe, la întrebarea Dvs. se poate răspunde exact numai din analiza datelor statistice - date ce desigur există, dar în momentul acesta nu în memoria ambasadorului României în SUA (Scuze!). Fără a intra însă în detalii, sigur nu greşesc cînd spun că în România vin tot felul de americani, şi din motive diferite. Vin desigur jurnalişti reputaţi, trimişi de ziarele lor, dar şi tineri liber-profesionişti în căutare de subiecte (senzaţionale, se înţelege); vin şi reprezentanţi ai „legislativului“, politicieni, deputaţi şi senatori, în misiuni de explorare a realităţii post-comuniste ori urmărind obiective precise (politice ori economice); vin şi reprezentanţi ai administraţiei (deci ai executivului) - ca funcţionari în ministere ori agenţii, iarăşi în misiuni de explorare ori antrenaţi în acţiuni precise (negocieri, tratate, înţelegeri etc.); vin şi oameni de afaceri serioşi, în căutare de pieţe ori de parteneri de producţie, după cum probabil vin şi marginali ori aventurieri, în goană după chiverniseli rapide; vin şi oameni de ştiinţă şi cultură, cu statut stabilit, interesaţi de contacte cu colegii, după cum vin probabil şi mediocri veleitari, în căutare de titluri şi onoruri; vin şi români americani animaţi de dorinţa de a fi de folos ţării în care s-au născut şi astfel de „a da“ înapoi ceva din ceea ce oricum duc cu ei în alte părţi, după cum cred că vin şi români americani interesaţi numai „să ia“ ceea ce ei cred că li se cuvine din „plăcinta naţională“, pusă la vedere în haosul post-comunist; vin şi analişti politici cu dovedită competenţă şi efectiv interesaţi de noutatea problematicii post-comunsite, ca şi diletanţi preocupaţi exclusiv de ieftine succese de public, obţinute de altfel destul de uşor prin repetarea unor sloganuri locale cu clientelă sigură. Să mai continui? Îmi pare de prisos. Este desigur evident că fiecare din aceste categorii de americani sînt „aşteptaţi“, ca să folosesc expresia Dvs., de diferite categorii de români. Şi că mulţi români nu prea fac distincţii între calitatea celor ce vin din SUA, înglobaţi în generalul „americani“ (cu adaosul „americanii zic...“ ori „şi americanii recunosc“, fraze ce omit să precizeze că de regulă este vorba numai de „unii americani“, şi că aproape sigur există şi „alţi americani“, ce gîndesc altfel decît cei citaţi...).

În rezumat, deci, vin mulţi şi feluriţi americani în România, dar oare înseamnă asta că „vin americanii“, cum sperau mulţi prin anii '50, înţelegînd prin asta intervenţia reparatorie şi justiţiară a SUA ce ar fi trebuit să alunge pe ocupantul sovietic, să îndepărteze nelegitimul regim comunist instalat de baionetele ocupantului şi să restaureze democraţia, ca voinţă a poporului? La această întrebare, răspunsul este, desigur, nu. Şi aceasta pentru că, după standardele generale ale lumii de astăzi, România este, după 1989, o ţară democrată - cu partide politice diferite, cu alegeri libere, cu guvernanţi aleşi şi controlaţi de guvernaţi, şi cu diferiţii „escu“ învingători în alegeri acceptaţi de comunitatea internaţională ca interlocutori legitimi, pînă la proximele alegeri. Americanii, deci, nu mai au de ce „să vină“, fiindcă, cu metafora anilor '50, ei „au venit deja“: în România anului 1995 voinţa poporului este acum restabilită.

În sfîrşit, nu prea înţeleg ce vreţi să spuneţi cînd vorbiţi de „frica de americani“. Ca peste tot în lume, bănuiesc că există şi în România oameni ce nu îi iubesc pe americani, ori chiar anti-americani (prin anti-american înţelegînd nu pe cel ce critică guvernul ori poporul american, sau unele acţiuni ale SUA, ci pe cel ce are o părtinire iniţială - în englezeşte, **bias** - împotriva a tot ceea ce ţine de americani). Şi, în România, anti-americanii (după mine, nu prea mulţi) sînt departe de a forma un grup omogen: găseşti acolo intelectuali sclifosiţi ce resping snob ceea ce în fond nu cunosc şi nu înţeleg, dar şi inamici structurali ai pluralismului, toleranţei şi democraţiei, de regulă adunaţi sub stindardele unui şovinism xenofob şi nemodern, cu iz de imbecil neo-mesianism. Aceştia din urmă, într-adevăr, văd cu îndreptăţire în SUA pe apărătorul eficient al valorilor universale ale democraţiei, şi se pot simţi ameninţaţi de orice apropiere româno-americană. În rest, cui să-i fie

frică de americani? Crede oare sincer cineva în România că SUA doresc să ne subjuge, să ne anexeze ori să ne colonizeze? Un prieten cu humor spunea că nu crede s-avem noi norocul ăsta, să devenim un nou stat (la distanţă!) al SUA: dacă nici Israelul n-a reuşit... Dar, redevenind serioşi, îmi pare greu de pus în discuţie enorma cantitate de bunăvoinţă şi deschidere pe care americanii o arată astăzi cînd e vorba de ţara noastră. Şi poate singura slăbiciune a acestei constatări este că ea aparţine ambasadorului României în Statele Unite...

Ce români vin spre America, cine îi aşteaptă şi cît din raporturile individuale contează în relaţiile interstatale?

După cum sigur vă amintiţi, pînă în decembrie 1989, românii ce veneau spre America trebuiau să aibă aprobarea guvernului comunist - de călătorie (de rămînea călătorie ori, prin azil politic, devenea emigrare) sau de emigrare. Acum, desigur, lucrurile stau altfel, şi în SUA vin, trimişi de diferite organizaţii ori independenţi, tot felul de români, din motive diverse. În lipsa datelor (iarăşi, scuze!) nu pot depăşi pragul unor generalităţi probabil cunoscute. Astfel, în SUA vin politicieni din practic toate partidele politice din România, invitaţi de diferite organizaţii particulare ori guvernamentale americane; vin mereu miniştri şi înalţi funcţionari ai guvernului, în cadrul multiplelor acorduri de cooperare existente; vin oameni de ştiinţă şi universitari invitaţi de colegi ori în căutare de burse şi poziţii (catedre, posturi de cercetare etc.); vin jurnalişti de toate orientările, în scopuri diferite: documentare în SUA, difuzare de informaţii asupra României, contracte cu agenţii americane, posibilităţi de finanţare/sponsorizare a unor gazete în România etc.; vin artişti din toate generaţiile, invitaţi ori în căutare de „căi de străpungere" pe marea scenă occidentală prin „lovituri" în SUA; vin tineri, mulţi tineri, să înveţe, să se perfecţioneze ori să-şi încerce norocul în „ţara tuturor posibilităţilor"; vin oameni de afaceri, serioşi ori mai puţin serioşi, invitaţi de parteneri ori în căutare de parteneri; şi, desigur, vin mulţi curioşi - turişti, invitaţi de rude ori prieteni, ori profitînd de libertatea pentru mulţi atît de tîrziu venită... Cine „îi aşteaptă" pe românii din diferite categorii, desigur incomplet menţionate mai sus? În cazul unor invitaţii, cei ce i-au invitat. În alte cazuri, americanii cu care se află „în rezonanţă" - politică, culturală, religioasă ori chiar personală. Desigur, diferiţi români în vizită în SUA prezintă „propria lor imagine" asupra realităţilor din ţara noastră, şi aceasta este de regulă puternic colorată subiectiv de convingerile politice diferite, de rolurile diferite jucate în România post-comunistă şi, desigur, de obiectivele diferite urmărite în SUA.

Ca reprezentant al noii Românii, pluraliste şi democrate, nu pot fi decît recunoscător celor ce, atît lăudînd ori explicînd cît şi criticînd articulat guvernul şi politica lui, ne ajută să demonstrăm, „pe viu" şi cu totul convingător, cît de multe s-au schimbat în România după decembrie 1989: căci cea mai bună ilustrare a libertăţii ce domneşte azi în ţara noastră - de călătorie, de exprimare, de asociere, de acţiuni politice - este oferită de românii veniţi din România, aparţinînd unor partide politice de opoziţie ce funcţionează legal (şi, ca urmare a alegerilor libere, ce au intrat ori nu în Cameră şi în Senat), români ce difuzează imagini ale României cu totul diferite de cele oferite de guvernanţi, uneori cu critici groaznice la adresa aleşilor naţiunii, şi se întorc nestingheriţi, dacă nu şi întăriţi politic în ţară, unde îşi continuă activitatea politică normală, ca de altfel oriunde în lumea civilizată, dar ca niciodată, desigur, sub neo-dictatură ori cripto-comunism...

În concluzie, vin mulţi şi feluriţi români spre America, şi după părerea mea (subiectivă, desigur) cu cît vin mai mulţi, cu atît mai bine. S-a spus de multe ori că experienţa americană ca atare este netransmisibilă, şi este greu să nu acceptaţi asta: în acelaşi timp, însă, cred că democraţia americană oferă multe prilejuri de meditaţie, iar rezultatele sale - temeiuri de optimism. Aş trece aici, de pildă, extrem de americana orientare **către viitor**, către proiect - orientare care mobilizează şi uneşte totdeauna, în timp ce obsesia **trecutului**, apropiată tradiţiei europene, mai degrabă dezbină şi slăbeşte; după cum aş înregistra şi performanţele de netăgăduit ale unei societăţi multi-rasiale, multi-etnice, multi-culturale şi multi-religioase, clădită pe respectul diversităţii şi toleranţei ca şi pe ideea dialogului. Poate că şi noi, în turburata Europă Centrală post-comunsită, am avea cîte ceva de învăţat din această experienţă...

În sfîrşit, s-a scris mult despre rolul raporturilor individuale în relaţiile interstatale, şi n-aş vrea să repet lucruri cunoscute. Nu pot însă să nu menţionez de la început că importanţa acestor raporturi depinde de regimurile politice ale ţărilor între care se stabilesc relaţii. Dacă este vorba de dictaturi personale, relaţiile dintre lideri joacă adesea un rol determinant - şi aş aminti aici, din istoria noastră recentă, nefireştile legături „frăţeşti" dintre România ceauşistă şi tot felul de dictaturi africane ori asiatice, greu de explicat în afara simpatiilor ori intereselor personale ale perechii conducătoare de tristă amintire. Cînd este vorba de democraţii, lucrurile desigur se schimbă: şi relaţiile oficiale dintre liderii liber aleşi, în principiu cel puţin, nu sînt decît expresia personală a relaţiilor dintre ţări - în particular, a relaţiilor dintre cercurile de afaceri, dintre cercurile politice, dintre „lumile" culturale ş.am.d., fiecare desigur integrate propriului interes naţional, şi urmărind obiectivele derivate din acesta. În acelaşi timp, însă, raporturile individuale dintre liderii democratic aleşi pot facilita transmiterea „mesajelor", dacă le pot numi astfel, dintre două democraţii, şi pot şi elimina „perturbaţiile" parazite ce pot apărea, din motive felurite, în astfel de transmisii, esenţiale pentru dialogul internaţional. Ceea ce am spus despre lideri se transferă, în sistemele democratice, oricărui reprezentant al statului. Un ambasador, de pildă, nu poate suplini, prin calităţile ori contactele sale personale, lipsa de interes a ţării care l-a trimis pentru relaţiile cu ţara în care a fost acreditat; dar poate face ca acest interes, dacă într-adevăr există, să fie mai repede şi mai exact înţeles de interlocutori. Şi şirul exemplelor poate fi continuat...

În concluzie, deci, într-o lume a democraţiilor rolul raporturilor individuale în relaţiile inter-statale nu trebuie **supra-evaluat**. Anii comunismului ne-au obişnuit cu semnale ce nu mai au aproape nici o acoperire în lumea democratică modernă - ca, de pildă, semnificaţia dată contactelor directe dintre demnitari, de multe ori uşor de suplinit prin telefoane directe ori alte moduri de comunicare. Nu cred, de pildă, că cineva s-ar gîndi să măsoare calitatea relaţiilor dintre Danemarca şi Norvegia ori SUA prin numărul şi lungimea vizitelor „la nivel înalt", prin importanţa locului unde se întîlnesc demnitarii ori prin calificativele folosite în inevitabilele conferinţe de presă: astfel de „semnale", poate utile pentru kremlinologi şi urmaşii lor în criza de subiecte, nu mai au, în lumea civilizată, semnificaţiile rituale pe care mulţi par a li le acorda în continuare... Este desigur, nevoie de o nouă semiotică a raporturilor internaţionale care să ne ajute să ne descurcăm mai uşor în acest univers nou, cu vechi şi noi semnale şi mecanisme de decodificare ce coexistă şi interferează, posibil perturbînd comunicarea.

În acelaşi timp, desigur, rolul raporturilor individuale în relaţiile inter-statale nu trebuie **sub-evaluat**. Există o artă a diplomaţiei, şi istoria este plină de exemple ce arată că, în trecut cel puţin, multe negocieri dificile şi multe crize periculoase s-au „rezolvat" şi datorită talentului (dacă nu chiar geniului), şi legăturilor directe dintre reprezentanţii părţilor antrenate în conflicte ce păreau fără soluţi. Să mai adaug şi faptul banal că raporturile individuale pot contribui la modificarea relaţiilor dintre state? Folclorul diplomaţiei spune că relaţiile dintre state nu trebuie să se transfere automat în relaţiile personale dintre reprezentanţii lor: şi, uneori se insinuează chiar că, dacă relaţiile dintre state sînt imposibil de îmbunătăţit, relaţiile mai bune dintre reprezentanţii lor dau măcar speranţa că se face tot ceea ce este posibil ca lucrurile să nu meargă mai rău. Ceea ce nu este puţin. În acelaşi timp, relaţii normale dintre state pot fi alterate, conştient ori nu, de reprezentanţii lor şi de relaţiile (personale ori nu) dintre aceştia: s-au văzut trimişi ai unor guverne care, în divergenţă sau chiar conflict cu cei ce i-au trimis, sabotează cu bună ştiinţă relaţiile (pe care în fond sînt trimişi să le întărească) din felurite motive - pornind de la ambiţiile pedestre de a avea apoi „ce îmbunătăţi", sperînd deci să cîştige personal din repararea unor conjuncturi tot de ei stricate, şi pînă la strania convingere în moralitatea de termen lung a unui astfel de comportament ce introduce distincţii între ţara şi guvernul său liber ales, ce ar trebui demascat şi umilit public, spre trezirea conştiinţelor adormite. Să adaug şi faptul că adesea numai prin calitatea lor - biografii controversabile, antecedente politice ori morale discutabile, calificări îndoielnice - unii reprezentanţi pot juca chiăr fără voia lor împotriva celor ce i-au trimis, căci sînt în fond compromiţători, deşi pot rămîne animaţi de cele mai nobile intenţii. În sfîrşit, în situaţia fericită cînd la relaţiile bune dintre state se adaugă relaţiile personale bune dintre reprezentanţii lor, aceasta creează excelente condiţii pentru explorarea şi exploatarea practică a tuturor oportunităţilor teoretic posibile, cu efecte desigur benefice pentru toţi cei interesaţi.

Am vorbit înainte, poate prea mult, despre rolul raporturilor individuale dintre **reprezentanţii** ţărilor - lideri politici, politicieni, diplomaţi etc. - în relaţiile inter-statale. În sistemele democratice, însă, liderii şi guvernele nu sînt proprietari atotputernici ai ţării şi poporului, ci numai administratorii temporari ai treburilor publice. Rezultă, deci, că relaţiile inter-statale nu trebuie reduse la relaţiile dintre reprezentanţii acestora. Purtătorii de cuvînt ori simplii membri ai „societăţii civile", ca şi particularii de toate tipurile, intră şi ei în relaţii individuale cu cetăţenii altor state, şi acestea trebuie înregistrate tot ca raporturi individuale ce pot influenţa relaţiile dintre state - în moduri felurite, aşa cum am încercat să arăt înainte. Dar oare cîţi dintre noi se gîndesc la asta nu ca la o chinuitoare obligaţie, ci ca la o mai degrabă firească responsabilitate din familia adesea uitată a demnităţii şi respectului pentru noi înşine? Răspunsul vi-l las Dumneavoastră, şi cititorilor Dumneavoastră...

ianuarie 1995

A consemnat
Elena ŞTEFOI

Printre parlamentari

Cum se văd Statele Unite de la București? Și invers?

Vasile Văcaru (senator PDSR)

Sigur, am fost în Statele Unite cu o delegaţie a parlamentului, ca preşedinte al comisiei de control a SRI, pentru a ne informa asupra felului în care funcţionează serviciile lor de informaţii, civile şi militare. America se vede de la Bucureşti ca o mare putere, evident. La ei acasă se vede altfel, printre oameni, care nu vor altceva decît să facă avere - pragmatici pînă-n vîrful unghiilor. E şi ceva teamă, că s-ar putea ca într-o zi să nu mai existe cineva care să tragă pe americani de mînecă în momentul în care greşesc, aşa cum ne trag ei acum pe noi de mînecă. Am vizitat multe instituţii în Statele Unite, de unde am învăţat că un control civil asupra serviciilor secrete este absolut necesar. Şi că poţi controla eficient prin supravegherea mijloacelor financiare ale serviciilor secrete. De asemenea am reţinut că prima datorie a instituţiilor de stat, deci şi a serviciilor secrete, este să servească cetăţeanul. Noi, în momentul ăsta, sîntem embrionari pentru că SRI-ul a apărut recent. Ei ne văd prin ochii presei vădit ostile, unii nici nu ştiu că existăm. Ne acordă totuşi atenţie datorită poziţiei noastre geo-politice, în estul Europei.

Valer Suianu (senator PUNR, vicepreşedinte al Senatului)

Privite de la Bucureşti, SUA apar ca statul capitalist cu cea mai performantă economie şi cea mai exersată democraţie. Aşa că avem încă mult de învăţat de la prietenii noştri americani. Dar şi societatea americană, ca orice societate umană, are imperfecţiunile ei, economice, sociale şi politice. Dar oricum, ceva mai bun în domeniul democraţiei, decît ce au americanii, nu s-a inventat.

Teodor Ardelean (senator PUNR)

Există un program internaţional de vizitare a SUA de către oameni politici, ziarişti, oameni de cultură, din majoritatea ţărilor, în ideea de a cunoaşte democraţia americană, viaţa lor oficială şi neoficială. Am făcut parte din delegaţia care a vizitat SUA anul trecut, între 8 ianuarie şi 7 februarie. E vorba de un program finanţat de Congresul american, dar pus în practică de Agenţia Americană de Dezvoltare Internaţională. Am vizitat şi răsăritul şi apusul Americii, la Cleveland, în Colorado , la Denver, la Washington. Am fost la Congres şi Camera Reprezentanţilor, am vorbit cu congresmanii care cunosc problema românească, cu Tom Gordon, a cărui fiică a fost chiar un an de zile asistentă medicală la Oradea. Oricum, e mare diferenţa între cum îi vedem noi de la Bucureşti şi cum ne văd ei din Statele Unite. Noi îi vedem ca un imperiu, noi greşim considerîndu-l o ţară căci sînt mai mult decît un continent - de departe puterea numărul unul în lume, care îşi trăieşte acest complex de putere foarte exact. Acum înţeleg foarte bine de ce, badea Gheorghe de la noi aştepta - în '57, şi '58 şi '65 totuşi pe americani. Azi americanii vin, dar discret, calculat, încet. Oamenii de afaceri americani, cu care ne-am întîlnit, mulţi de origine română, adică români, unguri, germani, armeni, plecaţi toţi din România, sînt încă circumspecţi, investesc - cînd o fac - puţin, ca să testeze. Clauza pe care noi am obţinut-o este generoasă dar insuficient folosită, din cauza lipsei de organizare. De pildă, la World Trade Center-ul din New-York s-a acordat României un spaţiu de cîteva birouri, gratuit în primele 6 luni şi apoi contra cost. Asta ar fi însemnat să se reunească interesele mai multor firme private şi de stat, de la noi, dar pînă la urmă spaţiul s-a pierdut, americanii doreau un contract oficial şi cum la acea oră nu exista World Trade Center-ul de la Bucureşti, iar Camera de Comerţ româno-americană nu e agreată de prea mulţi oameni de afaceri, atît români cît şi americani, totul a căzut. Un particular, sau chiar o unitate de stat din România nu prea poate să intre în contact pe cont propriu cu un partener de afaceri din SUA, sau altă ţară occidentală - dacă statul nu ajută sau nu poate ajuta. Am ratat atunci intrarea în banca de date, pe calculatorul World Trade Center-ului american, am ratat şansa de a putea fi cotaţi la ei, de a ne putea face reclamă. Pe noi ne deranjează filmele cu Dracula, dar ar trebui să profităm şi de asta. Dacă am fi trimis, în preajma Campionatului mondial de fotbal în America o sută de milioane de statuete din lemn cu Dracula, se vindeau imediat. Tot artizanatul, inspirat din toate zonele lumii, deci şi Dracula al nostru, este furnizat Americii de Taiwan sau Hong-Kong, unde se lucrează în stil industrial. În ce priveşte imaginea României, dinspre America, Stolojan ne-a zis că noi sîntem văzuţi ca un copil de grădiniţă - „trebuie să staţi în rînd, mînă în mînă cu celelalte ţări din jurul vostru şi să ascultaţi şi să înaintaţi după cum vi se sugerează. Principalul e să staţi în rînd, că veţi ajunge pînă la urmă unde trebuie", zic ei prin gura lui Stolojan, pentru că a ieşi din rînd înseamnă să ne auto-excludem din acest mers, din acest program. O ieşire din rînd cred că ar însemna un război civil în România, sau un conflict intern care să destabilizeze ţara. Americanii pun mare preţ pe stabilitatea noastră! Altfel, ţărişoara noastră nu apare pe ecranele televizoarelor lor nici pe departe cît Lorena Bobitt, de exemplu, al cărui caz era pe toate posturile, dezbătut mai ceva ca reforma noastră, datorită faptului că la ei femeile nu prea sînt egale bărbatului şi acum ele au găsit un prilej să încolţească masculinul. Totuşi ei sînt statul cel mai apropiat de modelul teocratic, nu doar democratic, lumea este foarte credincioasă, apropie foarte mult comportamentul uman de litera biblică. De asemenea m-a impresionat că ei mănîncă foarte puţină carne, baza regimului alimentar constituind-o verdeţurile. Eu ca PUNR-ist am fost impresionat de respectul lor faţă de ţara lor, de drapelul american, pentru ei nu există minorităţi naţionale, diferitele grupuri etnice nu au rădăcini. Singura lor problemă o constituie spaniolii, din cauza Mexicului. Ca cetăţeni, toţi americanii, cu excepţia celui foarte sărac, au CASĂ, nu stau în cutiile de chibrituri de la bloc. Nici nu concep aşa ceva. America este o ţară de case, cu curte, în ciuda a ceea ce vedem noi la televizor. America este o ţară a ţărilor!

A consemnat
Petru IONESCU

O speranţă înşelată

Aspiraţia spre Occident a fost o constantă a mediilor progresiste româneşti încă înaintea paşoptismului, pe cînd forţele tradiţionaliste ne voiau definitiv încorporate în Orient, rupţi de Europa apuseană. Disputa aceasta a saturat, prin înfruntările ei, un veac. Apoi, din a doua jumătate a anilor treizeci, s-a produs o cezură. Partidele politice tradiţionale, în frunte cu regele Carol al II-lea, optau pentru păstrarea relaţiilor cu aliaţii noştri tradiţionali, Anglia şi Franţa, pe cînd grupările politice ale extremei drepte (Partidul Naţional Creştin al lui Goga-Cuza şi Partidul Totul pentru Ţară al lui C. Z. Codreanu) cereau abandonarea aliaţilor fireşti în favoarea Germaniei hitleriste şi a Italiei fasciste. Scena vieţii politice europene a evoluat cum se ştie şi, finalmente, în 1940, încă pe vremea domniei regelui Carol al II-lea, România s-a îndreptat, în politica externă (dar şi internă), spre Germania şi Italia. Va fi prea tîrziu pentru că, între timp, Germania încheiase, în august 1939, cu U.R.S.S., pactul Ribbentrop-Molotov care a determinat hotărîtor tragicele cesiuni teritoriale din 1940 din trupul ţării noastre. Antonescu, ajuns conducător al statului român, angajează ţara, fără a consulta pe nimeni, în noiembrie 1940, spre aderarea la puterile Axei, cu stipulaţia expresă că România va lupta, în războiul ce se anunţa iminent, de partea Axei. Aceasta deşi Hitler nu i-o ceruse, neavînd nevoie, din partea României, decît de petrol şi grîne. Iar cînd puterile Axei au pornit războiul împotriva URSS, generalul Ion Antonescu li se alătură, iarăşi fără a consulta pe nimeni, deşi nu i se ceruse, neavînd măcar prudenţa de a fi încheiat, în prealabil, o convenţie politico-militară cu Germania. Puterile aliate (Anglia, simbolic Franţa şi apoi S.U.A.) încheie o alianţă cu URSS şi al doilea război mondial începe. Ion Antonescu, în ciuda experienţei sale din primul război mondial, sigur pe victoria Axei, nici nu mai cugetă la faptul că intrarea SUA în conflagraţie (1941), putea repeta deznodămîntul din 1918, cînd soarta războiului a fost în bună măsură hotărîtă de aportul marei republici de peste ocean. Marile partide istorice (PNŢ, PNL) protestează, în memorii, împotriva angajării ţării în război dincolo de Nistru. Dar generalul devenit mareşal nici că le dă ascultare, urmîndu-l halucinat pe Hitler.

Încă la sfîrşitul lui 1941, după dezastrul de la Stalingrad, se profila limpede că Axa pierde războiul. Antonescu continua să-l urmeze pe Hitler, deşi era evident că optase pentru o carte perdantă. Mai tîrziu, în a doua jumătate a anului 1943 şi în 1944, opoziţia din ţară, cu acordul tacit al lui Ion şi Mihai Antonescu, iniţiază tratative de pace cu aliaţii occidentali, mai ales pe canalele Ankara şi Cairo. Tratativele trenau pentru că opoziţia românească dorea încheierea armistiţiului cu puterile occidentale iar acestea nu puteau oferi răspunsuri favorabile. Şi nu puteau pentru că, în 1943, la Teheran, puterile aliate stabiliseră o împărţire pe zone de influenţă a Europei postbelice şi, în aceste proiecte, România apărea cedată URSS. Apoi, conferinţa de la Yalta din 1944 a consfinţit această repartiţie zonală, pecetluită, în 1945, de cinica înţelegere Stalin-Churchill. Încît aliaţii îndreptau emisarii opoziţiei române care doreau armistiţiul spre reprezentanţii URSS, lăsînd limpede să se înţeleagă că acolo se vor lua deciziile. Emisarii opoziţiei se făceau a nu înţelege şi reveneau, insistent, spre occidentali. În 1943 se mai discuta debarcarea americanilor în Balcani şi opoziţia românească investea mari speranţe în aceasta. Curînd însă aliaţii au decis să abandoneze ipoteza debarcării în Balcani, optînd pentru Franţa şi Italia. Cum ştirile nu circulau, reprezentanţii opoziţiei române lăsau să se strecoare, la noi, iluzia că vin americanii. Şi ei nu veneau pentru că hotărîseră, definitiv, să nu vină. Opoziţia română continua să investească, totuşi, speranţe în această şosire, vestea răspîndindu-se în ţară. Între timp, în primăvara lui 1944, URSS, prin ambasada ei de la Stockholm, a contactat ambasada noastră promiţîndu-i lui Antonescu condiţii pentru armistiţiu. Din păcate, Antonescu, ezitant, întîrzia cu răspunsul, dar neînchizînd canalul de tratative. Cînd s-a decis să accepte, era prea tîrziu, pentru că sovieticii spărseseră frontul românesc la Iaşi şi nu mai aveau nevoie de armistiţiu cu România lui Antonescu. Mareşalul mai credea invulnerabilă linia de rezistenţă Focşani - Galaţi - Nămoloasa, deşi ruşii înaintau, în Moldova, pe spărtura frontului de la Iaşi. Aşa se face că tratativele de pace (armistiţiu) şi ale reprezentanţilor opoziţiei şi ale lui Antonescu n-au ajuns la o dezlegare necesară. De asemenea, atît opoziţia noastră cît şi Antonescu mai hrăneau iluzia că putem obţine un armistiţiu onorabil, cînd aliaţii hotărîseră, la Yalta, că nu poate fi vorba decît de o capitulare fără condiţii. Iuliu Maniu se iluziona a crede în această posibilitate încît i-a reproşat aspru lui Lucreţiu Pătrăşcanu că a acceptat să semneze, în 1944, la Moscova, în fruntea delegaţiei române, o capitulare fără condiţii. Aceasta, protesta Iuliu Maniu, deşi lui occidentalii îi promiseseră un armistiţiu sub rezerva unor condiţii ale noastre.

Apoi, după august 1944, marile partide istorice (PNŢ, PNL, PSDR) acreditau, în ţară, versiunea că occidentalii nu ne vor abandona cu totul voinţei acaparatoare a URSS şi că ei vor impune, în România, condiţii favorizante unui regim al democraţiei constituţionale. E posibil ca vreun ambasador al puterilor aliate occidentale sau alţi emisari să fi afirmat astfel de promisiuni. Ele erau însă deşertăciuni fără acoperire pentru că, definitiv, occidentalii ne cedaseră cinic ruşilor, deveniţi, astfel, atotputernici pentru Europa de est. Şi, totuşi, în ciuda evidenţei, toată lupta politică a partidelor democratice de opoziţie în perioada august 1944 - decembrie 1947 s-a bizuit pe ajutorul promis al occidentalilor, americanii ocupînd, în această ecuaţie, o poziţie prioritară. A fost o miopie extraordinară, scuzabilă numai de nevoia unei speranţe fără de care era greu de trăit. Dar miopia politică, oricum se justifică ea, rămîne un fapt greu de ocolit. Mai ales că lumea obişnuită hrănea iluzia că, indubitabil, vin americanii, care ne vor scoate de sub cizma rusească, reinstalînd în ţară libertăţile toate. În 1946 a avut loc, la Moscova, o conferinţă a principalelor trei puteri aliate. S-a decis acolo formarea, în România, a unui guvern cu participarea opoziţiei, alegeri libere şi libertatea presei de partid. Iuliu Maniu ceruse însă, necondiţionat, neutralizarea Ministerului de Interne care - ştia bine, - poate falsifica alegerile dacă nu era neutralizat. Cerinţa lui Maniu n-a găsit ascultare, emisarii americani tot încredinţîndu-l că s-a hotărît că alegerile vor fi libere. Cum se fac alegeri libere în România avea Iuliu Maniu destulă experienţă din perioada interbelică. Pentru a-l convinge pe Maniu şi pe fruntaşii liberali a făcut o vizită specială în România Averell Harriman, atunci ambasador al SUA în URSS, care a repetat, cu titlu de garanţie, rezultatul conferinţei de la Moscova. Harriman a avut o întrevedere şi cu dl. N. Carandino, directorul de atunci al ziarului **Dreptatea**. I-a repetat asigurările, declarîndu-i chiar că în cazul cînd libertatea presei va fi strangulată vor interveni occidentalii, cu deosebire americanii. În memoriile sale (**Nopţi albe şi zile negre**, 1992) dl. N. Carandino mărturiseşte că a crezut în asigurările date de Harriman („îmi era imposibil să admit că Harriman ceruse să-mi vorbească doar cu scopul de a mă păcăli"). Mai tîrziu, în închisoare fiind, tot meditînd la acel episod, a ajuns la încheierea că „Harriman avea nevoie de închisorile noastre ca «democraţii» să poată cîştiga alegerile americane... Trist dar exact."

Alegerile din România au fost, desigur, falsificate, partidele de opoziţie interzise, comunismul instaurat. Şi toate acestea sub ochii resemnaţi ai puterilor occidentale, inclusiv - se putea? - ai americanilor, care ştiau bine că în 1945 ne vînduseră efectiv, în schimbul Greciei, sovieticilor. Vin americanii, lozinca dătătoare de speranţă a anilor 1944-1947, a fost o biată iluzie, clădită pe mai nimic. Mi s-a povestit că atunci cînd Richard Nixon a făcut României cunoscuta vizită oficială, primit fiind de Nicolae Ceauşescu, vizionînd, la televizor, ceremonia, în sala de mese de la Palatul Mogoşoaia, actriţa Marioara Voiculescu ar fi exclamat iritată: „De cînd îi tot aşteptăm şi uite cine-i primeşte!" Şi, rostind o înjurătură neaoşă, a părăsit, furioasă, încăperea.

Z. ORNEA

Scriitorii şi Securitatea : dosarul Vasile Voiculescu (II)

În fosta arhivă operativă a Ministerului Afacerilor Interne, printre documentele rămase de la fostul Serviciu de anchete al Securităţii, sub numărul 113.668 există zece dosare voluminoase care cuprind istoria unui grup de şaisprezece deţinuţi politici, cunoscuţi sub genericul „lotul Rugul aprins". Cei şaisprezece, între care întîlnim oameni ai bisericii, intelectuali, studenţi, încercaseră împreună să se opună pervertirii comuniste prin reînvierea valorilor tradiţionale ortodoxe. Or, în ochii autorităţilor comuniste, aceasta era o crimă de neiertat. Ca urmare, după o anchetă de mai bine de două luni, petrecută în sediul Ministerului Afacerilor Interne, la Serviciul de anchete al Securităţii, în 29 octombrie 1958 cei şaisprezece erau judecaţi de Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti pentru învinuirea de uneltire contra ordinii sociale.

La fel ca şi ceilalţi, bătrînul poet Vasile Voiculescu a fost arestat, în noaptea de 4 spre 5 august 1958, la orele unu. După o percheziţie minuţioasă, în care securiştii au vînat cu conştiinciozitate cărţi prohibite şi manuscrise ale scriitorului, acesta a fost transportat la sediu împreună cu un sac de corpuri delicte: adică de poezii manuscrise şi cărţi în limba germană. De aici, pentru locotenentul de securitate Gheorghe Mihăilescu, a început o muncă deloc uşoară pentru un anchetator: lectura poeziilor. Era imperios necesar ca ancheta să dovedească neîndoielnic caracterul mistic religios al versurilor scrise de Vasile Voiculescu, chiar caracterul instigator al unora, pentru a arunca astfel anatema regimului comunist asupra grupului „Rugul aprins". După patru ore de anchetă presărată cu brutalităţi nu numai verbale, bătrînul de şaptezeci şi cinci de ani a cedat. La al doilea interogatoriu, acelaşi locotenent anchetator Mihăilescu constata cu satisfacţie profesională că deţinutul Voiculescu Vasile recunoaşte orice. Timp de cinci ore, în ziua de 16 august a anului 1958, într-unul din birourile de deasupra arestului MAI, poetul a declarat, la solicitarea anchetatorului, că recunoaşte participarea sa la întîlnirile clandestine care aveau loc în casa profesorului Alexandru Mironescu. Întîlnirile erau convocate cel mai adesea de Alexandru Teodorescu, scriitor, fost publicist, călugărit şi devenit între timp stareţ al Schitului Rarău din regiunea Suceava. Bătrînul recunoştea şi că îl cunoaşte pe Teodorescu, „zis şi Sandu Tudor", iniţiatorul „Rugului aprins", încă din 1930. Ca urmare, pentru anchetator conspiraţia era dovedită. La 24 august, locotenentul Mihăilescu scria următoarea ordonanţă de punere sub învinuire: „Examinînd dosarul penal cu numărul 1114/1958 privind pe numitul Voiculescu Vasile, am stabilit că acesta, împreună cu alte elemente duşmănoase legionare a desfăşurat activitate începînd din anul 1955 în cadrul unei grupări contrarevoluţionare care avea drept scop schimbarea orînduirii democrat populare din Republica Populară Română, ducînd intens propagandă ostilă regimului, redactînd şi difuzînd poezii cu caracter duşmănos regimului". Ancheta nu s-a oprit însă aici. Trebuiau, în viziunea Securităţii, descîlcite toate firele complotului. Şi, mai practic, trebuiau arestaţi cît mai mulţi uneltitori, pentru că asta ar fi dus la evidenţierea ambiţiosului locotenent Mihăilescu în cadrul întrecerii socialiste din direcţia de anchete penale. Ca urmare, în noaptea de 3 septembrie, bătrînul poet dădea următoarea declaraţie: „Din 1955 şi pînă la arestare l-am vizitat de mai multe ori pe fostul colonel Barbu Slătineanu, colecţionar de artă, fiul prietenului meu, profesorul medic Alexandru Slătineanu. În casa lui am întîlnit şi alţi scriitori cunoscuţi cum sînt Vladimir Streinu, Cioculescu Şerban. Împreună cu aceştia şi cu domnişoara Miulescu Mioara, pictoriţă, ne întîlneam la interval de aproape o lună, cu care ocazie puneam în discuţie lucrări literare scrise de mine şi lucrări istorice scrise de Barbu Slătineanu. Eu am citit în cadrul acestor întruniri din sonetele ce le scrisesem precum şi din poeziile mistice duşmănoase. Tot ceea ce citeam acolo erau materiale care nu fuseseră publicate şi care nici nu puteau fi publicate datorită caracterului lor, aşa cum sînt poeziile mistice duşmănoase scrise de mine. Pe marginea lecturilor se purtau apoi discuţii, lucrările mele şi ale lui Barbu Slătineanu fiind apreciate de ceilalţi". Bineînţeles, acest mic cenaclu, deşi interzis şi deci ţinut de fapt într-o clandestinitate cumva inocentă, nu putea fi un serios act de acuzare împotriva celor menţionaţi de instigatorul Voiculescu în depoziţia sa. Aşa că, nemulţumit de rezultatul anchetei, locotenentul Mihăilescu a trecut la subtilităţile specifice meseriei sale pentru a-l determina pe bătrînul poet să-şi denunţe prietenii că sînt la fel de contrarevoluţionari ca şi el, a cărui vinovăţie era deja declarată, dovedită, consemnată. Ca urmare a acestei anchete, poetul Vasile Voiculescu a ajuns la cabinetul medical al arestului. De acolo a fost dus înapoi în celulă. Între timp, medicul MAI Constantin Fomiu consemnase: „Arestatul Voiculescu suferă de echimoză dorsală traumatică, boală hipertensivă, are tensiune arterială 17 cu 12 şi este în deplinătatea facultăţilor mintale în momentul de faţă". În urma bătăii primite, Vasile Voiculescu acceptase să recunoască următoarele: „În discuţiile duşmănoase ce le purtam în casa lui Barbu Slătineanu ne manifestam nemulţumirea faţă de regimul din Republica Populară Română, pentru că înainte de 23 august 1944 era mai bine, pentru că astăzi nu ar fi libertate aşa cum era înainte cînd mai puteai scrie, acum nefiind admise scrierile noastre. În afara acestor probleme, cu ocazia acelor întruniri noi purtam discuţii duşmănoase pe marginea unor evenimente politice interne şi internaţionale la ordinea zilei. În discuţiile purtate în legătură cu evenimentele din Ungaria din 1956, ne-am manifestat simpatia faţă de acţiunile elementelor contrarevoluţionare şi regretul că puterile imperialiste n-au ajutat mai mult pe contrarevoluţionari, apreciind din punctul nostru de vedere că aceasta ar fi dus la o schimbare a situaţiei politice şi în Republica Populară Română". Această declaraţie care a fost smulsă cu forţa de către anchetatorul Mihăilescu nu a avut nici un efect. Nici unul dintre cei menţionaţi de către poet nu a fost arestat atunci. Mecanismele Securităţii nu reuşiseră să-l frîngă cu totul pe bătrînul scriitor, care a refuzat în toate declaraţiile următoare să confirme incriminarea prietenilor săi. Singura şansă pentru anchetator rămînea să dovedească periculozitatea socială a poeziilor inculpatului Voiculescu. Fără să-şi imagineze că subscrie teoriilor atunci la modă în Occident privind funcţia socială a poeziei, locotenentul de securitate Gheorghe Mihăilescu îşi bătea capul să descopere cum poate literatura să schimbe lumea.

Marius OPREA

Efectul post-modernităţii

Un experiment eşuat

Nu greşim afirmînd că istoria antropologiei culturale reflectă îndelungatul proces de mondializare a paradigmei occidentale. Obsedat de „unitatea omului", discursul antropologic a mizat dintru început pe o globalitate mitică („lumea") care transpune ideologic ideea creştină despre „unitatea creaţiei". Monoteismul desacralizat în urma Luminilor supravieţuieşte ca atare în conştiinţa „totalitară" a unui Occident care transformă alteritatea în exotism şi identitatea în vinovăţie. Cîndva, de-a lungul ultimelor două secole, fiecare societate non-occidentală a fost oarecum condamnată să-şi accelereze istoria pentru a-şi răscumpăra, odată cu decalajul, „păcatul" autonomiei. Colonizarea şi mai tîrziu internaţionalismul marxist au reprezentat, pînă la căderea Zidului de la Berlin, expresiile strategice şi geopolitice ale unui proiect de uniformizare din al cărui eşec s-a născut - printr-un soi de implozie - realitatea (şi retorica) post-modernismului. Epoca post-modernă decurge din bilanţul imperfect al mondializării şi din revalorizarea concomitentă a diferenţelor. „Pe scurt - scrie în acest sens Merrill Singer - aşteptarea convenţională a unei omogenizări a lumii după chipul Occidentului, o lume în care toate popoarele ar alcătui un singur popor întru totul modern, dezvoltînd sau cel puţin urmînd aceeaşi schemă urbană şi industrială, vorbind o engleză divers accentuată dar perfect inteligibilă şi îndeplinindu-şi obligaţiile în „satul global" al producătorilor şi consumatorilor forţaţi - aşteptarea aceasta a fost dezamăgită" (cf. „Post-modernism and medical anthropology: words of caution", **Medical Antropology**, vol. 12, 1990, p. 291).

După ce impusese altora o supra-modernitate (definită prin introducerea traumatică a progresului tehnologic), Occidentul suferă el însuşi efectele unei evoluţii care asigură triumful liberalismului economic pe fondul unui deficit simbolic fără precedent. Rezultatul? Pentru prima dată, toţi locuitorii planetei sînt contemporani (în acest sens, pămîntul a devenit neîncăpător), dar criza utopiilor şi moartea consecutivă a ideologiilor provoacă „sfîrşitul Istoriei": la ora omogenizării virtuale a lumii ca ansamblu, în momentul în care excesul de actualitate este dublat de excesul de imagini şi de atitudini individualiste, viitorul nostru comun rămîne imprevizibil.

Schimbări din mers

Conştient de natura presantă a schimbărilor la care asistăm în prezentul continuu al post-modernităţii, un antropolog francez - Marc Augé (de aici înainte: M.A.) a scris o carte în care pledează **Pour une anthropologie des mondes contemporains** (Paris, Aubier, „Critique", 1994). Mi-am propus să prezint acest text, nu înainte de a face aici două remarci de circumstanţă. Prima se referă la o mutaţie tipic occidentală pe care cartea lui M.A. o surprinde cu seducătoare inteligenţă. Dacă metafizica tradiţională a murit odată cu onto-teologia, antropologia este astăzi moştenitoarea de facto a tradiţiilor filosofice europene. Atîta timp cît religia a rămas „identică cu societatea", alteritatea a fost firesc situată în orizontul divinului. Astăzi, cînd corpurile mediatoare s-au despiritualizat (şi cînd partidele, sindicatele sau mass-media par să eclipseze bisericile), relaţia cu Celălalt şi-a pierdut, fatalmente, aura transcendentă. Această expansiune a imanenţei nu lichidează complet legitimitatea exerciţiului filosofic clasic (există încă destui gînditori „profesionişti", autori de sume universitare sau eseişti plini de virtuozitate speculativă) dar modelează şi reorientează realitatea culturală pe temeiul unei terminologii în care spiritului contemplativ şi comunitar i se substituie un altul, predictiv şi socializant. Avem mai puţin de-a face cu o „nouă filosofie" care, asemenea structuralismului, ar deveni desuetă după o fulgerătoare carieră intelectuală, cît cu o „epistemă" construită pe aşa-numitul „principiul antropic" şi cu un meta-discurs evolutiv, menit să unifice ştiinţele Omului. Aşa cum vom vedea imediat, antropologia s-a hotărît să reziste timpului prin intermediul unor auto-revizuiri succesive care ar urma să evite deopotrivă inerţia metodologică şi anchiloza dogmatică. A doua remarcă poartă asupra statutului pe care îl vor avea, în România, discursul antropologic şi proiecţiile sale instituţionale. Întrucît mutaţiile de care aminteam adineaori s-au produs în ultimele două decenii ale războiului rece, comunitatea ştiinţifică de la noi a rămas, cu cîteva excepţii, străină de acumulările recente. Prin urmare, definiţia disciplinei s-a desincronizat, fixîndu-se la tripla intersecţie dintre vocabularul sociologic al moştenirii durkheimiene, tehnicile etnografice şi categoriile antropologiei fizice. Am putea crede, făcînd astfel dovada unui optimism exagerat, că hiatusul în care trăim (altfel spus: racordul metodologic şi problematic dintre anii '30 şi '90 ai acestui secol) se va rezolva printr-o confortabilă „ardere a etapelor". Nefiind însă o chestiune de modă, ci una de modelare a realităţii socio-culturale cu ajutorul unei grile mereu mai complexe, evoluţia gîndirii antropologice nu poate fi reprodusă la altă scară şi nici transformată în formule rezumative. Ca şi acţiunile de vulgarizare, care anunţă şi însoţesc maturizarea unor valori standardizate, compilaţiile intervin eficient abia atunci cînd piesele fondatoare ale domeniului respectiv au fost complet asimilate. Împrejurările curente ne dovedesc deja că „tranziţia" pretinde, mai ales în cultură, o mare doză de răbdare şi implicit, de smerenie. Voi da un singur exemplu. În timp ce pentru occidentali, **Eseul despre dar** scris de Marcel Mauss este de multe decenii un text consacrat, traducerea lui românească intră în categoria „noutăţilor editoriale": ceea ce pentru societatea franceză (pentru că m-am referit la Mauss) ţine de registrul **structurii** se limitează, în cazul nostru, la acela al **evenimentului** .

Constaine Manos, *New York City, 1961*

Auto-revizuiri: pariul istoricităţii

Reflecţiile lui M.A. se opresc, de-a lungul unui prim capitol de punere în temă, asupra complementarităţii dintre antropologie şi istorie. Proximitatea celor două discipline nu este atît rezultatul unor strategii convergente, cît reflexul unor afinităţi obiective, şi - s-ar putea adăuga - „obiectuale": „dacă materia antropologiei este spaţiul, acest spaţiu va fi unul istoric, iar dacă materia primă a istoriei este timpul, timpul acela va fi localizat şi, în acest sens, antropologic" (p. 14). Apariţia unei „antropologii istorice" - de care Jacques Le Goff lega posibilitatea de a atinge „nivelul cel mai stabil, mai imobil, al diferitelor societăţi" - mărturiseşte îndeajuns capacitatea istoricilor de a-şi aborda obiectul de studiu ca pe un „teren" antropologic dar şi aptitudinea antropologilor de a recunoaşte că, pe planul duratei lungi, nu există grupuri umane anistorice.

Istoricitatea intrinsecă a demersului antropologic se străvede de asemenea în paradoxul potrivit căruia orice înnoire a disciplinei se înrădăcinează într-o „tradiţie". Cele patru modele principale de „revizionism antropologic" pe care M.A. a ştiut să le distingă par a fi interesante cu atît mai mult cu cît sînt probabil valabile şi în cazul altor ştiinţe ale Omului. Primul dintre ele s-ar putea numi, plecînd de la o nuvelă de Edgar Poe, **modelul „scrisorii furate"** (se aplică principiul conform căruia un lucru va fi cu atît mai bine ascuns cu cît este mai vizibil): „cum se face că predecesorii noştri nu au luat în seamă o problemă (precum clima, economia, condiţia feminină, tehnicile corporale) care sare totuşi în ochi?" O asemenea „mirare" deschide noi cîmpuri de cercetare prin includerea treptată a unor elemente „naturale" (deşeurile, legumele, gheţarii, reflexele fiziologice etc.) în domeniul artificial (adică simbolizabil) al „culturii". Al doilea model este acela al **evidenţelor** şi constă în opoziţia dintre o formulare teoretică generală (de pildă: interzicerea incestului) şi evidenţa empirică a unui caz particular. Aici, tensiunea dintre global şi local, relaţia dintre calitate şi cantitate, dar mai ales validarea unui sistem în raport cu excepţiile sale interne sau periferice îşi demonstrează pe deplin pertinenţa: „ca model general de interpretare, ipoteza se verifică prin capacitatea ei de a **trata** cazurile particulare şi nu doar prin simpla existenţă sau absenţă a unui număr oarecare de trăsături semnificative." (p. 67). Al treilea model de revizuire se numeşte, printr-o analogie sportivă, al off-side-ului: se află într-o asemena situaţie acel cercetător care îşi alege obiectele şi metodele într-o zonă situată „dincolo de ultimul apărător al legitimităţii antropologice". În acest caz, antropologul pune în discuţie echilibrul fragil dintre definiţia propriului discurs şi multiplele tentaţii ale interdisciplinarităţii. Se poate vorbi în sfîrşit despre ceea ce M.A., numeşte modelul **culpabilităţii transferate** : plecînd de la convingerea că profesiunea se exercită cel mai adesea în contexte de dominaţie, fiecare antropolog (post-modernistul de astăzi sau structuralistul marxizant de ieri) este la rîndul lui acuzat de acele rele - precum etnocentrismul, intelectualismul, oportunismul ideologic - pe care el însuşi le reproşase predecesorilor săi: este vorba, în fond, despre critica aşa numitului „alocronism" - adică a prejudecăţii potrivit căreia „informatorul" (indigen) participă la o durată diferită, care poate fi, tocmai de aceea, obiectivată. „Aici, - notează M.A. - toată problema este de a stabili dacă (demersul) critic este de natură epistemologică (şi demonstrează caracterul inconsecvent sau non-pertinent al unui model de interpretare) sau dacă acesta nu este decît traducerea pripită a unui protest moral şi politic în limbaj ştiinţific" (p. 63).

Eterna întoarcere

Un fapt pare sigur. Antropologia post-modernităţii se va axa în continuare pe tripla experienţă a pluralităţii, alterităţii şi identităţii, dar va fi obligată să se mute pe terenul multiform al contemporaneităţii, să-şi asume, în contextul unei critici prospective, diversitatea punctelor de vedere şi mai ales să nu uite că democraţiile viitorului se vor baza, ca şi societăţile tradiţionale, pe gestiunea rituală a unui imaginar religos. Chiar dacă ritul este redus la funcţia sa esenţială („activarea unui dispozitiv cu finalitate simbolică graţie căruia alteritătile mediatoare construiesc identităţi relative", cf. M.A., op. cit., p. 89) şi indiferent de calitatea profană a protagoniştilor (politicieni, prezentatori TV, militanţi ai cauzelor umanitare etc.), căutarea sensului trece obligatoriu printr-un mit al auto-limitării care nu este deloc străin de statutul peren al lui **homo religiosus** . Şi mai există, în această privinţă, un paralelism notabil: ca şi omul medieval, care se zbătea în contradicţia dintre **natură** şi **har** , omul modern este chemat la rîndu-i să depăşească un paradox: acela dintre **„ubicuitate"** (imaginile sau telecomunicaţiile ne transportă pretutindeni) şi **solitudine** (cosmologiile se particularizează). Altfel spus, adevărul se delocalizează, dar sensul imediat al realităţii nu mai poate fi perceput la nivelul colectivităţii, ci doar în sfera vieţii individuale. Captiv într-o lume-spectacol, solicitat de generalizarea ritualurilor mediatice, confruntat, în fine, cu heterogenitatea referinţelor, antropologul (occidental) va ataca, după opinia lui Marc Augé, trei domenii de predilecţie: universul individual, fenomenele religioase consecutive (de)colonizării şi oraşul - ca spaţiu al unei planete „unificate". În ceea ce mă priveşte, înţeleg cu greu cum se va

Dorothea Lange, *California, 1939*

salva, în faţa unei tematici de acest tip, autonomia disciplinei ca atare: nu va sfîrşi oare antropologul prin a uzurpa competenţa psihanalistului, pe cea a expertului în lumea a treia şi respectiv pe aceea a specialistului în sociologie urbană? Chiar dacă asemenea interferenţe ar putea fi ocolite, o mare întrebare va continua să pîndească proiectul unei „antropologii a lumilor contemporane": **în numele cui** va fi elaborat acest **unic discurs despre om** în puzderia de lumi pe care omul însuşi le zămisleşte pentru a-şi camufla deopotrivă singurătatea şi neascultarea? Sînt sigur că Marc Augé şi-a pus această întrebare, dat fiind că pe coperta cărţii sale este reprodusă o superbă viziune flamandă a Turnului Babel.

Teodor BACONSKY

Gablontzuri

Globalizarea la români

„La ora asta troleele sînt **full**, şi mi-e **enough** de atîta ITB, **honey**, hai să băgăm un **call** lui **daddy**, să ne ia cu maşina."

Cu cîtă scîrbă a trebuit **daddy** să-nvete rusește, cu tot atîta voluptate maimuțăresc puștii săi răsfățați, astăzi, engleza americană. Încă un simptom care își evocă trauma: din cele două mari utopii puse în practică de istoria modernă, una - cea care promitea de toate pentru toți - n-a durat decît trei generații, pe cînd cealaltă - care aspira la mic-burgheza fericire - continuă, după mai bine de două secole, să-și aproximeze idealurile. Polul Vest a învins Polul Est în lupta pentru monopolul aspirațiilor omenești. E limpede pentru toți politologii de la colț de stradă.

Pe americani i-am iubit tocmai pentru că nu s-au sinchisit de noi: ca pe o femeie frumoasă și inaccesibilă. Eliberatorul sovietic a făcut figură de tată castrator celor ce așteptau o altă eliberare... Dar de dincolo de Cortină nu soseau decît reflexii de cioburi colorate și oglinzi lucitoare: cît să ne răscolească nădejdile.

Momeala lui Columb își întorcea efectul. Că pînă la urmă tătucul cel aspru a fost bătut - la rece! - de fratele mai mare, cel șmecher și emancipat - iată o defulare ce poate fi glorificată ca adevărata eliberare națională!

E ceea ce face de cinci ani buni acest popor de copilandri, topindu-și treptat reținerile deprinse la școală, în gesturi și intenții exagerate. Dacă americanul e un tip haios, dat dracului și cu un nesfîrșit chef de distracții, apăi românul e mai american ca el. Globalizarea la români este frenetică și superficială; ea are mult din lumea spectacolului, se inspiră mai mult din seriale și clipuri televizuale: o altă spoială în tonuri vii care lasă neatinse substraturile ancestrale, conservatoare, balcanice.

Dintr-o mulțime de mestecători de gumă de toate națiile, îl vei recunoaște pe român după patima cu care-și unduie fălcile: un mestecător profy, ai putea spune. Copiii de ștabi, care nu pot șofa prin oraș decît cu casetofonul la maximum, ar fi fericiți să poată învîrti volanul cu picioarele. Noul întreprinzător, căruia i s-a întipărit în minte caricatura propagandistică a capitalistului veros, cu haine luxoase, trabuc între dinți și burta-nainte, se costumează întocmai, conștient că participă zilnic la un bal mascat. Priviți-mă - pare să spună rînjind ca J.R. - și vă temeți. Apoi mișcările stripteuzelor, emfaza moderatorilor de la radio și TV, fițele vînzătoarei care nu-și cunoaște marfa decît după numele nou, anglo-saxon - totul este caricatură.

Singurele ființe umile care străbat azi Bucureștii cei excitați de cosmopolitism par să fie blînzii misionari urmași ai lui Luther și Calvin, sobri cu gulerele lor albe și cravatele lor negre, privind răbdători, ca niște americani **open minded** ce sînt, la bazarul bizantin din jur.

Florin DUMITRESCU

Din viața unui extremist de centru

Despre farmec în „externe"

Prestația - parcă așa se spune - a ministrului de externe, dl. Teodor Meleșcanu, la frivola emisiune „Ceaiul de la ora 5" ne-a pus din nou în fața unei curioase și îndelungate evidențe a vieții noastre publice: cam de la 1866, România n-a prea avut miniștri de externe slabi, nepricepuți, negativi, antipatici. Asta ca să ne afirmăm - reținuți - prin negație; dimpotrivă, dacă am lua-o pieptiș, s-ar putea spune că de la Kogălniceanu la Corneliu Mănescu, de la Titulescu la Macovescu și pînă la acela de azi, indiferent de orînduire, miniștrii noștri de externe au fost - dintre guvernanți - singurii pe măsura strălucirii unor personalități literare și artistice care, la ananghie, se refugiau nu în mînăstiri, ci la ambasade. Calculînd obsedați gloriile noastre mondiale, se poate constata lesne că aceea a lui Titulescu o întrecea pe „a - celui - mai - mare - poet - de la Eminescu încoace", Arghezi*...

Pentru a ne da seama ce înseamnă carisma domnului Meleșcanu, n-am așteptat „Ceaiul de la ora 5". Eram deja sub vraja unui articol al doamnei Roxana Iordache - n-o să-mi mănînc spațiul cronicii descriind opțiunile dure și nete ale domniei sale - care, înainte de Anul Nou, îl propusese ca prim-ministru pe actualul locatar al imobilului ce ține în fața sa statuia ușor giacometiană a lui Titulescu. În șirul de „oameni de care avem nevoie" - o paradigmă a editorialistei de sîmbătă a **României libere** - în ciclul acela care se întinde în ultimii 5 ani de la Snegur și Elțîn pînă la Anghel Iordănescu și Nicolae Spiroiu, susținerea chiar a unui om din guvernul Puterii odioase mă siderase prin prezumția de compromis. O magică întîmplare a făcut ca în aceeași zi a „Ceaiului de la ora 5", dimineața, să citesc, în acel ziar de incontestabilă intransigență, un larg interviu acordat de către dl. Meleșcanu; ocupîndu-se de relațiile româno-ruse, domnia sa răspunde dnei R. Badralexi - una din cele mai cumpănite ziariste de la „R.l." - cu o seriozitate, cu o înălțime și adîncime a argumentelor ce m-au făcut să mă întreb, cu duioșie profesională, dacă și doamna Iordache îl citea odată cu mine și ce mișca în mintea ei.

Farmecul externiștilor noștri - ia comparați-l cu al finanțiștilor! - de-a lungul celor mai obsedante decenii provine dintr-o plăcere de netăgăduit a acestei națiii; la noi; la Viișoara, la Timișoara și în toată țara, omului oricît de simplu îi place să fie la curent cu tot mersul lumii; la curent și cu opinie; îl pasionează străinătatea, moare să fie informat asupra ei, are idei, convingeri tenace mulțumită cărora nu poate fi tras pe sfoară în ale politicii mondiale. Din cîte nașteri i s-au propus - ba ca poet, ba ca antrenor, ba ca negustor, bursier sau pensionar - aceea de ambasador (vezi și Mondialele de fotbal!), de diplomat, de specialist în externe parcă îi stă cel mai bine și nimic nu-i mai jignitor pentru ultimul containerist român care ajunge din Le Havre la Toronto decît să i se spună că nu știe pe ce lume trăiește; și dacă din cînd în cînd stă cu mîna la gură, intimidat de cîte se întîmplă sau nu se știu („Auzi, nea Radule, am întîlnit liceeni americani care nu știau unde-i Quito!", îmi relatează îngrozit un tînăr cronicar de fotbal), își ia revanșe strălucite asupra fraierilor de americani, francezi și chiar englezi, în demonstrații unde „le dă clasă".

Cel mai citit săptămînal, sub „nea Nicu", era **Lumea**, scrisă de oameni unul și unul; se vindea pe sub mînă și nu e de mirare că o macheta un as ca Mircea Grigorescu, fostul director al **Timpului** lui Gafencu! Dacă exista un domeniu unde nici disidența nu avea ce spune - ca „loviturile" cu Cehoslovacia și Israelul - acela era al politicii externe unde însuși tiranul se învîrtea cu o isteție socotită pînă ieri-alaltăieri genială, iar azi absurdă. Isteția aceasta e fondul inepuizabil al externistului român, gata la orice cafeluță să-și caute tradiția dincolo de Kogălniceanu, pînă la Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrîn, dar și, cu voia dvs., Dimitrie Cantemir. Continuu și surprinzător pentru cei care știu cum merge „internul" la noi, ea îi dă acestui Cănuță - om - sucit care bîntuie de la Anton Pann pînă la Emil Cioran, echilibru, tact, duplicitate pozitivă, simț melodramatic, inspirație tragicomică, nu mai zic de langaj, într-un domeniu unde nu s-ar zice că ar fi trebuit să fim neapărat formidabili, dacă ne luăm după cum arată cele trei instituții fundamentale care definesc „treburile dinăuntru" ale unui neam: spitalul, închisoarea și W.C.-ul public. În astea n-am fost niciodată străluciți - în diplomație ni s-a dus vestea, fără mari consecințe asupra traficului de cărute și de idei din interior. Dar ce evidențe au la noi consecințe? Totuși:

La ora cînd domnul Meleșcanu făcea față acelui simpatic „Five'o clock", intrînd cu dezinvoltură admirabilă în jocul unei actrițe care-i recita Topîrceanu, domnul Juppé, la Paris, se pregătea să-i propună lui Tarek Aziz (e, cine-i Tarek Aziz?) ca interesele Franței să fie reprezentate la Bagdad de România. Toți crainicii televiziunilor noastre libere au clipit des, gîdilați plăcut de vestea pe care o dădeau; juca în ochii lor acel „cum dom'le, chiar așa?" bucureștean. Dar ce-i de mirare? E un fleac față de posibilitățile noastre. De ani și ani mă gîndesc că cea mai naturală ordonanță a unui guvern mondial ar fi să încredințeze soarta lumii, României și diplomaților ei, luîndu-ni-se de pe cap administrarea acestei țărișoare cu drumurile ei publice, cu notariatele, hotelurile, gogoșăriile, handicapații și noroaiele ei. Sîntem făcuți pentru a dirija politica mondială – dincolo de Curtici, Zimnicea și Săpînța! E o vocație irepresibilă care face ca toate treburile dinăuntru să ni se pară plicticoase și meschine, precum amănuntele zilei pentru cei superdotați, bîntuiți de o idee.

Radu COSAȘU

---

*) Caz limită pe invers: sub tiranie, Macovescu, fost ministru de externe, fără talent literar deosebit, conduce atît de bine Uniunea Scriitorilor încît numele lui ajunge să fie scandat în picioare, la ultima conferință a literaților: reales cu o mare majoritate, tiranul nu-l mai suportă și-l schimbă!

Stilul şi morala

La București, ca și la Paris, precum și la Tokyo și în alte capitale ale lumii, filmele cele mai numeroase și cele mai vizionate, pe marile și probabil și pe micile ecrane, sînt cele americane. Este adevărat că în Germania și Marea Britanie, ca și în România, de altfel, piața cinematografului este dominată în proporție de 90% de producțiile americane, în timp ce, în Franța, pot fi vizionate filme (bune) din numeroase țări. Și totuși în 1994 și în Franța, 9 filme din topul primelor 10, ca număr de spectatori, sînt anglo-saxone, americane cele mai multe. Unul singur, **Leon** de Luc Besson, este o producție franceză, făcută însă în „stil american". Pentru că se poate vorbi, de o bună bucată de vreme, despre un stil american. Ba chiar despre un „nou stil american". Atît în ce privește condițiile de producție și de distribuire a filmelor, definite în primul rînd prin puterea financiară a companiilor americane, cît și în privința conținutului.

Desigur, subiectul e vast și cu contururi mișcătoare și riscăm să nu putem face o analiză coerentă, în aceste cîteva rînduri, a faimosului stil american în cinematograf, o realitate pe care, totuși, o intuiește fiecare spectator. Pentru că despre spectatori este vorba în primul rînd, cît mai mulți spectatori cu putință, cărora li se oferă un film bazat pe o rețetă a succesului. Rețetă care variază și ea, de la un gen cinematografic la altul dar și de-a lungul timpului; deși, în ultimii ani, cam de pe vremea lui Reagan încoace, regăsim în mod constant aceleași ingrediente. Multă „acțiune", fie că este vorba de un film de aventuri, fie de unul comic. Sex, fie tradițional, fie în formele lui „derivate". Violență, etalată printr-o abundență de pumni, lovituri importante din artele marțiale, împușcături și, desigur, hemoglobină (interesant este că unul din marile studiouri americane a început să fabrice și în România „cîrnați", cum li se spune în jargon filmelor violente).

În afara filmelor de duzină, cele care vor și reușesc de altfel să atingă marele public, păstrînd totuși o oarecare ținută, se bazează pe scenarii scrise cu mult profesionalism (unul din punctele forte la Hollywood), scenarii care plasează de fiecare dată în centrul acțiunii o problemă morală, a cărei evoluție și rezolvare interesează pe orice spectator, indiferent de gradul lui de cultură. Am putea cita ca exemplu filmul lui Steven Spielberg, **Lista lui Schindler**, dar chiar și în cazul unor subiecte ce se limitează la planul experienței individuale, comune, încercarea prin care trece eroul, dilema în fața unei probleme morale este constitutivă pentru intrigă. De cele mai multe ori însă rețeta succesului impune, și nu numai în filmele de un anumit gen, cum ar fi comedia, rezolvarea conflictului într-un mod convenit, în care codul moral triumfă, iar spectatorul își poate savura liniștit cele 90 de minute de divertisment fără a fi nevoit să coboare în beciurile conștiinței. În filmele de aventuri răii mor fără drame și fără implicații.

Morală deci... dar bine digerată. Simplificată. Preferințele spectatorilor, sau mai curînd orizontul lor de așteptare, apreciat, cîntărit, măsurat pe toate fețele, este determinant în ce privește șansele unui scenariu, bun sau rău, de a se transforma într-un film. Excelentul **Player** al lui Robert Altman ilustrează cu o vervă inegalabilă atmosfera ce domnește în marile studiouri americane de producție cinematografică. Înainte de a fi considerat operă artistică, și de cele mai multe ori el nici nu are această ambiție, un film făcut la Hollywood este un produs comercial. Pentru că încearcă să rămînă artiști, numeroși realizatori americani nu reușesc să găsească un producător, iar adeseori filmele lor nu au succes decît în Europa. Două exemple tipice sînt Robert Altman și Woody Allen. Este de neconceput ca un cineast cum era Tarkovsky să poată face un film la Hollywood. Realizatori de film talentați din Răsărit au încercat să facă în ultimii ani filme în stil american. Și cel mai bun rezultat, cum ar fi „Taxi Blues" al lui Pavel Lunghin, a dezamăgit pe mulți. Alte vîrfuri ale cinematografului european, cum ar fi Polanski sau Forman au încercat deja de mai multă vreme să creeze în interiorul sistemului hollywoodian, cu reușite dar și cu pierderea unei părți a identității lor de autor.

Revenind la conținutul imaginilor fabricate de mașinăria americană, mi se pare extrem de revelator serialul **Dallas**. Sute de milioane de oameni au îmbătrînit alături de J.R. & Comp., o făcătură antologică, în care micul suspans era menit doar să țină spectatorul de la o reclamă la alta și de la un episod la următorul. În România, unde **Dallas** a fost tolerat chiar și pe vremea „comunismului de post" (la televiziune și la masă), iar reclamele „Kent" au început relativ de curînd să laude meritele unui „american way of life" cu imagini vechi de peste douăzeci de ani, în România serialul **Dallas** a ilustrat pînă la caricatură interesul publicului pentru un divertisment ușor, care să deschidă în același timp o fereastră către altceva, o altă realitate... Realitatea occidentală și, mai precis, cea americană... O anume realitate americană, dacă vrem să fim foarte exacți, adică să nu uităm, oricît de mare ar fi tentația, că între ficțiune și realitate, oricît de bine ar fi construită ficțiunea, oricît de multe elemente ale realității ar folosi ea, rămîne totuși o distanță. Dincolo de interesul economic direct al industriei cinematografice americane, un număr cît mai mare de spectatori, odată cu exportarea filmelor lor americanii își impun și limba și modelul lor de societate, de la muzică și pînă la Mac Donald.

Tudor ȚEPENEAG

Nu ratați/ La Cinemateca română

● **Medalion Marilyn Monroe: Afacerea maimuțelor** (1952), în regia lui Howard Hawks, cu Cary Grant, Ginger Rogers, Charles Coburn, Marilyn Monroe - vineri, 13 ianuarie, ora 14,30, sala Jean Georgescu; **Ciocniri în noapte** (1952), în regia lui Fritz Lang, cu Barbara Stanwyck, Paul Douglas, Robert Ryan, Marilyn Monroe.

● **Program omagial - Documentare în regia lui Slavomir Popovici (1930-1983): Letopisețul lui Hrib** (1973), **Pămîntul și șarpele** (1971), **Romanțe aspre** (1966); **Despina Doamna și Floarea lui Toma** (1975); **Soarele negru** (1968); **Cuvînt cu învățătură** (1976); **Litoralul românesc** (1972); **Oprește-te, trecătorule** (1981) - joi, 19 ianuarie, ora 18,45, sala Paul Călinescu (Union), urmată de o altă proiecție marți, 24 ianuarie.

America nu mă tentează. De ce să merg? şi la ce bun să te agiţi să mergi doar pentru a vedea nenorocirile noastre în mai rău.
CIORAN

După ce s-a uitat peste tot şi n-a văzut nimic, americanul se întoarce în ţara lui natală... pretinde că Europa e îmbătrînită, însă el este cel care n-a fost niciodată tînăr...
WILDE

„Este cultura americană doar cultură populară?“

Răspunsul este NU. Din două motive: cultura populară americană este totodată şi cultură înaltă, în timp ce aşa-zisa „cultură înaltă“ nu e înaltă defel, fiind în cea mai mare parte un produs anemiat al sistemului universitar şi de acordare a burselor. Cultura populară americană (sau cultura de masă) este cultura vitală, creativă şi generativă a acestui sfîrşit de secol, în special datorită faptului că ea nu cunoaşte scrupulele „culturii înalte“. Orice nou limbaj şi o varietate întreagă de media (inclusiv ceea ce prietenul meu Bill Levy numeşte „noua oralitate“) izvorăsc din (şi sînt) cultură populară. Prin comparaţie, „cultura înaltă“ este mai săracă din punct de vedere formal, îngheţată în structuri fixe şi incapabilă să absoarbă noile media în ritmul impus astăzi. Teama europenilor de cultura populară americană este teama de propria lor desuetudine, de propria lor atrofiere. Şi au dreptate: cultura americană a atins acum punctul pe care-l anticipa Walt Whitman atunci cînd făcea apel la scriitorii americani să renunţe la formele manierate ale Europei întrucît America are nevoie să rămînă „mare, tare şi dintr-o bucată“ (**„broad, coarse and big“**). Sterilitatea intelectuală a Europei va deveni încă şi mai sterilă dacă nu învaţă fluiditatea şi viteza Americii. (Uitaţi-vă, de pildă, ce incredibile borborigme a scris Baudrillard în cartea lui, **America**). Bineînţeles, chiar şi în America, există rămăşiţe nesofisticate ale „culturii înalte“ (care ar trebui numită „cultură instituţională“) însă ele nu sînt, în mod paradoxal, dominante (**„mainstream“**), deşi au această poziţie în discursurile oficiale (inclusiv ceea ce auziţi despre noi în România).

P.S. - Dragă a.l.ş., scuză-mă că nu-ţi răspund în română: sînt în America de treizeci de ani.

Numai bine

Andrei CODRESCU

Cronica literară de tranziţie

Băţul şi cercul

Am citit două cărţi *) de „publicistică“ - în sens foarte larg - şi mi-a fugit gîndul la autorii lor: Alexandru George şi Mihai Zamfir. Hazardul apariţiei relativ simultane şi la aceeaşi editură m-a făcut să observ că ei au, pe lîngă accentuate trăsături proprii, şi un set de note întrucîtva comune.

Amîndoi sunt cărturari creatori de studii literare temeinice (primul, cîte o carte despre Arghezi, Lovinescu, Matei Caragiale şi multe eseuri ample despre alţi autori; cel de-al doilea, cîte o carte despre Macedonski, Proust, proza poetică românească, lirica portugheză şi, la fel, varii eseuri despre scriitori) care au scris cu succes şi proză de ficţiune (la Al. G., chestiunea lui „şi“ e mai delicată, pentru că la fel de bine, aproape, l-am putea socoti un romancier, prozator,dedat cercetărilor critic-literare). Amîndoi s-au ocupat şi de alcătuirea de ediţii şi antologii (**Proza fantastică românească**, 1982; **Proza umoristică românească**, 1985 - Al. G., şi **Gîndirea românească în epoca paşoptistă**, 1969, **Poemul românesc în proză**, 1981 - M.Z.). Amîndoi se bucură, în opinia literară avizată, de un cert prestigiu datorat talentului, erudiţiei şi osîrdiei - fără a fi totuşi ceea ce s-ar putea numi **vedete** ale letrosferei. (În aceeaşi situaţie, minus înclinaţia beletristică, se află Z. Ornea, dar despre el, altă dată). Opera nici unuia din cei doi nu e inferioară celei a lui, să zicem, Eugen Simion, dar prin plusul de aplicaţie pe un singur domeniu (proza contemporană) şi prin concursul altor cîtorva factori, actualul vicepreşedinte al Academiei pare mai proeminent în mentalitatea curentă.

În fine, notele comune mai pot fi decelate, cu grijă la nuanţă, şi în structura spirituală a scrisului lor (am în vedere cele două cărţi recente). Ar trebui să încep de la formaţia culturală care, impecabil europeană, cu o dominantă a componentei franceze, le-a împins şi menţinut amîndorura atenţia, în principal, spre spaţiul estetic şi ideatic românesc. **Cosmopoliţi** ambii (în sensul curat al vocabulei), atît Al. G. cît şi M. Z. sunt, în litera lor, antinomici snobului căruia, de prea mult citit şi de, hélas, tristeţe a cărnii, tot ce e autohton le pute. Dacă nu m-aş teme de vorbe mari, i-aş da ca model de valorizare a **românescului**, cu tact, cu skepsis, cu fler axiologic şi integrare în contexte reale, nu fantasmagorice, cu spirit critic dar şi bună priză la fondul care ventrilocilor neaoşişti şi lătrăilor naţionalişti le scapă inexorabil; cum să apuci petale cu buldozerul?!

O anume apetenţă pentru ironia păstoasă (M.Z.) sau ricanantă (Al. G.), acut delimitativă, dar nesmintit academică, îi apropie. Includerea fără stînjeneli a **eului**, deloc odios, în reţeaua epic-speculativă a textelor (în sensibil mai mare măsură la Al. G.) e alt punct de asemănare parţială. Last, but not least, menţionez şi preocuparea celor doi pentru transferul de semnificaţie între **cultural** şi **politic**. Cu o vorbă a lui Călinescu, ambii au organ şi pentru Hecuba şi pentru... Cuba. Oameni de carte pînă-n vîrful unghiilor, nu fac pe apoliticii abstractori de chintesenţe şi sugători de avantaje.

Dar ajung şi la deosebiri. O fi avînd fizicul vreo relevanţă? Om muri şi om vedea. Unul (Al. G.) e drept ca parul, englezeşte rigid şi ciufut, încordat şi bombat ca un hidalgo în opoziţie cu Universul proxim şi cele înconjurătoare, veşnic revoltat de malversaţiuni la adresa lui, botos şi ritos, cu discurs catedratic, în jet, nu rareori contondent, dar mereu suculent.

Celălalt (M.Z.) e rotund ca o pară, smead, lucios, lunecos, cu politeţe fină şi retractilă ca a unui diplomat de ţară veche sau a prelaţilor iezuiţi, ceremonios şi cu aparenţă onctuoasă şi afectată, vorbitor pluşat, cu buze ţuguiate şi volute, pliuri, falduri sub care sunt şi săgeţi, cu ceva de premiant grăsuţ şi pomădat.

Textele lui Al. G. sunt - în mare - meditaţii, niciodată amabile, despre scriitori şi paginile lor, interferate cu amintiri personale sau anecdotică plauzibilă despre ei. Nu e memorialistică propriu-zisă, ci confruntare perpetuă, severă, a **persoanei** cu **cartea** sa, şi a lui **Al. G. însuşi** cu amîndouă. O eseistică - n-o spun cu tel peiorativ - intens egocentrică, fără, însă, impresionism lax. Ca şi M.Z., Al. G. s-a ferit de-a lungul evoluţiei sale scriitoriceşti de orice pactizare ipocrită cu regimul comunist. Ca şi M.Z., s-a refugiat în „pura“ literatură, pentru a nu fi nevoit să îngîne imbecilităţi, minciuni, osanale. Are, de aceea, mai mult decît alţii, îndreptăţirea la registrul de intransigenţă morală (asemănător, mutatis mutandis, cu al lui Grigurcu) pe care-l practică. Nici Arghezi, nici Preda, nici Călinescu, nici Steinhardt, nici Ivasiuc etc. nu ies aureolaţi de sub penita sa. Dar nici prejudiciaţi. (Mai sare şi peste cal, dar nu în acest volum: vezi recentele bombăneli, cu focoase nucleare, anti-Raicu sau Anti-**România literară**).

Tabletele lui M. Z. (el le numeşte **„false poeme în proză“**, dar nu subscriu la lăţirea sans rivages a lui „poem“) au - cele mai bune, nu puţine - o structură de sonată. O expoziţiune limpede şi abruptă, o dezvoltare calmă şi un final bine ritmat, în allegretto, cu acord ultim memorabil (poantă, butadă, witz, sentinţă - atenţie, totuşi, la ticul **„etern, eternă“**). Subiectele sunt precumpănitor politice, dar pe o armătură noocratică (cultura politicului). Adesea, tema de suprafaţă (sau personală, subiectivă, confesivă) se împleteşte cu cea de miez, a realităţii mari, concrete, cu o bună tehnică a contrapunctului.

George PRUTEANU

*) Al. G., **Capricii şi treceri cu gîndul prin spaţii**, ed. Albatros, Buc., 1994, 232 p., 3200 lei • M.Z., **Experienţa libertăţii (Mic dicţionar)**, ed. Albatros, Buc., 1994, 256 p., 2500 lei

America văzută de Baudrillard

Această ţară este fără speranţă. Chiar şi gunoaiele sînt curate aici, traficul lubrifiat, circulaţia pacificată. Latentul, lăptosul, letalul - o asemenea lichiditate a vieţii, lichiditate a semnelor şi a mesajelor, o asemenea fluiditate a corpurilor şi a maşinilor, o asemenea blonzime a părului şi o asemenea luxurianţă a tehnologiilor blînde îl fac pe european să viseze la moarte şi crimă, la moteluri pentru sinucigaşi, **orgy and cannibalism**, pentru a face să capoteze perfecţiunea oceanului, a luminii, facilitatea nebunească a vieţii, hiperrealitatea tuturor acestor lucruri. De unde, fantasma unei fracturi seismice şi a unei prăbuşiri în Pacific, care ar pune capăt Californiei, frumuseţii ei criminale şi scandaloase. Căci e de nesuportat să treci, viu fiind, dincolo de dificultatea de-a fi, în unica fluiditate a cerului, a falezelor, a surfului, a deşerturilor, în unica ipoteză a fericirii. • America suferă, desigur mult mai puţin decît Europa, de convalescenţa marilor idei şi de dezafectarea patimilor istorice, căci nu acolo se găseşte motorul dezvoltării sale. Lucrul de care suferă ea, în schimb, este dispariţia ideologiilor care o contestau, slăbirea a tot ceea ce i se opunea. Dacă ea a fost mai puternică în cele două decenii de după cel de-al

În lipsă de identitate, americanii au o dantură minunată.
Jean BAUDRILLARD

Doilea Război Mondial, şi ideile şi patimile care o denunţau erau mai puternice. Sistemul american putea fi atacat cu violenţă (din interior chiar, în anii 60/70). Astăzi, America nu are aceeaşi hegemonie şi nu exercită acelaşi monopol, însă ea a devenit oarecum necontestată, şi de necontestat. Era o

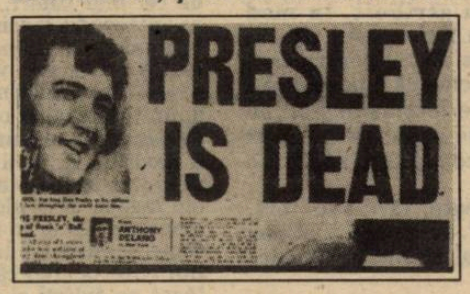

The King is dead

putere, a devenit un model (libera întreprindere, piaţa liberă, iniţiativa, performanţa) care se universalizează pînă-n China. Stilul internaţional a devenit stilul american. Nimic nu i se mai opune cu-adevărat, marginile ofensive s-au resorbit (China, Cuba, Vietnam), marea ideologie anticapitalistă s-a golit de substanţă. • Anii 50 sînt, în Statele Unite, momentul cel mai tare (**When the things were going on**), a cărui nostalgie e încă prezentă: extazul puterii, puterea puterii. În anii '70, puterea e încă prezentă, însă farmecul s-a dus. Este momentul orgiei (războiul, sexul, Manson, Woodstock). Astăzi, orgia s-a terminat. Statele Unite se confruntă, şi ele, cu o ordine mondială moale, cu o situaţie mondială la fel de moale. E impotenţa puterii. • **Look**-ul acestei societăţi este autopublicitar. Dovadă steagul american, pretutindeni prezent, pe plantaţii, în aglomerări urbane, staţii de benzină, mormintele din cimitire, nu ca un semn eroic ci ca siglă a unei bune mărci de fabrică. E pur şi simplu eticheta celei mai frumoase întreprinderi internaţionale încununate de succes: USA. • Principiul utopiei realizate explică absenţa, şi de altfel inutilitatea, metafizicii şi a imaginarului în viaţa americană. Aceasta creează o percepţie diferită de a noastră. Realul nu e legat de imposibil, şi nici un eşec nu-l poate pune sub semnul întrebării. Ceea ce s-a gîndit în Europa se realizează în America - ceea ce dispare în Europa reapare la San Francisco! • America este versiunea originală a modernităţii, noi nu sîntem decît versiunea dublată sau subtitrată. • Societate primitivă: aceeaşi identificare motrice, aceeaşi fantasmă colectivă a derulării - breakfast, **movie**, slujbă religioasă, dragoste şi moarte, totul în maşină -,

Kennedy's 1000 days...

toată viaţa în **drive-in**. • În această metropolă centrifugă, dacă vrei să cobori din maşină devii un delincvent, din clipa în care ai început să mergi eşti un pericol pentru ordinea publică, precum cîinii vagabonzi. Doar imigranţii din Lumea a Treia au dreptul să meargă pe jos. (**Posibilă „reclamă“ la filmul Cădere liberă de Joel Schumacher! n.a.l.ş.**) • Mergeţi zece mii de mile prin America, şi veţi şti mai mult despre această ţară decît toate institutele de sociologie şi de ştiinţe politice reunite.

(din **America** de Jean Baudrillard, Grasset, 1986)

„Nu mă interesează banii. Nu vreau decît să fiu minunată“ (Marilyn Monroe)

***Marilyn* de Andy Warhol, 1964, fotografie reprodusă şi pe coperta cărţii lui Baudrillard**

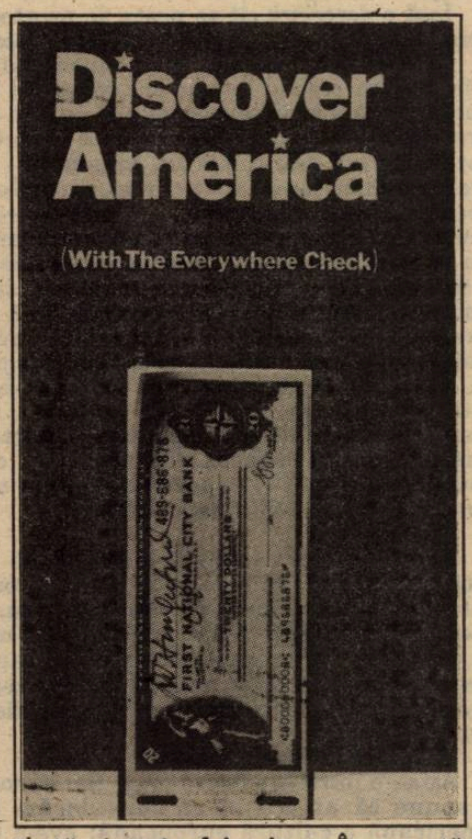

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

DALE WEST

Director al Centrului Cultural American din Bucureşti

„Nu forţăm pe nimeni”

Care sînt valorile de care americanii sînt cel mai mîndri?

Cred că valoarea care ne deosebeşte cel mai mult de europeni este independenţa, în toate formele sale: independenţa ca libertate faţă de guvern - şi, bineînţeles, acest lucru se manifestă atît în libertatea de călătorie, în libertatea de expresie, în libertatea artistică şi politică, deci în lucruri pozitive, cît şi în lucruri negative, cum ar fi libertatea de a deţine arme -, ceea ce ne aduce multe necazuri... Dar cred că şi acest din urmă aspect ilustrează marele preţ pe care-l punem noi pe libertatea faţă de posibilele ingerinţe ale guvernului. Cîteodată, opunîndu-se acestei valori, este accentul pe care americanii îl pun pe familie; bineînţeles, această valoare se întîlneşte pretutindeni în lume, însă ea este foarte puternică în SUA unde ia cîteodată o formă politică: recenta victorie a partidului republican poate fi pusă pe seama revenirii ei, în sensul că şi-a făcut loc ideea că SUA nu mai este ce a fost într-un trecut idealizat... În ce mă priveşte personal, sînt categoric pentru independenţă: ca orice tînăr, am în mine acea revoltă înnăscută care mă face să-mi doresc libertatea mai presus de orice - nu neapărat Libertatea cu literă mare, ci în sensul că vreau să fiu în stare să fac ce vreau, fără ajutorul „Fratelui mai mare“...

Văd pe biroul tău poze ale fetiţei tale, de numai cîteva luni (se numeşte Emma şi e foarte drăguţă! - n.n.). **Nu e cumva prea devreme să-ncepi viaţa de familie, cînd îţi doreşti atît de multe independenţa?**

Nu ştiu, dacă aş fi aşteptat să devin destul de matur ca să încep viaţa de familie poate că n-aş mai fi avut un copil (rîde). Cred că a avea o familie e ca şi cum ai închide ochii şi ai face un pas înainte pe marginea stîncii - descurcîndu-te cum poţi.

Iată o descriere cît se poate de neortodoxă! Te consideri cumva un „copil al rockului şi Coca-Colei”?

Cred că e o descriere prea superficială. M-am născut şi am crescut într-un mic orăşel din Texas şi, dacă stau să mă gîndesc la valorile pe care se punea preţ acolo, nu cred că acestea erau Coca-Cola sau rock'n'roll-ul, sau comerţul, în general. Cred că tradiţia americană este mult mai complexă decît ceea ce ajunge peste Ocean. Ceea ce trebuie să reţinem este că o mare parte a culturii americane nu poate fi „tradusă“, transpusă sau adaptată în alte părţi - chiar dacă ea este extrem de influentă! Este vorba numai de un segment al ei. Să luăm un exemplu românesc - de pildă, „Academia Caţavencu“: dacă o traduci în engleză şi-o publici în SUA n-o să meargă niciodată, pentru că este prea mult context în ea! O mare parte a culturii americane este la fel - în sensul că este foarte naţională, foarte indigenă. Alte elemente - cum ar fi rock'n'roll-ul pot fi exportate, pentru că pot fi „traduse“. Rock'n'roll-ul este universal.

Sau filmele...

Exact, numai că există multe filme care nu ajung niciodată în Europa. Filme „underground“ sau cele numite „alternative“. Adevărul e că, uneori, acestea nu ajung să aibă o audienţă prea mare nici în SUA. Însă în oraşele universitare, sau în cele mari, poţi găsi un spectru destul de reprezentativ al filmelor „mici“ - care nu au o reţea de distribuţie pentru Europa.

Ce părere ai despre Europa?

Asta-i o întrebare foarte grea! Hai să încep prin a spune că ar trebui să considerăm cultura americană o cultură europeană: avem o limbă europeană, din punct de vedere etnic sîntem în majoritate europeni etc. Spunînd aceasta, cultura europeană este, desigur, diferită. Nu pretind că sînt un expert: România este doar a doua ţară europeană în care am locuit cîtva timp.

Dar eşti de acord cu cel care a spus că Europa este „un fel de Lumea a Treia mai elegantă”?...

(Rîde) E prima oară că aud aşa ceva! Dar nu, nu cred că se justifică. Sigur că a existat întotdeauna un element misionar în viziunea americană asupra lumii: oriunde s-ar duce, SUA pare să spună „Dar în America, noi facem lucrurile aşa şi aşa!“ etc. Într-un fel, e normal - cred că francezii sînt la fel de „vinovaţi“... Deşi există, aşadar, acest aspect misionar în cultura americană, sper ca el să nu fie luat ca o aroganţă - ca şi cum ne-am ţine cu nasul pe sus - ci mai degrabă în sensul că noi, americanii, avem tendinţa să privim problemele ca fiind rezolvabile: cum întîlnim o problemă, cum deschidem gura şi, hop!, şi soluţia...

La începutul secolului au existat cîteva „valuri“ de americani, în general artişti, care s-au stabilit în Europa. Cum sînt percepuţi aceştia de către americanul mediu - simte vreo afinitate cu ei?

Cred că scriitorii expatriaţi constituie probabil „canonul literaturii americane din sec. XX“ - Hemingway, Fitzgerald, adică cei pe care-i citim cu toţii...

Nu şi pe Gertrude Stein, totuşi...

OK - punct lovit! Deci, cum spuneam, cred că o asemenea experienţă este foarte apreciată în SUA: un exemplu foarte bun sînt cei 20.000 de americani care trăiesc la Praga în acest moment şi care consideră că sînt Gertrude Stein-ii şi Hemigway-ii noii generaţii de scriitori. Aşadar, există încă ideea asta că trebuie să mergi în Europa pentru a căpăta experienţă, pentru a învăţa...

Dar nu este asta mai degrabă ideea americanilor din universităţi decît a tipului de la benzinărie?...

Absolut. În plus, 20.000 e o cifră minusculă dacă o comparăm cu populaţia SUA; însă cred, în acelaşi timp, că pe măsură ce creşte nivelul de educaţie, sau apropierea de oraşele mari, se schimbă şi concepţia internaţională a acelei persoane.

Şi nu crezi că McDonald's încearcă să cumpere lumea...?

Nu. Profesorul Richard Pells, care a fost aici (**Conferinţa lui Richard Pells, susţinută la sfîrşitul lunii octombrie la Centrul Cultural American, s-a intitulat „Impactul culturii de masă americane asupra Europei“** - n.n.), a subliniat un lucru foarte important: anume că McDonald's-ul din Lyon nu e acelaşi lucru cu McDonald's-ul din San Diego! Corporaţia McDonald's e destul de isteaţă ca să-şi dea seama că restaurantele de peste Ocean trebuie să se integreze în mediul cultural respectiv!

...Chiar şi în China!

Chiar şi în China. De asemenea, trebuie reamintit că McDonald's este dar o corporaţie, şi că nu va merge decît acolo unde oamenii cumpără hamburgheri; aşa că poţi întoarce întrebarea pe dos, întrebîndu-te: vor oamenii de pe tot cuprinsul lumii să cumpere hamburgheri McDonald's? Pînă acum, răspunsul a fost „Da“ - din fericire pentru acţionarii McDonald's...

Cum crezi că-i percep românii pe americani?

Vorbesc din perspectiva experienţei mele limitate: cred că românii au o idee foarte pozitivă şi foarte superficială despre America. Ceea ce, de ce să n-o spun, este frustrant pentru mine, care încerc să înlesnesc o percepţie mai nuanţată asupra noastră... Bineînţeles, cauza este faptul că SUA a fost foarte multă vreme „fructul oprit“. Cînd s-a dărîmat Zidul, ca o reacţie la imperialismul sovietic, a fost foarte uşor să spui că America e opusul a ceea ce a fost rău în sistemul comunist. Ceea ce noi, diplomaţii americani, avem de preîntîmpinat, este ca oamenii să nu fie deziluzionaţi atunci cînd vor afla că America nu este „o ţară unde cîinii merg cu covrigii în coadă“... (**în româneşte în original!**), însă că este o ţară democratică cu o economie de piaţă şi cu o grămadă de exemple ce pot fi utile dezvoltării României!

Pentru ce e cunoscută România la voi în SUA?

Ca să spun drept, fiind o ţară mică, nu se ştiu prea multe... SUA fiind o ţară atît de mare, e uşor să ne preocupe doar ce e la noi. În ce mă priveşte personal, pot să-ţi spun că românul cel mai cunoscut, cînd eram acasă, era Andrei Codrescu.

Asta-i drăguţ, pentru că tocmai ne-a trimis un fax pentru „Dilema“...!

Zău? E bine. Deci, cum spuneam, oamenii au auzit de Nadia Comăneci, despre echipa de fotbal, ştiu că în '89 România a fost o piesă din cele căzute pe „principiul dominoului“ în Estul Europei... şi cam atît. Cred că România are de suferit de pe urma faptului că a cunoscut cei mai răi ani ai săi în perioada anilor '80, în vreme ce celelalte foste ţări comuniste începuseră deja reforma prin anii '80.

Pe de altă parte, ca să revin puţin la ce spuneam mai devreme, cred că şi noi avem de suferit de pe urma rolului pe care ni l-au atribuit, în mod automat, cei care au văzut în noi opusul răului sovietic: nu numai că mi se pare un rol pentru care nu sîntem pregătiţi, dar nici nu cred că e posibil să-l jucăm... Pentru că foarte multe lucruri depind de România însăşi: reforma este o chestiune pur internă, şi tot ceea ce putem face noi este să dăm o mînă de ajutor.

S-a vorbit, şi se mai vorbeşte, fără îndoială, despre „colonialismul american“. Ar putea fi el pus sub semnul egalităţii cu spiritul misionar de care vorbeai?

Cred că da. Şi cred că de aici vin şi anumite neînţelegeri: cei care nu înţeleg acest spirit misionar îl pot lua drept colonialism. Cred că SUA poate fi un exemplu pentru alte ţări - însă noi nu încercăm să forţăm pe nimeni. Este deosebirea între a spune: **Uite o chestie care merge la noi, s-ar putea să meargă şi la voi**, şi: **Trebuie să faceţi chestia asta!** Una din valorile pe care am uitat să le enumăr la început este simţul practic; şi cred că el este obiectul principal al gîndirii americane.

A consemnat
Alex. Leo Şerban

ADAM SORKIN

Profesor, Pensylvania State University, traducător de poezie română în limba engleză

„N-am regretat vizitele în România“

Am venit pentru prima dată în România acum aproape cincisprezece ani, să predau literatura americană la Universitatea Bucureşti ca profesor asociat beneficiar al unei burse Fulbright pentru un an. Am ales România la sfatul unor foşti bursieri Fulbright, oameni pe care-i cunoşteam şi care mi-au vorbit - cu toţii - despre căldura românilor pe care i-au întîlnit, despre calitatea studenţilor şi buna lor pregătire, ba chiar despre relativa uşurinţă cu care la Bucureşti - în comparaţie cu alte localităţi est-europene - puteai găsi o varietate de mîncăruri. Ştiu că acum aceste adevăruri par ciudate. 1980, anul în care eu şi familia mea am ajuns în capitala României, a despărţit de fapt cele două etape de privaţiuni şi represiune şi pot eu însumi depune mărturie în acest sens, întrucît m-am întors aici într-unul din cele mai cumplite momente, în vara lui 1989, să-mi continui cercetarea universitară. Am găsit atunci un alt Bucureşti, însingurat printre prăbuşirile psihice ale celor pe care-i cunoscusem (unii deveniseră disidenţi şi rezistenţi, dar erau sumbri şi chinuiţi), un oraş greu de recunoscut chiar şi pentru unul ca mine, care-l ştiusem bine cu mai puţin de un deceniu înainte. Dar nu am regretat niciodată, pînă acum, vreuna din vizitele mele în România şi, de fapt, m-am întors de patru ori de atunci pentru conferinţe sau pentru perioade mai lungi.

De ce? Pentru că, în timpul primei mele vizite, am început să colaborez la tălmăcirea poeziei româneşti în engleză. Am făcut-o aproape din întîmplare, la cererea poetei şi prozatoarei Irina Grigorescu, colega mea de catedră, care dorise să arunc o privire pe nişte traduceri la care lucrase. Aşa am descoperit o preocupare extrem de plăcută şi aducătoare de satisfacţii care mi-a modificat, practic, cursul carierei şi propriile interese academice. Îmbinînd o dragoste şcolărească pentru cunoaştere şi respectul pentru conştiinţele educate cu activitatea creatoare a scriitorului, traducerea m-a schimbat pe de-a-ntregul, salvîndu-mi fiinţa interioară şi redînd-o creaţiei. Trebuie să adaug, probabil, că am fost norocos: universitatea pentru care lucrez a valorificat şi încurajat această nouă dimensiune a muncii mele.

Aşa am ajuns să cunosc o sumedenie de poeţi români prin propriile lor creaţii şi datorită eforturilor de a-i traduce, pe mulţi i-am cunoscut şi personal. În calitate de co-translator - ale cărui cunoştinţe de limba română sînt acum destul de largi, deşi mai degrabă pasive, dar căruia fluenţa şi îndemînarea în transpunerea poeziei îi sînt deja recunoscute - am publicat patru cărţi de traduceri. Lucrez permanent şi serios la alte patru. Am tradus mai mult de cincizeci de poeţi ale căror creaţii le-am publicat plasîndu-le la aproximativ 65 de reviste literare şi culturale. Unele dintre ele sînt foarte prestigioase şi desigur, succesul se datorează forţei şi talentului autorilor. Simt însă că nu sînt decît la început în ceea ce priveşte răsplata pentru darul pe care poeţii români mi l-au făcut mie personal.

Ce anume mă obligă la toate aceste eforturi pentru literatura română (şi e vorba, de fapt, despre poezia contemporană pe care o ştiu cel mai bine, în special de poeţii care au debutat în anii '76 şi '80)? În primul rînd, limbajul metaforic puternic al multora dintre poeţii cu care am venit în contact, un anume fel de a spune şi de a vizualiza care învie, pentru mine, gîndirea poetică polisemantică, bazată mai degrabă pe ascuţimea imaginaţiei decît pe limbajul intelectualizat (deşi jocurile de cuvinte nu lipsesc deloc). Apoi, muzica expresiei poetice - cum s-o descriu? - să zicem în cheie diferită, uneori chiar în altă modalitate decît tonalităţile şi sonorităţile cu care urechea mea era obişnuită din versurile americane. M-a mai atras, bineînţeles, existenţa unei bogate, variate şi rafinate tradiţii şi - nu în ultimul rînd - credinţa împărtăşită în importanţa esenţială a literaturii în vremuri de criză istorică şi politică, vremuri potrivnice imaginaţiei şi stărilor sufleteşti.

Toate aceste virtuţi ale poeţilor români, cărora li se adaugă o meritată încredere în valoarea propriilor lor creaţii, m-au convins de la început. Treptat, am fost atras de cei mai tineri, poeţii post-moderni în versurile cărora se întrevede fascinaţia influenţelor americane transpuse în analogii româneşti. Ca traducător, ele s-au întors spre mine ca nişte valori fantastice, ca nişte imagini revelatoare deformate de o ciudată casă a oglinzilor. Nu spun toate astea cu tentă sarcastică sau minimalizatoare. Capacitatea culturilor de a inter-reflecta, de a refracta, de a modifica şi de a da măreţie unuia prin celălalt, de a se dezvolta ajutînd alte tradiţii să înţeleagă ce anume sînt ele însele, de a glorifica scopuri încrucişate, de a cînta în armonie dar şi în dezacorduri, de a nega fără ranchiună - toate acestea fac lumea mai bogată şi mai plăcută. Uneori îmi vine să cred că ar fi fost mai bine dacă noi toţi i-am fi lăsat pe artişti şi pe scriitori, pe muzicieni şi pe actori să ne conducă spre lumile spre care noi şi semenii noştri tînjim, atîta timp cît ei continuă să creeze, înlocuindu-i astfel pe politicieni şi pe oamenii de stat. Lumile spre care primii ne-ar fi condus ar fi fost oricum lumi noi, iar rezultatele n-ar fi putut fi atît de stupide, groaznice şi previzibile.

În ceea ce mă priveşte, voi traduce în continuare poezia pe care o cunosc şi sînt sigur că această muncă îmi va aduce noi cunoştinţe despre lumea în care trăiesc şi despre tărîmurile noi ale literaturii.

În româneşte de
Elena ŞTEFOI

DAVID C. HENDRICKSON

Profesor asociat de ştiinţe politice la colegiul Colorado. A scris, în colaborare cu Robert W. Tucker, **Tentaţia imperială. Noua ordine mondială şi obiectivul american**

Regenerarea internaţionalismului

Domolirea impulsului izolaţonist

Faptul că politica externă americană este într-o stare de derută şi confuzie e unul din puţinele lucruri asupra căruia există astăzi un consens. Bobîrnacele şi chixurile din politica faţă de Bosnia, Somalia, Haiti, Coreea de Nord şi China, pentru a pomeni exemplele cele mai proeminente, au reliefat ridicolul întregului spectru politic. Atenţia sporită pe care preşedintele o acordă politicii externe pare a răspunde presiunii exercitate de formaţiunile electorale de acasă. Ca şi cum preşedintele Clinton ar considera că rolul său e cel al unui mediu, al unui spirit care adună cu mîna făcută grebla o colecţie improvizată de voci discordante venite dintr-un infern în care fiecăruia îi este permis să determine politica unui anotimp.

Dar problema preşedintelui e mai profundă decît convingerea lui aparentă că se poate construi cu succes o politică externă prin adiţionarea solicitărilor diverselor grupuri de interese. Dilema lui fundamentală este formulată încă în agenda lui politică folosită în campania prezidenţială şi care i-a impus cerinţe imposibil de satisfăcut. Succesul lui Clinton în portretizarea lui Bush ca preşedinte preocupat doar de politică externă, uitînd de problemele interne a acoperit faptul că agenda externă a partidului democrat cuprindea obiective mult mai ambiţioase. Internaţionalismul lui Bush era centrat pe renaşterea ideii de securitate colectivă: pe ideea că Naţiunile Unite cu Statele Unite în frunte vor garanta integritatea teritorială şi independenţa politică pentru toţi membrii societăţii internaţionale (deşi în practică această idee a fost aplicată destul de selectiv).

Strategia lui Clinton în pokerul politic jucat cu Bush a fost să pluseze toate mizele adversarului său. Clinton nu numai că a subscris la ideea „noii ordini mondiale", dar i-a adăugat şi altele, aşa că, însumată, agenda lui a devenit considerabil mai ambiţioasă. A promis că va exercita presiuni asupra Chinei pentru drepturile omului, legînd îmbunătăţirile de clauza naţiunii celei mai favorizate, că va impune democraţia în Haiti şi Cuba prin embargoul aplicat celor două ţări, că va opri agresiunea Serbiei în Bosnia prin lovituri aeriene şi se va opune oricărui acord care va da impresia că îi recompensează pe sîrbi pentru nelegiuirile lor. Practic nu a existat nici un punct de pe lista obiectivelor contemporane ale internaţionalismului american - prevenirea agresiunii, stoparea proliferării nucleare, promovarea drepturilor omului şi a democraţiei , ajutorul dat pentru oblojirea dezastrelor umanitare provocate de obicei de războaiele civile - pentru care Clinton să fi prevăzut un rol mai modest pentru Statele Unite. Dimpotrivă, principalul cap de acuzare era că Bush a făcut prea puţin, nu prea mult.

Astfel, administraţia Clinton a fost plasată de la bun început într-o situaţie destul de clară. Ea nu putea să treacă peste promisiunile făcute fără a împieta asupra credibilităţii. Dar totuşi nu putea să se ocupe de agenda externă fără a altera dorinţa de a se concentra asupra reînnoirii interne; el a fost ales datorită acestei promisiuni. Confruntată cu o opinie publică în care sentimentul dezangajării psihologice din lume era din ce în ce mai puternic, înfruntînd rezistenţă atît din partea aliaţilor, cît şi a Consiliului de Securitate faţă de proiectele sale preferate, administraţia ceda poziţie după poziţie în domeniul politicii externe.

Acest model de comportare a avut două consecinţe rele. Prima: America şi-a pierdut prestigiul în străinătate, dînd naştere sentimentului că nu se poate pune bază pe politica americană, că ea nu poate fi luată în serios (pentru că aşa cum spunea J.P. Morgan despre piete, ea fluctuează). În al doilea rînd, a fost efectul asupra opiniei publice din Statele Unite. O administraţie care-şi ratează toate probele la care ea şi-a impus să participe adînceşte sentimentul insularităţii poporului american şi tendinţa de dezangajare internaţională.

Deziluzia creată de un internaţionalism extravagant poate da naştere şi unei deziluzii faţă de formele lui moderate. S-a mai întîmplat aşa: Woodrow Wilson a formulat o versiune la fel de extravagantă a internaţionalismului, susţinînd că singura alternativă este revenirea la izolaţionism, pregătind solul reacţiei de care se temea cel mai mult. Nu numai că Senatul a respins aderarea la Liga Naţiunilor şi promisiunea de securitate colectivă implicită, dar opinia publică a refuzat şi angajamentul de susţinere a securităţii aliaţilor europeni, care reprezenta terenul de consens politic, fiind acceptat şi de republicanii moderaţi. Politica externă a lui Clinton, făţiş neo-Wilsoniană riscă o reacţie similară. Primejdia este că retragerile tactice vor fi percepute ca înfrîngeri, percepţie care va refuza şi un internaţionalism moderat, iar ca reacţie, eşecurile repetate nu vor permite înfăptuirea obiectivelor neo-Wilsoniene.

Misiunea politică ar fi de a salva internaţionalismul american de sine însuşi, de a-l salva ţinîndu-l în frîu. Cum poate fi înfăptuit acest obiectiv se poate vedea în relaţie cu cele trei probleme principale pentru care un grup de ţări a devenit simbolic: democraţia şi drepturile omului (Haiti, Cuba şi China), neproliferarea (Coreea de Nord şi Ucraina) şi intervenţia în conflictele civile (Bosnia şi Somalia).

Propagînd democraţia şi foamea

Nimic nu e mai deprimant decît politica Statelor Unite faţă de Haiti de la lovitura de stat din 1991, împotriva lui Jean-Bertrand Aristide. De trei ani, în numele democraţiei, ţara cea mai bogată din emisferă duce un război economic împotriva celei mai sărace. Contradicţiile acestei politici sînt evidente. În pofida interesului limpede de a evita un flux de refugiaţi, America pare să fi calculat totul în vederea provocării lui. Statele Unite au ocolit acest rezultat, doar înconjurînd insula cu vase de război şi refuzînd azilul politic refugiaţilor din Haiti. Logica americană pare a spune că liderii criminali din Haiti îi ameninţă pe toţi, în general, dar pe nimeni în particular. Deci refugiaţii pot fi trataţi ca migranţi economici, faţă de care n-avem obligaţia legală de a-i primi, deşi sîntem responsabili pentru disperatele condiţii economice care îi gonesc de acasă.

Politica americană a ajuns în acest impas din cauza convingerii că sancţiunile economice îl vor readuce la putere pe Aristide dacă va fi timp şi vor fi corect aplicate. Avînd în vedere care era obiectivul - înlăturarea celor care deţineau puterea militară - nu se pot exercita presiuni asupra celor bogaţi fără a-i atinge pe cei săraci. În acelaşi timp, teama elitelor de la conducere că vor suporta un val de răzbunare dacă se retrag, teama pe care dl Aristide a făcut prea puţin ca s-o înlăture şi doar la îndemnul Statelor Unite face ca cedarea să fie o soluţie dubioasă.

De la bun început, finalul normal al acestei politici ar fi fost folosirea forţei. Dar ea avea două inconveniente. I se opunea beneficiarul prezumtiv, dl Aristide, a cărui recentă declaraţie de tip oracolul din Delphi (considerată de Consiliul de Securitate ca o aprobare a invaziei americane) lasă loc de interpretare. Ţinînd seama de trecutul naţionalismului haitian şi de suspiciunea cu care haitienii urmăresc motivaţiile monstrului rece de la Nord, perspectivele ocupării ţării nu par grozave. Intervenţia militară va fi contestată şi de opoziţia din Statele Unite, pentru că americanii sînt departe de a accepta costurile financiare şi umane pe care le cere o ocupaţie.

În loc să se aventureze într-o intervenţie militară, administraţia ar trebui să-şi reconsidere politica de stimulare a democraţiei prin embargouri comerciale. Ineficiente în împlinirea obiectivelor politice, asemenea embargouri sînt extrem de efective în provocarea suferinţelor în rîndurile populaţiei civile, care măcar în teorie ar trebui să fie scutită de efectele sancţiunilor. Încercarea de a extinde democraţia prin embargouri comerciale violează două norme fundamentale ale colectivităţii de state: interdicţia amestecului în treburile interne ale statelor şi interdicţia de a cauza prejudicii nevinovaţilor. Ambele sînt acceptate de doctrinele internaţionale.

Avocaţii sancţiunilor economice, fie împotriva Chinei, fie împotriva statului Haiti, au definit dezbaterea ca fiind cea dintre interesele înguste şi idealurile nobile. Ei susţin că dacă Statele Unite sînt fidele bicentenarei tradiţii de libertate, trebuie să înceteze orice legături economice cu cei care nesocotesc drepturile omului. Potrivit acestei opinii, principiul neintervenţiei nu are o prea mare importanţă legală sau etică. În schimb regimurile nedemocratice sînt considerate nelegitime, însăşi existenţa lor violînd dreptul la o guvernare democratică. Legislaţia internaţională trebuie să aprobe orice măsură de hărţuire a unor asemenea regimuri, prin blocada navală interzicîndu-li-se şi dreptul de a face comerţ. Promovînd democraţia prin asemenea metode vom înlesni ambele, şi idealurile şi interesele noastre de securitate, pentru că ţările democratice nu se luptă între ele.

Acest consens al opiniilor este greşit, înţelege greşit tradiţiile americane, apreciază greşit sensul cutumelor şi legilor internaţionale, este greşit prin nesocotirea bazei etice din norma neintervenţiei, este greşită caracterizarea intereselor americane.

„Democraţiştii" au dreptate într-o singură direcţie: în felul cum apreciază valoarea intrinsecă şi exportul potenţial al ideilor şi instituţiilor americane.

Principiile constituţionale pe care este întemeiată această ţară - guvern reprezentativ, libertatea cuvîntului, separarea statului de biserică, protecţia legală a proprietăţii private şi a drepturilor individuale - au dovedit că fac minuni în culturi total diferite de a noastră. Chiar dacă idealurile şi instituţiile americane pot părea ca un implant în unele contexte culturale, sau periculoase pentru stabilitatea politică, dacă sînt introduse simultan, e greu de găsit în lumea întreagă vreun popor pentru care asimilarea măcar a unor idei în practicile lor guvernamentale să nu fie benefică.

Ideea că principiile pe care se întemeiază regimul american pot avea o aplicabilitate universală e foarte veche. Dar de-a lungul istoriei această credinţă a fost din fericire însoţită de ideea că nu avem nici dreptul, nici datoria de a interveni în treburile interne ale altor state.

Aceste idei n-au fost considerate contradictorii, de fapt ele aparţin unei singure şcoli de gîndire. Acceptarea neintervenţiei aparţine esenţialmente aceleiaşi logici ca şi acceptarea toleranţei religioase; ambele norme ale internaţionalismului de tip Westphalic au fost importate în ordinea constituţională americană. Negarea legitimităţii altor forme de guvernămînt ca şi intoleranţa faţă de eretici erau considerate a fi cauzele unui război perpetuu, fiind o insultă la adresa constituţionalismului şi internaţionalismului american. De-a lungul istoriei toate declaraţiile diplomaţiei americane au condămnat asemenea proiecte, de dreapta sau de stînga, asociate cu iacobinismul, cu Sfînta Alianţă, cu bolşevismul, toate refuzînd să recunoască legitimitatea unor guverne întemeiate pe principii diferite de ale lor. Asemenea proiecte, care promiteau cu îngîmfare o pace eternă de îndată ce va fi desăvîrşită revoluţia, au fost condamnate ca fiind contrare, cum zice Alexander Hamilton, „dreptului general al popoarelor, adevăratelor principii ale libertăţii şi libertăţii de opinie" (...).

Cînd a încetat războiul rece, reprezentanţii progresişti ai internaţionalismului american afişau o seamă de obiective ambiţioase. Dispariţia constrîngerii disciplinei impuse de războiul rece a favorizat expansiunea unor obiective pe care Statele Unite ar putea să le urmărească în lume. Telurile acestei agende active se identifică cu internaţionalismul. Şi prin opoziţie, critica acestei agende era desemnată ca izolaţionism. Dar, în aspectele esenţiale, agenda activistă este incompatibilă cu înţelesul tradiţional al internaţionalismului. Măsurile ostile împotriva altor state din cauza caracterului lor nedemocratic violează regula neintervenţiei. Războiul preventiv împotriva proliferării nucleare violează prohibiţia folosirii forţei, principiu esenţial care subordonează legii politica, una din trăsăturile esenţiale ale internaţionalismului american din acest secol. Acestea, sînt reguli de bază în înţelegerea modului cum funcţionează comunitatea internaţională, la jumătatea drumului dintre realpolitik şi revoluţie; realpolitik acceptă că nu există legi morale şi legale care să ţină la un loc comunitatea statelor; revoluţia încearcă abolirea sistemului de stat negînd permanenţa legală şi etică a principiului suveranităţii. E greu de presupus că astăzi se mai poate menţine o ordine internaţională stabilă, dacă normele care interzic intervenţia şi războiul preventiv sînt violate de statul cel mai puternic.

Agenda activă nu violează doar înţelesul tradiţional al internaţionalismului; ea opune în permanenţă Statele Unite aliaţilor săi şi altor puteri regionale. Ea ne promite, printre alte minuni - o poziţie de conducător mondial singuratic, fără susţinători printre ţările democratice sau printre membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate. E o evidenţă care s-a impus prin acţiunile unilaterale din criza bosniacă şi cea din Coreea de Nord. Ridicarea embargoului în favoarea Musulmanilor, sfidînd Marea Britanie, Franţa şi Rusia, ameninţarea cu războiul preventiv împotriva Coreei de Nord, sfidînd China, Japonia şi Coreea de Sud - sînt acţiuni care au contrazis în fapt politica internaţionalistă, identificată cu aptitudinea de a acţiona împreună şi nu unilateral.

Dilema administraţiei Clinton poate fi situată într-o perspectivă clară. În cele mai grave crize externe ea s-a găsit prinsă între obiectivele care duceau inexorabil la acţiune unilaterală şi vechiul **modus vivendi** favorabil acţiunii multilaterale cu aliaţi şi Consiliul de Securitate. Probabil că Clinton se aştepta la faptul că obiectivele sale de politică internă vor împieta asupra agendei externe, dar nu era pregătit să preîntîmpine opoziţia pe care obiectivele sale o vor provoca printre marile puteri, relaţiile bune cu ele fiind importante, dacă nu hotărîtoare. Administraţia s-a străduit să se adapteze şi cînd n-a putut a dat înapoi.

O retragere de pe poziţiile avansate pe care se situase administraţia Clinton era absolut necesară. Privită în retrospectivă era istoric inevitabilă (...). Fără a implica abandonarea internaţionalismului o asemenea cotitură politică trebuie considerată a fi o mai bună înţelegere a lui, oferind şi o seamă de avantaje practice. Se renunţă la perspectiva unui război ofensiv. Se evită consecinţele neplăcute şi greu de anticipat ale unei agende cu scopuri active, se oferă o bază pentru buna dezvoltare a alianţelor: rolul conducător al Americii nu poate fi exercitat fără analiza obiectivelor aliaţilor. Ni se cere să abandonăm iluzia unui rol conducător pentru care nu sîntem pregătiţi, într-o viziune a ordinii mondiale al cărei preţ nu avem intenţia să-l plătim.

(după **Foreing Affairs**, sept.-oct., 1994)

În româneşte de

Magdalena BOIANGIU

AMERICANII ÎI AŞTEAPTĂ PE ROMÂNI

Un investitor străin scrutează România prin binoclul său capitalist. La orizont - plaiul mioritic, piaţa virgină! „A beautiful country, a new market!" Odată sosit aici, însă, plaiul - e plaur, plutind mai mult sau mai puţin molcom în apele niţel cam mîloase ale tranziţiei. Debarcarea americană post decembrie '89 pe pla(i)uri româneşti s-a produs în mai multe maniere. Voi schiţa trei „trepte" ale prezenţei americane în spaţiul economic carpato-danubiano-pontic.

Treapta I: o reprezentanţă

O companie seriosă îşi poate deschide o reprezentanţă prin intermediul căreia încheie contracte de vînzare a produselor sale. Este cazul unui lider mondial în domeniul informaticii - IBM - reprezentat în România de firma autohtonă RBS (Romanian Business Systems). Vlad Bărbunţoiu, Software Manager la RBS, evocă istoria sinuoasă a relaţiilor noastre cu IBM: „Primele contacte cu ei s-au produs în anii '60, cînd Universitatea, prin academicianul Grigore Moisil, a promovat sistemele 360 de la IBM - un fel de main-frame-uri, calculatoare de mare capacitate". Totuşi, la sfîrşitul deceniului, puterea comunistă hotărăşte să cumpere un alt tip de licenţă, de la partenerul francez CII - curînd înghiţit de alte firme mai puternice. Licenţă la „a treia mînă", se pare - francezii cumpărînd-o de la canadieni, care, la rîndul lor, o luaseră de la americani. România construieşte pentru această licenţă o fabrică şi două institute - cel de Tehnică de Calcul şi cel de Informatică. Rezultatul - calculatorul Felix este necompatibil cu IBM; practic, relaţiile cu liderul mondial sînt rupte. Anii '70: o altă licenţă, din nou necompatibilă - calculatoarele Independent Coral. Ce înseamnă compatibilitate? Dl. Bărbunţoiu recurge la o comparaţie: „Exact ca la maşini. Puţine din piesele de la Dacia se potrivesc la Mercedes şi de la Mercedes la Toyota. Noi am reuşit performanţa unei perfecte izolări, chiar printre vecinii comunişti: polonezii au mers încontinuu pe licenţe IBM şi aveau în anii '80 mii de programatori care lucrau din India pînă în America. La fel ruşii, bulgarii, nemţii din RDG. Decizia politică personală a lui Ceauşescu şi orientarea lui anti-americană au făcut ca un segment de aproape 20 de generaţii de ingineri să se orienteze greşit, să intre pe o linie moartă. Noi îi spuneam Felix-ului chiar «găina moartă»".

Cine este RBS? Un SRL înfiinţat în 1990; are peste 50 de angajaţi în Bucureşti, o filială la Cluj şi una la Chişinău; este condus de Dan Roman, fost director al Institutului de Tehnică de Calcul, selecţionat de IBM în urma unui concurs sever. RBS îi asigură partenerului său o reţea de agenţi-vînzători care acoperă aproape toate oraşele mari ale României: în fine, respirăm uşuraţi, IBM s-a întors printre noi: cooperează, tot din '90, cu ICE FELIX SA, furnizează Ministerului de Interne echipament şi asistenţă pentru singurul (deocamdată), sistem informatic autentic din România - cel de Evidenţă a Populaţiei, sprijină Universitatea Politehnică din Bucureşti - căreia i-a donat cel mai puternic calculator din lumea universitară românească - un IBM 4381, în valoare de 3,4 milioane dolari....

Dar clienţii RBS-IBM? „Directorii de societăţi comerciale au învăţat «486», «386», «modem» cuvinte-cheie cu care jonglează nonşalanţi - şi cam atît. Dar asta e ca şi cum ai spune «ştiu de bujii şi de cuiui-ponton» la o maşină", declară Vlad Bărbunţoiu. Clienţii cu greutate ai firmei sînt regiile autonome, ministerele, companiile de asigurări, băncile. Acestea din urmă erau pe punctul de a se surpa - cu numai doi ani în urmă, sufocate de numărul mare de agenţi economici apăruţi peste noapte. „Un director de centru de calcul de bancă ne mărturisea că îşi dublase personalul nu numai în bancă, ci şi la oficii. Obţinuse, la numărul de tranzacţii bancare, un spor de doar 20%. Şi dacă şi-ar fi triplat personalul tot n-ar fi făcut faţă. A apelat la informatizare." Marile întreprinderi, însă, se mişcă mai greu. Din aproape 6000, procentul celor care în '95 sînt în stare să abordeze un adevărat sistem informatic nu se ridică mult peste 10% - deşi în jur de jumătate şi-au cumpărat, de acum, birotică şi calculatoare - PC-uri...

Treapta a II-a: consultanţă

Americanii au decis să-i înveţe pe micii întreprinzători carpatici „How to do", plătind, prin Agenţia Internaţională de Dezvoltare a SUA (USAID), programe de educaţie economică. Un exemplu: Centrul Româno-American pentru Dezvoltare a Iniţiativei Private (avînd ca partener contractual Universitatea Statului Washington) cu patru nuclee, două în Bucureşti, la Politehnică şi ASE - şi alte două în Timişoara şi Craiova. Vreme de şapte ani, USAID alocă 4.600.000 de dolari pentru funcţionarea acestor centre. Bugetul este „raţionalizat": „porţii" descrescătoare, pentru ca specialiştii care îi învaţă acum pe ceilalţi cum să stea pe propriile picioare să ajungă, treptat, să se finanţeze ei înşişi.

Centrul pentru Dezvoltarea Întreprinderilor Mici şi Mijlocii din cadrul ASE este condus de Ion Ursachi, profesor de management. În 3 ani de lucru efectiv, el a ajutat gratuit peste 2000 de persoane să-şi creeze şi să-şi conducă firmele. Pe lîngă consilierii români, aflaţi la dispoziţia debutanţilor în afaceri, în acest răstimp s-au perindat prin Centru peste 50 de specialişti americani, majoritatea universitari - plătiţi pe bază de contract. La serviciile lor au apelat categorii socio-profesionale foarte diverse: de la chimişti, electronişti, profesori şi pînă la oameni „fără pregătire". Un instrumentist într-o orchestră populară, de pildă, care făcuse turnee cu ARIA, dorea să întemeieze o brutărie. Cînd a venit prima oară la dl. Ursachi, nu ştia să facă deosebirea dintre preţ şi cost. Acum....

Treapta a III-a: investitorii

„Pe marii investitori americani încă îi aşteptăm" - mi-a spus Dana Dragostin, funcţionară la Departamentul Promovare din Agenţia Română de Dezvoltare. În topul primilor 15 investitori americani în România, figurează, pe locul 9, cu 3 milioane de dolari capital, o bancă româno-americană: Banca de Credit Industrial şi Comercial; partenerii sînt financiari californieni; partea română: Romanoimpex SA şi Romanoasig. Dl. Bandner Robert, director adjunct al acestei instituţii create în mai '93, mi-a explicat, în linii mari, că majoritatea clienţilor sînt investitori străini, decişi - în lunile următoare - să infuzeze în economia românească zeci de milioane de dolari. BCIC încearcă să simplifice operaţiunile bancare utilizînd un singur număr de cont (format din numai 6 cifre) pentru toate valutele şi să introducă în România pe scară largă leasing-ul şi operaţiile bursiere. Israelian de origine, format în Elveţia, directorul BCIC priveşte România cu un ochi proaspăt: „Este ce clădi aici!" - consideră el. Da, americanii au venit dar „n-au venit destul".

Totuşi, înainte să oftăm o dată în plus: „Doar cu Coca-Cola nu se face primăvară în România!", să recunoaştem că nu oferim, deocamdată, condiţii tocmai ademenitoare pentru companiile dornice să investească. Ce dificultăţi întîmpină, la noi, un om de afaceri străin? Iată: „În primul rînd, administraţia foarte complicată şi foarte neînţelegătoare; legi, norme, reglementări interpretate de cel mai mic funcţionar aşa cum vrea el. Ajungi cu un caz la trei responsabili diferiţi şi fiecare cere altceva. Dacă vii dintr-o ţară cu legi clare, aici eşti dezorientat şi ajungi repede la limita nervilor. Îţi repeţi într-una: e tranziţie, asta e! Şi mai este un lucru care mă doare, personal: străinii sînt văzuţi de autorităţi şi de o parte din români ca o găleată pe care trebuie s-o deşerţi de bani. Cum deschid gura şi se observă că sînt străin, reacţia e: dă-mi de 3-4 ori mai mult! Şi peste tot am impresia că trebuie să intru făcînd în primul rînd declaraţia de venit. Iar calitatea serviciilor nu corespunde preţului cerut. La hotel plătesc ca la Hilton şi capăt, în cel mai bun caz, servicii de motel de două stele!"

Tot treapta a III-a

Pe locul doi după Coca-Cola Bucureşti în topul furnizat de ARD, apare, cu 17 milioane de dolari capital, AMOCO România Petroleum Company. Corporaţia AMOCO este un partener de talie mare, specializat în rafinarea şi comercializarea produselor petroliere şi în petrochimie. Venitul net în 1992: 850 milioane dolari, 1993: 1.820 milioane dolari. AMOCO se mîndreşte cu sediul central din Chicago - a patra clădire din lume ca înălţime - cu faptul că deţine cea mai mare rezervă de gaze naturale din America de Nord, şi cu multe altele. Filiala din România, înfiinţată în 1992, are ca partener societatea ROMPETROL şi nu numără mai mult de 17 angajaţi - dintre care 6 sînt experţi americani.

Michael S. Adams, President and Resident Manager al AMOCO România, se amuză cu moderaţie aflînd că românii au privit serialul TV **Dallas** cu devoţiune şi susţine că afacerile „reale" nu au prea multe în comun cu „ficţiunea" de pe micul ecran. Sperînd că noua „lege a petrolului" nu-i va descuraja pe investitorii de profil, dl. Adams îmi explică: primul obiectiv în România al societăţii sale îl reprezintă prospecţiunile geologice şi geofizice. Ele vor demara în iunie, anul acesta, în împrejurimile localităţii Vipereşti - Buzău. Zona în care vor fora americanii cuprinde şi o parte - tradiţional bogată în petrol - din judeţul Prahova. Îi povestesc şi eu că, deja, în satele prahovene circulă din gură în gură o istorie înduioşătoare care sună cam aşa: „Americanii au văzut la noi, din satelit, o pungă uriaşă cu petrol la mare-mare adîncime. Atît de uriaşă e punga, încît tot ce s-a scos zeci de ani de aici e ca o picătură pe lîngă o cisternă. Ei ne vor da utilaje bune şi ne vom îmbogăţi - şi noi, şi americanii pe lîngă noi, că este de unde..." Interlocutorul meu se amuză, iarăşi, ponderat. „E o confuzie aici. Nu poţi detecta niciodată la sigur din satelit un zăcămînt - şansa e de 1 la 10. Deci explorarea e oricum riscantă. E drept, folosind apoi o tehnologie foarte avansată, şansa devine de 1 la 5." Numai în 1993 - arată, de altfel, raportul de activitate al corporaţiei, AMOCO şi-a permis să piardă, în Europa, 100 milioane dolari investiţi în operaţii de explorare.

Dar compania americană nu ţine să se limiteze la prospecţiuni. Ea ar dori să se extindă în România şi a iniţiat discuţii preliminare pentru posibile parteneriate cu ROMGAZ şi PETROM, dacă privatizarea continuă, dacă preţurile sînt avantajoase. „La o primă vedere, aici e o piaţă interesantă. Dacă România face în viitor paşii aşteptaţi şi ia deciziile economice corecte - se vor înmulţi investiţiile." Dificultăţile întîlnite de AMOCO? Similare cu cele invocate de directorul de bancă: „Reglementări în veşnică schimbare. În orice contract intervin schimbări. Dar aici e multă birocraţie. Şi trebuie să lucrezi în plus, pentru a face faţă schimbărilor zilnice şi a duce lucrurile mai departe, îţi trebuie multă răbdare ca să înţelegi cine ia cu adevărat deciziile şi cui e bine să te adresezi. Intervin frustrări. Nici una atît de mare încît să nu poţi face afaceri. Dacă acest lucru s-ar remedia..."

Dacă, dacă, dacă...

Pînă la urmă ajungi să îţi spui: de fapt, nu americanii se lasă aşteptaţi. Uite că, de data asta, noi ne lăsăm aşteptaţi de ei. Noi zicem aşa, generic şi tremolat: „Veniţi!" Şi ei, pragmatici: „Faceţi paşi! Corecţi".

Delia VERDEŞ

Topul investitorilor

SUA au demarat greu în afacerile cu România. În 1994 au început să urce în clasamentul investitorilor străini.

aprilie
1. Italia - 104.081.000 $
2. Franţa - 89.555.000 $
3. Anglia - 81.189.000 $
4. **SUA - 81.117.000 $**
5. Germania - 73.137.000 $

iulie
1. Italia - 109.371.000 $
2. **SUA - 105.107.000 $**
3. Franţa - 95.042.000 $
4. Germania - 94.663.000 $
5. Anglia - 64.427.000 $

august
1. **SUA - 106.752.000 $**
2. Germania - 98.266.000 $
3. Franţa - 96.288.000 $
4. Italia - 90.929.000 $
5. Anglia - 66.540.000 $

noiembrie
1. Germania - 103.556.000 $
2. Franţa - 101.376.000 $
3. **SUA - 98.970.000 $**
4. Italia - 98.561.000 $
5. Olanda - 68.306.000 $

decembrie
1. Coreea de Sud - 158.013.000 $
2. **SUA - 111.526.000 $**
3. Germania - 107.194.000 $
4. Franţa - 105.473.000 $
5. Italia - 103.543.000 $

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMAR: Magdalena BOIANGIU, Elena ŞTEFOI
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATA: Gabriela ANDREESCU, Corina MÎŢA
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 106
20-26 ianuarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CRÎŞME ŞI CAFENELE DE IERI, DE AZI ŞI DE AIUREA

© G. Varga

❖ Îşi amintesc sau tînjesc (printre alţii): Val CONDURACHE, Radu IONESCU, Z. ORNEA, Norbert DODILLE, Irina NICOLAU, Andrei IONESCU, Mihaela IRIMIA.

❖ În exclusivitate: Amintiri din Atlantida – o convorbire cu doamna Maria CANDREA (p. 9)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Poate fi construit noul?

Ori de cîte ori întîlnesc expresii precum „crearea economiei de piaţă“ sau „construirea unei societăţi noi, democratice“, îmi aduc aminte de cîteva rînduri scrise, acum vreo 15 ani, de Alexandr Zinoviev: „A construi o societate şi a construi o casă reprezintă două lucruri diferite. Atunci cînd se înalţă o casă, se aşază cărămida la locul potrivit, cu certitudinea că ea va rămîne acolo un timp suficient de lung. Imaginaţi-vă însă nişte cărămizi înzestrate cu conştiinţă şi voinţă, capabile să se deplaseze, să-şi schimbe forma şi dimensiunile, să se distrugă şi să zămislească alte cărămizi, împinse de dorinţa de a urca la etajele superioare şi de a înlătura celelalte cărămizi... Cu ce ar mai semăna o asemenea casă?“. Dacă Zinoviev voia să indice că folosirea metaforelor inginereşti e improprie atunci cînd e vorba de societăţi umane, în schimb, alţi filosofi şi economişti au mers şi mai departe, sugerînd că tiparul unei raţiuni constructive (opuse celei critice) e **eroarea fatală** care a făcut posibile experienţele totalitare ale secolului nostru. Cu toate acestea, ideea că **noul se construieşte**, că ne putem schimba **edificînd** societatea, economia de piaţă ori sistemul democratic domină discursurile semenilor noştri. Politicienii şi intelighenţia îşi fac un titlu de glorie din voinţa lor eminamente constructivă. A le spune, de pildă, că **piaţa şi societatea nu pot fi construite** pentru că prima e un proces dezvoltat pluricentric, iar cea de-a doua, o ordine spontană (auto-generată) înseamnă a te condamna dispreţului sau, în cazul cel mai fericit, ignorării.

E, desigur, mult mai facil să asociezi mecanismul economic cu hala Matache ori să identifici starea democratică a naţiunii cu mecanica votului din clădirea de pe dealul Mitropoliei. Şi totuşi, nu comoditatea e motivul principal care face frecventă utilizarea metaforelor inginereşti: imensele avantaje psihologice pe care le furnizează aceste metafore sînt mult mai însemnate, ajungînd chiar să estompeze - pentru un timp - dezavantajele praxeologice induse de vraja aceluiaşi discurs constructivist. Alesul poporului are astfel ocazia să se prezinte ca un tip activ, ocupat pînă peste cap cu treburile comunităţii din care face parte şi pe care vrea s-o facă nouă. Îl vei scuza, aşadar, dacă amînă „rezolvarea situaţiei“ care e, uitaţi-vă bine!, complexă. Treburile sînt încurcate de fapt din vina politicianului mult prea ambiţios; aşa încît îi vei concede bucuros să îşi mărească, de pildă, echipa de colaboratotri şi să rămînă totuşi singurul care decide ce se va face: în fond - ţi se va argumenta - şi maistrul constructor tocmeşte mai mulţi zidari ca să îţi termine casa, fără să-i lase pe aceştia să aşeze cărămizile după cum îi place fiecăruia. În numele construirii noului, omul politic îşi poate aroga finalmente dreptul de a se ocupa de fiecare „cărămidă“ în parte, ordonînd - prin tot mai numeroşii săi colaboratori - cum să fie mutată şi aşezată ea, cum să se nască şi cum să moară. Hotarul propriei libertăţi, momentul în care gesturile şi gîndurile individuale nu mai contează sînt greu de descris, tocmai pentru că ţin de fiecare în parte. Ceea ce e, în schimb, cert e că o adevărată catastrofă se va produce atunci cînd autonomia actelor celor mai banale va fi sacrificată în favoarea sentimentului de securitate pe care ţi-l procură discursul despre forţa constructivă a politicii. Numele acestei catastrofe este **imobilizarea individului**: cînd doar **ceilalţi** construiesc pentru tine, ceea ce poate fi făcut în chip simplu va fi complicat, ceea ce poate fi făcut rapid va fi întîrziat etc... Adevărul potrivit căruia te poţi mai uşor schimba singur decît îi poţi schimba pe alţii (M. Polanyi) nu a fost niciodată contrazis, ci doar ignorat.

Intelighenţia, deşi îi priveşte „de sus“ pe ingineri, scoţîndu-i din rîndurile sale alese, are totuşi ocazia, atunci cînd recurge la metaforele constructiviste, să îşi afişeze **bunele sentimente**. Prestaţiile sale cele mai zgomotoase se înşiră în jurul chestiunii „ce-i de făcut?“. Răspunsurile sînt, de bună seamă, diferite: pentru unii, instaurarea noului va veni de la o altă morală sau, dimpotrivă, de la un mult mai banal tur de scrutin; pentru alţii, ea va veni de la un şef luminat ori de la un partid mai disciplinat. Toate acestea sînt declarate apoi edificabile. În cazul intelighenţiei pe care o am în vedere aici, evaluarea adecvării mijloacelor la scopurile propuse cedează în acest punct pasul alcătuirii propriului portret: fiecare răspuns trebuie, înainte de orice, să te înfăţişeze bun şi altruist, drept şi nobil, decent şi invulnerabil. În fine, raţional. Nu ştiu cum se face, dar tocmai de aici răsar acele **belles âmes** pe care stihia leninistă le împinge încet-ncet către Revoluţie, către reclamarea **noului radical**. (Culmea e că acolo unde se poate vorbi deschis de Revoluţie, ea nu e necesară; invers, schimbarea e urgentă atunci cînd numele Revoluţiei nu poate fi pronunţat). Se naşte astfel o lume paranoică, în care haosul discursurilor constructive, îmbibate de bune sentimente e dublat de suspiciuni enorme şi de înverşunare: căci într-o societate dominată de ingineri ai cuvîntului şi ai sufletelor, casa comună nu se vede nicăieri. Noul nu mai există în forme discrete; reclamată cu disperare, în radicalitatea sa, schimbarea nu e recunoscută de nimeni.

Societatea comunistă trebuia construită ca o casă. Pentru a sugera cu ce anume semăna ea, Zinoviev a ales imaginea unor şoareci care, cu cozile înlănţuite (siliţi deci să respire împreună), îşi dau mîna şi - simultan - se strîng de gît. Un adevărat război al tuturor împotriva tuturor. Unul al şoarecilor: nici măcar al lupilor (aşa cum ne propunea Hobbes, descriind starea prepolitică), întrucît - zicea Zinoviev - lupul e un animal mult prea nobil pentru a exprima ce e omul care îşi construieştre societatea cea nouă. Cred că realitatea românească va înceta să fie un război al şoarecilor atunci cînd politicienii şi intelighenţia vor renunţa să îşi asalteze concetăţenii cu metafore constructiviste. Discreţia cu care noul intră în lume, ca şi graţia lucrului bine făcut nu împrumută de la aceşti ingineri aproape nimic.

Cristian PREDA

Vin americanii? Vin şi nu prea vin!

Dacă a-i aştepta pe americani înseamnă a-l aştepta pe Marele Investitor, pe Mr. Godot - ei bine, trebuie spus că va mai trebui să treacă un timp. Aşteptîndu-l pe Godot, businessmanul, Vladimirii şi Estragonii autohtoni ar avea ce să spere şi ce să deznădăjduiască în materii înalte precum: ameliorarea legislaţiei, simplificarea formalităţilor admnistrative, imaginea României (mereu de îmbunătăţit), mica mare privatizare, psihologia investitorului şi atîtea altele. Ne rămîne, în aşteptare, să murmurăm un slogan, şi anume (fatalitate!) unul tot yankeu: *small is beautiful.*

... Altminteri, americanizarea o găseşti peste tot - unde vrei şi unde nu vrei. Spectaculoasă, asurzindu-ţi timpanele şi luîndu-ţi ochii (blugi, pop music, ciungă, pepsi, şi reclamă, multă reclamă - suflet candriu al unui comerţ cam jigărit! - fascinante bancnote verzulii, evanghelizare), dar, la o adică, discretă, insidioasă, cuminte nevoie mare, ca iedul cel mic tupilat de frica lupului în ladă şi tăcînd chitic. Se insinuează peste tot, corupe pînă şi graiul (vorba cîntecului, Măria îi spune tandru lui Ion: „Strînge-mă în braţe şi ţucă-mă bine, Ioane!“, iar flăcăul ţipureşte în stil country: „Mary, you must have obsessions!“).

... Mai alaltăieri mă aflam în vizită la un vechi prieten. La momentul potrivit, prietenul scoase o glajă, îmi dădu să beau tărie ardelenească provenită dintr-un sat de prin părţile Huedinului. Dădui să îndrept ceea ce mi se părea o neglijenţă, dădui să pun *stupuşul* la loc, dar prietenul îmi spuse că asta nu se face; oare nu ştiam că stupuşul nu se pune la loc, sticla nu se astupă, semn de îmbiere a musafirului să mai ia cît poftеşte, şi chiar mai mult decît pohteşte pohta lui... Toate bune şi frumoase, toate la locul lor, dar un detaliu îmi atrase atenţia (nu l-aş fi observat dacă n-aş fi stat cu gîndul la articolul pentru Dilema): mirabila tărie era „îmbuteliată“ într-o sticlă de Coca-Cola - design Andy Warhol - iar stupuşul era dop din material plastic, nu capac metalic, necum dop din plută de stejar. A, ce peste potrivă potrivire! ce sincretism admirabil! Triplă inadvertenţă, profană triadă, în care nimic nu rimează cu nimic: curatul, incoruptibilul spirit autohton întemniţat în butelie, butelia însăşi, de cea mai pură esenţă warholiană, şi cosmopolitul temnicer, stupuşul din plastic, care păzea să nu se evaporeze nici o moleculă din licoare. Trebuie să recunosc că deşi inadvertenţa stilistică mi s-a părut flagrantă, n-aş fi observat-o dacă gîndul nu mi-ar fi stat la treburi ce nu mă prea privesc. Adaug la aceasta, ruşinat, că tăria nu mi s-a părut mai puţin bună din cauza contextului sincretic care o încadra.

Americanii, aşadar, vin şi nu prea vin. Americanizarea însă se întinde, vine de pretutindeni, eventual *via* Seul ori Singapore. Textul de faţă îl scriu la un PC sud-coreean compatibil IBM, deşi gîndului meu elegiac i s-ar fi potrivit, dacă nu chiar condeiul cu peniţă de alamă, atunci măcar un stilou Pelican. N-a fost să fie aşa şi n-are cum să fie altfel.

Iar dacă americanii vin şi nu prea vin, situaţia se mai înfrumuseţează orişicît la gîndul că, din considerente de simetrie, românii pleacă şi nu prea mai pleacă în voiaje, fie şi turistice, la capătul cărora Libertatea - şi statuia ei - să-i aştepte cu braţele deschise. Atîta timp cît drepturile omului sunt, - nu-i aşa - respectate, care-i problema? Ce atîta voiaj?

Sorin VIERU

FUNDAŢIA „NOUA EUROPĂ“ oferă, cu începere de la 1 octombrie a.c. **10 burse** de cercetare pe durata unui an universitar. Sînt admise **toate** disciplinele academice, cu precizarea că - în cazul ştiinţelor exacte - se vor selecţiona numai proiecte de cercetare fundamentală, cu implicaţii teoretice care să prezinte interes interdisciplinar.

Bursierii vor lucra în Bucureşti, beneficiind însă şi de un stagiu de o lună într-unul din marile centre universitare europene. Valoarea bursei e echivalentul a 500 DM lunar (plus 4500 DM pentru călătoria de studii). Bursierii vor fi selecţionaţi pe baza unui concurs de dosar, de către o comisie formată din trei universitari români şi trei străini (Preşedintele comisiei: prof. dr. Andrei Pleşu).

Condiţii de participare la concurs sînt următoarele:

1. vîrsta: între 25-45 ani;
2. titlul de doctor sau dovada că lucrarea de doctorat se află în faza ultimă de redactare;
3. un proiect de cercetare susţinut pe max. 3 pagini în engleză, franceză sau germană;
4. două recomandări (în limbi străine) din partea unor autorităţi în domeniu, din ţară sau străinătate;
5. o adresă din care să rezulte că instituţia în care lucrează candidatul este de acord să-i păstreze locul de muncă pe parcursul bursei (activitatea de cercetare a bursierilor implică participarea la colocvii săptămînale, precum şi la alte manifestări ştiinţifice cu caracter obligatoriu; în aceste condiţii, păstrarea unei angajări profesionale în altă instituţie e dificilă);
6. curriculum-vitae şi listă de lucrări (în engleză, franceză sau germană);
7. foarte buna cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Dosarele se vor depune pînă la data de **1 aprilie a.c.** la adresa: Colegiul Noua Europă, str. Tache Ionescu nr. 1, et. 2, apt. 5, sector 1, Bucureşti (între orele 10.00-12.00).

Rezultatele se vor comunica prin poştă în cursul lunii iunie a.c.

Relaţii suplimentare la tel. nr. **659.25.65.** (orele 10.00-12.00).

Aduse cu poşta

Excurs balcanic

Sînt naturi intelectuale al căror metabolism creator nu funcţionează optim decît în condiţia contrapunctului: de pildă, să alternezi o ocupaţie riguroasă, austeră, cu „o bere rece“, savurată în ambianţa unui local destul de suspect poate fi o voluptate secretă a unui intelectual subtil. Istoria e plină de exemple de acest tip şi cred că ar fi redundant şi tautologic să mai exemplific nominal. S-ar spune că există o fascinaţie aproape perversă a cîrciumilor „pitoreşti“, cu atît mai vie cu cît insul care i se livrează e mai sofisticat şi abstract - de altfel, nu întîmplător, euforia dionisiacă a însufleţit metafizica încă din vremurile ei aurorale.

Dincolo de aceste consideraţiuni generice, dacă revenim pe un teritoriu concret, indigen, constatăm că, din '90 încoace, numărul acestor binecuvîntate „refugii“ a crescut exponenţial, peisajul urban fiind invadat de felurite cîrciumi, cîrciumioare sau jalnice simulacre de aşa ceva, altfel spus „bombe“ - de la birturile cele mai sordide pînă la restaurantele „feerice“, a căror prosperitate se reflectă în dimensiunea (cosmică) a preţurilor. Românul, fie el parvenit sau filtrat prin cultură, are nostalgia cîrciumilor caragialeşti, provenite fie de la Ion Luca, fie de la Mateiu. Aşa încît numita invazie n-ar putea să-l lase indiferent.

Problema spinoasă e însă alta: dacă s-a produs o inflaţie cantitativă, în schimb calitatea acestor localuri e mai mult decît îndoielnică. Aproape în orice cafenea „medie“ eşti întîmpinat acru, funcţionăreşte şi tratat cu o condescendenţă stăpînită dificil. Dacă te hotărăşti să rămîi, trebuie să suporţi o muzică (de obicei) arăbească, să inhalezi o vastă gamă de mirosuri suspecte, să rezişti cazon la curentul care trece ca pe puntea unui vapor. Să fii indiferent la reclamele de pe pereţi, care distonează trivial cu restul decorului, să faci abstracţie de „oamenii muncii“ care se tutuiesc clamoros cu chelneriţele. Să nu fii iritat dacă eşti îmbrîncit în fugă de un chelner care-şi tratează cu promptitudine „clienţii casei“, lăsîndu-te să înţelegi (o, tu, cel mai greoi dintre muritori) că eşti nepoftit.

Şi, pentru că începusem cu ideea de contrapunct, voi încerca să descriu o alternativă la acest peisaj tern şi neprimitor.

Plaka, cartierul vechi al Atenei. Străduţe înguste, felinare împrăştiate ici-colo, căsuţe albe, mici grădini într-o cvasi-ascundere. Din loc în loc, la cîte o bifurcaţie de străduţe aşezate în trepte, întîlneşti, pe terase, cîte o tavernă. Brusc, eşti copleşit de lumină, muzică grecească şi luat în primire - literalmente - de nişte chelneri radioşi şi expansivi care te îmbie să rămîi. Dacă rezişti ispitei, depăşeşti zona cu sufletul împovărat de regrete, dacă nu, intri în ceva care ar putea să pledeze pentru ideea de „paradis terestru“. Atmosfera e sărbătorească, muzicanţii cîntă cu o exuberanţă complet ne-profesională, cîţiva dansatori de syrtaki le ţin isonul, chelnerii te fac să te simţi seniorial. Mîncarea, servită în străchini de lut, e preparată cu geniu culinar, vinul, aromat cu răşină de pin, e superlativ. Ai zice, într-un asemenea moment, că, la greci, singurul lucru important este plăcerea, manifestată sub o formă care combină simţul lor artistic înnăscut cu exuberanţa. Nici un alt popor nu pare mai fericit; un străin care străbate peninsula şi se opreşte aici cu greu ar putea crede că asta e patria metafizicii, reflexivităţii conceptuale şi întrebărilor despre fiinţă...

Brînduşa PALADE

Brennan's French Restaurant, New Orleans, Louisiana, U.S.A.

Un nou „Le Monde" şi criza presei

Săptămîna trecută, la 10 ianuarie, cotidianul francez **Le Monde** a apărut într-o înfăţişare nouă. Este un nou **Le Monde**, dar nou mai mult ca formulă grafică decît în spirit. La fel de auster, la fel de sobru ca şi înainte, fără fotografii, doar cu desene şi caricaturi: miza pe text. A fost modificată macheta, litera este alta, mai lizibilă, rubricile sînt altfel distribuite, dar ambiţia şi orientarea au rămas aceleaşi ca în urmă cu 50 de ani, cînd, în Franţa eliberată, generalul De Gaulle a reîntemeiat presa independentă; în perioada ocupaţiei, presa fusese „ruşinea acestei ţări" (Albert Camus, în august 1944). Prezentînd noul **Le Monde**, actualul director al ziarului, Jean-Marie Colombani începe de altfel prin a reaminti datoria asumată de fondatorul publicaţiei, Hubert Beuve-Méry: „Să se asigure cititorului informaţii clare, adevărate şi, în măsura posibilului, rapide, complete". Dar cum se motivează, atunci, nevoia de schimbare? Jean-Marie Colombani doar schiţează un răspuns, invocînd circumstanţele epocii: „Cînd informaţia în timp real invadează mediile, trebuia să dovedim din nou dimensiunea de neînlocuit a scrisului, cea care oferă distanţa şi reculul fără de care nu există cetăţeni activi şi responsabili". Este şi prea mult şi prea puţin spus, fiindcă marea şi cea dintîi problemă a presei de astăzi nu constă totuşi în competiţia, într-adevăr crîncenă, dintre difuzarea vizuală şi sonoră a informaţiei în timp (aproape) real şi îndepărtarea necesară reflecţiei, pe care doar scrisul o face posibilă. Este adevărat că informaţia televizată „impresionează" (în mult mai mare măsură decît cea radiofonică), fără a solicita spiritul critic, ba chiar îl alungă sau îl sufocă, dar există şi ziare şi reviste ce produc un efect similar. Dacă ar consta numai într-o confruntare de mijloace, atunci criza presei ar avea un deznodămînt previzibil şi destul de rapid. Ziarele ar fi condamnate implacabil la dispariţie, pe termen relativ scurt, iar următoarea victimă ar fi, neîndoielnic, radioul, răpus ori măcar puternic marginalizat de televiziune, căreia noile tehnologii îi asigură, s-ar părea, un triumf categoric şi absolut. După totalitarismele ideologice, de ce n-ar veni şi vremea totalitarismelor informaţionale?! Cîteva se şi întrevăd, de altfel.

Dar criza presei nu se rezumă la o bătălie tehnologică şi nici măcar nu-şi are rădăcinile în această dispută dintre imagine, sunet şi scris. La urma urmelor, noile tehnici permit de pe acum ca un ziar conceput şi redactat în capitala unei ţări să fie imprimat şi difuzat concomitent în toate marile oraşe ale acelui stat, putîndu-se chiar imagina şi soluţia transmiterii şi tipăririi lui directe la abonaţi, printr-un sistem de computere şi imprimante personale. Criza presei nu ar fi însă mai mică.

Dacă timpul de transmitere a unei informaţii s-a redus pînă la dispariţie, între eveniment şi ştire distanţa fiind deseori practic abolită („revoluţia română în direct"; „războiul din Golf în direct" etc), s-a redus şi spaţiul de cuprindere a informaţiei. Cu cît este mai rapidă şi mai „concretă", cum se întîmplă în cazul informaţiei televizate, cu atît ştirea este mai parţială, mai limitată şi, vrînd-nevrînd, mai „mincinoasă", mai puţin „adevărată". Fiindcă o informaţie rapidă şi concretă nu este în chip necesar şi una bună, iuţeala nu este un garant al adevărului. Şi nici „directul", românii au constatat-o de atîtea ori începînd din decembrie '89, de unde şi simpatica zicală din noul nou folclor: „Aţi minţit poporul/ Cu televizorul!".

Criza presei se află în altă parte: într-o criză a jurnalismului însuşi, îndiferent de natura mijloacelor tehnice folosite. Născut din nevoia de informaţie, jurnalismul nu s-a redus niciodată la pura informare - şi nici nu se poate reduce, decît riscînd să piară. O informaţie exactă nu va fi niciodată şi un adevăr, cu atît mai puţin adevărul însuşi. Există informaţii exacte şi corect transmise ce nu servesc la nimic - în afară, eventual, de îndobitocirea celui sau a celor care le suportă. Selecţia şi ierarhizarea sînt obligatorii, altfel se ajunge la o inflaţie aplatizantă la fel de nocivă ca şi absenţa de informaţie. Dacă nu încă mai nocivă, prin tocirea sensibilităţii şi anihilarea discernămîntului. Mai mult, fetişizarea informaţiei a dus - mai cu seamă la televiziune şi radio - la diminuarea comentariului (fără însă ca prin comentariu să se înţeleagă neapărat exprimarea unei opinii; nu toate opiniile au şi calitatea de comentariu). Jurnalistul s-a transformat într-un producător şi totodată un negustor de informaţie, abandonîndu-şi ori fiind silit să-şi abandoneze rolul critic, rolul de clarificator, rolul de „comentator". Între vînătoarea de informaţie şi iresponsabilitatea jurnalistică există cel puţin un raport de interdependenţă.

Noutatea cea mai şocantă a noului **Le Monde** este dispariţia editorialului din partea stîngă a primei pagini. Era o instituţie: a fost demolată. I-a luat locul o coloană de ştiri, iar editorialele, deşi s-au înmulţit, au fost exilate în interiorul ziarului. Semn al timpului, dar şi al cedării în faţa unei presiuni a contextului ce nu anunţă nimic bun pentru presă.

Mircea IORGULESCU

O virtute în criză: solidaritatea

În materie de valori, fascismul şi comunismul se află într-un raport de **analogie inversă**. Fascismul monumentalizează valori discutabile („rasă", „puritate etnică" etc.), în vreme ce comunismul compromite valori acceptate („dreptate socială", „umanism", „libertate" ş.a.). E greu de spus care din cele două procedee are consecinţe mai grave. Pînă la urmă, deosebirea este între derapaj mental şi ipocrizie, ambele amplificate pînă la crimă.

Una din valorile compromise - cu un paradoxal succes - de comunism este **solidaritatea**. Spun „paradoxal", fiindcă ar fi fost de aşteptat ca o doctrină a „poporului", a „masselor care fac istoria", a coeziunii proletare, a „colectivului" şi a „colectivizării" să se ilustreze prin consolidarea energiilor comunitare. În realitate, comunismul a fost o consecventă **subminare a comunitarului**, o subversiune bine întreţinută împotriva solidarităţii umane **reale**. Strategic, subversiunea aceasta e justificabilă. Ajuns la putere - de regulă - prin fraudă, lipsit, aşadar, de o legitimitate electorală amplă, comunismul a ştiut întotdeauna că duşmanul său cel mai de temut e organizarea unui front social larg şi bine structurat care să-l conteste. Posibilitatea de asociere solidară trebuia, deci, anulată, iar în locul ei trebuiau create **simulacre de solidaritate**, false exigenţe colective, de natură să excludă **simultan** emanciparea liberală a individului şi agregarea politică a unui bloc anti-comunist eficace.

Patologia solidarităţii în societăţile post-totalitare nu se poate înţelege fără un sondaj - fie şi rapid - în perimetrul solidarităţii **deviate** instituite de comunism. Să ne reamintim, de pildă, de **falsa solidaritate economică** obţinută prin exaltarea şi impunerea necondiţionată a proprietăţii colective. În acest caz, exproprierea abuzivă e camuflată de **retorica interesului de grup**, descris ca superior moralmente interesului privat. Or, în chestiunea proprietăţii, etica grupului e o contradicţie în termeni. Ceea ce îţi e propriu, proprietatea, nu poate fi, în acelaşi timp, propriu altora, decît încetînd să mai fie „propriu". De fapt, proprietatea colectivă impusă prin metode poliţieneşti dezamorsează sentimentul proprietăţii şi suspendă mecanismele răspunderii individuale. Proprietatea colectivă îl desolidarizează pe proprietar de ceea ce îi e propriu. Ea invită la **utilizarea** bunului colectiv, fără nici o preocupare pentru **administrarea** lui efectivă. Inerţial, această disfuncţie grevează şi societatea post-totalitară, o societate în care febra utilizării şi urgenţa consumului nu sînt dublate de rigoarea gestiunii. „Privatizatul" reuşeşte numai cu greu să intre în pielea „proprietarului": el vrea să valorifice maximal o administraţie minimală. Încă infectat de tactica sabotajului discret prin care înţelegea - sub dictatură - să reacţioneze la demagogia interesului colectiv, proprietarul „de tranziţie" e neglijent şi cu marfa şi cu clientul şi cu propriul său beneficiu. E înclinat spre aventura economică solitară, neatentă la context, insuficient „socializată".

Un alt chip al solidarităţii deviate era, în regimul comunist, **falsa solidaritate ideologică**. „Strîns uniţi în jurul partidului", toţi cetăţenii erau sfătuiţi şi, în fond, constrînşi să gîndească la fel, să adopte aceleaşi criterii existenţiale, să trăiască sub anonimatul unei teorii monolitice. Amputarea liberei cugetări era camuflată de **retorica obiectivităţii ştiinţifice**. Despre o evidenţă de tip ştiinţific (cum e evidenţa materialismului dialectic) nu poţi avea opinii. Adeziunea trebuie să fie imediată şi totală. Abaterile erau intelectualmente ilegitime şi politiceşte vinovate. Cu alte cuvinte, totul se reducea la înregimentare, consens, entropie ideologică. Consecinţele - prin ricoşeu - ale acestei solidarizări forţate sînt, în perioada post-totalitară, uriaşe. Mai întîi refuzul de principiu al angajării de partid. Experienţa solidarităţii falsificate de dinaintea revoluţiilor anti-comuniste declanşează, după revoluţii, culpabilizarea **oricărei** solidarizări şi, în primul rînd, a celei politice. Apolitismul şi apartidismul devin garanţii de moralitate. A organiza mitinguri împotriva puterii declarîndu-te, totodată, necontaminat de impuritatea politicului devine o cochetărie obligatorie. Tea'ma de aglutinare ideologică e, pe de altă parte, una din cauzele atomizării opoziţiei şi explică, în acelaşi timp, precarităţile ei doctrinare. Exasperată de excesele sistematice ale marxismului, opoziţia se dovedeşte refractară la **orice** sistem: e un amestec de insurgenţă romanţioasă, ideologie vagă şi dezbinare lăuntrică. Puterea, la rîndul ei, trăieşte în nostalgia vechiului „consens", tot astfel cum opoziţia se încăpăţînează în dizarmonie. Tendinţa de conservare a falselor solidarităţi de pe vremuri - iată maladia puterii. Incapacitatea de a obţine o nouă şi autentică solidaritate - iată drama opoziţiei. Trăim într-o lume a disoluţiilor incomplete şi a coagulărilor întîrziate. Individului massificat samavolnic de totalitarism îi corespunde, acum, individul isterizat, scuturat de frisonul absolutei sale „neatîrnări", nemobilizabil, ireductibil, izolat într-o convalescentă euforie a sinelui. De la cultul asfixiant al personalităţii unice s-a trecut la cultul **tuturor** personalităţilor, al „eu"-urilor inflaţionare, devenite legiune. Un teren foarte impropriu pentru constituirea şi consolidarea solidarităţii.

Falsei solidarităţi economice şi ideologice i se mai adăuga - în timpul dictaturii - **falsa solidaritate civică**. Frica generalizată şi paralizantă era camuflată de **retorica fericirii obşteşti**, întruchipată în mari adunări populare, defilări fastuoase, manifestări „spontane" ale iubirii pentru partid şi pentru conducătorul lui. Aceasta a fost **diversiunea festivă a solidarităţii**. Oamenii se descopereau legaţi printr-o facultate negativă: **obedienţa**. Dezastrul era ambalat carnavalesc, nemulţumirea accepta deghizamentul sloganului triumfalist şi al aplauzelor furtunoase. Civismul entuziast trebuia să se manifeste zgomotos pe toate treptele evoluţiei individuale: la preşcolari (şoimii patriei), la elevii ciclului elementar (pionierii), la liceeni şi studenţi (uteciştii) şi la adulţi (membrii de partid). Toate - spectre înşelătoare ale unei solidarităţi defuncte. Să nu ne facem iluzia că ceea ce viaţa noastră trecută a stricat în noi s-a reparat peste noapte. Continuăm şi astăzi să ne lăsăm vampirizaţi de proastele deprinderi care ne-au fost inoculate ritmic, decenii întregi. Abia dacă am reuşit să înlocuim solidarităţile false cu solidarităţi autentice dar **rudimentare**, solidarităţi gregare, superstiţioase, hrănite de o emotivitate parohială. Ubicuitatea facilă a unei religiozităţi mai curînd profane, proliferarea caragialescă a adunărilor comemorative, primirile prin judeţe ale preşedintelui şi ale guvernanţilor, idolatrizarea naţiei „eroice şi martire", sanctificările de doi bani ale „marilor figuri" autohtone şi, vai, mitingurile de protest ale tribunilor opozanţi, pendulînd între parastas şi cenaclu literar - sînt tot atîtea imagini ale unei lumi nesănătoase şi, din păcate, prea puţin conştientă de boala sa. Nu ştiu cînd şi cum va veni însănătoşirea. Dar restaurarea solidarităţii adevărate dintre oameni va fi unul din primele ei simptome certe.

Andrei PLEŞU

Ce tiraj are Gazeta Penitenciarului?

♦ Patru miliarde de dolari pentru ţările din răsăritul Europei ♦ Dintre care, pentru România... ♦ Magistrala cuvîntare a preşedintelui Bill Clinton ♦ Dl. Tărăcilă e născut în aceeaşi zi cu Eminescu ♦ Manifestări, sobor de preoţi, neam, suflet, fraţi, Partidul Democrat de Centru ♦ Masoneria franceză, Doina Cornea, Dan Petrescu şi alţi complotişti ♦

Dl Gheorghe Funar este aşteptat la Cleveland, Ohio

La Bucureşti, în ultimele zile, zgomotul a fost foarte mare; fie din motive politice (cu toate că iniţiativele dlor Tudor Mohora de la PSM şi Emil Constantinescu de la CDR erau previzibile de mai multe săptămîni), fie din motive aniversare, în care propaganda oficială a folosit din nou, pînă la saturaţie, adjective din familia **naţional** şi substantive precum **neam, ţară, popor** ş.a.m.d. Cu toate acestea, evenimentul cel mai important pentru noi nu s-a petrecut în interiorul actualelor graniţe ale României.

Preşedintele american Bill Clinton a ţinut, foarte recent, la Cleveland (Ohio), o cuvîntare interesantă pentru toate ţările de la răsărit de Elba. După cum se ştie, dl Clinton a anunţat cu acea ocazie o modificare bruscă a atitudinii ţării sale faţă de Europa de est; încă patru miliarde de dolari vor fi folosiţi pentru garantarea şi facilitarea afacerilor în aceste ţări; ajutorul va fi dat **firmelor private** din Statele Unite, fiind vizate mai ales cele mici şi mijlocii, avînd în vedere cîteva eşecuri ale unor companii de mari dimensiuni. Din aceste patru miliarde, trei sute patruzeci de milioane au fost deja disponibilizate pentru cei interesaţi.

Cuvîntarea dlui Clinton a fost ţinută în faţa unor reprezentaţi veniţi din toate ţările Europei răsăritene, din partea guvernelor şi din partea firmelor. Mediile oficiale româneşti au fost extrem de discrete în ceea ce priveşte participarea la reuniunea de la Cleveland. Atît de discrete, încît opinia publică din ţara noastră nu a putut să afle aproape nimic despre partea cea mai importantă din declaraţia şefului executivului american: **principalul scop al acestui ajutor**, dacă nu cumva chiar singurul, **este sprijinirea sectorului particular**. Aceasta pentru că, după opinia preşedintelui, şi nu numai a d-sale, marele obstacol în modernizarea economiilor din aceste ţări este **menţinerea birocraţiilor de stat**, care nu pot fi partener de discuţie pentru oamenii de afaceri americani.

Pasajul de mai sus conţine „mica scăpare" a relatărilor din mediile de informare favorabile partidului de guvernămînt şi a aliaţilor lor. Această **scăpare** poate produce mai multă nelinişte decît cele mai incendiare declaraţii ale liderilor de extremă dreaptă. Dar - cine ştie? - poate că lucrurile discutate acolo sînt fără importanţă pentru noi.

„Programul susţinut de cenaclul penitenciarului"

„Nu că mă laud, dar sînt şi eu născut pe 15 ianuarie, în aceeaşi zi cu Mihai Eminescu". Declaraţia a fost făcută la televiziunea de stat, pe programul unu, de către ministrul de interne al României, dl Doru Ioan Tărăcilă. Aceasta s-a întîmplat în cadrul campaniei oficiale „eminesciene" declanşată cu ocazia aniversării zilei de naştere a poetului, campanie la care s-a simţit obligat să participe „tot ce mişcă-n presa asta", ca să folosim expresia la fel de inspirată a unui confrate. Statui, adunări de preoţi de diverse ranguri, citate din poezia şi - mai ales - din publicistica lui Mihai Eminescu, oameni politici mai mari sau mai mici, literaţi de care auzim pentru prima oară, „manifestări de suflet", fraţii din Basarabia şi din Bucovina etc. etc. Singurul literat ceva mai cunoscut care a fost prezent, literat şi politician, a fost dl George Muntean, cunoscutul organizator al Partidului Democrat de Centru, partid care ameninţă de mai multe săptămîni că va ajunge foarte repede să intre în guvern.

Nimic nu este de comentat despre „acţiunile" şi „manifestările" care, probabil, se vor fi încheiat la apariţia acestor rînduri. Rămîne doar să citäm o relatare a primului program al televiziunii de stat.

● RELATARE A PRIMULUI PROGRAM AL TELEVIZIUNII ROMÂNE ● TELEJURNALUL DE SEARĂ ● DUMINICĂ, 15 IANUARIE 1995

„La penitenciarul Tîrgşor, singurul din ţară numai pentru femei, s-a consemnat astăzi momentul aniversar 145 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu. Cu această ocazie, a fost editată o gazetă volantă, specială şi prin faptul că articolele sînt scrise în totalitate de deţinute, şi a fost inaugurată o expoziţie grafică. Aniversarea lui Eminescu a continuat apoi cu programul intitulat «Luceafărul», susţinut de cenaclul penitenciarului. După o prezentare a personalităţii poetului, s-au declamat poezii, s-au interpretat cîntece pe versuri eminesciene, spectacolul încheindu-se cu recitarea «Luceafărului». La manifestare au fost de faţă comandantul închisorii, dl locotenent-colonel Nicolae Boştină, cadre din conducere şi ziarişti."

Vizita de lucru a preşedintelui Clinton la uzinele Ford

„Dacă cineva v-a spus altceva, v-a dezinformat. Eu nu am obiceiul să dezinformez decît dacă sînt bine intenţionat." Această declaraţie plină de miez a fost făcută la ultima conferinţă de presă a Partidului Unităţii Naţionale Române de către vicepreşedintele PUNR, dl Ioan Gavra. Nu are prea multă importanţă în legătură cu ce anume a rostit dl Gavra cuvintele acelea memorabile. Contează doar că ele pot fi folosite drept **motto** pentru evoluţia alianţei celor patru partide din arcul guvernamental.

După ce dl Tudor Mohora a plecat din PSM, dînd şi declaraţia citată de mai multe gazete, după ce dl Emil Constantinescu şi-a anunţat candidatura la preşedinţia Convenţiei Democratice din România şi la viitoarele alegeri prezidenţiale, reacţia PDSR, prin preşedintele său Adrian Năstase, a părut **timidă**. Deci, dl Năstase apare la TVR1, face cîteva aprecieri politicoase la adresa adversarilor din CDR, dar le dă a înţelege celor care vor să plece din PSM că nu au ce căuta în alianţa guvernamentală. În acelaşi timp, folosind din plin serviciile televiziunii, îşi convinge alegătorii că, spre deosebire de ceilalţi, face ceva „concret", „merge în teritoriu", însoţindu-l pe primul ministru în vizita d-sale în judeţul Argeş, vizitează întreprinderi bine cunoscute cum este cea de autoturisme, vorbeşte cu oamenii muncii ş.a.m.d.

Oricît ar asemăna adversarii d-sale aceste acţiuni (care, de altfel, se vor repeta - chiar dnii Văcăroiu şi Năstase au spus-o) cu nişte „vizite de lucru", nu trebuie să uităm că, pentru numeroşii alegători ai coaliţiei de la putere, **acesta** este modul în care se face politica şi nu altul.

Dacă e să ne amintim din nou despre ceea ce a spus preşedintele Clinton la Cleveland, acţiunile conducerii PDSR par să conţină, cu voie sau fără voie, un fel de **răspuns**. Deşi se vorbeşte continuu de **accelerarea privatizării**, asemenea excursii „în teritoriu" sugerează (uneori prin declaraţii cît se poate de clare) **rolul statului** în economie, preocuparea guvernului şi a partidului de guvernămînt pentru menţinerea **intactă** a marilor întreprinderi, singurele garante ale stabilităţii economice româneşti. Sectorul particular este aşa de puţin prezent în ultimele opinii oficiale, încît se menţine despre el impresia de „tolerat" pe care o au atît de mulţi analişti români şi străini.

„Bat cîmpii?... Bat cîmpii..."

Adversarii politici ai dlui Adrian Năstase nu se gîndesc, cel puţin deocamdată, la asemenea chestiuni. Ei trebuie să îşi rezolve situaţia din Convenţia Democratică, de exemplu. După ce dl Corneliu Coposu vorbise de „capitalul politic ce nu trebuie irosit" al dlui Emil Contantinescu, acesta din urmă îşi anunţă candidatura, fără să se consulte cu toată conducerea alianţei pe care o reprezintă, fără să ţină seama că alianţa respectivă este alcătuită din **partide** care ar fi trebuit să îşi spună părerea despre o iniţiativă cum a fost cea anunţată la conferinţa de presă de vinerea trecută.

De altfel, numai după o oră, la altă conferinţă de presă, preşedintele PSDR, dl Sergiu Cunescu, a spus cît se poate de clar că dl Emil Constantinescu nu s-a sfătuit decît cu amicii politici ai d-sale, cei din Alianţa Civică şi cei din AFDPR, numindu-i pe dnii Constantin Ticu Dumitrescu şi Petre Mihai Băcanu şi pe dna Ana Blandiana. În schimb, dl Cunescu a dat a înţelege că, „pentru că membrii consiliului de conducere sînt oameni civilizaţi", nu se vor produce mari certuri din cauza anunţului făcut de rectorul Universităţii bucureştene.

Consultarea cu toate partidele din Convenţie ar fi fost, mai ales pentru cei care perpetuează mentalitatea **revoluţionară**, o formalitate. Despre această mentalitate merită vorbit mult mai mult. Cu prilejul altei aniversări, care i-a blocat pe mulţi dintre oamenii politici ai opoziţiei, o publicaţie apropiată de dl Ion Raţiu, **Românul Liber**, a scos un număr aniversar. Printre multe lucruri scrise acolo despre revoluţia care trebuie continuată, merită consemnate şi următoarele păreri ale dlui Liviu Ioan Stoiciu despre cei care, în 1989, se opuseseră lui Nicolae Ceauşescu. Le reproducem la fel, fără să facem nici un comentariu. Dar nici unul.

● LIVIU IOAN STOICIU DESPRE EVENIMENTELE ANULUI 1989 ● „ROMÂNUL LIBER", ANUL XI, NR. 1, PAG. 6

„Interesant, după exact cinci ani, în 1994, am aflat de la dl Dan Amedeo Lăzărescu că masoneria franceză făcea caz din octombrie 1989 că în România va fi răsturnat regimul perestroikistului N. Ceauşescu de KGB-ul lui M. Gorbaciov, după nu se ştie ce scenariu «mondial»! (...)

Piese scrise de KGB-ul gorbaciovist şi puse în scenă de masoneria franceză anti-dictatorială, fără să uit că Doina Cornea avea o fiică la Paris şi Dan Petrescu avea «fir direct cu Parisul» nu-mi închipui exact prin ce minune, probabil prin emigraţia ieşeană... Bat cîmpii? Bat cîmpii..."

Radu Eugeniu STAN

Economie

Vulcanul inflaţionist încă fierbe

Un înţelept spunea: cînd mă analizez sînt intransigent cu mine; cînd mă compar, devin îngăduitor. Dl. Florin Georgescu **se compară**. Îşi trece în cont, în dreptul anului 1995, semnul plus... pentru o inflaţie de **numai** 30 la sută. Faţă de un minus mare în 1993, an în care preţurile au crescut de trei ori, ministru al finanţelor fiind tot domnia-sa. Şi faţă de un minus ceva mai mic în 1994, cînd, tot sub bagheta domniei-sale, preţurile au flotat mai puţin violent, creşterea anuală fiind de numai trei sferturi dintr-un întreg. Acum, în anul în care abia am intrat, consideră că i se cuvine deja un plus, pentru un salt al preţurilor ce nu va depăşi un sfert de arc.

Nivelul prognozat pentru 1995, de 30 la sută, i se pare atît de jos ministrului finanţelor, încît nu şi-a putut ascunde doza de entuziasm ce-i străbătea fiinţa în clipa în care ne-a dat vestea. Părea să spună: în 1995, inflaţia nu va mai fi de 300 la sută, ca în 1993, cînd preţurile au explodat; nu va fi nici de 70 la sută, ca în 1994, cînd am suportat două valuri mari de scumpiri, alături de cîteva mai mici, care ne-au dezarticulat bugetele de familie; va fi mult mai mică. Să exemplificăm. Un pachet de unt de 1000 de lei ar fi ajuns să coste - pînă la sfîrşitul acestui an - 3000 de lei... la nivelul inflaţiei din 1993. Sau 1700 de lei dacă inflaţia ar fi repetat curba din 1994. Ei bine, în 1995 preţul produsului în cauză nu va sări peste 1300 de lei. Nimeni nu poate contesta pasul înainte.

Numai că dl. Florin Georgescu se consolează cu următoarea judecată: după ce românii, timp de cinci ani, au suportat o inflaţie galopantă, chiar o hiperinflaţie, preţurile crescînd de 80 de ori, un „apendice" inflaţionist de **numai** 30 la sută ar putea să li se pară floare la ureche. Dintr-o astfel de judecată vine, probabil, entuziasmul ministrului finanţelor şi al întregului guvern.

Acest tip de comparaţie, pe verticală, e un îndemn de a privi mereu înapoi. De fapt în jos, unde nu se poate să nu găsim cîteva cifre ceva mai pricăjite, peste care să le aşternem pe cele din prezent, evidenţiind astfel un avantaj comparativ. Concluzia pe care o desprindem? Urcăm! Numai că normal ar fi să mutăm planul comparaţiei de pe verticală pe orizontală.

Sigur, este important să cunoaştem starea noastră actuală în comparaţie cu realitatea care a devenit istorie. Dar este şi mai important să ne comparăm cu realitatea din jurul nostru, cu adeyărurile lumii în care trăim.

În ţările industrializate, capitol ce include Uniunea Europeană, Statele Unite ale Americii, Canada şi Japonia, rata anuală a inflaţiei a fost de 2,4 la sută în 1994. Ea va cunoaşte o uşoară creştere în 1995, pînă la 2,6 la sută. Dacă dl. Florin Georgescu ar ridica privirea, ca să vadă mai bine cum aleargă lumea, în acest segment de timp, cum se mişcă ritmurile de creştere ale indicatorilor ce exprimă forţa economică a unei ţări - între care rata inflaţiei are o importanţă cardinală, pentru că arată mărirea sau decăderea banilor, puterea lor de cumpărare - atunci ar avea mai puţine motive de entuziasm.

Comparaţia cu lumea nu înseamnă numai o punere la încercare a orgoliilor. Pentru că noi nu ne întrecem cu ţările dezvoltate într-o competiţie **de onoare**. Noi facem comerţ cu aceste ţări! Şi, importînd sau exportînd, punem în relaţie directă inflaţia noastră de 30 la sută cu inflaţia lor, de numai 2-3 la sută. Diferenţa nu poate să rămînă fără urmări. Desigur, în dezavantajul nostru.

Diferenţa de inflaţie dintre noi şi ţările dezvoltate se va reflecta pe piaţa noastră internă, sub forma unei presiuni active asupra cursului de schimb valutar. Dolarul se va scumpi, în timp ce leul va continua să se deprecieze. Şi chiar dacă, în comunicatele Băncii Naţionale, vom continua să citim expresia „piaţa valutară s-a stabilizat relativ", inserţia cuvîntului **relativ** rămîne un semnal de alarmă. Pentru că, deşi leul nu va mai suferi prăbuşiri dramatice, asemenea acelora determinate de rate inflaţioniste de 200 şi 300 la sută într-un an, căderea lui nu se va opri atîta vreme cît inflaţia va fi mare. Şi 30 la sută reprezintă o rată încă mare.

Lucrurile se complică şi mai mult dacă renunţăm la comparaţii. Şi trecem la analiză. Ministrul finanţelor ştie bine că vulcanul inflaţionist nu s-a stins. Blocajul financiar, care potrivit unor date noi ar fi de 9000 de miliarde de lei, continuă să reprezinte un factor de presiune. Pentru că ani la rînd s-au vîndut mărfuri fără să se încaseze contravaloarea lor. Şi s-au cumpărat mărfuri fără să fie plătite. Dacă va veni vremea reglării conturilor, debitorii fiind obligaţi să-şi plătească datoriile, sumele respective vor umfla costurile iar în final se vor regăsi în preţuri. Sau poate guvernul va reporta blocajul în contul anilor viitori, ca să se protejeze de inflaţie?! Cum probabil că va proceda şi cu patrimoniile... reevaluate. Normal ar fi ca noile valori ale mijloacelor fixe, care au crescut de 10 ori la 31 decembrie 1994, să se regăsească în costuri şi apoi în preţuri, în cursul anului 1995, prin cotele de amortizare. Nu va fi însă aşa, pentru că s-a recurs la un artificiu extracontabil. Deşi maşinile şi utilajele au acum valori mult mai mari, ele vor fi luate în seamă numai... pentru a face mai impresionante carnetele noastre de proprietate. Sau pentru a fi vîndute mai bine într-un eventual proces de privatizare. Cît priveşte, însă, transferul treptat de valoare de la mijloacele fixe la noile produse, întreprinderile sînt autorizate „să uite" că executivul ar fi ordonat reevaluarea. Iată „avantajele" economiei centralizate. Numai că dezavantajele sînt mult mai mari.

Adrian VASILESCU

Cine provoacă şi cine e provocat?

Anul 1995 a început rău pentru opoziţie şi bine pentru putere, adică exact aşa cum ne-am obişnuit să se întîmple într-o ţară în care statu-quo-ul politic e mai important decît orice reformă economică iar cîrdăşia celor care au ce împărţi întrece în profunzime credinţa învinşilor în şansele unui program politic de viitor. Schisma socialiştilor şi cearta din Convenţia Democratică pe tema candidaturii la prezidenţiale, declaraţiile iritante ale liderilor UDMR, gafele universitarilor fără partid şi ilegalităţile bancherilor opozanţi - toate s-au întîmplat în favoarea partidului de guvernămînt şi în contul campaniei sale electorale. PDSR a fost deci ajutat de toţi cei care ar trebui să-l contracareze şi el a scăpat, pe neaşteptate, din menghina aliaţilor parlamentari şi din gheara nemulţumirii sindicale. Pretenţiile aripii Verdeţ se vor micşora măcar în săptămîna semnării protocolului cvadripartit, pentru că acum altele sînt grijile şi priorităţile în PSM,altele ofertele primite de guvernanţi dinspre formaţiunea condusă de Nicolae Manolescu. Liderii PDSR îşi pot permite să nu mai cedeze la ameninţări: siguranţa naţională şi legea privatizării, singurele puncte de program care interesează de fapt electoratul nu mai au neapărată nevoie de sprijinul parlamentar al Partidei Naţionale, despre care nici măcar nu se ştie dacă poate garanta supravieţuirea majorităţii politice şi a guvernului Văcăroiu. Desigur, guvernanţii au nevoie, mai ales în campanie electorală, de un cabinet care să nu se clatine la prima smucitură a bărbii păunesciene. Pentru o vreme, echipa actuală e apărată de propunerea de compromis tehnic venită tocmai de la specialiştii economici ai PAC, de arzătoarea dorinţă a foştilor ceauşişti de a participa efectiv la guvernare, de obstinaţia cu care UDMR încearcă să-l transforme pe fiecare român care se uită la televizor într-un antimaghiar convins că, printre altele, dictatura a avut şi meritul de a fi cuminţit -pur şi simplu - toate minorităţile. Sindicaliştii revoltaţi de ritmul lent al privatizării au, deci, destule motive să creadă că proiectul de reformă propus de guvern nu e cel mai rău de pe lume; sindicaliştii speriaţi de efectele negative ale economiei de piaţă îşi pot da seama, la rîndu-le, că iluzia protecţiei sociale întreţinută pînă acum de partidele stîngii trebuie abandonată, dacă şi Tudor Mohora promite accelerarea reformei şi ruperea de trecut; în plus, ascultînd atent vocile opozanţilor care condamnă programul de autonomie teritorială, Occidentul se va simţi obligat să recîntărească acuzaţiile de extremism la adresa coaliţiei proguvernamentale, ba chiar să accepte că preşedintele Iliescu e mai echilibrat şi mai consecvent decît adversarii săi politici chiar şi în ceea ce priveşte minorităţile.

Ce cîştigă, de fapt, opoziţia din această delimitare în ceasul al doisprezecelea de politica UDMR odată cu îmblînzirea criticilor aduse programului de reformă? În primul rînd, justificarea "patriotică" a inevitabilei sale scindări: dacă mult trîmbiţata (şi artificiala) "unitate" este sacrificată pe altarul "mîniei naţionale", eşecul pare mai uşor de suportat iar culpabilizarea reciprocă nu mai e necesară. In schimb, pentru UDMR "ruptura" ar fi profitabilă în direcţie contrară: victimizaţi şi "condamnaţi" să trăiască într-o lume care nu-i înţelege, maghiarii îşi pot regăsi unitatea pierdută (din pricina episcopului Tokes) pentru a înfrunta viitorul în numele unei cauze comune. Referendumul cu care ameninţă primarul Clujului va rămîne , probabil, o simplă ameninţare. Pentru a scoate în afara legii partidele constituite pe criterii etnice nu-i nevoie de consultarea întregii naţiuni: e deajuns, ca în Bulgaria, o bună lege a partidelor. Actuala majoritate parlamentară preferă să uite că ea însăşi e formată din partide care n-au alt obiectiv decît "scandalul interetnic" şi alt "merit politic" decît incitarea la ură. Prea laşi pentru a pune în discuţie propriul lor drept de a reprezenta "naţiunea", extremiştii unguri şi extremiştii români se tot provoacă şi se tot legitimează reciproc. Există în Parlamentul actual destui oameni capabili să-şi treacă peste adversităţile politice în numele interesului naţional, şi să voteze o lege a partidelor prin aplicarea căreia antiromânismul şi antimaghiarismul să nu mai fie stimulate din raţiuni electorale şi din neputinţă ideologică? Dacă răspunsul nu poate fi decît negativ, ce rost are să ne mai indignăm săptămînă de săptămînă - de parcă n-am şti cu toţii, ţărănişti, liberali, pacişti, pacifişti ori dilematici, că majoritatea naţională (care include tot felul de minorităţi) va urma îndemnurile funariste iar minoritarii vor ajunge să creadă în soluţia autodeterminării pînă ce o atare credinţă se va întoarce împotriva lor şi a noastră?!

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Alte bătălii între minoritari

Opoziţia parlamentară şi-a găsit, în sfîrşit, timp şi energie pentru a adresa noi ultimatum-uri liderilor minorităţii maghiare. Presa reproduce şi comentează lanţul de replici şi contrareplici, delimitările unora şi nedumeririle altora, jubilantele aprobări ale naţionaliştilor, nuanţările diplomatice ale reprezentanţilor PDSR. „Recursul la naţionalism nu mai poate fi evitat nici măcar de acele partide care de aproape cinci ani denunţă extremismul şi xenofobia puterii" constată **Jurnalul naţional**, în ediţia sa din 17 ianuarie. **Azi** merge ceva mai departe, căutînd partea bună a scandalului declaşat prin difuzarea programului de autonomizare semnat de preşedintele UDMR Marko Bela: „UDMR a realizat ceea ce-şi doreşte de multă vreme liderul de la Cotroceni, adică un adevărat consens între putere şi opoziţie". În viziunea ziariştilor de la **Libertatea**, acelaşi document, „prin care minoritatea maghiară scoate de la naftalină o teză cominternistă", e, de fapt, „un demers sinucigaş". Intenţiile politice ale UDMR şi „mişcările" partenerilor din Convenţie îl neliniştesc pînă şi pe prozatorul Petre Sălcudeanu. În tableta de politician din **Vocea României**, domnia-sa ajunge la concluzia că o reacţie dură din partea formaţiunilor din Convenţie convine de minune scopurilor UDMR: aceasta ar putea demonstra încă o dată Occidentului că în România toată lumea e antimaghiară, deci că respectiva etnie are nevoie de ajutorul financiar al tuturor fundaţiilor şi organismelor internaţionale. **România liberă** reproduce declaraţiile lui Nagy Benedek şi ale lui Radu Vasile: primul îşi retrage acuzaţiile la adresa lui Laszlo Tökes, cel de-al doilea îi dă dreptate lui Nicolae Manolescu, respingînd pretenţiile de autonomie teritorială ale UDMR: „PNŢCD nu va accepta niciodată cereri care să pună în pericol integritatea ţării", a spus, la ultima sa conferinţă de presă, purtătorul de cuvînt al celei mai importante formaţiuni de opoziţie. **Ziua** recurge la corespondenţa de la Budapesta semnată de Dorin Suciu pentru a ne înspăimînta cu ştirea conform căreia contestatul Laszlo Tökes (şi deci aripa radicală a UDMR) se bucură de sprijinul Uniunii Mondiale a Ungurilor. **Cotidianul** evită să comenteze noile tensiuni din CDR dar urmăreşte strategia UDMR în campania electorală pentru alegeri locale: „se încearcă atragerea electoratului şi de altă naţionalitate decît cea maghiară iar susţinătorii şi contestatarii episcopului Tökes îşi împart electoratul maghiar pentru a-şi asigura o majoritate în consiliile locale". Aşadar, aviz românilor slabi de înger, minoritarilor de altă etnie, nemulţumiţilor de Convenţie, celor sătui de patriotarda demagogie a **României Mari**! **Adevărul** se bucură să poată sintetiza astfel evenimentul săptămînii: „Prin programul său de autonomie, UDMR şi-a pus în cap aliaţii din CDR." Grupajul cu acest titlu este alcătuit din declaraţii ale liderilor PNŢCD, PL 93 şi PAC; alături de ele, punctul de vedere al preşedinţiei (care „evidenţiază caracterul neconstituţional, antidemocratic şi retrograd al conceptului de autonomie etnică") şi apelul răspicat al PUNR (care cere organizarea unui referendum pentru scoaterea UDMR în afara legii). După toate acestea, era „normal" să i se dea cuvîntul părţii adverse, pentru care declaraţiile unor lideri ai opoziţiei sînt pur şi simplu „surprinzătoare": „Vom cere explicaţii de la aliaţii noştri", zice Marko Bela, citat de **Curierul naţional**.

Finalul „piesei" s-a mai jucat parcă şi altădată: UDMR propune Convenţiei Democratice o întîlnire decisivă, PUNR e de părere că protocolul cvadripartit trebuie să includă şi organizarea unui referendum împotriva existenţei UDMR, PDSR pledează pentru moderaţie, albii fulgi de nea se topesc - chiar şi la minus 6-7 grade - în mocirla de sub cizmele multor armate care au deschis frontul electoral. (E.Ş.)

De jur împrejur...

Zombistoria

Nici n-a început bine anul şi m-am şi săturat de el. Raţiunile de stat provoacă în continuare raţiunea (pur şi simplu, raţiunea comună, raţiunea în comun), încît ultimul refugiu, ultima insulă în oceanul prosper de sînge planetar pare a nu mai fi rămas decît inima, cu strigătele ei. Strigătul inimii împotriva devorării raţiunii de către raţiuni: multe şi implacabile. Absolutismele au luat locul absolutului, fundamentalismele, pe al fundamentelor. Ce fel de lume e planeta? Tocmai: mai este planeta o lume? Logosul istoriei se desparte în silabe, se spune pe sunete izolate, brute. O societate a proliferării imaginilor, dar, ea, fără imagine, fără chip.

De cînd în cîteva puncte din Capitală pot fi găsite ziare străine (principalele mari cotidiane europene), nu mai vechi de cîteva zile, pentru a şti pe ce lume mă aflu am renunţat să mai cumpăr ziare autohtone. Aproapele a fost întotdeauna înşelător pentru cunoaşterea de sine. Raportul de preţuri e, de altfel, îmbietor: între 3 şi 4 la 1. Pentru a şti pe ce lume ne aflăm.

M-am bucurat, apoi, cînd studenţii (a căror sensibilitate - de sensibilitate este cea mai mare nevoie! - rămîne în continuare de avangardă) au protestat, în faţa Ambasadei Federaţiei Ruse la Bucureşti, împotriva intervenţiei din Cecenia. Căci maturitatea (politică, civică, intelectuală, cum vreţi să-i spuneţi) apare atunci cînd te poţi mobiliza pentru alţii, care nu-ţi sînt rude, neamuri, nu sînt de acelaşi neam, credinţă şi chiar rasă cu tine şi nu-ţi sînt nici măcar vecini. Cînd „geopolitic" (ticăloasă vorbă, care promite mai mult decît are, oficiază în loc să facă; geopolitica, laolaltă cu „biopolitica", sînt însăşi „esenţa" politicii, denunţată - prin adăugarea de afixe - ca absenţă a oricărei esenţe, ca mobilitate pură, ca disponibilitate histrionică infinită: ca şi naturii, îi place să se ascundă), cînd geopolitic, deci, nu ai nimic în comun cu fiinţele supuse suferinţei decît umanitatea ca atare, nudă. Abia atunci apare speranţa că vei şti să rezişti tu însuţi mai bine, să-ţi organizezi viabil propria casă, să te identifici cum trebuie în cuprinsul planetei, care poate aspira, astfel, să (re)devină o lume.

Uniunii Sovietice i-a urmat Rusia. Cu **decomunizarea** internaţională (despre decomunizările interne, din diferitele ţări foste comuniste să nu mai vorbim, căci doar s-a vorbit), adică cu desprinderea fostelor ţări satelit de pe orbita declarată a Moscovei, Occidentul a fost pînă la urmă de acord. I-a fost greu să înţeleagă, poate n-a înţeles nici pînă astăzi, dar a acceptat ce nu putea fi împiedicat. Spaima lui: focoasele nucleare, pentru care este preferabil un garant unic, ţinut în şah prin mijloace financiare supranaţionale. Şi spectrul fundamentalismului islamic în Europa. Cu o eventuală **derusificare** a zonei imperiale moştenite de la URSS, Occidentul nu mai pare a fi de acord. „Principala preocupare a şefilor de state occidentali o constituie stabilitatea ansamblurilor multinaţionale a căror descompunere ar putea pune în pericol echilibrul european. Între cele două principii aflate la baza dreptului internaţional modern, între **inviolabilitatea frontierelor** şi **dreptul popoarelor la autodeterminare** (s.m.), reacţia lor imediată este de a-l privilegia pe primul în defavoarea celui de-al doilea" (Daniel Vernet, **Le Monde**, 12 ianuarie 1995).

Acelaşi comentator compară ce se întîmplă în fosta Iugoslavie cu ce se întîmplă în posibil fosta Federaţie Rusă: „două federaţii în care una dintre componente aspiră să joace un rol dominant (sîrbii în primul caz, ruşii în cel de-al doilea) şi al căror element unificator l-a constituit, în ambele cazuri, regimul comunist întemeiat pe o ideologie totalitară şi un aparat represiv". Descompunerea „logosului istoric" nu se poate, probabil, opri la „stadiul Federaţia Rusă". Cert este că, o dată în plus, occidentalii se luptă cu evidenţele: acest război dă la iveală fracturile din interiorul aparatului de la Kremlin, „periculoasa slăbiciune a armatei sale, trompe-l'oeil-ul discursurilor pacifice ale Moscovei, fragilitatea reformelor sale şi descompunerea Federaţiei" (**ibidem**). Procedînd (pînă şi tactic: „armata rusă bombardează în loc să se angajeze în lupte de stradă; preferă artileria infanteriei, optînd pentru puterea de foc în locul nesiguranţei unei acţiuni corp la corp" - Dominique Le Guilledoux, **idem**) exact ca sîrbii, cum ar mai putea fi ruşii acceptaţi ca mediatori în conflictul bosniac? Cum să pretinzi să joci rolul de arbitru cînd, structural, te comporţi partizan?

Intervenţia militară rusească în micuţa Cecenie (13.000 km²) pare, în plus, a nu fi decît o „soluţie" de tip „fugă înainte" a unor conflicte interne. Comentatorii străini merg pînă la a o pune în legătură cu asasinarea ziaristului Dmitri Kolodov, aflat în plină desfăşurare a unei anchete asupra corupţiei din fruntea unităţilor repatriate din Germania. Cert este, însă, faptul că, în condiţiile în care un tir de tun costă 100$, iar unul de tanc, 4000, „factura" acestui război („un adevărat război, care va dura ani în şir", după cum a recunoscut ministrul rus al apărării, graţiosul Pavel Graciov, „cel mai bun ministru al apărării din istoria noastră", cum l-a calificat Eltîn) tinde spre o cifră estimată între 30 de milioane şi... 15 miliarde de dolari! Ceea ce, pe fondul unei economii bolnave, va da o grea lovitură reformiştilor de la Kremlin, aflaţi şi aşa în minoritate. Noul ministru al privatizării, Vladimir Polevanov, a anunţat deja că are în vedere „renaţionalizarea" unor întreprinderi „privatizate din greşală". Dublu efect, deci, al războiului din Cecenia: în exterior ca şi în interior, o evidentă consolidare a poziţiei „durilor", a anti-liberalilor. „Afacerea nu provoacă doar nefericire la Moscova: şefii complexului militaro-industrial au preferat întotdeauna cursa înarmărilor unei dificile reconversiuni la producţia civilă (Isabelle Lasserre, **Le Figaro**, 13 ianuarie 1995).

Avem, deci, de ce ne teme. Avem de ce protesta. „Afacerea" Groznîi ne poate privi mai direct decît am fi înclinaţi să credem.

„Post-istorie"?!? **Zombistorie**!

Bogdan GHIU

Argument

Tema dosarului numărului de faţă al **Dilemei** nu are nevoie de „argumente“: îşi pledează singură cauza. O cauză, de altfel, dinainte cîştigată. De ce? Pentru că, spre deosebire de concepte prestigioase, de realităţi impozante şi de fenomene şi structuri resimţite de toţi ca „familiare“ şi „evidente“, „date“ deodată cu specia umană, însă, în fapt, insesizabil „construite“, „fabricate“ de fragilul uman care caută tot timpul să se autodepăşească pentru a se putea cît mai bine apăra şi ascunde de imperativele cele mai intime ale fiinţei sale, „fugi înainte“ „făcute, iar nu născute“, spre deosebire, deci, de majoritatea suprapersonalelor creaţii ale spiritului uman în căutare de noi şi noi „trupuri“ („daţi-mi un trup, voi, munţilor!“, suspina poetul spaţiului mioritic), exemplul umil al crîşmelor, cîrciumilor, cafenelelor, birturilor, bistrourilor etc. scoate în evidenţă măruntele, invizibilele realităţi „de fapt“ care constituie „infrastructura“ însăşi a „duratelor lungi“ ale istoriei. Apariţia şi dezvoltarea lor este în mult mai mare măsură **naturală** decît aceea a imperiilor, de pildă. Căci ele, cu adevărat, **se nasc**. La mijloc de drum între spaţiul **public** şi cel **privat,** ele constituie locuri de refugiu al naturaleţii. Locuri unde tendinţele de exces ale oamenilor nu se lasă captate de ideologii, credinţe, utopii. Unde se iese din sine fără pericolul de a deveni altul. De la crîşmă te mai poţi, indiferent pe cîte cărări, întoarce acasă. Se poate pleca la război direct din cafenea? Da, dar, în acest caz, cafeneaua este locul de rămas-bun adresat lumii normale, lumii „lumeşti“. „Locurile de petrecere“ au constituit una dintre ţintele preferate ale conducătorilor autoritari: le-au desfiinţat sau infiltrat, „microfonat“. Căci unde poate fi surprinsă **adevărata opinie publică** - cu sclipirile ei de geniu, dar şi cu **sottisier**-ul ei inepuizabil şi revelator - dacă nu tocmai în aceste locuri **intermediare,** aşezate ca un tampon între spaţiile consacrate a două **datorii,** între **casă** şi **slujbă, în plus** faţă de binaritatea ucigătoare a acestora? O nuanţă, totuşi, care ţine de gradul de urbanizare al unei civilizaţii: cîrciumile pot fi, la un moment dat, **prea multe**; cafenelele, în schimb, nu vor fi niciodată **destule.** Iar noi, acum, tocmai cafenele adevărate nu prea avem, tendinţa fiind - ca în întreaga societate românească a clipei actuale - aceea a separării „la vîrf“ şi „la bază“, între luxul exorbitant şi mizeria mută, fără nume şi firmă la intrare. O dată în plus, din „micul Paris“ nu a mai rămas decît amintirea. Vie, însă. Nepieritoare. Mai actuală ca oricînd. **(B.G.)**

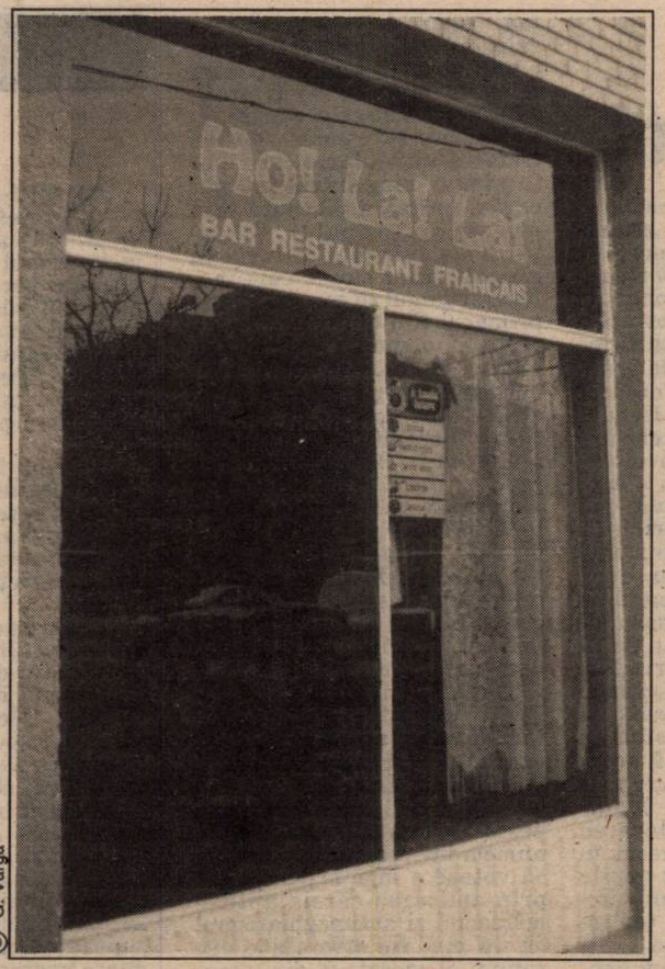

© G. Varga

Boema românească

Boema literară românească nu trebuie privită prin comparaţie cu boema franceză ori vieneză. La noi au coabitat o boemă a poetului „damnat“, care-şi etala geniul în speluncă, o boemă aristocrată, ţinută pe cheltuială proprie în case deschise, boiereşti, şi o boemă burgheză, a restaurantului şi cafenelei de lux, unde scriitorii stăteau alături de directori de ziare ori de industriaşi, împărtăşindu-se dintr-un **high-life** eterogen ca alcătuire culturală şi putere financiară. Dar pentru că modelul, de neegalat pentru scriitorul român din veacul XX, prizonier al clasei mijlocii, a rămas, nostalgic, clasa aristocrată din secolul XIX, noi nu am cunoscut cîrciuma şi cafeneaua literară de tipul francez ori central-european, decît în perioada comunistă, mai ales după anii '70.

Să încercăm o recapitulare: boiernaşii de la începutul secolului XIX, Conachii ori Văcăreştii, nu trăiau boema ca stare comunitară. Ei se închideau în iatac cu cîteva ţigănci şi cîţiva lăutari, mîncau temeinic, beau gospodăreşte, apoi, la adăpostul baldachinului, cu aceiaşi lăutari la ureche, aşteptau zorile în braţele unei ibovnice. E greu să numim boemă această viaţă aşezată gospodăreşte între plăceri şi obligaţii, dar sîmburele petrecerii întruchipează un „stil“ al risipei caracteristic boemei din toate timpurile. Paşoptiştii şi unioniştii au alungat lăutarii, cîntecele de inimă albastră, cît şi intimitatea iatacului, care a căpătat o onorabilitate occidentală. În momentele lui de libertate, Kogălniceanu era văzut în preajma unor stabilimente mai deochiate ale oraşului, dar cu fereală: trăsura aştepta la cîteva sute de metri depărtare, de parcă omul politic nu s-ar fi dus la petrecere, ci la o importantă întîlnire politică. Şi această tentaţie a uşurătăţii defineşte stilul boem, însă scriitorii noştri de frunte (intră aici şi Alecsandri, şi Kogălniceanu, şi Negruzzi) aveau moşii, conacuri şi nu uitau să fie în Parlament cînd interesul financiar le-o dicta. De aceea nici nu putem vorbi de-o viaţă boemă, nici de o comunitate care, trăind la voia întîmplării, se constituie într-un „club“, la antipodul cluburilor englezeşti.

De-abia „Junimea“ cristalizează veritabila „boemă aristocrată“. Băutura şi cafeaua erau pretextul colocviilor culturale de anvergură, sfîrşite şi ele în plăcerea pură, la Hotelul Rindar din apropierea Casei Pogor. În cazul acesta, o aristocraţie cu dare de mînă se defulează, atrăgînd în cercul ei o aristocraţie a spiritului, mai puţin înlesnită. Modelul se repetă, cu mai multă sobrietate, în cadrul cenaclului „Sburătorul“, dar banii lipsesc şi spiritul îşi ia revanşa.

Un alt fel de aristocraţie îşi inventează boema grotescă în anii '50, cînd scriitorii primesc în gestiune Pelişorul. Scriitorii, mai mari sau mai mici, stipendiaţi prin fabuloase premii de stat, se retrag la Pelişor, unde petrec, după puterea pungii, ca naufragiaţii pe-un vas care se scufundă.

La boema „Junimii“, Eminescu şi Creangă răspund cu o boemă singulară: colocviile în doi pleacă de la Bol(r)ta Rece, ajung la Hanul Trei Sarmale şi sfîrşesc la plăcintele Tincăi Vartic. E o boemă a speluncii, care a dat modelul pentru o altă boemă a anilor '70 şi '80, în Iaşi. Cu centre în Ţicău, la Dolhasca, în Casa Vapor şi mai tîrziu la Corso, această boemă a fost favorizată de marginalizarea politică a scriitorilor, cei mai mulţi dintre ei rămaşi fără slujbe. Abia aici boema românească se întîlneşte cu stilul consacrat în Cartierul latin, Montmartre, Montparnasse: pictorii pictează pe pereţi şi desenează pe şerveţele de hîrtie, iar scriitorii dezvoltă marile lor teorii avangardiste. Onirismul s-a născut şi el în mansarde înghesuite, în bodegi obscure, ori pe terasa Uniunii Scriitorilor unde prinde contur o altă boemă, cu totul diferită de aceea de la Capşa.

Însă toate aceste variante, care au produs tot atîtea stiluri de viaţă şi generaţii literare, programe de avangardă sau nostalgii conservatoare ascund cu greu arhetipul ideal al boemei la care a visat scriitorul român: o uşurătate ironică pentru cele practice, dublată de siguranţa zilei de mîine, garantată de o rentă solidă. Renta aceasta, oricît de precară a fost în anii '80-'90, a dispărut şi odată cu ea şi parfumul boemei. Rămîne în picioare modelul paşoptist, urmat de Sadoveanu, Rebreanu, Ionel Teodoreanu şi alţii: o boemă pe jumătate aristocrată, pe jumătate burgheză, cu stipendii obţinute gospodăreşte, cu plăceri „furate“, între două întîlniri de afaceri sau între două cărţi scrise. În umbra acestui model, adevăraţii boemi îşi vor construi pămîntul iluziei lor în cafenele şi cîrciumi de toată mîna sau la particulari cu pasiuni culturale, ca Niky Zaim, unde vor scrie un alt capitol al istoriei literare.

Val CONDURACHE

Cîrciuma – a cîta putere în stat?

Din Piaţa Galaţi dacă faci imediat la dreapta după „Café Poésie“, cum mergi de la „Beijing“ spre barul „Carioca“, te pomeneşti că ai şi ajuns la „Şarpele roşu“. De acolo cîrmeşti dreapta spre restaurantul „Herculane“ şi, pe urmă, tot pe dreapta, descoperi un local fără nume şi fără firmă, aşa cum sînt nenumărate în România. Cine stă să le mai numere? Păşeşti înăuntru. Înăuntru - frig şi şapte mese. Nici mari, nici late. Normale, ca să zic aşa, din pefeleu, acoperite cu muşama. Pe scaune din pefeleu, în scunda tavernă mohorîtă, şed o mulţime de bărbaţi, ba chiar şi femei, copii sărmani şi gureşi ai României post-revoluţionare. De obicei, şase mese sînt ocupate. Aşa că nu-ţi rămîne decît să te aşezi la cea de-a şaptea masă, cea mai depărtată de tejghea, cea mai apropiată de WC, în bătaia curentului, în susurul apelor. Acolo, lîngă pisoare, mi-a fost dat să aud o vorbă care - după umila mea părere de client - ar merita să fie afişată la loc de cinste pe pereţii tuturor localurilor din patria noastră, în locul clasicului, depăşitului şi proletcultistului: „Nu primim bacşiş!“.

Erau doi consumatori principali la masa aceea. Unul, nebărbierit, cu aparenţă pauperă, arătînd a pensionar pe caz de boală sau a şomer lăsat la vatră încă de pe vremea lui Ceauşescu. Celălalt, un pic mai în vîrstă, dar şi mai bine îmbrăcat, distingîndu-se printr-un guler elegant din imitaţie de blană şi un nas cărnos, roşu. Discutau politică şi consumau tărie de trei sute suta. Fiind larmă, nu desluşeam sensul discuţiei, dar percepeam numai, din cînd în cînd, nume cu care tot românul e familiarizat: Coposu, Cîmpeanu, Iliescu, peunereu, Piaţa Universităţii. Lîngă cei doi muşterii - care păreau să fie nişte fideli ai localului - stătea în picioare un individ evident mai tînăr, îmbrăcat îngrijit, cu un cojocel de piele întoarsă. Se vedea clar că nu e de prin partea locului. Se amestecă şi el în vorbă, iar cei doi îl acceptară fără rezerve. Discuţia continuă astfel o vreme, mai mult pe două voci, pentru că proletarul şomer şi nebărbierit cu alură de pensionar pe caz de boală părea să fi ajuns în stadiul în care e preferabil să te ridici şi să pleci, decît să rămîi pînă te trezeşte barmanul ca să închidă localul. La un moment dat, tînărul cu cojocel de piele se lansă într-o tiradă mai lungă, pe care domnul cu guler o ascultă curios la început, împreună cu clienţii de la masa vecină, care începuseră şi ei să urmărească discuţia. Din locul meu nu puteam să aud ce spune. Am auzit, însă, foarte clar vocea domnului cu nas roşu. Acesta îşi întrerupse, aproape violent, interlocutorul. Pe un ton ferm, răspicat, îi spuse intrusului: **„Ştii ce, domnule, să nu vii dumneata să ne faci, nouă, propagandă politică în cîrciumă!“**. Replica s-a auzit în tot localul. Am auzit-o şi eu, şi n-o voi uita cîte zile voi mai trăi. Şi de atunci mă gîndesc că, poate, Cîrciuma este - alături de Biserică şi de Armată - una dintre instituţiile fundamentale ale statului. O instituţie care - pentru a păstra nealterată esenţa devotamentului şi a credinţei - nu poate să suporte amestecul totdeauna necurat (impur şi, prin aceasta, impurificator) al propagandei politice. Este şi ea, cîrciuma, în felul ei, o „celulă de bază a societăţii“, un microcosm unde sînt protejate, potenţate şi-napoi la lume date toate durerile naţiunii. Un spaţiu care tolerează, ba chiar cultivă comentariul. Dar desfide militantismul. Cîrciuma întruchipează astfel - pentru slujbaşii oricărei Puteri - imaginea unei redute ce trebuie neapărat cucerită. Sau, cel puţin, redusă la tăcere. Căci, în mod virtual, orice bombă de cartier poate să explodeze, trimiţîndu-şi clienţii în stradă, în pieţe, pe baricade... Bat cîmpii? Atunci de ce s-au grăbit ocupanţii nemţi, în primul război, să închidă toate localurile de pe Calea Victoriei? De ce Carol al II-lea a vrut să desfiinţeze cafeneaua de lîngă Fundaţie, care-i stătea în coastă precum i-a stat sula, mai tîrziu, domnului Iliescu? Şi de ce, nu cu mult înaintea căderii lui Ceauşescu, au fost îndepărtate toate perdelele restaurantelor, de se uitau securiştii înăuntru ca-n vitrină? Înainte de a fi o putere de stat, cîrciuma este un loc unde numai cine nu vrea nu observă modul în care individul rîvneşte concomitent la intimitate şi la comuniune socială. Rîvneşte la libertate, în ultimă instanţă. Or, toate regimurile asupritoare din lumea asta au căutat să desfiinţeze: dreptul la intimitate, la comuniune şi la libertate. Aşa se face că, după atîtea dictaturi, nu mai avem nici cafenele autentice, populate de artişti subţiri şi clevetitori, nici crîşme adevărate, - unde să-şi bea aldămaşul tîrgoveţii şi micii proprietari agricoli, cei care generează capital, zi de zi, ceas de ceas, clipă de clipă şi-n proporţie de masă. Metafizice ca orice ideal, crîşma şi cafeneaua s-au retras din realitatea imediată, rămînînd suspendate în **illo tempore**, în noaptea grelei, zbuciumatei şi complicatei noastre istorii. În locul idealului nu putem palpa decît muşamaua unei cîrciumi cum este aceea de lîngă Piaţa Galaţi. Iar ca ea sînt nenumărate. Cum va arăta în viitor cîrciuma românească, numai Dumnezeu ştie! Eu ştiu că va arăta după chipul şi asemănarea consumatorului. Numai că dumneavoastră nu cunoaşteţi consumatorul român, domnilor! Pentru că nu-l veţi găsi nici în fauna pestriţă de pe terasa Uniunii, nici printre boemii din „Lăptărie“, nici printre belferii de la „Carioca“, epicureii de la „Odobeşti“ şi „Sexy club“, îmbuibaţii de la „Velvet“ şi „Elite“. Îl veţi găsi, şi încă majoritar, în nenumărate localuri precum acela de lîngă „Şarpele roşu“, cum faci la dreapta spre restaurantul „Herculane“. În acea cîrciumă fără nume trăieşte - că vrem noi, sau nu, că ne place, au ba - poporul român. Şi tot acolo, un domn zdrenţăros, cu barba încîlcită, care se crede agent CIA, mi-a spus: "Uită-te la ăştia! Parcă-au înnebunit cu toţii!". Ar fi trebuit să-i spun: „Ce 'şt' nebun?! Tu cum ai vrea, monşer, să arate un consumator, după atîtea dictaturi seculare, care durează de mai bine de 50 de ani?“. Dar eu, client cuminte, n-am zis nimica... Am preferat să consum în continuare. Şi să scriu.

Viorel MOŢOC

Masă rotundă la Rely

Invitaţi: Strungar, 55 de ani; Tinichigiu de construcţii, 53 de ani; Fost aviator, 54 de ani; Şofer, 47 de ani; Doamnă, basma albă, 50 de ani; Pensionar, 66 de ani; Şef administraţie spital, 88 de ani; Mihai Şerban, 75 de ani; Dispecer, Moreni, 45 de ani.

La Rely, prin Florească, poţi lua beri (la 500 de lei), sute de rom, coniac sau Săniuţă (la 300 de lei) sau mici la minut (tot la 300...). De pe mese îţi fac cu ochiul flori mov, semeţe, de muşama. De pe pereţi - desene explicative cu ce poţi face într-un local. De Rely în carne şi oase n-am dat, dar, unind mesele pătrate ale celor cîţiva muşterii de week-end, am format una rotundă:

Rep: Ne puteţi explica, în linii mari, ce v-a determinat să vă opriţi tocmai la Rely?

Strugar, 55 de ani: Mie nu-mi place deloc aici, dar n-ai unde să vii. Au fost 4 localuri: braseria, aia de sus şi dincolo, unde i-a mutat aici. Cîrciuma asta nu-i bună de nimic, da' dacă vrei un coniac la dus acasă aici îl bei.

Tinichigiu de construcţii, 53 de ani: Eu aş spune altfel, că-i o crîşmă mai retrasă, mai convenabilă la preţ - iau o bere la 500.

Fost aviator, 54 de ani: Stimată doamnă, nici un delincvent al televiziunilor 1, 2, 3... 5 nu mă-nteresează. Stimate domn, nu rîde, n-ai să-ntîlneşti în viaţa dumitale aşa aviator cum am fost eu. Am văzut cîrciumi şi la Moscova, şi la Odessa, şi la Sevastopol. Aicea vin ca să-nţeleg ce se-ntîmplă cu aceşti oameni.

Rep: Dar ce se-ntîmplă cu ei?

Fost aviator, 54 de ani: Toţi prietenii mei au luat-o pe linia... Năstase!... Mohoru!... lasă-te, băi, să vezi unde te duci... fără Opoziţie nu se poate construi un stat.

Rep: Dar la cîrciumă, în general, de ce veniţi? Ce motivaţie atribuiţi gestului dv.?

Şofer, 47 de ani (solitar), în picioare: Ca motiv, cîrciuma e ca să ne simţim bine, să pierdem timpul. Întrebaţi-o şi pe doamna cu basma.

Doamnă (unică), la 50 de ani, cu basma albă: Eu vin că mi-e-n drum. Da' pe mine să nu mă mai întrebaţi.

Pensionar, 66 de ani: La cîrciuma mică vii să-ţi faci poftă de mîncare, la cîrciuma mare e mai scump, mai multe obligaţii. Plus că la baruri nu-mi merge pensia. Să spună şi dînsul, că e venit cu mine.

Şef administraţie spital, 88 de ani: Locuiesc în sectorul IV şi venind în vizită la persoana asta nu mi-am permis să merg în altă parte că-s pensionar de pe timpul, scuzaţi expresia, al lui Răposatu'. Eu la 100 de rom fac poftă de mîncare.

Rep: Să înţelegem că băutura, şi în special romul, stimulează apetitul consumatorului său?

Mihai Şerban, 75 de ani: Înainte, pe Dorobanţi aveam o grădină. Te duceai acolo şi te simţeai bine după masă. Nu rom ci lichior aş vrea, dar n-am posibilitate de buzunar. Whisky nici nu ştiu ce-i ăla din cauză de buzunar.

Şofer, 47 de ani: Dacă nu-s mîncat iau 100 de votcă, dacă da, iau bere, vin. Deocamdată văd că am încredere în băutura asta.

Strungar, 55 de ani: Votca vă sfătuim să n-o beţi. Am făcut o agapă de sfîrşit de an la servici cu Rasputin şi m-am dus acasă, iar a doua zi m-am sculat cu gura uscată şi nici un pic de salivă. Am băut apă ca un nebun: 4 litri.

Pensionar, 66 de ani: Băuturile astea, Fanta, Cola, eu nu folosesc că-s scumpe. De ce să zic, şi nocive, că de-aia le fac reclamă. Cafea nu beau că-s hipertensiv.

Dispecer, Moreni, 45 de ani: Am adus hainele băiatului care se va elibera din zi în zi. Sîntem aici, din Moreni, Dîmboviţa, cu coniac pentru noi şi Fanta pentru şofer. Naturale nu-s nici la noi băuturile, dar mai închidem ochii şi tragem pe-o măsea.

Rep: Vă văd împreună cu soţia. Nu includeţi cîrciuma în locurile închise, consacrate cu precădere bărbatului?

Dispecer, Moreni, 45 de ani: La o onomastică vine şi femeia dar alta-i natura bărbatului, să fie mai răsărit şi dacă el nu face acasă scandal, nici femeia nu face.

Şef administraţie spital, 88 de ani: Eu cînd beau mă gîndesc acasă, la soţie, cu complimente bune, că-s alţii care vin şi nu-şi mai ştiu de cap. Aş veni, în principiu, onorabil, cu soţia, dar nu ne permitem la lux, ci la mîna a doua.

Pensionar, 66 de ani: Cu nevasta merg după masă la plimbare. Cîrciuma e un rău necesar: uneori e bună, alteori e rea.

Fost aviator, 54 de ani (cîntă): „Hai diram, diram! Dragostea-i muncea...!"

Strungar, 55 de ani: Săptămînal vin sîmbăta pe-aici, că-s divorţat.

Rep: La ce gînduri sau dezbateri de idei predispune statul la un pahar?

Strungar, 55 de ani: Prieteni am la servici, nu aici. Aici vin cu ziaru' (**Evenimentu'**), citesc şi nu-i văd pe ceilalţi.

Şofer, 47 de ani: De servici stau de vorbă, şi de vremea asta. Cînd am prieteni...

Pensionar, 66 de ani: La 2, 3, 4 zile, cînd mă scol, mai vorbim şi noi de-ale bătrîneţii: cine a mai terminat cu viaţa...

Moderatori
Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

© G. Varga

Barul visurilor mele

Să începem cu o întrebare: dumneavoastră vă ajung banii?

Mie nu-mi ajung nici să respir. Cum? Să mă întind atît cît mi-e plapuma? Astea au devenit vorbe de şagă! Cum să mă întind dacă plapuma mea e cam cît o cămaşă?

Pe vremea lui Ucigă-l Toaca (întîiul!), visam la un băruleţ sau o terasă, ceva decent şi civilizat, unde să-mi pot permite luxul cîtorva clipe de visare. Am uitat să vă spun că eu fac parte dintre cei care simt nevoia, uneori, să viseze cu ochii deschişi.

În imaginaţia mea, într-un colţ era un saxofonist, un chitarist sau o mică formaţie. Acum depinde. Chitaristul ar fi cîntat piese pe gustul meu din repertoriul clasic şi romantic, alternînd cu piese de jazz şi dansuri sudamericane. Formaţia ar fi cîntat nişte piese în genul lui Antonio Carlos Jobim şi nişte improvizaţii superbe, adevărate demonstraţii de spontaneitate muzicală.

Vă întreb şi pe dvs.: ceream prea mult? Aveam pretenţii prea mari?

După Revoluţie, m-am apucat să învăţ dansuri spaniole, sambe, bossa-nove, piese de jazz, chestii de genul ăsta. Speram să găsesc un băruleţ pe gustul meu unde să fac eu însumi ambianţa muzicală. Dar entuziasmul meu scădea pe măsură ce întîlneam peste tot jocuri electronice, muzică ţigănească, turcească, arăbească sau - în cel mai bun caz - radio Contact sau Delta.

Pe la sfîrşitul lui septembrie, cînd îmi pierdusem aproape orice speranţă, i-am găsit: simpatici, energici, dispuşi să gîndească. După ani de căutări zadarnice, parcă nu-mi venea să cred că poate exista atît bun-gust concentrat într-un spaţiu relativ mic. Iar ei, pregătindu-se în vederea deschiderii, căutau de cîteva luni un solist pentru programul muzical. Într-adevăr, întîmplarea este - uneori - foarte spirituală.

Ambianţa este - în acelaşi timp - modernă şi sobră. Barul este select, discret şi cochet. Nu vă spun adresa exactă, ca să nu se creadă că le fac reclamă. Totuşi, vă dau un indiciu: este undeva pe Calea Victoriei, într-o curte, la subsol.

Încă de la bun început, mi s-a atras atenţia asupra unui risc: acela de a cînta fără emoţii, dar şi fără plăcere, atunci cînd se vor instala obişnuinţa şi rutina. Desigur, s-ar observa imediat dacă solsitul ar cînta cu un aer plictisit, dezabuzat.

În cazul meu, acest pericol pur şi simplu nu există. Eu iubesc atît de mult chitara clasică („pianul cu 6 corzi"), încît voi cînta întotdeauna cu plăcere.

Din punctul meu de vedere, această activitate reprezintă şi o manieră convenabilă de a mai lărgi puţin plapuma. Adică de a trece pragul de la o sărăcie penibilă la o sărăcie decentă.

Vi s-ar părea ciudat dacă v-aş spune că sînt curios să-mi ascult programul şi cu urechile dvs.? Riscînd să fiu considerat naiv, eu vă aştept în fiecare joi şi sîmbătă seara.

Horia POPESCU

Cafeneaua Veche

Cineva mi-a dat ideea: „Du-te şi vezi ce se mai întîmplă pe acolo". **Birtul de pe Covaci**, cum apare în **Craii**... lui Mateiu Caragiale, a avut o perioadă bună chiar sub Ceauşescu. După '89, la un moment dat, s-a încercat retransformarea lui într-o cîrciumă mai de soi.

M-am dus... Am intrat, uşor contrariat de inscripţia de afară: jocuri electronice, biliard, non stop. Înăuntru, şase mese mizere. Am ales una liberă, după o oarecare ezitare. Alături şedeau patru inşi „de culoare". Mai departe, un domn în vîrstă, cu pardesiul pus pe spătarul scaunului, părea rămas acolo de pe vremea lui Paşadia. Se atingea extrem de rar de cafeaua din faţă. Cine ştie la ce se gîndea... La altă masă, un tip cu o căciulă rusească şi o mustaţă spicul grîului citea absorbit ziarul, lîngă o sticlă de bere. În sfîrşit, a cincea masă era ocupată de un fante de mahala şi de două femei uscăţive. Mai tîrziu aveam să observ că erau surdo-muţi. De durdulia şi frumoasa Raşelica, nici pomeneală; cu atît mai puţin, de cegă, de şampanie fină ori de **valsul domol, voluptos şi trist.** Din încăperile alăturate, veneau obsedante ţiuieli şi zbîrîieli de la pokerele electronice, combinate ritmic cu pocnetul sec al bilelor lovite cu tacul (de la pullul american ori de la carambolul franţuzesc).

După multe, multe minute, am fost băgat în seamă şi servit cu o cafea, îndulcită probabil după gustul vreunui barman hipo-glicemic. Pischwasser.

Instantanee

Cu timpul, ţiganii au prins a fojgăi peste măsură. Intrau şi ieşeau, vorbind în gura mare, preumblîndu-şi burţile, lanţurile de aur şi cojoacele, pe la masa rezervată neamului lor. Acolo îi aştepta un personaj rabelaisian, ca un poloboc cu două picioare. (Starostele lor?) Curînd, din patru, tuciurii s-au făcut şapte, apoi nouă şi chiar treisprezece; greu numărabili în zburdălnicia lor. N-am mai terminat cafeaua.

Capşa

Zece dimineaţa. Între două întîlniri, frig, urît şi plictiseală. Unde se poate pierde un ceas şi bea o cafea? După multe bîjbîieli, am ajuns tot la bătrîna Capşa. Braseria era pustie. Am fost singurul client, la acea oră matinală. Singur singurel în ditamai sala. Nici un zgomot. Doar tulbureala dimineţii. Mese albe scaune roşii. Straniu. M-au servit doi chelneri silenţioşi cu şervete pe mîini. Ca pe micul prinţ. Cafeaua? Excelentă. Preţul? Patru sute zece lei. Parol d'honneur!

Copli-fast food

Între Gambrinus şi Cişmigiu, pe locul unui vechi restaurant, prost şi cu pretenţii, a apărut această firmă de sorginte grecească. Deşi scrie „fast food", nu e neapărat „fast" şi nici "food" nu e obligatoriu. Poţi doar să bei, ness, coca-cola ori lapte bătut, după cum foarte bine poţi să stai şi degeaba. Preţurile nu-s nici prea prea, nici foarte foarte. E o sală mare, cu două nivele, plină de obicei de studenţi şi elevi; tineri îmbrăcaţi modern ori extravagant, dar şi oameni obişnuiţi ori chiar sărmani. Printre pălăriile cu boruri întoarse, mai există şi cîte o căciulă à la răposatu. Cizmele la modă (carîmbii mai ridicaţi în interior) stau sub mese, alăturea de ghete înnoroite şi scîlciate. În orice caz, predomină blugii evazaţi, ciorapii pînă deasupra genunchiului, rucsacele şcolăreşti, perciunii à la Elvis şi neperciunii à la Klinsmann. Într-un cuvînt, moda Beverly Hills. Localul aduce a caffeteria studenţească americană. Am văzut şi o haină de blană superbă. Dar luxul e democratic şi plăcut aici, nu fandosit şi opresiv. La intrare e un stativ cu ziare greceşti. Vin mulţi greci. Din loc în loc, sub cîte o beretă ori în dosul cîte unei perechi de ochelari rotunzi, bănuieşti privirea vreunui artist. Tablourile de pe pereţi sînt imitaţii supă Dali ori Picasso. Luminaţia a giorno şi ferestrele cît un perete transformă sala într-o uriaşă vitrină. Cerşetorii şi aurolacii îşi lipesc curioşi nasurile de geamuri. Şi văd pui la rotisor, şniţele enorme, brînzeturi, sucuri, fete frumoase şi băieţi galanţi. O lume cosmopolită, strălucitoare şi veselă. Are stil cîrciuma, zău aşa.

Andrei MANOLESCU

Despre cafenea, cu respect şi dor

În fiecare familie există o bătrînică sfătoasă care lasă în urma ei pilde şi vorbe cu duh. A noastră se numea Mari. Ori de cîte ori cineva făcea o referire la soartă, ea intervenea ca să spună că şi-o face omul după mintea lui. Am avut o prietenă, zicea, care visa blănuri şi bijuterii; s-a căsătorit cu un armator din Galaţi şi le-a avut. Mie, adăuga, mi-a plăcut să joc table; m-am căsătorit cu unul care avea cafenea şi am jucat. Aşa am aflat de timpuriu că la cafenea oamenii jucau table.

O altă informaţie despre cafenea mi-a parvenit tot de timpuriu, tot din familie şi tot de la Galaţi. Fratele lui Mari, Trasibul Santorineanul, ţinea restaurantul number one din oraş. Mare cartofor, Trasibul obişnuia să joace cărţi cu clienţii. Nevastă-sa, sătulă de ghinioanele lui, trăgea cu coada ochiului la ce se întîmplă şi, cînd pierdea prea de tot, venea şi răsturna masa cu un gest scurt. Gata, gata cu cărţile, aici nu e cafenea! Deci, am dedus logic, la cafenea oamenii jucau şi cărţi.

Aceste informaţii mă mirau pentru că nu se suprapuneau deloc peste propria mea experienţă de cafenea. Aveam patru ani şi mergeam la cafenea cu tata. Peste drum de Banca Naţională, dădeai colţul unde era atelierul de proteze şi centuri pentru hernii - vitrina plină de mîini şi picioare de lemn, chingi, catarame şi bucăţi de toval - şi intrai într-o curte lungăreaţă care te ducea drept la cafenea. Acolo se adunau macedonenii prin anii '50. Ştiu precis că nu jucau nimic. Înjurau pe comunişti. NU venea nici o femeie. Pe mine nu mă luau în seamă. Şi totuşi nu mă plictiseam. Aşa e la cafenea, te uiţi în jur şi nu te plictiseşti.

La începutul lui 1950, cafenelele au dispărut. Omul de tip nou nu trebuia să-şi piardă timpul în locuri neorganizate şi nesupravegheate. El asculta conferinţe educative după care juca şah la clubul întreprinderii...

Dacă pofteai o cafea puteai s-o bei în baruri şi în unele restaurante. Întrebai modest, vă rog, serviţi şi cafea? Dacă răspunsul nu era nu, daul se rostea cu greaţă. Aşa că toată studenţia am băut votci. Pe urmă, îmi făceam plinul de cafea la servîci: una, două, trei stacane. Cu cît ceaşca creştea, cu atît cafeaua înceta să mai fie o băutură care produce comuniune. Despre birourile unde prezenţa carismatică a unuia strîngea mai mulţi colegi în jurul unei cafele mici, şefii spuneau cu dispreţ dojenitor, acolo e cafenea. Pe urmă au venit cele două cincinale ale nechezolului. Cafeaua s-a scumpit. ajunsese românul să-şi refiarbă zaţul. N-am să uit că, în 1984, un prieten a pus cîteva boabe de cafea într-o cutiuţă cu capac etanş şi ne-a zis, vreau să pot să arăt băiatului meu, cînd va fi mare, cum arată cafeaua.

Şi a vrut Dumnezeu să avem parte de 1989. Primul meu gînd a fost să deschid o cafenea. O cafenea cu multă cultură, **un loc**, nu un spaţiu comercial. Nu am deschis-o. Şi cînd mă uit la cafenelele pe care le-au deschis alţii îmi vine în minte televizorul cu radio, barometru şi ceas: cafea cu biliard, cafea cu Mirinda, cafea cu gumă de mestecat... Muzica urlă tare şi te invită, bea şi pleacă! Nu tu un ziar, nu tu nimic. Cineva, cu mînă moartă, îţi pune în faţă o cafea şi te urmăreşte cînd pleci cu o privire uşurată. Oamenii nu se cunosc, nu se salută, nu îşi zîmbesc. Intră şi ies ca din Bufetul Gării. Perechile de îndrăgostiţi mai rămîn după ce ceaşca s-a golit; ei şi bişniţarii. Nu era aşa cafeneaua lui Mari. Cafeneaua lui Mari era un mod de viaţă.

Meseria m-a silit să citesc, între altele, studii legate de sociabilitate. Ştiu că trăim în epoca lui Fast Food, că oamenii se grăbesc atunci cînd pierd timpul, că nu mai au stare. Mă tulbură însă două lucruri, altfel aş spune, domnule, nu se mai poate face nimic. Mă tulbură faptul că uneori se întîmplă să fie bine. Mă aflam recent într-o cafenea. Eu şi bărbatul meu eram singurii clienţi. Mai fuseşem o dată şi nu ne reaminteam cînd. În iulie, ne-a spus patronul băgîndu-se firesc în vorbă. Al doilea lucru care mă tulbură este faptul că mă simt vinovată cum, de altfel, simt că şi alţii sînt vinovaţi. Dacă oamenii care fac cafenele proaste pur şi simplu nu ştiu să le facă mai bine şi, mai grav, dacă cumva ei s-ar lăsa îndrumaţi? Cine să-i îndrume? Cei care se gîndesc la cafenele cu respect şi dor sau **Asociaţia S.O.S. Bucureşti**. Dacă există o astfel de Asociaţie? Nu. Dar de vreme ce nu există, ea poate fi creată.

Irina NICOLAU

CAPŞA, ultimul bastion al burgheziei

Fac parte din generaţia care, în vremea copilăriei (pe atunci statutul de „copil" dura, în familie, mult mai mult ca acuma), nu participa la mesele la care erau musafiri şi nici nu eram tîrîţi de părinţi prin restaurante sau cafenele. Este însă adevărat că aşteptam orice călătorie cu trenul, cînd dejunam în vagonul restaurant, unde mă simţeam domn. De altfel, se mînca excelent, iar, pentru mine, călătoriile cu trenul îmi evocă, şi acum, caşcavalul pané pe care-l mîncam în copilărie.

În cafenelele bucureştene nu-mi amintesc să fi intrat în copilărie mai mult de 2-3 ori, împreună cu tata şi atunci nu pentru a sta ci doar pentru a schimba cîteva cuvinte cu vreun cunoscut cu care tata avea treabă. Eram atunci foarte mîndru văzînd cu cîţi domni se salută, după cum eram mîndru, dar şi nedumerit, cînd, fiind în oraş fără automobil, ne urcam într-o bîrjă şi tata îi spunea birjarului doar atît: „acasă".

Prin anii '49-'50, fiind student, începusem să merg din cînd în cînd la Capşa, mai ales seara, la restaurant. Uşa era păzită de un galonat vîrstnic, vechi angajat al localului şi care apăra de generaţia tînără tradiţia şi ţinuta vechii instituţii. Însă trebuie recunoscut că prestigiul localului îi ţinea pe mulţi la distanţă, astfel Capşa rămînînd, poate, ultimul bastion al „odioasei burghezo-moşierimi".

Într-o toamnă a anilor de care vorbesc, către orele 8 seara, m-am îndreptat spre Capşa. Îmi amintesc un frumos pullover negru pe care-l primisem tocmai din Anglia şi de care eram foarte mîndru. Am ajuns în faţa uşii de intrare precedat de o pereche frustă, ea împodobită iar el „în costum" bleumarin, pantofi de antilopă maron şi cu gulerul cămăşii „rabatu". Ajungînd la intrare, în timp ce „cerberul" le refuza intrarea „neavînd ţinuta corespunzătoare", acesta mi-a făcut loc să intru. Furios, cel refuzat a întrebat de ce „ăsta" fără haină poate intra, răspunsul tartorului sunîndu-mi şi acuma în auz: „Fără haină, dar ce pullover!".

Ţin să relatez şi o întîmplare, paradoxal, povestită chiar de maestrul Jean Steriadi. Fermecător, cultivat, mobil sub aspectul afecţiunilor extra-conjugale, Steriardi avea o întîlnire la Capşa cu pictorita E.V., slăbiciunea sa din acel moment. La ora întîlnirii, a intrat în local Nora Steriardi, soţia pictorului şi s-a repezit, cu poşeta, asupra rivalei spre uimirea şi încîntarea generală. Victorioasă, s-a îndreptat apoi spre telefon şi sunîndu-l, acasă pe Steriardi - în întîrziere, ca de obicei - i-a spus: „Jean, vino repede s-o consolezi; ţi-am bătut-o".

Radu IONESCU

Fotografie de Saşa Pană, 1930

„Secolul": începutul şi sfîrşitul

„În ...Unu ... nu toleram incestul şi invitam să se arunce cu serpentine... anunţam cîteva localuri de noapte, precum Maxim d'été, Chat Noir, Alcazar, Jazzland, Jokey - Bar".

Saşa Pană, **Născut în '02**

Este cunoscut că vechea, bătrîna noastră avangardă nu cuprindea scriitori cuminţi, cu ştampila S.S.R. pe costum, creînd ziua între 9 şi 12 la un birou de stejar. Opoziţia faţă de canoane se traducea şi printr-o inedită rînduială a locului de lucru, devenit local. Şi, ca deranjamentul să fie complet, pînă şi barurile cunoscute trebuiau puse pe planul doi, Gloria, cel puţin pentru un timp, era rezervată „bombelor" şi rudelor sale.

Cam prin 1924, într-o „maghernită plină de hamali, cosari care înfulecau la mesuţe de marmură slinoasă, în fumul de mahorcă şi aburi de la plită la care Roll bătea scrobul", pe str. Bărăţiei 37, lua fiinţă lăptăria „La Enache Dinu". Stephan Roll, alias Gheorghe Dinu, băiatul proprietarului, Enache Dinu, a avut ideea transformării stabilimentului în loc de întîlnire cu prietenii săi de la „Unu"; primul care a achiesat la iniţiativă a fost Ion Călugăru, la acea vreme salariat la „Oficiul Zahărului" (!); au urmat şi ceilalţi, pînă ce, în plin apogeu suprarealist, cei de la „Unu" se vor întîlni aici o dată sau chiar de două ori pe zi.

Lăptăria devenise un veritabil atelier de literatură, martor al infinitelor întîmplări „de afară", avîndu-i ca subiect pe clienţii săi fideli; tot ceea ce pe stradă, în înţelesul public al cuvîntului, se întîmpla, era imediat convertit în „băşcălie" şi luat fin peste picior; Geo Bogza, după celebrul său proces („bogze" devenise cuvîntul pentru o anumită parte a corpului feminin, ascunsă de obicei vederii), împarte aici cărţi de vizită cu menţiunea „achitat"; Roll va scrie tot aici „Moartea vie a Eleonorei" pe hîrtia de împachetat brînză sau plăcintă; scandal în toată regula, „desolidarizare" (am zice acum) de restul tagmei.

Interesant este că „Lăptăria" căpătase şi un pseudonim, „Secolul" (v. Ion Pop - „Avangarda în literatura română"), a cărui natură rămîne controversată. Să fie doar o nuanţă ironică la adresa statului prelungit la masa de discuţii sau, cine ştie, credinţa că aici, vorba lui Urmuz, se pregăteau „fermenţii viitorului?" Sigur este doar că autorul inexplicatului patronim rămîne Victor Brauner.

În 1931, mai exact pe 26 octombrie, de Sf. Dumitru, patronul geamăn cu Sf. Gheorghe, al mutărilor" (Saşa Pană), lăptăria se închide; vaca pictată de acelaşi Brauner chiar pe vitrină, cu o scandaloasă prelungire a ugerului, va rămîne doar o amintire. Ca dealtfel şi cei care o frecventau (de remarcat că fiecare primise o poreclă hilară: Nesty = Claude Sernet; Codău = Ion Călugăru; Părpălac = Ilarie Voronca, etc).

Ar fi poate o excepţie: pictorul Perahim, al cărui timid debut se produsese la vîrsta de 14 ani prin aducerea unor desene chiar în incinta „Lăptăriei", supravieţuind solitar generaţiei sale, lucrînd şi acum cu aproape acelaşi apetit din tinereţe.

Sîntem poate inconştient obsedaţi de trecut; neputîndu-ne întoarce, îl aducem printre noi, cu ostentaţia postmodernă a recuperării. Dacă în vara acestui an un timişorean, întrebat fiind de către subsemnatul, la refugiul Iezer, într-un loc iremediabil rupt de civilizaţia citadină, ce loc anume din Bucureşti e mai cunoscut în oraşul lor, răspunde „Lăptăria Enache", înseamnă că barul de la etajul 4 al Teatrului Naţional nu prea mai are nevoie de prezentări. Şi totuşi, vechiului - nou actor intrat pe scenă îi trebuie un discret sufleur. Nu pentru că ştie că nu va convinge, dar e prea mic; doar de pe 4 octombrie 1993 funcţionează noul local (după spusele barmanului, păstrat în „staff" de la început). Ca să nu greşim, chiar de pe 1 septembrie 1993, cînd s-a deschis terasa („la motor" cum i se spunea).

Ideea a venit odată cu pregătirea unei expoziţii dedicate avangardei (în care puteau fi revăzute după o jumătate de secol, portrete de Victor Brauner, colaje de Saşa Pană, numărul unicat din „Muci", fotografii ale lui Marinetti în decorul sondelor ploieşteme, Picasso boxeur, etc). Autorii? Fundaţia ARTEXPO, Mihai Oroveanu şi Călin Husar. Fotografia avîndu-i ca protagonişti pe Roll şi „Lăptăria" sa a jucat, pare-se, rolul decisiv. Astăzi însă, lăptăria Enache „are un alt profil; se bea, e drept, lapte (printre multe altele), dar se cîntă mult jazz care, la rîndul lui, e o avangardă. Nu şocau Vichy-ul pétainist cei cărora li se spunea „les zazous", prin pantalonii prea scurţi, vestele prea lungi, jazz-ul prea anglo-saxon? Vinerea, Mircea Tiberian, Garbis Dedeian, Cristian Weinberger, sîmbăta Johnny Răducanu. Uneori, sînt ocazii speciale: din Timişoara vine pentru o "cîntare" Dan Ionescu, din Constanţa Harry Tavitian sau concerte cu tot dichisul, cum a fost cel de pe 24 noiembrie 1994, cu Alexandru Şipa, beneficiind de concursul criticului muzical George Sbârcea; pe pereţi, vechea Cale a Victoriei, deja pusă în ramă, clienţii sînt alţii şi nu cred să fi epuizat toate diferenţele. Căci, despre „Secolul', vorba lui Pană, se poate scrie „un roman - fluviu".

Radu CARP

Amintiri din Atlantida

- de vorbă cu dna Maria CANDREA, pensionară -

Există un risc al memoriei pe care mulţi se feresc să şi-l asume; şi astfel, în librării, alături de mărturii zguduitoare publicate după '89, încep să apară biografii remaiate, confesiuni virtuale, dureri străine celor care le invocă. „De la musique avant toute chose"; pînă una alta, o parte a memorialisticii recente pare că intenţionează să instaureze, cu drepturi depline, victoria ficţiunii asupra adevărului, a împrejurărilor prin care toţi am trecut (ca în hulitul reportaj (supra) realist-socialist, din anii '50, împănat altminteri cu nume foarte exacte de oameni). Cu atît mai ispititoare recuperarea unor amănunte atunci şi atît cît ea mai este cu putinţă. În acest număr al ***Dilemei****, de pildă, n-ar fi lipsită de interes întrebarea: cum se vedea, de la restaurantul casei lor, viaţa scriitorilor dinainte de decembrie? A avut amabilitatea să răspundă solicitării noastre dna Maria Candrea, o pensionară despre care şi azi, în lumea literelor, se mai pomeneşte cu nostalgie.*

„Cine este doamna Candrea"?

Stimată doamnă, vă mai amintiţi acest citat, probabil cel mai scurt, din Nicolae Ceauşescu?

Maria Candrea: Vai de mine, cum pot să-l uit? Nu cu mult înainte să mă pensionez - în '74, '75? - fusese o întîlnire a lui cu scriitorii la C.C., şi, cînd a luat cuvîntul, dl Eugen Barbu a criticat tinerii: în loc să meargă în fabrici şi uzine să cunoască viaţa, ei iau împrumuturi de la Fondul Literar şi le toacă la dna Candrea. Seară de seară asta fac: se adună, beau şi bîrfesc la dna Candrea. Şi-atunci Ceauşescu a devenit curios: „Cine este doamna Candrea?" „Şefa colibei noastre din Calea Victoriei". Seara, cînd au venit la restaurant, cei care aflaseră de asta mi-au spus şi mie: doamna Geta Dimiseanu întîi, pe urmă alţii, care rîdeau şi-mi spuneau „v-aţi ajuns". Am rîs şi eu, dar într-un fel nu mi-a plăcut... Vedeţi, eu am dus o viaţă grea şi nu prea am vorbit despre mine; nici acum că sînt la pensie, şed mai mult în casă, nu ies cu anii - îmi tremură mîinile, mă dor picioarele - nu stau cu vecinii la discuţie, să spun pe cine-am cunoscut, sau pe unde-am fost...

Nici cu scriitorii nu stăteaţi? A propos, al cîtelea este acest interviu?

Maria Candrea: Singurul. Nu m-a mai întrebat nimeni. Scriitorilor le ştiam preferinţele la masă şi numerele de telefon. Cînd să mai vorbesc, alergînd printre mese cu comenzile? Mă şi cam feream, la început.

Cum aţi ajuns la Casa Scriitorilor?

Maria Candrea: Am trecut strada... Soţul meu a avut firmă pe Calea Victoriei - Ion Candrea, furnizor al Casei Regale, era anticar; prăvălia noastră - vis à vis de Casa Monteoru, a familiei Catargi. Treizeci de ani, în fiecare zi cînd ieşeam pe balcon, m-am uitat la Casa Scriitorilor... În colţ, unde-am auzit că-i azi un cazino, era Legaţia Germană. Vindeam mai ales mobilă - Biedermayer, Empire, baroc austriac, piese autentice găsite prin Ardeal, şi icoane - ori din cele pe sticlă, ori vechi, ruseşti, aduse de lipoveni din Tulcea, aveam şi tablouri, dar mai mult reproduceri, ţin minte că pe unul l-a cumpărat Elena Lupescu. (După ce-a abdicat regele Carol al II-lea şi s-a deschis fosta ei reşedinţă, s-o vadă lumea, unii ziceau că tabloul fusese furat de la palat. De unde, că-l luase de la noi...) Am avut şi două tablouri de Amfan într-o vreme, se uita la ele pictorul N'est-ce pas (aşa-i ziceam eu lui Theodor Pallady, că vorbea numai franţuzeşte şi mereu întreba „n'est-ce pas?") dar nu le-a cumpărat. Intrau multe personalităţi la noi în magazin: arhitectul Brătăşanu, Victor Eftimiu, Ion Vinea, fraţii Teodoreanu - Ionel a şi luat ceva... (Tîrziu, lucram de-acuma la „Scriitori", am văzut-o într-o noapte pe nevasta lui Păstorel - el era-nchis - împărţind măturoaie la gunoieri, lucra-într-o baracă pe lîngă Academie, nici lumină electrică n-avea, numai lumînări. Fusese o doamnă de-acasă, fiica drului Poenaru Căplescu...) Vrînd, nevrînd cunoşteam o grămadă de lume: a venit şi Fabriţius, ambasadorul german, şi von Killinger la noi în prăvălie, odată a intrat şi Prinţul Nicolae, căuta să cumpere nişte sfeşnice: parcă-l văd pe soţul meu îmbrăcîndu-şi haina din mers, să arate cuviincios, că venea din depozit, şi salutînd: „să trăiţi Alteţă Regală". Candrea ştia să se poarte, trăise printre oameni mari: taică-său fusese secretar al mitropolitului Andrei Şaguna, şi-n tinereţe îl văzuse şi pe Caragiale. Fratele vitreg al bărbatului meu, Horia Petra-Petrescu, îşi făcuse teza de doctorat, la Lipsca despre el şi cînd venea Caragiale la Sibiu se-ntîlneau. Pînă la război, am văzut din balcon toate petrecerile Casei Catargi - a fost şi-o nuntă, a unei nepoate de-a lor, Ioana Ghica-Budeşti, care ne era şi clientă - şi mi-amintesc luminaţia clădirii şi-a grădinii, maşinile, invitaţii care coborau şi dădeau valetului cartea de vizită ca să fie anunţaţi; era ceva ca un film de epocă. (Am mai văzut cum fusese casa altădată, tîrziu, prin '60 cînd s-a turnat acolo „Tudor"). După război familia Catargi a donat clădirea Eforiei Spitalelor Civile, pe urmă a trecut la ARLUS. Cînd a venit Vîşinski la Bucureşti, l-am văzut coborînd din maşină, ţanţoş, rece în curtea de vis à vis; nu ştiam cine e, dar mi-a spus a doua zi valetul Hristache (conform donaţiei, doamna Catargi a avut dreptul să păstreze o parte din personal şi primea, mai tîrziu, un mic ajutor de la Uniune).

Nu v-a îndemnat nimeni să vă adunaţi memoriile într-o carte?

Maria Candrea: Cărţile se scriu greu, n-am văzut eu într-atîţia ani trăiţi printre scriitori? Şi, pe urmă, cui mi-a spus, i-am răspuns c-o glumă: „Vreţi să-i scot pe alţii din librării?". Dacă mi s-ar fi ştiut greutăţile, se afla şi biografia, aşa că eram atentă. Candrea fusese luat „pentru nişte declaraţii, într-o noapte şi dus în Calea Rahovei, copiii - trei! - n-aveau drept la cartelă de pîine şi-i trimisesem la mama la ţară, lucrurile din magazin s-au confiscat, casa a intrat într-un decret de expropriere special: „pentru utilitate publică" - aşa-i spune. (Numai două clădiri au trecut la stat cu ocazia aia, a noastră şi una din Tg. Jiu, articol unic în Monitorul Oficial). Vindeam ce puteam să-i trimit pachete soţului meu, în lagăr la Mihăileşti, ori la Cernavodă unde ajunsese; o dată a crezut că pîinea e cozonac cu nucă, aşa stăteau straturile de mucegai în ea, cît zăcuse pe-acolo pachetul.

În literatura realist-socialistă biografia dvs ar fi fost una de personaj negativ: dacă o afla, aşa ar fi scris-o, probabil, cineva. Cum aţi fi citit-o dvs.?

Maria Candrea: Eu n-am avut timp să citesc, acuma abia am, şi mă uit cu plăcere la cărţile cu dedicaţie: de dl. Carandino, de la Virgil Gheorghiu, Franz Storch, dna Nina Cassian, dl. Fulga... Dac-aş fi cerut, puteam să-mi fac o bibliotecă numai din cărţi cu dedicaţie: am numai de la cine mi-a dat. Domnul Deşliu, săracul, mi-a scris pe-o pagină şi-un „madrigal", aşa zicea: „Doamnei Candrea, carele/ne-a umplut paharele/ne-a-ntins farfuriile/ ne-a răbdat drăciile/ Iernile şi verile/ mai în toate serile/... Bucuroasă cînd ne vede/ Amărîtă cînd ne pierde"...

Strigăte şi şoapte

Oricum, chiar dacă nu citeaţi volumele ştiaţi care erau canoanele...

Maria Candrea: Eu cred că erau la fel pentru toată lumea, cum devenise viaţa atunci şi se cerea peste tot: să respecţi partidul şi regimul. Cine nu,... ajungea tîrziu la masă. Mi-amintesc cînd au început să intre în restaurant, după '64, scriitorii care fuseseră închişi: dl. Caraion, Petre Pandrea, Carandino, Tuţea, Ion Negoiţescu... Dar nu reţin să se fi certat cu cei care publicaseră tot timpul. Au fost primiţi cu simpatie, cu mult respect. Dl Pandrea, prima oară n-a vrut să intre: „n-am bugetul pregătit pentru asta". Se punea problema? Îi cunoşteam copiii, că mîncau la prînz la cantină. L-am invitat la o cafea; mi-a mulţumit, dar n-a venit în restaurant de data aia.

Credeţi că de teamă? Totuşi la Casa Scriitorilor s-au întîmplat între timp atîtea...

Maria Candrea: L-am auzit şi eu pe dl Mircea Dinescu povestind la televizor scena cu farfuria ... Asta a fost tîrziu, eu m-am pensionat în '77. Scandalurile nu-ncepuseră în vremea aia, e drept mai erau unii beţivi, cam aceiaşi, dar nu mă gîndeam că fac anume gălăgie, ca să se afle unde trebuie şi să fie chemată miliţia. Şi nu-începeau seara: rămîneau de la cantină, de la prînz, atunci cînd nu s-a mai ţinut regula să nu fie serviţi în continuare. Mie numai o dată mi-a atras atenţia Shapira, gestionarul care preluase mai tîrziu sala: „vezi ce vorbeşti la masa aia". Era una în colţ, pe stînga imediat la intrare: mă uit, patru scriitori şi-un necunoscut. Să mă fi purtat tăcută, bătea la ochi. Spuneau bancuri cu olteni-trei din ei erau ardeleni - şi-l necăjeau pe-al patrulea, un critic, oltean. Am spus şi eu o glumă, dar în sinea mea eram destul de mirată că deodată trebuie să mă feresc de cine cunoşteam de ani de zile. Altădată, la masa din seră, tot rămas de la prînz, un grup mare: şi domnul Marius Robescu îmi zice, punînd degetul la buze:"avem un oaspete". Una din fetele de-acolo începe să rîdă: „Doamnă, dacă ştiţi un banc nou, spuneţi-mi şi mie". Cum ajunsese Zoia Ceauşescu la noi, atunci, nu ştiu. Aşa, mari, de la Partid, ori de la guvern veneau cîte odată şi Corneliu Mănescu şi familia Gheorghe Rădulescu şi alţii; doamna Dorina rîdea cînd se supăra Eugen Jebeleanu de cîte ceva: „nu te potrivi, doamna Candrea, el a fost nemulţumit şi de scutece, cînd s-a născut, de-aia plîngea."

Dar cine n-a fost la Casa Scriitorilor... pînă şi Shirley Temple, în '70.

Nu cumva, acum, în singurătate, proiectaţi o lume idilică şi solidară?

Maria Candrea: V-am spus că mă uit la televizor, n-am somn şi nu scap nici o emisiune cu scriitori, oricît de tîrziu ar fi. Poate că nu-nţeleg, nici n-am pregătire pentru asta: dar, cînd mi-amintesc eu, stăteau uneori la chiar aceeaşi masă cei care acuma nu se mai suferă cu alţii, şi ăilalţi păreau prieteni cu primii. Atîţia ani să fi fost prefăcuţi ei unii faţă de alţii? Păreau apropiaţi. Se mai şi certau cîteodată, foarte liber. Şi dintr-o dată: Labiş - mare comunist, Nichita, Arghezi, Stancu - oportunişti... A făcut mult bine Uniunii dl. Stancu, ţinea la scriitori, la tineri, le dădea împrumuturi mai totdeauna. Auzeam că zicea: mulţi oameni mari au ieşit din prăpădiţi, adică nu trebuie să se ia lumea după aspectul unuia şi-al altuia. Şi le dădea bani. Nu toţi aveau datorii mari, cîţiva. Altfel, să ne gîndim: dacă un tînăr obţinea 1000 de lei împrumut şi-avea la mine datorie 300, el cu ce mai rămînea? Mai dădeam şi-n cont: Labiş avea întîlnire cu mine luni dimineaţa la Fond, că lua colaborarea de la o revistă, şi urma să-mi plătească datoria. A avut accidentul duminecă, luni era în ghips pînă-n gît dar tot a anunţat la Uniune că are să-mi dea bani. Acuma, unul care-a ajuns mare lider sindical şi nu mi-a plătit ce-a consumat în cont, m-a văzut într-o zi şi zice: „o să trec o dată să vă plimb cu maşina"; „Numai atît?" S-a făcut că nu-nţelege.

Utopica istorie a literaturii

Dnă Candrea, nu vi se pare că restaurantul Casei Scriitorilor a reprezentat un fel de istorie utopică a literaturii, imaginată de un debutant, în care pot să încapă toţi scriitorii?

Maria Candrea: Cînd îi serveam eu, aşa părea. Dar, cum e şi-n viaţa, nu-s toţi la fel de importanţi. Văd mesele, de pildă: stăteau cîte două, puse cap la cap pentru dl. Fănuş şi pentru Ion Băieşu: cine nu era acolo? Sportivi, poeţi, cîntăreţi de muzică uşoară, textieri, numai bancuri şi rîsete. Cine mai ştie de unii? Pe urmă îl aud pe Nichita strigîndu-mă „mama Candrea", de la masa cu Grigore Hagiu, Velea, Breban: era una la care se discuta mult, se contraziceau, vorbeau pînă noaptea tîrziu. Masa dlui Jebeleanu: în colţul din dreapta totdeauna rezervată, cînd intrau în restaurant se aşezau acolo dl. Geo Dumitrescu sau Marin Preda. Masa lui Dimov: recita Mazilescu (eu cred că el ar fi spus poezii şi-n viscol, la fel cu Labiş), şi se cîntau colinde, graficianul Florin Pucă avea voce bună; erau nelipsiţi de la ea, Ţepeneag şi Daniel Turcea, uneori stătea acolo şi Paul Goma. „Casa Scriitorilor" era de toate: şi restaurant şi cenaclu şi pensiune şi cafenea. Ca la cafenea stătea Taşcu Gheorghiu, singur, cu o cafea în faţă, pierdut în fum, pe gînduri. Nu venea niciodată pe lumină: la 10 seara pleca, auzeam că se duce la Lido, pe terasă tot singur. Dl. Silvan, indiferent în ce loc stătea, desena tot timpul, făcea caricaturi. Oameni liniştiţi amîndoi. Cînd se auzea strigătul **Ahoe** ştiam că va sosi Tudor George. Spre sfîrşitul anilor '70 a venit un grup mare de tineri: mai siguri pe ei, mai dinamici. Îi enerva masa dlui Jebeleanu, cum era aşezată, că se vedea pînă-n grădină şi, nu ştiu cum, parcă nu se simţeau la largul lor sub ochii bătrînilor. Mai ieşeau scîntei, dar a doua zi cereau scuze.

Spuneţi mereu dl, dna: aşa v-aţi adresat totdeauna clienţilor restaurantului, cultivînd un stil? Maestre cui spuneaţi?

Maria Candrea: Nimănui, că nu făceam parte din breaslă. Şi celui mai tînăr, tot cu **dvs.** i-am vorbit. Era scriitor. Indiferent ce făcea el - poate se mai ameţea cîte unul - dar era scriitor: om cu mister. Eu şi cînd scriu o scrisoare pun de trei ori un cuvînt şi tot nu reiese ce-am vrut să spun. Pe cînd un scriitor... Cel mai mult mă uimea dl. Preda; cum scria? Altfel vorbea simplu, cînta „lăncrăjan la oi m-aş duce", îmi cerea „brînză albă de mesteacăn"... Mie nu mi s-a spus niciodată decît Doamna Candrea: **tovarăşa** Candrea a apărut doar într-o explicaţie la fotografia publicată o dată în „Săptămîna" prin '71, în pagină unde erau Ilie Năstase, Ţiriac, dna Catinca Ralea, săraca, şi d-na Ana Blandiana şi dl Breban, pe aeroport, înainte de o plecare în Franţa cred. Ce eram eu? Cineva care se purta ca o gazdă, nu ospătară, nu chelneriţă, o femeie cu casă mare, unde vin în toate serile invitaţi. Poate de asta nu m-am simţit niciodată umilă, că-i credeam pe toţi oamenii aceia deosebiţi - scriitori, pictori, actori - musafirii mei. Ei stăteau la mese, mîncau, beau - dar vorbeau despre lucruri importante, de cultură. Dacă mă gîndesc bine, în sala unde serveam s-a discutat întemeierea **Luceafărului** (cu Mihu Dragomir) a **Secolului 20**, a **României Literare**, (cu dl. Geo Dumitrescu) chiar şi a **Editurii Cartea Românească**, aşa cred, ori cum îl vedeam pe dl. Preda cu Mihai Gafiţa, cu dl. Paleologu, cu alţii cu care s-a pornit apoi treaba. Şi eu cu farfuriile printre ei. Cred că mă iubeau: unii, cînd erau plecaţi în străinătate îmi scriau: din Grecia, din Burundi, dna Ileana Mălăncioiu de la Taşkent, dl. Ivasiuc din India... La nivelul meu mă simţeam şi eu foarte legată de ei şi de problemele lor: îi vedeam amărîţi cînd se oprea vreo carte, ori petrecînd la „corectura a doua" sau la „semnal". Ştiam, cînd se-nsoară - pe d-na Constanţa Buzea şi pe Adrian Păunescu i-am primit la Casa Scriitorilor cu pîine şi sare, le ştiam unora şi copiii, pe ai lui Aurel Covaci de cînd erau de-o şchioapă, pe-ai lui Ioan Alexandru, sau cînd erau trişti cine ştie de ce. Ultima oară cînd l-am văzut pe Marin Preda, era cu cineva, m-a oprit (cred că era în '80, venisem în vizită, la „scriitori" nu mai lucram) şi a zis: „Doamnă Candrea, spune-i şi domnului ăsta-ce frumoasă este Aurora Cornu". (Poetă stabilită de mulţi ani la Paris, fostă soţie a lui M.P - n.n.).

Cînd vedeţi în casa cuiva o bibliotecă mare, povestiţi vreodată că aţi cunoscut pe majoritatea autorilor din rafturi?

Maria Candrea: Nu - de ce? Oricît aş spune, pentru alţii cărţile rămîn numai cărţi, hîrtie tipărită şi legată: pentru mine o bibliotecă e o aglomerare de voci, de feţe, de rîsete, totul plutind în fum. Ştiţi ce-mi lipseşte cîteodată? Fumul de ţigară. Nociv este, bineînţeles, dar pentru mine miroase a Casa Scriitorilor, aproape 25 de ani din viaţă. Nu-i curios?

A consemnat
Tita CHIPER

Spaţiu de petrecere şi taifas

Cîrciuma, cafeneaua, hanul (nu şi hotelul) erau şi au rămas un loc prin excelenţă de întîlnire pentru taifas, colocvii şi conciliabule. Nu degeaba Sadoveanu îşi punea eroii să se mărturisească, seara şi pe înnoptate, la un han, **Hanu Ancuţei**, din 1928, semnificînd şi un moment de trecere a operei marelui prozator spre o altă vîrstă literară. Iar în **Baltagul** (1930), din aceeaşi vîrstă literară, ce rol hotărîtor întru dezlegarea tainei pentru care pornise Vitoria Lipan ocupă crîşma lui Iorgu Vasiliu din satul Suha! De altfel, unul din cele patru volume apărute, toate, în 1904 purta, şi el, titlul semnificativ **Crîşma lui Moş Precu**. Eroii săi, bieţi slujbaşi provinciali, îşi petreceau orele de tihnă şi petrecere în cîrciumi, după cum boierii şi funcţionarii cu rang înalt la club. Caragiale bătrînul îşi intitula o nuvelă, să-i zicem de inspiraţie folclorică, **La hanul lui Mînjoală**, iar locul predilect de întîlnire pentru interminabile discuţii, inclusiv politice, erau cîrciuma, cafeneaua şi birtul. Aici, între birtul bucureştean al lui Tripcovici (**Mici economii**) şi „cafine central", evident provincială, din **Telegrame**, se consumă agitaţia eroilor săi memorabili, imaginatele bastonade care le făcea „viaţa onorul nesigure". Şi la o berărie inenarabilii Tache şi Mache (din **Amici**) discută la nesfîrşire şi dezarticulat, mai comandînd cîte „două mici" sau o bere cu repetiţie, pentru ca venind şi Tache, Mache să se aleagă cu două palme pentru că „e măgar... şi violent!... şi n-are manieră". Şi tot la berărie se petrece „drama" din **Atmosferă încărcată** de înfruntări politice dintre comeseni, toţi iritaţi şi puşi pe scandal ca urmare a manifestaţiei antiguvernamentale împotriva legii băuturilor spirtoase (vestita lege a ţuicii iniţiată, în 1901, de Petre P. Carp). Oriunde am poposi în „momentele" lui Caragiale dai de birturi, berării, cîrciumioare şi cafenele, unde printre halbe, ţuici şi strigăte de „ţal" amicii, care tot sporovăiesc, se înfruntă zgomotos. Un inteligent regizor, dl. Mircea Cornişteanu, a avut buna idee de a localiza scena vestită a întrunirii electorale din **O scrisoare pierdută** într-o cîrciumă, Caţavencu rostindu-şi discursul la masa improvizată dintr-un ţambal acoperit cu tricolorul. Şi Caragiale tînărul, Mateiu I., a acordat un loc prioritar localurilor luxoase (restaurante) şi locantelor ordinare. Între aceste două instituţii se consumă viaţa nocturnă a celor trei crai (naratorul, Paşadia, Pantazi, plus Pirgu) din **Craii de Curtea-Veche**. De altfel, primul capitol din carte, „Întîmpinarea Crailor", în care eroii sînt aduşi în scenă, se petrece într-un birt din strada Covaci, masa fiind oferită de Pantazi, unde, pe lîngă eroi, cu măiestrie înfăţişaţi, apare şi celebra Raşelica Nachmanson, „strașnică muiere, pe onoarea mea" care dăduse gata „doi bărbaţi în trei ani başca ce mai forfecase pe de-alături". Tot aici, la sfîrşitul cinei, pe stradă, apare şi Pena Corcoduşa. Naratorul preciza: „În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prînz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrăţişa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literele, istoria - istoria mai ales - plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbuşea în noroi gluma lui Pirgu". De obicei, exclama „Ia mai lăsaţi, nene, ciubucele astea..., să mai vorbim şi de muieri". Altădată se întîlneau la birtul franţuzesc unde Pantazi avea o masă totdeauna pregătită. De acolo peregrinau, apoi, la diferite grădini de vară cu „vin indigen", urcau, după aceea, puţin la club iar „la popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere", conduşi de Pirgu, „sufletul spurcat şi scîrnav al Bucureştilor". În sfîrşit, „adăstam apoi în piaţă, la ciorba de burtă, pînă la revărsatul zorilor". Tot la o cîrciumă, de astă dată nominalizată, „La carul cu bere", se petrece şi istorisirea lui conu Rache din **Sub pecetea tainei**, boierul, fostul slujbaş vechi la poliţie (azi s-ar numi detectiv), acum pensionar, care îi povesteşte comeseanului, înaintea halbelor cu bere, o istorie cu dispariţia lui Gogu Nicolau. Ar mai fi fost şi altele dacă scrierea (a doua dintr-un proiectat triptic) n-ar fi rămas neterminată. Dar e timpul să mă opresc pentru că nu intenţionez să scriu, aici, un articol despre locul cîrciumii şi al cafenelei în literatura română. Am citat numai cîteva cazuri, din multe altele posibile, care demonstrează, cred, frecvenţa temei în literatura noastră. Dar să nu-l uit, totuşi, pe Bacovia cu memorabila strofă din **Ninge**...: „Femei nocturne, singurele / La colţ de stradă se aţin, / Desfrîu de bere şi de vin / Prin berării şi cafenele". Sau versurile din celebra **Seară tristă**, cu melancolia deznădăjduită: „Barbar, cînta femeia - aceea, /Tîrziu, în cafeneaua goală, / Barbar cînta, dar plin de jale, - / Şi-n jur era aşa răscoală... / Şi-n zgomot monstru de ţambale / Barbar, cînta femeia-aceea" „... Şi nici nu ne-am mai dus acasă, / Şi-am plîns cu frunţile pe masă, / Iar peste noi, în sala goală, - / Barbar, cînta femeia-aceea".

Firește, în epoca modernă scriitorii frecventau cafeneaua. Mai rar, oricum nu cu frecvenţa din ultimele decenii, cîrciuma. Sigur, Creangă îl lua cu sine pe Eminescu, la Iaşi, şi după lungi peregrinări, se opreau la o cîrciumioară pierdută de mahala dar cu vin bun şi prozatorul prefera să-şi pregătească singur, pe cărbuni, friptura. Alteori ajungeau la „Bolta rece", situată nu departe de mahalaua Ţicăului. Asta pentru că la localurile şi cafenelele frecventate de lumea aleasă nu le plăcea să intre. Dar, se cuvine spus, Eminescu (precizează Slavici) n-a fost băutor, pe cînd Creangă se îndemna la cofăelul cu vin. Anual, se aduna Junimea ieşeană la banchetul legiuit, care era programat la cel mai bun restaurant al oraşului (deobicei la Hotel Binder), unde, se preciza pe invitaţiile tipărite, trimise din vreme, „mîncarea va fi fudulie iar băutura temelie". Şi la aceste banchete, plătite cam nemţeşte, după lectura pieselor cu haz, anume întocmite pentru acest prilej, începea zaiafetul. Iacob Negruzzi şi G. Panu povestea că, odată, banchetul nu se mai putea încheia pentru că, după ce se făcea plata, Leon Negruzzi exclama mereu „socoteala şi-un coniac". Şi cum coniacul trebuia apoi iar plătit, ciclul a fost reluat pînă tîrziu spre ziuă. Dar la reuniunile ieşene săptămînale ale Junimii (Vinerea) nici vorbă de băutură. La sfîrşitul reuniunii din casa Pogor se servea cozonac cu ceai şi, mărturisesc memorialiştii, atunci se auzeau „clefăiturile caracudei", care da zor să se înfrupte. La Bucureşti scriitorii preferau cafeneaua. Existau cafenele frecventate de lumea scriitoricească, unde consumaţia se reducea la un şvarţ, un caputiner (Minulescu lua şi... o dulceaţă). Aşa se petreceau lucrurile la Terasa Oteteleşanu sau la Kübler. Petreceau, aici sau în altă parte, stîlpii boemei artiste (scriitori, pictori, actori) mereu cu francul numărat la centimă, încît, nu o dată, aşteptau un client salvator să le achite consumaţia. Am găsit o scrisoare a lui Gîrleanu către Mihail Dragomirescu de prin 1906, în care, din cafeneaua unde era instalat, îi cerea, printr-un comisionar, un împrumut de cinci lei pentru cosumaţia şi traiul acelei zile. Scriitorii aceştia de pe la începutul veacului erau atît de sărmani încît trăiau din ceea ce scriau. Şi preţul unei scrieri (o poezie, un foileton, o schiţă), publicată într-o gazetă, era de cinci lei bucata. Rebreanu povesteşte că, ajuns la Bucureşti, a trăit şi el, o vreme, la fel, fiind decis să facă tot ceea ce era posibil pentru a scăpa de această condiţie umilitoare. Şi a izbîndit tîrziu, după război, cînd a răzbit cu **Ion**. Visul cel mare era o slujbă oriunde. Cînd s-a consolidat, Gîrleanu a ajuns director al Teatrului Naţional din Craiova. Sadoveanu refuza Bucureştiul pentru a nu cădea în condiţia boemei, preferînd Fălticenii săi, unde, productiv ca nimeni altul, impunea plata rezonabilă a scrierilor sale, fiind cel dintîi scriitor român profesionist care a înţeles să trăiască, cuprins, din munca sa de prozator. La restaurantul sau cofetăria Capşa, la începutul veacului, scriitorii nu prea erau de găsit. Se sfiau şi nu îndrăzneau. Aici venea lume aleasă, oameni politici, diplomaţi, înalţi funcţionari, mari moşieri cu gusturi rafinate. În 1912 Maiorescu a luat masa, la Capşa, cu Carp pentru că acesta trebuia să plece neîntîrziat cu trenul spre Ţibăneşti şi a preferat (Carp ocolea, nu numai atunci, cînd Maiorescu îi devenise rival politic, salonul casei din strada Mercur nr. 1) întîlnirea la vestitul restaurant. A fost o întîlnire glacială, Maiorescu, prim-ministru, promiţîndu-i lui Carp că depune stăruinţe pentru revenirea seniorului de la Ţibăneşti în fruntea guvernului. Nu s-a ţinut de cuvînt. Şi e de mirare că întîlnirea celor doi foşti prieteni s-a petrecut la Capşa. De obicei, Carp prefera Jockey-Club-ul, unde îşi bea şvarţul, făcea un preferans, citea ziare şi discuta cu cei de o seamă cu el. Aici, la Jockey-Club l-a pălmuit, în anii neutralităţii, Nicolae Filipescu pe ministrul Germaniei la Bucureşti, provocînd, aproape, un conflict diplomatic.

Mai tîrziu, în deceniile interbelice, lumea artistă bucureşteană (scriitori, pictori, gazetari, actori, profesorime) se întîlnea la cafeneaua Corso (situată acolo unde, mai tîrziu, avea să se înalţe clădirea Ministerului de Interne, devenită, în anii totalitarismului, sediul C.C. al P.C.R.). Cioran, tînăr publicist, era, aici, nelipsit. Cuceriseră şi cafeneaua Capşa, unde veneau Ion Barbu (aici şi scria uneori), Ion Vinea, Ion Iancovescu, Şerban Cioculescu, Felix Aderca, Oscar Lemnaru, Camil Petrescu şi încă mulţi alţii. Pentru a intra şi a rămîne la cafeneaua Capşa trebuia doxă intelectuală, vervă şi mult, foarte mult umor. Şerban Cioculescu a povestit, în **Amintirile** sale, scene de mare haz despre încrucişările de replici savuroase între obişnuiţii cafenelei. La Capşa nu se făceau chefuri sau beţii şi nimeni nu îndrăznea să gîndească măcar la o astfel de tentativă. Mai tîrziu, după război, boema a coborît spre cîrciumi, chiar sordide, cum a fost beciul din Piaţa Rosetti numit Singapore. Tudor George, nelipsit de acolo noapte de noapte (împreună cu Teodor Pîcă, Ninel Schileru, Matei Călinescu, Modest Morariu şi mulţi alţii) a evocat celebra locantă în scrierea sa **Balade Singaporene**. Boema acestor ultime decenii ocolea cafeneaua în favoarea cîrciumii. Şi trebuie spus că nicicînd altădată scriitorii (în general lumea artistă) nu a băut atîta ca acum, ruinîndu-şi viaţa şi harul. Dar despre asta, poate, altă dată.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Dumnezeu s-o apere pe Regină

Londra. N-am mai călcat pe aici de vreo zece ani. La fel ca toate marile oraşe ale Europei Occidentale, Londra s-a schimbat, chiar dacă se mai percepe un soi de nostalgie, o desuetudine mereu prezentă, purtînd resturile tradiţiei. Taxiurile mai păstrează nişte urme, sînt mari şi confortabile şi intri în ele parcă vertical aşezîndu-te pe o banchetă moale, iar geamul transveral care te separă de şofer creează un confort propice conversaţiilor intime, neavînd nimic în comun cu promiscuitatea taxiurilor pariziene.

Pe durata unei curse, oricine se urcă într-un taxi se poate considera un gentleman adevărat chiar dacă nu poartă pălărie melon.

Se mai pot enumera printre rămăşiţele tradiţionale, curtoazia rece a funcţionarilor de la transportul în comun şi disciplina călătorilor. Acolo, în metrou, în autobuz sau în tren am regăsit Anglia tinereţii mele, care mă uimea atît, pe mine, atît de obişnuit cu vacarmul francezilor, cu ţipetele haotice ale italienilor.

Dar cu aceste excepţii, Anglia se americanizează complet. Accentul **Cockney** e din ce în ce mai rar la precupeţi. Londra a inventat marile magazine şi le-a exportat, iar astăzi s-au înmulţit atît de mult, încît unele străzi nu sînt decît o succesiune de supermagazine gigantice unde se îngrămădesc zeci de mii de turişti atraşi de timpuriile solduri de iarnă. Imperiu al „ţoalelor" şi al „încălţărilor", Regent Street rezumă spiritul mercantil al lumii. Carnaby Street altădată sanctuarul culturii marginale Rock-Pop s-a pus la diapazonul magazinelor de „boarfe" şi a mărunţişurilor, aşa cum se pot găsi în toate zonele pietonale ale Europei. Ca în toate metropolele occidentale, ghetoizarea ţese noua structură urbană. Partea de sud din Soho s-a transformat în cartier chinezesc, numele străzilor sînt dublate de ideograme, iar chioşcurile şi cabinele telefonice au acoperişuri în stil de pagodă. Mai încolo, la Est, în ghetoul indo-pakistanez, cabinele au acoperişuri în stil Taj Mahal. În alte părţi vechile cabine roşii dispar lăsînd locul unor vulgare paralelipipide de sticlă; mascat de multiculturalismul ghetourilor, „perfidul Albion" se uniformizează.

Tamisa nu mai colcăie de ambarcaţiunile de cabotaj şi fluviul s-a oferit turismului. Cîrciumile, pub-urile seamănă cu bistrourile pariziene care la rîndul lor le imitau, în timp ce insipida bucătărie britanică - cu farmecul ei exotic delicios - dispare în favoarea mîncărurilor italieneşti, spaniole, indiene sau chinezeşti aşa cum se găsesc peste tot în lume. Desigur, să găseşti o cafea bună nu mai este o performanţă, e banalul cotidian, aşa că nimeni nu este obligat să se prefacă în stilul **british** rostind celebrul „o ceaşcă bună de ceai, cu o picătură de lapte".

O decadenţă insidioasă, de nestăvilit, cuprinde străzi unde murdăria, neglijenţa, îmbătrînirea nu uzează doar infrastructurile, ci şi sufletele. S-a isprăvit cu lungile şi plicticoasele sfîrşituri de săptămînă, care la răscrucea anilor '60 mai păstrau încă solemnitatea epocii victoriene, cînd week-end-ul era o adevărată experienţă, viaţa socială înceta lăsînd locul unui **privacy** absolut în cartierele cu case identice şi curăţele, preludiu, înainte de termen, al repetitivităţii urbanismului socialist. După anii Thatcher şi paradoxul unui conservatorism ultraliberal, tot trecutul a fost anulat pentru a lăsa loc afacerismului. Repaosul din sacrosanctul week-end a dispărut de mult, dovadă că chiar în Anglia unde monarhul este şeful Bisericii, Dumnezeu e mort.

Culme a degradării, imaginea şi simbolul perenităţii, familia regală, şi-a pătat onoarea prin scandaluri, de cînd amănuntele vieţii lor amoroase se etalează în presa populară la fel ca peripeţiile junilor corupţi şi ale demi-mondenelor. Mai noi, pentru a dobîndi compasiunea opiniei publice, prinţul de Wales invocă, la fel ca oricare mic-burghez nu ştiu ce motivaţii freudiene pentru a-i acuza pe Regină şi pe prinţul consort de scandalurile sale conjugale; în timp ce pe plajele de la Tropice prinţesele îşi expun sînii în faţa obiectivelor aparatelor foto mînuite de gazetăraşi însetaţi de senzaţional. Ficţiunea a devenit realitate şi serialul **Dynasty** se încarnează între Buckingam Palace şi Balmoral. În ceea ce-i priveşte pe miniştrii conservatori, la congresul partidului laudau virtuţile fidelităţii conjugale sau ale muncii, în timp ce ei se lăfăie în desfrîu şi delincvenţă.

E ceva putred în Regatul Unit, dar nu oricine poate fi Hamlet şi palidul şi bizarul Charles nu are nimic în comun cu personajul shakespearian. În epoca Thatcher în care economia s-a dereglat, puterea absolută a trecut în City şi nu doar **yuppies** s-au îmbogăţit, ci şi tinerii prinţi şi frumoasele prinţese s-au lăsat fascinaţi de plăcerile uşuratice oferite de bani fără constrîngerile unei ordini, fie şi cea a unui protocol riguros. Or, regii contemporani nu mai sînt monarhi absoluţi, ei domnesc în societăţi compuse în principal din clase mijlocii care aşteaptă de la ei măreţie, lux şi fast şi nu risipa vulgară şi banală a noilor îmbogăţiţi. Uitînd această lege implicită a legitimităţii moderne, urmaşii Reginei au pus în pericol cea mai veche monarhie din lume. God Save The Queen!

Claude KARNOOUH

Londra, 2 ianuarie 1995

SOBRIA EBRIETAS

De cîte ori condamnă tavernele, petrecăreţii sau preoţii cîrciumari, dreptul canonic (oriental şi occidental) renunţă la indulgenţa pe care practica pastorală o recomandă sub forma aşa numitului „pogorămînt": formulele sînt vehemente, iar sancţiunile, necruţătoare. Vom observa imediat că respectica severitate - care valorizează implicit sobrietatea creştină - transpune pe plan disciplinar străvechiul conflict dintre imaginarul dionysiac şi simbolismul misterului euharistic. Tensiunea nu se limitează, totuşi, la nivelul unor reprezentări religioase concurente sau pur şi simplu incompatibile. În opinia principalilor autori patristici dar, şi în aceea a episcopatului romano-bizantin, cîrciuma întruchipează mai mult decît un loc al pierzaniei: publicul ei nesăbuit, spaţiul moralmente insalubru pe care îl circumscrie transformă acest templu al jubilaţiilor profane într-o veritabilă anti-biserică. Amplasată în piaţa centrală, afişîndu-şi impudica vecinătate cu lăcaşul de cult, taverna este scena unor excese pe fondul cărora prescripţiile şi cenzurile se relativizează. Din acest unghi, cîrciuma pare a fi moştenitoarea hipodromului şi a teatrului păgîn, adică locul unde sociabilitatea, defularea colectivă şi auto-celebrarea virilităţii exaltă împreună legitimitatea bucuriilor pămînteşti. Rolul ei nefast nu se opreşte însă aici: în clarobscurul tavernei, şoaptele heterodoxe circulă nestînjenit, la adăpostul veşnicei alianţe dintre libertinaj şi blasfemie... Acolo se adună conspiratorii, acolo se vîntură ideile care pregătesc, aub o aparent inocentă jovialitate, căderea sufletelor în iadul impietăţii...

Un reproş le va copleşi finalmente pe toate celelalte: cîrciuma rămîne instituţia diabolică unde vinul - nobil elixir destinat împărtăşaniei - este distribuit pe bani, în aşteptarea celei mai degradante euforii. În pofida acestor restricţii moderatoare, creştinismul nu interzice vinul, deosebindu-se şi aici de lumea islamică. Vinul - şi mai cu seamă vinul euharistic - a provocat însă destule discuţii dogmatice. Dacă în Biserica Ortodoxă credincioşii se împărtăşesc dintotdeauna „sub ambele specii", catolicismul scolastic a rezervat laicilor numai pîinea, pentru a demonstra - s-a spus - că Hristos e „cu totul prezent" în fiecare element al Jertfei. În realitate, măsura aceasta frustrantă (pe care calviniştii şi hussiţii aveau să o conteste) agravează asimetria dintre cler (care continuă să se împărtăşească *sub utraque*) şi popor.

Străini de asemenea polemici, marii mistici răsăriteni (de la Părinţii Deşertului pînă la teologii sirieni din Nisibe) au propovăduit fără complexe paradoxul unei aşa-numite **sobria ebrietas** pe care JEAN-PIERRE ALBERT (cercetător la centrul de Antropologie a societăţilor rurale de pe lîngă C.N.R.S.) a analizat-o, printre altele, în studiul intitulat: **Le vin sans ivresse. Remarques sur la liturgie eucharistique.** Textul este preluat din volumul colectiv **Le Ferment divin**, apărut la Editions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1991 (pp. 78-81, 89-90).

Bineînţeles, vinul creştinilor este în primul rînd vinul de împărtăşanie, căruia Hristos însuşi i-a impus utilizarea rituală, fixîndu-i simultan, potrivit textului Evangheliilor, valoarea simbolică. Formula **Acesta este sîngele Meu** nu epuizează totuşi sensul unor gesturi şi materii pline, ieri ca şi astăzi, de felurite semnificaţii situate în afara contextului creştin. Purcese din gesturile unei cine, riturile euharistice rămîn pe undeva în intimitatea vieţii cotidiene: împărtăşania este o masă frăţească şi prilejul unei împărţiri pe care expresia **fractio panis** o sugerează foarte bine. Adesea explicată de către autorii creştini (încă din primele secole), această dimensiune comunitară întemeiază un simbolism al agregării sau al corpului colectiv. Însă nu va trebui să privilegiem, în această privinţă, virtuţile sociale ale băuturii împărtăşite: Cina cea de Taină şi reproducerile ei rituale nu au nimic dintr-un **symposion**, iar imaginile de fraternitate pe care le sugerează nu implică deloc bănuiala că uniunea ar fi mai deplină dacă s-ar încheia printr-o stare de ameţeală. Desigur, primii Părinţi ai Bisericii s-au plîns uneori de faptul că agapele se soldau euforic. Nu e mai puţin adevărat că toate formele de beţie sînt viguros condamnate. Epistolele lui Pavel revin de vreo douăsprezece ori asupra chestiunii, fără a marca diferenţa dintre beţie şi „beţivăneală". Dacă e să judecăm contextele, problema este în primul rînd morală, dar implică în acelaşi timp o ruptură clară: beţia nu poate fi abordată decît pe planul moralei, pentru simplul motiv că, din perspectivă creştină, ea este total lipsită de valoare religioasă. Dimpotrivă, în ochii unui creştin din primele veacuri, ideea unei beţii rituale evoca obligatoriu practicile păgînismului. Iată ce reiese, spre exemplu, dintr-o predică a lui Cezar de Arles. Acesta pare mai cu seamă îngrijorat de „toasturile" pe care creştinii, „socotind că îi cinstesc peste poate dacă, în numele lor, se cufundă în cea mai neagră beţie", le dedică la sfîrşitul ospăţului atît celor vii, cît şi îngerilor sau „altor sfinte persoane din vechime". Dacă pot fi scuzate printre „păgînii care nu îl cunosc pe Dumnezeu", aceste uzanţe sînt cu totul inadmisibile printre creştini - spune Cezar, înainte de a conchide: „Întrucît, graţie lui Dumnezeu, vă deosebiţi de ei prin credinţă, nu se cuvine să vă asemănaţi cu ei în beţie" (**Sermo** 47, 45).

Ne rămîne totuşi chestiunea vinului euharstic: este el suportul compromiţător, dar indispensabil, al misterelor liturgice? Am putea să o credem, dacă ne gîndim că Biserica şi-a făcut o datorie din a combate erezia **acvarienilor** (mereu activă între secolele II şi V) care impunea, din scrupul ascetic, sfinţirea apei în loc de vin, în vreme ce maniheenii semi-convertiţi refuzau împărtăşania cu vin, socotindu-l ca pe o substanţă diabolică. Dincolo de exigenţa fidelităţii faţă de textul fondator - care avea să creeze o surprinzătoare cazuistică - nu trebuie oare să vedem în vin miza dezbaterii între dualismul strict al doctrinelor gnostice şi poziţia mai ortodoxă a concilierii dintre materie şi spirit? A primi vinul euharistic înseamnă a accepta creaţia divină în loc de a-ţi manifesta ura faţă de tot ce aparţine materiei.

Prin urmare, vinul este în chip contradictoriu implicat în acele distincţii specifice adevăratului creştin: a abuza de el poate trezi bănuiala că eşti păgîn; a te abţine în mod strict poate sugera îmbrăţişarea vreunei erezii dualiste. Şi poate că, pe plan simbolic, se cuvine să subliniem că vinul evocă separaţia originară dintre evrei şi creştini: pentru oricine respectă cu fidelitate prescripţiile din Levitic, ideea de a bea sînge (fie acesta sînge dumnezeiesc) rămîne insuportabilă. Pentru a rămîne la problematica beţiei - capitală în condamnarea ascetică a vinului, dar şi în formele păgîne ale exaltării lui religioase - trebuie de asemenea să verificăm dacă, pînă la urmă, creştinismul îl exclude cu totul din ordinea celor sfinte. O obiecţie s-ar putea naşte aici din examinarea scrierilor acelor mistici care îşi tălmăcesc experienţa spirituală recurgînd benevol la limbajul beţiei. Opţiunea aceasta nu este deloc întîmplătoare, întrucît trăirea lor aproape inefabilă îşi găseşte modelul tocmai în experienţa reală a beţiei, dimpreună cu caracteristicile ei psihofiziologice. Sîntem oare obligaţi să revenim, vrînd nevrînd, la o concepţie universalistă despre simbolism? Să examinăm, pînă una alta, modalităţile discursului respectiv.

Lectura alegorică a Vechiului Testament a determinat apariţia interpretării „spirituale" a textelor care (precum Psalmii sau Cîntarea Cîntărilor) fac referire la vin. Vinul este prezentat ca metaforă a înţelepciunii divine, pe care sufletul celor aleşi este chemat să o soarbă: avem în faţă imaginea concretă a unei ingestii avide şi pasionate. Părinţii (Bisericii) dezvoltă chiar ideea unei beţii spirituale, pe care o disting cu grijă de beţia trupească. Pe urmele lui Filon, care vorbea despre o **sobria ebrietas**, sfîntul Ioan Hrisostom deosebeşte beţia trupului de „frumoasa beţie", adăugînd: „Să ne îmbătăm mai degrabă cu această beţie şi să ne abţinem de la cealaltă".

Recursul la vocabularul vinului pare să fie pe deplin controlat: vinul joacă, fără nici un echivoc, rolul unui simbol înscris într-o cultură care a definit în chipul cel mai limpede statutul acestui mod de exprimare. Vom nota de asemenea că referinţele scripturale care inspiră reflecţiile (patristice) aparţin aproape în exclusivitate Vechiului Testament, despre care se crede că este expresia voalată a celui Nou. Nu există prin urmate nici un risc de a confunda figura şi obiectul: vinul înţelepciunii nu stă în cramele omeneşti... Şi totuşi, cultura creştină nu ar fi putut exploata cu atîta siguranţă resursele alegoriei dacă nu ar fi manifestat (atît în glose, cît şi în liturghie) o preocupare constantă faţă de ceea ce au lucrurile mai concret. Realitatea este simbolizată în primul rînd la nivelul ei sensibil şi tot de la acest nivel sensul atribuit (simbolurilor) trimite spre ceva mai înalt. Vinul însuşi, dimpreună cu tot cortegiul său de valorizări posibile, rămîne extrem de prezent atît în textele evanghelice, cît şi în cadrul liturghiei. Şi nu sînt oare virtualităţile secrete ale acestei prezenţe cheia sistemului simbolic în care creştinismul ar fi prins fără a fi cu adevărat în stare să-l gîndească? Iată singura ipoteză care motivează speranţa nutrită de antropolog: aceea de a spune altceva decît au putut sau au vrut să reţină teologii atunci cînd au explicat înscenarea liturgică sau lectură legitimă a „simbolurilor". Dar aceasta nu ne interzice să ţinem seama de efectul acelor interpretări explicite asupra felului în care creştinismul a reglementat efectiv o „experienţă creştină a vinului". Ce aspecte din existenţa fizică şi socială a vinului vor fi alimentat valorizările lui culturale?

Aşa cum spuneam, singura imagine persistentă a beţiei este aceea asociată vertijului senzorial şi spiritual pe care îl resimte misticul. Dincolo de resursele previzibile ale metaforei, vom recunoaşte însă puternicele sugestii realiste: imaginea vinului ceresc care îmbată seamănă în primul rînd cu vinul propriu-zis. Pentru a înţelege această retorică nu este nici măcar nevoie să invocăm sîngele lui Hristos. Drept contra-argument ne va sluji faptul că anumiţi mistici au afirmat că s-au îmbătat cu acel sînge (uneori prefăcut în lapte) fără a mai recurge la mijlocirea vinului euharistic. În toate cazurile - şi acest punct mi se pare esenţial - beţiile divine sînt pe deplin sobre. Fiind pregătit mai degrabă prin post decît prin consumul excesiv de băutură, extazul rămîne duhovnicesc şi refuză (sau crede că refuză) orice auxiliu concret. Dacă această orientare generală este ici şi colo contrazisă de fapte, ea rămîne totuşi în acord cu logica creştinismului: asemena circumciziei şi jertfei, beţia trăită sub Legea cea Nouă poate şi trebuie să fie pur spirituală, emancipîndu-se de echivalentul ei material. E suficient pentru a recunoaşte în cazul particular al vinului unul din demersurile explicite ale creştinismului, încă de pe vremea textelor pauline. Vom fi totuşi obligaţi să tragem anumite concluzii referitoare la felul în care sînt definite raporturile dintre obiecte, semne şi cele sfinte: de îndată ce beţia reală este eliminată, nu vor fi condiţiile înseşi ale experienţei divine (şi, finalmente, modalităţile de contact între natural şi supranatural) marcate într-un chip foarte original?

* * *

O religie care tranformă beţia într-o practică rituală ne sugerează că divinitatea îşi manifestă puterea prin mijlocirea unei substanţe euforizante. Prin urmare, experienţa supranaturală nu poate fi despărţită de realitatea naturală a „drogului" - natura şi supranatura fiind aici cele două feţe ale aceleiaşi realităţi. Hotărînd să purifice vinul de expresia cea mai impură a eficacităţii lui naturale, creştinismul (apusean, n. tr.) şi-a dovedit fidelitatea faţă de una dintre intuiţiile sale centrale, mărturisită de asemenea prin noţiunea de miracol, pe care acesta a utilizat-o de la început: ideea unei supranaturalităţi distante. Dacă beţia aparţine exclusiv mecanismului natural - şi acest mecanism este destul de bine atestat prin masiva realitate a alcoolismului - rezultă că divinitatea nu este prezentă în vin. Interpretarea simbolică a Euharistiei (propusă de către Reformă) împinge acest proces pînă la ultimele sale consecinţe. Înainte de secolul XVI, lucrurile se dovedesc însă a fi cu mult mai puţin clare. Teoria „prezenţei reale" şi interpretarea literală a cuvintelor „Acesta este sîngele Meu" trădează ambiguitatea soluţiei catolice în problema legăturilor dintre natural şi supranatural. Miracolul subînţeles al transsubstanţierii, ca şi statutul echivoc al unor semne unite în chip substanţial cu propria lor semnificaţie aparţin încă, într-un anumit sens, acelei „lumi vrăjite" în care beţia prilejuieşte experienţa divinului. Întrucît pretinde un slujitor al cultului, un specialist al tranzacţiilor cu supranaturalul, teoria creştină a sacramentului ca „semn eficient" se îndepărtează de acea lume. Cel puţin la început, îndepărtarea de divinitate nu îi eliberează pe oameni, ci îi supune altor oameni. Pe plan simbolic, puterea Bisericii constă tocmai în aptitudinea ei de a-i uni pe oameni cu Dumnezeu, de a-L aduce pe Hristos în altare. Numai preotul este capabil să pogoare dumnezeirea în vin. Nu are deci nici un rost să îmbete. Iar cînd divinitatea este, pînă la urmă, prea îndepărtată, nimeni nu mai crede în puterea respectivă. Abia atunci, vinul se transformă în simbol.

La Branche Balcony, New Orleans, Louisiana, U.S.A.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

„Sigur că, dacă ai fi rezervat după cum ţi-am spus - dar ce, mă asculţi tu vreodată pe mine?...“

Carte poştală

„Anvizajăm o epistolă mai substanţială dar ca de obicei sînt în întîrziere şi epuizată epistolar. Dar nampeşează, gîndurile mele zboară către matale ca Valenţina Teleşkova pe sub cerul fără nori, pe undele cele mai frecvente. Duduia Carolina îţi trimite o undă de energii pozitive şi energii yoghine pentru un an zdravăn şi vioi. Cu drag şi voie bună...“

Firescul de alaltăieri

Orientul regal

„În timp ce în Franţa... ah! de cît prestigiu îi era înconjurat numele! Volumul PENSÉES D'UNE REINE, publicat în 1882 sub patronajul şters al lui Louis Ulbach, atrăsese atenţia şi presa a celebrat geniul unei suverane străine care, pentru a se exprima, binevoia să folosească limba franceză...

Cauze diferite au accentuat curiozitatea şi simpatia pentru această femeie ce purta dubla coroană de regină şi de poetă (acesta era clişeul consacrat).

V. Alecsandri, ambasadorul României în Franţa, poet el însuşi, şi al cărui volum de poezii populare îşi merita reputaţia, întreţinea relaţii amicale cu majoritatea somităţilor artistice. El lăuda peste măsură talentul suveranei sale, pe care de altfel îl admira, iar cuvîntul lui era persuasiv...

... Îmi veni în minte să-i atrag atenţia Majestăţii Sale că Academia franceză, ce recunoştea meritele celor mai umili şi, cu un zel egalat doar de imparţialitatea sa, încuraja pe cei harnici în căutare de succes, ar fi fost onorată să însemne cu pecetea sa o nouă ediţie a volumului „Pensées d'une reine.“ Ilustra societate se bucura de o mare consideraţie în străinătate. Carmen Sylva fu impresionată de perspectiva laurilor, consacrarea oferită de cei patruzeci de nemuritori urma să impună tăcere detractorilor...

Fu cuprinsă de febra lucrului. Ascuţindu-şi pana, ea „producea“ o duzină de aforisme în fiecare dimineaţă. Jumătate erau eliminate, restul, uşor retuşate sintactic şi ca proprietate a termenilor, erau clasate pe rînd. În diferite rubrici. Mai tîrziu, Pierre Loti se însărcină să îndrepte, cu delicateţe, cutare pasaj îndărătnic. Cartea a fost curînd terminată; domnului de La Rochefoucauld i-ar fi trebuit mai multă vreme ca să o scrie.

A fost un tur de forţă, nu suficient, însă, activităţii cerebrale a Maiestăţii Sale. În afara sonetelor pe care le cizela, a dramelor pe care le schiţa, a nuvelelor pe care le improviza, ea a mai tradus în cincisprezece zile „Pêcheur d'Islande“ (romanul lui Pierre Loti, n.n.) în germană. Mai am încă exemplarul manuscris avînd scris de mîna ei pe prima pagină: **Tradus, 14/28 August 87. Terminat 29/10 Sept. 87** CARMEN SYLVA

(după R. Scheffer, **Orient royal**, Paris 1918)

În româneşte de Sofia L. OPRESCU

Gablonţzuri

O cîrciumă de succes

O cîrciumă de succes, azi, în centrul Bucureştiului, trebuie să conţină: pereţi vopsiţi în negru sau în violet de doliu; becuri chioare; mult fum (de ajuns să se omită ferestrele ori instalaţia de ventilaţie, că ţigările muşteriilor rezolvă restul), astfel încît becurile

Din viaţa unui extremist de centru

P(r)osteritatea desfigurată

„Măcar dacă cineva ar mai avea nevoie de noi. Aici literatura este definitiv moartă“.

(A. RUDNICKI, bun scriitor polonez, către traducătorul său francez, la 14.11.'90, puţin înainte de a muri)

Bedros Horasangian cred că a fost cel dintîi care a folosit această expresie: „posteritatea e în curs de dispariţie“, prin '91. Nu-mi dau seama - de fapt mă tem - cît e de adevărată, dar duritatea ei e răscumpărată de o plasticitate care îndeamnă la acel „aşa e“ impus de scriitorul bun.

Imaginea ideală ar fi aceea a unui institut de istorie şi critică literară, undeva în paradis, bine organizat şi perfect informat, atent, în veşnicia lui, la fiecare talent care a mişcat, jos, în efemer; aflaţi la dreapta Domnului, cercetătorii lui ar fi acei lectori impecabili ce-ar şti să lege eternitatea unei nuvele de ultimele „Actualităţi“, de care n-ar trebui să fie străini, trimiţînd-o mai sus, în atenţia Aceluia, asigurîndu-i astfel valoarea perpetuă. Posteritatea ar deveni o bibliografie la îndemîna Creatorului, un aide-mémoire întru milosîrdia Lui. Ar fi prea simplu. Coborînd în straturile ceva mai dense ale atmosferei, posteritatea (mă refer strict la cea literară, singura la care încerc să mă pricep) e pentru cei mai spirituali „un malentendu“; sau „un cimitir vesel“; sau o tăcere, tăcerea unui foc de vreascuri, din care, arar, vine cîte un sunet; cei mai veseli şi superficiali o confundă cu gloria; mai sînt şi antilivreştii cărora puţin le pasă ce se întîmplă cu o carte şi autorul ei, ca în faţa morţii să descopere, precum dl. Jourdain proza, că au trăit exact ca Ivan Ilici; nimic nu are puterea de revanşă a literaturii cînd e disprețuită.

În comparaţie cu aceste viziuni, mă recunosc mult mai terre-à-terre şi ceva mai mistic. Mistic, în sensul acelei întrebări puse şi de călugăr şi de poet: „Doamne, ce vei face fără mine?“ Tot astfel ştiu că ea, aceea „în curs de dispariţie“, ţine de existenţa şi imaginaţia mea. Eu sînt şi fac parte din posteritatea lui Dimov, ea crescînd sau scăzînd odată cu chircirea acestei gume de pe biroul meu. Vremea mea - cu dimineţile, amiezile şi nopţile ei - e purtătoarea de posteritate a lui Sofocle, Stendhal şi Mugur, despre care cablurile TV, cine altele?, suflă din ce în ce mai puţine vorbe. Din cauza mea e în curs de dispariţie nuvelistica lui Holban, cel la a cărui incinerare, poetul suprarealist H. Bonciu a ieşit în faţă şi a exclamat: „Scumpul meu bidon de gris!“ Firește că am exigenţe de mistic. De mistic al literaturii. Nimic din ce-i literar (totul e creaţia literaturii, inclusiv Creatorului nostru!) nu accept să rămînă străin omului, fiindcă (?) eu însumi - născut nu numai bun, dar şi bun purtător de posteritate - îmi petrec zilele cu Mazilu, Alec Ivasiuc şi Paul Georgescu, constatînd împreună că soarta lui Blecher e aceiaşi ca pe vremea cînd Eugen Ionescu, cronicarul literar al **Faclei** din '36, se entuziasma la „Irealitatea imediată“ şi se întreba, în finalul anului literar, cum de nimeni nu vede valoarea acestei scrieri aflate cu cîteva capete peste tot ce se producea în România. Şi care e posteritatea - adică cine mai ştie de ele? - acestor cronici literare ale lui Eugen Ionescu, proaspăt adunate în două volume, la **Humanitas,** pe care nu le pot lăsa din mînă de atîta timp, părînd tuturor celor din jur, cînd mă refer la ele, un deraiat mintal...? Le ţip vorbele lui Caraion: „Doi au fost criticii literari, interbelici, de valoare europeană: Eugen Ionescu şi Sebastian!“ Se tace şi aud vreascurile unui foc. O să ajung ca în „Fahrenheit“-ul acela unde oamenii, arzîndu-li-se cărţile, se adunau în pădure povestindu-şi unii altora **Roşu şi negru**... Să fie un an şi mai bine de cînd dl. Nicolae Manolescu s-a arătat foarte mirat că mai ţin minte preferinţa Domniei sale pentru scena deciziei lui Julien Sorel de a-i strînge mîna, tainic, doamnei de Renal.

Pentru mai toţi intelectualii acestei ţări, posteritatea literară se reduce şi e în funcţie de politica zilei, afişul ţinîndu-l, strict şi vremelnic, colaboraţioniştii şi anticomuniştii, cîţiva demoni şi cîţiva îngeri, disprețul şi extazul; e prosteritatea desfigurată care nu mă disperă, fiindcă (?) aceeaşi mistică a literaturii mă face să ştiu vorba lăsată de Scott Fitzgerald*): „abia cînd nu se mai poate face nimic, apare ideea unei soluţii“. E latura mea terre-à-terre, căderea în contingent, fie şi în fleoşc. Pentru mine, soluţia - sau ceva în genul ăsta - ar pleca de la evidenţele acestui sfîrşit de veac în Bucureşti: nu mai există eternităţi fără „Actualităţi“; nu mai poate exista posteritate fără un post „24 din 24“; fără un matracaj de imagini însoţit de un bombardament informaţional, toată galaxia noastră Guttemberg - cea care a asigurat ca nimeni alta acea viaţă a imaginaţiei numită posteritate - se stinge. Şi atunci, aş vedea posibil un post-tele, intitulat chiar aşa: „Posteritate“, unde buletinele de ştiri ar fi din poezii de Mazilescu, Dimov, Mugur, pînă şi dincolo de cel mai corect informator, cel mai bun corespondent de catastrofe, „ultimul strigăt“ în materia care plînge, acela care transmitea: „Imensitate/, veşnicie/iubesc o fată din oraş/învaţă-mă filozofie“. Desigur, va fi trist, va fi sarcastic. Dar pînă atunci, o doamnă profesoară de română ne anunţă la radio că Eminescu rămîne în continuare cenzurat: Ministerul Învăţămîntului n-ar mai recomanda, în şcoli, analiza poemului **Împărat şi proletar.**

Radu COSAŞU

*) ... ziua aceea bună, anul trecut, cînd am citit că Vinea iubea proza lui Scott...

(cele chioare) să formeze conuri luminoase, ca laserele lui Jean Michel Jarre la TV; de vînzare, în acest scop - ţigări vărsate (muşteriii care n-au bani decît de cafea şi ţigări devin rentabili, participînd, cu fumurile lor, la atmosfera generală); muzică tare şi rău înregistrată sau pusă la un casetofon bun de casat (de preferinţă rock depresiv, cu bocete în engleză şi ghitări care ţiuie); scaune incomode şi, dacă nu-s de ajuns, bănci improvizate, pline de aşchii şi cuie; mese cît mai joase, astfel încît muşteriilor de ambe sexe să le atîrne pletele şi colierele de care sînt atît de mîndri (în plus, mesele joase sînt ideale pentru jocul de cărţi, principala activitate a spiritului, după bîrfă, într-un atare local boem); dacă zgomotul de la casetofon n-ajunge, nu strică un frigider care să hîrîie, chiar dacă nu îngheaţă bine (discuţiile muşteriilor trebuie bruiate cît mai tare, pentru ca efortul comunicaţiei să le lase senzaţia unor dezbateri angajante); marfă îndeajuns de proastă ca să dea acel **feeling** existenţialist drag românului cetit, dar îndeajuns de scumpă pentru a nu scădea pretenţiile casei (şi, firește, pentru a accentua acel **feeling** existenţialist...); barmani intelectuali (dacă nu par, se rezolvă cu puţină barbă), care trebuie să arunce, dezolaţi, priviri „semnificative“, ca ale personajelor lui Antonioni, să nu se grăbească niciodată să servească (încă un mod de a-şi marca personalitatea, pe lîngă cele, obişnuite deja, ale aritmeticii fanteziste a vînzărilor sau ale concentraţiei incerte a băuturilor din pahare) şi, mai ales, să reziste la fum. Cam atît.

Florin DUMITRESCU

În răspăr

Vă place structuralismul? Dacă da, citiţi mai departe...

Acum două numere, dl Mihai Zamfir schiţa - cu eleganţa-i recunoscută - temeiurile „creşterii şi descreşterii“ unui curent: structuralismul. Tonul domniei sale era iritat cum, se presupune, iritat (?) va fi fost M.Z. la vremea respectivă de acest morb parizian, a cărui „găunoşenie“ teoretică nu conteneşte, astăzi, să-l supere. De fapt, este greu de crezut că iritarea produsă de structuralism s-a menţinut tot acest timp, oricît de antipatic a fost „virusul“: bănuim, mai degrabă, că M.Z. **mimează**, în articol, o stare de spirit **actuală** - o mimează convingător, cu un insesizabil „tremolo“ de **captatio benevolentiae** ce-ar vrea să spună: aceasta, desigur, nu este **doar** iritarea mea, cititorule, ci şi a dumitale - că vei fi auzit sau nu de structuralism! În fond, opoziţia la acest neplăcut, riscat, ridicol şi găunos curent este a noastră, a tuturor...

Mai întîi, să recunoaştem, fără ipocrizie, că scriem întotdeauna pentru noi înşine, despre noi înşine; articolul „Filozofia noutăţii grăbite“ nu constituie altceva decît opinia dlui M.Z. în chestiune - o apostazie **vingt ans après**. Nu mă simt „solidar“ cu această părere; în ce mă priveşte, prefer să nu mă citească nimeni spunînd adevărul meu decît să scriu pentru „galerie“, maimuţărind adevărul altora.

Sînt de acord că structuralismul a fost înconjurat de un regretabil „terorism intelectual“ şi că neaderenţa la el putea fi plătită prin marginalizare; că pretenţia lui la exhaustivitate era stupidă; că „globalismul“ său era precar şi penibil etc. etc... **Dar**: a afirma, astăzi, că **tot** ce a produs structuralismul este datat nu este oare tot un fel de a ceda „noutăţii grăbite“ - ridiculizînd **bon ton**-ul de atunci prin **bon ton**-ul de acum?... A spune: a fost o modă, astăzi nu mai e - nu ţine tot de modă?... A-l exila definitiv nu e cumva tot un act de „terorism“?... Căci, dacă structuralismul a fost, indeniabil, o modă, el a fost în egală măsură şi **un mod** - nou - de a descrie, de a analiza, de a vorbi despre; iritant, posibil - dar de ce, de pildă, mai iritant decît „modul“ heideggerian...? Se prea poate ca structuralismul - ca strategie de şoc - să fi fost „prea mult“: dar operele pe care le-a produs? Nu cred că Lévi-Strauss, Lacan sau Foucault sînt nişte „glorii umflate“, sau că nu mai au nimic de spus astăzi; cît despre Barthes - chiar dacă opera sa cea mai „suculentă“ este post-structuralistă (**Fragments**... **La chambre claire**), contribuţia lui în domenii atît de diverse (inclusiv în modă!) este esenţială.

Trec peste argumentul cam „sub centură“ potrivit căruia francezii ar fi vrut, prin structuralism, să-şi ia revanşa asupra nemţilor; dar cum, mă-ntreb, se poate glosa atît de „uşurel“ pe marginea unei idei cruciale? - aceea pe care M.Z. o încremeneşte în fraza: „structuralştii au identificat un filon inepuizabil al imaginarului uman: căutarea cu orice preţ a noului flatează zona... care crede că simplul fapt al supravieţuirii denotă o superioritate faţă de cei care nu mai sînt pe lume.“ Dacă mobilul acestei necontenite căutări a noului este teama de moarte (vezi şi don juanismul, în care infidelitatea este substituibilă aceleiaşi **quête effrenée**!), atunci resorturile ei sînt mult mai profunde, „moda“ nefiind decît **forma** luată de această teamă...

De fapt, am făcut tot acest ocoliş pentru a spune un lucru simplu: acela că nu trebuie să cedăm presiunii majorităţii - nici chiar atunci cînd cei care o formează sînt persoane de excelenţa dlui Mihai Zamfir. Există plăceri imense în a reciti „autori repudiaţi“ (cei ai Noului Roman, de pildă) **atunci cînd nu o mai face nimeni** - şi, mai ales, cînd „nu mai sînt la modă“: **inactualitatea** unui autor este singurul argument pentru „imortalitate“! Cîţi mai citesc, astăzi, Sénancour, Von Platen sau Thomas Browne?...

Dar „ultimul Sollers“ (**La Guerre du goût**), l-aţi citit? Nici eu. Şi nu mă laud cu asta. Căci, se pare, Sollers „recoltă 94“ este mai bun - mult mai bun - decît recoltele mai vechi... **(a.l.ş.)**

Nu rataţi

● **Dileme documentare** - expoziţie de fotografie britanică (1983-1993), la Galeria 3/4 (Sala rondă) a Teatrului Naţional.

Daneliuc după melci (pitorescul binişor temperat)

Chiar dacă nu am gustat - şi nu mi-e ruşine să recunosc - acel moft stilistic numit **Glissando**, mă consider un admirator al lui Mircea Daneliuc: am apreciat **Cursa** de-nceput, am găsit interesant **Ediţie specială**, am jubilat la **Proba de microfon** (unul din cele mai bune filme româneşti), am rejubilat la **Croaziera**, m-am emoţionat la **Iacob** (o capodoperă); în fine, după „fatidicul" decembrie '89 am fost dintre cei care, contra vînturilor potrivnice (şi

Mircea Daneliuc filmînd la Hădăreni-des-escargots

n-au fost puţine) au susţinut **Patul conjugal** încă de la premieră. Tip incomod, „zbîrlit" - uneori, cu motive bine întemeiate: vezi „vîntul de **Libertate**"! - contra criticii, Daneliuc plăteşte cu preţul unor cronici defavorabile o personalitate tăioasă şi un simţ al replicii ascuţite care se regăsesc - din fericire - şi în filmele sale. Ca orice mare orgolios (dar care creator, vorba aia, nu e?), nici Daneliuc nu e scutit de tămîieri interesate sau, la antipod, de „raderi" acerbe (şi nemeritate); şi totuşi, **si muove**! Dintre puţinii adevăraţi cineaşti ai noştri, el, Mircea Daneliuc, pare a fi singurul pentru care **mesajul** este mai important decît orice - singurul implicat, pînă la febră şi reală („această"!) lehamite, în cearta cu Lumea - şi cu el însuşi... Acestea fiind zise, iată-mă uşor deconcertat de ultimul său film **Senatorul melcilor**.

A priori, este şi o performanţă, ca să zic aşa, „managerială": un film făcut într-un timp-record (35 de zile!), cu un buget minimal. Un film dens, „rotund", mult mai echilibrat decît precedentele două. O fabulă clară pentru toată lumea, care trimite - mai mult subliminal - la acel **aleph** al României cinefile care e **Reconstituirea** lui Pintilie. Şi totuşi...

Senatorul melcilor este, spuneam, o fabulă; nu în această „clasificare" stă însă, în parte, reuşita sa. Vîrtosu, senatorul jovial **n'est-ce pas**, care „colmatează" acţiunea filmului (antologică, scena interviului!), este, la rigoare, un tip identificabil în fauna Puterii - vezi anumite ticuri verbale, de un comic irezistibil -, dar şi prin cotloanele ei (peuneriste). El, Vîrtosu, este un vital fără inhibiţii, dar şi fără scrupule, din specia îmbogăţiţilor prin „fonc̦ie". Lasă-mă-să-te-las cînd e vorba să-nchidă ochii în interes propriu şi laş, la o adică, atunci cînd vine momentul să dea socoteală. În interpretarea lui Dorel Vişan, Vîrtosu e debordant de nuanţe şi „şmecherii" caracterologice, repertoriu de vis pentru un mare actor: un rol-mănuşă. Ea, Şica, e o debusolată cu şi mai puţine inhibiţii, dar cu ceva mai multe scrupule - „fată curată" la suflet şi bună la trup, rînd pe rînd păguboasă şi abilă, şireată şi trasă în piept în lupta ei, derizorie, cu Puterea locală. Cecilia Bârbora - care face aici unul din cele mai bune roluri ale sale - dă, şi ea, un plus de nuanţe personajului. Ar mai fi, apoi, „ceilalţi" - de la echipa de televiziune „elveţiană" (excelentă, ideea lui Daneliuc de a rezolva problema accentului „devoalat-valah" al lui Dan Chişu făcînd din personajul acestuia un emigrant), trecînd prin „larvele" fostei gospodării de partid, şi pînă la figuranţii unui Hădăreni-des-escargots -, siluete din ce în ce mai „pitoreşti", mai visceral-convenţionale (amalgam posibil), ale unui decor de fabulă.

Căci ne întoarcem la ea, la fabulă: **Senatorul melcilor** nu este un film de actualitate, ci o **fabulă** de actualitate! Totul ne obligă să privim într-acolo: structura circular-previzibilă a scenariului, contururile semantic-funcţionale ale personajelor, leitmotivul pustnicului care-şi construieşte o Arcă în vîrf de munte (la izvor...) Ca şi în **Patul conjugal** (tot o fabulă, dar mai „discontinuă") sau **Această lehamite** (o fabulă mistic-patriotică), Daneliuc simte nevoia să „umble la esenţe": actualitatea nu e decît un ecran pe care se proiectează umbrele dintotdeauna ale Ideilor. Dar care Idei? Şi care Esenţe?... Nu cele pe care le-am bănui, ci „ideea" de Senator, „ideea" de Lege a Fondului Funciar, „esenţa" Interetniei etc. De n-ar fi profund serios în ciuda ricanărilor, am crede că Daneliuc se amuză jucîndu-se cu cîteva stereotipuri ale vremii de tranziţie: colo un parlamentar **plus vrai que nature**, colo o „străină cu bani" (delicioasa Madeleine Thibeault), dincolo un omor, un foc, o răfuială.... Oricît de „verosimile" ar fi aceste personaje, aceste incidente, ele nu emoţionează: sînt prea pitoreşti. Oricît de bine ar juca Dorel Vişan, scena „rugăciunii" din bucătărie nu convinge: rapelul sacru-vomitiv este prea isteric... Este, cred, problema întregului film: dacă în **Patul conjugal** „derapajele" în Fabulă erau pe deplin justificate (şi filmul însuşi, mult mai îndrăzneţ), în **Senatorul melcilor** ele sînt stînjenitoare (filmul însuşi, mai convenţional). Daneliuc demonstrează că e în stare să „conţină" subiectul,

Dorel Vişan: un rol-mănuşă

revenind la un **story** clasic cu morală la urmă: Dacia de la-nceput, urmărită de zeci de milogi cu jalbe, va fi urmărită, în final, de aceiaşi - numai că jalba e întregul film! Demonstraţia, spuneam, e reuşită; însă filmul e născut pe jumătate paralizat...

Pînă la urmă, poate că e bine, totuşi, că Daneliuc se întoarce la o coerenţă a povestirii căreia îi datorează cîteva din cele mai bune filme ale sale; e bine că-şi „struneşte" acţiunea (cum nu o făcuse în **Patul conjugal** - cîştigînd însă, acolo, un mare pariu cu experimentul!); îi mai lipseşte o anumită căldură faţă de personajele sale: poate că această căldură (pe care a avut-o, şi pe care o mai are încă Dan Piţa - vezi **Pepe şi Fifi**) implică însă, necesarmente, renunţarea la pitoresc. **(a.l.ş.)**

Cronica literară de tranziţie

Viaţa dintre rînduri

Fericiţi cei care citesc o singură carte dintr-o dată. Nu aparţin nobilei lor tagme. Eu citesc „simultan" vreo 3-4, şi chiar în una şi aceeaşi carte citesc, de fapt, mai multe. În timp ce sunt în şi scriu despre Lucian Raicu*, îmi bîzîie în minte, ca o muscă între două geamuri, întrebări dintr-o carte (**Revoluţia furată** de Dumitru Mazilu, ed. Cozia, Buc., 1991) pe care o comisie ar fi trebuit s-o ia ca testimoniu, dar n-a luat-o şi n-o va lua.

„Omul cu mai multe arme de foc asupra sa în noaptea de 23 spre 24 dec., pe care noi l-am reţinut, e nu doar în libertate, ci îl însoţeşte pe preşedintele ţării în acţiuni publice..." (p. 74).

Cînd am aflat, în '86, că şi Raicu „a rămas" (la Paris), nu ascund că m-am mirat. Îl găseam „prea bătrîn" pentru aşa ceva, pentru aventura exilului. Uşor nu-i va fi fost. Dar e cu atît mai admirabilă tăria de a se rupe.

„26 dec. 1989, orele 10 (...). Zîmbind cu înţeles, dl. Ion Iliescu a declarat: «Eu sunt şi rămîn comunist»..." (p. 122).

Ce e această nouă (nouă?) carte de Lucian Raicu? Ea vine după o alta, de aceeaşi factură, doar că mai îngustă tematic: **Journal en miettes (Jurnal în fărîme) cu Eugène Ionesco**, Litera, 1993 (în care descopeream cu plăcere şi un dialog despre lectură cu subsemnatul, din '86) şi după celelalte, nu mult diferite, dinainte de „plecare": **Reflecţii asupra spiritului creator, Calea de acces, Fragmente de timp, Scene din romanul literaturii**. E o succesiune de notaţii, din anii '84-'86, foarte meditative, despre literatură, literar, literaţi, literatare, literadicalizare, literifianţă şi legătura tuturor acestora cu „viaţa", cînd nu sunt chiar viaţă („**realitatea nu e numai în stradă, pe scări, în odaie, ci iată, încă, încă, şi în cărţi, în precara «literatură»**", p. 122). E, ca şi precedenta(ele) citată(e), un fel de jurnal, cu foarte puţin **eu** concret, empiric, şi **şi** mai puţin **epic**. Autorul şi-o defineşte aşa: **„cartea aceasta, ce se scrie pe măsură ce se trăieşte, nefiind totuşi, în nici un fel, un jurnal. Poate, doar, unul al gîndurilor. Al momentelor din ce în ce mai rare cînd «literatura» încă există"** (p. 121). Rîndurile sunt scrise în august '86; peste două luni „fugea". Era la capătul răbdării, de aceea, cred, i se părea că momentele cînd literatura **există** sunt din ce în ce mai rare.

„...Unul din ofiţerii M.I., în preajma căruia s-au descoperit mai mulţi tineri omorîţi, avînd asupra lui o armă de foc, folosită, se află nu numai în libertate, dar mai apare şi martor al apărării în procesul foştilor conducători..." (p. 74).

Care sunt temele acestor căderi pe gînduri? Enumăr cîteva: rîsul (pp. 13, 23, 25), critica literară, rosturi şi efecte ale ei (pp. 37, 62, 135, 143), inteligenţa (p. 36), fenomenologia jurnalului (pp. 63-73) sau a lecturii (pp. 108-110, passim), momentul „excluderii" din 1958, Cehov, Scott Fitzgerald, Tolstoi, Rebreanu, Sadoveanu, Cosaşu.

Foarte meditativ, am zis. Dar nu cogibund. Immer simpler, Raicu stă parcă de vorbă cu sine, se miră - multe notaţii sunt întrebări rămase, aparent, fără răspuns - se mai plesneşte peste gură sau peste frunte, răsfoieşte din nou cartea, adastă în deliberare şi lasă un rînd alb. Muindu-mi sainte-beuvian pana în cerneala lui, asta fac şi eu, numai că, hic et nunc, rîndurile mele albe nu vor să rămînă imaculate.

„Din prima versiune a casetei privind lichidarea Ceauşeştilor s-au eliminat tocmai secvenţele în care se vedea că cei doi ascundeau prin diferite manevre un PACHEŢEL..." (p. 116).

Dar care e Tema acestor teme? Cred că am găsit-o, net formulată, în prefaţa lui Gundolf din monografia **Goethe: „Cuvintele lui Goethe despre viaţa sa sunt ele însele forme ale acestei vieţi, nu se detaşează de ea (...). Nici o deosebire de esenţă între trăirea lui Goethe şi producţia lui Goethe"** (trad. I. Roman, ed. Minerva, 1971, t. 1, p. 8). Despre asta e vorba în **s.r.f.**-urile lui Raicu. E ca o căutare a locului unde se termină (sau începe) ploaia. Sau a punctului de unde o grămadă (grecească!) de boabe încetează să mai fie „grămadă". Cum e cu putinţă literatura? Cum se face ea vie, din fiinţe vii? Cum trece sîngele din **om** în **tom** şi înapoi?

„«Un post de televiziune liber? Asta în nici un caz!», îmi spuse Ion Iliescu..." (p. 176).

Nimic nou pe frontul de vest al lui Raicu. Aceeaşi temă o aflam şi acum 10 ani, cînd scriam despre **Fragmente de timp**, citînd obsesia de acolo: **dănţuitorul, du-te vino dintre «om» şi «operă», dintre** spiritul **operei şi** corpul **ei**". Insistam, acum un deceniu, asupra „textofiliei" lui L.R. (**„critica este iubire - inteligenţă, dacă se poate - de literatură"**). Ceva, de la acel volum la cel de azi s-a modificat, totuşi. Acolo, L.R., încă mai iubea, tandru, textele; aici, iubeşte doar dragostea.

„În 29 ianuarie 1990, dl. Silviu Brucan a propus «să învăţăm din experienţa noastră din 1946-47...»" (p. 198).

În calitatea de critic literar aplicat axiologic asupra scrierilor curente, l-am găsit întotdeauna pe L.R. un pic prea amabil, prea atoateînţelegător. **Tout comprendre c'est tout pardonner.** Ca preţăluitor, ca separator de rău şi bine, L.R. avea ceva din graţiile baroce, din precauţiunile în dantele şi arabescuri ale lui Perpessicius.

„În zorii zilei de 14 iunie 1990, preşedintele ales: «Dragi mineri! (...) Vă mulţumesc pentru răspunsul de solidaritate muncitorească pe care şi acum l-aţi dat la chemarea noastră (...) Vrem să vă deplasaţi în Piaţa Universităţii şi să o ocupaţi definitiv»..." (p. 283).

În schimb, ca analist al sensurilor cuvîntului, paginii, literaturii adînci, l-am perceput şi-l percep ca printre puţinii excelenţi. L.R. nu e, esenţial, un judecător, ci un gînditor al literaturii. Mai există azi o persoană în România căreia îi vine această sintagmă: Adrian Marino. Şi, fără să forţez simetrii, aceste două mari spirite se aşează polar. În cugetarea detaşată, îndepărtată de trepidaţia imediatului, asupra acestei trestii gînditoare care e literatura, A.M. reprezintă **l'esprit de géométrie**, iar L.R., **l'esprit de finesse**.

„După cele două zile de groază (...), alesul naţiunii le-a mulţumit minerilor: «Vă mulţumesc pentru tot ce aţi făcut în aceste zile, pentru atitudinea dv. de înaltă conştiinţă civică!»" (p. 291).

Primul e „exhaustiv", pe orizontală şi verticală, parcelant, euclidian, metodic ca un computer, hegelian, ordonator. Celălalt e scotocitor în adîncime, lobacevskian, capilar, proustian de subtil, disociativ, microscopic pînă la ireductibil. În „arhetipuri" muzicale, unul e Bach, celălalt, Mozart. (Referindu-mă la L.R., spun acestea cu gîndul la întreaga sa operă de reflecţie literară, inclusiv **Gogol**-ul, în care volumul pe care am glosat e, din păcate, cel mai puţin consistent - îi reproşez o anume diluare, indecizie, tergiversare în numirea vitalului -, deşi poartă un Raicu plin şi autentic).

George PRUTEANU

*) **Scene, reflecţii, fragmente**, ed. Cartea Românească, Buc., 1994, 192 p., 800 lei

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

NORBERT DODILLE
Director al Institutului Francez din Bucureşti

La Paris, în cafenele...

Nu ştiu cum se face, dar în majoritatea amintirilor mele legate de cafenele sînt singur. Singurătatea poate fi ceva oribil, o tovărăşie hidoasă care te face să suferi, dar, tot atît de bine, un lucru extrem de plăcut din care nu te mai saturi gustînd. Cafeneaua este locul acela binecuvîntat în care intri însoţit de o carte, de un ziar sau de un carnet, căci inspiraţia îl vizitează, de multe ori, şi ea, astfel încît mulţi scriitori ajung să-şi stabilească acolo masa de lucru.

Cînd intri într-o cafenea eşti obligat să te adresezi celor impropriu denumiţi **„les garçons"**. De altfel, nu numai termenul **„garçon"** este, astăzi, depăşit, ci şi întregul vocabular referitor la acesta. De pildă, expresia „a comanda". Atunci cînd **comanda** emană de la un biet client care, din colţul său, ridică stîngaci mîna asemeni unui elev nesigur într-o problemă de gramatică, atunci cînd această **comandă** îşi ia zborul, cu volute de fluture beat, către bărbatul de vîrstă respectabilă, temeinic proptit pe picioarele sale, cu umeri bine clădiţi, căruia i se spune, umil, „Domnule", mai poate fi vorba de un ordin, de o somaţie sau, mai curînd, de chemarea neliniştită a unui anahoret epuizat de şase luni de post care zăreşte umbra deja pe jumătate dispărută a celui dintîi trecător generos susceptibil să-i dea de pomană? Căci „garsonul", într-adevăr, tocmai trece, şi depinde numai de el dacă ordonă privirii sale, de obicei orizontale, să se pogoare - sau nu - asupra ta. Această cerşire obstinată a privirii „garsonului" este una dintre cele mai chinuitoare încercări narcisiace la care ne supune viaţa, şi sîntem obligaţi să o trecem la cafenea, ca şi cum ne-am duce acolo anume pentru a verifica - nu întotdeauna cu succes - dacă existăm cu adevărat.

De multe ori, cartea, carnetul sau ziarul rămîn simple pretexte pentru singuraticul care se aventurează într-o cafenea. Chiar şi cînd nu există nici muzicanţi, nici televizor, cafeneaua este, într-adevăr, un stabiliment destinat distracţiei. Lăsînd la o parte mica lume a „garsonilor", care, în picioare, evoluează la aproximativ un metru deasupra populaţiei îndeobşte aşezate din cafenele, găseşti aici atît de văzut cît şi de băut, ai şi ce asculta, şi ce observa. Ziarul este de mare folos, căci te ascunde sub aripile lui protectoare cînd tragi cu ochiul la scenele de amor sau conjugale ale cuplului aşezat alături sau la negocierile misterioase dintre doi indivizi în privinţa cărora te străduieşti să te convingi că sînt dubioşi. Este, de altfel, ceea ce diferenţiază conversaţiile de la mese de cele de la bar: acestea din urmă sînt publice, zgomotoase şi, de multe ori, idioate; celelalte sînt intime şi profunde, subtile chiar: nu vor să se facă auzite. Unele sînt dialoguri în care se proferă cuvinte frumoase sau urîte; celelalte sînt sfaturi de taină ce vehiculează gînduri subtile şi sentimente discrete. La bar te afli la nivelul „garsonilor", iar această egalitate iluzorie se cere plătită printr-un limbaj adaptat.

Cafenelele ne plac atît de mult poate tocmai datorită faptului că sînt, în mult mai mare măsură decît spaţiul domestic, o imagine perfectă a noua înşine, căci eul nostru este, probabil, un spaţiu la fel de penetrabil şi de vacant ca şi ele. În plus, cafenelele reprezintă nişte locuri în care opoziţia dintre interior şi exterior, prin chiar proximitatea acestor două entităţi opuse, devine mai acută ca nicăieri. Vara, cafenelele se deschid către stradă, debordînd trotuarul îngust cu mese de-o şchioapă şi cu scaune ca pentru păpuşi ce ne fac să ne simţim în culmea fericirii cînd trebuie să ne tragem genunchii pentru a permite trecerea pietonilor şi circulaţia „garsonilor". Te afli, atunci, afară, dar, cu toate acestea, înăuntru, dat fiind că plăteşti. Iarna, imensa vitrină de care o fată cu ochi de cer îngheţat îşi lipeşte obrazul fierbinte devine un perete extrem de fragil în care se oglindesc cu insolenţă luminile vii ale interiorului pe fundalul negru al străzii unde ştii că vagabondează cei fără de domiciliu. Un nimic, invizibilul însuşi separă căldura excesivă dinăuntru de frigul de dincolo de geam, eşti înăuntru şi, totuşi, fascinat de exterioritatea ce te înconjoară precum adîncul mării pe căpitanul Nemo. Atît vara, cît şi iarna nu este nevoie decît de o clipă de voinţă ca să treci de la exterior la interior, să intri şi să te aşezi sau numai să te sprijini de bar sub privirile indiferente ale „garsonilor". Această neînsemnată decizie face parte din seria măruntelor acte de eroism ce luminează viaţa monotonă a unui timid.

În vreme ce la bar se mai cere **un rînd**, pe bancheta sa singuraticul meticulos desface cu precauţie pachetelul de hîrtie foşnitoare ce ascunde două minuscule bucăţele de zahăr. Dă drumul, încet, uneia dintre ele de-a lungul peretelui ceşcuţei de cafea, ca nu cumva să irosească vreo picătură din preţiosul lichid negru, prea negru, poate, pentru gustul lui, însă gradul dorit de concentraţie al cafelei este foarte rar precizat, astfel de dorinţe nelalocul lor avînd darul de a-i deranja pe băieţii de cafenea. Cafeaua este băutura preferată a solitarului, fiind eponimul locului, ceea ce face din ea consumaţia cea mai ieftină. Cafeaua justifică, de asemenea, prezenţa maşinilor cromate ce strălucesc în spatele barurilor şi în faţa cărora se aferează „garsonii" asemeni unor marinari în jurul motoarelor unui pachebot. Cafeaua, în sfîrşit, are darul de a concentra, prin ceremonialurile diverse pe care le suscită atît în rîndul personalului, cît şi în acela al clientelei, toate virtuţile ritualului pe care fiecare vine să îl practice în acest loc. Şi, nu în ultimul rînd ea are gustul acela amar, inimitabil, al dereliţiunii.

Traducere de
Bogdan GHIU

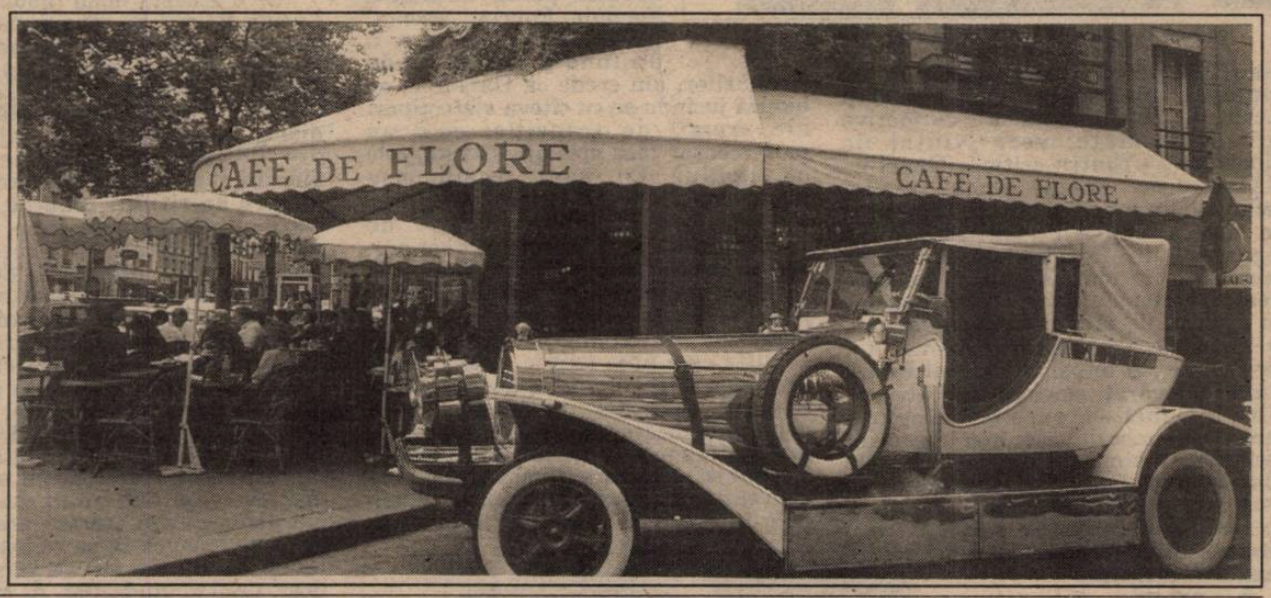

Café de la Paix

Se pare că primele cafenele au apărut la Mecca în secolul XV, difuzînd apoi şi instalîndu-se în Turcia şi Egipt. Situată în chiar centrul unui univers cultural şi dinamizată fără îndoială de acest capital de prestigiu, practica se va bucura de o popularitate aproape imediată.

Băutul cafelei părăseşte curînd specificitatea exclusivă a islamului: dintr-un semn, fie doar şi aluziv, al unei comunităţi religioase, el devine o practică definită în funcţie de o arie culturală. Începe deci să caracterizeze Orientul şi uneori nu prin exponenţii săi „majoritari", ci şi prin unele minorităţi emancipate. Astfel, unele surse pretind că în Egipt era numită „băutura evreilor", nume despre care nu ştim mare lucru; este fără îndoială posibil ca el să marcheze o uşoară adversitate, o distanţă precaută faţă de un obicei neadoptat încă de grupul majoritar.

În Europa, cafenelele se instalează urmînd rutele comerţului: mai întîi Veneţia, Londra şi Marsilia după puţină vreme.

Secolul XVIII debutează prin ceea ce va fi considerat mai tîrziu evenimentul fondator în istoria cafenelelor pariziene: în 1702, sicilianul Francesco Procopio dei Coltelli deschide o cafenea, devenită foarte celebră mai tîrziu, loc predilect de întîlnire al multor glorii literare. Cafenelele proliferează foarte repede, astfel încît în 1716 se pot recenza la Paris mai mult de 300.

Frecventarea acestor „maisons du café" joacă un rol ce poate fi luat în discuţie în constituirea identităţii şi coerenţei unor grupuri a căror influenţă politică va deveni repede importantă.

Afirmaţia din urmă pare să se verifice mai ales în Franţa anilor care premerg Revoluţia. Cafenelele devin imediat locuri ale discuţiilor politice şi literare, fapt care conduce autorităţile zilei la a lua decizii care astăzi ne par stranii prin radicalismul lor excesiv. În vremea Regenţei, Mgr. Dubois interzice în cafenele discuţiile de idei şi jocurile; mai tîrziu, în ultimii ani ai lui Louis XV, cafenelele fac obiectul unei atenţii represive sporite din partea poliţiei: sînt riguros indicate orarul ca şi clientela admisă.

Autonomia firească a unui astfel de loc, „excentricitatea" lui sensibilă în raport cu poziţia politică oficială, la care se adaugă şi presiunea - indirect solidarizantă - a autorităţilor au făcut din cafenelele pariziene locuri ale unei foarte dinamice opoziţii politice în timpul Revoluţiei. În paralel cu acestea, cafenelele devin şi locuri de concepţie a unei reacţii culturale faţă de „centralitatea" ermetică şi automat suficientă a academiilor oficiale şi a cenaclurilor prea obediente. Evoluţiile sînt concertate în mod natural: la Paris (*Lemblin*) ca şi la Londra (*Old Cheshire Cheese*) apar cafenelele literare, eveniment care marchează naşterea unui nou tip de scriitor, care preferă aleatoriul succesului literar meccenatului vreunui prinţ generos dar adesea prea exigent.

Ceea ce pare să caracterizeze această perioadă a istoriei cafenelei este un proces discret de legitimare. Spuneam mai devreme că, mai întîi în Egipt, dar mai apoi, şi cu atît mai mult, în Europa, cafenelele definesc o anumită marginalitate. Găzduind o practică orientală - excentrică deci în epocă -, avînd adesea, ca şi clientelă privilegiată, categorii diverse, politice sau culturale, de excluşi, cafenelele se definesc prin tensiunea faţă de un centru deţinător al prestigiului şi al puterii consecvente. În chiar firescul lui, acest proces este însă continuu: îndată ce „băutorii de cafea" devin, din personaje marginale, personalităţi de centru, o nouă marginalitate ia naştere, semnalînd caracterul efemer al poziţiilor de autoritate - îndemn indirect la decenţă şi moderaţie -, şi atrăgînd în mod egal atenţia asupra statutului unei opoziţii (sau avangarde) care s-ar crede eterne şi la adăpost de ridicol (sau manierism).

Cafeneaua pare să fi fost chemată adesea să joace rolul agorei, al unui loc al adevărului politic, adică al vieţuirii în comun. Dincolo de aparenta ei banalitate, cafeneaua stă sub semnul unei exigenţe naturale, aceea de a fi un loc al solidarităţii simple, bazate pe cîteva gesturi comune care unesc înainte ca gîndurile să despartă uneori radical.

Toate acestea par să fie îndepărtate de realitate şi să închipuie mai degrabă, într-un platonism de doi bani, prezumtiva „idee de cafenea". Este însă irealist să visezi la un loc unde tensiunile se liniştesc, la un loc al tuturor posibilelor, unde adevărul convieţuirii este „în mijloc" (Vernant) iar accesul la el nu este supus decît exigenţelor de civilitate ale dialogului?

Întrebarea din urmă pare să fie marcată la noi de o anumită urgenţă; de urgenţa faptului că oamenii nu se ostenesc să se întîlnească şi să grăbească prin aceasta constatarea comunei lor umanităţi. Convieţuirea în România este marcată de o patologie a diferenţei: celălalt este exilat, izolat într-o zonă de umbră care pare să-i pună în cauză chiar şi umanitatea. Întîlnirii reale cu celălalt i se substituie adesea confruntări factice, false schimburi de idei, mascînd fără discreţie războaie totale în care singurele poziţii rezervate protagoniştilor sînt cele de învingător sau de învins. Exclusivitatea reciprocă a termenilor interzice termenul mediu, certitudinile adverse dizolvă o posibilă „nesiguranţă" trăită în comun.

Se va invoca caracterul utopic - şi pînă la urmă pernicios al unui proiect care să vizeze pacea socială. Se poate răspunde că decenţa şi urbanitatea ar putea reprezenta obiectivele minime ale unui astfel de demers.

Se va invoca lipsa premiselor, a unei idei cu şanse de a fi federatoare. Aici se poate răspunde cu o mai mare siguranţă invocîndu-se exigenţele evanghelice ale iubirii pe care, procentual măcar, românimea întreagă le împărtăşeşte.

Pe acest temei, propunerea ne apare dintr-o dată realistă: nutrită din tensiunea smeritoare către absolutul Cuvîntului lui Dumnezeu, susţinută de viaţa comunităţilor celor credincioşi, ea ne poate îndemna să sperăm chiar la ceva mai mult decît o societate ce ar semăna cu o enormă, civilizată cafenea pariziană.

Marius LAZURCA

Coffee-House, Coffee-Shop, Coffee-Bar, Coffee...

Cine a călătorit măcar o dată la Londra a observat multiplicarea parcă la nesfîrşit a unui spaţiu public tipic. Cu austeritate protestantă, engleza l-a numit **public house** . Ne-ar fi greu să traducem această expresie cu valoare de etichetă culturală, altfel decît recurgînd la insipidul **local**. Nici unul dintre savuroasele sinonime oferite de baroca noastră limbă latină, în universul epicureic al Balcanilor, n-ar putea desemna realitatea cunoscută, astăzi, în mod curent, drept **pub** . Nici **cîrciumă**, nici **birt**, nici **zahana**, nici măcar mai modernul **bufet** nu se referă la acelaşi loc public.

Pub-ul este localul cel mai la îndemînă pentru englezul de orice provenienţă socială: aici se întîlnesc funcţionarii publici, pe la 6 seara, după o zi de eficienţă birocratică, pensionarii ieşiţi la o plimbare, tinerii pletoşi, distinşii **gentlemeni**, unii purtînd încă pălărie tare şi baston. Şi femei de toate vîrstele, uneori neînsoţite de bărbaţi. Căci **pub**-ul este un loc perfect civilizat, cu reguli strict respectate şi, ca atare, ferit de imprevizibilul plăcerilor bahice nestăvilite. **Pub**-ul este o marcă a culturii burgheze - adică de burg -, veche de o jumătate de mileniu în „perfidul Albion". Se cheamă că n-ai fost la Londra cu adevărat, dacă n-ai băut o bere, sau un **gin and tonic** într-un **pub**.

Alegerea e grea, cînd te afli în cartierele londoneze încărcate de tradiţie. De pildă, în Chancery Lane, unde te aştepţi să te întîmpine cel puţin un personaj din Dickens, n-ai să scapi ocazia de a trece pragul unui **pub** de secol XVIII frecventat de primul lexicograf al limbii engleze, Dr. Johnson, celebru **bon viveur**. Deşi inconfundabilul **Old Curiosity Shop**, cu un **pub** omonim alături, se află ceva mai încolo. Vei lăsa în urmă zeci de faţade victoriene, cu ferestre somptuoase din sticlă mată, cu ochiuri de vitraliu, cu uşi deasupra cărora clincheneşte şi astăzi clopoţelul ce anunţa cîndva descinderea Domnului Pickwick...

Pe vremea lui Shakespeare, localurile acestea populare se numeau taverne. Ele rivalizau cu hanurile, de la nume (**At the White Cow, The Big Bull, Good Man**), pînă la bucatele şi udătura cu care te îmbiau. De la ele s-a moştenit, în **pub**-ul modern, adică din ultimele două secole, servirea tradiţională a băuturii la masă, cu sau fără mîncare, la bar, sau de-a dreptul în picioare, cînd poposeşti doar pentru o bere şi o ţigară. Nu ştim la ce tavernă va fi tras Sir Walter Raleigh, primul fumător pe pămînt englez. Ştim însă că în vremea Elisabetei I scenele de tavernă nu erau lipsite de încăierări şi ciomăgeli pe cinste. O scenă cu Falstaff ne va sugera situaţia. Unui astfel de incident i-a căzut pradă contemporanul lui Will, Christopher Marlowe.

De la **tavern** la **pub** drumul se intersectează cu istoria altei instituţii moderne în întreaga Europă - cafeneaua. Prima cafenea în această parte a lumii pare s-o fi deschis evreul Jacob din Oxford, în 1650, „la Inger, în parohia St. Peter". Doar dacă nu, încă din 1647, funcţiona un **café** în Piazza San Marco din Veneţia. În bîjbîiala documentară, un lucru ni se confirmă drept cert: cafeneaua este un spaţiu cultural oriental. Prezenţa negustorilor evrei în Anglia renascentistă este îndeobşte cunoscută. Şi unde, dacă nu la Veneţia, se află cumpăna între Occident şi Orient? Fapt este că, pe la mijlocul secolului XVII, în toate marile oraşe apusene apăreau cafenele: la Londra (1652), Marsilia (1654), Paris (celebrul **Café Procope**, ţinut de un sicilian, la 1660), Viena (**Zur blauen Flasche**, 1683), Frankfurt (1689). Către 1700, Londra singură se mîndrea cu două mii de cafenele. În Anglia, acest nou habitat s-a numit, pur şi simplu, **cofee house**.

Secolul XVIII - cel mai franţuzesc secol englez - îşi metamorfozează localurile publice, printr-o susţinută operă de rafinare a moravurilor. Cluburile îşi selectează membrii după rang social, profesiune, hobby-uri. În paralel, se specializează publicul cititor al jurnalelor şi periodicelor, care-şi insinuează informaţiile în circumvoluţiunile creierului public. Localul, fie el **pub**, **gin house**, **cofee house**, sau **tea house**, găzduieşte întîlnirile cotidiene ale obişnuiţilor acestor lucruri moderne şi mondene.

Ginul, invenţie a secolului XVIII, devine băutura cea mai consumată, fiind parşiv de ieftină. Distilat din grîu, ginul încuraja, prin fabricare, interesul proprietarilor de pămînt. Or, parlamentul fiind, la vremea aceea, populat îndeosebi de latifundiari, închisese ochii la beţia cu gin, devenită pericol naţional. De unde se vede că şi aiurea istoria faptică nu coincide neapărat cu cea morală. În epocă, ginul ajunsese să fie poreclit „mothers' ruin", pentru că era îndrăgit pînă peste poate de mamele sărace, ai căror copii mizerabili mureau pe capete. La fiecare a doua pagină de roman iluminist englez vei da de un personaj care se îmbată cu gin! În 1751, prin faimosul „Gin Act", se introduce, în sfîrşit, un impozit serios pe gin, marcîndu-se, astfel, o cotitură în istoria socială a Angliei! Abia peste un secol, în plină expansiune imperială, englezii stabiliţi în India vor concocta ponderatul **gin and tonic**, amestecînd apa tonică, bogată în chinină, şi administrată preventiv contra malariei (sic), cu ginul aromat cu extras de ienupăr.

Dar această disciplinare formală a instinctelor se însoţeşte cu o cuminţire culturală liber consimţită. Un contemporan remarcă efectul benefic al cafelei, care „te ţine treaz şi e civilizată". Încît, trimişi cu treburi în tîrg, pînă şi ucenicii se întorc limpezi la cap! Ucenicii preferă cafeauna fioroasei beri marinăreşti - **ale** - din care o halbă te trimite pe mai multe cărări acasă! În loc de **ale house**, oamenii de rînd încep să frecventeze primul **coffee house** de după colţ. Aici se mănîncă şi se bea, dar se servesc, în final, cafea sau ceai, care spală eventualele fumuri ale băutului, dar nu ale beţiei. Obiceiul s-a păstrat pînă astăzi. Orice familie de englezi cate te invită la **dinner** - şi numai la **dinner**, masa de la finele unei zile de lucru, cînd, potrivit rigorilor protestante, îţi meriţi răsfăţul - îţi va oferi, la sfîrşitul mesei stropite cu vin, cafea sau ceai. Mai ales ceai. Uriaşe cantităţi de ceai sînt îngurgitate de-a lungul zilei de muncă, în prăvălii, oficine publice, în piaţa engleză de acum două sute de ani. La fel, obiceiul s-a păstrat întocmai: lucrătorul din banca ultramodernă cu ochii lipiţi de ecranul computerului apucă, în răstimpuri, instinctiv cana de ceai, să-şi ude beregata uscată. Este o imagine multiplicabilă cu milioanele în lumea anglo-saxonă, deopotrivă în Anglia, Scoţia, Ţara Galilor, Irlanda, America, ori Australia.

Dintr-un jurnal de epocă aflăm că piaţa de cafea este locul în care se negustoresc băuturile străine şi ştirile! Negoţul cu necunoscutul! Oamenii negociază, fac tranzacţii, se înţeleg. Şi înţeleg ce se întîmplă în lumea văzută sau în cea bănuită, a ştiinţei. Newton frecventa asiduu cafenelele şi ceainăriile londoneze şi perora ore întregi pe teme matematice şi fizice! Ca loc de întîlnire, cofee house era cunoscut drept **„penny university"**, întrucît în schimbul unui pahar de un penny, te puteai instrui adesea de la sursă. Extrema mobilitate a vieţii cotidiene în secolul XVIII englez nu conteneşte să ne uimească, explicîndu-ne, însă, coerenţa unui sistem eficient. În Londra lui Defoe funcţiona aşa-zisa **„one-penny post"**, care asigura livrarea la destinaţie a unui pachet, în aceeaşi zi, oriunde în marea urbe, contra preţului modest care, altminteri, îţi oferea marfa mentală la destinaţie. Înţelegem de ce afacerea în engleză se numeşte **„business"**, calitatea de a fi ocupat, de a face ceva!

Un **coffee house** era locul întîlnirilor de „afaceri": aici s-au născut critica literară (cum ştim de la Addison şi Steele), bursa de valori (care-şi reunea susţinătorii în Change Alley), sau marile tranzacţii cu nave comerciale (Lloyd's a devenit, astfel, o companie de asigurări marine). Cu ani în urmă, am văzut, în holul unui hotel german de provincie o „şedinţă" a pensionarilor din cartier. O cană de ceai pe măsuţa din faţă era contrapartea mondenă a întîlnirii serioase! Din **coffee house** au derivat **coffee shop**, în America, şi coffee bar în lumea de expresie engleză. Toate sînt locuri de întîlnire. Trecerea de la băuturi amorţitoare la licori înzdrăvenitoare s-a făcut sub semnătura ethosului muncii.

Cafeaua şi ceaiul, uşor de transportat şi producătoare de venituri pe cît de mari pe cît de mici erau cantităţile necesare, deveniseră, în secolul XVIII, o marfă colonială sigură. Orientul transportat în Occident îşi avea rostul multiplu în Marea Britanie imperială. În familiile modeste, la mijlocul secolului, ceaiul devenise o masă în sine, fiind servit după amiaza. De unde şi expresia **„to eat tea"**. Şi de unde **„five o'clock tea"**. Vînzătoarele de portocale din teatre serveau cafea şi ceai. Pope descria cafeaua ca aptă a-l face pe politician înţelept. La mare preţ erau virtuţile celor două elixiruri menite a trezi trupul şi spiritul şi a le încita la activitate. Poate că, pe neştiute, galantul şi eficientul secol XVIII englez descifra etimologia celor doi poli: Orient, locul unde se trezeşte soarele, deci, metaforic, începe o zi laborioasă, şi Occident, locul unde soarele se scufundă în pămînt. Să recunoaştem că e o lectură protestantă. Aici, în Balcani, noi am citit altfel acelaşi text. Cafea, cafea, cafea...

Mihaela IRIMIA

De unde vine crîşma?

S-ar putea ca, împreună cu multe alte cuvinte ale limbii române, **crîşma** să vină dintr-o epocă foarte veche, aceea a unei (pentru mine în afară de orice îndoială, dar încă nedemonstrate) simbioze romanico-germanice, epocă anterioară deci valului slav. În DEX şi în alte dicţionare cu indicaţii etimologice se face trimiterea la **cîrciumă** şi se indică drept etimon sl. **krŭčĭma**. Aspectul fonetic al cuvîntului slavon permite însă fără dificultate derivarea lui din cuvîntul românesc **crîşmă** (şi nu invers), cuvînt pe care îl putem situa prin urmare în epoca străromână, cel de al doilea fiind o variantă, apărută prin metateză (să nu uităm că există şi varianta „intermediară" **cîrşmă**), iar cît priveşte aspectul fonetic din partea finală, silaba în plus a putut să apară mai tîrziu, ca rezultat al convieţuirii cu slavii, în pronunţarea cărora (dar poate nu numai a lor) a acţionat o vreme legea silabelor deschise. Faptul că este un cuvînt vechi în română este confirmat prin mulţimea derivatelor pe care le-a produs.

În Biblia lui Ulfila, care atestă, cum se ştie, moeso-gotica sau gotica vorbită la Dunărea de Jos în veacul al IV-lea (căci episcopul care i-a creştinat pe goţi predica în trei limbi: greacă, latină şi gotică), aflăm substantivul **klismo** "klingel, Schelle", deci "clopoţel, sonerie; zurgălăi", precum şi verbul **klismjan** "klingen", deci "a suna, a răsuna". Iată şi versetul în care apare: „Chiar dacă aş vorbi în limbi omeneşti şi îngereşti, şi n-aş avea dragoste, sînt o aramă sunătoare şi un chimval răsunător." (1 Cor. 13,1). Este începutul celebrei pledoarii pentru întîietatea dragostei. În gotică s-a păstrat doar finalul acestui verset: „... aiththau **klismo klismjandai**", de ajuns însă pentru ceea ce ne interesează aici. **Crîşma** ar fi, aşadar, la origine **chimvalul răsunător.** O largă sferă semantică îndreptăţeşte ipoteza derivării din moeso-gotică. Dacă astăzi prin **crîşmă** sau **cîrciumă** desemnăm unul din multele localuri de petrecere, anume un local popular unde se consumă băuturi alcoolice, se mănîncă fără mari pretenţii şi adesea un lăutar îţi cîntă la ureche, cu cît ne ducem însă în trecut locul crîşmei este mai important şi mai larg. Să nu uităm că pînă nu de mult puteam întîlni cîrciumioare, nu numai la mahala, ci, vorba cîntecului, şi la şosea, care era şi este un loc relativ select. În mediul rural, crîşma nu are concurent. Ea este locul consacrat întîlnirii oamenilor pentru a petrece. Ba chiar se poate susţine că a constituit şi constituie un adevărat for de petrecere, rivalizînd, în alt plan, cu o instituţie la fel de veche şi fundamentală în planul spiritului, anume biserica, lăcaşul comunicării spirituale şi al petrecerii întru cele sfinte. Horele se făceau fie în bătătura bisericii, fie în faţa crîşmei. Separarea netă şi specializarea pentru domeniul sacru şi respectiv pentru cel profan ni se înfăţişează ca un proces îndelungat. În DLR (sub conducerea lui Sextil Puşcariu) găsim exemple pentru unele „interferenţe" dintr-o epocă mai veche: „Încă fiind pivniţă, sub beserică ţinea unii cîrciumă", citim în **Mag. Ist.** Cîndva ar fi fost un fel de aziluri. La Reteganul ne întîmpină doleanţa (deloc extravagantă pentru autor şi poate chiar ecou al unei realităţi efective în trecut) ca „să fie toate cîrciumile la cinste (= gratis), tot omul să mănînce şi să bea fără plată". Totuşi, petrecerea de la crîşmă putea lua un caracter prea lumesc şi necuviincios, motiv pentru care feţelor bisericeşti li se interzice frecventarea ei: „Care popă va îmbla la crîşme, să i se ia popia". Cum însă în **Îndreptarea legii** se atrage atenţia că „tot cliricul să nu fie cîrciumariu", înseamnă că se întîmpla uneori să fie. La Dosoftei, „crîcima lui Satana" are înţelesul de bordel, iar în colecţia de literatură populară a lui Mândrescu aflăm versurile: „Bărbaţii-s cu plugurile./Nevestile bat crîjmile". Pe lîngă locul de petrecere din perimetrul satului, în zilele de sărbătoare cu hore şi muzică de lăutari, crîşma mai putea fi şi un han de la răscruce. Drumeţul putea să mîie peste noapte (tot la Dosoftei) la o „casă de crîşmă". De unde se vede că cine-a pus cîrciuma-n drum, ăla n-a fost om nebun.

Iată aşadar că de la **chimvalul răsunător** se poate ajunge firesc la **crîşmă** ca loc al veseliei de petrecere, cu mîncare şi băutură, cu chef, lăutari şi chiote, în registrul minor şi balcanic deplîns cîndva de Noica şi care ne invită să-l opunem registrului grav al „marii treceri" blagiene. Pentru întreaga sferă semantică a petrecerii de crîşmă propun un lexic provenit din sectorul geto-gotic al unei epoci de simbioză romanico-germanică, similară celei cunoscute de latinitatea apuseană, simbioză pe care voi încerca să o susţin printr-o serie de ipoteze etimologice pentru numeroase cuvinte româneşti vechi, fie cu origine obscură, fie considerate (abuziv) formaţii onomatopeice, fie atribuite (eronat) unui superstrat relativ tîrziu (slav, maghiar, cuman, turcesc), dar care mi se pare că vin mai de demult şi că aparţin acelui ipotetic (deocamdată) superstrat moeso-gotic pomenit mai înainte (nerecunoscut însă pînă acum de etimologişti), putîndu-se pune astfel la locul cuvenit piesa care lipsea din mozaicul limbii române.

Andrei IONESCU

„VOIEVODUL CULTURII ROMÂNEŞTI"

Puţină vreme după prevenirea în ţară şi suirea pe tron, cel ce fusese un timp domnul Carol Caraiman şi devenise acum regele Carol al II-lea a ţinut, la 12 august 1930, o cuvîntare în cadrul Universităţii populare de la Vălenii de Munte. În această cuvîntare suveranul îşi anunţa voinţa de a sprijini cu fermitate artele şi literatura, mărturisind speranţa de a se dovedi un adevărat „Voievod al culturii româneşti". Confirmată de fapte, denumirea i-a rămas şi sub semnul ei mi-am petrecut anii de învăţămînt liceal, continuînd să copilăresc, să păşesc pragul adolescenţei şi mai apoi al proaspetei tinereţi. Precum se ştie, după zece ani de domnie, Carol al II-lea a trebuit să abdice şi odată cu plecarea lui ecoul legendarei sale porecle s-a stins. A izbucnit războiul şi nu am mai auzit vorbindu-se despre mult controversatul monarh. Ştiam numai că se oprise vremelnic în Brazilia şi că ulterior se stabilise în Portugalia, la Estoril.

* * *

În primele luni ale lui 1948, locuind şi lucrînd pe domeniul Peleş cu prilejul efectuării inventarului fostului patrimoniu artistic regal, am descoperit într-un dulap de lenjerie aflat într-una din camerele de la etaj ale Castelului Pelişor, un carnet cu scoarţe negre, flexibile, care se arăta a fi un calendar-jurnal din anul 1929. Nu ştiu dacă el mai există, nu l-am întîlnit niciodată menţionat, a rămas inedit pînă azi.

L-am luat cu mine pentru ca seara, în odaia pe care o ocupam la Peleş, să-l pot citi nestingherit şi să-mi dau seama despre ce fel de document era vorba, pînă a nu fi predat comisiei de inventariere a obiectelor uzuale, casnice, lipsite de interes artistic, comisie compusă din muncitori şi care activa în paralel cu aceea a specialiştilor condusă de G. Oprescu. Comisiei de muncitori - socotită mai de încredere - îi revenea sarcina de a trimite în 24 de ore, la Bucureşti, toate documentele de interes istoricopolitic spre a fi înaintate urgent lui Emil Bodnăraş, care le lua în primire în numele executivului Comitetului Central.

Care nu mi-a fost mirarea să constat că ţineam în mînă o suită de însemnări ce păreau a fi nici mai mult, nici mai puţin, un **Jurnal** autograf al lui Carol al II-lea din vremea şederii sale, cu faimoasa doamnă Lupescu, „Duduia", în Franţa, de-a lungul anului care preceda cu şase luni urcarea fostului rege pe tron. Nu mi-a venit să cred! Eram pe atunci mult prea naiv de cum aveam să rămîn pînă astăzi... Voievodul de mîine al culturii româneşti lenevea pînă dimineaţa tîrziu, îşi lua zi de zi, grijuliu, temperatura şi se exprima pentru sine într-un limbaj care mi se părea absolut incompatibil cu o educaţie princiară. Întîlneam propoziţii ca acestea, pe care le transcriu cu ortografia lor particulară: „Sitta după divorţ a trimis măsii un telegrame degoutant"; sau, cu privire la Pimen, înaltul ierarh al Moldovei: „Incult şi curvar ca mitropolit".

Nu ştiam că „Sitta" era denumirea în intimitate a celei ce avea să devină după septembrie 1940 Regina-mamă Elena, după cum n-am ştiut din capul locului că „D." însemna „Duduia". M-am apucat să fac cercetări în secret spre a mă familiariza cu scrisul lui Carol al II-lea şi pe cît posibil al celorlalţi membri ai familiei regale, străduindu-mă totodată să identific pe eroii implicaţi în avatarul cotidian al unui vlăstar de viţă veche care, scuturîndu-se de servituţile nedorite ale protocolului, numai conform şi convenţional nu era. Un discurs întreg, elaborat cu chibzuinţă şi aşternut pe hîrtie cu multiple îndreptări ulterioare, mi-a permis să studiez scrierea de mînă a fostului monarh. De reţinut că acesta îşi redacta el însuşi cuvîntările. M-am mai confruntat şi cu alte dovezi, la fel de sigure: ordine scrise, adnotări, bileţele, scrisori personale. Nu încăpea nici o îndoială, **Jurnalul** manuscris era autentic, nu suferise nici o intervenţie apocrifă. Istoria pe care o violam cu indiscreţia mea nu făcea decît să-şi lepede strălucitoarea uniformă de paradă, să-şi abroge ţinuta solemnă.

Demitizat, Carol al II-lea îmi apărea acum într-o cu totul altă lumină, despuiat de aura princiar-culturală pe care i-o crease propaganda oficială. Devenea un om ca toţi oamenii, cu pasiuni şi resentimente, cu înălţări şi căderi, cu entuziasme şi descurajări, gata să se bucure, nonşalant şi dezinvolt, de comodităţile stilului populist care îţi acordă libertatea de a înjura zdravăn şi a spune fără ocol lucrurilor pe nume, asemenea omului de rînd. De cînd lumea, într-un acelaşi individ virtutea şi păcatul coexistă, noblеţea se împerechează cu triviul. La fel şi cu stilul de comportare - respectiv de exprimare - pe care îl adopţi. Îmi apărea tot mai limpede că în adîncul său descătuşat de uzanţă, „răzvrătitul" fiu al lui Ferdinand se voia nedisciplinat şi popular. Aveam 17 ani cînd am văzut în mica încăpere în care un modest croitor de pe Calea Moşilor îşi primea clienţii printre care mă număram şi eu, chitanţa - înrămată şi atîrnată pe perete - care confirma primirea a şase cămăşi comandate şi confecţionate pentru Marele Voievod de Alba Iulia, Mihai. Era semnată cu un creion gros, albastru, de Carol al II-lea! Acelaşi Carol al II-lea care la banchetele aniversare ale ofiţerilor dinstinşi cu Ordinul „Mihai Viteazul" îşi dăruia autograful pe meniurile festive ale reuniunii. Acelaşi care, nevoit să părăsească pentru totdeauna ţara, abandonase în luxoasele rafturi ale bibliotecii regale, alături de ediţiile bibliofile numerotate cu cifra „1" - imprimate de Editura Fundaţiilor anume pentru suveranul ţării şi păstrînd cu o virginală acurateţă toate foile netăiate - un volumaş galben, cu aspect ordinar, din populara colecţie „Le Masque", pe coperta interioară a căruia notase cu creionul, iscălind apăsat „Carol R": „Curtea de Argeş, 27.VIII-29.VIII", subliniat, iar dedesubt: „1938 Sinaia!"

Cum rămînea însă cu aura lui voievodal-culturală, să fi fost ea expresia unei simple legende? - îmi spuneam, parcurgînd paginile pitoreştului **Jurnal**, în care „a pune fitiluri" erau cuvinte care reveneau frecvent. Eram profund intrigat şi totuşi nu mi se părea verosimil... Carol al II-lea promovase şi patronase recunoaşterea lui Arghezi, a mult mai tînărului Blaga, îl sprijinise pe marele sociolog Dimitrie Gusti, crease Editura Fundaţiilor, instituise Luna Bucureştilor, Săptămîna cărţii... Îmi aminteam de un dialog purtat de E. Lovinescu şi medicul său curant, doctorul Amărăzeanu, în prezenţa mea, în primăvara lui 1943. Doctorul era un legionar convins, în timp ce Lovinescu, duşmanul declarat al oricăror violenţe asasine, nu nutrea nici o simpatie pentru mişcarea lui Codreanu. Medicul se consacra cu devotament profesiunii sale şi fiind un om afabil, lipsit de fanatism, întreţinea chiar şi cu mine o relaţie cordială. Discuţia, destul de aprinsă, se referea la Carol al II-lea, căruia Amărăzeanu nu-i ierta viaţa particulară, afacerile abuzive, uciderea „Căpitanului", punîndu-i în sarcină exorbitante cheltuieli din avutul public cerute de modernizarea urbanistică a Capitalei, în timp ce - spunea el - ţărănimea se zbătea în sărăcie. „Puţin mă priveşte - îi replica Lovinescu cu un patos stăpînit - că poporul înfometat a aruncat cu pietre în racla lui Ludovic al XIV-lea! Pe cine mai interesează astăzi, cînd se bucură de splendorile Versailles-ului, soarta mulţimilor cu sudoarea cărora atotputernicul monarh şi-a înălţat palatele? Milioane de oameni vor proslăvi de-a pururi gloria unei Franţe ale cărei sublime comori de artă i-au fost dăruite de risipitorul rege! De pe urma lui Carol al II-lea va rămîne o Românie adusă în pas cu civilizaţia Apusului, va rămîne Bucureştiul modern, cu Calea Victoriei, cu impozantul ei Palat Regal, cu pieţele vaste şi bulevardele largi, cu statuile lui Mestrovici, Parcul Herăstrău, Muzeul Satului..." Cam tot pe atunci îl întrebasem pe Tudor Arghezi ce părere avea despre Carol al II-lea. „A fost un domn!", îmi răspunsese poetul, cuvîntul „domn" avînd în gura sa înţelesul de persoană foarte bine, ceea ce francezul denumeşte „être un vrai Monsieur".

Îmi dădeam seama, citind şi recitind **Jurnalul**, că în ce privea reprezentarea mea despre principi şi regi ceva nu era în regulă. Mi-i închipuisem numai în haine de gală, nu şi în halat şi papuci. De unde să visez eu, de pildă, că Principele Nicolae îl denumea în intimitate pe Carol, ajuns pe tron, „Ilie", aşa cum rezulta din nişte scrisori, cu toate că în altele i se adresa ceremonios cu „Sire"? Mi-au căzut sub ochi în acele luni multe documente. Experienţa de la Peleş începea să mă maturizeze, Carol al II-lea mi se revela sub nişte faţete colosal de contradictorii, adesea blamabile, însă în acelaşi timp umane. Fără să-i fac în sinea mea apologia, dar şi fără să-l detest, îl simţeam deodată foarte aproape, pe acest tată care tresărea nostalgic, cu discretă bucurie, cînd secretarul Reginei Maria, aducîndu-i veşti din ţară, îi dădea prilejul să noteze: „Spune că Mihai e foarte bine, vioi, tăcut şi observator" (virgulele sînt puse de mine - R.B.), sau cînd, în urma unei scrisori primite de la Principesa Ileana, nota cu vădită satisfacţie, căci se simţea mai puţin ostracizat de propria-i familie şi mai puţin rupt de fiu: „La pomul de Crăciun Mama a spus în faţa tuturor lui Mihăiţă că automobilul e de la mine". Complexitatea psihologică a „domnului Carol Caraiman", care la 8 iunie 1930 avea să-şi recapete ţara ca Rege, nu-mi dădea pace. Ani mai tîrziu, stînd de vorbă cu Alexandru Rosetti, fostul director al „Fundaţiilor Culturale Regale", care în această calitate conlucrase îndeaproape cu Suveranul, i-am pus aceeaşi întrebare ca şi odinioară poetului **Florilor de mucegai**. Fără alte amănunte, bătrînul Alexandru Rosetti mi-a răspuns lapidar: „A fost un domn!" Abia atunci i-am mărturisit că aceleaşi cuvinte le rostise marele bard naţional...

Trecuse un deceniu de cînd descoperisem **Jurnalul** care mă contrariase atît şi iată că într-o bună zi am avut nesperata ocazie de a o cunoaşte personal pe celebra ziaristă şi scriitoare Geneviève Tabouis. Lucram pe atunci la ceea ce numim astăzi „Muzeul Naţional de Artă" şi-mi revenise sarcina s-o conduc prin încăperi, prezentîndu-i oaspetelui poposit pentru cîteva zile în ţară, pictura şi sculptura românească. Din lecturi o ştiam bine pe Geneviève Tabouis încă de pe vremea cînd fusese acreditată pe lîngă Liga Naţiunilor şi publicase prestigioase editoriale politice în săptămînalul francez **Marianne**, pe care le urmărisem cu regularitate înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Mi-a fost deci uşor să antamez o discuţie menită să-i arate că-şi cucerise şi la noi un dram de notorietate deloc neglijabilă şi încă persistentă. Îmi aminteam de parcă ar fi fost ieri că, în 1934, Geneviève Tabouis îl însoţise pe ministrul de externe francez, Louis Barthou, într-o vizită oficială în România şi că asistase la audienţa pe care i-o acordase Carol al II-lea. În 1934 nu eram decît un copil, dar la puţine luni după vizita pomenită, Barthou a pierit în atentatul de la Marsilia, căruia îi căzuse victimă împreună cu regele Iugoslaviei, Alexandru al II-lea. Socot că de aceea răsunase odinioară în mine, atît de pregnant, ştirea apărută în ziare prin care se făcuse cunoscută prezenţa marii jurnaliste la convorbirea avută de Carol cu înaltul demnitar francez. Ne aflam acum, cu aproape un sfert de veac mai tîrziu, în faţa tablourilor lui Grigorescu, răspîndite pe pereţi şi panouri, în vasta sală care altădată fusese aceea a tronului, acolo unde Suveranul îl primise pe Barthou. I-am amintit Genevièvei Tabouis de locul unde se găsea şi de întrevederea la care asistase. Fireşte, tronul fusese îndepărtat de mult, iar sala îşi pierduse din somptuozitate, deopotrivă cu atmosfera de pe timpuri.

Spuneţi-mi doamnă - am interpelat-o eu, bucuros de a folosi momentul - dumneavoastră care aţi avut prilejul să-l cunoaşteţi pe Carol al II-lea şi să fiţi părtaşă la conversaţia avută cu Barthou, ce impresie v-a făcut acest rege atît de controversat? Geneviève Tabouis s-a oprit pentru o clipă din mers şi mi-a replicat: „Îmi aduc foarte bine aminte de audienţa aceea şi cuvintele adresate lui Louis Barthou mi s-au întipărit puternic în memorie. Carol al II-lea era un om excepţional de inteligent, dotat cu un spirit de analiză lucid şi perspicace care - în urma evenimentelor ce au urmat - m-a uluit. I-a declarat pur şi simplu lui Barthou: «Domnule ministru, fatalitatea face să avem o lungă graniţă comună cu ursul vecin de la Răsărit, care în cel mult zece ani ne va înghiţi! Singurul lucru care ne rămîne de făcut este să ne îmbogăţim cît mai repede şi să trăim viaţa din plin, profitînd de bucuriile ei; e unica noastră şansă!»".

La scurgerea a exact zece ani de la memorabila întrevedere imperiul sovietic ne răpea Basarabia, subscriind totodată la pierderea de către noi a Cadrilaterului şi Ardealului de Nord, catastrofe ce aveau să ducă la izgonirea regelui de pe tron. Ceea ce Brătienii, Maniu şi Antonescu nu prevăzuseră, a întuit implacabil încă acum 60 de ani hulitul şi mult controversatul „Voievod al culturii româneşti"...

Radu BOGDAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ileş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMAR: Bogdan GHIU
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATA: Gabriela ANDREESCU, Laura TIBAR
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 106 ● 20-26 ianuarie 1995 ●

Anul III
nr. 107
27 ian. - 2 feb. 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

LOCUL COMUN

© C. Bumbuţ

❖ *„În cele patru colţuri ale pământului. Pământul e rotund."* (Pământ)
❖ *„Totdeauna indiscutabile şi sacrosante, indiferent de natura şi de numărul lor."* (Principii)
❖ *„Cu desăvîrşire inutil."* (Ideal)

G. FLAUBERT, *Dicţionarul ideilor primite*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

De ce am ales ca temă a acestui număr locul comun? Ocupaţie vană, s-ar putea obiecta, întrucît banalitatea de gîndire, expresia clişeu sau platitudinea, pe care locul comun le implică/ exprimă nu-şi vor pierde nici forţa de atracţie nici calitatea lor de soluţie aparent bună la toate dacă, o dată în plus, vor fi puse în discuţie într-o revistă. Ne-au interesat, mărturisim, şi motivele pentru care se recurge la locul comun, dar, mai ales, momentul cînd acest lucru se petrece. Pentru că apelul la locul comun indică, destul de exact, gradul de oboseală a spiritului, nu e de neglijat momentul în care aceasta apare.

Sîntem aproape cu toţii de acord, acum, că ardenţa cuvintelor de-a gata care puneau în evidenţă „aleasa stimă şi profunda consideraţie", „prinosul de dragoste şi recunoştinţă", „devotamentul nestrămutat" - reprezenta, de fapt, un grad de temperatură alarmantă, dovadă de disfuncţie şi de suferinţă.

Dar azi cum stăm?

Nu ne-am propus în acest număr un inventar de situaţii în care opinia publică pare dispusă să se predea locului comun; vom constata însă că libertatea de expresie, atît de rîvnită în vremurile grele, n-a redus numărul locurilor comune ci, dimpotrivă, le-a înmulţit iar posibilitatea de a formula o opinie personală asupra realităţii pe care o trăim se dovedeşte, în clipa de faţă, destul de puţin ispititoare. Recurgerea la locuri comune pentru judecarea celor mai diverse împrejurări şi situaţii noi semnalează gradul nostru de oboseală , dorinţa de a evita, ocrotiţi de constatări banale, riscurile expresivităţii proprii, deci ale implicării.

Încheind, observăm că, din această perspectivă, tot ceea ce înainte era „de excepţie" astăzi a devenit „de suflet"; privim clipa prezentă, marcată de acest semn, îngrijoraţi de vastitatea domeniului pe care locul comun năzuie să şi-l anexeze. (T.C.)

Pasaj discret şi fără memorie

Locul comun este legat de căutarea identităţii. Pentru a fi Guliveri în ţara-piticilor, trebuie să căutăm mai întîi piticii. Căutăm oglinzi corectoare în care să ne vedem mai frumoşi, mai mari decît sîntem. Locul comun ne poate ajuta să ne convingem că existăm, că nu ne-am pierdut, că nu ne-am lăsat acaparaţi şi devoraţi de „altceva"-ul pe care-l tot căutăm. Locul comun ne atrage, şi-l preferăm, spre a evita riscul de a ne pierde cu totul. Retragerea în locul comun e un semn de criză, de pană de combustibil interior. Simţim nevoia locului comun ca reper al propriei noastre valori, ca element de comparaţie. Oare îl dispreţuim chiar atît de mult cît arătăm? Ne place să facem din el o unitate de măsură - însă numai pentru ceilalţi, niciodată pentru noi. Locul comun nu prezintă nici un pericol, şi, în adîncul nostru, ştim prea bine că el menajează. Refugiu sigur, la adăpost de furtuni şi de schimbări bruşte, imprimă siguranţă, inspiră încredere. Loc de trecere, de pasaj, discret şi fără memorie - deci fără amintiri -, locul comun este inofensiv. El trebuie să fie gol pentru a putea fi umplut de comun.

Locul comun este o şansă de existenţă. Cea mai mică, dar nu totdeauna cea mai uşoară.

Simona BASARAB

© A. Ionescu

O pauză de singularitate

Omul sfinţeşte locul. De aici decurge logic că omul comun sfinţeşte comun. Dar ce-nseamnă a fi comun? A fi al tuturor, sau o bucăţică din toţi - a fi poate chiar esenţa noastră în ultimă instanţă. Eşti comun din comoditate sau din indiferenţă faţă de tine însuţi.

Locul comun este comun tuturor celor care-l percep ca atare. Un loc unde eu, ca persoană, sînt ceea ce vede celălalt în mine şi unde celălalt este exact (şi numai!) ceea ce văd eu în el. Şcoala este un loc comun de plecare, de formare a unui bloc de individualităţi. Strada este un loc comun în măsura în care e un loc de acţiune identică. Şi chiar biserica este, dar un alt fel de loc comun.

Frecventăm locul comun pentru ca, întorcîndu-ne la noi înşine să ne vedem unici, inconfundabili - să ne hrănim astfel egoismul. Diferenţa dintre propriul meu loc comun şi locurile mele comune este diferenţa dintre adîncurile şi superficialităţile mele.

A-mi împărţi locurile comune cu ceilalţi nu este decît o mică prefăcătorie. Adoptarea unei măşti, de teamă sau din nevoia de protecţie. Avem nevoie de locul comun, de tot ce poate intra în aceste cuvinte. Pentru că indiferent dacă ne dăm ori nu seama, existenţele ne sînt solitare. Să receptăm locul comun ca pe o pauză de singularitate.

Să fim împreună, să fim la fel, doar pentru a ne preface că uităm de singularităţile noastre. Să vedem locul comun ca pe o verigă a lanţului care este specia umană, obosită de atîtea complexe, de atîtea inepuizabile probleme.

Locul comun este o necesitate. Totul e să nu ne confundăm cu el.

Florin NIŢĂ

Aduse cu poşta

Spectaculosul loc comun

În spirit sau în cetate, locul comun înseamnă, pentru noi, siguranţă. Locul comun este certitudine în cel mai înalt grad. Este, de fapt, locul în care converg toate certitudinile. Asupra locului comun nimeni nu are nici o îndoială. Îl ştim aşa cum ştim mersul pe jos. E totdeauna acolo şi e totdeauna acelaşi. În locul comun ştim întotdeauna, ce (ni) se întîmplă. E adevărat că o prea lungă zăbovire în el plictiseşte. E adevărat că o prea deasă evocare a lui agasează. Dar asta nu pentru că locul comun, în sine, este plictisitor ori agasant, ci pentru că locului comun i s-a asociat obişnuinţa noastră de a reveni la el. Iar obişnuinţa obnubilează spiritul pentru că este lipsită de virtuţi cognitive. „L'usage nous dérobe le vrai visage des choses" scria Montaigne. Obişnuinţa noastră e cea care ne ascunde faţa minunată a locului comun, îl face să pară posac şi derizoriu. Obişnuinţa noastră de a reveni la locul comun îl face să pară mediocru şi, la extramă, promiscuu. Dar locul comun nu este obişnuinţă.

Pe de altă parte, locul comun nu este loc public. Locul comun este o chestiune de intimitate. Locul comun este spaţiul în care ne mişcăm în afara oricărei constîngeri, pentru că îl simţim cu acuitate ca fiind al nostru. În locul comun ne recunoaştem cel mai lesne, în locul comun ne simţim liberi; aici nimeni nu ne poate învăţa nimic, nu pentru că ar fi un spaţiu al haosului, ci pentru că despre locul comun orice lecţie este inutilă.

În locul comun ne înţelegem unii pe alţii, pentru că, în sfîrşit, avem un limbaj comun. Vorbim în acelaşi fel şi despre aceleaşi lucruri. Vorbim simplu. E limbajul locului comun.

Înţelegem acestea despre locul comun, abia atunci cînd încercăm să ne despărţim de el. Căutăm individualul şi spectaculosul, originalul cu orice preţ şi fascinantul peste măsură, ignorînd deliberat locul comun. De cele mai multe ori nu rezistăm prea mult în această căutare; este o aventură care, prin implicaţiile ei, ne covîrşeşte. Devenim nesiguri. Apare neliniştea. Căutarea unicului devine o bîlbă penibilă şi obositoare. Acum avem nevoie de el. Acum venim spre locul comun. Acum înţelegem locul comun.

Locul comun, produs al cotidianului, are rostul său: prin constantele pe care le implică, ne face să credem cu adevărat că, după o expresie arghezianâ, chiar trăim cu planeta noastră în cer. Locul comun este semnul identităţii noastre. Nu e un paradox, e un adevăr. Locul comun este cel mai sigur argument că suntem. Tot ceea ce ne frămîntă existenţa este, într-un fel sau altul, loc comun. Iubirea, durerea, eul, moartea, Dumnezeu, infinitul sunt locuri comune pentru că toţi ne întrebăm asupra lor, pentru că toţi le ştim şi nu le ştim deopotrivă. Marile întrebări ale existenţei sunt, în acest sens, locuri comune. Ceea ce ne defineşte sunt marile întrebări şi nu marile răspunsuri. Noi suntem marile noastre întrebări. Noi suntem marele loc comun al acestor întrebări. Şi ce este mai spectaculos şi mai incitant decît noi?

Sever VOINESCU

P.S. La propriu vorbind, cele mai semnificative locuri ale acestei lumi sunt cimitirul şi teatrul. Locuri comune, de altfel.

„Bon" de consumaţie

Există în omenescul fiecăruia dintre noi tendinţa de a ne autovaloriza, de a ne scoate din rînd, de a depăşi locul comun. Toţi ne ferim de acest loc comun precum coada de colţii cînelui care-şi fuge după coadă, iar emfaza cu care facem aceasta seamănă cu cea a copilului care se dă cu fundul de pămînt şi ea se numeşte răsfăţ. Ne răsfăţăm vanitatea devalorizînd locul comun - pentru a ne ridica deasupra, îi împingem pe ceilalţi în jos, noi rămînînd de fapt în aceeaşi poziţie, într-o eroare voită de percepţie, numită a te semeţi.

Locul comun este adunarea implicită într-un colectiv, într-un general. Sîntem produse ale locului comun ca participanţi la convenţia socială în care trăim şi determinaţi de mediu ca sentimente repetabile ale naturii ne regăsim imperturbabil în locul comun al cimitirului.

Coeziunea în locul comun al socialului perpetuează istoria, dă semnificaţie şi sens vieţii istorice, creează obiceiul locului, cutuma care valorizează prin tradiţie fizionomia generală a unui popor. Chiar în sînul materialităţii perfectibile a unui sistem de drept, normele sale îşi găsesc temeiul în locul comun al principiilor acelui sistem, ca un subiectivism explicabil tinzînd la atingerea unui obiectivism măcar veridic (imposibil absolut, nu?); singura cale de susţinere a unui posibil obiectiv este raportarea propriului subiectiv la locul comun al unui principiu general valabil, cu iz de justiţie imanentă, ce ne pare dat iar nu făcut. Pentru că oameni fiind, gîndim că orice făcut poate fi desfăcut; locul comun, privit din perspectiva istorică deja este un dat, firul de praf numai în jurul căruia se poate structura cristalul care este societatea. Ca indivizi participăm şi creăm societatea pentru că accedem, chiar şi formal, la principiul echităţii.

Locul comun ca apelativ al banalităţii este parfumul ieftin al autosuficienţei; întîlnirea în locul comun al ideii îşi are ambrozia şi mirtul său. „Marile locuri comune ale spiritului" - spaţii unde ideile converg ridicînd Turnuri Babel care-şi ating finalitatea. Omul numai în contingenţa realului în care vieţuieşte este un neasemănat, unic, dar în esenţa sa tinde spre asemănare - „după chipul şi asemănarea Noastră" - singura condiţie impusă pentru recucerirea Cetăţii Pierdute.

Locul comun presupune neapărat o comunitate, o locuire care-şi recunoaşte în ea însăşi mediocritatea, obişnuitul, o posibilă subvaloare ca atribut al smereniei, o „cumînţenie a pămîntului". Locul comun este tragic, sfîşiat de idiosincrazii, de probleme de conştiinţă şi adaptabilitate - căutarea normalităţii, a simplităţii în construirea unei personalităţi astringente ca generalizare a umanului în spaţii strîmte, sănătoase, bine delimitate moral; încorsetarea accidentalului (ca împrăştiere ce complică viaţa multiplicînd-o în false dileme) care învăluie înţelesul unic al lumii, locul comun.

De unde, oare, această nebunie a ieşirii din comun, a căutării extraordinarului, de trecere în inimitabil? Se petrece o substituire a principiului datoriei într-unul al distracţiei ca realizare a unei propii plăceri, indiferent de natura sa (spirituală, materială, etică, etc.) dar depinzînd de valoarea sa în sensul dobîndirii sănătăţii sau a maladiei umanului. De exemplu, se spune despre cultură că salvează umanul dar ea însăşi este o plăcere a spiritului, o distracţie a lui, nu o datorie. Datoria spiritului ar putea fi accederea la locul comun al dumnezeirii.

Cornelia MITROI
studentă

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Milă şi filantropie**
- **Copie şi original**
- **Disciplina de partid**

© C. Bumbuț

Despre „restaurație”

Dl. Gheorghe Grigurcu îmi reproșează, cu vehemență îndurerată, că într-un interviu dat unei publicații bucureștene toamna trecută nu mi-am exprimat „punctele de vedere“ asupra, scrie d-sa cu intenții de ironie, „unor elemente «periferice» precum restaurația, împiedicarea de către aceasta a restabilirii sistemului monarhic, formarea unei caste conducătoare postdecembriste, corupția în floare, pauperizarea maselor, oficializarea televiziunii, disprețul față de cultură al noilor guvernanți, condițiile de viață degradante hărăzite majorității intelectualilor, diversiunile «estetismului» și «apolitismului» etc.“ (**România literară**, nr. 1, 1995).

Nu știu ce s-a întîmplat cu dl. Grigurcu; îl cred, am și scris în multe articole și cronici despre personalitatea și cărțile d-sale, unul dintre cei mai importanți critici literari români din perioada postbelică. Nu de puține ori, în vremea de dinainte de '89, opțiunile noastre literare (implicit intelectuale) au fost identice sau măcar foarte apropiate. Chiar în privința mult (și etern disputabilei) „ierarhii de valori“. Spre exemplu, cred - am scris-o încă de prin anii 70 - că Leonid Dimov este, probabil, cel mai mare poet român de după război (recunosc, însă, că formula „cel mai mare“ ține de o reprezentare cam provincială și cam elementar-didactică a literaturii); dl. Grigurcu este oarecum de aceeași părere, cu singura diferență că face din afirmarea ei un argument pentru „detronarea“ din poziții „fruntașe“ a unor alți autori, socotiți de d-sa un fel de uzurpatori, ce trebuie înlăturați cu grăbire și necruțare, oarecum în felul demolării statuilor lui V.I.Lenin ori Petru Groza. Este, probabil, mai mult o diferență de temperament între mine și dl. Grigurcu, deși de la o vreme am impresia - m-aș bucura să mă înșel - că d-sa folosește în literatură, domeniu „gingaș”, criterii și măsuri ce țin de alte îndeletniciri. Nu mai „nobile“ sau mai „joase“, ci pur și simplu diferite. Dl. Grigurcu, de pildă, folosește în literatură criterii politice și în politică (d-sa este și jurnalist politic) norme artistice. E ca și cum ar vrea să cumpere salam la litru și vin la metru.

De ce nu m-am exprimat, în interviul pe care mi-l comentează dl. Grigurcu, despre „restaurație“ și toate celelalte?! Foarte simplu: pentru că nu am fost întrebat. Într-un interviu se răspunde la întrebările ce-ți sînt puse, atît și nimic mai mult. Dar felul de a judeca al dlui Grigurcu mă îngrijorează: seamănă tare mult cu al cenzorilor de pe vremuri de la Consiliul Culturii și Educației Socialiste, care-ți reproșau că nu te-ai referit și la..., și la... (fiind citate „temele zilei“, chiar dacă tu scriai despre ceva petrecut în urmă cu două sute de ani). Îi acord bucuros și oricînd dlui Grigurcu un interviu în care să mă întrebe despre „restaurație“ și toate celelalte.

...Deși termenul „restaurație“ a făcut o carieră atît de strălucită în România încît în mod curent nimeni nu-l mai pune între ghilimele. Cei convinși că îi corespunde o realitate incontestabilă sînt, s-ar părea, foarte numeroși; în orice caz, la o evaluare aproximativă, cam două treimi, dacă nu și mai mult, din presa românească mizează pe existența restaurației, combătînd-o viguros, adesea chiar feroce. Se poate chiar imagina că în absența ei am asista la o teribilă criză de teme, de subiecte, de idei, de atitudini; ar fi, doamne ferește!, o adevărată nenorocire să nu mai fie restaurație. Nici restaurație...!

Mi-e însă teamă că detestabila „restaurație“ nu este chiar incontestabilă; detestabilă, da, nu însă și incontestabilă. Ceea ce se numește în România „restaurație“ îmi pare a ține mult mai mult, de, fie-mi iertat cuvîntul, cea mai evidentă prostie. O prostie, desigur, șmecheră, alunecoasă, aducătoare de profituri în ordinea imediată (materiale și simbolice), dar prostie. Atît de masivă mi se pare ofensiva prostiei (și a „prostocrației“) încît - de la oarecare distanță, nu știu dacă e un avantaj ori un handicap - mi se pare mai periculoasă pentru viitorul României decît chiar o eventuală veritabilă restaurație. Prostie furioasă, dezlănțuită, activă și isterică - și cel mai trist este să vezi oameni inteligibili înhămați la carul ei triumfal. N-am să contest că prostia are culori politice - toate culorile politice au fost adjudecate, arborate, asumate de ea -, dar tocmai de aceea este încă mai primejdioasă. Prostia amenință România - aș spune, parafrazînd o cunoscută lozincă.

Mircea IORGULESCU

O virtute în criză: solidaritatea (II)

...Și totuși, privind înapoi, nu putem spune că, în universul totalitar solidaritatea lipsea cu desăvîrșire. Cel puțin două forme ale ei ne-au însoțit în permanență și ne-au ajutat să supraviețuim sufletește și moralmente: solidaritatea - tacită dar tenace - împotriva puterii și a ideologiei comuniste și solidaritatea mediului intim, incluzînd familia și prietenii. Numai că una și cealaltă erau solidarități de tip **defensiv**: ele eludau contactul cu realitatea ostilă, prin fortificarea - uneori artificială - a unui refugiu protector de ordin privat. Așa încît, deși mai toată lumea respingea autoritatea politică a guvernanților, puțini erau aceia care se gîndeau să întreprindă ceva articulat împotriva ei. Această variantă **negativă** a solidarității, care știe cu ce **nu** e de acord, dar nu știe exact **în numele a ce** nu e de acord și nici care e soluția optimă de ameliorare a situației a supraviețuit, în genere, și după revoluția anti-comunistă: exercițiul lui „nu“ se dovedește mai la îndemînă decît exercițiul lui „da“. Dușmanul e identificat mai prompt decît aliatul, spiritul critic e lipsit de elan edificator. În plus, cea de a doua formă de solidaritate, cea a mediului intim, este serios șubrezită, iar, în unele cazuri, nulă. O eficientă toxină a adversității bîntuie epidemic în societatea post-totalitară: un fel de spasm postum al răului dictatorial: între soți, între prieteni, între generații apar radicale fracturi de opinie, pe cît de ridicole în fond, pe atît de vehemente. Răceala statului totalitar e înlocuită cu fierbințeala tranziției, fierbințeala unui univers în regim de fermentație.

Ce e de făcut? Mă tem că nu mare lucru, deocamdată. Solidaritatea nu poate fi legiferată. Nici o exigență constituțională și nici o hotărîre de guvern nu pot dicta reforma mentalităților și terapia sufletelor. Și trebuie să ne obișnuim cu ideea că, în fostele țări comuniste, lucrurile care trebuie să evolueze în mod esențial sînt tocmai cele care scapă unei jurisdicții exterioare. Ne aflăm, cred, într-un teritoriu inefabil, în care răbdarea binevoitoare dă rezultate mai bune decît intervenția dură și stilul sermonizant. Solidaritatea e varianta **caldă** a societății civile. Dar avem, în România, o societate civilă? Și - ca să încheiem cu o întrebare în doi peri - avem căldură?

Andrei PLEȘU

© S. Ghețje

A luat fiinţă Partidul Socialist al Democraţiei Sociale din România Mare

♦ Ministrul justiţiei a început revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antimaghiară ♦ Vladimir Polevanov este încă ministru în Rusia ♦ Corneliu Vadim Tudor încă nu este ministru în România ♦ Ce înseamnă „analfabet economic"? ♦ Dar analfabet pur şi simplu? ♦ Dl Iulian Mincu pare să nu aibă copii

Ungurii ameninţă Mizilul şi vor ocupa Dolhasca

Ministrul justiţiei din România a declarat săptămîna trecută că „există suficiente motive pentru declanşarea procedurii de scoatere în afara legii a UDMR". Declaraţia pe care a făcut-o dl Iosif Gavril Chiuzbaian agenţiei de presa **Mediafax** este mult mai dură decît comunicatul emis de guvern în aceeaşi zi în care cele patru partide din coaliţia care îl sprijină au semnat mult discutatul Protocol. Pentru ministrul justiţiei, scoaterea în afara legii a UDMR este doar o chestiune de timp; se impune, deci, o comparaţie cu textul semnat de prim-ministru Văcăroiu.

Din comunicatul guvernului, emis pe data de 20 ianuarie 1995

„Guvernul României, întrunit în şedinţa de lucru din 20 ianuarie 1995, a luat act cu profundă îngrijorare de recentele acţiuni întreprinse la Sfîntu Gheorgge de conducerea UDMR, în sensul creării unui aşa-numit «Consiliu» în domeniul administraţiei locale, ca «organ suprem» al consilierilor, primarilor şi vice-primarilor aleşi pe listele UDMR, investit şi cu atribuţii decizionale, în subordinea Consiliului Reprezentanţilor - «mini-parlamentul» UDMR."

„Preocupările legitime, ale tuturor cetăţenilor, inclusiv de natură concretă, la nivel local, trebuie să îşi găsească rezolvarea în cadrul sistmeului legal existent."

„Respingînd cu toată fermitatea proiectele şi acţiunile de separatism etnic, ce ţintesc la crearea de tensiuni artificiale, Guvernul României cere Uniunii Democratice a Maghiarilor din România să desfiinţeze structurile antidemocratice şi discriminatorii, create în afara cadrului legal. Dacă UDMR nu va reveni asupra hotărîrilor sale, Guvernul României este decis să facă apel la justiţie şi la toate celelalte instrumente constituţionale şi legale oferite de statul de drept în acest scop."

Nu trebuie uitat că dl Chiuzbaiam este membru marcant al partidului Unităţii Naţionale Române, al cărui lider a declarat, la ceremonia semnării protocolului, că toate cele trei partide trebuie să lupte împotriva pericolului maghiar. Apoi, la ultima conferinţă de presă a PUNR, după ce au hotărît că sunt în campanie electorală, liderii acestui partid au mai spus că vor declanşa procedura de scoatere în afara legii a UDMR. Spre deosebire de comunicatul guvernului, declaraţiile de la PUNR nu conţin nici un **„dacă"**.

Deci, Convenţia Democratică din România a avut foarte mult de lucru. Şi are în continuare, cu un coleg atît de recalcitrant cum este UDMR. Dacă Partidul Alianţei Civice a fost primul care să se detaşeze tranşant de partenerii săi maghiari, printr-o declaraţie foarte dură, partidul dlui Patriciu a avut, şi de această dată, o conduită suprinzătoare. Liderul PL-'93 a declarat că Uniunea Democratică a Maghiarilor din România nu este decît „obiect al muncii" pentru PUNR şi, deci, ar face foarte bine să se autodesfiinţeze.

De această dată, dl Corneliu Coposu s-a comportat ca un conducător **de facto** al Convenţiei. După discuţiile purtate cu liderii UDMR, discuţii la care a fost însoţit de dl Emil Constantinescu, declaraţiile dsale au fost singurele care au sesizat adevăratul pericol care a fost declanşat de conflcitul **unguresc**. Desigur, a spus dl Coposu, autoconducere locală, descentralizarea administrativă, dreptul autorităţilor locale la iniţiativă sînt lucruri foarte necesare şi pentru acestea trebuie să militäm, fără să amestecăm aici criteriul etnic. Declaraţia liderului PNŢCD sesizează, cu toate că nu îl numeşte, pericolul acestui predecent: orice încercare de iniţiativă, în sensul sporirii dreptului autorităţii locale la administrarea teritoriului de care răspunde, poate să fie respinsă cu declaraţii de felul următor: **Nu se poate aşa ceva, dacă lăsăm judeţul dumneavoastră, sau vreun oraş din judeţul dumneavoastră să facă toate lucrurile pe care le doresc liderii locali, se ajunge la anarhie!** („anarhie" fiind, în viziunea forţelor politice conservatoare din România, unul din sinonimele descentralizării teritoriale). **Nu aţi văzut ce au vrut să facă ungurii? Nu vedeţi ce pericol ameninţă România? Aşa că nu faceţi nici o mişcare fără să ne cereţi aprobarea!**

Ultima iniţiativă a UDMR este, deci, un serviciu enorm făcut de această formaţiune politică Partidului Unităţii Naţionale Române şi Partidului România Mare.

Vladimir Polevanov, viitor vicepreşedinte al Partidului România Mare?

După semnarea protocolului cvadri-partit prin care PRM şi PSM dobîndesc onorabilitate deplină, Partidul România Mare, la prima sa conferinţă de presă a făcut o cerere care, dacă va fi aprobată, va avea consecinţe foarte grele asupra viitorului economic al ţării noastre. PRM a propus înfiinţarea unui **„organism abilitat să supravegheze formarea preţurilor la bunurile alimentare de bază şi la produsele de strictă necesitate, precum şi contribuţia la aceste preţuri a furnizorilor de materii prime, energie şi combustibil"**. Iar conducerea acestui nou Comitet de Stat al Planificării să fie neapărat încredinţată unui specialsit membru al Partidului România Mare.

Faptul că o declaraţie de asemenea gravitate nu a trezit nici o reacţie din partea PDSR, partid de guvernămînt aliat al PRM, arată fie că PDSR este perfect de acord cu intenţiile PRM, fie că protocolul semnat vineri a fost o simplă formalitate, alianţa de care s-a vorbit fiind doar un organism-fantomă.

Cînd Vladimir Polevanov, împuternicit al guvernului rus cu problemele privatizării, a declarat că singura soluţie pentru economia Rusiei ar fi re-naţionalizarea cîtorva industrii, preşedintele Elţîn a reacţionat cît se poate de prompt, declarîndu-l **iresponsabil**. Mai mult, l-a ameninţat cu concedierea. Despre Polevanov, un consilier american care a ajutat Rusia în chestiuni legate de privatizare, a declarat în ultimul număr al revistei **Newsweek**: „Acest individ este un analfabet economic". Însă, cine ştie, dacă dl Polevanov rămîne fără slujbă în ţara d-sale, poate îşi găseşte vreun post în România. Poate chiar unul foarte bine plătit.

Criticul de artă, Nicolae Văcăroiu

Şi în această săptămînă, partidul primului conducător al primului guvern liber ales al României a furnizat, prin intermediul celui de-al doilea ministru al justiţiei, dl Victor Babiuc, cîteva informaţii extrem de preţioase. Nu despre activitatea Partidului Democrat: de obicei, conferinţele de presă săptămînale ale acestei formaţiuni politice sunt destul de sărace în asemenea informaţii. Am aflat de la dl Babiuc cîte ceva despre intenţiile guvernului Văcăroiu în ceea ce priveşte sprijinirea instituţiilor de cultură.

Deci, după ce se va întoarce din vacanţă, Parlamentul va trebui să discute, printre altele, şi despre noul proiect de buget. Cel mai interesant lucru de acolo este prevederea conform căreia **douăzeci la sută** din banii alocaţi pentru cultură vor fi blocaţi pentru primele trei trimestre ale anului. Apoi, vor rămîne la dispoziţia celei mai competente persoane, un cunoscător foarte bun al tuturor instituţiilor de cultură din ţară: primul ministru al României, Nicolae Văcăroiu.

Proiectul nu spune nimic despre noile pretenţii ale Ministerului Culturii; acolo, s-a discutat despre o iniţiativă asemănătoare, de data aceasta fiind vorba de alte treizeci de procente, care să rămînă la dispoziţia Ministerului. Deci, pentru instituţiile de cultură mai rămîne jumătate dintr-un buget şi aşa destul de sărac. Nimeni nu ştie dacă se vor putea plăti măcar salariile angajaţilor.

Se va depăşi planul la viruşi naţionali

A fost de remarcat conduita Ministerului Sănătăţii în cazurile familiilor care doresc să îl dea în judecată, din cauza copiilor care au murit sau care vor muri de SIDA. Mai întîi, după ce toate mediile de informare (cu excepţia celor oficiale) au fost pline de relatări despre copiii din Iaşi şi din Giurgiu, ministerul dă un comunciat în care spune că nu a existat nici o problemă legată de SIDA în „unităţile sanitare" din subordinea sa. Comunicatul nu pomeneşte absolut nimic despre cele cîteva sute de cazuri. Apoi, revine, într-o conferinţă de presă ţinută de însuşi ministrul, spunînd că nu se ştie dacă acei copii n-au luat virusul HIV din familie. Marea parte a copiilor erau născuţi după 1989, după cum bine se ştie. Dacă ar fi vorba de vina unor cadre sanitare, ministerul ar lua cele mai drastice măsuri. Dar nimeni nu ştie nimic despre aşa ceva. Totul fiind spus într-un stil calm, aproape indiferent.

Pînă la urmă, era vorba doar de nişte copii.

Radu Eugeniu STAN

T.V. (totul de vînzare)

„TELEctori", „TELEctorat"

Nu e de rîs: cuvintele acestea există. După voga mondială înregistrată de prefixul **post-**, care a venit să se adauge şi să intre în combinaţii dintre cele mai neaşteptate cu mai vechea, moderna (pre-post-moderna) modă a **-ism**-elor, a venit acum (în plină post-modernitate) rîndul combinaţiilor pe bază de **tele**. Ca şi obiectul pe care îl desemnează, **tele** începe să apară peste tot. Se amestecă în toate, pretinzînd a sări peste distanţe şi a reduce „depărtări" pe care, de fapt, nu face decît să le cosfinţească, împietrindu-le, obiectualizîndu-le. Numele lumii de astăzi e tele-viziune. Distanţa nu mai trebuie, eventual, parcursă, sau, cel mai adesea, ignorată: e acolo, în colţul odăii principale a (mai) fiecărui cămin, la loc de cinste. Cuvîntul (cuvînt ?!) **„telectori"** ne vine din Italia. Nici nu e de mirare. El se referă la alegătorii-telespectatori: alegători ca telespectatori, prin intermediul televiziunii. În ceea ce priveşte mariajul **politică-televiziune**, Italia constituie un caz de adevărată avangardă, dacă avem în vedere fulminanta ascensiune a deja fostului premier Silvio Berlusconi, **„Sua Emittenza"**, patron de posturi de televiziune intrat (şi trecut) fulgerător în (prin) politică. Calchiind, m-am gîndit să spun, mai pe româneşte, **telectorat**.

Căci la noi a început - nu e de rîs! - campania electorală **personalizată**. Serioasă, gravă, aprigă. Deja! Dacă sfîrşitul anului 1994 a aparţinut, televiziv, preşedintelui Iliescu, începutul anului 1995 a fost „confiscat" de celălalt preşedinte, al Convenţiei Democratice - este vorba de Emil Constantinescu -, care şi-a depus deja o candidatură (la preşedinţia CDR) şi s-a făcut remarcat mai cu seamă prin înalta apreciere acordată „romancierului" Dinu Săraru.

TELE 7abc, în continuă căutare şi aşezare de formulă, s-a gîndit să titularizeze, pentru emisiunea-pilot a postului - **Chestiunea zilei** - cîte un moderator pentru fiecare seară a săptămînii lucrătoare. Idee bună, căci formula realizării acestei emisiuni de mare (nu-mi permit să spun maximă) audienţă de către un singur şi acelaşi om era riscantă. Zis şi făcut. Lunea, de pildă, este ziua lui **Cornel Nistorescu**. Om de presă, gazetar de anchetă şi reportaj, devenit, între timp, patron al unui săptămînal şi al unui post de radio (**Expres** şi, respectiv, **Total**), Cornel Nistorescu nu poate, totuşi, renunţa la meserie, rămîne numai ce-a devenit: om de afaceri, manager. În două seri de luni consecutive, el s-a gîndit să ne rezerve surprize, să „dea lovituri" de presă. A invitat, mai întîi, în studio trei **sans abri**, trei **homeless**: cloşarzi ai noului Bucureşti. Aceasta este o categorie („pătură"? uneori nici atît: foaie de carton) socială nouă în România. Liric şi melodramatic, pe drept cuvînt, Cornel Nistorescu i-a deplîns pe cei trei nefericiţi şi a încercat să trezească mila românului. Cu - se pare - unele rezultate. Atîta doar că, de cele mai multe ori, în astfel de cazuri dramatice, dozajul dintre soartă, întîmplare, ghinion şi, pe de altă parte, pasivitate, opţiune, ba chiar vocaţie se dovedeşte greu de stabilit cu precizie. Nu înseamnă, însă, că societatea trebuie să-i uite pe aceşti excluşi. Dimpotrivă.

O săptămînă mai tîrziu, lunea trecută, Cornel Nistorescu ne-a rezervat o altă „surpriză": a invitat în studio doi securişti, şi nu mărunţi. Surpriza, însă, a fost pe dos. Pentru mine, cel puţin, o confirmare: şi anume a faptului că, dacă vrem să aflăm ceva cu adevărat despre securitate, nu cu securişti va trebui să stăm de vorbă. Ei nu pot **spune** adevărul despre securitate (nu pot? nu vor?), dar, de fiecare dată, îl vor **arăta**, încarnîndu-l, lăsîndu-ne pe noi să-l facem, dacă putem, vorbe, să-l **spunem**. Fiecare apariţie a unui fost (!?) ofiţer al acestui atotputernic „organ" nu face decît să confirme **adevărul securităţii**. Astfel, conform celor doi domni (!) invitaţi de Cornel Nistorescu, securitatea nici usturoi n-a mîncat nici etc. De vină pentru comunizarea României sînt **scriitorii**! Astfel încît „surpriza" pregătită de Cornel Nistorescu tele(7)spectatorilor s-a dovedit, pînă la urmă, un bluff. Sau dimpotrivă. Depinde de aşteptări, de punct de vedere. Morala e, însă, una: în problemele grave, esenţiale, adevărul e - probabil - de căutat altundeva decît acolo unde pare ascuns. Căci poate că nici nu este ascuns. Adevărul securităţii, de pildă, e gol: secret fără secret. Cîtă vreme vom îmbrăca adevărul în straiele **senzaţionalului**, avem toate şansele să trecem pe lîngă el, să-l lăsăm să trăiască, vizibil-nevăzut, alături de noi. Adică mai de neatins şi de nedescoperit decît în criptele cele mai adînci şi mai bine ferecate. Atenţie, deci, inTELEctuali! Nu tot ce nu se vede e şi scuns, ţinut secret. Dar logica televiziunii impune, evident, vederea, arătarea. Aşa că - n-am avut ce face! - (nu) am văzut.

Bogdan GHIU

Majoritatea parlamentară contra majorităţii alegătorilor

Partidul Democraţiei Sociale din România şi-a plătit, săptămîna trecută, o bună tranşă a datoriilor faţă de aliaţi. A făcut-o amînînd cît mai mult momentul dar ştiind că nu e nici prima nici ultima dată cînd e nevoit să accepte dublarea dobînzii şi să pozeze în cîştigător generos (deşi în sacul din care a tot scos fără să pună la loc n-a mai rămas aproape nimic). De ce a fost nevoie de acest sfidător protocol, cît garantează el accelerarea procesului legislativ necesar reformei şi cît demonstrează, de fapt, că puterea nu mai aparţine majoritarilor ci aliaţilor lor parlamentari, că partidul de guvernămînt urmează mai degrabă linia Solcanu decît linia Năstase, că spaima de rezultatele viitoarelor alegeri îi împinge pe revoluţionarii de acum cinci ani în barca şi în braţele răzbunătoare ale adepţilor dictaturii?

Declanşarea campaniei electorale obligă fiecare partid la evaluarea şanselor proprii şi a şanselor celorlalţi şi - concomitent - la o apropiere discretă sau zgomotoasă de formaţiunile care ar putea prelua mîine-poimîine puterea. Pactul cvadripartit prin care PDSR întoarce spatele străinătăţii şi îşi recunoaşte eşecul politic este de fapt un pact pentru viitor; înfruntînd astăzi forurile internaţionale, majoritarii încearcă doar să-şi asigure un loc într-o **altă** coaliţie a stîngii, de care nu se îndoiesc nici o clipă că va cîştiga următorul scrutin. Preocupările pentru reformă au fost abandonate pentru că strategia antireformiştilor a reuşit pe deplin: amînînd dezbaterea legii privatizării pînă la începerea campaniei electorale, aliaţii parlamentari ai PDSR au anulat orice şansă de realizare a programului guvernamental iniţial şi au reuşit să convingă cetăţeanul român că tranziţia e un haos, privatizarea o hoţie practicată de nomenclaturişti, democraţia un blestem pentru cei fără funcţii şi cu bun simţ. Liderii PDSR recunosc acum, strîngînd mîna „tovarăşilor" pentru care orice proieet de privatizare a fost inacceptabil şi orice lege reformistă bună doar pentru prelungirea şantajelor, că a trecut vremea reformei şi că nu poţi face într-un an preelectoral ceea ce n-ai reuşit în primii doi după instalarea la guvernare. De aceea, singura lor speranţă vine din întărirea alianţei cu sabotorii procesului legislativ. Protocolul cvadripartit oblojeşte, desigur, orgoliile naţionaliştilor, care nu suportă faptul că reprezentanţii României minimalizează importanţa participării la guvernare a taberei antioccidentale. Dar documentul a fost încheiat nu numai pentru că aliaţii l-au pretins, ci şi pentru că PDSR are nevoie să se asigure că aceşti aliaţi nu se vor dezice de el, nu-l vor judeca în văzul lumii folosind timpii de antenă pentru propaganda electorală, nu-l vor pune la zid pentru crima de a-l fi înlocuit pe Ceauşescu şi a fi încredinţat soarta României adversarilor săi... minoritari. Grija preşedintelui Senatului de a redacta „un text care să poată sta pe masa marilor cancelarii europene" e aproape ridicolă: pentru a-şi salva pielea sau doar pentru a şi-o vinde în schimbul unei iluzii, partidul care a cîştigat alegerile şi a pierdut puterea în parlament trădează pur şi simplu preşedinţia şi externele. După mai bine de doi ani de la alegeri, putem înţelege că ele au avut loc **degeaba**: stabilitatea primului ministru e mai importantă, pentru majoritatea parlamentară, decît prestigiul şefului statului, deci **alesul** taberei C.V. Tudor-Păunescu-Funar e mai puternic decît alesul naţiunii. Vineri, 20 ianuarie, gazetarii n-au asistat deci la o nuntă sau la o înmormîntare, ci la o lovitură de stat de tip nou. Pentru cine a vrut să le vadă, primele ei efecte s-au şi consumat: guvernul a cerut mai întîi scoaterea în afara legii a unui partid parlamentar aflat în tabăra opusă şi apoi a demis mai mulţi primari şi consilieri aleşi prin vot liber dar reprezentînd opoziţia; Miron Cosma a reapărut pe scenă pentru a ameninţa puterea declarînd că minerii vor intra în politică de partea acelui partid care le va reprezenta interesele; liderul de la Cotroceni a plecat la Focşani după ce autorităţile locale transpiraseră arătîndu-i liderului din Palatul Victoria „înalta preţuire" şi realizările din judeţ. Mai rămîne doar ca actuala coaliţie proguvernamentală să-şi anunţe candidatul la prezidenţiale. Nu e Nicolae Văcăroiu - cel muncitor, patriot, ascultător, antireformist şi antimaghiar - destul de bun să devină din alesul parlamentarilor alesul poporului?! Modest cum îl ştim, s-ar putea însă ca fostul funcţionar la CSP să prefere titlul de prim-ministru pe viaţă iar preşedintele de azi să-i fie recunoscător întreaga viitoare legislatură.

Desigur, într-o ţară postcomunistă în care, pentru a treia oară consecutiv, în loc de programe şi partide se aliniază la startul competiţiei politice vechile şi noile aripi ale serviciilor secrete, alegerile de la anul sînt - de pe acum - alegeri organizate **degeaba**. Lucrurile ar fi stat cu totul altfel dacă, în 1990, sau măcar a doua zi după afişarea rezultatelor scrutinului din septembrie '92, Convenţia Democratică **îndrăznea** să propună ceea ce propune acum, adică o mare coaliţie a reformei.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Un parastas cu fanfară

Vineri, 20 ianuarie, în zi de post şi după încheierea celor opt ore de lucru de la oficiile stării civile, patru şefi de partid au spus „da" în faţa camerelor de filmat şi sub privirile radioase ale tăticilor, mămicilor şi bunicuţelor lor... parlamentare. „Concubinajul guvernamental al PSDR a devenit (astfel) o căsătorie cu acte în regulă" avea să scrie, trei zile mai tîrziu (deci imediat după încheierea week-end-ului stropit cu şampanie), **Tineretul liber**. Documentul cvadripartit nu poate fi, după cum ne avertizează Irinel Rădulescu în **Curierul naţional**, decît „un certificat de căsătorie cu... recurs". Se poate anticipa că el va fi încălcat mai curînd chiar decît cred acum, furaţi de aburii entuziasmului, semnatarii înşişi, de vreme ce fiecare din părţi a „făcut pasul" doar cu gîndul că îşi va trage partenerii pe sfoară. La nuntă s-a călcat însă peste cadavre: „Protocolul cvadripartit lichidează şi ultimele urme ale Revoluţiei din '89", putem citi în ediţia de luni, 23 februarie, a **Jurnalului naţional**, care sintetizează, în acest titlu, reacţia oficială a Convenţiei Democratice. **Adevărul** preferă o altă frază din declaraţia semnată de preşedintele Emil Constantinescu: „Prin semnarea protocolului şi constituirea «patrulaterului roşu» a avut loc o nouă mineriadă politică". **România liberă** e sigură că mineriada a fost urmată de o înmormîntare: „Prin protocolul încheiat cu cele trei partide extremiste, PDSR s-a transformat în groparul progresului democratic în România. România - unicul stat european în care participă la guvernare forţe politice cu opţiuni reacţionare de esenţă fascistă". În editorialul său, Petre Mihai Băcanu spune acelaşi lucru, deşi oftează în sens contrar: „Joncţiunea forţelor neocomuniste cu cele naţional-comuniste s-a făcut. Ruinele PCR renasc. După atîta populism, aceste partide sînt în stare să-şi asume riscul unor măsuri nepopulare, cosmetizînd tot timpul socialismul, declarîndu-se naţionale şi patriotice. Partidul lui Iliescu face pact pe faţă cu cei care au denigrat tot timpul revoluţia, elogiază neîncetat dictatura şi au reprimat revoluţionarii". Mircea Ciumara, deputat PNŢCD, îşi dă singur curaj, susţinînd că mariajul (care atentează la imaginea României) s-a făcut nu din dragoste ci de frică: „Comportamentul celor patru seamănă cu atitudinea unui arici, care atunci cînd se află în pericol se face ghem. Au semnat pactul deoarece sînt conştienţi că vor pierde foarte repede puterea. Este o acţiune disperată, contrară intereselor ţării. Acest pact va bloca reforma economică internă şi va impresiona nefavorabil imaginea României în lume". În **Azi**, articolul de fond al Lianei Şega pune faţă în faţă, ca „documente pentru istorie", extrase din „România mare", „Politica" („în decembrie 1989 a avut loc o contrarevoluţie antisocialistă şi antinaţională") şi declaraţiile lui Adrian Năstase despre „setul comun de valori" în jurul cărora s-au unit semnatarii protocolului proguvernamental. **Libertatea** nu critică actul în sine, opţiunile politice care l-au generat ori efectele sale în planul politicii externe, dar nu-şi ascunde iritarea faţă de fastul pe care semnatarii protocolului s-au străduit să-l imprime ceremoniei. Cum să îngropi însă rămăşiţele revoluţiei fără pompă, coborînd din Dacii autohtone şi nu din luxoase limuzine occidentale, legănînd coliva în vreun bloc din Militari şi nu la Palatul Elisabeta?! Acum, că am intrat în „normal", putem răsufla uşuraţi: mortul de la groapă nu se mai întoarce! Şi chiar dacă opoziţia jeleşte abia acum, reforma şi-a dat duhul cu mai bine de doi ani în urmă, cînd „anticomuniştii" fugeau ca de dracul de ideea unei „mari coaliţii pentru blocarea ascensiunii forţelor care doresc distrugerea democraţiei libertăţii şi şanselor de progres ale României". (E.Ş.)

De jur împrejur...

Farmecul discret al burgheziei

Nu mă mai satur să mă mir: nu numai la noi ziariştii, comentatorii, analiştii, intelectualii, pe scurt, se miră de ce un anumit electorat, într-o anumită situaţie a unei societăţi şi a unei ţări dintr-un anumit moment istoric preferă în mod masiv un anumit candidat şi nu un altul, pe acela, de multe ori, care **pare** a fi **cel mai puţin potrivit**. La noi ştim care au fost, sînt şi, cine ştie, vor mai fi datele problemei. **Ce** cu **cine** s-a potrivit şi **de ce** - şi ce a ieşit, iese încă. „Ştim" este un fel de a spune, căci mirarea, stupefacţia nu au încetat nici după cîţiva ani buni. Şi este bine să perseverăm în mirare, cel puţin din raţiuni „metodice", pentru ca lucrurile să nu ni se pară a se petrece de la sine, graţie unui automatism fie el transcendent sau imanent. Căci consultările electorale şi - mai cu seamă în ţările occidentale - nenumăratele, continuele sondaje de opinie ce le preced cu luni şi chiar ani sînt prilejuri de **cunoaştere** a tendinţelor profunde ale unui corp social, pe care, de cele mai multe ori, acesta este în imposibilitatea de **principiu** de a le exprima şi ale căror simptome nu pot fi interpretate decît strict limitat, circumscris. Alegerile democratice sînt, pentru o societate, asemeni binecunoscutului test jungian al asociaţiilor libere: pacientului i se spune, pe rînd, cîte un cuvînt la care el trebuie să răspundă, fără să se gîndească, cu un alt cuvînt, primul care îi vine în minte. În funcţie de cuvintele pe care, inconştient, le alege, sau pe care subconştientul său le selectează, pentru el, din aparenta infinitate a vocabularului şi i le pune pe limbă, i se poate desena portretul. Cuminte, cu voluptate chiar, „pacientul" se supune de bună voie acestui periodic exerciţiu de (auto) cunoaştere democratică, alegîndu-şi „cuvintele" care, pentru următorul mandat de tăcere (cînd nimeni nu-l va mai întreba nimic şi pe parcursul căruia, dacă va voi să se facă auzit, va trebui să se deranjeze şi să coboare acolo unde nu-l invită nimeni - în stradă), vor fi pentru el „cuvinte de ordine". „Eul" îşi desemnează, astfel, „supraeul" momentan istoric. Altfel spus, „stăpînul", „conducătorul". Care, deopotrivă, îl exprimă, îl **reprezintă** - îi revine această **responsabilitate** - şi, necesar, îl constrînge, obligîndu-l să facă ceea ce acesta vrea dar nu este, singur, în stare să se decidă a face. Îşi **deleagă** materializarea, ca atare, a dorinţelor necunoscute lui şi satisfacerea lor. Problema o pune, în acest „joc", „analistul", cel care alege şi **propune** cuvintele-stimuli. Căci la cuvinte absente, „pacientul" nu are cum să răspundă. Ceea ce dovedeşte că, în psihoterapie ca şi în politică (în politica privită ca psihoterapie „de grup"), supremul merit şi suprema artă le constituie, de cele mai multe ori, „simpla" **prezenţă**: faptul de a fi prezent, de a te prezenta, de a te propune în calitate de „stimuli" care să vină în întîmpinarea dorinţelor şi nevoilor profunde ale electoratului-pacient şi, în acelaşi timp, să le înlesnească manifestarea, eliberarea în fapt. Alegerile: autocunoaştere colectivă asistată: identificare a sinelui propriu sub chipul unei persoane determinate. Etc.

Rîndurile de mai sus vor să descrie mirarea pe care o suscită în rîndul comentatorilor şi analiştilor politici francezi referinţa masivă şi aparent nejustificată de care se bucură în rîndurile electoratului francez actualul premier Edouard Balladur în ajunul alegerilor prezidenţiale ce vor avea loc în primăvara acestui an. Toate sondajele de opinie îl dau ca sigur cîştigător. Mai mult, încă din primul tur de scrutin. El nu pare, deci, a avea adversar pe potrivă. „Defecţiunea lui Jacques Delors, fostul posibil candidat al stîngii socialiste, a înlăturat şi ultimul obstacol din calea marşului triumfal care îl va conduce, după toate aparenţele, pe actualul premier francez de la palatul Matignon la palatul Elysée. Şi, totuşi, subliniază analiştii, nimic din cariera şi personalitatea lui Edouard Balladur, din trecutul şi prezentul său nu anunţa şi nu poate să explice această irezistibilă ascensiune. „Cum a reuşit să seducă Balladur, mare burghez rafinat, o Franţă aflată în pragul crizei sociale? Prin imaginea sa «părinteaască»?" - aceasta este întrebarea devenită obsesie (cf. **L'Express**, 19 ianuarie 1995). Căci între portretul acestui gaullist moderat, tehnocrat, ne-populist, retras, sobru, împietrit chiar şi acela pe care Franţa anului 1995 şi-l autozugrăveşte (şomaj, sărăcie crescîndă, excluziune socială, periferii-"bombe sociale", afaceri, corupţie, insecuritate etc.) nimic nu rimează. În ceea ce priveşte trecutul apropiat şi prezentul, nu, însă, şi în ceea ce priveşte viitorul. Fiindcă ceea ce uită analiştii să pună la socoteală este caracterul **proiectiv**, atît în sens psihic, cît şi temporal al unor alegeri prezidenţiale, şi mai cu seamă într-o ţară precum Franţa, în condiţiile unui mandat foarte lung (7 ani) şi în contextul celor două mandate mitterrandiene care au ruinat nu numai stînga (Partidul Socialist), ci şi ideea de socialism democratic. Ca întotdeauna, aşteptările tuturor aveau în vedere ce putea fi mai rău: cîştigul de cauză acordat telepopulismului (Tapie, Villiers, Le Pen). Nu este, însă, iată, să fie aşa. „Francezii au păşit într-un alt fel de democraţie, într-o democraţie a opiniei. Este limpede că, de acum înainte, resortul politic dominant îl va constitui relaţia cu opinia", afirmă Alain Minc. Iar Gérard Demuth (sociolog) întăreşte: „Este preferabil să fii guvernat de un burghez placid precum Balladur, care nu are prea multe idei, decît de un inteligent fragil precum Rocard, care are o idee pe minut. Lucrurile sînt mult prea grave pentru a promova inşi spumoşi".

Cine este - pe scurt - Edouard Balladur, omul pe chipul căruia electoratul francez îşi proiectează, acum, masiv, nevoile şi dorinţele inconştiente, altfel spus **responsabilitatea**? Actualul prim-ministru hexagonal nici măcar nu s-a născut în Franţa metropolitană, ci în Turcia, la Izmir (Smyrna), pe 2 mai 1929. Strămoşii săi se stabiliseră în Imperiul Otoman în secolul XVIII, tatăl său fiind directorul Băncii Otomane din Izmir. La 34 de ani, tînărul Edouard face parte din cabinetul lui Georges Pompidou, unde răspunde de problemele sociale şi juridice. În 1986, prim-ministrul gaullist de atunci, Jacques Chirac (cel care vede, acum, neputincios, cum îi zboară preşedinţia din farfurie) îl impune ca ministru al finanţelor, pentru ca, în 1993, cînd dreapta franceză cîştigă alegerile legislative, să-i cedeze postul de şef al guvernului care să-i pregătească, lui, lui Chirac, mutarea la Elysée. Cam atît. Nu cunoaşte Franţa!, îi reproşează unii lui Balladur. Şi-a trădat „prietenul de treizeci de ani" (Chirac), îl acuză alţii. Cert e că ascensiunea lui Edouard Balladur nu pare a putea fi oprită. „Franţa nu vrea să fie busculată (...). Francezii par a-l prefera pe pragmaticul Balladur unui Chirac ce pledează pentru schimbări de profunzime" (Sylvie Pierre-Brossolette, **idem**).

Aceasta e povestea. Ca orice poveste, dinainte ştiută dar gata să se repete. Şi aceasta, „esenţa" poveştii: repetitivitatea ei. Politica? Istoria? Proiectare a sinelui neştiut, (de) nemărturisit, în altul. Delegare a „sinelui" de către „eu". Pentru încă şapte ani - de sfîrşit şi început de mileniu -, francezii şi-au ales/descoperit chipul. Se putea şi mai rău. Se putea chiar foarte rău. Se putea **rău** pur şi simplu. Chiar dacă „mecanismele" rămîn mereu aceleaşi - arhaice, primitive, infantile -, „conţinuturile", totuşi, diferă. Ele se pot dovedi suficient de mature, de sigure. Sau, dimpotrivă, asemeni „mecanismelor": retardate. Pe o astfel de hartă psiho-istorică, noi cam pe unde ne-am situa?

Bodgan GHIU

Paradisul omului comun

Locul comun este passe-partout-ul omului comun întru fericirea comună. Locurile comune sînt copacii din grădina de rai a omului normal. Numai intelectualul, în nefericirea lui cu sadice ispite ofidiene, ca de antenă scormonitoare, se încăpăţînează să-l zgîndăre pe omul comun, în iluzia de a-i extirpa locurile comune ca pe nişte măsele cariate: vis de stomatolog refulat, plănuind savante transplanturi ori, măcar, protezări cu îndoială şi fals, sprijinite pe gingia vie.

Cum să nu le invidiezi siguranţa, hotărîrea, verdictul imperturbabil? cum să nu tînjeşti la rîndu-ţi după **starea proverbială**, paradisiacă, a omului comun? A locui (şi a fi) **proverbial** va să zică, de exemplu, a sfida prezumţia de nevinovăţie în numele lui: „cine fură azi un ou, mîine va fura un bou"; a sfida toate teoriile libertăţii în numele ideii că omul liber de tot este „un om fără căpătîi"; a rezuma condiţia dilematică a intelectualului în virtutea străvechii înţelepciuni după care „nu se poate să fii slugă la doi stăpîni"; a sfida istoria, evoluţia şi revoluţia din unghiul celui care, ars odată, suflă şi-n iaurt; a rezuma geopolitica României din perspectiva lui: „departe-i griva de iepure" (i.e. NATO şi toate occidentalismele), a refuza schimbările radicale dat fiind că „mai aproape-i cămaşa de corp" (i.e. colectivismul şi nostalgia CAER) şi a vieţui cu înţelegere în imperiul picăturii, de vreme ce nu curge nimic - şi totul pică.

Regula e locul comun. Excepţia este locul ne-locuit, este fişia dintre hotare, adică (după Blaga) locul dracului. Altfel zis: peticul de purgatoriu hărăzit intelectualului, omului dilematic: Omul comun ştie din locul comun că „pînă la Dumnezeu te mănîncă sfinţii" (i.e. pînă la adevăr, pînă la libertate, pînă la democraţie), că sabia nu taie întotdeauna capul plecat, că trebuie „să te faci frate cu dracul" pînă una, alta... Tot felul de dichisuri pentru care omul necomun - aflat în căutare de locuri necomune - nu va fi niciodată îndeajuns pregătit.

Însă marele necaz cu locul comun este tocmai generalizarea, pornirea lui irepresibilă de omniaglutinare şi monocromie. Că nu ştie ce-i nuanţa - asta încă n-ar fi o pacoste, dar el înghite tot şi ştampilează realitatea cu fierul roşu, ca pe tauri. Exemplul cel mai bun este locul comun specializat în etno-psiho-sociologie, adică tipul: disciplina germană, cultul muncii la japonezi, pragmatismul saxon, infantilismul american, sentimentalismul anarhic slav, plezirismul francez, blestemul neantului valah, ş.a.m.d. E numitorul comun pentru cele mai dragi locuri comune ale oamenilor comuni de pretutindeni: scut şi lance deopotrivă. Este neglijarea (sau chiar negarea) părţii în numele întregului, mania centrifugării: pentru francezi, „tous les belges sont cons"; pentru englezi, „toţi francezii sînt laşi" (şi viceversa, cf. expresiei „a o şterge englezeşte") după cum pentru nemţi românii sînt leneşi, pungaşi şi trădători, iar pentru români „toţi evreii-s paraziţi, vor să ne compromită şi să ne înghită" etc.

Confortabil ca un staul, închipuit, cum spuneam, ca scut şi lance, ori ca zăvor, dar şi cheie, locul comun ştie să-şi poarte cum se cuvine cele două feţe. Căci nu există loc comun fără antipodul (antidotul?) său: „viaţa-i grea", dar şi „viaţa-i frumoasă", plus media celor două: „O luptă-i viaţa"! Loc comun: „România-i o ţară foarte bogată". Loc comun: „Sîntem cei mai săraci, pe penultimul loc din Europa". Pentru omul comun ideea că „n-avem altul mai bun ca Iliescu" este un loc la fel de comun precum „tot răul pleacă de la Ilici: peştele de la cap..." sau la fel de comun ca postulatul: „toţi fură, toţi mint, nimeni nu-i cinstit" (e vorba, desigur, de politicieni). Nu-i loc, deci, pentru nuanţe aici, nuanţele sînt ale dracului, adică ale celui dintre hotare.

În sfîrşit, cum în tranziţie nu-i timp de pierdut, nu-i vreme nici de subminat locurile comune (vecine, ele, mai degrabă cu **tabuurile**, decît cu truismul). Drept care zvonurile lansate de Orchestra din umbră au devenit locuri comune simultan cu elaborarea şi propagarea lor: „n-avem specialişi nepătaţi moral", i s-a spus elanului opozant din primele luni ale lui 1990; „cei cinstiţi nu ştiu să conducă". Apoi, loc comun: de aflat (adevărul) se va afla peste cinci-zeci, o sută de ani; loc comun: complotul, lovitura de stat, loc comun - Malta, loc comun - sprijnul american, loc comun - KGB-ul din toate, loc comun - mizeria necesară, loc comun cvasi-masonic: „pesimism pe termen scurt, optimism pe termen lung". Plutim, deci, pe locuri comune ca pe colaci de salvare. Iar dacă locurile comune ce ni se oferă sistematic s-ar transforma şi-n gropi comune, totul ar fi foarte bine. Altminteri, individualitatea rămîne apanajul locului de veci.

Dan C. MIHĂILESCU

Din reveriile unui receptor

„Il n'y a pas de métalangage..."
J. LACAN

Despre locuri mai mult sau mai puţin comune este vorba în poezia lui Mihai Ursachi **Din reveriile domnului R.** (I), care începe astfel: **Cînd singuraticul domn R. a ajuns/ din întîmplare în chiar apropierea/ domnişoarei sensibile N., el i-a spus:/ „mă bucur că existaţi, domnişoară."...**

De fapt, „despre" locul comun nu se spune nimic; acesta apare citat în vorbirea personajului, la rîndul ei citată în text. Recunoaştem un ecou al dialogurilor romanţioase în care „ea" cere să i se spună de ce este iubită iar „el" răspunde prompt „Pentru că exişti...". Imaginîndu-ne situaţia de viaţă corespunzătoare, trebuie să admitem că formula, cu toată afectarea ei, constituie o ieşire onorabilă din dificultate. O întrebare atît de totalitară solicită un răspuns totalizant: invocarea unor motive parţiale - frumuseţe, inteligenţă ş.a. - ar leza, desigur, sensibilitatea „ei", care nu s-ar recunoaşte în imaginea unilaterală.

Domnul R. nu se bucură însă de circumstanţele atenuante ale „vieţii"; în poezia noastră, ponciful „existenţei" este o declaraţie pripită, care nu răspunde unei interpelări sentimentale. El se iluzionează crezînd că, odată ajuns „în chiar apropierea" domnişoarei, poate aplica strategia locului comun. Vorbind neîntrebat, al său „speech act" sună inevitabil ca o tentativă de acostare, ale cărei conotaţii logo-centrice, phalo-kratice şi politic-incorecte nu pot trece neobservate. Hărţuită astfel ontologic, domnişoara N. va păstra în tot restul textului o tăcere demnă, punîndu-l în încurcătură pe agresor. Încercările acestuia de a se explica vor agrava eroarea iniţială, după logica prăbuşirii din lac în puţ. Se prefigurează un fel de cadavru ionescian de natură verbală: **La tăcerea mirată şi indignată a ei, a răspuns: / „aţi fi putut, mă gîndesc, să nu existaţi." / Dar imediat, încercînd să repare greşeala, a spus,/ şi dealtfel aceasta-i era şi convingerea fermă/ (pe care acum regreta s-o fi pus la-ndoială): /„vă felicit pentru faptul că existaţi, domnişoară"...**

Poezia lui Mihai Ursachi exploatează toate nuanţele şi derivaţiile acestui „malentendu" iniţial. Supralicitarea are însă ca efect o ambiguitate: pe măsură ce domnul R. se pierde în propriul verbiaj, nu mai ştim dacă fraza „mă bucur că existaţi..." a fost sau nu un clişeu. Discursul său schiţează indirect portretul unui metafizician de provincie, opus, deci, prin definiţie acelei medii umane producătoare de locuri comune. Personajul nu aparţine însă nici familiei post-flaubertiene a colecţionarilor şi abstractorilor înrăiţi de „clişee". Altfel spus, poziţia sa nu este nici de partea „limbajului-obiect" (implicînd aici şi ideea de reificare) şi nici de partea „metalimbajului" critico-ironic. Am spune chiar că acest caracter **atopos** al domnului R. problematizează practica atît de curentă a citării locurilor comune. Poate fi „citat" - şi aproximat ca mental colectiv - fondul impersonalului „se spune"? Recontextualizate prin **oratio obliqua**, stereotipurile îşi schimbă natura, devenind pitoreşti, expresive, figurate. Impactul „observatorului" deformează contextele de bază, astfel că faimoasa „prostie a burghezului" sau contemporanul „limbaj de lemn" devin, la rîndul lor, locuri comune. Descifrate în răspăr, „criteriile" abstractorilor de clişee sînt reductibile la complexe şi fantasme ideologico-estetice...

Un joc de perspective se află întotdeauna în spatele categoriilor fixate. Pus în perspectica, „mă bucur că existaţi" al nostru devine şi el indecidabil, pe măsură ce textul conturează o situaţie existenţială. De reţinut că domnul R. revine obsedant la şi asupra formei, subliniind că „de fapt" şi „propriu-zis" aceasta nu era un automatism. S-ar zice că această comedie metalingvistică nu „comentează" un poncif ci o licenţă poetică. În act, însă, iniţiativa revine cuvintelor, rezultatul fiind un lanţ vertiginos de acte ratate, de înţelesuri şi subînţelesuri constatate **après-coup: Înţelegînd (prea tîrziu) că întrecuse măsura/ şi devenise cam cordial, se corectă după cum urmează: / „vreau să spun, propriu-zis, că de fapt/ mă felicit pe mine pentru faptul că existaţi."/ Abia acum domnul R. săvîrşise o gafă enormă./ Cît ai clipi înţelese că ultima-i frază/ era de un echivoc scandalos, cu subsoluri hibride/ şi intenţiuni refulate, ba chiar/ de o vanitate absurd (ca şi cum domnişoara/ i-ar datora cît de cît existenţa),/ că din aceasta reiese un fel autarhic/ şi solipsist de a fi, în sfîrşit, se făcuse ridicul"...**

„Ridicul" este, desigur, această fîstîceală redundantă, însă ridicolul nu mai ţine de clişeul flaubertian. Surprinse în act şi ipostaziate, frazele personajului relevă acea „situaţie existenţială" care ar putea fi o veche iubire neîmpărtăşită. Situaţie **atopică**, pentru care există însă un „loc" în vechile retorici (modernizat de Barthes cu al său „discurs îndrăgostit"): stilul emoţiei şi al pasiunii se confundă cu lipsa de stil. Numai seducţia cu sînge-rece vorbeşte meşteşugit; iubirea sinceră practică incoerenţa sublimă. Asemeni domnului R., ea pierde şirul cuvintelor şi se simte trădată de ele. Într-un discurs îndrăgostit, nu există „propriu-zis" şi „de fapt": cuvintele sună plat şi „comun" tocmai pentru că în acest spaţiu nu există reperele unor locuri comune. Neînţelegînd acest subtext - criza unei singurătăţi care s-a decis să rupă tăcerea - domnişoara N. se arată mai degrabă in-"sensibilă": **Schimbîndu-şi cu totul dicţiunea, domnul R. deveni analitic: / „adică, voiam să constat că sunteţi o persoană sensibilă." / Formula aceasta avea evident un cusur:/ cuvîntul persoană strecura nu ştiu ce aluziv, ca şi cum/ domnul R. fiind o persoană, domnişoara la fel, prin aceasta/ o comunitate ar exista între ei, un soi de frăţie, de apartenenţă/ la aceeaşi familie. / „Mai bine zis, am constatat cu plăcere obiectul sensibil."/ Şi după o pauză în care roşi: / „Vreau să zic o idee sensibilă, sau, oricum,/ posibilitatea unei atare idei, sau / bănuiala (în fond destul de obscură) despre putinţa,/ în general, a ideii că în principiu/ se poate admite că dacă/ existenţa e genul suprem şi inexistenţa/ există, atunci inexistenţa e existenţă, deci/ nu există şi, în consecinţă..."**

Există o proporţie judicioasă între in-sensibilitatea receptorului şi hamletizările din ce în ce mai ininteligibile ale emiţătorului. Dacă nu cumva domnişoara este „de fapt" emiţătoarea şi autoarea morală a celor întîmplate iar domnul R. un simplu receptor, deghizat într-o iniţială discretă... În linia acestei răsturnări de roluri, „mă bucur că existaţi" se cere citit acum literal, ca un adevăr pur şi simplu. Perspectica poetică nu coincide cu aparenţa comicului de limbaj ci o absoarbe în **trompe l'oeil**: cuvintele semnifică răsturnat tot ceea ce domnul R. nu reuşeşte să spună. Poezia reprezintă, în fond, singura „perspectivă" coerentă şi cuprinzătoare asupra locului comun. Ea preia clişeul şi îl transformă într-un „echivoc scandalos", nu pentru a savura o farsă ci pentru a ne reaminti că la origine cuvintele **sînt locuri comune**. Adică simboluri, **tesserae**, pacte ale dialogului, semnificînd, atunci cînd poetul este deopotrivă filolog şi antropolog, „comunitatea" şi „apartenenţa la aceeaşi familie". Nu există „propriu-zis" clişee decît în absenţa unui dialog.

Cum altfel s-ar putea interpreta ciudatul final al „reveriilor" domnului R., în care, ca o „consecinţă" vizibilă a elucubraţiilor despre existenţa-inexistenţă, domnişoara N. îşi pierde încet caracterul **sensibil**: **Aici domnişoara sensibilă N., din pricina / ciudatei purtări a ciudatului domn, deveni/ în uşoara-începetare a serii, aşa disparentă/ încît domnul R. a conchis:/ „Doamne, iarăşi vorbesc/ singur pe stradă, probabil că iarăşi/ am uitat să iau picăturile."?**

Ovidiu VERDEŞ

Dreptul de a spune banalităţi

Aţi observat naturaleţea cu care un gînditor paradoxal ca Unamuno sau un neliniştit ca Kierkegaard, afirmă lucruri la mintea omului, truisme sau deadreptul platitudini. Întotdeauna m'a mirat felul de a scrie al lui Unamuno; după un paradox dificil sau bogat în nuanţe urmează negreşit o banalitate, sau un amănunt erudit pe care un alt scriitor s'ar jena să-l întrebuinţeze, tocmai pentrucă i se pare uşor accesibil. Cu ce seriozitate şi ce vervă discută Unamuno etimologia cuvântului agonie, spunându-ţi de mai multe ori că în greceşte, înseamnă „luptă" - şi cu aerul că el a descoperit acest sens. Cu ce gravitate citează Kierkegaard texte arhicunocute din Vechiul Testament - pe care protestanţii le ştiu, probabil, pe dinafară - şi le subliniază, le adnotează, se uimeşte singur de tăria lor, şi îţi amână pagină după pagină interpretarea excepţională pe care ai impresia că ţi-a făgăduit-o.

Şi cu toate acestea, asemenea truisme sau platitudini, nu te supără în opera lui Unamuno sau a unui Kierkegaard. Simţi că şi aceste „adevăruri eterne" au fost trăite, atunci, înainte de a-ţi fi spuse ţie. Simţi că citatele banale pe care ţi le oferă un erudit enciclopedist ca Unamuno îşi pot pierde pentru o clipă glorioasa lor banalitate, pot deveni „carne, oase şi sînge", cum spune el, pot nutri.

Cât de triste, dimpotrivă, apar platitudinile în opera unui Anatole France, mai ales în acele pagini de filozofie sceptică şi parfumată. Ce greu se suportă truismul într'un „clasic", de mâna doua, într'un „clasic" din timpurile noastre. Hotărât lucru, dreptul de a spune platitudini şi banalităţi se cucereşte anevoie. Şi îl cuceresc, printre cei dintâi, marii neliniştiţi şi marii zăpăciţi ai lumei. Când Don Quichotte îţi spune că toţi oamenii sunt muritori - eşti atât de uimit şi de emoţionat, încât îţi vine a plânge.

MIRCEA ELIADE
Fragmentarium

Ce rămîne din scrisul istoric?

Întrebarea comportă deja o vechime considerabilă. De cînd a simţit nevoia să-şi fixeze discursiv amintirile, omul s-a văzut confruntat cu mulţimea de necuprins a mărturiilor. De unde nevoia de selecţie, triaj, sistematizare. Din urmele produse în istorie, numai o infimă parte ajung să se reflecte în istoriografie, iar asupra modului de valorizare a acestei părţi opiniile rămîn mereu diferite.

Deşi asistăm la o continuă multiplicare şi expansiune a surselor, discursul ce rezultă din analiza lor nu poate fi unic, permanent, infailibil. Trebuie să vorbim mai curînd de discursuri asupra trecutului, discursuri marcate egal de situaţia surselor şi de personalitatea istoricului care le pune în valoare. **Histoires** e de altfel titlul unei serii de vastă rezonanţă, la care s-a ajuns tocmai pentru a sugera pluralitatea mereu necesară în istoriografie.

Cum discursul istoric se naşte la întîlnirea tradiţiei cu nevoia de continuă reconstrucţie (**Traditionskritik und Bekonstruktionsversuch** în sinteza teoretică a lui Ernst Schulin, 1979), suita de discursuri ce formează patrimoniul istoriografic presupune acţiuni critice, eforturi (succesive, paralele, suprapuse etc.) de a limpezi cunoaşterea în acest domeniu. Un dublu rezultat se obţine: pe de o parte, spor documentar în continuă creştere; pe de alta, exigenţă sporită în emisia de naraţiuni plauzibile. Lupta pentru mai multă informaţie e dublată mereu de lupta cu legendele, miturile, clişeele inerente. Lista acestora e fără capăt. Totuşi, ceva, rămîne, dacă nu ca achiziţie permanentă, cum voia Thucydide, (J.B. Duroselle, **La connaissance actuelle du passé**, în RSMP, 1984, 1, p. 18) cel puţin ca repere indicînd „cursul istoriei", expresie la fel de uzuală pe cît de contestată. Pe acest traseu, miturile născute pe seama supranaturalului (A. Comte) sînt mai lesne de eliminat în istoriografie decît cele produse prin simpla reificare de concepte, fenomen de care se leagă şi ideologiile dominante (J.-B. Duroselle).

Sîntem preveniţi acum, după destule analize critice, asupra persistenţei miturilor în discursul istoric. Se ştie că acest discurs e mai plin de scorii mitologice dacă se adresează unui public nespecializat sau în curs de formare. Ca să explice, sub unghiul „purităţii", cum se predă istoria la copii, Marc Ferro a examinat diverse tradiţii, sisteme, zone etnoculturale, pe orice continent, pentru a conchide că tendinţa de globalizare a istoriei, multiplicarea formelor de discurs şi relativizarea acestuia pun tot mai mult în lumină limitele istoriografiei şi nevoia de precauţii metodologice, spre a-i diminua pe cît posibil carenţele. (Marc Ferro, **Comment on raconte l'histoire aux enfants**, Paris, 1981; ed. engl. **The use and abuse of History**, London, 1984.) Miza e decisivă, mai ales în împrejurările de azi, fiindcă a controla trecutul înseamnă a contribui la stăpînirea prezentului, cum ne asigură acelaşi autor într-o nu mai puţin semnificativă analiză: **L'histoire sous surveillance** (1985). De unde nevoia ca profesioniştii să reacţioneze adecvat, punînd la rîndu-le sub observaţie discursul oficial.

O istorie deplin purgată de clişee, legende, mituri e însă de neconceput. Ca discurs, ea nu se poate se situa dincolo de condiţia oricărei cunoaşteri umane, care este fatalmente relativă. La vîrsta pozitivismului, istoria a sperat să obţină un discurs impecabil, absolut, definitiv. A trebuit să recunoască totuşi curînd că era victima unei duble iluzii: exhaustivul informaţiei şi obiectivitatea interpretării. Alte iluzii se vor stinge cu timpul, spre a face loc unei atitudini mai realiste, implicînd o necesară modestie, dacă nu şi o anume umilinţă în abordarea istoriei. Avertizat asupra limitelor meseriei sale, „istoricul înţelege prea mult pentru a osîndi prea aspru", va spune Iorga, (N. Iorga, **Generalităţi cu privire la studiile istorice**, Bucureşti, 1994, p. 34.) atent mai ales la dimensiunea ei umană. Altitudinea perspectivei contează. „Privită de la înălţimea trebuitoare, istoria povesteşte un mare triumf al energiei omeneşti, care e oprită adesea în loc, care pierde din roadele silinţelor sale, dar care-şi cîştigă înapoi, prin luptă îndărătnică, cuceririle cotropite un timp de inconştienţa barbarului, de nisipul deşerturilor". Restituţia aceasta nu e posibilă însă fără o anume solidaritate de breaslă, dincolo de interese egoiste, dincolo de antagonismele cotidiene. Nu doar informaţia se schimbă, ci şi orizontul de idei, perspectiva, sensibilitatea celui care caută să o pună în valoare. Ca orice altă expresie a spiritului uman, documentul reclamă analiză, construcţie, efort integrativ, iar aceasta înseamnă „prezenţa" istoricului, subiectivitatea ireductibilă a textului său. Ca să-l producă, el are nevoie de informaţie, spirit critic, logică, măsură, bun simţ, talent etc., însuşiri pe care numai o mică parte din breaslă le manifestă convenabil.

Aşa se face că eroziunea discursului istoric, cadenţa perimării e atît de vie. Multe opere, în acest domeniu, rezistă - paradoxal - prin dimensiunea lor artistică, lucru recunoscut azi de istorici. Dincolo de paradox, s-a pus mai demult întrebarea: ce dăinuie în istoriografie, cît şi cum anume? Există oare, ca în alte domenii, un proces de selecţie, sedimentare şi fortificare a adevărurilor impuse de istorie? Să fie tratatele academice, compendiile, manualele asemenea „depozite" pentru ceea ce e mai durabil din achiziţiile respective? Într-un anumit sens, da, fiindcă ele au menirea să fixeze o tramă evenimenţială de neocolit în orice „lectură" a istoriei. Se poate spune că şi aici are loc izbînda „locului comun", în sensul că opoziţiile antinomice se topesc pînă la urmă într-o „medie" rezumativă. Ca într-un peisaj geologic (să ne amintim de matefora lui H. van Loon), timpul toceşte vîrfurile, modelînd un relief mai modest, aşa cum se întîmplă şi în regnul mineral, unde tendinţa de nivelare a formelor nu e mai puţin evidentă: tendinţă aporetică, deoarece se constată în acelaşi timp şi o diferenţiere continuă.

Se evocă uneori intuiţia comună ca o sursă de „stabilitate" a discursului, mai ales cînd e vorba de noile forme ale acestuia, privitoare la idei, conduite, mentalităţi, adică de acea „istorie ambiguă" cristalizată în ultimele decenii pe seama şcolii **Analelor**. Locul comun abundă şi în acest domeniu. Stratificările succesive, revizuirile, reconstrucţiile impuse de timp operează ca un filtru selectiv, sacrificînd excepţionalul în favoarea comunului, seriei, banalului, din care se compune în fond istoria muncii, viaţa celor care nu răzbat decît rareori spre eveniment.

Se ajunge oarecum la acelaşi rezultat şi pe o altă cale, aceea a didacticii care presupune totodată **dascăl, elev, manual**, într-o ecuaţie fluctuantă, al cărei studiu reclamă azi un riguros profesionalism. N. Iorga pleda, pe la începutul secolului nostru, pentru o revizuire drastică a acestui raport, insistînd ca oricine se ocupă de istorie să respecte individualităţile, dar şi în „mediul firesc de universalitate umană". El punea accent pe bunul simţ, ca instrument de valorizare a trecutului şi garant al acelui „spirit istoric", fără de care o restituţie viabilă nu se poate închipui. Un spirit menit a modela gîndirea şi a defini conduite, cu atît mai semnificative cu cît ele afectează chiar procesul schimbării. E un spirit susceptibil a inspira pe istoric, dascăl, elev, prezent deci în lucrările de specialitate, ca şi în manuale, iar prin aceasta capabil să influenţeze cele mai diverse medii. Pe acest spirit conta şi Braudel cînd imagina, în locul vechilor manuale aride, factologice, o „gramatică a civilizaţiilor", la îndemîna celor avizi de intimitate cognitivă cu trecutul. O „gramatică" a cărei cunoaştere nu e posibilă însă fără intimitatea cu prezentul. În acelaşi sens se rostea şi N. Iorga atunci cînd recomanda ca şi în învăţămînt să fie pus „sufletul tînăr în măsură să primească impresia zguduitoare a faptelor înseşi, de care o fricoasă şi neghioabă pedagogie îl fereşte". Rezultă de aici exigenţa unui respect absolut pentru fapte ca atare, însă şi nevoia de a le transcende mereu, fiindcă numai astfel se poate parveni la sensul lor implicat. Lucrurile capătă semnificaţie şi coerenţă în istorie numai pe seama acestui efort continuu de resemnificare. Nu e comod, nici la îndemîna oricui, iar pe deasupra necesită asumarea unei conduite care să favorizeze schimbarea de optică, noi şi noi perspective. Un anume relativism în reconstrucţia istorică devine benefic, deoarece înlesneşte noile modalităţi de abordare, o viziune dinamică asupra devenirii. Va trece însă mult timp înainte de a se ajunge la o asemenea viziune în instituţiile de care depinde formarea concepţiei istorice. Deocamdată breasla ezită şi în spaţiul cercetării, oricum mai mobil, mai receptiv, întîrziind să producă instrumentele (manuale, tratate, culegeri tematice etc.) de cel mai larg interes educaţional. Întîrzie nu numai în virtutea unei fireşti inerţii profesionale, dar şi fiindcă societatea noastră nu e încă destul de stimulativă, ca orizont de aşteptare, ca motivaţie, sub acest unghi.

Al. ZUB

© A. Ionescu

Este ştiut... Este cunoscut

Nimic nou de semnalat în privinţa locului comun, să zicem de la Cehov încoace? De la Ippolit Ippolitici, cel care spunea lucruri de mai toţi cunoscute, precum că Volga se varsă în marea Caspică şi că iarna trebuie să faci focul, pe cînd vara e cald?...

Privim apatici locul comun, atît de folosit în limbajul comun, generoasă risipă de idei comune, adeseori reflexul unei existenţe cenuşii. Unică proprietate a multora, se sprijină pe baze solide. Nici vorbă să fie desfiinţat.

Nu putem să ignorăm totuşi insolitul fenomen petrecut în anii socialismului: **manipularea locului comun**, pe măsură ce interesul faţă de ideile şi de cuvintele semnificative scădea treptat, iar metaforele scriitorilor deveneau tot mai suspecte. Unii se serveau de „locul comun" ca să mascheze derutanta ruptură dintre ceea ce gîndeau şi ceea ce exprimau. De aici limbajul nediferenţiat, stereotip, al şedinţelor. Dar şi interminabilul discurs politic purta deviza falnică a locului comun, împrumutată de la înţelepţii seniori sovietici (ca ţară suverană, păşeam cu fermitate pe absolut acelaşi drum): **Este ştiut**! Salvatoarea sintagmă implica **evidenţa** fără nuanţe, cu atît mai incoloră cu cît nu avea nimic de dezvăluit. Că evidenţa are şi valori relative, nu era ştiut pe atunci.

„După cum **este bine ştiut**, se spunea, cercetarea ştiinţifică din ţara noastră - domeniu coordonat cu înaltă competenţă de tovarăşa academician doctor inginer Elena Ceauşescu - şi-a amplificat neîncetat contribuţia. "Sau: **„Este cunoscut** că partidul nostru dă o înaltă apreciere literaturii şi artei." Din moment ce era atît de cunoscut (**consensul** era şi el subînţeles, ca „banalizată" certitudine), nu deveneau motivările inutile, întrebările de prisos? Imprevizibilul nu intra la socoteală şi orice sfioasă nedumerire, orice stînjenitoare rezervă se lovea de consistenţa unui loc comun, consacrat ca proverbele. Obiectivele erau pururi „însufleţitoare", este ştiut, programele neîncetat „mobilizatoare"... Transformările mereu „profunde" izbînzile - invariabil „fără precedent". Nicicînd omnipotentul loc comun nu s-a aflat într-o relaţie mai strînsă cu minciuna, ceea ce cred că e o noutate în materie şi merită să fie consemnată fără amînări, înainte de-a fi socotită fapt **ştiut**. Tocmai de aceea lexicul limbii române, atît de flexibil, înţepenise de la o vreme în limba de lemn.

Urmarea? Urmarea a fost apariţia, printre altele, a nenumăraţi lideri de opinie, crescuţi în cultul „locului comun". Gata să-l proslăvească şi azi ca „exerciţiu democratic", ca limbaj pe „înţelesul maselor", dacă nu şi în folosul lor, îşi oferă neobosiţi, în toate domeniile, preţioasa contribuţie. Fără de care am fi, desigur, incapabili să progresăm din loc comun în loc comun.

Deoarece **nu e cunoscut** ce scria I. Heliade Rădulescu, putem cita fără rezerve: „Cine voieşte să-i aducă pe români pe calea civilizaţiei şi a mîntuirii, trebuie să le desăvîrşească limba". Cum însuşi trecutul a căpătat însă, pentru mulţi, valoarea locului comun, fad şi steril ca un cîmp pîrjolit, rutina ne îndeamnă să-l neglijăm. Să-i subapreciem importanţa. De la viitor aşteptăm miraculosul reviriment, doar de la viitorul care trebuie privit cu încredere, căci viitorul va fi „luminos". Va fi „grăitor". Va fi „grandios". **Este ştiut**. Are cineva ceva de zis?...

Doina CIUREA

A te preface idiot, a nu fi altceva

Ca să subliniez una din ideile-cheie ale cărții **Mîna care scrie**, de Irina Mavrodin, recent apărută (carte excelentă), mă grăbesc să spun că hazardul mi-a venit în ajutor, la scris, ori de cîte ori preaplinul ideilor amenința să-mi blocheze lucrarea mîinii drepte.

Adunasem, de-a lungul multor ani, grămadă de însemnări despre erorile și absurdităţile timpului meu și, de la o vreme, simțeam că experiența „prisosește", faptele adunate riscă să se fărîmițeze (există un efect de rezonanță precedînd construcția). Întrevedeam structura cărții, logica și chiar ordinea capitolelor, dar nu aflam punctul de vedere din care să judec faptele, nici tonul potrivit exprimării bogatului material.

Dublă derută: mă aflam într-un labirint căruia îi încercam pe rînd ieșirile probabile și, pe măsură ce una părea că mă poate salva, pereții se modificau sub ochii mei, culoarele se bifurcau, începeam să mă cred într-un vis al eșecurilor, manevrat de un mașinist ținînd cu orice preț să mă aibă ostatic pentru totdeauna.

Cînd speranțele erau mai mici, deznădejdea fără leac, hazardul mi-a oferit o întîmplare aparent legată de chinul meu, nostimă și tristă deopotrivă:

Într-un cerc de gazetari, în fumul gros al țigărilor, colega de redacție M.L. povestea ce a aflat pe teren (așa cum povestea, așa a și scris mai apoi): Laminoriștii, spunea ea însufleţit, se străduiau să pună în funcțiune mașinile defecte, îmbătrînite moral, moștenire infamă a burghezo-moșierimii ce le exploatase criminal. Însufleţiți de chemarea partidului, de cifrele măreţe ale cincinalului, de sprijinul tovarășilor din alte secții, mobilizați de comitetul de uzină, au reușit nu numai să refacă utilajul ca nou, dar și să producă țevi de cea mai bună calitate...Forța colectivului s-a dovedit încă o dată...

Am ascultat-o ca-n vis, puțin m-a și amuzat citindu-i pe chip seriozitatea, însă nu mi-a scăpat că, debitînd acestea, zîmbea în răstimpuri cu un surîs complice, adresat îndeosebi celor dintre noi care, plictisiți de turuiala ei, dădeam semne de lehamite.

După două ore, ne-am reîntîlnit la fumoar, de-această dată numai noi doi. Tînăra era cochetă și ispititoare, puteam s-o curtez și fără să o ascult.

— Nu-mi mai vorbi, Madi, de laminoriștii tăi, am întîmpinat-o. Spune-mi despre tine, despre ai tăi...

— Ai mei? Pe poziții. Luptăm zi și noapte pentru înaltele idealuri... Ne pătrundem de justețea liniei, în pofida... Cine nu e cu noi, e împotriva noastră.

—Soțul e sănătos? Te ajută?

— Potrivit indicațiilor. Ne leagă indestructibil voința de mai bine...

— Nu, serios: vă descurcați cu banii, cu aprovizionarea?

— Dificultățile sînt inerente înaintării pe calea... Ne mobilizează... Dăm lovitură după lovitură imperialismului agresiv....

— Lăsă asta. Ai avut un copil bolnav...

— Oreion. I-a trecut. Acum a revenit în detașamnetul fruntașilor pe școală, depune o străduință la înălțimea marilor noastre răspunderi sociale. E combativ și întotdeauna vigilent.

Aceste spuse, cu același zîmbet vag ironic, cu anume detașare, reziduuri ale unei lucidități stîngaci camuflate.

—Și cu dragostea? am avansat eu, știind mai multe decît își închipuia că știu.

Am surprins-o puțin încurcată, a ieșit repede din impas:

— În limitele moralei noastre comuniste. Partidul ne învață că dragostea însemnează dăruire (zîmbet violet), devotament (zîmbet lateral), dorință de împlinire (zîmet triunghiular), creație (zîmbet dodecafonic).

Pînă aici, cu toată contrarietatea iscată de acele zîmbete recurente, lucrurile erau limpezi: e o proastă proastă, mi-am spus, arsenalul ei de răspunsuri gonflate e inepuizabil. Iată un exemplu de desăvîrșită dedublare. Dar știam că omul nou poate redeveni om pur și simplu, acasă, odată reintrat în atmosfera destinsă a familiei. Să o prind într-un moment cînd plasa se lăbărțează și să-i trag ființa vie la vedere, să ne înțelegem omenește.

M-am apropiat mai mult de nefericită, am condus-o cîteva seri la rînd pe sub castanii de la Șosea, într-un timp i-am cuprins talia și am sărutat-o. S-a lăsat moale și tandru pe umărul meu, petrecîndu-și brațele pe după grumazul meu, am simțit-o luptînd cu sine, în cele din urmă a izbucnit în plîns:

— Dragul meu, mi s-a adresat cu o voce sincer îndurerată, chiar deznădăjduită. Să nu-ți închipui că vorbesc cum vorbesc pentru a o face pe principiala. Dezastrul vieții mele e că nu știu cu-adevărat să mă exprim altfel. Părinții, frații, celelalte rude, ilegaliști și activiști, mi-au fost singurele modele. Ei așa vorbesc, așa am fost învățată de mică să mă exprim. Dacă îmi însoțesc spusele cu zîmbete, e ca să creadă interlocutorul că îngroș gluma. Sînt zîmbete făcute și prefăcute. Altfel cum să procedez? Îți jur că acesta e adevărul curat.

Am fost uluit. De fenomenul în sine, de curajul ei de a-și mărturisi infirmitatea.

Am scris **Bibliografia generală** utilizînd această experiență, care îmi oferea pe negîndite (iată rolul hazardului!) soluția îndelung căutată. L-am pus pe povestitorul meu - eroul cărții - în situația unui idiot conștient de limitele lui, l-am îndemnat să recenzeze cărți imaginare și să le judece cu mijloacele mioape ale unui critic iscusit, împiedicat însă de truisme, automatisme și șabloane să exprime neted ceea ce înțelege, cît poate înțelege. Spre deosebire de idioții Bouvard și Pécuchet, puși într-o situație similară, mi-am permis, ca autor, să strecor din loc în loc cîte un suav zîmbet, sugerînd că recenzentul-povestitor ar ironiza opiniile debitate solemn.

Adevărul e că povestitorul atît știa să facă, nimic mai mult.

P.S. De urmărit cîți dintre noi procedează astfel și nici prin gînd nu le trece să-și dubleze imobilitatea spiritului cu un zîmbet relativizant.

Mircea Horia SIMIONESCU

© C. Bumbuț

© A. Ionescu

Cu ce se ocupă trigonometria?

O misterioasă legătură făceam, pe la 20 de ani, între mine și trigonometrie. Găsesc acum, printre hîrtiile mai vechi, o listă de întrebări capitale, pe care mi le puneam cu toată seriozitatea și care se și adunau sub titlul de mai sus.

Și chiar, cu ce se ocupă trigonometria? - se întreba fostul elev, corijent la matematică trei ani la rînd, în cursul inferior al liceului. Nici un răspuns nu putea fi dat și, astfel, din exasperarea de-atunci avea să iasă și inventarul insuficiențelor lui „gnoseologice", inventar ce cuprindea tot felul de subiecte, termeni sau simple denumiri, nume de persoane celebre, de insule sau țări, de științe, ocupații sau autori despre care auzise vag, fără a ști ce sînt, cu ce se ocupă, unde se află și la ce folosesc. Dacă vreți, o mică enciclopedie a ignoranțelor de tot felul sau, și mai bine zpus, o listă a ignoranței lui enciclopedice. Întreruperea acelor consemnări n-a însemnat, de bună seamă, și sfîrșitul îndoielilor sale, ba din contra.

Lista era tragică. Descopeream că pe lîngă trigonometrie (oricum, o disciplină nu chiar la îndemîna oricui), habar n-aveam de lcururi absolut elementare, cunoscute și vorbite de toată lumea, devenite aproape banalități în conversația curentă, că îmi erau impenetrabile unele expresii neologice, că făceam confuzii ce ar fi putut fi ușor evitate prin simpla deschidere a unui **Larousse**. Fudulia de a nu fi deschis o carte la momentul oportun mă arunca în ridicola situație de a da din cap aprobativ la chestiuni pe care le știam aproximativ sau nu le știam deloc.

De-atunci mi-a și rămas convingerea că recunoașterea propriilor insuficiențe, a lacunelor de tot felul, e mai igienică decît orice atitudine belferească (acea **minciună despre cărți** pe care o practică chiar și unii oameni deștepți, din teama de a se rușina să recunoască deficiențe temporare de lectură). Cred că asemenea gesturi sincere, strecurate mai ales prin autobiografii, jurnale, memorii, ar fi mai lămuritoare decît zeci de pagini de mărturisiri, mai mult sau mai puțin confecționate. Și poate ar fi, mai ales pentru cititorii tineri, un excelent antidot împotriva mistificării culturale și instrumentul cel mai demn de încredere pentru măsurarea vanităților inerente unor asemenea scrieri.

De multe ori absența unor lecturi poate caracteriza un om mai bine decît prezența lor. Sîntem și **ceea ce nu citim**, ceea ce nu știm, n-am știut și nici nu vom ști vreodată. Un om e caracterizat prin calitățile sale, dar, în egală măsură, și prin defecte. De ce n-am explica, de pildă, construcția caraghioasă a unui nas prin precaritatea lecturilor filozofice? De ce n-ar fi o strînsă legătură între ignoranța noastră privind, să zicem, producerea curentului electric, teoria relativității sau cea de a doua lege a termodinamicii și insuficiențele de judecare a unor situații capitale din viața unui om: moartea unei persoane iubite, un divorț sau prăbușirea unei cariere? Poate că mizantropia noastră se hrănește și din faptul că, pînă acum, nimeni, dar absolut nimeni, n-a avut răbdarea să ne explice înțelesul acestei definiții a **secantei**: „Funcție trigonometrică care (cacofonie obligatorie!), înmulțită cu funcția **cosinus**, este egală cu funcția unitate". N-am fi mai exacți, mai supli și mai puțin rătăcitori dacă am ști ce e aia **latina macaronică**, stilul **Secession** sau o **cuantă** și n-am face greșala grosolană de a confunda o **catahreză** cu o **sinecdocă**?

Cît despre autorii pe care încă nu i-ai citit și, probabil, nici nu-i vei citi, pot veni iarăși cu cîteva exemple personale.

Radu Petrescu îmi făcuse, prin anii '70, o recenzie la apariția primului meu roman, **Confesiuni paralele**, unde, printre altele, scria că aș fi fost inspirat de Sterne, cel din **Viața și opiniile lui Tristram Shandy**, lucru absolut neadevărat, pentru simplul motiv că eu nu-l citisem pînă la acea dată pe Sterne, deci n-aveam de unde să mă inspir. Pînă aici, lucrurile ar fi, într-un fel, normale, de înțeles. În definitiv, nu era nici primul, nici ultimul caz de ignorare inconștientă, de către un autor, a unei surse existente în alt timp și alt spațiu (și cazul cel mai frapant e cel al lui M.H. Simionescu, a cărui **Bibliografie generală** a fost scrisă în totală neștiință a existenței la antipozi a scrierilor lui Borges). Misterul începe de la faptul că nici după atîta amar de vreme, eu tot n-am deschis, fie și din curiozitate, pe **Tristram Shandy**. Explicații? O mie. Dintre ele, cea mai absurdă ar fi că vreau să rămîn un autor care se inspiră din Sterne fără a-i citi măcar un rînd.

Bineînțeles că lista de la 20 de ani ar putea continua și astăzi. Dacă atunci eram disperat că nu-i citisem pe Kafka, Mircea Eliade sau Proust, că nici nu auzisem de Lautréamont, de Hemingway și de Céline, că nu-i deschisesem pe Rebreanu sau Preda (pe primul îl „făcusem" la școală, pe al doilea îl socoteam comunsit!?), azi sînt la fel de necăjit că n-am citit încă nimic din Gabriel Garcia Marquez sau Llosa, autori frecventați de toată lumea. Grave lacune! veți spune pe bună dreptate, dar oare nu e și o fatalitate căreia, pînă la urmă, trebuie să i te supui, că vrei, că nu vrei?

Nu cumva nasul lung și ochii adormiți ce-mi caracterizează fizionomia, lentoarea mișcărilor și aerul vag bleg pe care îl am fac un pandant mai mult decît firesc cu nefericirea de a nu fi citit pînă la această vîrstă pe cîțiva dintre cei mai mari romancieri ai lumii?

Cine poate ști?

Costache OLĂREANU

Déja vu

„Gătește-te degrab' Mițule și...
hai și noi pe la revuluție"

Tocmai încercam să găsesc ceva în legătură cu „locul comun", și iată primesc o invitație la un film despre revoluția română. Cum marfa nu este românească, ca orice român căruia orice este occidental îi ia ochii, mă grăbesc să mă așez într-un fotoliu ca să vizionez două ore. Filmul începe la locul comun suveran cînd este vorba despre România: niște plaiuri mioritice, cu ilustrația muzicală de rigoare. Sîntem deci în summa clișeelor despre România. Avem și carul și păsunile și mioarele și țăranii coborînd din daci, și cerul înstelat și **everything**. Se putea insera și Dracula, peisaj cu silueta castelului Bran. Coborîm apoi în vale, unde avem imagini cu Casa poporului; ca să sublinieze nebunia celuilalt Dracula, Ceaușescu etc. Apoi izbucnește revoluția, după ce urmărim un car prin București ca-n **Delirul** lui Marin Preda. Și eu care credeam că revoluția e o ocupație strict orășenească, chiar burgheză! Revedem a mia oară secvența discursului celui ce avea să expieze cîteva zile **later** înconjurat de ultimii fideli: Manea Mănescu, Ion Dincă, Gogu Rădulescu, încă vreo doi, plus soața. Bineînțeles dictatorul rostește frazele sacramentale despre conspirația mondială împotriva cuceritilor poporului muncitor, despre niște huligani care au atacat armata, forțele de ordine și **sediile** partidului. Și **cuceritii** revoluționare și patria vor fi neapărat apărate. Se îngrămădesc aici toate locurile comune ale propagandei comunismului tîrziu, tip Ceaușescu.

Iată și **marili miting** din ziua fatală. Ceaușescu nu uită să invoce cum a adunat el poporul în 21 august '68, și poporul a făcut zid în jurul lui pentru a apăra patria. Zice și povestea cu huliganii, suveranitatea, forțele imperialiste, blabla. Lumea aclamă disciplinată, portretele se agită, camerele TV înregistrează entuziasmul popular. Omul spune ultimele versuri ale poeziei pe care o recita școlărește din 1965. Dar uite că lumea s-a săturat de locurile comune, cuiva îi trece prin cap că regele e gol, că dincolo nu e nimic. Omul mai promite 200 de lei plus la leafă. Ca să vezi, asta venea pe clișeul grijii față de om. Nu și pentru timișorenii asasinați de armată la Timișoara. Aici ar veni rîndul meu să înșir un loc comun: cîți din cei care și-au murdărit mîinile de sînge au fost pedepsiți după aceea. Cînd Ceaușescu „își primise dreapta pedeapsă a poporului". Puștchia pe limbă! Sigur că gogorița cu 60.000 de morți din povestea tribunalului nu s-a adeverit. Și uite așa se face și FSN-ul, băieții pun mîna pe putere. Mai fosti ilegaliști, mai fii de ilegaliști, mai colonei și generali, cei mai înrăiți dușmani a ce construiseră disciplinați fo' 50 de ani. Ca un fel de Manole pe dos. (Alt loc comun). Și visul de veacuri al omenirii s-a împlinit. Proletariatul a rupt lanțurile. Și a început să latre că nu vrea comunism, vrea altceva. Ca să vezi. Adică la vremuri noi tot noi, ca tot românul imparțial cu toate partidele, în toate camerele. Era cineva să rămînă fără coledzi, mă înțelegi. Și, pac la războiu, cu teroriștii! Îi și vedem cu brațele ridicate, între AKM-uri, ca-n filme. Că bucureșteanul nu făcea grevă cînd îi ajungea cuțitul la os, și nu avea ce duce acasă la copii, și nici cu ce plăti chiria. Vedea filme pe video cu teroriști arabi, cu bandiți interlopi, alde Chuck Norris și Nindja. Teroriștii au chipuri, și pe vremea aia aveau și o identitate. Nimeni nu i-a mai văzut de atunci, că nimeni nu vrea ca istoria să se repete. Treaba lor a fost să bage oamenii în case, de Crăciun, unde-i cald și bine, ca la vreme de revoluție. Și uite așa din loc comun („a fost revoluție") în loc comun („a fost complot") în alt loc comun („a fost revoluție, dar a fost confiscată") ajungem la hăhăhă, departe în aprilie, unde niște „golani" (vorba lui Ceaușescu despre timișoreni fusese „huligani"), ocupă tamnesam piața. Și uite așa la alt balcon alte personaje, printre care subsemnatul, țineam Efimițo, un spici înflăcărat mulțimii. Mica sală de vizionare rîde. Eu însumi chiar, de ce naiv eram, bre. Ziceam că singura direcție în care se poate dezvolta România ar fi Occidentul. Pfiu, drace. Și uite apar minerii! (pe fundal toaca de la o mănăstire, să nu uităm piciorul de plai, gura de rai). Femei bătute pe bulevardele centrale ale unei capitale a Europei (pardon de expresie), studenți fugăriți, bătrîni molestați, pumni în gură, bîte peste ceafă. Mă rog, regie amănunțită, cu figurație care știe lecția. Cenușii mineri lovesc pe oricine are o ținută orășenească și nu-i privește cu simpatie. Unul dintre ei, mai luminat, explică că a găsit droguri, bani falși, mașină de scris automată în sediul unui partid, și promite să vină și altă dată. Că așa e poporul nost' primitor, gospodar. Președintele Iliescu (nici nu depusese jurămîntul săracu' la Ateneu, cînd avea să pupe afrontul corpului diplomatic care nu s-a prezentat) mulțumește după datina străbună, respectuos, cald, cu cîteva cuvinte din inimă, „pentru tot ce ați făcut, pentru spiritul dumneavoastră civic!" Bravos națiune, halal să-ți fie! Chestia l-a costat: nici pînă astăzi Casa Albă nu l-a avut de oaspete. Dar „așa e americanii, mai supărăcioși!". Oricum, prestația sa nu s-a apropiat de a femeilor din popor, bucureștence pe trotuarele măreței noastre capitale umede de emoție, salutîndu-i pe mineri. Ca frantuzoaicele pe americani la Paris în 25 august '944. Minerii nu-s americani, e limpede, e la mintea cocoșului. Minerii se retrag în ordine (sub ordinele organelor de ordine) ca niște învingători. Sub conducerea înțeleptului secretar general, cel mai iubit fiu al poporului, au îngropat - cel puțin pentru o vreme - imaginea țării. Ce rău au făcut? Au luat niște vieți, au spart niște capete, au devastat niște case, au speriat pă puturosu' de bucureștean, care stă-n cleveteală și vrea să ne ia revoluția. Parcă Hitler și Mussolini făcuseră figura asta în fruntea unor batalioane de asalt. Să nu mai zică nimeni că nu sîntem prooccidentali. Și să dăm și o lovitură protocroniștilor care pretind originalitatea cu orice chip a românului. Se poate, zău?! Păi vezi! Ce spuneai Mitică de locul comun? Dar unu' de veci cît ar costa? E mai ieftin.

Stelian TĂNASE

Discuție

În preajma Anului Nou, într-o dimineață friguroasă, mai multe persoane ședeam în cabina pazniculuide la telescaunul de lîngă cabana Rusu, din Munții Parîng (15 km de Petroșani), așteptînd ca instalația să pornească. Afară era încă întuneric, zăpada avea un metru, iar înăuntru duduia focul în sobă. Între **paznic** și o **studentă** de la ANEFS s-a legat următorul dialog:

St.: Bre, de ce nu-i dați drumul mai repede, că lume ar fi destulă.

P.: Programul începe la nouă și jumătate.

St.: În capătul ăsta de lume n-ați auzit de economia de piață. Păi aici pierdeți bani, domnule. Da, să veniți buluc la București cu revendicări și să-l susțineți pe Iliescu, sînteți buni.

P.: Nu noi venim, minerii vin. Și-apoi, nu tot atîta lume urcă? Cine vine pînă aici, tot urcă, nu se întoarce din cauza programului. Pe Iliescu, e drept l-am votat, dar să vă mai spun eu secretul: dumneavoastră sînteți tineri și poate nu vă dați seama. Ei, de bine de rău, omul ăsta-a asigurat liniștea în țară. N-ați văzut că a înnebunit lumea. Nu vedeți ce-i și pe la iugoslavi și pe la alții? Eu sînt țăran, am casă aici la munte, da mai știu cîte ceva.

St.: Ce știi bre, nu știi nimic. Nu știi nici că a mai existat un candidat la președinție. Crezi că ăla n-ar fi asigurat liniștea? Și în plus ne-ar fi redat și speranțele. Speranța că o să trăim mai bine, bade. Așa cum se trăiește în Europa.

P.: Păi domnișoară, eu ce să sper? Decît de la D-zeu. Restul, cu mîna mea le fac pe toate. Ce să aștepți de la alții? Nimeni nu-ți dă nimic de pomană. Ca să ai, trebuie să muncești.

St.: Dar nu vezi cum se îmbogățesc ăștia? Ce, ei muncesc? Uită-te de exemplu la parlamentari, cum stau pe scaune, dau din gură și pentru asta iau milioane.

P.: Nu ăsta-i necazul. Eu stau aici, în pat, și iau bani.

St.: Lasă că nu de mata e vorba. Zici că ai și gospodărie și muncești. Da uită-te la minerii de pe aici ce salarii enorme au și se țin numai de băutură și de greve. Cu Miron Cosma ăsta al vostru! Li s-a urcat democrația la cap, păi zău așa. Ei nu produc nimic. Fără producție cum să meargă lucrurile. Bunăstare fără producție?

P.: Eu nu-i apăr pe mineri, dar să știi că munca-i grea. Să te văd pe mata acolo, la mină, ce-ai face. Oi fi la educație fizică dar de așa muncă n-ai fi în stare. Necazul e că ei sînt puși să scoată pămînt de sub pămînt. Că ăla, ce scot ei, nu-i cărbune. E aproape tot, numai steril. Treabă-i asta?

St.: Și cine-i de vină bre? Nu Iliescu?

P.: Ce, Iliescu poate să se ocupe de toate problemele din țara asta? Nu-i așa ușor. Apoi, el are o seamă de persoane în jur, consilieri sau cam așa ceva. Ăștia, fiecare, au interesele lor. Eu bag seama că acolo-i buba și oricît de deștept ar fi președintele tot n-o poate scoate la capăt cu toate.

St.: Dar de ce crezi mata că s-a înconjurat numai de ticăloși? Știi vorba aia, cin' se-aseamănă se adună?

P.: Da nici ura și dezbinarea nu-i bună. Toți trăim în aceeași țară și trebuie să cădem la consens.

St.: Așa, ca pe vremea odiosului?

P.: Nu, bată-l crucea. Eu n-am fost cu Ceaușescu. A vrut să-mi ia casa cu sistematizările alea, cum le zicea el.

St.: Îți dădea locuință la bloc. Cu apă caldă, bre... Nu-ți convenea?

P.: Pe dracu! Bloc îmi trebuie mie? Păi am muncit ani de zile ca să-mi ia el toată agoniseala? Bine că s-a dus.

St.: Totuși, nu vezi că acuma-i mai rău ca înainte?

P.: Nu. Acuma am putut să-mi mai construiesc ceva, am primit și o bucată de pădure, am și vaci. Dacă muncești astăzi poți face ceva, poți să mai cîștigi.

St.: Poate pe aici, pe la mata. Eu dacă terminam înainte de '89 aveam repartiție, aveam locul de muncă asigurat, eram profesoară. Acum nu mai există așa ceva și dacă nu i-aș avea pe ai mei, aș deveni muritoare de foame.

P. (zîmbind pe sub mustață): Păi uite, te-aș angaja la mine aici, să dai cu sapa. Și așa, pentru mine, e muncă destulă. Ori nu-ți place să dai cu sapa?

St.: Ce treabă am eu cu sapa dumitale? Adică mi-am tocit coatele pe băncile școlii, ca să ajung la sapă? Să mă exploatezi dumneata?

P.: Ce exploatare? Ne-am tocmi la preț. Dacă ți-ar conveni, bine, dacă nu, nu.

St.: Vezi, cu asta nu sînt eu de acord. Lasă că oricum n-aș veni la d-ta; dar de ce să mă poți angaja d-ta pe mine; să dispui d-ta de mine?

P.: Nu domnișoară...

St.: Ba da, unii îi vor tocmi pe alții. Femeile nu se vor mai putea angaja fără să treacă prin patul patronului. Și așa se va ajunge din nou la exploatarea omului de către om.

P.: Așa-i de cînd lumea. Nu se pot schimba lucrurile astea. Și-n Scriptură spune că era așa... E drept, pe timpul lui Ceaușescu era altfel. Atunci îți plăcea matale.

St.: Ei, lasă că n-am zis că-mi plăcea atunci. Doar nu crezi că mă înclin acum lui Ceaușescu?

P.: Nici eu nu mă închin lui Iliescu. L-am votat și atîta tot. Dacă am greșit, vom mai vedea. Oricum, deocamdată eu nu văz pe altcineva mai bun, în situația în care sîntem noi astăzi.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Elogiul locului comun

Cînd se vorbește despre locul comun, ca despre orice bun folosit în comun, ca despre orice loc ocupat în comun, cum ar fi chiar și groapa comună, se subînțelege că acolo, în locul comun, în groapa comună ne pierdem cu toții identitatea. Măcar la atît are dreptul muritorul de rînd: la un mormînt al lui, la o cruce a lui. De aceea este o tragedie pentru cei din familie rămași în viață cînd mortul lor e azvîrlit la groapa comună, pînă și mort își pierde identitatea. Locul comun și acela din groapa comună și acela din limba vorbită și scrisă este prin urmare locul în care ne pierdem identitatea. Am văzut ce se întîmplă cu mortul azvîrlit la groapa comună (rețineți: el este **azvîrlit**, niciodată „înmormîntat", căci a fi „înmormîntat" înseamnă a fi pus într-un mormînt, într-un mormînt **al tău**, care să-ți definească identitatea de mort). Rămîne să mai vedem ce înseamnă locul comun în limbaj.

La prima vedere s-ar părea că și aici locul comun te condamnă la o moarte asemănătoare. Cum îți poți cîștiga sau pierde identitatea în limbaj? Pentru gînditor sau creator, condiția supraviețuirii (precară, desigur, ea nu girează eternitatea, ci asigură doar un „mormînt" în istoria filosofiei, în istoria literaturii) este originalitatea. Ea dă identitate unui text. Dimpotrivă, dacă vrem să descalificăm un autor sau un text spunem despre el că folosește (sau este plin de) locuri comune. Autorul (sau textul) va fi azvîrlit la groapa comună a istoriei, în loc de numele lui (de titlul lui) se va scrie „și alții" („etc"). Așadar, cine iese din locul comun își dobîndește identitatea.

Toate par simple și clare, aproape că nu mai încape discuție: ne aflăm într-o zonă de certitudine unde spiritul își găsește odihna, sprijinindu-se pe unul din puținii piloni ai gîndirii care nu se clatină. Chiar și pe mine mă cuprinde un sentiment de liniște și de confort scriind aceste rînduri care, ciudat! se sprijină pe-un mare loc comun. Ne-am așezat cu toții pe această certitudine și am vrea ca ea să dureze.

Cum nimic nu durează pe lumea asta, nici această biată certitudine nu ține prea mult. Din memoria culturală, diavolul care veghează la neliniștea noastră extrage un titlu care, de la prima lectură, ne descumpănește: „Gogol sau fantasticul banalității". Cum probabil bine știți e vorba de un minunat eseu scris de Lucian Raicu în urmă cu vreo două decenii. Nici nu trebuie să mergem mai departe de titlu, deși nu avem decît de cîștigat dacă o facem. Definit în fel și chip, „fantasticul" delimitează lumea noastră de toate zilele, plină de locuri comune, de o altă lume în care tot ce nu se poate întîmpla aici se întîmplă acolo. Păstrîndu-ne în limitele pe care le-am desenat pînă acum, putem spune că acolo, în lumea fantastică, orice gest, orice întîmplare, orice ființă naturală sau supranaturală își capătă identitatea pe care-o pierd în viața de toate zilele. Rămîne să precizăm ce e „banalitatea". Simplificînd lucrurile, putem afirma că este suma locurilor comune. O existență banală este o existență în care nu se întîmplă nimic. Ceva tot se întîmplă, dar acel ceva seamănă atît de bine cu ce se întîmplă în existența multor oameni, încît nu putem face nici o deosebire între atîtea vieți copiate la indigo. Ele nu au puterea să devină destin. Nu se individualizează, nu au o identitate.

Este momentul să ne întrebăm cu spaima pe care ne-o dă îndoiala: cum e posibil ca din pîntecul banalității să se nască fantasticul? E ca și cum un mort s-ar ridica din groapa comună și ar reclama un mormînt numai al lui. Miracolul se produce la Gogol, unde fantasticul (o demonstrează Lucian Raicu, fără să siluiască spiritul gogolian, atît de chinuit încît a simțit el însuși nevoia de a-și ascunde identitatea cît mai mult cu putință, încît s-a răsucit și-n mormînt de frica geniului pe care-l purta) se cuibărește chiar în miezul banalității unde trimite spre noi mesaje aproape de neînțeles. Gogol strică ceva în ordinea noastră constituită, iar noi îl admirăm tocmai pentru această stricăciune.

Nu avem timp să mergem mai departe, cu toate că deja sîntem cuprinși de un fior de neliniște. De abia am întredeschis o ușă spre camera interzisă și întrezărim încă un abis în care ne-am putea prăbuși. Cine are răbdarea și timpul să ducă drumul pînă la capăt o poate face. Am convingerea că se poate demonstra cu citate că toată marea literatură a lumii, toată gîndirea, din antichitate și pînă în zilele noastre, se bazează pe locuri comune. Probabil că și locul nostru de drept, al tuturor, este groapa comună și numai vanitatea, care e o bășicuță ascunsă sub limbă, cum zice Gogol, ne împinge să ne căutăm identitatea și să dorim un mormînt.

Val CONDURACHE

Scriitorii şi Securitatea: Dosarul Vasile Voiculescu (III)

Cele 10 volume ale dosarului de anchetă penală cu numărul 113.668 din anul 1958, aflate în arhiva fostei Securităţi conţin istoria tragică a unui grup de 16 persoane acuzate de autorităţile comuniste de uneltire. Arestaţi sub această învinuire, cei 16 erau oameni ai bisericii, intelectuali, studenţi care se cunoscuseră de-a lungul a cîţiva ani cu ocazia slujbelor de la mînăstirea Antim şi care, la iniţiativa monahului Sandu Tudor, cunoscut publicist al perioadei interbelice, aderaseră la ideile cuprinse într-un text elaborat de acesta şi intitulat „Rugul Aprins". În fapt, cei din aşa-zisul „lot" de arestaţi numit şi de către Securitate „Rugul Aprins" încercaseră să opună comunismului o resurecţie a valorilor morale creştin-ortodoxe. Un asemenea exemplu, socotit realmente periculos pentru majoritatea populaţiei ortodoxe a României anului 1958, saturată de sloganele comuniste goale de conţinut, nu putea să scape neamendat de către autorităţi. Între cei arestaţi în noaptea de 4 spre 5 august a acelui an, poetul Vasile Voiculescu, aflat atunci la vîrsta de 73 de ani era acuzat de faptul că a scris şi apoi a citit în faţa prietenilor săi poezii socotite ca avînd un caracter duşmănos datorită conţinutului mistic-religios. Aşa cum erau uzanţele Securităţii la vremea respectivă, **după** formularea acuzaţiilor şi arestarea învinuitului, ancheta trebuia să dovedească veridicitatea învinuirii şi să înainteze dosarul penal spre judecare. Ca urmare, locotenentul de Securitate Gheorghe Mihăilescu de la secţia de anchete penale s-a văzut pus în faţa unei situaţii inedite în „munca" sa de pînă atunci: nelăsînd deoparte bastonul, pentru că unele certificate medicale arată neîndoielnic că Vasile Voiculescu a fost bătut în cursul anchetei care a durat o lună, locotenentul Mihăilescu a citit cu atenţie toate manuscrisele confiscate cu ocazia arestării bătrînului poet, reuşind o performanţă demnă de un ofiţer al Securităţii - transformarea poeziei în delict. Pentru a înlătura orice îndoială privind paternitatea versurilor devenite corpuri delicte, la 16 august 1958 locotenentul Mihăilescu scria o ordonanţă de efectuare a expertizei grafologice din care citäm: „Vasile Voiculescu a fost arestat pentru uneltire contra ordinei sociale, fiind implicat în acelaşi grup contrarevoluţionar cu Sandu Tudor, Mironescu Alexandru şi alte elemente ostile. Din lucrările anchetei penale a rezultat că Vasile Voiculescu a redactat şi a difuzat poezii cu conţinut duşmănos, poezii care au fost citite de Mironescu Alexandru cu ocazia adunărilor clandestine ale acestui grup contrarevoluţionar. Au fost găsite poezii şi cu ocazia arestării lui Mironescu Alexandru la domiciliul acestuia, unele fiind scrise de mînă şi altele la maşină. La arestarea lui Vasile Voiculescu s-au găsit la acesta caiete în care sînt conţinute poezii cu caracter duşmănos. Pentru a stabili de către cine au fost scrise poeziile, dispunem să se efectueze o expertiză de către expertul autorizat al Ministerului Afacerilor Interne". Ca urmare, poeziile au fost încredinţate lui Stelian Cristescu, grafolog al Securităţii. În raportul său, scris la 29 august 1958, Cristescu arăta: „Textul din piesele litigioase se caracterizează printr-un scris înclinat dreapta, evoluat superior, apăsat moderat, grupat, articulat prin ghirlande, citeţ, clar şi organizat". Piesa analizată de grafolog şi socotită corp delict de către Securitate era următorul sonet, aflat şi astăzi în fotocopie anexată la dosarul penal:

„Nimica nu atinge iubirea mea curată
Mînii, trădări, zavistii ce-n zîmbete s-ascund
Iar umbrele pe-o undă nu lasă nici o pată
Izvorul nu îl tulburi de nu-i noroi la fund
Doar pura frumuseţe în mine se-nfiripă
Ca-ntr-un cleştar răsfrîntă de mii şi mii de ori:
Mi-e deajuns în treacăt să te privesc o clipă
Şi-ntors din nou în beznă mă umplu de splendori (...)"

Poemul fusese scris de Vasile Voiculescu duminică, 30 decembrie 1956. Caracterul subversiv al sonetului era dat de faptul că a fost compus tocmai de ziua republicii. Pentru securişti, asta nu putea fi doar o coincidenţă. În fine, ca urmare a comparării versurilor cu o declaraţie autografă a bătrînului poet dată în cursul anchetei, grafologul Securităţii, Stelian Cristescu, arăta că, fără îndoială, toate poeziile găsite cu ocazia percheziţiilor făcute la casele celor din grupul „Rugul Aprins" au fost scrise de Vasile Voiculscu. La 5 septembrie 1958, printr-o nouă ordonanţă, semnată de locotenentul anchetator Constantin Cenuşe, cele 200 de poezii găsite la Alexandru Mironescu şi cele 200 de file manuscrise găsite în casa poetului, sînt anexate la dosarul penal în calitate de probe materiale în acuzare. Locotenentul Cenuşe afirma: „Aceste versuri au fost puse la dispoziţia grupului **Rugul Aprins** încă din anul 1954 şi au fost citite în cadrul întrunirilor în scopul educării membrilor săi în spirit duşmănos, contribuind la educarea ostilă a membrilor grupului din care făcea şi el parte". În vreme ce bătrînul poet se afla zăvorît într-una din celulele arestului Ministerului Afacerilor Interne, liniştea fiindu-i din cînd în cînd tulburată cu brutalitate de anchetatorii Securităţii, poeziile sale, devenite probe materiale ale uneltirii împotriva Republicii Populare au fost îndeajuns pentru ofiţerii Securităţii în elaborarea unor concluzii de învinuire. Iată cum prezentau locotenenţii Iosif Moldovan şi Gheorghe Blidaru activitatea „contrarevoluţionară" a poetului şi participarea sa la „conspiraţia" **Rugului Aprins**: „Numitul Vasile Voiculescu este cunoscut ca element duşmănos al clasei muncitoare şi URSS prin scrierile sale. După 23 August 1944 a scris o seamă de poezii pe teme mistice, cu un caracter duşmănos şi ostil regimului democrat popular. Cunoscîndu-se sentimentele sale ostile, a fost atras de Mironescu Alexandru în grupul contrarevoluţionar **Rugul Aprins**. Începînd din 1955 şi pînă la arestare a participat la mai multe întîlniri clandestine, unde pe marginea unor lucrări scrise de el a purtat discuţii ostile şi şi-a manifestat nemulţumirea că lucrările sale nu sînt publicate, arătînd în discuţii duşmănoase că în Republica Populară Română n-ar fi libertate. De asemeni, a comentat ostil ştirile transmise de posturile de radio imperialiste". Concluziile de învinuire, care au finalizat practic ancheta Securităţii, au fost formulate în 26 septembrie 1958. Timp de o lună, cît s-a mai scurs pînă la proces, Vasile Voiculescu a fost scos din celulă doar pentru a primi o zeghe ceva mai curată şi pentru a fi tuns zero. Între timp, strînsă între coperţile de carton ale dosarului de anchetă penală, cu numărul 1114, poezia era pregătită să-şi condamne poetul.

Marius OPREA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Trăiască cinematograful

Cinematograful are o sută de ani. Mai mult decît fotografia, el marchează modernul cu pecetea mişcării şi a vitezei, permiţînd în acelaşi timp reproducerea acţiunilor, chiar în momentul desfăşurării lor. Aparat de reproducere, cinematograful a devenit simultan şi o formidabilă uzină pentru poleirea iluziilor realităţii; ca aparat de producţie a visului, dă mai adevărat decît adevărul pe care e presupus că îl arată; e un loc în care se fabrică o nouă elită, „starurile"; şi, în fine, e o industrie cu profituri gigantice. Mai mult ca sigur, maşina viselor de identificare a născut succesul fără precedent al cinematografului de masă, cum a demonstrat-o atît de poetic Woody Allen în **Trandafirul purpuriu din Cairo**. Totuşi, în procesul acestei identificări (modă, stil, comportament, atribuirea prenumelor starurilor, Fan cluburi), desăvîrşit astăzi complet prin televiziune - privirea şi imaginea nu mai sînt rezervate figurilor divine, Zeii, Eroii, Tatăl, Fiul, Fecioara Maria, sau unei puteri omnipotente şi îndepărtate, împăraţi, regi, prinţi - pe scurt pentru ceea ce era în afara cotidianului, a banalului, a normalului constituind reprezentarea unor valori transcendente. Cinematograful a construit **ideea** unui cotidian mediocru transfigurat într-un destin minunat şi fericit. Fără îndoială, imediată şi brutală, de fapt naivă, propaganda înscrisă în nucleul realismului socialist potenţa pseudo-iluziile, dar am dreptate cînd afirm că simulacrul nu e mai mic în ceea ce eu nu ezit să definesc ca realism capitalist; cum ar fi în majoritatea filmelor produse în perioada **New Deal**. Mai puternic decît iluzia romanescă, cinematograful îl prinde într-o capcană pe spectator şi-l proiectează într-un vis, transformîndu-l într-un pseudo-erou care evită mahmureala vieţii.

Cu uşurinţă, datorită tehnicităţii sale şi într-o măsură mai mare decît alte inovaţii artistice, cinematograful şi-a etalat toate posibilităţile artificiilor lui pînă a sucombat în faţa revoluţiei electronice şi a imaginilor ei virtuale, care, dincolo de fantasmele noastre, ne duc către o ficţiune mai realistă (nu adevărată) decît toate realităţile: de acum înainte nimeni nu va mai putea despărţi realitatea de ficţiune. Înflorirea simulării într-o modernitate în care omul nu mai este definit prin ceea ce este, ci prin ceea ce are şi în special prin ceea ce ar vrea să aibă: încarnare perfectă a fiinţei moderne. Cinematograful colectează şi suscită simultan toate pulsiunile zămislite de societatea de spectacol şi ale regiei cupidităţii orchestrate de ea. Or, cinematograful - **movies, pictures, kino** - pare a fi realizat plenar această predestinare modernă. Art-industria şi arta industrială, organizarea producţiei şi tehnologia pe care o presupune îl unesc consubstanţial cu modernul în încarnările sale de masă, ale muncii şi ale urbanizării, ale şomajului şi ale distracţiei transformate în marfă. De aceea artişti foarte mari, ca Erik von Straheim, Orson Wells sau Jean Urgo, ignorînd deliberat problemele financiare ale producţiei, au suportat cele mai cumplite dificultăţi pentru a aduna fondurile necesare realizării operelor lor. Astfel, cu riscul de a provoca mînia unor cititori, aş reaminti că excepţionalul şi inegalabilul Tarkovski se plîngea că n-a găsit niciodată în Occident condiţiile de filmare oferite de studiourile sovietice. Se ştie, a plecat din alte motive, care nu sînt neglijabile.

Ceea ce face ca cinematograful să fie atît de atrăgător pentru mulţimile care se recunosc în el este puterea lui de a privi în inima secretelor cele mai intime ale vieţii. Or, această indiscreţie desfăşurată astăzi la scara planetei nu este decît expresia particulară a descompunerii generale a domeniului public în favoarea creşterii fără precedent a domeniului privat - a eului - care se traduce prin dominarea interpretărilor care reduc tot ceea ce ţine de politic, economic, transistoric, la psihanaliză, la psihologie, la psihosociologie. Desigur, cinematograful a încercat mereu să creeze trăsăturile realităţii (vezi **Omul cu aparatul de filmat** de Dziga Vertov), dar în mod esenţial el vizează decuplarea în conştiinţe a puterii fantasmelor pe care el le proiectează şi în care se integrează fără a-şi asuma niciodată riscurile, implicate de imagini. La cinema se face dragoste fără riscul SIDA, la cinema se face război fără riscul vieţii, la cinema se priveşte tortura fără riscul de a fi acuzat că nu ajuţi o persoană în pericol. Succesul fără precedent al cinematografului pornografic (prezent încă de la originea cinematografului), dar totodată şi desfăşurarea generalizată a pornografiei şi a violenţei celei mai extreme în din ce în ce mai multe filme de ficţiune, pretinzînd că oferă sinteza realului nu sînt pînă la urmă decît un burete al vulgarităţii propagandistice a timpului.

Astăzi cinematograful o duce bine, deşi televiziunea îi face o concurenţă acerbă, aducînd la domiciliu tot ceea ce se vehiculează în sălile obscure. Nu ni se cere nici un efort, nu ni se cere să ne deplasăm din bîrlogul nostru şi, în papucii săi comozi, spectatorul poate să se dedea fantasmelor, respingînd experienţa trăită, rămînînd apărat de protecţia iluzorie a apartamentului său, uitînd că este doar un sclav al muncii, al şomajului, pe scurt al tuturor constrîngerilor economice şi ştiinţifice determinante pentru viaţa lui, fără ca el să-şi dea seama. Asta nu are legătură cu **catharsisul** tragic. Unii au citit maxima „Religia este opiu pentru popor"; propoziţiunea nu era decît naivă, pentru că se pregăteau alte mijloace tehnice, anunţînd apariţia altor droguri mult mai puternice. Nietzsche le-a întrezărit în corupţia mercantilă a culturii.

Şi chiar dacă masa filmelor nu este decît suma incalculabilă a subproduselor acestor droguri noi, mai există artişti (şi cîţiva producători) care mai au curajul să-şi asume riscurile pentru a face din cinematograf o operă, adică a crea metaforele unei epoci. Scriind aceste cuvinte mă gîndesc la **Citizen Kane** al lui Orson Wells, dar şi mai mult la **Metropolis** al lui Fritz Lang, ilustraţie premonitorie a operei majore a lui Ernst Jünger **Der Arbeiter**, preludiu al celei mai profunde şi elocvente meditaţii a acestui secol cu privire la dominaţia tehnicii. Se înţelege că gîndurile mele se îndreaptă spre Heidegger.

Claude KARNOOUH

Paris, 19 ianuarie 1995

FIZIONOMIA LOCULUI COMUN

Figurile banalităţii

André Lalande observă în celebrul său **Vocabulaire technique et critique de la philosophie** că definiţia logică a „locului comun" diferă de accepţia curentă a termenilor. Lalande citează biblia jansenismului (**Logique de Port-Royal**, III, 17), după care include într-o tipologie globală „locurile gramaticale" (etimologiile), „locurile logice" (genul, specia, diferenţa, accidentul etc.) şi, bineînţeles, „locurile metafizice" (cauza, efectul, întregul şi partea). Abia la sfîrşitul articolului-titlu ni se aminteşte că în vorbirea zilnică, locul comun este sinonimul banalităţii.

Iată un punct de pornire de care voi profita pentru a remarca la rîndul meu că **discursul despre locul comun** implică o serie de dificultăţi direct proporţionale cu „simplitatea" obiectului său. Mi se pare că principala dificultate decurge din aglomerarea unor definiţii care nu fac decît să mascheze o complexitate nerezolvată. Locul comun care pluteşte cu naturaleţe în aerul timpului încheie de fapt un parcurs sinuos, făcut din contradicţii, polemici şi dezamăgiri succesive. Se pune pe de altă parte întrebarea: este orice banalitate un loc comun? Dacă privim mai atent, vom constata că banalizarea oricărui conţinut ideatic reprezintă ea însăşi un proces socio-cultural cu geometrie variabilă. Erijarea convenţiei sociale în normă juridică, transformarea experienţei istorice în principiu politic, vulgarizarea descoperirilor ştiinţifice sau dogmatizarea Tradiţiei religioase reprezintă, dincolo de heterogenitatea lor evidentă, tot atîtea fenomene fondate pe instituirea unor locuri comune. Diversitatea obiectelor, a finalităţilor şi a sistemelor de referinţă ne sugerează deja faptul că locul comun îşi asumă, la nivelul imaginarului colectiv, rolul jucat de bani în economiile monetarizate. Vom încerca deci să definim locul comun ca pe o valoare de schimb menită să garanteze re-cunoaşterea indivizilor şi stabilitatea unor interese de grup.

Locul comun între necesitate şi declin

Întrucît fixează o seamă de consensuri „proverbiale", locul comun rămîne cel mai eficient revelator de mentalitate. Aşa cum piaţa - forum sau bîlci - găzduieşte rumorile exemplare din care se hrăneşte opinia publică, locul comun traduce **opţiunile minimale** formulate în durata lungă a culturii. El ne demonstrează, din păcate şi uneori din fericire, că acţiunea istorică a unei societăţi sacrifică adesea excepţiile pe altarul unei **continuităţi anonime**. Graţie locurilor comune, colectivitatea reduce viziunile individuale, controlează incursiunile solitare, aglutinează diferenţele într-un soi de pastă patrimonială care devine materia primă a modelelor acceptate. Din acest punct de vedere, locul comun este corespondentul mitic al ordinii moştenite, formula **împrumutată** dintr-un trecut familiar, pentru a **idealiza** viitorul comun în beneficiul unui prezent fără surprize. S-ar putea spune că grupul, dacă nu cumva societatea în ansamblul ei, domină neprevăzutul prin **clasicizarea spontană** a iniţiativelor. Un singur exemplu, printre atîtea altele: ideea potrivit căreia „geniul desfide locurile comune" este ea însăşi un loc comun bine instalat. Ne putem plînge oricît de conformismul ambiant, avem dreptul de a denunţa clişeele, prefabricatele intelectuale, limba de lemn şi tristeţea rostirilor previzibile, dar nu vom reuşi niciodată să desfiinţăm schemele mentale prin mijlocirea cărora realitatea empirică devine fapt cultural.

Dincolo de funcţiile sale conservatoare şi de protecţia în principiu solidă pe care i-o asigură şcoala, domnia locului comun este uneori periclitată. În asemenea cazuri, dezordinea pare a fi produsul unei disproporţii care se manifestă printr-o dublă patologie: dacă sînt prea numeroase, locurile comune cunosc o inflaţie care tinde să sufoce originalitatea în numele culturii de masă; dacă, dimpotrivă, numărul lor scade radical, contractul social se dizolvă în anarhie. Prima situaţie este bine ilustrată în Occidentul contemporan, unde **inventia** se democratizează înainte de a confirma statutul elitelor. Noutatea este judecată în funcţie de calităţile sale pragmatice şi mediatizată în expresia sa cea mai rudimentară: locurile comune proliferează nestînjenit în măsura în care consumul (operaţiune prin excelenţă repetitivă şi bazată pe memoria mărcilor) antrenează **standardizarea** treptată a întregii realităţi. Cea de a doua situaţie caracterizează mai ales rupturile revoluţionare pe fondul cărora iconoclastia, nevoia de a distruge întruchipările tradiţionale, capătă, cel puţin la început, rigoarea unui program ideologic: aşa se explică, să spunem, războaiele civile provocate de ameninţarea bolşevică în Spania franchistă şi în Grecia post-belică, sau - într-un registru inofensiv - pasiunea suprarealiştilor pentru scrierile lui Troţki.

Împrejurări patristice

Oricine i-a citit pe Marrou, J. Cl. Fredouille sau Curtius ştie că Educaţia pre-modernă (pe scurt, cele şapte arte liberale ale enciclopediei) se bazau pe o topică invariabilă. Arheologia acestor moduri de cunoaştere ne-a relevat stilul antologic al învăţămîntului antic şi medieval, dar a impus totodată opinia conform căreia societăţile respective trăiau din repetiţii şi decupaje impersonale. S-a creat astfel (şi s-a popularizat pînă nu de mult) o viziune satirică marcată de diatriba iluministă împotriva Evului de Mijloc. Potrivit viziunii amintite, intelectualul pre-renascentist ar fi fost sclavul argumentelor de autoritate, marioneta aceluiaşi scenariu teologal care - de la neoplatonismul tîrziu pînă la agonia scolasticii - ar fi obnubilat creativitatea inteligenţiei creştine. A trebuit să aşteptăm studiile lui Michael Screech despre Rabelais şi, într-o manieră generală, maturizarea istoriei mentalităţilor pentru ca imaginea culturii medievale să beneficieze, în sfîrşit, de un ecleraj reabilitant. Ce-i drept, operaţiunea (anticipată de romantici şi amorsată prin Berdiaev) a prilejuit nu puţine excese contrare, vinovate, între altele, de echivalarea angajamentului creştin cu atitudinile apologetice faţă de cultura medievală. Or, e limpede că putem rămîne creştini fără să practicăm protocronismul patristic, tot aşa cum ne putem comporta raţional fără a îmbrăţişa neo-thomismul. Ceea ce contează mai degrabă este depăşirea binomului **Dark Ages** - Timpuri Moderne şi capacitatea de a filtra critic prejudecăţile care au favorizat constituirea lui. Cel care se pretează la acest mic exerciţiu demistificator va reuşi fără greutate să resitueze locul comun în economia simbolică a societăţilor medievale. Este ceea ce am încercat să fac apelînd, pentru o primă clarificare semantică, la articolul **ho topos** („locul") din indispensabilul **Greek Patristic Lexicon** publicat de G.W.H. Lampe. Proporţiile articolului respectiv (trei coloane **in quarto**) ne indică prin ele însele două lucruri: primo, faptul că noţiunea de „loc" deţinea într-adevăr o importanţă capitală în vocabularul Sfinţilor Părinţi; secundo, faptul că această importanţă condiţiona diversitatea conotaţiilor şi a reflecţiilor inerente polisemiei.

Voi remarca în prealabil că sensurile păgîne ale termenului (**ho topos**) nu erau defel religioase. În lumea greacă veche, noţiunea de care vorbim („locul") este un operator imanent: pe de o parte, avem „locurile" concrete, precum terenul, amplasamentul, localitatea sau regiunea; pe de altă parte, întîlnim utilizările de grad secund, care privesc fie sfera medicală („locul" bolnav sau reperul anatomic), fie terminologia retorică şi dialectică (**ho topos** indicînd aici pasajul textual, punctul demonstrativ sau subiectul unei expuneri). Literatura Părinţilor confirmă vocaţia spaţială a grecităţii, dar anexează o serie de teritorii spirituale riguros cartografiate. Eivident, accepţiile tradiţionale persistă: Origen foloseşte expresia „loc comun" (**koinos topos, Contra Cels.**, 4, 45) şi se referă la cutare context mistic (**mustikos topos, Com. la Evanghelia după Ioan**, 6, 35), tot aşa cum Clement Alexandrinul utilizează termenul pentru a distinge domeniile cunoaşterii (**ho ethikos topos, ho phusikos topos, strom.**, 6,7) sau ocazia de a face binele (**topos tè... eupoïia, frag.** 45). Majoritatea sensurilor vizează însă spiritualitatea, muzeul imaginar al insului credincios.

Aşa se face că „locul" se înscrie mai întîi într-o geografie sacră, pe care o reliefează, de pildă, **Liturghia Sfîntului Iacob**: „Ne închinăm Ţie, Stăpîne, şi locurilor Tale sfinte, care s-au preaslăvit prin teofania Hristosului Tău (**hous edoxasas tê theophaneia tou Christou sou**). Prin extensie, biserica sau un/o anumită parte din lăcaşul de cult sînt privite ca locuri sfinte. Al doilea spaţiu „locuibil" este de natură demonologică: în ideea lui Origen, **ho perigeios topos** este regiunea circumplanetară bîntuită de duhuri (**Contra Cels.**, 6, 59). În ceea ce îl priveşte, Evagrie Ponticul susţine că diavolul îi inspiră monahului atît „oroarea de propriul loc" (**misos pros ton topon emballei**), cît şi pofta corespunzătoare după alte locuri (**epithumian topon heteron**). Comentariul e concludent: a fi pe placul Domnului nu este o chestiune de loc (**ouk estin en topo to euarestein tô Kurio**, cf. **Tratatul practic**, 12, S.C. 171, pp. 522-524), ci una de bună situare lăuntrică. Trebuie să te desprinzi de lumea trupească (**ho somatikos topos**) pentru a ajunge în Ierusalimul cel ceresc, acolo „unde nu este nici întristare nici suspin" (cf. Dionisie Ps.-Areopagitul, **de eccles. hierarchia** 7, 3, 4. PG 3, 560 B): doar păcătoşii iremediabili vor veghea de-a pururi în „locul cel de jos" (**en tô kato topo**)...

Toate aceste localizări suprasensibile participă la infinitatea divină pe care Teofil al Alexandriei o afirmă, amintindu-ne că Dumnezeu nu ocupă nici un loc anumit, întrucît El însuşi este „locul a toate" (**allà autos esti topon ton holon, Ad. Autolyc.** 2, 3, PG 6, 1049 D). Sfîntul Apostol Pavel nu susţinuse altceva atunci cînd, suit pe colina lui Ares, le spusese atenienilor: „în El vieţuim şi ne mişcăm şi sîntem..." (**Fapte** 17, 28).

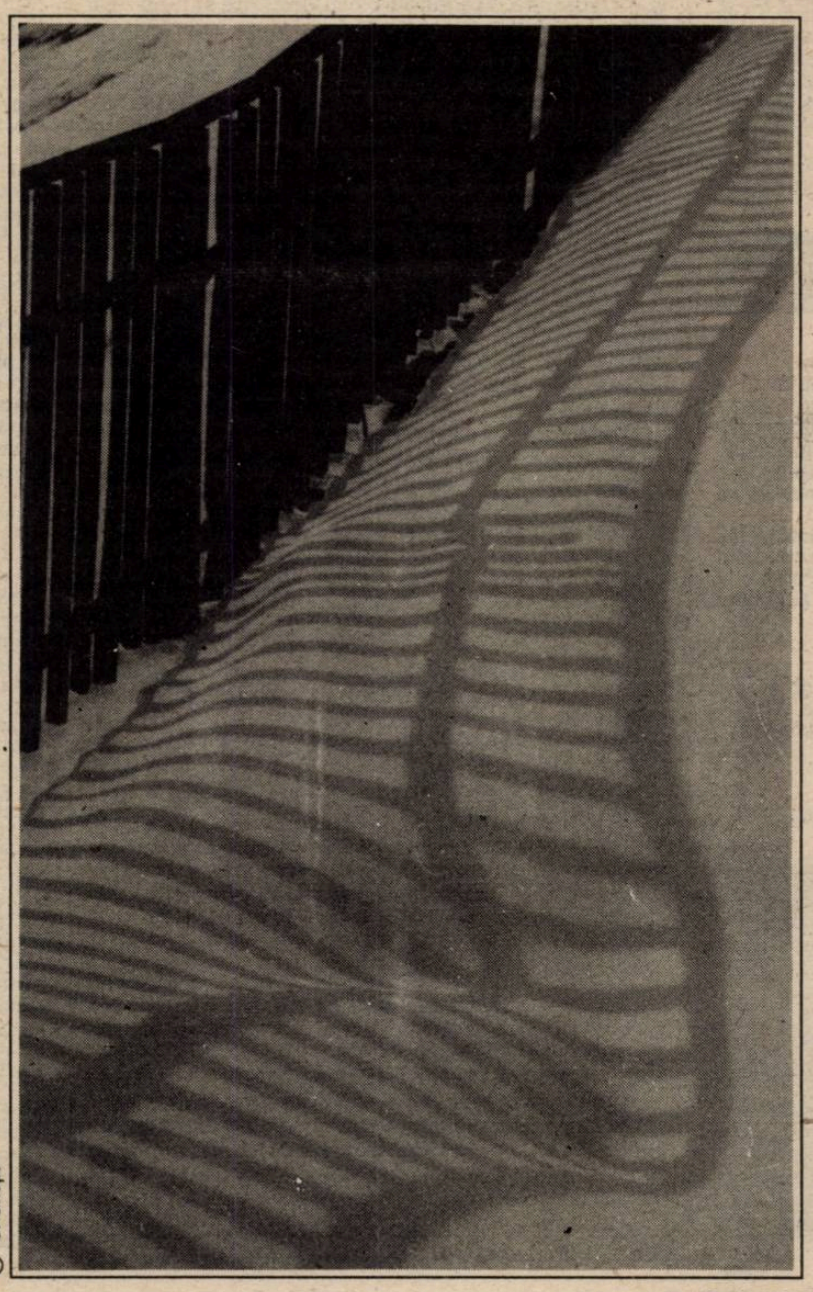

© S. Ghejle

Teodor BACONSKY

Citit / auzit

„D.W. Griffith - regizorul de geniu al cărui stil a atins perfecţiunea (120 de ani de la naştere) • Burt Lancaster - actor puternic, autoritar, dotat cu ingenuitate şi umor • Paul Newman - renumitul actor dinamic şi simpatic în care se recunoaşte America mitică sau cea cotidiană (70 de ani de la naştere) • Elia Kazan - 85 de ani de la naştere - şlefuitorul de talente actoriceşti • Lauren Bacall - 70 de ani de la naştere - regina senzuală a filmului „negru" • François Périer - 75 de ani de la naştere - actorul capabil să joace orice rol • Rod Taylor - actor australian afirmat la Hollywood prin ţinută sportivă şi virilitate (65 de ani de la naştere) • Marcel Carné - 85 de ani de la naştere - regizorul amărăciunii şi al deznădejdii • Armand Assante - actor american de film şi televiziune în roluri diverse - poliţist, mafiot, soţ iubitor etc. • Etc." (**din programele Cinematecii Române**)

Scrisori deschise

„La mulţi ani"

„Leo,
video instalaţia SCAN (şi nu SKY VIDEO SKY cum o citezi tu în catalog) „ratată de puţin de tînărul artist..." etc. a fost selecţionată de un board internaţional pentru STANDPUNKTE Positionen in der Art-Science-Tecnology Viena 1994-1995. Direct din catalogul Ex Oriente Lux. STANDPUNKTE-RUSTON-ORLAN-PERJOVSCHI, Ascott, Brody, Klein, Schmidt, Steiner, Weibel, Zawrel, Zielinski etc. sau poate numele ăstea nu-ţi spun nimic...

Acum dă-mi tu un exemplu din celelalte instalaţii care nu au fost ratate ba chiar au fost premiate care să aibă şi carieră internaţională. Patatics nu-i un exemplu bun pentru că nu instalaţia lui a fost cerută la Karlsruhe ci el însuşi.

Mă întreb data viitoare cînd voi rata o lucrare (în opinia ta) unde în lumea asta şi în ce expoziţie sau simpozion va fi cerută...

Domnule media curator sau media critic sau doar critic

La mulţi ani

Dan PERJOVSCHI"

N. Red. Această scrisoare este la fel de autentică ca toate celelalte „Scrisori deschise" publicate în cadrul acestei rubrici; în ea, autorul urează responsabilului de pagină La mulţi ani, alături de cîteva observaţii privitoare la expoziţia din 1993 a Centrului Soros de Artă Contemporană, intitulată „Ex Oriente Lux". Atunci (**în 1993**), autorul a participat dar nu a luat nici un premiu, deşi în juriu nu era numai responsabilul paginii 12 ci şi alţi oameni cum ar fi Martine Bour, Margaret Morse, Anca Oroveanu, Eddie Berg, Dieter Daniels, Radu Igazsag, Horea Murgu şi Andrei Pleşu. Autorul doreşte, cu această ocazie, să arate că el este foarte apreciat în arena mondială, mult mai apreciat decît Alexandru Patatics care a luat premiu, de pildă. Totodată, autorul îşi exprimă încrederea că eforturile sale creatoare vor fi încununate de succes şi în viitor, ori de cîte ori responsabilul paginii 12 va opina altfel - lucru cu care responsabilul de pagină nu poate decît să fie de acord, întrucît şi el a fost foarte bucuros atunci cînd, la vîrsta de 16 ani, a publicat într-o prestigioasă revistă americană alături de Borges şi John Ashbery (sau poate numele ăstea nu spun nimic?), aşa că ştie ce-i aia...

În final, responsabilul de pagină urează, la rîndul lui, La mulţi ani autorului (**Dan Perjovschi, n.n.**) oriunde s-ar afla!

Retrovizor

Iepurarta plastică

„Filmul accidentului: La ieşirea din comuna Nicolae Bălcescu, şoferul a vrut să dea peste un iepure ivit în calea maşinii. Nu a reuşit şi atunci T.P. a scos pe geamul deschis de lîngă el, o armă de vînătoare gata încărcată, cu intenţia de a termina cu urechiatul. În acest moment Iani Nicolaide a pierdut controlul maşinii şi a izbit violent un copac de pe marginea drumului.(...)

Sătenii de pe raza comunei unde s-a petrecut accidentul, au remarcat cu tristeţe - numele scriitorului fiindu-le cunoscut - că nenorocirea a fost cauzată de faptul că Titus Popovici a vrut să împuşte iepurele în ziua de Sfîntul Andrei, zi în care trebuie să fii blînd şi bun".

(Evenimentul zilei din 1 decembrie 1994)

Expoziţia **Iepurele**, de la Centrul Cultural Maghiar, s-a deschis la puţin timp după accidentul din comuna Nicolae Bălcescu. Deşi numărul scepticilor nu este neglijabil, sînt motive să credem că între cele două evenimente ar putea exista o legătură...

Care ar fi această legătură?

Să luăm, de pildă, o lucrare precum **Lollybunnies**, a artistului Koronczi Endre: cîţiva iepuraşi din plastic într-un borcan de magiun. Cine i-a pus acolo? Evident, artistul! Dar cu ce scop? „Pentru a face frumos", cum se spune... Eroare! Iepuraşii, chiar şi din plastic fiind, suferă: e de-ajuns să le priveşti ochii! Şi-apoi, dacă ei sînt „bomboane" sau „marmeladă", înseamnă că vor fi mîncaţi!... **Brr**; iar artistul, se numeşte - cum? - „Endre"... Adică „Andrei", în maghiară! Cu siguranţă, nu-i un Sfînt pentru Iepuraşi...

Din viaţa unui extremist de centru

Limbajul de bronz în 33 de trăsături

Am citit un text copleşitor, în sensul propriu al cuvîntului: portretul-robot al candidatului la Preşedinţia României; „după gusturile electoratului nostru, ar trebui să arate **cam** aşa" (scrie dl. P.M. Băcanu, fără a ne explica dacă acest „cam" e o prudenţă în faţa unui portret prea totalitar):

„modest,
cumpătat,
realizat profesional,
cu reputaţie,
cinstit,
drept,
nici prea tînăr,
nici prea bătrîn,
integru,
patriot,
devotat,
hotărît,
altruist,
perseverent,
pragmatic,
bun familist,
moral,
credincios,
om de caracter,
chibzuit,
omenos,
răbdător,
prevăzător,
sănătos,
simpatic,
cu stăpînire de sine,
ferm,
harnic,
ordonat,
bine crescut,
demn,
energic,
recunoscător."

Mi-am îngăduit un desfrîu tipografic, înşirînd aceste calităţi bob cu bob, pentru a le putea număra mai uşor, după ce mi-am revenit din şocul lecturii; nu-mi amintesc ca să-mi fi căzut - în ultimii 5 ani, bineînţeles.... - atîtea adjective şi bunătăţi pe cap şi sub ochi; le-am numărat, „stimaţi cititori" (dacă expresia vă e cunoscută...): sînt 33! Cifra e magică şi intimidantă. Mă gîndesc - cu dreptate sau nu - că autorul a căutat această cifră plină de semnificaţie şi apropo; altfel nu se explică lipsa totală a acelui simţ al cuvîntului care permite oricărui bacalaureat să ştie că „ferm" e cam tot aia cu „energic" şi cu „hotărît", „cumpătat" cu „chibzuit" etc. etc.; o minimă atenţie faţă de arta sinonimiei ar fi dus - pe vremea asta de inflaţie - la concentrarea celor 33 în maximum 3, să zicem, în ordinea intrării în scenă: patriot, moral, credincios - „omenos" fiind, încă, suspect, iar „sănătos" subînţelegîndu-se. Schiţa aceea a lui Cehov - din care s-au adaptat excelente scheciuri cu Mircea Crişan, Cotescu şi alţii - în care omul, la poştă, dînd o telegramă, elimină cuvintele inutile pentru a rămîne la atotcuprinzătorul „te iubesc", ar trebui să constituie o bibliografie obligatorie pentru toţi roboţii campaniei prezidenţiale.

Dincolo de această observaţie stilistică, se mai pot constata - dacă trecem integri şi cu bine prin potopul de adjective - cîteva carenţe de spirit: absenţa oricărui specific, ar fi una; cu acest pomelnic de frumuseţi se pot conduce, la fel de cinstit şi întrutotul exemplar, Filarmonica, „România liberă", Federaţia Română de Fotbal sau Fabrica de hîrtie de la Letea. Nu mai puţin întristătoare e ignorarea humorului şi - riscînd a fi luaţi de intelectualişti - a puterii de imaginaţie; nimic nu tresare în aceste direcţii din pomelnicul celor 33 de virtuţi pe care tocmai năvalnicul nostru humor, de cum simte că e desconsiderat, le poate strînge într-o singură maladie la care nici un candidat - fie al Puterii sau al Opoziţiei - nu va găsi leac. (Ei, care maladie?) S-ar fi scăzut gradul de seriozitate al reţetarului dacă s-ar fi precizat necesitatea, ba chiar obligativitatea, ca un preşedinte al României să fie „dotat din plin cu simţul humorului" şi cu „o vizibilă putere de imaginaţie"?

Posibil.

Probabil.

Să ne ferească Cel de Sus şi de proliferarea celulelor de seriozitate în corpul nostru electoral! Iată, ele au ajuns deja de la un limbaj de lemn la un limbaj de bronz încremenit în proiectul unui „om nou" cu toate calităţile celui de altădată.

Cunosc un comunist de o omenie nepereche, dotat cu o lipsă mortală de haz, care ar semna acest portret-robot cu ambele mîini şi cu toate stilourile sale, cerînd doar să se şteargă trăsătura de la punctul 18. Ar fi făcut azi 77 de ani.

Radu COSAŞU

În răspăr

Nava lui Fellini

E la nave va - poate ultimul mare film fellinian - a fost prezentat la „Telecinemateca" săptămîna trecută, la mai bine de zece ani de la facerea lui... Dacă precedentul film, **Lunga vita alla Signora** al lui Olmi, scăpase, minune!, de reclame, cel al lui Fellini, fatalitate, n-a rămas „nereclamat": tocmai **lui** să i se întîmple una ca asta, e prea de tot parcă - după ce ne bucurasem, o vreme, de dispariţia publicităţii din „cuprinsul" filmelor; dar probabil că există un demon şi în reclamă: de data aceasta, el s-a numit „Nova Brasilia" - cafeaua de care numai un portar se poate îndrăgosti. Cît despre film - planul următor a trecut, imperturbabil, peste inanitatea boabelor, cel mai bun comentariu fiind însăşi expresia de politicoasă stupoare de pe chipul Barbarei Jefford!

Cum n-a scăpat de publicitate, tot aşa n-a scăpat Fellini nici de o doctă dare cu părerea: doi critici au disertat pe marginea lui, şi astfel am aflat (şi cinefilul a răsuflat uşurat) că „nava este, nu-i aşa, Lumea însăşi" etc. etc... Doar că, la fel de bine, poate fi şi Filmul însuşi - poate că despre asta „e vorba acolo", pe peliculă, încă de la primele imagini: **E la nave va** este filmul unui film, şi nu al oricărui film, ci al Filmului - al începuturilor sale, care coincid cu funeraliile artei celei mai populare, în urmă cu un secol: Opera. Imaginii despărţite de Sunet, din primele minute ale filmului, îi corespunde apoteoza derizorie a Vocilor, din finalul lui; fiecărui cadru, fiecărui gest al personajelor **care se ştiu filmate** - harababura studiat-operatică de la sfîrşit. Poate că Fellini a vrut să „monteze", astfel, două morţi la fel de glorioase, întîmplate la distanţă de un secol: moartea Operei odată cu moartea Cinematografului, ucis de cuirasatul Comerţului...

Dar ce contează. Ce mă interesează ce „reprezintă" Rinocerul - cum se-ncăpăţînează să-mi explice un distins critic? În ce mă priveşte, el nu-i decît vărul monstrului de pe plaja din **La dolce vita**. Şi nu contează, la drept vorbind, nici măcar ce a vrut Fellini însuşi; nu ce „spune" filmul, sau faptul că el „demască" nu ştiu ce „lume actuală" - acestea, scuzaţi, nu sînt pentru mine! Căci nu ne interesează „Lumea", şi oricum, nu despre **asta** „vorbeşte" Fellini, ci despre El - mereu despre El -, despre lumea lui. Despre el este vorba în filmele sale; şi, pentru că era dat în paşte, dat dracului - ce mai, avea geniu -, ne interesăm şi noi de filmele lui.

Ceea ce interesează sînt acel **atunci** şi acel **acolo**, fixate de viziunea lui Fellini. **Ceea ce contează este ceea ce nu poate fi reciclat în comentariu**: filmul, în toată „carnalitatea" lui. Frumuseţea lui uluitoare - da; rafinamentul ce combină logica şi burlescul, energia bufă cu fantasticul absurd şi hiperbolele Operei - da! Însă nu didacticismul - atît de străin, de altfel, lui Fellini - spre care îl trag unii. Nu îngheţarea într-un sens unic. Dacă Istoria are, într-adevăr, un unic sens (nici asta nu e sigur), **E la nave va** îl pulverizează precum cenuşa Edmeei Tetua împrăştiată de vînt în preajma insulei Erimo. (Aţi căutat, pe vreo hartă, acest toponim: **Erimo**?...) Totul e crepuscul, final fin şi somptuos, bravură finală în acutele mereu-inutile, veşnic-inalterabile, ale Operei - o voce ameninţată cu dispariţia, precum Filmul însuşi, astăzi: ca în acea cabină de vas în care contele îndrăgostit de Divă îşi proiectează la nesfîrşit imaginea Ei, în timp ce lucrurile din jur plutesc în apă... Nu Istoria „adevărată" (1914, sîrbii, „stăm pe buza unui vulcan" etc.), ci găina hipnotizată, bătrîneii vrăjitori de pahare-sunet, Pina Bausch în chip de prinţesă oarbă, marea din plastic şi cuirasatul de carton semănînd cu un vis desenat: **acestea** sînt singurele care contează; corabia **acestora** „îşi continuă drumul" - chiar şi atunci cînd lumea (cea cu Federico şi Giulietta) se scufundă.

Să ne ferim **a-l înţelege** pe Fellini: în această „reuşită" zace, mai întotdeauna, şi un eşec. Eşecul de a ne bucura de el, de a-l savura ca pe un mare (poate cel mai mare) poet ermetic pe care l-a dat Cinematograful. Căci nu erudite ghicitori ne oferă el - nu jocuri intelectuale (chit că „Feffy" era şi un intelectual desăvîrşit!), ci enigmele cărora el însuşi le căuta dezlegarea. Enigma care e viaţa însăşi; ştie cineva „ce e Viaţa"?...(**a.l.ş.**)

Bon de lectură

ALBERT CAMUS

Primul om

Traducere de ILEANA CANTUNIARI
Editura RAO, 1994, 316 p.

La Paris, unul dintre evenimentele editoriale ale verii trecute a fost fără îndoială apariţia la Gallimard a romanului neterminat al lui Albert Camus, **Le Premier homme**. Evenimentul a fost semnalat la vremea cuvenită în revistele noastre literare, dar iată că acum putem saluta şi promptitudinea cu care editura RAO oferă cititorilor români traducerea acestui roman, traducere care respectă întocmai ediţia franceză incluzînd nota editorului, anexele şi planurile privind dezvoltarea ulterioară a romanului, precum şi două scrisori - una adresată de Camus învăţătorului său Louis Germain, în 1957, după primirea premiului Nobel, şi o alta a lui Louis Germain către Camus, din 1959. Ambele completează paginile dedicate în roman trainicei legături sufleteşti dintre cei doi, respectului şi recunoştinţei amestecate cu dragostea filială de o parte, admiraţiei şi unui puternic sentiment părintesc de cealaltă.

Hotărîrea editorilor francezi de a publica acest roman care, aşa cum se prezintă, pare a reprezenta abia jumătate din proiectul lui Camus, depăşeşte însă cu mult semnificaţia unui convenţional act de pietate. Din cel puţin două motive. Unul ţine de conţinutul propriu-zis al romanului şi de valoarea sa de document, atît personal, prin evocarea universului familial, cît şi social-istoric, prin referirea constantă la situaţia francezilor în Algeria, încă de la sosirea primilor coloni, după 1834, şi pînă în prezentul scrierii marcat de chiar desfăşurarea războiului algerian. Poziţia lui Camus faţă de evenimentele de atunci şi de cele cu mult anterioare, exprimată cu argumente istorice şi în termenii unei logici a istoriei universale în **Chroniques algériennes**, îşi află în roman motivaţia experienţei personale autentice. Dar aspectul cel mai interesant al romanului este poate cel legat de hotărîrea lui Camus de a-l scrie şi de asumarea explicită a scrisului ca datorie faţă de amintirea celor care, prea săraci fiind, condamnaţi la rudimentara luptă pentru supravieţuire, lipsiţi de orice orizont, nu au nici trecut nici memorie.

Romanul este dedicat „celei care nu-l va putea citi niciodată", mamei pe care o iubea mai presus de orice, şi pe care o răzbună de infirmitatea fizică - surzenia - şi de cea intelectuală - analfabetismul -, respectîndu-i însă tăcerea şi resemnarea prin reconstituirea unui tablou din care sînt excluse revolta sau încrîncenarea. Singura revoltă este scrisul însuşi care transfigurează tăcerea într-o serie de imagini emoţionante nu prin exteriorizarea sentimentelor ci mai ales prin dimensiunea lor solară dată de oscilaţia extrem de lucidă între bucuria de a trăi şi contactul direct cu absurdul unei existenţe la limita mizeriei, de plăcerea de libertate sub cerul mediteranean, dar şi de teama de moarte, a morţii tatălui prea curînd dispărut, sau a „morţii totale" căreia îi sînt sortiţi „cei fără strămoşi şi memorie"."Da, trăise astfel printre jocurile mării, ale vîntului, ale străzii, sub povara verii şi sub ploile apăsătoare ale scurtei ierni, fără tată, fără tradiţie transmisă, dar găsim un tată timp de un an, şi chiar în momentul care trebuia, şi avansînd prin intermediul fiinţelor şi lucrurilor (), cunoaşterea care i se deschidea pentru a-şi fabrica ceea ce semăna cu o conduită (de ajuns pe vremea aceea pentru împrejurările care i se ofereau, insuficiente mai tîrziu în faţa cancerului lumii) şi pentru a-şi făuri propria sa tradiţie." Stadiul de schiţă în care destinul a vrut să oprească **Le Premier homme** este suficient de avansat totuşi pentru a le oferi iubitorilor operei lui Camus plăcerea de a regăsi aproape toate ideile ilustrate anterior în creaţiile sale de ficţiune şi dezvoltate în eseuri, cu deosebirea că aici registrul narativ este puternic marcat afectiv printr-un stil modelat în fraze lungi în care amintirea e liberă să trădeze ritmul inimii, fără ca tonul să apeleze niciodată la compasiune, ci mai degrabă la solidaritate existenţială şi la împăcare. În acest sens, sfîrşitul romanului, acela pe care tot destinul i l-a hotărît ca într-un joc premonitor, are efectul unei depline confirmări: „... se lăsa doar în voia speranţei oarbe că acea forţă obscură care-l înălţase vreme de ani de zile deasupra zilelor, îl hrănise nemăsurat, egală celor mai aspre împrejurări, îi va furniza de asemeni, şi cu aceeaşi generozitate neobosită cu care-i dăruise raţiunile sale de a trăi, raţiuni de a îmbătrîni şi de a muri fără revoltă". Inevitabil, această frază stîrneşte ecoul uneia mai vechi: „Singură lupta spre înălţimi e de ajuns pentru a umple o inimă de om. Trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit."

Marina VAZACA

Nu rataţi

La Institutul Goethe - Arta servilă

Luni 30 ian. ora 16: conferinţa „Arta statală în naţional-socialism" susţinută de Klaus Kreimeier; ora 18: „Puterea imaginilor: Leni Riefenstahl", documentar de Ray Müller distins cu Premiul Emmy, 1993 (181 min.). **Marţi 31 ian.** ora 11: „Timpul zeilor" de Lutz Dammbeck documentar despre sculptorul nazist Arno Breker (92 min.); ora 15: „Să pupi diavolul în fund", de Arpad Bondy (despre compozitorul Norbert Schultze, 92 min.); ora 18: „Arta în slujba unei puteri totalitare" (masă rotundă la care participă Klaus Kreimeier, Călin Dan, Anca Oroveanu, Alexandru Beldiman, Ion Grigorescu, Liviu Dănceanu, a.l.ş.)

Este Leni Riefenstahl „cea mai mare cineastă a secolului 20" sau doar o creatoare de imagini puternice puse în slujba propagandei naziste? Amîndouă... Este ceea ce justifică interesul pentru „cazul Riefenstahl"; filmul **Die Macht der Bilder** se ocupă de cea care a fost regizoare (autoare a capodoperelor **Triumful voinţei** şi **Olympia**), fotografă, actriţă, scufundătoare în Maldive şi agent fără scrupule al propagandei lui Hitler.

De văzut

● La Institutul Francez: expoziţia de fotografii **Bucarest: boutiques anciennes** de **Laure Hinckel** ● La Centrul Cultural maghiar: expoziţia de cărţi-obiect a **Beátei Széchy** ● Pînă la sfîrşitul lunii: la Căminul Artei (etaj): **Neputinţă/Putere** ● la Galeria 3/4 a Naţionalului: **Opţiuni**.

Cronica literară de tranziţie

Jurnal cu „Vasi"*

28 dec. '83. Dau, la **Convorbiri...**, un cînt din Dante; Adriana Babeţi, la **Oriz.**, o falsă traducere, din Ruggero Epuenta de Petru Eugen Gora. ● În **Flacăra**, un poem alb şi lung de Adr. P. care cîntă că la el în casă e frig. ● Interviu, la E.L., cu Moses Rosen: zice că totul e o.k. ● Discuţie cu T.H. despre enormele şopîrle din **Jurn. de la Pălt.** Cartea m-a răvăşit (ăsta e cuvîntul), îmi vine să urlu: e epocală! Gelu ne-o trage la xerox.

8 ian. '84. La TV, ieri „**Columna**", azi „**Şt. cel Mare**": autohtonism urlător, de circumstanţă. ● În **J. de la P.**, CN îl mustruluieşte pe Vasile Dem Zamfirescu pentru că s-a băgat în Freud, care nu duce nicăieri. Oare? ● Răsfoiesc, cu Luca Piţu, o ediţie gen „Pléiade" a operelor preşedintelui, cam scumpă: 170 de lei. Bună hîrtia, meşter tiparul.

8 febr. '86. Cumpărat **Între logica inimii şi logica minţii**. Eram cu Liviu Antonesei. Discutam despre titlurile din această colecţie de la „C.R.", care ies din arealul literar pur (Biberi, A.P. Samson). ● Repar scuterul.

16 mart. '86. Isus citeşte: **Luca**, 4, 16-17. Şi scrie: **Ioan**, 8,6. Există un zeu al cititului? Thot (v. **Dicţ. de mit. gen**, al lui Kernbach, p. 693) e al scrisului. Pornisem de la întrebarea dacă zeii citesc. ● **„Oamenii cu inteligenţa mediocră înfierează de obicei tot ce le depăşeşte puterea de înţelegere"** (La Rochefoucauld, citat de VDZ în eseul **Maladiile autoestimaţiei**).

5 nov. '87. Recitesc **Epistolarul**. ● Cronica mea la **Scaunul singurătăţii** de Fănuş Neagu se termina aşa: „Romanul **Sc, sing.** e o scriere de mică valoare estetică". C.S. îmi zice: - Ţi-am tăiat un singur cuvînt. Tăiase cuvîntul „mică".

6 nov. '87. De ce lipseşte din **Epistolar „aspra epistolă"** (p. 112 a lui V.D. Zamf. şi **„pamfletul ucigător trimis lui Vasi"** de G.L. (p. 123)? Prea personale? Dar există croşete! Şi ce? Genialul portret-pamflet „Te poţi supăra pe un asemenea om?" nu e personal? ● Ieri s-a dat un decret cu „curentul". O familie de două persoane are dreptul la 25kw/ lună. Cozi de 2-300 de maşini la benzină. Nu se găsesc cartofi, ţigări, detergenţi, caiete, spirt, lemne.

8 iunie '88. „Camil Petrescu se detaşează nu numai de regimurile «autoritare şi totalitare», dar şi de ideea de democraţie, propunînd o a treia cale, noocratică" (V.D. Zamf., **Studiu introd.** la C.P., **Doctrina substanţei**, Ed. Şt. şi Enc., 1988, p. 42).

16 ian. '95. Iau, de la Kretzulescu, Ciuceanu, vol. II (şi rău fac!) şi Le Goff, iar de la Cartea Românească, VDZ, **În căutarea sinelui**. Cineva, lîngă mine, cumpără ultimele 11 exemplare. ● Bat toată ziua cursul pt. SSJ.

17 ian. '95. Următoarea cr. de tranz. va fi despre VDZ. Descopăr că omul meu (traducător de Freud, Kant, Marcuse, Jung) mai are două cărţi înainte de **Logica inimii...: Etică şi psihanaliză** (1973) şi **Etică şi etologie** (1987). Unele texte sunt reluate însă în **Logica...** ● Terminat **Jurnalul despre Noica** şi cel **al psihanalizei**. Al doilea îmi pare aspru autocenzurat. Suntem invitaţi la o exhibare decentă a (căutării) sinelui, dar multe încăperi ale acestuia ne rămîn închise, iar în beci nici vorbă să fim poftiţi. ● Un pasaj dur: lupta „corp la corp" cu tatăl care, comunist din '45, **„ a fost unul din comuniştii «adevăraţi», adică o persoană cu o conştiinţă falsă impenetrabilă. În anii '80 (...) a rămas neclintit în convingerile sale"** (p. 175).

18 ian. '95. Pt. cron. Capitolul **Proletcultismul ca resentiment** (titlu perfect şi promiţător) mă lasă, cum ar zice N.M., sur mon soif. Cîte ar fi fost de spus aici! Altminteri, eseul **Psihanaliză şi comunism** e elegant, catedratic, geometric. Stil sec. de „cercetător", cu ceva inefabil „oficial": **„România, care s-a angajat acum pe calea democraţiei, are nevoie, pentru a reuşi, şi de aportul psihanalizei"** (1990). ● Neatenţie: la p. 228 afirmă că **Sein und Zeit** nu e tradusă (text din '90); între timp însă a apărut, trebuia o notă.

19 ian. '95. Pt. cron. Cele mai bune eseuri sunt cele „dialogate" şi qasi-epice (un subtil contrapunct al ideilor) cu Paul: **Dialog despre infantilizare** şi **Întoarcerea refulatului**. De fapt, ceea ce face VDZ în cele opt eseuri e între psihanaliza socială şi etologia politică. ● La p. 274: invidia e **„o reacţie programată genetic"**, pentru coeziunea grupului. Deci, nici o şansă: e aproape un instinct. ● Exagerări pro domo ale pasiunii ştiinţifice: **„Mă întreb dacă nu cumva relaxarea, degajarea, echilibrul şi urbanitatea francezilor nu se datorează în bună măsură şi acestui fapt: gradul de asimilare în conştiinţa publică a psihanalizei"** (p. 239). Nu cred. Acestea se datorează cîtorva bune secole de cult al culturii şi al bunei-cuviinţe, de „presiune" a unei abmianţe formative. Psihanaliza nu e panaceu; mîntuirea nu stă în panpsihanaliză.

20 ian. '95. Caut în Brătescu **(Freud şi psihanaliza în România)** locul lui VDZ în istoria implementării freudismului la noi: e considerabil. ● Demascatorii şi prezentul lor: în nov. '84, M. Ungh. demasca la E. Lovinescu **„ideologia dreptei liberale"**, a cărei tipărire însemna **„a promova ideologia unii partid politic defunct"**. După '89, M.U. a cochetat cu naţionalismul furibund şi cu extrema stîngă, ajungînd ministru cenuşiu al Culturii. În aprilie '86, L. Gavriliu îl demasca în **Săpt.**, pe VDZ ca **„de dreapta"** din cauza temei „spirit-suflet", concluzînd că **„VDZ manifestă tendinţe INACCEPTABILE** (s. GP) **pentru Weltanschauung-ul societăţii rom. actuale"**. Las' că e o Weltanschauung (die Welt, die Anschauung; în rom.: concepţie de viaţă), dar atenţie la stilul securist: noi nu putem accepta etc. Ce făcu după '89 L.G.? Se alipi cu spirit şi suflet cloacei naţionalismului, xenofobiei şi mîrlăniei autohtone: gazeta **„R.M."**.

21 ian. '95. Jurnalul de la Bucureşti, **despre Noica**, este un **Jurn. de la Pălt.** mai de şes, mai plat, mai terre-à-terre. Diferenţa de altitudine e una de amplitudine; ea provine nu atît din dotarea autorilor, cît din ţeluri şi distanţă focală. În „Pălt.", e un N. policrom, adînc, absolut, tel qu'en lui-même enfin l'ét. le ch.; în „Buc.", un N. de lucru, înţelept de serviciu, dispecer de probleme filosofice. (I-am scris şi eu - n-am avut curaj să-l vizitez - întrebîndu-l dacă e bine că traduc Dante; mi-a răspuns prompt şi deconseiant). Dar VDZ îşi face serios şi aplicat datoria, îl portretizează grav, cu Einfühlung, fără caricare şi fără adoraţie. ● Noica evita subiectele politice. În april. '84, totuşi, le-a mărturisit, d-nei Fl. Ichim şi lui VDZ, „soluţia" sa: **„ar schimba guvernul şi l-ar pune prim-ministru pe Ion Iliescu. Nu crede în eficienţa unei schimbări radicale în sensul revenirii la capitalism"** (p. 119). ● Bag seamă că de pe atunci bîntuia Gh. G. (v.p.133), cel ce-mi explica mai an că toate limbile evropeneşti vin din românaşa noastră şi-mi servea ca ex. cuvîntul „caca". ● Mă regăsesc în multe note ale lui VDZ. Citez doar una, ca să nu fac narcisism: **„Mă simt în faţa socialului cum trebuie că se simţea omul primitiv în faţa naturii"** (p. 123). ● Telefon a.l.ş.: ar fi bine să nu depăşesc 2,5 pp. ● Admirabilă îmbătoşarea lui VDZ în faţa securistului (p. 44).

22 ian. '95. Ar trebui să public şi eu **Jurnalul de la Valea Vinului**, cu Pleşu. Dar unde, în **Dil.?!** Cultul personalităţii? ● Încă n-am făcut cronica.

George PRUTEANU

*) Vasile Dem. Zamfirescu, **În căutarea sinelui (Jurnal despre Constantin Noica, Jurnalul unei psihanalize, Psihanaliza comunismului)**, ed. „C.R.", Buc., 1994, 288 p., 1734 lei. Nu-l cunosc pe autor, deşi mi-ar face plăcere.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

LÉON BLOY

Exegeza locurilor comune

Nu sînt de azi, de ieri

Am remarcat frecvenţa acestei afirmaţii la idioţii din născare. Aceşti inşi ţin să atragă atenţia că au o vastă experienţă în toate cele, că nu pot fi duşi de nas cu uşurinţă. Întrebaţi-i ce înţeleg prin **ieri**; veţi fi tratat ca un farsor după care vi se vor spune vrute şi nevrute. Cum veţi fi etichetat drept naiv, s-ar putea ca respectivii să vă propună o partidă de cărţi pe bani sau de biliard, spre a vă ului prin competenţa lor în aceste voioase îndeletniciri. Dacă li se va întîmpla să piardă, vor pune acest fapt pe seama Hazardului, de a cărui încredere, iată, se bucură şi nu vor insista pentru plata datoriilor (...)

Două lovituri dintr-un foc

Intenţia probabilă a celor care l-au lapidat pe sfîntul Ştefan. Problemă de ricoşeu. A izbuti: să ruinezi două familii deodată printr-o singură manevră negustorească; să obţii simultan un minister şi acuzaţii din partea oamenilor de treabă; să publici un manual şcolar cu dublu efect, de otrăvire şi idiotizare a copiilor; să scrii o carte ineptă încununată fără întîrziere printr-un premiu academic plus admiraţia unor imbecili (...)

Între două rele, alege-l pe cel mai puţin rău

În privinţa asta, nici un dubiu. Pînă şi cele mai miloase persoane recunosc că răul făcut aproapelui este întotdeauna **mai puţin rău**, şi că pe acesta va trebui să-l alegi. Moraliştii au remarcat de mult că găsim întotdeauna în noi înşine tăria necesară pentru a suporta durerile celuilalt.

Mă spăl pe mîini ca Pilat din Pont

(...) Am observat că acest Loc comun este îndeobşte şi în mod inexplicabil invocat de indivizii cu mîinle murdare. (...)

De cînd lumea

De cînd lume, întotdeauna s-a făcut cutare sau cutare lucru, întotdeauna s-a crezut asta şi ailaltă. Iată nivelul intelectual al unui cantonier care-şi închipuie că toţi au spart pietre ca şi el pe toate drumurile din lumea veche şi din lumea nouă. (...) Ceea ce se vede s-a văzut dintotdeauna, se strigă din vîrful piramidei către baza ei şi acest Loc comun nu are alt sens. Se subînţelege că **asta** se va vedea de-a pururi, neacordîndu-i-se lui Dumnezeu permisiunea de a mai face vreodată ceva nou. (...)

Selecţie şi traducere, **D.V.**

Arahnida malonestă Gaiţă

Cînd eram mici, vecinul de la parter, pensionar, obişnuia să ne pîndească de la fereastră: mingea ajunsă dincolo de sîrma ghimpată a unei bătături mizere intitulate „grădina lui" era confiscată („Să vină taică-tu la mine să i-o dau!") Apoi ni se ordona: „V-aţi jucat destul aici, mergeţi şi la scara cealaltă!". Uneori, ca orice zeu capricios, vecinul se hotăra să fie mucalit. Venea printre noi ca să întrebe: „Cum se spune, măi, **pană de iepure la pălărie** sau **pană de iepure pe pălărie**? În silă, noi rimam: „Nene/Iepurele n-are pene!" Şi el: „Bravo, măi/Hai, duce-vă-ţi la scara cealaltă!" Alteori: „Cum se zice, măi? **Pană de vulpe la pălărie** sau..." Şi noi, în cor: „Nene"...

Anchetele de stradă ale lui Viorel Gaiţă mi-l evocă pe acest gardian al copilăriei petrecute pe maidanele parcelate dintre blocuri - locul naşterii mele... Ca şi el, dl. Gaiţă a luat în stăpînire un teritoriu - neologismele limbii române - pe care îl administrează cu acelaşi aer de jandarm hazos. Te înşeli, mi-au spus mulţi dintre prietenii mei, face un lucru bun: mitocanul nostru de ce nu e în stare să spună „nu ştiu" cînd se pomeneşte întrebat despre complexul lui Oedip? De ce se înghesuie să răspundă?

Simplu! Din cauza a ceea ce sociologii numesc „reacţie de prestigiu": omul de pe stradă este cel mai adesea cooperant, încîntat să fie băgat în seamă şi să-i ceară cineva să-şi expună părerile, curios să discute cu un jurnalist faţă de care se simte dator să fie politicos etc. Odată formulată întrebarea, el se va ruşina să dea înapoi. Unii dintre interlocutorii nimeriţi în obiectivul dlui Gaiţă îndrăznesc să ceară timid repetarea întrebării, sperînd că o vor înţelege. Tot nu „înţeleg". Atunci - încearcă „să prindă din zbor". Nu e altceva decît o mică bătălie psihologică, pe care anchetatorul, avînd avantajul primei mutări, o cîştigă de cele mai multe ori, în ce constă **prima mutare**? De preferinţă, dl. Gaiţă alege cu grijă drept canava o problemă socială „nevralgică" (lipsa locuinţelor, starea infracţională alarmantă etc.) avînd grijă să facă apel la simţul civic al nenorocitului ignorant atunci cînd îşi recită, neutru, întrebarea-capcană. Se întîmplă chiar să garanteze pentru absurditatea debitată („Eu... am auzit gemetele acelor stewardese care făceau dragoste cu piloţii automaţi"). Ancheta de stradă, însă, deghizează de fapt un banal test de cultură generală. Mişcarea a doua: se „vinde" o „informaţie proaspătă" inventată (gen „statul român va importa iglu-uri"). Trei: este solicitată „opinia" cetăţeanului.

Un sociolog va observa cu uşurinţă pariul malonest al acestei înlănţuiri; el se datorează amestecului dintre cele trei tipuri consacrate de întrebări pe care orice „operator de interviu" este obligat, printr-un cod sever, să le adreseze separat (**factual**, **opinion**, **knowledge**). Mai mult, acelaşi cod pretinde ca operatorul să nu-şi intimideze interlocutorul, să-l facă să simtă că „Nu ştiu" reprezintă o ieşire onorabilă din încurcătură şi că mulţi dintre cei intervievaţi dau acest răspuns. Altminteri, e lege: strada va refuza întotdeauna să-şi recunoască ignoranţa. Privite din această perspectivă, isprăvile TV ale lui Viorel Gaiţă nu sînt decît rezultatul unei perseverente speculări a slăbiciunii celor intervievaţi. O slăbiciune de mult identificată şi descrisă de sociologi. Un loc comun.

Nici lingviştii n-ar avea motive să fie prea severi cu victimele dlui Gaiţă. Mecanismul capcanelor de limbaj chibzuite în linişte de simapticul teleast arată, în mare, cam aşa. Un termen considerat insolit e bine înfăşat într-o istorioară - şi adus aşa, bine bandajat, pe teritoriul unei probleme „sociale" „nevralgice" devenite loc comun (dezbătut în presă, la cafenea, de toată lumea, ergo „ceva la care se pricepe oricine"). Din punct de vedere semantic, în story-ul inventat cu graţie se mizează fie pe distribuţia unor cuvinte cu seme comune (vezi criza de locuinţe rezolvată prin „construirea de cripte" sau „importul de iglu-uri") fie pe opoziţia dintre seme („pilot-automat" neavînd trăsătura semantică **uman** - se construieşte o poveste cu stewardese lascive) fie pe paronimie, polisemie sau etimologia populară. Iarăşi, mecanisme de mult identificate şi analizate de lingvişti. Iarăşi - locuri comune.

Apoi, din punct de vedere retoric, se agrementează micul scenariu cu argumentul „autorităţii": „guvernul a hotărît", „M.Ap.N. a ajuns la concluzia" etc. Aşa se face că istoria trece pe planul întîi - cel al locului comun, iar „capcana" - pe plan secundar. Refuzînd să creadă că reporterul poate declama atît de senin o aberaţie atît de coerentă, omul - „mitocanul" - se prinde în joc. Deschide, la rîndul lui, ca la comandă robinetul cu „opinii" şi, ţine-te cascadă de locuri comune - colaterale: „De ce să importăm, dom'le, ce, la noi în România nu putem să le facem?" „Ce să facă tinerii căsătoriţi care..." şi aşa mai departe. Totuşi, cine l-a atras pe nefericit pe acest teren aparent sigur al locului comun? Un domn de la televiziune, a patra putere în stat... Şi cum a procedat păcălitul? Ca un cititor într-o limbă străină căruia, fiindu-i, să zicem, lene să caute un cuvînt necunoscut în dicţionar, crede că înţelege „pasajul" cu ajutorul „contextului". Viorel Gaiţă însuşi va fi adoptat, poate, astfel de „soluţii de lectură". Şi nu o dată. E „omeneşte", nu?

Da, îmi spun aceiaşi prieteni, dar nu e vorba de nici o limbă străină, ci de limba română. Da, răspund, dar multe din cuvintele incriminate sînt neologisme. N-ai dreptate, sînt termeni care presupun o minimă cultură generală. Iar eu întreb: cine stabileşte unde se situează graniţele culturii generale? Sînt, oare, obligat să ştiu ce înseamnă „complexul lui Oedip?" Şi, în sfîrşit, ce reprezentativitate au aceste personaje ce se fac ridicole în micro-trotuarele de la TL7abc?

Dar se poate invoca şi côté-ul „artist" al acestor industrioase sondaje de cultură generală. La urma urmelor, ar fi vorba de nişte farse foarte reuşite în care dl. Gaiţă i-ar face cu ochiul telespectatorului şcolit, cu subtextul: „Noi **ştim** şi uite că rîdem de cei care nu ştiu". Prin repetiţie, însă asemenea farse ajung să obosească. Scenariile fiind aproape identice, păcătuiesc prin caracterul lor previzibil. În timp ce „Divertis" şi cei de la „Catavencu", ştiu să nu se repete, deţin ştiinţa de a include un grăuncior de nebunie şi absurd în farsele lor, dl. Gaiţă preferă cartea coerenţei, a „normalităţii". Iată de ce succesul clişeizatelor sale emisiuni poate fi periculos: el poate genera locuri comune precum: „sîntem un popor de troglodiţi", „românii sînt inculţi şi îngîmfaţi" - la fel de inexacte ca şi poncifele: „popor educat", „popor primitor", „popor dîrz", „răbdător" şi toate celelalte. Să nu uităm că titlul emisiunii este „Mitică" şi că vocea crainicei ne invită să constatăm, odată cu Viorel Gaiţă, „care mai e starea naţiunii în tranziţie". Aşadar privim, ne distrăm şi ne liniştim: starea naţiunii este prostia. Ha, ha!

Şi n-ar fi o tragedie, dacă posturile TV înseşi n-ar propaga cantităţi imense de prostie, filme comerciale şi programe inepte. Mi-aduc aminte cum, în '90, înainte de alegeri, reporterii televiziunii oficiale arestau trecătorii pe bulevardul Magheru somîndu-i să vorbească despre separaţia puterilor. Oamenii **nu ştiau** - constatau anchetatorii triumfători. Dar ce să ne îngrijorăm? Televiziunile sînt importante ca tribune electorale iar electoratul spectator, cu cît e mai prost, cu atît e mai bun. Da, dar să te şi distrezi pe seama prostiei pe care o propagi... asta seamănă cu verdictul cinic pe care-l pronunţa un parlamentar PUNR în scandalul Caritas: „Numai oamenii care-au depus bani sînt de vină! Dacă-s proşti şi joacă!"

Delia VERDEŞ

Evaziune pe o temă dată

Viaţa de toate zilele, o ştim cu toţii, urmează mai mult sau mai puţin aceeaşi monotonie rar tulburată: mersul „la servici" cu metroul sau maşina, picanteriile cu gust de intrigă de-acolo, masa, acasă, în familie, şi mai ales serile măruntei, căznitei tale evaziuni: televizorul. Dacă locurile comune ale fumuriului cotidian te apasă, cele din serialele T.V., în schimb, simţi cum te înalţă. Nu că ideea de loc comun te-ar împovăra pe tine, om al rutinei mediocre: clişeu să fie, dar unul de clasă, rafinat, milionăresc. Şabloanele nu pot decît să te mulţumească. Atîta timp cît se ţin acolo, în studiourile lor, de morala pe care o ştim cu toţii, şi care îl împiedică pe Rău să scape, chiar dacă abia în episodul 100, şi nici nu omoară prea mulţi dintre eroi, orice ar fi (în Santa Barbara, la cutremur, a murit pînă acum unul singur şi neesenţial) sîntem pe calea cea bună. De asta nouă, publicului înseriat, ne-a fost peste mînă la **Vîrsta inocenţei**, filmul lui Scorsese, de pildă, să vedem că cei 2 eroi nu-şi împlinesc, pînă în ultima secvenţă, dragostea. Sau, mai grav chiar - să asistăm două ore la **Rămăşiţele zilei** în care majordomul Hopkins şi menajera Thomson nici măcar nu s-au sărutat. Happy end-ul se impune, deci, ca prim şablon final indispensabil. Principiul „ieşirii basma curată", indiferent de numărul suferinţelor îndurate, îi face pe înghiţitorii de Dallas-uri să nu poată digera uşor ştiri precum: Cutremurul din Japonia a lăsat în urma-i aproape 5.000 de morţi, în Cecenia nu se mai termină, Balladur candidează la preşedinţia Franţei sau în România va apărea un Partid Socialist (fără al muncii). Mult mai liniştitor - spectaculos e să vedem cum Kelly din **Santa Barbara** află adevărul, cum Mauricio din **Mala Mujer** ajunge la ultimul episod, la femeia - în sfîrşit! - care trebuie, cum Dylan din Beverly Hills trece - ce tupeu! - de la Brenda la Kelly, cum Dr. Quinn se mărită odată cu Sully ăsta! Mai ales în epoca inelului fermecat, în care aproape orice dorinţă ţi se poate simplu împlini, cu ajutorul scrisorii sau telefonului telespectatorului. Numai datorită celor mai conştiincioşi dintre „ochii de veghe", putem acum revedea **Om bogat, om sărac Kojak** sau **Forsyte Saga**. Puterea telespectatorului creşte însă pe zi ce trece: dacă fanii lui americani l-au putut învia pe Bobby Ewing, noi, românii avem şansa de a ne alege, în cazul serialului sud-american **Dv. decideţi** din emisiunea **Turnul Babel**, clişeul preferat de final. În cazul celui dintîi episod, în epistolele telespectatorilor neaoşi a învins, net, morala: dilema poliţistului care şi-a prins fata furînd a fost elucidată pe calea legii, vinovata fiind arestată. Locul comun al „incoruptibilităţii funcţionarului public", într-o epocă în care gem ziarele de scandaluri de corupţie, a funcţionat mai bine decît cel al „familiei mai presus de orice".

Dar să lăsăm inovaţiile avangardiste şi să revenim la „bătrînele" seriale influenţate doar de sondaje de opinie printre aceiaşi telespectatori. Cele mai vîrstnice dintre ele, spuma anilor '70, **Om bogat, om sărac, Forsyte Saga** (avînd însă o situaţie aparte, ca ecranizare) sau **Kojak**, vehiculau, totuşi, alţi **topoi** decît cele june, de la **Dallas** încoace. Stereotipiile formate suprapunîndu-se cu cele de conţinut, acest tip de seriale se arătau mai fidele structurii basmului decît urmaşele lor: bunii şi răii erau strict delimitaţi, fiecare episod ducea la capăt cel puţin o întîmplare (de exemplu Tom se căsătoreşte, apoi Falconetti îl omoară pe Tom într-un singur episod din **Om bogat, om sărac**). Noile foarte lungi seriale, „de-o viaţă", cultivă un orizont al aşteptării: aflarea unui adevăr esenţial pentru personaje durează 10-20 de episoade; între timp, poftele avidului telespectator sînt fals satisfăcute în scene de umplutură, cu accent pe pseudo-conversaţie statică. **Topoi**-i preferaţi pentru aceste intermezzo-uri mai lungi decît „piesa" în sine, sînt, printre altele: scene de grup pe canapeaua din sufragerie, la un pahar sau nu; scene la masă, mai ales în doi; mai nou, secvenţe în maşina care pare că merge, dar de fapt stă; cadre în birouri de firme, la computer. Evident, toate acestea se referă la seriale „totale" de tip **Dallas**, care îmbină intriga de servici cu cea amoroasă şi cu cea poliţistă. Pe plan sentimental locul comun preferat, atît de serialele nord-americane, cît mai ales, îngroşat, de cele sud-americane este „iubirea neîmplinită". Vechi de cînd lumea, el este acum o modă ce-i ţine-n şahul chinurilor psihologice pe spectatori pînă la ultimul episod. **Mala Mujer** s-a terminat şi, abia acum, în sfîrşit, ne-a luminat despre Ximena şi Mauricio. Răzbunarea este un topos sud-american ce vine să întărească dramatic nefericirile inimii. Un nou loc comun al peliculelor moderne este „complexitatea personajului": el (sau ea) nu mai poate fi doar alb sau negru, ci mai fură, mai înşeală, mai greşeşte (Ximena îl determină pe Mauricio să facă falsuri, deşi îl iubeşte) pe scurt e cît mai aproape de realitate. Şabloanele profesionale sînt, în mare, următoarele: femeile au voie să fie, mai ales, casnice, secretare sau artiste; bărbaţii - oameni de afaceri, aventurieri sau artişti. Travesti-ul este şi el un **topos** exploatat: Ximena se deghizează în Angela, Sophia din Santa Barbara în bărbat. Evenimentele de grup sînt nelipsite, incluse fiind şi înmormîntările, dar şi petrecerile: dacă **Dr. Quinn** se adună în piaţa publică, în **Santa Barbara** fac tabără în jurul artezienei din casa Capwell. Copiii nu lipsesc nici ei din această desfăşurare de forţe dar, de multe roi, se nasc din legături ilicite şi devin obiect de dispută. În sfîrşit, bărbatul mai copt a devenit ideal feminin, fiind mai înţelegător şi mai apreciativ. Caracterul unui astfel de seducător, şi nu numai al lui ne este mai pregnant sugerat cu ajutorul muzicii: fiecare erou cît de cît important se bucură de o arie proprie, care-l însoţeşte cam de cîte ori apare în cadru. Dacă melodia e veselă, personajul e de-al nostru.

Şi ar mai fi multe de spus, şi poate că nu noi, ci vechi de cînd lumea, dar privite dintr-o altă perspectivă. Rămînem însă, aici, pentru a vă lăsa loc de meditaţie proprie. Soluţia evitării locurilor comune? Una dintre ele poate fi parodia, după modelul lui **Maddie şi David**, care, la cererea publicului, probabil, s-au „cuplat" şi suferă toate dramele şablonarde ale perechii moderne. În curînd, prin repetiţie, vor cădea însă în stereotipiile parodiei.

Iaromira POPOVICI

Maladii ale spiritului public

Istoriografia sau spiritul public sînt aglomerate de locuri comune şi, pe oricare dintre segmentele lor ai poposi, le întîlneşti pînă la saturaţie. Prin frecvenţă, ele devin adevărate motive obsesive în jurul cărora s-au desfăşurat polemici niciodată, parcă, domolite. Ar fi interesant un studiu (sau chiar o carte) despre densitatea locului comun în spiritul public românesc. Să decupez aici cel puţin două dintre acestea, schiţîndu-le, cît îngăduie spaţiul unui articol de gazetă, relieful. Unul dintre acestea era România ţară eminamente agrară. Că aceasta era o realitate economică e incontestabil, într-o ţară în care, pînă spre secolul nostru şi după aceea, aproape 90% din populaţie locuia la sate iar aproape 80% din populaţia activă era ocupată în agricultură. Această realitate în loc de a fi considerată o deficienţă în dezvoltare era extaziată, socotită a fi sinonimă cu specificitatea etnopsihologică românească, veşnică şi egală cu ea însăşi. Astfel încît orice tentativă de înnoire era apreciată ca un atac la autohtonie. Să adaug că pînă, tîrziu, spre 1914 panagrarianismul acesta manifest se asocia, totuşi, de minune cu postulatul menţinerii structurii proprietăţii rurale scandalos defavorabilă ţărănimii. Cînd, în 1913, Ion I.C. Brătianu, ca şef al PNL, a anunţat că va reforma Constituţia pentru a acorda ţărănimii pămînt în proprietate şi drept la expresie politică, s-a înălţat un val de împotrivire indignată. Împotrivirea venea din partea latifundiarilor din Partidul Conservator şi chiar a celor din PNL. Să rămînem ca înainte clamau Al. Marghiloman, P.P. Carp, chiar şi Tache Ionescu. Iar regele Carol I, ca să evite dihoniile, sfătuia să se evite transformările prea bruscate. Pînă la urmă, Ionel Brătianu a fost nevoit să mai diminueze din deziderate, încît parlamentul României din primăvara şi vara lui 1914 convenise, nu fără împotriviri, să accepte o împroprietărire limitată a ţăranilor cu numai două milioane ha iar, în materie electorală, crearea, din cele trei colegii electorale bazate pe cens, a unui Colegiu unic pentru toţi ştiutorii de carte. Cum marea majoritate a ţăranilor era analfabetă, ea continua să fie lipsită de drept la expresie politică. Dar izbucnirea primului război devenit mondial a determinat amînarea dezbaterilor pentru realizarea acestor reforme. Ele se vor realiza după război, cînd ţărănimea a primit în proprietate aproape şase milioane ha (şi prin expropriere!) iar dreptul la vot a devenit universal (numai pentru bărbaţi). Paradoxal e faptul că acum, după aceste mari reforme, augmentarea teritoriului naţional şi îmbogăţirea ţării cu materii prime pentru dezvoltare industrială, a reapărut, cu o forţă parcă mai intensificată, împotrivirea faţă de evoluţia spre industrializare. România, se postula, trebuie să rămînă o ţară eminamente agrară. Acesta i-ar fi destinul ineluctabil şi chiar fericit. Efortul muncii industriale - se spunea - e inadecvat psihei naţionale româneşti. Ba chiar că această tentativă ar fi primejdioasă pentru ortodoxie. Un articol din 26 februarie 1922, apărut în **Ideea europeană** (pare a fi scris de Nae Ionescu) vorbea despre necesitatea reînvierii orientalismului, cu scopul de a demonstra „imposibilitatea pentru Orient, acest leagăn al idealurilor morale, de a primi maşinismul european". Industria şi toată cugetarea legată de ea ar fi fost un fenomen tipic apusean, consecinţă a Reformei şi a protestantismului. Nichifor Crainic scria în **Gîndirea** din noiembrie 1923 că „o cultură specific naţională, de la care singure se exclud minorităţile industriale, aplecate spre internaţionalism, trebuie să-şi soarbă posibilităţile din zăcămintele tradiţionale ale majorităţilor agricole". Iar „ortodoxia românească este înainte de toate ţărănească". Îmbătrînita revistă junimistă **Convorbiri literare** scria în septembrie 1925: „Este oare de vreun folos să tot vîslim înspre o artificială industrializare a ţării? Am avea ceva de cîştigat dacă am tot încuraja marea industrie?" Şi apoi condamna strădania de a-i „înghesui pe bieţii plugari în aerul nesănătos şi stricăcios al fabricilor. Ce nechibzuinţă!" Iar Constantin Garoflid, economist agrarian, fost conservator, acum averescan propunea, într-o lucrare din 1926 (**Păreri economice şi financiare**) că trebuie renunţat la orice efort industrial şi „să rămînem o ţară de plugari", pentru că „de producţia pămîntului atîrnă bunăstarea generală a ţării şi tot de ea depinde întreaga mişcare economică". Cu patru ani mai înainte, **Ideea Europeană** din 6-13 noiembrie 1921, condamnînd romantismul industrial, recomanda: „Ceea ce am dori mai degrabă să se realizeze printr-un efort conştient şi puternic este o întoarcere la realităţile noastre efective ca stat producător mai ales de produse agricole". Tînăra generaţie spiritualistă din anii treizeci, pe urmele lui Nae Ionescu, a apărat - cu excepţia lui Emil Cioran - aceleaşi puncte de vedere. Dar panagrarianismul, în întregime, era un anacronism. România făcuse, din 1829, paşi hotărîţi, chiar dacă lenţi, spre capitalism şi pledoariile spre reîntoarcere erau retrograde şi, oricum, pe alăturea de realitatea faptelor. Occidentalizarea ţării nu mai era o himeră, ci un proces în care se afla antrenată de un secol. A-i bara, acum, evoluţia era, incontestabil, o imposibilitate şi toate teoriile în sprijinul acestei bizare aspiraţii constituiau, cum s-a spus, o fraudă istorică. Liberalii aveau dreptate să militeze ferm pentru occidentalizarea ţării prin sincronism şi încurajarea efortului industrial. Locul comun al eminamentei noastre agrare, dorită a fi învesnicită, se demonstra a fi dăunător progresului civilizatoriu al ţării. Şi, totuşi, a fost cultivat pînă la saţietate.

Un alt loc comun în spiritul public era încurajarea megalomană a locului şi a rolului României în dezvoltarea politică a Europei. În secolul trecut a fost vehiculată enormitatea că răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan, din 1784-1785, a fost inspiratoarea revoluţiei franceze din 1789 iar procesul unificării statale a Italiei din 1859-1861 şi, apoi, aceea a Germaniei, au fost, şi ele, inspirate de actul Unirii Principatelor Române din 1859. În ziarul **Adunarea Naţională** din 24 iulie 1869 se scria: „Două din cele mai mari evenimente în istoria Europei moderne au primit direcţiune sau cel puţin s-au născut, la signalul dat pe pămîntul nostru: Revoluţiunea franceză şi cele două uniuni naţionale ale Italiei şi Germaniei. Revoluţiunea franceză este numai continuaţiunea revoluţiei lui Horea, cu singura deosebire că a lui Horea avea o direcţiune naţională pe lîngă cea socială. De altminterea, pînă şi scăderile, erorile revoluţiunii lui Horea le aflăm în cea franceză. La sunetul eraldului, anunţînd unirea Moldovei şi a Munteniei, se deşteaptă Garibaldi şi Bismarck: unirea românilor este semnalul lucrărilor spre Unirea Italiei şi a Germaniei". Şi s-au tot găsit, apoi, publicişti care să acrediteze şi să preamărească aceste absurdităţi protocrone? După cum V.A. Urechea îl proclamase pe Văcărescu (pentru poezia **Într-o grădină**) superior lui Goethe pentru o poemă cu subiect asemănător („Suntem oare pretenţioşi proclamînd superioritatea poeziei lui Văcărescu? În ea se simte şi dilema nerezolvată ce face poetul cu floarea, să o taie sau să o lase, satisface, încîntă inima... La Goethe e germanul practic, el dezleagă dilema ca un grădinar de la Erfurt. Scoate floarea cu rădăcină cu totul şi o răspîndeşte în grădina frumoasei case"). Junimea a rîs cu hohote de aceste aprecieri, reproducîndu-le în Dosarul ei, vestit, doldora de astfel de bombasticisme şi absurdităţi grandomane. Se găseşte, în acel memorabil dosar, proclamaţia lui Dumitru Brătianu, primarul Bucureştilor, adevărat monument de grandilocvenţă verbală. Merită să reproducem măcar un fragment: „Români! În mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli, Voi născuţi de ieri în viaţa libertăţii, aţi devenit învăţătorii lumii civilizate. De sute de ani bătrîna Europă se frămînta să găsească măsura libertăţii ce se cuvine popoarelor; şi voi acum i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi fecunditatea unui popor. Frumoasa voastră revoluţiune (e vorba de actul abdicării silite, din 11 februarie 1866, a domnitorului Alexandru Ioan Cuza n.n.) a forţat admiraţiunea lumii. Europa, uimită de înţelepciunea, patriotismul vostru, a suspans cursul lucrărilor sale, şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul Mesia al întregii omeniri gemînde de durere şi palpitînde de speranţă. Români! Toată Europa are încredere nemărginită în ursita voastră". (**Românul** din 5 martie 1866 Apud Iacob Negruzzi, **Amintiri din Junimea**, ed. BPT, 1970, vol II, p. 131). Maiorescu a atras luarea aminte asupra ridicolului acestor manifestări care ţineau să compromită, prin exaltare malformantă, spiritul naţional şi cultura română. În 1868 scria premonitoriu: „Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţei omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărului şi între o naţiune rezistentă se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul". Şi, totuşi, eroarea acestui loc comun al spiritului public din secolul trecut s-a dovedit a fi neasemuit de rezistentă. Ce alta a fost protocronismul anilor optzeci ai secolului nostru decît o continuare directă a ridicolelor pretenţii megalomane de care rîdea Junimea în a doua jumătate a deceniului al şaptelea al secolului trecut? Expresie ideologică naţionalistă a ceauşismului, protocronismul a reînviat vechi locuri comune, căutînd să evidenţieze, peste tot, priorităţi româneşti în cultură, literatură şi ştiinţă. A tot terorizat, lumea intelectuală, cu pretenţiile sale nu numai rizibile, exacerbînd naţionalismul tremolat. Şi, sprijinit de oficialitatea regimului ceauşist, a făcut valuri mari. De curînd, o cercetătoare americană, dna Katherine Verdery, a analizat nocivitatea protocronismului ceauşist şi exponenţii săi într-o carte, (publicată la Editura Humanitas) intitulată **Cultura română sub Ceauşescu**. Merită să fie citită.

Locurile comune sînt, ca atîtea altele, maladii ale spiritului public.

Z. ORNEA

NORBERT DODILLE

Director al Institutului Francez din Bucureşti

Palatul Timpului

Palatul Parlamentului. Ce nu s-a spus despre această construcţie, cea mai mare din lume, zice-se, după Pentagon, şi care tronează (căci are forma şi caracterul impunător al unui tron imens) aproape în centrul Bucureştiului! Cîte nu s-au spus despre ea în primii doi ani după revoluţie, începînd cu diferitele moduri de a o numi: Casa Poporului, Casa Republicii, Palatul lui Ceauşescu, şi aşa mai departe! Ceea ce demonstrează deja că dificultatea de a spune un lucru se manifestă înainte de toate prin acest dans ezitant în jurul numelui său. Denumirea oficială a edificiului nu constituia decît un termen dintr-o paradigmă, de care majoritatea utilizatorilor nu erau siguri. Unii, cei mai radicali, nu ezitau, numindu-l, să-l stigmatizeze (Casa Nebunului, Palatul Faraonului, Monstrul, Chestia). Formulau un **parti pris** sau ironizau, fără a se gîndi că, dacă era vorba de o farsă, aceasta era în chip necesar fixată în durata maximă, că această glumă ubuească cîntărea mai multe tone decît ar fi putut suporta un hohot de rîs. Într-un anumit fel, cea mai mare parte din ceea ce am putut auzi spunîndu-se despre acest palat eschiva constatarea simplă că el **există**.

Nu ştiu ca bucureştenii să fi vorbit despre el pe cît o făceau în faţa vizitatorilor, mai cu seamă a celor străini, pentru a le preveni aşteptările. Este universalul dialog dintre călător şi omul locului, acesta din urmă făcînd dovada curtoaziei de a-i oferi celui dintîi exotismul în căutarea căruia a venit acesta - şi mă refer la perioada în care un aflux de noi exploratori veniţi din Vest descoperea în Est noi orizonturi. Titanul din piatră, beton şi marmură ascundea nu puţine secrete, subterane cu prelungiri tentaculare după chipul şi asemănarea unei puteri oculte şi omniprezente, un adăpost antiatomic pentru mai multe mii de persoane, platforme de pe care şi-ar fi putut lua zborul, la nevoie, chiar şi o rachetă, sau dispozitive de spionare atît de sofisticate încît ţi le imaginai întoarse asupra lor înşile, controlîndu-se la infinit precum nişte ecrane în oglindă. Ceea ce se putea vedea din edificiu nu era decît o parte din colosala construcţie, deopotrivă neterminată şi pe trei sferturi ascunsă sub oraş, asemeni unei fantastice legume a cărei smulgere ar fi tras după sine întreaga aşezare. Se mai spunea şi faptul că fusese ridicată pe ruinele unui cartier pitoresc, ras fără milă de ferocele Dictator de pe faţa pămîntului, cartier compus din căsuţe albe cu grădini pline de flori, din mici imobile cu balcoane migălit lucrate de pe care fetele ascultau, seara, serenadele iubiţilor.

Părerile vizitatorilor din acea perioadă pot fi împărţite conform unei tipologii cît se poate de simple: majoritatea considera că edificiul este o oroare, în cel mai pur stil stalinist, sau că nu poate fi asemuit cu nimic, fiind inform; alţii emiteau opinii ceva mai nuanţate, favorabile chiar: anumite urme barochizante ale deformărilor de pe faţade nu erau lipsite de un oarecare efect. Dintre aceste două tipuri de păreri, primul era moralizant, cel de-al doilea întrucîtva provocator, ceea ce avea darul să trezească discuţii în interiorul autocarului. Cel mai interesant, însă, era modul în care aceşti vizitatori vedeau viitorul edificiului: un profesor universitar mi-a spus într-o zi, plin de gravitate, că totul trebuie ras, fără întîrziere; însă un muzician auzise spunîndu-se că aşa ceva ar fi cu neputinţă, chiar dacă s-ar folosi forţa nucleară, avînd în vedere extrema rezistenţă a materialelor; în sfîrşit, un scriitor a ţinut să-mi explice că imensul edificiu constituia una dintre viitoarele resurse turistice ale României, un fel de pandant comunist al castelelor lui Ludovic II al Bavariei.

Nu ştiu ce-a mai rămas, astăzi, din aceste discursuri pe care vîntul Istoriei le-a dus pe aripile sale, discursuri, fără îndoială, isterizate de o actualitate mult prea teribilă, prea recentă şi plină, încă, de toate spectrele puterii defuncte al cărei halucinant cenotaf îl reprezintă monumentul cu pricina. Se manifestă, astăzi, mai puţină grabă de a-i conduce pe turiştii abia debarcaţi spre acest centru de un interes, totuşi, minor. Trecători grăbiţi, fintîni, magazine şi, la capătul bulevardului răsunînd de interminabile claxoane, silueta devenită aproape bonomă a acestui Palat dement.

Lucrările întrerupte au fost reluate, multe săli sînt acum amenajate, Parlamentul îşi va avea în curînd sediul acolo. Pînă atunci, însă, există birouri, covoare, şiruri de încăperi neverosimile depăşind orice măsură de-a lungul cărora sînt conduse delegaţiile străine. Sub tavane vertiginoase, miniştri minusculi, urmaţi de delegaţiile lor liliputane dau fuga spre cocteiluri. La subsol, totuşi, se organizează parade ale modei, şi poţi găsi chiar şi un restaurant. În curînd, sub lambriuri se vor ţine concerte.

Se poate vorbi de un destin capricios în cazul acestui Palat care pare a fi oscilat, cît este el de imens, între furia megalomaniacă a tiranului care l-a conceput, proiectele băşcălioase ale gurilor-cască şi instalarea unei administraţii în căutare de spaţiu? Ce-ar fi, însă, dacă am vedea în el, ca în orice altceva, o imagine a timpului oamenilor, a acelui timp care nu creşte asemeni unui fluviu, ci trece, mai curînd, plin de ezitare, desenînd imprevizibile zigzaguri în memoria noastră mirată!

Traducere de
Bogdan GHIU

LOCUL COMUN – UN BUN OBŞTESC

„Noi înţelegem prin avut obştesc tot ce nu ne aparţine“
(Anonim, Epoca de aur)

Un fel de avut obştesc pe care nimeni nu-l ia în calcul: locul comun. Lipsit de strălucire - dar confortabil, „de serie“ - dar verificat. El pare să ofere şi o soluţie de solidarizare, încredinţîndu-ne că aderarea la banal ne scuteşte de eroare, de tentaţia părăsirii rîndurilor spre a experimenta pe cont propriu cine ştie ce primejdii. Am greşi, însă, dacă am identifica locul comun numai ca pe un soi de adăpost. Pe foarte mulţi el îi ispiteşte şi ca avant post, ca o ieşire curajoasă din anonimat şi platitudine, cu efort de gîndire şi expresie personală. Anul acesta s-a lansat de pildă expresia „demiurgul neamului“, (fost Eminescu) una care bate spre o lungă carieră de loc comun. Cu inima strînsă aşteptăm s-o găsim - „poetică“ fiind - în manualele elevilor. Fiindcă, la prima vedere, şcoala este şi un spaţiu propice de răspîndire a locurilor comune. La o anumită vîrstă, noutatea trebuie aflată şi cu ajutorul clişeelor, astfel banalitatea apare ca uimitoare, cuprinde informaţie şi instruieşte: a învăţa, atunci, că girafa e un patruped, înseamnă a înainta în cunoaştere. Discutăm pe această temă cu dra. GINA GURĂU, învăţătoare în primul an de profesie, la Şcoala Generală nr. 163, din Bucureşti. La Revoluţie avea 15 ani.

Vai, vulpea nu zboară...

Stimată dră Gina Gurău, puteţi să-mi daţi exemplul unui loc comun care vă plictiseşte?

Gina Gurău: Să mă gîndesc... Pot să vă spun ce mă plictisea la şcoală cînd eram elevă şi cînd se spunea numai de „efortul necontenit la învăţătură“ ori cam aşa ceva, sau mai era ceva şi cu însuşirea a tot ce s-a creat „mai de preţ în toate domeniile“. Ori eu învăţam de plăcere. Însă mă plictiseau atîtea cuvinte care îngrădesc... Doar se ştie cu ce se ocupă şcoala. Locul comun după părerea mea conţine şi un adevăr, de multe ori. Numai că depinde...

De ce credeţi că el ne îngrădeşte?

Gina Gurău: Eu am clasa a II-a, în primul meu an de învăţămînt. Acum îmi fac experienţa, n-am apucat să mă plictisesc, asta-i oricum o meserie în care te repeţi dar nu trebuie să te plictiseşti. Ce-ţi pare ţie enervant, banal să repeţi, copiii aud prima oară, pentru ei nu e loc comun. Numai că depinde, vă spuneam. Cînd eu le explic la matematică: 2x2 fac 4, asta-i o informaţie potrivită vîrstei lor şi durează ceva pînă o fixează. E o noutate, un adevăr. Dar într-o ceartă între doi soţi n-aţi auzit niciodată: „ascultă, dragă, 2x2 fac 4, să lămurim lucrurile“? Spusă acolo mi se pare un loc comun, fiindcă e o altă etapă de dezvoltare a indivizilor şi acel adevăr afirmat atunci ca o descoperire, devine o banalitate. Sau alta: mai tîrziu, la „lecturi“, o să întîlnească „Ultima noapte a lui Mihai Viteazul“: „Ca un glob de aur/luna strălucea“. Eu nu mai pot să sufăr comparaţia cu globul de aur, dar copiilor le-o voi explica şi va fi ceva nou, un prim element de poezie.

Nu se feresc instinctiv de locul comun, de clişeu, cu arma lor favorită - întrebarea „de ce“?

Gina Gurău: Nu. Pînă s-aştept „de ce“-ul lor trebuie să le explic eu mai întîi. Am avut azi lecţia „Bîtlanul, peştii şi racul“, a cărei concluzie ar fi: „rău faci, rău găseşti/păţeşti“. N-am prea înţeles cum vine asta. Au fost mult mai preocupaţi de faptul că o fetiţă pronunţa greşit „bîtlan“. Lucruri obişnuite: sînt mici, neatenţi la realitate, imaginativi tot timpul. Dictez clar: „munca e în toi“. La control, găsesc „munca e în doi“ - deşi am spus înainte că „în toi“ înseamnă în desfăşurare. Dar nu mai e obişnuită munca în doi? Au o mare uşurinţă de a rima, trebuie să fii tot timpul foarte atentă. Am explicat ce înseamnă cină, repetînd mereu: „masă de seară“. Ei bine, cineva mi-a răspuns: cina e locul unde mănîncă porcul (cocină); despărţise în silabe şi uitase legătura. Uneori, pe logică, ies nişte minuni: la lecţia despre păsări domestice, găina, - descriere, fel de hrană, foloase, duşmani - unul mi-a spus că... vulpea zboară. Logic: urmărind să prindă găina. „Vulpea“ se învaţă mai tîrziu, la sălbăticiuni. L-am adus încet-încet înapoi la „locul comun“ - adică la informaţia banală despre vulpe.

Nu vă pare rău cînd faceţi asta?

Gina Gurău: Ba da, dar cum să procedez altfel? Este o tensiune, aşa, cînd îi aduc la realitate; o simt şi eu, cred că o simt şi ei... Odată am întrebat nişte elevi: „în ce ţară v-ar place vouă să trăiţi?“. „În America“ (toţi). „De ce?“ Răspunsuri obişnuite: e bogată, găseşti tot ce vrei etc. Un băieţel (a IVa) introduce o noutate-clişeu: „acolo pot să fur că am de unde. Acolo pot să fac tot ce vreau“ (Imaginea tipică a Americii, ce să ştie altceva?) Ai mei sînt prea mici, rar descopăr la ei clişee, şi totuşi... Treceam alaltăieri pe lîngă biserică, împreună cu un băiat şi-o fată de la mine din clasă. Ea s-a închinat altfel, întîi la stînga. „Tu eşti catolică?“ „Da“. Băieţelul de lîngă ea a început să strige: „Aha, sectanto!“ Prostii auzite acasă, care prind. Ne străduim să le lămurim.

Scylla şi Caribda: clişeul şi inventivitatea

Cum puteţi să păstraţi echilibrul necear între locul comun = informaţie şi locul comun = pericol de şablonizare a predării?

Gina Gurău: Este marea mea spaimă, pentru că văd că mă imită (sînt la faza de învăţare prin imitaţie) aproape în totul. Deci vor prelua, foarte bine fixate, posibile ticuri verbale de-ale mele, şabloane de exprimare, rezultat al neatenţiei, poate al unei zile mai obosite. Noi îi formăm, ei vor avea ca bază ideile noastre. Dacă mai vin şi părinţi care spun: „n-am să-l fac doctor, nu-l vreau premiant. Acolo, să ştie să citească că pe urmă se descurcă el/ea...“ Dacă mă gîndesc că acel copil poate, nu mai continuă după şcoala generală, simt o răspundere care e mai mult frică... Ce le comunic? Ce reţin ei? Cum îi formez sau îi deformez? Ei la vîrsta asta sînt numai imaginaţie şi personalitate, spun şi-ntreabă tot ce le trece prin cap. Eu fac în paralel şi facultatea - mi-am luat concediu pentru examene. I-am văzut speriaţi: „Doamna învăţătoare care vine-n loc e rea?“ (severă) Eu nu sînt. E mereu subiectul de îngrijorare al părinţilor mei: „cum vrei tu să ţii clasa numai punîndu-te la mintea lor? Pe vremea noastră... Şcoala se face numai cu seriozitate etc. etc.“

Totuşi trebuie să fiţi şi un reper de autoritate.

Gina Gurău: Am învăţat cu mare plăcere în liceul pedagogic poate şi fiindcă aveam profesori tineri, care îşi cîştigaseră autoritatea nu prin imaginea dascălului şablon, banalizată. Respect cred că le inspir şi eu alor mei: i-am făcut să dorească „teme mari“ la cea mai grea materie pentru ei, matematica: îmi cer exerciţii multe pentru acasă, cei mai mulţi au prins secretul, îi interesează calculele şi judecata logică.

Locul comun de-acasă, sfatul, experienţa comuncată copiilor de părinţi, prejudecăţile, nu-şi spun cu nici un prilej cuvîntul?

Gina Gurău: Deocamdată mă gîndesc că eu îi interesez mai mult, fiindcă sînt o noutate, le spun noutăţi, pe urmă eu îi apreciez prin note. Dar am şi surprize.

Care-i cea mai originală experienţă pe care aţi trăit-o cu ei?

Gină Gurău: La lucrul manual - care, în proiectele didactice, urmăreşte „dezvoltarea gustului pentru frumos“. Ei trebuie, la vîrsta asta, să înveţe să decupeze, să lipească tot felul de figuri, siluete - exersîndu-şi manualitatea, ochiul, simţul spaţiului. Dar ca material la „dezvoltarea gustului pentru frumos“, aveam la dispoziţie numai hîrtia de ziar. Să decupezi un măr din pagini tipărite, cînd el e roşu sau galben-verde, lucios... sau să faci un plop din texte cu starea drumurilor sau anticorupţia? Nu mergea, era ceva foarte departe de frumos. Şi-am hotărît împreună cu ei: toţi se vor face ziarişti, vor decupa ce fotografie vor ei din presă - fără să fie atenţi la persoană - şi vor scrie un articol, ce le place, ce vor, ce ştiu, ce cred ei că merge să apară într-un ziar.

Au fost foarte creativi, mi-au scris articolele şi vertical şi oblic, au împărţit pagina de bloc cum le-a convenit, plastic - era ceva reuşit dar... Ziarele pe care le citesc cei de-acasă, ţin probabil, mai mult de senzaţional aşa că am avut articole mai ales de genul ăsta. Cîţiva mi-au scris despre nişte cîntăreţe cu nume inventate, care erau cele mai frumoase, cele mai bogate, cele mai iubite de spectatori. Banalităţi. Unul - despre un fotbalist. Cineva s-a străduit să facă o reclamă. Nu i-a tentat să aleagă şi să comenteze nici un accident nici o scenă de luptă. Am avut însă şi surpriza de a vedea fotografia lui Bill Clitnon, sub care era scris Preşedintele Mihai; articolul povestea cum urmăreau să-l asasineze pe acest preşedinte nişte ambasadori pe care el „îi prinsese cu droguri“. De frică să n-o ucidă şi pe ea, soţia lui „fugise în America“. O compoziţie cu suspens, cu epică senzaţională. M-a surprins cîte locuri comune - din presă, TV, discuţiile din familie - putuse acumula un băieţel de 8 ani, fără să-mi dau seama. E un tip inteligent, cred că o să le depăşească, ăsta merge bine, e inteligent şi plin de vervă. Numai că ştiţi cum e: inteligenţa trebuie să aibă noroc, să nu fie apreciată din perspectiva locului comun.

Nu-nţeleg.

Gina Gurău: Adică fie judecată în genul: **cutare e foarte inteligent, fiindcă are doctoratul**. De unde ştim cum e: poate c-a fost ambiţios, perseverent, harnic, cu memorie bună? Asta ar fi ceva care ţine de locul comun: să te declari competent într-o chestiune de care habar n-ai.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Suferinţa şi pactele ei

Boala, suferinţa, spaima de moarte ar trebui să ne dea un acut sentiment al unicităţii persoanei proprii, să radicalizeze, într-un fel, demersul nostru pentru aflarea adevărului şi a şanselor. Stimate dle dr. BĂLĂCEANU-STOLNICI, în relaţia medic-pacienţi se reduce, cumva, proporţia de locuri comune, prezente, de obicei, în împrejurările curente?

În faţa suferinţei nici o vîrstă, nici un temperament, - rare, foarte rare excepţiile - nu evită locul comun. Deşi se spune, referitor la alţii desigur, că „boala nu alege“, revolta bolnavului începe cu inevitabilul loc comun: „dar de ce să mi se întîmple asta tocmai mie“?

(În cursul marilor epidemii se poate auzi şi: „dar de ce să nu i se întîmple celui de alături“?). Iar după aceea începe căutarea soluţiei, apelul la cele trei instanţe: **biserica** („cum o da Dumnezeu“), dar, de fapt, fără împăcare cu soarta, **medicul**, de obicei cel cu platforma cea mai recunoscută, cu titlurile cele mai numeroase şi onorariile cele mai mari („dacă n-a primit plicul, nu mă fac bine“) şi **şarlatanul**, care e o actualizare a arhetipului din neolitic, cînd diferenţa dintre doctorul terapeut şi magician nu exista. Examenul este de rutină şi plin de clişee verbale general valabile. Deşi nu exclude altă „înţelepciune comună“ („medicul nu e Dumnezeu“), bolnavul îţi pune întrebarea direct sau numai o sugerează: poţi să-l faci bine sau nu? Răspunsul conţine un loc comun de o excepţională gravitate; e acel „o să fie bine“ - tradus, cu speranţă, în „o să te facem bine“ - care stabileşte raportul ulterior medic-pacient - banalitate spusă de doctor chiar şi cînd boala e incurabilă sau într-o fază gravă. (Dacă bolnavului nu i se aduce la cunoştinţă adevărul, familia însă trebuie să-l ştie, faci cu ea un pact de inducere în eroare a suferindului). Dar asta e o mentalitate europeană: în America se comunică exact diagnosticul, lăsînd bolnavului libertatea de a-şi organiza afacerile, timpul rămas etc.; ca efect, se înregistrează uneori euforia celor care nu-şi mai refuză nimic în perspectiva sfîrşitului iminent. Locul comun ca teritoriu de minim confort în situaţiile grave nu-i peste tot la fel. Îmi povestea un medic din Ghana că la ei marea problemă este ierarhia apelurilor: ajung la medic numai bolnavii care au renunţat la vraci, unde se duc întîi, atunci cînd nu mai au nici o speranţă. Tot în ţări din Africa, preoţii catolici misionari, observînd că bolnavii de tuberculoză nu vor să ia medicamentele, le-au împărţit dumineca în biserică (doza pe o săptămînă, doză şoc), învăluind actul de ameliorare/vindecare a maladiei în prestigiul mistic. În fiecare din aceste spaţii geografice, unde găsim mentalităţi diferite, locurile comune sînt altele, dar au aceeaşi valoare de refugiu, de ocrotire şi speranţă. Unul din cele mai înduioşătoare, în fond, este clişeul pe care-l folosesc bătrînii, chiar suferinzii incapabili de a părăsi patul. „De m-ar lua Dumnezeu, nu mai aştept nimic de la viaţă, am trăit destul“. Este de fapt, locul comun - favorit mai ales femeilor bătrîne - care ascunde un şantaj, înduioşător şi nu prea, evidenţiind egoismul, dorinţa de a fi mereu în atenţie. Nimeni dintre cei resemnaţi nu refuză medicamentele, dimpotrivă, nu ratează ora administrării pîndită cu grijă. Ultimul care-mi vine în minte este locul comun acuzator: „doctorii l-au omorît, el mai avea zile“, în care se refugiază familia, ca apărîndu-se de o posibilă vină. E denunţarea unui contract, acel „o să fie bine“, cu care a debutat relaţia; el a fost înţeles ca o promisiune fermă, de vindecare sigură, nu ca o asistenţă calificată, în limitele puterii omeneşti. În America, de teama consecinţelor juridice (spitalele mişună de avocaţi, gata să încurajeze familiile sau bolnavii la intentarea proceselor), doctorii evită intervenţiile riscate deşi unele terapeutici eroice ar putea fi salvatoare. Oricît ar fi de evoluat, prevenit, cultivat ş.a. o dată ajuns în suferinţă, pacientul nu mai vede în medic pe omul de ştiinţă cu experienţă, ci pe magicianul care face lucrurile reversibile.

Dacă medicul este asimilat cu vraciul preistoric, tot astfel şi pacientul involuează, inconştient, şi se semnalează medicului cu toate clişeele, cu toate locurile comune vechi ale speciei noastre, cînd e vorba de suferinţă. În medicină primul loc comun presupune o mare răspundere: „o să fie bine“. Este, cît poate fi. Dar nu poţi spune altfel, la noi eşti pus în situaţia de neonestitate. Nicăieri nu scăpăm de clişee şi banalităţi: cele mai neangajante mi se par condoleanţele, cu toate că sînt necesare: dar cît alină pe cel lovit şi cît implică pe cel care le rosteşte într-un moment de asemenea gravitate?

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMAR: Tita CHIPER
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATA: Gabriela ANDREESCU, Laura TIBĂR
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 108
3-9 februarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MILĂ ŞI FILANTROPIE

© C. Bumbuţ

„Printre lucrurile pămînteşti se aseamănă bogăţia cea nestătătoare unei curgeri de rîuri: că puţinel curge celor ce li se pare că o au, dar trecînd puţinel se duce la alţii. Numai comoara facerii de bine este stătătoare celor ce o cîştigă, că mila facerii de bine către cei ce o fac se întoarce."

Capetele lui Agapet Diaconul

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Nume ale milei

Mila este **solicitudine** şi semn că nu ne aparţinem. Este dorinţa de a te pune la dispoziţia celuilalt, stare de prizonierat voluntar faţă de un altul pe care îl laşi prin chiar aceasta să se facă «aproapele» tău. A-l iubi pe celălalt ca pe tine însuţi înseamnă a te abandona grijilor lui, treaz mereu la o suferinţă străină a cărei noimă este să devină necontenit a ta.

Mila este **responsabilitate** pentru că răul ne priveşte nemijlocit şi ne solicită: el este amintirea nedesăvîrşirii umanului, dar şi invitaţie la desăvîrşită comuniune. Fruct al maximei lucidităţi, mila naşte şi însoţeşte sfinţenia, înţeleasă ca grijă pentru răul lumii întregi.

Mila este **atenţie**, deschidere fără istov către suferinţa celuilalt. Din infinita grijă de a nu-i da consistenţă, mila nu vizează răul însuşi, ci pe aproapele, subiect perpetuu şi obligatoriu al compasiunii. Grijă esenţială către celălalt, mila nu aşteaptă vreo ocazie, ci prilejul este cel care o găseşte întotdeauna de faţă. Mila este semn discret al libertăţii fiinţei, pentru că te transformă în dar, în ofrandă gratuită, răspuns care îşi devansează mereu întrebarea.

Ca **răspuns** la o suferinţă, mila este o soluţie la absurdul neliniştitor, solicitant al suferinţei celui de lîngă mine. Mila este chenoză, golire de sine, renunţare voluntară la echilibrul propriei fiinţe. Ieşirea din sine pregăteşte pentru întîlnirea cu celălalt, întru încredinţarea că, împărtăşit, răul poate deveni binecuvîntare.

Mila este **semn al prezenţei**, un indiciu că eşti «de faţă» şi că eşti subiectul matur al propriei vieţi. Prin aceasta, mila este o măsură fidelă a participării la existenţă. Locuind în chiar intimitatea fiinţei, mila solicită o mişcare către exterior, obligă la iniţiativă, la adoptarea unei poziţii. Se iese din haosul însingurării înspre forma unui angajament etic comunitar. Mila anunţă o nouă vîrstă, mai aproape poate de cea «a bărbatului desăvîrşit», promite o împlinire prin relaţia cu celălalt, te solicită unui dialog, mereu exigent, grav întotdeauna.

Mila este fără îndoială **mîntuitoare**: nu doar pentru că ar conduce către adevărata măsură a omului, ci şi pentru că dezvăluie singurul chip al lui Dumnezeu.

Marius LAZURCA

„Milostivicioase cuvinte grăind...“

Să privim MILA, acest destin senzaţional, înregistrat din vechime pînă sub lumina actualităţii de iluştri scribi[x] şi îngheţat într-un album cu fotografii, unde imaginile vîrstelor trecute (**milosîrdie, milostivnicie, milostenie, milosîrd, milosti**) stau alături de cele ale foarte numeroaselor rubedenii, unele mai apropiate (**milostiv, miluţă, milos, milui**), altele, atît de îndepărtate încît aproape că îngăduie a fi renegate (**milog, milogeală, milogi, nemilos**), în sfîrşit, rude prin alianţă, locuind sub orizontul Imperiului de Apus (**pietas-atis** şi urmaşii săi). Nu lipsesc nici imaginile de grup, fermecătoare prin victoria colectivului asupra individului: **de silă, de milă, a plînge (cuiva) de milă, a simţi (a prinde) milă faţă de cineva, vrednic de milă, a avea milă de, a cere milă, ţi-e mai mare mila, fără milă de păcat, Dumnezeu cu mila!, mila Domnului** şi aşa mai departe.

Asemenea atestări documentare sînt probe că lumea milei există, o lume funcţionînd (din fericire sau din nefericire) după modelul singurei lumi ce ne este tuturor accesibilă, lumea realului.

Aşadar, şi pe acest continent, vertijele climei sînt cele cunoscute în viaţă: „bat viscole **nemiloase**“, „hotărî să înfrunte iar căldura **nemilostivă** şi setea“, „frunzele cad **de milă**“, „peste noapte a slobozit Dumnezeu **o milă** de ploaie“, „fulgerele şi trăznetele pre nepriatini pînă la pămînt aşternea şi **nemilostiv** îi prăpădea“.

Omologia se poate extinde încă şi mai mult şi, încercînd o radiografie sumară a condiţiei umane, regăsim binecunoscute vicii şi tot atît de binecunoscute virtuţi. Între cele dintîi, hoţia („Cerşetorii se **miluiesc**/ Iar hoţii se pedepsesc“, aşa că „nu fi **milog** zdravăn, nici te face hoţ“), dezmăţul financiar („cine nu cruţă paraua, nici de galbeni **nu i-e milă**“), aluncarea în demagogie („**milostiv** te crede lumea, dar eu nu, căci te ghicesc“) sau în primejdioasa ostentaţie, nu o dată interesată („cela ce face **milostenie** şi strigă şi arată oamenilor ce face, nemica acela de **milosteniia** lui nu i-e de folos“).

De la milă, la milogeală, un singur par. Deşi „acea mulţime de dezmetici şi de **milogi** intelectuali“ „**milogea** sprijinul unui om şi pe omul acela nu-l socotea vrednic de stimă“, scrupulele se lasă repede învinse sub presiunea evidenţei, astfel că „te **milogeşti** niţel şi te **miluie** neamurile cu leafă de la stat“. Şi pentru că tot am ajuns la spinoasa problemă a veniturilor, să întredeschidem pentru o clipă seifurile de acum peste o sută de ani. Ce aflăm? La noi, „se cade să ieie dascălii plata lor şi ucenicii **milele** lor“ iar dincolo de Canalul Mîncecii, „**milele** sau penziile săracilor sînt o simţitoare sumă pentru finanţul Engliterii“. Deci, cum s-ar spune, toate-s mai noi şi vechi sînt toate.

Dar, să revenim. Cum pe lume trăiesc nu numai hoţi şi demagogi ci şi persoane autentic miloase, mila ca reacţie morală pozitivă, cu important efect catarctic, este apăsat elogiată: „puterea **milosteniei** şi inima ta cea bună te ajută“, „el prevede, simte **mila** şi pe alţii miluieşte“, „tot omul trebuie să fie **milos** către săraci“, „**milostenia** rămîne în viaci neclătinată“.

Se întîmplă, însă, că bunii şi răii, virtuoşii şi păcătoşii nu au cum să nu ajungă, e drept, cu şanse egale, în faţa Judecăţii. E un moment înfricoşător. „**Milă** mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima“. E un moment al adevărului: „Acolo vor sta înaintea noastră răutăţile hiecăruia de noi. Stavor **nemilostivirile** noastre, vrăjmăşiile, apucările, pradele săracilor“. Aşa că, „derepţii plată au, iară **nemilostivii, nemiluire**“. Spectacolul este teribil, şi dacă întîrziem puţin după ultimul gong putem vedea „cum pier bogaţii pentru **nemilostivenie** şi se duc în matca focului“.

Dar, deocamdată, fără ca morala să fie pusă între paranteze, pe pămîntul milei, victorioasă pare a fi ierarhia socială şi, evident, economică. Există un stăpîn lumesc, uneori îngăduitor („un stăpîn şi părinte ceartă dar şi **miluieşte**“), alteori hain („cum au putut încăpea întru înţelepciunea acelui domn acea **milă** de ţară?“).

La fel, este structurat eşalonul secund al boierilor. Dacă „Bogaţii cei **milostivi** / Şăd în pomi înfloriţi“, un altul „e surd la plînsul **milei** şi nenorocirii“ şi „nu numai că n-a **miluit** în viaţa lui pe nimeni dar el lua şi bucăţica de la gura orfanului“. În treacăt fie spus, bogaţi răi trăiesc şi aiurea, lucru imediat sesizat de vigilenta mentalitate a anilor '50: „Exploatînd **fără milă** oamenii şi bogăţiile ţărilor coloniale, imperialiştii realizează cîştiguri fabuloase“.

În sfîrşit, o treaptă mai jos, chiaburii şi milele lor. La mijlocul secolului trecut, ei se aflau la mare cinste:“Cel mai mare era harnic, grijuliu şi chiabur, pentru că unde punea el mîna, punea şi Dumnezeu **mila**“. La mijlocul secolului nostru, o corecţie drastică de perspectivă: „nici o **milă** faţă de chiaburi! strigă moale Vasile şi se aşează pe un scaun“.

Dar mila nu se reduce la un gest, la o reacţie comportamentală. Ea este o forţă, o reală forţă, ce poate, între altele, să propulseze ascensiuni sociale („şi l-au luat iară în dragoste şi în **milă** şi l-au pus iară sfetnic“), să justifice acte de dizidenţă („drept mulţămire pentru **milosîrdia** bătrînilor noştri, acei mişei se pustiau în codri“), să modeleze seducţia persuasivă („ritorul poate să tragă pre ascultători la orice voiaşte, la războiu sau la pace, la mînie sau la **milă**“), să explice inexplicabile metamorfoze („mi s-a făcut **milă** de el şi mi-am schimbat vocea şi înfăţişarea“).

În schimb, o lume fără de milă este o lume a delaţiunii: „nici să ne vindem cu pîra unul pre altul, cu cruzie de inimă şi cu **nemilostivnicie** pentru ca să nu ne păgubim şi să ne sărăcim unul pre altul“. Este o lume a violenţei: „**fără de milă** să se junghe cu cuţitul“, „denainte lui i-a luat, cît se cutremura locul de groaza lor, dezbrăcîndu-i dă haine, bătîndu-i **nemilostiv**“. Este o lume lipsită de apărare în faţa morţii: „Cobori, Doamne, pe pămînt/ De vezi moartea ce-a făcut/ Şi-a venit pîn-la fereastră/ Şi ne-a luat **mila** noastră“.

Ajungem, astfel, mai aproape de semnificaţia acestui scenariu citaţional, în care mila nu e un simplu loc comun al multor texte, ci lentila prin care atît întîmplările acestor texte, cît şi întîmplările lumii reale sînt privite. Iar cînd, între acestea din urmă, iubirea irumpe nestăvilit, mila îşi asumă condiţia de a fi faţa alternativă a erosului. „Tu, care nu cunoşti nici **mila**, nici iubirea, dispari“. Cum registrul imagistic al iubirii devine şi al milei, regăsim, fără urmă de surpriză, metafora ochilor, fereastră a sufletului:“... a răspuns femeia ridicînd spre noi **mila** ochilor ei castanii“. La fel, metafora privirii, ca formă a comunicării, a dialogului: „O zînă-naltă, subţirică şi drăgălaşă, uitîndu-se cu **milă** la dînsul, zise: Bine-ai venit, Făt-Frumos!“ şi „Nu uita, Făt-Frumos, că pe cît vei fi tu de departe, eu oi tot plînge. El se uită cu **milă** la ea“. Înnobilată de iubire, mila aduce bucuria („îi fu **milă** de tine şi îţi întoarsă mîhnirea în bucurie“) şi iertarea („Ah! cînd cineva iubeşte/ Cu ce **milă** şi-ndurare/ Uită, iartă“). Pe cînd, cel părăsit de milă este părăsit şi de iubire („Fără **milă** de păcat/ M-ai iubit şi m-ai lăsat“), la îndemîna farmecelor („Fugit-am, mîndro, de tine/ De trei luni şi de trei zile,/ Să regăsesc pacea şi **mila**/ Că tu rău m-ai fărmăcat“) şi a capcanelor malefice de tot felul: „Cînd treci într-o marţi sau într-o sîmbătă peste o apă, fă-ţi cruce şi suflă deasupra apei, ca să nu te îmbolnăveşti, căci atunci se scaldă **nemilostivele**“.

Dar, pentru ca această lume să nu se reducă la suma aritmetică a înfăţişărilor, evenimentelor şi priveliştilor ei, la spaimele, bucuriile şi trăirile locuitorilor de aici, mai era nevoie de ceva prin care totul să capete sens: reperul esenţial al transcendentului, al divinităţii, al Dumnezeirii. Deloc întîmplător, el este echivalent cu apoteoza milei: „Dumnezeu are amu **mila** lui izvor nesfîrşit şi **milosîrdiia** fără fund“. Cu gîndul la cerul înstelat şi cu conştiinţa normei morale în inimă, oamenii murmură canonul Marii rugăciuni: „Să mă **miluieşti** pre mine nevrednicul cu **milosîrdia** Ta cea făr de număr“. „Doamne, Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, **miluieşte-mă** pe mine, păcătosul“.

---

x) Între cei citaţi de marile dicţionare ale limbii române: **CORESSI, SADOVEANU, DOSOFTEI, VARLAAM, EMINESCU, ANTIM IVIREANU, GALACTION, RUSSO, ŞINCAI, CREANGĂ, NEGRUZZI, REBREANU, NECULCE, MIRON COSTIN, CARAGIALE, ISPIRESCU, CANTEMIR, PANN, CAMIL PETRESCU...**

pentru conformitate

Antoaneta TĂNĂSESCU

Aniversări, comemorări

Trăim un timp al lamentaţiilor. Se plînge, se comemorează, se compătimeşte. Apar tot mai dese şi mai numeroase nostalgii după te miri ce şi cine, se tînjeşte după structuri şi organisme internaţionale, după intrări, primiri, acceptări. Mila pare un sentiment naţional, o stare emotivă comună, aruncată de la unul la altul. În lipsa dragostei sau în compensaţia urii, mereu în locul demnităţii, e mila, în spatele căreia se ascund cum pot neputinţa, renunţarea, laşitatea. Sentiment pervers, mila e spusă cînd umil, cu vinovăţie acceptată, cînd afişată cu cinism, de sus, cu superioritate şi dispreţ. Opoziţiei îi e milă de putere că a ajuns unde e, puterii îi e milă de opoziţie că nu ajunge niciunde. În lamentaţia generală compasiunea coboară de la revărsarea abstractă la victime concrete: „mi-e milă de Basarabia“, „mi-e milă de Iliescu“, „mi-e milă de Coposu“, „mi-e milă de Ilaşcu“, „mi-e milă de ţara asta“, „mi-e milă de noi“.

Exemplificînd, grija de Ilaşcu se traduce printr-o tragică ironie. Este, probabil, cel mai premiat român, cetăţean de onoare al mai multor oraşe, preşedinte de onoare al celor mai diverse grupări, ceea ce nu-i redă nici libertatea, nici nu absolvă de vină pe nimeni. Toate sfîrşesc, după caz, în comunicate, proteste, declaraţii, spectacole.

Şi ne mai e milă de Eminescu, atît de aniversat.

Dacă, în 1991, Carolina Ilica avea să rămînă celebră prin observaţia că americanii au început chiar pe 15 ianuarie războiul în Golf pentru a ne strica nouă aniversarea lui Eminescu, în 1995, deşi ruşii intraseră în Groznîi, Eminescu a fost sărbătorit în fel şi chip, în penitenciare, pe stradă, în faţa statuilor, oricum, de oricine. Deşi sanctificat, luat în posesie de cei care strigă mai tare, adjudecat de patrioţii mai iuţi şi mai tenaci, nu Eminescu se afla în centrul atenţiei. Avizi de pretexte pentru a-şi etala splendoarea responsabilităţii naţionale, organizatorii se autoaniversau zgomotos - un bun prilej pentru asociaţii, societăţi, ligi tot mai numeroase şi mai pestriţe, de preferinţă reprezentînd pe toţi românii, de pretutindeni, al căror număr creşte spectaculos de la o ligă la alta, de la o aniversare la alta şi neapărat purtătorii spiritualităţii româneşti, toate deodată.

Participanţii de onoare, cam aceiaşi, puteau fi văzuţi în aceeaşi zi în mai multe oraşe, încît singura nedumerire care îţi rămîne este cu ce reuşesc ei să călătorească atît de rapid. Discursuri, comunicări, cîntece, poezii, conferinţe, simpozioane, congrese, toate cu pretenţii planetare, nu-i pot adăuga nimic lui Eminescu, nu-i pot salva viaţa lui Ilaşcu, nici pentru noi nu pot face prea mult, saturaţi de noile festivisme care nu au nici măcar coerenţa „Cîntării României“.

În frenezia aniversărilor neobosiţilor vînători de apariţii publice, adulatorilor la comandă nu le-ar veni ideea că îţi poţi aminti şi poţi respecta şi în tăcere. Tot ce inspiră agitaţia pe teme date ar putea fi compasiune dacă, în confuzia generală, nu am fi îndemnaţi să apelăm la înţelepciunea populară: „Mi-e milă de tine, dar de mine mi se rupe inima“. Mila ar rămîne să ne bîntuie nemilos dacă nu am avea trufia de a privi cum viaţa se trage mai departe fără să-i fie milă de nimeni şi de nimic.

Carmen FIRAN

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Copie şi original**
- **Disciplina de partid**
- **Alcool, tutun, femei**

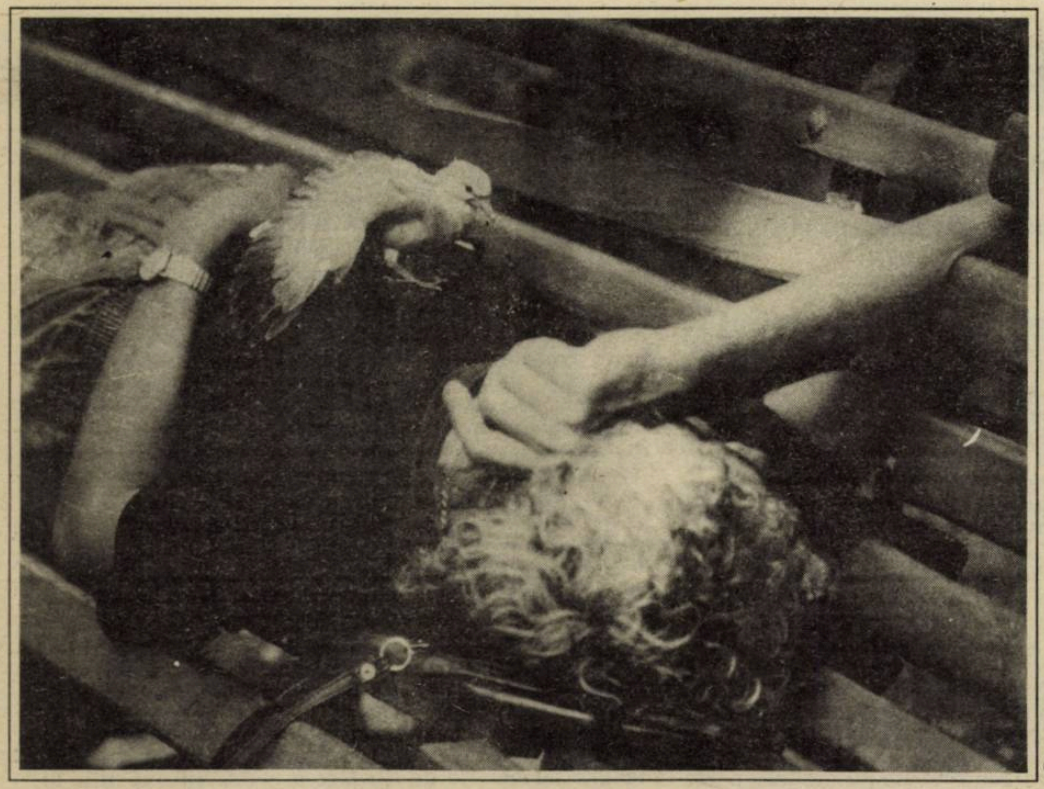

© C. Bumbuț

Prezumția de rea credință

Un amic, ba nu, un prieten bucureștean, grijuliu de buna mea reputație, îmi spune cu mult ocol că n-ar fi trebuit să public articolul despre „restaurație" din numărul trecut al **Dilemei**. „Nu era oportun", zice el reformulînd motivul „nu e momentul". Îl rog să-mi explice. „Va fi luat drept un sprijin subtil adus tocmai «restaurației». Contestîndu-i existența, nu faci decît să o susții, așa se va interpreta, ai să vezi". Încerc să mă mir de un asemenea raționament întortochiat, însă e zadarnic. Prietenul meu este cu adevărat neliniștit. Îngrijorarea lui îmi face plăcere, dar mi-e cu neputință să o înțeleg. Eu mă-nveselesc, el are un aer tot mai sumbru. „Nu pricepi, nu pricepi, nu pricepi", mormăie aproape enervat, în timp ce țopăim printre băltoace, grămezi de gheață murdară, gunoaie pietrificate și boturile mașinilor trase pe trotuar: ne plimbăm, vorba vine, pe un bulevard central din București. „Tu vrei să gîndești normal **aici**?! Nu-ți dai seama că sînt alte coduri, alte semne, alte scheme, alte repere? Ai uitat chiar tot? Nu înțelegi că aici, **la noi** («... **sînt codri verzi de brad**...» îl îngîn), **la noi** (imperturbabil, amicul), prezumția de bună credință nu funcționează?! Că ne suspectăm toți pe toți, că orice suspiciune, oricît de aberantă, are forța unei certitudini absolute, pe care nici o evidență nu o poate măcar clătina, că «interpretăm» orice, că știm că nimic nu e inocent, că sîntem în lumea lui «și nimica mișcă»?!"

Nu înțeleg.

Nu înțeleg și pace! Prietenul meu se înfurie de-a binelea. Îl exasperez. Mă privește, totuși, din cînd în cînd bănuitor, nu-i este limpede dacă într-adevăr nu înțeleg sau dacă doar mă prefac. A mai citit, între timp, și un interviu dat de dl. Grigurcu (tot dl. Grigurcu!), în revista **Vatra**, unde acesta **demască** (sau **înfierează**; sau **denunță**) existența unui „al treilea pol", nu este foarte clar dacă în politică sau în cultură ori în amîndouă. Arhitecții sau constructorii, în orice caz reprezentanții acestui „al treilea pol" descoperiți de vigilența dlui Grigurcu ar fi Andrei Pleșu și cu mine, iar **Dilema** ar fi sediul său. „Bine, îi zic prietenului (între două băltoace puturoase), dar e absurd! Pleșu nu face politică, știi prea bine, iar de intenția ori de dorința lui de a deveni om politic n-am auzit. Pe de altă parte, nu cred că eventuala încercare a lui Pleșu de a proiecta și defini o «direcție culturală» ar putea să-i displacă dlui Grigurcu. Să fi devenit el partizanul unanimității?! Las' că Pleșu e mai degrabă un constructor de spații culturale decît un ideolog, un întemeietor de «direcții», presupunînd că vremea direcțiilor, totuși, nu a apus. Mi se pare neverosimil. Cum, dl. Grigurcu adversar al diferențierii?! Pînă și în vremea regimului comunist se accepta oarecare diversitate; de n-ar fi fost așa, cum și-ar fi publicat dl. Grigurcu volumele, atîtea, de poezie și de critică? Căci, după cum știi, are o bibliografie impresionantă. Să se fi transformat el acum, la vreme de democrație, chiar dacă subdezvoltată, într-un cerber ideologic? De la N. Moraru la Gh. Grigurcu? E abracadabrant. Cît despre mine, nu e nici un secret că trăiesc în Occident și că nu am nici un proiect de revenire în țara natală. Îți amintești - îi spun prietenului meu - cît m-a pisat dl. Iosif Sava, astă-toamnă, la televiziune, cu «de ce nu vii, de ce nu vii». Ce fel de «al treilea pol» pot face eu, de la München, unde mai stau cinci luni, ori de la Paris, unde mă reîntorc după ce **Europa Liberă** se mută la Praga, fiindcă am hotărît să nu merg acolo? Nu e absurd?!".

„O fi", îmi răspunse prietenul meu, „dar pentru tine. **Aici** nu e". Și tăcu.

Ne-am apropiat de o tarabă cu cărți. „Uite, îmi zise el, știi că figurezi aici?" - și-mi arată o carte mare și luxoasă, un „dicționar de personalități politice, publice". O ia, o deschide și-mi arată: într-adevăr, era trecut acolo și numele meu. „Critic literar, domiciliat la Londra", scrie negru pe alb.

N-am fost la Londra în viața mea, dar încă să fiu „domiciliat" acolo...

„Ce spui?" - mă întreabă prietenul.

E rîndul meu să tac. Învins și convins.

Mircea IORGULESCU

Originalități incurabile

La Bremen, cu ocazia unui simpozion despre „Fundamentele normative ale politicii de tranziție" organizat de universitatea locală, Wiktor Osiatynski, un amic din Varșovia care, deși foarte competent în politologie, jurisprudență și economie, și-a păstrat simțul umorului, a povestit întregii asistențe o întîmplare caracteristică, după părerea lui, pentru o anumită latură a „civismului" polonez. Pe vremea legii marțiale s-a declanșat, între altele, o dramatică criză de combustibil. Benzina a fost „raționalizată": căpătai atît cît o îngăduia numărul fix de bonuri distribuit „de la centru". De la această regulă făcea excepție motorina, fie că legiuitorii uitaseră de ea, fie că vehiculele cu motorină aparțineau, în genere, statului și erau, astfel, mai ușor de controlat. Să ne imaginăm - deși nu e ușor - că o asemenea situație ar fi avut loc în Statele Unite. Reacția regulatoare a pieței ar fi determinat probabil pe marii întreprinzători să sporească oferta de automobile alimentabile cu motorină. În Europa occidentală, unde statul și-a păstrat o anumită aroganță instituțională, gata să valorifice pentru sine orice accident, s-ar fi adoptat - presupunea amicul Wiktor - altă soluție: s-ar fi mărit prețul motorinei, așa încît clientul să plătească, în beneficiul statului, privilegiul de a nu fi limitat de bonuri. Ce s-a întîmplat în Polonia? Zeci de mii de cetățeni au scris „forurilor competente" cerînd să se raționalizeze **și** motorina! În primul moment, mi-am spus că relatarea lui Wiktor Osiatynski ne deposedează de un monopol: nu sîntem singura seminție care crede că necazul e suportabil cu condiția să-i lovească în mod democratic pe toți, nu sîntem singuri în înclinația noastră de a iubi numai pe aproapele căruia i-a murit capra. Foarte rapid, mi-am dat totuși seama că pierderea acestui monopol nu ne știrbește, pînă la urmă, originalitatea. Noi n-am fi făcut ca polonezii! Nu-mi pot imagina zeci de mii de cetățeni români scriind, în mod spontan, unei instituții centrale pentru a-și îmbunătăți situația, fie și prin generalizarea unei măsuri severe, dar discriminatorie în severitatea ei. Românii nu cred în asemenea hei-rup-uri civice. E lene, e scepticism, e autosabotaj? Cîte ceva din toate, probabil, dar și ceva în plus: graba patetică de **a improviza** o soluție circumstanțială, independentă de legi și instituții. E inutil să soliciți intervenții „legitime": trebuie **să te descurci** pe cont propriu, să ai imaginație: să găsești, de pildă, pe cineva capabil să realizeze - printr-o însăilare artizanală - motorul pentru benzină la utilizarea motorinei. Sau să intri într-o rețea de distribuție „la negru" a bonurilor de benzină. La limită, să mergi cu motorină în loc de benzină, sau cu o combinație între ele, pînă la surparea totală a vehicolului. Poți, deasemenea, să valorifici inventarul tău de privilegii pentru a obține privilegiul care îți lipsește: poți da consultații pe bonuri de benzină, poți face rost de carne în schimbul bonurilor de benzină, poți ușura, pe bonuri de benzină, accesul la un pașaport și poți face amor contra unei cantități echitabile de bonuri de benzină. Fantezia autohtonă se dovedește în această privință, hiperemancipată și inepuizabilă. Ea garantează supraviețuirea - dincolo de vitregia vremurilor - și creează sentimentul narcotizant al propriei isteții... De fapt, supraviețuirea se negociază la prețuri mici, iar istețimea alunecă într-o dexteritate derizorie, cu performanțe ignobile.

A supraviețui pe bază de **isteție** este, sau a devenit, cea mai echivocă virtute națională. Ea oferă spectacolul unei populații căreia nu-i reușește sprint-ul, pentrucă îi reușește prea ușor fenta. Ea face posibilă viața **în afara** instituțiilor, încurajează sabotarea oricărei idei de sistem și stimulează proliferarea înzestrărilor **secunde** pe socoteala calităților prime, cardinale. Într-o ambianță a ingeniozității individuale, în care fiecare se aranjează să eludeze principiile incomode și criteriile inflexibile, categoriile reflexiei ca și cele ale acțiunii se relativizează ireversibil. Valorile devin o problemă de conjunctură. Săracii sînt culpabilizați pentrucă sînt săraci: se cheamă că sînt leneși sau proști. Bogații sînt culpabilizați pentrucă sînt bogați: se cheamă că sînt hoți. Intelectualii îi disprețuiesc pe muncitori, muncitorii nu dau nici două parale pe intelectuali. Creștinii cultivă ura, ateii practică fanatismul. O răcoare cinică pune stăpînire pe sufletele tinerilor, în vreme ce bătrînii devin cînd arțăgoși cînd servili. Pe scurt, sîntem bolnavi. Bolnavi cu o tentă, cochetă, de originalitate. Nu sîntem nici ca polonezii, nici ca ungurii, nici ca bulgarii. Bolile lor nu sînt și ale noastre, chiar dacă, de la distanță seamănă. Cînd vom găsi medicul care să trateze **diferența** din noi? Și ce leac e atît de subtil încît să vindece delirul malign al unei **nuanțe**?

Andrei PLEȘU

Se pregătesc spionii de serviciu!

♦ Curtea Constituţională - cerc de discuţii pentru studenţi şi amatori ♦ Agenţia Tarom - a cincea putere în stat ♦ Miopie politică şi prezbitism economic ♦ Dl. Gheorghe Funar şi „numerus clausus" ♦ Arbeit macht frei! ♦ Dl. profesor Emil Constantinescu nu a citit „Telegrame" ♦ De Ion Luca Caragiale ♦

Dacă aveţi treabă în SUA, plecaţi pe jos!

Într-o ţară civilizată, faptul că guvernul nu respectă o decizie importantă a Curţii Constituţionale ar face să explodeze opinia publică şi mediile de informare. La noi, faptul că, de două ori, Curtea Constituţională a declarat neconstituţională hotărîrea guvernului cu privire la perceperea taxei de frontieră (a doua oară, Curtea a emis un text prin care invita Guvernul să îl respecte pe primul), nu a mişcat pe nimeni. Pe Guvern în nici un caz; mai mult, acesta va face în aşa fel încît, în următoarea sesiune parlamentară, să fie oprită decizia Curţii, transformînd-o, deci, într-un organism decorativ. În viziunea actualului guvern, aşa arată o Curte Constituţională; acum, cînd nu a fost de acord cu o decizie a Guvernului care restrînge libertatea de circulaţie a persoanelor, Comunicatul dat de Guvern spune că „şi-a depăşit atribuţiile".

În schimb, **agenţia TAROM** nu a fost luată în seamă de nimeni atunci cînd a hotărît că, **pentru călătoriile în străinătate, nu eliberează cetăţenilor români decît bilete dus-întors.** Deci, durata călătoriilor dumneavoastră în străinătate este hotărîtă de agenţie; dacă plecaţi pentru mai multă vreme, e bine să plecaţi pe jos. Şi să vă porniţi de pe acum, după ce vă plătiţi taxa hotărîtă de actualul guvern. Nu se ştie ce se mai poate întîmpla pînă la anul.

● DIN DECLARAŢIA PRIMARILOR LOCALITĂŢILOR DIN MUNŢII APUSENI, REUNIŢI LA CLUJ ● DIFUZATĂ LA RADIO ŞI LA TELEVIZIUNEA OFICIALĂ ● 25 IANUARIE 1995

„Considerăm că această acţiune constituie o încălcare a Constituţiei şi legilor ţării, o miopie politică greu de înţeles acum, la sfîrşitul mileniului doi, cînd în întreaga Europă civilizată s-au creat o nouă concepţie şi o nouă stare de lucruri pentru propulsarea tuturor popoarelor spre o lume nouă, benefică tuturor. Atragem atenţia liderilor UDMR că acţiunile lor pot conduce la crearea de tensiuni artificiale, cu urmări grave asupra stabilităţii politice şi sociale a ţării. **ÎN SPIRITUL SFINTELOR TRADIŢII ALE NEAMULUI NOSTRU** respingem cu hotărîre aceste pretenţii şi spunem fără echivoc liderilor UDMR că a sosit timpul să dea dovadă de realism şi răspundere politică, într-un stat de drept şi în standardele europene, pentru a evita repetarea unor greşeli care au mai fost făcute,

Mîndria de a fi strîns unit

Sublinierea din caseta de mai sus ne aparţine. Primarii din Munţii Apuseni, întruniţi ca un singur om, cu o singură voinţă, nu invocă împotriva iniţiativei Uniunii Democratice a Maghiarilor din România vreun articol din Constituţie sau vreun articol de lege. Adversarii lor politici, care, de altfel, sunt de altă etnie decît ei, trebuie să ia aminte că acţiunea lor este respinsă **în numele tradiţiilor sfinte ale altui neam**: criteriul etnic este cît se poate de prezent în judecata şi acţiunea politică a acestor demnitari locali, al căror discurs este apropiat de cel al dlor Vadim Tudor (în alte vremuri, după cum se va vedea în continuare) şi Gheorghe Funar. **Criteriul apartenenţei etnice** este, de altfel, o permanenţă în discursul politic şi în acţiunile a cel puţin două partide din arcul guvernamental: Partidul Unităţii Naţionale Române şi Partidul România Mare. Aplicîndu-se standardele care au dus la încercarea de a acţiona în justiţie UDMR, ar fi trebuit să fie implicate pînă acum, cel puţin de vreo trei ori, cele două partide.

Şi nu numai ele; dl Gheorghe Funar, ale cărui declaraţii au fost aşa de vehemente încît au fost respinse pînă şi de vicepreşedinţi ai partidului pe care îl conduce, a spus de curînd că va milita pentru trecerea în rezervă a ofiţerilor UDMR din armata română. Puţină lume l-a înţeles. UDMR este partid politic. Deci, ofiţerii armatei române nu pot face parte din el. Sau, cine ştie, primarul Clujului doreşte introducerea în armata română a unui **numerus clausus**, dacă tot s-au aniversat săptămîna trecută ororile săvîrşite de un regim de extremă dreaptă.

Elemente ale discursului de extremă dreaptă, sunt, pînă la urmă, uşor de găsit în toate declaraţiile oamenilor politici din arcul guvernamental. Guvernul nu are tonul acesta ameninţător faţă de UDMR datorită prezenţei la Justiţie a unui ministru PUNR; l-a avut totdeauna cînd a fost vorba de dialogat în vreun fel cu reprezentanţi ai minorităţii maghiare. Dialogul s-a terminat, de fiecare dată, cu sugestia făcută opiniei publice că, de fapt, interlocutorii nu sunt adevăraţii reprezentanţi ai minorităţii maghiare. Dacă ar fi reprezentanţi, ar frecventa Consiliul Minorităţilor, condus de dl Hrebenciuc (care, după cum se ştie, a declarat gazetarilor că s-a întors de la Budapesta stăpînit de „mîndria de a fi român"), maestru al concordiei româno-maghiare, chiar dacă înalţii demnitari din Ungaria se cam răzgîndesc să îl primească.

Apoi, se mai remarcă teza comună din declaraţiile semnate de dnii Funar şi Văcăroiu: **existenţa unui plan elaborat dinainte**, spusă cît se poate de clar, lipsind doar numele autorului sau autorilor acestui plan de destabilizare a situaţiei politice de la noi şi ţara în care locuiesc autorii, precum şi moneda în care sunt plătiţi.

Înainte de a pleca la ceremoniile de la Auschwitz, preşedintele Ion Iliescu l-a criticat în termeni destul de vehemenţi pe dl Funar. Ar fi interesant de văzut dacă această critică va avea vreo influenţă asupra partidului de guvernămînt. Pentru că, deocamdată, are influenţă maximă numai un lider politic care se comportă din ce în ce mai mult ca un lider de extremă dreaptă din anii '40. Este uşor de ghicit că e vorba de dl. Funar.

... Libertate ne-au adus!

În schimb, partidul pe care majoritatea comentatorilor politici îl consideră de extremă, PRM, a fost de o blîndeţe fără precedent săptămîna trecută; la conferinţa de presă la care dl Vadim Tudor nu a putut veni, deşi UDMR a fost calificată drept **partid reacţionar**, despre dl Funar nimeni n-a putut să spună nimic, despre acţiunile UDMR doar nobile generalităţi în haină naţionalistă, constante rămînînd părerile economice staliniste, pentru care Vladimir Polevanov, ministrul lui Eltîn de care am amintit săptămîna trecută, a fost demis între timp.

PRM, cu opinii politice şi economice identice, are toate şansele să intre în guvernul Văcăroiu, ale cărui declaraţii despre privatizare sunt mai mult decît generale. Aşa că ne putem aştepta la declaraţii despre necesitatea re-naţionalizării, acolo unde au fost începute privatizări, dar nu în **Socialistul** sau în **România Mare**, ci la şedinţele de guvern. Şi, dacă ţinem seama de cît de ascultător a fost guvernul la părerile dlui Funar, ne putem aştepta şi la „măsuri împotriva tuturor celor care atentează împotriva demnităţii poporului român", propuse, de altfel, în mai multe rînduri împotriva ziariştilor indisciplinaţi de către cotidianul **Vocea României**, editat de guvernul ţării noastre.

Oraş stare asediu. Panica domneşte cetăţeni

În vremea aceasta, opoziţia este foarte ocupată. La ultima şedinţă a Convenţiei Democratice, s-a discutat despre termenele de alegere a candidatului unic la preşedinţia României. Precedat de o campanie furibundă în ziarul Alianţei Civice (ne referim la **România liberă**), Partidul Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat a susţinut că termenul trebuie să fie cel mult pînă la începutul lunii martie; aceasta pentru că alegerea este o formalitate, nu-i aşa? Este clar pentru toată lumea (pentru toată lumea din PNŢCD, din Alianţa Civică şi din organizaţiile-fantomă care au drept egal de vot în Convenţia Democratică): singurul candidat poate fi dl profesor Emil Constantinescu.

Aici, **indisciplinaţii** sunt cei din partidele parlamentare de opoziţie, exceptînd PNŢCD, partidele pe care le acuză presa de opoziţie de **oportunism**, sau chiar de păcate mai grele, dacă e să ne amintim de tratamentul aplicat dlui Nicolae Manolescu. La şedinţă, reprezentantul Uniunii Mondiale a Românilor Liberi a fost, surprinzător, împotriva PNŢCD, spunîndu-le că preşedintele Convenţiei nu poate fi şi candidat la preşedinţie: nu poate fi decît un administrator al Convenţiei. Ideea aceasta, cu un preşedinte „de drept", pare să piardă teren din ce în ce mai mult, exceptîndu-i pe cei care, după tot ce au declarat (sau au scris), nu mai pot să dea înapoi.

Este, însă, posibil ca multă lume să aibă impresia că, în Convenţie, politica se face doar pe cîteva străzi de pe lîngă Calea Victoriei din Bucureşti. Se poate ca, în unele filiale ale partidelor din opoziţie, ca să ne gîndim la PNŢCD, la PAC, la PSDR, la PNL, la PL-93, lucrurile să nu meargă deloc bine.

Oare ce-ar fi dacă, la Vaslui, ar exista pur şi simplu două filiale ale Convenţiei Democratice din România, pentru că s-ar fi pornit acolo cîteva mici războaie între conducători locali ai opoziţiei? Dar dacă, la Vîlcea, PNŢCD ar fi luat - împotriva statutului şi înţelegerilor locale - conducerea filialei locale a Convenţiei? Ce-ar fi dacă s-ar fi întîmplat acelaşi lucru la Sibiu? Dar dacă, la Vaslui, preşedintele Convenţiei ar fi eliminat din organizaţie pe liderii locali ai PL '93, PAC şi PNL?

Dar, după cum îşi dă oricine seama, cele de mai sus nu pot fi decît fabulaţii.

Radu Eugeniu STAN

Economie

Românii nu cred în cifre

Cabinetul Văcăroiu suferă de hiperoptimism. În contrast cu masa mare a populaţiei, care e bolnavă de dezamăgire.

Prim-ministrul şi coechipierii domniei sale găsesc un motiv de entuziasm în faptul că, acum, la început de an, întrevăd rezultate ceva mai bune decît anul trecut şi au date în baza cărora pot să prognozeze cîteva procente în plus de bunăstare. Aşa se şi explică de ce s-au repezit, pe toate canalele de comunicare, să ne supună unui puternic bombardament informaţional şi să ne spună cum se vor îmbunătăţi indicatorii sintetici. Pînă şi copiii au aflat că în 1995 inflaţia va fi de numai 30 la sută, după ce în 1993 a fost de 300 la sută iar în 1994 de 70 la sută, în timp ce consumul real va creşte cu 3 sau chiar cu 4 la sută. Populaţia, în schimb, nu dă semne că ar împărtăşi entuziasmul guvernului. Mai întîi pentru că românii urmăresc dinamica inflaţiei prin ce pot să pună pe masă şi nu pe curba indicatorilor sintetici. Apoi, pentru că s-au obişnuit să nu creadă în cifre.

Sigur, trăiesc printre noi şi cititori în cifre. Cei mai mulţi dintre ei sînt nedumeriţi. S-a născut o întrebare firească: dacă inflaţia a fost de cinci ori mai mică în 1994 faţă de 1993, iar în 1995 faţă de 1994 se va înjumătăţi, de ce creşterea consumului va fi mai mare numai cu 3 sau 4 la sută? Aici e cheia problemei.

Nu întîmplător, comunicatele oficiale care vorbesc despre calmarea inflaţiei au scheme restrictive: Guvernul şi Banca Naţională vor acţiona... Sau: Ministerul Finanţelor şi Banca Naţională vor acţiona... Este limpede: **economia monetară** şi **economia publică** sînt principalele fronturi ale bătăliei cu inflaţia. În economia monetară, unde bagheta se află în mîna guvernatorului Mugur Isărescu, se cîntă trei partituri antiinflaţioniste: fluxul de bani care intră pe piaţă, rata dobînzilor şi cursul valutar. În economia publică, unde rolul de dirijor al orchestrei revine ministrului de stat Florin Georgescu, aspiratorul de inflaţie este sistemul impozitelor. Pe ambele fronturi s-au dat lupte grele şi s-au obţinut victorii semnificative, dar războiul este departe de a se fi sfîrşit. Din nefericire, însă, armamentul desfăşurat pe aceste fronturi inhibă nu numai inflaţia, ci şi **economia reală**: producţia de bunuri şi servicii. Creşterea consumului de acest sector depinde!

De neînţeles este faptul că guvernul se înduioşează ori de cîte ori creşte producţia industrială, fie şi cu un singur procent, dar se fereşte să privească mai atent în această uriaşă curte a economiei naţionale. Ar observa, atunci, că marea dramă a acestui sector nu este lipsa resurselor, ci felul în care ele sînt valorificate. Chiar dacă resursele sînt cumpărate uneori de la capătul lumii, plătind cu valută forte şi umflînd importurile, fapt deplîns pe mai multe voci în Palatul Victoria. Cineva, într-o recentă dezbatere televizată, îşi întreba interlocutorul: „Elveţia are resurse?"... Este cunoscut faptul că n-are. Nici alte ţări bogate n-au resurse, începînd cu Japonia. Au în schimb **economii intensive**, cu creşteri pe verticală, bazate pe productivitate şi eficienţă, principala resursă fiind managementul competitiv. La noi, după 1975, Ceauşescu a tot bătut monedă că am trecut de la **dezvoltarea extensivă** la **dezvoltarea intensivă**. Era numai o iluzie. Economia românească mai era încă extensivă şi în 1989. Continuă să fie şi în prezent.

Creşterile economice realizate în timpul vechiului regim s-au produs cu precădere pe orizontală. Desigur, prin continuă adăugare de noi stabilimente industriale. Pentru a asigura construcţia lor, Ceauşescu a urcat cu nesăbuinţă rata acumulării, al cărei preţ împovărător l-a plătit populaţia. Cîţiva dintre colaboratorii lui au încercat să-i deschidă ochii asupra erorii pe care o săvîrşea. Au fost etichetaţi „consumatorişti" şi înlăturaţi. Ceea ce însă nu accepta în teorie, a fost nevoit - sub presiunea neiertătorului adevăr economic - să înfăptuiască în practică. După 1985, criza economiei româneşti se agravase atît de mult, încît nu a mai putut fi menţinută o rată înaltă a acumulării. Deşi în 1989, la congresul al XIV-lea, mai propovăduia importanţa unei rate de 30 la sută, în realitate nivelul acumulării coborîse la 24 la sută. Faptul că producţia cădea şi ea, în acelaşi ritm cu scăderea ratei acumulării, era dovada că economia românească nu ieşise din stadiul dezvoltării extensive. Într-o economie intensivă, acumularea scade treptat, pentru a face loc creşterii consumului, fără să coboare însă şi producţia. Mai mult, în aceleaşi spaţii şi cu aceleaşi maşini, producţia creşte datorită organizării muncii.

Nici astăzi lucrurile nu s-au schimbat. Dacă nimeni nu se mai bate pentru acumulări, în schimb au apărut noi surse de extensie economică: **rata împrumuturilor externe** şi **rata investiţiilor străine.** Producţia scade sau creşte în raport cu dinamica fluxurilor financiare ce vin din afară. Dacă n-ar fi aşa, guvernul n-ar fi atît de grijuliu în raporturile cu F.M.I., forul care dă „undă verde" finanţării externe. Numai că, chiar dacă vom primi bani mai mulţi din afară, fără concurenţă, privatizare şi restructurare nu vom trece la economia intensivă. Ceea ce înseamnă că şi în condiţiile unui nivel zero al inflaţiei... consumul tot lent va creşte. Dacă va creşte.

Adrian VASILESCU

Dispreţul reciproc – garanţie a parteneriatului

sau despre unanimitatea pe bază de insulte

La acest început de an, cînd Occidentul e ameninţat de inundaţii iar Orientul înfricoşat de cutremure, liderii formaţiunilor noastre parlamentare s-au gîndit că în România absenţa catastrofelor naturale lasă loc liber unei artificiale catastrofe politce. Timp de două săptămîni, cetăţeanul a fost deci îndemnat să creadă că protocolul cvadripartit şi imaginea de monolit a Convenţiei Democratice se vor scufunda (împreună dar separat) sub un potop de comunicate, declaraţii, ameninţări, ultimatum-uri, deziceri, avertismente, luări de poziţie. Într-un tîrziu, şi impozantul edificiu la adăpostul căruia prim-ministrul se simte de neînlocuit, şi camping-ul aproape pustiu în care din cînd în cînd preşedintele coaliţiei antiguvernamentale invită reprezentanţii presei ni s-au arătat strălucind sub soarele unanimităţii: membrii executivului semnează cu **toţii** (inclusiv miniştrii PUNR) un document din care reiese că **nimeni** n-a cerut scoaterea UDMR în afara legii; liderii partidelor din Convenţie semnează şi ei cu **toţii** (inclusiv UDMR) un document din care reiese că fiecare luptă pentru autonomie deşi nu toţi o înţeleg în acelaşi fel. Hora unirii, jucată deci în ambele tabere, a şters ca prin farmec, într-o parte „opiniile personale“ ale ministrului justiţiei, în partea cealaltă „demnitatea naţională“ a preşedintelui CDR şi ultima schiţă de program încropită la PAC. Dar cum atracţia pentru „montaje politice“ e mai mare decît frica de ridicol, nici unii nici alţii n-au renunţat la avîntatele lor partituri „patriotic-electorale“. În bună tradiţie autohtonă, „pasul înapoi“, la care a consimţit - oficial - executivul, a fost repede recuperat cu ajutorul primarului Clujului şi al vicepreşedintelui PUNR. Ei se simt în Transilvania ca pe front, strigă la şeful statului că nu respectă Constituţia, susţin că partidul cu care împart responsabilităţile guvernării nu apără integritatea naţională, trec în tabăra trădătorilor pe toţi cei care-i ignoră sau îi contrazic. „Înţelepciunea“ liderilor partidului de guvernămînt şi fermitatea cu care şeful statului condamnă extremismul iresponsabil din UDMR şi PUNR se bucură deci de dispreţul public al celor care ştiu că prim-ministrul nu poate fi sacrificat din pricina „gîlcevelor etnice“ şi că demiterea ministrului justiţiei pentru a da satisfacţie străinătăţii sau minorităţii maghiare e un risc pe care actuala putere nu şi l-ar permite în prag de alegeri. Ca atare, cel izolat a fost, şi de data aceasta, preşedintele României, pe cînd în ajutorul „iresponsabilului“ primar al Clujului au sărit imediat „responsabilii“ din PRM şi PSM. În Convenţia Democratică, Emil Constantinescu îşi apără funcţia şi ipoteticul drept de a visa că mai devreme sau mai tîrziu va ajunge la Cotroceni, suportînd, cu „diplomaţie“, loviturile sub centură ale celui care joacă acelaşi rol politic cu Gheorghe Funar, nimeni altul decît Laszlo Tokes. La Budapesta, preşedintele onorific al UDMR a jignit încă o dată coaliţia din care formaţiunea sa face parte, ştiind bine că pentru liderii opoziţiei mai importantă decît orice e acum păstrarea unei unităţi formale. Cu siguranţa de sine a celui care nu se îndoieşte că „partenerii“ îi vor înghiţi orice enormitate de dragul promisiunii că „doar împreună“ vor „dărîma guvernul neo-comunist“, episcopul se autovictimizează acceptînd (din cînd în cînd) „criticile“ udemeriştilor rămaşi acasă, tot aşa cum primarul Clujului se crede martir al neamului şi trece cu vederea peuneriştilor stabiliţi în Capitală „sarcina“ de a face figură de moderaţi şi proeuropeni. Convinşi că dispreţul reciproc pe baza căruia au întemeiat solide alianţe politice salvează şi de data aceasta stabilitatea guvernului şi unitatea opoziţiei, guvernanţii şi antiguvernanţii ne-au oferit, în ultimele zile, aceeaşi explicaţie uluitoare: de vină pentru schimbul de insulte dintre PDSR şi PUNR a fost doar ceea ce s-ar putea numi o prelungită „criză de comunicare“. Preşedintele PUNR şi ministrul justiţiei **nu** au boicotat vizita secretarului general al guvernului la Budapesta şi negocierile româno-ungare pentru simplul motiv că ei... „nu cunoşteau programul lui Viorel Hrebenciuc“. Argumentul a fost servit, într-o dezbatere televizată, de peuneriştii Valeriu Tabără şi Valer Suian, în faţa preşedintelui Senatului şi a secretarului general al guvernului. Nici unul dintre cei doi n-a clipit, nimănui nu i s-a părut că o astfel de „demonstraţie“ dovedeşte de fapt cît de proşti continuă să se creadă unii pe alţii aleşii noştri. Culmea, Marko Bela şi Emil Constantinescu au ajuns la aceeaşi concluzie în ceea ce-i priveşte: divergenţele dintre liderii minorităţii maghiare şi cei ai formaţiunilor cu program „naţional“ se datorează numai şi numai faptului că n-au găsit pînă acum timp să dialogheze pe tema autonomiei şi a articolului 1 din Constituţia ţării. După ce alianţa cvadripartită a recunoscut că divergenţele din interiorul ei nu sînt importante iar coaliţia antiguvernamentală şi-a confirmat „unitatea în diversitate“, pasul următor se impunea de la sine: reprezentanţii puterii şi-au adus aminte că sînt solidari doar dacă aruncă vina tensiunilor cu substrat etnic pe Convenţia Democratică, opoziţia şi-a strîns rîndurile pentru a condamna încă o dată politica guvernanţilor şi a-şi îndrepta de pe noi poziţii speranţele spre „ajutorul şi înţelegerea străinătăţii“. Cercul s-a închis, am ajuns de unde am plecat; cabinetul va sfida mîndru de sine organismele internaţionale prefăcîndu-se că susţine eforturile diplomatice iniţiate la Cotroceni, dar urmînd linia celor pentru care integrarea în Europa e... nepatriotică, Convenţia va continua să caute vinovaţii „oficiali“ pentru propriile neputinţe, pierzînd un procent bun din încrederea electoratului român şi bruma de respect la care ar fi avut dreptul din partea minorităţii maghiare. Şi cum cercul are un corespondent la Strasbourg şi un altul în circumscripţiile electorale, UDMR încearcă să îşi găsească noi prieteni la Consiliul Europei iar alegătorii din Călăraşi se prezintă la al doilea tur de scrutin pentru funcţia de primar doar în proporţie de 13 la sută.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

50+100

Terra, se terrer (pe franţuzeşte „a te piti“ şi, de ce nu, „a te tîrî“), **terestru, teroare** (de la latinescul **terreo**, „a înspăimînta“, „a îngrozi“, „a înfricoşa“), territo („**a înspăimînta**“, „a înfricoşa“) şi **teritorium** („teritoriu“: „cîmp în jurul unui oraş„), ultimele două vecine, fără graniţă parcă, ca pe un alt fel, neinventat încă, de hartă, în „Dicţionarul latin-român“ al lui Gh. Guţu (ed. 1993, p. 427), **teribil, terifiant, terorism, terrasser** (în franţuzeşte „a învinge“, „a bate“ sau, încă şi mai pe româneşte, în **această** limbă dintre **aceste** graniţe, „a face una cu pămîntul“, „a transforma în ţărînă“ sau, din limba **noastră** în idiomul **meu**, „numai“ al meu - fără graniţe sigure -, a îngrăşa pămîntul cu trupul inamicului, a triumfa asupra cuiva transformîndu-l în ţărînă pentru a avea ce cuceri: teritoriul depopulat, pămînt înmulţit, fertilizat; dublă mişcare, un singur gest). Etc.

Nu pentru a epata, cumva, am înşiruit cuvintele de mai sus. Ele sînt prin ele însele epatante (strivitoare: lăsîndu-ne una cu pămîntul). O frumoasă, răsunătoare şi insuportabil, covîrşitor de adevărată frază se poate compune din ele. Unele sînt evident înrudite între ele, formînd familii, clanuri, oligarhii şi imperii semantice, altele doar par a aparţine, pe verticală, acestor mari încrengături nobiliare, fiindu-le, în realitate, doar **contigui**: ca pe o hartă. N-am vrut să compun fraza cu pricina, ea vorbeşte, poate fi auzită bubuind sau şoptind în multe din frazele, discursurile, ordinele şi oraţiile funebre ale istoriei şi mai cu seamă ale aceleia a secolului 20. O expoziţie de fatalităţi semantice, de privit în tăcere, de contemplat: ca o hartă, ca o vitrină cu vestigii ale umanului devastat. Etimologic, nu toate aceste cuvinte sînt înrudite. Dar istora le „etimologizează popular“, le aşează unele lîngă altele. Adevărul lor devine, e pe drum de undeva din viitor, vine, iată, se grăbeşte.

Evenimentele. Sînt de ordinul comemorării, reiterării, actualizării, al imposibilităţii de a uita şi al imperativului de a ţine veşnic minte (unde e graniţa dintre acestea două? Curge vreo apă pe-acolo? Poate fi trasă sîrmă ghimpată sau - ca la graniţa amazoniană dintre Peru şi Ecuador - natura triumfătoare face cu neputinţă un astfel de lucru?), de ordinul, deci, al unui prezent bîntuit de trecut:

- 50 de ani de la descoperirea ororilor de la Auschwitz - Birkenau (soldaţii Armatei Roşii descopereau, cu asupra de măsură, ceea ce li se ascunsese la ei acasă);
- 1000 de zile de asediu al oraşului Sarajevo;
- noul atentat-sacrificiu din Israel, dovadă a imposibilităţii separării, distingerii, delimitării politico-teritoriale dintre Israel şi Palestina, sudate prin terorism, prin sînge; două variante ale Cărţii ce nu au loc pe aceeaşi pagină;
- încercarea de închidere a unei istorii, deopotrivă a fascismului şi antifascismului, de ieşire din această dialectică epuizantă, cum a spus Alessandra Mussolini cu ocazia transformării Mişcării Sociale Italiene în Alianţa Naţională, condusă de Gianfranco Fini, unde a fost prezent şi un reprezentant al partidului ultraconservator Likud;
- „răceala“ intervenită între Bucureşti şi Budapesta (cu episoadele cunoscute) pe traseul UDMR-Cluj; „autonomie locală“: cultură = etnie?

Şi, mai cu seamă, polemica dintre Jean Kahn (preşedintele asociaţiilor evreieşti din Europa) şi preşedintele polonez Lech Walesa. Cu ocazia comemorării victimelor de la Auschwitz-Birkenau, acesta din urmă a vorbit **în general** de ororile nazismului, fără o referire specială la **shoah**, la **soluţia finală**. În replică, Jean Kahn a reproşat încercarea de „polonizare“ şi, **în general**, de „banalizare şi recuperare“ a martiriului îndurat de poporul evreu, a holocaustului, teritoriu sacrificial-simbolic exclusiv al acestuia. Cu un răspuns venit tocmai din România, din Răsăritul continentului, de unde dl Nicolae Cajal a ţinut să amintească **toate** victimele şi suferinţele provocate de nazism şi fascism.

Dacă un popor fără teritoriu propriu, **poporul** prin excelenţă al lumii, a putut fi strîns din diseminarea proprie şi concentrat în lagăre pentru a fi exterminat, moartea sacrificială sub privirile unui „Dumnezeu mut“ (cf. Hans Jonas, **Conceptul de Dumnezeu după Auschwitz**, 1984) devenindu-i, astfel, „teritoriu“ absolut, cincizeci de ani mai tîrziu istoria a devenit mai economică: de ce atîtea eforturi, atîţia „colaboratori“, atîta birocraţie, atîtea „trenuri ale morţii“, atîta „cercetare ştiinţifică“ de vîrf, cînd popoarele **cu teritoriu propriu** pot fi exterminate la ele acasă, cînd ele au ţinut să se închidă deja între ziduri (ca şi sabia, cu două tăişuri), edificînd cu sudoare de generaţii realităţi istorice care pot fi oricînd transformate în „lagăre ale morţii“? **Teritoriu-teroare.** Cumplită, această ambivalenţă a construcţiei! Perversă, logica istoriei! Astăzi ucidem acasă. Oamenii de-o aceeaşi limbă sînt gata strînşi la un loc: s-au „concentrat“ singuri!

„De jur împrejur“ e titlul rubricii de faţă. Sîntem, într-adevăr, înconjuraţi de o **aceeaşi** problemă **multiplicată**. Identicul nu revine, cum spunea Nietzsche, ci se multiplică, disemineză, asediază. Pretutindeni unde e (vorba de) **teritoriu**. Şi unde nu e? Putem exista ne-teritorial? Putem măcar să ne imaginăm aşa ceva? Faţă de fenomenul ca atare, faţă de **esenţa** lui (pe care am încercat să o pun sub vitrină, ca pe orice oroare, ca pe orice curiozitate), **localizările** au devenit secundare. Astăzi, comemorativ, „cearta“ se poartă între teritorii ale morţii. Moartea vorbeşte limbi diferite. Moartea a devenit un posibil teritoriu de cucerit/de apărat. Nici moartea nu mai e o speranţă de „libertate, egalitate, fraternitate“. Iată una dintre marile cuceriri ale secolului 20. Iar cifrele ororii - ani, zile, victime, kilometri pătraţi - cresc neîncetat! „Cuptoarele morţii“ şi-au lepădat, înşelător, ipocrit, mincinos masca de ceară între zidurile ororii muzeificate, ale viului devenit relicvă, dar, metaforic („poetic vieţuieşte omul pe pămînt“!), lucrează din plin, cu **foc continuu**, pe afară. Dumnezeu pare a fi **ales**, în sfîrşit, lumea întreagă!

Bogdan GHIU

Presa despre...

Băţoşenia de rîsul lumii

După preşedintele Camerei Deputaţilor şi superiorul său direct din PDSR, a venit rîndul primului dintre vicepreşedinţii formaţiunii majoritare să se îndoiască de patriotismul principalului partener politic. Sîmbătă, 28 ianuarie, în circumscripţia sa electorală - adică la Iaşi - senatorul Ioan Solcanu trecea dezinvolt de la plural al singular, fără să-şi mai aducă aminte marca şampaniei „istorice“ băute cu o săptămînă în urmă la Palatul Elisabeta: „Dezavuăm atitudinea PUNR din comunicatul semnat de dl. Funar, care, atît în formă, cît şi în conţinut, frizează extremismul. Ne întrebăm dacă este vorba de gafe politice sau de ceva întreprins cu bună ştiinţă acum cînd prestigiul României în lume este în creştere. Mă întreb dacă Funar este peunerist sau udemerist. Fiindcă face, astfel, mari servicii UDMR" (Reproducem acest fragment fără î din **a** dar respectînd punctuaţia - după ediţia din 30 ianuarie a cotidianului **Adevărul**, deşi ea poate fi citită în multe alte publicaţii apărute în ziua respectivă). Spunîndu-ne cui face PUNR **servicii**, reprezentantul PDSR se simte absolvit de sarcina de a cîntări (din punct de vedere politic) **deserviciile** aduse României chiar de partidul asociat la guvernare cu o jumătate de an în urmă. În schimb, omologul său din PUNR, vicepreşedintele Ion Gavra, ştie precis cine şi de ce e vinovat şi care sînt argumentele de neocolit într-o confruntare pe probleme naţionale. O spune, pe şleau, într-un interviu acordat canalului de ştiri al agenţiei Mediafax şi publicat la început de săptămînă în **Jurnalul naţional**: „Opiniile lui A. Năstase şi I. Iliescu interesează foarte puţin PUNR, pentru că noi cunoaştem mult mai bine decît dînşii interesele UDMR (...) Dorim ca preşedintele Iliescu să respecte Constituţia şi legile în România, motive pentru care în întreaga ţară există insatisfacţie (...) Nu există nici o scuză din partea Preşedinţiei în ce priveşte UDMR, faţă de care a manifestat prea multă înţelegere şi prea puţină atitudine corectă“. Aşadar, ne paşte răzmeriţa antiprezidenţială („în întreaga ţară există insatisfacţie“) şi, după cererea de scoatere în afara legii a UDMR, ne putem aştepta la iniţierea procedurii de suspendare a şefului statului care - conform domnului Gavra - nu prea respectă Constituţia şi legile („dorim ca preşedintele ... să le respecte“ dar... el „a manifestat prea puţină atitudine corectă“). Nu ne rămîne decît să sperăm că primăria din Cluj „nu are arme“ - politice - şi va continua să folosească praştia aşteptînd ca iritarea Cotroceniului şi a Budapestei să „mişte“ în favoarea extremiştilor electoratul sătul de „scandalul maghiar“ şi de toleranţa de tip democratic. Iar dacă episcopul Tokes ştie ce anume deosebeşte Transilvania de Bosnia, Ion Gavra e „doctor“ în materie de specific naţional ungar: „Asta e Ungaria: minciună, falsitate şi... femeile pe care le aruncă în pat, inclusiv pentru a-şi face politica. Cel mai bun exemplu este Ciocciolina, cea mai mare patroană sexuală a lumii, care este tot din Ungaria“. În loc să-şi întrebe interlocutorul dacă nu cumva a avut vreo experienţă frustrantă pe vremea tinereţii de activist UTC, realizatoarele interviului cu pricina îndrăznesc să-i sugereze domnului Gavra că poate fi vorba de o simplă coincidenţă. Răspunsul provoacă fiori metafizici: „Nu. A fost ceva predestinat.“ Pentru a nu ne trece prin cap să propunem guvernului Văcăroiu înfiinţarea unui departament de „aruncat în pat romîncuţe“ (mai vrednice decît concurenţa budapestană), e de-ajuns să trecem de la **Jurnalul naţional** la **Ziua**: „Năbădăiosul primar de Cluj sună goarna războiului civil. Funar cere instituirea stării de urgenţă în Mureş, Harghita şi Covasna“. La acelaşi nivel (de pagină) cu „năbădăiosul primar“, „Laszlo Tokes se plînge că scindarea a pătruns în biserica maghiarimii din România şi în Convenţia Democratică“. De, Dumnezeu nu bate cu bîta iar păcatele (suratelor Cicciolinei) se plătesc – dacă se plătesc – pînă la a şaptea spiţă... N-ar strica dacă „ai noştri“ ar face, la timp, diferenţa între interes naţional şi prostituţie practicată în pierdere, pentru că obsesia (i)moralităţii bîntuie fiecare parte a presei. „Guvernul stă în două luntri. Faţă de UDMR îşi menţine poziţia, faţă de PUNR o dă... cotită“, scrie G.L. în **România liberă**. Dintr-o dată, putem înţelege de ce avem un cabinet de bărbaţi: românul e sigur că nu cade în capcana politică a unguroaicelor doar pentru că miniştrii noştri nu poartă fuste. (**E.Ş.**)

Printre semeni

● Noi pornim de la ideea că ne-am născut creştini, deci mila este un element inerent spiritualităţii noastre. Să nu ne vorbească nimeni de milă, n-avem nevoie de palavre. Dar sîntem străini de filantropie - în care nu prea avem tradiţie. S-a dus de mult vremea monarhilor şi a boierilor care înzestrau lăcaşe de cult şi de cultură. Astăzi se găsesc sponsori doar pentru concursurile de miss... (**Alexandru Luca, student**)

● A privi în jur cu ochii milei nu înseamnă neapărat a fi generos. Mila şi generozitatea nu sînt sinonime. (**Andreea Stanciu, studentă**)

● Mila este umilitoare, şi nu de asta avem acum nevoie, de mila altora. Poate că de puţină milă faţă de noi înşine, care să ne ajute să ne ridicăm. (**Rodica Cîrnu, studentă**)

● În general, mila este destructivă. Cînd constaţi slăbiciunea celuilalt, te fereşti, intuitiv, de neputinţa lui. Puntea de legătură se distruge fiindcă un mal rămîne prea sus, în timp ce malul celălalt coboară prea jos. (**Adina Popa, studentă**)

● A spune cuiva că-ţi trezeşte milă înseamnă a-l jigni. Mila nu trebuie exprimată ci transformată în fapte. Numai atunci poate fi constructivă. (**Remus Popa, student**)

● Mila presupune un raport de inegalitate. Ţi-e milă de semenul tău cînd constaţi că nu ţi-e tocmai egal. Însăşi existenţa milei distruge mitul egalităţii oamenilor. Dacă am fi egali întru totul, mila ar deveni inutilă. (**Claudiu Ştefănescu, student**)

● Cred că oricărui om i-e milă, măcar o dată-n viaţă. De un cîine hămesit, de un copil bolnav, de o mamă căreia i-a fost ucis fiul... (**Lavinia Andrei, elevă**)

● Cînd eşti fericit, n-ai timp să te gîndeşti la milă. Iar cînd te-ajunge nenorocirea, nu poţi concepe că există un altul mai vrednic de milă decît tine. (**Elvira Bădescu, elevă**)

● Milă şi filantropie, în contextul românesc actual? Mila ţine de individual şi este oricînd posibilă. E o virtualitate, o latenţă care se activează în anumite circumstanţe. Filantropia însă ţine de cadrul instituţional, şi prin asta trece, pentru noi, în domeniul imposibilului. (**Laurenţiu Cazan, student**)

● Mi-e milă de voi, că vine sfîrşitul lumii... (**cerşetor încercînd să intre în pielea bufo-nebunului shakespearian, în plin metrou şi la sfîrşit de secol XX**)

MILA ŞI FILOSOFIA SOCIALĂ

Cei care călătorim cu metroul avem prilejul să asistăm la cele mai variate forme de apel la milostenie: formele sînt atît de abundente, încît nu avem posibilitatea să distingem pe cele autentice de cele înşelătoare. Cea mai curentă formă este cea practicată de copiii care cer ajutor bănesc şi după aceea îngenunchează şi rostesc „Tatăl nostru". Pentru mulţi dintre noi, forma pare excesiv dramatizată, ba chiar o impietate. În alte ţări, cerşitul din metrou nu se asociază cu apelul la sentimentul religios. Se poate susţine că la noi apelul la milă este mai tradiţionalist, în sensul că cererea şi apelul la milă se asociază cu apelul la pietatea personală: **piété** se îmbină cu **pitié**, ambele derivînd din **pietas**.

Putem merge mai departe în această direcţie şi să observăm că mila nu este un act pur sentimental: mă înduioşez de suferinţa cuiva şi îi dau un ajutor. În concepţia tradiţională creştină, mila apare ca un element dintr-o gîndire social-politică: practic milostenia din dragoste pentru cel în suferinţă, dar şi pentru că este o formă de a corecta jocul hazardului. În acest sens, lămuritoare sînt preceptele pe care le găsim în gîndirea medievală impregnată de spiritul creştin. Dacă ne vom adresa acelui gen literar care cuprinde sfaturi pentru cei răspunzători de destinele societăţii - „oglinzile principilor" -, vom constata că atît în Bizanţ, cît şi în Occidentul medieval mila apare ca un element important în construcţia teoretică pusă la îndemîna puterii. Regele sau principele trebuie să fie milos pentru că are îndatorirea de a-şi iubi supuşii, dar şi pentru că trebuie să menţină un echilibru social. Sfaturile din oglinzile principilor bizantini s-au perpetuat în tot Sud-Estul european şi în Răsărit, cunoscînd un ecou mai amplu acolo unde au existat structuri politice, în Ţările Române şi în Rusia. **Capetele lui Agapet diaconul** adresate împăratului Justinian cel Mare au fost traduse în română şi în slavă şi au fost citite de principii de la noi şi din Rusia. **Capetele** au fost citite de principele Constantin Brâncoveanu şi au inspirat sfaturile pentru principi redactate de Antim Ivireanu sau de Nicolae Mavrocordat. Se poate susţine că ele ne introduc în filosofia politică a principilor români.

Interesant este faptul că, după ce îi atrage atenţia principelui că este asemenea lui Dumnezeu şi că are datoria să aibă grijă de cei bogaţi şi de cei sărmani, Agapet trece la recomandări concrete pe care noi le-am clasa în sfera „protecţiei sociale". Mai întîi este o observaţie generală, pe care o redau stilizînd uşor textul de la sfîrşitul secolului XVII: „Printre lucrurile pămînteşti se aseamănă bogăţia cea nestătătoare unei curgeri de rîuri: că puţinel curge celor ce li se pare că o au, dar trecînd puţinel se duce la alţii. Numai comoara facerii de bine este stătătoare celor ce o cîştigă, că mila facerii de bine către cei ce o fac se întoarce". Sfatul concordă perfect cu îndrumarea dată de Părinţii Bisericii: sfîntul Ioan Gură de Aur afirmă în predica comentariu la Psalmi: „Să nu te temi cînd se va îmbogăţi omul sau cînd se va înmulţi slava casei lui" că bogăţia trebuie să fie ca bobul de grîu şi să nu fie ţinută în lăzi, ci răspîndită în sprijinul celor care nu au. În sensul celor scrise de Agapet, găsim preceptul: „dacă precum plugarul pe grîu, o vei risipi în pîntecele săracilor, nu numai nu fuge, ci şi mai multă se face... Şi ce voi lăsa copiilor mei, zice? Dar nu te silesc ca toate să le deşerţi!" Traducerea aceasta, preluată din culegerea lui Grigore Dascălul: **Puţul**, Buzău, 1833, o culegere cu tîlc, deoarece toate textele se referă la îmbogăţirea rapidă şi la alte vicii ale perioadei de „tranziţie" de la începutul secolului trecut (cînd campania împotriva „moşierilor" s-a însoţit cu jupuiala sărmanilor), ne arată o deplină concordanţă între textul patristic şi sfatul dat celui puternic. Mila trebuie să fie un factor de echilibru şi nu o formă ocolită de a lovi în cel avut de dragul unei demagogii egalitare.

„Atunci să te socoteşti că împărăţeşti cu tărie (în siguranţă), cînd vei împărăţi peste noroadele care te vor vrea. Că plecăciunea de nevoie de se şi dobîndeşte, tot caută vreme de răscoală. Iar ce se află sub legătura dragostei are adevărata aplecare bună către cine stăpîneşte" afirmă capitolul 35 din sfaturile lui Agapet. Mila este, deci, un element care consolidează solidaritatea socială evidenţiind grija faţă de supuşi a celui puternic; atunci cînd grija aceasta nu mai este simţită, marea masă se poate răscula. Nu avem aici prefigurarea unui gen de „contract social": acordul se realizează în faţa divinităţii şi nu prin consensul voinţei populare cu cea a dominanţilor. Avem de-a face cu obligaţia de a cimenta solidarităţile, prin protecţie socială, am spune noi, şi prin cunoaşterea realităţilor. Mai mult, cel puternic trebuie să pornească de la cei care îi sînt aproape: „Aşa fi către slugile tale cum îţi este şi ţie voia să-ţi fie Stăpînul", spune capitolul 23. Or, sfatul concordă deplin cu cel dat de Neagoe Basarab în **Învăţăturile** lui: „mai vîrtos să-ţi miluieşti slugile decît pre săraci", pentru că de săraci au şi alţii milă, pe cînd sluga aşteaptă doar de la tine şi îţi dă, în schimb, fidelitatea. Nu este numai sentiment aici, ci mai mult calcul: slugile „niciodată mila şi cuvintele tale nu le vor uita" (cap. X).

Putem conchide că mila este un factor de echilibru social, dar care păstrează sensul originar de act de dragoste făcut în numele lui Dumnezeu. Actul de caritate linişteşte spiritul de revoltă şi asigură fidelitatea celor de care avem mare nevoie, menţinînd concomitent prezent faptul că puterea se exercită în numele lui Dumnezeu şi nu în nume propriu. De la Agapet încoace „protecţia socială" a fost înlocuită de legea sponsorizării, de ajutorul de şomaj, de banii risipiţi prin metrou. Caracteristic epocii noastre este faptul că ia toate măsurile benefice cu elan, fără să stabilească vreo legătură între ele, astfel că mila începe să se înrudească cu „bacşişul".

Alexandru DUŢU

Caritas şi Cantina săracilor

Un gest caritabil spontan, fie el un ban dat unui cerşetor sau o mînă de ajutor unui bătrîn care trece strada, are tăria sinceităţii şi a lipsei de interes personal (chiar dacă sînt destui care, cînd renunţă la o monedă, o fac în schimbul a 2-3 păcate tăiate de pe listă). Unificarea acestor impulsuri în instituţii specializate este o necesitate care pierde, însă, din euforia afectivă a momentului: intervin rutina şi sentimentul limitativ al datoriei împlinite din obligaţie. Iniţiativele private în domeniul filantropiei, de multe ori bazate pe voluntariat, mai păstrează din sinceritatea gestului individual. În cazul celor de stat, statutul de funcţionar public cu salariu mic transformă relaţiile ajutător-ajutat într-unele reci, dușmănoase. Sigur că pentru cineva cu adevărat sărac, un ajutor, chiar aruncat în faţă, e mai bun decît nimic.

Voi încerca să ilustrez toate aceste „vorbe mari" schiţînd structura generală a organizaţiei **Caritas Solidaritate Catolică** precum şi cîteva portrete ale pensionarilor **Cantinei Săracilor** aparţinînd de Primăria Sectorului II.

Caritas-ul Diecezan din Bucureşti este o organizaţie filantropică, membră a **Confederaţiei Caritas** din România cît şi a **Caritas Internationalis** (alcătuită din 142 de state ale lumii) ce-şi propune realizarea unor proiecte socio-umanitare, de care să beneficieze grupurile cele mai defavorizate (bătrînii, persoanele handicapate, copiii, familiile dezmembrate). Deşi purtătoare a numelui **Caritas Solidaritate Catolică**, şi avînd două dintre sedii la Catedrala Sf. Iosif şi la Biserica Bărăţiei, organizaţia îşi propune să ajute persoane de orice religie, ne spune preşedintele ei, Părintele Alexandru Cobzaru. Multe din proiectele **Caritas**-ului sînt folositoare şi chiar inedite, dar oamenilor nu le este uşor să aibă acces la ele. Asociaţia catolică evită să-şi facă reclamă, pentru a se feri de profitorii de profesie. De aceea, probabil că puţini ştiu, de exemplu, de **Staţia socială**, care ajută cam 500 de persoane din categoriile anterior menţionate. „Clienţii" staţiei sociale pot primi, pe lîngă asistenţă medicală, donaţii de îmbrăcăminte şi alimente şi un tip de ajutor mai direct (şi, cred, foarte binevenit): curăţenie şi reparaţii ale locuinţei, spălarea rufelor, pregătirea alimentelor. Trecînd dincolo de satisfacerea strictă a trebuinţelor gospodăreşti, **Caritas** a organizat şi un **Club al persoanelor în vîrstă**, care le permite acestora să stea de vorbă sau să se uite la televizor într-un loc special amenajat. Copiii sînt şi ei în atenţia organizaţiei caritabile: pentru cei afectaţi de sindromul Down, s-a creat o grupă de stimulare psiho-motorie în cadrul creşei **Titan TV**, iar pentru cei cu handicap neuromotor - un pavilion pentru recuperare post-operatorie la Spitalul **Marie Curie** (Budimex) din Bucureşti. O grădiniţă de copii a fost, de asemenea, deschisă în Cîmpulung, iar o alta în Piteşti. Un proiect mai puţin obişnuit este **Ferma agricolă Oituz** din parohia Mihail Kogălniceanu: dotată cu maşini agricole, scopul acesteia este de a susţine comunitatea locală în lucrarea terenurilor. Profitul obţinut din contribuţiile oamenilor care vor să aibă acces la aceste utilaje - în natură sau în bani - este folosit pentru alte proiecte. La fel se întîmplă şi cu cel obţinut din vînzările magazinului **Careti**, de lîngă biserica Bărăţiei. Precum şi cu sumele mici pe care beneficiarii farmaciei din Calea Şerban Vodă le lasă, dacă vor, atunci cînd primesc un medicament (altfel, gratuit).

Dacă de această organizaţie catolică, deocamdată pilot, oferind încă soluţii pentru grupuri restrînse, puţini au auzit, la cantinele Primăriei capitalei săracii dau năvală. Ca să fii oficial admis în rîndul nevoiaşilor cu drept la hrană, trebuie să ai un venit lunar sub 16.100 lei. Dacă ai peste, trebuie să plăteşti 30% din venitul tău. **Cantina Săracilor din sectorul II** oferă un meniu de 1350 lei pe zi, alcătuit din ciorbă şi două feluri, unul cu carne şi altul fără. Cei 476 de asistaţi vin lunea, miercurea şi vinerea şi-şi umplu bidoanele cu amestecul comestibil. Înainte să existe reglementările financiare, erau locuitori ai oraşului care veneau cu automobilele să-şi ridice sufertaşele. De atunci s-au instituit şi controalele. Aceste plafoane şi controale au scăpat cantina de nepoftiţi, dar au aruncat mărul discordiei printre abonaţi. Mărul a fost prins, de pildă, de doamna Elena Victoria, căreia, după ce a lucrat la ITB, i s-a tăiat pensia şi i s-a spus că „e bună numai de handicapată". Pentru că media veniturilor ei şi ale soţului depăşeşte 16.000 de lei, trebuie să plătească la cantină 30.520 de lei pe lună. Problema nu-i neapărat aici, ci la şefa cantinelor pe Bucureşti, care dă mîncare mai bună la alte sectoare, contra ciubuc (zice interlocutoarea). Un cui şi mai ruginit are, însă, împotriva unei colege anonime de sufertaş, care se îndoapă pe gratis, deşi acasă la ea zac... trei maşini. De unde această dezvăluire? Păi, chiar de la fiul doamnei incriminate care a venit să-şi pîrască mama la oficialităţile de sector, rugîndu-le să nu-i mai dea de mîncare. Mama trădătorului tot mai vine la cantină, cu următorul text: „N-am decît o cameră care cade pe mine, un porc ca o capră şi un cîine mocs. Mai am doi copii şomeri fără plată, unul omorît de ţigani şi cu un băiat şi-o fată, băiatul handicapat şi fata tuberculoasă, iar mama lor care a murit la naştere". Nu 2, ci 11 copii are o altă clientă, doamna Postelnicu: fiica ei mai mare are 16 ani şi e măritată cu un băiat în armată, căruia mă roagă să-i dedic o melodie la radio. Cel mai mic prunc are un an şi... Muşteriul de bază al Stabilimentului este însă „ultimul din familia Bucşenescu", care toată viaţa a muncit „nu pentru bani, ci pentru comunişti". Furîndu-i-se tot din casă, el nu mai are unde mînca: aşa că a ales drept zile faste şi prospere doar lunea, miercurea şi vinerea cînd se dă verde la cantină. În total de 12 ori pe lună.

Iaromira POPOVICI

DILEME ALE STATULUI ROMÂNESC AL BUNĂSTĂRII

Îmi imaginez că, citind un asemenea titlu, cititorul **Dilemei** va zîmbi. În căderea catastrofală a standardului de viaţă din ultimii ani, a vorbi despre statul bunăstării pare a fi o lipsă de umor. Şi în fapt nu îmi amintesc să fi citit sau auzit despre statul bunăstării în contextul societăţii noastre actuale. Cred însă că aici este mai degrabă o neînţelegere. Expresia **stat al bunăstării** nu se referă la vreo stare de fapt, ci la funcţiile şi responsabilităţile pe care statul şi le asumă sau colectivitatea i le atribuie. Un stat al bunăstării este acel stat care încearcă să sprijine cu mijloacele sale specifice un nivel de bunăstare, fezabil în contextul posibilităţilor economice existente, pentru întreaga colectivitate. În această capacitate, statul bunăstării poate sprijini producerea bunăstării de către economie; corectează inegalităţile excesive pe care economia le creează; sprijină prin servicii specifice satisfacerea unor nevoi de importanţă atît individuală, cît şi colectivă: educaţie, îngrijire medicală etc.

În contextul **tranziţiei** se vorbeşte în mod special despre trecerea la economia de piaţă. Dar tot atît de important este să începem, puţin cam prea tîrziu, să vorbim şi despre statul bunăstării pe care trebuie să-l construim.

Discuţiile despre economia de piaţă au creat o aşteptare distorsionată. La nivel de principiu este lipsit de sens să ne întrebăm **ce fel de economie de piaţă** trebuie să construim. Nu există decît una singură. Desigur că şi aici pot fi abordări diferite, dar nu la nivelul principiilor generale, ci mai mult în ceea ce priveşte strategiile de etapă, opţiunile sectoriale şi în mod special de coloratura socială. Nu aceeaşi este însă situaţia în privinţa **statului bunăstării**. În ţările dezvoltate există o largă varietate de state ale bunăstării: cel american este, de exemplu, diferit ca principii fundamentale de cel german sau francez şi cu atît mai mult de cel suedez sau olandez. Şi s-ar putea să ne întrebăm dacă nu cumva nu va trebui să existe un **stat al bunăstării specific pentru tranziţie**. Deci ce fel de stat al bunăstării vrem să construim este o întrebare nu mai pertinentă, dar şi urgentă.

Opţiunea pentru un stat sau altul al bunăstării sînt în fapt opţiuni mult mai profunde decît sîntem tentaţi să ne închipuim. Ea nu se referă doar la cum să ajutăm pe cei săraci, ci la ceva mai general: **ce tip de societate** vrem să promovăm, dincolo de economia de piaţă pur şi simplu.

Există mai multe dileme implicate în toate discuţiile actuale asupra statului bunăstării în perioada de tranziţie. Asupra a trei dintre ele vreau să mă opresc pe scurt.

Dilema responsabilitatea personală faţă de propria bunăstare/ responsabilitatea societăţii faţă de victimele tranziţiei. Una dintre insatisfacţiile comune faţă de socialism a fost că el a încurajat instalarea unei stări de **dependenţă** faţă de stat. Chiar la nivelele tot mai modeste, cel mai adesea mizere, din ultimul deceniu al societăţii socialiste, mulţi se aşteptau ca statul să le rezolve ceea ce ei, prin efort propriu, nu erau lăsaţi, sau nu erau dispuşi, să o facă. Constituirea unei economii bazată pe imperativul performanţei şi pe iniţiativa privată impune încurajarea efortului personal şi a responsabilităţii. Din acest punct de vedere o protecţie socială excesivă nu face decît să întărească starea de dependenţă, subminînd schimbarea. Pe de altă parte însă ar fi utopic să credem că în perioada de tranziţie iniţiativa şi responsabilitatea personală ar fi de natură să asigure un standard de viaţă decent pentru toată lumea. Segmente importante ale colectivităţii au fost marginalizate economic, suportînd costurile tranziţiei. Aici nu mai este vorba pur şi simplu de dorinţa şi efortul personal. În aceste condiţii statul se presupunea a trebui să asigure o **protecţie socială extra-ordinară**. În plus, în sprijinul unei asemenea cerinţe poate fi adus şi un argument de ordin moral. Cei care suportă **costul** tranziţiei nu au nici o vină pentru ce s-a întîmplat în ultimii 40 de ani.

Dilema societate a ajutorului social/ societate a muncii. Sînt specialişti care consideră că nivelul şomajului în perioada de tranziţie este un indicator pozitiv al avansului procesului de restructurare economică. Şi este corect. Pe de altă parte, să pornim însă de la o observaţie comună. Peste tot în jurul nostru sînt o mulţime de lucruri de făcut şi care nu implică decît **muncă**: străzi desfundate, murdărie, case de construit. În acest context pare paradoxal că în timp ce avem nevoie de muncă, ne putem permite luxul să plătim oameni care să stea acasă şi să nu muncească. Se pare că o nouă dependenţă se conturează: dependenţa de stat este înlocuită cu dependenţa de mitul economiei de piaţă. După război, şi România pare în multe privinţe a fi într-o asemenea situaţie, în Europa Occidentală a existat o largă mobilizare socială pentru reconstrucţie. Marile lucrări publice pot absorbi forţa de muncă eliberată dintr-o industrie bolnavă care trebuie să se însănătoşească. Dar asta nu o va face pur şi simplu economia de piaţă. Deci să oferim ajutor de şomaj sau locuri de muncă, şi avem nevoie de muncă, este o întrebare la care nu economia poate da răspuns.

Dilema efort personal/ organizarea socială a efortului productiv. Chiar cei care lucrează au venituri foarte scăzute. Şi acest lucru este valabil şi pentru cei care sînt dispuşi să facă eforturi şi care au capacitatea de a o face. Deci sărăcia nu cade exclusiv în responsabilitatea individuală. Problema este de organizare socială a sistemului productiv: oferirea oportunităţilor ca, prin efort propriu, să-ţi asiguri un nivel rezonabil de bunăstare. Aici se conturează şi marele pericol al societăţii noastre: incapabil a oferi condiţiile unei munci aducătoare de venituri satisfăcătoare, statul este supus tot mai insistent presiunilor de a oferi „de la el", extra-economic, salarii mari, celor care pot exercita presiuni eficace. În locul unei societăţi a muncii, ne putem trezi să obţinem o societate a competiţiei dintre diferitele segmente ale societăţii pentru obţinerea de la stat, prin mijloace politice, iar nu prin performanţă economică, a unei bunăstări sectoriale care inevitabil va fi în dauna bunăstării celorlalţi.

Cătălin ZAMFIR

Politică şi filantropie

Dacă stau să mă gîndesc bine, n-am trăit niciodată sentimentul de milă şi nu am făcut nici acte de caritate. Pentru mine, mila ascunde o mare doză de indiferenţă şi egoism. Oamenii miloşi ascund, sub compătimirea pe care o arată altora, o milă şi mai profundă faţă de biata lor persoană, atît de vulnerabilă în lume. Oamenii miloşi sînt, de obicei, oamenii care îşi plîng de milă. Cum nu mi s-a întîmplat să-mi plîng de milă în nici una din împrejurările mai mult sau mai puţin dramatice prin care am trecut, nu am nici disponibilitatea să plîng de mila altuia. Omul milos (cel puţin aşa mi se pare mie, din motivele pe care le-am enunţat deja) se susţine pe trei argumente cînd face acte de caritate. Primul este deja dedus: bănuţul pe care-l azvîrli cerşetorului exprimă o compasiune pe care-ai dori-o întoarsă spre tine. Ca şi în dragoste, în milă aştepţi reciprocitate: îţi spun că te iubesc ca să-mi spui că mă iubeşti. Dacă nu ai trăi cu această speranţă n-ai face pasul. Mărturisirea unui sentiment nu te eliberează, ci te împovărează atunci cînd sentimentul nu este împărtăşit.

Mila te absolvă şi de vinovăţie atunci cînd este urmată de-un act de caritate. Dacă ne gîndim bine, filantropul nu schimbă condiţia aceluia asupra căruia îşi revarsă compasiunea şi generozitatea, el nu repară o inechitate, ci-o adînceşte şi mai mult permiţîndu-i celui oropsit să iasă, o zi, o oră, o clipă din condiţia lui, să sară peste condiţia lui. Obiditul se va întoarce în mizeria lui, pe care, poate, nu a disprețuit-o niciodată, în care s-a acomodat. Actul de caritate, practicat în toată lumea, îi dă celui asupra căruia se exercită o ilužie în plus şi-l obligă să se întoarcă acolo unde s-a instalat cu un termen de comparaţie pe care nu l-a avut înainte. Beneficiarul actului de caritate devine şi mai nefericit: accesul lui într-o lume la care nu a visat îl va face bovaric. Filantropia este o jumătate de măsură, ea suspendă pe termen limitat inechitatea, pentru a o face ulterior şi mai adîncă. Dacă socot că între indivizi de aceeaşi valoare există, din pornire, o inegalitate a şanselor, încerc să o elimin prin lege, dacă nici legea nu mă ajută, încerc să induc în opinia publică un nucleu de presiune, iar dacă nici asta nu-mi reuşeşte, fac revoluţie. Depinde cît de mare e drama mea, trăind într-o lume plină de nedreptăţi. Dacă am bani şi dorinţa de a schimba soarta unor copii handicapaţi, dotez căminul cu paturi comode, cu televizoare color şi cu o bucătărie îndestulătoare, dar nu mă duc acolo de Crăciun cu ciocolate, jucării şi portocale. A doua zi, copiii de acolo se vor întoarce la zeama lungă, la fasole şi cartofi. Nu mă joc de-a Moş Crăciun dacă nu pot s-o fac în fiecare zi.

Filantropia e ipocrită. Ea anulează, pentru o clipă, distanţele sociale şi-i dă filantropului sentimentul că a reparat o nedreptate. E un alt fel de a-ţi adormi conştiinţa. Îl prefer pe magnatul care, în pragmatismul lui, mai oferă cincizeci de locuri de muncă, fără să-i pese de căminele de copii, decît pe filantropul care-şi savurează generozitatea. Dacă sufăr din pricina suferinţei altuia nu încerc să-mi oblojesc suferinţa printr-un act de caritate. Ori sufăr pînă la capăt, neputincios în faţa atîtor nenorociri, ori caut, prin toate mijloacele, să elimin cauza răului. Nu mă cred nici mai bun, nici mai drept dacă arunc unui copil sau unui invalid cinci sute de lei şi nu am bani ca să acopăr cu mila mea pe toţi copiii care cerşesc sau pe toţi invalizii. Sînt destui oameni care nu se pot ajuta singuri şi pe care nu-i ajută nimeni, dar cum poate un individ sau chiar o fundaţie să-i scoată din condiţia lor? Dilema nu este pasată dacă facem apel la protecţia socială. Dar dacă atacăm problema din acest unghi ieşim din subiect.

Sper că m-am făcut înţeles: nu sînt un om lipsit de compasiune faţă de cei nedreptăţiţi de soartă, iar cînd constat că un cerşetor nu are alte mijloace ca să supravieţuiască îi dau şi eu un bănuţ, chiar dacă în unele cazuri am convingerea că în spatele copilului care stă cu mîna întinsă se ascunde o mafie mai înstărită ca mine. Nu-mi place, însă, să fiu ipocrit: ştiu că gestul meu, atunci cînd îl fac, nu rezolvă nimic. Nu-mi cade bine generozitatea, nu mă oglindeşte altfel în ochii mei. Dimpotrivă, îmi aminteşte că sînt cel puţin la fel de neputincios ca şi statul în găsirea unei soluţii. Aduc o ultimă corecţie afirmaţiilor de pînă acum: nu mi-e milă, pentru că nu vreau să-mi fie milă şi nu cred în actele de caritate, pentru că ele promit mai mult decît pot să ofere. Am trăit cu toţii într-o lume în care ni s-a promis paradisul, dar prin care am fost invitaţi în infern. La urma urmelor, filantropia e un instrument de propagandă, iar mila - o necesitate politică.

Val CONDURACHE

Azile/spitale pe stil vechi şi nou

A existat un timp în care azilul, chiar îndepărtîndu-se de înţelesurile sale clasice (grecii şi al lor **asulon**, locul sacru de refugiu), păstra încă nuanţe de izolare fermă. La limită, chiar de genialitate neînţeleasă, vezi Saint-Paul-de Mousole pentru Voh Gogh sau sanatoriul doctorului Şuţu din strada Plantelor pentru Eminescu.

Azilul, ca loc de recluziune, nu a avut niciodată o mare importanţă la noi. Deseori marginalizat, spitalul, azilul, sanatoriul nu au făcut niciodată concurenţă grădinii sau cafenelei bucureştene. Ca dovadă, lipsa lor aproape totală din scrierile împătimiţilor Capitalei (Crutzescu, Ştefan Ionescu, Bacalbaşa, Potra, Giurescu).

Bacalbaşa încearcă să facă o binevenită excepţie, confirmînd însă regula: într-o succesiune cvasi-brută de evenimente pot apărea şi referiri la instituţiile cu specific sanitar. Excepţia se raportează, de altfel, la un singur nume: azilul Elena Doamna.

26 ianuarie 1995: Încerc să aflu topografia actuală a locurilor. Şoseaua Panduri, în partea de după Academia Militară, începe, firesc, cu căminul de studenţi şi se continuă cu „Sala de jocuri sportive" a Universităţii, plus cîteva săli ale Facultăţii de Chimie. Urmează, la nr. 92-94, decedata redacţie a revistei **Incotro**.

La nr. 90-92, I.C.P.E.A.R., „Institutul de Cercetări şi Proiectări pentru Epurarea Apelor Reziduale", fostul azil „Elena Doamna", adăugînd şi Biblioteca Facultăţii de Chimie. Întreb portarul (care adunase în jurul unui radiator din „turnul" său o mare parte din angajaţii Institutului) ce ştie despre vechea clădire, aflînd că: I.C.P.E.A.R. funcţionează aici din 1978; înainte de această dată, „clientela" era formată din elevele Liceului Pedagogic (fiicele „fetelor de la Elena Doamna" care, în 1882, vindeau lapte la un chioşc din Cişmigiu, atrăgînd atenţia lui Bacalbaşa); azilul se învecina odinioară chiar cu aripa de nord-vest a Palatului Cotroceni (actuala Preşedinţie a României), ulterior făcîndu-se loc în zonă şi Trustului „Carpaţi" (!) (observ lipsa oricărei indicaţii pe clădirea ce i-ar corespunde). Azilul avea şi o capelă, astăzi transformată în loc de întîlnire a rocker-ilor (dacă dăm crezare **Românei libere** din 6 ianuarie 1995), după ce cîţiva ani aparţinuse alpiniştilor de ocazie. Lîngă, ar fi trebuit să se afle, urmînd indicaţiile lui Bacalbaşa, statuia celei căreia azilul îi purta numele. Statuia întemeietorului, Carol Davilla, a avut mai mult noroc, situată în faţa Facultăţii de Medicină, protejată de un gard înalt, şi totuşi ţintă a nelipsiţilor bulgări şcolăreşti. Dar din 1921 s-au schimbat multe, inclusiv atracţia sexuală: singura inscripţie de pe zidurile capelei este „78103301, relaţii cu femei". Opt cifre, cam mult pentru un telefon al tradiţionalului nostru oraş.

În rest, cîini, Tipografia Universităţii Bucureşti, noroi, linişte...

B-dul 1 Mai: peisajul se modifică. Clinica „Filantropia" şi Spitalul de Obstretică şi Ginecologie cu acelaşi nume rămîn populate, chiar în exces uneori. Prezentul contează, istoria e o anexă. Nimeni nu ştie decît ce s-a întîmplat de la începutul săptămînii. Amintirile personalului nu „sar" mai jos de 1990. În plus, tăcerea cronicilor e un adevărat tabu: aflăm doar despre Hanul Galben (actualul bar „Bambi" de lîngă Cimitirul Evreiesc, după aspect şi culoare), de Mahalaua Dracului, unde Luchian a locuit între 1907-1909 şi Piaţa Filantropiei (actualmente 1 Mai). Nu putem să uităm numele dispărutelor personaje: clucerul Preda, Ivoncea Gherase, Dinu Precupeţu, Iancu Stenar. Şi asta nu din cauza unei memorii cu multe capcane, ci poate din plăcuta alăturare a lor cu Philos şi Anthropos, prieteni de nedespărţit.

Radu CARP

IPOSTAZE

La Aristotel

Mila este un element foarte prezent în cultura greacă: după părerea lui Aristotel, ea constituie resortul tragediei. Nu este aici importantă în sine, ci ca expresie a tragicului. Mila nobilă, aceea pe care este lăudabil să o simţi, este distinctă de mila sensibilă.

Mila este definită ca o durere resimţită la vederea suferinţei altuia. Cauza milei este deci răul, dar răul suferit de altcineva. Ea nu este o pătimire centrată asupra celui ce o simte, ci o „compătimire", o „simpatie". Iată de ce, a simţi milă implică a avea ceva comun cu cel care suferă: esenţialmente, comunitatea de natură este cea care face mila posibilă. „Împărtăşeşti - spunea Aristotel - durerea pe care cineva o îndură, în proporţie directă cu comunitatea de natură".

Această simpatie poate fi simţită în faţa unei suferinţe fizice sau spirituale şi va fi diferită în funcţie de aceasta. Elementele care condiţionează naşterea milei sînt subtil descrise în **Retorică** demonstrînd că mila nu apare decît în măsura în care nenorocirea cuiva ni se poate întîmpla şi nouă.

Deschiderea spre celălalt ajunge deci la sine: pasiunea este altruistă în plan secund. Însăşi existenţa milei se fondează pe o pasiune mai puternică, de la care îi vine puterea, şi anume teama să nu mă lovească şi pe mine nefericirea care s-a abătut asupra altuia.

Să notăm că aceste două pasiuni sînt mereu evocate împreună în **Poetică**, şi că Aristotel le dă definiţii simetrice, prin care fiecare trimite la cealaltă: „In general vorbind, stîrnesc teamă toate lucrurile care, întîmplîndu-se altora sau ameninţîndu-i, sînt capabile să trezească milă". Există anumite obstacole care împiedică apariţia milei, şi din analiza acestora reiese limpede că fundamentală este teama pentru sine: „Mila nu îi afectează nici pe aceia care au o teamă prea puternică, căci nu poţi să simţi milă atunci cînd nu te gîndeşti decît la propria ta suferinţă".

Altruismul acestei pasiuni se bazează în ultimă instanţă pe un egocentrism care îi dă întreaga forţă: nefericirea altuia poate să devină a mea. Se regăseşte deci acea lege a gravitaţiei evocată de Simone Weil, potrivit căreia nici o pornire a vieţii pasionale nu poate, singură, să depăşească instinctul care îl centrează pe individ asupra sieşi, în mod fundamental.

In ciuda egocentrismului inerent milei, descentrarea relativă pe care o aduce face din ea o excelentă predispoziţie către justiţie. De altfel, în această lumină trebuie judecată asprimea lui Aristotel în ceea ce priveşte compasiunea mamelor pentru copiii lor care suferă pe drept: după el este vorba de o manifestare anormală de milă, de vreme ce copilul este pedepsit spre binele lui.

Dimpotrivă, mila este nu numai asumată, ci chiar întărită prin virtutea de a fi just. Într-adevăr, omul drept este acela dispus să-i dea altuia binele ce i se cuvine, şi să-şi asume partea ce îi revine din eforturile şi strădania comunităţii. A fi drept implică aşadar sensibilitatea la nevoile celuilalt, la fericirea sau la nefericirea lui. Omul insensibil nici măcar nu percepe bucuria sau suferinţa altuia, şi această insensibilitate îl face inapt de cunoaşterea necesară exercitării justiţiei.

Mila nu este decît o predispoziţie către dreptate, dar ea îi dă celui ce o are prin natură o perfecţiune în exercitarea justiţiei la care omul insensibil nu va ajunge. Apare aici un raport asemănător aceluia care există între omul temperat şi cel moderat. Amîndoi practică virtutea temperanţei, însă unul luptînd împotriva înclinaţiei sale naturale, celălalt în armonie cu ea. Atunci cînd armonia este realizată ne aflăm în faţă „actului frumos-şi-bun" care constituie perfecţiunea grecească.

Aşa cum spuneam, calitatea de a fi just întăreşte mila: într-adevăr, dreptatea „mai strălucitoare ca luceafărul", după cum scria Euripide, adică mai presus de celelalte virtuţi morale, ne face să tindem către fericirea celuilalt. Iar fericirea implică mult mai mult decît o bună situaţie materială, ea este o perfecţiune a iubirii şi a înţelegerii care apare în contemplaţie şi prietenie.

Omul drept - care în mod necesar tinde către fericire - va fi sensibil nu numai la suferinţa fizică a semenului său, ci în primul rînd la pierderea acelui bun de nepreţuit care este fericirea. Se va înduioşa cu atît mai tare la nefericirea altuia cu cît acesta, prin valoarea sa personală, nu o merita. Se poate spune că mila sa va fi direct proporţională cu experienţa sa în ceea ce priveşte fericirea. Numai cel care a cunoscut măcar o dată contemplaţia poate măsura suferinţa pe care o aduce privarea de ea. In experienţa propriei sale perfecţiuni, omul găseşte resursa unei deschideri spre celălalt a cărei limită este doar limita acestei experienţe. Legea gravitaţiei va fi atunci depăşită, deoarece mila pe care o resimte cel drept nu este legată de posibila nefericire proprie - urmare egoistă a unei simpatii -, ci numai de răul care îl distruge pe semenul său. Capacitatea de compasiune va fi aşadar cu atît mai dezvoltată cu cît experienţa fericirii spirituale va fi mai puternică.

Henri WILHELM

profesor asociat la Universiatea Bucureşti

Traducere de Dolores TOMA

În Evul Mediu

„Ainz sousfrirai por li grief penitance,
Tant que pitiez et merciz l'en prendra."

Versurile din al doilea **Cîntec** al lui Thibaut de Champagne, rege al Navarei şi poate cel mai mare dintre truveri, dezvăluie o perspectivă asupra milei diferită fără doar şi poate de cea actuală.

Dacă astăzi conceptul de „milă" a căpătat o accepţie peiorativă - a spune cuiva „mi-e milă de tine" înseamnă a-l devaloriza - nu tot aşa stăteau lucrurile în Evul Mediu. Gîndirea, morala, arta şi viaţa de zi cu zi erau indisolubil legate de creştinism, se hrăneau din el, se întemeiau pe el. Omul ştia că a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Mai ştia că Dumnezeu s-a făcut om din dragoste pentru el şi că a deschis o cale pe care toţi oamenii sînt datori să meargă.

Creştinismul propunea aşadar pentru întîia dată realitatea unui Dumnezeu cuprins de milă pentru suferinţele oamenilor, mişcat de necazurile şi de durerile lor, lucru de neconceput pentru filosofia antică.

Din perspectivă creştină, Dumnezeu este tocmai „bogat în milă". Îmbrăcîndu-se, din dragoste pentru noi, cu firea omenească, „a coborît în domeniul simţirii" după cum spune sfîntul Clement din Alexandria în **Stromateis**, a hotărît de bună voie să simtă pentru oameni şi împreună cu ei. Cu privirile aţintite spre cer, spre veşnicie, omul medieval îşi găsea model în Isus Cristos. Asemeni lui şi omul trebuia să fie bogat în milă din dragoste pentru semenul său. Interesant este că franceza medievală se foloseşte de doi termeni pentru a desemna conceptul de milă: **pitié**, care însemna, ca şi astăzi, milă, pietate, dar şi grijă („del cors ai et pitié et pesance" spunea un alt truver, Conon de Béthune) şi **merci**, termen care nu mai are echivalent în limba de azi, cel puţin nu în sensul de milă, şi care însemna mai degrabă îndurare. **Pitié** s-ar situa pe plan orizontal, iar **merci** pe plan vertical. **Merci** ar putea desemna nivelul divin al îndurării Creatorului faţă de făptura sa, iar **pitié** pe cel uman, al milei faţă de semeni, mila omenească încercînd să se constituie după modelul celei dumnezeieşti.

Fie că era **merci** sau **pitié**, mila nu implica niciodată egalitate, ci traducea atitudinea superiorului faţă de inferior, cu diferenţa că accentul nu cădea pe devalorizarea aceluia care stîrneşte milă, aşa cum se întîmplă astăzi, ci pe valorizarea celui ce se lasă înduioşat. Într-adevăr, doar cel puternic putea avea milă şi o putea acorda „pentru numele lui Dumnezeu, Tată şi Fiu deopotrivă" sau refuza, aşa cum se întîmplă adesea în scenele de luptă corp la corp din cîntările de gestă sau din romanele cavalereşti. Astfel, în **Cîntarea lui Roland**, bătălia de la Roncevaux dintre franci şi sarazini este pe viaţă şi pe moarte, „sans merci" şi este interesant de remarcat că acest îndemn vine chiar din partea arhiepiscopului Turpin, care impune drept pocăinţă ostaşilor din ariergardă „să lovească aşa cum se cuvine".

Semn de putere, mila pentru cel slab şi care cere îndurare se confundă curînd cu noblеţea sufletească, iar lipsa de milă cu josnicia (**vilenie**). Împietrindu-şi inima şi refuzînd „să se lase cuprins de milă", năvalnicul cavaler Raoul de Cambrai, eroul cîntării de gestă omonime, se va face vinovat de un adevărat război civil, nu va afla nici el îndurare şi va cunoaşte o moarte înjositoare. E adevărat că Biserica recomanda insistent mila faţă de cel slab (văduva, orfanul), recomandare preluată, începînd din secolul al XI-lea, de instituţia cavalerească, ce o transformă în normă de comportament. E însă tot atît de adevărat că, din perspectiva eticii cavalereşti, a cere îndurare este semn de slăbiciune, ba chiar de laşitate.

Oricum, a avea milă este un har ce se poate cultiva prin obişnuinţa slujirii celuilalt. Pentru a fi însă bine orientată, mila cere „antrenament". Astfel, în acel itinerar al sufletului către Dumnezeu care este **La Queste del Saint Graal**, roman în proză din secolul al XIII-lea, unul dintre cavalerii aleşi să ducă la bun sfîrşit căutarea Graalului, pe numele său Bohort, este pus în faţa unei alternative dureroase şi descumpănitoare: trebuie să aleagă între mila pentru fratele său, în primejdie de a fi ucis, şi mila pentru o tînără necunoscută, în primejdie de a fi violată. Amîndoi îi cer ajutorul şi, după o scurtă luptă interioară, Bohort se hotărăşte să o salveze pe tînără. Atunci se vădeşte că, de fapt, totul fusese un miraj menit să-l facă să cadă în ispită. Nu e vorba aici, aşa după cum s-ar putea crede la prima vedere, de o dezumanizare ci, dimpotrivă, de mila corect distribuită ce traduce în cazul de faţă superioritatea spiritualului asupra a ceea ce e firesc, supremaţia castităţii, bine suprafiresc, ce primează în faţa sentimentelor firesti.

Demnă de atenţie este şi manifestarea fizică a milei în textele medievale. Poposind la castelul Cumplitei Aventuri, cavalerul Yvain, eroul romanului cu acelaşi nume de Chrétien de Troyes, este cnfruntat cu o priveliste ciudată: trei sute de domniţe, într-o mizerie cruntă, aflîndu-se sub puterea a doi fii de diavoli, se trudesc zi şi noapte să ţească, asemenea unor roabe. Ele îşi înalţă glasul într-o cîntare de jale, dezvăluindu-i cavalerului suferinţa lor fără sfîrşit. De ruşine, îşi pleacă fruntea şi plîng. Yvain le priveşte, apoi se întoarce brusc către ieşire. A doua zi le va elibera prin luptă de sub stăpînirea celor doi demoni. Intertextul este uşor de recunoscut: ajuns în Betania după moartea prietenului său Lazăr, Isus este adînc mişcat de durerea surorilor acestuia, Marta şi Maria. „Şi a lăcrimat Isus", spune sfîntul Ioan (11,35). Apoi s-a îndreptat îndată către mormînt, înviindu-l pe Lazăr. La prima vedere atitudinile par foarte diferite. Isus, cuprins de milă, plînge, în vreme ce cavalerul Yvain întoarce brusc spatele. Gest care, aparent, ar traduce nepăsarea şi lipsa de milă. Textul insistă însă în mod deosebit asupra întîlnirii privirilor: „el le priveşte şi ele îl privesc". Yvain se întoarce şi se îndreaptă către poartă tocmai pentru că, la rîndul lui, a fost cuprins de milă. Dar nu se cuvine unui cavaler să dea frîu liber lacrimilor. Mai mult, dacă ar face-o, ar spori ruşinea celor trei sute de tinere deoarece ele, ca şi el, aparţin aceluiaşi univers curtenesc al calităţii. Vitejia lui Yvain le va elibera de „infernul" cantităţii. Mila devine aici motor al acţiunii izbăvitoare de tip mesianic.

Noţiunea de milă îşi capătă însă deplina dimensiune în lirica medievală. Cuvîntul care o exprimă este **merci**, termen intraductibil, ce ar putea fi redat, imperfect, desigur, prin îndurare. Desemnînd de fapt atitudinea binevoitoare a Doamnei faţă de poetul-îndrăgostit, **merci** este un concept-cheie al liricii trubadureşti. Mult trebuie să se nevoiască îndrăgostitul pentru a dobîndi mila binevoitoare a Doamnei sale. Iubirea desăvîrşită (**fin amors**), vitejia (**prouesse**), generozitatea (**largesse**), smerenia (**soumission**), discreţia (**le bien celer**), echilibrul interior (**mezura**), îndelunga răbdare, supunerea de bună voie la tot felul de încercări, dintre care proba înfrînării (**asag**) nu este cea din urmă, pot spori valoarea îndrăgostitului (**pretz**), îl pot face să devină mai bun (**melhurar**) şi deci vrednic să iubească, dar nu-i garantează dobîndirea acestei îndurări binevoitoare (**merci**). Doamna este întotdeauna liberă a-şi dărui bunăvoinţa cui voieşte şi independent de meritul îndrăgostitului. A dobîndi mila binevoitoare a Doamnei înseamnă a se mîntui. **Merci** este în acest caz premisă şi condiţie a bucuriei (**joy**), termen cu mult mai complex decît în limba actuală şi care desemna o sporire, o exaltare a energiei vitale.

Libertatea absolută a Doamnei de a-şi dărui îndurarea şi gratuitatea perfectă a actului situează **la merci** în planul transcendent. Se cuvine să remarcăm că Doamna nu acordă niciodată (numai) **la pitié**, sentiment omenesc, ci **la merci**, ceea ce o ridică la nivelul divinităţii.

Este inutil să mai amintim că, în secolul al XIII-lea, modelul acestei îndurări în **miracolele** dramatice şi narative precum şi în lirica marială este Fecioara Maria, maica îndurării.

Sub acest aspect al milei - ca şi în multe alte privinţe - romanul **Tristan şi Isolda** reprezintă un „caz", o abatere de la regulile mentalităţii medievale. În finalul poveştii îndrăgostiţilor din Cornouailles, final datorat truverului anglo-normand Thomas, care se străduieşte sistematic să adapteze ireductibila dragoste-pasiune la canoanele eticii curteneşti, frapează recurenţa ideii de milă. Thomas nu foloseşte însă niciodată termenul curtenesc şi vertical de **merci**, ci pe acela, orizontal, de **pitié**, insistînd astfel pe dimensiunea **umană** a sentimentului şi pe relaţia de **egalitate** a celor doi în dragoste, în suferinţă şi... în milă! Egalitate care, din perspectiva **fin' amors**-ului reprezintă o erezie, dar pe care băutura fermecată de dragoste o instaurează şi o justifică pe deplin. Este poate singurul caz din literatura medievală în care „mila" - fie ea **pitié** - nu mai implică un superior şi un inferior, ci doi oameni cuprinşi de milă unul pentru celălalt, pentru suferinţa celuilalt, din dragoste pentru el.

Şi poate nu întîmplător cei doi termeni se regăsesc în accepţiile propuse în aceste rînduri - **pitié** pentru nivelul uman, **merci** pentru cel divin -, dar asociaţi, în **Epitaful** compus sieşi de magistrul Villon.

„Frères humains, qui après nous vivez,
N'ayez les cuers contre nous endurciz,
Car, se pitié de nous povres avez,
Dieu en aura plus tost de vous merciz."

Şi aici asocierea presupune şi propune o egalitate, privită însă dintr-un unghi diferit. A învăţa să ierţi chiar ceea ce pare de neiertat, înseamnă să înveţi să primeşti iertarea. Înseamnă să situezi cei doi termeni, uman şi divin, în aceeaşi perspectivă a iubirii creştine (**caritas**), pentru care vrednic de milă este în primul rînd păcătosul. Reuniunea celor doi termeni la Villon aduce o rază de lumină în acest sfîrşit de Ev Mediu atît de pesimist. Biruitoare nu e judecata, ci mila. Sau, aşa cum va spune mult mai tîrziu sfînta Tereza de Lisieux, „în amurgul vieţii, iubirea ne va judeca".

Mihaela VOICU

ALE MILEI

În retorică

Arta de a convinge cu ajutorul discursului constă şi în ştiinţa de a provoca sau de a domoli afectele sau pasiunile, cum le numesc filozofii pînă în secolul al XVIII-lea). Atunci cînd subiectul se pretează la acest lucru, oratorul trebuie nu numai să instruiască pe auditori dar să şi acţioneze asupra voinţei lor şi să încerce să le înduioşeze inimile: „Convingerea, afirmă Aristotel în **Retorica** sa, este produsă de dispoziţia sufletească a auditorilor cînd discursul îi face să resimtă o pasiune, cînd le provoacă un afect." Prin urmare, pasiunile, stările afective ale auditorilor pot influenţa şi modifica judecata acestora în sensul dorit de orator. În **Etica nicomahică**, Aristotel orînduieşte mila printre afecte; acestea din urmă îşi au originea în suflet ca şi facultăţile: „Numesc **afecte**, precizează el, dorinţa, mînia, teama, îndrăzneala, invidia, bucuria, prietenia, ura, regretul, mila şi, în general, toate cele cărora le urmează plăcerea sau durerea." El numeşte **facultăţi** ceea ce ne dă posibilitatea să resimţim toate aceste afecte, de pildă ceea ce ne face apţi să resimţim mînia sau durerea sau mila. În **Retorică**, Aristotel se ocupă pe larg de milă ca şi de celelalte afecte pe care le grupează în cupluri de contrarii. Definind mila, Aristotel arată că aceasta este o suferinţă provocată de vederea unui rău destructiv care se abate asupra unei persoane care nu merită acest lucru. Potrivit părerii sale, mila este provocată de o nenorocire nemeritată. Ne este milă şi pentru faptul că putem suferi şi noi sau persoanele dragi nouă din cauza unor nenorociri asemănătoare celor care au lovit pe alţii. Lucrurile care provoacă mila sînt cele penibile, dureroase sufleteşte şi mai ales acelea care pot provoca distrugerea fiinţei umane. Sînt dureroase şi înduioşetoare, chiar destructive sufleteşte, spectacolele diferitelor feluri aducătoare de moarte; sînt penibile bătrîneţea, bolile, foametea, singurătatea, lipsa de prieteni. Toţi marii autori de retorici, dar mai ales Cicero şi Quintilian, au subliniat că marele secret pentru a emoţiona pe alţii este acela ca însuşi oratorul să pară că este emoţionat: „Cum vrei, spune Cicero în **De Oratore**, ca judecătorul să se mînie împotriva adversarului tău, dacă tu ca orator rămîi rece şi insensibil, cum vrei ca el să cedeze milei dacă totul, adică gîndirea, cuvintele, vocea, fizionomia nu aduc dovada durerii tale?"

Aristotel scoate în relief în **Retorica** sa şi faptul că semnele sau indiciile nenorocirilor pot provoca mila, de exemplu veşmintele celor care au murit de o moarte violentă, orice obiect care evocă amintirea lor, cuvintele pronunţate în momente grele de suferinţă, toate acestea sînt susceptibile să emoţioneze pe auditori. Cicero, în **De Oratore**, arată că pentru a provoca mila auditorilor, oratorii rupeau în faţa acestora veşmintele bătrînilor soldaţi sau generali ai Imperiului şi arătau judecătorilor şi mulţimii cicatricele unor răni îngrozitoare pe care aceştia le suferiseră pe cîmpurile de bătălie.

În tragedia **Iulius Caesar** de Shakespeare, Marc-Antoniu adună pe cetăţeni în jurul corpului neînsufleţit al lui Caesar şi le arată mantaua acestuia străpunsă de pumnale şi pătată de sînge. Această privelişte îi emoţionează profund, le provoacă mila şi le aprinde dorinţa de răzbunare. Istoria mantalei lui Caesar serveşte drept introducere la acţiunea de provocare a milei. Cu ajutorul unor figuri retorice, Marc-Antoniu redă scena îngrozitoare a uciderii lui Caesar: „De mai aveţi în ochii voştri lacrimi, Să le vărsaţi vă pregătiţi. Această manta o ştiţi de mult. Mi-aduc aminte întîia oară cînd a pus-o Caesar. Era în cort într-un amurg de vară, în ziua în care înfrînsese pe Nerviţi. Priviţi, Cassius pe aici a înfipt pumnalul şi ce tăietură a făcut aici Casca cel invidios!" Marc-Antoniu subliniază că nu rănile făcute de pumnalele conjuraţilor l-au doborît mişeleşte pe Caesar, ci ingratitudinea, cruzimea şi trădarea lui Brutus i-au dat lovitura de graţie: „Iubitul Brutus pe aici înfipse pumnalul. Şi lama blestemată scoţînd-o, sîngele lui Caesar, iată, afară năvăli să vadă de ce iubitul Brutus ciocănise-n poartă aşa cîineşte. Brutus pentru Caesar era, precum o ştiţi, un înger."

Referirea din nou la mantaua lui Caesar pe care mulţimea din forum o vede însîngerată este destinată să-i facă pe auditori să se înfioare de groază şi să le provoace o mare milă: „Şi în mantie ascunzîndu-şi faţa, sub coloana lui Pompeius ce şiroia de sînge, căzu măreţul Caesar."

Dacă pentru a provoca mila oratorul trebuie să

© S. Ghelie

resimtă el însuşi acest sentiment şi să-l manifeste prin discurs, tot el trebuie să trateze acest afect cu sobrietate şi discreţie, deoarece sufletul încetează de a mai fi impresionat de ceea ce este violent şi durează. De aceea, oratorul nu trebuie să exploateze prea mult sentimentul de milă în discurs pentru că, aşa cum se precizează în **Retorica dedicată lui C. Herennius**: „Nimic nu seacă mai repede decît lacrimile."

Ion MURĂREŢ

În viziunea românească a lumii

„Mila – ordine anacronică"

Am aşezat între semnele citării formularea de mai sus, pentru că ea dă titlul unui capitol din cartea lui Ovidiu Papadima **O viziune românească a lumii**, iar folosirea ei vrea să-i atragă atenţia cititorului acestor rînduri că adevăratul participant la dezbaterea găzduită de **Dilema** este - sigur, prin mijlocirea poate neîndemînatică a celui care semnează acest articol - profesorul Ovidiu Papadima. Cartea, ale cărei prime capitole se năsteau prin 1936, era terminată în anul 1938, dar manuscrisul a avut de aşteptat pînă în 1942. Alte vremi „aspre" au împiedicat apoi această lucrare să-şi ocupe locul firesc în bibliografia demersurilor ce au încercat, în timp, definiri ale spiritualităţii româneşti. Ea apare acum, în retipărirea asigurată de Editura Saeculum I.O. (un gest pe care nu pot să-l laud îndeajuns), după cincizeci şi trei de ani, într-o a doua ediţie, „revizuită".

Cărei „lumi" româneşti îi este proprie această „viziune asupra lumii" examinată de profesorul Ovidiu Papadima? Autorul îl previne pe cititor că i-a interogat pe „cei care tac" (nefiind, de altfel, singurul învăţat român care - încercînd să „identifice" - a scormonit depozitele **oralităţii**), pe cei al căror „discurs" este compus din obiceiuri şi rezistenţe, din datine şi supravieţuiri, din cutume şi alcătuiri verbale ce au avut ca mijloace de transmitere, fixare şi perpetuare uneltele faimosului traseu „de la gură la ureche", pe cei ce au structurat toate „formele de viaţă spirituală anonimă şi colectivă" ale poporului român (de aici încolo citatele sînt trase aproape în exclusivitate din cartea profesorului Papadima), pe cei ce au asigurat - prin conservatorism - persistenţa şi dăinuirea, pe locuitorii universului românesc rural. „Lumea folclorică" (investigată evident şi pe palierul mentalului) l-a interesat pe învăţat (o lume pe care modernitatea urbană o deformează treptat, tocindu-i şi estompîndu-i valorile), o lume ce îşi dezvăluie armonia perfectă a structurilor prin trasee sinuoase, o lume care, cercetată în sine, este în stare să-şi dezvăluie totalitatea organică, unitatea şi - mai cu seamă - unicitatea definibilă ca **specificitate etnică**. Aceste principii specifice, cu expresii în „gînd" şi în „existenţa" foarte concretă, organizează un univers preocupat insistent de construcţiile macro- şi microcosmice, un univers cu ceremonialuri proprii, cu un protocol şi o etichetă particulare, româneşti. Acest mod de a construi şi de a organiza - potrivit unei „viziuni" - **pe românește**, această modalitate de a căuta şi de a defini „ordinea" sînt puse în sistem - socoteşte autorul - de matricea creştină, intim amestecată în etnogeneza românilor şi în modelarea spiritualităţii lor. Ordinea de viaţă românească („etică în adîncul ei şi estetică în expresiile sale") este o „ordine creştină, adică puternic orientată spre transcendent. Dar creştinismul său e ortodoxie, şi ortodoxia sa e românească. În consecinţă nu va căuta deloc să-l despartă pe om de trupul lui, de viaţă, de pămînt. Perspectivele sale vor fi totdeauna cosmice şi totuşi necontenit umane. Omul va considera deopotrivă drept a lui Dumnezeu şi lumea pămîntului ca şi pe cea cerească. De aceea nu le va vedea luptîndu-se, ci armonizîndu-se într-o adîncă întrepătrundere".

Trei ar fi - în înţelegerea profesorului Papadima - ideile, „stîlpii" care sprijină viziunea românească a lumii: „Conştiinţa armoniei perfecte, în care Dumnezeu a îmbinat toate aşezările firii; conştiinţa muncii nu ca efort de schimbare a pămîntului, cum e tehnica modernă, ci ca împlinire a legilor naturii; şi **ideea de milostenie** (subl. mea-D.H.M.), pentru a reda lumii ceea ce prisoseşte omului. E ceva, deci, iarăşi cu totul opus îndîrjitei adunări de avuţii, ce caracterizează vremea de astăzi".

Fie-mi îngăduit să observ - şi nu doar în treacăt - că lîngă vocabula **milostenie** („cuvînt care astăzi ne sună nouă, modernilor, departe de suflet şi străin în haina lui slavonească: **milostenia**, o vorbă care parcă evocă alte vremi, altă mentalitate"), din care Ovidiu Papadima face un veritabil concept fundamental al unei întregi structuri mentale, zăbovise, cu aproape trei veacuri în urmă, şi Udrişte Năsturel, învăţatul consilier şi cumnat al lui vodă Matei Basarab. Subtil, ca în mai toate „ieşirile" sale în cîmpul literelor şi avantajat în acest caz de idiomul pe care îl folosea - slavona, Năsturel defineşte generozitatea sorei sale, Doamna Elina, patroană a tipăririi - în 1649, la Tîrgovişte - a unui **Triod Penticostar**, printr-un „joc etimologic". Precum cîndva Isidor din Sevilla (în **Etymologicum libri**) ori Balthasar Gracián (în **El Criticón**), Udrişte Năsturel „etimologizează", căutînd evident să edifice lauda, dar punîndu-şi exerciţiul sub protecţia „filosofiei lui Platon" (din **Kratylos**), printr-o derivare a numelui sorei sale de la cuvîntul grecesc **eleos**, „milă, milostivire". În aceeaşi epigramă, el explică sensul lexemului grecesc: „Că la greci este Eleos, ce-nseamnă milă". Articolul cu pricina (**milostĭ**) din **Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum** (Viena, 1862, p. 368) al lui Fr. Miklosich - „eleos, misericordia" - ne spune că informaţiile lui Năsturel într-ale clasicităţilor erau absolut exacte.

Îi dau din nou cuvîntul profesorului Ovidiu Papadima: „Ordinea creştină a vieţii e întemeiată pe milostenie. Popor profund creştin, noi românii am păstrat această ordine de viaţă pînă astăzi, acolo unde sîntem mai curaţi ca fire, în lumea noastră ţărănească. Ar părea ciudată, de la început, această împerechere de termeni: ordine şi milostenie. Ordinea presupune respectare de norme rigide. Milostenia înseamnă tocmai revărsare de prea plin sufletesc, spontaneitate. Tocmai acesta e miracolul creştin pe care l-a realizat - mai întreg decît multe alte popoare - neamul nostru; a făcut din milostenie principiul de temelie al vieţii sale, şi sufletesc şi material. A făcut din puterea imensă a milei elementul de închegare armonică a existenţei sale sociale. Ca să ajungă aici, a lărgit noţiunea de milostenie de la înţelesul de fantezie sufletească la acela de datorie faţă de sine însuşi, ca şi faţă de Dumnezeu. Dar şi aceasta era prea puţin. Şi atunci a coborît legea morală pe pămînt şi a făcut-o obişnuinţă de viaţă. Ţăranul arhaic dăruieşte celor ce au mai puţin decît el, nu fiindcă vrea să urmeze din cînd în cînd unei porunci morale abstracte, scrise ori spuse, ci pentru că îl aduce la faptul milosteniei întreaga alcătuire a vieţii sale sociale, cu tot ceremonialul ei hieratic".

Funcţia fundamentală a **milosteniei** este, prin urmare, aceea de a construi relaţia - capitală pentru românii ce înţeleg existenţa pămîntească doar ca o preparare pentru traiul veşnic „de dincolo" - dintre lumea „aceasta" şi lumea „viitoare", eternă şi avînd - ne spun textele citate de autor - o firească închipuire agrestă. Toate marile secvenţe ale trecerii omului pe pămînt - naşterea, căsătoria, moartea - sînt prilejuri, codificate îndelung, de exercitare a generozităţii. Protocolul botezului include un şir întreg de „daruri" şi „pocloane" prin care comunitatea sprijină, material şi spiritual, intrarea pruncului în viaţă. Nunta, remarcabilă „înscenizare" (spunea Nicolae Cartojan), asigură locul potrivit intervenţiilor ordonate de acelaşi „miracol universal" al milosteniei. La fel înmormîntarea. Dincolo însă de aceste concretizări, supuse evident unei etichete (în care formalizarea - ca să nu mai vorbim de „deraierile" moderne - a estompat cumva vechiul rost creştin), relaţia fundamentală asigurată de milostenie transpare, în lumea folclorică, şi prin alte datini cu apariţii pe întregul întins al „calendarului" popular (adică al **vieţii**). Darurile date colindătorilor, cele oferite membrilor săraci ai comunităţii (dar făcute cu „inimă bună", căci ofrandele ipocrite nu sînt acceptate - ne previn unele colinde), un soi de „protecţie socială" perpetuă, complicata serie a sărbătorilor **Moşilor** (mai mult de douăzeci într-un an), toate momente „instituţionalizate" de comunicare, prin „pomeni", cu sufletele dispăruţilor - fac din milostenie nu doar o prestaţie ce produce „degrevări" spirituale autorilor atenţi la propriul „viitor" sau gata să-i ajute în „călătoriile" extramundane pe cei morţi, ci şi un factor activ în conservarea acelei armonii dintre „aici" şi „dincolo" în care sufletul românesc a crezut întotdeauna.

Sigur că se poate naşte din nou întrebarea: „Cărei «lumi» româneşti îi este/era proprie această **idee**?". Prudent (dar şi vădit îngrijorat de asaltul modernităţii deformatoare, pe care o constată, dar nu pare a o contesta), autorul zice în **Lămuriri**: „Într-un anume chip, cartea aceasta înfăţişează mai mult ceea ce am uitat, ceea ce pierdem, decît ceea ce avem încă sigur. Şi ceea ce pierdem e atît de mult, încît explică şi secretul persistenţei noastre miraculoase în istoria atît de vitregă. Cu asemenea armură sufletească, era imposibil să nu rezistăm. Dar totodată ne bat gînduri sumbe de viitor; fără ea, cum vom răzbi, cînd primejdii şi ispite tot atît de mari ne pîndesc? Ce va deveni sufleteşte ţărănimea noastră...?" Titlul capitolului comentat de mine mai sus - **Mila, ordine anacronică** - îşi află aici o explicaţie.

Dan Horia MAZILU

Un studiu de caz

De la milă la filantropie nu e decît un pas. Au, cred, cele două sentimente (pentru că, nu-i aşa?, nu sînt concepte), de fapt, sferele încrucişate. Aşa mi se înfăţişează cele două sentimente în definirea lor de către DEX, care, pentru milă, precizează că e un sentiment de înţelegere şi simpatie faţă de suferinţă sau nenorocirea cuiva iar pentru filantropie că ar fi acţiunea de binefacere întreprinsă în folosul oamenilor săraci. Deşi, în DEX, mila e definită drept un sentiment iar filantropia o acţiune, e evident că fac parte, amîndouă, din aceeaşi familie. Milostenia ca şi filantropia sînt acţiuni. Între milostenie şi îndurare, cealaltă accepţie a milei (tot după DEX), şi filantropie apropierile sînt mai lesne de stabilit. Nu de milă m-aş ocupa aici, deşi bunicul meu patern mă învăţase, copil fiind, să ajut pe cel care îţi cere îndurarea chiar dacă, uneori, abuzează. Pentru că, mă povăţuise bunicul, dacă un om a ajuns la dramatica decizie de a apela la compasiunea semenilor trebuie ajutat. Şi mila (sau milostenia) şi filantropia sînt acţiuni melioriste, încercînd să ocrotească pe cel în nevoie. Nimic mai omeneşte decît posibilitatea exercitării eficiente a acestei stări de fapt. Filantropia, ca acţiune protectoare, o întîlnim peste tot în lume şi, fără ea, cu siguranţă că lumea ar fi mai aspră, mai sălbatecă. Lumea modernă încurajează, pe cale legislativă, filantropia ocrotitoare. La urma umrei, ce alta decît expresii ale filantropiei sînt numeroasele forme de sponsorizare, prin Fundaţii şi aşezăminte de tot felul, care acordă burse şi alte stipendii? Fără ele, cu siguranţă, lumea intelectuală în formare (vreau să spun tineretul intelectual) ar fi fost altfel sau n-ar fi fost deloc.

Pornind de aici, aş voi să mă refer la fenomenul filantropiei organizate de stat sau cea din iniţiativă particulară în vechea Românie. Mai are circulaţie în anumite medii ideea că intelectualitatea românească de pînă la război provenea din lumea avută. Fireşte că nu poate fi negată această componentă. Dar orice analiză statistică dovedeşte că majoritatea intelectualităţii româneşti antebelice provenea din mediul ţărănesc şi s-a format, în proporţie hotărîtoare, prin burse de stat sau stipendii particulare. Şi nici nu e adevărat că intelectualitatea de provenienţă modestă alimenta straturile de jos sau medii ale intelectualităţii, elitele provenind exclusiv din protipendadă. Se pot cita cazuri de profesori universitari sau înalţi magistraţi şi generali care proveneau şi din medii modeste. Şi de n-ar fi fost sistemul bun de organizare al burselor (pentru licee şi universităţi, inclusiv pentru specializare în străinătate) negreşit că intelectualitatea românească de prestigiu ar fi fost mai restrînsă.

Să citez, spre ilustrare, un studiu - cum spun sociologii - de caz, care fixează realitatea fenomenului înfăţişat mai sus. Titu Maiorescu, nepot de ţăran, era fiu de profesor lipsit de mijloace. Se ştie că în 1851 Titu Maiorescu a devenit elev la vestitul colegiu academic vienez Theresianum, cel mai bun din întreg Imperiul habsburgic. Leafa lui Ioan Maiorescu, tatăl lui Titu (atunci trimis oficial al românilor ardeleni la Viena), era modestă, încît cheltuielile casei (atunci, pentru scurt timp, familia întreagă locuia în capitala imperiului bicefal) şi taxele şcolare ale fiului depăşeau plafonul venitului. Ioan Maiorescu s-a gîndit la un stipendiu, altfel spus la o bursă care să subvenţioneze ridicatele costuri ale întreţinerii fiului său la un colegiu foarte scump cum era Theresianum. A solicitat stipendiul încă în primăvara lui 1853 de la autoritatea ecleziastică transilvană. În 6 martie 1853 Ioan Maiorescu îi scria lui Timotei Cipariu: „Episcopul la plecare m-a îmbiat la mine acasă cu un stipendiu pentru Titu. Eu îi scriu acum că, zău, mi-ar prinde bine acel ajutor. Eu cred că episcopul va propune lucrul în Consistoriu şi te rog să mă înştiinţezi". Dar, ca de obicei, birocraţia se mişca greu şi la 5 august 1853, o nouă scrisoare îl chestiona pe Cipariu: „Nu-mi scrii nimica. Ce aţi făcut cu suplica mea pentru stipendiu? Iacă trimit şi testimoniul copilului din acest semestru. Te rog să-l dai la Consistoriu or episcopului ca să-l puneţi lîngă celelalte şi să însemnaţi pe suplică «trimis mai tîrziu». Comparînd cu cele trecute vei vedea că Titu merge înainte. Te rog să-mi scrii cum merge lucrul cu stipendiul ceruţ". Prea mult noroc nu a avut nici de astă dată. Aşa reiese dintr-o altă scrisoare către acelaşi Timotei Cipariu, purtînd data tocmai de 16 martie 1855: „Ştirea despre stipendiul Titului o căpătasem cu 6 zile mai înainte, cu toate acestea îţi mulţumesc pentru interesul ce ai avut în aceasta. Astăzi mulţumesc şi Mitropolitului de la care capeţi scrisoarea aceasta. (Cf. Ştefan Manciulea, **Titu Maiorescu bursier al Blajului**, 1941, p. 5-6). După alte informaţii, Ioan Maiorescu ar fi obţinut subvenţia încă în 1853 din fondurile speciale ale episcopului. Stipendiul din 1855 provine dintr-o altă sursă şi anume din fondul Ramonţai. În 1856, la redeschiderea cursurilor Theresianumului, Titu Maiorescu a devenit elev intern, costurile pentru întreţinere mărindu-se. Evident, Ioan Maiorescu, lipsit de mijloace, a apelat, din nou, la o subvenţie pentru întreţinerea fiului său la acest cel mai bun dar şi cel mai costisitor liceu vienez, populat cu fii de conţi, înalţi demnitari, moşieri. Prin prietenii săi blăjeni, Ioan Maiorescu a apelat, acum, la bursa din fondul Ramonţai (după numele filantropului donator). Această bursă era administrată de un comitet şi se acorda, potrivit clauzelor donatorului, unui elev (student) român care studia la Viena şi se distingea în cunoaşterea limbii germane. Evident, probarea cunoştinţelor de limba germană se făcea prin certificate şcolare, reînnoite anual. Dacă se constatau deficienţe la învăţătură, bursa era imediat sistată. Ioan Maiorescu s-a adresat, oficial, acestui comitet şi a cerut pentru fiul său o bursă. Şi prezentînd certificatele la învăţătură, toate strălucite, mai rugîndu-se şi de prietenii influenţi, a obţinut bursa solicitată. Bursa era de 60 de florini anual şi a fost vărsată timp de trei ani şcolari (1856/1857, 1857/1858, 1858/1859). Titu Maiorescu, elev, nu a ştiut că este bursier (ceea ce spune mult de relaţiile dintre tată şi fiu), crezînd, pînă tîrziu, că întreţinerea la studii o suportase părintele său şi prinţul Barbu Ştirbei. Foarte tîrziu, tocmai în 1910, cînd Titu Maiorescu avea 70 de ani, a aflat, dintr-un studiu al lui Elie Dăianu, despre bursa Ramonţai. A cerut, de îndată, celor în drept informaţii despre valoarea bursei. I s-a răspuns că ar fi beneficiat de această bursă timp de patru ani, valoarea întregului stipendiu ridicîndu-se la suma de 240 de florini. Titu Maiorescu, acum om cu stare materială înfloritoare, a decis să înapoieze fondului Ramonţai întreaga sumă. La 23 aprilie / 5 mai 1910, la Berlin fiind, Maiorescu expediază următoarea scrisoare către arhiepiscopului Victor Mihaly: „Am onoare a vă aduce la cunoştiinţă că am expediat astăzi prin mandat poştal, la adresa Excelenţei Voastre, suma de 480 coroane pentru fondul cultural al Arhiecezei Alba Iulia şi Făgăraş. Astfel am restituit în întregime stipendiul primit ca şcolar în anii 1856-1859 din fundaţiunea Ramonţiană" (Cf. Titu Maiorescu, **Jurnal**, Caiet 29, BAR, f. 46 recto). Se pare că bătrînul Ioan Maiorescu, aşa cel puţin ştia fiul său tot mai tîrziu, a obţinut pentru anii 1857 şi 1858 un stipendiu pentru studiile fiului său şi din partea domnitorului muntean Barbu Ştirbei. În acest fel a rotunjit bursa Ramonţai, probabil insuficientă.

Şi studenţia lui Titu Maiorescu a fost subvenţionată. În toamna lui 1858 tînărul Titu Maiorescu (avea 18 ani) pleacă (aceasta a fost decizia tatălui său) la Berlin, devenind student al unversităţii din capitala Prusiei. Bursa Ramonţai a mai putut fi prelungită încă un an, la care bătrînul Maiorescu spera să se adaoge stipendii din partea lui Barbu Ştirbei. Fostul domnitor, locuind acum la Viena, i-a promis ajutor lui Ioan Maiorescu. Ajutorul trebuia să-l încaseze tînărul student de la o firmă comercial-financiară Curti, din Viena. S-au păstrat scrisori ale lui Titu Maiorescu către tatăl său care dau relaţii despre umilitoarele intervenţii pe lîngă Ştirbei şi casa Curti pentru obţinerea subvenţiei promise. S-a descurcat cu meditaţiile particulare pe care le-a căpătat, primind - cînd şi cînd - subvenţii din partea lui Ştirbei (din scrisori nu reiese limpede dacă din partea fostului domnitor Barbu sau a fiului său George). A urmat cursurile anului I la Facultăţile de filozofie şi drept, izbutind, în 1859, să-şi ia şi doctoratul în filozofie la Universitatea din Giessen. În august 1859 Titu Maiorescu s-a înapoiat în vacanţă în ţară, la Bucureşti, unde tatăl său, din aprilie, funcţiona ca director al Eforiei instrucţiunii publice. Tatăl său a decis ca Titu Maiorescu să se înscrie la un concurs pentru obţinerea unei burse în vederea studierii, la Universitatea din Paris, a Facultăţii de Litere, cu obligaţia de a-şi lua şi doctoratul. A reuşit cu brio la examenul de bursă şi, în octombrie 1859, a plecat la Paris, de astă dată cu studiile puse la adăpost sub raport financiar. Peste trei ani, Titu Maiorescu revenea la Bucureşti, cu studiile terminate (licenţiat în Litere şi doctor în Drept). Fără bursa filantropului Ramonţai, a stipendiilor lui Barbu Ştirbei (chiar aşa precare cum au fost) şi bursa obţinută de la Eforia Şcoalelor din Bucureşti, Titu Maiorescu nu şi-ar fi putut face studiile. Filantropia (particulară şi de stat) a fost, se vede bine, salvatoare. Fără ea, Maiorescu n-ar fi devenit ceea ce, în mod strălucit, a fost.

Mai tîrziu, după 1864, cînd s-a înfiinţat Junimea, Maiorescu a avut ideea colectării unui fond din care să se acorde burse unor studenţi eminenţi. A.D. Xenopol, junimist, a beneficiat de această bursă în perioada studenţiei sale la Berlin. Ajuns ministru al Instrucţiunii Publice, în 1874, Maiorescu a acordat o bursă lui Eminescu, Slavici şi la patru studenţi străluciţi, pentru desăvîrşirea studiilor în străinătate: G. Dem. Theodorescu, G. Panu, Al. Lambrior, Gr. Tocilescu. De asemenea, a acordat o subvenţie de studii violonistului Toma Micheru, recomandat stăruitor de Eminescu. Apoi, în 1892 - 1893, om politic influent, a depus insistenţe pentru acordarea unor burse pentru specializare în străinătate studenţilor săi străluciţi P.P. Negulescu şi Mihail Dragomirescu, rostuindu-i şi cu catedre universitare. Fostul bursier al Fundaţiei Ramonţai, a stipendiilor din partea lui Barbu Ştirbei şi bursierul statului din vremea studenţiei pariziene nu a uitat să repete gestul de filantropie, întorcîndu-l asupra noilor generaţii.

Z. ORNEA

Cealaltă milă

Mila noastră, modernă şi locală, barem într-o societate în tranziţie sau „tranziţională", cum spun unii, determinînd-o astfel parcă pentru eternitate, pare a fi tot „imensă", „nesfîrşită", „cumplită" sau altele asemenea, cum era şi în prima jumătate a secolului, poate chiar şi mai înainte. Stabileşte adică un soi ciudat de relaţie, lăbărţată, necontractuală, necuantificabilă, şiroindă de afectivitate, ba chiar viscerală. Milă ne este, cumva de-a valma, de un cîine vagabond, de un bătrîn ghemuit pe treptele metroului, de un copil „părăsit printre străini", pînă şi de cutare politician încolţit de potera reporterilor. O stare dureroasă, dar bezmetică, zburdînd în voie, cum s-ar spune în sălbăticie - precum economia noastră pe teren, nu în scripte -, nestrunită şi, de aceea, proliferantă. Ici colo, cîte o urmă de creştinească aducere-aminte, jenată a se arăta în public, operează repede, neselectiv, cu ochii parcă închişi. Această milă sălbăticită ni se şi arată - cu prisosinţă, insistent, de către televiziunile occidentale, dar nu numai - în imaginile despre cum mocirlesc, la fel ca trotuarele sau subsolurile de bloc, sectoare întregi ale societăţii româneşti. Între ruşine - aceea de a le vedea şi, mai ales, aceea de a le fi văzut şi Celălalt -, nedumerire criterială şi clişeu mental - într-o gamă finită care poate începe cu înjurătura la adresa primăriei, guvernului ş.c.l. şi se încheie cu gestul de supremă resemnare al privirii întoarse într-altă parte, undeva la mijlloc stînd mărunta ofrandă - printre toate acestea încîlcite, mila scapă ca o jivină în hăţiş. Lăsîndu-ne în neputinţă, cu pasivitatea neclintită, ba şi cu povara unui arţag milos supraadăugată sacoşei pe care o cărăm întruna din loc în loc. Parcă în aceeaşi măsură, în acelaşi fel cum ne scapă puseurile de agresivitate, mitocăniile verbale şi ghionturile la care participăm activ, tot pe cît de stupefiaţi, de o bună bucată de vreme.

Toate acestea pentru că mila **asta** nu e milă, ci mai degrabă contrariul ei. Cum pot cuvintele, şi mai cu seamă numele, să se deterioreze pînă la a însemna contrariul lor ne-o aminteşte Andrei Pleşu în inspirata **Limba păsărilor**. Şi nu numai cuvintele se degradează, ci şi lucrurile, faptele - mai ales că, pentru utilizatori, cuvintele sînt lucruri, şi fapte. Mila asta e nemilă, e respingere, „marginalizare" cum se spune acum, limita ei poate fi omorul. E stîrnită de vederea, mai presus de orice alt simţ, a unui corp supliciat, schilodit de stihii sau de oameni, neîntreg. S-ar părea, şi aici, că la capătul seriei stă mortul, „săracul", „bietul", neîntregirea însăşi. „Les morts, les pauvres morts, ont de grandes douleurs", spune Baudelaire. Încît mila asta se soldează, în cel mai bun caz, cu o pomană: mărunţişul, sau covrigul lepădat în mîna întinsă seamănă, s-ar zice, cu banul pus în mîna mortului. Du-te şi să nu te mai văd. În cel mai rău caz (dar cine poate stabili cum sînt distribuite aici binele şi răul?), cu o respingere brută, infinit motivată „las' că ştiu eu, umblă să-şi cumpere aurolac, să-i bea, să-ţi fure portofelul..." Din mila asta, nimeni şi nimic **nu se face bine**.

Ar fi aşadar să existe o altă milă, cea „dreaptă" - cum bun este îngerul de pe umărul drept. Geamănă cu dragostea „îndelung răbdătoare" adică infinit activă, indiferent dacă activismul ei împrumută formele instituţionale de mult laicizate în occident, sau le foloseşte pe cele religioase, sau inventează altele. Important şi, probabil, necesar, e să nu se frîngă într-un corp văzut în mizeria lui, ci să se adune într-un corp nevăzut - i se poate spune acestuia oricum, numai loc de veghe să fie. O altă milă, deci, activă şi pentru că nu e reziduală: nu ne leagă ceea ce e rest, mărunţiş, ciosvîrtă sau sfărîmătură, ci pur şi simplu ceea ce este împărtăşit. Corpul celălalt schingiuit, neîntreg, e neîntregul meu. După cum banul din mîna mortului - altădată de argint - nu e pus „ca să plece" ci tocmai „pentru că pleacă". În sensul ăsta, mila instituie o relaţie nu numai echilibrată şi orientată, dar şi cuantificabilă: „Aveţi o milă şi credinţă, Căci eu sînt la suferinţă" mă învaţă o cerşetoare oarbă, care ştie desigur mai bine ce înseamnă „dreapta potrivire a cuvintelor." Iar „milele" toate sînt numai ale „marelui Dumnezeu".

Mă întreb ce mă împiedică, în loc să pun un ban în mîna întinsă, s-o prind într-a mea? Poate doar faptul că parcă aş avea eu amîndouă mîinile stîngi.

Irina BĂDESCU

FERICIȚI CEI MILOSTIVI

Dacă admitem că umanismele atee sînt abstracte, vom înţelege de ce „iubirea de oameni“ pe care ne-o propun are întotdeauna ceva impersonal. Filantropia este atunci un deziderat static, în virtutea căruia egocentrismul primeşte o legitimitate general-umană: iubim omenirea pentru că o reprezentăm, aşa cum îi adorăm pe ceilalţi dacă diferenţa lor ne flatează exemplaritatea. De la Omul-obiect filosofic pînă la „religia umanităţii' care îl obseda pe Auguste Comte şi de la ipostazierile generice (**homo religiosus, symbolicus, viator, ludes, ridens** etc.) pînă la zeitatea antropomorfă celebrată în binecunoscuta **Déclaration universelle des droits de l'Homme et du Citoyen** -, filantropia teoretică (să-i spunem mai bine: necreştină) a reuşit mereu să dizolve realitatea sinelui în abstracţia colectivă a speciei. Pe fondul acestei obiectivări, „aproapele“ se transformă într-o fiinţă îndepărtată şi vagă. De cîte ori gîndim în asemenea termeni, ne aflăm, cred, pe terenul păgînismului, adică în interiorul acelei **forma mentis** care disociază esenţa divină de proiecţiile ei idolatre, tot aşa cum desparte „umanitatea“ de indivizii ei componenţi.

Am comite o eroare dacă am face din milostenie (virtutea cardinală a filantropului) o valoare exclusiv creştină. Diferenţele dintre vocabularul filantropic greco-roman şi cel paleo-creştin nu vor putea fi totuşi neglijate. Aşa cum ne sugerează părintele Ceslas Spicq O.P. (v. **Lexique théologique du Nouveau Testament**, Ed. Universitaires de Fribourg/Cerf, 1991, pp. 488-496), lumea de dinainte de Hristos cunoştea mai degrabă compasiunea, adică „patima“ provocată de spectacolul unei nefericiri arbitrare (cf. Aristotel, **Poetica**, XIII, 1543 a 4; **Retorica**, II, 8, 1385 b 13-14). Sensibilitatea faţă de ceea ce Cicero numeşte **miseria alterius** (**Tuscul. disput**. IV, 8, 1) sau tristeţea faţă de relele pe care altul le pătimeşte fără a le merita (cf. Diogene Laërtios, VII, 1, 111 şi Andronicus, **Peri pathôn**, 2:...“...**lupè ep'allotriois kakois anaxiôs paschontos ekeinou**) rezumă esenţialul concepţiilor pre-creştine despre milostenie. Tabloul este fără iluzii. Pe de o parte, suferinţa divulgă absurditatea condiţiei umane: există şi sancţiuni nedrepte, iar scutul virtuţilor nu apără pe nimeni la nesfîrşit; pe de altă parte (şi întrucît necazurile pot afecta pe oricine) compasiunea constituie un capital auto-defensiv. Polybios (I, 88, 22) completează ideea cu un accent decisiv, atunci cînd menţionează că - spre deosebire de tribulaţiile fatidice - nenorocirile datorate prostiei nu suscită decît „blamul şi reprobarea persoanelor de bun simţ“. Reiese de aici că, în păgînism, mila **raţionalizează sentimentul justiţiei**. Altfel spus, compasiunea este nu atît reacţia de solidarizare în raport cu suferinţele cuiva, cît paliativul nedreptăţilor inexplicabile. Nu îţi este milă de celălalt **ca om**: deplîngi doar victima unui verdict nemeritat şi, prin extensie, precarităţile unei umanităţi vulnerabile. Să ne mirăm că o atare luciditate le-a impus cinicilor refuzul complicaţiilor filantropice? Epictet, după opinia căruia „cinicul nu trebuie să cunoască nici pofta nici compasiunea“, conchide răspicat: „cine resimte mila nu a primit nici o educaţie filosofică (III, 22, 13; II, 17, 26). În locul piruetelor sentimentale prescrise de moştenirea homerică, înţelepciunea tardo-antică propune o pragmatică pesimistă: decît să urăşti, mai bine să compătimeşti; decît să te înduioşezi, mai bine să ajuţi.

•°•

Departe de judecata potrivit căreia idealul ataraxiei traducea o simplă nesimţire mizantropică, lecţia cinicilor şi a stoicilor presimte oarecum Vestea cea Bună. Ce-i drept, prin intermediul asceţilor săi (stiliţii, anahoreţii „paneremici“, adepţii regimului „idioritmic“) creştinismul avea şi el să exalte nepătimirea (**he apatheia**). Dincolo însă de izolarea acestor sfinţi ocupaţi cu „singurătatea de sus“, noua religie valorizează milostenia ca practică spirituală.

Deja în Septuaginta, mila se numără - spre deosebire de spiritualitatea păgînă - printre atributele divine. Dumnezeul care tăcea pe Olimp şi căruia grecii îi dedicau rugăciuni anonime (cf. Fapte 17, 23 şi Pausanias I, 17, 1) se arată a fi milostiv atunci cînd se manifestă în sînul poporului ales. „Milă voiesc, iar nu jertfă“ - spune Domnul prin gura profetului Său Oseea (6,6) - cerîndu-le evreilor să-şi moralizeze pietatea în detrimentul ritualismului. Miheea (6,8) reiterează îndemnul, în vreme ce Siracidul (44, 10) şi Cartea Proverbelor (14, 21) îi conferă o emblematică demnitate sapienţială. O mulţime de pasaje vetero-testamentare (II Samuel 7,15; I Regi 3,6; Ps. 36, 6 etc) converg într-o teologie a milosteniei. Dumnezeu este „multimilostiv (**poluéleos**, cf. Numer 14, 8; Ps. 86, 5) adică nu **încă** atotmilostiv“; binefacerile Sale sînt selective, dat fiind că de ele nu profită decît „oamenii de omenie“ (cf. Sirah 46,7), adică toţi cei dispuşi să protejeze orfanii neajutoraţi, văduvele însingurate, adolescenţii căutători şi bătrînii, fireşte, neputincioşi... În general, mila divină este răsplata unui contract umanitar, recompensa generozităţii dezinteresate, arvuna cerească a faptelor bune săvîrşite pe pămînt. Cu toate acestea, Yahve - a cărui voinţă rămîne insondabilă - miluieşte pe cine vrea (cf. Exod 33, 19) şi îl poate oricînd încerca pe cel nevinovat, aşa cum mărturisesc pînă astăzi grozavele păţanii ale dreptului Iov.

•°•

Cînd „a venit plinirea vremii“ (Galateni 4,4), cînd speranţele mesianice ale omenirii (mai întîi mediteraneene) au dat termenului grecesc **ho kairos** un înţeles **personal**, cînd Unsul prevestit de profeţi sau doar închipuit de filosofii elenismului şi-a răspîndit învăţătura în Ţara sfîntă şi mai apoi, prin Apostoli, „pînă la marginile pămîntului“, atunci milostenia celor vechi s-a înnoit, radicalizîndu-şi deopotrivă premisele şi efectele lucrătoare. Premisele, pentru că, între jertfirea incompletă a lui Isaac şi sacrificiul desăvîrşit al Fiului, Dumnezeu îşi preface condescenţa în **kenoză**. Efectele, pentru că, după Răstignire, milostenia nu mai reprezintă opţiunea unor spirite eminente, ci datoria minimală a oricărui om trecut prin baia expiatorie a Botezului. Datorie, desigur, dar şi privilegiu al libertăţii regăsite în Duhul Sfînt. Aşa cum, în Legea Nouă, **eros** devine **agapè**, aşa cum - prin explozia harului - moartea lasă loc învierii, tot astfel, pomana sceptică şi altruismul defetist practicate în universul precreştin se transfigurează: în loc să marcheze o **diferenţă**, (adică să se adreseze **străinului**) milostenia topeşte alteritatea într-un cadru esenţialmente **comunitar**, dar nu în sensul că beneficiarul este obligatoriu creştin. Printr-un paradox, milostenia este simultan gratuită şi utilitară, căci, „fericirea celor milostivi“ este eshatologică (cf. Matei 5,7), în vreme ce actul însuşi - milostenia - funcţionează ca un foarte eficient **instrument misionar**. Spre deosebire de teofania de la Mamvri, cînd patriarhul Avraam îi găzduieşte pe îngerii grupaţi după chipul Treimii, filoxenia creştină face din orice casă o biserică şi îi rezervă lui Dumnezeu însuşi prerogativele **gazdei**: străinul primit (şi „omenit“) este, în fond, oaspetele lui Hristos. În acest fel, gesturile milostive constituie o invitaţie la convertire, creştinul fiind, asemenea Ucenicilor, un „pescar de oameni“. Interesant este şi faptul că atunci cînd oferă, creştinul nu se simte superior în ordinea adevărului, dat fiind că străinul, cerşetorul sau săracul care îi stau înainte pot fi „trimişi“, adică - etimologic vorbind - „îngeri“ ai Domnului: în asemenea cazuri, semnificaţia ziditoare a milosteniei **se interiorizează**, cu urmarea că sufletul celui milostiv se transformă el însuşi într-o **terra missionis**.

Două sînt parabolele evanghelice legate de simţămîntul milosteniei. Prima dintre ele ne prezintă alegoria „celor doi datorinici“ (Matei 18, 23-35): un Împărat (Dumnezeu în ipostaza de Judecător) şterge datoriile unei slugi bogate (10.000 de talanţi). Ingrat, cel scutit aruncă în temniţă pe o altă slugă, care îi datora o nimica toată. Reacţia justiţiară a Împăratului nu se lasă aşteptată: „Slugă vicleană, toată datoria aceea ţi-am iertat-o, fiindcă m-ai rugat. Nu trebuia ca **şi tu să ai milă**, aşa cum am avut eu milă de tine?“ „Şi mîniindu-se stăpînul său, l-a dat pe mîna chinuitorilor, pînă ce îi va plăti toată datoria“. La care Hristos adaugă: „Aşa vă va face şi Tatăl Meu Cel ceresc dacă nu veţi ierta fiecare fratelui său, din toată inima.“ Morala e clară: dacă Dumnezeu ne iartă deşi îi datorăm **infinit mai mult** decît ne pot datora semenii noştri, de ce nu am face, după puterile noastre, acelaşi lucru? O învăţătură similară ne propune mult mai cunoscuta parabolă a „samarineanului milostiv“ (Luca 10, 30-35). Preotul şi levitul care, văzînd victima tîlharilor căzută la pămînt, au „trecut pe alături“, stau în contrast cu samarineanul - „cel care şi-a făcut milă cu el“ (**ho poiésas to eleos met'autou**). „Mergi şi fă şi tu asemenea“ îi va răspunde Hristos învăţătorului de Lege care dorise să afle ce trebuie să facă pentru a „moşteni viaţa de veci“. Mi se pare potrivit să notăm că, în ambele parabole, autorii sacri folosesc verbul **splagchnizo** (= „a fi impresionat pînă în rărunchi“, cf. **splagchnistheis**, Matei 18, 27 şi **idôn esplagchnisthe**, Luca 10, 33) - ca şi cum ar vrea să ne semnaleze nu atît natura, cît intensitatea **viscerală** a compasiunii creştine. Nu ni se face milă sub presiunea unui principiu, ci pentru că re-simţim „în propria noastră carne“ durerile celuilalt. Mîntuitorul nu şi-a întins mîinile numai peste creştetul celor aflaţi în nevoi, ci şi pe Cruce.

Aşa s-ar putea explica, printre altele, faptul că în teologia paulină, mila primeşte definitive conotaţii hristologice. Evangheliile ne arată mulţimea oropsiţilor - leproşi, demonizaţi, orbi sau paralitici - care **cer mila** Mîntuitorului (cf. Marcu 10, 47-48; Matei 9,27 etc.) şi pe care „Iisus, Fiul lui David“ îi miluieşte într-adevăr. În contextele de acest fel, Hristos se comportă ca un taumaturg capabil să vindece suferinţele unor **compatrioţi**. Sfîntul Apostol Pavel - cel care avea să scoată Biserica din orbita locală a iudaismului - **universalizează** tema filantropiei divine, pe care o aplică - primul - la nivelul întregii umanităţi: „Dumnezeu **pe toţi** (oamenii) i-a închis în neascultare, pentru ca **pe toţi să-i miluiască**“ - le scrie el creştinilor din Roma (11, 32), gîndindu-se probabil la cuvintele adresate cîndva galatenilor: „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toţi una sînteţi în Hristos Iisus“ (Gal. 3,28). Aici, filantropia nu mai este reflexul alecţiunii lui Israel, ci sacramentul „ecumenic“ al unităţii creştine.

Teodor BACONSKY

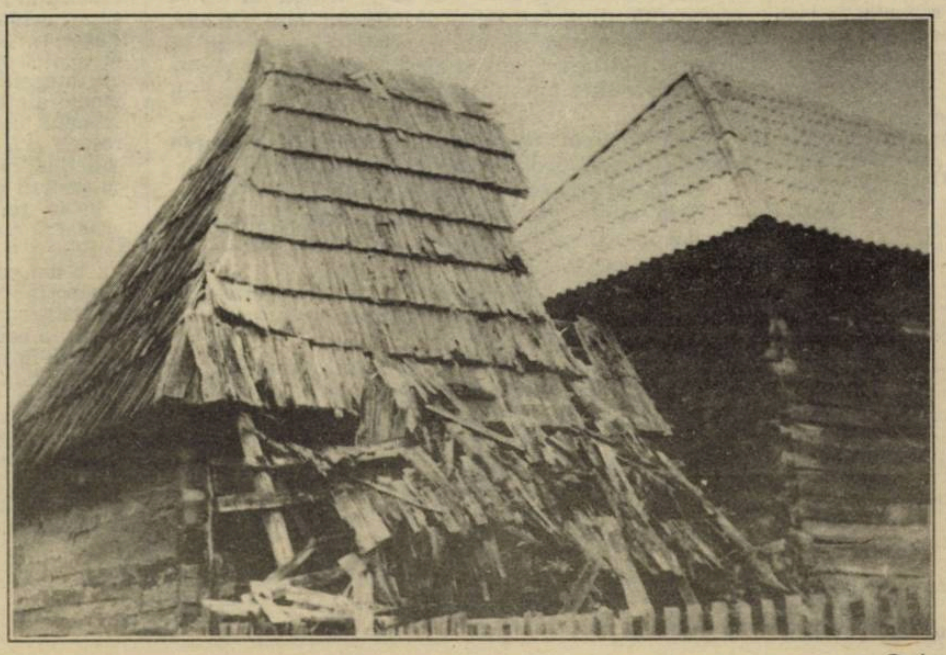

© S. Gheţie

Scrisori deschise

Biserica

În cea de a treia parte a vieţii mele, într-o zi bună, am coborît din tren pe peronul gării de Est din Paris.

Am fost preluat de vărul meu, Dumnezeu să-l odihnească, şi dus, nu în locuinţa unde mă aşteptam, ci direct la Notre-Dame de Paris! Nu ştiu cum am intrat acolo, nu mai ştiu bine cum s-a făcut confruntarea mea cu faimoasa Catedrală, cu toate minunile şi tainele ei, ştiu numai că la ieşire m-am prăvălit pe un scaun la o măsuţă, alături de vărul meu. Măsuţa, la poalele catedralei, părea microscopică iar noi, două mici vorbitoare care ne-am lansat într-un nesfîrşit schimb de impresii. Mai mult eu vorbeam şi Constantin Cesianu mă privea şăgalnic şi mulţumit. Reuşise să mă uluiască.

Au trecut cîteva zile şi un prieten m-a dus la Chartres. Gara ne-a întîmpinat cu magnific dăngănit de clopote. Am urcat povîrnişul şi, cînd am intrat în catedrală, tocmai se consuma un moment leturgic susţinut cu neînchipuită reculegere şi graţie de un sobor de cardinali în vestimente roşu-cardinal. Orga umplea tot golul în care ne aflam cu sunetele ei de o uriaşă solemnitate.

Mă duc apoi cu gîndul în piaţa şi catedrala pe care bine botezata Roma Eternă le-a consacrat Sfîntului Petru.

În drum spre ţară, mai pomenesc doar de Stephan's Dom, această verticală înălţare către Dumnezeu, ridicată şi adulată în plin centrul încîntătoarei Viene.

Cred că nimeni n-ar putea suporta într-o singură zi şocul pe care ţi-l provoacă fiecare din aceşti giganţi ai cultului catolic.

Dar m-am întors acasă şi, foarte curînd, m-am dus să mă închin în biserica Sf. Dumitru de Jurămînt, rectitorită în 1819 de un moş al meu.

M-au întîmpinat, le ştiam, o splendidă salcie plîngătoare şi mulţi, foarte mulţi tandafiri.

Trec pragul, mă apropii de altar şi iarăşi, aşa cum mă aşteptam, îmi iese înainte iubitul preot paroh Gheorghe Popescu-Argeş. Moment fericit de regăsire cu un mediu familiar, cald, primitor. Biserică, lăcaş de reculegere şi rugăciune.

Cîte astfel de biserici mai mari sau - mai mult mici nu se află presărate în ţările româneşti? Ele toate sînt legate de istorie, de domnitori, de boieri şi de oşti.

Cu ani în urmă consemnam, străbătînd ţara, că trec prin ţinuturi domnite, cutreiereate şi presărate cu ctitorii de către Muşatini şi Basarabi. Ei au călărit pe aceste meleaguri prin secolele 14-16. Cam în acelaşi timp, desăvîrşeau arhitectura, sculptura şi pictura occidentală coloşi ca, de pildă, Michelangelo, Rafael, Da Vinci şi alţii.

Ce a rămas acolo?

Ce a rămas aici?

Aici? Să cercetăm puţin Moldova, să ne oprim la Borzeşti, ctitorie a lui Ştefan cel Mare, avînd acel stil atît de simplu şi caracteristic marelui domnitor. E pusă pe coamă de deal şi domină peisajul.

Să amintim Humorul, în incinta căruia intri şi ţi se taie răsuflarea de atîta frumuseţe.

Prinos de recunoştinţă lui Alexandru cel Bun şi lui Petru Rareş.

Să pomenim Putna. Momentul intrării în mănăstire este întotdeauna precedat de o puternică emoţie. Faptul că aici se află mormîntul lui Ştefan Vodă creează o stare de încordare dublată de reculegere.

Îmi îngădui să mai aleg, din toată salba de mănăstiri din partea locului, pe aceea pe care istoricul de artă Paul Henry a denunţat-o: „testament al artei moldoveneşti", pe nume Sucevita. Ctitoria Movileştilor ne primeşte cu o lumină de asfinţit încîntătoare, liniştitoare. Incinta, verde toată, presărată cu flori galbene decorative, îngrijită, scăldată în soarele sub razele căruia ies puternic în relief minunea minunilor care sînt frescele ce împodobesc biserica.Taci, priveşti, te rogi şi mulţumeşti lui Dumnezeu că te afli aici.

Sub toaca de vecernie ocolim şi intrăm, iar ocolim şi plecăm fiindcă aşa este dat să fie. Totul pe această lume se încheie cu acest cumplit cuvînt: plecare!

Dacă ne mutăm cu amintirile dincoace de Milcov, ne vom întîlni cu moştenirea Basarabilor care şi ea ne dă bogat răspuns la întrebarea pusă mai sus.

Ce a rămas aici?

A rămas de pildă Govora.

Linişte şi flori, flori peste tot. Bisericuţa e înscrisă într-un careu pe un teren în pantă, cu chiliile la etaj, în clădiri tipic oltenesti cu acoperiş de şindrilă veche şi cu pridvor continuu pe două laturi. Din zeci de glastre se revarsă către mănăstire muşcate curgătoare de multe culori. Am încercat să le dau viaţă şi la mine în grădină, în Strada Icoanei, dar n-am reuşit. Au şi ele climatul lor preferat.

Dintre flori ne iese înainte Maica Stareţă. Primitoare dar destul de distantă. O vom cuceri pe parcurs. Şi ea pe noi.

M-a impresionat toaca de seară. Acest ritual m-a trimis cu amintirea la Sucevita. A bate toaca cere o deosebită măiestrie şi maicile care o fac, îmbrăcate în veştmintele lor negre, lungi, au o graţie înnăscută aşa cum avea Marita din Alexeni, care ani şi ani de zile a forfotit prin casa noastră. Maica, cu toaca în mîna stîngă şi ciocănelul în cea dreaptă, ocolea biserica oprindu-se la cele trei braţe ale crucii. De fiecare dată se închina, şoptea Tatăl Nostru şi apoi, pornind măiastra bătaie, pleca mai departe. În dimineaţa următoare, înainte de orele 6, m-am furişat din pat şi am asistat din nou la toacă. Altă lumină, de astă dată crescîndă. Dar liniştea era aceeaşi, poate mai mare. Maicile se îndreptau, parcă se furişau spre biserică. Am intrat şi eu. Zece măicuţe se rugau îngenunchiate în tăcere. La „veşnica pomenire", au înconjurat şi legănat o tăviţă pe care se afla o bucăţică de pîine şi o ceşcuţă cu vin, tînguind împreună cu preotul.

După aceea, respectînd un protocol bine statornicit şi, iarăşi, în cea mai desăvîrşită şi impresionantă linişte - nici foşnetul papucilor nu se auzea - s-au succedat la Iconostas şi la anafură. Întîi Maica Stareţă; trei cruci cu mătănii, apoi o plecăciune către celelalte măicuţe, după care paşii o duc la anafură şi o petrec pînă dincolo de uşa bisericii, şi caruselul continuă tăcut şi graţios pînă ce ultima din siluetele în negru trage uşa după sine. Eu am rămas singur în mijlocul bisericii. Încercam să-mi întipăresc în minte şi în suflet acest moment de mare solemnitate cu care mă întîlneam atît de tîrziu în viaţă. Şi am reuşit pentru că iată, astăzi, după paisprezece ani, retrăiesc aievea cele din seara şi dimineaţa acelui octombrie de neuitat.

Şi au urmat, citez doar, Mînăstirea dintr-un

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Anul toleranţei într-o ţară a surîsului

Un prieten din copilărie cu care am relaţii de o sinceritate care mi-a permis să nu-i ascund cît de pernicioasă e logica lui inflexibilă în multe probleme contemporane, îmi trimite o felicitare de Anul Nou, foarte plăcută, în care găseşte spaţiul pentru a-mi propune să renunţ la inflexibilităţile mele. Surîd.

Ideea capătă amploare: mă întîlnesc pe stradă - tot în perioada asta de transparenţă sentimentală - cu un amic pe care l-am apreciat dintotdeauna pentru nuanţele sale în tot ce gîndeşte; facem două ture lungi în jurul „Sfîntului Iosif" ca să-mi explice ce pornit e pe toţi nenorociţii ăştia care vor să nuanţeze dezastrul; nu-i mai suportă. Pe nuanţaţi? Tocmai el? Da.

Cumpăr în aceeaşi zi, în aceeaşi clipă, la aceeaşi tarabă, acelaşi număr al **Dilemei** - e o plăcere nesecată să-mi cumpăr ziarele la care colaborez, să le rostesc titlul şi să văd ce se aprinde în ochii negustorului - cu una din cele mai notorii mediocrităţi din presa sportivă; ne ştim de mult; mai toţi se feresc de el, eu nu; găseşte încîntătoare coincidenţa opţiunilor noastre, ceea ce-i dă curajul să-şi descarce tot dispreţul faţă de mediocrităţile care au invadat publicistica noastră, nu numai aceea sportivă... Îl ascult de la Romană pînă la Guvern şi cînd ne despărţim, la răscrucea Parisului cu Duiliu Zamfirescu, mă asigură: „întotdeauna ne-am înţeles din priviri..."

Am încredere şi urc într-un taxi imediat după ce şoferul i-a trîntit portiera în nas şi a înjurat-o de mamă pe una care-l făcuse nesimţit; pînă ajungem în Piaţa Revoluţiei, şoferul meu mă ţine într-un lung blestem la adresa nesimţiţilor care-s „ca ruşii în Cecenia"; îl ascult gîndindu-mă ce uşor se pot schimba „e"-urile din Cecenia în „a", dînd peste celebra Cacanie, insuportabilă musilienilor, atîţia cîţi sîntem, ceva mai mulţi decît trupele lui Dudaev; nu-i spun şoferului la ce concluzie frînez; mă va crede nesimţit la indignarea lui; surîd - ne învîrtim în cercuri tot mai concentrice, cu cît fenomenul unireferenţial - cum se spune frumos - se extinde.

În Piaţa Amzei, vrînd să intru în pizzeria arabului de lîngă CEC, aud, peste drum, urlete şi dau fuga: doi ţărani autentici, ambii cu tarabe de morcovi, se caftesc ca lumpenii şi unul, zmucindu-se, mai are puterea să articuleze, cu buza însîngerată, clar, ca o definiţie din geometrie: „Ţăranul, la noi, e ultimul ştift din lume". De la Rebreanu încoace, n-am mai auzit o asemenea definiţie a ţăranului român

– şi urmează, ca naiba, pe oriunde mă duc:
snobi nu admit snobi;
invidioşi să nu vadă invidioşi;
ipocriţi sînt obsedaţi de ipocriţi;
disperaţi îi evită pe disperaţi;
egoişti faimoşi în blocul lor se ridică împotriva egoismului universal,
indiferenţii i-ar snopi pe toţi apaticii,
„dizidenţii lui Iliescu" nu-i suportă pe „dizidenţii lui Verdeţ"
iar aceştia „să-i mănînce" pe „ai lui Coposu",
inteligenţii s-au săturat nu atît de proştii „care se văd cu ochiul liber" ci de inteligenţii „strecuraţi peste tot",
nimeni nu mai e împotriva altuia, tot aceiaşi sînt contra aceloraşi -

ca, deodată, cineva să mă tragă din buluceala Pieţei Amzei şi să mă întrebe, pe celălalt trotuar, în văzul lumii:

— Ce te tot rîzi ca prostul?

N-o mai văzusem de jumătate de veac; fusese unul din amorurile fundamentale ale vieţii mele de licean; o descriam alor mei ca „o colegă" şi mi se riposta că mint; încercăm să mîncăm cîte o pizză, ea cerîndu-mi să mă uit în ochii ei ca să văd ce riduri a făcut „aici, aici şi aici"; îi spun decis şi dur că „atunci cînd mănînc nu pot să mă uit în ochii nimănui".

— V-aş omorî pe toţi! îmi declară aceea pentru care, la 16 ani, dîrdîiam în gerul Cociocului.

— Tot pe acolo stai... sus, pe Lînăriei?

Fără să spargă ceva, se ridică, iese şi se duce; nimeni nu tresare, nu e intrigat; decenţilor li se fîlfîie de decenţi.

Ce se suportă cît de cît e, în general, numărul de la pantofi, iar în particular anunţuri ca acesta, din **Evenimentul zilei**:

„Dormitor unicat, superb, cum nici dictatorul nu avea! Nouă piese lemn masiv, curbat, intarsiat esenţe rare: trandafir, santal. 11.000 dolari".

Ca om care am trecut cu bine şi prin „anul Mozart" şi prin „anul Schubert", abia aştept să aud ce mi se va propune după acesta, „al toleranţei", - parcă aşa s-a anunţat la radio. Cine ştie dacă mai prindem anul blazării universale!

Radu COSAŞU

➠

lemn, Surpatele, Polovragi de sub cheile Olteţului, marea ctitorie Brîncovenească de la Horezu, Bistriţa şi Arnota, fiecare cu povestea ei. În aceasta din urmă odihneşte Matei Basarab care, fugărit fiind de turci, a scăpat cu viaţă prin sacrificiul unui ostaş, pe nume Arnăutu, cu care a schimbat hainele. A murit Arnăutu în locul Domnului care a jurat, ţinîndu-se de cuvînt, să ridice mănăstire, s-o boteze Arnota şi să se-ngroape în ea.

Iată că au rămas aici, în Ţările Româneşti, lăcaşuri de închinăciune, cuiburi păstrătoare ale unei istorii pustiite de cotropitori, de incendii, de cutremure şi bătălii.

Cîte restaurări le-au fost necesare pentru a le avea păstrate în forma lor de azi?! Şi nu mă pot împiedica să aduc prinos de recunoştinţă echipei de arhitecţi ai monumentelor istorice pentru cîte le-au făcut în ultimele decenii. Printre ei cei mai apropiaţi mi-au fost Ştefan Balş, Paul Emil Miclescu şi Gill Antonescu, care au lăsat de-a lungul şi de-a latul ţării parte din puterea lor creatoare, parte din sufletul lor.

Eu pot spune despre Voroneţ sau despre Mirăuţi că-mi sînt dragi, că-n ele îmi este cald, îmi este bine. Dar nu pot încerca aceleaşi sentimente pentru săgeata de la Köln, spre pildă. Totul e la altă scară, poartă alte dimensiuni.

Biserica catolică reprezintă şi astăzi o uriaşă forţă politică, dominantă pe eşichierul istoriei.

Noi ne împăcăm cu ortodoxia noastră mică, pe dimensiunile ţărişoarei noastre.

Ambele credinţe au clădit biserici dar nu-s deopotrivă, şi nici închinătorii lor.

Cred că istoria noastră poartă pecetea unei elite, a unor mari personalităţi fără de care ea ar fi fost alta. Figuri de talia Muşatinilor şi Basarabilor, boieri ca Luca Arbore, Craioveştii sau fraţii Stroici şi mitropoliţi ca Roşca, Crimca, Dosoftei sau mai tîrziu Veniamin Costache au marcat puternic istoria noastră.

Ei au împodobit şi înzestrat ţara cu toate cele de mai sus şi încă multe altele.

Dumnezeu să-i odihnească.

Manole FILITTI

Trecerea prin reviste

„Autrement"

O altă revistă care propune cititorilor numere tematice este lunarul franţuzesc **Autrement**. Numărul pe care l-am răsfoit pentru dumneavoastră şi-a pierdut, ce-i drept, de multişor mirosul de tipar proaspăt (**Série Morales**, nr. 11/1993), dar coincide întru temă cu **Dilema** de faţă. Căci titlul anunţat pe coperta tomului de 250 de pagini este **La charité**, iar subtitlul - **L'amour au risque de sa perversion**. Greu de tradus, de vreme ce ambele noţiuni titulare au acelaşi echivalent românesc: iubirea. Mai întîi iubirea ca virtute teologală, apoi iubirea ca sentiment general omenesc.

Această ambiguitate oglindeşte întrucîtva şi problemele reunite de **Autrement**. O alunecare istorică de sensuri, cu explicaţii la nivel de mentalităţi, **pervertirea** în cauză este în amănuntime dezbătută de semnatarii filosofi, teologi, literaţi, sociologi. Nu lipsesc specialiştii în politică, dar nici criticii de teatru şi film şi, pentru a lărgi cîmpul discuţiilor, s-a găsit loc şi pentru un zootehnician.

„**Agapé** la greci, **caritas** la romani - sînt nume ale iubirii", scrie coordonatoarea revistei, Odile Gandon. „Ce metamorfoze devastatoare a operat istoria asupra caritătii, pentru ca, odată devenită sinonimă cu pomana (**faire la charité**), să nu mai poată evoca decît cel mult o anumită complicitate în raport cu o ordine socială nedreaptă?"

Drumul, prin secole, de la filantropia după exemplu cristic, pînă la programele de asistenţă socială de azi, cu antecedente îndepărtate în obiceiul arhaic al ofrandelor, dar şi cu corespondenţe în spiritualitatea islamică, este cercetat în toate chipurile sub care ni se arată: literatură, reprezentări religioase, utopii egalitare, strategii politice şi cifre statistice. Nu putea lipsi un interviu cu abatele Pierre, figură legendară a Franţei postbelice, practicant efectiv al caritătii, în spiritul Scripturilor. Pentru acesta, nemaifiind o simplă chestiune de imaginar colectiv, iubirea devine una din datele noastre ontologice, dacă nu chiar cea mai importantă: „Ce diferenţiază cele 50, 60, 70 kg de materie pe care le reprezintă o fiinţă omenească, faţă de aceeaşi cantitate de nisip, de piatră sau de apă? Anume că în noi, aceste pietricele de nimic din mijlocul miliardelor de galaxii, există capacitatea de a iubi..."

O anchetă în rîndul elevilor între 10 şi 12 ani de la o şcoală de cartier din Paris, prezentată de Juliette Belly, dezvăluie poate cel mai fidel, dată fiind ingenuitatea şi evidenta ancorare în prezent a subiecţilor, tendinţele societătii care îi educă. O povestioară dăscălitoare a contesei de Ségur despre cum nişte fetiţe de familie bună ajută cu entuziasm o fiică de nevoiaşi nu mai are în rîndul celor mai tineri cetăţeni francezi efectul de acum cîteva generaţii. Puştii, sensibili la problemele demnităţii persoanei asistate, ale conştientizării acesteia asupra rolului său în societate şi ale integrării acesteia, dau răspunsuri pure şi dure: fetiţele-model ale contesei de Ségur sînt nişte copii cruzi care schimbă păpuşile pe oameni în carne şi oase, sînt lipsite de respect faţă de aproapele lor, ba chiar păcătuiesc grav în faţa societătii întregi. Că săracii, identificaţi de micuţii parizieni cu şomerii şi azilanţii străini, nu trebuie doar cocoloşiţi cu ceea ce noi am numi „ajutoare", ci şi îndemnaţi să îşi găsească o slujbă utilă - pare să fie la mintea copiilor în Occident.

E limpede însă, că, cu timpul săracii nu devin mai puţini (dimpotrivă) şi că, dincolo de raţiunea care ghidează astăzi acţiunile organizate de asistenţă, se ascund, pe de o parte, tentaţia controlului autoritar, pe de altă parte, spaima confuză în faţa figurii cerşetorului ca emisar al divinităţii. După Alain Brossat, „chiar dacă, precum proclamă filosoful energumen, Dumnezeu a murit, gestul, astăzi ca întotdeauna încărcat de simboluri, faţă de cel asistat, faţă de dezmoştenit, faţă de „exclus", conservă ceva din forţa sa străveche, în numele moralei, dacă nu (cumva) în numele Domnului..."

Sau ca să citâm şi nişte „gamins de Bucarest", nu neapărat olimpici: „Bănişorul nu-i al meu/ I-al lu' bunu' Dumnezeu"...

Florin DUMITRESCU

Letopiseţul lui Slavomir Popovici

Comemorarea a 65 de ani de la naşterea regizorului Slavomir Popovici (1930-1983) a inaugurat, la Cinematecă, o posibilă serie de medalioane consacrate documentariştilor români reprezentativi. În opera regizorului român originar din Serbia predomină filmele dedicate etnografiei (ciclul **Semne**) şi artei vechi româneşti (ciclul **Chipuri şi icoane**). Creaţiile sale depăşesc, însă, cadrul limitativ al oricărei clasificări sau etichetări, ele comunicînd, prin ilustrarea cu imagini, o filosofie simbolico-poetică a ciclului existenţial. Nu arta şi etnografia au fost, de la început, domeniile pe care şi le-a ales regizorul spre decodificare şi interpretare: mai întîi a fost scandalul, realitatea românească a anilor '60, de pildă, cînd Slavomir Popovici a încercat, în **Uzina** să exprime noţiuni abstracte printr-o formulă experimentală. Filmul şi-a pierdut semnificaţia iniţială datorită cenzurii (aprobarea sa a durat un an). La fel s-a întîmplat şi cu **Romanţe aspre** (1966), o ilustrare imagistică a trecerii timpului: prin comentariul adăugat ulterior, plasarea într-un abstract general a fost înlocuită de referirea concretă-inutilă la schimbările societăţii româneşti de după al doilea război mondial. Din fericire, pe lîngă această variantă pe care realizatorii au refuzat s-o semneze, s-a păstrat şi încă una, fără text, mai aproape de cea iniţială. Trecerea timpului a rămas o temă abordată de regizor, din alte perspective, şi în filmele sale etnografice şi de artă, în care s-a refugiat mai tîrziu. Slavomir Popovici a deschis calea descifrării semnificaţiei unor simboluri - fie ele pictură, broderie, mobilă, colaci sau ritualul în totalitatea sa - pînă atunci necodificate. Evenimentele de căpetenie ale vieţii sînt transpuse în natura statică a lumii obiectelor ce-l înconjoară. Acestea sînt departe de a fi strict utilitare - alcătuiesc o lume paralelă „de înfloriturі şi semne" ce însoţeşte „ceremoniile Marii Treceri". Semnele sînt cele ce stabilesc legătura între efemer şi etern: „modelate într-o materie perisabilă, ele atestă persistenţa unei ştiinţe a frumuseţii, înţelepciunii şi a comunicării peste generaţii". Reprezentare a omului (**Semnul omului**, 1978), a soarelui (**Bun ca ziua**, 1974, **Hora, Holde** 1979, **Grîu**, 1980) sau a bradului (**Semnul bradului**, 1971) ornamentul transcede figurativul şi accede în zona idealului. Odată iniţiat, eşti în măsură să urmăreşti asociaţiile regizorului, care descoperă acelaşi semn pe o fotă, un colac, un scaun ţărănesc şi un toiag. Atît în rotunjimea compactă a colacului, cît şi în cercul mişcător al horei, putem identifica, de pildă, simbolul solar. De asemenea, bradul, pomul vieţii, este prezent atît la nuntă, cît şi la moarte, pe care le echivalează, devenind „expresie a continuităţii". Mesajele ornamentelor nu pot fi însă simplificate, ci se contopesc între ele (apare, de exemplu astrul umanizat, omul-soare ce „egalizează omul cu totalitatea lumii albe" exprimînd aspiraţia omului către totalitate, „dorul de oriîncotro şi oriunde". Omul, cu vîrstele lui, rămîne semn central şi în ciclul **Chipuri şi icoane**. Filmate, în general în biserici, într-o vreme cînd se dărîmau biserici şi era interzis să filmezi cruci, au valoare chiar şi peliculele mai descriptive, precum **Cuvînt cu învăţătură** sau **Pictură votivă brîncovenească**. La densitatea de simboluri din **semne**, regizorul se întoarce, însă, în **Trei neamuri**, în care cele trei vîrste ale omului sînt punctate prin imagini pictate, dar şi prin obiectele în care ţăranii portretizaţi s-au reflectat; şi în **Despina Doamna şi Floarea lui Toma**, film în care ieşirea copilului lor din lumea albă şi intrarea lui în vîrsta a treia (moartea) este tema plîngerii a două mame, soţia domnitorului şi soţia unui păstor (surprinse în pictura murală a bisericilor olteneşti din secolele 18-19). Tema plîngerii este tratată şi în **Soarele negru** (1968, neapartinînd ciclului **Chipuri şi icoane**): broderii medievale româneşti sînt prezentate, dramatizate aproape, din perspectica celor trei cîntări (a mamelor, a bărbaţilor, a femeilor). Strălucirea chipurilor de aur şi argint, reliefate pe rînd, este o modalitate neobişnuită contradictorie, de a cugeta despre lumea cealaltă, neagră. Eroii din **Opreşte-te, trecătorule** (1981), chipuri-voci de pe crucile din Săpînţa sau din metopele romane, sînt deja în lumea cealaltă; integraţi în aceleaşi tipuri nealterate de trecerea timpului, dialoghează, prin epitaf, cu noi, cei încă în lumea asta.

Întoarcerea de la comunicarea codificată, poetică la una descriptiv-epică se face în **Letopiseţul lui Hrib** (1973). Şi aici autorul jurnalelor, Toader Hrib, ţăran din satul Arbore, deosebeşte între două lumi: „în sat" şi „în lumea largă". Paralela este realizată, ironic, prin alăturarea scenelor satului cu frescele mănăstirii Arbore - multe din judecata de apoi - : şedinţa organelor locale - soborul sfinţilor. Şi evenimentele exterioare ale satului lui Hrib se măsoară prin ritmurile ciclului existenţial, dar degradarea lor este ironic privită: pînă şi nebunia şedinţelor este văzută de Hrib ca pregătirea unei nunţi.

Despre filmele lui Slavomir Popovici ar mai fi multe de spus şi de înţeles; niciodată nu voi putea încheia cu replica lui Hrib: „Am atins toate problemele".

Iaromira POPOVICI

Cronica literară de tranziţie

Cum s-a-ntîmplat de n-am scris cronică

Lucrurile stau aşa: a fost o săptămînă cu examene. 72 de studenţi nu e floare la ureche. Deci, să mă concentrez asupra romanului lui Tupan ca să-l preţăluiesc nu se punea problema. Cu atît mai puţin pe al lui Breban (deşi freamăt), căci D.U. încă nu m-a împroprietărit cu trilogia. A scos şi DRP ceva: nişte teatru şi nişte proză, dar la el (prejudecată!) mă tem teribil de plictiseală, aşa că mă feresc. Săraru, dacă vrea să-l comentăm (căz doar no fi el **personajul central al epocii noastre**), să ne trimiţă un exemplar la redacţie.

Aşa că am parcurs iute, pe diagonala care mă interesează, **Introducere în arhitext - Ficţiune şi dicţiune** (traduse de Ion Pop) de la Univers; bun, şi? am să fac cronică la Gérard Genette?

Îmi pică (accent pe ă) în mînă o cărţulie de un anume Gheorghiu, pare-se din Bacău, **Cine l-a împuşcat pe Ceauşescu**? Un lung interviu cu un personaj fără nume (fost activist? fost securist?) despre România de dinainte, de după şi din Revoluţie. Opinii care se bălăngănesc între platitudine, rezonabil şi nostalgia vechii ordini; iar: nu iese o cronică din aşa ceva. (Unde mai pui că-i plin de agramatisme: „picanteriile de alcov a familiei", **„mijloacele mass-media"**, **„fiecare** dintre ei **doreau"**, „raportări care **sfidau** absurdul", „să **continuie**", **„dividende"** etc.).

Fiindcă citisem vol. I (**Intrarea în tunel**) şi fiindcă oricum nu las să-mi scape nimic despre Gulagul românesc, am trecut prin tomul doi al memoriilor lui Radu Ciuceanu, ieşit la Meridiane, **Potcoava fără noroc**. Sigur că te cutremuri aflînd încă şi încă o dată ce au fost în stare să facă din om Partidul şi Securitatea - dar chiar şi textele despre orori trebuie bine scrise. R.C. se cam întinde la literatură, dialogizînd peste noapte şi, mai ales, injectînd în text un fel de lirism „filosofic", care-i dă (textului) SIDA; de ex.: **„... Timpul se oprise într-o zbatere interioară. Secunda, palpitînd sub apăsarea realităţii, se izbea de pereţii invizibili, se întorcea spre sine, refăcîndu-şi dinamica, într-un decor niciodată egal cu sine"** (p. 198). Ioanid, Cesianu, Chioreanu şi chiar Ciuceanu, în paginile lui plivite, n-au nevoie de atari fandoseli. Foarte folositoare sînt în carte notele istorice ample - o sută de pagini - ale lui Oct. Roske, care explicitează aluziile şi întreg contextul epocii. Dar tot nu face de-o cronică tranzitorie...

Una din după-amieze mi-o petrecui cu J. Green: nişte articole şi conferinţe din anii 40, adunate (nu e clar de către cine) sub titlul **Omul şi umbra sa** scriitorul şi creaturile sale, personajele, şi cîteva crochiuri despre contemporani: Mauriac, Gide, Proust. Cartea a apărut la Albatros, cu o prefaţă şi niscaiva note de Giovanni Lucera. Nu ştiu cine e G.L., nimeni nu le ştie pe toate, dar aş fi vrut să înţeleg de ce un scriitor francez de origine americană trebuie să fie prefaţat în româneşte de un italian; n-am reuşit. Buba e însă alta.

„Urechea" literară mi-a fost ciulită încă de la primul rînd al cărţii: titlul prefeţei. El sună aşa: **„Cine este cine"**. Ce-o mai fi şi asta?! Adică who's who? Şi care traducător ar calchia atît de stîngaci? Pe tălmăcitoarea volumaşului o cheamă Alina Beiu-Deşliu. Mergînd mai departe, am băgat, tot mai trist intrigat, de seamă că boroboaţa primordială nu e întîmplătoare. În prea multe locuri, traducătoarea dă dovadă de o peltică naivitate. Să citäm. „Green evocă ceea ce vine **de sub prag** în timp ce scrie" (6). E vorba de subconştient, dar parc-ar fi vorba de ziarul băgat pe sub uşă.

„Dacă aţi fi singur **într-o insulă** pustie..." (11). Eu ştiu că, în bună daco-romană, se zice: „pe" o insulă.

„Cînd Racine **făurea canavaua** unei tragedii..." (15). Canavaua e suportul unei broderii. Hai, „schiţă", „eboşă". Dar s-o „făureşti"?! **de minimis non curat** faurul.

„Cînd un scriitor împlineşte patruzeci de ani, cincizeci sau mai mult **de atît**..." (66). „Sau mai mult" era perfect de ajuns.

„Frazele (...) **mergeau ca fulgerul**..." (67). E jignitor pentru fulger: **ses ailes de géant l'empêchent de marcher**. Nu mi-l pot închipui păşind, fie şi grăbit.

„...**Ca** jiletca roşie **ca** sîngele de bou a lui Gautier" (68). Inflaţia de „ca" face cacofonie.

„Am citat-o pe **doamna Alphonse Daudet**" (73). Aş fi spus: pe văduva lui A.D. Sau, dacă nu şi nu, după o mare nevastă: „doamna Scriitor Daudet"...

„**În noi**, care am încercat să comunicăm cu ea, **suntem** copleşiţi..." (87). „Copleşiţi în noi" nu e-n ordine.

„Sunt sigur că într-o zi va sosi de acolo (din Franţa ocupată, 1943; n. GP) un om şi **ne va dezvălui un mesaj, poate o cărticică...**" (87). Aceeaşi eroare ca şi la fulgerul care lipăie: grandiosul pică-n derizoriu. E în chestie murmurul, geamătul subteran al Franţei sub zvastică; aşa ceva nu intră într-o „cărticică", pe care o „dezvăluie" cineva...

„Începutul **din În căutarea timpului pierdut**" (117). În loc de „din" trebuia „romanului", şi eram nu în gimnaziu, ci în literatură.

„Manşetele cămăşilor erau pe atunci scrobite şi puteau fi folosite drept **carnete** de notiţe" (118). Totuşi şi pe atunci carnetele aveau mai mult de o filă.

La p. 96, J.G. scrie: „Credea în teoriile lui Broca". O cifră mitutică ne trimite la nota de la urmă: „**Broca** (1824-1880), chirurg" etc. De ce aşa telegrafic, dacă acest faimos **toubib** avea şi el, ca tot omul, un prenume: Paul?

„Aceste versuri, scrise **pe marginea unei substanţe** din **Caps and Bells**..." (125). Cum să scrii pe marginea unei „substanţe"?

... Şi uite-aşa, luat cu aceste filologicale, mersei ca un fulger chior şi pedestru, neglijînd operele care aşteaptă consemnarea, explicarea, evaluarea...

George PRUTEANU

Aceasta nu e o reclamă la „Tampax"

Ucigaşul care curge

„Şi-au dorit un week-end liniştit şi au parte de un coşmar. Unul dintre ei trebuie să moară. Dar nu se ştie cine!" punctează periodic Pro FM. Ba se ştie foarte bine. Evidenţa e atît de agasantă încît toată maşinăria de fabricat suspans merge în gol, ştiut fiind faptul că unui american de rînd happy-end-ul trebuie să-i pară cît mai fericit (!). În virtutea acestei reţete, familia scapă, cîinele scapă, indianul **nu** scapă... şi bineînţeles nici răul nu scapă. Nouă în schimb totul ne scapă! Mai puţin sărutul final, cu rîu-n fundal. (Ah, şi „rîul" scapă, fiind în legitimă apărare...)

Copilul e un palid „client" iar soţul e, şi el, un mic erou: dă cu pumnul (pe sub apă), dar şi primeşte (pe uscat), se lansează fără succes în mici acţiuni de comando, escaladează stînci dar cade (întîi pe pietre şi apoi în apă), purtînd tot timpul o pereche de ochelari ce refuză să se spargă... Încercînd să găsim corespondenţe pompoase precum rîul=viaţa care pune la încercare familia (ca-n basmele româneşti), e suficient să ne gîndim la bătaia lungă a două filme prezentate nu demult şi la noi: **Philadelphia** şi **Cădere liberă**. De preferat...

Cu părere de rău trebuie să constatăm că un film cu Meryl Streep a încetat să mai fie un regal. Actriţa a învăţat să vîslească, să pescuiască, să vorbească prin semne... şi să rîdă! Într-adevăr, Meryl se amuză copios: de stupiditatea scenariului? Admiratorii îi mai pot găsi circumstanţe atenuante. (**Mihai Chirilov**)

retro CINEMA *scop*

● Rîul ucigaş ● Un bacşiş de 2 milioane de dolari ● Specialistul

„Ţi se poate întîmpla şi ţie"... dacă joci la loterie

Sau cum un poliţist prost de bun, prietenul copiilor şi-al săracilor cîştigînd 4 milioane de dolari, dă bacşiş jumătate din sumă (de unde şi titlul versiunii româneşti) unei chelneriţe şicanate la locul de muncă, o păguboasă, în dragoste ce nu-şi poate permite un divorţ etc. etc... V-aţi dat seama că este vorba despre un basm modern, în care rolul Vrăjitoarei este jucat de scorpia de soţie-tarantulă a poliţistului cel harnic şi cinstit cu lozul lui de aur; nu mai rămîne decît să vedem cum banu' n-aduce fericirea/mult mai de preţ e iubirea.

Dacă nu s-ar specifica faptul că scenariul este creaţiunea originală a drei (dnei?) Jane Anderson, ne-am putea închipui că filmul e un **remake** după Frank Capra - numai că, aici, iada nu sare chiar casa, cum nici pelicula nu sare din balamalele unei comedioare romantice şi agreabile, oportun-"estivale" într-un sezon cinematografic dominat de regizori cu I.Q.-ul sub medie... Nicolas Cage şi Bridget Fonda sînt, amîndoi, delicioşi (mai ales ea), însă Rosie Perez **doesn't** „do the right thing" într-o compoziţie şarjată ale cărei acute (false) o trimit direct în „Paradisul în direct", căci - nu-i aşa -, au şi americanii faliţii lor... P.S. - Muzica filmului, cu toată mierea anilor 30 lăsată să curgă din alămuri..., este minunată!

Chelneriţa, poliţistul şi tarantula – un basm cu şase zerouri

... I s-a zis că are o expresie

Specii de liste: specia listu şi specia lista

Dacă adormiţi la filmul în care Sharon Stone face sex toropit (nu torid!) cu Sylvester Stallone, s-ar putea să vă trezească exploziile care zdruncină acţiunea din cînd în cînd: sînt 7 (şapte), le-au numărat comentatorii - probabil, ca să aibă ce comenta, la o peliculă în care pînă şi frumuseţea lui Sharon păleşte într-o vîlvătaie de vulgaritate mentală. În rest, ştiam: în Armani, şi mai ales dezgolită din el, Stone este dinamită pe tocuri; cînd apare, chiar şi în cadre ce par să fie reclame la „Impulse" sau „Tampaxuri", inimile noastre fac BUM-BUM-BUM mai ceva ca arsenalul balistic din film: Sharon Stone este singura femeie din lume în stare să poarte pălărie neagră cu voaletă asortată la revolverul din jartieră - şi să rostească replici, în acelaşi timp! Cît despre „Sly" Stallone, el nu-şi dezlipeşte ochii (unii au zis că de cocker, dar e o insultă la adresa acestei rase) de pe fotografia în care, la începutul carierei sale, i s-a zis că are o expresie... Rod Steiger e ca o relicvă a unor vremuri mai bune (profesional vorbind), însă toată adunarea actoricească din film inspiră mai curînd milă - ca un convoi funerar pus să asiste la ceea ce, prin imbecilitate scenaristică şi inutilitate regizorală, s-ar putea numi „explozia în lanţ" a filmului însuşi, cu jelitorii săi cu tot. (Iarăşi P.S.: o minimă politeţe faţă de felinofili ar fi obligat realizatorii acestei catastrofe să informeze publicul dacă „Timer", motanul lui Stallone, a scăpat cu viaţă: nu putem decît să presupunem că, pisica fiind un animal mai inteligent decît specia numită **Specialistul**, a făcut-o...) - **a.l.ş.**

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

CHARLES BAUDELAIRE

Bani falşi

Pe cînd ne îndepărtam de prăvălia tutungiului, prietenul meu se apucă să-şi trieze cu grijă banii; îşi strecură în buzunarul stîng al vestei monedele mărunte de aur; în buzunarul drept, bănuţii de argint; în buzunarul stîng al pantalonilor grămădi o mulţime de mărunţiş şi, în sfîrşit, în celălalt, în dreptul, vîrî o monedă de argint de doi franci pe care o examinase cu mare atenţie.

«Minuţioasă şi bizară distribuire!» mi-am zis în sinea mea.

Ne ieşi în cale un sărman care, tremurînd, îşi întinse spre noi cascheta. Nu ştiu să existe nimic mai neliniştitor decît elocvenţa mută a acestor ochi rugători, în care se citesc amestecate, pentru privitorul sensibil deţinător al ştiinţei de a le descifra, atît de multă umilinţă, atît de multe reproşuri. Mai afli aşa un hău de simţăminte încîlcite doar în ochii lăcrămoşi ai cîinilor bătuţi.

Ofranda prietenului meu fu de departe mai însemnată decît a mea şi i-am spus: «Aveţi dreptate; în afară de plăcerea trăită cînd ceva te miră, nici o alta nu e mai mare decît aceea de a provoca o surpriză.» - «Era moneda falsă», îmi răspunse el liniştit, de parcă ar fi ţinut să justifice prea marea risipă ce făcuse.

Dar în mizerabilul meu creier, preocupat mereu să fabuleze în căutarea unor dedesubturi (cu ce obositoare însuşire m-a dăruit natura!) se înşurubă deodată ideea că o asemenea purtare din partea prietenului meu nu putea fi scuzabilă decît prin dorinţa de a produce un eveniment în viaţa acestui amărît, poate chiar de a cunoaşte urmările diverse, funeste sau altminteri, pe care le poate odrăsli o monedă falsă ajunsă în mîinile unui cerşetor. Nu se putea preschimba moneda într-o mulţime de bănuţi veritabili? şi, deopotrivă, nu-l putea ea tîrî în puşcărie? Un cîrciumar, un brutar, de pildă, aveau poate să pună să-l aresteze pe nenorocit ca falsificator de bani sau ca plasator de bani falşi. La fel de bine, moneda falsă ar fi, poate, pentru un pîrlit de speculant, izvorul unui belşug de cîteva zile. Aşa fantazam, înzestrînd intenţiile prietenului meu cu aripi de împrumut şi făcînd toate deducţiile posibile pe marginea tuturor ipotezelor posibile.

Dar acesta îmi rupse brusc reveria reluînd, cu propriile mele vorbe: «Da, aveţi dreptate; nu cred să existe mai mare deliciu decît să surprinzi pe cineva dîndu-i cu mult peste ce speră».

L-am privit ţintă şi-am fost îngrozit să văd sclipind în ochii lui o incontestabilă candoare. Am văzut limpede că voise să facă, dintr-un foc, un gest de caritate şi o afacere bună; să cîştige patruzeci de firfirici şi inima Domnului; să cucerească economic paradisul; în fine, să pună gratis mîna pe un certificat de ins caritabil. Mai că l-aş fi iertat pentru dorinţa de-a-şi procura satisfacţiile criminale de care îl crezusem capabil cu cîteva clipe înainte; mi-ar fi părut ciudat, original, proiectul lui de a se amuza discreditîndu-i pe sărmani; dar nu-l voi ierta niciodată pentru inepţia calculului său. Nu ai nici un fel de scuză să fii rău, dar ai un oarecare merit dacă ştii că eşti rău; şi cel mai fără de leac dintre vicii este să faci răul din prostie.

Traducere de
Delia VERDEŞ

GHIDUL CERŞETORULUI

În metroul de la Paris am avut revelaţia că pînă şi felul în care se cere de pomană este... o practică culturală. El nu ţine de bunul plac al individului, ci de cultura din care face parte acesta, nu este întîmplător, ci deprins şi legat organic de valori sau mentalităţi specifice. Cerşetorii parizieni - dar mai trebuie oare să-i numim aşa? Să spunem mai bine „solicitatorii" parizieni - trebuie să ţină neapărat un mic discurs: îşi justifică cererea, arătînd situaţia, cauzele, şi mai ales ce anume au de gînd să facă cu banii. Îi vor folosi pentru mîncare (şi nu pentru a-i bea sau risipi; cei neîncrezători sînt invitaţi să dea în loc de bani un tichet de cantină) şi pentru „a rămîne curaţi", cum ţin toţi să precizeze, asigurînd implicit că vor respecta normele sociale. Ei trebuie aşadar să merite să li se dea, iar cererea lor, justificată, argumentată, seamănă, mutatis mutandis, cu proiectul pe care îl cer instituţiile vestice oricărui solicitator de subvenţie sau de împrumut. Am văzut cum cerea pomană în metroul parizian şi o „solicitatoare" venită de pe la noi. Utilizînd nu o retorică argumentativă, ci retorica patetică a lamentaţiei şi a suferinţei, ea făcea apel la sensibilitatea şi la sentimentele călătorilor. Nu i-a dat, bineînţeles, nimeni nimic. „Solicitatoarea" noastră proceda aşa pentru că avea o altă idee despre milă şi despre felul în care poate fi trezită.

Să fie singura? Nu credem. Subliniind că asemenea discuţii încearcă să pună în evidenţă diferenţele de mentalitate şi exclud orice valorizări, putem adăuga exemple similare. Francezii veniţi **în România** sînt unanimi în a remarca, chiar dacă nu apreciază toţi la fel, generozitatea cu care ne manifestăm mila, dar şi uşurinţa cu care facem apel la mila altuia. Ei sînt uimiţi că unii studenţi care nu reuşesc să obţină nota minimă „se milogesc"; sensibilizată de remarca lor la un comportament ce mie mi se părea „normal", mi-am adus aminte de anii de glorie ai cursurilor fără frecvenţă, cînd mulţi cerşeau literalmente nota spunîndu-şi necazurile. Pe de altă parte, am citit într-un ziar că preşedinta asociaţiei mondiale a handicapaţilor, venită în **România**, s-a dus pe scaunul ei cu rotile în piaţa Dorobanţi unde, văzînd-o, un ţăran s-a grăbit să-i dea de pomană; a fost, bineînţeles, indignată, şi a spus că handicapaţii n-ar mai trebui să trezească milă, ci să aibă drepturi. Alţii admiră generozitatea cu care ţăranii dau de pomană din produsele lor celor nevoiaşi, fără să o pună în legătură cu impudoarea cu care li se pare că cer **românii**, cu împrumut, în dar, sau de pomană, de la copiii din sate care vor bomboane, pînă la oamenii serioşi, care vor burse, bani sau altceva. Francezii nu cunosc milogeala, nu fac apel la compasiunea celorlalţi şi nu sînt miloşi (în franceză nici nu există corespondent exact al acestui cuvînt).

Termenul cuprinzător de „milă" desemnează **în română** sentimentul (**la pitié**), binefacerea (**la charité**), pomana (**l'aumône**), îndurarea divină (**la miséricorde**). Toate aceste noţiuni formează pentru noi un conglomerat, organic legate, în timp ce, aşa cum se vede, franceza le-a separat. Nu întîmplător, dintre toate, se vorbeşte la ora actuală numai despre **charité**: caritate, iubire de semeni, binefacere. Acest aspect de binefacere ne interesează îndeosebi: pentru francezi important este ce anume trebuie făcut, cum să acţioneze, sub ce forme de organizare, şi nu sentimentul în sine.

Acesta e mai degrabă suspectat, atît în ceea ce îi priveşte pe cei care îl trezesc, cît şi pe cei care îl resimt. Prestigioasa revistă **Autrement**, consacrînd un întreg număr caritaţii, îl subtitrează „Dragostea cu riscul pervertirii sale". Unul din cele trei capitole evidenţiază „capcane şi derive", înfricoşătoare, pare-se, pentru navigatorul temerar în apele milei: „sentimentalitate naivă", „mască ipocrită a violenţei", „compasiune masochistă sau dispreţ condescendent" etc. Să fie acesta o trăsătură proprie culturii franceze moderne? Căutînd în trecutul acesteia, am putut descoperi rădăcini interesante.

În **Tratatul asupra pasiunilor**, Descartes definea **la pitié** drept un soi de tristeţe plină de bunăvoinţă, resimţită faţă de cei care suferă pe nedrept. Pe de altă parte, numai cei care se simt slabi, spune el, sînt miloşi, din dragoste pentru ei înşişi şi de teama relelor ce li se pot întîmpla. Cei cu suflete tari resimt mila aşa cum o simţi la teatru, pentru personajele nefericite, superficial şi mai mult „cu simţurile decît în adîncul sufletului". Evident, ei sînt daţi ca model şi mila lor epidermică, uşoară, care nu afectează sufletul.

Aşadar, mila era dublu condiţionată, pe de o parte de calitatea celui care o resimte, pe de altă parte de calitatea celui care o stîrneşte. Acesta trebuia să fie vinovat. Dar dacă merita cele ce i se întîmplau, nu trezea milă? Nu, trezea compasiune, după cum se poate vedea din prefeţele lui Racine. Un renumit dicţionar de sinonime, al lui B. Lafaye, publicat în 1853, ne va ajuta să înţelegem deosebirea. Dacă legătura aceasta la distanţă nu convinge în demonstraţia riguroasă, ea poate fi interesantă în cercetarea specificului cultural.

Compasiunea, aflăm din dicţionarul citat, este un adevărat sentiment, puternic, ce ne „mişcă inima", o pătimire împreună cu celălalt. Ca atare... trebuie evitată. În măsura posibilului, desigur, pentru că se manifestă ca reacţie imediată, instinctivă, la suferinţa altuia, ca un „impuls natural" şi organic. Se recomandă insensibilitatea? Nu. Este recomandată mila (**la pitié**), dar iată ce se înţelege prin ea: **„un principiu de acţiune gîndită, rece, calmă, care ţine de raţiune şi te îndeamnă să faci bine din anumite considerente sau idei"**. În timp ce compasiunea **„se mulţumeşte să îi plîngă pe nefericiţi, să îi consoleze, să le deplîngă soarta"**, mila se arată „mai mult activă decît pasivă".

Este valorizată aşadar acţiunea: nu trebuie să suferi împreună cu celălalt, ci să faci ceva pentru a-l ajuta. Este valorizată raţiunea: nu faci binele din sentiment, ci „din anumite considerente sau idei", cum sînt acelea legate de morală, de credinţă, de obligaţiile sociale. În plus, trebuie să existe şi considerente practice: milosul francez trebuie să se asigure că mila şi ajutorul său sînt meritate şi vor fi folosite de celălalt bine şi eficient, adică raţional.

Dacă aceste condiţii nu sînt îndeplinite... francezul simte compasiune, dar nu are milă, sau nu trebuie să aibă, potrivit dicţionarului citat. Nu poate să nu aibă compasiune, pentru că aceasta este o reacţie naturală şi viscerală. Dar şi-o stăpîneşte şi nu acţionează împins de ea. Acţionează potrivit raţiunii şi „considerentelor". Apar în dicţionar cîteva exemple cu adevărat paradoxale din punctul de vedere al unui român. Ar putea fi sintetizate într-o frază de genul „Am compasiune pentru el, dar nu mi-e milă": „Ulise nu-şi putu stăpîni o pornire de compasiune, dar rămase insensibil la milă, necruţător"; „Filoctet nu se mulţumi să vadă compasiune pe chipul lui Neoptolem şi îl imploră să aibă milă de suferinţa sa".

Nu compasiune ci milă, nu milă ci caritate, acesta este sensul valorizării în cultura franceză. În locul participării emoţionale la suferinţa celuilalt este recomandată implicarea raţională, în locul reacţiei sentimentale judecata pragmatică, în locul deplîngerii pasive, acţiunea. Prin comparaţie, ne dăm seama că noi valorizăm compasiunea. Definiţia sa citată mai sus corespunde perfect cu ceea ce înţelegem noi, implicit sau explicit, prin milă.

Pentru noi importantă este sensibilitatea la suferinţa celuilalt, îndurarea, com-pătimirea. Mila depinde de bunătatea sufletului celui care o simte, şi nu de faptul că acela care o cere o merită sau nu. Această condiţionare, valorizată la ei de secole de raţionalism, pare la noi calcul meschin. Solicitatorul trebuie să facă apel la sentimentele noastre ca să dăm, dar dacă dăm, dăm, fără să cerem un plan de cheltuieli.

Valorizăm mai mult „simţămîntul" din milă decît atitudinea raţională. Din păcate, îl valorizăm mai mult şi decît acţiunea care ar trebui să decurgă din el. În plus, acţiunea pare subminată şi de convingerea că nu e decît un paliativ, care nu poate schimba soarta miluitului. Binefacerea există desigur şi la noi, dar poate nu numai din lipsa fondurilor ea nu are caracterul organizat şi ambiţia transformatoare care definesc claritatea (**la charité**).

Se ştie că teatrul tragic a avut dintotdeauna ca scop să provoace mila şi teama, pentru a le da astfel oamenilor ocazia să se purifice de ele, să le defuleze catarctic. S-ar putea ca Descartes să fi făcut mai mult decît o simplă comparaţie atunci cînd spunea că mila trebuie resimţită precum la teatru, superficial şi mai mult „cu simţurile decît în adîncul sufletului". Nu este oare o ipoteză interesantă aceea că tragedia, cultivată în Apus secole în şir, i-a învăţat pe apuseni să simtă mila în toate împrejurările aşa cum o simţeau la teatru? Poate tocmai această **practică a ludicului**, de care alte culturi n-au beneficiat, îi face să aibă milă dar să nu o interiorizeze, să se lase mişcaţi dar să nu se implice sentimental, să fie sensibili la priveliştea jalnică dar să se distanţeze faţă de ea ca faţă de orice alt spectacol. Teatrul i-a învăţat să fie spectatori la spectacolul lumii.

Dolores TOMA

© C. Bumbuţ

„FAPTELE VORBESC"

Într-o abordare pragmatică, precum aceea a protestantismului american modern, termenul de „milă" e un cuvînt pe care-l folosim pentru a-i face pe copii să dea bani săracilor, din grijă pentru sufletul nemuritor al copiilor în lumea de dincolo. Folosim acest cuvînt pentru a evoca o idee, a cărei utilitate e de a determina o acţiune, care la rîndul ei e folositoare pentru atingerea unei stări, care ne apare ca un obiectiv de dorit. Nu va fi nicidecum vorba de un sentiment. Nu e necesar ca adultul să simtă milă, iar naşterea unei experienţe afective în sufletul copilului e, potrivit psihologiei lui William James, un fapt consecutiv acţiunii caritabile, în speţă, pomana, şi nu cauza ei. Trebuie să-i ajuţi pe săraci, după cum scrie în Biblie, dar nu e neapărat obligatoriu să-ţi fie şi milă de ei; ce e mai util, să dai pomană fără milă, sau să-ţi fie milă fără să dai?

Fapta „filantropică" a fost intens criticată la sfîrşitul secolului trecut. Herbert Spencer considera că ea duce la perpetuarea mizeriei, întrucît pretinde să facă suportabil insuportabilul. La rîndul lui, Marx acuza acţiunea caritabilă că maschează adevăratele raporturi de clasă, care sînt de opoziţie ireconciliabilă. Societatea industrială a evoluat mult, teoria luptei de clasă a căzut, numai că mizeria rămîne.

Astăzi, în lumea „satului global" şi a „superautostrăzii informaţiei", mizeria reprezintă un scandal încă şi mai intolerabil decît într-un secol XIX care mai avea nădejdea că electrificarea şi socialismul îl vor face pe om mai bun. E vorba de o triplă deriziune a civilizaţiei. Pe de o parte, popoare întregi sînt batjocorite de tirani de provincie ca Idi Amin, Saddam sau Ceauşescu. Pe de alta, în capitalele ţărilor celor mai bogate, în chiar structura socială a ultimului imperiu, Statele Unite ale Americii, s-a încuibat mucegaiul subzistenţei infraumane. Poate există cititori care cred că poveştile despre murdăria şi violenţa din **inner cities** americane nu sînt decît propagandă comunistă. Le doresc să călătorească şi să se convingă de faptul că realitatea e cu mult mai sinistră decît orice relatare. În fine, în al treilea rînd, la adăpostul stării de non-drept pe care o creează însăşi legislaţia, şi profitînd cu neruşinare de continuarea unor tradiţii sociale care sînt azi pur şi simplu stupide, înfloreşte pretutindeni discriminarea categoriilor sociale şi etnice minoritare.

Nimeni azi nu mai invocă sentimentul ca motiv al acţiunii sociale, şi chiar dacă opţiunile unora ar fi determinate de milă, de pura compasiune omenească, în acţiunea socială deseori nu mai rămîne cu vremea nimic din motivaţiile omeneşti iniţiale. O fostă lucrătoare la un proiect american de ajutorare a populaţiei muritoare de foame din Bangladesh îmi povestea că ajunsese să nu-i mai poată suferi pe nefericiţii pe care venise să-i ajute. Se construise o cooperativă de pescuit cu instalaţii moderne şi se îndiguiseră suprafeţe mari de luciu de apă. Toţi asistaţii votaseră unanim în conducerea cooperativei pe cei mai mari pungaşi locali. Ca urmare, peştele era furat legal, iar săracii deveniseră şi mai săraci. Morala pe care o trăgea din asta lucrătoarea socială era că, dacă americanii mai plătesc pentru un asemenea proiect, ei trebuie să-şi asume un control sută la sută şi să-l menţină o generaţie sau două, pînă ce „apucăturile faine" ale băştinaşilor se mai salubrizează. Şi totuşi, constata ea cu amărăciune, nivelele de decizie nu învăţaseră nimic din aceste experienţe, iar noile proiecte de ajutorare a nefericiţilor din cele patru colţuri ale lumii erau exact la fel de idealiste ca şi cele vechi.

Pentru o cultură pragmatică, precum aceea americană, preeminenţa faptelor asupra vorbelor înseamnă eliminarea referinţei la valori generale şi atemporale de tip clasic. Ca urmare, falimentul unei strategii trebuie neapărat să însemne victoria alteia. Dacă o politică eşuează, şi nu există nici o concepţie alternativă, eşecul este absolut. Tocmai pentru a masca această lipsă de profunzime a cîmpului cultural, potenţial dezastruoasă, instituţiile americane insistă mereu pe noutate şi originalitate, încurajează competiţia, astfel încît, de fiecare dată cînd treaba iese prost, să se poată spune: „Ehei, dar n-aţi încercat cu metoda X! Staţi să vedeţi cum e procedeul Y!" Cutare politician nu se sfia să revină pe piaţă cu ideea „valorilor familiale", considerînd că relele societăţii se datorează avortului şi divorţului.

Ceea ce caracterizează dezbaterea americană, cel puţin din punctul de vedere al unui est-european obişnuit cu sentimentalismul deşănţat al diverselor varieteuri politice blituaniene (vezi romanul lui Miroslav Krleza), este caracterul pseudo-ştiinţific şi pseudo-juridic al argumentării. Se argumentează pe puncte, ca la Bologna în secolul XIII; fiecare argument se năpusteşte la cutare alt argument al adversarului şi se preface a-i tăia beregata cu satisfacţie sardonică. Se publică nenumărate grafice, toate în culori: grafic cu puncte, cu linii, cu arii, cu bare - dar cel mai iubit dintre toate este graficul-plăcintă, **the pie-chart**. Ca din întîmplare, în următorul articol despre chestiune afli că precedentul a neglijat tocmai argumentele esenţiale ale tezei adverse, şi că a trecut cu vederea exact graficul cel mai edificator. Cel mai puţin cartezieni sînt, paradoxal, republicanii, care se ridică uneori cu lirismul pînă la un discant ce aminteşte vag de accentele **României Mari**.

În locul retoricii sistematice şi raţionaliste a secolului XIX, în critica ideii de asistenţă socială astăzi se folosesc statisticile. Statisticile democrate arată că inteligenţa populaţiei creşte cu fiecare dolar care se investeşte în programele sociale. Statisticile republicane demonstrează că după ce s-au vărsat fluvii de arginţi pe gîtlejul nesătul al săracilor, ei rămîn în continuare mai proşti decît bogaţii. Aici funcţia statisticii e exact funcţia pomenii de altă dată: să demonstreze că oamenii „de la conducere" au dreptate şi se îngrijesc de problemele reale ale societăţii, indiferent cine sînt ei, indiferent care sînt ele. Scăderea inteligenţei medii, „întunecarea minţii americane", este o temă foarte la modă. Un european încă se mai întreabă dacă inteligenţa are ceva de-a face cu bogăţia. Un american e sigur că bogaţii sînt mai inteligenţi decît săracii, şi singurul lucru neclar e cum să găseşti modul cel mai bun de a-i lumina pe săraci sau de a-i face să se deştepte singuri.

De fapt, caritatea americană este patriotică: în ultimă instanţă, şi democraţii şi republicanii doresc să mărească, prin eliminarea problemei sociale, competitivitatea economiei americane, să-i ascută „tăişul". Judecînd după discursul mijloacelor de comunicare, această mare naţiune se crede în pericol; ea priveşte insistent, cu simţăminte amestecate, peste Pacific; Atlantincul se află în curtea din dos. Este interesant de remarcat că la testele de inteligenţă, care sînt în America versiunea modernă a certificatului de catolicism din secolul XVIII, scorul cel mai prost îl au negrii; pe locul doi vin albii; în frunte se situează asiaticii. Astfel psihologia experimentală consfinţeşte angoasele unei societăţi care proslăveşte vioiciunea de spirit (**being smart**) dincolo de propriul pragmatism şi chiar dincolo de propria identitate. Cine studiază un pic chestiunea află că laureaţii premiului Nobel nu sînt şi laureaţi la testele de inteligenţă, şi un IQ de 190 nu înseamnă deloc succes social. O gazetă publica timid o statistică din care rezulta că 40% din populaţia de origine asiatică a Statelor Unite se află pe lista ajutorului social; dar nimeni nu citeşte asemenea statistici.

În caritatea practică americană, cum banii sînt ai guvernului, există două şcoli de gîndire: democrată şi republicană. Democraţii cred că Statele Unite trebuie să intervină activ, atît pentru îndreptarea fărădelegilor comise de alte state în lume, cît şi pentru înfăptuirea dreptăţii şi echităţii sociale pe plan intern. Ei merg, în planul social, pînă la a preconiza „acţiunea afirmativă", adică măsurile reparatorii. Au fost femeile discriminate? De acum înainte vor fi promovate proporţional mai mult decît bărbaţii, pînă la restabilirea unui echilibru. Se ştie că elevii negri vin la liceu cu un handicap educaţional şi cultural datorat vieţii în **inner city**. Ca urmare se vor fixa procentaje de promovare pentru diferitele rase, prin care negrii vor obţine un avantaj compensatoriu. Se citează cazul unui liceu de elită, New York City College, spre care veneau toţi copiii inteligenţi şi săraci din Brooklyn, din Harlem, din cartierele irlandeze, italiene, hispanofone, siguri că aici vor găsi o şansă cinstită de a căpăta educaţie de bună calitate. Prin aplicarea, spre sfîrşitul anilor 80, a procentajelor de admitere şi promovare, reputaţia liceului a fost distrusă.

Teza republicană este exact contrarie. „Democraţii sînt nişte puşlamale care risipesc banii statului", scria un jurnalist înainte de recentele alegeri. Aşa-zisele programe sociale, ajutoarele interne şi internaţionale nu sînt decît praf în ochii contribuabilului pentru a-l împiedica să vadă proliferarea aparatului de stat şi a administraţiilor bugetivore de tot felul. Săracii de pretutindeni papă ajutoarele şi stau cu degetul în gură aşteptînd următorul transport. Statul american trebuie să reducă impozitele şi să-şi micşoreze în consecinţă efectivele administrative; programele de asistenţă trebuie tăiate; intervenţia externă, costisitoare şi adesea rău călăuzită, trebuie să înceteze. Cei care se pot ajuta singuri o vor face, ceilalţi nu merită să fie ajutaţi.

Statul american nu e suveran să decidă între cele două strategii, cea democrată şi cea republicană. Numai alegătorul poate s-o facă. Recentele alegeri, care i-au scos de la putere pe democraţi, sînt însă explicate ca un efect indirect: fie s-a votat împotriva legi sănătăţii iniţiate de (Hilary) Clinton, fie s-a votat împotriva politicii interne a administraţiei, creşterii impozitelor şi stagnării veniturilor. Alegerile nu-i îndreptăţesc pe republicani să-şi aplice propria metodă de suprimare a mizeriei prin suprimarea ajutoarelor. Se merge uneori pînă la a spune că, dacă vor încerca s-o facă, sînt posibile răscoale de felul celor de acum cîţiva ani.

Eu aş trage de aici concluzia că într-o cultură pragmatică, unde „faptele vorbesc", lipsa gîndirii abstracte, a unor concepte determinate mai întîi teoretic, poate duce la impasuri sociale dureroase.

Ioan PÂNZARU

© C. Bumbuţ

Soluţie

Cu cîteva luni în urmă, locatarii liniştiţi ai unui bloc obişnuit din cartierul Titan au avut ocazia să descopere un lucru mai puţin obişnuit. Marioara Stan de la etajul 3 s-a înfiinţat pe aleea din faţa intrării, ţinîndu-le calea, la vremea cînd se întorceau de la serviciu. Cu glas stins, le cerea ajutorul. Oamenii, uimiţi la început, se întrebau la ce anume trebuie să-şi ajute vecina. N-avea sacoşe în mîini şi nici mobile de mutat. Rămăsese blocată pe afară? Se întîmplase vreo nenorocire? Nu, ea voia bani. Pur şi simplu. Unii au crezut că sărmana femeie s-a scrîntit. Dar deşi bătrînă şi bolnavă, Marioara Stan avea mintea întreagă, era perfect lucidă. Iar pînă la urmă, onorabilii locatari au trebuit să se împace cu adevărul acela stupefiant şi stînjenitor. Vecina lor, pe care o cunoşteau şi o salutau de ani de zile, devenise cerşetoare. Ei locuiau alături, vizavi, în diagonală, deasupra sau dedesubt. N-avuseseră habar de nimic. Poate fiindcă povestea era prea simplă.

Fiul Marioarei murise de vreun an. De atunci ea rămăsese absolut singură. Din pensia mizerabilă putea plăti către stat micile ei consumuri: apa, lumina, gazele. Nu şi hrana. Aşa a ajuns pe aleea din faţa blocului. Cîteva zile s-a învîrtit pe acolo foarte jenată. Vecinii i-au dat cîte ceva. După o săptămînă a mai prins curaj. A început să aplice o altă metodă, şi anume să sune la uşi şi să ceară. Apoi, încet încet, a ajuns pe scara staţiei de metrou de la Nicolae Grigorescu. A avut chiar şi o divergenţă cu cerşetorul locului. În cele din urmă, de voie, de nevoie, acesta i-a acceptat concurenţa. După o lună de cerşit zilnic, de pe figura ei dispăruse orice umbră de sfială. Ba chiar, pe undeva, se zărea un licăr de şiretenie. Găsise soluţia, cîştiga bine. Chiar dacă la venirea gerurilor n-a mai putut sta pe afară, rezerva pentru iarnă şi-a strîns-o. Ca o furnică.

Andrei MANOLESCU

„INIMI CARITABILE”

De vorbă cu doamna ELIZA LUNGAN, iniţiatoarea unei asociaţii de ocrotire a bătrînilor

Nu cumpărăm mereu ce ne trebuie, dar totdeauna vrem să vindem ce ne prisoseşte. Aşa s-a întîmplat că, după Revoluţie, sfatul înţelept „cine n-are bătrîni să-şi cumpere“, a fost înlocuit de urgenţa rentabilă: „cine are copii să-i vîndă“. Protestul public n-a oprit, ci doar a plasat acest comerţ în zone mai greu controlabile. Din ce motive soarta bătrînilor a atras mai puţin atenţia? Poate că, atinşi de boală, copleşiţi de griji şi nu rareori de mizerie, ei erau nişte „handicapaţi fără viitor“, măcar şi pentru faptul că reuniunile consacrate vîrstei a treia nu ofereau atîtea oportunităţi de călătorie cîte asigurau cele dedicate soartei copiilor. Oricum am privi lucrurile, impactul sentimental stîrnit de imaginea unui copil ştirb filmat lîngă un ursuleţ roz, nu se compară cu cel pe care îl provoacă faţa unui bătrîn fără dinţi care primeşte cu mîini tremurînde şi ochi lăcrimoşi o farfurie cu pilaf. Omeneşte visînd eternitatea, ne identificăm mai degrabă cu primul, sperînd într-un viitor pururi prielnic. Deşi, dacă trăim mult...

Cum stau lucrurile acum, după 5 ani, cu bătrînii? O vizită la societatea „Inimi caritabile“ are darul să ne lămurească întrucîtva şi să ne melancolizeze destul. Se pare că, deocamdată, la noi, filantropia este o ocupaţie care naşte mai multă îndoială decît simpatie; însăşi clădirea din buricul oraşului, Str. Cobălcescu, e un martor elocvent al confuziei de receptare. O casă mare, veche, pustie pînă în '89, găzduieşte cîteva organizaţii şi instituţii care n-au grijă să arate civilizat pe dinafară. La asociaţia internaţională pentru ecologie şi drepturile omului „Ecoforum“ - clubul tinerilor eroi - o mare cantitate de picioare de scaune rupte se răsfaţă pe cîteva mese prăfuite, ce abia se zăresc prin ferestrele murdare: noroc că se poate privi înăuntru şi prin ochiurile de geam sparte. După ce depăşeşti o aglomerare de cauciucuri vechi de automobil şi treci de cişmeaua din curte care picură într-o chiuvetă de fontă, ajungi la sediul oficiului de pensii al sectorului 6, pitit între ziduri galbene şi igrasioase. O scară răsucită, te duce la primul etaj unde se află sediul casei model, un fel de club al bătrînilor de care se ocupă societatea „Inimi caritabile“. S-ar putea crede că peisajul descris pînă acum a avut rolul de a aminti beneficiarilor vîrstnici din ce realitate vin ei aici, de trei ori pe săptămînă, pentru a se întîlni (măcar cîteva ore) cu ceea ce pe drept li se cuvine: lumină, curăţenie, o mîncare bine pregătită, căldură şi grijă respectuoasă. Cine sînt ei, de unde vin? Veterana (92 ani), dna Cornelia Brumă, profesoară, nu mai are pe nimeni, doar undeva în străinătate pe cineva care „o să vie în ţară cînd o să fie bine, dar eu n-o să mai fiu“. A predat, la Timişoara, la Chişinău şi la Bucureşti, istoria - o disciplină unde sînt „multe rele de ţinut minte“. Cel dintîi venit la acest cămin, „Legitimaţia nr. 1“, dl. Ilie Pancev, fost economist în Ministerul Petrolului şi Chimiei, se bucură că a făcut aici cunoştinţe şi relaţii noi, printre foştii cercetaşi. În copilăria sa petrecută în Cadrilater, a activat în cohorta „Mircea cel Bătrîn“, aşa că întîlnirea cu cei din Bucureşti (colonelul Cernescu, ing. Ciocan, dl. Iliescu) oferă subiect de evocări nostalgice. „Singurătatea este grea, bătrîneţea periculoasă; azi eşti, mîine nu“. Virginica, de pildă, (fostă tipografă la Casa Scînteii). „Am condus-o cum ar fi azi, la farmacie, pe urmă a lipsit, m-am dus să văd ce-i cu ea, am bătut în geam cu bastonul, şi... a apărut o nepoată care mi-a spus c-a decedat. Am văzut-o în sicriu; am fost foarte mişcat. Sînt milos, mă consum pentru fiecare“.

„Nimeni nu poate ajuta pe toată lumea....“

Stimată doamnă Eliza Lungan, de ce aţi iniţiat societatea „Inimi caritabile“, alegînd un domeniu destul de puţin atrăgător, ocrotirea bătrînilor? Ce-nseamnă pentru dvs. filantropia?

Dna Eliza Lungan: În orice caz nu un obicei burghez condamnabil, cum era prezentată în socialism. Dacă vreţi să ştiţi, eu am văzut prima oară filantropie la boieri: Antoine Bibescu, la curtea căreia a muncit şi bunica mea, ştia să facă asta fără fală, fără pompă, normal, nu numai fiindcă era bogat. Contează stilul omului. Mai bogat decît el ajunsese administratorul - la un timp aşa se auzea - dar era zgîrcit şi grosolan, cum să ajute pe cineva fără profit?

O bunătate eficientă dar discretă, aşa am văzut şi admirat eu filantropia, de cînd eram mică.

După '89, tot o doamnă din lumea mare, o vecină din bloc, Dina Balş, m-a sfătuit cu ce să-ncep dacă vreau să fac ceva folositor. De copii se ocupă toată lumea - mi-a spus - dar pe bătrîni îi ocoleşte, că sînt urîţi, infirmi, uituci - vai de capul lor - şi mor chinuiţi. Asociaţia „Inimi caritabile“, cu 22 de membri fondatori, constituită în iunie '90, a fost formată la început din cunoştinţe, rude, vecini - care au cotizat o sumă, mare pe-atunci, 3000 de lei; s-au dat haine şi lucruri, aşa am pornit şi s-a ajuns la ce se vede.

Aţi avut noroc c-aţi început-o-n '90

Dna Elisabeta Lungan: N-am avut noroc, înţeleg eu ce vreţi să spuneţi, adică am fost sprijinită pentru noutatea iniţiativei. N-am fost. Pînă să apuc sediul din Cobălcescu am bătut la multe uşi, tratată fiind cu refuzuri şi întrebări curioase: „Ce-ţi trebuie bătaie de cap?“; „Asta mai lipseşte s-aduci toţi hodorogii în centru“; „Te-am pus eu, cucoană, să te-nhami la filantropie?“ La un moment dat dna Sanda Tătărescu-Negroponte, mi-a înlesnit o întrevedere cu primarul Halaicu, care mi-a aprobat mutarea în această clădire. Dar dacă n-aveam norocul să întîlnesc la Spitalul Christiana pe suedezii de la organizaţia internaţională I.M. (ajutor umanitar individual), nu ştiu cum ne-am fi descurcat. Ei au devenit principalii noştrii sponsori; n-ar fi arătat aşa tot ce vedeţi aici, nici sala de mese, nici clubul, nici toaletele sau instalaţia de duş, fără ajutorul lor. Consolidarea clădirii tot datorită lor s-a făcut; a costat destul.

„...dar fiecare poate ajuta pe cineva.“

Cînd am fost în Suedia, împreună cu soţul meu, invitaţi să vizităm cîteva case de bătrîni, am văzut o lozincă care mi-a mers la inimă: **„Nimeni nu poate ajuta pe toată lumea, fiecare poate ajuta pe cineva“**. E ceea ce încercăm să facem şi noi, nu ajutor în general, bifat undeva într-un plan de activitate cu obiective mari, să ia ochii. Dăm, de pildă, de trei ori pe săptămînă, mîncare la 40 de bătrîni, fie la cei care vin aici, fie celor la care ne ducem noi, ei fiind intransportabili. Altă acţiune: cînd am fost cu maşina trimisă de suedezi în satele inundate din Moldova, am distribuit lucruri practice imediat necesare: alimente, cisme de cauciuc, ciorapi, haine, saltele, umbrele, de la om la om. Le-am împărţit în prezenţa primarilor şi a poliţiştilor - fusesem atacaţi de ţigani, sinistraţi şi ei, dar care voiau să ia totul! - şi am alcătuit o evidenţă pentru fiecare beneficiar al ajutoarelor. Eu am lucrat în viaţa mea şi ca asistentă medicală de chirurgie, la Spitalul Militar şi ca şefă de serviciu comercial în industria uşoară - ştiu ce însemnătate are ordinea în documente. Dealtfel şi suedezii ne-au preferat altor organizaţii din România după ce au controlat felul cum administrăm bunurile trimise de ei. Ei au o tradiţie veche de corectitudine; multe din donaţiile făcute nouă provin de la pensionarii suedezi care cedează o parte din banii lor bătrînilor din România, aflaţi în grija noastră; este un minimum de civilizaţie să le arătăm unde ajung banii şi în ce fel.

Struţi şi carne de porc

Putem spune, deci, că dvs. aplicaţi cu succes „modelul suedez“ atît de des evocat, la un moment dat, ca soluţie pentru ieşirea noastră din criză?

dna Eliza Lungan: Ei, unde n-ar da Dumnezeu... La noi, doamnă, lumea e mai bucuroasă să vadă că nu merge ceva, decît că se face un lucru. Insuccesul e gata să confirme orice lene, orice inerţie. Dacă merge bine, înseamnă că profiţi, altfel nu se înţelege de ce faci ceva. Sau, cum mi-a spus mie cineva, „pesemne că ai multe păcate de spălat de te-apuci de filantropie“. Era o femeie; ea avea, probabil, o conştiinţă perfectă, n-avea ce să-şi reproşeze şi... nu făcea nimic.

Dar înainte cum de iniţiau femeile opere de binefacere? Am aflat de societatea „Principele Mircea“, de „Obolul“, de „Munca“ - unde-şi comandau cucoanele trusou (se asigurau astfel mijloace sigure de trai pentru femeile modeste şi harnice), toate aceste activităţi erau organizate de doamnele din înalta societate care nu concepeau să stea degeaba, deşi aveau de toate. Dar pornisem de la modelul occidental. Cînd am fost în Suedia, am vizitat diferite case de bătrîni, toate înconjurate de parcuri imense, avînd clădiri luminoase, cu piscine, cu grădini în care se plimbau struţii. Nu vă miraţi: chiar struţi, nu ştiu de ce, de frumuseţe, cred. Pînă la modelul ăla mai este. Eu m-am bucurat cînd un întreprinzător român, dl. Dumitrescu, ne-a dat un porc. Am fost încîntată să împart carne proaspătă şi cîrnaţi bătrînilor noştri. Şi-am filmat, pe unde m-am dus, să-i arăt şi lui cine s-a bucurat de ajutorul dat şi cît de mult. Dar omul, impresionat de fapt, a vrut să se ţie tare: „îţi mai dau un porc, cucoană, de sufletul alor mei, zi bogdaproste, dar nu mai filmaţi că m-am convins ce faceţi“. Şi mi-a dat.

Să înţeleg de aici că nici toţi filantropii de azi nu au o reprezentare exactă a filantropiei?

Dna Eliza Lungan: Nu. La noi să-ţi fie milă de cineva a fost înţeles multă vreme ca o dovadă de slăbiciune, „a ajunge la mila cuiva“, arată o situaţie umilitoare. De ce să admirăm mai mult indiferenţa şi cruzimea, nu ştiu, dar aşa ne-am obişnuit. În loc să ne gîndim că destul rău s-a făcut în societate şi a venit timpul să mai încercăm şi binele, în nume propriu. Ne-am obişnuit să spunem mereu: „Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi“, fără să judecăm şi invers: în iubirea de celălalt dovedeşti şi iubirea de tine însuţi, Fîndcă fiecare admite asta ca o necesitate, dar, în fapt, adesea n-o practică decît sub forma egoismului, apreciat de multă lume ca o virtute potrivită timpului pe care-l trăim.

Status şi milă

Avem posibilitatea să găsim şi la noi - în fine! - **oase vitaminizate şi carne deshidratată** pentru hrana animalelor, în afara produselor cunoscute de la TV - Wiskas şi Chapi. Aflăm asta exact în zilele cînd s-a declanşat o acţiune fermă de stîrpire a animalelor fără stăpîn, care au năpădit capitala.

„În această nouă confruntare“ (Orient - Occident?) care este adevărata atitudine a bucureşteanului faţă de animale?

Dr. ANDA FLORESCU, medic veterinar, Ancamy Company: La ţară nu găsim cîini sau pisici de pripas. De ce? Fiecare aparţine unei gospodării. Animalele fără stăpîn din oraşe sînt o dovadă concretă a atentatului la simţul proprietăţii, care a avut loc pe arii mari. Demolările s-au oprit, efectele lor se resimt încă, dramatic, în viaţa oamenilor dar şi în cea a animalelor, şi în peisaj, şi în indiferenţa generală faţă de imaginea capitalei. Chiar şi soluţia reducerii numărului de animale vagabonde s-a ales tot cu optică veche, de campanie: rozătoarele care n-au stăpîn, (deci nu-s rentabile la impozite şi amenzi) se înmulţesc aproape deloc stingherite. Aşa se poate explica de ce s-au umplut oraşele de maidanezi. Cu toate că a crescut şi numărul proprietarilor de animale, dar de preferinţă cu pedigree. E o modă prin care - totuşi - nu sîntem „la modă“, dimpotrivă. În Occident circa 70% din animalele adoptate sînt fără rasă. (O americancă venită în România să înfieze un copil, a plecat din Bucureşti şi cu un căţel maidanez, vaccinat la cabinetul nostru, care azi e un dulău pe cinste, ne-a trimis fotografia lui). Aşa că vorbind despre atitudinea bucureştenilor faţă de micile vietăţi fără apărare nu trebuie să uităm că ea ţine de milă dar, deopotrivă, este dovadă de status social, evidenţiat de rasa animalului aflat pe lîngă casă. Adevărata milă nu lipseşte, însă, - şi ea apare în legătură cu animalele sau păsările „fără utilitate“, cum se spune în general. Oameni care găsesc un arici orbit de faruri pe şosele, vin la noi la cabinet să întrebe cum să-l hrănească: am în vedere cazul unui cuplu cu copii, locuind la bloc, alarmat că ariciul salvat de ei nu mănîncă. Au plecat foarte trişti cînd i-am sfătuit să-l lase liber într-un parc, fiindcă n-o să-i poată procura hrana şi condiţiile de viaţă specifice. Am găzduit o vreme, aici la noi, o broască ţestoasă cu carapacea plesnită, adusă de un militar, băiat de la ţară părea, care o găsise pe malul lacului Floreasca. La cazarmă, ne-a explicat, n-are cum s-o ţină, dar ceva trebuie făcut, fiindcă lui „i-e milă s-o vadă suferind“. A durat ceva pînă i-am găsit o gazdă ţestoasei care putea fi salvată; în fine, cineva s-a decis să-şi amenajeze acasă un fel de terariu, fiindcă, după cum ştiţi probabil, broaştei îi trebuie un bazin, altundeva nu-şi face nevoile. Că îngrijim porumbei, nu-i de mirare, dar ni se aduc şi guguştiuci răniţi - păsări care nu se adaptează captivităţii, deci nu pot fi păstrate pe lîngă casă - pur şi simplu ca să-i facem bine, atît. Dăm consultaţii pentru iepuri - cîţi ani poate trăi un iepure în bloc? cît e de „util“ - dacă nu devine friptură, s-ar întreba unii? - pentru cocoşi, sau alte făpturi care nu-s nici decorative, nici longevive, ca un cîine sau o pisică, să spunem, cu care stăpînul lor s-ar fi obişnuit de multă vreme. Mila faţă de animale este un semn de civilizaţie, adesea, cu excepţiile de rigoare. (Din experienţă, vă pot spune că oamenii care au grijă de ele sînt, sau devin, mai comunicativi, mai deschişi în relaţiile cu cei din jur). Blîndeţea şi înţelegerea faţă de ceea ce este viu, viaţă, spune ceva despre capacitatea unei comunităţi de a reacţiona la suferinţă şi neajutorare. Aici e aici: cît am fost studenţi (la medicină veterinară!) nu ni s-a vorbit de societăţile de protecţie a animalelor, care funcţionau în trecut în România; se considera, probabil, că ar fi fost nişte informaţii de prisos , fiindcă noi urma să avem de-a face cu o realitate unde mila n-avea ce căuta.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMAR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATA: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 109
10-16 februarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Copie & original

Anonim, sf. sec. XX: Autoportret al lui Rembrandt cu ştampilă P.T.T.R. (tehnică mixtă)

„Cînd originalele nu mai există, ultima copie este originalul."
Umberto ECO

EDITOR:
FUNDAŢIA
CULTURALA
ROMANA

Argument

Într-o bună zi, primesc o carte poştală avînd reprodus pe ea un autoportret al lui Rembrandt; cu o dezinvoltură la fel de „artistică", Poşta Română aplicase ditamai ştampila în colţul din stînga jos - ceea ce se poate vedea şi pe coperta numărului de faţă. **Condiţia postmodernă:** Rembrandtul este o copie, ştampila - un original!! Doar că Rembrandtul + ştampila = un original de toată frumuseţea! Artă & Birocraţie. Mai era oare nevoie de altceva pentru a mă îmboldi să fac un număr pe această temă?

A vorbi despre copie şi original în acest moment echivalează cu a te aventura într-un Amazon semiotic: este imens, şi este preferabil să ai de-a face mai degrabă cu **imaginea** junglei - cu o „copie de lucru"... Cum să dai seama, în cîteva pagini, de ceea ce astăzi este regulă, normă a Enormului? „Dacă originalul există, este pentru că a fost copiat" - pare să fie definiţia lui la sfîrşitul secolului 20. Reproductibilitatea originalelor este condiţia de bază a subzistenţei lor; dar şi a vulgarizării, a banalizării şi a pierderii impactului acestora într-o lume care ajunge să le „valorizeze" prin reclame. De la Gioconda pe pungi de plastic la Jacko (Michael Jackson) pe aceleaşi, diferenţa este de imaginaţie: cele cu Jacko se vînd mai bine... Cît despre chinezi (taiwanezi, hong-konghieni etc.), aceştia au învăţat o regulă de bază în jungla comercială: **a pirata = a parazita**. O marcă faimoasă poate fi copiată în cele mai mici detalii, vîndută mai ieftin unor cumpărători mai puţin pretenţioşi **însă mai mulţi**! „Proprietatea intelectuală" este un moft al ţărilor avute: cele mai sărace se mulţumesc cu ersatzuri. Aşa că, de la programe de calculator (atenţie: aici totul e original!) la fulgi de porumb, de la cărţi de credit (a căror copiere nu poate fi detectată) la secretele Pentagonului, oricine poate copia orice! Reproşurile morale nu ţin de cald. Americanii (francezii, elveţienii, japonezii etc.) pot crea, în continuare, mărci originale: vor exista întotdeauna alţii să le copieze (blugi turceşti, ceasuri Taiwan etc.). Lucrul este intens evident, la noi, în domeniul pestriţ al închirierilor de casete video; dar şi în cel, mai „subtil", al reproducerilor neautorizate de tipărituri, imagini etc. În Cinematograf, **remake**-urile fac ravagii: mai bune încasări şi - uneori - mai bună calitate („înaltă definiţie"!); dar - atenţie! -, avem de-a face, aici, cu reluări **autorizate**... „Copiile" nu sînt identice cu Originalul (dar Pierre Menard?!), ci pornesc de la el: s-ar părea că aceasta este diferenţa fundamentală între ceea ce, astăzi, putem numi „cultura copiilor" şi (in)„cultura reproducerilor"; cu rezerva - esenţială! - că există domenii (genetică, informatică) în care „clonajul" este înscris în cod: ADN/ARN (în genetică), virusii (în medicină) etc. Aici, totul se complică, distincţiile „culturale" devin inoperante...

Lumea de astăzi trăieşte, mai mult sau mai puţin inconfortabil, printre toate acestea: printre voga **lookalikes**-ilor (sosiile lui Elvis, Tina Turner, Elton John... care se produc pe scenă; unii spun că „performanţele lor sînt mai bune decît ale adevăraţilor"! - vezi **The Independent**, 24 febr. '94) şi ale noastre „copii la indigo" (Adrian Păunescu: vom vedea oare o „performanţă mai bună" decît a lui A.P.?!...); printre **remake**-uri hiperperformante, „Casablance" colorizate, simulări pe calculator şi ale noastre pelicule (dar cu copyright-ul cum stăm?) dublate-în-italiană-dublate-în-română de pe „Antena 1" sau copiile cu vreo 10-20 minute mai scurte, eventual alb-negru, văzute şi răsvăzute de cinefilii avizi la Cinemateca... (convinşi că văd „originalul"!). Totul e relativ, însă; sau, vorba lui Savel Ştiopul: „Material de arhivă incomplet"...

Deviza Rank Xerox-ului era, acum cîţiva ani: „Într-o lume de copii, noi sîntem Originalul!". Frumos. Să înţelegem că deviza oricărui sistem de SecuRItate care se respectă trebuie să fie: „Într-o lume de originale, noi sîntem Copia"?... Că putem fi traşi pe sfoară pentru că sîntem traşi la indigo? Dar cine mai are pretenţia a şti răspunsul, fără o vagă bănuială că însuşi răspunsul nostru „original" a fost, în prealabil, copiat...? (**a.l.ş.**)

„Un mecena american, care fusese miner, a dat în judecată o companie de cale ferată pe motivul că o reproducere după Venus din Milo, comandată la Paris, îi fusese livrată fără braţe. Lucrul cel mai surprinzător e că el cîştigă procesul, primind daune." (Oscar WILDE)

Imagini virtuale în peştera lui Platon

Un prieten întîlnit zilele trecute în librăria **Humanitas** îmi spunea: „Acasă n-am apă, gazele n-au presiune, cu banii stau prost, dar am o agendă încărcată de întîlniri, de curînd mi-a apărut un articol în **Dilema**, trăiesc cu delicii în plină realitate virtuală". Dacă tehnologia ca instrument politic (ancilla rei publicae) nu a reuşit să creeze un ambient civic armonios, ea a inventat „o lume mai bună", copie ameliorată a realităţii, care face utopiile să pălească, şi a denumit-o printr-un semnificativ transfer de sens, „realitate virtuală". Transfer de sens, căci virtual însemna odată „posibil", „eventual", potenţialitate pură şi dezirabilă, în timp ce acum exprimă inautenticitatea, facticitatea infiltrată în cotidian şi sărbătorită ca evaziune n'importe où hors du monde. Individul echipat cu un ecran montat ca o cască, cu mănuşa cablată garnisită cu senzori este imersat într-un ambient dinamic generat de calculator, cu care interacţionează în mod intuitiv. La fiecare mişcare a capului, imaginea se modifică, adaptîndu-se noului punct de vedere, fiecare inflexiune a mîinii declanşează evenimente în spaţiul virtual, tensiunea frustrantă dintre individ şi mediu dispare, simţindu-se puternic, subiectul se abandonează, iar conştiinţa de sine i se rarefiază. El nu explorează lumi posibile cu curiozitatea cercetătorului, dintr-un imbold ca „placet experiri", ci se refugiază în feerie din dezgust romantic şi eşec de adaptare.

Filmele cu imagini sintetizate la calculator folosite ca material didactic în emisiunile TV sînt departe de a da o idee - oricît de vagă - despre realitatea virtuală. În afara experienţei directe - vîrstnicul estetician René Buger povestea cu ocazia unei întîlniri la Institutul Francez că a avut o astfel de experienţă, dar că pudoarea îl împiedică să ne-o relateze, căci ar fi obligat să uzeze de expresiile cele mai crude ale unei literaturi de circulaţie restrînsă - doar arta ficţiunii, care stîrneşte imaginaţia, este capabilă să ofere senzaţii echivalente.

Puţină lume ştie că un film somptuos şi enigmatic - „Anul trecut la Merienbad" - este inspirat dintr-un mic roman de Adolfo Bioy Casares, „Invenţia lui Morel" (aluzie la Wells, dacă mai e nevoie). Acolo, pe o insulă, o lume fantasmatică - imagini tridimensionale ale unor dispăruţi - îşi urmează în eternitate acelaşi scenariu imuabil făcut din gesturi, replici, atitudini, ritualuri sociale. Eroul, îndrăgostit de imaginea unei femei din grup, sesizează mecanicismul, studiază succesiunea situaţiilor, apoi se pliază legilor acestei lumi factice, integrîndu-se încetul cu încetul prin reacţii plauzibile care-şi găsesc aparent ecouri. Avem de-a face în acest caz cu o realitate virtuală primitivă, neadaptivă, astfel încît participarea la ea este condiţionată de jocul lucid al subiectului.

Înalta tehnologie a adus cu sine capacitatea de adaptare a imaginii artificial construite, realizînd infrastructura necesară pentru ca imaginaţia şi simţurile noastre să fie scăldate în mediul cel mai propice. Amintindu-ne de „Solaris", substanţa inteligentă, capabilă să materializeze obsesiile exploratorilor, pare un ideal al încercărilor de a construi o realitate virtuală. Luînd de la fiecare informaţia după posibilităţi, o societate tehnologizată care a ratat în plan politic ar putea oferi fiecăruia acel tip de virtualitate care-i este necesar. O lozincă dragă comunismului s-ar putea împlini în mod virtual, într-un spaţiu care, dacă nu e cea mai bună dintre lumi, este locul în care toate lumile s-ar putea da în spectacol. Societatea intens informatizată ar culege despre indivizi date la a căror importanţă serviciile secrete n-au visat nicicînd şi, pe baza lor, ar construi nu o lume potrivită pentru toţi, ci pentru fiecare cîte o lume potrivită.

Nu altfel face Emmanuelle într-o tîrzie seară de vineri la TVR, cînd maturizată, înţeleptită, cu frumuseţea îngreunată, dar încă latentă, ne prezintă virtuţile bordelului virtual, care desfiinţează limitele bietului trup cu prea-realele lui împotriviri şi nepotriviri. Doi tineri care se iubesc se lasă studiaţi de sistemul expert, care îi proiectează apoi pe amîndoi în virtualitate, căci numai acolo întîlnirea lor va fi lipsită de orice risc.

Închişi fiecare în propria lume, nici n-am putea comunica altfel decît într-un spaţiu al virtualităţii în care umbre fără consistenţă ne permiteau luxul de a visa şi în care visurile noastre lasă neaşteptate umbre. Este spaţiul familiar al peşterii lui Platon, în care privim proiectate pe perete nu umbrele figurilor reale (cum cred îndeobşte comentatorii improvizaţi ai mitului), ci umbrele artefactelor purtate pe dinaintea focului de misterioşi manipulatori. Aşa cum calculatorul compune imaginile realităţii virtuale, asamblînd poligoane generate de baze de date tridimensionale, persoane nevăzute trec ducînd pe umeri statui, fragmente, întruchipări ale căror umbre sînt singura realitate accesibilă locuitorilor peşterii. Umbrele din peştera lui Platon sînt copii ale unor copii, aşa cum imaginile virtuale sînt creaţia unui artefact: calculatorul.

Eliberarea din peşteră este revoluţia care înfăptuieşte reinserţia dureroasă în real, cu toate tensiunile şi frustrările pe care aceasta le implică. O revoluţie poate fi însă abil deturnată prin situarea ei în virtualitate: o complexă structură multimedia ingenios programată, înzestrată cu proprietăţi adaptive la reacţiile maselor dezorientate prezintă toate aparenţele unei situaţii revoluţionare. Toate ingredientele sînt prezente şi bine dozate: entuziasmul, panica, urmărirea, zgomotele, umbrele teroriştilor.

Doar morţii sînt reali, ei dovedesc vulnerabilitatea oricărui sistem în faţa forţei suferinţei umane.

Adrian MIHALACHE

„Materiale de arhivă incomplete"

dialog cu domnul Savel ŞTIOPUL, directorul Arhivei Naţionale de Filme

În cinematografie, copia reprezintă o transpunere a fluxului audio-vizual de pe un suport pe altul. Tehnologia actuală oferă nu numai posibilităţi de transpunere absolută, ci şi de îmbunătăţire, astfel încît să se poată reproduce exact toate nuanţele dătătoare de emoţie ale originalului în negativ, aşa cum a fost el imprimat direct, prin lentila obiectivului, în momentul desfăşurării scenei în faţa aparatului de filmat. Copiile acestea sînt treceri ale materiei artei filmului pe alte suporturi. Cinematecile, arhivele de film există pentru ca în ele să se păstreze nu cutiile cu pelicule, ci fluxul spaţio-temporal care conţine filmul respectiv, indiferent de suport. Nu contează că este o peliculă, pe un compact-disc ori pe un alt material ce se va inventa în viitor, important este ca fluxul original să poată fi recompus în faţa celui interesat de mărturia artistică sau documentară.

În ce constau dezavantajele copiei cinematografice?

În cinematografie, dată fiind materia acestei arte, nu există dezavantaje. Există doar pericolul perisabilităţii - prezent însă în orice domeniu. Tot ce e omenesc e pieritor, după un anumit timp se vor degrada şi substanţele care produc iluzia numită cinema. Copia este perisabilă, se poate rupe pe anumite porţiuni. Copiile se schimbă între arhive, se recompun originalele şi astfel se pot păstra pentru o durată de timp cam de 200 de ani. În cazul filmelor color copiate în alb-negru, se obţin copii informative.

Prin modificările aduse originalului, nu apar variante ale unui film?

Nu sînt propriu-zis variante, ci materiale de arhivă incomplete. Şi o catedrală gotică mîncată de agenţii care distrug piatra nu mai este ce a fost iniţial, ci doar un vraf de piatră. Filmele au şi ele limita lor de existenţă, şi datoria noastră este s-o prelungim cît mai mult. Pentru că, din păcate, totul stă sub semnul timpului.

A consemnat Simona BASARAB

Aduse cu poşta

„In a world of copies..."

Nu înţeleg prejudecata după care copia este, întotdeauna, blamabilă pentru că este copie. De ce, adică, sîntem atît de siguri cînd spunem „copia nu are valoare"? Enunţul este general, fără temei şi, cum se întîmplă de cele mai multe ori cu o judecată globală, exprimă un neadevăr. Nuanţarea se impune. (...)

Imitaţia este considerată, în literatura creştină, o adevărată cale spre mîntuire. Adică, o cale spre adevărul din noi înşine. Fie că e vorba de Thomas din Kempen, cu al său „De imitatione Christi", fie că e vorba de „Exerciţiile spirituale" ale lui Ignaţiu de Loyola şi exemplele pot continua, o întreagă literatură teologică, fundamentală pentru creştinism, ne învaţă imitaţia vieţii şi patimilor lui Isus Hristos; trebuie să încercăm să fim copia cît mai fidelă a originalului. În acest caz, modelul devine exemplar, căci El este apt să călăuzească orice existenţă. Această imitaţie este, de fapt, accesul la virtute şi copia care rezultă este vrednică de admiraţie; devine ea însăşi original pentru altă copie. Morala acestei recomandări de imitaţie este simplă: dacă nu poţi fi un original valoros (şi cei mai mulţi sînt în această situaţie), este preferabil să fii o copie onestă. Nu este un îndemn spre mediocritate, este o atitudine de bun simţ.

Distincţia între o astfel de copie, născută dintr-o înaltă imitaţie şi copia apărută din mimetism, trebuie, însă, să fie făcută. Mimetismul este şi el născător de copie. Am zice că mimetismul este tot un fel de imitaţie. Dar, raportat la cele mai sus arătate, este un alt fel de imitaţie. Este o imitaţie lipsită de esenţialitate. Este o imitaţie ratată de la început. Diferenţa între copia imitată şi copia mimată este evidentă; prima are temei raţional, cea de-a doua se naşte tocmai în absenţa oricărei raţionalităţi. Copia mimată este, de fapt, o reproducere a formei, o eludare (voită sau nu) a esenţiei modelului. Această copie este falsă şi, de multe ori, hilară. Orice încercare de impunere a unui asemenea fel de copie este o agresiune. Observăm, copia mimată are toate atributele kitsch-ului. Să recunoaştem, este tipul de copie cel mai des întîlnit. (...)

Cu patru ani în urmă, un slogan publicitar îmi plăcea în mod special: „In a world of copies, we are the original". Sloganul aparţinea unei firme de copiatoare. Original, nu?

Sever VOINESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Disciplina de partid**
- **Alcool, tutun, femei**
- **Sloganul**

Învăţămînt politic

Îmi pare rău că n-am văzut decît ultima parte a emisiunii de luni seara, moderată de Vartan Arachelian pe programul doi al televiziunii naţionale. Am aflat însă şi-aşa destule lucruri nemaipomenite rostite cu glas mare de oameni nemaipomeniţi. Nemaipomenit este, în primul rînd, moderatorul însuşi. Traiectoria lui ideologică - deşi frecventă în înţeleapta ţară românească - nu încetează să mă umple de o inconfortabilă admiraţiune: rareori am văzut un om atît de simplu, capabil de întruchipări atît de diverse. Cîndva a fost un gazetar euforic la „Tînărul leninist". Se spune că în preziua revoluţiei avea pregătit un reportaj demascator despre huliganii de la Timişoara, reportaj de care nu ne-a scutit decît viteza de desfăşurare a evenimentelor. Între timp, omul se specializase în intervenţii vigilente prin paginile gazetelor centrale. Mi-aduc aminte că la apariţia lui Heidegger în limba română, dl. Arachelian s-a întristat. Gabriel Liiceanu declarase, într-un interviu, că o limbă care poate aduce în spaţiul ei delicateţurile heideggeriene trece un greu examen de excelenţă. Cum aşa? - a tresărit dl. Arachelian (într-un articol din „Scînteia"), sufocat de patriotism: are nevoie limba strămoşească (daco-armeană?) de asemenea confirmări? Examenul nu îl are de trecut limba română, ci Heidegger! O dovadă irefutabilă că e greu de ales între „minoritarul" anti-naţional şi cel hiper-naţional, mai catolic decît papa, mai majoritar ca majoritarii, mai român decît el însuşi. După revoluţie, dl. Arachelian a devenit brusc o stea a opoziţiei, un erou al tuturor baricadelor, o victimă. A reuşit să ne prostească pe toţi cu privirea lui grea, de om necăjit şi viteaz. S-a găsit chiar un nărăvaş cabaretist mioritic, scuturat şi el, dintr-odată, de frigurile contestaţiunii, care să scrie în fosta presă, reamenajată, de partid şi de stat, un articol omagial despre „sentimentul arachelian al adevărului". Dar a trecut şi asta. După 1992, cînd alegerile s-au dovedit nerentabile, dl. Arachelian şi-a făcut iarăşi socotelile şi a început un mic antrenament de echidistanţă. N-a trecut mult şi iată-l reconvertit: grijuliu cu „conducerea" (mai ales a televiziunii) şi mereu înconjurat de musafiri „onorabili", gata să corespundă la amoarea lui neaoşă. Ca luni seară, de pildă (dar ca în multe alte seri sau după-amieze „de lucru"). Cine e dl. Arachelian de fapt, noi nu vom şti-o, poate, niciodată. Un om cumsecade şi speriat? Un servitor mărunt? Un indecis inocent? Un trişor? O vietate dezosată depăşită de evenimente? Dar cîte din vedetele ultimului cincinal rezistă la întrebări ca acestea?

Să recapitulăm, mai bine, ce se putea învăţa, luni seară, de la invitaţii dlui Arachelian (Agatha Nicolau, Mihai Ungheanu şi încă cineva, un tenor de (o anumită) coloratură, locvace şi mîndru de sine, al cărui nume îmi scapă).

1. Cultura română e în pericol. Cine o periclitează?

A. americanii
B. nostalgicii imperiului habsburgic
C. dizidenţii
D. Editura Humanitas

Explicaţiuni. A. America nu e ce cred naivii. E, din contră, un fel de bordel uriaş, năclăit în droguri şi sînge, un colos sumbru programat să ne invadeze tentacular pentru a înlocui tradiţiile noastre blînde (vezi Căluşarii, Toma Alimoş, Baltagul ş.c.l.) cu subcultura nudului şi a şişului. America e perfidă. Deşi colcăie de pornografie şi violenţă (cum se vede şi în filme) ea reuşeşte să aibă universităţi celebre, muzicieni celebri, muzee celebre, savanţi şi scriitori celebri. Peste ocean nu trece însă decît influenţa ei rea. La ea acasă, pornografia americană nu asfixiază Princeton-ul, Metropolitan-ul, Guggenheim-ul. La noi însă, pornografia americană face ravagii. I se opune, ici-colo, cîte un franc-tireur utopic de genul lui Iosif Sava. În rest, microbul e ubicuu şi intratabil.

B. şi C. au apărut, în emisiunea dlui Arachelian - coroborate. Nu e clar de ce motivaţiile doctrinare ale dizidenţei româneşti, atîta cîtă a fost, erau legate, după opinia unuia din vorbitori, de tema imperiului habsburgic. Aci intrăm în abisal şi inanalizabil. Mircea Dinescu şi Franz-Iosef, Paul Goma şi Maria-Theresia. Aprige, misterioase asociaţii!

D. Editura Humanitas nu se ocupă de valorile româneşti. E o pepinieră de venetici, de uzurpatori (valoroşi unii, nimic de zis), de agenţi ai Europei Libere (adică liberale, adaugă sibilinic M.U.), adică anti-româneşti. Noica, Cioran, Eliade, Nae Ionescu publicaţi **in extenso**? Argetoianu, Gafencu, Sănătescu, Armand Călinescu? Eugen Ionescu? Elisabeta Rizea? Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca? Toţi lifte? Toţi vînzători de ţară? Aşa s-ar părea. Aşa zicea, în orice caz tenorul al cărui nume îmi scapă. (Tot el ne oferea o rapidă bibliografie „de elită" internaţională: Keyserling (despre care credea că a scris o „Psihanaliză a Europei"), Spengler şi Hannah Arendt. Ce juxtapuneri fine, ce farmec hermeneutic!)

2. Televiziunea naţională e în pericol. Vin „televiziunile comerciale". Toate cîntecele pier. Ni se ia Gabi Luncă şi ni se oferă jazz. Sîntem smulşi de la Alexandru Mironov şi livraţi mişeleşte lui Spielberg. În loc să ne îmbogăţim cunoştinţele la emisiunile lui Radu George Serafim, ne uităm ca mitocanii la filme poliţiste. Farmecul explicit al cîte unui nud ne face insensibili la farmecul imperceptibil al lui Cătălin Ţârlea. Am putea să ne uităm la „actualităţile" postului naţional, cu holde, furnale, rămîneri în urmă şi festivităţi şi ne lăsăm seduşi de ştirile de la televiziunile „comerciale", care încep să miroasă îngrijorător a Occident.

3. În vreme ce Ministerul Culturii din România, pierzînd frîiele centralizării nu mai controlează difuzarea cărţilor bune, Ministerul Culturii din Germania, neexistînd, vinde cărţi bune în toată ţara nemţească, după un plan centralizat pe care ar trebui să-l adoptăm şi noi!

4. O boală naţională: dorinţa de a te afirma în străinătate, dispreţuind masonic judeţul natal (exemple: Brâncuşi, Enescu, Eliade, Cioran, Ionesco ş.a.).

5. Românii sînt unici. Sîntem un popor mare. Dar unii români trebuie urîţi (chiar dacă au unele calităţi): e vorba de românii care nu se cred destul de mari, învaţă limbi străine şi au prieteni neromâni (pentru nuanţe suplimentare a se reciti Caragiale: Rromânul, Rromânca, Rromânii verzi).

6. Să fim mai educativi. Să fim mai educaţi. Să educăm pe toţi. Să ne educe toţi. Totul e să alegem modele modelatoare, nu modele demolatoare.

7. Stăm prost (nu ca japonezii). Dar am stat foarte bine şi o să stăm foarte bine. Dacă vom fi cu ochii-n patru.

Deocamdată atît. Cum spuneam, n-am văzut decît finalul emisiunii dlui Arachelian. Dumnezeu nu dă nimănui mai mult decît poate să ducă.

Andrei PLEŞU

De la clanul ideologic la ideologia clanului (I)

Sute de primari şi consilieri locali demişi, majoritatea aparţinînd partidelor din opoziţie, zeci şi sute de inşi, cunoscuţi pentru devotamentul lor partinic din perioada ceauşistă, reactivaţi şi promovaţi în administraţia centrală (la nivelele locale sînt, probabil, mii sau chiar zeci de mii), decizii, legi şi instrucţiuni ce împiedică în mod evident reformele instituţionale şi economice - existenţa unei tot mai puternice şi mai bine organizate rezistenţe la schimbare nu poate fi contestată nici de reprezentanţii puterii; de cei mai lucizi dintre ei, desigur, observatori neputincioşi ai unui proces la care, totuşi, participă. Încetinirea privatizării în industrie, scăderea constantă a ritmului de eliberare a certificatelor de proprietate în agricultură, sîcîielile permanente şi aproape sistematice la care sînt supuşi micii întreprinzători, înmulţirea momentelor ce amintesc halucinant de defuncta epocă a ceauşismului triumfal, la fiecare două-trei zile înregistrîndu-se cel puţin o „manifestare", desigur „naţională", ce prelungeşte în spirit „Cîntarea României", nu fac decît să întărească impresia de dare programatică înapoi, de „restauraţie", cum numeşte cea mai mare parte a presei româneşti aceste situaţii.

Dar este, cu adevărat, o „restauraţie"?!

Frînarea reformelor nu înseamnă dare înapoi, ci este, mai degrabă, rezultatul involuntar sau premeditat al fricii de continuarea lor, cu efectele pe care le-ar avea, unele mai previzibile, altele imprevizibile. Nu de puţine ori nemulţumirile sociale şi conflictele sindicale (greve, demonstraţii, marşuri, proteste) sprijină în mod indirect stagnarea; chiar dacă în aparenţă sînt îndreptate împotriva „puterii", în realitate îi oferă acesteia argumentele cele mai solide pentru menţinerea unui **statu-quo** de care ea profită politic. Demonstraţia reşiteană din decembrie '94 are o valoare aproape didactică: a fost „pus la zid" Guvernul, prin venirea la faţa locului a unei delegaţii conduse de primul ministru, dar înţelegerile la care s-a ajuns şi revendicările demonstranţilor nu mergeau cîtuşi de puţin în sensul reformelor, ci împotriva lor. Dacă este adevărat că Guvernul actual este unul anti-reformist, atunci lunga manifestaţie de la Reşiţa i-a servit perfect. Nu ofensat, ci bucuros ar fi trebuit să fie primul ministru, dacă este într-adevăr anti-reformist, de izbucnirea şi de încheierea „conflictului de muncă" de la Reşiţa. Cu toate acestea, cei care acuză Guvernul de anti-reformism s-au situat, integral şi absolut, în paradoxala poziţie de sprijinitori ai demonstranţilor, pentru simplul motiv că ei erau (sau păreau a fi), conjunctural, într-o relaţie de adversitate cu autorităţile!

Există vreo dimensiune ideologică a încercărilor şi a manevrelor de ţinere în loc a schimbărilor necesare? „Reformă", „democraţie", „schimbare" sînt cuvinte de uz curent pentru toată lumea politică, indiferent de culoare; **simple** cuvinte, rostite ritualic, intonate ca o liturghie pe care n-o mai ascultă nimeni, într-o catedrală transformată în spaţiu pentru dughene şi tarabe. Nu există, cel puţin la nivel vizibil, vreo încercare de refacere a „clanului ideologic" aşa cum a funcţionat acesta în vremea regimului comunist. Ascensiunea numeroşilor indivizi cu deprinderi şi reflexe cert naţional-comuniste reprezintă, s-ar părea, mai degrabă o promovare decît o „restauraţie", iar această promovare nu se explică atît prin apartenenţe şi adeziuni politice ori ideologice, cît prin apartenenţe şi adeziuni de clan. O eventuală veritabilă „restauraţie" i-ar trimite pe mulţi, foarte mulţi dintre aceşti „promovaţi" în bezna mediocrităţii în care s-au aflat pînă în decembrie '89. Ar fi cu totul absurd, spre exemplu, ca un obscur fost activist sau fost ofiţer de securitate, azi patron şi afacerist prosper, să dorească „restauraţia"; să reintre la ordin şi la stăpîn, să trăiască în şedinte interminabile, să tremure de groaza şefului, să aplaude îndelung, ritmic, îndobitocitor; ar fi cu totul absurd ca X, „înainte" şef ori şef-adjunct al unei publicaţii literare, azi ministru, să dorească o „restauraţie"; ar fi cu totul absurd ca Y, „înainte" şters inginer, jurist, profesor, activist, pensionar obsedat de cozi şi sacoşe etc., azi senator sau deputat popularizat de radiouri, televiziuni, ziare, să vrea „restauraţie".

Nu „restauraţia", ci promovarea este sursa celor mai multe şi mai mari dificultăţi ale României de astăzi.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Partidul Alianţei Civice va merge în cartierul Crîngaşi

♦ „Succes uriaş al întregului popor" ♦ Fără deosebire de naţionalitate ♦ Şi de partid ♦ De mîine dimineaţă, România va deveni ţară capitalistă ♦ Tribune, tribuni, radio, TV etc. ♦Ecluza sacră, a întregului ş.a.m.d. ♦ „Fuziunea partidelor liberale nu este oportună" ♦ Cine trece drept democrat şi de ce ♦

Nu ne vindem tranziţia!

Aceste rînduri sunt scrise cu cîteva ore înainte de a începe prima sesiune ordinară din anul 1995 a Parlamentului României. Deci, încă nu putem spune dacă, la începutul şedinţei de luni, parlamentarii de toate culorile s-au hazardat să înregistreze primirea României în Uniunea Europei ca pe un succes care „marchează o nouă etapă", dacă 1 februarie înseamnă - aşa cum au spus mai ales oamenii politici apropiaţi Puterii - un „succes uriaş al întregului popor" şi dacă, la acest eveniment (unde doar ţări „cu probleme", cum sunt România, Ungaria şi Slovacia, şi-au trimis politicieni cu funcţii aşa de mari precum miniştrii de externe), doar reprezentanţii minorităţii maghiare au avut interes să **ne** prezinte (acest **noi** însemnînd, ca de obicei, **întregul** popor) în culori defavorabile.

Acolo, după cum ne-au dat a înţelege forţele politice care sprijină guvernul, lucrurile cele mai importante au fost legate de statutul minorităţilor naţionale, „asigurarea standardelor europene" pentru acestea însemnînd, practic, o „integrare" a României în continentul despre care, zi şi noapte, se vorbeşte aşa de mult la Bucureşti şi în alte oraşe ale ţării noastre.

Dar mai multă lume a înţeles că aderarea la UEO ar presupune nişte lucruri mult mai prozaice, mai **negustoreşti**, despre care, o parte din politicienii de pe Dîmboviţa, în elanurile lor patriotice, uită să vorbească. Ar fi vorba, de pildă, despre penetrarea produselor de aici pe pieţe ale Europei de Apus. Sau despre răspunsuri la întrebări răuvoitoare: poate România să garanteze o reformă economică rapidă la ea acasă? poate să garanteze, **prin lege**, siguranţa investiţiilor străine? nu cumva investitorilor li se interzice, dacă sunt străini, să îşi cumpere terenurile pe care se află firmele lor? cît de strictă este legea protecţiei intelectuale? există vreo lege a concurenţei? dacă există o lege a falimentului, cum arată ea? este ea îndeajuns de precisă? opinia publică românească este favorabilă prezenţei investitorilor străini? dacă există un segment însemnat din această opinie publică, defavorabil prezenţei masive a investitorilor, care este cauza acestei existenţe? au vreun amestec partidele de guvernămînt? există vreo propagandă, încurajată de stat, împotriva „prezenţei străine în economia naţională"? există în România firme particulare care să se fi format prin parazitarea sistemului de stat şi care să fie dependente de forţele politice aflate la putere? există bănci comerciale care să fie legate - direct sau indirect - de partide politice?

Doar cu asemenea întrebări - mai apropiate de prezenţa României în UEO decît orice discurs patriotard, ţinut la tribună, radiodifuzat sau televizat - s-ar putea umple două pagini de gazetă. Aceasta pentru că răspunsurile trebuiau date cel puţin de trei ani.

Dragi compatrioţi, nu veţi fi şomeri!

S-a vorbit foarte mult, şi în ultima perioadă, despre **corupţie** şi **birocraţie**, alte două obsesii naţionale. Mai puţin s-a vorbit despre **restauraţie**: aici, prea mulţi oameni din presă şi mai ales din politică s-ar simţi atinşi în vreun fel.

Bucureştenii îşi cunosc, probabil, unul din cartierele cu aspect **proletar**, copie la indigo după zeci de alte cartiere din toate oraşele României, aflat chiar lîngă „amenajarea complexă a rîului Dîmboviţa", una dintre realizările epocii politice anterioare; ne referim la cartierul Crîngaşi. Cei care vor avea fantezia să se plimbe prin acea zonă, un adevărat **1984** urbanistic, vor putea să descopere şi următoarea placă de marmură, aşezată, îndeajuns de vizibil, pe ecluza **sacră** de lîngă linia de tramvai (vezi caseta nr. 1):

● Text al plăcii de marmură aflate pe ecluza de la intrarea în cartierul Crîngaşi ● Ecluza face parte din „amenajarea complexă a rîului Dîmboviţa", terminată în anul 1987 ●

„Pentru ca această oglindă de apă să strălucească limpede şi curată aşa cum vedeţi, trei mii de tineri brigadieri, muncitori, elevi şi studenţi, purtînd ecusonul „Şantierul Naţional al Tineretului", au dat aici, în anii 1985-1987, cea mai frumoasă dovadă de romantism revoluţionar.

Ei au schimbat, pentru generaţiile de azi şi de mîine, chipul acestor locuri, împrumutîndu-le ceva din frumuseţea, dragostea şi tinereţea lor."

Nu este treaba noastră să propunem îndepărtarea acelui text gravat în marmură, luat, parcă, din reportajele nord-coreene din 1989 ale lui Alexandru Andriţoiu. Mai ales că textul aminteşte de o epocă în care şi-a început cariera profesională o bună parte din cei care au primit ultimele vizite ale conducătorilor ţării noastre, lucrători la întreprinderi care, dacă România s-ar ţine de cuvînt faţă de partenerii săi din UEO, s-ar transforma radical, renunţînd la mulţi dintre cei numiţi, pînă în 1989, **eroica noastră clasă muncitoare.** Despre aceste vizite (ultimele, la fabrici şi uzine din Banat şi Ardeal) nu s-a prea vorbit, **mass-media** avînd atenţia încordată asupra evenimentelor din jurul UDMR. Singurul comentator pe care l-am văzut să remarce că muncitorilor li s-a vorbit de **reformă**, promiţîndu-li-se, în acelaşi timp, garantarea locurilor de muncă, a fost Ilie Şerbănescu, în revista „22".

Deci, conducătorii ţării noastre au minţit măcar o dată: fie faţă de noii lor parteneri din Uniunea Europei Occidentale, fie faţă de potenţialii lor alegători. S-ar putea - spun gurile rele - să-i fi minţit şi pe unii, şi pe alţii.

Dl ministru şi-a trimis ambasador la prim-ministru

Partidele care se pronunţă, de cînd au apărut, pentru **restauraţie**, sunt Partidul România Mare şi Partidul Socialist al Muncii. Diferenţele dintre cele două sunt, de altfel, mai mult de stil decît de conţinut: dacă ar fuziona, nu s-ar putea remarca vreo diferenţă. Numai atacurile la persoană în stilul revistei **Săptămîna** îl deosebeşte pe senatorul Corneliu Vadim Tudor de colegul d-sale din PSM, Adrian Păunescu. Colaboratorii publicaţiilor editate sau încurajate de cele două partide au fost şi sunt interşanjabili. Însă unul dintre ele, PRM, a făcut săptămîna trecută obiectul uneia dintre cele mai frumoase ştiri apărute în presa română după 1989.

Dan Ioan Mirescu, binecunoscutul **justiţiar** al PRM, a primit o funcţie care se potriveşte foarte bine cu ceea ce, în popor, se numeşte „băgător de seamă". Cotidianul **România liberă** a anunţat că dl Mirescu a fost numit nici mai mult nici mai puţin decît **ataşat al ministrului de interne pe lîngă primul ministru**. Poate că, pînă săptămîna viitoare, vom afla şi cu ce salariu este plătit.

● Din declaraţia oficială a Partidului Alianţei Civice, făcută de preşedintele Nicolae Manolescu ● Sinaia, 5 februarie 1995 ●

„Convenţia Naţională a Partidului Alianţei Civice consideră PDSR, PUNR, PRM şi PSM ca fiind responsabile pentru situaţia grea în care a ajuns ţara, inclusiv pentru pericolul marginalizării ei internaţionale. Convenţia Naţională a Partidului Alianţei Civice respinge categoric pretenţiile grupării radicale din UDMR, care revendică autonomia regională pe criterii etnice, pretenţii incompatibile cu prevederile Constituţiei, potrivit căreia România este un stat naţional, suveran şi independent, unitar şi indivizibil.

Fuziunea partidelor liberale într-un unic partid nu este oportună înainte ca alianţa, compusă din partide cu identitate proprie, să-şi joace rolul pentru care a fost constituită."

Noi, poporul, scriem editoriale

La ora apariţiei acestor rînduri, se va şti cu precizie ce s-a discutat la întîlnirea de la Sinaia. Se va şti şi ce căutau acolo dnii Nicolae Cerveni (PNL-CD), Dinu Patriciu (PL-93) şi Nicolae Ionescu-Quintus. Totodată, vom afla şi de ce nu au avut timp să stea de vorbă dnii Nicolae Manolescu şi Emil Constantinescu. Mai sunt, însă, cîteva amănunte pe care, nici de data aceasta, liderii Partidului Alianţei Civice nu le-au luat în seamă.

Optimismul PAC în ceea ce priveşte soarta acestui partid în eventualitatea părăsirii Convenţiei Democratice nu ia în seamă cîteva amănunte, pline de „specific local": este posibil ca judecăţile acelea să fie prea **occidentale**, dacă le putem numi aşa. Electoratul căruia i se vor adresa este foarte sensibil **la un anume stil** de propagandă, bine stăpînit de partidele din arcul guvernamental, precum şi de cotidianele favorabile PNŢCD şi Alianţei Civice. Propaganda va juca, şi în continuare, un rol foarte important. Oamenii deja convinşi vor afla, în continuare, despre oportuniştii conduşi de Nicolae Manolescu, despre „partidele de buzunar" care nu mai vor să dialogheze cu autenticii reprezentanţi ai revoluţiei permanente. După un mecanism bine verificat de acest tip de propagandă, se va afla, ca şi pînă acum, că personalităţile care nu sunt favorabile conducerii actuale din CDR **trec drept** democrate (ele, de fapt, fiind **cu totul altceva**), că poporul (numit, uneori, şi **noi**) doreşte **aceste** lucruri şi nu altele, că alianţa politică numită Convenţia Democratică are **lideri de drept** şi, deci, e bine să nu îi mai luăm în seamă pe toţi aceştia care, ce-i drept, au devenit cam numeroşi. Dacă ţinem seama şi de conduita din teritoriu a liderilor locali PNŢCD, care au început să îi excludă pe colegii din celelalte partide, s-ar putea ca, încă o dată, conduita opoziţiei să nu ofere nici o surpriză.

Aşa că, poate, ar fi bine ca liderii nemulţumiţi din Convenţia Democratică să meargă pînă în cartierul Crîngaşi. Să citească placa de marmură de pe ecluză.

Radu Eugeniu STAN

T.V. (totul de vînzare)

Faţa celor fără de chip

Evenimentul de televiziune cel mai important al săptămînilor din urmă îl constituie, fără doar şi poate, **Chestiunea zilei** din serile de luni. Inutil, cred, să mai precizez că această emisiune cotidiană aparţine postului privat (**comercial**) TELE 7abc, al cărui blazon şi este. Cînd spui TELE 7abc spui, automat, **Chestiunea zilei**. Evident că activitatea, programul postului cu pricina nu se reduce la această emisiune, însă ea îi exprimă, deocamdată, personalitatea, diferenţa specifică. Paradoxul este de proporţii şi merită a fi expus. Cum se face că tocmai un post **privat**, **comercial** se ocupă cu ceea ce ar trebui să constituie obiectul de activitate al **postului naţional**: investigarea actualităţii „acute" şi a celei „cronice" a societăţii româneşti? O dată în plus, la noi lucrurile stau pe dos. Bine, totuşi, că „stau" cumva, că, fie şi nu tocmai firesc, au început să se „aşeze".

Seria de emisiuni consacrate de Cornel Nistorescu, lunea (ca pentru a ne da hrană de meditat pentru întreaga săptămînă de lucru) se intitulează **Iedera cheamă carapacea**. Nu ştiu dacă cele două substantive înseamnă efectiv ceva, este însă limpede că ele pot funcţiona de minune ca nume de cod pentru ceea ce ne-am obişnuit a numi Securitate. Căci Securitatea - ce a fost şi ce a devenit ea - constituie obiectul acestei serii de emisiuni. Şi nu a cuprins ea zidurile edificiului naţional precum iedera? Şi nu se ascunde ea în tăcere, nu se închistează ea în spatele aceloraşi poncife autojustificative cheratinizate precum într-o carapace? După prima emisiune din această serie, care i-a avut ca invitaţi pe doi ofiţeri superiori ai numitului organism, am scris că nu putem aştepta nimic de la ei, nimic de ordinul enunţului explicit, verbalizat, că, parte a „maladiei", ei nu ne pot furniza decît cel mult „simptome", că modul de prezenţă al Securităţii este tocmai invizibilitatea, ascunderea. Cornel Nistorescu, însă, a insistat, şi i-a mai invitat o dată pe cei doi. Şi problemele s-au înmulţit. Şi i-a mai invitat şi o a treia oară - faţă în faţă nu cu victimele lor, ci cu foştii lor adversari de **luptă politică** -, dar cei doi „patrioţi de profesie" n-au mai venit. Spuseseră ce avuseseră de spus, confirmaseră că în cazul lor nu se poate vorbi de revizuire morală, de părere de rău, că trecutul, pentru ei, nu a trecut, că este prezent viu. Problema cea mai gravă nu este, însă, persistenţa mentalităţii securistice, autojustificarea „profesională" şi mai ales „patriotică" a actelor de represiune instituţionalizată, ci acţiunea lor în prezent, cînd ei rescriu istoria României, contestînd caracterul **politic** al actelor de rezistenţă pe care ei le reduc la simple delicte de **drept comun**. Faptul că au refuzat confruntarea, aşezarea la o aceeaşi masă, privirea ochi în ochi le dovedeşte **laşitatea** şi **obstinaţia**. Cine, deci, refuză „reconcilierea naţională"? Cine răspunde **absent** la acest imperativ?

Încăpăţînarea lui Cornel Nistorescu pare a da roade. Evidenţele încep să se impună. Sau, mai corect spus, o mai bună şi mai eficace formulare a problemei. Dar unei emisiuni **în direct** se cuvine, măcar din cînd în cînd, să i se răspundă tot **în direct**. Drept care îmi iau îngăduinţa să reproduc, în cele ce urmează, cîteva din rîndurile notate „la cald", pe parcursul emisiunii de lunea trecută.

Dialogul dintre foştii inamici nu este posibil. Pentru că unii dintre ei - cei absenţi astăzi - nu consideră că atunci a avut loc o **luptă politică**. După două emisiuni de **monolog**, ei s-au retras acolo unde s-au obişnuit să trăiască: în invizibil. Au revenit la locul lor. Cu securiştii nu se poate discuta decît **în lipsă**. Pica: „nici noi nu voiam să stăm faţă în faţă cu ei. Nu avem ce discuta cu ei". Securitatea nu are **faţă**. Faţa lor e lipsa de chip. Sînt **desfiguraţi**. Şi-au vîndul chipul, expresia. Emm. Lévinas: legea o dictează celălalt, aproapele; sîntem prizonierii aproapelui pentru că sîntem **infinit responsabili** faţă de el. Chipul aproapelui este însuşi chipul dumnezeirii, de unde şi **evitarea** chipului celuilalt, acum, de către securişti. Securitatea nu poate fi arătată cu degetul. Nu există decît prin efecte, care au fost de distrugere. Probele lipsesc. Crima e dublă.

Ceea ce în comunism era „normal", acum nu mai e. Însăşi puterea comunistă a recunoscut **partizanatul politic** al luptătorilor; acum, securiştii recuză caracterul de **război** - nu **civil**, ci că acum în Cecenia - al rezistenţei anticomuniste; **depolitizează** istoria reală. Uzurpare de patriotism. **Totalitarism** (H. Arendt) sau **tiranie** (L. Strauss)? Tiraniile au caracter naţional, sînt legate de un anumit spaţiu, sînt ţintuite locului. Ceea ce caracterizează tiraniile este modul uzurpator, nelegitim, de dobîndire a puterii şi lipsa legilor. Etc.

În sfîrşit, cînd cei fără chip , cei desfiguraţi nu au fost prezenţi, i-am putut vedea. Sper că **demonstraţiile** lui Cornel Nistorescu vor continua, ajutîndu-ne să ne apropiem de o analiză cît mai exactă a ceea ce a fost comunismul.

Bogdan GHIU

Partituri mediocre

Perspectiva izolării lui Gheorghe Funar chiar de către colegii săi de partid (împinşi de la spate de liderii PDSR) i-a înspăimîntat deopotrivă pe Ioan Gavra şi pe Marko Bela. Şi unul şi celălalt au sărit ca arşi în sprijinul primarului Clujului, fiecare în stilul şi cu metodele personale: vicepreşedintele PUNR cu declaraţii belicoase, preşedintele UDMR cu o adunare comemorativă (dar naţionalistă) la Odorheiul Secuiesc. Sub drapelul Ungariei şi în prezenţa reprezentanţilor maghiarimii europene, „moderatul" lider al minorităţii maghiare s-a plasat, în conflictul PUNR-Preşedinţie, de partea extremiştilor, confirmînd spaimele funariste şi înclinînd balanţa în favoarea celor care cer scoaterea UDMR în afara legii. În fond, singura strategie valabilă pentru adepţii autonomismului teritorial e aceea care ne obligă să trecem de la ură la încăierări şi apoi, pentru că nu mai avem încotro, la enclavizare. „Schema" pare, dacă e să privim bine în jur, diabolică în simplitatea ei tocmai pentru că mizează contrareacţii. De cîţiva ani buni, în viaţa noastră politică „vedetele" se nasc şi se menţin pe scenă doar din pricină că reacţionează... la provocări. Nu numai la provocările naţionaliştilor dintr-o tabără sau din cealaltă, dar mai ales la acestea. Dotaţi cu o imaginaţie limitată (şi siguri că, pînă la urmă, românii şi maghiarii **trebuie** să aibă reacţii psihologice „normale", adică să se comporte fie precum bosniacii, fie precum slovacii) provocatorii au o singură grijă: să se menţină reciproc în prim plan, să se sprijine fără rezerve atunci cînd un adversar comun le-ar putea submina autoritatea. De nenumărate ori, primarul Clujului şi adepţii săi au consolidat poziţia extremiştilor unguri, „legitimîndu-le" programul şi confirmîndu-le statutul de agresaţi. Acum, a venit rîndul preşedintelui UDMR să „fixeze" scaunul lui Gheorghe Funar şi să-i arate că minoritarii sînt de partea lui dacă majoritarii îl pun la zid. Ceremonia de la Odorheiul Secuiesc organizată, dacă e să spunem lucrurilor pe nume, exact aşa cum îşi puteau dori antimaghiarii, n-a fost, de fapt, decît o copie plicticoasă a atîtor altor adunări comemorative menite să-i re-înfurie pe ultranaţionalişti şi să-i oblige pe alegătorii slabi de înger să creadă în „patriotismul" de tip Funar. Ceea ce o ridică pe o treaptă superioară e tocmai contextul politic creat de unitatea decizională PDSR-Preşedinţie în privinţa aliaţilor extremişti. Tocmai în momentul în care fruntaşii formaţiunii majoritare au adunat - pe teren - destule argumente în favoarea convieţuirii normale dintre etnicii maghiari şi cetăţenii români, iar Cotroceniul a condamnat iresponsabilitatea lui Gheorghe Funar, UDMR a ţinut să-i convingă pe locuitorii României că primarul Clujului are dreptate, că reprezentanţii Budapestei nu se sfiesc să se comporte în Transilvania ca la ei acasă, că toleranţa europeană propusă de preşedintele Camerei Deputaţilor e o formulă ridicolă în faţa „intoleranţei antiromâneşti". Ceea ce deosebeşte UDMR de PUNR nu e insolenţa, ci modul în care aceasta se exprimă. Toate declaraţiile publice ale liderilor minorităţii maghiare pot fi înscrise în categoria demonstraţiilor politice imbatabile şi... normale. Toate declaraţiile liderilor PUNR şi ale Partidei Naţionale sînt - prin ton, prin conţinut şi chiar prin consecinţe - tot atîtea sfidări la adresa tratatelor internaţionale semnate de România, o pledoarie pentru izolaţionism şi ceauşism autarhic. Pînă ce clasa politică românească nu va răspunde minorităţii maghiare în stil adecvat, pînă ce „ai noştri" nu vor inventa un vaccin care să-i facă imuni la provocări, drepturile omului vor fi mereu în pericol şi interesul naţional de asemenea. Între un Gheorghe Funar şi un Ion Iliescu, UDMR l-ar prefera oricînd pe cel dintîi, pentru că existenţa primarului Clujului e de-ajuns să-i convingă pe occidentali că UDMR are dreptate. Tocmai de aceea, măcar liderii politici pentru care extremismul e o dovadă de iresponsabilitate ar trebui să-şi depăşească infantilismul electoral şi să se comporte **exact** aşa cum **nu** le-ar conveni naţionaliştilor maghiari. În Elveţia, şcoala îşi ia obligaţia să-l înveţe pe fiecare elev în primul rînd limba vecinului, pentru că limba maternă o învaţă oricum acasă. Dacă ungurii nu vor să înţeleagă româna (şi pentru că nu o înţeleg se simt îndreptăţiţi să ne acuze că îi tratăm ca pe nişte „cetăţeni de rang doi"), de ce să nu le întindem o mînă şi să le arătăm că noi vrem să-i înţelegem şi că nu dispreţuim - în mod primitiv - cultura şi poporul maghiar? Cît timp politicienii noştri înţeleg „dragostea de ţară" aşa cum au înţeles-o comuniştii şi apără interesul naţional după modelul ceauşist, democraţia, reforma şi integrarea europeană rămîn simple slogane. Complexele şi neîncrederea în celălalt, frica de schimbare şi înţelegerea concurenţei doar ca o serie de păcăleli reciproce - proprii majorităţii şi minorităţii, alianţei proguvernamentale şi opoziţiei - au împins viaţa noastră politică într-o situaţie fără ieşire şi pot compromite în mod fatal pluripartidismul. Partenerii la guvernare se ameninţă şi se şantajează de doi ani încoace, ţărăniştii se simt răzbunaţi pentru propriul lor eşec, UDMR şi PUNR se chinuie să pună bete în roate diplomaţiei româneşti, PAC şi PL '93 se tot pregătesc să iasă din Convenţie, Partidul Democrat aşteaptă erodarea capitalului taberelor principale. Nici un „actor" politic nu îndrăzneşte să-şi părăsească partitura mediocră şi să îşi construiască succesul pe altceva decît pe bîlbîielile celorlalţi. Viaţa de partid se reduce la declaraţii, activitatea parlamentară la scandaluri, integrarea euro-atlantică la întîietatea semnării unor documente şi la boicotarea din toate părţile a respectării lor.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Sfîrşitul începutului

După suspendarea procedurii de admitere a Rusiei în Consiliul Europei, convorbirile dintre guvernul sovietic şi delegaţia Fondului Monetar Internaţional în legătură cu împrumutul de şase miliarde de dolari pentru sprijinirea bugetului pe anul 1995 au fost întrerupte. Războiul din Cecenia costă 40 miliarde de ruble pe zi. Guvernul n-a fost consultat în legătură cu declanşarea lui. Parlamentul, singurul calificat prin lege să aprobe o asemenea cheltuială, n-a avut nici un cuvînt de spus. Singurul suport legal al campaniei cecene rămîne declaraţia preşedintelui Elţîn de pe 9 decembrie 1994, în care ordonă „dezarmarea bandelor ilegale". Responsabilitatea operaţiilor este atribuită unui misterios consiliu de securitate, dar unii dintre membrii săi denunţă în mod public opţiunile militare. În aceste condiţii, firavele performanţe economice ale anului 1994 (reducerea inflaţiei, relativa stabilitate a monedei naţionale) nu inspiră speranţa consolidării, ci dimpotrivă, recenta hotărîre a Dumei de a dubla salariul minim inspiră temeri în legătură cu orarul tiparniţei de bani. FMI e reticent, înţelegînd că sprijinul planificat pentru încurajarea economiei de piaţă şi al democratizării Rusiei va fi folosit - fie direct, fie altminteri - pentru pacificarea Ceceniei. Linia frontului se întinde din Piaţa Minutka pînă la Moscova. Desigur, şi în Rusia există politicieni care obţin sprijin popular demascîndu-i pe experţii străini ca pe unelte ale unei conspiraţii mondiale îndreptate împotriva statalităţii şi suveranităţii ruse. Dar participanţii la mitinguri sînt în acelaşi timp şi telespectatorii care aud în fiecare seară că războiul s-a sfîrşit şi văd cum el continuă. Populaţia rusă din Groznîi, de dragul căreia a pornit acţiunea „de pacificare", suferă din cauza războiului: încă nu s-au inventat bombe care să lovească selectiv sub raport etnic.

Pentru încheierea grabnică a unui armistiţiu urmat de un tratat de pace se militează de la ambele capete ale spectrului politic. Dinspre partidele democratice, economistul şi analistul politic Alexei Iziumov susţine că Rusia nu-şi poate permite să suporte costurile economice şi politice ale acestei acţiuni. Elţîn ar trebui să ordone retragerea trupelor şi să angajeze negocieri din care să nu excludă acordarea completei independenţe: „Cecenia nu are un rol indispensabil pentru securitatea Rusiei". Dinspre partea „sufletului rus", Soljeniţîn ajunge la aceleaşi concluzii, folosind cu totul alte argumente. El nu uită să afirme că de la proclamarea independenţei (1991), generalul Dudaev a declanşat acţiuni violente împotriva ruşilor de pe teritoriu, violenţe faţă de care guvernul central a rămas indiferent. Încă de atunci el a propus fortificarea graniţei între Rusia şi Cecenia, instalarea unor posturi de vamă şi declararea tuturor cecenilor din Rusia drept cetăţeni străini, urmînd ca ei să-şi regularizeze situaţia. Independenţa Ceceniei trebuie admisă, odată cu cea a Ciuvaşiei şi a republicii Tuva, pentru că „autohtonii" reprezintă majoritatea, iar autohtonii nefiind slavi nu au ce căuta în Rusia. „Faceţi-vă Cecenia Mare!", încheie el problema cu o mare generozitate a dispreţului.

Dar Cecenia rămîne mică şi Rusia o mare putere în descompunere. Evoluţia conflictului dovedeşte mai curînd slăbiciunea imperiului decît puterea lui. În joc nu e nici statalitatea, nici suveranitatea Rusiei, ci supravieţuirea lui Elţîn ca preşedinte. Neinspirînd prea multă încredere democraţilor, contestat de „patrioţi", Elţîn a creat o situaţie care, în alternativa victoriei, i-ar fi asigurat realegerea, iar prelungirea e un pretext incontestabil pentru amînarea alegerilor. Deocamdată, doar 14% dintre ruşi sînt de acord cu acţiunile lui. Ceea ce nu înseamnă că cei 86% care îl contestă vor avea vreo influenţă în ceea ce se întîmplă în Rusia. A început să se vorbească despre noul Rasputin al Rusiei, Alexandr Korjakov, fost şofer, fost body-guard, acum general, şeful corpului de pază al Preşedintelui – un fel de poliţie paralelă. Generalul Lebed dă interviuri de la Tiraspol şi nici măcar nu zîmbeşte cînd este comparat cu Napoleon.

Între timp, o navă spaţială americană s-a apropiat în cosmos de una rusă la o distanţă de cîţiva metri, ceea ce este considerat a fi o performanţă tehnică şi o ştire importantă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Dansul pe gheaţă şi mersul pe sîrmă

La Dortmund, Surya Bonaly a cîştigat pentru a cincea oară titlul de campioană europeană la patinaj artistic fără să aibă habar că între Cluj şi Bucureşti politicienii români fac naveta mergînd pe sîrmă sau ... dînd în gropi. Patinatoarea de **naţionalitate** franceză trebuie să-i fi înfuriat deopotrivă şi pe UDMR-işti şi pe PUNR-işti pentru că ea n-a folosit prilejul înmînării trofeului ca să declare că reprezintă o etnie... minoritară, dar nici nu s-a ruşinat că aduce glorie Franţei, deşi bunicii ei nu au participat la revoluţia din 1789. Cum grijile politice nu-i lasă să se uite la televizor dar îi obligă să privească spre Occident cu ochiul scăpat de sarcina supravegherii lui Funar, liderii formaţiunii majoritare s-au gîndit să facă o copcă-două în gheaţa care acoperă, pentru moment, „balta" alianţelor parlamentare: „Sîmbătă şi duminică, în şapte judeţe, PSDR propune o strategie a toleranţei europene" scrie, în 6 februarie, **Cronica română**. Aceeaşi publicaţie reproduce declaraţia preşedintelui executiv Adrian Năstase după întîlnirile de la Cluj: „Noi, ca partid de guvernămînt şi ţinînd seama de poziţia pe care am adoptat-o - o poziţie de fermitate în legătură cu actele concrete, dar nu cu o campanie de declaraţii bombastice care practic nu creează decît probleme, vrem să propunem o strategie proprie, inclusiv pentru unele chestiuni mai delicate din Transilvania, o strategie a echilibrului - şi europeană şi naţională în acelaşi timp, o strategie a toleranţei care să se adreseze şi maghiarilor din România, şi familiilor mixte". Primăvara este însă anotimpul puhoaielor. **Evenimentul zilei** ne previne că „războiul PSDR-PUNR a ajuns în faza finală" şi că „soarta coaliţiei guvernamentale atîrnă de un fir de păr". Pe aceeaşi pagină pîrîie şi puntea de gheaţă pe care rectorul Universităţii din Bucureşti face piruete prezidenţiale. „Emil Constantinescu nu a fost primit la Convenţia Naţională a PAC", desfăşurată la Sinaia în zilele de 4 şi 5 februarie. În schimb, „majoritatea vorbitorilor s-a pronunţat pentru părăsirea CDR". **Adevărul** urmăreşte scufundările iminente din tabăra minorităţii maghiare: „I-a sunat ceasul lui Tökes?" se întreba, fremătînd de speranţă şi încălzit de lectura presei budapestane, corespondentul „naţional" Dorin Suciu. **Beszelő** („ o publicaţie de o deosebită sobrietate") îl citează pe Geza Szöcs, fostul secretar al UDMR, iar **Adevărul** citează copios din respectiva analiză care demitizează revoluţionarismul lui Tökes: „A fost nevoie de stupiditatea fără de margini a serviciilor secrete, de îngîmfarea lor, de lipsa lor de omenie, ca să facă din el, la sfîrşitul anilor '80, un erou (...) Şi după asta, cum să nu creadă în predestinarea sa, în faptul că este o unealtă a providenţei în lupta împotriva Răului?". Scriitorul maghiar pare să nu-şi dea seama că atunci cînd e vorba de „eroi", nu mai există nici o diferenţă între psihologia de minoritar şi aceea de majoritar. În fond, ceea ce i s-a întîmplat lui Tökes în anii '80 i se întîmplase lui Ceauşescu în '60 şi avea să i se întîmple lui Funar în cincinalul '90-'95. „Uneltele providenţei" sînt însă - mai devreme sau mai tîrziu - trecute pe linie moartă chiar de cei care le-au confecţionat. **România liberă** nu are nici o îndoială că „Se pregăteşte debarcarea cuplului Funar-Gavra!" Pentru început, „La Camera Deputaţilor Ioan Gavra rămîne fără scaun de vicepreşedinte" - iar senatorii Theodor Ardelean şi Viorel Sălăgean declară că „membrii marcanţi al PUNR vor să creeze un nou partid. El va fi pragmatic, liberal şi naţionalist". În **Vocea României**, preocupările pentru anunţata scindare din PUNR sînt înlocuite cu alambicatele anticipări ale mişcărilor emigraţioniste din UDMR. Editorialul semnat de Dorin Reichel e însă atît de încîlcit, încît poţi înţelege din el şi că Dinu Patriciu e duşmanul de care trebuie să se ferească acum minoritatea maghiară, şi că UDMR („intimul aliat politic al neoliberalului Patriciu") se va „sparge" pentru că membrii său au sarcina să se infiltreze în formaţiunile româneşti şovăielnice în naţionalismul lor. Pînă una-alta, să costatăm că acolo unde alţii dărîmă, vin militarii să repare sau să reconstruiască: „La Debreţin, miniştrii apărării român şi ungar sînt în consens" aflăm din ediţia de luni, 6 februarie, a cotidianului **Ziua**. „În contextul relaţiilor bilaterale, actuale, miniştrii apărării din România şi Ungaria s-au pronunţat pentru neimplicarea militarilor în controversele politice. Partea maghiară a subliniat faptul că relaţiile militare trebuie să fie un exemplu pentru cele politice". Succesul de la Debreţin poate fi anulat însă dintr-o mişcare la Bucureşti sau la Washington. Preşedintele PNŢ-CD Corneliu Coposu declara (la BBC, declaraţie preluată de **Evenimentul zilei**, **Adevărul** şi **România liberă**) că „nu vom intra în NATO deoarece autorităţile americane ştiu cu precizie că România este condusă de un guvern fascistoid". Pentru a înclina balanţa în sens contrar, **Cronica română** ne îmbărbătează cu un anunţ care arată că undeva pe firul îngheţat pe care taberele politice preferă să-şi întoarcă spatele reciproc, instituţia prezidenţială e hotărîtă să se transforme în **scripete**: „Preşedintele Ion Iliescu a adresat fruntaşilor Convenţiei Democratice invitaţia de a dialoga miercuri (8 februarie) pe marginea integrării europene a României". Oricum, de la centru se poate vorbi şi „pe margine". (E.Ş.)

„Să vedem copia dumneavoastră originală"
Umberto ECO

O antonimie desuetă

Nu voi păşi în zona gri în care se consumă existenţa clandestină a copiei unui celebru tablou sau a unei celebre statui. Cariera frauduloasă a copiei în arta plastică e un coşmar rezervat colecţionarului, directorului de muzeu sau expertului în detectarea falsurilor. Mie, scribului, în ale cărui mîini nici lupa, nici radiografia nu deosebesc adevărul de minciună, îmi este rezervată o zonă de investigaţie pe cît de luminoasă, pe atît de inofensivă: zona în care copia îşi are existenţa ei legitimă; zona în care copia e egală în drepturi cu originalul, zona în care ea şi-a depăşit anonimatul, şi-a cîştigat o identitate; zona în care existenţa copiei a încetat să mai fie privită drept parazitară sau doar strict funcţională; zona aceea spectaculoasă în care copia triumfă asupra originalului căruia i-a secat originalitatea.

Cît de limitată sau cît de întinsă e această zonă? Aş zice că ea se află în continuă expansiune, precum deşertul. În vreme ce mitul înregistrează apariţia copiei ca pe un moment excepţional, ce se constituie în probă iniţiatică, prezentul a creat o adevărată cultură a copiei. În mit, a deosebi copia de original presupune existenţa unor facultăţi intelectuale, fără de care individul uman nu poate deveni membru cu depline responsabilităţi al unui anumit grup social. Un bun exemplu în acest sens e basmul indo-european al caprei cu trei iezi. Proba iniţiatică la care sînt supuşi mezinii grupului social - iezii - constă în a deosebi originalul (capra-mamă, simbolizînd viaţa) de copia sa acustică (lupul, simbolizînd moartea). Originalul şi copia se află aici într-o relaţie radical antagonică, ceva mai „îmblînzită" în alte mituri, precum în mitul lui Amphitryon, de pildă. Eroul teban - originalul - şi copia sa - însuşi Jupiter - întruchipează perechile antonimice terestru-celest, imanent-transcendent, muritor-nemuritor, la care un Molière sau un Kleist au adăugat mai mult sau mai puţin realele antonimii soţ - iubit, rol social - identitate psihică. Alkmene, protagonista mitului teban, e confruntată cu „dilema": care din cei doi bărbaţi - identici în aparenţă - e originalul, care e copia? Tulburătoare întrebare: este sacrul copia profanului sau invers? Este viaţa copia morţii sau invers? Răspunsul la această întrebare e semn al gradului de iniţiere.

În vreme ce mitul a făcut din existenţa copiei o provocare intelectuală, un mod de a testa orizontul afectiv şi moral al protagonistului, literatura a transformat copia în instrument de seducţie, de manipulare politică sau chiar de instigare la crimă. Seducţia Brunhildei în **Cîntecul nibelungilor**, seducţia reginei Ygerne (mama regelui Arthur) de către Uterpandragon, cu ajutorul vrăjitorului Merlin, ba chiar seducerea lui Paris, în versiunea lui Stesichoros, se realizează prin intermediul unei còpii. Aceasta împrumută chipul legalităţii (în cazul soţiilor credincioase, seduse printr-o copie a soţului lor) sau chipul frumuseţii absolute (în cazul lui Paris). Nu rareori copia monarhului răposat salvează regatul de tiranie (precum la Tirso de Molina în **La ventura con el nombre**) sau de anarhie (precum la J. Grajales in **El rey por semejanza**). Conflictul dintre copie şi original, conflict în care copiei îi revine rolul de uzurpator al drepturilor originalului, constituie o sursă inepuizabilă de comedie la Shakespeare; romanticii germani, în schimb, au exploatat acest conflict în plan mistico-psihologic, ajungînd să proclame coexistenţa **ego**-ului şi a **alter ego**-ului, sub zodii morale antagonice, în acelaşi faustic piept.

Deşi motivul literar al sosiei, al **alter ego**-ului are o tradiţie de sute, ba chiar de mii de ani, cea mai spectaculoasă confruntare dintre copie şi original îmi pare a se împlini în film. Nu mă voi opri asupra capodoperei lui Kurosawa **Kagemusha**, film ce preia tema salvării politice prin intermediul unei còpii a monarhului răposat de la literatura europeană a barocului; mă voi opri la **Metropolis**, film turnat de Fritz Lang în 1926 după un scenariu (original!) semnat de soţia sa, scriitoarea expresionistă Thea von Harbou. Există în **Metropolis** o Marie angelică, avînd trăsăturile unei madone de Rafael; în jurul ei se adună mulţimile năpăstuite, cărora ea le predică răbdarea în faţa nedreptăţilor sociale, speranţa mesianică în vremuri mai bune. Conducătorul politic al acestei mase de oprimaţi porunceşte unui savant să-i facă o copie vie a acestei Marii, pe care o înzestrează cu atributele demonicului; în vreme ce adevărata Marie îndeamnă la supunere, copia ei incită masele la revoltă; castitatea originalului contrastează puternic cu desfrînarea copiei, agresivitatea şi demonia copiei contrastează puternic cu blîndeţea şi îngerescul originalului. Bineînţeles că falsa Marie reuşeşte să mobilizeze masele la revoltă, cu acelaşi succes cu care adevărata Marie reuşise să le ţină în frîu. Ca spectator eşti fascinat nu atît de spectacolul actoricesc al trecerii interpretei Mariei de la registrul copiei la cel al originalului, cît de uşurinţa cu care masele se lasă manipulate de copia ce beneficiază de capitalul moral al originalului. **Metropolis** fascinează prin actualitatea sa politică, prin parabola sa, decodabilă şi în planul tranziţiei româneşti. Dar nu numai. Şi aceasta întrucît tranziţia românească se consumă într-o lume în care copia a devenit regulă, iar originalul - excepţie. În vreme ce mitul sau literatura sau filmul făceau din apariţia copiei, din confruntarea ei cu originalul, din triumful originalului asupra copiei tot atîtea surse de delectare morală şi estetică, lumea în care trăim a pierdut capacitatea, dar şi interesul de a distinge originalul de copie. Cine îşi mai pune întrebarea ce tip de societate copiem, remodelînd-o pe a noastră? Ce tip de economie copiem, restructurînd-o pe a noastră? Cu cine tindem să ne identificăm, cu ce original, copiindu-i veşmintele, locuinţa, gusturile, fobiile? Întrebarea pare desuetă într-o lume multiplicabilă, oriunde reproductibilă, tinzînd spre uniformizare. Într-o lume ce a legitimizat copia, ba mai mult - a ridicat-o la rangul de substitut al originalului. Într-o lume în care copia - oricum am numi-o: genetică, modă, narcisism, manipulare politică, democraţie - cucereşte cîmpuri tot mai vaste, întocmai ca şi deşertul.

Ioana CRĂCIUN

© O.S.C.
Colaj original

Reabilitarea copiei

Specificul mitologiei române nu rezidă doar în faptul că structuri şi motive mitice arhaice, autohtone, au supravieţuit în forme folclorizate în mitologia populară, dar şi în modul în care au fost asimilate scenarii şi motive mitice alogene. Pe de o parte, au fost adoptate numai anumite motive mitice, care nu intrau în contradicţie flagrantă cu coordonatele esenţiale şi principiile mentalităţii mitice autohtone. Pe de altă parte, motivele mitice preluate nu au fost calchiate, ci adaptate conform aceleiaşi mentalităţi tradiţionale. Putem vorbi de fenomenul de **adoptare** prin **optare** şi **adaptare**. Datorită lui, un scenariu sau un motiv mitic evident „importat" (biblic, de exemplu), rămîne totuşi, de multe ori, definitoriu şi pentru mentalitatea mitică românească, nu numai pentru cea care l-a general şi „exportat".

Acest aparent paradox se explică prin faptul că introducerea unui mit într-un alt context cultural şi cultual este acompaniată de modificarea mitului, cîteodată drastică. Se fac inserţii, dar eliminările sînt la fel de simptomatice; apar schimbări de semnificaţii mito-simbolice, dar şi de centre de greutate. Evident, cu cît copia este mai îndepărtată de original, cu atît este mai definitorie pentru spaţiul cultural receptor şi cu atît este situaţia mai profitabilă pentru comentator.

Nu vreau să forţez uşi (între) deschise. Filosofi ai culturii, istorici ai religiilor şi etnologi au remarcat existenţa acestui fenomen şi este interesant de văzut cine, cînd şi cum l-a definit.

„Faptul, de exemplu, că un popor nu acceptă şi nu asimilează decît anumite legende şi anumite cărţi populare, respingînd şi uitînd anume altele, nu este oare suficient de semnificativ pentru a ţine cont de el în studiul structurii spirituale a acestui popor?" (Mircea Eliade, **Les Livres Populaires...**, 1939)

„Un subiect împrumutat trebuie să fie integrat în spiritul culturii proprii şi aceasta se petrece prin îmbrăcarea sa în haine noi, prin acordarea unui aer local foarte pronunţat. Numai în măsura în care o asemenea transformare poate avea loc, subiectul este sau nu împrumutat... Trecînd de la un popor la altul, subiectul se îmbogăţeşte deci cu numeroase trăsături particulare, care ţin de diversitatea psihologiei etnice" (Adrian Fochi, **Femeia lui Putifar**, 1982).

„Originalitatea unui popor nu se manifestă numai în creaţiile ce-i aparţin exclusiv, ci şi în modul cum asimilează motivele de largă circulaţie. Fenomenul asimilării devine din cale afară de interesant şi concludent mai ales cînd temele sau motivele asimilate s-au prezentat spiritului etnic cu prestigiul intangibilităţii, cu aureola magică a lucrului tabu, supus în prealabil unui regim special de protecţie." (Lucian Blaga, **Spaţiul mioritic**, 1936).

În principiu, textele biblice canonice ar fi trebuit să aibă acel „prestigiu al intangibilităţii", de care amintea Blaga, şi să fie supuse „unui regim special de protecţie". „Litera de evanghelie" era tabu; ea trebuia să fie păstrată cu sfinţenie de către copist, chiar dacă era evident greşită. Şi totuşi, nu numai că „litera Evangheliei" (a Bibliei, în general) nu a fost respectată, dar cîteodată nici spiritul ei. Datorită toleranţei dogmatice de care a dat dovadă tipul de creştinism ortodox care s-a dezvoltat în Ţările Române, mitologia iudeo-creştină (proprie textelor canonice vetero- şi neo-testamentare) a fost substanţial remodelată în spaţiul mito-folcloric românesc. Această modificare s-a datorat, în primul rînd, influenţei exercitate de textele şi legendele apocrife, care au fost din belşug copiate şi colportate chiar de către cei care ar fi trebuit să lupte împotriva lor: preoţii şi călugării. Abia spre sfîrşitul sec. al XVII-lea au început să apară timid, traduse „de pre limba slovenească", manuscrise cu liste de texte interzise (un fel de **Index librorum prohibitorum**): „Cărţile ceale minciunoase, pre care nu se cade a le ţinea şi a le ceti direptu credincioşii Hristiani" (mss BAR 1570).

În al doilea rînd, marea distanţă dintre motivele mitice originale şi „copiile" lor s-a datorat şi influenţei exercitate de mitologia autohtonă precreştină. De fapt, a fost un lung şi complicat proces de influenţare reciprocă. Motivele mitice creştine au fost „păgînizate", iar cele păgîne au fost „creştinizate". A rezultat o foarte complexă şi interesantă mitologie sincretică, păgîno-creştină, în cadrul căreia eroii legendari nu prea mai semănau cu modelele lor biblice, chiar dacă au continuat să le poarte numele. În plus, o dată cu transferarea lor într-un alt spaţiu cultural, personajele istorico-legendare iudaice au fost deprivate de caracteristicile etnice originare şi încărcate de cele ale etniei autohtone.

Astfel, strămoşul biblic Noah devine în folclorul mitic românesc „un pui de rumân, pre numele său Noe". Legenda biblică a potopului se contaminează cu legendele locale ale construcţiilor, astfel că „rumânul" Noe se chinuie să edifice o corabie ce se năruie într-una, precum mînăstirea Meşterului Manole.

Profetul cu nume dublu teoforic, Eli-Iah („Dumnezeu este Iahve"), devine Ilie, „un om ca toţi oamenii, cu casă şi gospodărie", care pleacă la oaste „ca ori şi ce creştin" şi care îşi omoară nevasta cu toporul, fiind păcălit de diavol că aceasta îl înşală. Dumnezeu îl ridică la ceruri şi-i dă pe mînă fulgerul ca să-i trăsnească pe draci. Parţial, se suprapune unei arhaice divinităţi a furtunii.

Marele rege iudeu Solomon îşi pierde coordonatele spaţio-temporale şi etnico-culturale care îl definesc, transformîndu-se într-un unchieş înţelept („Preminte Solomon"), contemporan, consătean şi conaţional cu povestitorul. De asemenea, fiind „regele vrăjitorilor", el devine patronul spiritual şi onomastic al vrăjitorilor populari cu puteri meteorologice, **solomonarii**.

Sf. Petru e „ţinut" în popor mai puţin pentru meritele sale apostolice sau pentru funcţia sa de paznic al raiului, cît pentru faptul insolit de a fi „patronul lupilor", „mai mare peste lupi". Contaminîndu-se cu trăsături lupeşti, Sf. Petru apare - ca şi lupul - cînd e pomenit: „De Sîn-Petru pomeneau,/Nici cuvîntul nu-l gătară/Sîn-Petru se arătară".

Isus din colindele româneşti preia competenţele zeului suprem, participînd la cosmogeneză („Făcu ceriu-n două zile/Şi pămîntu-n nouă zile") şi la antropogeneză („O făcut Domnul Hristos/Pe Adam foarte frumos").

Apostolul Iuda Iscarioteanul (Iskarioţki, în textele slavone) a fost atît de urît pentru legendara sa trădare, încît numele său a generat două denumiri pentru Diavol, ambele uzuale: **Iuda** şi **Scaraoţchi**.

În finalul acestei palide încercări de reabilitare a copiei mitologice, voi mai spune doar că nu întotdeauna ea este într-o postură ancilară faţă de original. **Mitul-copie** poate fi mai bogat, mai interesant, mai expresiv şi, în orice caz, pentru spaţiul cultural receptor, mai semnificativ decît **mitul-original**.

Andrei OIŞTEANU
Bucureşti, 3 febr. 1995

La model din vest, copieri din est

„Originalitatea este o valoare foarte relativă. A fost privilegiată în secolul XIX şi chiar şi după aceea, pînă în perioada modernă. Însă oricine îşi dă seama că, atunci cînd aşterni primul cuvînt pe hîrtie, eşti în prelungirea unui discurs anterior. E deci imposibil să fii cu totul şi cu totul original, şi nu e nici măcar recomandabil, întrucît limbajul e plin de ecouri şi astfel el se îmbogăţeşte. Odată cu primul cuvînt, alte mesaje sînt captate, anterioare. Mesaje ale altor autori, dar şi mesaje anonime, vocea din metrou".

Hans Magnus ENZENSBERGER

N-am înţeles niciodată de ce la noi, în lunga şi bogata luptă a modelului occidental cu fondul slav-asiat-bizantin moştenit şi ritmic recîştigat, s-a incriminat de regulă importul de europenism. Aproape niciodată importul de asiatism şi Fanar. De parcă ar fi fost mult mai firesc să împrumutăm de la ruşi, de la bulgari (poate unde erau cel mai aproape! poate unde religia de la ei ne-am luat-o!) decît de la nemţi. Tombaterele cu iminei, caftan, ciubuc, filigean, iatagan, cu psihi-mu şi hagealîc la Athos vituperau la adresa bonjuriştilor cu monoclu, Moulin Rouge şi Michelet, în ideea că-i departe griva de iepure. Şi că, orice am face, pînă la Paris te mănîncă Stanbulul, pînă la Viena te-nhaţă Pesta, pînă la Londra te opreşte Berlinul ş.a.m.d.

În orice caz, una peste altele, Occidentul a rămas atracţia (apanajul) elitelor, în vreme ce „fondul nelatin" - majoritatea românităţii - trage către Răsărit. S-au căutat, analizat, fetişizat ori condamnat calchierile inteligheţiei franceze de către inteligheţia din Ţara Românească şi s-a văzut prea puţin cît de îndatorate au fost elitele româneşti inteligheţiei ruse, steril stilate şi eminamente bovarice. Lasă că şi modelele occidentale au fost nu o dată preluate prin filtrul rus, după cum, viceversa, pe Turgheniev, Dostoievski şi Tolstoi, urmaşii modernităţilor epocii-Claymoor de după 1905 i-au prizat via Paris. (Un Paris întotdeauna sastisit de şampanie şi pofticios de zacuscă şi lăuţărime muscălească.)

În vreme ce privirile scrutau Apusul şi căutau dinastia cît mai înspre Nord, realitatea ce copiase cîndva inevitabilul Fanar prelua, de la boier la mujic, obiceiurile ruseşti amestecate cu praful de sub copitele tătărimii. Pînă şi azi, e-aşa de înrădăcinat slavismul în noi, încît sîntem gata oricînd să ne răsculăm împotriva „imperiului coca-cola", împotriva modelelor occidentale şi să ne recunoaştem zîmbăreţi în realităţile postsovietice. Blamabil e tot ce e **dincolo**, în vreme ce **dincoace** toate viciile beneficiază de îngăduinţa noastră: mafia italiană ne umple de oroare, cea rusească ni se pare ceva cum nu se poate mai firesc; CIA ni se pare oribilă, dar KGB-ul e compătimit ca fiind, vezi Doamne, destabilizat; manechinele de la Dior şi Cardin ne scandalizează, dar ce fericiţi o priveam pe Raisa Gorbaciova patronînd o gală de modă; cu toţii eram revoltaţi de războiul american din Vietnam, dar invadarea Afganistanului ni se părea ceva normal: geostrategie, nu? Pe scurt: ochiul nostru e mereu încruntat critic spre Apus, dar clipeşte galeş, comprehensiv şi promiţător spre Răsărit.

Dar să nu fim excesivi. Adevărul e că vorbirea-n general - cel mai comod lucru cu putinţă - desfigurează realitatea. Cînd se afirmă ritos că: românul respinge aproape instinctiv modelele occidentale simţindu-se **acasă** într-o Românie devenită demult un insolit amestec de gubernie sovietică şi bazar turcesc, se uită pur şi simplu că în materie de mentalităţi orice analiză trebuie să pornească de la specificul istoric al Principatelor, adică de la mărcile alogeniei aplicate, în timp, pe matricea locală: amprenta imperială austro-ungară în Transilvania, amprenta ruso-tătărască în Moldova şi cea turco-greco-bulgară din Ţara Românească.

Nu există, deci, un model **unic** la noi şi nici copiere cu impuls şi finalitate **identică**. În plus, legăturile supra-carpatine, Bucovina, Maramureşul, europenismul multicultural cernăuţean, centrifuga etnospirituală a Banatului, apoi zonele-enclavă cu specific puternic refractar la asimilare (saşii, şvabii, lipovenii, ceangăii etc.) constituie o naturală sfidare a noţiunii de Model unic şi, în paralel, o suită prea nuanţată de „copieri" pentru ca mulţimea excepţiilor să nu instituie o altă regulă, cea a copierii **à rebours**.

Pe de altă parte, în goana noastră după postularea omogenităţii şi a supremaţiei Centrului („soarele românilor de la Bucureşti răsare") **ne facem**, de regulă, că uităm, **ne place** să uităm rezistenţa, deloc neglijabilă, a provinciilor la „linia regăţeană". Ocolim de obicei delicata chestiune a optanţilor din Ardeal, ocolim atît de înrădăcinata filieră filoslavă a boierimii moldave, uităm că paşoptiştii învinşi au plecat în exil franco-italian pe banii... turcilor, avem tendinţa de-a modifica întru liniaritate mersul plin de meandre al fluviului istoric, care-a dus de la modelul masonic francez la filogermanismul conservatorilor de tip P.P. Carp - Junimea - Marghiloman. Uităm, adică, faptul că trenul românesc a mers, fatalmente - şi din fericire - **întotdeauna pe două linii**. Şi că, indiferent de modelul politic al Centrului, provinciile s-au comportat eretic în adopţiune, copiind - asimilînd şi modificînd conform propriilor tipare de voinţă - ceea ce le era mai aproape şi mai convenabil. În definitiv, să ne gîndim ce se „întîmplă" după impunerea, după alegerea lui Dandanache, alegere venită „pe sîrmă, stimabile", de la Centru! Viaţa capitalei judeţului de munte rămîne tot în mîinile... locale; chiar dacă pe moment Agamiţă s-a dovedit mai norocos decît Caţavencu, caruselul va fi învîrtit tot de Tipătescu şi Trahanache, adică de Zoe. Aici e toată istoria României, cu modelele, centrele... şi telegraful ei.

Dacă înţelepciunea străveche afirmă că „nu poţi să fii slugă la doi stăpîni", realitatea istorică românească dezminte proverbul: elastic şi dibaci, valetul îşi stăpîneşte stăpînii, îi ameţeşte şi-i încercuieşte, luîndu-şi tainul din ambele părţi. Nu la altceva trebuie să ne gîndim acum, cînd modelul democraţiei occidentale este o dată mai mult amendat, falsificat, subminat şi ilicit adjudecat de copierile turco-greco-ţigăneşti ale României gubernial-gogoliene. Acuma, de cînd cu Europa în trei viteze, ne-am cuminţit şi ne cenzurăm apetitul cosmopolit: dacă „bunurile de larg consum" le importăm din turcime, grecime şi arăbime, în ce priveşte Weltanschauungul ne-am sumeţit: nu mai vrem să ştim de modelele de-aiurea, drept care le importăm... de la noi. Adică - din ţigănime. Să ne fie de bine!

Dan C. MIHĂILESCU

„Hamlet" şi trecutul nostru imediat

Deşi între Anglia elisabetană şi România comunistă s-au interpus aproape patru veacuri, ambele epoci ne pun pe gînduri cînd reflectăm la constrîngerile exercitate de o autoritate centralizată asupra minţii liber-cugetătoare.

Dacă am compara idealul renascentist legat de **renovatio hominis** cu aspiraţia sistemului totalitar de a crea **omul nou**, am putea descoperi o tendinţă paralelă a puterii oficiale în manipularea artei în scopuri politice, în transformarea artistului în curtean, respectiv în agent de propagandă. Dintr-un asemenea unghi, cultura ne apare ca o sabie cu două tăişuri, interpunîndu-se între patronaj şi cenzură, dependenţă financiară şi emancipare spirituală, între atitudinea fluid-oportunistă şi inflexibilitatea unei opţiuni morale.

În acelaşi sistem de referinţă, cuvintele unei opere de artă devin ambivalente, deoarece sînt purtătoare ale acestei medieri între extreme. În viziunea lui Bahtin, dualitatea mesajului literar, trimis cititorului, sub presiunea cenzurii, începe să revele forţa subversivă a limbajului, atît în deconstruirea textului oficial, cît şi în subminarea manipulării operate de autoritate.

Hamlet pune în scenă o piesă pentru rege, asigurîndu-şi publicul circumspect că spectacolul nu va aduce nici o ofensă nimănui, deoarece **Uciderea lui Gonzago** este traducerea unei tragedii italiene, iar acţiunea oricum se petrece în altă ţară. Drama lui Shakespeare a fost „manipulată" de regizorii români, pe vremea lui Ceauşescu, în acelaşi mod în care Hamlet, eruditul, a recurs la un text străin pentru „a prinde în capcană conştiinţa regelui" şi pentru a-i demasca vinovăţia.

În epoci de criză, apelul la valorile clasice ale literaturii universale devine o strategie de supravieţuire şi o formă de rezistenţă culturală care se opune disoluţiei morale şi sociale. Mai mult, decizia lui Hamlet de a interpola propriile sale cuvinte în textul italian, pentru a da un plus de relevanţă scopului urmărit, a inspirat în 1970 pe Dinu Cernescu şi în 1989 pe Alexandru Tocilescu. Ambii regizori şi-au luat libertatea de a modifica piesa lui Shakespeare cu intenţia de a o plasa în contextul specific al României comuniste. În manieră „hamletiană", pe linia conturată de celebra carte a lui Jan Kott, **Shakespeare, contemporanul nostru**, spectacolele lui Cernescu şi Tocilescu au reuşit să dea spectatorilor de atunci senzaţia neliniştitoare a prezentului imediat şi să facă din textul străin o oglindă a dramei de acasă.

Paralela Stalin/Fortinbras, în versiunea Cernescu, iar în varianta lui Tocilescu, triumful securităţii marcat de reapariţia în finalul piesei a lui Rosencrantz şi Guildernstern, precum şi uciderea lui Horaţio, înjunghiat pe la spate de cei doi agenţi, chiar în momentul cînd noul conducător urma să afle adevărul lăsat cu limbă de moarte de Hamlet, ne pot şoca, dacă ţinem seama de faptul că ambele spectacole ne propun o radicală deviere de la textul original. Totodată, aceste modificări concordă cu convingerea lui Shakespeare că arta are menirea să slujească vieţii, prin oglindire şi corectare.

În epoca elizabetană, ca şi în România comunistă, actorul ştia că este cronicarul timpului său şi, recurgînd la comunicarea prin artă, găsea strategia dezvăluirii adevărurilor interzise. Pe de altă parte, dezamăgirea crescîndă a lui Hamlet, umanistul, ajuns să revizuiască idealul renascentist al **omului universal** din perspectiva tiraniei politice şi a continuei degradări morale, şi-a găsit ecoul peste secole şi a dat pondere dramei moderne a intelectualului într-un sistem totalitar.

Deşi interpretarea regizorală a lui Tocilescu a pus în lumină disperarea omului de cultură într-o lume fără uşi şi fără ferestre spre libertate, spectacolul a avut un răsunet impresionant în lunile premergătoare Revoluţiei. Neliniştea lui Hamlet era incendiară, melancolia sa - mobilizatoare, întreg ansamblul piesei anticipînd, prin ritmul tensionat, izbucnirea din decembrie 1989.

Evoluţia spirituală a lui Hamlet se încheie cu revelaţia că într-un cadru social oprimant, cultura e o neputinţă şi, în ultimă instanţă, o vanitate la care iniţiatul va renunţa. Descoperirea finală a eroului, care percepe un sens divin dincolo de măştile hazardului, arată că religia ar oferi un mod superior de organizare a experienţei, orchestrînd haoticul întîmplărilor în epifanie. Din această perspectivă, concluzia lui Shakespeare s-ar putea compara cu viziunea lui N. Steinhardt, ilustrată în cartea sa **Jurnalul fericirii**. Apariţia postumă a volumului ne duce cu gîndul la „oraţia" lui Horaţio despre Hamlet.

Critic literar şi eseist de elită, N. Steinhardt şi-a descris în acele pagini revelaţiile lui de deţinut în închisorile din România comunistă, între anii 1959 şi 1964. **Jurnalul fericirii** înregistrează, ca şi piesa lui Shakespeare, traiectoria unui pelerinaj spiritual de la prizonieratul minţii la libertate, de la cultură la religie, de la nelinişte la armonie. Analiza întreprinsă de autorul român a celor trei moduri prin care deţinutul se poate opune degradării morale într-un asemenea loc, invită la o paralelă cu demersul hamletian.

Pornind de la sugestia lui Alexandr Soljeniţîn, Steinhardt arată că eliberarea de teama morţii este esenţială pentru un om care intră în închisoare. Cînd nu te mai agăţi de viaţă, devii invulnerabil, în sensul dantesc al cuvîntului. Lăsînd în urmă orice speranţă, prizonierul va înceta să mai facă vreun compromis pentru a-şi negocia statutul existenţial. Într-un fel similar, Hamlet contemplă moartea ca alternativă, realizînd că oamenii se cramponează de viaţă din laşitate şi din spaima de necunoscut.

O a doua cale, schiţată de Zinoviev, ţine de strategia disimulării. Deţinutul pretinde că este iresponsabil pentru faptele sale şi joacă rolul nebunului. Steinhardt insistă asupra avantajelor comportamentului excentric prin care îţi poţi neutraliza oponenţii, spioni sau paznici. De vreme ce reacţiile unui nebun sînt imprevizibile, astfel încît ele nu pot fi etichetate ori supuse rigorii de către vreo autoritate, se prefigurează posibilitatea ca în cele din urmă purtarea deţinutului să fie ignorată de inamicii săi. Această modalitate e consonantă cu decizia lui Hamlet de a mima nebunia, în autoapărare. Shakespeare atrage atenţia asupra riscurilor unui asemenea travesti, arătînd că cel care ajunge spionul supraveghetorilor lui şi îşi permite să le joace feste, se expune în egală măsură primejdiei de a fi demascat.

Cea de a treia alternativă, oferită de soluţia Churchill-Bukovski, e legată de dimensiunea eroică a fiinţei: cu cît obstacolele sînt mai grele, cu atît mai fascinantă devine provocarea. În această perspectivă, Hamlet simte că este chemat să lupte pentru a curăţa lumea de păcat. În acelaşi peisaj de idei, Steinhardt vorbeşte despre libertatea deţinutului în găsirea mijloacelor de a se opune dezintegrării spirituale. În cazul lui Steinhardt, bătălia cu răul dinăuntru şi din afară a căpătat o tentă religioasă, deoarece suferinţa din închisoare l-a făcut să mediteze la răstignirea lui Iisus, iar durerea l-a călăuzit spre iluminare. Rezistenţa sa spirituală a fost întărită de credinţa că Dumnezeu îl punea astfel la încercare şi că trebuia să facă tot ce îi stătea în putere pentru a se dovedi vrednic să primească harul.

Într-o epocă de incertitudini crescînde, Shakespeare şi-a întors nostalgic privirea către ordinea medievală a universului, conducîndu-şi eroul la descoperirea tiparului divin într-o lume haotică; în **Hamlet**, dramaturgul englez a arătat că ambiţia renascentistă a omului de a-l înlocui pe Dumnezeu cu sinele efemer duce la dezastru, şi că pentru a te sustrage disoluţiei şi dezorientării, trebuie să-ţi recunoşti propriile limite dar şi infinita disponibilitate în ţesătura Dumnezeiască a fiinţei.

Jurnalul fericirii a fost scris într-un secol care a început cu moartea lui Dumnezeu, sărbătorită de Nietzsche, a atins apogeul în denigrarea totalitaristă a valorilor sufletului, şi e pe cale să se sfîrşească sub semnul celor mai grave îndoieli de sine şi de lume. Şi totuşi, chiar în miezul unor astfel de nisipuri mişcătoare, gînditorul român a găsit un punct fix, o linişte luminoasă, pe care Hamlet a întrezărit-o dar nu a atins-o, cînd a spus: **„O, Doamne, aş putea fi închis în coaja unei nuci şi m-aş putea simţi regele infinitului, dacă n-aş avea vise urîte"**.

Monica PILLAT

La notariat

Lipsa unei minime educaţii juridice generează la român, oricît ar fi de cultivat, un soi de spaimă magică faţă de notar. Ajuns într-un notariat, omul se sperie şi se simte dator să reinventeze, pe cont propriu, arhaica suspiciune a culturilor orale faţă de scriere şi transcriere.

Totuşi, notariatul e o instituţie care te ajută să te auto-reprezinţi: doar actele întocmite, autentificate, legalizate de notar sînt **doveditoare,** adică valabile pentru celălalt - fie el individ sau, iarăşi, instituţie. Notarul (jurist ca formaţie) este amicul autoritar al cetăţeanului, ale cărui drepturi civile e dator să le apere. Procedura notarială e necontencioasă - ea nu presupune conflictul: clienţii se înţeleg (să vîndă, să cumpere, să emită procuri, să lase moştenitori) şi asta se consemnează, în prezenţa unui terţ, reprezentant al autorităţii, în scris şi printr-un **înscris** întărit, în final, prin aplicarea unui sigiliu. Procedura notarială se mai numeşte, în termeni de specialitate, şi **procedură graţioasă**...

Acest epitet sună de-a dreptul năucitor pentru nespecialist care, întrebat ce reprezintă un notariat, se va grăbi să răspundă: un loc infernal, unde pierzi mult timp, sufocat într-o gloată de suplicanţi sau eşti pus pe drumuri fiindcă nu ţi se explică limpede circuitul hîrtiilor.

Ce păţeşti, concret, dacă doreşti să obţii o copie legalizată a unui document? Nimic traumatizant, s-o recunoaştem.

Iată: după ce, trecînd prin Piaţa Amzei, ai contemplat tarabe foarte îngrijite cu trufandale sclipitoare şi fructe exotice aranjate geometric, curtea noroioasă şi clădirea delabrată a Notariatului Municipal Bucureşti ţi se par un decor ideal pentru o poveste cu stafii. Urci treptele: în dreapta - un ghişeu cu firma „Xerox". Semiîntuneric, hol spaţios, uşi de lemn pictat, tare afumate. În fine, uşa pe care poţi citi: „**Pentru legalizare: - original; - copie (Xerox sau bătută la maşină); - timbru în valoare de 30 lei (pentru fiecare pagină ce trebuie legalizată)**". Ieşi din notariat ca un filiac buimăcit. Pleci după timbre - la poştă. Aici: coadă la un ghişeu pe care stă scris: „**Recomandate prezentate, telegrame prezentate, cu numerar şi cont avans, abonamente presă, post-restant, vînzări timbre, efecte poştale, înscrieri, anulări, transferări**". Uf! Cumperi timbre de 50 de lei. Cele de 30 „nu se mai fabrică, doamnă...". Înapoi în Amzei, în faţa biroului de legalizări. Şapte persoane. „Aici e coadă, cumva?" - întreabă un nou-venit. E şi nu e pentru că se stă în cerc - deşi „e cu rînd". Pentru a omorî timpul, clienţii, cu copiile în braţe, alcătuiesc un fel de horă statică şi conversează. Aşa afli că, de fapt, copia unui act e mai importantă decît actul însuşi. „Americanii - explică o tînără - nu recunosc diploma de facultate în original, ci doar copia, dacă e tradusă şi legalizată la notariat. Îmi fac un dosar de bursă". „Eu - mărturiseşte o doamnă impozantă - pentru un dosar de promovare în funcţie. Tot aşa - doar copie legalizată". Altcineva: „Eu - certificat de căsătorie - pentru carnet de şofer". Merge repede. Cei care ies din birou cu actele în bună regulă comercializează timbrele fiscale de prisos. Din punctul de vedere al notarului, îmi va explica mai tîrziu Carmen Caraş - notar şef-adjunct - originalul e documentul primar, cel care poate servi drept bază pentru copii sau multiplicări. Certificarea că o copie e conformă cu actul prezentat se face sub forma unei „încheieri"; pentru celeritate, se utilizează o parafă completată de secretară, ştampilată şi semnată apoi de notar. Nu se pot copia documentele militare, actele de identitate sau adresele între instituţii. Adică se pot copia, dar copia nu are nici o valoare, nu se legalizează. În cazul ăsta - mori cu originalul în mînă. Dacă înscrisul reprodus e în limba română - e simplu. Pentru traduceri sau retroversiuni, notariatul are salariaţi specializaţi. Pot trişa traducătorii? Mai degrabă nu, sînt pasibili de pedeapsă penală. Folclorul actual cu întreprinzători arabi care-şi copiază la notariate notele de plată de la cîrciumi din ţara de origine, scrise în arabă, legalizîndu-le ca atestate sau cine ştie ce, e inventat, arată doamna Caraş. Nu se admit decît documente în limbi de circulaţie mondială. Oricum, cu hîrtiile, cei mai corecţi dintre întreprinzătorii străini sînt chinezii...

Dacă nu ţi-ai făcut o fotocopie („Xerox"-ul e defect), vei coborî la demisolul Casei cu stafii, pe o scăriţă îngustă din lemn care, evident, scîrţîie. Aici e cu adevărat lugubru. O anticameră şi un „Birou de scris şi copiat acte - Cooperativa Prestarea". Straturi de slin gros, autentic, îmbracă lemnăria, cu precădere în jurul clanţelor. Miile de cetăţeni, care şi-au tot copiat acte de-a lungul vremii, au lăsat în compensaţie inscripţii olografe scrijelite pe pereţii coşcoviţi („Bulă", „SENIL", „Lili, Reli, Geta, Feli + DOREL") şi desene (un falus - o stea - lacrimi...). Plevuşca investitorilor străini, bancuri-bancuri, se scufundă pînă aici mînată de traducători ocazionali. Aceştia calchiază involuntar modelul comunicaţional eliptic gen „You - Tarzan! Me - Jane!". O jumătate de ceas, cît am petrecut la demisol, am auzit, ca pe-un refren, cum interpreţii, indicînd cutare sau cutare hîrtie din mîinile vreunui sri-lankez, spuneau: „This - no good! Tomorrow - another!"

Patru cooperatoare lucrează pentru „Prestarea". Nu vor să discute cu mine. O tînără plonjată în dezlegarea unei integrame: „Despre munca noastră-care n-o să mai fie? Păi nu se vede?" În biroul de copiat domneşte teama resemnată de computerele care „ne vor fura pîinea". Cea mai ocupată dintre dactilografe consimte să-mi vorbească despre ea, acordîndu-şi o pauză. De 20 de ani face munca asta, întocmeşte procuri, declaraţii, acte de vînzare şi - copiază. E obositor pentru vedere, pentru coloană şi pentru „psihic", deoarece clienţii sînt cam debusolaţi, trebuie descusuţi ca să-ţi dai seama ce vor.

Din nou la suprafaţă. Carmen Caraş îmi atrage atenţia: „Instituţia nu trebuie confundată cu clădirea. Asta e, lucrăm după metodele de la începutul secolului". Marea problemă a notariatelor: lipsa de spaţiu şi calculatoare. Personalul a fost dublat, dar face faţă cu greu. Iar Ministerul Justiţiei nu are fonduri nici pentru întreţinerea clădirilor, nici pentru informatizare. Soluţii? Privatizarea activităţii notariale. Legea notarului public se află, deocamdată, în Comisia de mediere a celor două Camere. Soluţia a doua: taxa de timbru. Dacă sumele încasate pe timbrele fiscale n-ar ajunge în buzunarul care înghite tot al statului, ci ar rămîne Justiţiei, tot ar fi ceva...

Delia VERDEŞ

Originalul... ...şi (eventual) copia

Cercetarea textelor dactilografiate falsificate

Fără să ştim, suntem cu toţii grafologi; cînd desfacem plicul ce ne este adresat, un contact imediat se stabileşte între noi şi scrisoare, contact ce se traduce prin bucurie, surpriză, incertitudine. O scrisoarea poate să ne pară în mod spontan simpatică sau dezgustătoare.

Dacă aparenţele înşală, există cu toate acestea o activitatea în care nu se poate minţi şi care relevă vrînd-nevrînd personalitatea profundă: actul de a scrie...

Trăsătura

De multe ori, alegerea se face pentru un instrument „sec" care să fie capabil de o trăsătură clară. Cei intuitivi, apreciind subtilitatea, aleg un instrument de scris fin. Senzualii caută să folosească peniţe de dimensiuni mari care să le permită o trăsătură moale şi reconfortantă.

Culoarea urmează acelaşi regim: un scriptor serios, ce are de exprimat reflecţii îndelung pregătite, alege negrul, în timp ce o adolescentă romantică şi imaginativă utilizează albastrul mărilor sudice, la al căror nume începe automat să viseze...

Cum să studiem un scris?

Un scris se priveşte ca un tablou şi, în aceeaşi manieră iraţională, poate să seducă sau să producă repulsii.

Pagina este o compoziţie; lumini şi umbre se pot intercala într-un text, literele se diferenţiază, culoarea şi patina timpului intervin. Există pagini asemănătoare impresioniştilor, „uscate" şi precise, în maniera hiper-realiştilor americani şi a metodei aerografe, cu trăsături cleioase, lejere, seci etc.

Unele tablouri de Picasso sunt executate cu o tehnică rapidă, ceea ce nu impietează asupra calităţii lor, în timp ce unele tablouri sunt pictate cu ajutorul tehnicii „trompe l'oeil", după modelul iniţial al lui Cysbrechts, flamand din sec. 17, necesitînd luni şi chiar ani pentru finisare. La fel şi în cazul diferitelor variante de scris, unele sunt rapide, alerte, în timp ce altele sunt lente, derulîndu-se cu precauţie. Ca şi o operă de artă, scrisul poate să fie armonios sau provocator. Asemănător imaginilor unor Bernard Buffet sau Raoul Dufy, el poate fi restrîns la unghiuri, linii verticale sau, dimpotrivă, la forme ghirlandate, arcadate, rotunjite.

Şi detaliile contează: punctele, virgulele, barele de la „t" sau „z", accentele sunt în tonuri la fel de lejere ca şi unele pînze abstracte sau încărcate, senzuale, părînd a ieşi din ramele unui tablou de artă naivă...

Semnătura, care provoacă atîtea dezbateri în-legătură cu autenticitatea, poate fi uneori capitală: este atingerea finală, marca personajului social, contradictorie de multe ori cu restul scriiturii, reflex al personalităţii profunde şi eterne.

(după Juliette de Dietrich şi Ariette Dugas: La personalité révélée par l'écriture, Ph. Leband, 1986)

Prima etapă:
se determină tipul maşinii de scris după: tipul caracterelor semnelor grafice, pasul maşinii, distanţa între rînduri.

Trierea maşinilor se face după: mărimea pasului, raportată la 100 de bătăi, după forma cifrelor, după desenul şi dimensiunea literelor, gradul lor de aliniere, înclinare, finisare. Identificarea de grup (stabilirea mărcii maşinii de scris pe baza datelor existente în cartoteca specială aflată la dispoziţia poliţiilor naţionale; la nivelul INTERPOL.)

Caracteristici pentru identificare: spaţiul ET (pasul); caracterele: ROMAN (33 caractere la 10 cm); (38/40 la 10 cm) şi ELITE (44/50 la 10 cm).

B.) **A doua etapă**:
identificarea maşinii de scris prin comportarea textului în probele de comparaţie luate de la maşina (maşinile) suspectă(e).

Formule propuse de INTERPOL: lungimea, în mm, a spaţiului ocupat de 100 de semne; particularităţile barelor literelor „t" şi „f" (la care se adaugă caracteristici temporale: uzurile panglicii; încărcarea cu impurităţi a corpului literelor).

C.) **A treia etapă**:
identificarea dactilografului după: caracteristicile topografice (amplasarea titlurilor, mărimea marginii şi alineatelor, sublinierile); frecvenţa unor greşeli şi modul lor de corectare, respectarea regulilor gramaticale; pe baza amprentelor digitale existente pe coala de hîrtie (prin pudrarea de grafit). Este practic imposibil ca o literă să fie adăugată exact în locul în care ar fi trebuit să se găsească, după scoaterea colii de hîrtie din maşină; la o examinare macroscopică, nepotrivirile devin evidente.

Selecţie de
Radu CARP

Cînd vorbeşte video-ul, armele tac

Atmosferă

Precum un indigou prost pus sub pagină, aşa-s împrăştiate-n oraş centrele Video-Închirieri. Şi discrete, printre perechi de blugi şi furouri turceşti, şi sensibile, în subsolul unui bloc vechi, captînd fără voie zdrobirea castroanelor de gresia locatarilor de deasupra, şi, parcă, ale nimănui, căci puţină lume ţine la loc umbros un lucru preţios. Pare de la sine înţeles ca centrul de închirieri casete video din Caimatei să supravieţuiască într-un subsol, sau ca cel de lîngă magazinul Eva să şadă-n holul unui bloc. Ca să nu mai vorbim de moderna, unica rulotă ce adăposteşte lîngă gura de metrou Piaţa Romană o veritabilă colecţie de „linguri de lemn" ale filmului din toate timpurile. Deşi nu-i om care să nu umble-n gînd, o clipă pe an, cu latinul „video" şi să-şi închipuie imediat blîndul, supusul obiect casnic, locul de unde cei mai puţini dintre primii îşi iau pentru o seară casete e ferit ochiului indiscret.

La noi nu-i copie, totu-i original

George Mareş, patron VALD: „Luăm casete de la unchiu-meu din Germania. Trmite trei-patru casete, mă mai duc şi eu şi iau. Rulăm de 7-8 ori fiecare casetă, pînă ni se spune că ceva nu-i în regulă. Dacă nu ne-ntreabă nimeni de drepturi de autor, de ce ne-am întreba noi. Adică de ce să nu fiu lăsat eu, ca particular, să închiriez la oricine casete dacă vreau? Ce lege poate să mă-ngrădească? E bun public. Dacă la ei în străinătate stă-n rafturi şi poate oricine să ia acasă, înseamnă că şi eu, român, pot să-l iau acasă şi să scot un profit. Autorii să fie atenţi, dacă vor drepturi, eu de ce să fiu. Păi, vă-nchipuiţi că vine Spielberg la mine să-mi ceară de ce difuzez, cînd fără mine el ar fi un necunoscut?".

Mihaela Şipoş, patroană CALIOPI: „Noi avem solicitări la lupte şi dragoste. La restul, de ce să plătesc drepturi, dacă nu se vînd? Avem traducere englezească sau nemţească şi, pe deasupra, şi românească, cu specialişti. La noi nu există copie, totu-i original, adică ce-i aia copie? Cînd şi-o trag clienţii de la noi, da, păi, noi n-avem ce le face, că nu putem sta cu ei să vedem toate casetele... Sau cînd mi-a desigilat unu' caseta şi a băgat trei seriale din **Dallas** în loc de *Pretty Woman*, asta-i copie, dar l-am prins".

Horia Ionescu, patron MENIMPEX: „Dacă omu' are video acasă, de ce să nu-i dai şi casete? De unde le luăm noi? Facem rost, nu vă neliniştiţi, avem filialele noastre... Din ce ţară? Din toate ţările... noi sîntem legali, înscrişi la Registrul Comerţului sub numărul... Iar eu cred că românul vrea să imite, aşa e el copie de cînd l-a făcut mă'sa, după străini. Cîte copii avem pentru un film? Eeee... sînt multe, dar mai ales cel de vis-à-vis are mai multe... Vreţi să vă spun adevărul? Ne-a copiat cu „Casete" şi acum şi-a deschis „Centru'", el are copii mai multe şi trebuia trimisă Garda la el...".

Flavia Landu, soţia patronului TUFLA: „Ştim că n-avem nici un drept de autor, dar de unde bani... credeţi că are ţara asta bani să plătească? N-are... şi o casetă ar fi triplu decît este... facem un bine că altfel nu s-ar auzi de filme în ţară... Avem copii din Italia - filme sexy, multe făcute-n Turcia sau Orient, că se vede, avem nemţeşti la karate şi bătăi... amor numai englezeşti. E cineva care ni le dă gata traduse. E un act la salubritatea culturală ceea ce facem pentru că principiile noastre sînt bune şi nu lăsăm publicul consumator să fie dezamăgit. Sînt puţine firme, acum nu că mă laud, care au copii ca ale noastre. Mulţi se şi tem să recunoască că au copii, noi n-avem de ce să n-o recunoaştem: avem doar copii. Să vină fiscul şi să zică ceva"...

Eugen ISTODOR

Robert Doisneau şi cireaşa de pe prăjitură

De la Colette la Marguerite Duras şi de la Cocteau la Prévert, Éluard, Julien Green şi Beckett, Robert Doisneau a fotografiat aproape tot Panteonul literar, lăsînd în urma sa - Doisneau a murit anul trecut, pe 1 aprilie - un album fabulos: ***Mes gens de plume****.*

În interviul acordat revistei ***Magazine littéraire*** *(aprilie 1993), cel pe care Cendrars l-a numit „fotograful zonal" - şi care a fost, fără îndoială, cel mai celebru fotograf francez contemporan - dezvăluie complicităţile cu marii scriitori cărora le-a făcut portretul, simpatiile şi antipatiile sale, dar şi metoda sa de lucru; pe scurt, un autoportret al lui Robert Doisneau însuşi, omul simplu, dintr-o bucată şi care spunea lucrurilor pe nume, cu acelaşi simţ al „economiei" care-i caracterizează stilul fotografic...*

Sînteţi unul dintre puţinii fotografi cărora oamenii le cunosc chipul. - Şi ştiţi de ce? Din cauza televiziunii! A existat emisiunea lui Sabine Azéma („Bonjour, Monsieur Doisneau", pe A2), fermecătoare! Şi pe urmă, o consider pe Sabine a treia mea fată! Prietenia mea cu ea mă ajută să suport boşorogeala! Un prieten care-a murit îmi spunea: „Ştii, adevăraţii prieteni sînt cei cu care rîzi de aceleaşi lucruri!" Şi e-adevărat! **Lăudaţi prietenia necondiţionată...** – Ah da! În chestiunea asta, sînt de-o rea-credinţă totală! Apăr tipi de neapărat, dacă sînt amicii mei! **Cum v-a venit ideea să consacraţi un album,** Oamenii mei de condei, **scriitorilor**? – Ideea a fost a Yvonnei Dubois, căreia-i revine meritul de a fi scotocit între clişeele mele... Şi, ca un boşorog căruia nu-i mai pasă de nimic, am zis: Fie! **De la Cendrars la Rouaud, n-aţi încetat să vă interesaţi de scriitori. Acest ansamblu era premeditat?** – Nici pomeneală! Aceste portrete s-au născut din amiciţii, întîlniri în bistrou, comenzi adesea. **Ce complicitate aveţi cu scriitorii?** – O complicitate mult mai mare decît cu pictorii. Probabil că, pe undeva, sînt gelos că nu sînt şi eu scriitor. Îmi place să scriu, da' mă şi ia cu durere de cap, şi pe urmă n-am formaţiunea necesară... Complicitatea mea cu scriitorii s-a născut din conversaţiile cu Prévert, Cendrars sau cu tineri ca Pennac sau Jean Rouaud. Ce frumos descrie ăsta din urmă ploaia care pătrunde-ntr-un vechi Citroën! Cu cîtă graţie! Am primit azi-dimineaţă o scrisoare de la el, la fel de frumoasă. Poftim: „Un tip tocmai vroia să cumpere cartea dvs. Eram lîngă el, am pus degetul pe copertă şi i-am spus: Eu sînt! Ce faţă au făcut tipul şi casiera! O bucurie mare-mică, inocentă şi perfidă!" **Julien Gracq al dvs. e numai zîmbet...** – I-am făcut poza asta în cuibul lui din rue de Grenelle. Mi-a zis: nu mă luaţi din partea asta pentru că am un neg. I-am răspuns: dar asta-i cireaşa pe care Dzeu, în marea sa bunătate, a aşezat-o pe prăjitură. L-a făcut să rîdă, şi-atunci i-am făcut poza. E un domn extrem de auster în aparenţă, dar foarte drăguţ, foarte loial şi absolut remarcabil. Să refuzi Goncourt-ul, cum a făcut el: ce lux nemaiauzit! **Există şi autori pe care nu-i aveţi la inimă, şi asta se vede. Montherlant al dvs. e ţeapăn, mai degrabă ingrat...** –Dzeu să-l odihnească! Era dispreţuitor, iar mie nu-mi plac oamenii dispreţuitori. Mi-a zis: „De obicei, sînt fotografiat în galeria cu busturi. Şi nu vă dau autorizaţia de a-mi publica fotografiile decît după ce le văd." Am primit o scrisoare de la el: „Vă autorizez să publicaţi cutare şi cutare fotografie, cu condiţia să fie retuşate corespunzător, căci fotografiile dvs. accentuează raritatea părului." I-am arătat scrisoarea lui Prévert: a făcut pe el de rîs! Montherlant era un pic infantil în comportament! Îl preferam pe Giono, deşi nu l-am văzut niciodată-n carne şi oase. **De ce l-aţi fotografiat pe Lawrence Durell prin ochelari?** – Deh, recunosc că n-a fost prea inteligent din partea mea. Nu-s mîndru de-această şotie. **Léautaud v-a primit destul de ciudat...** – Mi-a zis: păi eşti numai piele şi os, eşti tuberculos, amice! Vroia să meargă la teatru şi mi-a cerut pantofii din picioare: „Doar n-o să mă duc în şoşoni! Dumneata ce porţi?" I-am dat mocasinii mei: „Da' astea-s gioarse de soldat!" A fost cît se poate de dezagreabil, da' eu îl adoram. **Între Aragon şi obiectivul dvs. s-a interpus Elsa...** – Primul contact pe care l-am avut cu Aragon a fost în perioada Eliberării. Mergeam pe bicicletă cu proiectorul în spate, cu-n sac cu tripod, altul cu aparatele de fotografiat... Ce mai, omul-orchestră! Ajung la el acasă, pe lîngă Opéra. Pedalasem tot drumul din mahalaua Montrouge, pe urmă urc pînă la el încărcat ca un catîr şi Aragon îmi deschide, mă măsoară de sus pînă jos cu un aer batjocoritor şi-mi spune: „N-aveţi noroc pentru că astăzi nu sînt în dispoziţia cea mai bună pentru pozat!" Şi clac, îmi închide uşa-n nas! Ete-al naibii! Nu prea le-avea cu clasa muncitoare! **Cine sînt adevăraţii dvs. oameni de condei?** – Cînd eram mic, taică-miu cumpărase **Mizerabilii** în patru volume de la un vînzător ambulant. Ne-a spus: Asta se degustă, nu se citeşte ca ziarul! Unele pagini mă plictiseau de moarte, alea cu canalele de pildă, care astăzi mi se par foarte interesante, iar altele erau adevărate gravuri pe lemn, de pildă acelea unde Cosette se duce după apă în pădure. Îmi făceam un mic teatru. Pe urmă am suferit de incultura mea filosofică, aşa c-am citit tipi ca Rousseau. Am o educaţie pe apucate. Există unii care m-au plictisit de moarte, ca Lamartine şi **Căderea unui înger**. P-ormă l-am descoperit pe Céline şi **Călătorie la capătul nopţii**. Apoi au fost Giono şi Cendrars... **Daniel Pennac compară fotografiile dvs. cu nişte instantanee ale sufletului.** – Mă prăpădesc după chestia asta! **Vă place să vă descrieţi ca un braconier al efemerului.** – Păi sigur! Povestea cu braconierul, mă prăpădesc după ea. Fotograful de

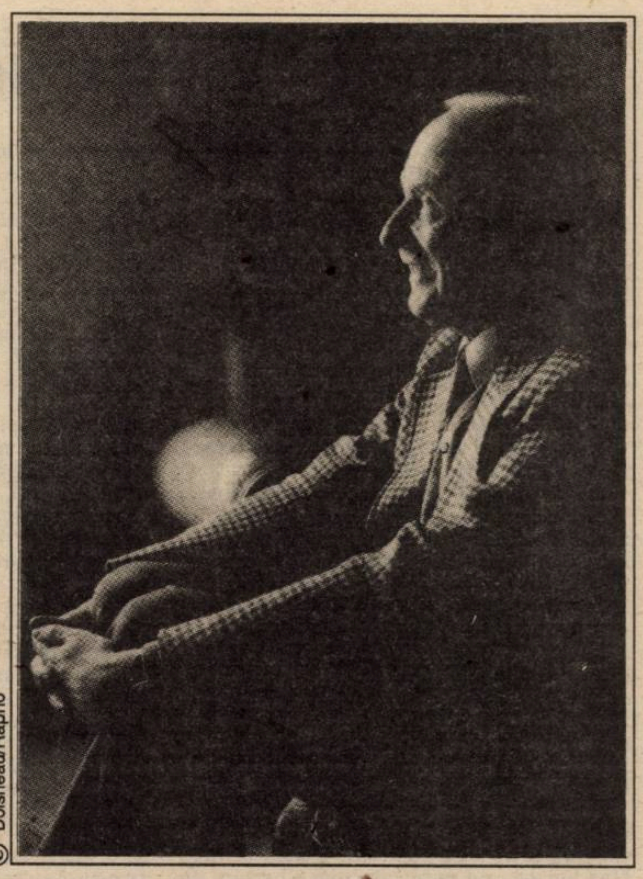

© Doisneau/Rapho

Julien Gracq fotografiat de Robert Doisneau

stradă, pe de altă parte, e un derbedeu, un braconier. **Un hoţ?** – Exact, un hoţoman! De altfel, nu-i nimic complicat, toţi gradaţii ăştia te calcă pe bătături, de la poliţaiul care nu iese din post şi care-ţi spune: „N-aveţi dreptul să fotografiaţi aici" - şi nu discuţi - şi pînă la judecătorul care-ţi judecă procesul! Orice-ai face, al lor eşti! Judecătorii au o cultură livrescă, imaginea, pentru ei, e ceva suspect! Iar pentru caraliu, individul care face poze e-un fel de vînzător ambulant care n-are dreptul să staţioneze! **Aţi afirmat că, datorită lui Brassaï, v-a interesat mai mult vînzătoarea de ziare din Place d' Italie decît Venus din Milo.** – Păi cred şi eu! Pe Venus o pui sub o lumină academică, în vreme ce vînzătoarea de ziare ia lumina indiferent cum. Ea prinde lumina în dezordine. **I-aţi reprezentat cu o mare simplitate pe Picasso, Giacometti, Prévert...** – Cei pe care-i admir, încerc să-i prind bine. De ceilalţi, mi se rupe! Marii artişti sînt nişte actori nemaipomeniţi. Picasso îi rădea pe toţi la chestia asta! Era mai tare ca Buster Keaton.

Selecţie şi traducere de
Alex. Leo ŞERBAN

Ca la fotograf

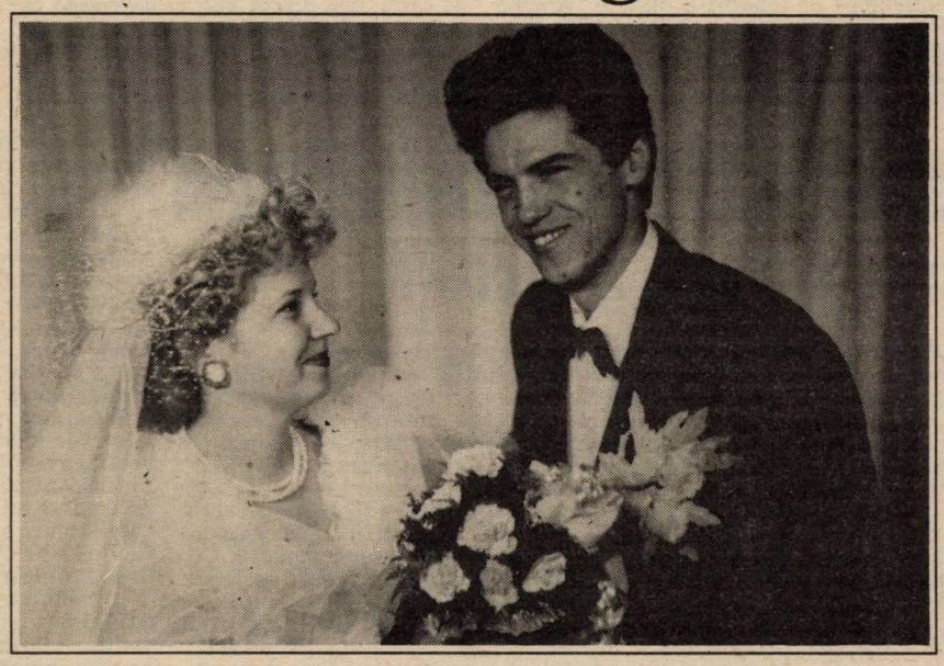

Oricine are în minte acele fotografii cu mirese grave, cu zîmbet regizat care-şi ţin de braţ mirele scrobit bustean. Abia dacă-i poţi deosebi, unii de alţii, pe diverşi miri aflaţi în ipostaza cu pricina. Am încercat să descoperim originea şi modul de obţinere a acestei şablonizări. Dar studiouri foto care să facă aşa ceva nu prea mai există prin Bucureşti. Au fost ori dărîmate, ori închise, ori s-au modernizat, devenind de-acum: foto-urgent, la minut, polaroid, la secundă, foto paşapoarte şi buletine etc. Cînd în sfîrşit, am găsit undeva în spatele Mitropoliei, un studio (la Iancu) cu clopoţel la intrare şi cu o vitrină plină de imagini promiţătoare pentru scopul nostru, am avut ghinionul ca bătrînul pozar să nu vrea să colaboreze. Motivul: „nu-mi vînd eu secretele profesionale". Pînă la urmă însă am găsit trei specialişti dornici să se pronunţe asupra problemei.

Stănescu Alexandru (Calea Moşilor 40):

La orice nuntă sau botez, sînt nişte momente pe care trebuie să ştii să le prinzi. De exemplu, zîmbetul sau, dimpotrivă, încordarea miresei, cînd ofiţerul stări civile o întreabă dacă îl ia în căsătorie de bună voie pe mire. Uneori, pe faţa miresei apare o durere. Poate au obligat-o părinţii sau poate bărbatul a violat-o înainte, cine ştie. Un fotoreporter citeşte asemenea momente şi trebuie să le imortalizeze. Se pozează de la 1 metru şi jumătate, maxim 2 şi trebuie să găseşti unghiul în aşa fel încît să nu deranjezi pe nimeni şi în acelaşi timp să vezi totul. Într-un reportaj dintr-ăsta surprinzi realitatea. În studio e altă poveste. Îi aranjezi aşa: jos pe scaun se pun bătrînii, în mijloc (sau uneori în spatele părinţilor şi bunicilor) vine mireasa cu ginerică. Înainte îi puneam pe toţi nuntaşii. Erau 30 de inşi, pe toţi 30 îi aranjam. Aveam un scaun cu trei trepte, îi puneam pe 3 rînduri, şi, în 4 m lăţime încăpeau toţi. Acum facem mai multe clişee şi îi introducem pe rînd în cadru. **Ca să ştie cum să stea, le pot arăta un album din care ei să-şi aleagă tipul de poziţie.** De nu-i aranjezi bine de la început, s-a terminat, strici filmul degeaba. La pozele de studio pe film lat, în general, se fac retuşuri. Se foloseşte un creion muiat în matolai (un fel de sacîz). Asta ca să iasă frumos, însă dacă mirele sau mireasa sînt urîţi, nu poţi decît să le iei capul şi să le pui altul. Să faci un trucaj.

Arsenescu Dan (str. 11 Iunie):

Trebuie aranjat întîi fondul, adică decorul. Pe urmă luăm subiectele, adică ginerele şi mireasa. Aranjăm voalul şi rochia miresei, apoi îi ataşăm ginerele. Le dăm un aer de mişcare. Unii îi fac într-o poziţie mai statică, dar asta nu-i în regulă. **Trebuie aer de mişcare. De exemplu, mireasa are buchetul în mînă. Ideea este că ginerele o s-o ajute să ţină buchetul.** Următoarea operaţie este aranjarea luminilor. Întîi pe fizionomie. Dăm apoi o lumină în voalul miresei sau un contre jour, dacă e cazul. În sfîrşit, putem lumina şi rochia, ca să-i iasă desenul. Corectăm tot ce mai este de corectat şi facem clic. Se mai execută şi alte clişee: ginerele şi mireasa la mijloc, naşul în partea dreaptă a miresei, naşa în partea stîngă a ginerelui. Totdeauna mireasa stă în dreapta ginerelui. Nu mă întrebaţi de ce. Aşa s-a moştenit tradiţia. Se pot aşeza şi mai mulţi, depinde de mărimea studioului. Trebuie să facem astfel încît să fie toată lumea mulţumită. Ginerele şi mireasa pot fi aranjaţi pe scaun ca să ocupe mai puţin loc. În spatele miresei vine ginerele, în spatele naşei vine naşul, apoi primprejur, rudele. Asta e deci, grupul. Retuşurile se fac la ţugur, la cearcăne, unde-s ridurile mai accentuate şi sub barbă. Faţa trebuie să iasă curată. Mireasa poate ieşi mai frumos ca-n realitate. Dar sînt mirese şi mirese. Există femei mai urîte dar expresive. Se poate întîmpla şi să nu le placă poza, să nu se recunoască în ea. Odată mi s-a stricat o poză din cauza revelatorului şi a trebuit să recurg la nişte artificii. Am mărit-o dar cîţiva nuntaşi au ieşit din cadru. S-au făcut foc cînd au văzut asta.

La botezuri nu facem poze în studio, dar şi acolo sînt nişte momente clasice cînd se fotografiază: cînd îl bagă în cazan, cînd îi taie motul, cînd îl miruieşte, cînd îl duce în faţa altarului ş.a.

Popovici Aurel (str. Doamnei):

Se fac şi acum asemenea fotografii, în studio, dar sînt scumpe. O poziţie color, adică şase fotografii cu două probe costă 29.140 lei. Alb negru nu se mai fac nici aici. Noi îi studiem pe miri şi-i aşezăm într-o poziţie care-i avantajează. Numai nepricepuţii fac aceeaşi poziţie pentru toţi. Se studiază fizionomia, îmbrăcămintea şi ţinuta omului şi apoi este aşezat în ipostaza corespunzătoare. **În mod evident, se mizează pe faptul că mirii trebuie să iasă mai frumoşi decît în realitate, să arate mult mai bine în poză.** Foarte, foarte rar, avem de-a face cu clienţi, cu cine ştie ce idei fixe, cărora să nu le placă felul în care au ieşit. În studio însă, se fac şi alt fel de poze. Cele mai speciale sînt fotografiile artistice. Astea trebuie studiate. Dar preţul e acelaşi. Vine clientul şi zice: fă-mi o poză artistică, un portret. Şi noi facem...

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Nae Ionescu şi plagiatul

În anii dintre războaie, în lumea studenţilor umanişti se bucura de enormă audienţă şi stimă profesorul Nae Ionescu. Fusese preferatul lui Const. Rădulescu-Motru care îi obţinuse o bursă de studii în Germania (îl cooptase, înainte de război, la **Noua Revistă Română** şi, apoi, după război, la **Ideea Europeană**) şi revenise în ţară, în 1919, cu un doctorat în filozofie. Rădulescu-Motru i-a creat o conferinţă pe lîngă catedra sa, care, apoi, a căpătat statut definitiv. Neglijent, nu şi-a prezentat teza (şi nici diploma de doctor), după cum nu s-a străduit s-o traducă şi s-o publice în româneşte (A fost publicată, de abia în 1943, de foştii săi studenţi în revista **Izvoare de filosofie**). Încît, prin anii treizeci, adversarii săi universitari (P.P. Negulescu, Mircea Florian etc.) acreditau chiar ideea că n-ar avea doctorat, silindu-l pe Nae Ionescu să-şi depună, la secretariatul facultăţii, diploma. Se remarcase drept un cugetător subiectiv (pe linia Schopenhauer, Nietzsche, Bergson, Spengler), respingînd raţionalismul obiectiv al colegilor de universitate, inclusiv cel al lui Rădulescu-Motru. Îi considera, ca şi pe maestrul lor Titu Maiorescu, drept necreator, încît lumea studenţească se obişnuise să vadă creatorul în Nae Ionescu. Aceasta, deşi Nae Ionescu nu publicase nici o lucrare de specialitate iar, printre ceilalţi, Motru era autorul efectiv al unui sistem, Negulescu publicase cîteva solide lucrări (**Filosofia Renaşterii, Geneza formelor culturii, Destinul omenirii**), ca şi Mircea Florian, de pe urma căruia a rămas şi o lucrare monumentală, publicată postum, în două volume (1983 şi 1987), **Recesivitatea ca structură a lumii**, printre cele mai importante, alături poate de cele ale lui Blaga, în istoria cugetării filosofice româneşti. Cu toate acestea, opţiunea lumii studenţeşti se îndrepta spre Nae Ionescu, în jurul său adunîndu-se şi cîţiva remarcabili adepţi (Mircea Eliade, Emil Cioran, Const. Noica, Mircea Vulcănescu, Vasile Băncilă şi încă alţii), ei înşişi deveniţi filosofi, care recunoşteau în profesorul lor pe maestrul necontestat şi efectiv adulat. Vîlva o iscase, mai întîi, metodica predării, de tip socratic, vrînd cu o ştiinţă rară a elocvenţei, să creeze impresia că profesorul lor, atunci, la catedră, în faţa lor, îşi construieşte cursul şi cugetarea. Această maieutică de tip socratic era, adesea, reală, profesorul venind la curs (preda două cursuri, unul de metafizică şi altul de logică), uneori, efectiv nepregătit. În comparaţie cu ceilalţi profesori de filosofie ai universităţii bucureştene care îşi citeau bătrîneşte, şi cam plicticos, prelegerea, oralitatea spumoasă, dar nelipsită de densitatea ideilor, cucerea masiv, aglomerînd amfiteatrul. Apoi interesa şi ceea ce dezvolta de la catedră profesorul Nae Ionescu, cu deosebire cursurile de metafizica religiei. Gazetar de mare forţă şi har, conducînd ziarul **Cuvîntul**, amestecat pînă la saturaţie în politică (la început filocarlist şi carlist, apoi apropiat declarat al Gărzii de Fier, căreia, din 1934, îi devenise ideolog), profesorul era hiperocupat. Aceasta - se spunea - era cauza pentru care nu are vreme să scrie lucrări de filosofie. Nici cursurile universitare, stenografiate şi apoi litografiate, nu avea vreme să le revadă, încît au apărut fără supravegherea profesorului, cum s-ar fi cuvenit. Toată această nelucrare şi absenţă a controlului era pusă, de admiratori, pe seama neglijenţei profesorului lor, regretîndu-se enorm că nu are abnegaţia (deşi din 1934 ziarul **Cuvîntul** îi fusese suspendat) să se aşeze la masa de lucru pentru a scrie lucrări de filosofie. Pentru a-şi crea o scuză profesorul declara admiratorilor săi că refuză să scrie pentru că scrisul fixează şi anchilozează, el preferînd continua mobilitate a spiritului.

Această neglijenţă întreţinută şi studiată ascundea o gravă maladie. Aceea a construirii unor cursuri (de obicei universitarii îşi publică lucrări care sînt, la origine, cursuri predate studenţilor) pe fundamentele unor împrumuturi nemărturisite. Împrumutul de idei nemărturisit se numeşte, oriunde, plagiat. Dar cine ar fi îndrăznit, în epocă, imediat după moartea sa (1940), şi pînă azi să arunce în lume cuvîntul plagiat în legătură cu „opera" lui Nae Ionescu? Şi, totuşi, unii, încă în epocă, descoperiseră, uluiţi, aceste împrumuturi, mulţumindu-se să le consemneze în pagini discrete de jurnal sau, cel mult, să împărtăşească altora, oral, mirarea. În 1935 Mihail Sebastian (care îl venera pe filosof, deşi nu i-a fost niciodată profesor) i-a audiat, din proprie plăcere, cum proceda de obicei, o prelegere. Nu mică i-a fost mirarea cînd, după aceea, la o lectură acasă, dintr-o carte, să descopere că toate ideile şocante ale profesorului fuseseră luate din cartea lui Spengler, **Année Décisives**. Aceeaşi constatare o făcuse, tot cu stupefacţie, Nicolae Bagdasar care o comunica însă prietenilor. În 30 iunie 1931 Camil Petrescu consemnează în jurnalul său: „Am luat masa la «Parcul Veseliei» cu Bagdasar. Mi-a spus că o conferinţă a lui Nae Ionescu la Fundaţie era în întregime luată din Spengler. Că a interzis cu furie ca vorbăria să-i fie stenografiată. Toată presa a lăudat apoi adîncimea de gînduri a lui N.I." (Camil Petrescu, **Note zilnice** (1927-1940), ediţie de Mircea Zaciu, Ed. Cartea Românească, 1975, p. 50). Treptat, în lumea avizaţilor devenise cunoscută, aproape un loc comun, metoda utilizată de Nae Ionescu în prelegeri şi conferinţe. Dar discipolii refuzau să dea ascultare „zvonurilor", considerîndu-le calomnii. Probă e faptul că după moartea profesorului (15 martie 1940) discipolii, organizaţi într-un Comitet prezidat de Octav Onicescu, au decis să-i publice toată opera (cursuri, conferinţe articole), fără a-şi pune măcar problema necesităţii determinării, prin examen adîncit, a posibilelor surse de împrumut. Şi de nu ar fi intervenit, în 1942, „sugestia" lui Ion Antonescu către Onicescu de a se sista publicarea operei lui Nae Ionescu, ediţia nu s-ar fi oprit la **Metafizica** şi **Istoria Logicii**.

Şi, totuşi, dacă acel Comitet din 1940 a ignorat cu superbie căutarea izvoarelor, s-au găsit exegeţi, după 1989 (pînă atunci, timp de peste patru decenii, orice referire, darmite exegeză, despre Nae Ionescu era interzisă cu străşnicie) care au ridicat, cu curaj, perdeaua, rostind, cu probe, adevărul. În **România literară** din noiembrie 1992 dl Alexandru George a demonstrat (punînd textele în discuţie în citate paralele) că lecţia de deschidere (1919) a cursului lui Nae Ionescu, **Funcţiunea epistemologică a iubirii** (publicată, în 1942 în nr. 1 al revistei **Izvoare de Filosofie**) e un plagiat după scrierea lui Max Scheler **Liebe und Erkenntnis**. Şi această prelegere, fiind una de deschidere a unui curs, a fost redactată (nu era cazul cursurilor care au fost numai rostite). În concluzia eseului său dl Alexandru George precizează: „Mă opresc aici, dovada a fost făcută, sper cu prisosinţă. Nae Ionescu a avut pe masă textul lui Scheler cînd îşi redacta lecţia de deschidere; a extras din el nu numai schema prelegerii, o serie de idei fundamentale, dar şi fraze ad. litteram" (Alexandru George, **Nae Ionescu şi Max Scheler, România literară**, 1992, nr. 36). Metoda relevată de dl Alexandru George ca folosită în acest text pare a fi o caracteristică generală cu „stilul" utilizat de Nae Ionescu în mai tot ce a rămas de la el. Se folosea de o lucrare (sau mai multe), împrumuta din ele schema ideatică de construcţie, ideile şi terminologia specifică, ba chiar şi fraze întregi. De cele mai multe ori nici că pomenea de sursa din care se împrumutase, alteori o amintea polemic, dar nu menţiona ceea ce a împrumutat. O remarcabilă analiză de text a realizat dna Marta Petreu pe marginea **Metafizicii** lui Nae Ionescu, apărută, postum, în 1942 şi reeditată, în 1991, la Editura Humanitas. Cu o acribie demonstrînd seriozitate şi o mare ştiinţă de carte, dna Marta Petreu dovedeşte că tipologia metafizicii pe care profesorul român o prezenta drept originală e împrumutată din tratatul englezoaicei Evelyn Underhill **Mysticism. A study in the Nature and Developement of Man's Spiritual Consciousnes**, apărut în 1911 în limba engleză (recoltînd o mare notorietate) şi tradus în 1928 în limba germană. E probabil că Nae Ionescu a utilizat versiunea germană a tratatului englez. Exegeza demonstrării acestei paternităţi de către dna Marta Petreu e întinsă, analitică şi nuanţată, nelăsînd nici o umbră de îndoială privind realitatea plagiatului. Să citez un fragment final din exegeza dnei Marta Petreu: „Faptul că Nae Ionescu nu şi-a scris cursul nu-l absolvă, căci el a permis multiplicarea lui, deşi ştia prea bine că a împrumutat masiv din diverse surse necitate, Underhill fiind doar una din ele. Apoi, atribuindu-şi idei şi soluţii pe care tocmai le învăţase din **Mistica** underhilliană şi jucînd, totodată, rolul celui care «înaintez foarte încet şi foarte greu în domeniul acesta al metafizicii», Nae Ionescu dovedeşte că s-a pretat, perfect conştient, la o înşelătorie. O înşelătorie care i-a asigurat, în epocă, faima de profesor incomparabil şi care s-a prelungit pînă astăzi". (Marta Petreu. **Istoria unui plagiat. Nae Ionescu - Evelyn Underhill, România literară**, 1994, nr. 49-50). Continuîndu-şi exegeza, dna Marta Petreu mai indică pentru acest curs de metafizică şi alte surse de împrumut, printre care studiul lui H. Bergson **Introduction à la métaphysique** (1903) şi dintr-o carte despre Bergson a lui Jacques Chevalier (1926). Să citez şi din această continuare a exegezei două segmente concluzive: „Recapitulînd, rezultă că, în cursul de metafizică din anul universitar 1928-1929, Nae Ionescu foloseşte cel puţin doi autori pe care-i plagiază: Evelyn Underhill, pe seama căreia îşi face mai mult de o treime din curs, şi Bergson preluat din monografia lui Chevalier, pe seama căruia îşi face nucleul cursului... Plăcerea lui de a-şi atribui idei ale altora şi erudiţia altora este uimitoare, cum stupefiantă este întreaga lui trişerie, întreaga poză de gînditor original care, după multă meditaţie trăită, dureroasă, se lasă, apoi, la curs, în voia inspiraţiei" (Marta Petreu, **Nae Ionescu - prin subteranele „Metafizicii", România literară**, 1995, nr. 2).

Demonstraţia, făcută pe două scrieri ale lui Nae Ionescu de către dl Alexandru George şi dna Marta Petreu, e perfect lămuritoare. Plagiatul e evident. Şi, e probabil că, extins asupra altor scrieri ale lui Nae Ionescu, ar releva utilizarea aceloraşi procedee. Aura de gînditor original, care construia inspirat în faţa studenţilor, se dovedeşte o biată fantoşă cam frauduloasă. Mitul se spulberă, în locul lui apărînd plagiatul. Dar plagiatorul avea farmec în combinarea surselor nemărturisite, har în arta elocinţei şi, de aceea, prelegerile sale cucereau şi fermecau. Puţini ştiau - şi, poate, nici nu-i interesa - din ce material e construită prelegerea care vrăjea.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Nu oricine poate fi artist

Încă o dată, cu ultimul său film, **Împuşcături pe Broadway**, Woody Allen ne surprinde. În anii 1930, un scriitor, un intelectual din Greenwich Village, se duce la agentul său literar ca să-i arate ultima lui piesă de teatru. Nu e la prima sa tentativă, dar de fiecare dată operele lui au fost un eşec. Acum el crede că a dat de un subiect şi de un stil, jocurile iubirii şi ale adulterului fiind examinate printr-un film psihanalitic. Aşa că el insistă pe lîngă agent să-i găsească un producător pentru punerea în scenă. Din întîmplare, într-o seară, într-un bar, agentul se întîlneşte cu un mafiot, dornic să-i satisfacă tinerei sale metrese - dansatoare oarecare de revistă - aspiraţia de a deveni actriţă de teatru şi care se angajează astfel să producă piesa dacă ea va fi angajată. Pe această tramă, nu prea originală, Woody Allen a realizat un mare film tragi-comic despre vanitatea intelectualului şi enigma artistului. Deoarece acesta este în acelaşi timp resortul comic şi dramatic al acestei opere: artistul - cel care pricepe şi înţelege resorturile secrete şi subtilităţile pasiunilor omeneşti - nu este cel care se afirmă intelectual şi socialmente ca atare.

Cine este deci investit cu această viziune şi credinţă de neclintit în valoarea sa? Paradoxal, „gorila" amantei mafiotului, omul însărcinat să o supravegheze în timpul repetiţiilor. Acest bărbat, un soi de brută morocănoasă, mare amator de biliard, se plictiseşte de moarte cînd autorul-regizor, captivat de una din actriţe, o fostă mare vedetă, acum în declin, se lasă sedus de cabotinismul unei femei îmbătrînite şi alcoolice, care încearcă să-şi facă rolul mai mare în speranţa că-şi va recîştiga aura în declin.

Încetul cu încetul, „gorila" emite observaţii cu privire la calitatea dialogurilor pe care le găseşte artificiale, fără consistenţă umană, şi sugerează altele. În fine, nemaiputînd să suporte, îl convoacă pe autor într-un bar şi-i explică de ce piesa lui sună fals şi îi impune nişte modificări care reorientează dramaturgia. Spre surprinderea autorului, aceste transformări plac tuturor: şi agentului literar, şi actorilor, doar amanta mafiotului e nemulţumită. Cu cît avansează repetiţiile, „gorila" se prinde în jocul creaţiei teatrale şi începe să o urască pe dansatoare. După ce îi ascultă şi îi vede dublura, o actriţă profesionistă, nu mai ezită: în ajunul premierei, convins că lipsa de talent a dansatoarei îi va distruge opera, o execută pe un chei şi îi aruncă în apă cadavrul, ca şi cum ar fi fost vorba de o răfuială între gangsteri. Patronul află şi paznicul este la rîndul lui ucis în culisele teatrului, în timpul premierei, piesa fiind un succes de public şi de critică. Iar autorul-regizor înţelege că este doar un intelectual moralist, un comentator al ideilor rumegate şi în nici un caz un creator.

Cam aşa poate fi rezumată frumoasa şi profunda meditaţie despre destinul artistului care ştie ce valoare are, chiar dacă publicul nu i-o recunoaşte. O meditaţie asemănătoare dădea forţă evocatoare filmului lui Pialat despre **Van Gogh**, alt artist care, scufundat într-o singurătate din ce în ce mai sumbră, nu s-a îndoit nici o clipă de puterea sa creatoare. Este situaţia celor mari, Rimbaud dînd exemplul tulburător al unei opere extraordinare scrisă între şaisprezece şi douăzeci de ani, pentru a deveni apoi un vulgar negustor de arme şi sclavi.

Reamintind într-un mod tragi-comic acest adevăr, Woody Allen meditează despre sine: n-a spus el în ultimul său interviu că nu este un geniu cinematografic ca Bergman, ci doar un meşteşugar cinstit? Prin acest rapel, Woody Allen, după ce i-a ridiculizat (vezi **Annie Hall, Soţi şi soţii**) pe intelectuali, îi obligă la mai multă modestie într-o epocă în care ei se cred investiţi cu o misiune morală pretinzînd că vorbesc în numele celor care n-au acces la discursul public. Intelectualul pretinde mereu că e superior celorlalţi. De unde decurge legitimitatea acestei garanţii morale?

La rîndul meu, meditînd la imaginile lui Woody Allen îmi aduc aminte de observaţiile unui mare romancier, scriitor premonitoriu al acestui secol, Aldous Huxley, spirit liberal şi antitotalitar care scria în **Brave New World Revisited**:

„Vai, instrucţia superioară nu este în mod necesar garanţia unei virtuţi superioare şi a unei inteligenţe politice mai înalte (...). Am putea noi accepta teoriile pe care inginerii sociologiei îşi întemeiază practicile şi de care se folosesc pentru a-şi justifica manipulările cu fiinţe omeneşti (...) pretinzînd că sufletul lor e curat doar pentru că sînt învăţaţi şi au fost prezenţi la şase mii de ore de curs de ştiinţe sociale".

În ceea ce-l priveşte, artistului puţin îi pasă şi de această înţelepciune şi de această demnitate. Vagabond sau dandy, burghez sau lumpen, el nu tînjeşte după decenţa ortopediei sociale, nici după scandalul în sine, propriu naturilor histrionice, ci ne invită, iarăşi şi mereu, să împărtăşim felul lui de a asculta şi de a vedea esenţialul în multitudinea foşnetelor şi şoaptelor lumii, dincolo de şi în afara neesenţialului care ocupă şi întunecă spiritul şi visele majorităţii oamenilor.

Claude KARNOOUH

Paris, 27 ianuarie 1995

PATERICUL SAU FIDELITATEA CREATOARE

Binomul „copie/original“ apare de obicei în cadre juridice sau birocratice. În asemenea domenii, copia este un original degradat, o replică formalmente identică, dar lipsită de singulara autoritate rezervată „arhetipului“. Aşa s-ar putea explica faptul că administraţiile totalitare invalidează circulaţia documentelor copiate: atîta vreme cît definiţia libertăţii este monopol de stat, individul nu poate deţine (şi mai ales nu trebuie să comită) nici un *act original*. În Occident, *cuvîntul de onoare* ajunge pentru a conferi copiei o deplină valoare legitimantă. E suficient să arăţi funcţionarului din faţa ta originalul şi să-i înmînezi apoi (foto)copia pregătită din timp. Se consideră aşadar că fiecare adult este proprietarul de drept al actelor care îi certifică parcursul socio-profesional. Pentru ca o asemenea convenţie să funcţioneze, e totuşi nevoie ca societatea însăşi să fie adultă.

Dacă ne mutăm pe terenul - desigur mai interesant - al religiei, vom reîntîlni, la tot pasul, dialectica dintre „copie“ şi „original“. Cineva ar putea crede că transmiterea doctrinelor spirituale presupune reproducerea la infinit a unui model imuabil. Nu vom nega evidenţele. Fenomenul repetiţiei se produce într-adevăr, mai ales în contextul tradiţiilor orale, acolo unde fidelitatea formală garantează perpetuarea diferitelor specii mitice. La fel de evident este însă şi dinamismul tradiţiilor, mai precis puterea acestora de a stimula creativitatea, experienţa personală şi iniţiativa hermeneutică. Este ceea ce rezultă, spre exemplu, din literatura patericală, în care spusele Bătrînilor (aşa numitele „apoftegme“) sînt nu doar citate, ci şi asimilate contemplativ, comentate, sistematizate, pe scurt: trăite sub chemarea insolită a Duhului Sfînt. Am tradus, pentru a ilustra acest adevăr, cîteva pasaje din studiul pe care Antoine GUILLAUMONT l-a intitulat *L'enseignement spirituel des moines d'Egypte: la formation d'une tradition.* Textul e preluat din volumul colectiv *Maître et disciple dans les traditions religieuses* (Paris, Cerf, 1990, pp. 143-154), apărut sub coordonarea lui Michel Meslin. Specialist în spiritualitatea creştinismului răsăritean, editor (împreună cu Claire Guillaumont) al textelor lui Evagrie Ponticul, Antoine GUILLAUMONT este profesor onorific la Collège de France.

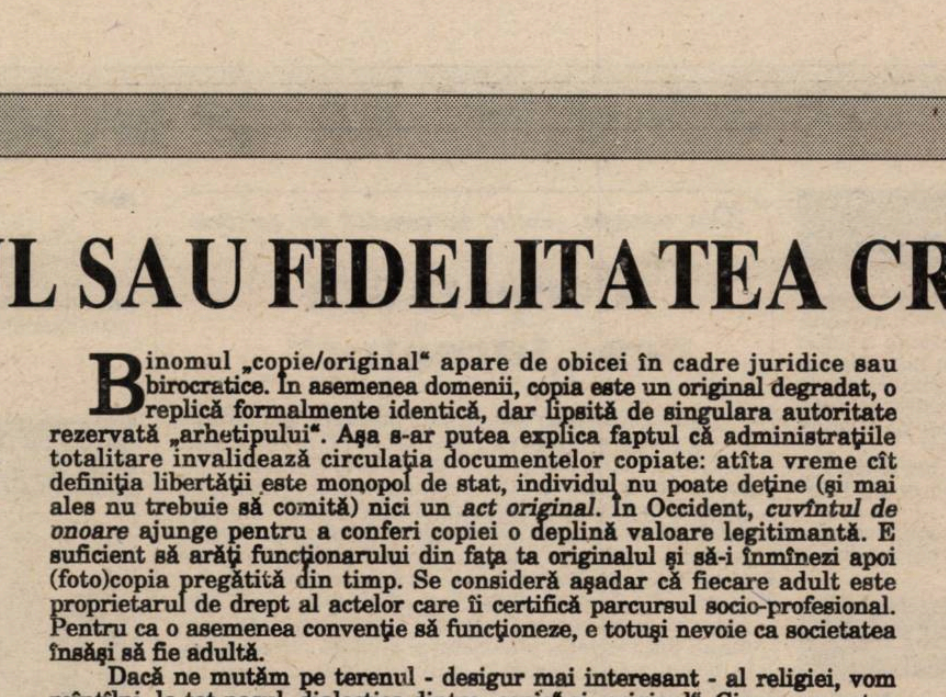

Original

Puţine scrieri, cu excepţia Evangheliilor, au avut în istoria spiritualităţii creştine o difuzare şi o influenţă comparabile cu acelea de care au beneficiat culegerile de **Apoftegme** sau **Cuvinte ale Părinţilor** (**Apophtegmata Patrum, Verba Seniorum**): datorită lor, lumea creştină a primit învăţătura călugărilor din Egipt care, de-a lungul numeroaselor generaţii monahale, a fost investită cu o valoare întrucîtva normativă. Aceste culegeri sînt atestate nu doar în greacă (limba primelor mari colecţii) sau în latină, ci şi, de-a lungul primului mileniu, în toate limbile Răsăritului creştin: coptică, siriacă, armeană, georgiană, arabă, etiopiană; difuzarea lor se întinde de la ceea ce era pe atunci extremul Occident (Spania, care este patria uneia dintre versiunile latine), pînă în Asia centrală. (...) Locul lor de origine este, dimpotrivă, foarte bine delimitat: este vorba de pustiurile din Egiptul de Jos, cunoscute sub numele de Skete (actualul Ouadi Natroun), Nitria, la circa 60 de km spre nord (...) şi Kellia („Chiliile“) - situat la circa 18 km spre sud-est de Alexandria, în marginea deşertului libian. Epoca este cea a primelor trei-patru generaţii monahale (instalate) în aceste pustiuri, începînd cu fondatorii, Macarie „Egipteanul“ la Skete, Amun în Nitria şi Kellia - ambii fiind ucenici ai sfîntului Antonie (+ în 365, n.tr.): avem într-adevăr de-a face cu un monahism de tip antonian, spre deosebire de acela din Epiptul de Sus, dominat de figura sfîntului Pahomie. Semi-anahoretismul era modul de viaţă practicat în aceste pustiuri: călugării trăiau solitar (în chilii destul de depărtate una de alta) şi se reuneau la sfîrşitul săptămînii pentru aşa-numita „synaxă“ - liturghie celebrată în comun, urmată de o masă nu mai puţin obştească. Apoftegma se putea naşte cu prilejul întîlnirilor săptămînale, dar şi mai adesea în cursul vizitelor pe care aceşti singuratici (totuşi neizolaţi) şi le puteau face în cursul săptămînii; întîlnim adesea cîte un călugăr tînăr care vieţuieşte în preajma unui monah bătrîn sau bolnav, căruia îi este deopotrivă slujitor şi discipol. Apoftegma este răspunsul dat de unul dintre cei „vechi“, un „bătrîn“ (calitatea de **géron** nu depinde neapărat de vîrstă!) la întrebarea - sub formă cvasi-stereotipă - pe care i-o adresează un călugăr de obicei mai tînăr: „Părinte, spune-mi un cuvînt (**logos**) sau o vorbă (**rêma**), pentru ca să mă mîntuiesc“. Bătrînul întrebat este numit „părinte“ (**pater**), mai ales cu termenul de origine aramaică **„avva“**. El nu este însă un superior ierarhic investit cu o anumită autoritate, nici un maestru sau un învăţat care ar avea funcţiunea de a preda ceva şi cu atît mai puţin un retor abil în materie de discursuri. I se cere sfatul numai pentru că se ştie că este un om cu experienţă, un „bătrîn“ şi mai ales un om al lui Dumnezeu, un om duhovnicesc, dăruit, cum se spunea, cu „harisma cuvîntului“, adică o persoană al cărei cuvînt este socotit a fi inspirat (...) În plus - şi iată de ce naşterea apoftegmelor într-un asemenea mediu monahal poate părea paradoxală - călugării respectivi sînt, prin vocaţie, sortiţi tăcerii: pe vremea cînd Arsenie era încă înalt funcţionar la palatul imperial (înainte de a deveni călugăr la Skete), o voce cerească a răspuns astfel la întrebarea pe care acesta o pusese: „Arsenie, fugi de oameni, taci şi vieţuieşte întru isihie“. Într-adevăr, aceşti oameni sînt prin excelentă „isihaşti“, iar **isihia** prin care se defineşte modul lor de viaţă implică deopotrivă singurătatea şi tăcerea. (...) Aşadar, bătrînul nu răspunde cu dragă inimă, iar cînd consimte, o face, cum se precizează adesea, „cu greu“ (...) Pe de altă parte, apoftegma are un caracter concret: bătrînul îşi însoţeşte adesea cuvîntul cu un gest simbolic. Cînd un frate a pus întrebarea: „cum mă voi mîntui?“, bătrînul şi-a lepădat veştmintele, şi-a... mijlocul şi şi-a întins mîinile, spunînd: „Se cuvine ca monahul să se desprindă de materia acestei vieţi şi să se răstignească“. (...)

Încă o trăsătură ni se pare a fi remarcabilă: la origine, apoftegma este nominativă, căci poartă numele unui bătrîn ilustru: Antonie, Macarie sau vreun alt personaj harismatic, inspirator al tradiţiei. Destul de curînd însă, vor apărea apoftegmele anonime, care se înscriu într-o serie lungă: „un bătrîn a spus“. În sfîrşit, pluralul înlocuieşte singularul: „bătrînii au spus...“ Doctrina transmisă nu mai este atribuită unui bătrîn venerabil, ci unei tradiţii pe care cei vechi o reprezintă într-o manieră globală şi anonimă. Această tradiţie, această transmisiune a spuselor celor din vechime era socotită a fi cu atît mai necesară cu cît mulţi căpătaseră - chiar foarte devreme - sentimentul degenerării practicilor şi al slăbirii, dacă nu chiar al pierderii „harismei cuvîntului“ din pricina faptului că rostirea Părinţilor inspiraţi nu mai era pusă în practică. Aici, harisma cuvîntului se aseamănă cu ceea ce fusese în tradiţia iudaică harisma profeţiei, care încetase după Zaharia şi Maleahi. Paralela aceasta este făcută în chip explicit într-o apoftegmă anonimă: „Un bătrîn a spus: profeţii au scris cărţi; apoi au venit Părinţii noştri, care le-au pus în lucrare; cei veniţi după aceea le-au învăţat pe de rost; la urmă a venit generaţia de acum, care le-a copiat şi le-a pus în rafturi, fără să le mai folosească la ceva.“ De unde necesitatea de a asigura transmiterea cuvîntului inspirat al celor din vechime, de care se ocupă „bătrînii“ din vremea actuală: aceştia nu mai sînt „pneumatofori“, purtători ai Duhului, (aşa cum se spunea despre Antonie sau Macarie), dar vor fi de acum înainte purtători, transmiţători ai cuvîntului.

Copie

Ne putem deci reprezenta istoria formării colecţiilor de apoftegme după cum urmează: la origine, avem o învăţătură lipsită de orice caracter didactic, formulată şi probabil păstrată prin viu grai în limba coptică, situată într-un mediu bine determinat atît datorită unor trăsături specific egiptene (un anumit şovinism este perceptibil în străfundul acestor culegeri), cît şi al notaţiilor realiste şi concrete cu ajutorul cărora sînt deopotrivă reprezentate cercurile monahale şi locurile propriu-zise. Transmise mai întîi sub formă orală, aceste cuvinte au fost consemnate în nişte mici culegeri, pentru a fi ulterior reunite în mari colecţii îmbogăţite cu o abundentă informaţie inedită: apoftegme de origine străină, mai ales palestiniană, povestiri dezvoltate uneori pe larg, extrase artificial prezentate sub formă de apoftegme, opere literare (precum tratatele lui Isaia, Evagrie etc.). Mai tîrziu aceste colecţii au continuat să se îmbogăţească şi să se modifice, mai ales că materia apoftegmelor este prin definiţie maleabilă şi mereu susceptibilă de adăugiri, atît în greacă, cît şi în numeroasele versiuni redactate în alte limbi.

* * *

Istoria formării (textelor) din **Apophtegmata Patrum** se aseamănă cu aceea pe care critica neo-testamentară a fixat-o în privinţa formării Evangheliilor pornind de la cuvintele (**logia**) lui Iisus: în ambele cazuri, ne aflăm în prezenţa unor texte care consemnează o învăţătură formulată iniţial cu ajutorul unor „cuvinte“ rostite într-o limbă vernaculară (**logia** aramaice sau apoftegme coptice), transmise oral de-a lungul unei perioade mai mult sau mai puţin îndelungate, la capătul căreia se constituie scurte culegeri de „ziceri“, în genul acelor **logia tou Kyriou** fragmentar cunoscute la începutul acestui secol graţie papirusurilor de la Oxyrhynchos (în Egipt, n.tr.) sau, în chip mai complet, graţie versiunii coptice a **Evangheliei după Toma** (descoperită în 1945-1946), unde fiecare rostire a lui Iisus este introdusă pur şi simplu prin formula: „Iisus spune...“; ca şi în cazul apoftegmelor, aceste culegeri au slujit apoi la redactarea (în limba greacă) a textelor pe care le cunoaştem, în care cuvintele lui Iisus sînt inserate într-o naraţiune. Dar, spre deosebire de Evanghelii - care au primit foarte curînd forma unui „canon“ închis - şi de aşa-numitele **agrapha** (cuvintele neînscrise în textul canonic) - care nu puteau fi nici incluse, nici modificate -, colecţiile de **Apophtegmata Patrum** au rămas întotdeauna deschise, susceptibile să primească noi apoftegme, provenite din alte medii sau din alte epoci, precum şi unele vechi apoftegme la început ignorate, dar păstrate fie în tradiţia orală, fie în diferite scrieri independente. Altfel spus, în vreme ce Evangheliile s-au păstrat într-o formă invariabilă, materia acestor colecţii a fost mereu fluidă şi maleabilă, primind formele cele mai diverse, în funcţie de regiunile şi de limbile în care a fost difuzată. Deşi fondul egiptean s-a menţinut ca element esenţial, straturile succesive care l-au acoperit au fost cele datorită cărora monahismul din pustiurile Egiptului de Jos şi-a putut conserva semnificaţia exemplară în raport cu tradiţia monastică ulterioară, atît în Răsărit, cît şi în Apus.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Citit/auzit

„Fapta unor pescari colectivişti de a separa din peştele pescuit de ei - care aparţine integral statului - o anumită cantitate, de a o împărţi între ei şi de a o ambala în coşurile proprii cu scopul de a şi-o însuşi constituie infracţiunea consumată de furt din avutul obştesc, iar nu simple acte de pregătire sau tentativă, chiar dacă nu au reuşit să ducă acasă peştele sustras, deoarece au fost prinşi cu el acolo unde urmau să predea restul cantităţii pescuite".

(Trib. pop. raion Brăila, sent. pen. nr. 229/1959, Leg. pop. nr. 12/1959)

„Începem să devenim nişte cópii – nu copii, cum din păcate sîntem..." (**Marian,** ascultător al programului Radio Delta-interactiv, 5 ian. a.c.)

Scrisori deschise

„Domnule, îţi trimit 2 articole despre Bowles, respectiv Julien Green - sper de interes. Ce se întîmplă cu planurile matale for tea in the desert?

Eu tocmai m-am întors din Italia, mai exact Toscana unde-a fost frumos, cald, hiperartistic, tot ce vrei (şi am fost şi la abaţia din „Nostalghia" lui Tarkovski - arcade pe cer şi o linişte sfîşiată doar de uguitul porumbeilor care zburau din ogivă-n ogivă făcîndu-şi cuibul). Pe drumul de întoarcere (prin Elveţia, şi ea văzută pentru prima dată, dar numai în goana maşinii) am văzut două curcubee!

O să-ţi mai dau un telefon cînd pot, cu bine..."

„În fundal o poţi vedea pe duduia Betty (regret că nu-i găsesc sosia să ţi-o expediez); îţi amintesc subtitlul „Je me fiche de ce que pensent les autres" - ştia ea ce ştia Betica. Cealaltă imagine glorioasă reprezintă un high-angle shot al animalului reposîndu-se pe opul finit - de unde încîntarea mea că sudoarea celor cinci ani de muncă are o utilitate şi că cineva apreciază. Micul bileţel de pe cutia verde este coperta de la opusul **Microwave Gourmet** produs de Barbara Kafka (orice coincidenţă poate nu e chiar întîmplătoare).

Sper să scriu mai pe îndelete în curînd; deocamdată trebuie s-o iau uşor să nu mă iepuizez! Cu drag...

P.S. - N-am primit mesajul de la personajul - îl voi suna, poate."

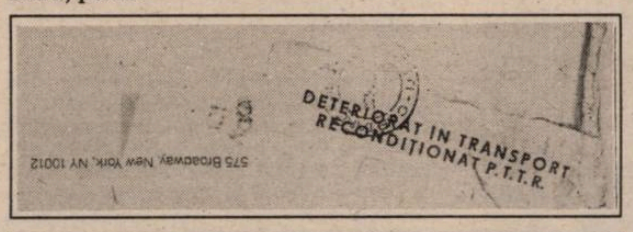

Firescul de alaltăieri

Orientul regal

... Trebuia deci să negociez această importantă chestiune a medalierii volumului „Pensées d'une reine" şi, ca un poştaş harnic, să distribui exemplarele cărţii de mai sus purtînd autografele regale.

Prima vizită am făcut-o secretarului permanent, domnul Camille Doucet. Acest bătrînel amabil, autorul versului ades citat: „Consideraţie, consideraţie!" şi care trăia în intimitate cu unicul fotoliu autentic din cele patruzeci oferite de Ludovic al XIV-lea distinsei societăţi, era de fapt un hodorog zglobiu avînd un mare respect pentru capetele încoronate, pentru persoanele cu funcţii, pentru cei bogaţi, dar care de abia dacă i-ar fi oferit lui Chatterton un post de lustragiu la Academie. Cu un zîmbet larg şi ştirb ură bun venit secretarului Majestăţii Sale, şi cu mierea din frazele sale unse tartina laudelor aduse poetei Carmen Sylva, fără să o fi citit măcar. Se angajă să încununeze fruntea regală cu o coroană de lauri confecţionată de instituţia sa, afirmînd că puteam să renunţ la solicitarea bunăvoinţei celorlalţi academicieni. „Făceţi-vă totuşi vizitele, adăugă el, este util întotdeauna să-ţi faci relaţii."

Leconte de Lisle a fost olimpic dar rece. Regina îi purta o mare admiraţie şi îl traducea cu furie. Îi scria: „Mă adresez cu mare timiditate unui maestru! Mă simt însă aproape obligată să vă mulţumesc pentru bucuriile pe care mi le-aţi prilejuit şi pentru bunătatea arătată faţă de micuţa mea Hélène Vacaresco, al cărei talent mă preocupă atît de mult. L-am rugat pe dl. Scheffer să vă spună toate acestea mai bine prin viu grai. El îmi citeşte adesea versurile d-voastră de marmură, descrierile dumneavoastră homerice..." Versuri de marmură! Leconte de Lisle îmi mulţumi scurt...

Vizita mea la X. Marmier, octogenar desuet şi rînced care s-a dus la Capul Nord fără să se întoarcă, a fost un intermezzo comic. O guvernantă acră şi bărboasă îmi răspunse la sonerie. Mă întrebă ce vreau. I-am întins cartea mea de vizită pe care însă nu a luat-o:

– Din partea cui veniţi?

– Din partea M.S. Regina României.

– Nu o cunosc pe această doamnă!

Şi cartea mea de vizită rămase în anticameră, iar dl. X. Marmier a fost singurul care a combătut candidatura „acestei doamne" pe care temnicereasa sa nu o cunoştea...

(R. Scheffer, **Orient royal**, Paris 1918)

În româneşte de Sofia L. OPRESCU

Din viaţa unui extremist de centru

Peeperkorn ca „turnător"

Intoxicat cum sînt cu „ale noastre", am citit de cîteva ori interviul acordat lui Vincent Javert de la **Le Nouvel Observateur** de către un domn care a luat în ochii mei alura unui personaj de literatură germană deschisă, conform acelei tentaţii mărturisite nu o dată de Thoman Mann, spre Gogol şi marii ruşi; l-am citit puricîndu-l şi fiindcă venea ca un fel de bibliografie necesară, uşor perversă, dar pasionantă, la discuţia lui Cornel Nistorescu, la Tele 7abc, cu două personalităţi ale fostei Securităţi care mi-au dat senzaţia proaspătă şi ciudată a trecerii de la banalizarea clasică a răului la tehnicizarea lui strict birocratică, nu mai puţin crispantă. Acest Helmut Müler-Enbergs, cercetător în comisia specială a guvernului german însărcinată cu păstrarea, studierea şi dezvăluirea arhivelor STASI (cum trebuie să sune în limba germană această meserie după care cine nu tînjeşte în România?) e un analist al abisalului, cum i-ar plăcea dlui Breban să numească „zona"; fiindcă am învăţat, cu vîrsta, ca oricărei abstracţii să-i prefer o imagine, am avut impresia, citindu-i observaţiile şi mai ales concluziile, că mă găsesc pe batiscaful lui Leverkühn, coborînd în adîncul unui ocean a cărui faună şi floră e conştiinţa umană, cu mărgeanul şi monştrii ei. Dacă imaginea mea pare exagerată, propun, cum se obişnuieşte azi pentru a comprima fenomenele prea complicate, să fie înlocuită cu iniţialele sau primele ei litere: I.M. Nu va fi nici o greşeală: IM e chiar abrevierea, în codul STASI, pentru **Inoffiziellen Mitarbeiter**, pe româneşte „colaboratori neoficiali", sau şi mai curat pe limba noastră: „turnători". Trebuie să ai cap şi cuvinte ca să numeşti Inoffiziellen şiaşamaideparte, ceea ce urmează.

Un IM nu-şi făcea treaba pentru bani, „ca să se umple de filipeşti"; oricît ar părea de neverosimil, el lucra din convingere politică - „mi-a fost greu să înţeleg asta", zice de la început HME, „dar acesta e adevărul": imensa majoritate a turnătorilor STASI era profund pătrunsă că apără RDG-ul, cu o energie atotmotivatoare; pentru o minoritate de IM, folosul material se traducea în cîte o vizită „dincolo", la o rudă, într-o avansare în post, un copil protejat la o bursă. Dar cei mai mulţi „turnători medii" (asta expresie!) nu primeau de la Instituţie mai mult de o ciocolată la o aniversare sau flori de Ziua Republicii. Imens era însă cîştigul psihologic: IM - susţine HME - se încredinţa total „legăturii" sale în care „vedea un tată, o mamă, un frate, un psihiatru", actul delaţiunii în aceste relaţii „de la suflet la suflet" (cum i se spunea pe la noi...) fiind pentru el plinul de inteligenţă şi sensibilitate în comparaţie cu golul evidenţelor şi banalităţilor din viaţa cenuşie de la servici şi acasă. „Dubli" şi „curat schizo", mai toţi îşi alegeau alte nume, de privilegiu - nume de flori sau maşini (Lada, Mercedes), de oameni politici (deseori Gorbaciov!) sau fotbalişti, ajungînd pînă la eroi literari ca Raskolnikov sau Peeperkorn (din **Muntele vrăjit**!), Iuda fiind, totuşi, interzis.

Nebunia atinge un pisc cînd se constată că foarte puţine din turnătoriile acestor I.M. medii erau utile Instituţiei! Tone de rapoarte şi note din aceşti 180 de kilometri de dosare s-au dovedit fără interes, dar „colaboratorii inofiţiali" n-aveau cum s-o ştie şi, firesţe, nimeni nu-i descuraja în exercitarea spiritului patriotic de observaţie. „E teribil, nu-i aşa?" comentează HME şi e sigur că în germană sau franceză „teribil" nu sună aşa de vesel ca în româneşte.

Concluziile sînt şi mai perverse decît „cazul": deşi de 3 ani victimele au acces la dosarele lor, putînd afla cine-i „lucra", turnătorii dovediţi n-au păţit nimic; unul din zece IM a fost sancţionat profesional şi, foarte rar, concediat; „ceilalţi n-au avut de suportat decît teribila (din nou acest adjectiv cu care nu prea avem ce face...) privire ochi în ochi, faţă în faţă cu victimele"; „pe de altă parte, comanditarii lor, foştii ofiţeri STASI, sînt de neatins" - pun între ghilimele aceste fraze ca să se înţeleagă, într-o ţară a nuanţelor ca a noastră, că sînt ale altuia, ale unui cercetător care răspunde clar: „Nu ştiu ce să zic"... în faţa acestui „fenomen nesănătos". Cum „nesănătos"? Textual: „Există azi în Germania sute de mii de foşti - IM care trăiesc permanent angoasa descoperirii lor. Nu e sănătos. Ar trebui lăsaţi să iasă din umbră şi să mărturisească, e singura cale spre reconciliére". Îmi vine să-i ripostez, imediat, pe româneşte: „Eu cred că dumneata nu eşti sănătos, dacă-ţi stă pe cap grija pentru angoasele unor odioşi..." Mă scapă de o vulgaritate în plus, o telegramă tot din **N.Obs.**, acum, în prima săptămînă a anului: „Hans Ioachim-Gauck, şeful arhivelor STASI (adică peste HME! - n. mea) s-a pronunţat pentru închiderea dosarelor, ele fiind prea des folosite de germanii din vest împotriva celor din est, otrăvindu-se astfel climatul cetăţenesc; e o răzgîndire spectaculoasă a celui numit «Marele Inchizitor» din pricina îndîrjirii cu care cerea să se facă lumină în minciuna trecutului".

Marele Inchizitor răzgîndindu-se? O, nimeni nu poate fi dostoievskian cu voie de la poliţie.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

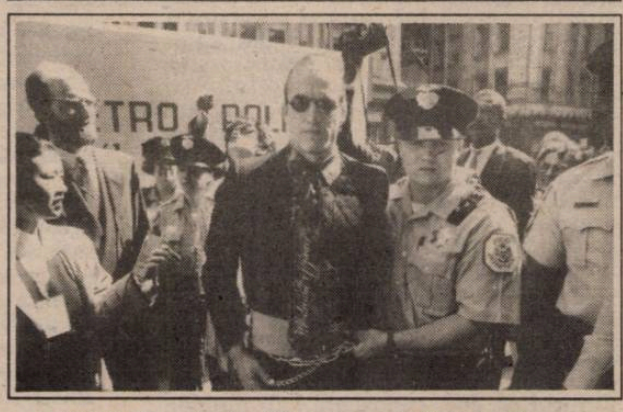

Woody Harrelson în „Născuţi asasini" de Oliver Stone

Născuţi aşa cretini

Încă de la **Ultimul tango la Paris**, ştiam că love story-ul nu mai e ce-a fost pe vremea lui Eric Segal: Bertolucci ne-a arătat că se poate şi cu unt... Încă de la **Bonnie and Clyde**, ne obişnuisem să-i considerăm simpatici şi fermecători pe toţi Manson-ii în devenire - şi-apoi, nu-i aşa, un film e doar un film... **Natural Born Killers** al lui Oliver Stone vine cu ultima reţetă în materie: trebuie să-i iubim (anti)eroii pentru că sînt cretini, nu doar asasini! Timp de gîndire...

Filmul premiat de juriu la Festivalul de la Veneţia anul trecut nu duce lipsă, e-adevărat, de calităţi: numai că O. Stone face greşeala fatală de-a ne arăta, încă din primul sfert de oră, „tot ce poate". El poate - pentru că are la dispoziţie posibilităţile suprasaturate ale tehnologiilor de vîrf - totul, şi chiar **face totul**: amestecă genurile, simulează pe calculator, „samplează" (termen din muzica rap, însemnînd a trece un sunet de pe o înregistrare pe alta), pastişează, parodiază, jonglează, telescopează... pînă la reală ameţeală şi şi mai real plictis! Filmul este un repertoriu kitsch a ce poţi face atunci cînd ai totul sub mînă şi aproape nimic în cap: dacă povestea promite să fie nostimă, ceva în genul unui John Waters supercinefilizat (scenariul este al celuilalt „copil teribil al Hollywoodului", Quentin Tarantino!), regizorul copil, dar deloc teribil O. Stone îi varsă, sistematic, cheseaua cu dulceaţa în galoşi... E vorba de un şarpe care-a muşcat, cîndva, vreun personaj? Musai s-apară şarpele, cu muşcătură cu tot, în „timp real"! Zice (anti)eroina că vede, în transă, îngeri? Hop şi îngeraşii, filfiind din aripi, în înaltă tehnologie... Cam ăsta e tot skepsisul: nimic nu se pierde, nimic nu se cîştigă, totul se transformă - în tautologie! „În fiecare clipă - cum se plîngea Baudrillard într-un interviu, apropo de o anumită tendinţă a cinematografului actual (vezi **Cahiers du cinéma**, martie '94) - totul este în surplus, totul e subliniat. Probabil că asta se leagă de facilităţile tehnice din prezent." Nu mai există mister, căci totul are aerul unei **série noire** văzută de două ori - cu un decalaj de cîteva minute... Televiziunea (cu clipurile ei, cu reclamele ei, cu desenele sale animate şi cu „Actualităţile" ei) a înghiţit Cinematograful, din care n-au rămas decît „ticurile" de suprafaţă: a vedea **asta** pe marele ecran.

Cît despre „mesajul" pe care acest vehicul lobotomizat şi pestriţ îl conţine - el e pe măsură: nu asasinii sînt de vină (ei, oricum, sînt cretini), ci mass-media! În cinismul ei fără margini, mass-media e mai asasină decît asasinii - chiar dacă, vai, nu tot atît de cretină! E un mod detestabil de a te fofila printre ochi scoşi şi creieri zburaţi, spunînd: dacă-i vedeţi, e pentru că mass-media etc. Acest mod de a nu împinge nihilismul pînă la capăt, pînă la ultimele lui consecinţe, e profund cinic şi necinstit: vînzîndu-ne, în final, tarta (plină de hemoglobină) a unei „moralităţi" foarte la modă, Oliver Stone dovedeşte că nu e decît un funcţionăraş ordonat al jocului „Sînge pe pereţi"... (**a.l.ş.**)

j'aime le cinéma!

agnès b.

Nu rataţi

● Expoziţia „Fotojurnal la treizeci de ani" de Thierry Lefébure la Galeria 3/4 a Teatrului Naţional (o colaborare Artexpo, Institutul Francez din Bucureşti şi Galerie du Jour Agnès B.) ● La Centrul Cultural American: „Lumină lină" – fotografii de John Sexton.

Bustul Thaliei

Trei surori şi cîteva biete premii

Intîmplarea a făcut ca premiera spectacolului **Trei surori** montat de Alexandru Darie la Teatrul Bulandra să aibă loc cu o zi înaintea decernării premiilor UNITER. Darie era nominalizat pentru **Poveste de iarnă**, una din montările cele mai entuziasmante ale stagiunii trecute - dacă nu chiar **cea mai**! Speram, pe bună dreptate, ca acest spectacol - mai ales după turneele triumfătoare în Japonia şi Italia - să fie marele cîştigător. Dar socoteala de bun simţ nu se potriveşte cu cea de tîrg... Cît de mult se pot întinde criteriile de acordare a unor biete premii? Răspuns: atît cît le permite „gumilasticul" intereselor de grup! „Premierile" din cadrul recentei gale UNITER demonstrează că nu există deosebiri fundamentale între felul în care acest organism înţelege să recompenseze valoarea şi cel al Festivalului de teatru „I.L. Caragiale", de proaspătă şi tristă amintire... Din păcate. Din fericire, arbitrariul care guvernează - nu întotdeauna, însă adesea - acordarea premiilor face ca puţini să mai poată spune, de la un an la altul, care este numele cîştigătorilor: există o justiţie şi în aducerea aminte.

Trei surori este un spectacol ce readuce încrederea în onestitatea actului regizoral, într-un moment în care majoritatea regizorilor parcă s-au unit în a demonstra cum **nu** trebuie montaţi clasicii! L-aş compara, din acest punct de vedere, cu un spectacol mai vechi al lui Al. Darie, **Cameristele**: şi acolo, şi aici, accentul cade pe revelarea teatralităţii **textului** mai mult decît a teatralităţii sugestiilor textuale. **Trei surori** este, cum se ştie, o „piesă grea", scrisă parcă anume pentru a frînge gîtul regizorilor şi actorilor neexperimentaţi. Al. Darie a ales pariul cel mai dificil: acela de a restitui **piesa**, în toată prospeţimea ei, şi nu cine ştie ce idee absconsă despre ea. Nu numai că montarea lui îi face dreptate lui Cehov; însă multe din soluţiile sale regizorale şi, implicit, din interpretările actorilor sînt admirabile.

M-aş opri mai întîi la scenografia Mariei Miu, care reuşeşte să fie discretă şi în acelaşi timp „dinamitantă": un lung spaţiu de joc închis în ambele capete, gracil şi claustrofob. O „Arcă" din lemn uşor şi elastic, fals-maleabil, şi care nu duce nicăieri: pe această scenă, siluetele piesei lui Cehov vor fi „supte", una cîte una, de porozitatea lemnului. Căci „arca" nu e decît o inaparentă capcană, cele două capete ale ei - doar pupa şi prora; libertatea este o iluzie. La „prora" corabiei care stă pe loc îşi vor declara iubirea Maşa şi Verşinin, contemplînd un orizont ce pare să se apropie; tot acolo, ei îşi vor rupe, cu o violenţă ce va reverbera în sunetul lemnului atins, legătura - şi atunci şi ei, şi noi, vom şti că orizontul acela este fix, înghetat... Sînt momentele cele mai puternice ale unui spectacol nu lipsit de curgere simplă şi adevărată. Al. Darie, care ne-a obişnuit cu montări în care verva şi inventivitatea viziunilor găseau adesea cheia spre inima textului, ştie să se facă, aici, fantomatic, orchestrînd din umbră tablouri în care sentimentele îşi vorbesc.

Greul piesei apasă, cum e şi firesc, pe umerii actorilor; şi, din fericire, foarte puţini gîfiie la sfîrşitul maratonului. Cele trei surori (Luminiţa Gheorghiu, Oana Pellea şi Anca Sigartău, care ne produce o foarte bună surpriză într-un rol atît de complicat precum cel al Irinei!) au, fiecare în parte, momentele lor de excelenţă, fără ca prin aceasta să se pună în umbră. Străluceşte, cu aceeaşi inteligenţă a jocului pe care i-o ştiam, acest mare actor care este Marcel Iureş (în Verşinin), urmat îndeaproape de Mihai Constantin într-o compoziţie percutantă (Solionîi). Marian Râlea se „efasează" emoţionant în rolul Baronului, în timp ce Dan Aştilean (Andrei), face, după părerea noastră, o revenire impresionantă după semi-eşecul rolului principal din **Mephisto**. Cornel Scripcaru, histrionic uneori în exces ca soţul Maşei, cunoaşte cîteva bune momente, însă Emilia Popescu (Natasa, soţia lui Andrei) rămîne cantonată într-o stridenţă rareori acoperită. Să mai notăm că Anfisa este întruchipată de Ileana Predescu într-o formidabilă formă comică şi că Adrian Ciobanu, Şerban Cellea şi Ion Besoiu sînt mai mult sau mai puţin corecţi... (**a.l.ş.**)

Arta (servilă) sau Puterea (servită)

Cele două zile (30-31 ianuarie) de proiecţii şi dezbateri de la Institutul Goethe în jurul a ceea ce s-ar putea numi „Arta servilă" (mai precis, artele în sprijinul unei Puteri totalitare) au atras un public numeros -, nu însă, după cum era de aşteptat, şi consensul. Atît vizionările cît şi, mai ales, discuţiile pe marginea lor au scos în evidenţă faptul că o abordare pe cît se poate neutră, lipsită de patimi a fenomenului rămîne un deziderat. Că există **parti-pris**-uri, este poate (încă) normal; dar că ele continuă să acţioneze **în ciuda** evidenţelor, făcînd din orice discutare a cazurilor un dialog de surzi - iată ce a reuşit să demonstreze masa rotundă finală...

Femeia cu aparatul de filmat: Leni Riefenstahl

Desigur, nu este vorba de a avea ceva de obiectat în privinţa responsabilităţii **morale** a artiştilor: este ceea ce, poate, nu s-a înţeles de la început, o intervenţie din sală cerînd, la un moment dat, „ridicarea discuţiei" de pe terenul exemplificărilor (deci al faptelor!) în cel al „abstractului" (aşadar, al judecăţilor globalizante, în care culpele se amestecă). Numai că, generalizînd („ridicînd") discuţia, nu am face altceva decît să zburăm, miopi, printre truisme: într-adevăr, nu-i aşa?, Artistul trebuie să fie vigilent... să nu abdice de la comandamentele morale... să servească Arta, fără a se aservi Puterii etc. etc. Ce de lucruri frumoase şi - mai încape vorbă? - înalte! Şi, totodată, ce de platitudini.

Revenind la **aleph**-ul oricărei discuţii pe această temă, ar trebui poate să mai subliniez că nu injoncţiunea „artă la comandă" este problema - aceasta există, fireşte, de cînd lumea şi cu rezultate, cum se ştie, dintre cele mai bune! -, ci aceea a artiştilor care - cum spune chiar titlul unuia dintre filmele prezentate - ajung să-l „pupe pe diavol în fund". Or, aici, mi se pare, distincţiile sînt absolut obligatorii: nu poate fi pusă Leni Riefenstahl alături de Norbert Schultze, şi nici măcar alături de Arno Breker, pe simplul motiv că toţi trei au „slujit" regimul lui Hitler; nu pot fi puşi laolaltă (şi judecaţi!), nu pentru că Riefenstahl este autoarea a două capodopere ale filmului documentar din toate timpurile (**Triumph des Willens** şi **Olympia**) iar Schultze doar un imbecil senin, perfect împăcat cu mediocritatea lui de şansonetist cazon (este autorul cîntecului „Lili Marleen"), ci pentru că Riefenstahl - „nuanţă" importantă! - l-a slujt pe Hitler în 1934, dar nu a făcut sluj în faţa regimului său la sfîrşit - cînd, zece ani mai tîrziu, Schultze încă fredona, satisfăcut, şlagărul său „Bombe peste Anglia"! În 1934 - poate că e cazul să insistăm asupra acestui „detaliu" -, Hitler era la un an după ce venise la putere **prin alegeri democratice**, şi speranţele majorităţii copleşitoare a germanilor se legau de el; iar în 1936, cînd Riefenstahl realiza **Olympia** (despre Jocurile olimpice de la Berlin), nimic ireversibil nu se petrecuse în viaţa Europei... A aplica astăzi, **cînd ştim ce a urmat**, criteriile unei intransigenţe morale dublate de conştiinţa genocidului asupra unui moment în istorie în care totul era încă imprecis, în contururi tulburi, este nu numai injust, dar şi inadecvat: un kitsch intelectual!

Este unul dintre motivele care pledează pentru discutarea separată a cazurilor celor trei - şi, fireşte, a tuturor celorlalte cazuri de artişti, mai mult sau mai puţin compromişi, din Vest ca şi din Est: este inutil să mai vedem filme, să mai analizăm documente etc. dacă impresia noastră este deja îngroşată în convingere definitivă, dacă nici un argument, oricît de „faptic", nu poate zdruncina tăria unui folclor „după ureche". Un paradox care ar trebui să dea de gîndit, mai curînd decît să provoace furie intolerantă: dacă n-ar exista **Triumful voinţei**, filmul lui Leni Riefenstahl, n-am înţelege **cum de aşa ceva a fost posibil** - fascinaţia fascismului. În loc să fie vizionat în cercuri de cunoscători, acest film ar trebui difuzat în săli de cinema şi la televizor (de altfel, se ştie că „efectul său propagandistic" a fost destul de modest, în epocă: încă un paradox, care demonstrează că Arta adevărată transcende ideologiile!). În loc s-o hulim, ar trebui să-i fim recunoscători lui Leni Riefenstahl pentru că a făcut acest film: „manipulată" de Hitler, ea a reuşit să manipuleze, la rîndu-i, imagini astăzi îngrozitoare, luîndu-şi revanşa asupra lugubrei temporalităţi printr-o creaţie care o conţine şi, totodată, o depăşeşte. Cine a manipulat mai bine?

Leni Riefenstahl, femeia atît de pasionată, a cărei viaţă extraordinară desfide orice reducere a ei la paranteza nazistă, merita cu prisosinţă filmul de 3 ore pe care i l-a făcut Ray Müller (de departe, cel mai bun din cadrul selecţiei): am văzut-o rînd pe rînd indignată de calomniile scornite pe seama ei şi exactă cînd era vorba să explice revoluţionarele-i inovaţii tehnice, emoţionată atunci cînd îşi amintea debuturile ei în film alături de Arnold Fanck sau de-a dreptul încîntată de perfecţiunea foarfecii sale de montaj - jucîndu-se cu o materie care, şi astăzi, arde... O doamnă încă făcînd, la 90 de ani, scufundări submarine cu aceeaşi nervozitate precisă cu care, la începutul carierei, escalada piscuri înzăpezite în pelicule „alpine". Un monstru, cu siguranţă; dar un monstru sacru.

Există, în documentarul lui Müller, un moment-cheie: acela în care venerabila doamnă explică de ce, fotografiind triburile Nuba din Africa, nu alegea decît „exemplarele cele mai frumoase - nu bolnavii sau schilozii"! Probabil că am fost obişnuiţi să gîndim că, fiind vorba de Leni Riefenstahl, ăsta e un semn (fascinant) de „fascism"; dar eu cred că este doar delir de interpretare. Ca şi lui Arno Breker, acestei femei îi plăceau bărbaţii frumoşi: diferenţa este că primul se ascundea după „simboluri" în timp ce Riefenstahl îi fotografia aşa cum sînt. Poate că asta şi explică de ce Breker a rămas un mare sculptor de mîna a doua (**pace** Peter Ludwig!) iar Leni Riefenstahl - „cea mai mare cineastă a secolului 20"... (**a.l.ş.**)

Cronica literară de tranziţie

Sinistra dexteritate

După ce i-am văzut pe drăguţii aceia de generali ai Securităţii la Tele 7 abc, cum îşi gîngureau ei inocenţa, dar şi cum continuau să-i înfiereze pe „banditii" anticomunişti din munţi, m-am dus iute la raft şi am scos două cărţi prin care am aruncat o iute ochire.

Am luat memoriile lui Albert Speer, arhitect şi ministru al economiei sub Hitler, pe care l-a sabotat eficace în final, contracarîndu-i ordinele şi salvînd zeci de mii de vieţi. A fost totuşi condamnat la 20 de ani, şi i-a executat pe muchie, iar în cele 800 de pagini ale cărţii sale (**Au coeur du Troisième Reich**, Fayard, 1971) nu se aşează nici o clipă în postura unei victime a injustiţiei.

Am luat apoi „destăinuirile"* fostului mare demnitar al lui Ceauşescu, Dumitru Popescu (-"Dumnezeu"), care păstrează şi azi acelaşi aer bosumflat, de buldog neînţeles nici de stăpîn, nici de plebea care-i trece prin faţă. (V. şi poza kitsch de pe cop. a IV-a, cogibundă la maximum, cu bibliotecă, bar şi motive folclorice). Dl. D.P. se mîndreşte cu poziţia sa aparte de pe vremuri, aceea de intelectual veritabil „rătăcit", zice-s-ar, printre troglodiţi - dar şi acum, fostul diriguitor al cultului şi culturii dă frîu liber limbii de lemn (**„Linia de bază a muncii noastre a fost aprofundarea problemelor intime ale artelor"**, 100), iar în ceea ce priveşte numele ori cuvintele străine, cartea e o catastrofă (**Mikel Redgrive, Royall, Waldek Roche, M. Taureze, R. Garaudi, Volskwagen,** Marlene **Ditrich, J. Anouille, Jivckov, aparthaid, tet-a-tet** ş.a.). Sunt, în op., pagini de mare sarcasm la adresa modului stupid cum îşi petreceau timpul liber ştabii C.C.-ului, în bairamuri anoste cu mîncare multă şi **„vin prost"** (?); la aceste distracţii, el, omul de carte D.P. zice acum că participa cu silă şi nu e exclus să fie aşa. Dar în acelaşi timp, tot d-sa era artizanul desfrînat al exacerbării cultului hăhăitor al personalităţii celui pe care acum dezvăluie că-l ŞI disprefuia. **„În CPEx**, spune astăzi D.P., cu orgolioasă modestie, **eu am tăcut"**. Această poză, a nomenclaturistului cult şi demn, rumegîndu-şi gîndurile înalte, claustrat într-o impenetrabilă muţenie, adînc sugestivă, ca o grevă a tăcerii, ca un Gulliver cerebral într-o ţară a P(M)iticilor ţopîrlani, e foarte şic, dar nu e adevărată. Poate că dl. D.P. mai şi tăcea - dar făcea pe rupte. Într-o lume de **lăutari** ai ultra-linguşelii, D.P. a ajucat cu brio, alături de Păunescu, rolul **virtuozului** întru această îndeletnicire.

De altfel, trăsătura de idilizare în rozul unui socialism utopic a trecutului e dominantă în memoriile lui D.P. Conştient sau nu, d-sa construieşte, cu o sinistră dexteritate, un trecut glorios în care se introduce cu multă complezenţă şi autoadmiraţie. La p. 263 aflăm că la Snagov mergeau, în deplină devălmăşie, şi nomenclaturiştii şi oamenii simpli! Ce democratice vremuri! Dl. D.P. afirmă senin că, în regimul socialist, scriitorului **„i se dădea chiar dreptul să judece politica, programul puterii, sistemul însuşi"** (p. 116), adeverind iarăşi deşteapta vorbă despre totala imprevizibilitate a trecutului. Numai că, adaugă D.P., scriitorii nu prea ştiau să se folosească de această deplină libertate, pentru că ei aveau **„limite foarte serioase de pregătire sociologică şi ideologică"**. Adică nu pricepeau, cum grăit-a fondatorul, necesitatea. Şi cine „băga" pe piaţă această zvăpăiată libertate? Cine, decît unicul furnizor, Partidul? Şi ce era Partidul, în viziunea de azi a d-lui D.P.? **„Partidul era centrul dinamic al patriotismului românesc"** (p. 147). Bine, zicem noi uluiţi, dar dictatura, cultul personalităţii, cum, cine?? Ceauşescu, ne răspunde D.P. la p. 234, şi-a construit **„singur delirul colectiv"**. Deci el făcea totul. Ceilalţi, în frunte cu dl. D.P., îl dezaprobau. Şi noi nu ştiam nimic.

Punctul maxim în glorificarea retroactivă îl atinge dl. D.P. în materie de presă. Citim stupefiaţi la p. 406 că la **Scînteia** d-sa a făcut **„şcoala cea mai solidă din presa noastră"**, iar ziariştii de acolo (şi-i citează pe Paul Anghel, Vasile Breban) **„nu tolerau nimic"**, **„tăiau în carne vie"**, iar **„cititorii îi divinizau"**...

Cît despre lucrările personale, dl. D.P. (mereu cînd scriu „D.P.", mi-amintesc de cealaltă „D.P.", Direcţia Presei, adică cenzura, un fel de D.P. mare, multiplicat în puzderii de d.p. mici, răi şi la fel de) se complace în a le evoca înconjurate de aceeaşi aureolă aproape, ce mai, disidentă: romanul **Pumnul şi palma** ar fi fost un **„ghid în lupta anticeauşistă"** şi ar fi descris **„regimul dictatorial, plin de vicii, condamnat să se prăbuşească"** (p. 227). Atenţie, însă: dl. D.P. socoate, exact ca şi dl. Iliescu în decembrie '89, că doar regimul ceauşist trebuia să se năruie, nu şi comunismul. Caracterul anticomunist al evenimentelor revoluţionare din '89, spune textual fostul tovarăş Dumnezeu, l-au dat **„agenturile occidentale"**, nu revoluţionarii (p. 407).

Încheiaici cronicheta mea de tranziţie, pe o notă optimistă: cum vedeţi, reforma progresează. „Agenturile" se scrie acum cu „e".

George PRUTEANU

---

* **Un fost lider comunist se destăinuie: Am fost şi cioplitor de himere**, ed. Expres, 1994, 480 p., 2000 lei. Titlul e ca şi poza. Erratum: în nr. trecut: „dialogizînd peste poate".

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

„La obra **visible** que ha dejado este novelista

„La obra **visible** que ha dejado este novelista

„O, domnilor traducători!”

– variaţiuni pe o temă de Kundera –

Ar trebui să deţinem un copyright asupra propriei vieţi, spunea Graham Greene. Adică dreptul de a rămîne la autenticitatea manuscrisului original, niciodată cules literă cu literă de mîinile stîngace ale unui străin. Un copyright asupra ta: dreptul de a hotărî singur dacă zilele mai mult sau mai puţin interesante, mai mult sau mai puţin lizibile care sînt viaţa ta vor fi date pe mîini străine să le ajusteze, să le copieze, să le tălmăcească şi să le răstălmăcească.

Fiindcă un asemenea copyright vital nu există, sîntem mereu puşi în circulaţie ca nişte bani falşi. Multiplicaţi mereu în cópii tot mai lipsite de valoare de către prieteni, cunoscuţi şi necunoscuţi, ajungem în inflaţie de noi înşine. Primim şi dăm mai departe cópiile cotidiene, banii falşi, fără acoperire, îi cheltuim , îi schimbăm, îi zornăim, îi foşnim. Nimeni nu riscă nimic în acest comerţ generalizat cu cópii. Se dau şi se primesc clipă de clipă în casele de schimb ale comunicării traduceri şi interpretări după fiecare cuvîntel spus de tine, după fiecare oftat sau clipit. Se fabrică zilnic în atelierele inocente ale bîrfei cópii după tabloul persoanei tale, se scot detalii, se analizează nuanţe şi tonuri.

Se fac traduceri: după fiecare zi pe care o trăieşti, după fiecare membru al familiei tale, după motanul tău, după cîinele pe care nu-l ai, după ghivecele de flori din fereastră şi crăpăturile din zid, după oglinda în care te priveşti dimineaţa cînd te speli pe dinţi, după firele telefoanelor pe care le aştepţi ca un păianjen sonor, după fibrele patului în care faci dragoste, după trupul tău cînd dormi, după culorile viselor tale. Se fac hărţi după formele de relief ale creierului tău, după văile şi piscurile lui cenuşii.

Orice zi din viaţa ta e pusă în circulaţie în ediţii pirat. Traducerile sînt proaste şi numele traducătorului e trecut sub tăcere. Fiecare frază conţine nenumărate greşeli, reluate în ediţiile succesive. Fiecare cuvînt al tău e tradus printr-un sinonim, repetiţiile şi leit-motivele specifice numai ţie se pierd. La rîndul tău citeşti traduceri proaste şi ediţii pirat. Cînd, din întîmplare, ai în faţă chiar originalul nu te mai interesează, îl ştii. L-ai citit în traducere.

În traducere franceză. Kafka în traducere franceză. Kundera îl citeşte pe Kafka în traducere franceză şi compară o frază, o singură frază din original, cu trei versiuni ale traducătorilor. **Castelul** lui Kafka devine **Castelul** traducătorilor. Un castel de pe Loara, un Luvru sau un Versailles. Traducătorii au pus stăpînire pe el, l-au împodobit cu ornamente ale eleganţei franceze. Citiţi, domnilor traducători:

(...) A avea o mare rezervă de sinonime face parte din virtuozitatea „stilului frumos“; dacă în acelaşi paragraf al textului original există de două ori cuvîntul „tristeţe“, traducătorul, ofuscat de această repetiţie (considerată un prejudiciu la eleganţa stilistică obligatorie) va fi tentat să-l traducă a doua oară prin „melancolie“. Mai mult: această nevoie de a sinonimiza s-a fixat atît de profund în sufletul traducătorului încît **imediat** va alege un sinonim: va traduce „melancolie“ dacă în textul original se află „tristeţe“ şi va traduce „tristeţe“ acolo unde se află „melancolie“.

Să admitem fără urmă de ironie: situaţia traducătorului este extrem de delicată: trebuie să-i fie fidel autorului şi, în acelaşi timp, să rămînă el însuşi; cum să procedeze? Vrea (conştient sau inconştient) să-şi investească în text propria creativitate; ca pentru a se încuraja, alege un cuvînt care în aparenţă nu-l trădează pe autor, dar arată totuşi şi propria lui iniţiativă. O constat atunci cînd revăd traducerea unui mic text al meu: scriu „autor“, traducătorul traduce „scriitor“; scriu „scriitor“, traduce „romancier“; scriu „romancier“, traduce „autor“; cînd spun „vers“, traduce „poezie“; cînd spun „poezie“, traduce „poeme“. Kafka spune „nici un element“, traducătorii: „nimic din elementele“, „nimic în comun“, „nici un singur element“. Kafka spune „a avea sentimentul că te rătăceşti“, doi traducători spun „are impresia“, în timp ce al treilea (Lortholary) traduce (pe bună dreptate) mot à mot şi dovedeşte astfel că substituirea lui „sentiment“ prin „impresie“ nu e deloc necesară. Această practică sinonimizatoare are un aer inocent, dar caracterul ei sistematic toceşte inevitabil gîndirea originală. Şi-apoi, de ce naiba? De ce să nu spui „a merge“ dacă autorul a spus „gehen“? O, domnilor traducători, nu ne sodonimizaţi!

(...) Autoritatea supremă pentru un traducător ar trebui să fie **stilul personal** al autorului. Dar majoritatea traducătorilor se supun altei autorităţi: cea a **stilului comun** al unei limbi „franceze frumoase“ (germane frumoase, engleze frumoase etc.) adică al francezei (germanei etc.) aşa cum e învăţată la liceu. Traducătorul se consideră ca un ambasador al acestei autorităţi pe lîngă autorul străin. Iată eroarea: orice autor de o anume valoare **transgresează** „stilul frumos“, şi în această transgresiune se află originalitatea (şi prin ea, raţiunea de a fi) a artei sale. Cel dintîi efort al traducătorului ar trebui să fie înţelegerea acestei transgresiuni. Nu e greu, atunci cînd aceasta e evidentă ca, de pildă, la Rabelais, la Joyce, la Céline. Dar există autori a căror transgresiune a „stilului frumos“ este gingaşă, abia vizibilă, ascunsă, discretă; în cazul ăsta nu e uşor să o sesizezi. Dar e cu atît mai important să o faci. (Milan Kundera, **Les testaments trahis**, Gallimard, 1993)

Nici piesele de teatru nu au rame, ziduri, sisteme de alarmă. Sînt ale tuturor şi nimeni nu are de ce să fie alarmat. Dacă o traducere infidelă înseamnă, pentru un autor, trădarea testamentului lăsat de scrierea lui, oare cît de departe poate merge interpretarea, „tălmăcirea“ testamentului dramatic? Nici nu mai e vorba de o trădare, pentru că originalul e numai un pretext pentru alt original, chinuit şi contorsionat, care nu rezidă decît datorită substituirii de pe afiş. „Chestie de traducere“.

Ioana PÂRVULESCU

Copiile după un tablou imperfect pot fi perfecte. Şi sînt perfecte numai dacă păstrează imperfecţiunea originalului. Din fericire, un tablou poate fi reprodus, dar nu poate fi tradus. Din fericire tabloul are o ramă. Cartea, în schimb, poate fi tradusă şi nu are ramă. De aceea a apărut moda continuării unor cărţi celebre. Nici o lege nu pare să interzică intruziunea în creaţia altcuiva după bunul plac al epigonilor. Ca şi cum, dacă n-ai fost în stare să-ţi faci o casă, spargi zidul unei case care ţi se pare pe gustul tău, îţi aduci geamantanele şi mobila şi o consideri de-acum încolo a ta. Ca şi cum, dacă n-ai pictat tu un tablou, rupi rama de la unul din

Magritte: „Reproducerea interzisă”

„Performanţe” ale traducerii

• – (...) Beau berea şi păstrezi cutia, de-acord?

– Presiune, Münich sau străină? întrebă mieros.

– Presiune, mă pronunţai eu (!!!) Luai cele două halbe şi-l urmai pînă la o despărţitură îmbrăcată în imitaţie de piele roşie.

• Afacerea asta nu mă priveşte mai mult ca oricare alta. De ce am început să mă pasionez de ea?... Habar n-am.

• Tipul a beneficiat de o neurmărire.

• Totul avea aparenţa unei durităţi de marmură, ceea ce acum era cu totul adevărat, dat fiind climatul riguros al morgii.

• De data asta nu voi face nici un efort pentru a-l semăna pe drum pe clopotul ăla angajat de soţul meu...

• La douăzeci de ani mă făcea mai degrabă să rîd. La treizeci rîdeam galben. Acum nu mai rîd deloc...

• Pot să-mi pun un nas fals care se aprinde sau să merg pe mîini cu şosete în dungi.

• Închise, frustrîndu-mă de cuvîntul ultim!

• Eram într-adevăr eu, aşa cum arătam probabil în ziua primei mele împărtăşanii.

• Aprinse o ţigară şi-mi aruncă în faţă prima trîmbă de fum. (...) Nările îi tresăriră un pic şi o mişcare a braţului făcu să-i cadă jos cenuşa.

• Cu bărbia tremurînd, îşi scutură de mai multe ori buclele blonde, cu aere de mînză cravaşată.

• – Acum va trebui să-mi spuneţi totul, spusei tamburinînd fişa cu vîrful unghiilor.

• – Dacă n-aş fi mers în întîmpinarea loviturilor dure, răspunse după o tăcere plină de melancolie...

– Haide, răspunde! ceru ea sec. Este mica dumitale prietenă?

• – Fata asta... este mai degrabă frumoasă şi nimic din ce poartă nu-i vine... Toate culorile astea ţipătoare...

• Mă recuzai cu uimire.

• Erau o grămadă de trucuri agăţate pe pereţi, dar nimic de identificat cu claritate, în afară de semnătura artiştilor.

• Doamna Lescaut mi-a spus că v-aţi vindecat şi de asemenea că nu v-aţi sculat...

– Văd că funcţionează bine sistemul de indicatori.

• Îi urmai cu paşi mari fără să-i înţeleg aţîţarea. (...)

Nu fu nevoie să săpăm prea mult, pentru a găsi cadavrul cîinelui omorît cu un glonte tras drept în cap!

• Trase de sonerie cu ceva mai multă impacienţă.

• În ciuda rochiilor delirante care spînzurau în dulap, aveai mai degrabă impresia că te afli într-un hotel de categorie înaltă.

• Oprii maşina la circa douăzeci de metri de palisadă.

A selectat MaV

es de fácil y breve enumeración." (BORGES, în original)
es de fácil y breve enumeración." (BORGES, în copie)

Cartea eternă, pururi re-scrisă: Pierre Menard, autor al lui *Don Quijote*

Critica intertextuală şi post-modernismul ne-au obişnuit cu ideea reluărilor deliberate ca înscriere lucidă în tradiţia vie a literaturii, fără ca prin această „copiere" să se ştirbească originalitatea creaţiei. Desigur, termenii **copie** şi **original** au căpătat accepţii diferite de cele clasice, după ce s-a produs pe o scară largă fenomenul numit moartea autorului, iar aspiraţia acestuia a devenit afirmarea personalităţii printr-un integrator anonimat exponenţial.

A susţine azi că „Pierre Menard, autor al lui **Don Quijote**" este una din marile minuni ale inventiei umane, că mai multe faţete ale dubitativului şi pluralului Borges sînt reunite în această ficţiune înseamnă a spune un adevăr recunoscut de toată lumea. L-a spus, cu autoritate, între alţii, şi George Steiner, într-un eseu din 1970, **Tigri în oglindă**, consacrat ingeniosului argentinian care a modificat radical percepţia modernă a literaturii.

Să vedem cîteva din faţetele acestei concepţii înnoitoare, care îl situează pe Borges printre părinţii intertextualităţii. Cu „Pierre Menard, autor al lui **Don Quijote**" Borges inaugurează seria povestirilor metafizice din perioada deplinei maturităţi. Paradoxala ficţiune este scrisă în 1939 la Nîmes şi publicată în acelaşi an în revista **Sur** din Buenos Aires. Este un moment decisiv pentru cristalizarea modalităţii sale caracteristice, în care premisele sînt duse fără şovăire pînă la ultimele lor consecinţe, iar planul alegoric (esenţial pentru literatura sa) este susţinut cu o extraordinară forţă persuazivă de un personaj memorabil în planul realităţii concrete.

Borges îşi aminteşte cu plăcere momentul acesta de cutezanţă, cînd a trecut de la poezie şi eseu la forma cea mai potrivită pentru expunerea noii sale conştiinţe literare (intertextuale), anume naraţiunea alegorică. „Pierre Menard, autor al lui **Don Quijote**" este alegoria lecturii creatoare. În concepţia lui Borges, timpul unei opere nu este timpul definit al scriiturii, ci timpul nedefinit al lecturii. Sensul cărţii nu este în trecut, ci în viitor, este în noi, cititorii generaţiilor ce se perindă pe scena istoriei. O carte nu conţine un înţeles dat o dată pentru totdeauna, o revelaţie pe care noi sîntem sortiţi să o suferim, ci este o rezervă de forme care îşi aşteaptă înţelesurile, este „iminenţa unei revelaţii care întîrzie să se producă" şi pe care fiecare trebuie să o producă pe cont propriu. E un fel de a spune că orice operă este făcută de toţi, nu de un singur autor. De altfel, nici o operă nu poate fi originală în sens strict, adică total inedită, fiindcă „numărul subiectelor şi al metaforelor de care e capabilă imaginaţia oamenilor este limitat", dar orice operă e universală, de vreme ce „aceste invenţii, limitate ca număr, pot fi totul pentru toţi". Opera este, totuşi, mereu originală în alt sens, prin refacerile ei succesive de către cititorul activ, pentru că noile lecturi şi implicit re-scrieri ale operei îşi au originea în experienţa, sensibilitatea şi concepţia proiectată asupra acelei opere de fiecare cititor. Cazul limită este ilustrat de Pierre Menard. Aparent în joacă, Borges formulează, aici, în fond cu toată seriozitatea, în amplitudinea ei maximă, teoria intertextualităţii, şi, să nu uităm, face acest lucru în 1939, nu ca un simplu precursor, ci ca un reprezentant deplin al acestei concepţii. Este îndeobşte cunoscută afirmaţia paradoxală (poate cea mai cunoscută dintre „tezele" lui Borges) că „un mare scriitor îşi creează precursorii; îi creează şi, într-un anumit fel, îi justifică". În aceeaşi măsură în care, bunăoară, un poem de Browning profetizează opera lui Kafka, faptul de a-l fi citit pe Kafka modifică felul în care receptăm poemul lui Browning. Se poate spune prin urmare că textul lui Kafka ne obligă să **re-scriem** poemul lui Browning. Timpul, modificînd contextul receptării, modifică totodată înţelesul operelor, făcîndu-le să capete configuraţii care în original erau imprevizibile. Caracterul „fantastic" al literaturii lui Borges nu este altceva decît rezultatul sondării acestei realităţi profunde, în cursul căreia paradoxalul se topeşte într-o logică implacabilă. La început ni se pare fantastic şi uimitor ca, în plin secol XX, literatul francez Pierre Menard să ia hotărîrea de a scrie romanul **Don Quijote**, fără a schimba un singur cuvînt din text, şi ca, odată terminată această sarcină „extrem de dificilă", Borges să poată afirma că, deşi textele celor doi autori sînt perfecte identice, opera lui Menard este „infinit mai bogată". Comparînd cele două texte, identice în litera lor, dar nu şi în spirit, Borges ne face să înţelegem că veacurile care despart cele două opere nu s-au scurs în zadar şi că spiritul uman a creat un context de cultură care „conferă un caracter de aventură pînă şi cărţilor celor mai liniştite", deoarece, în fond, „o literatură diferă de alta, anterioară sau ulterioară, mai puţin prin text decît prin modul în care este citită". Pierre Menard este autorul lui **Don Quijote** din simplul motiv că orice cititor adevărat este autorul lui **Don Quijote**. Căci nu poate proceda altfel decît acesta, anume „să fie în continuare Pierre Menard şi să ajungă la **Don Quijote** prin experienţele lui Pierre Menard". Descriind operaţia aparent absurdă a re-scrierii lui **Don Quijote** în secolul nostru, Borges face o strălucită demonstraţie a determinării istorice a intertextualităţii, la nivelul scriiturii şi la nivelul lecturii. Textul lecturii se dovedeşte infinit mai bogat, căci posibilităţile intertextuale ale cititorului sînt, teoretic cel puţin, mai mari decît ale scriitorului. Cel dintîi are „straniul privilegiu" de a putea parcurge spaţiul literar în două sensuri, către înapoi şi către înainte, de la Kafka la Browning şi de la Browning la Kafka. Pierre Menard ne învaţă „tehnica nouă a anacronismului deliberat" şi „ne îndeamnă să parcurgem **Odiseea** ca şi cum ar fi posterioară **Eneidei**" sau, şi mai paradoxal, „să parcurgem **Le jardin du Centaure** de doamna Henri Bachelier ca şi cum ar fi de doamna Henri Bachelier". Cele două (sau mai multe) momente se vor confunda, iar „cronologia se va pierde într-o lume de simboluri".

Andrei IONESCU

„Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu..."

Cunoaştem cu toţii acest început de capitol, căci a trebuit cu toţii să-l învăţăm la şcoală pe de rost, fără a pricepe poate prea bine că, sub aparenta sa simplitate, **incipitul** acesta poartă cu el o întreagă filozofie despre rosturile rostirii. Fără a pricepe poate aşadar că afirmă, cu mîndrie, nu numai diferenţa, eventual absolută, dintre oameni, dintre trăirile şi gîndurile lor, ci şi - şi mai cu seamă - faptul că însăşi această diferenţă îi dă dreptul să fie ceea ce este, adică origine a capitolului, origine a vorbirii. Originalitatea e originea vorbirii. Nu vorbeşti pentru că, să spunem, te crezi unicul deţinător al unui adevăr pe care ar fi bine, gîndeşti tu, ca şi ceilalţi să-l ştie; nu vorbeşti nici pentru eventuala plăcere de a te întreţine cu ceilalţi şi a menţine astfel comunitatea; nu vorbeşti nici măcar ca să nu dormi ori ca să te afli în treabă. Vorbeşti pentru că **eşti altfel** decît ceilalţi şi pentru a spune **cît de altfel eşti**. Comunitatea în ansamblul ei e privită de această filozofie drept o colecţie de monade radical diferite - o colecţie de **originali** - şi fiecăruia dintre noi i se cere să vorbească în aşa fel încît să facă vizibil faptul că vorbele îşi au originea în el şi numai în el.

Creangă avea dreptate. Nu în sensul că vorbirea şi-ar găsi rostul în singularitatea trăirilor şi gîndurilor celui ce vorbeşte, ci în acela că nu toată lumea a fost, este, a gîndit şi gîndeşte ca el. A fost de pildă, în Europa, o vreme a solidarităţii şi a repetiţiei; o vreme cînd gîndurile şi vorbele ce le exprimau nu erau propriu-zis ale tale ci ale întregii comunităţi, care gîndea în locul tău şi-ţi şoptea la ureche ce să gîndeşti şi ce să spui. Omul avea un cap poros, ca să spun aşa, un craniu plin de uşi şi de ferestre deschise către celelalte capete, de unde aştepta, plin de încredere, să-i vină gîndurile cele bune, ca într-un sistem de vase comunicante. Exista pe atunci ceva ca o „natură umană", ce se încarna, cu neînsemnate variaţiuni, în fiecare individ şi care dădea acestuia un soi de universalitate, în sensul că în el se repetau gîndurile şi trăirile tuturor.

Or, în momentul în care Creangă spunea ce spunea, vremurile acestea erau de mult trecute, căci între timp se produsese o redistribuire a cărţilor, moment „eroic", s-a spus, în care omul a încetat de a mai fi minor, adică a încetat de a se mai lăsa invadat de gîndurile celorlalţi pentru a gîndi cu propriu-i cap. Moment revoluţionar, de vom afirma cu Baudelaire că „revoluţiile şi evenimentele cele mai importante se petrec sub cerul craniului, în strîmtul şi misteriosul laborator al creierului". Ce s-a petrecut atunci în craniul europeanului poate fi povestit în multiple feluri. Iată, în ceea ce mă priveşte, cum o voi face.

Împins de o irepresibilă voinţă de **certitudine**, europeanul a ajuns să se definească, în mod fundamental, drept un **lucru-ce-gîndeşte**, dînd noţiunii de gîndire un înţeles foarte precis şi foarte restrîns totodată, şi anume acela de a „calcula", de a deduce dintr-o serie de propoziţii al cărui adevăr e evident alte propoziţii, adevărate şi ele în măsura în care „calculul" este corect efectuat. Totul este cum de pachetul iniţial de propoziţii este acceptat ca „evident". Pentru un Descartes, lucrurile erau destul de simple, pentru că pentru el exista în mintea omului un mănunchi de idei primitive, înnăscute, sădite acolo de mîna lui Dumnezeu şi adevărate atîta vreme cît avea acesta să socoată de cuviinţă să le considere astfel. Or, din anumite motive, Dumnezeu a intrat în veacul al 18-lea în agonie şi s-a stins încet-încet în mintea oamenilor. Ce să pui la loc?

„Am gîndi noi mult, şi am gîndi noi bine dacă nu am gîndi ca să spun aşa în comun cu ceilalţi, care ne împărtăşesc gîndurile lor şi cărora le comunicăm gîndurile noastre?" Această retorică întrebare pe care şi-o pune Kant în 1786 exprimă de fapt o decizie extrem de importantă şi care e cu adevărat fundamentală pentru Timpurile moderne: decizia de a coborî standardele adevărului. În locul garanţiei oferite de Dumnezeu europeanul va pune un standard mai modest, şi anume consensul dintre sărmanii muritori. Paradigmatic în această privinţă este, încă o dată, Kant care, vorbind de diversele feluri de certitudine, o consideră obiectivă doar pe aceea care rezultă din faptul că şi ceilalţi şi-au dat asentimentul ideilor prin mintea mea. Gîndul meu e adevărat pentru că şi ceilalţi îl consideră astfel.

Spre deosebire însă de vremurile pe care le declaram de mult apuse, vremuri fiduciare, căci, de te lăsai impregnat de gîndirea comunitară, o făceai nu pentru că ideile semenilor tăi ţi se păreau adevărate şi frumoase, ci pe baza încrederii pe care o aveai în ei (în **Sumară apreciere a întreg trecutului modern** Comte afirmă că ele ar fi fost caracterizate de „cel mai înalt grad de încredere şi de supunere a spiritului"), noile timpuri stau sub semnul suspiciunii generalizate. Epoca pozitivă, spune Comte în acelaşi text, „nu cere nici credinţă oarbă şi nici măcar încredere, cel puţin din partea tuturor celor care sînt capabili să înţeleagă demonstraţiile". Suspectîndu-ţi gîndurile, neştiind dacă ce se află în mintea ta nu e decît părere de gînd iţi oferi comunităţii ideile spre confirmare; or, ceilalţi, însufleţiţi de aceeaşi neîncredere, încep să ţi le întoarcă pe toate feţele, să le cîntărească, să le judece, să le critice şi doar în măsura în care ele vor rezista acestor felurite atacuri îţi va fi îngăduit să ţi le reintroduci în minte şi să crezi în ele.

Gîndirea cu voce tare caracteristică modernităţii are, totuşi, efecte perverse. E adevărat, induce în mintea europeanului acea certitudine pentru care şi-a dat atîta osteneală, o certitudine mai puţin puternică decît pe vremea cînd temeiul gîndurilor noastre era Dumnezeu, dar, oricum, o certitudine. Dar nu e mai puţin adevărat că ea conduce la renunţarea la acel ceva care i se părea o cucerire definitivă, şi anume la a gîndi cu propriul cap. Desigur, nimic de zis, principiul publicităţii îţi îngăduie să produci gînduri, dar te sileşte mai cu seamă să gîndeşti **cu** şi mai cu seamă **precum** ceilalţi, consideraţi drept potenţiali deţinători ai celui mai bun argument. Aplicat cu consecvenţă, principiul publicităţii duce la uniformizare, fiecare cap devine copia celorlalte capete, atît în ceea ce priveşte felul de a conduce gîndirea, cît şi în ceea ce priveşte gîndurile ce-l locuiesc. Europeanul ce se credea ajuns la majorat, se găseşte o dată în plus în starea de minor.

Acestea pot fi motivele pentru care, mai mult sau mai puţin simultan cu apariţia raţiunii pe scena europeană, a avut loc şi vehementa denunţare a ei: „Apăru atunci pe cer astrul glacial al raţiunii, citim de pildă în **Confesiunile unui copil al veacului**, iar razele ei, asemănătoare cu cele ale recii zeiţe a nopţii, au învăluit lumea într-un linţoi livid". Şi nu numai denunţarea ei, dar şi o revoltă, o răzmeriţă a celorlalte facultăţi, a esteticului în primul rînd, revoltă în care omului-raţiune i se va opune **geniul**, cel ce nu are egal, cel ce nu e copia nimănui, hrănindu-se din sine şi numai din sine.

Articolul din **Enciclopedie** care-i este consacrat şi care poate fi considerat drept actul de înregistrare civilă defineşte mintea geniului drept **sălbatică, naturală**: geniul e cel care gîndeşte **altfel**, indiferent la valoarea de adevăr a gîndurilor sale: „silit să producă (gînduri), găseşte mii de dovezi specioase şi nu poate fi sigur de nici una; construieşte edificii îndrăzneţe în care raţiunea nu ar cuteza să locuiască şi care-i plac prin proporţii, nu prin soliditate; îşi admiră sistemele cum ar admira un poem, şi le adoptă ca frumoase crezînd că le iubeşte pentru adevărul lor". Pe scurt, geniul este disoluţia gîndirii, înfrîngerea ei, un cap ce produce altfel, departe de gîndirea instituită, departe de instituţii. Departe de ceilalţi, în singurătatea craniului său. Şi de ajunge să-şi spună gîndurile, va începe cum începe Creangă: „nu ştiu alţii cum sînt, dar eu...", afirmînd că originea vorbirii sale îşi are obîrşia în originalitatea gîndirii şi simţirii sale, în nemaivăzutul trăirilor şi simţirilor sale.

Dar nemaivăzutul acesta este şi nenorocirea originalului, paradoxal, căci, pentru a fi perceput ca nemaivăzut, ca nemaipomenit, originalul trebuie şi cere să fie comparat, iar această comparare îl solidarizează cu ceilalţi şi nu numai că îl solidarizează dar îl face asemeni lor: dacă este altfel decît ceilalţi, aceasta se întîmplă pentru că şi ceilalţi sînt altfel, ceea ce revine la a spune că, într-o anumit privinţă, **toţi sînt la fel**.

Oamenii Timpurilor moderne trăiesc o dilemă: ori se constituie în capete-care-gîndesc şi ajung la uniformizarea gîndirii şi a gîndurilor lor; ori optează pentru estetic, pentru o gîndire sălbatică, „originală", şi fiecare se lasă locuit de gînduri cu totul altfel decît ale celorlalţi, dar cumplit de asemănătoare tocmai pentru că sînt „cu totul altfel".

Radu TOMA

CANTITATE ŞI PARADIS

– de vorbă cu domnul Radu IONESCU, critic de artă –

Colecţionarii de artă par să fi descoperit o cale de acces spre Paradis diferită de asceză: traiul printre unicate. Fascinaţi de exemplarele originale ei aspiră să reconstituie cu ajutorul acestora, la propriul domiciliu, o realitate ideală, comparabilă cu raiul unde nu există imitaţii. Celorlalţi - restul lumii! - le rămîne oricînd posibilitatea de a admira **unicul** în reproduceri, în **cantitatea** care răspîndeşte, fidel şi consolator, originalul şi ne asigură cunoaşterea lui pînă la detaliu şi nuanţă. Asemănarea perfectă nu risipeşte însă mica senzaţie de frustrare resimţită faţă de copie, cît ar fi ea de bine executată. De ce?

Cerem părerea dlui Radu IONESCU, critic de artă, cunoscător avizat al acestor chestiuni.

Un lucru industrializat făcut de mînă

Stimate domnule Radu Ionescu, am numi copia un fel de „geamăn vitreg" - dacă ar exista categoria - întru totul asemănătoare originalului, dar întreţinînd numai nostalgia lui altundeva, departe de noi. O respingem, în general, pentru că ea este dovada unor limite ale noastre (de gust, financiare, de proprietate exclusivă)?

Radu Ionescu: Intervine altceva în raportul nostru cu originalul şi copia; cred că este, mai ales, o chestiune de mistică, nu neapărat una de valoare. Ţine totdeauna de ceva greu de definit, de imponderabil: originalul are un „suflet" pe care copia, oricît de exactă, nu-l cuprinde. Cu ani în urmă, soţia unui diplomat care stătuse mult în Egipt şi avea pretenţia a cunoaşte bine arta egipteană, arta antică, mi-a făcut cadou o statuetă de bronz. Reprezenta o femeie - sculptură egipteană influenţată de arta grecească - piesă foarte frumoasă, unduită, pe care ea o ţinea pe birou ca presse-papier. Foarte mulţumit, am dat-o unui restaurator s-o curete de „depozitele de timp", urme ale şederii în pămînt şi să o monteze pe un suport. După ce a curăţat-o, restauratorul şi-a dat seama că e un fals (o copie) şi m-a întrebat: o mai montează pe soclu sau nu? Nu. Am luat-o acasă, zace pînă azi într-un sertar. Cu ce este ea acum mai puţin frumoasă decît era înainte? Cu nimic - cinstit recunoscînd. Dar raportul meu cu obiectul s-a schimbat fără argumente, ca o pasiune brusc contrariată. Logica n-are ce căuta aici, de asta ziceam că-i mai mult o chestiune de mistică.

Dar, la urma urmei, viaţa noastră nu se petrece oare printre cópii: moda, automobilul, biblioteca, blocul ce sînt altceva?

Radu Ionescu: Ca şi mulţi dintre concetăţenii noştri, - şi ei nişte cópii de personalităţi, sosii, imitaţii pe care le putem adăuga la serie... Dar să revenim. Şi chestiunea cu fascinaţia faţă de original presupune diferenţe. Mă gîndesc, de pildă, la o vacanţă pe care am petrecut-o la Copenhaga în locuinţa unor prieteni - el arhitect, ea designer. Aveau o casă superbă, foarte netedă, foarte aerată, plină de echilibru, cu cîteva mobile nordice simple, volume frumoase, de o eleganţă supremă. Interior fără cusur, dar... în living, deasupra canapelei trona un tablou în ulei - scenă campestră cu trei dansatoare în peisaj - o oroare! Îi consideram destul de prieteni şi le-am spus. „Dar nu-ţi dai seama că e singurul lucru făcut de mînă din toată casa asta? Restul e de serie"... Era, dar, din nefericire, era şi foarte urît. Mobilele acelea care se găseau, probabil, în multe magazine aveau o majestate şi o frumuseţe faţă de care „originalul" tablou se afla, pentru totdeauna, departe. Făcut de mînă nu înseamnă neapărat original, cum nu-s originale nici pernele brodate şi macrameurile cu care pleacă româncele noastre cînd se stabilesc în străinătate. Ţin, ca la adevărate valori, la tot felul de marafeturi care sînt rezultatul zonei de industrializare a vieţii omeneşti. Un lucru industrializat făcut de mînă nu-i un original ci o nenorocire, perverteşte gustul, răspîndeşte urîtul.

Propuneţi, deci, să nu fim prea severi cînd vorbim despre cópii?

Radu Ionescu: Cu nuanţă, oricum. De ce? O copie fidelă este, mai întîi de toate, o *imagine* bine făcută. Neexistînd alte mijloace de reproducere, în veacul al XVII-lea sau al XVIII-lea, chiar şi-n cel de al XIX-lea, în bună măsură, atunci cînd un nobil, un principe sau un rege comanda portretul său ori o compoziţie unui mare pictor, cerea să i se facă şi o copie pe care o dădea cadou. Cei care executau copia puteau fi (sau să devină) nişte mari artişti; măcar faptul că se executa în atelierele lor şi tot reprezenta o garanţie de valoare. Acum ce se întîmplă? Aş vrea să am în casă un Cézanne. Pentru un original n-am bani. Între a-mi pune pe perete o copie în ulei oricît de bună, făcută de X, prefer o reproducere cinstită. Imitaţie perfectă „de mînă" nu există: dacă cel care reproduce e un mare artist, nu poate imita perfect, dacă e unul mediocru imită mediocru. Reproducerea cinstită nu mai presupune mistica de care vorbeam; e o convenţie, curată, onestă, întru totul fidelă cu obiectul adoraţiei mele; ştiu că e o copie, dar „cinstea" ei stabileşte între noi un raport de simpatie.

„Declarăm şi tablourile sau numai picturile?"

Această întrebare bizară a pus-o un bătrînel modest, care, prin ianuarie 1975, stătea la coadă, nedumerit dar gata să spună totul despre „obiectele de patrimoniu" din casa lui: tocmai apăruse legea privitoare la înregistrarea acestora.

Radu Ionescu: Legea aceea nu conserva neapărat valori, nu le apăra, deşi se pretindea că pentru asta a fost făcută. Era un mod de a semăna confuzie şi teamă, pe cîteva nivele. Atunci s-a terfelit noţiunea de patrimoniu şi tot atunci ea a pătruns în masa largă la un nivel fals. Permitea scotocirea în voie prin case, şicanarea celor care emigrau, iar în focul campaniei pornite, Tamara Dobrin n-a mai ţinut cont de specificarea obiecte „pasibile" de a fi de patrimoniu şi a cerut să se înregistreze tot ceea ce credeau oamenii că ar aparţine acestei neclare noţiuni: o fructieră veche de 50 de ani, de sticlă, o tavă pirogravată, orori vechi şi urîte pictate în ulei etc. A funcţionat perfect mentalitatea temătoare a celor care au declarat totul „ca să nu-mi taie pensia". Se pare că, atunci, Tamara Dobrin făgăduise lui Ceauşescu, din exces de zel, că „statul se va îmbogăţi cu 5 milioane (!) de opere de artă". Recolta n-a fost deloc pe măsura campaniei. A reuşit totuşi ceva, cu care ne întîlnim şi astăzi: anume că patrimoniul înseamnă, de fapt, o colecţie de lucruri vechi (şi multe!) falsuri, cópii, contrafaceri - de-a valma cu originalele şi egale în valoare. În acelaşi timp, prin '75-'80, castelele din Ardeal se ruinau „la vedere" (s-a şi publicat ceva despre asta pe-atunci), unele din ele fiind adevărate valori de arhitectură... Nu mai vorbesc că, sigur pe competenţa lui, vameşul, atunci cînd vedea în bagajele cuiva un lucru care nu era cumpărat din prăvălie, cu bon, încerca sentimentul expertului de artă care selecta valori: asta da, asta nu, asta da etc. Pe fondul ăsta evident că a avut ecou strigătul unui senator prin '90, care a făcut o întreagă teorie cum se pot reproduce, aproape de pe o zi pe alta, operele lui Brâncuşi, care urmau să ajungă la o expoziţie peste hotare. Plecau în străinătate lucrări autentice, împrumutate unei galerii de prestigiu, şi-n locul lor urmau să vină înapoi numai falsuri şi cópii. Dacă totul se petrece în acest mod în lume, nu mai e altă soluţie decît să închidem toate muzeele şi să păzim cu străşnicie lacătele...

Ostaşii daci la şah

Dacă nu mă înşel, aţi fost, la începutul lui '90, preşedintele comisiei de inventariere a bunurilor artistice aflate la reşedinţa lui Ceauşescu. Ziariştii o descriau ca pe peştera lui Ali Baba: aşa era?

Radu Ionescu: Nu. Proporţional cu puterea, spiritul dictatorial şi arbitrariul său, cunoscute nouă, Ceauşescu a luat pentru casa lui mult mai puţin decît se crede. Reşedinţa din Primăverii n-am văzut-o, pe cea din Snagov da. O casă mitocănesc somptuoasă, cu mobila de salon nouă, cîteva tablouri mai vechi, nu remarcabile, cîteva grupuri statuare din porţelan, sec. XIX. Covoare vechi - deloc. Ceauşeştii aveau oroare de microbi, de carii, de lucruri pe care le-au mai folosit şi alţii (burghezii! moşierii!). Le plăcea să fie totul nou, „făcut de ei" şi pentru ei, anume: lumea de la început. Locuinţă încărcată, totul din belşug, foarte complicat şi ornamentat, dar... cam ca o prăvălie, nimic personal. N-am găsit în tot inventarul vilei măcar un tacîm de argint: doamna se temea să nu se fure, mentalitate tipică de fiinţă bănuitoare. Peste tot o salubritate de etuvă... Ce m-a uluit a fost altceva: jocurile lui de şah. Cred că am inventariat aproape vreo sută: din lemn, din porţelan, din cristal, din pietre dure şi mai puţin dure, din sticlă... frumoase unele, ciudate toate: nu aveau nebuni. În locul lor - soldaţi daci. Celelalte piese arătau normal, pionul ca pion, tura ca tură - de aceea efectul „dacilor" aflaţi printre ei era o surpriză totală. Pînă şi ideea de a numi o piesă de lemn „nebun" displăcea şi provoca teama: imaginaţi-vă cît de departe mersese boala sa, şi cît se întindea acoperirea pe care o acceptau ceilalţi. În casa Ceauşescu nu trebuia să existe nici un fel de nebuni. Adevărata lui proiecţie nu se putea observa la reşedinţă, ci la Casa Poporului. Sînt acolo nişte detalii, nişte idei de aşezare în spaţiu, nişte ornamente copiate de la Palatul Regal şi ridicate monstruos la scară, poate de asta nu au fost remarcate şi recunoscute imediat. Nu i-ar fi plăcut să stea la Palat („în casa altuia"!) dar îl încînta, probabil, ideea de a copia de la „ăia" ceea ce admirase, dar nu oricum, ci pe măsura înţelegerii lui: aducînd totul la grotescul gigantic.

Lucrul care îţi place

Ce cumpără colecţionarii azi: caută numai „originalele" sau iau ce le place?

Radu Ionescu: Cei cu bani şi experienţă cumpără bine chibzuit; colecţionarii recenţi nu cumpără, de fapt ei **plasează banii** bine, se interesează de numele recunoscute care au cotă bună, sînt atraşi de obiectele „clasice" sau de cele spectaculoase. Foarte atenţi la „original", deşi nu ştiu cît preţuieşte ceea ce achiziţionează dincolo de mărimea sumei investite. Deocamdată se aleg „lucrurile certe": peste 10-20 de ani o să cumpere şi ce le place, fără crispare. Criteriile lor sînt în formare încă: să nu uităm că pînă-n urmă cu cinci ani, clasa dominantă a societăţii leşina de plăcere în faţa unei cesti Rosenthal şi nu îndrăznea să bea cafea din ea: „noţiunea de Rosenthal" era foarte sus, sinonimă cu valoarea supremă. Cineva care lucra chiar la Patrimoniu a fost foarte surprins cînd, venind în vizită la mine, l-am servit cu o băutură pusă pe tavă de argint. Aproape că i se făcuse milă: „De ce o folosiţi?". Ar fi trebuit, poate, s-o ţin în vitrină, nu s-o duc şi s-o aduc de la bucătărie, unde-i era rostul şi locul. Această nesiguranţă, dublată în acelaşi timp de neştiinţa arogantă, a făcut mult rău: să luăm, de pildă, mutarea colecţiilor particulare la Muzeul Colecţiilor de Artă. Zambaccian, Dona, Oprescu, Slătineanu erau nişte artişti în felul lor şi creionaseră în locuinţele lor un ansamblu care îi reprezenta (ca un „original"). Or, ce s-a întîmplat? Puse la muzeu (de fapt furate de la locul lor), obiectele şi-au pierdut originalitatea, alcătuind nişte false săli de muzeu. G. Oprescu avea, de exemplu, pe o mobilă de un gotic tîrziu, între două sculpturi de lemn policrom, spaniole parcă, un ursuleţ de pluş, pe care-l primise cînd fusese prima oară cu avionul. În casa lui jucăria avea o valoare sentimentală: la muzeu a primit număr de inventar şi i-a pierit tot hazul. Aşa că, paradoxal, o sumă de opere de bună calitate, scoase din atmosfera lor se constituie, în totalitate, într-un fals degradant (mai ales că nu s-a urmărit ideea de copie - de reconstituire, măcar ar fi fost ceva...). Ei, adevăraţii colecţionari, iubitori de artă, aveau îndrăzneala - aş zice rafinamentul - de a pune în casele lor lucrurile care le plăceau, aveau tăria opiniilor, nu superstiţia celor „originale" îngrămădite una lîngă alta numai ca să „dea bine", fără să însemne prea mult. Raportul acela: cînd de simpatie, cînd de adoraţie...

De el mi-aţi vorbit mai puţin...

Radu Ionescu: Există o întreagă literatură pe această temă, ajungînd pînă la macabru şi crimă, fiindcă pînă la urmă un obiect original, fie şi numai o carte, să zicem, naşte ispite şi pasiuni.

Gîndiţi-vă numai ce deosebire este între a-ţi alege o carte din bibliotecă sau din librărie ori dintr-un fişier... Istoria cea mai frumoasă a pasionaţilor de carte am citit-o cîndva, nu mai ştiu unde; acolo se împletea pasiunea şi nobleţea ei cu turpitudinea, dar... o raritate naşte la rîndul ei cazuri rare, unice, de patimă. Doi englezi foarte bogaţi, mari amatori de carte rară, prieteni, hotărăsc să tipărească un volum (Shakespeare, cred) numai în două exemplare, pentru a fi absolut siguri de unicitatea ediţiei. Caută mult pînă găsesc meşterul tipograf pe măsură, studiază litera, hîrtia, legătura, comandă unui artist renumit gravurile care urmau a fi trase numai în două exemplare. În momentul în care au apărut cele (numai) două volume, fiecare dintre posesorii cărţii a început a fi ros de gelozie: de fapt, ea nu este absolut rară, o mai are şi celălalt. Aşa că unul, prin mijlocirea unui valet, l-a plătit pe valetul celuilalt ca să taie o gravură din volumul abia apărut. Lipsind o planşă, cărţile nu mai erau identice, devenind, fiecare, o raritate, deşi una era „falsă". Dar întrebarea este: chiar era?

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ileş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 109 ● 10-16 februarie 1995 ●

Anul III
nr. 110
17-23 februarie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Disciplina de partid

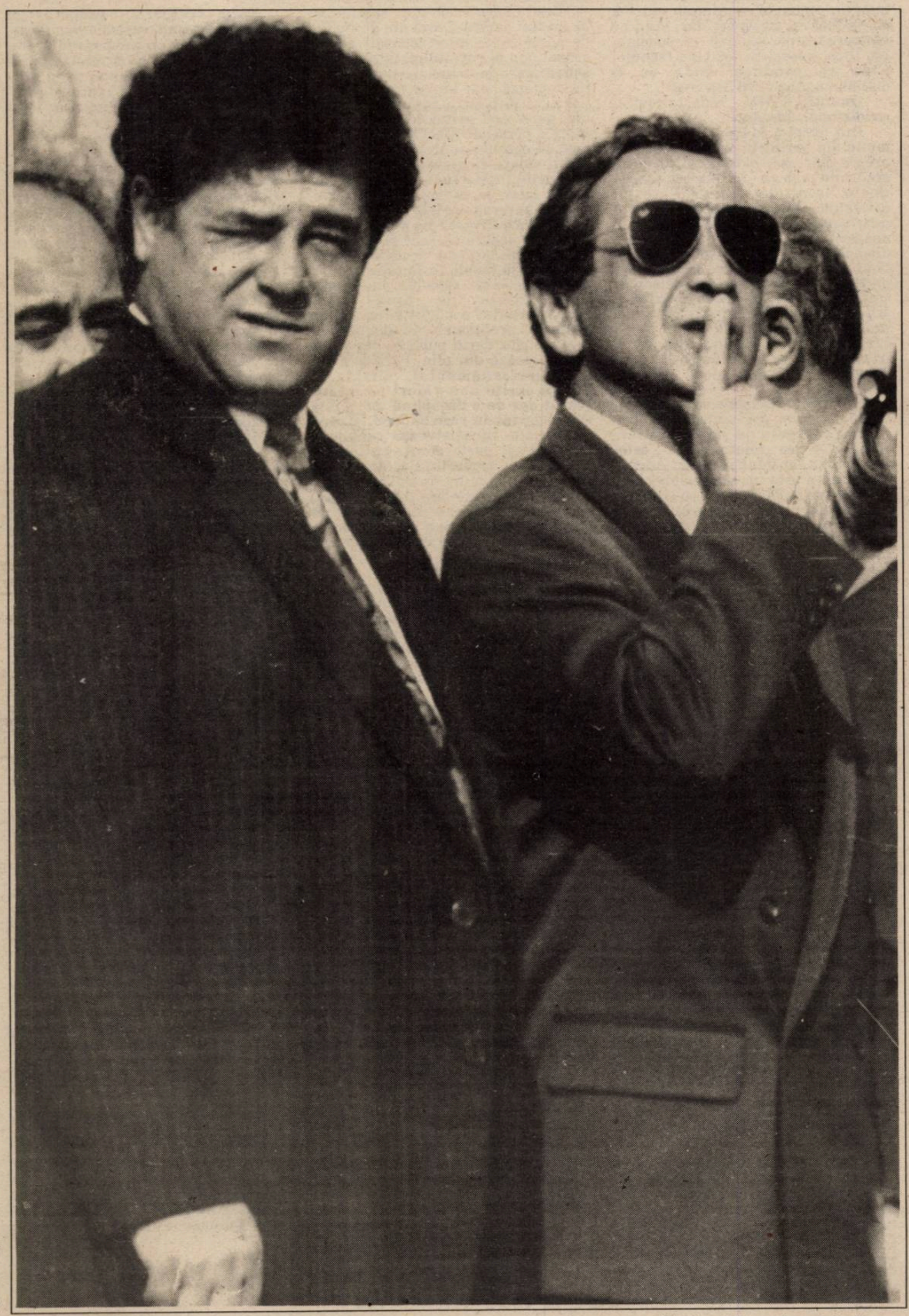

© S. Gheţie

Un model de disciplină: senatorul de Maramureş, Teodor Ardelean, şi ministrul transporturilor, Aurel Novac (cu ochelari)

Aşa cum o înţeleg :

Oliviu GHERMAN,

Radu VASILE,

Vladimir PASTI,

Vasile SECĂREŞ,

Alin TEODORESCU,

Alexandru SASU,

Dorel ŞANDOR,

Viorel SĂLĂGEAN,

Eugen VASILIU

şi unii alegători.

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

De bine de rău, am trecut, cu toţii, în cel de-al doilea cincinal de pluripartidism. **Organizaţia de bază**, cu dosarele, vigilenţa, recompensele şi regulile ei s-a „privatizat“ prin sciziparitate, asemeni altor „realizări ale întregii societăţi“. Noii lideri politici, un fel de manageri autoîndreptăţiţi să preia comanda şi să-şi „angajeze“ subalternii, s-au grăbit să momească mai întîi marile nume, „personalităţile“ artistice şi culturale, apoi deţinătorii unor „atu-uri“ pro sau antiguvernamentale, apoi activiştii teritoriali, apoi un număr cît de cît rezonabil de anonimi pe al căror vot ori semnătură se poate conta. „Adeziunea“ la un partid sau la altul s-a făcut, în primii ani posttotalitari, în funcţie de simpatii şi antipatii faţă de cei din vîrf şi nicidecum ca urmare a încheierii unui „contract“ politic. Treptat, „implicaţii“ şi-au descoperit interesele sau au înţeles că pot servi interesele unei grupări mai ales dacă se înscriu în partidul advers: astfel, social-democraţii au fost asaltaţi de „personalităţi“ cu vederi neo-liberale, ţărăniştii s-au procopsit cu destule prezenţe active antimonarhiste ori dispuse să se abată de la linia Coposu, tinerii liberali au găzduit oarece parlamentari din PAC şi apoi au văzut că aceştia au alte concepţii, în PAC s-a înscris purtătorul de cuvînt al Casei regale tocmai cînd respectiva formaţiune cerea Convenţiei să renunţe la duplicităţile antirepublicane, peste socialişti au năvălit social-democraţii şi peste ultranaţionalişti proeuropenii. Transferurile, migrările, sciziunile, divizările, dezicerile şi demisiile au transformat viaţa de partid în ceva cu totul diferit decît părea să fie la începutul lui '90, cînd convingerile de fier şi identitatea „duşmanului“ împărţiseră piaţa, presa şi Parlamentul în două tabere cu apucături de „forţe“ opuse (ori aliate) pentru veşnicie. Între timp, liniile „tabloului“ s-au încurcat atît de mult, încît marii „prieteni“ politici ai perioadei '90-'92 au devenit duşmani de moarte (vezi raporturile PD/PDSR, „ramuri“ ale aceluiaşi front contestat de formaţiunile istorice, dar şi evoluţia „colaborării“ dintre ţărănişti şi liberali ori înveninatele trasee pe care se contrazic între ele fostele „aliante civice“) iar adversităţile naturale au fost îmbrăcate în haina alianţelor obligatorii (ceauşiştii îi „sprijină“ pe anticeauşişti, formaţiunile naţionale merg alături de contestatarii ideii de stat naţional, antimonarhiştii urmează direcţia impusă de antirepublicani, extremiştii se gudură din cînd în cînd pe lîngă adepţii toleranţei occidentale, universitarii cu pretenţii internaţionaliste preiau isteriile primarului Clujului în materie de minorităţi). În acest talmeş-balmeş strategico-organizatoric, înmulţirea şi diversificarea pedepselor nu rezolvă nimic. Avertismentele, excluderile, moţiunile de blam şi demiterile fac parte, de-o vreme încoace, din experienţa fiecărui partid. Paradoxal, „oile negre“ dintr-o anume formaţiune primesc automat funcţii de conducere într-o altă organizaţie. Indisciplinaţii sînt cel puţin tot atît de bine răsplătiţi ca şi disciplinaţii iar partidele formate din oameni cuminţi nu se dovedesc mai eficiente politic decît cele în care eşaloanele unu şi doi se contrazic între ele. Alegătorul nu are cum să-l remarce pe un parlamentar care ştie ce-i disciplina (fără s-o confunde cu supuşenia) mai mult decît pe unul care dispreţuieşte orice reguli pentru că de fapt nu dă doi bani pe democraţie, deşi profită de ea cum ar fi profitat şi de dictatură. Disidenţii nu se gîndesc, de regulă, să accepte că au eşuat şi să se retragă din viaţa politică: ei trec cu arme şi bagaje în altă barcă, mai solidă ori mai încăpătoare sau înfiinţează un partid nou. Testul ultimelor alegeri locale, mai demn de încredere decît orice sondaje de opinie, demonstrează însă că electoratul nu prea mai are încredere în **vreun** partid, de vreme ce în unele localităţi se prezintă la urne în proporţie de 13%, iar în altele îi votează cu drag pe independenţi. Analiştii s-au fixat pe ideea că „poporul vrea unitate“; politicienii declară fie că partidul nu trebuie confundat cu liderul său (cînd e vorba de aliaţi), fie că liderul odată ales trebuie ascultat orbeşte (cînd e vorba despre ei înşişi). Pentru omul de pe stradă, disciplina de partid e neimportantă mai ales pentru că partidele se autocompromit. Cît despre respectarea angajamentelor parteneriale într-o coaliţie politică, e limpede că acolo unde se clădesc turnuri pe temelii putrede, cel mai mic val de vînt pare un uragan ameninţător şi orice mişcare la fereastra primăriei din Cluj provoacă vertijuri preşedintelui Camerei Deputaţilor.

De unde începe, deci, disciplina, cît trebuie ea „cultivată“ şi cît combătută, cine o valorifică şi cine pierde din cauza ei? Invitaţii numărului de faţă încearcă să răspundă acestor întrebări şi răspunsurile, puse cap la cap, confirmă dilema: în vremuri de tranziţie, cînd partidele se înmulţesc la centru - fără să existe şi pentru cei care trebuie să meargă la urne doar pentru a alege, nu ca să fie aleşi - **disciplina de partid e şi necesară şi periculoasă. La fel şi indisciplina.** (E.Ş.)

Viaţa partidelor şi disciplina de partid

– de vorbă cu alegători şi jurnalişti politici –

INGINER, 27 de ani...

După pasiunea tumultuoasă pentru politică din '90, totul s-a dus pe apa sîmbetei. A fost ca un proces de dizolvare lentă. Încet-încet, mi-am dat seama că efectiv nu mă mai interesează. La vot mă duc. Poate o să fie dificil să mă orientez dar viaţa politică în România este total dezamăgitoare. Nu există nici un fel de acţiune hotărîtă din partea opoziţiei. Ei, lăudîndu-se cu o mare deschidere şi libertate, ajung să cînte şapte păsări în 23 de glasuri şi nu mai înţelegi absolut nimic. Nu pot da exemple recente, deja am altele pe cap şi nu-mi mai încarc memoria cu declaraţiile lor, care nu înseamnă nimic, nu sînt luate în seamă. Şi dacă eu, ca adept al opoziţiei, constat că aceste declaraţii, cît or fi de frumos făcute, nu duc la nimic, darămite cel care votează cu alde Verdeţ, alde Vadim şi compania! Ei n-au nici o eficienţă: care sînt integri sînt diletanţi şi care nu sînt diletanţi - nu sînt integri. Ceilalţi - Puterea - sînt un exemplu de disciplină. Separările mai intervin pentru că se primeşte sarcină să se facă o sciziune; dar, cînd se răstoarnă urna, scindaţi - nescindaţi, tot Iliescu iese! Şi tot cine trebuie! Cine va conduce? Cine va fi disciplinat. Aşa va fi! Aşa cred!

Dumitru TINU - redactor-şef al cotidianului *Adevărul*

Din păcate, în România, pentru multe din partidele parlamentare nu prea e clar care este doctrina, programe nu prea au - sînt embrionare la unele, la altele - inexistente. Şi constatăm că în dezbaterea politică a unor probleme importante nu există neapărat soluţii limpezi dar maşinăria disciplinei intră imediat în acţiune cînd e vorba de vot. Prin toate partidele sînt activişti din eşaloanele trei-patru care au vechea şcoală şi acţionează disciplinat în virtutea unei inerţii din trecut. În cazul ăsta, evident că disciplina de partid este o frînă, este o nenorocire pentru dezvoltarea unei vieţi politice normale.

În PDSR disciplina chiar funcţionează perfect şi, deşi s-a vorbit şi încă se mai vorbeşte de „aripa conservatoare“ şi cea „reformatoare“, este, după mine, absolut inexact: Adrian Năstase nu este un reformator ci un conservator la fel de obtuz ca şi Oliviu Gherman şi nu mi se pare că e vorba de disensiuni profunde şi că s-ar contura două aripi. Ei sînt un monolit, asta au învăţat-o foarte bine. Şi tendinţa lor este de revenire la partidul omnipotent şi omniprezent.

PDSR este partidul cel mai bine organizat şi, de un an de zile sînt în ofensivă, în judeţe, folosind cu abilitate - altă lecţie bine învăţată! - clientelismul politic. S-au instalat în toate domeniile, oamenii lor sînt peste tot şi ăsta mi se pare la ora actuală unul din principalele pericole pentru România. Ei ştiu un lucru: cine are puterea acum, în primul segment de timp, are cele mai mari şanse s-o păstreze în continuare.

S-a creat o reţea pe care practic nu va mai putea nimeni s-o mai destrame, ei vor deţine puterea economică în România de peste 10-15 ani, ei vor dicta şi noi vom juca după cum vor dori ei. Acum trebuie prins momentul privatizării, de aceea sînt dispuşi la compromisuri şi cu Gheorghe Funar, şi cu oricine. Cum funcţionează la alte partide disciplina? În tabăra CDR nu există disciplină de coaliţie, ea funcţionează doar la nivel de partid - şi mă gîndesc la PNŢ-CD. Sigur, Convenţia a fost de la început o creaţie artificială, cu o singură idee: de a oferi o alternativă în alegeri. A fost primul pas şi un lucru bun. Nu au făcut pasul următor: a găsi acel minim program comun pe care să îl pună în aplicare. Faptul convine foarte mult celor de la putere şi opoziţia apare tot mai firavă şi mai neeficientă. Disciplina nu funcţionează în CDR şi asta are consecinţe catastrofale.

PENSIONARĂ, 55 de ani

Am trăit o euforie mare în timpul revoluţiei şi după aceea am rămas totuşi decepţionaţi de tot ce se întîmplă pentru că viaţa e destul de grea. Mă interesează aşa, în mare, „Actualităţile“, citesc ziarele. Dintotdeauna am fost de partea Convenţiei, dar faptul că acuma a intrat şi-ntre ei un soi de scandal, de nemulţumiri, nu cred că numai pe mine mă dezamăgeşte. În timp ce ei se ceartă vin ceilalţi, nu vedeţi cu ce nonşalanţă şi nerusinare vin Verdeţ şi Tudor Vadim! Din ce în ce merge mai rău şi sîntem obligaţi să regretăm trecutul fiindcă noi, pensionarii, sîntem pe ultima treaptă a supravieţuirii. Coaliţia asta a celor patru mă pune pe gînduri, ăştia sînt oameni periculoşi. Şi nu mai prea am încredere că opoziţia poate să lupte cu guvernul, dacă îi vedem că tot pe ciolan se bat şi ei între ei...

Dan PREISZ, şef-secţie „Politică“ - *România liberă*

Într-o lume normală, într-o democraţie normală, disciplina de partid are un rol esenţial. Cred că ea lipseşte la noi pentru că nu există nişte principii minimale morale. Nu rareori se practică spălatul rufelor în public, sau se plătesc tot felul de polite sub forma unor mici „greşeli“ sau „scăpări“ în public care dovedesc o lipsă de minim fair-play colegial în relaţia dintre liderii aceluiaşi partid.

Cred că partidele din opoziţie au de învăţat oarecum ceva din disciplina de partid a vechilor activişti dar în sensul bun al cuvîntului, în sensul de solidarizare în momente în care e în joc o cauză mai importantă pentru partidul şi pentru coaliţia din care face parte acel partid decît meschinul interes personal. Deci în sensul ăsta cred că opoziţia ar trebui să mai lase puţin veleitarismele şi disputele şi meciurile intelectual-personale. Am văzut cum, în momentele dificile, coaliţia guvernamentală îşi defineşte - chiar dacă e formată din 4 partide - un punct de vedere coerent şi **public** în spaţiul unei încăperi cu uşile închise. Ei îşi spală rufele în familie şi abia apoi ies în lume. Opoziţia, în schimb, din dorinţa de prea mare transparenţă, a căzut în extrema cealaltă: problemele de discutat în cerc restrîns devin publice - iar presa le speculează din plin. Partidele din arcul guvernamental, partide cu foarte multe non-valori pe metru pătrat dar de o disciplină moştenită din perioada în care slujeau la porţi comuniste, înregistrează rezultate cantitative, performanţe cu impact apreciabil în rîndurile alegătorilor, pe cînd opoziţia, cu foarte multe valori - somităţi în domeniile din care vin, lipsite totuşi de exerciţiu politic, nu reuşeşte întotdeauna să găsească o comunicare cînd se ivesc puncte de vedere divergente.

COMERCIANT, 42 de ani

Ideea generală este bună, cum s-au împăcat ei patru pentru scoaterea României dintr-un impas spre o stare pe care avem s-o considerăm pur europeană. Negăsirea unei soluţii vine deoarece anumiţi senatori şi deputaţi nu au pregătirea necesară şi nu ştiu să pună punctul pe i. Ei nu cunosc doctrina şi în Parlament se ocupă cu vrăjeala. Cum să ştie să iasă la liman, dacă nu sînt pregătiţi? Opoziţia să nu se mai bage, că ea nu ştie decît să zică invers: dacă tu, guvern, zici aşa, eu zic invers. Şi ce au făcut? N-au făcut nimic!

Adrian HALPERT - şef-secţie „Politică“ - *Evenimentul zilei*

Dacă ne referim la situaţia actuală din România, putem spune că disciplina de partid nu funcţionează aproape deloc. Avem atît exemplul coaliţiei guvernamentale, ai cărei membri au, deseori, ieşiri necontrolate, sancţionate apoi în delegaţii, comitete şi comiţii cît şi pe cel al alianţei de opoziţie, Convenţia Democratică, în cadrul căreia se manifestă, fără oprelişti, dorinţa fiecăruia de a deveni „şef“ - situaţie care erodează periculos şi permanent imaginea singurei alternative reale în societatea românească, la momentul actual. Un exemplu relevant în care disciplina de partid a avut un rol pozitiv este cel al senatorului PNŢCD Valentin Gabrielescu, care, după ce a exprimat unele opinii contrare celor ale conducerii partidului în Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, şi-a înaintat demisia fără a recurge la clasicele, deja, metode ale clasei politice româneşti, de contestare publică şi violentă a conducerii PNŢCD. Un exemplu contrar este situaţia actuală din PNL-CD unde Comitetul Director a decis suspendarea a cinci dintre membrii săi, care continuă să emită comunicate şi declaraţii de presă oficiale în numele partidului cu toate necesităţile aferente: siglă, ştampilă etc. Gestul celor cinci nu face decît să erodeze imaginea, şi aşa deloc roză, a partidului condus de avocatul Niculae Cerveni, transformîndu-l într-o comicărie ieftină.

LĂCĂTUŞ şomer, 53 de ani

În '90 m-am ocupat şi de politică, dar ştiţi că toate trec prin stomac şi cum stomacul e gol, nu prea-ţi arde de politică, deci partidele prea puţin m-ar interesa. Sper totuşi că or s-ajungă la o înţelegere, cît de cît. Cearta asta a lor e doar o spoială, e „la faţă“, şi, în rest, ei sînt prieteni între ei că, vorba ceea, se cunosc de ani de zile. Ei se ceartă, ei se-mpacă, sînt precum copiii cu părinţii, ca-ntr-o familie. Dar ar fi bine să ne acorde şi nouă o şansă mai dulce despre viaţă şi despre trai în general. Să facă mai multă politică practică în înţelesul bun al cuvîntului, să se creeze locuri de muncă şi siguranţă a zilei de azi şi mîine.

Făţu OPREA - redactor-şef adjunct Informaţii centrale *Rompress*

Aş începe cu o comparaţie: într-o sală de dans fiecare dansează parcă altceva, dar important e să fie în ritm, nu în discordanţă cu restul dansatorilor. Aşa e şi în politică. Dar legat de disciplină - lipsa ei e favorizată şi de lipsa unor reglementări generale. Exemplele sînt numeroase - un parlamentar din vechiul FSN se supără şi pleacă la „România Mare“. Dintr-o dată şi înainte de a deveni PRM partid parlamentar prin alegeri. Mutările de colo-colo din „supărare“ pot propulsa un partid în parlament. Intervine o întrebare la care ar fi trebuit să răspundă de mult trîmbiţata lege a partidelor: dacă eu, ca individ - ales pe-o listă a unui partid - dacă eu ştiam că, părăsind partidul ăla pierd şi postul de parlamentar, îmi mai permiteam să am idei personale? Dar nu există rigoare nicăieri, nici în doctrină, nici în partid, nici la nivelul vieţii parlamentare. Dacă ar exista rigoare ar exista şi disciplină.

ŞOFER, 30 de ani

Nu politica, decît banii ne interesează. Muncim prea mult şi n-avem timp de ziare şi nu mai citim decît **Gazeta sporturilor**. Acuma, oamenii politici sînt băieţi buni, e rău pămîntul că-i ţine. Nu, la vot nu cred că mai merg. Şi ce dacă s-ar alege unii şi mai răi? Ce-am putea să facem noi? Tot nimic. Sîntem prea mici.

Dragoş VIRTOPEANU, comentator politic *Timpul liber*

Opoziţia românească a funcţionat la începuturi nu neapărat pe baza unor doctrine politice ci pe baza unei ideologii: pornind de la obsesia anticomunistă - foarte explicabilă iniţial - care a funcţionat ca formă de disciplină. Era de neconceput în '90 ca un opozant de seamă să îndrăznească să se abată de la acest tip de discurs şi să propună o depăşire a acestei etape. Ideea de a depăşi această fază a cîştigat mai tîrziu teren; în momentul de faţă aproape s-a impus - anticomunismul şi retorica negativă rămînînd în plan secund. Disciplina şi înţelegerea din CDR au făcut loc, apoi, unei discipline de partidulete, orientate după nişte principii doctrinare ambigue. Acest fapt a contribuit în bună măsură la crearea unei imagini de ansamblu a unei opoziţii eterogene. Vedeţi că, în ciuda declaraţiilor de independenţă, nimeni nu-şi asumă riscul de a se desprinde. Convenţia e ca un acoperiş care se zguduie zdravăn. Membrii ei nu îndrăznesc însă decît un pas afară, un fel de „Hai să vedem dacă plouă!“ Şi, pentru că afară chiar plouă, ei se întorc destul de cuminţei la loc. Asta e o pseudo-disciplină. La celălalt pol politic străvechea disciplină a funcţionat în aceiaşi parametri, a fost o continuitate perfectă - şi ea a asigurat păstrarea puterii. Obsesia legată de posibilitatea de a pierde puterea într-un asemenea moment face ca disciplina pe care o impune un pact de guvernare să fie respectată formal. Disciplina PDSR-istă în sine este infailibilă!

A consemnat
Delia VERDEŞ

Fatalităţi

Pentru unii din liderii partidului de guvernămînt coaliţia cu gruparea naţională are un ce fatal. Ei se declară, **sotto voce**, „condamnaţi“ la această mezalianţă de împrejurări obiective: nu pot guverna fără voturile laturii narodnice a parlamentului, dat fiind că opoziţia a respins sistematic toate propunerile de „uniune naţională“, şi nu pot organiza alegeri anticipate, dat fiind că asta ar încetini ritmul reformei tocmai cînd el trebuie susţinut mai abitir ca să nu pierdem trenul integrării europene. Aşadar sub ghimpele opoziţie necooperante (auzi dumneata: opoziţie care să nu coopereze!) şi al jertfei patriotice (vom duce ţara spre Europa cu orice preţ, sprijinindu-ne, dacă e nevoie, pe umerii vînjoşi ai unor tîrgoveţi neaoşi pentru care Europa e un moft), sub acesti doi ghimpi deci, guvernanţii stau răzăşeşte la putere, triști dar inflexibili, plouaţi şi bătuţi de vînturi, dar dîrji în sărăcia, în nevoile şi în neamul lor. Valorificînd o tradiţie veche care merge de la „Pe-aici nu se trece!“ la „Noi de-aicea nu plecăm...“, cei loviţi de ghinionul puterii practică o „întepenire în post“ faţă de care „încremenirea în proiect“ a filosofului e un exerciţiu minor. Admit că nu le e uşor. Îmi pot închipui că dl Năstase are unele dificultăţi de adaptare cînd iese în public cu dl Funar şi mai ales cînd rămîne cu dînsul între patru ochi. Nici privirea blajină a dlui Gherman nu se va fi simţind în apele ei cînd se încrucişează cu ochiadele analfabete ale dlui Gavra. Şi asta încă nu e nimic. Dar imaginaţi-vă cum e să negociezi politic noaptea, în casa lui Ceauşescu din „Primăverii“, cu Ilie Verdeţ, Păunescu şi Vadim la masa tratativelor! Se sparie gîndul! Curat constituţional! **Basic Instincts** şi **Balul vampirilor** reunite! Cum să le fie uşor conducătorilor noştri? Nu se pot consola decît cu gîndul că nici nouă nu ne e uşor. Şi că, la rîndul ei, opoziţia e de asemenea ameninţată de astrul rece al fatalităţii.

Într-adevăr, şi Convenţia Democratică are, de la o vreme, un aliat dificil: Uniunea Democratică a Maghiarilor din România. Acest imprevizibil „cuibuşor de nebunii“ stîrneşte dezagreabile dileme. Să te lepezi de ei? Dar ce-o să zică Europa, minoritologii, ecologiştii şi americanii? Să nu te lepezi? Dar ce-o să zică boborul? Te mai votează el? Te mai crede că eşti patriot? Cum să fii, în acelaşi timp, „naţional-unitar“ şi „european-federal“? Nici experienţa acumulată în ultimii ani - aceea de a fi, în acelaşi timp, monarhist şi republican - nu ajută prea mult. Situaţiunea e, putem zice, critică. Ne îndreptăm spre o fundătură fatală, la capătul căreia am putea descoperi că, sfîşiată de lupte intestine, de dizidenţe mai mult sau mai puţin discrete şi de incompatibilităţi viscerale, Convenţia nu e decît o convenţie, o sumă de personalităţi puternice care „deconstruiesc“ împreună speranţa.

Lanţul fatalităţilor nu se opreşte însă aici. Iată, de pildă, cazul domnului preşedinte Ion Iliescu. Sînt destui care se declară nemulţumiţi de limitele, stereotipiile, nostalgiile, idiosincrasiile Domniei Sale. Dar - se grăbesc ei să adauge - altul mai bun n-avem. Trebuie să recunoaştem că e de meserie; ne place nu ne place, are

© C. Bumbuţ

cap politic: nu ne vinde ţara, o ţine stabilă şi trage toate sforile. Pe scurt, n-ai ce-i face: prezenţa lui la vîrf este fatală.

În replică, opoziţia înalţă şi ea „din cuţite şi pahară“ templul propriei ei, fatale, indigenţe. Dl Emil Constantinescu - zic unii, chiar dintre anti-guvernamentalii fideli, chiar dintre contra-cotroceniştii colerici - nu e o soluţie ideală. Nici prea amuzant, nici prea viguros, contaminat prematur de suficienţa liderului salvator, afişînd un aer binevoitor dar cam provincial, dl Constantinescu e simpatic, într-un registru cehovian, dar nu e chiar genul să te facă să mergi pe jăratec: Nu-ţi vine să-i încredinţezi toate grijile obştei şi să te culci, apoi, liniştit. O fi! - răspund vestalele destinului orb. Dar dacă nu el, atunci cine? Aveţi, mă rog frumos, altul mai acătării? Asta-i situaţia. Dl Constantinescu e contra-candidatul fatal. Omul nostru. Singurul. Bun-rău, nu mai contează: e garanţia marii schimbări; şi, oricum, e **altceva**, şi **altcineva** decît celălalt, decît „actualul“. La fel cum dl Iliescu e comparat, fatal, cu Ceauşescu, riscînd să se plafoneze în ideea că e mai bun ca el, dl Constantinescu e comparat, fatal, cu dl Iliescu, riscînd o plafonare asemănătoare.

Una peste alta, oriîncotro te întorci, dai de o fatalitate. Fatalitatea e materia primă a fiinţei naţionale, sosul vieţii noastre cotidiene, emblema noastră. Stăm sub fatalitatea ţărilor mici, a vecinilor răi, a conspiraţiei iudeo-masonice mondiale.

Clima e fatală, vechea nomenclatură e fatală, cenaclul „Flacăra“ e fatal. „N-avem ce-i face, oiţă bîrsană, asta-i situaţia!“ - iată doctrina testamentară a păstorului autohton, sfîrşitul care nu se mai sfîrşeşte al **Mioriţei**...

Andrei PLEŞU

© C. Bumbuţ

De la clanul ideologic la ideologia clanului (II)

Revoluţie sau nu („O revoluţie e reală în măsura în care nu e logică“, observase cîndva Camil Petrescu), ceea ce s-a petrecut în România în decembrie 1989 nu a însemnat doar prăbuşirea unui sistem sau răsturnarea unui regim; a fost, în egală măsură, dacă nu chiar în primul rînd, detonatorul unui seism social încă şi astăzi activ, deşi în forme mai puţin violente şi mai puţin evidente. Ideologia şi politica au fost - sînt! - doar ingrediente, în parte inevitabile, în parte comode soluţii de travestire spontană şi haotică, într-o gigantică şi încă neîncheiată mişcare socială. Sclerozată, întepenită în reguli, coduri şi norme a căror funcţionare nu mai era posibilă decît la nivelul aparenţelor, societatea românească a anilor ‘80 îşi inventase pentru a supravieţui un sistem paralel de reţele subterane, ajuns aproape la perfecţiune. Un imens cadavru animat de foşgăiala dinlăuntru; revoluţia a fost, în bună măsură, şi o revelaţie. Dispariţia bruscă, aproape instantanee, a „faţadei“ a dezvăluit proporţiile dezastrului; puţini au avut însă îndrăzneala ori tăria de a-l constata. Eliberată de „ordinea“ ce nu mai era decît un putred simulacru, o vitalitate socială detracată a început ori a încercat să-şi organizeze şi instituţionalizeze impulsurile. Vechea alcătuire socială s-a prăbuşit fără mare efort, lăsînd însă loc liber unei frenezii a dezordinii şi a fărîmiţării. Nimeni şi nimic nu a reuşit să coaguleze şi să filtreze energiile ieşite din matca decrepită a ordinii anterioare. Absenţa unor forţe ori a unor centre de selecţie şi aglutinare s-a tradus într-o nereuşită tentativă de recuperare parţială a unor formule şi modele extrase din experienţa istorică atît comunistă cît şi anterioară instalării comunismului, deşi toate erau lipsite de şanse în raport cu situaţia reală. S-a creat astfel un spaţiu de ficţiuni politice şi instituţionale, autonom sau aproape autonom faţă de realitatea socială.

Acest spaţiu este însă şi el alimentat, în forme specifice, de curenţii sociali a căror existenţă imprimă societăţii româneşti aspectul actual de confruntare între clanuri şi clientele în continuă confruntare pe axa unui mediocru şi înverşunat arivism.

Nu există, în România de astăzi, partid, grupare sau instituţie în care să nu funcţioneze regula „prost, dar de-al nostru“: este triumful absolut al cantităţii şi nu există nici o bănuială că la un moment dat cantitatea s-ar putea preface în calitate. Ideologia clanului a înlocuit clanul ideologic reprezentat de partidul unic, dar puternicul val de aer care a pătruns în asfixianta lume comunistă şi a făcut-o să se prăbuşească nu era, nu avea cum să fie, unul proaspăt. De la o familie dominantă s-a ajuns la familii ce-şi dispută nu doar întîietatea, ci şi componenţii, uitîndu-se totuşi că înainte de a fi „de-al nostru“ prostul e şi va rămîne ceea ce este: prost.

Mircea IORGULESCU

Legea bugetului s-a rezolvat vineri, la Tîrgu Mureş

♦ Dl preşedinte Gheorghe Funar este cenzurat de vicepreşedinţii săi ♦ Întîlnirea de la Atlanta este organizată de emigraţia maghiară din America ♦ Emigraţie care este foarte influentă în politica din SUA ♦ Acestea sînt opinii ale dlui Funar ♦ Convenţia Naţională, Unitară, Independentă şi Democratică din România ♦ Comitetul de Stat al Planificării de Piaţă Liberă

Dl Jànos Càrter, zis Jimmy

Şi de data aceasta, conferinţa de presă a Partidului Unităţii Naţionale Române a fost un spectacol savuros, justificînd aglomeraţia din sală. La întîlnirea de joia trecută, preşedintele partidului şi primarul Clujului a apărut încadrat de doi subordonaţi care dădeau impresia că au misiunea să îşi cenzureze şeful, pentru a nu relua declaraţii inflamate, de felul celor din scrisoarea către preşedintele Iliescu. Dnii Valer Suian (vicepreşedinte) şi Mircea Vâlcu (purtător de cuvînt) stăteau foarte aproape de superiorul ierarhic şi, din cînd în cînd, ori îi făceau semne discrete, ori interveneau rapid în mijlocul vreunei declaraţii a acestuia, pentru a o atenua.

Ca urmare, pînă ce a venit întrebarea inevitabilă despre întîlnirea de la Atlanta, organizată de fostul preşedinte Jimmy Carter, răspunsurile dinspre masa oficială au fost mai mult sau mai puţin monosilabice (**da, nu, se poate** etc.), sau alcătuite din propoziţii simple. Cînd a venit vorba de întîlnirea din Statele Unite, dl Gheorghe Funar a ieşit de sub controlul camarazilor de partid; a declarat că nici o oficialitate din patria noastră nu ar trebui să se ducă peste ocean la sfîrşitul săptămînii, deoarece iniţiativa aparţine cu siguranţă emigraţiei iredentiste maghiare care este extrem de numeroasă în Statele Unite ale Americii şi este foarte influentă în cercurile politice. După o privire în tavan, foarte **neoficială**, dl Suian a intervenit repede, pentru a salva ce mai poate fi salvat: **„Ei, da“**, a spus d-sa pe un ton conciliant, **„asta doar bănuim, nu putem şti cu siguranţă...“**

Intervenţie inutilă. Preşedintele PUNR a continuat în forţă, adăugînd că sfaturile d-sale nu au fost ascultate la timp şi, de aceea, consecinţele se pot vedea. Dacă politicienii aflaţi la putere ar fi fost de acord cu d-sa şi ar fi declarat imediat stare de necesitate la Odorheiul Secuiesc, acum am fi fost mult mai liniştiţi.

Aceeaşi personalitate politică, despre care cotidianul **Adevărul** susţine, folosind nişte înregistrări „inopinate“ dintr-o adunare a conducerii PUNR, că a primit sfaturi insistente să „se retragă pentru un timp şi apoi să revină în forţă“, a mai rostit, la televiziunea oficială, cîteva fraze din care rezultă, fără putinţă de tăgadă, că „România se află într-o situaţie mult mai gravă decît la începutul anului 1940“. Nu a adus prea multe argumente, dar nici nu mai era nevoie.

Legea Bugetului în patru ani şi jumătate

Uniunea Democratică a Maghiarilor din România are, după cum se ştie, adversari chiar în interiorul alianţei politice din care face parte. Aceştia provin din foştii „parteneri cu opinii diferite“, ca Partidul Alianţei Civice, ale cărui declaraţii extrem de dure de acum două săptămîni, cu privire la „ruperea relaţiilor“ cu UDMR, sunt binecunoscute. Mai nou, preşedintele CDR, ale cărui opinii au fost pînă acum cele mai îngăduitoare faţă de UDMR, fiind cvasi-identice cu cele din Alianţa Civică, a făcut o precizare de neînchipuit în urmă cu cîteva luni.

> **● Declaraţie a preşedintelui Convenţiei Democratice din România, dl Emil Constantinescu ● Joi, 9 februarie 1995**
> „Colaborarea Convenţiei Democratice din România este condiţionată de o declaraţie clară şi fără echivoc a conducerii UDMR, prin care aceasta să se angajeze ca, în toate acţiunile sale, să respecte Constituţia şi legile ţării. Pentru că o declaraţie care ar însemna respectarea Constituţiei înseamnă şi respectarea articolului 1, deci a caracterului naţional, unitar al statului român şi respectarea legilor ţării, înseamnă că nu pot fi construite structuri administrative în afara cadrului legal. Dacă UDMR nu va consimţi la elaborarea şi difuzarea unei astfel de declaraţii clare, desigur că, în continuare, colaborarea cu Convenţia Democratică nu mai este posibilă.“

De altfel, toate partidele din alianţa condusă de dl profesor Constantinescu nu au avut altă obsesie decît **problema naţională**. Ne aducem aminte de prea puţine apariţii publice din ultima perioadă, care să fi avut alte motivaţii. Întîlnirea prim-ministrului Nicolae Văcăroiu cu partidele de opoziţie, în care s-a discutat despre un buget gata alcătuit, a avut doar un caracter decorativ, fiind pornită din optica binecunoscută a **dialogului constructiv**, conform căreia pluralismul politic ar avea drept consecinţe pe plan economic nişte discuţii de felul celor din Comitetul de Stat al Planificării, doar ceva mai animate şi ceva mai respectuoase. Astfel, discuţiile despre un buget care are îndeajuns de multe capitole foarte importante din punct de vedere politic (ele nemaiputînd fi **interpretate**, ca în cazul cine ştie cărei acţiuni propagandistice „importante pentru sufletul neamului“), s-ar putea să fie foarte scurte, într-un Parlament care urmăreşte dezbaterile şi nu prea. Şi, de această dată, promisiunea guvernului de a preda Legea Bugetului „înainte de termen“, cel tîrziu pînă la sfîrşitul lunii februarie 1995, să fie îndeplinită. Încă o **garanţie de seriozitate**, de reţinut pentru discursurile în faţa alegătorilor.

Iosif Constantin Drăgan, preşedinte de onoare şi simplu cetăţean

Nu are nici un rost să vorbim aici despre aniversarea sărbătorită vineri, 10 februarie, în sala din Dealul Mitropoliei, în prezenţa tuturor personalităţilor marcante ale politicii româneşti, sau, cel puţin, în prezenţa tuturor celor favorabile arcului guvernamental. Comemorarea împlinirii celor cinci ani de la formarea Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională (în care jumătate era, în 1990, Frontul Salvării Naţionale) a fost transmisă în direct la radio şi la televizor, astfel încît cuvîntările au putut fi audiate de la Dorohoi pînă la Turnu Severin. Cotidianul oficios **Vocea României** a reprodus integral, pe o pagină întreagă, alocuţiunea preşedintelui României, intitulată **Privind înapoi cu mîndrie**. Deci, nu mai este nimic de spus.

Ar fi, însă, de formulat cîteva nedumeriri legate de altă aniversare, cea a **Uniunii Vatra Românească**, transmisă vineri seara, la ora 20, de telejurnalul cel mai întins al programului unu al televiziunii române. Nelămuririle nu sunt legate direct de politica televiziunii. Iar reproducerea din caseta care urmează nu precede o cronică TV.

> **● Text citit pe programul unu al Televiziunii Române, vineri, 10 februarie la ora 20, în deschiderea emisiunii informative „Actualităţi“ ● A fost însoţit de imagini filmate la festivitatea de la Tîrgu Mureş, consacrată aniversării creării Uniunii Vatra Românească şi la spectacolul oferit de cenaclul „Totuşi iubirea“, al revistei cu acelaşi nume, condus de Adrian Păunescu, senator, prim-vicepreşedinte al Partidului Socialist al Muncii.**
> „În mesajul dlui Ion Iliescu, adresat Uniunii Vatra Românească la cinci ani de la înfiinţare, se exprimă încrederea că generoasa activitate culturală şi civică depusă în slujba apărării şi promovării valorilor naţionale, va contribui la cultivarea unui climat deschis în relaţiile interumane, în spiritul bunei înţelegeri şi conviețuiri între toţi cetăţenii ţării. Au rostit alocuţiuni dnii Adrian Năstase, **preşedintele Camerei Deputaţilor**, Nicolae Văcăroiu, **prim-ministru al Guvernului**, Valeriu Tabără, **ministrul Agriculturii şi Alimentaţiei**, Gheorghe Funar, preşedintele Partidului Unităţii Naţionale Române, Corneliu Vadim Tudor, preşedintele Partidului România Mare, Adrian Păunescu, prim-vicepreşedinte al Partidului Socialist al Muncii, Victor Surdu, preşedinte PDAR, Zeno Opriş, preşedintele executiv al Uniunii Vatra Românească. Au fost citite mesaje din partea **Senatului României**, a **Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia**, şi a lui Iosif Constantin Drăgan, preşedinte de onoare al Uniunii Vatra Românească.“

Sublinierile din caseta de mai sus ne aparţin. Din cîte ştim noi, Uniunea Vatra Românească a fost o organizaţie din care s-a format Partidul Unităţii Naţionale Române, pe vremea preşedinţiei actualului **independent** Radu Ceontea. Legătura dintre cele două organizaţii este marcată chiar şi de emblema PUNR, cvasi-identică în comparaţie cu cea a Vetrei; pînă acum, nimeni nu a negat această legătură, ci, dimpotrivă, ea a fost un amănunt cu care liderii PUNR s-au mîndrit întotdeauna. Despre ultimele declaraţii ale PUNR în problemele relaţiilor inter-etnice s-a scris şi s-a vorbit atît de mult, încît nu are nici un rost să mai reluăm aici chestiunea.

În aceste condiţii, este mai mult decît curioasă prezenţa personalităţilor ale căror funcţii publice au fost subliniate în caseta de mai sus. Această prezenţă (şi nu e vorba doar de o simplă prezenţă, ci şi de luări de cuvînt) marchează o apropiere de ideologia care este proprie Vetrei, PUNR, dar şi PRM şi PSM. Deci, o apropiere a **Camerei** (ceea ce este imposibil de conceput despre un for alcătuit din partide diferite), a **Guvernului** (care, iarăşi, este alcătuit din partide diferite, aliate, dar nu **identice** - măcar în teorie), a **Senatului** şi a unei **Biserici** care, din cîte am înţeles, ar trebui să se afle deasupra frămîntărilor politice atît de lumeşti.

Dar, pînă la urmă, asemenea concluzii destul de grave sunt trase dintr-o relatare a unui post de televiziune, fie el şi **naţional**. Este posibil să auzim nişte dezminţiri din partea forurilor ale căror nume le-am subliniat, sau chiar din partea televiziunii. Se poate ca personalităţile acelea să se fi dus la Tîrgu Mureş în nume personal. Ca simpli cetăţeni.

Radu Eugeniu STAN

Economie

De Bruxelles ne desparte şi un decalaj moral

1 februarie '95: au fost semnate acordurile de la Bruxelles. România **s-a asociat** Uniunii Europene.

E mult şi, totuşi, puţin. Mult - în sensul că nu-i totuna să priveşti un campionat european la televizor sau să te afli în arenă. Noi am fost admişi în arenă. Puţin - pentru că întrecerile nici măcar n-au început. Se mai aud încă ecourile imnurilor cîntate la festivitatea inaugurală.

Va fi o competiţie dură, pe care putem s-o cîştigăm ori s-o pierdem. De rezultatul final depinde dacă secolul viitor ne va găsi în interiorul acestei mari comunităţi economice, avînd drepturi depline în Uniunea Europeană, sau vom fi toţi la porţile ei, cu statut de asociere.

Polonia şi Ungaria au luat startul încă de anul trecut. România, Cehia, Slovacia şi Bulgaria li s-au alăturat de cîteva zile. În anii ce vin, spre această cursă cu miză preponderent economică vor fi aţintiţi ochii întregii lumi. Într-o primă etapă, de acomodare, Europa de Est îşi va deschide treptat pieţele pentru mărfurile din cele şase ţări desprinse din fostul C.A.E.R. În a doua etapă condiţiile vor fi mai aspre. Mărfurile din Vest vor primi undă verde pe pieţele din Est, unde vor concura produsele autohtone. Fabricatele româneşti - pentru că soarta lor ne interesează - vor rezista în competiţia cu produsele Uniunii Europene numai dacă vor fi cel puţin la fel de bune. Şi dacă vor avea preţuri competitive.

... Aşadar, ni s-a acordat lovitura de începere. Să recunoaştem însă: nu ne-am pregătit bine pentru acest moment.

După 16 decembrie '89, cînd s-a tras la Timişoara, ţara devenise un cazan sub presiune. Explozia s-a produs în 22, la Bucureşti. În cîteva ore au dispărut toate instituţiile pe care se sprijinea vechiul regim: partidul comunist, guvernul, corpul legiuitor. Apoi, la fel de fulgerător, s-au prăbuşit planul de stat şi centralizarea excesivă a economiei. Nu au fost înlocuite însă tot atît de repede cu instituţii noi, nu au apărut în timp util legi şi obiceiuri noi. Trecerea la un alt tip de economie, care să asculte de piaţă, s-a înscris într-un proces îndelungat, ce nu s-a încheiat încă. Şi nici nu dă semne că se va încheia prea curînd. De cinci ani vorbim despre privatizare, restructurare, lichidarea blocajului financiar, dar în nici unul dintre aceste tuneluri nu vedem încă vreo lumină.

Nu e momentul să judecăm dacă lungirea bolii e cauzată de erori de guvernare sau o datorăm terenului extrem de accidentat în care ne mişcăm, cu prea multe obstacole de trecut. Acum ne interesează rezultatele. Mai exact: să stabilim unde sîntem şi ce avem de făcut pentru a cîştiga cursa acestui final de secol în Europa.

De Vest ne despart ziduri înalte: nivelul tehnologic, productivitatea muncii, calitatea produselor, standardul de viaţă. Iată redutele! Nu ne va fi uşor să le cucerim. Desigur, asocierea implică şi avantaje. Vom primi ajutoare din partea Uniunii Europene, va creşte volumul investiţiilor străine, dar în cele mai multe împrejurări va fi nevoie să ne ajutăm singuri. Să arătăm cine sîntem şi ce putem.

Dincolo de decalajele tehnologice şi financiare, cu care avem de luptat, ne mai stă în cale şi un mult prea înalt prag psihologic. Pornim în această cursă dură fără ca moralul majorităţii populaţiei să fie cel optim. S-a produs, la noi, un fenomen grav: pentru că bunăstarea atît de aşteptată a întîrziat prea mult să devină realitate, visul s-a spulberat. În locul lui a apărut dezamăgirea şi oamenii şi-au pierdut elanul. Apăsaţi de necazuri zilnice, de teama de şomaj şi de grija că într-o zi nu vor mai putea să facă faţă diferenţei enorme dintre salariile africane şi preţurile europene, nici nu mai vor şi nici nu mai pot să privească mai departe de „acum“. Viitorul nu-i mai interesează. Un fals pragmatism, promovat de grupuri cu orizont limitat, îi determină - cu deosebire pe tineri! - să se agaţe cu dinţii de prezent, într-o disperată preocupare de a-şi asigura „imediat“ un minim necesar pentru supravieţuire. Cum să alergi într-o cursă atît de grea cu oameni descurajaţi şi deprimaţi?!

REDAREA SPERANŢEI este bătălia pe care n-o mai putem amîna! Dacă şi acest moment va fi pierdut... un alt tren probabil că nu va mai trece prea curînd prin gara noastră.

Antrenamentul moral nu-i o chestiune de cîteva zile sau de cîteva luni. Va fi nevoie de răbdare, de acţiuni pe termen lung, pregătite cu inteligenţă şi înţelepciune. Am putea începe însă, imediat, prin a clădi o nouă concepţie despre export. Pentru că, în prima etapă a **asocierii**, pieţele Uniunii Europe se vor deschide pentru mărfurile noastre. Cum am fost noi obişnuiţi să procedăm? Ani la rînd am practicat cea mai neeconomică formulă: constituirea de secţii pentru export, încadrate cu personal de elită, care să lucreze pentru străinătate. Mai ales pentru Vest, unde exigenţa e mai mare. Piaţa internă de consum nu conta. Dar cum procedează acest Vest cînd vrea să cumpere mărfuri din alte zone? Se uită în vitrinele de pe pieţele acestor zone. Rareori sînt cumpărate mărfuri de la firme dintr-o ţară cu un comerţ intern neatractiv. Sau dacă totuşi un astfel de pas este făcut, înseamnă că au fost intuite posibilităţi de cîştig unilateral. Noi, cu secţiile noastre de export, din fabricile româneşti, nu am fost obişnuiţi să avem grijă de vitrinele de-acasă. Din acest motiv ne-a fost întotdeauna greu, dacă nu imposibil, să ne valorificăm avantajele comparative şi să facem exporturi profitabile. Privind, acum, către Europa de Vest, să ne întoarcem privirea şi către comerţul nostru intern. Am cîştiga de două ori. Europa (şi nu numai ea) ar deveni atentă la mişcările de pe piaţa noastră internă. Iar populaţia, simţindu-se respectată, ar căpăta un moral mai bun.

Adrian VASILESCU

Spaimele de uz electoral

Chiar din 1990, „forţele“ care pierduseră partida în ziua fugii lui Ceauşescu (şi e vorba de o parte a Securităţii, o parte a armatei şi o parte a miliţiei) au început să ne prezică tot felul de nenorociri (ne invadaseră spionii, masoneria, „cumpărătorii“ pămîntului strămoşesc, ciuperca neagră şi crima occidentală) şi să ne avertizeze că în scurt timp nici n-o să ne mai pese de reformă pentru că vom avea de apărat ţara şi de învins duşmanii care vor să o sfîrtece. Strigătele de spaimă şi strigătele de război, completate cu o abilă stimulare a adversităţii de tip stalinist între cele două tabere aflate pe scena politică au lărgit sistematic „culoarul“ pe care „foştii“ s-au îndreptat direct spre Parlament, beneficiind întîi de toate de dăruirea cu care Opoziţia şi Puterea s-au discreditat reciproc înainte de a fi reuşit să fie altceva decît „noţiuni în mişcare“. Acum, partidele care şi-au făcut loc în conducerea ţării numai pentru că, între alegerile din mai '90 şi cele din septembrie '92, guvernanţii şi antiguvernanţii s-au mulţumit să-şi pună unii altora bete în roate aşteptînd următoarea legislatură fără să înţeleagă pe ce lume trăiesc, aceleaşi partide se împăunează cu stabilitatea ţării şi ne pretind să le mulţumim că România nu s-a dezintegrat. Normal ar fi să ne întrebăm cine a ameninţat, la drept vorbind, în ultimii ani, graniţele şi pacea, democraţia şi statul de drept? Cine ne-a îndemnat săptămînă de săptămînă „să-i alungăm din ţară pe unguri“, să ne întoarcem la „patrioticul“ „treceţi Prutul!“, să „punem la punct“ forurile occidentale, să ne credem atît de tare un „popor ales“ încît să-l plîngem cu „lacrimi naţionale“ pe Ceauşescu şi să-i trecem prin foc şi sabie pe cei care l-au răsturnat de la putere, fie ei simpli manifestanţi disperaţi sau politicieni bine păziţi şi bine distribuiţi în viitoarele „roluri ale tranziţiei“? Cine, deci, şi-a consolidat poziţiile de „apărător al neamului“ împingîndu-ne la încăierări, învinovăţindu-ne pentru săptămîna de consens care a făcut posibilă execuţia cuplului dictatorial, sfătuindu-ne să devenim contrarevoluţionari, să fim mereu pregătiţi de luptă şi să lăsăm mereu deoparte problemele restructurării economiei? Cine a „trasat“ direcţiile de acţiune ale minorităţii maghiare, de vreme ce publicaţiile extremiste transformate în publicaţii parlamentare şi apoi în publicaţii guvernamentale scriau, cu ani în urmă, unde anume va ajunge UDMR şi cum vor deveni democraţii victime ale strategiei separatiste? Unde s-a menţinut viu şi s-a umflat zi de zi „pericolul instabilităţii“ dacă nu în birourile de redactori şefi-senatori ori de preşedinţi de partid-primari ardeleni, acolo de unde astăzi ar trebui să ni se pară că s-au făcut „eforturi imense şi curajoase“ pentru a se „menţine“ pacea şi integritatea naţională? Marcată decenii de-a rîndul de spaima faţă de „marele frate de la răsărit“, psihologia românului e extrem de sensibilă la astfel de „provocări patriotice“. Numai că între psihologia românului care se uită la televizor (ori citeşte din cînd în cînd cîte un ziar) şi psihologia oamenilor politici (pentru care e absolut obligatoriu să nu cadă de două ori în aceeaşi capcană) ar trebui să existe - măcar în privinţa perceperii pericolelor reale, altele decît pericolele de uz electoral - o diferenţă semnificativă. Din păcate, dacă ea există, nu putem fi siguri că poate fi contabilizată în favoarea clasei politice. Dimpotrivă, reacţiile şi contrareacţiile acesteia sînt - cînd e vorba de minorităţi, de spaime separatiste, de inflamări antioccidentale -, mai ridicole decît cele ale cetăţenilor majoritari sau minoritari, mai confuze decît ale reprezentanţilor presei, mai ineficiente decît ale oaspeţilor străini demnitari sau raportori ai unor organisme europene. Indiferent de care parte a baricadei s-au aflat pe cînd antimaghiarii ajunşi azi la putere se temeau de justiţia revoluţionară, liderii noştri politici cîntă, în ultima vreme - chiar dacă pe voci diferite -, în corul dirijat de extremişti. Reprezentanţii Convenţiei Democratice o fac pentru că se află în competiţie electorală unii cu alţii, miniştrii o fac pentru că portofoliile lor depind de votul partidelor aliate şi nu de opţiunea şefului statului sau a conducerii PDSR, partidul care se numeşte încă majoritar (deşi a pierdut controlul în planul politicii interne şi e pe cale să eşueze - boicotat de propriii parteneri - în acţiunile diplomatice vitale pentru viitorul său politic) o face pentru că nu mai are încotro. De fapt, în timp ce extremiştii ţipă şi acuză doar pentru a-i înspăimînta pe ceilalţi, „moderaţii“ şi „toleranţii“ se întrec să ţină isonul „apărătorilor“ stabilităţii pentru că le este îngrozitor de frică. Nu de unguri, de autonomizare, de amestecul lui Jimmy Carter ori de „judecata“ Consiliului Europei, ci de rezultatele scrutinului din 1996 şi de „obstacolele“ care se înalţă pe pista de start. Problema minorităţii a devenit, din păcate, singura sursă de cîştig electoral pentru toate partidele, pentru că redresarea economiei, consolidarea instituţiilor democratice, prestigiul clasei politice sînt capitole la care toată lumea a pierdut şi pe care nimeni nu mai îndrăzneşte să mizeze. Convenţia Democratică a înţeles, în sfîrşit, că nu va fi ridicată pe soclu pentru că a „stat deoparte“ şi nu şi-a „murdărit“ mîinile într-o alianţă cu PDSR iar PDSR a înţeles, în sfîrşit, că a ales varianta cea mai rea dintre toate relele care-i stăteau la îndemînă în toamna lui 1992. Şi unii şi alţii ştiu că eşecul reformei îi înscrie, automat, în tabăra „trădătorilor democraţiei“ şi că nu le mai rămîne, în acest an preelectoral, decît să se asigure că nu vor fi acuzaţi de conlucrare cu... „adepţii dezmembrării ţării“ sau de toleranţă faţă de ... Budapesta. Şi totuşi, cu cît opozanţii şi majoritarii se întrec să se delimiteze de UDMR şi să semneze declaraţii de „apărare a Constituţiei, graniţelor şi stabilităţii“, cu atît cele trei partide care le împing din urmă îşi înteţesc atacurile, lipind eticheta de „trădători ai intereselor naţionale“ şi pe fruntea Convenţiei Democratice şi pe aceea a „principalului“ partid de guvernămînt. Emil Constantinescu şi Ion Iliescu sînt înghesuiţi în aceeaşi oală de comunicatele lui Funar; Nicolae Manolescu şi Adrian Năstase îşi iau aceleaşi „măsuri de precauţie“ mizînd pe întîietatea luărilor de poziţie şi pe radicalismul faţă de programul UDMR; Corneliu Coposu decide aşa cum ar fi decis Ion Gavra, adică interzicînd reprezentantului PNŢCD să participe la un seminar pe tema minorităţilor, organizat de un organism neguvernamental dar american. Preşedintele CDR urmăreşte doar să-i contracareze pe preşedintele PAC pentru a putea mai apoi ocupa „coltul“ ringului în meciul cu preşedintele ţării; preşedintele PDSR trebuie să-l înfrunte „cu măsură“ pe şeful executivului pentru a-l apăra de ochii lumii pe şeful statului; preşedintele PNŢCD se simte obligat să întărească poziţia alesului său pentru prezidenţiale plusînd în atitudinea antimaghiară ca urmare a „provocării“ venite de la PAC; UDMR „înaintează“ mînă în mînă cu adversarii politici din cabinetul Văcăroiu, sperînd că PUNR şi PRM vor trece linia de sosire a alegerilor viitoare pe un loc fruntaş, care să asigure perpetuarea „chestiunii naţionale“ şi transformarea conflictelor interetnice dintr-o noţiune folosită în exces de politicieni într-una... „trăită de mase“. Cui să-i mai pese, deci, de drepturile minorităţilor şi de necazurile majorităţii, de privatizare şi de nivel de trai, de bugetele locale şi de integrarea europeană, de învăţămîntul care se degradează, de convingerea celor tineri că şansa lor stă în emigrare şi de obstinaţia cu care mai vîrstnicii se întorc spre „binele ceauşist“?

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Cele 100 de zile de acum cinci ani

Vineri, 10 februarie 1995, ziarele au fost obligate să „sărbătorească“ aniversarea unei cifre rotunde de la constituirea fostului CPUN, anunţînd „sesiunea de comunicări“ pe această temă ce urma să se desfăşoare la Camera Deputaţilor. **Jurnalul naţional**, pentru care membrii primului organism politic bazat pe pluripartidism au fost adevăraţi „ucenici-vrăjitori ai democraţiei româneşti“, acceptă că aniversatul CPUN s-a dovedit un „experiment interesant de democraţie informală, aflat undeva la intersecţia între un parlament clasic - fără a avea legitimitatea acestuia, - o Agora fără greci, dar cu mulţi limbuţi - şi o scenă în care actorii jucau rolul propriei lor vieţi“. „Sub tutela lui Caragiale“, aici „s-au afirmat cîteva dintre personalităţile autentice ale vieţii politice“ (urmează un pomelnic de şase nume din care nu lipseşte primul dintre premiaţii **Vremii** şi **Cronicii române**), „au strălucit meteoric“ scriitori şi artişti, „s-au acoperit de ridicol contele Zambra Iosipescu şi alţii. Aici s-a făurit sula de stă acum în coasta preşedintelui Iliescu, aici şi-au găsit gloria «golanii» din Piaţa Universităţii, s-au spus vorbe de duh sau prostii pur şi simplu“. Amestecul „de entuziasm şi naivitate, de cunoaştere şi idealism, de pragmatism şi compromis pentru a da la iveală un prim proiect de societate democratică în România“, amestec obţinut în „laboratorul CPUN“ rămîne, scrie **Jurnalul naţional**, „o reţetă despre care putem spune că n-a fost rea deloc. Dar deloc“. Născută ceva mai tîrziu decît suratele sale revoluţionare, publicaţia de 100 de lei şi format redus îşi permite deci să vadă şi partea bună a lucrurilor, „păcat“ pe care **România liberă** continuă să-l treacă la capitolul „crime neocomuniste“. Sub titlul „Bîlciul anunţat al unei aniversări“ o echipă formată din Simona Popescu şi Daniel Uncu acuză şi prezice: „Astăzi la Camera Deputaţilor va avea loc şedinţa aniversară a cinci ani de la constituirea Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională. Au fost invitaţi toţi foştii «parlamentari», în frunte cu Dumitru Mazilu, cel care, în ianuarie 1990, anunţa - de pe turela unui tanc - sloganul «sînge pentru sînge». Bineînţeles că Ion Iliescu îşi va flutura omniprezentul zîmbet şi va demonstra auditoriului că, pînă la urmă, democraţia originală a fost «implementată» cu succes în România. Mai mult ca sigur, însă, că festivismul aniversării va fi «colorat» de polemici inevitabile între cei care au rămas în barca Puterii şi cei care au plecat, de voie sau de nevoie“. Autorii celor 17 rînduri au o vizibilă preferinţă pentru expresia „mai mult ca sigur“. Ei au greşit însă cu mult calculul orelor de «show», radiotelevizat de care am avut parte la aniversarea CPUN. Şi dacă în loc de trei ore (cîte ne „dăruia“ **România liberă**) au fost opt, şi nici „bîlciul“ n-a fost chiar un „show“, ajungem, din aproape în aproape, la nimic altceva decît la convingerea că „evoluţia statului pe loc“ e periculoasă la un ziar care-i judecă pe alţii că nu merg înainte. **Cronica română** nu se sfieşte să anunţe, pe prima pagină, că e vorba de o „aniversare democratică“, întrucît CPUN, „acest prim parlament (provizoriu) al ţării, deşi structurat ad-hoc, a marcat un moment important de trecere de la unipartidismul specific totalitarismului, la o conlucrare între mai multe formaţiuni politice nou constituite“. **Adevărul** se aliniază şi el acestui din urmă punct de vedere: „CPUN-ul a oferit pasiunii politice un cadru cît de cît organizat şi, mai ales, un spaţiu închis şi bine delimitat. În 7 sesiuni plenare, CPUN a elaborat 68 de decrete-legi, majoritatea corectînd aberaţiile dictaturii din care tocmai ne eliberaserăm“. Cît despre şedinţa solemnă dedicată aniversării, ea a alunecat, după cum constată Rodica Ciobanu în cotidianul citat, „De la nostalgie la glumiţe şi plictis“. Şeful statului - „obligat să plece la prînz“ – a acordat totuşi un microinterviu ziaristei de la **Adevărul**, înainte de a-i lăsa pe Radu Cîmpeanu şi Ion Mînzatu „(obosiţi) să prezideze peste o sală pe jumătate goală“. Alesul naţiunii ne împărtăşeşte, cu această ocazie, două adevăruri fundamentale: 1. „Toţi ne schimbăm. Nimeni nu stă pe loc. Se schimbă conjuncturile, se schimbă climatul politic. Fiecare zi ne îmbogăţeşte sau ne plafonează. Dar eu cred că fiecare dintre noi în aceşti 5 ani de zile a acumulat o experienţă mai mare decît într-o viaţă“; 2. „Eu am o teorie. Istoria nu poate fi judecată. Nimic nu este scutit de erori, de greşeli, mai ales într-o perioadă aşa de tumultuoasă. Fiecare dintre noi, dacă am relua istoria poate am proceda mai bine“.

Relatînd în **Curierul naţional** despre şedinţa festivă organizată pentru a evoca „parlamentul celor 100 de zile“, Irinel Rădulescu scrie: „Ca şi atunci, ieri consensul nu a fost obţinut decît într-un singur punct - **CPUN a fost temelia parlamentelor viitoare şi a instituţiilor care s-au născut**“. Spre deosebire de alte cotidiane, **Evenimentul zilei** s-a eliberat de obsesia consensului: „Ion Iliescu riscă să devină o Sandra Brown a românilor. Domnia-sa a lansat ieri, la aniversarea CPUN, o nouă carte «Revoluţia trăită»“ - consemnează (cu îngrijorare) Marcela Feraru şi Bogdan Iacob. Schimbînd macazul atacurilor antiprezidenţiale pe o „demascare“ a plecăciunilor semnate de alt condei, reporterii cotidianului **Ziua** „foarfecă“ documentarul TV prezentat parlamentarilor la festivitatea dedicată aniversării CPUN: „Pentru Dionisie Şincan şi Televiziunea Naţională, Ion Iliescu este o statuie a calmului şi înţelepciunii“. De unde se vede că şeful statului se înşeală: nu toţi ne schimbăm; adulatorii de profesie nu se schimbă nici cînd se transferă în interes de serviciu în tabăra demolatorilor de tranziţie ori - preocupaţi brusc de fenomene paranormale - „filează“ spiritul celei mai celebre autoare de literatură de consum pe traseul Casa Scînteii - Palatul Cotroceni (**E.Ş.**)

De jur împrejur...

Interesul

Paradoxul devenit evident în anii care au urmat războiului rece este cel al neînsemnătăţii adversităţii ideologice în relaţiile dintre ţări. Confruntarea dintre alianţele celor două sisteme a fost înlocuită cu conflicte violente pe care comunitatea internaţională încearcă să le monitorizeze, adică să le împiedice să implice noi armate şi teritorii. Războiul rece zăvorîse oameni în ţări în care ei nu mai vroiau să trăiască şi închisese popoare în structuri statale pe care ele le simţeau străine. Democraţie şi autodeterminare au fost cerinţele sub care s-a prăbuşit comunismul, dar lupta pentru aceste idealuri e departe de a prevesti un sfîrşit fericit. Nici o forţă externă nu poate face pace în Bosnia (la fel ca în Orientul Mijlociu sau în Afganistan) cît timp cei care ţin mîna pe trăgaci consideră că e mai profitabil, mai plăcut, să-ţi omori adversarul decît să discuţi cu el posibilităţile de convieţuire pe acelaşi teritoriu.

Iluzia că victoria Occidentului democrat va duce de la sine la victoria democraţiei în toate ţările eliberate de sub dictatură s-a risipit ca un vis. În timpul războiului rece alianţa occidentală susţinea şi sprijinea dictatori oribili pe motivul că aceştia luptau împotriva comunismului. Acum alianţele şi ajutoarele se ordonează mai sincer, conform liniilor de forţă ale intereselor economice. Puteri industriale, ţările dezvoltate depind de piaţa materiilor prime, de libertatea circulaţiei mărfurilor şi pînă la un punct a persoanelor. Această libertate s-au grăbit s-o apere în războiul împotriva Irakului, unde desigur faptul că Saddam Hussein era şi este un tiran a contat ca argument, dar e greu de susţinut că emirul Kuweitului sprijinit de forţele internaţionale este un conducător democrat. Recent, preşedintele Clinton s-a luptat ca un leu pentru a oferi un mare împrumut Mexicului, într-un moment de criză care ameninţa să scape de sub orice control. S-a luptat şi, cînd un Congres ostil i-a refuzat cererea, a găsit un fond care nu depindea de aprobarea aleşilor poporului şi a dat Mexicului 20 de miliarde de dolari. Comentatorii se tot întreabă dacă prin acest gest Clinton a rezolvat sau a amînat criza şi tot discută cîte probleme s-ar fi rezolvat în Europa postcomunistă dacă aceste ţări ar fi putut beneficia de o generozitate asemănătoare. Aşa e, dar Statele Unite au o lungă graniţă comună şi acorduri cu Mexicul nu cu Bulgaria.

Intelectualii francezi scriu manifeste tulburătoare despre situaţia din Bosnia, dar autorităţile sînt preocupate de ceea ce se întîmplă în Algeria, de riscurile prin care trece fosta metropolă pe măsură ce conflictul dintre guvernul dictatorial şi grupurile islamice înarmate se înteţeşte. Desigur, politicienii francezi, care şi ei sînt intelectuali, ar dori să se alieze cu cei „buni“, cu cei care vor să apere democraţia. Dar „bunii“ scriu la ziar, nu au centre de antrenament şi armate. Aşa că se vor alia cu cei care promit că vor face ordine. Dezordinea înseamnă pentru Franţa cel puţin un milion de emigranţi.

Conflictul dintre principii şi interese este evident în cazul Rusiei. Principiul ar fi că Rusia ar trebui să devină o ţară democratică, dar nu cu riscul ca imensul ei arsenal distructiv să ajungă de izbeliţe şi să poată fi folosit de orice luptător pentru independenţă, oricît de eroic ar fi acesta.

Interesele determină politica marilor puteri faţă de alte mari puteri cum ar fi China şi Japonia, precum şi faţă de state care vor să intre în acest joc: Coreea de Nord, Iranul. Acolo unde nu există interese, sau nu mai există interese, masacrele se pot desfăşura nestînjenit: ca în Ruanda, ca în Siberia, ca în atîtea locuri uitate de reţelele mondiale de televiziune.

De obicei, politicienii care se folosesc de o criză pentru a inflama pasiunile populare, ei dobîndind astfel un loc superior în ierarhie, calculează prost mutările înainte. Ei cheamă la împotrivire, la distrugerea fizică a duşmanului, sperînd totuşi că adversarul se va speria de discursuri, sau că organizaţiile internaţionale vor face ceva pentru a preîntîmpina un conflict deschis. Dar adversarul are şi el politicieni care ştiu să cheme la luptă în numele unor înalte idealuri, iar mecanismele internaţionale de pace de abia dacă sînt capabile să asigure un armistiţiu pentru schimbul de prizonieri.

Nimeni nu poate fi judecat pentru opiniile sale, susţine un principiu democratic, dar cînd prevalează opiniile extremiste nu mai este respectat nici un principiu. A discuta la nesfîrşit despre imoralitatea cu care marile puteri îşi urmăresc interesele n-are nici un sens, dacă nu sînt delimitate cu luciditate şi inteligenţă propriile interese economice, politice şi nu în cele din urmă morale.

Magdalena BOIANGIU

Lumina stelei ce-a murit ne urmăreşte încă

Sechelele totalitare ne marchează în continuare modul de a gîndi, nu numai în refuzul de a accepta o constrîngere, dar şi în libertăţile pe care ni le îngăduim. Spectacolul politic la care participăm sau asistăm se joacă, încă, după un text (de sertar) scris în perioada dictaturii comuniste. Cel puţin în perioada pe care am trăit-o ca adult, intrarea în partidul comunist nu se făcea prin opţiune liberă. Nimeni nu-ţi punea pistolul la tîmplă şi nu-ţi vîra carnetul de membru în buzunar cu de-a sila, însă reglementările ierarhiei sociale de atunci, niciodată încadrate în vreo lege, ci formulate în decizii departamentale, te puneau în faţa unei opţiuni fără alternativă. Nu poţi fi angajat în presă dacă nu eşti membru al partidului comunist. Nu poţi ocupa nici o funcţie de conducere în administraţie dacă nu eşti membru de partid. Nu ai dreptul să rîvneşti la titlul de doctor în ştiinţă dacă nu ai carnetul de membru în buzunar. Reglementările departamentale asigurau un control de conştiinţă aproape total. Dorinţa de a conduce nu este în toate cazurile o veleitate, poate să fie vorba şi de-o vocaţie în căutarea unui limbaj social. Unora nu li se potriveşte nici o funcţie de execuţie, personalitatea se exprimă optîm în postura de comandă. Ca să accezi la comandă, ai nevoie de carnetul de membru. Sigur că poţi rămîne unde te afli în ierarhie, dar costurile sînt mari, prin frustrare ele ajung la nevroză.

Drama cea mai mare au trăit-o tehnocraţii, ei şi-au găsit mai uşor supapele de evacuare a eventualelor mustrări de conştiinţă. Accesul la meseria rîvnită era şi el condiţionat de înregimentarea formală în partidul comunist. Socotită un segment al propagandei, cultura a fost şi ea supusă controlului politic. În momentul în care îmi pregăteam angajarea în presă, simţind că acolo e locul meu, mi s-a cerut să intru în partid. Am făcut-o (în 1973 concesia nu părea ieşită din comun, nu aveai senzaţia că treci printr-o cumpănă) cu jenă, dar fără să-mi supun conştiinţa la prea mari îndoieli. Mai tîrziu, i-am admirat pe aceia care au avut luciditatea să vadă mai departe decît mine şi care au renunţat la vocaţii, refuzînd orice compromis.

Fratele meu a rîs atunci de mine, dar mai tîrziu s-a lovit de aceleaşi reglementări oculte. El era cadru didactic universitar. Cînd s-a pus problema să treacă la gradul de lector, în spiritul unei ierarhii profesionale universal valabile, i s-a cerut doctoratul. Fratele meu a început să-şi pregătească lucrarea de doctorat, dar a constatat, cu puţină vreme înainte de a veni momentul s-o susţină, că reglementările departamentale ocult au o anexă obligatorie, cu toate că nu era stipulată în nici o lege a ţării: ca să susţii doctoratul trebuie să fii membru al partidului comunist. Mie îmi fusese mai simplu să obţin carnetul, eram student, iar studentul nu era socotit, încă, un intelectual. Lui i-a fost mai greu: partidul comunist avea deja prea mulţi intelectuali în rîndul lui, în evidenţe erau număraţi şi activiştii care primeau diplome fără să se prezinte la examene. Partidul comunist hotărîse să păstreze treaz spiritul de clasă şi a fixat un procentaj pentru muncitori, ţărani şi intelectuali. Fratele meu a trebuit să aştepte doi ani pînă cînd a fost primit în partid, şi-a susţinut doctoratul şi a devenit, într-un tîrziu, lector.

Disciplina de partid ne obliga pe toţi să stăm la coadă, în antecamera partidului, să nu mişcăm în front, atîta vreme cît eram cotizanţi şi să aşteptăm să fim daţi afară atunci cînd simţeam că sila ne sufocă. Protocolul excluderii era încă mai umilitor decît aşteptarea în antecameră.

Probabil că toate aceste umilinţe, care ne-au tăvălit conştiinţa mai bine de patruzeci de ani, ne-au marcat pentru alţi patruzeci de ani. Acum nimeni nu te obligă să intri în vreun partid. Îţi poţi vedea liniştit de meseria ta, ai suficiente alternative, te prinde şi vertijul de atîtea posibilităţi, fiecare refuz însemnînd o frustrare. Iar frustrarea, o ştim deja bine, duce la nevroză. Cu toate acestea, lumina stelei ce-a murit ne urmăreşte încă. Intrînd într-un partid, ne asumăm o politică de grup. Cînd grupul hotărăşte, prin votul majorităţii, o strategie, avem obligaţia s-o respectăm. Aşa cum nimeni nu ne constrînge să aderăm la grup, în baza unor convingeri şi interese, nimeni nu ne forţează la compromisuri. Dacă amendamentele proprii nu sînt însuşite de grup, nu rămîn decît două alternative: fie te supui deciziei majoritare şi nu prelungeşti disidenţa în afara grupului, fie te elimini din grup, cu toate consecinţele care decurg de aici. Românul, însă, persecutat de ierarhii, nu se supune decît instanţei proprii. El vrea să facă disidenţă în propriul partid, fără să-şi pună problema că este cazul să-l părăsească atunci cînd descoperă grave diferenţe de ideologie sau de strategie, ba chiar se simte obligat să-şi facă publice diferendele, socotind că orice abatere de la libertatea absolută ne întoarce în lumea totalitară. Românul disident nu vorbeşte în nume propriu, el se face un soi de exponent al partidului de care se dezice. Dacă i se cere demisia i se pare absurd. Cînd e chemat la ordine, face apel la democraţie. În fine, cînd ruptura nu mai poate fi prevenită, trece senin într-o altă grupare politică. Cei mai mulţi dintre românii care fac politică nu înţeleg rostul ierarhiei pe lume şi se arată incapabili de subordonare. Tocmai de aceea, disciplina de partid li se pare o idee de extracţie totalitară. Ei ies dintr-un partid mai greu decît au intrat.

Val CONDURACHE

ALEXANDRU SASU
Vicepreşedinte al Partidului Democrat

Mica indisciplină şi marea supunere

Felul cum este respectată disciplina de partid este un lucru important (după cum viaţa a dovedit-o) într-un partid cu o structură democratică: despre membrii săi se ştie că au aderat în mod liber şi se presupune că au făcut-o pentru că îi acceptă programul şi sînt de acord cu soluţiile propuse pentru înfăptuirea lui. Aptitudinile dovedite în dinamica realizării acestui program ar trebui să determine o eventuală carieră politică şi nu devotamentul faţă de o persoană sau un grup de persoane. Legătura dintre disciplină şi cariera politică e mai directă decît pare la prima vedere; pentru că actele şi declaraţiile oamenilor din prim plan determină într-o măsură mult mai mare percepţia produsă de un anumit partid, percepţia despre eficienţa lui politică: nu este de presupus că o formaţiune politică incapabilă să-şi disciplineze propriii membri va izbuti să determine o acţiune coerentă cînd este sau cînd va fi la putere.

Partidul Democrat este deosebit de sensibil la problema disciplinei, deoarece însăşi constituirea sa a decurs dintr-un act de indisciplină. Noi considerăm că acest act de indisciplină a aparţinut celor care au părăsit Congresul. Dar sciziunea a avut istoria ei. De la bun început, FSN nu a fost un grup solidar: controversele au dus la o primă ruptură, chiar în 1991, cînd s-a desprins Grupul 20 Mai. Discuţiile nu erau doar cele fireşti între oameni diferiţi care caută soluţii, devenise evident că ne despart nişte principii, probleme de concepţie. Noi am crezut că transparenţa poate clarifica multe şi am fost primul partid care am invitat presa la şedinţele Comitetului director: nu pentru a-i obliga pe oameni să tacă, ci tocmai pentru a-i obliga să vorbească faţă de cei care pot transmite mesajul lor către alegători. L-am invitat şi pe preşedintele Iliescu la o asemenea şedinţă, dar dînsul a refuzat să vină în prezenţa gazetarilor şi pentru mulţi acest refuz a rămas un semn de întrebare. În timpul alegerilor locale, grupul Dumitraşcu-Solcanu-Văcaru a părăsit conducerea partidului, dar după obţinerea unui procentaj mulţumitor au revenit. Consider, de asemeni, că era un act de indisciplină faptul că senatorii FSN nu susţineau guvernul FSN. Toate aceste tensiuni au explodat la Congres cînd s-a discutat un anume punct din statut: cum se alege candidatul la preşedinţia ţării. Cei care, ulterior, au alcătuit PDSR doreau un singur lucru: Ion Iliescu să fie candidat la preşedinţie. Or, o asemenea propoziţiune nu putea figura într-un statut. N-a fost o despărţire între doi oameni, cum s-a tot spus; cei o sută douăzeci şi ceva de oameni care au fost învinşi de o majoritate de o mie două sute de voturi au ieşit din sală.

Desigur, problema respectării hotărîrilor majorităţii are o mulţime de aspecte specifice şi nu puţine disfuncţii. Un vot majoritar nu asigură automat şi calitatea deciziei. Teoretic, toţi sîntem de acord să discutăm cît mai mult pînă la adoptarea unei hotărîri, practic se discută tot atît de mult şi după, şi, din păcate, se şi acţionează altfel decît s-a decis. Faptul că senatorul Predescu a votat alături de PDSR împotriva colegului său de partid şi a deciziei luate de noi toţi, cînd s-au ales membrii Consiliului de administraţie ai FPP, nu este un act de indisciplină şcolărească, ci o acţiune care favorizează degringolada acestor instituţii, cu un rol important în procesul de privatizare. Trecerea la adversar în speranţa dobîndirii unor avantaje se dovedeşte adesea iluzorie. Şi la adversar funcţionează o disciplină, o ierarhie, concurenţii de acolo îşi aşteaptă rîndul şi nu vor să susţină un „transfug".

Toţi ştiu cît de nefastă poate fi o disciplină a constrîngerii şi mai ştiu că un om poate avea dreptate împotriva tuturor. De aceea, noi ne străduim să oferim fiecăruia o ambianţă propice în care să-şi expună convingerile. Domnul Predescu a refuzat de fiecare dată. Recent, la Vîlcea, organizaţia locală PD a propus în unanimitate excluderea preşedintelui Consiliului judeţean şi a primarului. Cei doi au venit la Biroul Executiv şi însuşi acest fapt trezeşte simpatie, o prejudecată favorabilă. Nimeni nu vrea ca oamenii de valoare să plece din partid şi noi considerăm că opinia fiecărui om este importantă. A plecat la Vîlcea o comisie care a analizat cu atenţie situaţia şi va lua o hotărîre. Domnii Baltazar şi Dijmărescu nu ne-au dat această şansă.

Indisciplina din partid reflectă în general starea de indisciplină din ţară, care continuă un comportament din timpul dictaturii: fiecare fura cîte puţin, supunîndu-se în fapt tuturor constrîngerilor sistemului. Şi acum, fiecare încearcă să-şi exprime personalitatea în mici ieşiri temperamentale, acceptînd - de facto - marile nedreptăţi, încălcările legii, viaţa grea, felul cum este condusă ţara.

Disciplina de partid în România postcomunistă

● Revoluţia din Decembrie 1989 constituie cea mai gravă abatere de la disciplina de partid din istoria comunismului în România.

Deşi PCR număra la acea dată cca. patru milioane de membri, nu au fost semnalate nici o iniţiativă individuală sau colectivă a membrilor de partid pentru a împiedica prăbuşirea comunismului şi înlăturarea de la putere a partidului unic.

● Deşi revoluţia a învins şi sistemul comunist s-a prăbuşit, comuniştii au rămas la putere. Sacrificarea provizorie a sistemului a fost preţul conservării poziţiilor influente a foştilor lideri comunişti în noile instituţii ale tranziţiei.

● Deşi comuniştii au rămas la putere, ei au început construirea economiei de piaţă şi a sistemului pluralist în România. Ei au optat pentru această cale întrucît au considerat că este cea mai potrivită pentru salvarea naţională (adică în România) a idealului comunist.

● După cinci ani de tranziţie se poate aprecia că acest obiectiv a fost atins. Reconstruirea socialismului în România a început. Actul de naştere al acestui proces îl constituie „Acordul cvadripartit" semnat în ianuarie 1995.

● Se poate spune deci că, deşi în decembrie '89 milioane de comunişti au trădat sistemul, după cinci ani de zile disciplina de partid a fost de fapt respectată. În ciuda faptului că URSS, Tratatul de la Varşovia şi CAER au dispărut, reconstituirea socialismului este la ordinea zilei în România. Nimeni nu o poate împiedica şi pe zi ce trece, pas cu pas, acest lucru se înfăptuieşte sub privirile confuze ale opoziţiei democratice.

● Tranziţia a dezvăluit deci o dimensiune înainte nebănuită a disciplinei de partid. Ea părea a fi doar o condiţie fundamentală a vieţii de zi cu zi a partidului. Acum este evident că ea este o dimensiune istorică şi asigură perenitatea idealului comunist dincolo de prăbuşirea provizorie a sistemului.

● Cît priveşte celelalte forţe politice apărute după decembrie 1989, caracteristica lor esenţială o constituie tocmai **indisciplina de partid.**

● Cele mai importante evenimente politice care marchează evoluţia partidelor politice din România post-comunistă se datorează unor cazuri de **indisciplină crasă de partid.** Sciziunea PNL şi apariţia aripii tinere liberale, decantarea aripii reformiste în cadrul FSN şi ruptura între preşedintele Ion Iliescu şi Petre Roman, părăsirea Convenţiei Democratice de către PNL Câmpeanu, recenta sciziune a aripii Mohora din PSM şi multe alte dezvoltări în cadrul formaţiunilor politice apărute în România post-comunistă au reformulat în mod obsesiv dilema disciplinei în raport cu autoritatea existentă sau deschiderea spre alternative desprinse de trecut.

● Principala dificultate în calea asigurării unei minime discipline de partid în partidele politice existente la ora actuală în România constă în **tensiunea dintre autoritate şi legitimitate.** Foarte adesea ceea ce este legitim nu are încă autoritate iar modalităţile de reconstituire a autorităţii au fost departe de sensurile legitimităţii specifice democraţiei. Nu întîmplător disciplinarea prin mineriadă s-a impus ca o modalitate locală în România post-comunistă.

● Ar putea exista trei nivele la care disciplina de partid s-ar putea reconstitui: existenţa **proiectului strategic** pe baza căruia România să revină în matca sa istorică; existenţa **maşinii de partid** prin care viaţa politică să capete continuitate şi eficienţă şi **lideri charismatici.**

● Este greu de afirmat existenţa în România a unui partid care să poată pretinde că dispune măcar în general de primii doi factori. Cît priveşte al treilea factor, toate partidele politice din România suferă de faptul că sînt conduse de prea mulţi lideri charismatici. Puţini dintre ei sînt însă preocupaţi de elaborarea şi susţinerea coerentă a unui proiect strategic sau de construirea şi utilizarea unei maşini de partid.

● **Fenomenul sciziunii** constituie forma obişnuită a evoluţiei partidelor politice din România. Din această cauză, viaţa de partid este dominată de adulaţie, invidie şi jocuri „ocultice" în raport cu acei lideri emanaţi de revoluţie sau care au parvenit în politică blamîndu-i pe primii.

● Se poate constata că politicienii din România, deşi au irosit mult timp pentru a realiza alianţe şi unitate, au folosit mult mai multă energie pentru sciziuni.

● Confuzia şi irosirea care au rezultat din cei cinci ani de tranziţie vin tocmai din măcinarea permanentă a forţelor politice. La prima vedere, această măcinare este atitudinea unanim împărtăşită de politicieni faţă de disciplina de partid. Poate că politicienii ar face mai bine să-şi recunoască lipsa de vocaţie pentru această existenţă tipic şi tradiţional comunistă. Ei ar putea încerca să-şi îndrepte atenţia şi să-şi dedice energia către ceea ce s-ar putea numi **„disciplina faţă de interesul public".** Abia atunci o nouă eră a demagogiei politice ar putea începe.

Iar în politică dacă demagogie nu e, nimic nu e...

Dorel ŞANDOR

VIOREL SĂLĂGEAN
Senator PUNR

„Sînt disciplinat cînd sînt bine informat”

Stimate domnule senator Viorel Sălăgean, ce ne poate spune despre disciplina de partid un „rebel“?

Viorel Sălăgean: Că ea reprezintă în primul rînd un contract, unul moral, care se realizează între coechipieri, oameni care aderă la doctrina unei formaţii politice - şi sper că o fac de bună voie, chiar dacă dintr-o doză de interes: pur politic, cultural, material, sentimental etc. Contract bi-univoc, ce presupune obligaţii şi drepturi şi de o parte şi de alta. Dacă un membru de partid este obligat moral să fie disciplinat, acţionînd în direcţia de înaintare a partidului, totodată şi acesta trebuie să se simtă responsabil, să nu-şi schimbe direcţia ameţitor, în aşa fel încît individul să fie turtit de această ameţeală, incapabil să mai ştie dacă face parte din partidul în care s-a înscris ori s-a pomenit, brusc sau pe nesimţite, într-altul. Am face o gravă eroare dacă am apropia, în plan politic, disciplina de obedienţă. S-ar pierde, astfel, şi puţinul pe care l-am cîştigat după revoluţie - libertatea de exprimare. Ea presupune şi libertatea de a avea dubii (în situaţii concrete) şi pe cea de a fi nedumerit, de a nu fi de acord, neapărat şi în orice împrejurare şi, mai ales, presupune libertatea de a contrazice cu argumente. Dacă n-avem curajul să ne comportăm în acest mod - e mai bine să nu devenim membri de partid, indiferent de ce culoare, şi să ne apropiem de politică numai la vot.

Cum funcţionează aceste libertăţi în PUNR?

Viorel Sălăgean: Ar fi bine să se ştie că PUNR este un partid la care au aderat persoane cu o capacitate profesională demnă de luat în seamă; avem şi noi, ca toate partidele, o elită din care, însă, paradoxal şi nu prea, preşedintele nu face parte. Ierarhic se află în frunte dar nu în elită: dl Funar este, se poate spune, o aberaţie a partidului nostru. Lucrul apare şi mai evident dacă observăm că în statut este stipulat limpede dreptul de a avea altă opinie decît cea oficială şi de a o rosti public fără să aduci atingere programului general al partidului. Cînd am intrat în PUNR, imediat după ultimele alegeri, am cerut să se introducă special această precizare şi am fost susţinut - fiindcă trecusem, ca mulţi alţii, printr-o experienţă - partidul comunist, care şi pe mine m-a marcat, desigur, dar nu în toate perioadele la fel de dur. Am făcut parte din organizaţia de presă şi edituri, iar mediul intelectual de acolo - mă gîndesc de pildă la şedinţele de partid de la **România literară**, de la **Contemporanul** - n-a putut fi sufocat, îngenunchiat cu totul, chiar în timpurile cele mai grele. Sigur, acest mediu de presă a fost, în peisajul general, o meandră stranie dar... a putut să existe. Ei bine, dacă atunci erau posibile discuţiile, controversele, nu văd de ce aş deveni obedient acum. Tocmai această experienţă m-a făcut să-mi pledez dreptul la opinie; nu renunţ la libertatea cîştigată, n-am sentimentul că încalc disciplina de partid, mai ales că stilul dezbaterilor deschise este promovat şi de alţii. Cîteva filiale puternice ale PUNR - Satu-Mare, Maramureş, Sălaj - au introdus acest spirit de efervescenţă benefică, luînd în serios dreptul garantat de statut.

Ajungînd în ultima vreme, pînă la contestarea liderului de către propriul său partid?

Viorel Sălăgean: E un rezultat previzibil, reacţie la irascibilitatea dlui Funar, care ne aduce mari deservicii. Aici nu cred că e vorba de disciplină; se nasc situaţii care logic nu se pot accepta: cum adică, un partid poate să aibă opinii numai prin liderul său? Rolul disciplinei apare precumpănitor în momentul deciziei politice, în plan legislativ mai ales, sau în planul unei atitudini civic-politice, cum a fost cea faţă de UDMR. Legea învăţămîntului sau a privatizării, de pildă, care - de asemenea au şi semnificaţii politice majore - se discută, se supun la vot în grupul parlamentar, iar ralierea la punctul de vedere majoritar exprimat (şi dezbătut anterior, cum precizam) nu este semn de obedienţă ci de disciplină responsabilă. În cazuri de asemenea importanţă, exprimarea opiniilor se face în numele partidului. Altfel, s-ar crea o „stare de înaripare“, care ar duce la dezagregarea instituţiei politice. Chiar standardele europene la care aspirăm implică rigoarea în politică: disciplina e un element al acesteia.

PUNR se află acum la guvernare, într-o alianţă de partide. Cum se îmbină stilul propriu cu disciplina celorlalţi - mai exact spus, cea a alianţei?

Viorel Sălăgean: Trebuie să se fixeze, întîi de toate, o platformă comună cu cîteva obiective foarte clare: cum are de gînd să acţioneze alianţa în perimetrul deciziilor economice, sociale, în relaţiile interpartinice, cu opoziţia, în relaţiile cu minorităţile, faţă de integrarea în organizaţiile europene ş.a.m.d. Totul să se bazeze pe corectitudine şi limpezime: să nu existe conflicte de interese sau doctrinare. Or, la noi, alianţele se fac şi se desfac peste noapte. Nici pregătire prealabilă, nici fundamentare ideologică. În ideea să treacă legea privatizării în masă aşa cum o gîndeşte guvernul, cu o lună înainte de sesiunea parlamentară, partidul de guvernămînt a bătut palma cu PUNR. N-a fost să fie aşa: a apărut un rebel! PUNR a făcut această convenţie, dar n-a transmis mesajul către membrii de partid. Cînd sînt informat am o disciplină conştient asumată, nu dedusă, nu prinsă din zbor, nu transmisă la telefon. Iar celei impuse prin ordin nu-i dau ascultare: nu vreau să-mi dau acordul la experienţa PCR, foarte bine actualizată. De ce? Cei care au bătut palma cu partidul de guvernămînt pe o chestiune politică, făcînd un aranjament chipurile secret, au sacrificat, practic, structura doctrinară a partidului care este, în esenţă, una de factură neoliberală. S-a abdicat, atunci, de la preceptele de privatizare pe care chiar PUNR le-a lansat. A fost momentul cînd m-am hotărît să acţionez de unul singur cu argumente profesionale care nu puteau fi atacate.

Se spune tot timpul că partidul de guvernămînt nu confundă membrii PUNR cu liderul lor, dar pe un indisciplinat (cazul dvs.) îl tratează la fel cum îl tratează dl Funar. De ce credeţi că se întîmplă asta?

Viorel Sălăgean: Pentru că partidul de guvernămînt are tot interesul să ducă la bun sfîrşit acea convenţie prin care a reuşit să înregimenteze foarte subtil PUNR, ducîndu-l spre o doctrină unitară şi, poate, pînă la urmă, şi spre un partid majoritar care ar asigura o conducere mai lejeră, dar nu şi un exerciţiu democratic de talie europeană. „Rebelii“ incomodează.

Cînd apar scindări într-un partid, celelalte formaţiuni comentează faptul cu satisfacţie neascunsă (un fel de „du-i, Doamne la Ploieşti“) convinse că în cazul lor, lucrurile nu se vor petrece la fel. De unde această siguranţă?

Viorel Sălăgean: Din viziuni puerile asupra vieţii politice. Naturale, pînă la un punct, pentru o ţară în care experienţa democratică are nu 5 ani, cum ne place să credem, ci puţin peste 2, iar doctrinele politice nu sînt încă structurate.

Cum apreciaţi din acest punct de vedere UDMR?

Viorel Sălăgean: Ca pe o formaţie care-şi joacă bine rolul politic profesional propus. În 26 dec. ‘89, cînd **Adevărul** a publicat programul UDMR (apărut, deci, mai întîi într-un ziar românesc!) am fost surprins să constat claritatea cu care erau expuse scopurile şi cît de coerent se constituise doctrina (între 22 şi 26 dec. ‘89!). Cînd avuseră timp?, m-am întrebat. Ea nu prea s-a schimbat de atunci, UDMR are o bătaie bine strunită, de partid îndelung pregătit. Cu toate că nici aici nu lipsesc liderii cu fantezie debordantă, cu obsesii şi încrîncenări păgubitoare. PUNR - născut în condiţiile specifice primăverii 1990 din Ardeal - este un partid de replică la acţiunile UDMR, care-i adesea agresiv şi, prin unele obiective, reprezintă chiar un pericol. Dar existenţa UDMR nu se poate ataca juridic: cum să scoatem în afara legii un partid constituit? Cînd vom discuta legea partidelor, vom putea schimba lucrurle, aplicînd alte criterii de asociere, stipulînd, de pildă, „pînă la criteriul etnic“; creăm condiţii noi şi vedem ce posibilităţi de exprimare specifice îşi găseşte UDMR, într-un climat democratic riguros, legal.

Politicianul român şi mingea

Pe stadioane, demnitarii comunişti îşi refuzau plăcerea de a ronţăi seminţe de floarea-soarelui sau de bostan. O crispare bătoasă domnea la tribuna oficială, împreună cu teama activiştilor de a nu semăna prea tare cu muritorii de rînd de la peluză. Relaţia cu sportul a capilor regimului trecut n-a avut nici o legătură cu scandările galeriei, cu huiduielile şi cu fluierăturile. Puterea a născut dispreţ şi, mai ales, poftа de a nu lăsa nimic nedirijat. Personajele din zonele înalte ale ierarhiei de partid au transformat cluburile în propriile lor jucării, iar competiţiile în uriaşe farse, regizate grosolan. Răfuielile şi rivalităţile din culisele Comitetului Central au ajuns să fie tranşate pe terenurile de fotbal, unde jucătorii şi arbitrii împrumutaseră comportamentul marionetelor. Ceauşescu însuşi, rudele sale şi servitorii cei mai fideli, de la miniştri şi pînă la prim-secretari de judeţ, au practicat cu patimă acest inedit joc de societate. După cartelarea pîinii, era vorba, în fond, de cartelarea circului. O vreme, spre acea perioadă s-a privit cu jenă. Dar slăbiciunea politicianului român pentru sport n-a mai răbdat să fie ignorată.

În primele zile ale anului ‘90, grupările şi federaţiile sportive s-au îndepărtat cu o grabă vinovată de demnitarii care le asiguraseră protecţie şi prosperitate. Implicarea politicii în sport a fost pusă la zid şi executată fără milă. Valentin Ceauşescu, cel care ţinuse în braţe echipa Steaua, a fost izgonit din Ghencea chiar de oamenii care-i mîncaseră din palmă. La Dinamo, nimeni n-a mai vrut să audă de Tudor Postelnicu, ultimul ministru de Interne al lui Ceauşescu, patronul neoficial al clubului. Echipa din Scornicesti, F.C. Olt, şi echipa Miliţiei, Victoria Bucureşti, au fost desfiinţate peste noapte, fiind tratate ca nişte balauri ai sportului românesc. Luni de zile, în toate ramurile sportive şi la toate nivelurile, s-a vorbit doar despre onoare şi apolitism. Această atmosferă vădea, de fapt, o uriaşă culpabilitate colectivă.

Începînd cu toamna lui ‘90, lumea sportului şi mai marii zilei au reînceput să-şi facă ochi dulci. Idila s-a înfiripat repede, pentru că politicienii preţuiesc lucrurile aducătoare de voturi şi florile la butonieră. Un şir de adunări generale ale federaţiilor a prilejuit numeroase dueluri între oamenii politici, pentru ocuparea posturilor de preşedinţi onorifici. Prezenţa în sport a unora dintre cîştigătorii acelor dispute a fost efemeră, precum cea a lui Dinu Patriciu în fruntea Federaţiei Române de Baschet. Deputatul liberal a fost demis la nici un an de la investire, fiind acuzat de total dezinteres. În cele mai multe cazuri, însă, mariajul dintre sport şi politică s-a dovedit durabil. Adrian Năstase, preşedintele executiv al PDSR, preşedinte al Camerei deputaţilor, se simte minunat în postura de preşedinte de onoare al Federaţiei Române de Tenis. La fel şi Viorel Cataramă, în rolul de preşedinte executiv al aceleiaşi federaţii. Oliviu Gherman, preşedintele PDSR, preşedinte al Senatului, onorează cu prezenţa sa Federaţia Română de Bridge, aflîndu-se în vîrful ierarhiei. Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naţionale, a acceptat titlul de preşedinte de onoare al Federaţiei Române de Şah, iar consilierul prezidenţial Dan Iosif nu s-a dat în lături de la a conduce Federaţia Română de Box. Şi asta după ce în februarie ‘94 Petre Roman, preşedintele Partidului Democrat, a fost îndepărtat de oamenii ringului de la conducerea federaţiei. Moda preşedinţilor de onoare aleşi dintre politicieni a atins şi alte sporturi. Federaţia Română de Scrimă i-a dăruit acest rol lui Alexandru Mironov, ministrul Tineretului şi Sportului, iar Federaţia Română de Hipism i-a oferit acelaşi titlu lui Sergiu Nicolaescu, senator PDSR. Un însemnat rol în sport, pe măsura celui din politică, joacă şi Radu Câmpeanu, care este preşedinte de onoare al Federaţiei Române de Hochei pe Iarbă. O adevărată bătălie se dă în lumea fotbal-tenisului. În vreme ce Adrian Năstase, liderul partidului cu cea mai bună reprezentare în Parlament, domină Federaţia acestui sport, Viorel Hrebenciuc, secretarul general al Guvernului, şi Miron Cozma, liderul minerilor din Valea Jiului, conduc Liga Română de Fotbal-Tenis, un organism rival Federaţiei.

Fotbalul este, însă, sportul care îl farmecă mai tare decît oricare altul pe politicianul român. Viorel Hrebenciuc este preşedintele Consiliului de administraţie al clubului Steaua, iar Corneliu Vadim Tudor, preşedintele PRM, face parte din acelaşi organism. La Dinamo, după o tentativă eşuată de privatizare a clubului, s-au întors generalii. George Ioan Dănescu, secretar de stat, prim-adjunct al ministrului de interne, ocupă funcţia de preşedinte al Consiliului de administraţie, în vreme ce Dan Matei Agathon, ministrul Turismului, este simplu membru în acest consiliu. Iubirea premierului Văcăroiu pentru echipa din Giuleşti a făcut ca Rapid să redevină club departamental, din luna ianuarie a acestui an. Cum gruparea de lîngă Podul Grant se află sub tutela Ministerului Transporturilor, Aurel Novac, deţinătorul portofoliului, a devenit preşedinte de onoare. Interesant este că în săptămînile din urmă, prim-ministrul şi-a pierdut ceasuri întregi, în fiecare zi, pentru definitivarea schemei de organizare a clubului Rapid. Altfel, dl Văcăroiu a rupt-o cu trecutul. Cînd merge pe stadion, în Giuleşti, îşi astîmpără emoţiile de microbist ronţăind seminţe. De obicei, de floarea soarelui.

Filip FLORIAN

Pîlnia disciplinei de partid şi activistul Stamate

Va veni o zi în care vom înţelege că două din cele mai mari descoperiri ale umanităţii, care trebuie admirate fără rezerve ca fiind condiţia *sine qua non* a eficienţei oricărei activităţi, sînt: **disciplina de partid** şi echivalentul ei mecanic, **pîlnia.**

Captînd şi canalizînd, fără pierderi, toate energiile lichefiate haotic într-un spaţiu ideologic închis, **disciplina de partid** ca şi **pîlnia**, pentru lichidele neîncărcate ideologic, sînt singurele mecanisme inventate de om care pot face, în mod miraculos, **să meargă ceva fără motor.**

Va veni o zi în care vom înţelege atracţia fascinantă pe care pîlnia disciplinei de partid a exercitat-o asupra lui Stamate, în momentul în care acest cetăţean, turmentat de absurdul incipient modernist al vieţii, a avut revelaţia ispăşirii haosului prin pîlnie, bucurie căreia i s-a dedicat total, pînă la sfîrşitul vieţii, ca un bun şi adevărat activist.

Va veni o vreme în care vom înţelege că simbolul societăţii pluripartite, şi deci pluridisciplinate, nu va mai fi nici zvastica, nici secera şi ciocanul, ci doar o simplă şi elegantă **pîlnie.**

Prima şi ultima dată cînd scriitorul, compozitorul şi juristul din Urmuz s-au întîlnit în aceeaşi persoană pentru a-şi mărturisi această angoasă, a fost momentul în care un glonţ a trecut prin toţi trei deodată.

Eugen VASILIU

PSIHOLOGIA DE TEMNIŢĂ ŞI

Oliviu GHERMAN, preşedinte PDSR, preşedintele Senatului
Radu VASILE, senator, purtător de cuvînt al PNŢCD
Vasile SECĂREŞ şi Vladimir PASTI - Grupul „Un viitor pentru România"
Alin TEODORESCU, director IMAS, preşedintele Fundaţiei Soros

Andrei Pleşu: Disciplina de partid e pentru noi un subiect vechi, de natură să stîrnească amintiri neplăcute. Şi totuşi, e un subiect încă actual, pe care ne-am hotărît să-l dezbatem într-o formulă care mi se pare reprezentativă. Avem, aşadar, de o parte liderul principalei formaţiuni de guvernămînt, de partea cealaltă un reprezentant al celui mai puternic partid de opoziţie şi, alături de ei, membrii a două grupuri care s-au constituit ca grupuri independente - Grupul pentru Dialog Social şi Grupul Un viitor pentru România.

Pentru început, aş spune că sînt trei tipuri de raporturi înăuntrul unor colectivităţi politice. Unul este cel al solidarităţii guvernamentale - eu însumi m-am ciocnit prima dată cu acest concept în 1990. Ce înseamnă, de fapt, solidaritatea guvernamentală şi ce raporturi ar fi între aceasta, disciplina de partid şi disciplina de cartel electoral, de alianţă politică? Mie, de exemplu, mi s-a explicat la momentul cu pricina că nu am dreptul, ca membru al unui cabinet, la manifestări de autonomie. La rîndul meu, am explicat colegilor mei că solidaritatea guvernamentală n-are sens decît dacă e una obţinută prin dezbatere şi nu una ordonată. Dar toate acestea ţineau de o etapă romantică iar acum observ că solidaritatea guvernamentală e înţeleasă cu totul diferit. Cît despre disciplina de partid propriu-zisă, ar fi de pus în discuţie cîteva probleme: întîi cine decide, care este perimetrul ei de manifestare, la ce nivel se hotărăşte ea? Am fost adesea puşi în situaţia să vedem că acte de indisciplină sînt semnalate la vîrf şi, ca să luăm cazul concret al vicepreşedintelui PNŢCD Valentin Gabrielescu, ce instanţă judecă o astfel de „deviere" de la linia partidului? Pînă unde disciplina de partid poate intra în conflict cu propria-ţi demnitate şi pe de altă parte, pînă unde poate ea contrazice principiile statului de drept, care sînt oricum mai tari decît principiile de etică politică? Pentru că am pomenit de vîrf şi de bază, remarc, pe de altă parte, că există tendinţa să se facă o delimitare artificială între lider şi partid. E tot mai frecventă afirmaţia „sînt unii lideri care comit excese, dar asta nu pune în discuţie partidul". Cine-i partidul? Care este reprezentativitatea unui lider cînd e vorba de o doctrină de partid sau de un comportament politic? Făcînd un pas înainte, ajungem la problemele legate de existenţa unei alianţe. Pînă unde funcţionalitatea unei coaliţii politice trebuie susţinută, cu ce preţ, pînă unde solidaritatea unei alianţe electorale rămîne în limitele tolerabile ale statului de drept şi ale principiilor democraţiei? Aş spune că există pe piaţa politică românească un fenomen caracteristic, în jurul căruia se învîrte de fapt această problemă: există o dezamăgitoare indisciplină de partid la nivelul opoziţiei, respectiv al Convenţiei Democratice - a cărei ineficienţă se explică, între altele, printr-o iritantă centrifugalitate; există, de asemenea, o iritantă centripetalitate la nivelul formaţiunilor care guvernează, marcate de tendinţa spre monolitism şi de a rezolva toate divergenţele înăuntrul unei omogenităţi care, dacă e reală, riscă să devină ameninţătoare, iar dacă e falsă e neprincipială. Pe un al treilea plan, e de văzut, totuşi, cum funcţionează anumite grupuri de interese sau de analiză politică, în mod coerent şi solidar, fără disciplina de partid. Sau cum arată disciplina de grup în afara criteriilor de partid?

Oliviu Gherman: Eu cred că, din păcate, în conceptul de disciplină de partid sînt înghesuite concepte contradictorii şi că nu se poate vorbi de disciplină de partid indiferent de statutul democraţiei într-o anumită ţară. Ştim cu toţii că într-o societate dictatorială disciplina de partid are un anumit caracter şi că într-o societate democratică, pluripartidistă, are cu totul alt caracter. Prima este, dacă vreţi, expresia inexistenţei unei structuri politice în sensul normal al cuvîntului, deoarece aceasta nu este decît un pretext pentru impunerea unei singure voinţe. Pentru a lansa o provocare, am să spun că, atîta vreme cît principala componentă a vieţii de partid este eligibilitatea pe întreaga scară a forurilor reprezentative, un reflex al acesteia este şi disciplina. Dreptul de a alege implică şi datoria de a fi disciplinat în cadrul unei structuri organizatorice. În mod paradoxal, nu există o ruptură între democratismul vieţii de partid şi disciplină. Aş putea spune că, dimpotrivă, în partidele care sînt cele mai democratice, disciplina e cel mai bine respectată. De aceea, pentru a evita o discuţie generatoare de confuzii, vă sugerez să eliminăm de la început din această dezbatere problemele legate de disciplina de partid într-un stat totalitar şi să rămînem strict la analiza noţiunii respective într-un stat pluripartidist. Aici, aşa cum am spus, eligibilitatea implică disciplină. Ai dreptul să alegi, dar odată ales un reprezentant al tău într-o funcţie superioară, îi acorzi dreptul de a decide în problemele de partid.

Vasile Secăreş: În mod surprinzător, un dialog pe tema disciplinei de partid, temă oarecum desuetă la prima vedere, poate scoate la iveală un întreg set de probleme nevralgice ale României postrevoluţionare şi ale situaţiei ei politice. Din punct de vedere teoretic, e uşor să cădem de acord şi sînt convins că, de fapt, dacă discutăm despre noţiuni, lucrurile par simple. Ar trebui să punem problema disciplinei de partid în contextul real al vieţii noastre politice. E de-ajuns să ne aducem aminte de unde am plecat şi ce se întîmpla în ianuarie '90. Aveam, la începutul tranziţiei, o elită politică în formare, total nepregătită pentru ce avea să urmeze. Îmi aduc aminte de momentul în care a venit în România secretarul de stat american James Baker - în februarie 1990 - pentru a organiza o întîlnire cu toţi liderii de partid. A fost o reuniune îngrozitoare, la care am participat reprezentînd FSN-ul, deşi nu eram membru al acestei formaţiuni. Am simţit, pur şi simplu, că se scufundă pămîntul cu mine, cînd am văzut cum se manifestă reprezentanţii partidelor noastre politice. Ei nu dădeau nici cel mai mic semn că îşi asumă un destin naţional, că înţeleg pentru ce se află acolo, că doresc să transmită un mesaj reprezentantului unei mari puteri. Toată lumea se călca pe picioare încercînd să se plîngă la înalta poartă. Domnul Coposu a rezistat o vreme acestui şuvoi dar pînă la urmă s-a pierdut. L-am văzut pe Baker cum se schimbă la faţă şi bate cu creionul în masă. Nici măcar atunci, ai noştri n-au sesizat că ei trebuiau să joace rolul unei clase politice şi să se comporte ca atare, încercînd să discute locul noii Românii într-o nouă structură. Atunci aveam deja multe partide, divizările de la începutul lui ianuarie tindeau să îngheţe, liderii şi organizaţiile lor îşi puseseră deja etichete de un fel sau altul, îşi asumaseră deja „misiuni istorice" dar nu puteau pune nimic în tiparele respective. Ce fel de disciplină de partid poate, aşadar, regla funcţionarea acestui sistem, dacă elita politică n-a depăşit faza confruntărilor iar regulile jocului continuă să fie încălcate? Pe de o parte, în perioada iniţială, n-a existat un comportament unitar nici măcar la nivelul conducerilor. În momentele acelea se spunea aproape orice şi nimeni nu stătea să vadă cu ce e compatibil acel orice. În ciuda tuturor evidenţelor, duşmanul era întotdeauna peste gard, deşi, de fapt, cei aflaţi de o parte şi de cealaltă a gardului doreau acelaşi lucru. Acum sîntem din nou în faza în care reprezentanţii noştri politici sînt sensibili la probleme care transgresează sarcinile de partid, dar răspunsul clasei politice la provocările care trebuie să le facă faţă de România sînt în continuare inadecvate.

Andrei Pleşu: Dacă-mi daţi voie, aş rezuma cele două intervenţii, pentru că în ele există cel puţin cîteva lucruri care merită reluate. Domnul preşedinte spune că există o legătură strînsă între disciplina de partid şi democraţie, pentru că eligibilitatea e aceea pe baza căreia se poate construi o disciplină de partid firească. Domnul Secăreş spune, în plus, că nu există disciplină de partid fără elită de partid, pentru că disciplina înseamnă autoritate acceptată şi reală şi autoritate înseamnă elită. Există în structura partidelor noastre o preocupare pentru promovarea unei elite de partid? Cuvintele elită şi elitism au avut în perioada post-totalitară un destin straniu. Acuza de elitism revine, încet-încet, pe buzele tuturor. În general sînt preferate mediocrităţile populiste şi tot ce se ridică la un anumit nivel este respins pe motiv că e elitist.

Radu Vasile: Inevitabil, discuţia despre disciplina de partid ne obligă să urmărim evoluţia foarte complexă a vieţii noastre politice în ultimii ani. Sînt de părere că ne aflăm, acum, într-o altă fază decît aceea la care se referea domnul Secăreş, o fază în care începe să se creeze o clasă politică de profesionişti. Oameni politici nu ştiu dacă avem, dar avem nenumăraţi politicieni: foşti profesori, foşti doctori, foşti avocaţi care fac politică. Din ei se va forma, să sperăm cît mai curînd, această elită profesionistă. Ne-am confruntat, desigur, după 1989, cu o criză de autoritate la toate nivelele - în economie, în decizia guvernamentală şi, evident, şi în politica opoziţiei. Din punctul meu de vedere, disciplina de partid nu poate fi înţeleasă decît în sensul normal, al consimţirii libere, chiar dacă această sintagmă pare prăfuită. Orice apartenenţă la un partid sau altul are un cost şi orice om care decide să se integreze într-un grup politic îşi face, de la început, socoteala avantajelor şi dezavantajelor. Acelaşi lucru e valabil şi pentru o coaliţie de partide, obligată să analizeze la rîndul ei costul oportunităţii. Dacă acest cost este gîndit doar în termeni materialişti, e firesc să avem mai devreme sau mai tîrziu, la nivelul partidului, fenomene de disidenţă. Exemplul clasic al unei astfel de situaţii e chiar Partidul Naţional Liberal. Primejdia paşte, de asemenea, şi PDSR-ul, care, ca şi fostul FSN, e un partid bazat pe interese de grup şi nu pe o doctrină, pe o ideologie propriu-zisă. În momentul în care se va produce o discontinuitate în deţinerea puterii, sînt convins că mulţi pedeseriştii vor migra, probabil spre stînga stîngii, la ultranaţionalişti. Există şi partide în care rolul liderului e indiscutabil, deşi eu cred că un astfel de rol nu trebuie absolutizat. Un lucru e însă cert: în România acestei etape, pe fondul unei confuzii generale, a unui mare număr de partide, e normal ca membrii acestor formaţiuni să nu aibă nici un punct de reper. Pentru unii, liderul reprezintă totul, pentru alţii, el nu înseamnă nimic. Ruperile se produc atunci cînd încep să funcţioneze orgoliile. N-ar strica poate ca în fiecare partid să existe un fost mare comunist care să organizeze viaţa de partid. Pe de altă parte, toate aceste partide existente nu au nimic de-a face cu structurile organizatorice manageriale. Sînt încălcate principiile elementare în ceea ce priveşte circulaţia informaţiilor, centrele de decizie, gradele de implicare ale unui anumit organism. Adesori ajungem la situaţia - comică sau îngrijorătoare - să vedem reprezentanţii aceluiaşi partid contrazicîndu-se între ei în chestiuni extrem de importante. Un om neavizat se va întreba întotdeauna ce vor aceşti politicieni, ce anume îi face să se fi înscris în acelaşi partid. Desigur, există, aşa cum s-a spus, şi lucruri care transgresează partidele, dar tot atît de adevărat e că există şi diferenţe extraordinare la nivel de generaţii. Flexibilitatea, capacitatea de dialog, disponibilitatea de a renunţa la anumite dogme sînt uşor de regăsit la politicienii de vîrstă mijlocie, pe cînd cei care se situează deasupra sau dedesubtul intervalului 45-60 de ani sînt mai degrabă dogmatici. La generaţia tînără nu există cale de mijloc, bătrînii nu mai sînt dispuşi să facă un pas înapoi.

Oliviu Gherman: Eu vreau să vă împărtăşesc un paradox: înainte de 1989 a existat o disciplină fără partid, după revoluţie, explozia a generat partidele fără disciplină, în contextul crizei generale de autoritate. Fiecare român a simţit poate nevoia să se constituie el însuşi într-un partid, ca reacţie la absenţa unei formaţiuni politice şi a unei discipline vide.

Radu Vasile: Într-adevăr, partidele noastre s-au creat de sus în jos, fără program şi ideologie; eu însumi m-am înscris la ţărănişti pentru că bunicul fusese membru PNŢ. Fiecare şi-a căutat un loc şi nişte criterii. Treptat, criteriile iniţiale n-au mai funcţionat, lucrurile au început să se cearnă. Iată ce s-a întîmplat, ca să dăm un exemplu, cu faimoasa lozică a Convenţiei - „Noi aducem schimbarea". S-a dovedit, pe parcurs, că ea ignora inerţialitatea psihologiei umane, că nu poţi trece brusc de la stînga la dreapta. A fost o greşeală de tactică speculată bine de putere. Dar, ca să revenim la disciplina de partid, ea e garantată de fapt prin statut, pentru că atunci cînd eşti de acord cu statutul nu mai poţi avea convingeri contrare.

Vasile Secăreş: În contextul fragmentărilor politice, disciplina de partid a funcţionat pe două componente: una pozitivă, împiedicînd divizările şi favorizînd construcţia, alta negativă, un ingredient în menţinerea de poziţii de confruntare, în stimularea unui război politic anormal într-o perioadă anume.

Vladimir Pasti: Ca să discutăm lucrurile legate de actualitatea vieţii noastre politice sîntem obligaţi să ne întoarcem la perioada de dinainte de 1989, care e de fapt izvorul acestei realităţi. Pe mine, cel puţin, mă sperie puţin toată această terminologie - clasă politică, forţe politice, elită politică, partide politice. Şi, ca să fiu cinstit, m-a speriat puţin chiar şi descrierea făcută de domnul preşedinte disciplinei de partid într-o democraţie. Un model teoretic arată chiar aşa, dar noi trebuie să discutăm de fapt despre ceea ce vedem acum în viaţa publică. Eu nu aş pronunţa expresiile „partide politice", „clasă politică" sau „politicieni", mai degrabă i-aş numi pe actorii noştri publici parlamentari, lideri de formaţiuni parlamentare, oameni cu funcţii de conducere. Înainte de '89, disciplina de partid a avut o singură funcţie, valabilă pentru toate partidele de tip comunist: în momentul în care o echipă ajungea să înlăture un grup concurent şi să pună mîna pe putere, disciplina de partid era mijlocul prin care acea echipă se asigura că nu mai face şi altcineva la fel. Era vorba deci de un instrument de putere ca o poliţie internă. În partidul comunist era foarte clar cine stabileşte ce e conform şi ce nu e conform cu linia partidului. Cine decide însă acest lucru în democraţie? În totalitarism, partidul era de fapt o anexă a echipei conducătoare. Autoritatea în partidul comunist se baza pe autorităţi din afara partidului, în primul rînd pe administraţia de stat. Cum erai pedepsit dacă nu erai cuminte în cadrul organizaţiei? Te dădea afară de la slujbă, te lua miliţia pentru cine ştie ce vină etc. Cum funcţionează acum disciplina într-un partid? Eu am impresia că acel PCR a rămas o obsesie a tuturor partidelor noastre postrevoluţionare. Constat că în construcţia acestor partide - şi mai ales în reproducerea lor - s-au menţinut caracteristici ale partidului comunist. Nu cred că asta s-a întîmplat numai din cauză că mulţi aveau această experienţă şi le era greu să o depăşească. Esenţial e faptul că partidele au apărut, practic, tot ca grupuri în jurul unor conducători, tot ca echipa unui viitor lider de partid. Cinci ani au fost suficienţi ca echipa să devină curte – curtea din jurul unui şef. Şi într-o curte se ştie dintotdeauna ce se întîmplă: apar nemulţumiţii, intrigile, luptele intestine. Disciplina de partid are, în acest caz, două funcţii precise: prima e de a-l asigura pe liderul aşezat în poziţie privilegiată nu numai că-şi poate elimina adversarii, dar şi că îşi poate răsplăti susţinătorii, că îi protejează de cei ce vin de jos; ce-a de-a doua e de a suprima orice tentativă de desprindere. Acestea sînt valabile chiar şi pentru partide reale. Dar România nu are partide, ea are numai conduceri de partide. Structura unui partid constă în acest moment din următoarele elemente: în primul rînd un grup mic de parlamentari; acestui grup i se alătură un alt grup la fel de limitat de angajaţi ai partidului, de tehnicieni, de profesionişti plătiţi; în sfîrşit, grupul celor răsplătiţi pentru că aderă la respectivul partid, pe structuri fie economice, fie administrative. Disciplina de partid se referă, de fapt, numai la această ultimă categorie, pentru că doar ei sînt daţi afară dacă nu se conformează directivelor venite de sus. Pentru această anexă care ar fi trebuit să fie baza socială a partidului funcţionează acelaşi

PSIHOLOGIA DE TRANŞEE

sau cum se ajunge de la ideea de echipă la aceea de „curte"

mecanism de autoritate ca şi pînă în '89. Pentru cei din grupul parlamentar şi din conducerea partidelor, unde apar aşa-zisele disidenţe şi o anume criză de autoritate, situaţia e de fapt diferită. Nu e vorba de disidenţe reale, pentru că acelea apar atunci cînd cineva nu se mai recunoaşte într-un partid, nu cînd se ceartă cu şeful partidului sau nu reuşeşte să-i ia locul. Falsele disidenţe se regăsesc în toate formaţiunile şi PNŢCD nu e mai stabil decît a fost FSN. Conflictele există, ele sînt însă mai înăbuşite datorită personalităţii conducătorilor. Întrebarea este dacă acum disciplina de partid trebuie întărită sau nu, dacă nu cumva întărind-o se îngheaţă de fapt structuri politice, împiedicîndu-le să se apropie ceva mai mult de realitate sau dacă, dimpotrivă, e preferabil ca viaţa de partid să fie lăsată mai laxă şi mişcarea politică să evolueze de la sine, generînd, eventual, o nouă configuraţie de forţe?

Radu Vasile: Eu aş reveni cu două exemple: iată, avem cazul partidului nostru, care l-a sancţionat pe senatorul Gabrielescu, dar avem şi cazul tinerilor liberali, care i-au exclus pe cei doi semnatari ai scrisorii de protest adresată congresului american în legătură cu ambasadorul Moses. Între cele două cazuri, în care din ele a funcţionat şi cum anume disciplina de partid?

Vladimir Pasti: Problema ţine, bineînţeles, de un anumit contract încheiat între o persoană şi partidul din care face parte. Dacă partidul mă primeşte şi eu accept în schimb obligaţia să-l susţin pe liderul său indiferent ce-ar face şi ce-ar zice, atunci modelul propus de domnul Gherman ar fi valabil. Numai că un astfel de contract nu există nici măcar la PUNR. Nu cred că respectarea unei astfel de convenţii are ea însăşi de-a face cu disciplina de partid. Aici intervine şi un alt aspect: eu recunosc disciplina de partid atunci cînd îmi convine şi resping o anumită disciplină de partid atunci cînd nu-mi convine. Asta e de fapt specificul democraţiei, asta deosebeşte un partid de o birocraţie obişnuită, de o firmă sau de o armată. Ideea că un partid îşi exclude membrii e o prostie, pentru că un partid nu e altceva decît oamenii care s-au adunat ca să-l formeze şi sînt hotărîţi să rămînă în el.

Andrei Pleşu: Pentru cetăţeanul de rînd, care să zicem are mai degrabă griji decît opţiuni, există forme de disciplină de partid care i se pare că funcţionează în favoarea sa, ori cărora le simte eventual lipsa. Există însă şi forme de disciplină de partid care, pe mine, cel puţin, mă pun în postura unui om ameninţat. Pînă unde poate merge, de exemplu, „prietenia" unor oameni credibili cu poeţi care în 26 ianuarie 1995 încă îl omagiază pe Ceauşescu ameninţîndu-i pe cei care „l-au omorît ca pe un cîine" (citez dintr-un poem păunescian publicat pe 26 ianuarie 1995!) pe motiv că respectă, astfel, termenii unei alianţe politice? Pe de altă parte, nu cumva Convenţia Democratică a făcut o greşeală de neiertat transformînd o problemă de strategie politică în una de disciplină de partid, şi refuzînd să intre într-o coaliţie cu majoritarii? Pentru că i-a „pedepsit" tot timpul pe cei care au acceptat să stea de vorbă cu guvernanţii, opoziţia e de fapt co-responsabilă pentru situaţia în care s-a ajuns. Opoziţia e, într-un fel, la putere - aşa cum e şi Puterea însăşi - e vorba de o căsnicie. Aşa e jocul politic în democraţie.

Oliviu Gherman: În fond, actuala structură a alianţelor este rezultatul ideii absurde din 1992, şi anume aceea a posibilităţii guvernării în România a unei formaţiuni care nu dispune de o majoritate parlamentară. În mod evident, acest partid avea nevoie de un anume număr de voturi şi ele i-au fost oferite de partidele care au dorit să i le ofere. Paradoxal, un partid declarat neoliberal ca PUNR se aşează deci lîngă un partid social-democrat, votînd, pînă la urmă, într-un spirit care contrazice propria doctrină. Atunci, PDSR a fost pur şi simplu condamnat - datorită unui joc politic - să fie robul acestei statistici a voturilor parlamentare. Este firesc ca această situaţie să fi dus la consecinţe absolut obligatorii. În politică, cine te susţine o dată, de două ori, de zece ori, îţi devine aliat indiferent de concepţia lui despre lume. Momentul-cheie în care s-a pierdut enorm, a fost cel din 1992, cînd nu s-a înţeles şi nu a fost acceptată soluţia pactului politic naţional. Acum, avem destule partide ai căror lideri susţin sus şi tare că ei sînt partidul. E clar, de exemplu, că nici una din declaraţiile lui Gheorghe Funar nu reprezintă rezultatul unei discuţii într-un organ de conducere al PUNR. El face declaraţii în numele unui partid fără să se consulte cu nimeni şi deci, la rîndul meu, ca reprezentat al unei formaţiuni aliate, sînt dator să mă desolidarizez de el fără să-l confund cu partidul. Mai există şi un alt aspect: noi ne confruntăm cu o teribilă criză de lideri şi atunci cînd găseşti unul nu-l poţi arunca pe apa sîmbetei din motive de principiu. Din păcate.

Vladimir Pasti: Acest din urmă argument mi se pare, ca să spun drept, extrem de şubred. Nu există o criză de lideri, există, mai degrabă, un foarte bine pus la punct mecanism care încearcă să împiedice apariţia oricăror noi lideri. Cine cîştigă, de fapt, din conflictele de nedepăşit din viaţa noastră politică - cele dintre PDSR şi opoziţie, cele din interiorul coaliţiei guvernamentale, cele din Convenţia Democratică? Indiferent ce fac liderii politici în acest moment, criza e de nerezolvat. Că partidele se ceartă sau nu, că preşedintele Iliescu semnează un comunicat prin care îl condamnă pe Funar sau se duce şi ia un premiu de la Adrian Păunescu, nimic nu are un efect asupra celor în exerciţiul gestionării puterii. Cine-i de fapt cîştigătorul acestei stări de lucruri? Trecerea peste gard, dacă e s-o numim aşa, s-a şi produs de fapt, dar nici într-un caz la nivelul structurilor politice. Dincolo de ele, în spatele lor, există un sistem unitar de putere, în care nu se mai ceartă nimeni cu nimeni şi care, peste afirmaţiile lui Funar sau ale lui Adrian Năstase, împinge lucrurile într-un anumit sens. Tare mi-e teamă că liderii politici nici nu ştiu încotro îi duce acest val unitar, acest deţinător real al puterii.

Alin Teodorescu: Eu cred că, întîi de toate, ar trebui să înţelegem două lucruri elementare. Partidele politice, de la 1789 încoace sînt, în orice societate, organizaţii. Au un sistem de reguli, un sistem de status-uri, un sistem de roluri, o disciplină, care funcţionează ca pedeapsă pentru încălcarea regulilor dar, în acelaşi timp funcţionează şi ca oportunitate. Pe baza disciplinei se poate avansa în structura interioară şi nu pe baza pedepsei. Nu sînt deloc de acord că structura unui partid e dată prin statut. Ea e rezultatul status-urilor şi rolurilor, plus reguli. Viaţa de partid e în principal neformalizată, chiar dacă statutul o formalizează. Disciplina în cadrul oricărui partid este, în societăţile post-totalitare, o disciplină negociată între cel care doreşte să intre în partid şi cei care sînt deja în interiorul lui şi păstrează regulile organizaţiei. Partidele româneşti au apărut nu ca organizaţii ci fie ca mijloace de a apăra o individualitate care apoi s-a transformat în personalitate, care, mai apoi, a devenit unica personalitate şi, în fine, o instanţă sau o icoană, fie pentru a proteja într-un anumit fel în faţa unei agresiuni istorice nişte valori sau pur şi simplu nişte amintiri. O a treia cale de constituire a partidelor a fost aceea a constituirii prin mimetism. Am fost influenţaţi şi de ceea ce s-a întîmplat în jurul nostru, chiar dacă, de exemplu, la noi însuşi preşedintele Iliescu susţinea, în 1990, că nu mai crede în rolul partidelor politice, ca reacţie la un sistem înăuntrul căruia se formase. Întrebarea e ce anume oferă, ce dau partidele politice ca organizaţii? Partidele dau şanse de a ajunge la guvernare. Cîte locuri sînt, în această ţară, în structurile de putere? Să zicem peste 50.000 de locuri. Teoretic, dacă sînt 10 partide, ar trebui să existe 500.000 de oameni care se pregătesc, într-o formă sau alta, să candideze pentru aceste locuri. Cu cît ai mai mulţi candidaţi, cu atît standardul competiţiei e mai ridicat. Cînd mie mi se spune că sînt multe partide şi că unele ar trebui să dispară eu mă simt ameninţat. Tot aşa cum mă simt ameninţat cînd mi se spune că partidele ar trebui să încheie un pact unele cu altele, că ar trebui să se înţeleagă şi nu să se certe. Cînd politicienii se împacă între ei, se scutesc unii pe alţii de impozite. De fapt, orice pact politic se încheie pentru a da unora posibilitatea să obţină anumite funcţii. În schimbul acestora ţi se cere să respecţi anumite reguli, să fii disciplinat, să intri în competiţie cu alţii şi cu grupul tău pe acele locuri. Dacă partidele se înţeleg între ele, cetăţeanul pierde. Un al doilea aspect al problemei ţine de faptul că societatea însăşi trebuie să-şi reglementeze accesul la propriile poziţii de putere. Ce înseamnă, de fapt, să fii într-un consiliu local? Simplu - ai o anumită putere în distribuirea bugetului. Societatea trebuie să reglementeze forma instituţională în care se concurează pentru putere. A făcut-o? Bineînţeles că nu. Fără o lege a partidelor, ne mirăm degeaba că avem partide formate în jurul unor persoane mai mult sau mai puţin carismatice, că liderii devin dumnezei pentru grupurile lor şi că acestea se transformă în curţi ale acestor lideri. Problema e că liderii noştri se împart în două categorii: unii au o psihologie de tranşee - „cutare vrea să-mi ia locul şi trebuie să mă apăr"; alţii au o psihologie de temniţă - „eu stau cuminte, sînt curat, nu mă bag". Din confruntarea acestor două psihologii pierde pînă la urmă viitorul ţării. Primii se bat cu gloanţe, ceilalţi îşi duc liniştit tineta şi aşteaptă ca guvernul să cadă singur.

Numai că, un partid care guvernează nu-şi pierde niciodată electoratul, în timp ce un partid care nu participă la guvernare riscă oricînd, ieşind dintr-o coaliţie, să dispară. Ceea ce ne-ar trebui în acest moment ar fi o reglementare socială sau legislativă a accesului şi funcţionării partidelor politice. Pentru că a apărut o tendinţă gravă de respingere a militantismului obştesc (prin generalizarea suspiciunii faţă de cel ce acceptă să participe), avem nevoie de legi care să stimuleze non-profitul şi competiţia pentru posturile publice. Normală ar fi o prevedere prin care fondurile acordate unui partid să ţi se extragă din impozit. Fără astfel de reglementări, organizaţiile nu se pot sprijini pe o anumită aderenţă a comunităţii. În afară de acuza de fripturism şi de lipsa de dăruire pentru participarea socială, avem de-a face la noi, din păcate, şi cu o gravă lipsă de conexiune, în mintea cetăţeanului, între anumite nivele de putere. Cetăţenii nu-şi dau seama că puterea într-un oraş e mai mare, mai descreţionară, mai arbitrară decît puterea de la Cotroceni. Legea partidelor ar trebui să spună foarte clar că o competiţie pentru funcţiile comunale este egală, din punctul de vedere al valorii sociale, cu competiţia pentru funcţia de şef de stat. Partidul conservator din Marea Britanie a ajuns acolo unde se află acum în urma unei iniţiative din anii '70: el a cerut cetăţenilor să dovedească efectuarea unui număr de 1000 de ore de muncă în trei ani pentru partid şi depunerea unei sume de 1000 de lire în contul acestuia dacă vor să participe la alegeri.

Ce se întîmplă însă în cazul grupurilor informale - GDS, GUVR, Societatea de mîine? În principiu, acestea sînt grupuri de autoapărare - ele nu distribuie cariere, bunuri, recompense sociale. Atunci cînd se transformă din informal în formal, ele produc monştri - vezi raportul despre Republica Moldova produs sub egida GDS. În general, astfel de grupuri trebuie menţinute la nivelul cafenelei literare şi nu lăsate să se transforme în instituţii.

Faptul că se creează anumite grupuri informale, transgresînd partidele şi funcţiile, şi care în mod onest nu au altceva de împărţit este o caracteristică a normalizării societăţii. În ţările din jurul nostru - în Polonia, Ungaria şi mai ales Bulgaria, partidele politice şi-au fixat cîte un model şi au învăţat să producă politică, înţelegînd că votul propriului electorat e mai important decît suportul străinătăţii. La noi, toate modelele sînt refuzate, noi ştim mai bine decît toţi ce şi cum trebuie să facem. Opoziţia pedepseşte electoratul că n-a ales şi partidul majoritar se luptă cu Funar şi cu Tokes.

Vladimir Pasti: Tocmai din cauza asta, la noi se pune de fapt problema cine guvernează şi ce raport există între liderii partidelor politice care alcătuiesc coaliţia guvernamentală. Suprastructura politică e la putere doar în măsura în care are autoritate asupra administraţiei, a executivului şi are autoritate doar în măsura în care există o disciplină de partid care-i leagă pe unii de alţii. Acum, această disciplină e în discuţie. Raportul dintre PUNR şi miniştrii săi şi raportul dintre PDSR şi reprezentanţii săi din cabinet şi raportul dintre majoritari şi aliaţi sînt destul de confuze. Cei doi lideri PDSR s-au dezis de ministrul justiţiei dar prim-ministrul îl susţine după ce declaraţia domnului Chiuzbaian e condamnată public de reprezentanţii majoritarilor. Nu ne interesează, desigur, acum conţinutul acestor declaraţii contradictorii doar faptul că guvernul României a luat apărarea ministrului PUNR despre care preşedintele Camerei Deputaţilor afirmase că ar putea fi demis. Care e relaţia dintre partidul care a cîştigat alegerile şi primul său ministru? Vedem deci că dincolo de lideri şi de partide mai apare un actor care face politică şi acest actor e însuşi guvernul, ale cărui relaţii cu partidele politice sînt extrem de ambigue. E însă sigur că el, din 1992, a preluat puterea şi se vede acest lucru chiar şi din reacţiile faţă de UDMR. Prima luare de poziţie a fost a executivului.

Vasile Secăreş: Sîntem în situaţia descrisă mai devreme tocmai pentru că în perioada postrevoluţionară s-a întreţinut această relaţie ambiguă între producătorul de politică - adică ceea ce ar trebui să fie partidul - şi guvern. Petre Roman s-a opus cu străşnicie, de exemplu, creării unei formule politice pentru elaborarea deciziilor importante - de aici confruntarea care a urmat. În momentul în care o parte din opoziţie a intrat în guvern, ambiguitatea a crescut, nimeni n-a mai ştiu de unde pleacă şi unde trebuie să ajungă o decizie. Partenerii nu şi-au pus unii altora nici un fel de întrebări despre ce şi cum trebuie să facă executivul.

Vladimir Pasti: E uşor de observat că pînă acum toate cabinetele n-au conţinut un lider de partid. PDSR şi-a transformat independenţii din actualul guvern în membri de partid.

Oliviu Gherman: Da, dar care a fost reacţia atunci cînd noi am încercat să stabilim, prin Delegaţia permanentă, că deciziile majore în privinţa guvernării aparţin PDSR? Toţi membrii executivului au sărit ca arşi, fără să înţeleagă că aceasta e o obligaţie normală într-un stat normal. În al doilea rînd, care a fost reacţia opoziţiei şi a presei? Ne-au acuzat că încălecăm guvernul ca şi cum nu intra în atribuţiile guvernului să fie subordonat formaţiunii majoritare.

Radu Vasile: Să ţinem însă cont de realitatea în care trăim, o realitate a paradoxurilor. Aduceţi-vă aminte că liberalii au fost la guvern fiind în acelaşi timp principal partid de opoziţie. Unde pe lume se mai poate întîmpla acest lucru? Acum, avem un guvern cu program social-democrat dar, aplică prevederile Memorandumului cu FMI, organism care are ca orientare un liberalism limitat. Guvernul nu duce pînă la capăt nici liberalismul, nici protecţia socială prevăzută în propriul program. Atunci e normal ca guvernul să se teamă de intervenţia partidului majoritar format din oameni cu vederi de stînga. În plus, nu poate exista solidaritate guvernamentală nici măcar între membrii cabinetului pentru că ei au orientări şi mentalităţi diferite. Ea ar fi posibilă doar dacă ar fi vorba de o echipă care în linii mari gîndeşte în acelaşi fel şi merge în aceeaşi direcţie. Noi avem însă un ministru al reformei cu o vedere mult mai largă decît colegii săi, un FPS care nu se ştie ce face decît că federalizează bugetul, un ministru al justiţiei care îşi poate permite să facă orice fără să fie demis şi aşa mai departe.

Vasile Secăreş: Mirarea noastră în fila vieţii politice româneşti e, după cum vedeţi, fără sfîrşit.

Radu Vasile: Şi totuşi, trebuie să ajungem la concluzia că avem nevoie de o disciplină de partid, al cărei conţinut trebuie încă stabilit. Altfel, confuzia generală - între forţele politice, ideologii etc. – şi transferul de persoane şi de personalităţi excesive vor continua să creeze o imagine extrem de proastă a vieţii noastre politice.

Andrei Pleşu: Domnilor, sîntem obligaţi, din păcate, să ne oprim aici şi vă mulţumim că aţi acceptat invitaţia noastră .

A consemnat
Elena ŞTEFOI

Disciplina şi libertatea de opinie

Numai partidele politice totalitare aveau obsesia disciplinei riguroase de partid. Orice opinie deosebită de aceea a conducătorului era aspru sancţionată. Sancţiunea nu însemna numai excluderea disciplinară de partid. Ea lua, adesea, forma anihilării fizice a opozantului. Hitler l-a ucis pe Roem, Stalin pe toţi cei ce nu-i împărtăşeau opiniile (Zinoviev, Kamenev, Buharin, Troţki, Kirov etc. etc.), la noi Gheorghiu-Dej i-a asasinat pe Foriş şi pe Lucreţiu Pătrăşcanu. Disciplina de partid era păzită cu străşnicie, interzicîndu-se orice alt punct de vedere decît cel impus de conducător.

Nu aceasta era situaţia şi în trecutul vieţii politice româneşti. Aici deosebirile de opinii erau îngăduite, dezbaterile, chiar încinse, fiind tolerate. Era în firea lucrurilor ca opţiunile liderului să nu fie urmate. Funcţionau chiar grupări sau orientări dizidente care conviețuiau o vreme (îndelungată adeseori) în cadrele partidelor pînă cînd ori se conciliau cu direcţia majoritară, ori părăseau, înfrînte, partidul. Să evoc, aici, cît îngăduie spaţiul, cîteva episoade de acest fel din trecutul politic românesc. I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti, legatarii paşoptismului muntean, erau buni prieteni. Au militat pentru Unirea Principatelor Unite, au fost - atunci cînd domnitorul Cuza se complăcea în atitudini cezariste, înconjurat de o camarilă nesăţioasă - capii conjuraţiei care l-a silit pe domnitor să abdice în februarie 1866, au adus pe tron pe principele Carol de Hohenzolern iar, în 1875, prin strădania lor organizatorică, fundează Partidul Liberal (apoi Partidul Naţional Liberal). În 1877 liberalii lui Brătianu şi C.A. Rosetti obţin guvernarea pe care o păstrează pînă în martie 1888. Atunci, în cei 12 ani de guvernare liberală, s-au pus, la noi, fundamentele României moderne sub raport instituţional şi chiar economic. Brătianu şi Rosetti erau consideraţi, cu dreptate, ca reprezentînd aripa radicală a generaţiei paşoptiste şi unioniste. Cu timpul, tot stînd în fruntea guvernului, Brătianu a dat curs pragmatismului politic, renunţînd la radicalismul din tinereţe. În C.A. Rosetti continua să vibreze, nedomolit, radicalismul convingerilor sale dintotdeauna. A făcut parte din guvernările Brătianu (ultima oară ca ministru de interne în 1881-1882), apoi a fost preşedintele Camerei Deputaţilor. În 1883 deosebirile de vederi dintre Rosetti şi Brătianu (şeful partidului şi al guvernului) iau forme acuzate. Rosetti considera că trebuie înfăptuite marile reforme, din tradiţia generaţiei paşoptiste şi unioniste, în favoarea ţărănimii (reformă electorală şi agrară). Ziarul **Românul**, oficiosul liberal, întemeiat şi condus de Rosetti, publică articole polemice la adresa guvernului. Cerea, mai întîi, vehement reforma legii electorale „Poporul - scria el - sătianii suferă tare, suferinţele lor vin - după propria dechiarare a celor cari au scris aceste linii - din necurăţeniile legii electorale". Cerea, în locul celor patru colegii electorale, crearea unui colegiu unic, adică votul general şi egal. Brătianu, pentru a nu-i irita pe conservatori (în 1880 s-a întemeiat Partidul Conservator) şi nici pe latifundiarii din P.N.L., propune o reformă electorală care în locul celor patru colegii să creeze numai trei. Rosetti dezvăluie că „legea cea nouă conţine toate relele legii celei vechi". În Parlament, opţiunea lui C.A. Rosetti e înfrîntă, liberalii lui Brătianu colaborînd cu junimiştii conservatori. Rosetti nu abandonează lupta şi în discuţiile din Camera Deputaţilor continuă să facă amendamente la legea electorală proprusă de guvern. N-au găsit ascultare. (În paranteză fie zis, înfruntarea dintre gruparea rosettistă - aripa „liberă şi independentă" - şi cea brătienistă în jurul eformei electorale din 1883 e surprinsă de Caragiale în **O scrisoare pierdută**). În 1884 ruptura dintre Rosetti şi Brătianu e definitivă şi cum ziarul partidului, **Românul**, critica vehement guvernul, acesta din urmă îşi întemeiază, în iulie 1884, propriul organ de presă, **Voinţa naţională**. Rosetti îşi dă demisia din Camera Deputaţilor, îi este respinsă, revine, la o nouă legislatură liberalii îi pun candidatura, Rosetti o refuză. Despărţirea se oficializează, Rosetti, cu gruparea sa, declarînd că el reprezintă idealurile liberale paşoptiste şi unioniste de la care oficialii partidului au dezertat. În mai 1885, la 69 de ani Rosetti moare. Prietenul său din tinereţe, I.C. Brătianu mai trăieşte pînă în 1891, după ce mai avusese de întîmpinat, în ultimii ani ai îndelungatei sale guvernări, şi o altă dizidenţă în partid, cea a fratelui său Dumitru.

Şi în Partidul Conservator dizidenţele s-au ţinut lanţ, Lascăr Catargi avînd mereu de întîmpinat grupări sau personalităţi opozante. Au fost tolerate. Junimiştii, ca grupare politică distinctă în Partidul Conservator, au fost în opoziţie continuă faţă de conducerea partidului. În 1884 P.P. Carp şi Titu Maiorescu au tratat cu I.C. Brătianu (părăsit de rosettişti) cooptarea lor în guvernul liberal. Dar pretenţiile junimiştilor au fost atît de mari încît n-au putut fi acceptate de primministru. Au convenit însă asupra unei platforme de colaborare, încît junimiştilor din 1884 pînă în 1888, li se spunea, chiar în discursuri în Parlament, „opoziţia miluită". După moartea lui Lascăr Catargi (1899), junimiştii au continuat să existe că o grupare cu statut autonom în Partidul Conservator, de unde nu îndrăznea nimeni să-i excludă. Cînd în 1904 regele Carol I l-a numit din nou, pe Gh. Gr. Cantacuzino, şeful Partidului Conservator, primministru, Carp, care voia el şefia guvernului (o şi merita!) i-ar fi spus celebra butadă: „Sire, dacă Majestatea Voastră vrea să încerce mai întîi toate mediocrităţile, rîndul meu va veni, desigur, mult mai tîrziu. Numai să nu mor pînă atunci". Tîrziu, tocmai în 1907, a devenit P.P. Carp preşedintele Partidului Conservator, peste un an petrecîndu-se ruptura grupării lui Take Ionescu (neinclusă în guvernul Carp) care şi-a creat, în 1908, Partidul Conservator Democrat. Şi dizidenţele în partid au continuat să existe pînă la dispariţia, în 1924, a Partidului Conservator.

Revenind la P.N.L., să spun că, după epoca bătrînului Brătianu, dizidenţele au continuat să se manifeste. De pe la 1900 oculta liberală dorea să-l ungă şef, în locul lui D.A. Sturdza, pe tînărul Ionel Brătianu (avea, în 1900, 26 de ani). Au trebuit învinse personalităţi şi orientări (gruparea drapelistă, cea sturdzistă) pînă ce, în 1908, Sturdza, îmbolnăvit de nervi, a fost silit să-i cedeze tînărului Brătianu şefia partidului. Ion I.C. Brătianu vine cu un program de revendicări reformatoare radicale, anunţate public în 1913. Continua, de fapt, direcţia rosettistă şi nu pe cea a părintelui său, cerînd reforma electorală şi agrară. Era pe cale să le înfăptuiască - întîmpinînd rezistenţa conservatorilor şi a latifundiarilor din propriul partid -, în 1914 de n-ar fi izbucnit primul război devenit mondial.

Dizidenţe, adică încălcări ale disciplinei de partid, au avut loc, în deceniile interbelice în P.Ţ.C. Chiar după crearea, în 1926, a partidului (prin fuziunea dintre Partidul Naţional ardelean şi cel Ţărănesc) a avut parte de orientări divergente de cele ale conducerii partidului. Cele ale lui Const. Stere şi Grigore Iunian au fost tolerate pînă în 1930 (cînd Stere a fost silit, cam ruşinos, să demisioneze) şi în 1932 a lui Grigore Iunian. În 1935 cele două personalităţi îşi creează propria grupare, Partidul Radical Ţărănesc. Dr. N. Lupu a părăsit, în 1926, PNŢ, revenind în 1935, dar cu un statut de orientare distinctă. Neînţelegeri au fost, pe plan tactic şi doctrinar, între Iuliu Maniu şi Al. Vaida-Voevod. Pînă la urmă, în 1935, lui Vaida neacceptîndu-i-se de către majoritatea conducerii partidului platforma lui „numerus valahicus", e exclus, acesta creîndu-şi propria grupare (minusculă), Frontul Românesc. Dar poate că mai importantă decît toate divergenţele de opinii în P.N.Ţ. a fost chiar aceea dintre Iuliu Maniu şi Ion Mihalache, cel din urmă reprezentînd aripa de centru stînga. În 1935-1936, preşedinte al partidului fiind Ion Mihalache, se elaborează doctrina statului ţărănesc (o reluare a formulei poporaniste a democraţiei rurale), de care Iuliu Maniu era străin şi nici nu o agrea. Cînd în 1937 Iuliu Maniu redevine preşedintele P.N.Ţ. abandonează doctrina statului ţărănesc, încheind chiar, în alegerile din decembrie 1937, un cartel electoral de neagresiune cu mişcarea legionară. Dar nici Maniu, nici Mihalache n-au părăsit partidul, continuînd să reprezinte două orientări deosebite.

Aşadar, disciplina de partid, în trecutul vieţii politice româneşti, îngăduie libertatea opiniei deosebitoare, pînă la constituirea chiar a unor orientări doctrinare sau tactice distincte.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Privelişte a dezastrului

Guy Debord a murit. Într-o seară de decembrie, în 1994, cu un glonte în cap, a hotărît să-şi pună capăt zilelor... Cel a cărui cărticică **Societatea spectacolului** a incitat atîtea spirite ale generaţiei mele cu ironia sa fulgurantă şi inteligenţa sa scăpărătoare, a plecat dintre noi. Ne-a lăsat să meditäm în continuare şi mereu la această lume nouă care se alcătuieşte în faţa ochilor noştri, căreia nu-i înţelegem mizele, scufundîndu-ne prea des în nostalgia unui paradis pierdut. De cînd şi-a lansat avertismentul, Debord ne-a dezvăluit o lume reală mult mai înspăimîntătoare decît cele descrise de Huxley sau Orwell. E lumea noastră cotidiană, cea în care evoluăm în fiecare zi şi pe care sîntem incapabili s-o vedem, s-o înţelegem, s-o stăpînim. E aici, în faţa noastră, complet înflorită, triumfătoare, fără speranţă, fără utopie, o lume efemeră a unui prezent etern, în care totul se desfăşoară în timp real, imaginile virtuale fiind mai adevărate decît realitatea. Totul a fost descris, de la spectacolul etalării mărfurilor, pînă la cel al publicităţii omniprezente şi atotputernice; spectacolul conivenţei între cercurile de oameni politici şi cele ale oamenilor de afaceri şi ale oamenilor din presă care ocupă spaţiul informaţiei prin autofelicitări, prin autoproslăviri, autoafirmări. Se presupune că această nouă elită va fi purtătoarea noilor virtuţi ale reaşezărilor, sfîrşitul oricărei protecţii sociale în numele unei pieţi eliberate de orice obstacol, unde libera circulaţie a mărfurilor se confundă cu cea a mîinii de lucru, ca şi cum omul care munceşte ar fi o simplă materie primă. Această privelişte a dezastrului ne însoţeşte din acea lună august 1914 cînd europenii şi-au pus toate resursele tehnice în slujba războiului şi a propagandei. Desigur, uneori dezastrul a căpătat forme seducătoare, atrăgătoare, alături de altele evident oribile, care tot se văd chiar dacă construcţia hidoasă şi brutală a versiunii comuniste a dezastrului s-a prăbuşit răpindu-ne duşmanul care ne oferea şi uitarea şi pretexte de mobilizare.

Criza mexicană ne administrează dovada acestui dezastru. Acum un an marea presă dedica un spaţiu larg în coloanele şi editorialele sale laudelor adresate Acordului nord-american de liber-schimb care trebuia să aducă o rezolvare benefică dificultăţilor de dezvoltare în care se zbătea Mexicul. Dar a fost suficient ca Indienii din Chiapas să se revolte împotriva spolierii, a mizeriei, a maladiilor, a abandonării şi marginalizării care iarăşi îi ameninţa pentru ca visul să devină cioburi. Mexic, prezentat ca un elev model al ţărilor din lumea a treia a intrat într-o asemenea criză economică, încît ameninţă întreaga Americă Latină, chiar Statele Unite şi Canada, iar prin ele toate pieţele financiare. Imediat, preşdintele Statelor Unite, Fondul Monetar Internaţional şi-au pierdut capul şi au organizat cel mai important împrumut pus vreodată la dispoziţia unei ţări în curs de dezvoltare: 40 de miliarde de dolari! Astfel se amînă pentru calendele greceşti proiecte de dezvoltare la fel de urgente, dar mai puţin stringente pe plan strategic. Pentru că aici nu e vorba de filantropie, ci de salvarea **in extremis** a sistemului economic american de interconexiuni. Trebuie salvat cu orice preţ Mexicul chiar dacă se vor prăbuşi pieţele financiare. Totuşi, chiar dacă afacerea se va dovedi catastrofală pentru poporul mexican, ea nu va fi aşa pentru puternicele întreprinderi multinaţionale. Ca să facă faţă acestui împrumut gigantic, Mexicul va fi obligat să vîndă pe nimic o parte din servicii şi din industria, telecomunicaţiile, transporturile feroviare şi probabil industria petrolieră, lăsînd spaţiu deschis restructurărilor care eliberează mîna de lucru urmînd să îngroaşă fluxul migranţilor către Nord. Iar Nordul, în pofida strigătelor păsărilor de pradă şi a celor avuţi, nu va vedea (măcar patronatul) decît încă o ocazie de a modifica salariile şi protecţia socială. Spectacolul dezastrului se desfăşoară în voie.

Pentru prima oară în istoria umanităţii moderne, munca şi-a pierdut forţa sa de integrare, puterea de socializare, capacitatea de a asigura (uneori cu lacrimi şi sînge) trecerea de la societatea arhaică la societăţile industriale şi urbane. Acesta este obstacolul de care s-a lovit interpretarea marxistă a istoriei capitalismului. Revoluţia informatică şi telematică a transformat lumea într-un unic şi singur sat prins într-o reţea de schimburi financiare interconectate care a răvăşit ţesutul social în sînul căruia oamenii îşi găseau identitatea, protecţia, socializarea şi deci speranţa. Împotriva acestei economii planetare şi spectaculoase prin publicitate, nici un stat nu mai poate impune criteriile sociale, cele două sfere nu mai coincid, politica fiind redusă la o piele de sagri micşorîndu-se ca urmare a şantajului economic, epuizîndu-şi prerogativele în serviciul datoriei, consumînd partea esenţială a beneficiilor - care se duce înspre ţările bogate.

Pe vremuri canonierele impuneau legea celui mai tare; astăzi tunurile instituie puterea băncilor şi a industriilor multinaţionale. Dovada că regulile jocului sînt falsificate: cînd după lungi şi dificile negocieri acordurile GATT au fost în cele din urmă semnate, Statele Unite s-au grăbit să voteze o lege specială de protecţie pentru a se feri de concurenţa care i-ar ameninţa produsele, în timp ce ei continuă să denunţe orice obstacol care împiedică exportul mărfurilor lor. Ceea ce este adevărat dincolo de Atlantic, devine o eroare pe celălalt mal.

Nu astfel se pot inaugura beneficiile „Noii ordini internaţionale", omenirea supunîndu-se legii celui mai tare, care se prezintă ca un model de democraţie. Stranie democraţie în care 60% din populaţie se simte atît de înstrăinată, încît nu se mai implică în jocul electoral dus de actori interşanjabili: democraţi sau republicani, destinul majorităţii este pecetluit de numeroase întîlniri informale cum e şi seminarul de la Davos. De aceea, la sud de Rio Grande, lupta Indienilor poate să pară în acelaşi timp eroică, disperată şi derizorie. Nu mai este posibil să vedem aici cine ştie ce subversiune comunistă. Este doar ultima versiune a demnităţii damnaţilor lumii; pe care spectacularul integrat se străduie să ne-o prezinte ca pe o irupţie a unei iraţionalităţi ancestrale. Ca şi cum mizeria ar fi iraţională. În ceea ce-l priveşte, Guy Debord ne-a spus că dezastrul este consubstanţial lumii noastre.

Claude KARNOOUH

Paris, 6 februarie 1995

Cioran sau disciplina ambiguităţii

Exercices d'admiration

Primul meu contact cu un text de Emil Cioran s-a petrecut în liceu, cînd am cedat unui coleg o carte de Henry Miller (**Nexus**) obţinînd în schimb **De l'inconvenient d'être né**: pornografia subtilă se volatiliza în favoarea unui neant **stilizat**, neantul cioranian prin excelenţă. Avidă şi în acelaşi timp copleşită de modele interzise, generaţia noastră savura pe atunci **actualitatea** marilor exilaţi: Eliade - expert al arhaităţii şi hermeneut al simbolurilor religioase - ne livra, într-un ambalaj erudit, doza de sacralitate pe care cultura oficială ne-o refuza cu îndîrjire; Ionescu - scenograf monosilabic al vidului metafizic - primea o bizară interpretare socializantă, explicabilă dacă ne gîndim că, pe atunci, participam cu toţii la un epuizant spectacol de teatru al absurdului; Cioran - al cărui nihilism aforistic ar fi trebuit, în principiu, să ne deprime - avea dimpotrivă darul de a ne înviora, ca şi cum Răul istoriei s-ar fi dizolvat în propria lui **expresivitate**. Pesimismul lui Cioran respira vitalitatea juvenilă, teribilismul unei exasperări care izbucneşte la limita dintre insuportabilul convenţiilor şi convenţia insuportabilului. Lectura cărţilor sale - care au început în curînd să circule sub forma unor exemplare uzate sau a unor vagi fotocopii - ne prilejuia întîlnirea cu un rebel ale cărui furii laconice îmbinau cu fervoare dispreţul şi eleganţa, lenea şi rigoarea, ferocitatea şi complezenţa, iconoclasmul şi acurateţea, „amărăciunea" şi „silogismul". Nu puteai să-l citeşti decît noaptea, în lumina artificială a unei singurătăţi delicioase, urmată de un somn intermitent, care evoca fragmentarismul filosofemelor sale; asemenea textelor ebraice sau arabe, scrierile lui Cioran puteau fi parcurse **în sens invers**, pentru că discursul murea şi renăştea în ritmul paragrafelor, fără a se sinchisi de logica vreunei creşteri expozitive. Îi admiram desigur franceza demnă de impecabila sterilitate a Luminilor, îi vizitam muzeul imaginar - Bach, Chamfort, Kierkegaard, Fichte, Schopenhauer, Nietzsche, Şestov sau Ortega y Gasset -, îi invidiam dezinvoltura resemnată şi turbulenţa, dar mai ales îi apreciam libertatea de a-şi asuma agnosticismul ca pe o formă de **theopatie**. Cioran **pătimea** - cu o paulină ardoare - tensiunea dintre prezenţa şi absenţa lui Dumnezeu. Exista în acest mistic necredincios o palpitantă intuiţie a tainei, o dramă a cuvîntului care, stimulat parcă de mirajul augustinianei **felix culpa**, îşi recunoaşte simultan exactitatea şi neputinţa. Critic al inefabilelor, profet al unei tăceri elocvente, contemplativ instalat în paloarea lucidă a noptilor albe, Cioran părea capabil şi dornic să-şi trăiască masochismul ca pe o izbăvire mereu amînată. În vreme ce filosofii contemporani rămîneau captivi într-o sofistică umanitară sau se dovedeau a fi prizonierii voluntari ai dialectului marxist, românul acesta înstrăinat de bună voie denunţa netulburat ruptura dintre adevăr şi teologie, dar nu pentru a-şi consacra idiomul şi nici pentru a-şi dicta preferinţele, ci pentru a ne comunica, la confluenţa dintre sarcasm şi smerenie, un soi de euforie a nimicului.

Le mauvais démiurge

A venit apoi o perioadă în care Cioran - mai precis unul dintre chipurile sale - mi-a devenit nesuferit. Trăisem un timp cu impresia că mizantropia, dandysmul şi refuzurile filosofului compensează lipsa „sistemului" în numele unui admirabil principiu de autenticitate. Abia mai tîrziu am înţeles că fronda lui Cioran este în fond inoperantă şi aceasta nu doar pentru că gînditorul demola Universul fără a propune vreo alternativă, ci mai ales pentru că obstinatul său travaliu stilistic sfîrşea prin a celebra în fapt o existentă recuzată în spirit. Dacă **autorul** nostru ar fi respins nu numai distincţiile literare, ci şi **ideea însăşi de operă**, dacă - estet al sinuciderii - el ar fi ajuns să se sinucidă cu adevărat (adică nu în versiunea mondenă adoptată de un Yukio Mishima, ci sub cauţiunea anonimatului absolut), atunci poate că gestul său ar fi putut împrumuta ceva din sumbrul patetism al destinelor patronate de Diavol. Consemnîndu-şi maniacal voinţa de a eşua, făcînd din exasperare un exerciţiu retoric, obosindu-ne în monotonia calofilă a jeremiadelor sale, Cioran a îmbogăţit desigur literatura franceză, nu însă şi repertoriul peren al apostaziei. Apostazie! Rezonanţa medievală a termenului nu mi se părea deloc excesivă. Mă gîndisem că, adversar al lui Dumnezeu, Cioran este un nou Iacob în luptă cu Îngerul. Îl reciteam, pentru a descoperi printre rînduri un Iuda **cochet**.

Dezamăgirea mi s-a accentuat atunci cînd - eram în deceniul de glorie al lui Constantin Noica - am surprins, dincolo de seducţia frazelor, **traseul real** urmat de Cioran: omul care avea pretenţia de a transcende relativitatea şi grotescul „angajamentelor" se dezisese de idealul naţionalist al tinereţii sale aşa cum te-ai descotorosi de o scamă. Sigur că nimeni nu i-ar fi putut contesta dreptul de a evolua în acest mod, mai ales că opţiunile sale româneşti constituiseră şi ele un „angajament" printre altele. Supărătoare devenea însă contradicţia dintre poza de aristocrat al negaţiei şi obedienta lui înregimentare publică în raport cu stîngismul intelectualilor francezi de la sfîrşitul anilor '70. De unde această grijă subită pentru ceea ce nu se numea însă **politically correctness** în cazul unei perso ıalităţi care ar fi trebuit să aibă frisoane la auzul cuvîntului **carieră**?

Am lăsat întrebarea fără răspuns, amintindu-mi că valoarea operelor şi moralitatea creatorilor sînt rareori compatibile, dar nu m-am putut totuşi reapropia de Cioran, mai ales că o serie de alte întrebări continuau să-i pună în criză mitologia. Cum era posibil ca un admirator al lui Joseph de Maistre („toute sagesse et, à plus forte raison, toute métaphysique sont réactionnaires") şi un intim al misticilor spanioli să nu perceapă **scandalul Crucii** şi să nu profite de revelaţia vertiginoasă a Întrupării? Cum de nu resimţise - dincolo de faţada gotică a scolasticii - văpaia libertară a universului patristic şi de ce strategia lui anihilantă nu-l condusese, în plin veac al indiferenţei, către **excepţia** evanghelică?

Adepţii predestinării ar fi putut explica necredinţa lui Cioran prin ideea că religiozitatea este o aptitudine înnăscută: ai sau nu „organul" respectiv. Mi se părea totuşi inutil să aşez ateismul cioranian pe terenul echivoc al unor asemenea imponderabile. Mă lăsam prin urmare tentat de alte interpretări, ceva mai respectuoase faţă de contextul (psihanalitic şi cultural) în care fuseseră scrise cărţile lui Cioran. Biografia eroului meu dezvăluia o seamă de fisuri sau - dacă vrem - cîteva antinomii fondatoare. Prima era aceea dintre „neantul valah" şi „preaplinul occidental". Exorcizînd - prin depeizare - demonii balcanismului, Cioran practica un soi de parvenitism superior: a ajunge la Paris însemna a te depăşi pe tine însuţi graţie unui salutar elan revelator. Deziluzia - consumată tîrziu - nu a putut fi, se pare, ocolită. „Cînd eram tînăr, îmi imaginam că, stabilindu-mă în centrul lumii, aş fi putut deveni un tip nemaipomenit. Toate acestea erau nişte prostii" - mărturisea Cioran într-o scrisoare din 1979 către fratele său, după ce îşi luase grija de a nota: „en soi, le fait de vivre à Răşinari ou à Paris n'a rien à voir avec ce qu'on est vraiment" (**apud Magazine littéraire**, dec. 1994, p. 58).

Îmi plăcea să reperez o a doua fisură la nivelul limbii. Cioran scria undeva că Dumnezeu nu există decît prin adjectivele pe care I le asociem. Observaţia mi se părea capitală, pentru că izbutea să elucideze atît fascinaţia lui Cioran pentru **ad-verb** (manieră de a înscrie adjectivul într-o durată) cît şi predilecţia lui pentru formulările impersonale („on"): cu excepţia textelor epistolare, Cioran nu a putut niciodată să-şi atribuie un „ego" auctorial. Pentru el, adverbializarea realităţii era o modalitate de a evita deopotrivă prezenţa Verbului (deci a lui Hristos) şi construirea sinelui. Bănuiam că Emil Cioran renunţase la alteritatea divină pentru a se detaşa de figura clericală a tatălui său, dar mai ales pentru a „răzbuna" într-un fel tribulaţiile unei identităţi dezarticulate. Nu mă gîndeam, firește, la o banală carenţă psihologică, la dificultăţile unui ins socialmente imatur, la un scurt-circuit schizofrenic sau la pudorile unui timid incurabil, ci la această **imitatio Christi** răsturnată, pe care Cioran ar fi vrut să şi-o aroge, asemenea lui Nitzsche, **în detrimentul** lui Dumnezeu: pariul lui era acela de a purta Crucea, sfidîndu-L totodată pe Cel răstignit.

L'élan vers le pire

Atunci cînd - după relativa „schimbare la faţă a României" - s-a întîmplat să locuiesc mai mulţi ani în oraşul adoptiv al lui Emil Cioran, atunci cînd distanţa simbolică dintre mentalităţile, experienţele şi generaţiile noastre ar fi putut să fie anulată printr-o simplă vizită, am preferat să nu mă număr printre compatrioţii care asaltau deja faimosul apartament mansardat din rue de l'Odéon. Mă temeam oare că îndoielile sale sînt contagioase? Înercam să mă scutesc de o conversaţie în decursul căreia poncifele ar copleşi anvergura „luciferică" a personajului din faţa mea? Căutam să salvez astfel imaginea unui autor ale cărui blasfemii pot fi „răscumpărate" pe seama unei etici paradoxale? Sau îmi îngăduiam doar vanitatea de a-l ignora pe unul dintre monştii sacri ai Exilului? Înainte de a-mi justifica rezervele şi de a găsi raţiunea care le-ar fi putut contrazice, am aflat, într-o zi altminteri obişnuită, că **iremediabilul** atîta vreme invocat coborîse pînă la urmă în existenţa lui Emil Cioran...

Teodor BACONSKY

© C. Bumbuţ

Dan Nasta:
o încercare de „expunere" a sărbătorii

Dacă în ultima vreme, religiosul se expune în România la tot pasul, de preferinţă în registrul unor strămoşeşti, cuvenite şi aproape obligatorii festivităţi, membrii Ortodoxiei au încetat în genere să se mai expună, să-şi ia riscul de a se interoga, de a pătrunde în problematica reală, de adîncime a ceea ce mărturisesc. Dar limitîndu-ne chiar la sensul curent al expunerii, expoziţiile care evocă teme creştine rămîn, cu cîteva notabile excepţii, doar nişte înşiruiri de obiecte bisericeşti sau „de artă", organizate tematic ori tipologic în cel mai bun caz. Poţi privi acolo „piese", „perioade", „şcoli", „teme", dar nu desfăşurarea unei problematici.

Dl Sorin Dumitrescu a avut ideea ca, de Crăciun, să ofere spaţiul Galeriei Catacomba pentru un alt tip de expunere. Nu a invitat nici un specialist în artă creştină, nici un for bisericesc; a invitat un colecţionar. Nemarcat de rigoarea, cîteodată posacă, a specialistului, sau de ingenuitatea apologetică a responsabililor culturali ai Bisericii, un colecţionar veritabil îţi poate oferi expresia unui „gust" îndelung exersat şi a intimităţii cu virtualităţile obiectului. Mult mai liber în mişcare decît celelalte categorii menţionate, colecţionarul e obişnuit prin definiţie cu asocierile şi „punerile în scenă" ale pieselor sale.

E ceea ce a făcut Dan Nasta, gîndind nu o expoziţie de Crăciun, ci „un şir de aclamaţii ale sărbătorii", „un alai expoziţional", în care *mişcarea, itineranţa, parcursul unor staţiuni* constituie miza principală.

Naşterea lui Christos are, în sine, o impresionantă dinamică: coborîrea Fiului în trup stîrneşte spaima ierarhiilor angelice, confruntate cu acest călător care, din nucleul inexprimabil al Treimii se pleacă să integreze forma umană; Fecioara străbate o dureroasă itineranţă în căutarea locului naşterii. „În legendarul românesc, peregrinarea Maicii Domnului e deja o judecată a lumii suspendată în balanţa filoxeniei. Nu numai pentru că ea caută adăpost; dar fiindcă Dumnezeu, prin Maica sa, îşi caută iubirea de străini, o pune la încercare" (A. Scrima). În mediul ţărănesc, Crăciunul înseamnă colindat, sosirea din casă în casă a sărbătorii.

Faptul că expoziţia viza această dinamică - mai ales în accepţia ei ţărănească - e deja un cîştig. Numit de autor „Trei Crai de la Răsărit" parcursul se deschidea cu un semnal al Viflaimului, urmat de „o vestire sonoră" furnizată de „Clopotele" lui Mihai Sîrbulescu. După care, cele trei săli ale galeriei erau destinate, în intenţia lui Dan Nasta, unor *evocări* ale sacralităţii ţărăneşti, post-bizantine şi ortodoxe româneşti. Concluzia fiind oferită de o sugestie a Cinei de la Mamvri, unde icoana Treimii angelice fixa demersul pe tema *filoxeniei*, a primirii îngerului, a asumării unei itineranţe care te depăşeşte.

Varietatea reperelor artistice utilizate, eleganţa punerilor în scenă, prezenţa unui nucleu conceptual scoteau limpede expoziţia din zona clişeului didactic ori ilustrativ. Vizitatorul avea plăcerea de a privi o compoziţie, neîncorsetată de reguli dinainte ştiute; i se oferea prin obiecte, o posibilă formulare a sărbătorii, rezultatul unui **efort personal** de bună calitate. Aveam şansa de a rupe cu omniprezentele, platele înşiruiri de icoane şi colinde pentru a întîlni concepţia unui colecţionar cunoscut prin rafinamentul cu care pune în scenă obiectul de artă, ţărănesc sau cult, unite - pentru el - în aceeaşi comună splendoare.

Calităţi subliniate, prin contrast, de vernisajul digresiv de care a avut parte: un lung şir de discursuri avînd în comun mai ales însuşirea de a ignora sărbătoarea şi demonstraţia ei. Dl Sorin Dumitrescu a vorbit îndelung despre programul Fundaţiei Anastasia, invitînd în cele din urmă pe doamna Anastasia Popescu să spună cîteva cuvinte. „Mama Sica" - aşa cum e numită adesea - face un lăudabil efort de instruire religioasă a elevilor şi tinerilor. Discursul domniei sale, odată pornit, s-a dovedit a fi tocmai o lecţie de religie, avîntată de mîndria că „Biserica Română a ieşit acum la luptă" (?) ca dintr-o catacombă. Vorbitorii ne puneau în faţa unei paradoxale situaţii, a unei ciudate entităţi: o catacombă retorică. O interioritate care îşi rosteşte sus şi tare, sonor şi imperativ, meritele. De ce oare atîta apăsare în afirmarea smereniei proprii? De ce atîta infailibilă siguranţă? Apologia creştinismului se restrîngea la o banală autoapologie. Faţă de ea, expoziţia din jur odihnea printr-o discretă cordialitate şi distincţie.

Anca MANOLESCU

Citit/auzit

„Dacă cel care a otrăvit o persoană spre a o omorî, îi comunică denumirea substanţei toxice întrebuinţate - în vederea administrării antidotului potrivit - însă după internarea victimei în spital, nu se poate vorbi de o împiedicare de bună voie a producerii rezultatului infracţional“ (**Trib. Cap., Col. I, pen, dec, 2670/1956, LP nr. 7/1957, p.837**).

Scrisori deschise

„Ce face omul cu corpul lui“

„Mulţumesc pentru articolul cu R & J - la fix, ba chiar mi-ar fi plăcut să muşti mai avan din dumneaei, femeia Beatrice. Ai auzit bine, da, şi eu am fost oripilată de piesa cu pricina. Ah! bietul Mercuţio, vorbesc despre Mercuţio al lui Shakespeare şi nu despre ce au «concoctat», prin vreun alcov douteux, cu spaliere şi cu bice, soţii Bleonţ în legătură cu sus-numitul personaj. Ah! ce tortură de înaltă clasă! Să fi vrut şi nu cred că i-ar fi reuşit întocmai de mărunt (ei, da), gretos, libidinos şi găunos (mă voi opri aici cu sufixul respectiv). Şi faimosul ghidi-ghidi! Deliciul unui public de gospodine, cu sechele de mongolism, dar mînă ageră în a aplauda. Căci, dacă vrei să ştii, asta m-a înnebunit la «aşa-zisul» (ah, ce bine e să recuperezi sintagme, să te joci cu ele) spectacol: nici nu apucau actorii să zdupăie puţin prin aurora boreală de pe scenă, căci publicul, fin connesseur de altfel (sala era plină, cînd am fost eu, de ministeriali de la cultură, actori barosani, guvernamentali etc.) aplauda frenetic la fiecare cinci minute. Ce mai prostituţie, sau ce mai labă (pardon), de fapt.

Şi acum pe scurt: foarte mişto «Hors limites» la Pompidou, muzici experimentale la marele fix, ce face omul cu corpul lui (lămuţe, cuţitaşe, pioneze, fire electrice, sticlă pisată şi altele), Paul McCarthy, prieten cu Heidi, penisuri bătînd tam-tam-ul şi, desigur, prietenul meu Boltanski, din păcate cu aceleaşi chestii cunoscute. Dar altfel băiat bun, cum s-ar zice. Tot mişto, dar pe altă direcţie, «l'enfance au Moyen Âge»: enluminuri cu scene luate cronologic (sarcină, naştere etc.), biberoane de cositor cu ţugui (brr, vagamente terifiant), scăunele, linguroi de bătut copiii răi la fund. Şi totul se petrecea la Bibliothèque Nationale. Despre Poussin şi Derain ar fi mai lung să-ţi scriu şi, în plus, era atîta lume, agorafobică ce sînt. Te pup...“.

Firescul de ieri şi de azi

La hotelul „Atala”

„Rue Chateaubriand“ este un făgaş prins în plasa de străzi vecine cu artera cea mai căutată din centrul Parisului: Avenue des Champs Elysées. Acolo se află hotelul „Atala“: 4 stele, confort în stil vechi, linişte odihnitoare. În plus, avantajul de a regăsi, la cîţiva paşi, neastîmpărul din Piaţa Charles de Gaulle. În Parisul de astăzi.

Pe la mijlocul secolului hotelul afişa numai trei stele, dar era prezentabil şi avea o bună reputaţie. A fost refugiu statornic pentru mulţi români care luaseră drumul exilului. „Monsieur Floresco me disait toujours à propos du Maître... Monsieur Floresco... Monsieur Floresco“. Doamna Lucette Angibault, odinioară guvernanta generală, îmi repetă cu o energie de invidiat pentru cei 80 de ani pe care şi-i mărturiseşte, numele patronului de atunci, român şi el, care îi recomanda ferm să se ataşeze, împreună cu tot personalul, nevoilor din ce în ce mai penibile ale Maestrului: George Enescu.

A murit la hotelul „Atala“, în noaptea de 4 spre 5 mai 1955. După ştiinţă mea locul exact al decesului nu este menţionat în nici o biografie publicată la noi pînă acum. Cum a ajuns în acest cămin decent dar costisitor bolnavul însingurat, sărac şi imobilizat de un atac de congestie cerebrală? Este limpede, nu avea cine să-l fi asistat în micul apartament din Rue de Clichy, unde se stabilise definitiv în ultimii ani ai existenţei pariziene. Încerc să aflu şi să înţeleg. Un fapt învelit în decenţă de actorii care au participat la drama atunci consumată. Din păcate, unul singur mai este în viaţă: Yehudi Menuhin. Dar Yehudi, delicat, tandru şi înţelept, nu rosteşte nici o aluzie referitoare la conjunctura materială care ar umbri (oare?) portretul ideal pe care îl compune în cîteva minute: George Enescu între mila şi intervenţiile filantropice ale ultimilor lui amici; Menuhin evită subiectul, deşi micul său discurs începe cu „Aici, la Paris...“ Dar alte surse îmi indică concret ceva despre prezenţa lui ocrotitoare. „Ştiţi, Menuhin a cumpărat odată toate partiturile editate de «Salabert» şi pentru a-i fortifica iluzia că muzica lui este căutată“... Dintre prietenii apropiaţi, Regina Elisabeta a Belgiei, care îi fusese elevă, a jucat un rol determinant în acele luni care au precedat sfîrşitul. Uimitor, la cancelaria casei regale belgiene există o evidenţă a sumelor de bani destinate muzicianului român. Disciplină riguros urmărită de funcţionari destoinici şi discreţi. În afară, tăcere: maestrul nu trebuia să ştie.

Mai veneau în jurul patului de suferinţă („Viaţa mea a fost o catastrofă...“) compozitorul Marcel Mihalovici, împreună cu soţia sa, „dame Monique“ (pianista Monique Haas). Era mereu acolo pianista Céligny Chailley Richez, parteneră de o viaţă. Animaţi toţi de afecţiune, devoţiune, respect, dorinţă de a-i veni în ajutor. Autorităţile româneşti ştiau ce se va întîmpla, dar aşteptau să se întîmple.

Doamna Angibault îşi mai aminteşte că în ziua morţii lui Enescu, soţia sa, prinţesa Maria Cantacuzino, şi cei din preajma ei au cerut poliţiei franceze să asigure paza hotelului. Se temeau de o brutală intervenţie oficială care ar fi reuşit să transporte corpul neînsufleţit în România. Bani pentru George Enescu începeau să existe! Este înmormîntat la Cimitirul Père Lachaise; abia prin 1993, pe placa mormîntului a fost gravată o cruce împreună cu numele soţiei sale. Nu am reuşit să aflu cine a făcut-o.

Ada BRUMARU

Din viaţa unui extremist de centru

Încă o etapă: binele ca farsă

După cîţiva ani buni - pe dracu', dar aşa se spune... - încă îmi ţiuie în auz tăcerea instalată între mine şi interlocutorul meu, un celebru redactor-şef, într-o noapte postrevoluţionară. Puţine tăceri pot obseda în gălăgia noastră fără de istov. Aceasta are ceva din răceala spaţiilor care-l înfiorau pe prietenul nostru, grijuliu să ne lase cu limbă de moarte ideea de a nu-ţi părăsi odaia cu cei patru pereţi ai ei, dacă nu vrei să cunoşti de unde ne începe drama. Nu-l ascultăm. Vrem şi odaie şi dramă. Astea se mai numesc, împreună, telefon.

M-am recomandat secretarei şi am rugat-o să fie amabilă şi să-mi facă legătura cu domnul redactor-şef. Ideea mea era curată ca o chilie din care nimic, într-adevăr, n-ar fi trebuit să mă smulgă: vroiam să-i spun omului cvasinecunoscut - nu ştiu dacă am dat vreodată mîna cu dînsul, dar îl citesc necurmat - că mi-a plăcut foarte mult articolul lui din acea dimineaţă. Ce înseamnă plăcut între intelectuali care nu fac poezie? Mă rog, că am fost de acord, că am vibrat voios citindu-l, că - aşa-i cel mai tehnic... - am fost pe aceeaşi lungime de undă. Fireşte că secretara nu mi-a cerut să-i dezvălui ce vreau - avem secretare din ce în ce mai bune, cu cît articolele de fond sînt mai inteligente. E departe de a fi îngrozitor, cel puţin pentru cei cîţiva care nu confundăm calitatea unui ziar cu tirajul lui. Că atare, secretara m-a rugat să aştept şi au urmat cîteva secunde lungi, deloc înfiorate, ba chiar mulţumite de ceea ce mă agita: să-i zic de bine unui confrate. Vine „alo“-ul unui glas ce se vroia rece, dar nu indisponibil; mi s-a părut firesc, într-o civilizaţie telefonică. Mi-am luat avînt epic, deci concis, şi i-am făcut cunoscută cauza mea dreaptă, aceea de mai sus. Tăcere.

Tăcerea descrisă în prima frază, tăcerea care-mi ţiuie şi acum în timpan. Vigoarea ei creştea într-o enigmă: nu-l interesa elogiul meu? nu-l interesa persoana mea? era supărat pe mine din timpuri străvechi? I-am pus toate aceste întrebări, strîngîndu-le în una singură care nu cerea sinceritatea mele decît efortul plăcut al ironiei:

- Mă consideraţi deplasat?

La care omul - fără a deveni volubil, dar capabil să comunice exact prin sobrietate - mi-a explicat tăcerea sa: întîi de toate, s-a pus la adăpost de o farsă; i se mai întîmplase să fie luat la telefon cu un elogiu pentru a fi bine fixat în scaun, ca imediat să trăznească o înjurătură sinceră şi îndelungă; în al doilea rînd, cînd şi-a dat seama că nu e cazul, a fost şi mai stingherit; fiindcă azi nu mai există practica asta, să dai un telefon unui confrate necunoscut, fără alt interes decît a-i transmite o vorbă bună.

- Nu mai există?

- Nu. Poate între prieteni, rar...

A urmat o stinghereală ceva mai nostimă; îmi dădeam seama că nu ştie cum să încheie, sau, mai bine zis, că nu-i vine să articuleze politicosul „mulţumesc“; i se părea greu, nu-i intra în obicei, nu avea uzanţa lui. Nu mai era cazul unor noi întrebări; i-am spus eu „mulţumesc“, am desluşit ceva în acelaşi sens - sînt vreo trei ani de la această scenă de o bună credinţă amărîtă. Fireşte - de ce fireşte? uite aşa, fireşte... - n-am mai repetat experienţa cu nimeni, deşi m-au mai încercat asemenea lirisme profesionale, în faţa unor texte ce dovedeau lesne ce prostie de mizerie şi lene mişcă limbile celor care afirmă că „n-ai ce citi, azi, în Ţara Românească“. Mă intimida însă această alertă de tip nou: gîndul de bine luat ca farsă, elogiul bănuit ca mizanscenă a porcăriei, lauda înecată şi desfigurată în sictirul general. (Nici experienţa cehoviană, inversă, nu ţine la noi, cum nu ţine nici dostoievskianismul; Anton Pavlovici nu suporta să fie felicitat pentru schiţele şi vodevilurile sale, oricît de sincer era elogiul; se roşea penibil, îl întrerupea şi-l întreba pe cel entuziasmat: „Nu te supăra, la magazinul din colţ, cînd ai venit la mine, se vindea marmeladă?“; povestită multor confraţi, replica n-a prea avut niciodată succes; mai toţi o socoteau ipocrită, „făcută“...)

În fond, sîntem într-o nouă etapă a conformismului: după o experienţă îndelungă a binelui cu sila, a sosit vremea în care „totul e prostie, toţi sînt hoţi, toţi sînt idioţi, toţi sînt măgari“. După compromiterea „oamenilor de bine“, banalizarea vorbelor de rău şi supunerea la clişeul lor intră în tehnica facilă a oricărei minţi de cocoş român; se fac ochi mari cînd cineva poate afirma că a citit o poezie splendidă („ce înţelegi prin slendidă?“ - se întreabă, la început, galeş...), că a auzit un politician inteligent, că a văzut un film bun „pe 2“: „Nu ştiu, n-am văzut... cum îi zicea? Cînd? A, mă uitam la securiştii lui Nistorescu. Nişte bestii. Nu i-ai văzut? Mare păcat...“

Ştiu pe cineva care - în perioada clasică a vidului cultural - avea plăcerea să caute urgent pe orice „scriitor care-i mergea la inimă“; îmi zice că şi azi are asemenea porniri, dar nu-i mai caută; e luat de nebun.

Pe scurt - dacă „vorba de bine“, nu zic binele în totalitatea lui, a devenit un non-conformism?

Radu COSAŞU

P.S. La intrarea hotelului „Atala“, nici o placă nu aminteşte numele ilustrului locatar. (E drept, a nota „Aici a murit G. Enescu...“ nu pare a fi o bună recomandare pentru asemenea imobil). Proprietarul-patron, acum, este foarte binevoitor, dar are o mică nedumerire: „Bine, dar înmormîntarea este astăzi... Ştiţi? Nu-mi plăcea deloc!“ Îl descifrez repede: îi explic că un alt român, Eugène Ionesco, urma a fi înmormîntat, chiar în acea zi de vineri, după slujba de la Biserica Ortodoxă din Paris. Mulţumit de precizare îmi oferă un însoţitor pentru a urca la etajul IV, în camera... Insistă: „Nu uitaţi să priviţi pe geam. Se vede grozav sera aranjată de mine în curtea interioară“. Rîd şi îmi vine să plîng. Nu încetăm să jucăm, cu toţii, în piese de Eugen Ionescu.

Trecerea prin reviste

● Din **„România literară“** nr. 4, editorialul lui N. Manolescu se detaşează cu lucirea de bisturiu a unei imagini finale care ne-a dat fiori reci pe şira spinării: „...capul fetiţei dlui Păunescu, depus graţios şi somnoros în poala prezidenţială, a constituit nu doar apogeul unui spectacol kitsch, dar şi metafora care va întruchipa de aici încolo în mintea noastră ideea de consens a preşedintelui României“. ● Nora Iuga, furioasă foc pe critica „subţirică şi puţină cîtă a mai rămas la ora actuală“, scrie ea însăşi o cronică de întîmpinare la un volum de debut; gestul e plin de generozitate, după cum textul e plin de... să le zicem „geme de ilaritatea? De pildă: „Poemele au o incandescenţă de gheaţă (*imagine fumată*, n.n.), sînt ca nişte crime privite sub lupă - nu poţi trece pe lîngă ele fără să le vezi“. Sau: „Furnicile, ca elemente ale devorării, semnifică şi ele acea realitate ultimă, un regn minor înrudit morţii la fel cu albul strălucitor al cearceafului sugerînd giulgiul. (*Evident!* - n.n.). Toate textele cărţii sînt dominate de o gîndire rece, hiperlucidă ca un discurs sub imperiul unui drog sever, ivind viziuni violente...“ etc. În fine: „Factorul de şoc, neprevăzutul, funcţionează permanent în mecanica asociativă a ideii cu imaginea provocînd viziuni insolite şi aducînd în scenă figuri exotice mai ales din lumea mongolă cu care poetul se simte prin cine ştie ce ciudate alcătuiri înrudit“. Înrudit cu *lumea mongolă*!?! Asta deja nu mai seamănă a laudă... ● Tot în acelaşi număr, Ioan Groşan îi face lui Mircea Daneliuc o declaraţie de amor, decentă şi onorabilă - e dreptul dumisale s-o facă, inclusiv s-o comită în public; însă treaba începe să scîrţîie cînd I.G. scrie: „Ţin minte şi-acum irepresibila senzaţie de *firesc* (şi subliniez acest cuvînt!) pe care am avut-o în pustiul nostru filmic de la sfîrşitul anilor '70, văzînd de mai multe ori *Cursa*“. I.G. ţine minte prost: *Cursa* e din '75, şi nu se prea poate spune c-a apărut într-aşa un „pustiu filmic“ de bine ce *Nunta de piatră* al lui Piţa-Veroiu (film, să reamintim, cumpărat de Muzeul de Artă Modernă din New York) e din '73, *Filip cel bun* din '75, *Tănase Scatiu* şi *Dincolo de pod* - amîndouă din '76 etc. Dar, ce să-i faci, sînt socoteli care „ies“ şi altele care nu... ● Pe aceeaşi pagină, Eugenia Vodă - cu verva-i cunoscută - face praf *Regina Margot* a lui Chéreau, senzaţia finală pe care o lasă filmul fiind - spune ea - „căutarea forţată a lui Shakespeare în... Dumas!“ Nu ştim, încă n-am văzut filmul, dar aşa, ca principiu de pornire, ni se pare preferabil să-l caute pe marele Will în Dumas-père, decît invers... Mă rog, de discutat. Unde însă nu mai e de discutat e atunci cînd E.V. afirmă, sus şi tare, că filmul e, „într-un cuvînt - un eşec“. Scurtat cu 20 de minute, filmul a fost, dimpotrivă, un succes răsunător în SUA - un triumf ce nu poate fi comparat cu al niciunui alt film francez din ultimul timp; iată ce scria numai austerul *L'Express* din 22 decembrie '94: „Dacă filmul lui Luc Besson (*Léon*) este văzut, acolo (*în SUA* - n.n.), ca «un talmeş-balmeş de cretinătăţi», cel al lui Chéreau e acoperit de laude. (...) «Regalul Adjani» (*Newsweek*); «o Garbo a francezilor» (*New York Times*) etc. Şi chiar dacă nu e prea iubit de redacţia mensualului *Positif*, iată ce se scrie despre Chéreau în numărul pe februarie: „Anumiţi critici mai susceptibili s-au ofuscat că Chéreau îşi prezintă o nouă *Regină Margot*, într-un montaj diferit, mai strîns. Li se pare a vedea un anume dispreţ faţă de cei care au văzut prima versiune. Din contră, poate fi adus un mai bun omagiu criticii (...) şi posibilităţilor de montaj? Şi Cassavetes, şi Truffaut au revenit, la vremea respectivă, asupra unor filme ale lor, singura diferenţă fiind că *ei nu realizaseră două milioane de spectatori*“ (s.n.). ● Şi tot *Positif*, care se ia de sondajul colegilor de la „săptămînalul corporatist *Le Film français*“ cu referendumul lor de pomină cuprinzînd aşa-zisele „cele mai mari 50 de filme din istoria Cinematografului“: „Aparent, nimeni n-a auzit de Mizoguchi, Ozu, Bresson sau Ophuls. Nici Bergman sau Dreyer n-au ieşit prea strălucit. În schimb, *Moş Crăciun e o canalie*, e-n palmares, iar *Zbor deasupra unui cuib de cuci* e pe locul doi! Cucu, *c'est nous!*“ ● Atragem atenţia celor care au realizat cronologia filmelor lui Mircea Daneliuc (din revista **22**, nr. 6) că **Glissando** nu este „după Camil Petrescu“, ci pur şi simplu după **Cezar** Petrescu.. (nuvela „Omul din vis“) ● De asemenea, în fotografia cu Ionesco, Cioran, Eliade etc. publicată în **22** nr. 5, ultimul din dreapta nu e „Yves Bonnefoy“, ci **Claude** Bonnefoy (erată apărută şi în **Magazine littéraire** din ianuarie, fotografia din **22** fiind preluată din nr. **M.l.** pe decembrie); aşadar, nici datarea fotografiei „1986“ nu este corectă - C. Bennefoy murind în 1979. Anul care ar fi trebuit să apară în legendă este **1976**.

Nu rataţi:

• **PETER BLAKE:** „Alphabet Prints“ (26 de serigrafii) - la Galeria 3/4 a Teatrului Naţional. Născut în 1932, Blake este unul din cei mai mari artişti britanici contemporani, afirmat odată cu Pop Art-ul la începutul anilor '60.

Eveniment

Otar Ioseliani la Bucureşti

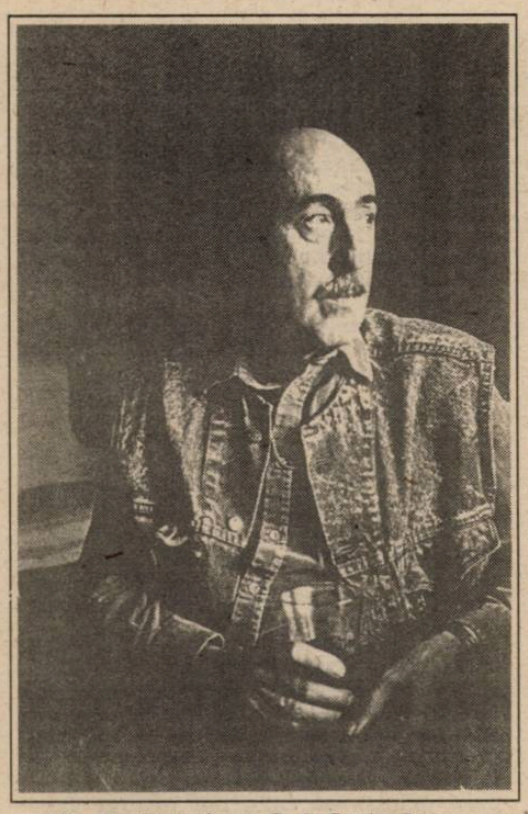

Otar Ioseliani – fotografie de Cartier-Bresson

„Dacă un film poate fi povestit, el nu există pentru mine ca film". ● „Ficţiunea nu trebuie să dea niciodată impresia că ar fi un documentar". ● „Oamenii care se ocupă de cinema n-au talent pentru altceva. E foarte uşor să faci cinema".

Cele trei mărturisiri de mai sus, făcute în trei locuri şi timpuri diferite (în **Positif**, mai '78, **Écran**, feb. '78, respectiv **Positif**, nov. '69), sînt definitorii pentru Otar Ioseliani - cineastul care, într-un răstimp de 30 de ani, a regizat nu mai mult de 6 (şase) lungmetraje... „E uşor să faci cinema", spune O.I., şi, cu toate acestea (sau - poate - **tocmai** de aceea!), filmografia sa este de o elegantă supleţe. „Nu turnez pentru toată lumea", mai adaugă acest aristocrat georgian apropiat al lui Tarkovski şi al cărui mediu-metraj **Aprilie**, realizat în 1962, nu obţinea acceptul de difuzare decît zece ani mai tîrziu. Ce putea să deranjeze autorităţile sovietice atît de mult în filmul unui tînăr absolvent al lui VGIK (a fost studentul lui Dovjenko)? Şi cum putea „destabiliza" ditamai URSS-ul metrajul mediu al unui om care avea să declare: „Eu nu fac cinema, ci mă adresez oamenilor cu care pot vorbi calm, fără să mă cert sau să mă bat"? (Cu-atît mai mult cu cît cel care „nu" făcea cinema, avea deja, în buzunar, diploma Conservatorului de muzică din oraşul său natal Tbilissi şi doi ani de matematici la facultatea de profil din Moscova). Răspunsul se pierde în negura istoriei cenzurii...

Rigoarea impusă de muzică şi matematică se regăseşte în filmele sale. Nu e vorba numai de faptul că Ioseliani n-a acceptat, cît timp a trăit în fosta Uniune Sovietică, să facă nici un compromis moral; însă natura lui îl făcea incapabil de orice compromis estetic. (De aici, firește, cuvintele grele la adresa lui Eisenstein, „care trebuia să fi fost intelectualmente sărac pentru a face astfel elogiul bolşevismului"!) Cînd în 1966, odată cu primul său lungmetraj **Căderea frunzelor**, obţinea recunoaşterea internaţională (premiile FIPRESCI şi Georges Sadoul la Cannes), Ioseliani nu avea cum să bănuiască faptul că filmele pe care urma să le mai facă în URSS erau numai două: **A fost odată o mierlă cîntătoare** şi **Pastorala** - acesta atrăgînd după sine interdicţia autorităţilor de a mai regiza filme. Şi, dacă în '62 eşecul de difuzare al lui **Aprel** îl obligase să lucreze cîţiva ani ca marinar şi sudor, în '82 - cînd **Pastorala**, proiectat în fine la Festivalul de la Berlin, îi aduce un al doilea premiu FIPRESCI - el se gîndeşte deja să părăsească ţara în care nu mai avea nici un viitor ca regizor.

Stabilit în Franţa, Ioseliani realizează în 1984 primul său film în culori **Les Favoris de la lune**, care obţine Premiul special al juriului la Festivalul de la Veneţia. **Favoriţii lunii** „bulversează toate comandamentele filmelor de ficţiune" (**Cinéma** nr. 314/1985); pe de altă parte, „ca şi în filmele sale georgiene, el nu cade nici aici în capcana realismului, încă şi mai puţin a pitorescului" (**idem**). Celelalte lungmetraje realizate în Franţa se vor numi **E la lumière fut** (1989) şi **La Chasse aux papillons** (1992) - filmul pe care, graţie bunelor oficii ale Institutului Francez din Bucureşti şi alegerii subsemnatului, cinefilii români vor avea privilegiul să-l vadă **în prezenţa cineastului** încă de **miercuri, 22 februarie ora 19**, la sala „Elvire Popesco" - medalion urmat, pe 23 şi 24 feb., de proiectarea a două din filmele sale georgiene: **A fost odată o mierlă cîntătoare** (joi) şi **Căderea frunzelor** (vineri).

Prezenţa lui Otar Ioseliani la Bucureşti este al doilea mare eveniment cinematografic, după cea a lui Krzysztof Zanussi în martie 1993 (vezi interviul cu K.Z. în **Dilema** nr. 9). Cu această ocazie, se va inaugura „Clubul cinefililor" de la Institutul Francez, a cărui politică cinematografică va putea fi cunoscută de toţi cei interesaţi din revista **L'Invitation** (a institutului) şi, firește, din **Dilema** (a.l.ş.).

Extrase de presă: „Cinematograf de elită, cinematograf elitist? Desigur. În ciuda unei prese bune, spectatorii sînt rari în URSS iar filmele sale nu scot din casă mulţimile în Franţa. Însă Ioseliani revendică această «izolare» aristocratică". (**Cinéma**/1985). ● „Încîntarea produsă de **La chasse aux papillons** este egală aceleia pe care o ai atunci cînd descoperi o lume, este faptul că ţi se oferă, la o asemenea intensitate a frumuseţii, bucuria de a vedea, de a vedea tot..." (**Cahiers du cinéma**/1992) ● „În mod evident, dacă Ioseliani ironizează afectuos şi fin creaturile sale, el nu le manipulează în scopuri «critice» ca Bunuel. El ne plimbă într-o Tebaidă din ce în ce mai invadată de obiecte, apoi de fiinţe, în care totul se reconstituie neîncetat... Şi-atunci **La Chasse aux papillons** ne apare ca o contribuţie involuntară, ludică, la teza în general prost înţeleasă potrivit căreia am fi intrat în sfîrşitul Istoriei". (**Positif**/1992)

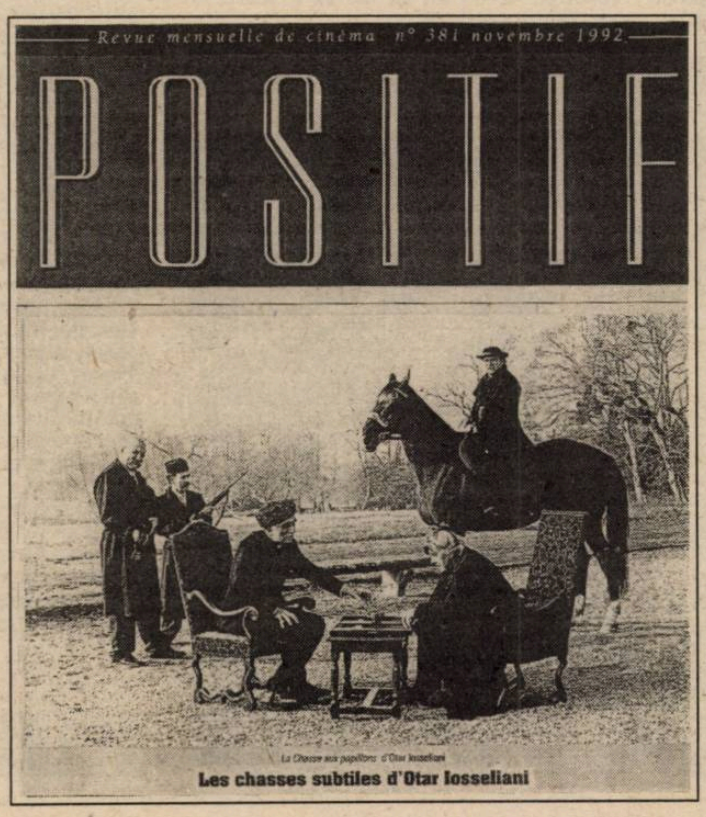

Les chasses subtiles d'Otar Iosseliani

Cronica literară de tranziţie

Spiritus erector

PRESOL

(Text apărut în **Expres magazin**, 10/1993, şi reprodus ca „predoslovie" în volumul de faţă*, p.5, cu o interpolare pituliană: cad(av)ru; „av" nu-i al meu).

Dacă aş fi întrebat cine sînt eseiştii (nu criticii! nu cercetătorii!) români de azi demni de a fi luaţi în seamă, aş răspunde: Alexandru Paleologu, Şerban Foarţă, Gabriel Liiceanu, Alexandru George, Andrei Pleşu, Octavian Paler. Între aceştia, un loc sigur şi neclintit merită Luca Piţu, cadru didactic la Universitatea din Iaşi, care, prin neconformismul său profund, pre nervii multora dintre autorităţile comuniste ale Universităţii a călcat fără preget. Bucovinean îndîrjit, de statură şi voinţă napoleoniene, simplu şi frust, în aparenţă, la vorbă şi la port, Luca Piţu este, la o vîrstă încă tînără, un om de o erudiţie, pe domeniul său, zăpăcitoare, care se mişcă slobod în mai toate limbile de importanţă europeană, vii sau moarte, şi care, prin originalitatea manierei sale, a făcut şi face, de ani buni, şcoală şi nu numai în Iaşi. Reuşind să producă aliaje paradoxale între Neculce şi Roland Barthes, între Georges Bataille şi Socrate sau între Creangă şi Heidegger, scriitura lui Luca Piţu are o artificialitate ludică paroxistică, fiind continuu o „joacă" la cel mai înalt nivel cu sensurile, o **gaya scienza** de o virilitate care poate atinge priapismul, dar niciodată vulgaritatea, o voluptate perpetuă de **macho** al ideilor, drăgăstos, liber şi libertin cu ele, care-i răspund aşijderea.

SOL

(traducerea textului în piţuliana medie)

De ar hi să-mi vie nu noiciană ispitire, ci sanantoniană tentaţiune de a perlocuţiona de cine mi-s încercăreţii[1] (nu aristărcuţele! nu cerşetătorii!) moldo-vlahi sau k.-k. apţi de întromisionare în seamă, aş da glas aşa: Alexandros al Gîndului Vechiu, Şerban de Foarţă Majoră, arhanghelul Gabriel Likeionianul, Alexander Agricultorele, Bărbatul cel Pleş, Al Optulea Paler. Între domniile şi preşedinţiile lor, o stravagantă strapontină, nesmintită şi de nesgîlţît, cuvine-se magistrului L.P., **„tu... Luca, tu signore e tu maestro"** (**Inf.**, II, 140), răs-dascăl la UniverSECUritatea iaşiotă, care, prin zavragismul din rărunchii minţii sale, noian de scîrbă şi pricină[2] datu-le-a întîiumblătorilor Almei Mater **iasiensis**, de care se anfişa şi fix în pix îl durea, că mi ţi-i şi ancula dacă voia-şi erecta. Cajvanian îndrăcit şi îndemonat, mare la pohte şi la stat cît bonapartul, poporan şi nesclivisit la logos şi ţoale, dară nu şi-n osia feldeinţei, elpiul iaşte, la etatea sa încă vernilă, un gagiu dobă de doxă, luător de feţe[3] (şi degrabă vărsător de sînge vinovet), grăitor de multe idiomuri evropeneşti, putrefacte au artefacte, stinse au aprinse, şi născotocitor al hiperromânei cosmopolitizate[4]; dînsul, cu glagoria-i neîmperecheabilă, căcălău de discipulăraie isnoveşte şi zămisleşte, în areal bahluvian dar şi nistro-dîmbovo-danubio-tisian. Malaxînd antipozi, în terciuiala-i meta- şi pata-fizică, el numa cît ţi-l logodeşte pe Moş Neculce cu Moche Barthes, pe Mai-Mult-Ca-Sula-Bataille cu Mai-Mult-Ca-Prefectul-Socrate, pe Bădia Creangă cu Boş Haidegherea: slova pituliană îi jucăuşe pîn' la Dumnezău şi pîn' la Dracu' şi-napoi, şi iar, într-o navetă dementială[5], făcînd tumbe-n cer şi puneri în prăpăstii cu înţelesurile şi nenţelesurile, cu ghesurile şi eresurile; cuvîntarea pitică îi pythică şi pitică, mitică şi miticească, îi gînditură zglobie, bărbătoasă şi vîrtoasă pe rupte cît nesătulul Priap (dacă nu porceşte), veşnic îi pus discursul său pe tăvălit, titilat şi fecundat gîndemele prin paie ori olande, libidinos, liber, libertin şi libelulic cu ele, care, 'tă-vă pustia de gîndeme, că bine vă drăgoştiţi!, îi răspund aşijderea, **comme de long échos qui de loin se confondent avec lui**, parşiv **spiritus erector!**

DEMI-SOL

(cambuză cu notule)

1) Căci ce alt îi eseul decît încercare a puterilor şi a putorilor*?

2) Nemîntuind a-i da în gît pe sicofanţi şi cicisbei, pe universecurişti, securişti şi guriştib.

3) Jupuitor de superficii. Lăsător bouche-bée[c].

4) Zisu-i-a prezidentului: **„Yoni Liescu"** (EDL, 76) au **„Ion-Budai Iliescu"** (FDI, 169) şi-n alte felurite chipuri terfelitoare.

5) Aluziune la **„naveta esenţială"** a chibzuielii, între pleonasm şi oximoron, între Dada şi Banu[d].

SUB-SOL

(depănarea şi depanarea aparatului critic)

a) Cf. „Mirosul celuilalt", în SRUS, 142-151 sau „Fragmente dintr-un discurs naso... l... ogic", în EDL, 17-78.

b) Luca Piţu, mai puţin ca-n FDI, iar se scoală şi prea mulţi popeşte, **exempli gratia** eternii Bostani şi Boţîrlani, Porcuţa Spîrcului şi Ancurcuţa Scîrbului, C. Sturzu, Ion Gheorghe, Dinu Săraru, Adrian Păunescu, Eugen Simion **u.s.w.**

c) Un eseu e despre stranietate. Altul despre nas şi funcţiile sale. Altul despre **„bizutaj"**, adicătelea canonul şi canoanele la care e supus novicele oriunde şi oricînd, **urbi et orbi**. Subiectele, fie şi bizare, sunt în bună tradiţie galo-saxonă. Swift scria despre o coadă de mătură. Goldsmith despre flăcăi tomnatici şi fete bătrîne. Gh. Lamb despre ureche sau beţivi, Carlyle despre şorturi, Chesterton despre schelete, Barthes despre discursul amoros, Finkielkraut despre amorul discursiv, de Quincey despre omor, Bataille despre amor etc.

d) Teza pituliană a fost luată la refec de Dan Petrescu, în **Pe urmele înaintaşilor (Tentaţiile anonimatului**, CR, 1990, pp. 260-278, lei 22), dibuindu-i-se antecesori şi conotaţii.

INFRA-SUB-SOL

(concluzie interimară, catalog, sigle)

Concluzie interimară. În primul rînd, LP este inventatorul unui limbaj suficient sieşi, fermecător pentru ştiutorii de carte, obscur şi manierist pentru ignari sau inamici, amestec cu **skepsis** de jargoane de toate înălţimile, de la glodul mahalalei sau deşucherea de alcov, pînă la întortocheatele radicale filozoficeşti ori retoriceşti, trecînd printr-o năstruşnică moldo-arhaizare artificială a vorbelor de rînd. Pe planul de deasupra, LP este un violator de tabu-uri, un pătimaş al zonelor escamotate, un explorator, nedus la biserică, al temelor spăimoase şi imposibile.

Catalog de epitete pituiabile. A-moral, babelian, curajos, desucheat, erudit, falocratic, falocritic, genial, genital, goliardic, hiperintertextual, hazos, hermeneutic, insolit, insolent, jovial, kakokagathic, libidinos, mănos, nebun, nichitian, obsedat, obsolet, obscur, pornografic, pervers, rabelaisian, scandalos, snob, suculent, scatologic, teluric, ţapân, uimitor, vagant, zarifopolian, xenofil.

Sigle: EDL: **Eros, Doxa & Logos**; SRUS: **Sentimentul românesc al urii de sine**; FDI: **Fragmente dintr-un discurs in (?) comod.**

George PRUTEANU

*) **Eros, Doxa & Logos**, Inst. European, Iaşi, 1994, 228 p., 3800 lei.

Pagini realizate de Alex. Leo ŞERBAN

Comportament şi viziune

Cînd ţările din Europa postcomunistă descopereau farmecul şi gustul multipartidismului, partidele cu veche tradiţie din ţări cu o structură democratică solidă intrau într-o profundă criză. În Italia, partidele şi alianţele care guvernaseră alternativ ţara timp de decenii se descompuneau sub presiunea crizei economice şi a celei morale şi e greu de demonstrat care pe care a potenţat-o. În Franţa, lunga preşedinţie socialistă - în mod bizar - a contribuit la apariţia facţiunilor numite delicat „curente de idei", care pînă la urmă au dus la falii pronunţate între persoane şi grupuri. Electoratul partidelor de dreapta este ros de formaţiunile extremiste şi chiar şi în această zonă conflictele dintre persoane depăşesc cadrul ideologic. În Marea Britanie continuă oarecum shematic separaţia dintre partidele conservator şi laburist, primul acceptînd soluţii „de stînga" cînd viaţa le impune, cel de al doilea e din ce în ce mai puţin partidul sindicatelor şi din ce în ce mai mult partidul clasei mijlocii. În Statele Unite identitatea republicanilor şi democraţilor este de mult imprecisă.

Declinul partidelor a dus în mod necesar la erodarea noţiunii de disciplină: în absenţa consistenţei ideologice, cînd programul de guvernare e formulat în termeni atît de generali încît poate deveni orice, în prezenţa exploziei mijloacelor de informare relaţia dintre alegător-parlamentar-guvernare se stabileşte pe alte circuite decît cele care au consolidat existenţa partidelor şi alternanţa la guvernare. Dacă facem abstracţie de situaţiile individuale, cînd un parlamentar sau un ministru încalcă legile şi partidul nu mai este solidar, cu el lăsînd justiţia să-şi spună cuvîntul, se poate observa că mai peste tot disciplina grupului parlamentar nu funcţionează fără reproş. Chiar pe vremea cînd majoritatea din Congres era democrată, preşedintele Clinton n-a izbutit să obţină aprobarea pentru iniţiativele lui legislative. Cine nu era disciplinat, senatorul care ştia că prin votul său ar putea contrazice voinţa alegătorului, sau Preşedintele după ce a fost ales pe o platformă moderată şi a început să propună legi şocante (prezenţa homosexualilor în armată, de exemplu) pentru ceea ce se numeşte „majoritatea tăcută"? Încercarea de a-şi ţine promisiunile faţă de anumite grupuri de presiune care l-au susţinut zgomotos l-a făcut pe Clinton să rateze ceea ce părea a fi proiectul major al mandatului său: reforma sistemului de asistenţă socială.

Peste tot democraţia reprezentativă pare a deveni o formă lipsită de conţinut şi pentru că pe circuitul deciziei se plasează birocraţia grupurilor de experţi, a consilierilor, a înalţilor funcţionari (pe care nu i-a ales nimeni şi al căror discurs este greu inteligibil). Cetăţeanul se simte tot mai frustrat în faţa comportamentului aleşilor săi. Alesul, vrînd să-şi menţină poziţia, este mult mai atent la ce-i spun sondajele, decît la indicaţiile şefului grupului parlamentar. El îşi justifică „actele de indisciplină" prin fidelitatea faţă de intenţiile alegătorului.

Analiza tensiunilor din partidele britanice, pe care o reproducem în această pagină, tinde să demonstreze că evoluţia societăţii impune forme noi de gîndire şi alte norme de comportare. Propaganda comunistă obişnuia să afirme că oamenii greşesc, partidul niciodată. Cînd oamenii greşesc cu atîta încăpăţînare s-ar putea ca partidul să rămînă în afara vieţii. Dincolo de delictele de comportament, s-ar putea ca indisciplinaţii să fie de fapt nişte vizionari.

Ce a mai rămas din stînga laburistă?

● Partidul laburist încearcă să renunţe la dogme. ● Stînga „libertară" nu mai are vocea ei şi încearcă să controleze vocile altora.

Somajul a atins rata cea mai înaltă din 1945. Chiar cei care au un serviciu sînt îngrijoraţi că o să-l piardă, iar mulţi dintre cei ce se simt periclitaţi se întreabă dacă maxima înflorire a capitalismului nu înseamnă transformarea lor în victime. Economia se zbate între creştere şi faliment. Prăpastia între bogaţi şi săraci creşte inexorabil. A venit în sfîrşit ceasul stîngii?

S-ar putea presupune, dacă se ia în considerare riposta dată de stînga lui Tony Blair pe 6 octombrie, la conferinţa anuală a Partidului laburist de la Blackpool. Doar cu două zile înainte, domnul Blair electrizase audienţa - cîştigînd aplauzele întregii prese - cu un discurs strălucit în care promitea că se va debarasa de o mare parte din dogmele de stînga ale Partidului laburist, inclusiv articolul patru, promisiunea solemnă a constituţiei laburiste că va naţionaliza tot ce vede cu ochii. Din păcate, dl Blair şi grupul său de arhimodernişti n-au ţinut seama că după discurs urmează o moţiune rituală prin care se va reafirma articolul patru. Laburiştii dezamăgiţi împreună cu marele număr de sentimentali au sesizat şansa şi au asigurat victoria moţiunii, trecînd peste protestele conducerii.

Pentru Partidul conservator votul a fost un cadou, care a mai diminuat ceva din triumful domnului Blair de la începutul săptămînii. Dar supraaprecierea acestui vot ar fi o eroare. E ultima tresărire a stîngii, ultima zbatere a unui dinozaur care moare. Dl Blair şi cei care doresc modernizarea partidului nu vor ţine seama de acest vot şi îşi vor vedea de planul lor de transformare a Partidului Laburist într-o alternativă credibilă, chiar atractivă, faţă de guvernarea conservatoare. Şi dinspre stînga nu se vor auzi decît bodogăneli şi vaiete.

Adevărul este că stînga nu poate anula articolul patru. Denis Skinner, un partizan cert al deciziilor radicale nu i-a apărat substanţa. A argumentat doar că abolirea lui nu va mai permite partidului să lupte împotriva conservatorilor. Tony Benn a spus un banc: „E ca şi cum - le zicea el suporterilor săi - Arhiepiscopul de Canterbury ar propune amendarea celor zece porunci pe motiv că adulterul este acum atît de răspîndit încît nu mai poate fi combătut". Apoi a adăugat rugămintea să nu fie contrazisă conducerea. Domnul Benn este în zilele noastre unchiul favorit al tuturor. În turneele sale de conferinţe îşi îmbrăţişează prietenii, deapănă amintiri cu duşmanii. Nu e de crezut că pe vremuri el era spaima burgheziei.

Eclipsa domnului Benn ne ajută să înţelegem de ce stînga nu va mai face multă agitaţie în viitor. Realizarea lui extraordinară a fost scurta uniune a stîngii cîrcotaşe într-o coaliţie socialistă care cuprindea toate nuanţele de roşu. Eşecul lui extraordinar a fost că nu şi-a crescut nici un succesor. Şi totuşi dl Benn o să accepte argumentul că nu personalităţile sînt explicaţia. La sfîrşitul anilor '80 aripa de stînga a fost exclusă cînd a fost eliminată tendinţa militantă trotkistă. Mulţi s-au lăsat de politică şi s-au dedicat vieţii de familie. Alţii s-au maturizat. Eşecul aripii de stînga urbane care a condus consiliile oraşeneşti în primii ani ai guvernării Thatcher a fost o lecţie. Tot o lecţie a fost şi colapsul comunismului.

Marginalizarea stîngii este evidentă şi în Parlament. Grupul **Tribune**, moştenire a marelui fundamentalist Aneurin Bevan nu mai este de fel o aripă de stînga. Din şase, cinci l-au votat pe dl Blair ca lider. „Stînga consecventă" este un grup şchiop cu aproximativ 30 de membri, inactiv. Chiar dacă au o concepţie comună aceea este să reziste. Ei speră că eşecul unei guvernări laburiste le-ar putea da şansa unei reveniri, şansă pe care eşecul conservator nu le-a oferit-o. (...)

Domnul Blair este încîntat de diminuarea stîngii din propriul său partid şi de faptul că nu va avea aici o opoziţie. Ar trebui şi noi să fim încîntaţi? Nu.

În cele mai avansate ţări o mică proporţie a alegătorilor rămîne „în afara sistemului". În zilele noastre ei nu mai sînt comunişti, deşi se percep ca fiind de stînga. De fapt ei pledează pentru libertăţi: pentru droguri, pentru dreptul de a locui în casele părăsite, pentru drepturile animalelor. Sînt anticapitalişti nu pentru că acesta e ineficient, ci pentru că este doar eficienţă, fără umanism.

Sistemul britanic neagă acestor oameni orice debuşeu legitim: nu pot obţine locuri în Parlament, n-au partid, vocea lor nu este auzită. În cel mai bun caz sînt străini faţă de sistem. În cel mai rău caz ei pun bombe, aşa cum au făcut-o extremiştii care luptă pentru drepturile animalelor. Dacă în Marea Britanie ar exista un sistem de reprezentare proporţională, aceşti oameni ar avea impulsul de a alcătui un partid în afara Partidului laburist. Ar putea să-şi pledeze cauzele şi din cînd în cînd să convingă principalele curente să adopte propunerile lor rezonabile.

Reprezentarea proporţională a fost un punct al reformei constituţionale care a lipsit, evident, din discursul lui Blair. Ar trebui să mai mediteze. O reprezentare proporţională ar putea provoca sciziunea stîngii laburiste, care îşi va găsi astfel locul propriu pe piaţa politică. Ar fi o uşurare pentru conducerea politică laburistă, chiar dacă ar pierde unul sau două locuri în Parlament. Pentru Marea Britanie ar fi şi mai bine, pentru că marginalii ar vorbi cu vocea lor în loc să încerce să controleze vocile altora.

The Economist
8 octombrie 1994

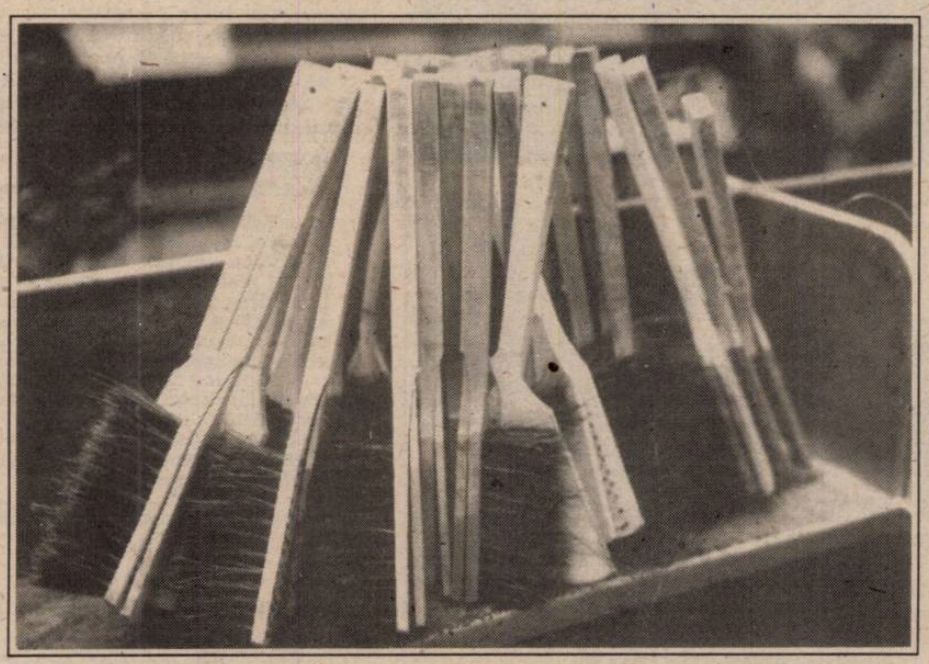

O diviziune imaginară

Pe conservatori îi desparte mai curînd şcoala pe care au urmat-o, decît concepţia despre Europa.

...La începutul anilor '50, termenii „stînga" şi „dreapta" desemnau destul de corect împărţirea între acei conservatori care acceptau sporirea rolului statului, aşa cum era pe vremea guvernării laburiste postbelice, a lui Clement Atlee şi cei care vroiau să dea ceasul înapoi. Şi la începutul anilor '80 distincţia a redevenit utilă. Stînga credea că cheltuielile bugetare pot asigura mai multe locuri de muncă, iar dreapta nu era de acord.

Dar aceste dezbateri ţin de istorie. Azi cei care erau consideraţi de stînga cer ca împrumuturile de stat să fie sever controlate. Ei acceptă introducerea forţelor pieţii în domenii noi: de exemplu, crearea unui fel de piaţă, despărţindu-i pe beneficiari de furnizori în cadrul Serviciului Naţional de Sănătate. Şi cei de dreapta şi-au modificat opiniile. Din 1989, de cînd secretarul de stat de dreapta, John Moore (acum lordul Moore) a căzut împotrivindu-se SNS-ului, nici un conservator nu se împotriveşte ca statul să ofere asistenţă medicală.

Unii încearcă să reînvie diviziunea între stînga şi dreapta acordînd-o la dezbaterea despre Europa. Dreapta este împotrivă. Stînga este pentru. Dar nu este aşa. În primul rînd Uniunea Europeană nu este un concept de stînga, deoarece presupune o piaţă liberă, comerţ liber, prin programe care pot ajunge la o monedă comună şi la limitarea deficitului bugetar. Desigur, alte principii ale Uniunii Europene pot fi considerate de stînga: birocraţia super-statală de la Bruxelles, tentativa de a introduce consultarea salariaţilor pentru deciziile din industrie şi alte ambiţii social-politice. Dar adevărata faţă a fiarei de abia trebuie descoperită, şi nici stînga, nici dreapta nu par să aibă în buzunar victoria definitivă.

Pe de altă parte, parlamentarii conservatori nu au o poziţie fixă faţă de Europa. Există într-adevăr un grup mic de fanatici anti, probabil vre 30, care sînt gata să rişte căderea guvernului pentru a „stopa Eropa". Şi există, de asemeni un grup şi mai mic de fanatici pro, conduşi de fostul prim-ministru Edward Heath, care sînt în mod hotărît federalişti. Dar marea majoritate a conservatorilor sînt la mijloc: ei consideră că Marea Britanie trebuie să aparţină Europei, dar că ea trebuie să-şi folosească toată ponderea şi influenţa pentru apărarea interesului naţional. Europenismul pragmatic şi flegmatic al lui John Major coincide cu cel al majorităţii din partid, deşi mulţi consideră că el are o tactică de cîrpaci.

Încercarea de a reînvia diviziunea dreapta-stînga ar trebui părăsită. Adevăratele fisuri din partidul conservator au devenit evidente. Cea de clasă în primul rînd: băieţii care au fost la şcolile subvenţionate de stat se ceartă cu cei născuţi cu linguriţă de argint. Şi legăturile sînt altele: se păstrează fidelitatea între membrii mafiei de la Cambridge din care fac parte domnii Clarke, Norman Lamote şi predecesorul său Michael Howard. Contează şi personalitatea şi loialitatea, stabilizate pe parcursul accidentelor suportate în 15 ani de guvernare.

Marea Britanie din zilele noastre nu este obişnuită cu un asemenea tip de politică. Deşi nu este fără precedent. Distincţia stînga-dreapta, nu însemna mare lucru înainte de revoluţia americană. Sir Lewis Namier, în cartea sa care a făcut autoritate – **Structura politică la începutul domniei lui George III**, a contrazis viziunea devenită clişeu a politicii engleze, a conflictului între Tories (dreapta) şi Whigs (stînga). El descrie o politică a facţiunilor, caracterizată prin combinări şi recombinări: prin felul cum precumpăneau ambiţiile personale şi cum se desfăşura protecţia unor interese legitime, în absenţa oricărui conţinut ideologic. Pentru Sir Lewis, partidul conservator modern ar fi un obiect de studiu familiar. Cel care îl va conduce în viitor va trebui să părăsească fictiva împărţire şi să citească, să sublinieze şi să-şi însuşească în profunzime cartea lui Namier.

The Economist
16 aprilie 1994

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

DIDIER DUTOUR

Doxocraţie

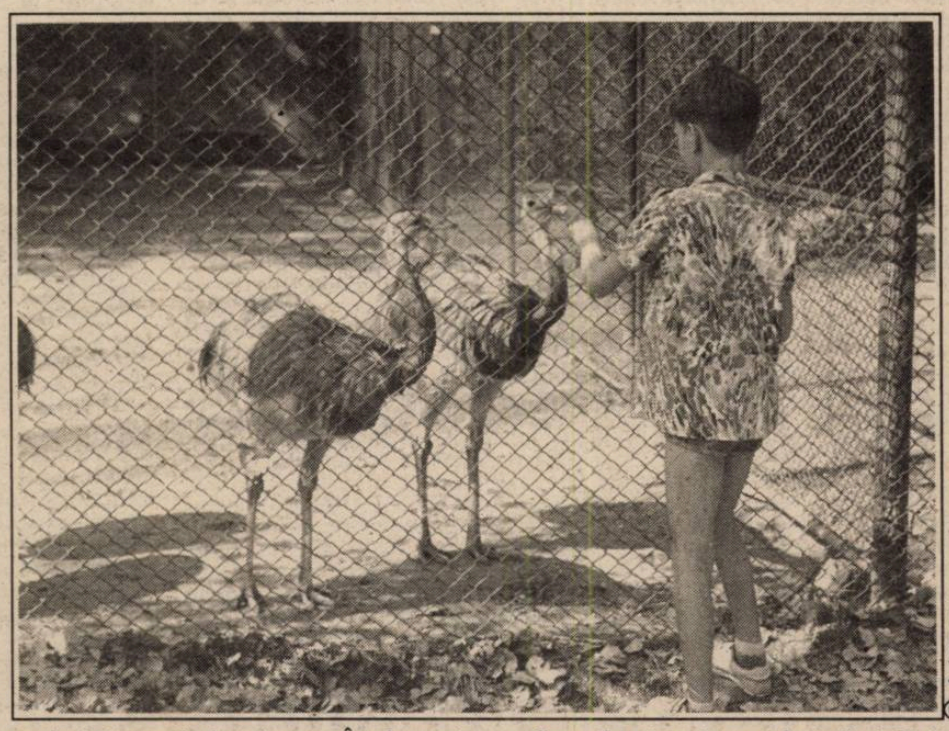
© A. Ionescu

În întîmplările pe care şi le povestesc lor înşişi, francezii se fălesc că trăiesc în acelaşi timp în patria cartezianismului şi în ceea a indisciplinei. Nici partidele politice nu scapă acestei contradicţii. Cu atît mai mult cu cît ele adăpostesc şi hrănesc un anumit număr de ambiţii personale care le pun în mişcare cel puţin în aceeaşi măsură cît şi ideile. Viaţa politică franceză este întesată cu asemenea cazuri strălucite de indisicplină, cu lovituri de teatru, cu trădări şi renegări. Chiar cu riscul de a da pe faţă ceea ce e rău în viaţa noastră politică şi de „a păta imaginea frumoasei noastre ţări", pare corect să semnalăm că anul 1995 va fi, din acest punct de vedere, un model prin candidatura lui Edouard Balladur, actualul prim-ministru, şi, într-o mai mică măsură, prin cea a lui Lionel Jospin, fost prim-secretar al Partidului Socialist şi fost ministru al educaţiei - fără a mai ţine seama de reapariţia unor mici împunsături de cuţit date diciplinei de mişcările politice.

Funcţionarea partidelor franceze este, cu toate acestea, în întregime îndreptată către un scop ultim: să creeze un dispozitiv bine structurat care, asemenea unei armate, trebuie să aducă biruinţa şi să asigure stabilitatea puterii. Fără a dezvolta aici noţiunea binecunoscută de centralism democratic, proprie Partidului Comunist, este şocant să constaţi similitudinea principiilor de organizare ale celorlalte structuri politice. **Adunarea pentru Republică**, de unde s-au ridicat Jacques Chirac şi Edouard Balladur, strînge laolaltă, o dată la doi ani, o adunare generală a membrilor săi care aleg un preşedinte şi două sute de membri ai comitetului central, organ legislativ şi deliberativ al partidului. Preşedintele îndrumă mişcarea acestui comitet, sprijinit fiind de o comisie executivă pe ai cărei membri îi numeşte el şi care este prezidată de secretarul general. Cît despre **Partidul Socialist**, el convoacă anual un congres care alege proporţional - în funcţie de „curente" (grupările în jurul platformelor diferiţilor lideri interni) - un comitet director care, la rîndu-i, alege biroul executiv şi îl desemnează pe secretarul general însărcinat să diriguiască structura socialistă. **Uniunea pentru Democraţia Franceză** este o confederaţie de partide care răspund, în linii generale, unui acelaşi sistem de funcţionare. În plus, cei aleşi sînt supuşi **disciplinei votului**, adică obligaţiei de a urma directivele trasate de partidul sau grupul parlamentar cărora le aparţin. Nerespectarea acestei reguli poate duce la excluderea din partid.

În Franţa, diciplina votului, proprie la sorginte partidelor de stînga, se aplică, mai mult sau mai puţin riguros, ansamblului organizaţiior politice şi al grupurilor parlamentare. Teoretic, democraţia şi ordinea sînt deci asigurate în sînul structurilor politice de aşa natură încît să garanteze fidelitatea celor aleşi faţă de un „fundament ideologic" şi faţă de o suită comună de idei privind organizarea societăţii. Ca atare, disciplina de partid este şi o **obligaţie de memorie** pentru cei care, purtaţi de valul agitat al vieţii politice, sînt dispuşi să uite.

Cazurile răsunătoare de indisciplină şi de excludere oferite de **Partidul Comunist Francez** în anii '50 - şi care au rămas în amintire - nu reprezintă atît rupturi politice, cît dezacorduri ideologice. În cartea sa **Autocritica**, apărută în 1959, Edgar Morin povesteşte cum a fost exclus din P.C.F. în urma unei şedinţe a unei organizaţii de partid - şedinţă bine pregătită anterior -, la care o responsabilă din federaţia partidului a venit „să supună atenţiei cazul tovarăşului Morin" şi să explice că partidul „se întăreşte prin epurări". Pentru acest intelectual, care nu este nici primul şi nici ultimul care să participe cu de-a sila la „întărirea" partidului, „faptul a fost ca mîhnirea unui copil, enormă şi foarte scurtă", dar a simţit nevoia să scrie şi să se justifice. Anul 1995 oferă francezilor o situaţie mult diferită privind starea politică a ţării lor printr-o serie de întîmplări în care ideologia contează mult mai puţin decît psihologia.

De cîteva luni încoace, francezii iau în consideraţie acest aspect al „dezbaterii electorale": competiţia între şeful unui partid, candidat obişnuit la preşedinţia Republicii încă din 1974, şi un „prieten vechi de treizei de ani", **homo novus** în politică, pe care l-a numit în funcţia de prim-ministru după legislativele din 1993. Alegerile prin vot universal, adesea considerate ca întîlnirea dintre omul de rînd şi Franţa, provoacă o deplasare de la factorul politic spre cel moral şi afectiv. Plecînd de la această alunecare de sens, este inevitabil ca regula impersonală a partidelor să cedeze pasul personalizării puterii. Acest aspect nu a fost neglijat atunci cînd s-a ales candidatul Partidului Socialist, de vreme ce şi aici se înfruntă „paznicul templului" - prim-secretarul - şi un om care şi-a propus candidatura „fără să facă apel la presiuni".

Nu mai există „paznici de templu". Noţiunea de sacru în politică, bazată pe valori şi principii nestrămutate, pe o credinţă într-o doctrină fundamentală, pare a fi definitiv anulată. Astăzi nu mai există decît oameni şi o credinţă în oameni. Partidele politice sînt percepute ca nişte maşinării ursite să ducă la putere anumite persoane şi, în unele situaţii, să ia parte la îmbogăţirea individuală, cum pare să fie cazul la Angoulême, Nice şi Grenoble.

Opinia publică îşi întoarce faţa de la partide şi, paradoxal, se orientează către anumiţi oameni politici. Făcînd acest lucru, ea înlesneşte aventura individuală, ba chiar lipsa de fidelitate, dînd o chitanţă sau un cec în alb anumitor personaltiăţi. Argumentul care pare să explice aceste situaţii şi să mulţumească părerea general împărtăşită este cel al popularităţii. Sondajele de opinie slujesc de repere pentru această credinţă şi o alimentează. De acum înainte, puterea se bazează pe această opinie generală atotputernică, pe această **doxa**. „Guvernarea sondajelor" furnizează deci această noţiune fulgurantă, impresionistă, în detrimentul principiului atît de cartezian al **raţionamentului**. Îndepărtîndu-se de disciplină şi de ideologie, se îndepărtează şi de discernămînt.

Traducere de
Ilieş CÂMPEANU

Italia: între criză şi alegeri

Pentru o ţară care în cincizeci de ani a avut mai mult de cincizeci de guverne, criza politică e aproape un „fapt divers". Mai ales că în acest răstimp Italia a devenit una dintre primele şapte puteri economice ale lumii, ceea ce îi face pe unii să spună - nu fără temei - că „il Belpaese" merge destul de bine şi fără guvern. Şi totuşi, majoritatea observatorilor politici e de părere că, de această dată, este vorba despre o criză profundă, menită să schimbe radical instituţiile şi societatea şi să facă trecerea la „a doua republică".

În loc de Berlusconi-bis, „l'americano"

Alegerile din 27 martie 1994 păreau a fi găsit calea spre aceste schimbări fundamentale prin guvernul prezidat de Silvio Berlusconi, bazat pe o alianţă de centru-dreapta formată din Forza Italia (noul partid al premierului-businessman), Alianţa Naţională (noua formulă de prezentare în faţa alegătorilor a vechiului partid fascist Mişcarea Socială Italiană) şi Liga Nordului (o mică formaţiune liberală şi federalistă). Sprijinit în Parlament şi de alte două grupări mai mici (Centrul Creştin-Democrat, desprins din fostul Partid Democrat-Creştin, şi grupul „Reformatorilor"), guvernul lui Berlusconi dispunea de o majoritate destul de confortabilă în Camera Deputaţilor, dar destul de strînsă în Senat. A fost obligat să demisioneze datorită retragerii din alianţă a Ligii Nordului, care şi-a motivat trecerea în opoziţie prin dezacordul faţă de reforma legii pensiilor şi faţă de amînarea promovării în Parlament a două proiecte fundamentale: o lege anti-trust şi o reglementare a accesului, în condiţii de egalitate, la mijloacele audiovizuale. E de prisos să adăugăm că ambele legi îl vizau pe premierul Berlusconi, proprietar, între altele, a trei canale naţionale de televiziune.

Tratativele pentru formarea noului guvern au fost destul de complicate şi au necesitat o implicare foarte mare din partea şefului statului, Oscar Luigi Scalfaro. În timp ce alianţa majoritară cerea să fie respectată voinţa electoratului (şi deci un guvern „Berlusconi-bis", eventual susţinut de Partidul Popular, cealaltă aripă desprinsă din PDC), opoziţia de stînga şi Liga Nordului susţineau necesitatea unui guvern de tehnicieni, fără culoare politică, avînd misiunea să rezolve chestiunile economice urgente: reducerea datoriei publice, relansarea lirei şi reintegrarea ei în Sistemul Monetar European, reforma pensiilor şi modificarea legii audio-vizualului. Şeful statului a optat pentru a doua variantă, atrăgîndu-şi astfel acuzaţia că şi-a încălcat rolul de *super partes* încredinţat de Constituţie, făcînd jocul opoziţiei şi neţinînd seama de voinţa electoratului, care a votat o majoritate de centru-dreapta.

Noul preşedinte al Consiliului de Miniştri, Lamberto Dini (fost ministru al Bugetului în guvernul Berlusconi, portofoliu pe care şi l-a păstrat, ad interim, şi în noul executiv), este un specialist al finanţelor, licenţiat la Florenţa şi specializat la Universitatea din Michigan, care a lucrat mult timp la Fondul Monetar Internaţional, avînd un bun renume internaţional (confirmat de reacţiile pozitive înregistrate imediat la bursă, ca şi de comentariile optimiste ale analiştilor financiari). Guvernul format de el în numai cîteva zile este compus, atît la nivelul miniştrilor, cît şi al secretarilor de stat, din tehnocraţi fără apartenenţă politică, dar, dacă se poate spune astfel, de un liberalism implicit, după chipul şi asemănarea premierului care, în vremea cînd a fost director general al Băncii Italiei, era numit de subalterni „l'americano", pentru pragmatismul şi spiritul de eficienţă pe care le-a „adus cu sine" de peste ocean. Aşa cum a declarat în discursul rostit în faţa Camerei, echipa sa îşi asumă un program limitat la cele cîteva puncte pentru care a primit investitura, vizînd în special reducerea cu cincisprezece mii de miliarde a datoriei publice - manevră fără de care este imposibilă reintegrarea lirei în Sistemul Monetar European şi, ulterior, aderarea Italiei la moneda europeană unică.

Nu există guvern „pe termen"

Formarea unui nou guvern nu a pus însă capăt polemicilor politice. La ora cînd scriu, guvernul a primit votul favorabil în Camera Deputaţilor din partea unei noi majorităţi: Partidul Democratic al Stîngii, Partidul Popular şi Liga Nordului; Rifondazione Comunista a votat contra, iar Forza Italia şi Alianţa naţională (care alcătuiesc „Polul Libertăţilor") s-au abţinut. S-a ajuns astfel la situaţia paradoxală ca PDS, care în toamnă a votat împotriva legii bugetului propusă tocmai de Lamberto Dini, să aprobe acum un guvern care nu are altă soluţie decît să continue reformele începute atunci. Pentru a fi consecventă, stînga va trebui în curînd să aprobe şi reforma pensiilor, care în urmă cu doar trei luni a declanşat mari mişcări sindicale, susţinute desigur de PDS.

Abţinerea de la vot a Polului Libertăţilor a fost motivată prin refuzul premierului desemnat de a se angaja că va organiza cît mai curînd posibil alegeri anticipate, pentru a se realiza astfel o nouă majoritate *prin voinţa alegătorilor*, şi nu prin manevre politice. Silvio Berlusconi are toate motivele să ceară cu insistenţă noi alegeri, întrucît toate sondajele arată că partidul său se află în continuare în fruntea preferinţelor electoratului (cu 27-30% din opţiuni), iar Alianţa Naţională este creditată cu 17-18% din intenţiile de vot. Atrăgînd în coaliţie Partidul Popular (7-8%), cu care Forza Italia a redeschis dialogul, după o perioadă de răceală, Berlusconi ar putea reveni, astfel, în fruntea Executivului. Lamberto Dini a refuzat să anunţe data alegerilor, aşa cum pretindea fostul premier, dar a insistat permanent asupra „programului limitat" al guvernului său. Ceea ce înseamnă că, mai devreme sau mai tîrziu, se va ajunge tot la alegeri anticipate, cu atît mai mult cu cît sprijinul parlamentar e destul de fragil, iar declanşarea reformelor (care vor cere, obligatoriu, austeritate) poate provoca reacţii imprevizibile ale partidelor care, deocamdată, au votat „pentru". În acest context, Congresul Alianţei Naţionale, desfăşurat între 25-29 ianuarie, capătă o importanţă deosebită pentru întreaga viaţă politică italiană. De la acest Congres se aşteaptă transformarea Mişcării Sociale Italiene, fondată în 1946 şi moştenitoare a trecutului fascist, într-un partid conservator de ţinută europeană şi democratică. Despre rezultatele Congresului, într-o corespondenţă viitoare.

Mircea VASILESCU
Roma, 25 ianuarie 1995

Tinerii noştri furioşi

Am parcurs şi eu, asemeni cititorului de obşte al revistei *Dilema*, seria de articole închinate de Z. Ornea „generaţiei anilor '30", nişte texte care m-au interesat şi m-au tulburat, deşi, cu toată lipsa de modestie, mă consider nu cel mai ignorant om în privinţa evenimentelor de atunci şi a dezbaterilor furtunoase de idei care au avut loc. Poate că eu aş schimba unele nuanţe, aş muta unele accente, aş încerca alte explicaţii, dar faptele rămîn în copleşitoarea lor semnificaţie: o bună parte din elita intelectuală a tineretului român din preajma anului fatidic 1940 a aderat printr-o imensă eroare la o doctrină şi o formaţie politică pe care chiar istoria imediată le va infirma şi le va condamna fără drept de apel. Nu rămîne nimic pozitiv de pe urma legionarilor, acest lucru trebuie reţinut, şi sacrificiile, imensa energie risipită, abaterea unor inteligenţe pe o cale greşită nu le scuză, dar poate să surprindă şi să consterneze pe cel ce încearcă să evalueze astăzi atîtea lucruri trecute.

Legionarii au urmărit distrugerea statului român modern, aşa cum se edificase el în mai bine de o sută de ani de eforturi: pe principii cît de cît democratice (dar mai ales liberale) pe parlamentarism şi pe voinţa de integrare în Europa. Ca şi comuniştii, revoluţionarismul lor pretindea o baie de sînge purificatoare, o răsturnare din adînc, o altă direcţionare a vieţii statului, cu alte mijloace. Dar în timp ce marxiştii, adversari şi ei ai reformelor treptate, recunoşteau unele linii de urmat (industrialismul, urbanizarea, dezvoltarea materială), legionarii cereau întoarcerea la ruralitate, la izolarea naţională, la autarhia economică, la o insularitate „înţeleaptă" şi „organică". Ei au dus la extrem revolta împotriva statului liberal, a societăţii deschise, reprezentînd o criză a sistemului şi înfăţişîndu-se ca o expresie supremă a radicalismului politic. Căci în România interbelică polarităţile politice nu au luat forma conflictului dintre „dreapta" şi „stînga", aşa cum s-a întîmplat în unele ţări europene,ci între liberalism şi totalitarism. La noi extremismul politic nu a luat forma marxismului, ci a diferitelor orientări tot reacţionare, anticapitaliste şi antiliberale, dar pro-agrariene şi antieuropene: poporanismul, ţărănismul, corporatismul şi legionarii.

Am mai spus aceste lucruri, încă din vara lui '90, în revista *22*, şi articolul inaugural se numea chiar *Polarităţi politice*, dar după vreo trei numere, conducerea publicaţiei mi-a refuzat continuarea. De atunci am fost mereu acuzat că mă ocup critic numai de extrema dreaptă, pe care o condamn mult prea sever, nu şi de stînga. Dar aceasta nu e forma specifică a radicalismului politic românesc, marxismul e o doctrină străină de realităţile româneşti, a fost o doctrină impusă de ocupaţia rusească de după 1944. Au existat şi în cadrul comunismului fanatici ca Al. Dobrogeanu-Gherea, Marcel şi Ana Pauker, Lucreţiu Pătrăşcanu, Bellu Zilber şi, făcînd naveta între ei şi legionari, Petre Pandrea. Dar aceştia din urmă sînt altceva, sînt forma specifică, adînc înrădăcinată şi mereu recurentă a forţelor telurice, a fondului nostru nelatin, scitic, barbar, a ramurei obscure, dezvăluindu-se treptat dar sigur, odată cu votul universal, după o sută de ani de „minciună" democratică şi bonjurism iluzionat.

Problema pusă de Z. Ornea se circumscrie la aceea a aderenţei unor tineri de inteligenţă (dacă mai poate fi numită aşa) strălucită, ca Mircea Eliade, Emil Cioran, C. Noica, dar şi Dan Botta, M. Polihroniade, întrucîtva Mircea Vulcănescu. Fundamental la ei e antiliberalismul şi aderenţa lor e „prin contrarietate", datorită unei profunde nemulţumiri faţă de un prezent pe care n-au ştiut să-l recunoască. Analiza lor a fost fundamental greşită, dar ei au preluat critica liberalismului, începută de junimişti, apoi de unele direcţii conservatoare, în fine, dusă la paroxism de un M. Eminescu şi N. Iorga, uneori ei stabilindu-şi şi o falsă genealogie (în care puteau să intre liberali-democraţi ca M. Kogălniceanu şi B. P. Hasdeu, dar şi individualişti de nuanţă aristocratică, precum V. Pârvan), fără să observe că întreg contextul istoric era schimbat. În cei mai tineri şi mai exaltaţi intelectuali exista un nucleu nihilist şi bolşevizant, mai uşor de detectat însă în cazul mentorului lor, Nae Ionescu, cel care, după toate probabilităţile, i-a împins pe calea angajării politice. Dar fost-au ei legionari? Aceştia nu aveau „cadre", „carnete de partid", membri ştampilaţi, ci aderenţi şi legături prin comuniune, obedienţă şi rugăciuni. În afara conducătorilor, toţi pot spune că au fost legionari, sau pot nega asta; în spirit, au fost - şi asta contează. M. Eliade, E. Cioran, C. Noica, V. Băncilă şi atîţia alţii au scris în acest sens. Pe unii, eu, reluînd un termen din Spengler, i-am încadrat în „bolşevismul alb", o formă a spiritului subversiv, de natură pur cerebrală, tipică unei elite intelectuale „trăiriste", care cobora în experienţa nihilistă şi dinamitardă doar pentru a degusta momentul anarhic din orice revoluţie; pentru aceştia, Legiunea a fost o problemă de aderenţă acută, dar de moment. A fost o aventură tipic iresponsabilă şi necugetată, în fond masochistă, deoarece prin ea, toţi aceştia îşi anihilau propria lor bază de existenţă.

Întrebarea e: ar mai fi rămas cei de mai sus legionari dacă mişcarea, ieşind din subversiune, ar fi devenit un partid politic (căci în sensul acesta făcuse primii paşi), ar fi participat la jocul politic şi măcar parţial ar fi trebuit să facă faţă problemelor conducerii ţării? Pretenţiile lor absolutiste nu s-ar fi lovit de realităţile de fapt, de necesitatea de a face concesii, de a tranzacţiona, ieşind din nebuloasele declaraţii de intenţii? Ar fi acceptat ei la infinit o disciplină mai dură decît orice disciplină militară, ar fi admis cufundarea în gloată, ar fi renunţat la drepturile indispensabile ale unui intelectual pentru a accepta spiritul de corp, ordinele venite de sus, de la nişte acefali autoritari, ale unor „comandanţi" mai mult sau mai puţin inspiraţi? Legionarismul a durat prea puţin pentru a ne da răspuns la toate aceste întrebări; în ciuda ascensiunii lui spre afîrşitul anului 1940, mişcarea rămăsese grav minoritară şi pretenţiile ei de a exprima toate aspiraţiile naţionale ale momentului (fie şi ale unuia de criză) reprezintă o zădărnicie şi o impostură.

Tinerii noştri furioşi din anii '30 se aseamănă cel mai bine cu tinerii maoişti, echivalenţii lor occidentali, apăruţi cincizeci de ani mai tîrziu: nişte revoltaţi împotriva propriei lor condiţii fericite şi a societăţii care le-a îngăduit apariţia şi activitatea, o societate care, spre tragica lor înşelare, în cazul României fusese şi cea mai bună pe care ţara noastră o cunoscuse pînă atunci, şi care, pentru noi, cei care am venit mai tîrziu şi am trăit între ruinele ei, era un vis. Aşa că, la toate crticile ce s-au articulat împotriva lor, la toate surprinderile şi consternările unui istoric sau ale altuia, eu adaug una: că niciodată ei nu au subliniat această dependenţă şi această eroare. Au putut căina „soarta" poporului nostru, dispariţia cîte unui prieten, atrocităţile din închisori şi teroarea din afara zidurilor acestora, dar nu au scăpat nici un regret faţă de societatea liberală şi orientarea care făcuse nu numai România Mare, dar şi o ţară cu un sistem dintre cele mai dinamice şi mai libere din lume, o societate deschisă în care ei îşi puteau face cunoscute în voie elucubraţiile şi năzbîtiile. Nu am auzit nici un cuvînt de regret despre toate acestea, despre martirii democraţiei, despre o lume pe care, înainte de a o distruge comuniştii, legionarii au vrut s-o dinamiteze, înlocuind-o cu fantezii necugetate şi utopii retrograde; stat ţărănesc, o ţară ca soarele sfînt de pe cer, o Românie în delir şi cîte şi mai cîte...

Alexandru GEORGE

Securitatea şi scriitorii: Dosarul Vasile Voiculescu (IV)

În 29 octombrie 1958, Tribunalul Militar al regiunii a II-a de la Bucureşti, prezidat de locotenent colonel Emil Hirsch şi compus din judecătorii Fănică Munteanu şi Bob Horaţiu, asesori populari fiind maiorii Petre Ţepordei şi Nicolae Bălţatu, s-a întrunit pentru a judeca dosarul 2164. Cele peste 2500 de pagini ale dosarului cuprindeau stenogramele unor interogatorii, referate întocmite de anchetatorii Securităţii şi manuscrise considerate corpuri delicte, probe în procesul penal intentat unui lot de deţinuţi cunoscut sub numele „Rugul Aprins". Cei 16 deţinuţi erau acuzaţi de uneltire împotriva democraţiei populare, prin încercarea lor de a opune propagandei comuniste resurecţia valorilor creştinismului ortodox, ca unică posibilitate de conservare moral-spirituală. În fapt, se reţinea că inculpaţii s-au adunat de mai multe ori în cadrul unor cenacluri clandestine, unde îndrăzniseră chiar să pună la îndoială existenţa libertăţii în noul regim de democraţie populară. Fireşte, nu lipsea acuzaţia de filiaţie fascisto-legionară a complotului pus la cale împotriva Republicii Populare Române.

Procesul a debutat prin consemnarea prezenţei în sală a celor 16 din lotul „Rugul Aprins". Rînd pe rînd s-au ridicat în picioare la citarea instanţei militare următorii: călugărul Alexandru Teodorescu, scriitor şi publicist cunoscut sub numele de Sandu Tudor, Alexandru Făgeţeanu, fost avocat, călugăr, preotul Benedict Ghiuş, Roman Braga, licenţiat în teologie, călugăr, Serghie Sofian Boghiu, licenţiat în teologie şi belle arte, pictor-călugăr la mînăstirea Plumbuita, Felix Dubneac, licenţiat în filosofie, teologie şi belle arte, de asemenea călugăr la Plumbuita, Arsenie Papacioc, fost funcţionar tehnic, călugăr la mînăstirea Slatina, Alexandru Mironescu, profesor universitar, Şerban Mironescu, fiul acestuia, licenţiat în filologie, Gheorghe Dabija, doctor în medicină, scriitorul Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloaie, profesor la Institutul Teologic, funcţionarul Grigore Pistol şi studenţii la arhitectură Gheorghe Văsîi, Nicolae Rădulescu şi Emanoil Mihăilescu. După ce s-a luat act de prezenţa tuturor inculpaţilor, instanţa militară a trecut la audierea martorilor acuzării. Nume lipsite de orice rezonanţă, aceştia erau îndeobşte cetăţeni care au înfierat comportarea în societate a unuia sau a altuia dintre inculpaţi, şi, avînd în vedere că mulţi dintre aceştia erau călugări, manifestîndu-şi indignarea proletară faţă de viaţa monahală. De altfel, nu mai era mult pînă la decretul care avea să desfiinţeze practic mînăstirile ortodoxe din România.

Să revenim însă la Vasile Voiculescu. Dacă prima zi a procesului nu a adus nimic spectaculos în ceea ce-l privea, dezbaterile procesului fiind amînate pe a doua zi după audierea unor martori ai acuzării, rămîne totuşi neîndoielnic că bătrînul poet îşi pusese mari speranţe în destoinicia avocatului Constantin Vişinescu, angajat de familie. De altfel, la sugestia acestuia, Vasile Voiculescu nominalizase ca martori ai apărării pe Alfred Margul Sperber, pe atunci secretar general de redacţie la **Neuer Weg**, Camil Baltazar, Uri Benadro şi Zaharia Stancu, director al Teatrului Naţional şi pe academicienii Tudor Arghezi, Tudor Vianu şi Ion Vitner. De asemenea, s-au solicitat probe cu acte şi martori pentru a se stabili atitudinea sa înaintea şi în timpul războiului, cînd, de altfel, a ajutat şi adăpostit scriitori „progresişti" urmăriţi de Siguranţă şi pentru a se arăta care a fost atitudinea scriitorului după 1944. Din păcate, ideile justiţiei acelor timpuri despre desfăşurarea unui proces erau prea puţin comune cu cele ştiute îndeobşte. Alături de numele lui Vasile Voiculescu, Securitatea pusese eticheta de duşman al democraţiei populare, orice apărare devenind astfel inutilă. Fără să stea prea mult pe gînduri, completul de judecată a respins cererile formulate de poet prin apărătorul său ca fiind „neconcludente şi inutile". Judecătorii considerau că se tinde la circumstanţierea faptelor, în vreme ce fondul, adică uneltirea inculpatului Voiculescu fusese dovedită de ancheta Securităţii. Ca urmare, procurorul de şedinţă a cerut prompt aspra sa condamnare. A urmat apoi pledoaria apărătorului. Maestrul Vişinescu a insistat asupra faptului că Vasile Voiculescu este „un element valoros pe tărîmul literaturii române, fiindcă a scris o serie de lucruri care au fost apreciate şi peste hotare, condiţii în care cel pe care îl apăr nu poate fi socotit un duşman al clasei muncitoare". Avocatul a arătat apoi că Vasile Voiculescu nu a făcut politică niciodată, că el nu putea să lupte împotriva clasei muncitoare aşa cum arătase procurorul, fiind el însuşi fiul unor ţărani săraci. Este drept că în ultima vreme căzuse în misticism, dar nu este adevărat că poetul a participat la discuţii cu caracter politic şi nici că unele din poeziile sale au caracter instigator. Ca urmare, Constantin Vişinescu solicita instanţei reexaminarea dosarului clientului său, pentru a se constata că faptele lui Vasile Voiculescu nu pot fi încadrate aşa cum s-a făcut în concluziile de învinuire ale Securităţii. Încheierea pledoariei a fost extrem de inspirată: „Onorată instanţă, puteţi să sancţionaţi omul, dar aveţi datoria să salvaţi poetul". I s-a dat apoi cuvîntul inculpatului. Ridicîndu-se în picioare, în atmosfera deja încinsă de acuzaţiile de complot şi uneltire legionară, dar şi de patosul avocatului apărării, bătrînul poet a spus cu o voce stinsă că nu are nimic de adăugat. A rugat doar instanţa ca, dacă tot i se confiscă averea, să-i fie lăsate măcar cărţile ce le are în bibliotecă...

La finele acelei zile de sfîrşit de octombrie a anului 1958, curtea a amînat pronunţarea sentinţei pentru data de 6 noiembrie, după care s-a dispus o nouă amînare de 2 zile. În cele din urmă, în data de 8 noiembrie, Tribunalul Militar Bucureşti, prin preşedintele completului de judecată, colonelul Hirsch, a dat citire sentinţei cu numărul 125: „Inculpatul Vasile Voiculescu după 23 august 1944 a scris o serie de poezii pe teme mistice, care au caracter duşmănos faţă de regimul de democraţie populară din România. În perioada 1955-1958 a vizitat de mai multe ori casa lui Mironescu Alexandru, cu care ocazie s-au citit mai multe materiale mistico-religioase, precum şi unele scrieri ale sale. Inculpatul a recunoscut în instanţă că a scris o serie de poezii mistice, însă nu a urmărit să ponegrească regimul democratic popular. Tribunalul înălţură ca nesincere susţinerile inculpatului făcute în sensul de mai sus şi reţine în sarcina sa faptele comise. Îl condamnă pe Voiculescu Vasile la 5 ani temniţă grea şi 5 ani degradare civică pentru uneltire contra ordinii sociale prin agitaţie publică. Se dispune confiscarea totală a averii şi îl obligă pe inculpat la plata a 300 lei cheltuieli de judecată". Recursul declarat în aceeaşi zi nu a avut nici un efect şi sentinţa a rămas definitivă. Cu trei săptămîni înainte de a împlini 74 de ani, poetul Vasile Voiculescu lua drumul temniţelor comuniste. Va supravieţui totuşi acestei încercări. Dumnezeu şi poezia au vegheat asupra lui.

Marius OPREA

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 110 ● 17-23 februarie 1995 ●

Anul III
nr. 111
24 feb.-2 martie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Alcool, tutun, femei

© C. Bumbuţ

– Cine-i acolo?

– Eu.

– Cine eu?

– Eu, Ivan.

– Şi ce vrei?

– Tabacioc este?

– Nu-i.

– Votchi este?

– Nu-i.

– Femei sînt?

– Ba.

– Lăutari sînt?

– Nu-s, Ivane, ce mă tot cihăieşti de cap?!

– Dar unde se găsesc de aceste?

– La iad, Ivane, nu aici.

– Măi! Dar ce sărăcie lucie pe aici, pe la raiu!... zise Ivan.

Ion Creangă,
Ivan Turbincă

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

De la bun început: e vorba de o triadă. De trei ori principiul plăcerii; combinaţie; supraîncărcare ce survine în condiţiile unei mici **sărbători private**, cu excese plănuite. Risipă, sîc la adresa necesarului. Atenţie, nu considera tema din unghiul unic al luxului: la noi oamenii beau şi fumează mult („şi tot" - cum ar zice Creangă), strict ghidaţi de un program al evaziunii din **sărăcie** - m-a certat un sociolog. Evaziunea, însă, nu exclude ideea de lux, oricît ar fi el de sărăcăcios plătit. „Fumul", „aburii beţiei", „fardul scurs pe obraz" par să indice încăpăţînarea de a opune precarităţii existenţei, „trecătorului", o doză şi mai mare de „trecător". **Similia similibus...** Bine, dar sînt mari fumători care nu beau, băutori care nu fumează etc. Tocmai de aceea cred că sintagma conotează ocazia în care fumătorul obişnuit fumează şi mai mult, nebăutorul - „măcar gustă", iar prezenţa femeii înveseleşte **consumul**. Iată de ce articolele care nu „atacă" triada, preferînd să-i izoleze termenii, invocă, în privinţa „palierului trei", doar dansatoarele de bar şi prostituatele (să le spunem hiper-femei, „mai mult decît femei"). În contrapondere, „dosarul" cuprinde, însă, un punct de vedere încrîncenat feminist. O încercare de a face „portretul-robot" al clientului de local arată, oricum, că femeia e semnul unui grad mai înalt de civilizaţie a ritualurilor publice de tabaco-alcoolizare. (Din punct de vedere pedestru economic - prezenţa femeii stimulează „consumaţia", e benefică „vînzării". Şi există discoteci bucureştene unde fetele plătesc la intrare bilete mai ieftine exact din acest motiv).

În structura ei de profunzime, sintagma trimite la Banchetul antic - la **Dionysos** şi **Afrodita** iar „dosarul" cuprinde un articol care analizează aceste „rădăcini". Un demers „arheologic" şi nu istoric, fiindcă pariul acestui număr este altul: el nu „face istorie" (deşi cuprinde istorii exemplare şi evocări) ci îşi propune să radiografieze prezentul - din perspectiva ei **Alcool, tutun, femei**.

O altă faţetă a prezentei „investigări": valoarea de iniţiere a celor trei „vesele veninuri" pe care adolescentul le primeşte în dar de la Celălalt-Adult.

În bugetele de familie ale românilor (mari sau mici) studiate de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, proporţia cheltuielilor pentru băutură şi ţigări se apropie de cea a „cheltuielilor cu locuinţa " – pe care orice român le denunţă ca „insuportabile"... Dintre cercetătorii cu care am discutat, un domn m-a întrebat tranşant: „Sînteţi pentru sau împotriva unor asemenea rele?" Acest număr al revistei sugerează că, dacă „rele" sînt, faţă de ele e preferabilă tactica războiului „cotit" sau de „învăluire" şi tratează tema mult mai simplu: o componentă a cotidianului românesc de tranziţie. (D.V.)

Cum să luptăm cu păcatul

A fost odată un sultan bătrîn şi bolnav. Cînd a simţit el că i-a bătut ceasul cel de pe urmă şi-a chemat fiul - de altfel unicul moştenitor - şi i-a spus şoptit:

- Dragul tatii, eu mor. Ţie îţi rămîne tot ce a adunat dinastia noastră în multe secole. Vei avea aur, cai, femei, palate, sfetnici, duşmani, adică tot ce trebuie să aibă un sultan. Un lucru te rog, de fapt ţi-l poruncesc cu limbă de moarte, cînd te vei duce la femei, curve li se spune pe nedrept, să mergi dimineaţa şi, cînd vei vrea să bei, să chemi la tine pe cel mai mare beţiv din imperiu, să bei cu el.

Sultanul a murit. Poporul i-a făcut funeraliile naţionale. După ce timpul cuvenit pentru doliu a trecut, feciorul ce s-a gîndit, ia să mă duc la femei, că n-am mai fost de mult. Dar să mă duc de dimineaţă, că aşa i-am promis lui tata. S-a îmbrăcat cu nişte veşminte mai ieftine, şi-a pus turbanul şi s-a dus la bordel. Acolo, ce să vezi?! Săracutele tocmai se sculaseră din somn. Nepieptănate, nefardate, îmbrăcate ca vai de lume îşi făceau de lucru prin curte, care, cum... Vai, a oftat tînărul sultan, mai bine mă apuc de băut. Să vină cel mai mare beţiv din imperiu! Cine este cel mai mare beţiv din imperiu? Abdul Abdul, fiul lui Abdul. Să vină! Şi a venit. Abdul, i-a zis, stai aici cu mine să bem, că am avut o dimineaţă foarte tristă. Beţivul a tras o duşcă şi s-a îmbătat pe loc. Dar s-a îmbătat aşa de rău, încît tînărul sultan s-a scîrbit teribil şi a dat dispoziţie să fie respectat Coranul cu străşnicie, să nu mai existe în împărăţie nici un strop de alcool.

Povestea aceasta o spunea unchiul Cezar, fratele tatei. Ea mai avea un episod moralizator despre jocul de cărţi. Oricum, din ea rezulta că, bine sfătuit de tatăl său, tînărul sultan a dus o viaţă de călugăr.

Şi pentru că a venit vorba de călugăr, o să rezum, în continuare, o poveste pe care am remarcat-o recent într-o carte a lui Tudor Pamfile pe care o tot citesc şi răscitesc din perioada studenţiei. Aşadar, era odată un voievod care trăia pe meleagurile noastre în urmă cu mult timp. Îngrijorat de predispoziţia spre beţivănie a supuşilor lui, a poruncit să se stîrpească în ţară toată viţa-de-vie, dar nu a reuşit. Feciorul lui i-a preluat cauza nobilă şi toată viaţa nu a făcut decît să bată dealurile subcarpatice ca să dea foc cu mîna lui blestematelor tulpini. În fine, nepotul n-a găsit nici el ceva mai bun şi a continuat să lupte cu strugurii numai că într-un mod ceva mai relaxat. De pildă, din cînd în cînd îşi permitea cîte o partidă de vînătoare. Într-o zi, pe cînd urmărea un urs uriaş, a ajuns într-o poieniţă şi teribil cît s-a mirat cînd şi-a văzut ursul imobilizat de un călugăr care parcă ieşise din pămînt. Pur şi simplu ţinea dihania de urechi şi dînsa nici gînd să se clintească. Voievodul aşa ceva nu mai văzuse. După ce a omorît animalul, l-a întrebat pe călugăr ce mănîncă, de unde i se trage puterea aceea nemaiîntîlnită. Călugărul i-a răspuns modest că mare lucru nu mănîncă pentru că este bătrîn şi are dinţii tociţi. Apoi l-a poftit în coliba lui şi i-a arătat nişte ciorchini de struguri atîrnaţi de grindă. Uite, din ăştia mănînc. Tudor Pamfile nu spune, dar eu cred că i-a arătat şi vasul cu vin. Voievodul s-a cutremurat văzînd ce greşeală enormă făcea distrugînd viţa-de-vie. Revenind în cetatea de scaun, a anulat cu grăbire interdicţia formulată de bunicul lui şi a scos o lege prin care erau slobozi să cultive viţă-de-vie şi să bea vin toţi cei care pot să imobilizeze un urs ţinîndu-l de urechi. Şi se vede că au fost destui, de vreme ce pînă în zilele noastre mai există viţă-de-vie...

MORALA: Ambele poveşti fac parte din istoria războaielor purtate între om şi păcat. Ambele atestă eficienţa confruntărilor indirecte, a războiului cotit.

Irina NICOLAU

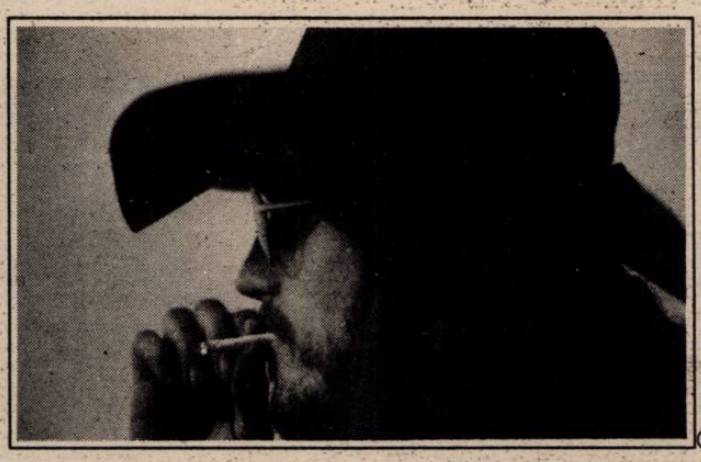

© C. Bumbuţ

Unchii mei, fumătorii

Greu de înţeles în copilărie cum poate deveni ţigara obiect de şantaj. Fumatul pe ascuns, la closet, pe terenuri virane, în parcuri ori în subsoluri de bloc, nu naşte patimi şi e însoţit întotdeauna de greaţă şi dureri de cap. Atracţia irezistibilă a fructului întrezis nu e acelaşi lucru cu voluptatea degustării. Ca puşti, am ascultat cu gura căscată unele poveşti din familie, conştient de scîrba uriaşă pe care mi-a produs-o prima ţigară „Carpaţi" pufăită în baie. Între istorisirile unchilor mei privitoare la fumat şi gustul mizerabil pe care-l descoperisem era o diferenţă ca de la cer la pămînt. Neîncrederea şi superioara compasiune cu care tratam acele relatări au dispărut în noaptea în care am străbătut pe jos drumul dintre Balta Albă şi Gara de Nord. Beat de somn, mergeam să-mi cumpăr ţigări de la magazinul cu program permanent de pe peronul central.

***

Unul dintre unchii mamei a putut să contemple în decembrie '44, pe frontul maghiar, cum Armata Roşie adoptă o atitudine dispreţuitoare faţă de plămîni. Lăsaţi să lenevească timp de cinci zile în tranşeele de la marginea unui mic tîrg, soldaţii şi ofiţerii din Regimentul 95, anexat unei divizii sovietice, nu şi-au primit raţiile obişnuite de tutun. Au aflat apoi, consternaţi, de la un ostatic ungur, că la numai un kilometru şi jumătate distanţă se află un depozit rusesc, plin cu ţigări. Nervozitatea generalizată s-a transformat în furie în clipa în care ofiţerii au descoperit că vagoane întregi cu ţigări, trimise din ţară, fuseseră deturnate de sovietici. Cum în acele luni multe dintre transporturile către trupele române, la nivelul întregului front, treceau mai întîi prin filtre ale Armatei Roşii, comandanţii diviziei de care depindea Regimentul 95 găsiseră de cuviinţă să pună sechestru pe baloţii cu tutun. Pe pachetele de ţigări, fabricate înainte de 23 august, stătea scris „Mareşal Antonescu" sau „Maria Mareşal Antonescu", ceea ce, odată descoperit, nu fusese deloc pe placul ofiţerilor politici ruşi. Cantităţi uriaşe de tutun se aflau, aşadar, închise în cîteva hambare, sub pază militară strictă. Cu acordul tacit al comandantului de regiment, unii ofiţeri români au format cu discreţie o echipă de voluntari, hotărîţi să-şi potolească pofta de fumat. La începutul acelui decembrie din pusta maghiară, mica trupă de şoc, urmată de un convoi de căruţe, a atacat depozitul sovietic. În bătălia pentru tutun au murit doi soldaţi români, aproape zece soldaţi ruşi şi un subofiţer din Armata Roşie. Săptămîni bune, militarii din Regimentul 95 şi-au umplut plămînii cu fumul gros al ţigărilor „Plugar", învelite într-un ambalaj pe care trona numele Mareşalului ori al soţiei sale. Anchete paralele, una a părţii române şi alta a sovieticilor, s-au prelungit pînă în vara lui '46, în încercarea de a descifra ce s-a petrecut cu adevărat la acel depozit de pe teritoriul Ungariei. Finalmente, a fost considerat responsabil pentru atacul asupra depozitului un plutonier care a avut neşansa să moară la trei zile după incident.

La începutul iernii lui '47, încercările Securităţii de a pune mîna pe unchiul meu X, student la medicină şi ţărănist înfocat, au eşuat cu regularitate. Deranjaţi de numeroasele nereuşite, oamenii Internelor l-au ridicat pe fratele său, anunţînd familia că-l vor elibera doar atunci cînd se va preda cel căutat cu atîta insistenţă. Pentru fratele studentului ţărănist, cele două luni petrecute în beciurile Ministerului de Interne n-au semănat cu o şedere la pension. Deşi totul păruse să înceapă sub zodia onorabilităţii. Chiar în ziua încarcerării, unchiul meu a fost întrebat cu politeţe dacă este fumător. Ofiţerul de Securitate s-a interesat galant cîte pachete de ţigări îi sînt necesare zilnic. Conştiincios, şi-a notat răspunsurile într-un caiet, după care i-a propus unchiului meu să achite din banii proprii tutunul pentru o săptămînă. Ca o culme a corectitudinii, i-a cerut să-şi dea acordul scris pentru ridicarea sumei necesare de la magazia arestului. Apoi, ofiţerul de Securitate a chemat un gardian, i-a înmînat împuternicirea şi l-a trimis după ţigări. Curînd după această scenă, l-a poftit pe unchiul meu în celula de la subsol şi l-a rugat să aştepte preţ de jumătate de ceas întoarcerea gradatului. Au trecut, însă, patru-cinci ore pînă cînd uşa celulei s-a deschis. O figură necunoscută a mormăit „Ia, bă!" şi a aruncat pe pat 14 pachete de „Carpaţi". Uşa grea s-a trîntit în urma omului în uniformă, iar unchiul meu, stăpînit de o dorinţă sălbatică de a fuma, s-a năpustit către pat. A realizat însă, înainte de a-şi aşeza între buze prima ţigară, că nu are cu ce să aprindă. După bătăi prelungite în uşă, a auzit apropiindu-se paşii gardianului şi a văzut cum se ridică vizeta. „Ce e, bă?", a întrebat plictisit paznicul celulelor, după care a rînjit şi i-a aruncat printre dinţi: „Fără foc! Aici se fumează fără foc". Asta a fost tot. Au urmat zile de nebunie, cu încercări de a mesteca tutun, de-a aprinde ţigările de la bec sau prin frecare. Pachetele de „Carpaţi" au sfîrşit prin a fi călcate în picioare, cu furia fără margini pe care o naşte diperarea.

Filip FLORIAN

Precizare:
În numărul trecut al revistei noastre, interviul de la pagina 7 cu dl. Viorel Sălăgean a fost realizat de Tita CHIPER.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Sloganul**
- **Conflictul între generaţii**
- **Jumătate plus unu**
- **Prostia**

© C. Bumbuț

Nenorocirea de a fi liber

Un reporter al ziarului **Le Figaro** transmite de la Moscova că pe culoarele şi în birourile guvernului rus bate, de cîtva timp, un vînt de paranoia: funcţionarii de aici nu mai scot un cuvînt, vorbesc prin semne şi comunică între ei prin bileţele. De frica microfoanelor. Chiar şi primul ministru ar fi pus sub ascultare. În Rusia există, conform datelor publicate în **Le Figaro** (ediţia din 17 febr.), opt servicii oficiale de informaţii, cel mai temut dintre ele fiind garda prezidenţială. Nu este însă foarte clar dacă spaima de reconstituirea unui KGB omnipotent, spaimă cît se poate de reală, are totuşi ori nu şi o bază reală. Reporterul francez, care înregistrează fapte şi declaraţii, abţinîndu-se de la concluzii, menţionează doar că „la trei ani după descompunerea URSS, reapare spectrul unui KGB atotputernic. Chiar dacă, în Rusia precapitalistă, haosul încă domină «centralismul democratic»".

...Mi-am adus aminte, citind articolul din **Le Figaro**, de o întîmplare de acum vreo trei sau poate patru ani. Prin '91 sau '92 (anii trec ca apa, mai ales în perioadele de tranziţie), am întîlnit-o la Paris pe Tia Şerbănescu. Lucra la **România liberă**, încă nu trecuse la **Cotidianul**. Amuzat şi destins, cu francheţea poate un pic brutală a încrederii în existenţa unor criterii pe care nimic nu le poate totuşi altera, i-am arătat un mic articol ce tocmai apăruse în pagina a doua, cred, a ziarului. Era vorba acolo de un ins cu nume cam ciudat, şef de partid şi de gazetă, unul dintre nenumăraţii şefi de partide şi de gazete ce s-au ivit în coada ca de cometă a schimbării din decembrie '89. Personajul povestea că a fost urmărit şi bătut, la o staţie de metrou din Bucureşti, de vreo trei „securişti". După ce făcea o descriere a „agresiunii", insul termina plin de avînt revoluţionar: „Chiar dacă mă omoară, voi merge mai departe!". O declaraţie consemnată admirativ de autorul (sau autoarea) articolului, noul jurnalist român avînd naturelul patetic şi fiind de felul său o fiinţă participativă, cum se poate vedea şi astăzi, de pildă, pînă şi în relatările despre violuri: rareori lipseşte precizarea că făptaşul „s-a aruncat ca o fiară" asupra victimei. I-am arătat, aşadar, acest articol Tiei Şerbănescu (aveam în minte fineţea celor cîteva romane pe care le publicase, romane ţinute în mare stimă de Radu Petrescu), întrebînd-o cum se poate, totuşi, ca la o gazetă serioasă să se dea bun de tipar unor asemenea tîmpenii. „Auzi", îi repetam Tiei, „chiar dacă mă omoară, voi merge mai departe!". S-a amuzat şi ea, eram - totuşi! - la Paris, criteriile de comunicare normală funcţionau,dar pînă la urmă a reieşit că de fapt cel care o cam ia razna sînt eu, fiindcă nu trebuie să citesc orice şi, mai ales, să nu pun preţ pe tot ce citesc.

Anii au trecut. Am mai întîlnit de cîteva ori în presa română numele insului care declarase că „va merge mai departe" chiar şi dacă va fi omorît. Este, pare-se, în continuare şef de partid şi de gazetă, dar acum nu se mai plînge de „securişti", ci militează pentru reînfiinţarea partidului comunist sau cam aşa ceva. Din cînd în cînd mai apar prin ziare note despre el, dar nu mai este prezentat ca un erou, ca un martir sau ca o victimă, ci drept „nostalgic" al comunismului. Rar, foarte rar, se sugerează şi că ar fi, deopotrivă, nebun şi escroc, un amestec - se pare - destul de răspîndit în noua lume românească. Dar asta se întîmplă rar. De obicei insul e trecut la „nostalgici", iar enormităţile lui, probabil maladive, sînt luate drept argumente ale existenţei unei tot mai puternice „nostalgii a comunismului".

Şi este adevărat că în forme mai puţin stridente această nostalgie există. Dar nu atît la cei care, asemenea falsului martir al anticomunismului, devenit militant aprig pentru comunis, cît la cei care nu obosesc în a o denunţa pentru a-şi construi o identitate reliefată. De „comunism" au nevoie şi îl inventează mai ales cei care se simt bine în condiţia de victimă. Fără comunism, fără spaima de comunism, fără primejdia existenţei sau a reînvierii comunismului, ce s-ar face ei?! Nu le-ar dispărea nimbul, aureola, autoritatea, prestigiul de victime şi martiri? Are loc astfel o banalizare a comunismului, comparabilă cu banalizarea în Occident a nazismului. Victimele reale sînt uzurpate de victimizaţi, martirii autentici sînt compromişi de martirii autoproclamaţi. Calitatea de victimă, ca şi aceea de martir, conferă audienţă şi prestigiu; reprezintă o şansă de a ieşi din comun. Există, în lumea contemporană, o puternică ispită a victimizării. Într-o recentă carte despre infantilizare şi victimizare, considerate „strategii ale iresponsabilităţii", eseistul şi romancierul francez Pascal Bruckner citează teribila declaraţie făcută de afaceristul şi politicianul Bernard Tapie cînd a fost pus în cercetare judiciară: „Mă simt - a spus Tapie cu acea ocazie - ca un evreu urmărit de Gestapo". În Est, vreun Tapie local ar fi spus, probabil, că se simte ca un anticomunist urmărit de KGB, de Stasi sau de Securitate...

Fericirea de a fi victimă sau nenorocirea de a fi liber?! Oricum, poate că dorinţa obscură de a fi persecutat contribuie şi ea la eventuala reapariţie a persecutorilor, le pregăteşte psihologic terenul, îi face aşteptaţi; îi creează, chiar.

Mircea IORGULESCU

În treacăt...

Există, în mare, două tipuri de «erori sufleteşti» în comportamentul oamenilor de cultură români faţă de Republica Moldova: **indiferenţa** şi **sentimentalismul.** Ambele sînt rezultatul unei drame istorice. Învăţămîntul comunist a amputat, într-o primă fază, sentimentul naţional (mai ales dacă era antirusesc) aşa încît, pentru generaţiile formate după 1948, problema Basarabiei n-a mai existat decît în forme vagi sau deloc. Într-o a doua fază (după 1971), tot comunismul a fost acela care a inventat o demagogie naţională isterică, de natură să inhibe iubirea de ţară a acelora care nu înţelegeau să şi-o exprime prin zbierete. Aşadar - aceeaşi cauză pentru două manifestări diferite: indiferenţa iresponsabilă şi sentimentalismul găunos. Ca român poţi fi, în legătură cu Basarabia, **disperat**, dar nu indiferent. Pe de altă parte, am mai multă încredere în cei care reflectează cu luciditate şi răbdare asupra Basarabiei (cîntărind binele şi răul, analizînd realităţi şi nu himere), decît în cei care dau mari spectacole retorice în Parlament, în presă şi la diverse chefuri patriotice. Duioşia de pahar şi paşoptismul desuet nu sînt instrumentele optime ale unei soluţii reale. Grav este că, din cîte mi-am dat seama, basarabenii înşişi, iritaţi (pe bună dreptate) de indiferenţa unora cedează prea uşor sentimentalismului celorlalţi, riscînd astfel alianţe suspecte şi neproductive. Îi înţeleg; e o reacţie a candorii lor, a nevoii lor de a fi iubiţi, de **a li se spune** că sînt iubiţi. Ar trebui, totuşi, să-şi amintească, din cînd în cînd, că îndrăgostitul cel mai autentic nu e neapărat cel care face declaraţii zgomotoase şi care plînge uşor...

***

Cu privire la justa proporţie dintre rigoare şi imaginaţie, dintre «specializare» şi accesibilitate, dintre ce e înnăscut şi ce e «metodic» în performanţa stilistică a scriitorului s-ar putea da un răspuns **global,** valabil - cu oarecare aproximaţie - pentru toate variantele întrebării: în toate, problema e de dozaj, iar dozajul e o chestie de **ureche**: trebuie **să simţi** cînd are nevoie linearitatea unui discurs de o apogiatură pitorească, trebuie să simţi în ce moment rigoarea profesională are de făcut o concesie publicului larg şi în ce moment spontaneitatea talentului trebuie să colaboreze cu elaborarea meşteşugărească. În genere, oamenii netalentaţi îşi fac o doctrină din a disprețui talentul, iar oamenii incapabili de acribie elogiază, în mod interesat, virtuţile «inspiraţiei» netruditoare. În realitate, stilul e tocmai capacitatea de a combina cu graţie toate darurile de care dispui: el amendează, cu egală severitate, delirul verbal, metaforica somnambulică, dar şi uscăciunea senilă, exactitatea flască, a arhivarilor...

***

În efortul de a funcţiona normal pe un fond confuz nu există reţete. Există doar buna-credinţă, simţul oportunităţii, respectul propriei demnităţi şi asistenţa divină. Trebuie, fireşte, să faci tot ce poţi pentru a supravieţui, dar, pe de altă parte, să nu vrei să supravieţuieşti **cu orice preţ.** Orice număr de revistă nou-apărut este o victorie. Dar dacă e ultimul, lucrurile nu trebuie dramatizate: a scoate o revistă e numai **unul** din modurile de a fi util culturalmente comunităţii tale. Mai sînt şi altele. De aceea, e bine să procedăm taoist: să înfăptuim fără să ne lăsăm halucinaţi de fapta noastră, să împlinim ceea ce avem de îndeplinit fără **crisparea desăvîrşirii,** să evităm a ne imagina **scopul** într-un singur fel. Să fim dinamici, maleabili, imprevizibili. Să ne păstrăm independenţa, onoarea şi umorul. Să nu negociem cu autenticitatea noastră: să nu lăudăm Puterea în speranţa că vom fi, astfel, mai bine toleraţi (e un calcul întotdeauna greşit), dar nici să nu înjurăm Puterea în chip artificial, pentru a face plăcere Opoziţiei. Să nu avem consecvenţa proastă a înregimentaţilor inflexibili. Inflexibilitatea nu e respirabilă decît în absolut. În lumea sub-lunară e suficientă sinceritatea faţă de sine, grija de a nu fi duplicitar. Dar, repet, nu există reţete: nici măcar cele cîteva fraze de mai sus nu sînt valabile dacă devin reţetă.

Andrei PLEŞU

(Fragmente dintr-un interviu apărut în revista **Contrafort,** ianuarie 1995)

© C. Bumbuț

TV (Totul de vînzare)

Atenţie la PAGER!

De cînd, pe raza Capitalei (dar nu numai), cu **Tele Jurnalul** şi **Chestiunea zilei** de pe TELE 7abc, cu **Ştirile de la ora nouă** şi **de la miezul nopţii** de pe Canalul 31 - Pro TV şi cu **Observatorul** cel de o oră din burta filmelor de pe Antena 1, credeam că **Actualităţile** de pe TVR 1 au rămas să fie consultate aşa cum trăgeam, pe vremuri, cu coada ochiului, într-o doară, să vedem ce s-a mai afişat pe la gazeta de perete. Nu este, însă, aşa, şi cred că, dintr-un anumit punct de vedere, e bine că nu este aşa. Un sondaj de opinie efectuat cu aproximativ două săptămîni în urmă de Universitatea Româno-Americană şi comunicat de crainicii postului TELE 7abc m-a readus cu picioarele pe pămînt: cel mai urmărit program continuă să fie - în Bucureşti - TVR 1, iar emisiunile de cea mai mare audienţă - serialele şi filmele. Iată, mi-am spus, o dovadă cît se poate de clară a „efectului de seră" căruia îi sînt victimă. Degeaba mă entuziasmez - „eu", „noi" - că posturile private arată tot mai occidental, mai profesional, mai elegant, mai alert. Că există, măcar în acest domeniu, concurenţă veritabilă. Publicul renunţă cu greu la deprinderi, iar nevoia de evazionism, pentru cei cărora evazionismul fiscal nu le este la îndemînă, creşte. M-a mai liniştit numai faptul că, într-o noapte, la postul de radio 21, într-o discuţie despre cinema, o telespectatoare asemăna, la telefon, puzderia de seriale sud-americane (vă mai aduceţi aminte de Pedro Camacho din **Mătuşa Julia şi Condeierul** al lui Mario Vargas Llosa?) şi audienţa de care se bucură acestea cu nevoia de a privi în casele vecinilor, de a asista la etalarea măruntelor lor secrete etc. Aşa este: în acest caz, televizorul încetează a fi o „fereastră spre lume", devenind o simplă gaură în zid, practicată de pofta „nevinovată" de a spiona, de a vedea fără a fi văzut. Există, însă, un serial care, se pare, nemulţumeşte nu pe puţini: este vorba de **Columbo**. Unde sînt vremurile cînd **Dallas**-ul făcea legea serilor noastre de sîmbătă? Iată, s-au dus. Credeam - şi mai continuu să cred - că serialul cu pricina, serie nouă, va prinde fie şi numai în temeiul setei fireşti de justiţie socială, a setei de răzbunare, chiar, irezolvabilă altfel decît fantasmatic. Ar fi de înţeles, ar fi normal să se întîmple aşa. Atîta doar că infractorii pe care îi dovedeşte boţitul locotenent de poliţie sînt nişte artişti, care uzează de creier, nu de violenţă, care comit crime sofisticate, tinzînd spre perfecţiune. Ce fel de realitate imaginară este, prin urmare, pe placul telespectatorului român, de

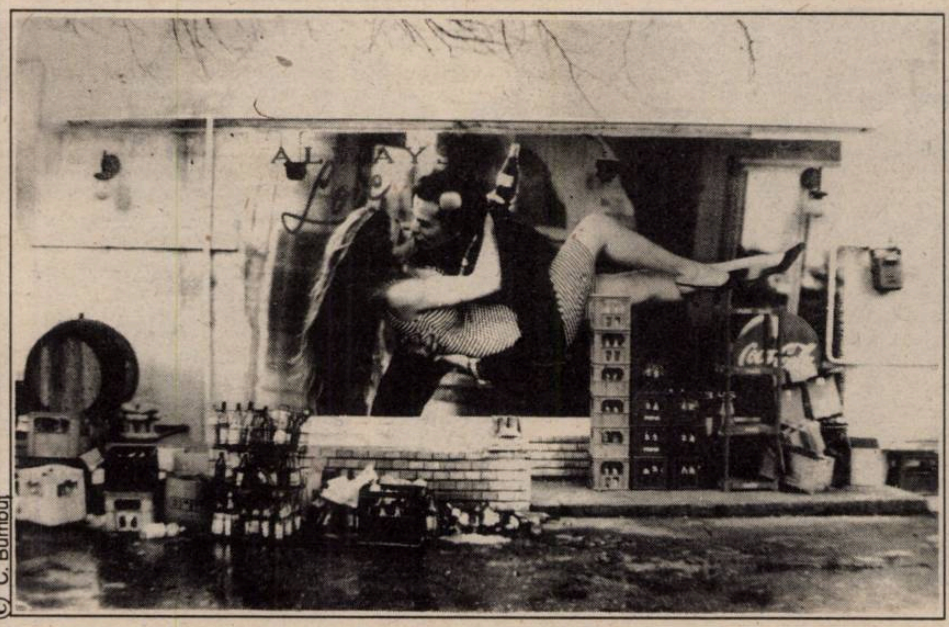

© C. Bumbuț

vreme ce nici aceea care prelucrează, investigînd-o, realitatea noastră de zi cu zi, şi nici realitatea somptuoasă a cartierelor de lux ale Los Angeles-ului nu îl captivează? E un mister, pe care nu mă hazardez să-l străbat.

Mă bate tot mai tare gîndul să înfiinţez, în cadrul rubricii de faţă, o sub-rubrică pe care să o intitulez **Emblema săptămînii**, şi care să îşi propună să redea, să fixeze imagini „de graţie", în care realitatea noastră să se lase „citită" sub specia evidenţei şi a expresivităţii imagistico-situaţionale involuntare. Imagini decupate din fluxul oferit de posturile de televiziune. Pentru săptămîna de faţă, imaginea emblematică ar fi următoarea: cunoscutul critic şi istoric literar, actualmente secretar de stat în Ministerul Culturii, Mihai Ungheanu, apărînd în cadrul emisiunii de luni, de pe programul doi al TVR, a lui Vartan Arachelian, pe fundalul unor rafturi pline nu cu cărţi, cum ne-am fi aşteptat, ci cu dosare... **No comment**, cum sună titlul rubricii mele preferate de pe canalul **Euronews**. Vorbele sînt de prisos. Moment de graţie în care îţi spui, da, televiziunea merită să existe. Mută, însă.

Aşa că, vorba lui Columbo: **atenţie la PAGER!** Cînd va ajunge să sune în zid, va fi prea tîrziu. Asta în cazul în care prevederea nu a capitonat, din timp, zidul cu dosare.

Bogdan GHIU

Economie

Banul e ochiul ... managerului

Un termen este folosit obsedant de către managerii noştri: **decapitalizare**. De cele mai multe ori este folosit anapoda, pentru că nu decapitalizarea este drama economiei româneşti. Dimpotrivă, capitalul chiar ne prisoseşte. Dovada: o bună parte a capitalului fix (urechea românului este obişnuită cu expresia **mijloace fixe** - clădiri, maşini, utilaje, instalaţii) se află în conservare, pentru că deocamdată nu i se găseşte o întrebuinţare profitabilă. O altă parte, în funcţiune, consumă mult şi produce puţin. Cît priveşte valoarea acestui capital, se ştie că ea a fost recalculată la sfîrşitul anului trecut. Din dispoziţia guvernului, dintr-o singură trăsătură de condei a fost înmulţită cu opt. Aşa se face că şi bietele noastre carnete de proprietate, care reprezintă 30% din capitalul societăţilor comerciale, au săltat pînă la 875.000 lei, valoare stabilită de F.P.P.-uri şi recunoscută de Ministerul Finanţelor. Aşadar, nu capitalul ne lipseşte, ci numai o componentă a lui: banii. De ce, atunci, managerii spun **decapitalizare** şi nu **demonetizare**? Probabil că le este teamă de sensul metaforic al termenului: s-ar putea înţelege că economia românească este „demonetizată", deci depreciată sau chiar discreditată.

Un manager adevărat vede... bani. Fiecare secundă o socoteşte în bani: cît a încasat, cît a cheltuit, ce profit a realizat. Fiecare decizie o evaluează în bani: cît este costul şi cît va fi cîştigul. De altfel, rostul managerului este acela de a produce bani. Cei mai mulţi însă, la noi, cu deosebire în regiile statului şi în societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, produc mai puţini bani... decît consumă. Ce s-ar face ei dacă nu s-ar fi inventat subvenţiile de la buget?! Cu gîndul la bugetul statului şi la impozitele plătite de populaţie sau de societăţile comerciale profitabile (cu capital privat) ei cer: bani, bani şi iar bani.

Desigur, nu sînt originali. Încă înainte de a învăţa să fabrice bunuri, oamenii au învăţat să se bată. Aşa se şi explică de ce, timp îndelungat, pînă să ajungă să fie fascinată de manageri, istoria i-a preamărit pe războinici. Ei, cei dintîi, au strigat că au nevoie de bani. De cît mai mulţi bani. Rufus, în „Istoria lui Alexandru", vorbeşte despre „nervus belli" (nervul războiului), referindu-se la bani. Pentru că războaiele nu se puteau purta fără bani. Toţi marii cuceritori au ştiut-o. Napoleon a dat însă cea mai limpede expresie acestui adevăr. Întrebat ce-i trebuie ca să cîştige un război, el a răspuns că trei lucruri: bani, bani şi iar bani! Acum, deşi marii războinici n-au ieşit încă total din arena istoriei, pentru că probabil nici istoria nu s-a sfîrşit cum crede Fukuyama, totuşi ei au pierdut planul întîi, pe care şi-l dispută în prezent politicienii şi managerii. Noii răsfăţaţi ai istoriei sînt managerii. Ei ţipă mai tare decît Napoleon că au nevoie de bani. Departe de a-şi fi pierdut rolul de „nerv al războiului", piaţa banilor a devenit însă - în primul rînd! - „nervul economiei".

Un lucru nu se înţelege însă bine, la noi. Cuceritorii, de-a lungul istoriei, cînd plecau la război cereau bani. Dar cînd se întorceau de la război, aduceau şi mai mulţi bani. Managerii, în lume, cînd încep o treabă cer bani. Cînd o sfîrşesc aduc şi mai mulţi bani. Nu întîmplător, în economia modernă s-au creat două planuri de decizie: al celor care dau banii (investitorii) şi al celor care multiplică banii (managerii). Noi, din nefericire, am ajuns cu managementul doar în prima fază: aceea în care managerii cer bani. Dar în loc să-i multiplice, de multe ori îi înjumătăţesc. Desigur, în stabilimentele statului. Pentru că într-o întreprindere cu capital privat a nu multiplica banii înseamnă a ajunge la faliment. La stat e altceva. Două umbrele imense, a guvernului şi a F.P.S.-ului, s-au deschis deasupra întreprinderilor de stat şi le ajută să rămînă departe, nepăsătoare şi reci, de... surplusul de competitivitate ce le-ar aduce banii de care au nevoie.

© S.Ghețje

O licărire de speranţă apare însă la orizontul acestui an. Guvernul se arată decis să reducă inflaţia la 30% - faţă de 61% în 1994. Este cunoscut (uneori chiar şi recunoscut) faptul că inflaţia a adus întreprinderile monopoliste (de stat) în situaţia de a se menţine pe linia de plutire fără să-şi pună problema productivităţii şi a calităţii produselor. Să explicăm. Inflaţia a fost provocată într-un moment în care, la nivelul factorilor de decizie din societatea românească, s-a creat impresia că piaţa de consum s-ar confrunta cu un surplus monetar. În realitate, nu era vorba de exces de bani, care să facă solvabilă o cerere exagerată de mărfuri. Oferta era subponderală. În noiembrie 1990, cînd s-a trecut la reforma preţurilor şi s-a deschis calea inflaţiei, la 1 leu aflat pe piaţă se găseau mărfuri de... 9 bani. Era normal, în aceste condiţii, ca inflaţia să fie scăpată de sub control. Cererea solvabilă fiind mare, întreprinderile de stat au supravieţuit menţinînd oferta restrînsă. Au produs puţin şi au vîndut scump. Unde s-a ajuns? N-au apărut bani pentru investiţii - care au intrat într-un periculos impas. Nu s-au produs bani pentru deschideri de noi afaceri - care acum staţionează. Şi, faptul cel mai grav, s-au împuţinat banii pentru consum. Şi dacă nu e consum, degeaba mai produci. Întreprinderile au intrat în blocaj financiar şi s-au acoperit de stocuri. Acum vine guvernul şi strigă: jos inflaţia! Rămîne de văzut cum vor reacţiona managerii din întreprinderile statului. Sau guvernul chiar şi-a propus să le privatizeze?!

Adrian VASILESCU

Pregătiri de înfrîngere

Liderii partidelor din Convenţia Democratică au participat săptămîna trecută la o reuniune „clarificatoare" care ar fi folosit la ceva dacă ar fi avut loc cu doi ani în urmă. Atunci, la cîteva luni de la alegerile din septembrie '92, formaţiunile de opoziţie erau datoare să se întrebe încotro ne îndretăm cu **această** configuraţie parlamentară şi, mai ales, ce pot face ele pentru a nu lăsa răul să se transforme în catastrofă. Atunci, după ce Emil Constantinescu se declara mulţumit că a ajuns în turul doi, era nevoie de o decizie comună în privinţa rolului pe care el urmează să-l joace pe scena politică sau a înlocuitorului care i-ar putea îmbunătăţi performanţa. Din motive care ţin mai degrabă de comoditate decît de o greşită evaluare a situaţiei, reprezentanţii partidelor de opoziţie intrate în Parlament au preferat să nu se gîndească la viitor şi să evite analiza necruţătoare a propriului eşec electoral. Nimeni n-a simţit nevoia clarificărilor, deşi, odată alegerile pierdute, totul era tulbure în Convenţie. Aşteptînd falimentul puterii şi ruperea coaliţiei proguvernamentale, Corneliu Coposu a continuat să fie vocea şi creierul coaliţiei antiguvernamentale, iar Emil Constantinescu a continuat să se considere candidatul opoziţiei la prezidenţiale, deci să reprezinte tabăra anti-Iliescu la simpozioane, conferinţe şi emisiuni Radio-TV. Ca şi Cotroceniul sau Palatul Victoria, Convenţia a învinuit presa ori de cîte ori ceva funcţiona prost, rău sau murdar înăuntrul ei. Între timp, liderul neoficial a fost obligat de boală să transfere liderului oficial toate prerogativele sale - fără să-i poată transfera însă autoritatea, experienţa politică şi aureola anticomunistă. Cei care-l respectă pe liderul PNŢCD nu-l pot respecta, automat, pe alesul acestuia, cu atît mai mult cu cît au aflat că alegerea s-a bazat pe sfaturile unei terţe persoane şi a urmărit contracararea ascensiunii politice a unui alt profesor universitar. În schimb, toţi cei care văd (ori vedeau) în preşedintele PNŢCD un duşman al republicanismului şi un adept al politicii de tip interbelic înclină să creadă că şansele rectorului Universităţii în faţa liderului PAC ţin de aptitudinile celui dintîi pentru interpretarea rolului de marionetă. Fără să poată beneficia de capitalul moral al susţinătorului său dar beneficiind din plin de antipatiile ori spaimele pe care le trezeşte pronunţarea numelui lui Corneliu Coposu, Emil Constantinescu a ajuns să creadă în „misiunea sa istorică" şi să se considere „proprietarul" voturilor exprimate la ultimul scrutin împotriva lui Ion Iliescu. Pe măsură ce unii lideri ai partidelor din Convenţie au îndrăznit să-l critice sau să-l conteste, contracandidatul de acum trei ani s-a autoconvins că pentru a cîştiga viitoarea cursă prezidenţială e suficient să fie **lăsat** să candideze şi că pentru a fi lăsat să candideze e suficient să „se pună bine cu gazetarii", după ce a fost acceptat de elita artistică bucureşteană. Manevrele pentru menţinerea pe poziţie a liderului CDR au ajuns, în ultima vreme, mai importante decît orice acţiune a opoziţiei. Ele includ, printre altele, cocteiluri şi recepţii, conspiraţii şi promisiuni de portofolii, încheieri de „contracte politice" cu patronii unor trusturi de presă şi semnarea „pactelor de neagresiune" cu sindicatele. Pînă şi şomerii au declarat, în mod organizat, că sprijină candidatura pentru preşedinţie a domnului Constantinescu, fără să mărturisească, ce-i drept, şi dacă au de gînd să-l voteze. În momentul în care aripa Quintus a PNL a decis că se aliniază de partea majorităţii Convenţiei (deşi ajunsese să facă parte din ea mai ales cu ajutorul PAC), iar **Evenimentul zilei** a anunţat că „Emil Constantinescu a fost atacat foarte dur la Budapesta", bătălia în interiorul opoziţiei era ca şi cîştigată. Pentru ca ea să nu fie însă inutilă, PNŢCD s-a arătat dispus să acorde minorităţii maghiare privilegiul candidaturilor pe liste separate uitînd „intransigenţa" manifestată faţă de masa rotundă de la Atlanta şi grijile legate de articolul 1 din Constituţie. Cu 15 voturi din 19, profesorul Constantinescu a rămas preşedintele unei coaliţii care nu mai exstă. Adepţii săi sînt gata să vadă în acest rezultat o epocală victorie care dă ţării ceea ce părea că-i lipseşte, adică un urmaş (legatar testamentar) al tipului de politician reprezentat de Corneliu Coposu. Adversarii săi consideră, dimpotrivă, că, învăţînd din mers să îmbine autoritarismul cu aranjamentele de culise, liderul CDR a stopat timp de doi ani evoluţia Convenţiei şi a îngropat şansele Opoziţiei unite în timpul şedinţei din 18 februarie. Adevărul trebuie căutat, probabil, la mijloc de drum. „Stilul Constantinescu" nu e mai dictatorial acum decît era în campania electorală precedentă, iar înlocuirea sa în 1995 (prin recunoaşterea faptului că opoziţia însăşi a ales cum nu trebuia, obligîndu-i pe alegători să-l prefere pe Ion Iliescu) ar fi oricum o gafă politică. A fost o perioadă cînd ruperea Convenţiei putea fi percepută ca o reacţie inteligentă la frica de schimbare a partidului majoritar. A fost o perioadă cînd ieşirea partidelor republicane dintr-o convenţie, dacă nu dominată, atunci sigur direcţionată de monarhişti, era absolut necesară. A fost o perioadă cînd o exigentă raportare la UDMR n-ar fi confirmat politica extremiştilor, ci ar fi prevenit efectele ei. A fost o perioadă cînd renunţarea la ostilitate în privinţa PD şi curajul de a face propuneri de compromis tehnic ori de „coaliţie a reformei" puteau aduce beneficii tuturor părţilor, educînd electoratul în spiritul democraţiei şi ajutîndu-l să uite ori să dispreţuiască principiile luptei de clasă. Opoziţia a trecut pe lîngă toate aceste momente favorabile cu toţi ochii închişi. Azi se află în situaţia de a nu putea nici merge înainte, nici da înapoi, şi singura ei mulţumire ar fi că exact în aceeaşi situaţie se află şi partidul majoritar.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

„O minciună în falş"

Sîmbătă, 18 februarie, ziarele uitaseră de Atlanta şi de Reşiţa, de Odorheiul Secuiesc şi de botezurile de la Camera Deputaţilor, de cîntările familiei Păunescu şi de posterele pictate în Statele Unite cu mîna primarului din Cluj. „Marele subiect" (rotunjit în aşa fel încît în pozele ajutătoare preşedintele PNŢCD să strîngă aplecat de spate mîna preşedintelui CDR, iar acesta din urmă să-şi privească de sus naşul politic ca şi cum rolul naşei a devenit pe parcurs secundar) se rostogoleşte, în totală transparenţă, din sala ultimei şedinţe a capilor Opoziţiei, înainte ca ea să se fi încheiat şi tocmai la timp pentru a mai prinde momentul propice încheierii ediţiilor. Ca şi masa rotundă organizată de Centrul Carter în capitala statului georgian, „reuniunea clarificatoare a CDR" s-a bucurat de tot tam-tam-ul necesar în săptămîna care a precedat-o. La ce nivel să se desfăşoare „ostilităţile", cine să participe şi cine pe cine să susţină, ce strategie să adopte „rebelii" şi ce arme să folosească adepţii unităţii - iată doar cîteva din întrebările care au hrănit curiozitatea şi au întreţinut suspans-ul, tot aşa cum deplasarea în SUA a UDMR sau a PUNR, numele delegaţilor ce urmau să se afle faţă în faţă, caracterul discuţiei şi intenţiile organizatorilor mesei rotunde pe probleme etnice ne ţinuseră cu sufletul la gură într-o etapă anterioară. Ca şi peste Ocean, la Bucureşti nu s-a întîmplat, însă, aproape nimic sau, mai bine zis, fiecare „actor" s-a întors de la pomul lăudat aşa cum plecase, adică mîndru că nu poate fi clintit de pe propriile poziţii pe bază de dialog, dar convins că e mai bine să nu-şi impună punctul de vedere decît să facă... impresie proastă. În schimb, în sacul ziariştilor au încăput şi de data asta de toate: suspiciuni, mesaje cifrate, furii, dezamăgire, ironii ieftine şi extaze scumpe, întrebări „diplomatice" şi acuzaţii spăimoase. **România liberă** a renunţat la tonul demascator în favoarea îndoielilor „de fond". „Restructurare sau subminare?" îşi intitulează Simona Popescu articolul dedicat „Şedinţei de Consiliu pentru «limpezirea apelor» în Convenţie". Autoarea inventariază propunerile „incomode" făcute de partidele componente, începînd cu acelea ale PAC şi încheind cu acelea ale PDSR. Lui Nicolae Manolescu i-a răspuns însuşi Corneliu Coposu (cu „observaţia potrivit căreia eliminarea formaţiunilor civice de la deciziile politice înseamnă afectarea fondului pe baza căruia a fost constituită Convenţia"), Horia Rusu şi Sergiu Cunescu au fost puşi la punct de Ion Diaconescu („Formaţiunile care nu vor respecta punctele de vedere ale PNŢCD se consideră retrase din Convenţie"). Că a fost subminare şi nu restructurare ne lămureşte „rezumatul" intervenţiei senatorului Ticu Dumitrescu, preşedintele AFDPR, „care a cerut să se supună la vot aplicarea unui avertisment împotriva celor care subminează unitatea Convenţiei Democratice". Ilegaliştii de azi ca şi ilegaliştii de ieri ştiu ce vor şi nimeni nu-i poate înfrunta, fără să fie suspect (duşman, vîndut, trădător etc. etc.). **Adevărul** crede - prin Oana Iuraşcu - altceva decît crede **România liberă** prin Simona Popescu: „Împinsă de veleităţile şi orgoliile liderilor, CDR (se află) pe marginea prăpastiei scindării": „După 8 ore de dezbateri, liderii Sergiu Cunescu şi Dinu Patriciu au cerut să fie supusă la vot excluderea lor din CDR. «E o cabală, vreţi să fiţi victimizaţi», a replicat Corneliu Coposu". **Jurnalul naţional** ajunge la concluzia că „ieri, mai mult de 8 ore, Convenţia Democratică a fost strînsă cu uşa". Aura Ţiţirigă îşi alege drept titlu pentru articolul „la temă" un citat despre care uită să ne spună cui aparţine: „CDR trebuie menţinută pînă la a deveni o minciună electorală". **Cronica română** analizează „viitorul Convenţiei" chiar cu pana directorului Horia Alexandrescu: „În logica lucrurilor, Convenţia Democratică nu are cum să se spargă. (...) În concluzie, se va merge la fel înainte, cel puţin pentru moment, sub semnul unei oarecari reconcilieri, în care, fireşte, nu va crede nimeni". **Curierul naţional** mută accentele pe „chestiunea minorităţilor": „Cabala CDR: UDMR ex-machina schimbă protocolul votat". Adică, i se dă voie să candideze pe liste separate şi „apărătorul poziţiei UDMR a fost PNŢCD". La „şedinţa comună a Consiliului Naţional şi a Comitetului Executiv CDR, Ana Blandiana a atacat PL '93, Sergiu Cunescu pe Corneliu Coposu, iar Ion Diaconescu pe Nicolae Manolescu", scrie, în cotidianul citat, Irinel Rădulescu. **Evenimentul zilei** e de părere că „după 8 ore de dezbateri, Emil Constantinescu a făcut ieri curăţenie în Convenţia Democratică". Aşadar, efortul a fost al ţărăniştilor, dar ei ştiu bine că e nevoie de un transfer de merit de la preşedintele Corneliu Coposu la alesul său pentru prezidenţiale.Presa, prin cel mai popular cotidian, a preluat misiunea şi, astfel, un prim pas spre (re)cîştigarea celor 5 milioane de voturi împotriva preşedintelui Iliescu s-a şi făcut. Oricît de mic ar fi un astfel de pas pentru restul lumii, el înseamnă enorm pentru războiul dintre AC şi PAC. Şi, dacă la şedinţa de vineri, 17 februarie, „unitatea Convenţiei" a fost o „minciună în falş", **Jurnalul naţional** preia - după britanicul **Times** - o ştire care i-ar strînge imediat la un loc pe toţi opozanţii: „Nicolae Ceauşescu n-a murit", „conform spuselor unui fost general în KGB". „Faptul că N.C. trăieşte ar fi fost confirmat chiar şi de către FBI şi CIA, la Tîrgovişte fiind executată în realitate una dintre sosiile sale, 4 la număr". Celelalte trei sînt în Parlament. **(E.Ş.)**

De jur împrejur...

Terorismul antiterorist

Arestarea şi punerea sub acuzare a lui Rafael Vera, fost secretar de stat pentru problemele de securitate, adaugă o nouă dimensiune crizei prin care trece guvernul spaniol şi partidul socialist care îl susţine. Pînă acum fuseseră scandalurile privind corupţia, în care erau implicate persoane destul de sus-puse în angrenajul puterii pentru a pune sub semnul întrebării onestitatea la vîrf, dar lăsînd un spaţiu de desolidarizare pentru prim-ministrul Felippe Gonzalez. „Cel mai bun serviciu pe care-l putem face democraţiei este să guvernăm pînă la sfîrşitul mandatului", afirma recent într-o furtunoasă dezbatere parlamentară Gonzalez, refuzînd hotărît propunerea liderului opoziţiei Aznar, de a face să coincidă alegerile locale planificate anul acesta cu alegeri naţionale anticipate. Gonzalez e decis să rămînă la putere pînă în 1997. Arestarea lui Vera nu-l nelinişteşte prea mult: personaj devotat şi politist cu sensul secretului el se va abţine probabil de la orice dezvăluiri senzaţionale, chiar dacă, aşa cum a spus nu de mult, există în activitatea sa „lucruri cu care nu se mîndreşte".

Rafael Vera este acuzat că a cunoscut şi a favorizat activitatea formaţiunilor GAL - grupuri de eliberare antiteroriste, escadroane ale morţii care au executat membrii ETA pe teritoriul Franţei. 27 de morţi violente din cercurile independentiste basce sînt rezultatul activităţii lor între anii 1983-1987. La vremea respectivă activitatea de represalii a formaţiunilor ilegale antiteroriste nu prea a provocat mînia legitimă a cercurilor politice şi a opiniei publice din Spania. Organizaţia independentistă bască crea un acut sentiment de nesiguranţă, neputinţa forţelor legale de a o combate irita pe toată lumea, pe înalţii funcţionari şi pe oamenii simpli. Acţiunile „din umbră" păreau un răspuns necesar şi firesc dacă nu legal la acţiuni criminale devastatoare. GAL lovea dincolo de Pirinei în sanctuarele unde se refugiau teroriştii ETA, pe care guvernul (socialist) al Franţei refuza să-i urmărească, să-i aresteze şi să-i judece.

Recentele mărturisiri a doi poliţişti spanioli confirmă ceea ce toată lumea bănuia de mult: autorităţile sprijineau şi coordonau într-un fel sau altul expediţiile ilegale, evitînd eventuala lor arestare de către poliţia franceză; oricît de nobile ar fi fost scopurile lor, pentru francezi ei erau nişte simpli asasini. Faptul că ei pedepseau alţi asasini nu le oferea nici o legitimitate. De altfel nici justiţia spaniolă n-a rămas pînă la urmă indiferentă, pedepsind 39 de persoane care au participat la atentate, dintre care 4 sînt condamnaţi pe viaţă.

Cei doi poliţişti „pocăiţi" susţin că Rafael Vera era la curent cu expediţiile lor în Franţa. Vera răspunde că este „vinovat (doar) de neglijenţă, fiindcă n-am combătut cu aceeaşi intensitate formaţiunile GAL ca pe ETA... aceasta din urmă fiind mult mai importantă... ETA ucidea într-un an mai mulţi oameni decît toate grupurile antiteroriste la un loc".

Într-un anume sens şi pe o anume durată ordinea priorităţilor stabilită de Vera s-a dovedit corectă: în cele din urmă a obţinut şi colaborarea guvernului francez, atentatele ETA s-au mai rărit, în Spania s-au putut desfăşura în linişte Expoziţia universală de la Sevilla şi Jocurile Olimpice de la Barcelona. Dar oamenii nu sînt niciodată prea recunoscători faţă de cei care le-au asigurat liniştea: ea începe să pară un lucru firesc şi discuţia despre mijloacele cu care a fost obţinută devine preocupantă, pentru că nimic nu favorizează mai mult şubrezirea mecanismelor democratice, decît despărţirea lor de mecanismele care asigură ordinea. Nu e o ţară democratică aceea în care discursul despre drepturi se lăfăie în parlament şi în ziare, în timp ce legalitatea e nesocotită de însăşi reprezentanţii ei.

Rafael Vera, „domnul antiterorism" îşi creează imaginea unui personaj de roman: integru, devotat, el suferă pentru că şi-a făcut datoria. Adversarii săi îi contestă şi integritatea (este acuzat de presă că şi-ar fi dobîndit un patrimoniu de 800 de milioane de pesetas), iar felul cum şi-a făcut datoria nu concordă cu legea. Dacă se va dovedi vinovat, cei pentru care a acţionat vor fi primii care se vor desolidariza de el. Fragila minoritate pe care se sprijină guvernul Gonzalez nu permite exprimarea sentimentelor. „O să-mi apăr demnitatea mea şi a familiei mele pînă la sfîrşit - declară Vera. Este singurul lucru care-mi rămîne". Dacă o să-i rămînă.

Magdalena BOIANGIU

Lumescul bine temperat

Pentru mulţi dintre noi, „alcoolul, tutunul, femeile“ sînt însemnele vieţii; pentru alţii sînt chiar însemnele pierzaniei, ale lucrării diavolului sau diavolul însuşi.

Într-o schiţă de Cehov, locul pierzaniei, dar şi al vieţii, era oraşul. Un negustor cherchelit, rătăcind drumul ajunge la un schit pierdut între văi, la marginea unei păduri. După ce cere găzduire peste noapte călugărilor, negustorul, slobozit la limbă de băutură, îi dojeneşte: „Cum de staţi aici şi vă zbenguiţi, lipsiţi de griji, ca iepurii pe pajişte? Asta-i viaţă? Ce ştiţi voi despre viaţă? Viaţa-i la oraş!“. Cam aşa le-a spus negustorul. Apoi, le-a descris cîrciumile unde vinul roşu îmbie oamenii să nu se oprească din băut şi unde femeile, cu dansul lor provocator, pe mese, le iau minţile. La aceste vorbe, plin de uimire şi tristeţe, starețul se hotărăşte să plece la oraş să cunoască viaţa.

Şi astăzi auzim adesea laude aduse bărbatului care „nu bea, nu fumează şi nu umblă după femei“. Aceştia sînt bărbaţii buni, care aduc toţi banii acasă. Tutunul, băutura şi femeile sînt relele bărbatului şi tentaţiile vieţii. Mai rar se spune despre femei că beau de sting, că fumează ca şerpoaicele sau că aleargă după bărbaţi.

Se zice că alcoolul, tutunul şi femeile sînt cele trei mari vicii. Pentru mulţi, doar excesul le transformă în adevărate vicii, în rest sînt păcate omeneşti mai mari sau mai mici. „Un păhărel, două, mai merge“, „cine nu bea?“ sînt expresii care arată îngăduinţa, chiar toleranţa faţă de lumesc. Grigore Moisil, despre care se spune că obişnuia să iasă cu studenţii, i-ar fi spus unei studente, mai de la ţară - care nu fuma şi nu bea -: „Domnişoară, bei, nu bei, fumezi, nu fumezi, suma viciilor rămîne fixă!“

Dacă adultul este asociat cu aceste trei rele, acceptabile în condiţiile moderaţiei, tinerii sînt supravegheaţi pentru a nu cădea în mrejele lor. Oricît de rele ar fi, adultului i se mai permite. El este, între anumite limite, înţeles. Bea de necaz, fumează că e nervos sau stresat. Dar un tînăr sau un prea tînăr este admonestat cu promptitudine: "A luat-o prea devreme!“, „Nu e timpul“ sînt argumente legate nu atît de ceea ce face, ci de cînd o face. Cineva, de la ţară, mi-a spus că nu a îndrăznit să fumeze în faţa părinţilor decît după ce s-a întors din război, de unde venise cu acest prost obicei. Adolescenţii care beau şi fumează o fac pe ascuns. Pentru ei a bea şi a fuma se asociază cu independenţa adultului. Cu femeile, este mai greu. Băutura şi fumatul socializează şi măresc prosocialitatea. Ieşitul în lume aduce riscul împrumutului de practici nu totdeauna atractive. Presiunea de grup, tendinţa către uniformitate şi complicitatea contribuie la adoptarea unor gesturi sau întărirea lor.

Cineva mi-a povestit o întîmplare amuzantă. Fusese invitată, împreună cu fetiţa ei, în vizită la o doamnă în vîrstă. Printre musafiri se afla şi un pitic adult. Doamna vedea cam prost, şi cînd s-au pus pe masă aperitivele şi ţuica, şi după ce piticul a început să bea, ea i-a şuşotit vecinului, plină de indignare: „Aşa mic şi bea cot la cot cu oamenii mari!“. Fetiţa, în schimb, nesesizînd pretinsa inadecvanţă, îi făcea semne să iasă împreună la joacă.

Dreptul la lumesc se cîştigă încet, cu vîrsta şi se exersează moderat. Pentru toate aceste trei lucruri, măsura este cel mai des invocată. Exagerarea era sancţionată în numele moralei dar şi a consecinţelor ei - „A băut tot ce-a avut/cîştigat“, „a tocat banii cu femeile“ şi „putea să-şi ia o casă din cît a dat pe ţigări“ sînt adesea justificări ale unui statut precar economic. Astăzi, exagerarea este sancţionată mai degrabă în numele sănătăţii. „Nu-i frumos“ începe să fie din ce în ce mai mult înlocuit cu „nu e bine“.

Dacă a bea, a fuma şi a cunoaşte femeile fac parte din contactul cu viaţa, ele sînt necesare în măsura în care devin referinţe. De aceea, despre călugări se spune că privesc viaţa pieziş. Aşa au făcut şi călugării din schiţa lui Cehov care au fugit repede la oraş să vadă cum e răul, căci răul este mult mai atrăgător decît binele, ne spune Keats. Să ştii să te opreşti cînd trebuie nu e o ştiinţă care apare din senin. Eroul unui roman al lui Eric Maria Remarque întors din coşmarul frontului, îi reproşa profesorului de latină că nimic din ceea ce a învăţat la şcoală nu i-a folosit ca să supravieţuiască. Şcoala nu-l învăţase să fumeze noaptea în post astfel încît să nu-l zărească duşmanul. Părinţii ar dori, poate, ca tinerii să cunoască viaţa, binele şi răul, nerămînînd în rău, ci doar într-un lumesc. Această pedagogie a vieţii este greu de predat. Sperînd pentru copiii lor biografii normative - existenţe ordinare, comune -, părinţii privesc tinereţea cu anxietate. Şi pe bună dreptate, pentru că tinerii sînt vulnerabili şi pot rămîne în exces. Nu toţi sînt Ion Barbu care, într-o epistolă către Alexandru Rosetti, trimisă de la barul Athénée Palace, îi mărturisea: „Deci s-au împlinit zece luni de cînd pe nerăsuflate, cu nădejde şi temei, o duc într-o băutură, un crailîc, un joc. Dar, în sfîrşit m-a răzbit, m-a dat gata“. În privinţa femeilor, chiar el admitea că nu e deloc simplu „d'entrer en nouvelles amours“ pentru a cunoaşte femeia („en matière d'amour, c'est la diversité“).

Probabil că între asceză şi exces fiecare îşi găseşte un loc. Fiecare îşi are lumescul lui. A trece la fapte este pentru tineri refuzul de a trăi în imaginar şi de a asculta discursul asupra vieţii trăite de altul. În ceea ce numim lumesc, tinerii sînt atraşi de experiment; părinţilor le e frică de reguli.

Aurora LIICEANU

Originea fumatului

Tom Sawyer şi banda lui se joacă „de-a piraţii“. Tom este **magister ludi**: el împarte celorlalţi porecle fioroase şi le explică „regulile pirateriei“. El ştie din cărţi că piraţii fac tot ce le place şi nu ascultă de nimeni. Jefuiesc corăbii, ascund comori în insule, omoară pe toată lumea. Totuşi... „pe femei le duc în insulă, nu le omoară, ... sînt prea mărinimoşi. Şi-apoi femeile-s întotdeauna frumoase“. Dar iată şi insula: izolată în mijlocul marelui fluviu, pustie. După o scurtă recunoaştere, Tom hotărăşte: „piraţii“ vor aduce de acasă (furînd, se-nţelege) „proviziile“ necesare unei supravieţuiri de cîteva zile aici, „în sălbăticie“. Zis şi făcut. Dar focul? Elementul civilizator este şi el furat, de pe o plută părăsită, după un „abordaj“ în toată regula. Băieţii aruncă „ultime priviri“ lumii de pe ţărm şi hotărăsc „să nu se mai întoarcă niciodată printre oameii civilizaţi“.

Acum totul este pregătit pentru un prim „ospăţ în deplină libertate, în pădurea virgină a unei insule neumblate“. De fapt, insula se află la o aruncătură de băţ de tîrgusorul natal, e mai degrabă părăsită decît „neumblată“, iar „piraţii“ se întreabă tot timpul ce vor fi făcînd cei de acasă: sînt, desigur, îngrijoraţi; îşi dau seama că nu i-au înţeles şi nu i-au apreciat cum se cuvine pe cei dispăruţi. Devine clar că „isprava“ lui Tom & co. e concepută şi regizată **de ochii lumii**, mai ales ai celorlalţi băieţi: „Ce-ar zice băieţii dacă ne-ar vedea?... Ar da orice să fie şi ei aici!“. Hazardul intră şi el în joc: pluta cu care sosiseră, legată neglijent de mal, se face nevăzută. Cei care o găsesc a doua zi vor presupune că pasagerii ei s-au înecat şi trista veste se răspîndeşte în tîrg. De pe insula lor, privitori ca la teatru, „piraţii“ văd cum o armată întreagă de oameni răscoleşte fluviul, căutîndu-le trupurile. Lui Tom această „moarte“ (adesea fabulată) îi dă noi idei.

Noaptea, pe furiş, în vreme ce tovarăşii săi dorm, el dă o fugă pînă în tîrg, curios **să vadă** cum stau lucrurile. Scena pe care o surprinde, spionînd de la fereastra propriei case, îl face să-şi plîngă singur „de milă“: mătuşa care îl creşte şi mamele celorlalţi copii îi evocă pe cei dispăruţi, lăudîndu-i, iertîndu-le micile păcate. Tom e atît de mişcat, încît e gata să dea buzna înăuntru. Prin minte i-a fulgerat însă un nou plan, care ar face mult mai de efect scena regăsirii. Peste cîteva zile, „piraţii“ şi-ar putea face apariţia în tîrg chiar la „propria“ înmormîntare! Tom se grăbeşte să se întoarcă pe insulă pentru a le comunica şi celorlalţi noua strategie. Ciudat însă: „piraţii“ nu-i împărtăşesc entuziasmul. Vor să se întoarcă acasă, şi dacă n-au mărturisit mai devreme, a fost doar din teama de a fi taxaţi de „papă-lapte“. Relatarea lui Tom i-a dat gata: „Da, aşa e, mi-e dor de mămica! Şi tie ţi-ar fi dacă ai avea mamă!“... Culmea, pînă şi Huckleberry Finn trădează, deşi pe el nu are cine să-l aştepte acasă, unde traiul său e chiar mai rău decît cel de pe insulă! Tom este însă „prea mîndru“ pentru a ceda. În ultima clipă, vizitat de o nouă inspiraţie, el le şopteşte celorlalţi „la ureche“ ceva (noi, cititorii, nu putem şti ce) care îi face să se răzgîndească. **Magister ludi** obţine astfel răgazul necesar loviturii de teatru cu înmormîntarea.

Am rezumat cîteva capitole din **Aventurile lui Tom Sawyer** (trad. rom. de Frida Papadache, 1968). Am făcut-o, însă, paradoxal, pentru a examina un plan secundar: trei scene în care Tom şi a lui ceată „învaţă“ să fumeze. Căci printre proviziile aduse pe insulă figurează „o mulţime de frunze de tutun“ şi „cîţiva coceni de porumb“ din care se pot face „lulele“. Răgaz oral şi discursiv prin excelenţă, fumatul temporizează acţiunea, în sensul dorit de Tom. El pune în valoare întregul spaţiu ambivalent specific deopotrivă **jocului** şi **adolescenţei**. Am văzut că „piraţii“ navighează neobosiţi între: cărţi şi realitate, sălbăticie şi civilizaţie, viaţă şi moarte. O fac în dorinţa de a vedea şi mai ales de a fi văzuţi, manipulînd prin **imaginea** lor eroică privirea celorlalţi, invocînd această privire de care depind **imaginar** în fiecare moment al jocului. Posibilităţile fumatului vor fi explorate treptat şi puse în slujba acestei nevoi profunde de mizanscenă.

Prima scenă se consumă pur imaginar, adică din priviri şi „pe tăcute“: Huck „îndesă tutun în scobitură, apăsă înăuntru un cărbune aprins şi slobozi pe nas un nor de fum îmbălsămat. Era în al nouălea cer. Ceilalţi piraţi îl invidiau pentru acest năravi ispititor şi hotărîră pe tăcute să-l deprindă şi ei cît de curînd“. S-ar spune că nu întîmplător Huck este cel care aduce tutunul pe insulă şi fumează primul, ca un zeu din „al nouălea cer“. El este singurul fumător acreditat şi totodată „băiatul mai mare“. După tipic, el ar trebui să-i înveţe pe ceilalţi să fumeze. Totuşi, nu o face, iar ceilalţi nu îl solicită. De ce? În primul rînd, pentru că fumatul lui Huck e plăcerea solitară a unui vagabond năpăstuit, lipsită de conotaţii sociale şi culturale spectaculare. Este ceva firesc, natural, ca aurolacul pentru un „aurolac“ de-al nostru. În al doilea rînd, pentru că Huck nu se află în postura de „a învăţa“ ceva pe ceilalţi, el fiind un fel de „Vineri“ al lui Tom. Deşi integrat în grup, el asistă întotdeauna de pe margine, tăcut. La începutul cărţii se spune că, în ochii „oamenilor civilizaţi“ de acasă, Huck este „fiul beţivanului“, „un paria“, „un surghiunit al societăţii“. Tocmai de aceea, toţi copiii îl „admiră“ şi ar vrea să-l imite; în ochii lor, el „făcea tot ce îi plăcea“ şi „nu trebuia să asculte de nimeni“. Termenii coincid perfect cu „definiţia“ dată de Tom „piraţilor“: un psihanalist ar deduce că Huck este „le moi idéal“ al lui Tom. Identitatea sa rezultă din două „imagini antinomice“: „mamele“ îl detestă „pentru că“ puştii îl idolatrizează (şi invers, desigur). Mai exact ar fi să spunem că Huck nu are o „identitate“, că el nu este decît o imagine prin care ceilalţi îşi proiectează dorinţele. O **imagine-pirat**, ca toate fantasmele care ne seduc în adolescenţă...

În a doua scenă, Huck pregăteşte „lulelele“, însă numai după ce „Tom spuse că avea chef să înveţe să fumeze „iar celorlalţi „le plăcuse ideea“. Toţi constată că „fumul avea un gust nesuferit şi-i cam îneca“, dar nimeni nu recunoaşte. Dimpotrivă, s-ar zice că, „înecîndu-se“ cu fum, „piraţii“ (pe care lumea îi crede „înecaţi“) devin „înfumuraţi“. Tom dă tonul, mirîndu-se „cît de uşor“ este să fumezi: „Zău aşa, de cîte ori **mă uitam** (s.n.) la lumea care fuma şi ziceam în gîndul meu: «Ce n-aş da să pot şi eu să fumez!» Şi habar n-aveam că pot!“... Este aici o întreagă filozofie: am da totul pentru a putea ceea ce nu ştim că putem. Prinzînd din zbor ideea, ceilalţi se întrec să confirme, luîndu-se ca martori între ei: „Şi eu tot aşa ziceam!“. Fumatul, se pare, e un nimic, dar „nimicul mişcă“. El funcţionează ca un pact, omogenizînd grupul în jurul unei noi imagini demne de „invidiat“. Răsună din nou formula magică rostită la sosirea pe insulă: „Ce n-aş da **să ne vază** băieţii acuma!“ (s.n.) **Le moi idéal** intră în scenă, cu fabulaţiile sale: „Toată ziua aş putea să fumez, da' fac prinsoare că Jeff Thatcher n-ar putea! Păi ăla, numai să-i dea fumul pe nas şi cade jos!“... Băieţii au înţeles că noua imagine poate funcţiona ca un semn-privilegiu împărtăşit sau, dimpotrivă, impus altora. „Gustul nesuferit“ e un fleac, desigur, în comparaţie cu posibilitatea de „a te da mare“, de a fi „băiat mai mare“ în raport cu ceilalţi. În acest punct culminant, Tom schiţează (dramatizînd cu lux de amănunte) ceea ce am putea numi **scena imaginară a fumatului: „Auziţi, măi băieţi, voi să nu spuneţi nimica, ş-odată, cînd sînt strînşi toţi, vin eu la tine şi zic: „Mă Joe, n-ai o pipă? Că n-am mai fumat de nu ştiu cînd!“ Şi tu zici, aşa-ntr-o doară, scîrbit: „Cum să nu, am luleaua veche şi încă una, da' nu-ş-cum, e cam prost tutunu'** (...)“. **Şi eu, de colo: „Las' că nu-i nimic, numa' tare să fie!“. Şi p-ormă tu scoţi lulelele din buzunar şi amîndoi ni le aprindem aşa, tacticos, să vezi cum o să se mai zgîiască la noi!“.**

Un incident nedorit, similar cu cel din **Vizita** lui Caragiale, umbreşte aceste proiecte măreţe. Băieţilor li se face rău şi, care mai de care, o zbughesc în pădure - aţi ghicit de ce. O fac însă sub diverse pretexte şi, tot astel, seara, refuză lulelele pregătite de Huck pentru că „nu-ş ce dracu' mîncaseră la prînz şi nu le priise“. Nici a doua zi nu suflă nici o vorbă despre fumat, iar imaginea grupului pare destul de veştejită. Se trece însă la aplicarea noului plan propus de Tom, pentru care plecarea fusese amînată. Ca din întîmplare, aceasta prevede că „piraţii“ vor fi de-acum „indieni“. Or, se ştie, după ce se războiesc, indienii fumează „pipa păcii“. Cum „altă cale nu există“ (unii regretă că nu mai sînt „piraţi“), experienţa fumatului se repetă şi, de această dată, reuşeşte mult mai bine. Această reuşită are, în plus, un parfum de etnogeneză. Redescoperind aspectul nativ-american, „indienii“ proveniţi din „piraţi“ reînvie îndepărtate origini rituale şi simbolice. „Noua cucerire“ pune capăt explorării pădurilor „virgine“, astfel că toată lumea se poate întoarce la „civilizaţie“. Morţi pentru cei de acasă, băieţii se vor întoarce la timp pentru a nu pierde „propria“ înmormîntare şi pentru a „reînvia“ spectaculos în văzul tuturor.

În faţa acestei evidenţe, pînă şi autorul se înclină, ironic: „Băgau de seamă că fusese o idee bună să se sălbăticească, căci, iată, se aleseseră cu ceva: ... nu li se făcuse chiar atît de greaţă încît să se simtă cu adevărat rău. Nu erau proşti să se lipsească, din lene, de o perspectivă atît de promiţătoare. Petrecură astfel (exersînd - n.n.) o seară de bucurie şi de triumf. Erau mîndri şi fericiţi de noua lor cucerire. Să-i lăsăm să fumeze, să flecărească şi să se laude, căci deocamdată nu mai avem nevoie de dînşii...“.

Ovidiu VERDEŞ

CATEGORII

„Scala se prăbuşeşte, dar Richter rămîne".

„Gînditorul burghez contemporan nu îşi poate defini cu obiectivitate categoriile din cauza idealismului gîndirii sale".

Din acest motiv, încercînd să fim mai dialectici şi istorici, vom construi o posibilă scală de valorizare, pusă în slujba adevărului, în care chestiunea tratată în numărul de faţă al revistei să poată fi analizată ştiinţific. Din triada A.T.F. vom eluda în mod conştient al treilea termen neomogen cu ceilalţi doi; dacă nu am face astfel, dezbaterea problemei în cauză ar cădea într-un „machism" (a se citi în castiliană, omofon lui cha-cha) suspect, care trebuie evitat cu orice preţ. Asupra F.-lor vom reveni în final. Aşadar.

Primul termen, din punctul de origine al scalei, ar fi binomul (1) ţigări CARPAŢI; vodcă SĂNIUŢA. Să ne oprim puţin asupra lui. Ţigările CARPAŢI fără filtru au fost o perioadă (în trecut) chiar unicele ţigarete (rare) de pe piaţa legală, fiind fumate cu dificultate dar cu stoicism, plîngerea consumatorului constînd în principal din critici legate de calitatea mărfii; hîrtie igienică învelind cioate tari şi lungi. În interiorul acestei categorii există o scară proprie de valori. Tîrgu Jiu şi Tîrgovişte jos, cele mai neglijente fabrici producătoare; sus, în top, Sfîntu Gheorghe (fără nici un apropo) şi Timişoara (nici atît). De acest T. sînt legate şi nişte legende: aceea a CARPAŢI-ului de export, cu dungi roşii ca sîngele de pe halatul măcelarului, a mega(meta)ţigării - colacul împletit dintr-un lung cilindru alb de hîrtie umplut cu T., mare cît roata de automobil, învelit în celofan, sau aceea a occidentalului venit în România care la plecare ia cu el, cucerit, un bax de CARPAŢI.

Vodca SĂNIUŢA poartă această denumire empirică (ea de fapt se numeşte numai „VODCĂ") din cauza unui mic desen de pe etichetă, reprezentînd o sanie rusească, condusă de un birjar care biciuieşte violent calul, pe un fond albastru-deschis. Ea face parte din lista A.-urilor imposibil de falsificat, pe motivul că **este** falsificată.

Originea ei se află nu pe salingerianul cîmp de secară, ci în combinaţia dintre apa carpatică şi petrol - resursa cu care ţara noastră (încă) se (mai) mîndreşte.

Pe imaginarul nostru grafic desenat de scală, faza de platou (de mijloc, de echilibru) ar fi (2) ţigări LUCKY STRIKE; vodcă RASPUTIN.

Aceste ţigări, cu filtru, care şi-au avut un timp în România şi pandantul „fără", sînt binecunoscute - alături de CAMEL (care fac parte însă dintr-o categorie superioară) - ca simbol al soldatului american mîngîind pe cap patern arătări scheletice în lagărul de concentrare nazist abia eliberat. Ele sînt aprinse de cea mai mare parte a intelectualilor neşomeri din ţara noastră. Ele şi restul ţigărilor de aceeaşi categorie.

Odată cu dispariţia LUCKY-ului „fără", calitatea lui „cu" a scăzut brusc, rămînînd în acelaşi punct pînă astăzi. Cei care ard aceste ţigarete între timp s-au obişnuit cu schimbarea (mai ales că şi cu celelalte mărci se întîmplă acelaşi lucru).

Vodca germană RASPUTIN deţine două mari priorităţi: a) are un preţ modic şi b) este importată în cantităţi atît de masive, încît, devenind obositor de omniprezentă, poate ajunge să-şi facă falsificarea o întreprindere zadarnică.

Limita superioară o atinge tandemul (3) ţigări MARLBORO; vodcă SMIRNOFF. Cu toate avatarurile cauzate de existenţa pe piaţă a MARLBORO-ului mexican, sau a pachetului de pe care vînzătorii desprind cu grijă eticheta „PENTRU RUSIA", MARLBORO rămîne MARLBORO.

SMIRNOFF - vodcă americană - este atît de scumpă, încît are, şi ea, garanţia autenticităţii. De menţionat şi existenţa gigasticlei SMIRNOFF, care îi aminteşte privitorului sărac de vacanţe, de uriaşele sticle gonflabile tîrîte de fotografi pe nisipul Litoralului.

Vizualizînd mental desenul scalei noastre putem remarca faptul că punctele ei de limită (1) şi (2) nu sînt şi extremele posibile (chiar dacă se tinde spre ele).

Nu s-a ajuns încă la MAHORCĂ şi SAMAHOANCĂ[1], nici la constituirea unei bine definite categorii HAVANA[2]; CHIVAS.

Circulaţia viciosilor între cele trei stadii de pe grafic (cu toate că acestea desemnează grupuri de indivizi cu mentalitate conservatoare în viciu), la nevoie se poate face cu destulă uşurinţă. Dacă eliminăm din (1) persoanele fără resurse financiare sau fără educaţie, rămîne o grupare semnificativă, alcătuită din artişti sau neohippy, care îşi exercită schizofrenic posibilitatea (veche de cînd arta) de a trece de la o categorie la alta - spre exemplu, se poate ajunge la situaţia în care un asemenea individ să fumeze CARPAŢI şi să bea SMIRNOFF. Mai amintim de posibilitatea prăbuşirii prin faliment de la (3) la (1), sau de ridicarea prin cîştig în afaceri de la (1) la (3).

Să spunem cîte ceva şi despre F.. F.- a care intră în triunghi cu A.-ul şi T.-ul nu este nici nevastă nici necesar amantă. Ea este o F.-e - accesoriu, o F.-e cu care se poate petrece. Ca şi în cazul primilor doi termeni, care nu ating extremele, F.-lor din România, cu înfăţişarea lor plăcută şi liniştitoare, nu li se refuză husele de tancuri la Nufărul, nici nu li se oferă de la natură plictisitoarea perfecţiune a cover-girls-urilor din Occident.

Spre deosebire de bărbaţii-consumatori, F.-le – accesoriu din cele trei puncte ale scalei sînt destul de asemănătoare între ele: cele din (3) îşi vor achiziţiona bocanci (scumpi, dar bocanci), imitîndu-le pe acelea din (1); cele din (1) vor căuta articole de îmbrăcăminte ieftine cît mai bine contrafăcute pentru a arăta ca F.-le din (3).

F.-le – accesoriu din România sînt îmbrăcate cam la fel şi arată cam la fel; nu sînt respingătoare ca semenele lor din grafica expresionistă, dar nu au nici metafizică precum statua din Millo: sînt aşa şi aşa.

Avem F. frumuşele.

1. - Rachiu colhoznic din sfeclă.

2 -Efigie (cu nuanţe falice) a imperialismului nordamerican, pe care o folosim pentru forţa ei de reprezentare, cu toate că pe piaţa mondială a T.-ului cel mai bine cotat este T. indonezian. Dar v-ar spune ceva denumirea „djakartă"?

Bogdan DUMITRESCU

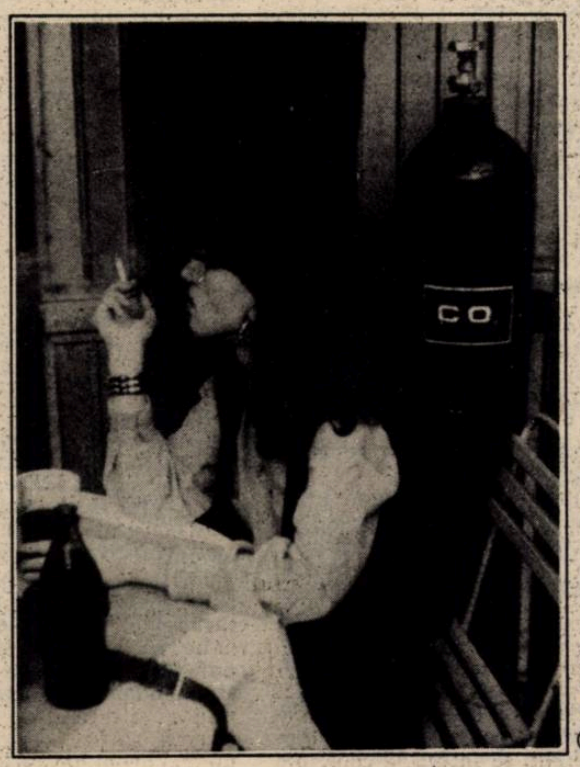

© S. Ghelje

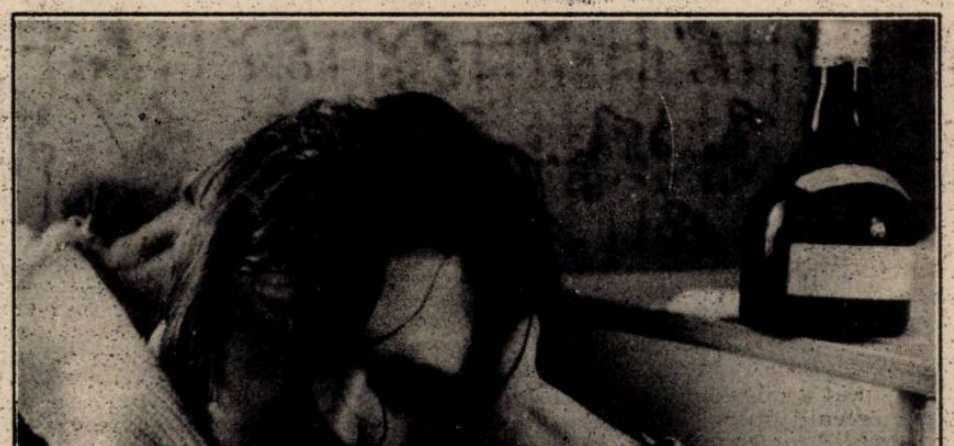

© S. Ghelje

Erau mai bune înainte...

„Cînd ajungi să crezi că viaţa-i o povară / Şi dureri de ne'nţeles te-apasă greu,/ Cînd afară-i ciripit de primăvară/ Iar în sufletul tău toamnă e mereu,/ Ia atunci şi sorbi cu sete o ţigare/ Şi în ea ucizi cumplitul gol/ Şi-i a ta atuncea lumea asta mare/ Şi de viaţă te îmbeţi ca de alcool// Aprinde o ţigare!/ Şi-n fumul care zboară-n nori albaştri, ca un vis,/ Scufundă-te-n uitare/ Şi lasă gîndului cărare spre abis./ Prin fumul de ţigare/ Durerilor găseşte tainicul liman,/ Găseşte-o nouă zare/ Şi dorului alean,/ Prin fumul de ţigare/ Ce se pierde în-van!"

(**Prin fumul de ţigare** - romanţă de Ionel Fernic, în interpretarea lui Cristian Vasile. Înregistrare recondiţionată)

N-aş fi eu primul care spune că alcoolul, tutunul şi femeia nu sînt simple instrumente ale viciului. Ci vehicule către absolut. De la marele nostru poet naţional Mihai Eminescu (1850 - 1889) care implora „Un regat pentru o ţigară/ S-împlu norii de zăpadă" (citat din memorie), pînă la Lucian Blaga (poet şi filosof român, autor al **Trilogiei culturii**) care afirma „O fată frumoasă e o fereastră prin care privim în paradis"; de la băutorii de vin din Atena lui Platon la fumătorii de marijuana din epoca lui Ginsberg şi Kerouac, de la medievalii înaripaţi de mistica iubirii pînă la modernii osebdaţi de metafizica sexului, de la Nistru pîn' la Tisa, de la Yangtzî la Tamisa, nenumăraţi oameni deştepţi, dacă nu de-a dreptul geniali, au căutat să găsească o justificare înaltă pîrdalnicului obicei de a bea, fuma sau face dragoste. Fără a putea fi pus în rînd cu marii autori ai lumii, cu marile conştiinţe pe care le-a da(mna)t fiecare epocă, autorul de romanţe este şi el - în felul lui modest - un însetat de absolut. Căci oare ce altceva au căutat, domnilor, artiştii, filosofii şi iniţiaţii lumii acesteia? Nu s-au izbit şi dînşii de absurdul existenţei, de angoasa manifestată prin „dureri de ne'nţeles"? N-au încercat şi dînşii să umple, cu opere, sisteme şi gnoze, „cumplitul gol" care ameninţă să stăpînească mintea şi sufletul oricărui individ condamnat să se nască şi să trăiască pentru a muri? Şi n-au încercat tot dînşii, iniţiaţii atîtor ritualuri hedoniste, să forţeze frontierele imanenţei, către „o nouă zare"? Ba bine că nu. Alcoolul, tutunul şi femeia au fost tovarăş bun şi sfetnic multor suflete zbuciumate care au încercat să-şi afle mîntuirea. Din acest p.d.v., cei trei termeni - luaţi separat sau împreună - sînt tot atîtea mijloace ale ieşirii din contingent, ale evadării din mocirla cotidianului. Mijloace am spus, nu scopuri! Deschizînd gîndului „cărare spre abis", alcoolul, tutunul şi femeia pot înlesni zborul spre un ideal transcendent. Pe care - hélas! - ajung adeseori să-l şi substituie. Aici voiam, de fapt, să ajung şi eu.

Pentru tot individul căruia i se întîmplă, şi nu o dată, să resimtă, în mod apăsat şi tulbure, precaritatea existenţei, alcoolul, tutunul şi femeia nu mai deschid o cale către „salvare". Ci sînt „salvarea" însăşi. Cam aşa se întîmplă cu o bună parte din populaţia planetei şi cu o largă majoritate a cetăţenilor României. Termenii sublimei triade devin valori în sine. Iar triada însăşi este înălţată pe piedestal, pe post de ideal. Şi cum, prin părţile noastre de lume, femei au mai fost femei sînt încă, dar cu alcoolul şi cu tutunul ne-am descurcat mai greu, e cu atît mai firesc ca respectivele valori să fie venerate în consecinţă. De aceea, ori de cîte ori omul (ce mîndru sună acest cuvînt!) se va simţi complexat de vagi, inconştiente şi inexprimabile nelinişti, va tînji după idealul său. Un substitut de trancendenţă. Căci - nu-i aşa, dragi copii? - idealul iaşte, aşa, un lucru foarte mare, la care ne raportăm şi ni-l dorim foarte tare, deşi ştim că, pe lumea aceasta, nu-l putem atinge. De-ndată ce-am apucat să-l dăm pe gît, descoperim că de la extaz la nevroză nu-i decît un pas şi fandacsia-i gata. Aşa au păţit unii. Şi-au luat în Decembrie raţia de „Carpaţi" de Timişoara şi de şampanie „Zarea"; s-au înfruptat apoi cu BT şi cu Stolicinaya; iar acum s-au săturat deja de whisky şi de ţigări americane. Cînd spun „unii", mă refer, desigur, la aceia - „the happy few" - care au apucat să parcurgă respectivul traseu iniţiatic. Mă gîndesc la damnaţii care descoperă că n-au făcut decît să umple „cumplitul gol" cu un gol şi mai mare, pe care acum nu mai ştiu cu ce băutură şi cu ce ţigară să-l mai umple. Ceilalţi, umbrele proiectate pe peretele peşterii prin fum de „Mărăşeşti" şi aburi de „Săniuţa", ceilalţi, spuneam, sînt mult mai fericiţi. Pentru că ei mai au un ideal. Şi-mi amintesc acum de un amic înţelept care, într-o zi, privind lung către peretele pe care odihnea în chip de poster icoana unei divine dive sexy, a constatat cu infinită tristeţe: „Şi ce, mă? Crezi că dacă te-ai f... cu asta în fiecare zi, nu te-ai plictisi şi de ea?" I-am dat dreptate. Am înţeles că, odată atins, orice ideal se scufundă în derizoriu. Repetarea mecanică a împărtăşaniei, oficiată de un preot căruia Dumnezeu i-a luat harul, ajunge să anuleze sublimul primei comuniuni. Şi m-am gîndit cu nelinişte la ziua în care tot românu' va ofta, cu gîndul la vremurile cînd idealul nu fusese demonetizat, cu ochii în paharul de „Chivas Royal", şi cu infinită nostalgie, că tot e la modă şi deja mi l-am imaginat angoasat, aprinzîndu-şi înc-un kent din jarul kenturilor abia stinse, prin fumul de ţigară ce se pierde în van, suspinînd: „Parcă erau mai bune înainte"...

Iar cu femeile e, totuşi, mai complicat.

Viorel MOŢOC

Amintiri despre viitor

În gimnazii, moda oracolelor n-a apus. **Oracolul sau Caietul de amintiri** este un chestionar ilustrat cu migală prin poze decupate din reviste şi strofe folclorice dulcege. El testează gusturile colegilor în materie de filme, cărţi, muzică şi, mai ales, amor incipient.

Să deschidem un astfel de caiet, pe care stă scris: **Interzis fetelor. Oracol doar pentru băieţi.** Întrebarea nr. 19: **Ce părere aveţi de alcool, tutun, femei?** Răspunsuri: „1) Distruge organismul: acţionează asupra oaselor, asupra intestinelor, asupra creierului şi asupra altor organisme. Tutunul: nicotina acţionează asupra sîngelui îngroşîndu-l, asupra arterelor luîndu-le din elasticitate etc. Femeie: eu spun ca oricare persoană de sex masculin să citească puţin biblia despre acest subiect. 2) Mărfuri de tot felul. Nu se poate să ai femei la vîrsta asta. 3) Nu merită. 4) Nu merită. 5) Alcoolul te face animal. Eşti beat şi te dai în spectacol făcîndu-te de rîs, te baţi, e oribil... - Tutunul nu este sănătos. - Femeile - nu în cantitate prea mare. 6) Alcoolul cînd eşti mare, adult, poate fi plăcut, dacă eşti cu prietenii, dacă ai o companie, te înveseleşti un pic dar să nu bei cantităţi mari, că dai în zbenga. Tutunul e jegos de tot, cînd eşti mare poate fi plăcută o ţigară-două, dar mai bine nimic. E bine să fii împreună cu o singură femeie, dacă eşti cu două pici de Don Juan. Dacă eşti cu prea multe, nu rămîi cu nici una".

Remarcă: întrebaţi ce sport preferă, cei mai evazivi, cei cu „Nu merită", răspund: „Patul!". Surse care preferă să-şi păstreze anonimatul au declarat (în exclusivitate pentru **Dilema**) că ei „s-au şi apucat de fumat". Asta nu-i împiedică să o şantajeze pe Laura, colegă de clasă ce are la activ o ţigară „Nise". În schimbul tăcerii, Laurei i se cer tratăţii repetate cu dulciuri şi băuturi răcoritoare...

La sfîrşitul chestionarului, proprietarul cere, în locul tradiţionalelor versuri „de oracol": **Nu coloraţi, vreau amintiri negre! Vreau morminte, schelete şi monştri! Şi fără poezioare!** Desenele reprezintă: şerpi care scot foc şi fum, autoportrete cu limba scoasă, cupluri dansînd într-un „NIGHT CLUB CEMETERY"... Desenatorii au 13 ani. (D.V.)

Deliciile consumului

Libertate neţărmurită, forţa de a domina ţinuturi de o frumuseţe sălbatecă - cuvintele par palide şi sărace faţă de semnificaţiile generate de superbele imagini din reclama la Marlboro. Cum se raportează actuala generaţie de americani la idealul de masculinitate pe care îl întruchipează cowboy-ul rămîne o problemă deschisă. Pentru fumătorul român reclama proiectează însă o imagine cu care ar dori să se identifice. Vrei să fii tot atît de puternic, vrei să deţii cheia succesului - implică reclama - consumă ţigări Marlboro.

Reclamele pentru Lucky Strike sau Monte Carlo ating o altă coardă a sensibilităţii masculine - succesul la femei. Virilitatea este proiectată de data aceasta în sensul cuceririi şi, de ce nu, al consumului de femei atrăgătoare. Flatînd veleitatea fumătorului de a fi un „bărbat adevărat", aceste reclame stăbilesc o izomorfie între plăcerea de a consuma o ţigară bună, o plăcere perfectă după Oscar Wilde, şi plăcerile erotice. Că reclamele de ţigări şi băuturi alcoolice includ, aproape toate, aluzii erotice este un fapt cunoscut. Faimosul producător de bere americană, Budweiser, a fost dat în judecată pentru imaginile cu femei atrăgătoare, în bikini, care însoţeau reclamele produsului său. Ceea ce societatea americană considera reprobabil în aceste reclame era asocierea mai mult decît transparentă între femei şi băutură ca obiecte de consum.

Echivalarea cu obiecte de consum nocive pentru sănătatea şi integritatea morală a consumatorului este poate mai puţin supărătoare decît termenul generic „femei" folosit. Nu este vorba de „femei de moravuri uşoare", specializate în această formă de „consum", ci se invocă o perspectivă misogină în care statutul lor în general este de a fi obiectul dorinţelor şi plăcerilor bărbatului. Ar rezulta că raţiunea de a fi a unei femei, ca şi a unei ţigări sau a unei sticle de bere, se materializează în consumul acesteia.

În perioada socialistă, sintagma „alcool, tutun, femei" a reuşit să mobilizeze semnificaţii politice ce indicau o rezistenţă, fie ea şi pasivă. Îmi amintesc de un banc în care secretarul de partid explica unui viitor membru modul de comportament pe care va trebui să-l adopte:- Să nu bei, să nu fumezi, să nu întreţii relaţii cu femeile. Să-ţi dai viaţa pentru partid. - Ia-o, că tot nu mai am ce face cu ea, era răspunsul, cu care se identificau majoritatea bărbaţilor. În contextul oprimării totalitariste, plăcerile oferite de alcool, tutun şi femei reprezentau un fel de refugiu. Ele mai puteau dobîndi şi conotaţiile unei fronde cu nuanţă politică, în măsura în care sfidau, fie şi numai în închipuire, un fals puritanism. De remarcat încă o dată modul generic în care se făcea referinţă la femei, absenţa operării de „diferenţe", pentru a folosi jargonul postmodern.

În ce măsură acceptau femeile aceste descrieri care, fiind vehiculate în subteran, erau investite afectiv mult mai puternic decît imaginile propagate de retorica oficială? Preferau oare definiţia - femeia „obiect al plăcerii", celei de „activistă", „cadru de nădejde" sau „obiect de uz casnic ieftin şi eficient"? S-ar putea ca prima definiţie, prin imaginile irizate cu nostalgia „adevăratelor femei" din trecut, seducătoare prin frumuseţea şi eleganţa lor, să le fi părut mai atrăgătoare. Ea venea în întîmpinarea unor dorinţi - de a fi feminină, plină de farmec - pe care sistemul patriarhal, menţinut şi consolidat în ciuda retoricii egalitariste, le genera în continuare. Dorinţi adesea refulate în contextul regimului zilnic de autosacrificiu la care noi eram supuse, dar conservate în inconştient.

Să fie oare pletora de trupuri strălucitoare, mai mult sau mai puţin goale, fotografiate în poziţii ce variază de la sexy ispititor la pornografic, din majoritatea ziarelor citite în prezent de femei, o formă a „întoarcerii refulatului"? Oare aceste imagini reprezintă una din modalităţile prin care săptămînalele - **Magazin Internaţional, As, Timpul femeilor în ţara bărbaţilor,** pentru a numi cîteva publicaţii „decente", - îşi fac reclamă într-un context de competitivitate crescută?

Magazin Internaţional se plasează pe primul loc în ceea ce priveşte stabilirea unei relaţii explicite între femeie (din nou în sens generic) şi obiect de consum. În numărul 77 al ziarului, în secţiunea despre femei şi destinată acestora, sînt redate succesele şi realizările lui Jenny în calitate de amantă de profesie: un venit variind între 500 şi 2000 de lire sterline pe săptămînă, un apartament luxos, o călătorie de agrement în SUA. Iată o afacere lucrativă. Subtitlul „după ce a fost zece ani amantă, Jenny trăieşte singură şi are propria sa afacere", ne frapează prin melanjul de asociaţii cu noul limbaj al economiei de piaţă şi de retorică feministă - femeia este acum subiect şi nu obiect, este pe picioarele ei, independentă financiar şi afectiv. Fotografia alăturată, prezentînd-o pe Jenny etalînd o pereche de sîni goi, apetisanţi, generează însă o contradicţie între postura de obiect al plăcerii ce se cere consumat şi statutul de subiect lăudat în text.

Este interesant cum fotografiilor porno, luate din unghiul de vedere al consumatorului masculin, li se alătură un text ce susţine cauza emancipării femeii. Feministele pot intra în derută totală. În acelaşi număr al săptămînalului **Magazin**, Corina, o elevă de liceu ce îşi publică o fotografie mai mult decît şocantă, adoptă discursul de frondă împotriva mentalităţilor învechite, a autorităţilor restrictive şi în genere împotriva limitelor impuse realizării individuale. Ca şi pionierul american din reclama la Marlborough, Corina se îndreaptă spre domenii nedefrişate anterior de către adolescentele noastre. Din păcate, gestul ei iconoclast nu face decît să confirme reducţionismul degradant ce stă la baza construcţiilor stereotipe ale feminităţii. Posibilităţile emancipatorii pe care le-ar putea crea glorificarea corporalităţii feminine sînt puternic subminate de acţiunile de comercializare a trupului pe care revistele amintite le promovează.

Mădălina NICOLAESCU

„Banul vorbeşte mult, femeia mai puţin"

- interviu cu impresarul Steve PUŞTIU -

Reporter: Consideraţi că fetele pe care le alegeţi au încredere în ochiul dvs. bărbătesc?

Steve Puştiu, cel mai tînăr impresar de dansatoare pentru Orient: De obicei, pentru o fată care vine la firmă depinde foarte mult cum vorbeşti cu ea: dacă vorbeşti frumos, fata nu trebuie să vină la tine imediat. Se duce acasă şi după ce s-a hotărît te sună ea. Sînt impresari care consideră fata drept o unealtă de afacere, iar alţii care se poartă frumos cu ea. În meseria asta-i mult de alergat şi de asta sînt mai mulţi impresari bărbaţi.

Rep.: Ca bărbat, nu sînteţi suspectat de candidate că-n spatele contractelor se ascunde şi altceva?

S.P.: În primul rînd au mai fost plecate fete şi ştiu ce se-ntîmplă afară; ştiu că odată ieşite afară trebuie să danseze, să facă consumaţie, şi în plus, orice fată e conştientă că dacă nu i-ar place acolo s-ar putea întoarce în România. Nimeni nu-i spune „pleacă şi ia-o pe o direcţie!"

Rep.: Ideea de „impresar" nu se confundă-n mintea lor cu cea de „peşte"?

S.P.: Mai clar e vorba aici de ideea de „proxenet", dar nu doar în mintea fetelor, ci şi în aceea a românului. Un impresar în România e considerat doar „peşte", dar cum să fiu asta? Aş fi asta dacă aş scoate-o pe trotuar şi i-aş negocia preţul. Îi asigur fetei o viză de lucru, o repetiţie de 2-3 săptămîni, un cabaret drăguţ... cînd spun că-s impresar, plec cu fetele acolo. Multe lucruri se vehiculează în mintea oamenilor din faţa scării - mahalaua...

Rep.: Ce tip de fete se adresează agenţiei dvs.?

S.P.: Tot felul de fete care n-au o pregătire profesională mare, plus, să vă dau exemple, am avut o fată profesoară de latină la 27 de ani, apoi alta cu anu' doi la Drept a plecat în Cipru...

Rep.: Numai banii le determină să aleagă calea Orientului?

S.P.: În jur de 99%, banii, dar am avut şi cazuri cînd o fată a vrut să plece din ţară ca să se distreze şi pe care nu o interesa banul. Am avut femei cu trei-patru copii, căsătorite, care vin cu bărbaţii la firmă. Banul vorbeşte mult, femeia vorbeşte mai puţin. În noiembrie a venit un bărbat la mine şi m-a-ntrebat: „Crezi că dacă se duce, se mai întoarce la mine?". Poate nu mă credeţi, dar i-am spus: „E bine să nu-i dai voie". Poate nu mă credeţi, dar o femeie plecată-n străinătate, după 6 luni, obişnuită cu viaţa de noapte, îi vine greu să se mai gîndească la copii şi la cratiţă. Aşa-i şi cazul meu. După 6 luni s-a-ntors femeia mea şi ea mi-a spus direct: „Vreau să mă despart că-n România nu mi se oferă viaţa pe care o doresc. Nici chiar tu nu-mi oferi ce-mi pot permite". Atunci nu dispuneam de un venit prea mare lunar, vroiam să ne luăm o casă.

Rep.: Ştim că acum aveţi o logodnică dornică şi ea de plecare. Ce-i de făcut?

S.P.: De data asta merg pe ideea mea. Am un fix: orice fată care a fost afară nu-i bună de căsătorie. Simona a renunţat la plecare. Ea e mai simplă; trebuie să muncesc şi să mă distrez în anumite limite - asta gîndeşte.

Rep.: Ce înălţime, ce bust, ce picioare lungi sînt utile unui drum aşa de îndepărtat?

S.P.: Pentru Liban e simplu: femeia minim 1,65, mai plinuţă. La un bar care se respectă: frumoasă ca atare, nu regină, şi mai slăbuţă. Cipru nu are criteriu. Au multe cabarete... cînd femeia e medie lucrează într-un cabaret modest. Cînd femeia face topless contează şi sînii. La noi, la sală se întreabă cine face topless. În general, numai cele care au mai fost fac topless. Am avut o fată cu o cicatrice de la o ureche la alta... n-am avut ce-i face. Au venit şi cu un ochi lipsă, cu un ochi mai mic, unu' mai mare... Trebuie să mă repet: nu mă interesează banu', ştiu fetele, care mă cunosc, ci dramele lor. Dacă mă roagă şi dacă-s cît de cît... le trimit. Nu doar fizicul contează... după cabaret se merge-n sală la consumaţie. În Cipru intri-n vorbă cu clientul ca el să se simtă distrat... să comande cît mai mult. În Liban, ospătarul conduce la masă... se-ncheagă o discuţie. La fiecare băutură consumată are un procent fata. Dar şampania nu-i şampanie adevărată... se bagă **Seven Up** sau **Sprite.** Aşa-i modul de lucru şi se ştie.

Rep.: Cu cît sînt plătite?

S.P.: În Cipru sînt plătite cu 10 pounds pe seară. Rusoaicele au 24-25 dolari pe seară, că au pregătire. Plus consumaţia. Programul începe la 10.30 seara şi se termină la 3.30... toate sînt duse la hotel... nu mai stau la prostituţie. Sînt libere ziua, ce-i drept, şi nu stă nimeni să le controleze. Fetele merg pe plajă, la supermarket... Asta nu-i treaba impresarului. E doar a şefului de cabaret. Dacă fata se duce ziua cu bărbatul de cu seară, el nu mai vine la cabaret şi şeful pierde.

Rep.: Există fete care au rămas acolo?

S.P.: Am vorbit în engleză într-un magazin din Cipru şi fata de acolo m-a-ntrebat dacă-s român. Am întrebat-o cum e viaţa acolo, mi-a spus că după o lună de zile de cabaret n-a mai vrut şi a trecut într-un magazin. Altele au restaurante cu specific românesc. Unele, căsătorite, îşi aduc bărbatul să investească-n România. Altele, 70%, se-ntorc în România şi bărbatul începe să-i reproşeze că a fost în cabaret.

Rep.: Vă fac ochi dulci fetele... la selecţie?

S.P.: Nu-s Casanova, dar îmi fac. Fetele cred că am mulţi bani şi o să le meargă bine în România, cît mai stau. Îţi dă telefon seara... să ieşim... Mi s-a-ntîmplat o treabă în Larnaka, dar fata era deja selectată, a venit la mine, eram cu o fată, şi a spus: „Eu vreau să mă culc cu tine". Am rămas tablou. „Că eşti român". Am rămas jignit de chestia asta pentru că eram cu o însoţitoare. Altfel poate aş fi înţeles. Şi mai sînt şi alte instantanee cu românce. Ele se mănîncă între ele acolo aşa de mult că ajung să se bată... Am avut ochi învineţiţi. S-a împrietenit cu prietenul unei fete şi s-au răzbunat celelalte. Româncele nu sînt văzute bine acolo. Odată bărbaţii de acolo, dar cipriotele şi libanezele le văd şi mai rău, pentru că ele nu lucrează în cabaret. Le consideră prostituate. Boşii le văd doar ca afacere şi atît. Româncele sînt frumoase faţă de libaneze care-s mai plinuţe.

Iaromira POPOVICI

Şase „drinking pattern“-uri bucureştene

De fapt, sînt şase „Frankensteini“ sociocomportamentali. I-am recompus cosînd mărturii ale chelnerilor şi patronilor de restaurante mari şi mici - oficianţi cotidieni, în localurile lor, ai ritualurilor actuale de sociabilitate însoţită de plăcerea de a bea. Nu cum „abuzează“, ci cum „uzează“ bucureşteanul modest sau bogat de alcool - aceasta ar cam fi întrebarea.

Boschetarul gornist sau absenţa paharului

Pe treapta cea mai joasă a „civilizaţiei băuturii“ se plasează pateticul Boschetar: un marginal, un „sans-abrit“, care îşi cumpără de la **Alimentara** sau **Gostat** raţii minime de „tărie“ (de curînd, pentru a-i face viaţa mai uşoară, a apărut pe piaţă vodca îmbuteliată în sticle de Ci-Co, de „un sfert“; ea are desenată, pe etichetă, silueta unui soi de coiot deşelat - sugestiv dublu zoomorf al cumpărătorului ei). Prin ce oripilează boschetarul? El „consumă“ în natură - în parc, pe maidan etc., şi este dispreţuit nu atît fiindcă nu-şi poate permite un loc anume rezervat băutorilor ci pentru că „nu bea niciodată din pahar“. Faptul că bea în boscheţi, în picioare, direct din sticlă, i-a atras şi denumirea suplimentară de „gornist“. Nu numai cei fără casă şi masă sînt gornişti. Adesea, în jurul gurilor de metrou care dau în cîte un petec de verdeaţă, poţi zări grupuri morocănoase de muncitori ieşiţi din schimb, îmbrăcaţi în sumane, care-şi trec unul altuia în tăcere o sticlă „de 500“ de rom sau „Săniuţă“.

Un băutor grăbit: ţăranul din piaţă

Printre adversarii dughenizării se numără şi militanţii antialcoolici. Ei denunţă mai ales salbele de tarabe şi chioşcuri sordide care înconjoară pieţele de legume. Deşi nu am deloc un aer acuzator, dl Ion Georgescu, proprietarul unui chioşc şi al unor măsuţe înalte („la varice!“) aflate peste drum de Piaţa N. Grigorescu, fost bucătar-şef la Gambrinus vreme de 42 de ani, îmi spune că şi-ar dori să facă o grădină de vară frumoasă, „cu mozaic“, dar încîlceala de „reglementări“ nu i-o permite. În chioşcul lui domneşte o incredibilă curăţenie. La „Georgescu-Snack-bar“ vin toţi ţăranii din piaţă; nu-şi pierd mai mult de 10 minute: „A mîncat doi mici, o bere, mulţumesc, la revedere!“. Din vînzarea berii, firma cîştigă într-o zi 100-150.000 lei iar „din alcool ies în jur de 40-50.000“. Băuturii i se asociază ţigările **Snagov** şi **Carpaţi** (20-30.000 lei vînzare într-o zi) **LM** - dl Georgescu abia dacă vinde un pachet, două zilnic. Clienţii vin singuri şi n-au timp să se împrietenească; în aceste condiţii, formula „Noroc!“ e adresată îndeobşte patronului. Acesta consimte să vîndă uneori o vodcă sau un rom pe datorie. Întotdeauna, după maximum 5 ceasuri (timp în care vînzarea de morcovi şi ceapă şi-a urmat cursul) - datornicul se prezintă şi achită.

O oră de sociabilitate: muncitorul

COSA este o cîrciumioară modestă, cu 30 de locuri, la parterul unui bloc. Patroana, Eugenia David, îşi cunoaşte bine clienţii: „Sînt muncitori, foarte simpli, foarte civilizaţi; au peste 30 de ani. Ei vin aici zilnic, de luni pînă vineri - după ce ies de la serviciu“. Nu beau mult: o vodcă, două, sau o sticlă de vin alb - acestea sînt cele mai cerute băuturi. Cu siguranţă au servicii stabile: „Şomerii nu vin la noi şi ei beau mai mult, ca să uite de necazuri“ - a observat dna David - pe cînd cei cu serviciu nu vor decît să se relaxeze“. Cel mai adesea clienţii vin în grupuri, ca să discute cu prietenii - de obicei despre ce-au făcut în ziua respectivă la slujbă. Stau o oră, două şi pleacă. Au „haine de demult dar se văd curate“. Cu soţii sau prietene „într-un local ca acesta nu se vine“. În afară de **Carpaţi**, clienţii fumează cu precădere **LM** şi **Bastos** - (sînt ieftine şi 25 de ţigări în pachet). O dată, de două ori pe săptămînă, îşi fac apariţia şi pensionarii: „mai ies din monotonia de acasă, îşi fac tabietul la un ness şi o cola, mai uită de pensia mică şi dezbat anumite lucruri: din ziare, din politică“. Se înfiinţează des şi filatelişti; sînt însă deja absorbiţi de timbre şi nu comandă alcool. Cine poate strica atmosfera la COSA? Evident, un gălăgios care a băut prea mult. Dar totul se rezolvă prin discurs. Spre deosebire de un bufet din Militari unde se bea masiv dar nu „se comunică“ şi unde o chelneriţă de 40 de ani mi-a spus sec: „Îi iau aşa, ca pe copii, de ceafă şi de turul pantalonilor şi - afară!“, dna David apliçă o altă tactică: „Poate necazul îl face să bea prea mult. Îi spui asta şi te înţelege, pleacă fără scandal“.

Clasa „de la mijlociu în sus“

La restaurantul „Perla“ e limpede: preţul şi categoria LUX decid. Locul e frecventat de cei cu venituri de „la mijlociu în sus“ - spune patronul Paul Bundac. Vinurile seci sînt cele mai cerute, whisky-ul şi vodca **Smirnoff**. Clienţii solitari sînt rari; se vine în grup. „Obiceiuri“ de băutură nu se practică: „Noroc!“ şi, cel mult, cîntece - la aniversări şi Revelion. Doar mici gesturi reparatorii: după consumaţie sînt clienţi care mestecă pătrunjel sau înghit o aspirină „ca să nu-i miroasă Poliţia rutieră“.

„S-a stilat lumea în restaurante“ - consideră dl Bundac. „Dacă înainte de '89 stăteau atîrnaţi de local şi comandau băutură pînă la închidere, acum 65% din consumaţie este bucătărie şi 35% băuturi. S-au departajat şi orele de vîrf: 12,00-15,00 - pentru masă şi 19,00-24,00 - la programul de seară“. Mai mult: clienţii încep să înveţe să comande; în curînd vor fi nişte „cunoscători“. Cam jumătate - sînt fumători; la „Perla“, precum foioasele şi răşinoasele în zona subcarpatică, se amestecă pe mese **LM** şi **Marlboro**. Rugat să descrie un comportament „deviant“ faţă de norma de la „Perla“ patronul invocă „inşii necioplţi care învîrtesc paharul, se joacă pur şi simplu cu vesela, cheamă chelnerul de 3-4 ori în 10 minute făcînd cu mîna precum cu drapelul, izbesc cu nerăbdare paharul rămas gol în masă, stau prea tolăniţi pe scaun...“

Proporţia bărbaţi-femei? Cea „obişnuită“: trei sferturi - un sfert. Dl Bundac îşi dă seama dintr-o ochire dacă femeia descinsă în restaurant cu un bărbat e soţie sau „amantă“: soţii şi soţiile stau faţă în faţă la masă; „amanţii“ - scaun lîngă scaun. Rar, o masă poate fi ocupată de 2-3 femei neînsoţite sau de un domn într-un grup vesel de doamne atrăgătoare: „Animatoare! - se poartă şi asta!“ Femeile singure, provocator dar elegant îmbrăcate - sînt invitate la cea mai bună masă, „sînt o podoabă a localului fiindcă fac senzaţie“. „Perla“ are 130 de locuri şi e plin în proporţie de 70%. Afacerea e înfloritoare.

Modelul occidental: omul de afaceri

„Clienţii noştri fac parte din marea categorie a oamenilor de afaceri, români şi străini, senatori, diplomaţi şi nou-îmbogăţiţi!“ - explică Cristian Bondoc, şef de sală VELVET. Care sînt semnele după care poţi citi un „parvenit“? Iată: „E o stîngăcie - mi-e frică să-i zic proastă creştere - care-i dă de gol. În costumaţie par dezordonaţi: îşi pun şi cinci culori iar pantofii, deşi de bună calitate, par scîlciaţi sau murdari. Vorbesc prea tare. Te cheamă cu „Măi... băi...“ - deci îţi vorbesc, nu ştiu să te cheme din privire. Şi nu spun niciodată „Vă rog“. Doar „Adă-mi“ sau aşa ceva...“

Oricum, clienţii au ceva în comun: banii şi vîrsta - peste 40 de ani. Băutura cea mai căutată: gin-tonic şi Campari Orange (adio, vodcă...); ţigara fumată: doar **Marlboro**; 80% dintre clienţi sînt fumători; îmbrăcămintea locului: „costume pe negru şi bleu-marin.“ VELVET e considerat un loc excelent pentru mesele de afaceri şi a impus modelul comportamental sobru şi „ponderat în consum“ al Occidentului. Puţine femei vin la VELVET. Doar grupurile de italieni se amuză să intre aici, cînd şi cînd, cu „fete stridente“. Singuraticii sînt şi aici rari, şi de obicei - citesc. Grupurile practică toastul - pentru succesul unui contract proaspăt încheiat de cele mai multe ori. Dar nu rostesc decît cîteva cuvinte - spre deosebire de japonezi, care pot toasta şi un sfert de oră. Un comportament mai ritualic au cuplurile, adesea formate dintr-un domn vîrstnic şi o tînără care îşi fac multe urări şi „comandă şampania aducătoare de noroc“.

Un nostalgic temperament: amatorul de cabaret

Cabaretul ocupă un loc special în această „scară“: el asociază din start timpul petrecerii marcat oriunde prin delicii ale hiperoralităţii (băutura, ţigara, conversaţii) cu contemplarea feminităţii ca spectacol. Patronul unui mic cabaret central refuză să-şi descrie socio-profesional clienţii (deşi îl asigur că nu sînt adepta proverbului: „Noaptea toţi banii sînt negri“). El îmi oferă un portret (ideal) pe care l-a alcătuit după ani de experienţă, ca psiholog amator: „Un tip care trăieşte intens are temperament, e rodat, savurează bine totul, e volubil, şi e inteligent“. Acesta e, de obicei, cel care **invită** şi **plăteşte**. Invitatul, în schimb, e „entuziasmat, captivat şi puţin mai încorsetat...“ Băuturile consumate: diverse. Locul predispune, se pare, la cocktail-uri. Se fumează (desigur!) **Marlboro** dar şi pipă. Imediat ce apar dansatoarele, „omul e furat de imagine şi începe să fumeze şi să bea din ce în ce mai mult“. Dar fără ritualuri: programul e în centrul atenţiei. În cabaret, crede interlocutorul meu, „soţiile se cunosc şi mai de la distanţă decît în viaţă.“ Ele sînt puţin mai autoritare şi obişnuiesc să uzeze de dreptul de veto „în comandă“. Celelalte „prietenele“, chiar şi mai vechi, „nu simt nevoia să pună piciorul în prag“. În '90, „băieţii ăştia care făceau business-uri prin oraş erau o pată mai delicată (stricau firma, adică) famau destul de rău.“ Capacitatea mică a „salvat“ localul. Fiindcă, prin cabarete, „băieţii“ vor să ocupe mult spaţiu şi să vorbească tare cu „colegii“ peste trei mese. Trupa e formată din şapte balerine romînce, proaspete absolvente ale Liceului „Enescu“ (s-a renunţat la rusoaice fiindcă „erau în tranzit, plecau după două luni şi nu aveai statornicie la program“). Patru dintre ele sînt studente la zi, la stat: **ASE, Drept** şi **Engleză**. Două - au lucrat la Operă o jumătate de an dar au renunţat. Sînt „fete moderne, ştiu bine ce vor de la viaţă; îşi fac o carieră; sînt cerebrale şi pot susţine orice fel de discuţie. Domnul patron constată cu tristeţe că i s-au rărit clienţii. Concurenţa. Şi localurile cu strip-tease. Dansatoarea, profesionistă cu costum sclipitor şi sumar riscă, din păcate, să se „clasicizeze“. Ea începe să aparţină trecutului.

De ce cîrciuma?

Există, aşadar, o normalitate a băuturii ca gest public. **Beţia, zgomotul** şi **dezordinea** sînt cel mai adesea semnalate ca abateri de la codul „ieşirii în lume“. Dar a sta în cîrcimă înseamnă „a ieşi în lume“ doar în sensul pur concret în care nu optezi pentru petrecerea între proprii patru pereţi. Localul este, mai degrabă, **insulă**, spaţiu public dar izolat de lume; aici îţi exerciţi dreptul de a-ţi organiza un passe-temps (un differe-temps, de fapt) privat: eşti în lumea cîrciumii dar şi - din nou - izolat - căci fiecare masă e, la rîndul ei, o insulă. Şi în acest joc al **izolării** şi **inserţiei** constă, probabil, fascinaţia cîrciumii. Cu cît locul e mai pretenţios, cu atît eşti mai „solemnizat“ (de la băutul „la varice“ - la incinta cu scaune de plastic - la localul cu jilţuri). Confortul în „local“ nu e numai semn de bunăstare: el presupune socluri din ce în ce mai solide pentru **statuia** pe care tu, „consumator“ ţi-o consolidezi în acest spaţiu (te relaxezi, uiţi, „faci cinste“, „risipeşti“, te arăţi celorlalţi însoţit de o femeie care ostentează, impersonal, semnele convenţionale ale feminităţii, ş.a.m.d.). Statuie, deci, dar nu „de piatră“. Alcoolul, ţigara, femeia (însoţitoare sau privită) îţi garantează că eşti viu. Singur şi împreună cu ceilalţi.

Delia VERDEŞ

Vodcariada

– curs scurt de etichetologie –

În vreme ce vinul inspiră serbări dionisiace, petreceri vesele şi gălăgioase, berea întăreşte spiritul de camaraderie, şampania înspumează aventuri romantice iar coniacul prieşte meditaţiilor aristocratice distilate, vodca, maica vodcă, zvîrle omul în abisurile dostoievskiene ale sufletului, apropiindu-l de zonele întunecate şi oculte ale acestei lumi. De bună seamă, cam aşa s-ar explica apariţia lui Jirinovski sau a lui Rasputin (un beţiv îi zicea Rasputnik) pe etichetele unor sticle conţinînd această băutură. Probabil tot din motive abisale, dar istorice, nu sufleteşti, a fost născocită vodca Kapay cu efigia lui Decebal ori vodca Scorilo cu harta Daciei pe etichetă. În categoria ocultismului pur, însă, intră vodca Mystic, făcută în cetatea Devei şi vodca Magic, cu vrăjitoare zburînd pe mătură. De Wyborova nu-şi mai aminteşte nimeni, iar clasicele Stolicinaya, Krepkaya, Russkaya s-au diluat şi răsdiluat asemeni imperiului care le-a făcut, împrăştiindu-se într-o mulţime de surori mai mici şi mai proaste. Mai concret, în Bucureşti există acum cu mult peste o sută de mărci din această băutură. Ele apar şi dispar mai ceva decît gazetele. Cu ochii mei am văzut nu mai puţin de 66 (cifră suspectă). În linii mari, ele se împart cam aşa: vreo două-trei occidentale, care se pretind originale; vreo cincisprezece făcute în Transilvania sub licenţă (înscrisă sau nu pe etichetă) germană, suedeză, finlandeză, grecească, italiană, austriacă ori sud-africană; cîteva palide încercări de copiere a vechilor firme ruseşti, iar restul fabricate prin SRL-uri muntene (mai rar moldovene). În această din urmă categorie, producătorii şi comercianţii reuşesc adesea să ascundă perfect alcoolul etilic în apă* (dar ce să ne mai mirăm, atîta vreme cît şi spaniolii au ascuns, deunăzi, cocaina în bălegar). În sfîrşit, pentru oameni serioşi n-are importanţă. Însă denumirile şi desenele de pe etichetele acestei mulţimi de soiuri constituie un adevărat univers. Ele oferă şi o posibilitate de clasificare. Aşadar, să le pomenim mai întîi pe cele din categoria - **off**, bineînţeles inspirate după marca americană Smirnoff, care e prima în top şi cea mai sigur autentică (deşi la Braşov au păcălit-o şi pe aceasta). Ele sună cam aşa: Nikoff (USA), Simeonoff (chipurile USA), Ivanoff, Vladoff (greceşti!?), Tamiroff (Costa Rica). Aici ar fi de adăugat şi cele cu **-ov**: Serghei Kondratov (fabr. la Murfatlar), Timofei Kondratov's (origine incertă), Alexov (engl.). Mai departe ar fi cele cu nume politico-militare, sugerînd tăria: Kalashnikov, Jirinovski (n-am văzut), Kutusov, Soldat, Victoria, Strong şi, în fine, Ceauşescu. Există şi o vodcă patriotică, cu tricolor. Mai curioasă e vodca Gorbatschow căci, nu-i aşa, cum să pui un democrat pe sticla de vodcă? Cît despre Gorbie's Vodka, ea n-are legătură cu omul nostru, fiind făcută în România, dar cu licenţa tocmai din Africa de Sud. Despre genurile mistico-oculte am vorbit. Pe o serie de alte etichete apar fiinţe mitologice şi nemitologice precum calul Pegas, dragonul, condorul, acvila ori vulturul pleşuv. Adică, vigoare şi înaripare. Vodca Disco, vodca Rock, vodca armăsarului negru pe fond albastru sau cea cu ogar acoperă zona zburdalnică. Însă desăvîrşirea gustului e atinsă de etichetele produse de SRL Valco din Baia Mare, la vodca Firiza (poză cu barajul de la Firiza) şi la vodca Şatra (cu o pereche de ţigani înlănţuiţi). La fel şi societatea Comi Rodexim, cu Vodka 33°, cu fotografie de femeie în furou. Există şi Vodka Regal, cu rege în mantie şi cu pahar în mînă. În paranteză fie spus, vodca nu-i regească, aşa cum nu-i nici femeiască şi nici „afemeiantă“. E misogin-dictatorială. Oamenii bogaţi şi puternici se delectează cu suedeza Absolut iar ceilalţi, cu populara Scandic, pură ca aerul scandinav, în cutie de carton cu pai. S-ar mai putea vorbi şi de multe alte feluri de vodcă sau, mai degrabă, despre feluri de etichete, căci înăuntru e cam acelaşi lucru. Cîteva nume: Noroc (cu as de treflă), VIP internaţional, Romaniţa, Russeika, Valahia, Karpatina, Sarmis, Perfect, Zarea, Kaiser, Adalcisa, Star, Extase. De obicei, sticlele acestea sînt astupate cu dopuri de plastic sau tablă, ca la oţet ori ca la ulei. Capacele de bere sînt un lux. Dar iată că ajungem şi la vestita Săniuţa, care de fapt nu se cheamă aşa, dar care are o săniuţă pe etichetă (poate fi şi troica lui Cicikov). Încurcătura, aici, este că nu există numai un singur fel. Sînt mai multe săniuţe. Cea clasică e făcută la Buftea, restul, pe la SC Chindia Dîmboviţa, Vinalcool Bucureşti ori Alex SICS SRL - cu „termen de garanţie 6 luni“ şi „valabilitate nelimitată“ (sic!).

În sumara noastră trecere în revistă, era să uităm tocmai vodca vodcă, aceea pe care scrie „votcă“ şi atît, zisă „genocid“ şi care se găseşte la Kil. În plus, sîntem siguri că pe undeva trebuie să existe neapărat şi vodca Dracula şi că, în viitorul apropiat, vom găsi şi Funaroff şi Vadimskaya. Mai e de observat că în vremea asta, a vodcăi în tranziţie spre apa chioară, biata noastră ţuică e ostracizată. Raportul între cele două licori e de unu la o sută. Haraşo tavarişci!

Andrei MANOLESCU

---

* Domnul Vladimir Soare, directorul LAREX-ului (laboratorului de control al produselor alimentare şi băuturile alcoolice), ne-a confirmat că vodca e băutura cel mai uşor de falsificat, adică de diluat.

O femeie fatală

Nu sînt puţine cazurile cînd femei benefice au fost salvatoare pentru destinul literar al unui scriitor. Vreau să evoc aici cazul unei femei fatale care şi-a legat numele de moartea a doi scriitori prieteni. E vorba de Natalia Negru iar scriitorii care au suferit pe de urma ei sînt Şt. O. Iosif şi Dimitrie Anghel. Iosif, poet de vază la începutul veacului, a cunoscut-o pe Natalia Negru, studentă, frumoasă şi atrăgătoare, în sala Bibliotecii Fundaţiei Carol, unde era custode. S-a înamorat de ea şi, în 1904, vara, s-a petrecut căsătoria în satul Buciumeni (Tecuci), unde familia Negru avea o moşioară. Iosif, poet cunoscut, colaborator de frunte la revista **Sămănătorul** şi, apoi, codirector la **Cumpăna**, i-a făcut Nataliei Negru - snoabă şi veleitară - intrarea în lumea literară. Numele îi era întîlnit prin reviste, semnînd versuri insipide. De abia în 1909 îi apare volumul **O primăvară**. Căsnicia Iosif - Natalia Negru nu prea mergea. Iosif, fire boemă, înfrăţit cu paharul, neglijent în îmbrăcăminte şi comportare, venea acasă, de regulă, noaptea tîrziu, beat. Natalia, care se voia o doamnă din high life-ul literar, era iritată pe soţul ei, şubred în voinţă, care se cufunda în viciu şi decădere. A apărut Dimitrie Anghel (Mitif), poet simbolist cu un stagiu parizian, colaborator, şi el, la **Sămănătorul**, **Convorbiri critice** apoi codirector la **Cumpăna**, cu faimă reală în epocă şi mai tîrziu. Era prieten nedespărţit cu Iosif. În 1907 reîncep să redacteze, împreună, poezii semnate cu pseudonimul A. Mirea, poema dramatică **Legenda funigeilor**, apărută în 1909 în volum (în 1907 apăruse în **Viaţa Românească**) cu semnătura celor doi poeţi pe copertă. În 1908 scriu, tot împreună, comedia în versuri **Cometa** (reprezentată în 1911), **Carmen Saeculare**, reprezentată, pe scena Naţionalului bucureştean, în 1909. Dar cea mai cunoscută operă a lor în colaborare este **Caleidoscopul lui A. Mirea** (în versuri polemice cuceritoare) apărut în 1908 (primul volum) şi 1910 (al doilea). S-a tot discutat, în istoria literară, cîtimea aportului literar, în aceste colaborări, a celor doi poeţi. E probabil că aportul lui Anghel e mai substanţial. Dar niciodată cei doi autori - chiar cînd relaţiile lor s-au stins, devenind rivali - nu au pus în discuţie contribuţia lor în această operă literară (în versuri) comună.

Tot scriind împreună, Anghel devenise un personaj constant în locuinţa Iosif-Natalia Negru. Anghel, fire nestăpînită şi binişor malefic, s-a îndrăgostit de soţia prietenului său, pe care o cunoscuse încă în 1903. S-a spus chiar că acea cam ciudată colaborare s-a datorat dragostei lui Anghel pentru Natalia, în apropierea căreia voia să fie. Nu o dată, ziua sau serile pînă tîrziu în noapte, cînd Iosif, cufundat prin crîsme sau slujbe, lipsea de acasă, Anghel se afla în tovărăşia Nataliei, căreia - se spune - odată i-a declarat de-a dreptul „Maică, eu te-aş săruta". Natalia va mărturisi, în **Helianta, Două vieţi stinse** (1921) că, în acea perioadă, nu-l mai iubea pe Iosif, căruia, chiar, i-a mărturisit aceasta. În schimb Anghel, cu firea sa drăcească, energică, inteligentă, o atrăgea, preţuindu-l, ca poet, infinit mai mult decît pe Iosif. Veniturile familiei Iosif proveneau din aceste colaborări comune cu Anghel, unde acesta avea - ştia Natalia - roluri hotărîtoare, uneori aproape dictîndu-i elegiacului Iosif versurile căzînd în rime perfecte. Apoi Anghel, om de lume, se comporta elegant cu Natalia, îi trimitea flori prin comisionar, îi aducea cadouri, flatînd-o spre a o cuceri. Triunghiul Iosif-Natalia-Anghel a durat, astfel, cîţiva ani buni şi, oricît ne-am mira, soţul nu ştia de realitatea lui. A aflat în 1910 cînd Anghel, cu un ton suferind, i-a mărturisit taina. Dar, i-a spus el prietenului său, Natalia încă îl iubea pe Iosif (dar şi pe Mitif) şi le propunea, cu o romanţiozitate deplasată, să se bată în duel şi cine va învinge o va cîştiga şi pe femeie. Duelul n-a avut, desigur, loc, dar vestea l-a zguduit pe nefericitul Iosif, care s-a trezit în situaţia de încornorat. Ştirea s-a răspîndit în lumea literară, dezlănţuind comentarii dezaprobatoare. Cei mai mulţi o acuzau pe Natalia, nu puţini pe Anghel, compătimirea, toată, îndreptîndu-se spre Iosif. Vreun an şi jumătate a durat această dramă a celor trei, divorţul dintre Natalia şi Iosif pronunţîndu-se în iunie 1911 (actele fuseseră depuse de Natalia încă în noiembrie 1910). Dar Iosif, abulic şi deznădăjduit, continua să o iubească pe fosta soţie, cum dovedeşte această poezie: „Să-i spui că nici să o blesteme, / Nici ură n-ar putea să-i poarte, / Ci plînge sîngerat şi geme / Şi să o cheme pîn' la moarte / Şi cum ea însăşi a zdrobit-o / Cum a călcat-o în picioare!"

Căsătoria Nataliei cu Anghel s-a oficiat la sfîrşitul lui noiembrie 1911, cei doi locuind, de fapt, împreună încă înainte de pronunţarea divorţului cu Iosif. N-a fost o căsnicie fericită, făcută să dureze. Anghel, avea motivele lui - era de o gelozie feroce, convorbirile între soţi erau acuzat polemice, curînd începură neînţelegerile conflictuale, Anghel lovindu-şi, frecvent, soţia. Se povestea că, uneori, la plecarea de acasă, Anghel o încuia pe Natalia pentru ca nu cumva să plece la un amant. Nostimada e că amantul (sau unul dintre ei) era, acum, Iosif. Căsnicia celor doi devenise efectiv un infern, încăierările ţinîndu-se lanţ. Iar moartea lui Iosif, în 1913, a accentuat drama, fiecare din cei doi soţi simţindu-se vinovat de sfîrşitul nefericitului poet. Neurastenia de o viaţă a lui Anghel a luat forme îngrijorătoare. Voia să divorţeze dar patima îl ţintuia alături de Natalia, pe care, în acelaşi timp, o ura adînc. Certurile năpraznice, alternau cu împăcările, firească de moment, pentru ca, apoi, ciclul să fie reluat, păstrîndu-şi cadenţa.

Disperat, Anghel se gîndea la sinucidere, prietenii cunoscînd bine intenţiile poetului. În octombrie 1914, soţii au plecat, cu trenul, împreună, la Buciumenii Nataliei. Cearta a pornit în tren şi a fost continuată la Buciumeni. În toiul disputei, Natalia (care mai părăsise, în urma neînţelegerilor, locuinţa conjugală) i-a mărturisit lui Mitif că vrea să divorţeze. Anghel, dezechilibrat nervos, avînd revolverul lîngă pat, a tras asupra Nataliei, rănind-o uşor la coapsă. A pansat-o şi, după ce s-a convins că rana e uşoară, a pus din nou mîna pe revolver, trăgîndu-şi un glonte. N-a fost o lovitură mortală, dar gravă, atingînd baza plămînului. Ca în filmele proaste, cei doi soţi răniţi au fost culcaţi în camere separate şi îngrijiţi medical. Tatăl Nataliei i-a cerut procurorului, chemat, să deschidă un dosar penal ginerelui său. Poetul refuza să dea relaţii, cerînd să fie transportat în camera soţiei, căreia îi scria epistole disperate, rugîndu-o să se împace. Rana fiind gravă, doctorul Paul Anghel (fratele scriitorului) l-a dus la clinica sa din Iaşi pentru a-l trata. Natalia nu dădea semne că era îngrijată de starea bolnavului şi refuza să-i scrie. Disperat, şi cu gîndul la sinucidere, şi-a rupt bandajele, refuzînd îngrijirea medicală. La 13 februarie 1914 i-a venit izbăvirea, murind în chinuri. La înmormîntarea din cimitirul ieşean Eternitatea, o doamnă i-ar fi strigat Nataliei, prezentă la ceremonie: „Femeie nenorocită, care ucizi bărbaţii mari ai ţării". Ridicolul se învecina cu tragedia.

Natalia care, din 1916, devenise amanta, semimaritală, a lui V. Gh. Morţun (ministrul liberal), a comis şi gafa de a descrie drama din 1910-1914 în romanul **Helianta**, din 1921. Apoi s-a recăsătorit, murind tocmai în 1964, ca pensionară a Uniunii Scriitorilor. Femeia fatală a fost, deci, longevivă, continuînd să dea - senină - interviuri despre drama din 1910-1914.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Tinerii furioşi şi mentorul lor

În numărul 110 al **Dilemei** am făcut unele consideraţii despre „tinerii anilor '30", deşi eu nu cred că ideea de „generaţie" este cea mai proprie în judecarea unei epoci atît de contradictorii şi de convulsionate. Ea s-a consacrat însă, în pofida mea, dar şi a unei realităţi mai adînci, pe care o putem sesiza dacă ne dăm un minimum de osteneală şi examinăm situaţia intelectualităţii de atunci. Căci aceasta nu se reducea la cîţiva exaltaţi şi existenţialişti vociferanţi; au existat în epocă şi spirite cumpănite, oameni ai soluţiilor realiste, inteligenţe de orientare justă. Dar aderenţa unei părţi din tineretul intelectual la extremismul politic rămîne un fapt, chiar dacă ea s-a dovedit şi profund regretabilă.

Mai ales că totul s-a petrecut pe fondul unei grave erori de apreciere a situaţiei de atunci a ţării noastre şi a evoluţiei ei istorice în contextul european. România nu ieşise doar triumfătoare din primul Război mondial, dar şi grav slăbită, cu o situaţie economică în pragul falimentului, cu multe probleme încă de soluţionat, etnice, sociale etc. care vor domina următoarele două decenii, pînă cînd catastrofa anului '40 va da alt curs evoluţiei de pînă atunci. Ţara s-a aflat în plină prefacere; trebuia unificată administrativ, trebuia restructurată pe verticală, căci o reformă agrară radicală dăduse pămînt ţăranilor şi încercase prin votul universal o integrare a lor în naţiune, dar asta se făcuse ruinîndu-se agricultura, care abia după 1930 va izbuti să atingă nivelul de producţie antebelic. Lipsa de capital, reţinerea străinătăţii de a ne acorda împrumuturi (în condiţiile prăbuşirii marelui nostru client, Germania), cerşetoria şi sărăcia publică pretindeau pentru a fi înlăturate un mare efort naţional, nu tulburări lăuntrice, soluţii abrupte, răsturnări radicale.

La aceasta se adăuga şi o gravă criză politică, deoarece Partidul Liberal care alături de cel conservator condusese ţara spre victoria din 1918 nu mai avea de partea sa numărul; rămăsese o considerabilă forţă politică doar prin cadrele sale şi prin convenţa factorului constituţional. În schimb, votul universal adusese pe prima scenă figuri noi, cu ascendenţă plebeie şi spirit de cele mai multe ori ţopîrlănesc şi e profund regretabil că nişte inteligenţe strălucite, cum au fost tinerii generaţiei '30 au aderat la acest spirit, în contrazicere cu tradiţia mai vechii intelectualităţi care, odată realizîndu-se, intra în mod automat în elita socială şi-i adopta atitudinile, indiferent că rămînea deschisă „spre popor". Culmea spiritului retrograd l-au reprezentat legionarii, care duc mai departe inacceptarea statului liberal; după poporanişti, socialişti (comunişti), ţărănişti, corporatişti, ei pretind o răsturnare radicală a situaţiei în favoarea agrarianismului, izolării, purificării etnice şi conducerii autoritare. Ei au fost bolşevicii noştri, prin programul lor foarte bine adaptat nevoilor şi pretenţiilor păturilor de jos ale populaţiei.

Iniţial, legionarii fuseseră o sectă religioasă, ortodoxizantă, urmărind mai mult o reformă morală în sensul unui absolutism religios cu tente naţionaliste; apoi şi-au lărgit acţiunea, au devenit un partid politic, au intrat în lupta pentru putere, părăsind idealurile utopice iniţiale. Dar au păstrat aspectul unei secte (de origine şi mentalitate slavă, cum i-a caracterizat admirabil d. Paul Dimitriu în **Exerciţii de memorie**, p. 154). Adaug la aceasta că titulatura lor cea mai fermă, Legiunea Arhanghelului Mihail le-a fost sugerată de o organizaţie rusă cu aceeaşi orientare, numită tot aşa, fondată în 1917 de deputatul în Dumă, Purişkievici,unul din asasinii lui Rasputin, exilat şi refugiat la Iaşi unde în acelaşi an se afla şi Corneliu Zelea Codreanu. Dealtfel, nici pînă azi nu s-a analizat termenul menit celebrităţii, „legionar"; el n-are nici o legătură cu vechii soldaţi romani, membri ai unui corp profesionist, cu angajamente ca nişte mercenari. „Legionarii" noştri cultivau mai mult un fel de haiducism, stilul carbonaro şi practica teroristă a vechilor anarhişti. „Legiunea" nu venea de la Roma republicii şi a imperiului, ci de la aceea a arhanghelului Mihail, ei considerîndu-se un fel de îngeri justiţiari sau executori, inspiraţi de sus şi infailibili. Ei au preluat critica junimistă asupra societăţii româneşti, ducîndu-o la exacerbare în sensul unei negaţii totale şi trecînd peste capul unor conservatori mai moderaţi din generaţia mai veche, (C. Rădulescu-Motru, N. Iorga). Momentul de trecere spre acţiunea politică a coincis pentru ei cu acela al marii Crize economice mondiale, pe care au apreciat-o greşit, un Nae Ionescu văzînd în ea un fel de sfîrşit al lumii, în tot cazul sfîrşitul lumii capitaliste, industrialiste şi liberale, sfîrşitul parlamentarismului şi democraţiei, care eşuaseră lamentabil în expresiile lor supreme: S.U.A., Anglia, Germania etc. Nu s-a observat că „lumea modernă" a depăşit totuşi acest moment critic, graţie mai ales apariţiei unor demagogi de clasă mondială: preşedintele Roosevelt şi cancelarul Germaniei Adolf Hitler, primul redînd americanilor încrederea prin discursuri optimiste şi planuri iluzorii de tipul New Deal-ului iar celălalt agitînd speranţa redresării ţării sale şi ieşirii din marasm graţie unei politici revanşiste pe toate planurile. Interesant pentru miopia „dreptei" româneşti, a fost că nu s-a reţinut decît succesul celui din urmă, e drept unul fulminant şi mai aproape de România.

Extremiştii noştri de dreapta, după ce se topiseră de admiraţie pentru ducele Mussolini, au trecut la admiraţia puţin înspăimîntată dar inconştientă pentru Hitler, în timp ce pentru Stalin nu avuseseră decît cuvinte de laudă, eludîndu-se cu totul experienţa democraţiei americane, care consolida altă imagine a salvării decît autoritarismul conducerii şi pierderea libertăţilor. Toate acestea se găsesc în expresia lor cea mai completă în **Roza vînturilor** de Nae Ionescu, o carte scoasă de Mircea Eliade cu scopul de a-i populariza ideile politice, ce aveau foarte curînd să se dovedească falimentare. În **Memoriile** sale de mai tîrziu, discipolul se miră că volumul maestrului nu s-a bucurat de nici un ecou şi a întregistrat un eşec de desfacere: într-adevăr, cine să mai citească prin anii 1937-38 elucubraţiile lui Nae Ionescu, aflate în cea mai deplină contradicţie cu realitatea de fapt? Toată lumea era îngrozită de ameninţarea devenită acută a Rusiei bolşevice şi a Germaniei naziste şi omul politic, „învăţătorul" şi comentatorul de la **Cuvîntul** ne asigura că nu trebuie să ne speriem: în Rusia nu mai e nici un comunism, odată cu Stalin s-a instaurat un regim al teologilor, Lenin însuşi fiind fost un rus, adică un ortodox de-ai noştri. Iar înarmarea Germaniei nu reprezintă pentru nimeni nici o ameninţare, Führerul nu vrea să doteze această ţară cu adevărat cu vreo armată, ci doar să-i redea demnitatea naţională, grav încălcată prin tratatul de la Versailles - de care, în treacăt fie spus, tocmai ţara noastră profitase în cel mai înalt grad. Şi, într-un moment în care oameni politici cei mai conştienţi din ţara noastră încercau să facă faţă acestor primejdii de moarte, Nae Ionescu preconiza retragerea în ruralitate, într-o cumînţenie înţeleaptă, în sărăcie, ba chiar într-un ascetism, de care el însuşi era foarte departe.

... Dar, grav şi semnificativ e nu că asemenea lucruri s-au gîndit şi s-au scris de un intelectual de largă audienţă, lăudat de cine vrei şi cine nu vrei, pentru „inteligenţa" sa, ci că ele se retipăresc în clipa de faţă şi sînt date publicului de către un comentator ca Dan Ciachir, drept supreme revelaţii. Interesante sunt, oricum, - motiv pentru care înţeleg să revin asupra acestui subiect.

Alexandru GEORGE

REGULI DIN VECHIME

Regula sfîntului Benedict (+547). Spre sfîrşitul vieţii, Benedict de Nursia a întocmit o Regulă destinată comunităţii sale de la Monte Cassino, dar manuscrisul original a pierit într-un incediu din 896. Doctrina benedictină s-a păstrat totuşi, graţie unui text anonim (*Regula Magistri*), în care au fost introduse pasaje din constituţiile monastice anterioare (Pahomie, Augustin, Ioan Cassian etc.)

39. ***Despre măsura mîncărurilor***

„Chiar dacă ţinem seama de slăbiciunea diferitelor temperamente, socotim că două feluri gătite ar trebui să ajungă drept hrană, pentru mesele zilnice de la ceasul al şaselea şi al nouălea, în aşa fel încît acela care nu se satură cu primul fel, să-l poată servi pe al doilea. Fraţii se vor îndestula aşadar cu două feluri gătite, iar fructele şi legumele proaspete vor sosi pe deasupra. O litră de pîine bine cîntărită ar trebui să ne îndestuleze într-o zi, chiar dacă luăm o singură masă, sau dacă servim deopotrivă prînzul şi cina. În zilele în care servim şi cina, chelarul va pune de o parte o treime din litra respectivă, pentru a fi mîncată la cină. Dacă lucrul a fost neobişnuit de greu, va sta în voinţa şi în puterea abatelui să adauge la o adică un supliment, evitîndu-se totuşi excesele, în aşa fel încît monahul să nu fie niciodată suprins de vreo indigestie, căci nimic nu se opune mai tare caracterului creştinesc decît excesul alimentar; o spune şi acest cuvînt al Domnului nostru: „Luaţi aminte la voi înşivă să nu vi se îngreuneze minţile de îmbuibare şi de beţie“ (Luca 21, 34)...

40. ***Despre măsura băuturilor***

„Fiecare a primit de la Dumnezeu darul său personal, unul într-un chip, altul într-alt chip. Iată de ce ne facem anumite scrupule atunci cînd ne apucăm să recomandăm altora măsura în care trebuie să se hrănească. Dar, chiar dacă ţinem seama de temperamentul celor slabi, socotim că o litră de vin pe zi va fi de ajuns fiecăruia. În ceea ce-i priveşte pe cei cărora Dumnezeu le dă puterea de a se abţine, să fie convinşi că răsplata lor va fi pe măsură. Iar dacă locul în care te afli, munca pe care o faci sau căldurile verii pretind ceva pe deasupra, stareţul va hotărî ce şi cum după voinţa sa proprie: acesta din urmă va avea însă grijă ca nimeni să nu se îmbuibe sau să se îmbete. Ce-i drept, citim (în regulile din vechime) că monahul nu se potriveşte cu vinul; întrucît e tare greu să-i convingem de aşa ceva pe monahii din vremea noastră, să admitem măcar faptul că nu se cuvine să bem pe săturate, mai ales că „vinul (şi femeile) înşeală pe cei înţelepţi“ (Ecleziastul 19, 2). Dacă sărăcia mînăstirii va face ca măsura de vin amintită să nu poată fi obţinută (sau să fie cu mult mai mică), atunci vieţuitorii vor face bine să-l laude pe Dumnezeu fără să crîcnească, pentru că nimic nu recomandăm cu mai multă tărie decît oprirea cîrtelilor.“

Prima Regulă a sfîntului Francisc. La 1210, Francisc de Assisi compune o regulă care nu primeşte aprobarea papei Inocenţiu al III lea (ocupat, pesemne, cu distorsiunile Cruciadei a IV-a). Textul primitiv a supravieţuit într-o Regulă din 1221 şi într-o alta, redactată doi ani mai tîrziu.

12. ***Se cuvine să evităm privirile vinovate şi frecventarea femeilor***

„Oriunde ar fi sau oriunde s-ar duce, fraţii au datoria de a se feri de privirile pătimaşe şi de vecinătatea femeilor: nimeni să nu stea la discuţii, să nu meargă alături pe drum sau să şadă la aceeaşi masă cu ele. Se cuvine ca atunci cînd le spovedesc sau le dau sfaturi duhovniceşti, preoţii să le vorbească (femeilor) cu demnitate. Nici un frate nu va primi vreodată o femeie care face ascultare (canonică): după ce a fost sfătuită duhovniceşte, aceea se va duce să se pocăiască acolo unde va dori. Şi mai ales, să veghem cu toţii asupra noastră, înfrînîndu-ne simţurile întru curăţenie, căci, după cum spune Domnul: „oricine se uită la o femeie spre a o pofti, s-a şi desfrînat cu ea în inima lui“ (Matei 5,28).

13. ***Despre pedepsirea desfrînaţilor***

„Dacă vreun frate, mînat fiind de diavol, comite păcatul desfrînării, să fie dezbrăcat de veşmîntul Ordinului, dat fiind că abjecţia lui nu îi mai dă dreptul să-l poarte; să-l lepede aşadar cu totul şi să fie definitiv alungat din Ordinul nostru. Abia apoi va putea să se pocăiască pentru păcatele sale.“

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

RECTIFICARE: Cititorii textului pe care l-am publicat în numărul precedent al Dilemei vor fi rectificat, sper, expresia ***politically correctness***, punînd în locul ei formula cuvenită, adică: ***political correctness***. Le mulţumesc.

Fenomen de anvergură ecumenică, răscruce decisivă în istoria spiritualităţii creştine, apariţia monahismului a primit diferite explicaţii (teologice, istorice, politice, etc.). S-a spus, de pildă, că monahul este succesorul martirului; s-a afirmat că monahismul este o şcoală a perfecţiunii, un focar misionar şi o alternativă ascetică menită să compenseze „modernizarea“ ierarhiei ecleziastice post-constantiniene; nu au lipsit cei dispuşi să susţină că mediul monastic a fost sediul unei religiozităţi „populare“, în care s-au insinuat - ca elemente de rezistenţă faţă de teologia oficială a Bizanţului - diverse învăţături heterodoxe (de coloratură gnostică, origenistă, mesaliană etc.). Între disidenţă şi avangardă, monahismul rămîne mai ales teritoriul unui război nevăzut împotriva demonilor, ultimii duşmani ai lui Hristos. Călugărul este subiectul unei *aggelikè politeia*, soldat al Mîntuitorului şi erou civilizator, care îmblînzeşte fiarele şi fertilizează pustiul. E normal însă ca un asemenea proiect maximalist să incite orgolii şi polemici deşarte. Iată de ce monahul trebuie să se supună unor „reguli“ menite să completeze, circumstanţial şi pragmatic, prescripţiile generale deja cuprinse în Evanghelii. Şi cine poate codifica regulile, dacă nu îngerii - vestitori ai voinţei divine - sau părinţii fondatori ai diferitelor comunităţi? Ca şi în cazul altor scrieri patristice şi medievale, paternitatea acestor Reguli este mai mult emblematică: în realitate, textele s-au ţesut prin interpolări şi ajustări succesive, adică printr-un efort colectiv de interpretare a experienţelor şi a tradiţiilor locale.

Vom nota că, în Reguli, păcatul este produsul unor complexe înlăţuiri cauzale. În aceste condiţii, desăvîrşirea implică aptitudinea de a demonta *logica* ispitelor, adică forţa de a anticipa - ca într-o partidă de şah - consecinţele propriilor „mutări“ lăuntrice. Un singur exemplu. Luate separat, femeia (care este o soră) şi licorile euforizante (recomandate bolnavilor) au toate calităţile unor creaturi binecuvîntate. Îmbinate într-o excesivă îmbrăţişare, ele readuc brusc monahul în lumea celor profane, adică tocmai în acel spaţiu pe care vocaţia sa încearcă să-l transfigureze. Cu alte cuvinte, nimic nu este rău în sine: virtutea e o chestiune de moderaţie, o artă a dozajului. Pentru a ilustra cele spuse, iată cîteva fragmente de Reguli, preluate aici, fără pretenţiile filologice al textului original, din *Règles des moines*, Paris, Seuil, 1982.

Prima Regulă a lui Pahomie. Legislator al monahismului „cenobitic“ (de la *koinos bios*, „viaţă de obşte“). Pahomie (+346) rămîne, alături de sfîntul Antonie cel Mare, figura arhetipală a monahismului primitiv. Regula sa - redactată desigur în limba coptică - s-a păstrat în greacă prin grija unui călugăr din secolul IV, Palladiu, care a scris, după un pelerinaj la „chinoviile“ egiptene şi palestiniene, o binecunoscută *Historia lausiaca* (tradusă în română sub titlul de „Lavsaicon“).

În numele Sfintei Treimi. Regula pe care îngerul Domnului i-a recomandat-o avvei Pahomie.

1. „Îngăduie fiecăruia să mănînce şi să bea (după puteri); dă-i fiecăruia de lucru după măsura mîncărurilor.

2. Nu interzice nici postul nici masa, ci - la fel - oferă celor puternici şi priceputi o mîncare pe măsura muncii lor.“

A doua Regulă a lui Pahomie

49. „Nimeni să nu se ducă în mînăstirea maicilor, pentru a le vizita, dacă nu îl însoţeşte pe cel rînduit ca preot sau slujitor al acelei obşti.“

„Altă istorisire despre sfîntul Pahomie. Acesta avea o soră după trup, care se dedicase vieţii călugăreşti; a tuns-o (în monahism), a sfinţit-o şi i-a făcut acesteia o locuinţă dincolo de fluviu, la distanţă de o leghe. De dragul ei, venit-au acolo o mulţime de femei cucernice. Nimeni nu le cerceta, în afara bărbaţilor virtuoşi numiţi de avva Pahomie spre a le vizita în fiecare duminică. Dacă vreuna dintre ele murea, surorile cîntau psalmi, o împodobeau cu sfinţenie şi o puneau în giulgiu. Fraţii o transportau cu luntrea şi o înmormîntau în cimitirul lor, dar nu vedeau niciodată chipurile maicilor.“

Regula fericitului Augustin. Călugării maurini - editori ai operelor augustiniene - au publicat textul în corespondenţa marelui african (*Scrisoarea CCXI):* este vorba despre versiunea „feminină“ a unui *Praeceptum* adresat iniţial unei comunităţi masculine din Hippona.

10. „Hainele voastre să nu fie nicidecum ostentative; nu căutaţi să placeţi prin haine, ci mai degrabă prin moravuri. Voalurile voastre să nu fie transparente şi să vă dezvăluie cumva pieptănătura. Nu se cuvine ca părul vostru să fie la vedere, căzînd în valuri neglijente sau aranjat cu meşteşugire. Atunci cînd vă plimbaţi, mergeţi împreună, iar cînd aţi ajuns la capătul plimbării voastre, şedeţi laolaltă. Se cuvine ca în mersul, atitudinea, veşmintele şi în toate mişcările voastre să nu existe ceva care ar putea stîrni patima cuiva, ci totul să degaje o decenţă potrivită cu sfinţenia stării în care vă aflaţi. Dacă privirile vă fug spre cineva, ele nu trebuie să se oprească asupra nimănui: întîlnindu-i pe bărbaţi, nu vă veţi putea opri să-i vedeţi, dar nu vi se îngăduie să doriţi a-i vedea sau a fi văzute. Poftele cele rele se nasc nu numai prin atingere, ci şi din priviri sau din mişcările inimii. Să nu credeţi că inimile voastre sînt caste, dacă privirile voastre nu sînt asemenea. Ochiul lipsit de pudoare veşteşte o inimă nu mai puţin (impudică). Iar atunci cînd, în pofida tăcerii, două inimi neruşinate îşi vorbesc bucurîndu-se de comuna lor înflăcărare întru sentimentul poftei trupeşti, atunci zadarnic rămîne trupul curat, pentru că sufletul şi-a pierdut deja castitatea. Şi cea care îl cheamă din priviri pe bărbat nu trebuie să creadă că nimeni nu bagă de seamă: ea este observată chiar de către aceia de care se teme mai puţin. Dar, chiar de-ar fi să scape de privirile oamenilor, le va putea ea ocoli pe cele ale judecătorului ceresc, căruia nimic nu-i poate fi ascuns? Poţi crede că El închide ochii, doar pentru că răbdarea îi este la fel de întinsă precum înţelepciunea? Iată de ce e bine ca femeia care s-a dedicat sfinţeniei să nu vrea să-i placă în chip vicios unui bărbat, ajungînd astfel să nu mai fie pe placul Lui Dumnezeu. De îşi va aminti că Dumnezeu are ochii deschişi asupra tuturor, ea nu-şi va mai aţinti privirile necucernice asupra bărbaţilor. (...) Atunci cînd vă aflaţi într-o biserică sau într-un oareşcare loc unde sînt bărbaţi, vegheaţi împreună la curăţenia inimilor voastre. Atunci, Dumnezeu, care locuieşte în voi, vă va apăra de voi înşivă.“

13. „Hainele voastre vor fi spălate la porunca stareţei, fie de către voi înşivă, fie de către spălătorese, dar bine ar fi ca prea marea curăţenie a veşmintelor să nu provoace nici o murdărire a sufletului. Se cuvine să nu mergeţi prea des la baie, ci să vă rînduiţi după un program fix, adică o dată pe lună. Totuşi, atunci cînd sănătatea o cere, e cazul să nu amînaţi (baia), dar să o faceţi fără discuţii şi la sfatul medicului (...) Atunci cînd maicile se duc la baie (sau în oricare alt loc s-ar duce), trebuie să nu fie niciodată mai puţine de trei, iar cea împinsă de vreo nevoie să nu fie însoţită după bunul ei plac, ci de către acele (surori) desemnate de stareţă.“

14. „Afecţiunea reciprocă trebuie să fie duhovnicească, nu trupească. Chiar dacă sînteţi între voi, femeile, renunţaţi la toate jocurile şi glumele care alungă adesea ruşinea.“

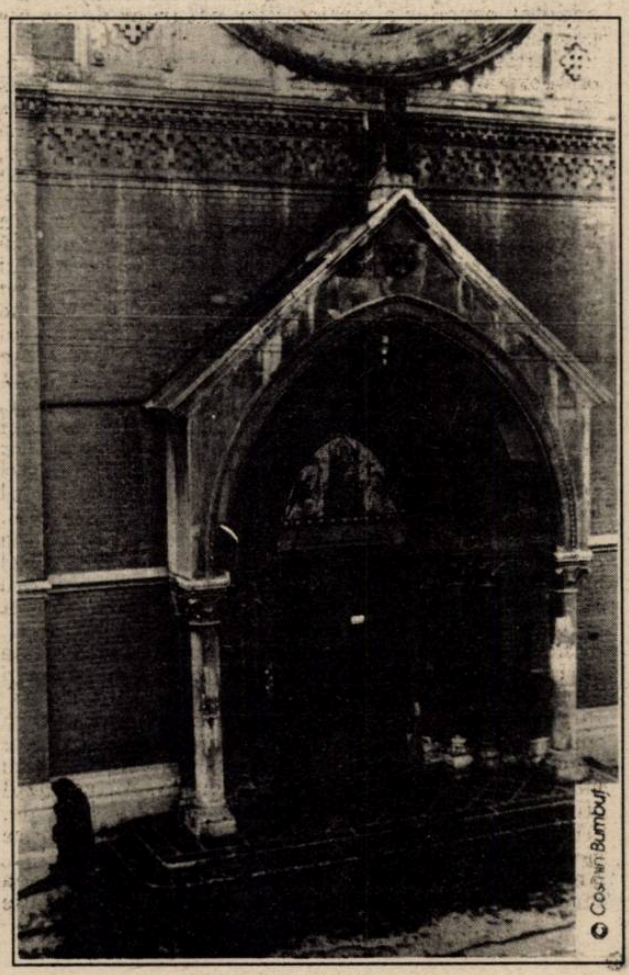

Gablonturi

La „Preoteasa“

Casa Studenţilor din Bucureşti nu mai poartă azi - cel puţin în mod oficial - numele obscurului cap comunist Grigore Preoteasa. Dar în conştiinţa celor care au frecventat-o şi o frecventează, discoteca „Preoteasa“ a rămas „Preoteasa“. Şi zău dacă numele nu i se potriveşte. De zeci de ani, în discoteca de la parterul Casei s-au legat prietenii şi s-au prefigurat căsătorii. Cîţi dintre noi nu s-au dus acolo singuri, mînaţi doar de vagi, nedesluşite speranţe („şi eu acolo, la agăţat...“), pentru a se întoarce însoţiţi de cei (ori de cele) care avea să le fie parteneri mai mult sau mai puţin definitiv... O preoteasă isianică pare să guverneze într-adevăr locul acela întunecos, plin de fum, de luminiţe promiscue, de muzică, rîsete şi clinchete voioase. Un duh atîţător pare să se contureze, de fiecare dată, în mijlocul vînzolelii de corpuri tinere, cu mirosuri amestecate şi puternice, cu zvîcniri nervoase în acelaşi ritm, acelaşi ritm, acelaşi străvechi ritm... Singurul preot în carne şi oase ar putea fi doar disc-jockey-ul, misterios în spatele amvonului său cu butoane şi ace indicatoare; sibilinic (o dată prin engleza incertă cu care - obligatoriu - declamă titlurile melodiilor şi încă o dată din pricina sonorizării veşnic imperfecte), stupid şi (tocmai de aceea) fermecător.

E greu să-i descrii celui care n-a trăit o experienţă discotecească, ce-i aia. E greu să descrii fumul, să prinzi în lamela microscopului balonul de săpun. Ce-nseamnă să fii „in the mood“, e o întreagă fenomenologie, nene, exprimabilă doar prin vreun cîntec sau vreo figură de dans. Apropierea dintre fiinţe, privirile şi schimburile de zîmbete se petrec de multe ori în acea stare, pe care o poate defini, eventual, doar veneraţia amintirii: „Cîntecul nostru, iuby...“ (pe fundal auzindu-se o melodie demodată).

Tendinţele perioadei ce urmează, prezentate de futurologul nostru de serviciu, reîntors dintr-un stagiu în Cipru, sînt clare: Familia rămîne celula de bază a societăţii; în plus, discoteca pare să devină tot mai mult incubatorul ei.

Florin DUMITRESCU

retro CINEMA scop

• O fată, doi băieţi, trei posibilităţi • Timecop • Culoarea nopţii • Prizonieri în paradis

... şi C0/3 + C1/3 + C2/3 + C3/3 = 8 posibilităţi

„Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus“ - concluzionează această poveste (i)morală un pic a la Rohmer, fără a sancţiona „devianta“ sexuală a eroului, ba chiar înverşunîndu-se să-i confere, dacă nu un statut de normalitate, măcar un dram de înţelegere. Intenţia autorului e sabotată încă din start: o confuzie de nume plus birocraţia americană (nu chiar) de rigoare pun bazele unui triunghi mixt camera, în contradicţie cu regulamentul căminului, dar şi cu normele moralei creştine - invocate taman atunci cînd mîna primise permis de liberă mîngîiere din partea fundului ... (episodul C3/3). Analiza la cald - ca şi titlul românesc al filmului - relevă 3 posibilităţi (=C2/3). La rece avem de-a face însă cu 8 posibilităţi, iar analiza combinatorie dă chiar o formulă conform căreia totalitatea relaţiilor (în cazul de faţă, sexuale) ce pot avea loc între 3 subiecţi reprezintă o sumă de combinări. Frustraţi de 3 din cele 8 combinaţii, dar luaţi de valul întîmplărilor, mai constatăm că, **tipic** pentru tineretul american e ca **ele** să **nu** servească Scorsese la masă iar **ei** să cunoască limbajul internaţional al iubirii, pe cînd **atipic** e ca aceleaşi „ele“ (dar totuşi altele) să juiseze pe texte de Hawthorne (o C1/3) iar „ei“ să fie pur şi simplu homosexuali. Rezultatul: o comedioară uşor psihologică, antrenantă, fidel tradusă dar care, ca şi mîna mai sus amintită, mîngîie - în loc să pălmuiască - conştiinţele care nu şi-au lăsat, o dată cu maşina, şi prejudecăţile în parcarea din faţa cinematografului. (P.S. - Ca să fim expliciţi pînă la capăt, C0/3 corespunde situaţiei în care cei trei dorm, visînd - probabil - la C1/3, C2/3 sau la C3/3).

Fata nepotrivită la tolomacul potrivit

Van Damme şi Doamna

„I-au omorît soţia acum 10 ani“. Şi rău au făcut! Au nu ştiau ei oare că J.C.V.D. - acum „timecop“ - nu dă doi bani pe legea cauzalităţii (singurele efecte care preced, oarecum justificat, cauza sînt cele speciale - într-adevăr apreciabile) şi-şi permite să culiseze pe abscise temporale - iniţial în scopuri justiţiare, ulterior pentru a-şi reîntregi familia? (întrebare retorică) Spectatorii care aşteaptă o licărire de inteligenţă întrezăresc la un moment dat urmele palide ale unui Orfeu şi Euridice pierduţi în timp. Întunecare: echipa de realizatori nu dă semne că ar cunoaşte legenda. Iar spectatorii care nu aşteaptă nimic înghit pe nemestecate regula de aur a filmului, cum că două persoane nu pot ocupa în acelaşi timp acelaşi spaţiu (pretenţioasă regula, dar - culmea! - posibilă cîtă vreme e vorba de una şi aceeaşi persoană), uitînd (asta, dacă au ştiut vreodată) că aceeaşi persoană nu poate ocupa în acelaşi timp două spaţii diferite! Finalul ne aruncă pe toţi într-un alt timp (cel regăsit?), „cînd apare (şi) copilul“ (nu la Humanitas, ci la Hyams-regizorul), şi mama, nevătămată şi mai mult ca sigur din nou însărcinată ... (**Mihai Chirilov**)

Orfeu - Jean Claude Van Damme în drum spre Euridice V. D.

Din viaţa unui extremist de centru

O preazglobie antinostalgie

O nenorocire are loc, cu o anume regularitate, în mintea dnei Irina Nistor, persoană de excesivă volubilitate, invers proporţională - aşa cum reiese din chicotelile sale - cu experienţa ei istorică. Extrem de competentă în ale serialelor, doamna Nistor, mobilă, s-a repezit şi asupra arhivei de „Jurnale” de actualităţi a studioului „Sahia“, le-a sortat pe ani, le-a remontat pe o idee şi, în dulci după-amieze de sîmbătă, la ore de vîrf ale siestei, le foloseşte pentru a ne intoxica antinostalgic, demascînd orînduirea comunistă, cu aceeaşi vigoare şi inteligenţă cu care, în acei ani şi ei cruzi, şi ei nedrepţi, însuşi studioul „Sahia“ demasca imperialismul şi moşioburghezia română. Am ascultat-o recent - Irina Nistor are un glas care interzice orice somn de după amiază - făcînd harcea-parcea (după ce „a ras“ ‘958-ul ca pe ‘957) şi din 1959, caracterizat de la rău-început ca fad, anost, fără relief şi ţinînd-o într-o înfierare cam cît durează o repriză de fotbal.

Fără nici o tranziţie, e loc pentru a preciza că ‘59 n-a fost deloc fad ci grav - cel puţin pentru cei cîţiva care ştim ce a însemnat practica proletcultismului şi refuzarea lui, decisă, dezgustată şi complicată. Ca să nu fiu dat la cîini ca nostalgic, îmi calc pe inimă şi mă refer la o experienţă pe care am jurat să n-o transmit decît prin nuvelele şi haiku-urile mele, niciodată prin interviuri în care risc să fiu întrebat de tinerii „istorici ai clipei“: „Cînd vi s-au întîmplat toate astea?“; apelez la ea pentru a-i sugera (fără speranţă!) d-nei Nistor şi poate altora aflaţi în situaţia ei biografică şi ideologică, o anumită decenţă, ceea ce azi se dovedeşte mai revoluţionar decît a fi prim-ministru, şef al opoziţiei, sau director de sexy-club.

‘59 a fost primul an de şomaj din cei zece, fără rasă, fără masă (la cantină), de interzicere a numelui în presă, pentru cei cîţiva care cerusem, cum se zicea pe atunci, „adevărul integral“ în ‘56; numele ne erau interzise în presă şi la edituri, prietenii n-aveau voie să ne dea „bună ziua“, eram nişte mic-burghezi „obiectiv duşmănoşi“ - dl. Breban ne numeşte azi, în „Confesiunile sale violente“ (dar şi adorabil de megalomane) „primii disidenţi“ ai leninismului; e un exces de onoare pe care un tandru ca Ion Caraion a avut grijă să ni-l spulbere de cum a ieşit din închisoare; „10 ani de şomaj nu-s 10 ani la Aiud, să vă intre bine în cap...“ Aşa stînd şi aici „adevărul integral“, n-aş avea nici un motiv să fiu blînd, înţelegător şi melancolic cu acest ‘59, ‘60 etc. şi aş putea intra lejer în jocul retrospectivelor doamnei Nistor, acceptînd cu inimă uşoară clişeul despărţirii de trecut, rîzînd şi făcînd mişto de el. Ca să fiu drept, avem de unde fi mai „distrugători“ decît dînsa faţă de acest fad ‘59. Numai că d-na anti-Nestor nu se desparte hlizindu-se la el, ci desfiinţîndu-l. E cu totul altceva, suficient pentru a defini nenorocirea din capul şi chicotele ei ca un curat proletcultism anticomunist, o stupiditate de mult „demascată“ chiar în cercurile cele mai mondene, încît mă şi întreb cum - la cultura sa informaţională - nu se fereşte de ea.

Precum aceia care cereau, după revoluţia din Octombrie 1917, desfiinţarea căilor ferate fiindcă le-au construit burjuii, purtată de duhul acela nefast al unei idei care, desfigurată de Goebbels şi Jdanov, a dus la crime („totul e politică!“, „pînă şi stîlpii de telegraf fac politică!“), parafrazînd parcă şlagărul acela: „în tot ce e frumos pe lume, te văd pe tine, odiosule!“, cu un temperament ireprimabil de ciocănitoare Woody, comentatoarea arhivelor sahiote amestecă toate borcanele şi toate sosurile, toate maionezele şi toate tumorile, pentru a extrage acelaşi caracter groaznic din şedinţele Biroului Politic şi dintr-un nou model de fustă, dintr-un aspirator şi din vocea lui Paul Robson („mare comunist!“), nu scapă şantier, grădiniţă înflorită în Bucureşti şi om de cultură fără a-i turna pentru colaborationism. E la fel de „politică“ precum teribilul Mişa Novicov. E la fel de cicălitoare, în tendenţiozitate, ca ştabii cenzurii comuniste. E la fel de insinuantă şi manipulatoare ca „Scînteia“ în zilele ei bune; îi merge mintea la prostii de interpretare, de îngheţi în faţa miracolului uman. Bref, ea compromite antinostalgia caricaturizînd-o pînă la tropisme de caţă. Dar, fie ce o fi, zglobia noastră specialistă în seriale, ar trebui să afle - ce ar mai trebui să citească? Petre Ispirescu sau Hanna Arendt? - că nu totul e politică, nu totul a fost odios, au existat şi fasunguri şi şaltăre şi pijamale şi rîşniţe de cafea şi stîlpi de telegraf şi tangouri care, orice s-ar spune, au avut şi ele părţile lor drăguţe... A existat şi „sub comunism“ în ‘59 - vorba lui Mazilu: „cum dracu‘i zice? am cuvîntul pe limbă!“ - viaţă, aşa cum, invers, în ‘95, se mai găseşte şi sub criptocomunismul anticomunist. Logica acestor retrospective ne pune însă în faţa unei întrebări înfricoşătoare: nu tot din cauza lui Dej şi „nea Ceaşcă“, doamna Irina Nistor nu e în stare să gîndească ceva mai nuanţat?

Radu COSAŞU

P.S. Poimîine, duminică, la „Antena 1“ cam pe după-masă (14,30), ca să ne mai treacă: „De ce trag clopotele, Mitică?“ al lui Pintilie!

Aerosolii din sex-shop

Bruce Willis cu început de chelie la sfîrşit de carieră

Agatha Christie se răsuceşte sigur în mormînt: nu că filmul ar fi „după“ celebra doamnă, şi nici măcar „inspirat din“ dumneaei, dar orişicît... De altfel, a vorbi despre inspiraţie în legătură cu această producţie e ca şi cum ai căuta aerosoli într-un sex shop: totul e-n cap. Aici, capul e stricat. Nu unul anume, ci acela generic - Capul! Ca şi peştele, de-aici sempute filmul: singurele personaje întregi la minte din această peliculă sînt, probabil, cele tăiate la montaj... (plus şarpele „cu ochelari“ din cutia de scrisori - dovadă că şi o tîrîtoare sinistră e mai inteligentă decît echipa de realizatori, de bine ce s-a apucat să citească epistole în loc să „înghită“ scenarii miop-daltoniste şi isteric-afaceriste). Iar dacă ideea dvs. de bună dispoziţie e să-i vedeţi pe Bruce Willis şi Jane March făcînd amor subacvatic - **forget it**: amintiţi-vă de Stallone & Stone sub duş...

Nici la cote medii (în pat) şi nici la cote înalte (pe masă) făcut amorul, spectatorului nu i se asigură orgasmul, iar cînd acesta realizează că boticul lui Jane March se regăseşte în toate travestiurile, interesul i s-a fleşcăit de tot... Lui Bruce Willis, rolul de eroto-psiho detectiv depresiv îi vine întocmai ca o mănuşă - de box, firească. (În unele momente, nici nu vorbeşte el, ci „Dylan“ din cunoscutul şi renumitul serial **Beverly Hills**!!) Să nu vă ducă gîndul şi la **Vertigo** căci atunci şi Hitchcock s-ar răsuci în mormînt... (**a.l.ş.**, pînă la jumătatea filmului; **Mihai Chirilov**, stoic, pînă la sfîrşit!)

Anotimpul cînd se rîde de curcani

Fata potrivită la locul potrivit

În sfîrşit, un film normal! Înţelegem prin această sintagmă - e drept, cam uzată - că nu va fi vorba despre Sex, crime, întoarceri în timp, Sex, criminali cretini, senatori care se află în două locuri deodată în timp ce aiurea se face Sex & se comit crime etc... Cele trei personaje principale din filmul de faţă au, dimpotrivă, un nemaipomenit impediment (locomotor): nu pot scăpa din Paradis! Iar morala ar fi (căci fără ea, ce s-ar face Hollywoodul?!): cînd dai de-atîta miere adunată-ntr-un singur loc, ce rost mai are să cauţi în altă parte? În plus mierea, cum se ştie, lipeşte: aici, ea lipeşte trei fraţi hoţi actuali în postura de cetăţeni-model virtuali, pe unul din ei de fata din Paradis“ (n-o cheamă Eva, ci Sarah: e mai bine să nu ieşim din Biblie), pe doi gangsteri periculoşi de mîna lungă a legii (poliţia-n acest film e cam scurtă la minte, dar totul e să-ţi regăseşti săniuţa...) şi pe mama celor trei fraţi, scăpată din ghearele lupilor, de iezii rătăcitori. Totul, în bună atmosferă de Crăciun americano-canadian, cu troiene şi poiene, cu budinci şi oameni buni, făcuţi să-ţi frîngă inima. Nu există aşa ceva!? Dar sîntem la Cinema doar! Iar, pentru cei care au văzut şi **Bacşişul de 2 milioane** cu acelaş Nicolas Cage, acest „bonus“ nu le va prisosi cu siguranţă - chit că N.C. (care-a jucat odinioară, ehehe ce vremuri, în Alen Parker, Ford Coppola şi David Lynch!!) e mai prost aici decît în rolul de poliţist-prost-de-bun; din fericire, toţi ceilalţi actori (în frunte cu de-nepovestitul Dana Carvey, jumate Stan-jumate desen animat!) sînt excelenţi în micul lor registru de cabotini simpatici. O comedioară ce şi-a greşit sezonul - sau nu: dacă-n Paradis e-ntotdeauna vreme bună, şi nici nu prea se rîde, aici, în schimb, **iarna** e anotimpul cînd se rîde de curcani!

Mitologii

Columbo poe(tele)matic

Sîmbătă seara, serialul **Columbo** a fost la un pas de ridicol comunicînd, totodată (şi probabil, fără s-o ştie), cu sublimul... Deja de mai multe episoade, telefilmul care transformase odinioară pe mulţi (pe mine, cel puţin) în maniaci ai micului ecran dădea semne de oboseală: structura repetitivă a „cazurilor“, efectele căutate (în dauna inteligenţei găsite!), lipsa de charismă a personajului principal (un Peter Falk bătrîn, cu repertoriul ştiut pe de rost), manierismele-i devenite insuportabile, toate indispuneau. **Columbo** se privea, patetic, ca un serial din preistoria televiziunii - lucrul cel mai puţin prost dintr-o săptămînă plină de lucruri proaste...

Şi a venit acest ultim episod (cel de sîmbăta trecută), ce părea să pună capacul, şi în care singura găselniţă deşteaptă era faptul că însuşi Columbo era luat peste picior. Tot filmul - pînă la un punct - putea fi „citit“ ca o parodie a întregului serial. Raţionamentele lui C. „luau apă“ într-o poveste în care datele cazului erau corecte iar concluzia, fundamental greşită: C. pornea, în felu-i cunoscut, la investigarea unei crime ce nici măcar nu avusese loc! Şi totuşi, anumite „detalii“ ar fi trebuit să dea de bănuit: pentru prima oară, nu vedeam efectiv săvîrşirea crimei; căutările se învîrteau în cerc în lipsa cadavrului; acţiunea se derula lent, însă ceva mai puţin lent ca de obicei... Căci, neexistînd cadavrul (= „corpul delict“), povestea era, de fapt, o demonstraţie teoretică a **columboismului** - şi, în acelaşi timp, un mesaj clar al limitelor sale, frizînd ridicolul.

Numai că finalul episodului a măturat toate rezervele, culminînd cu cîteva ultime minute de-a dreptul uluitoare: C. descoperă cadavrul femeii (pînă la urmă) ucise cu ajutorul unui mesaj telefonic transmis pagerului din brăţara purtată de ea! Nu mai contează, aici, exagerările, „inadvertenţele“ - ci vertijul pur provocat de-acest apel trimis **outre tombe**, latura poescă şi profund poetică a gestului în sine: precum lady Madeline din **Prăbuşirea Casei Usher** a lui Poe, cu „zgomotul sicriului şi scrîşnetul balamalelor de fier ale temniţei sale“, femeia din **Columbo** este dezvăluită de un set - minimal - de sunete; moartă, ea „trăieşte“ - încă o dată - prin acest ultim mesaj către pagerul său...

Motto-ul celebrei povestiri a lui Poe era: „Inima sa e o liră suspendată/ Cînd te-ai atins de ea răsună îndată“ - două versuri de Béranger; **Columbo** ni le-a reamintit, poate întîmplător, printr-un frison comparabil. (**a.l.ş.**)

Bonuri de lectură

Richard WAGNER

Popoare în derivă. Europa de Est la răscruce de epoci

Traducere de Mariana LĂZĂRESCU
Prefaţă de Gabriel ANDREESCU
Ed. Kriterion, 1994, 134 p.

Richard Wagner, poet şi autor de proză scurtă de expresie germană, este originar din România, a colaborat mai mulţi ani ca redactor cultural la **Karpaten Rundschau** din Braşov, a fost iniţiatorul, împreună cu William Totok şi Ernest Winger, al „Grupului de acţiune Banat", iar după desfiinţarea lui, în 1975, a continuat să sprijine rezistenţa tinerilor scriitori germani, pentru afirmarea culturii minorităţii germane din România. S-a stabilit în Germania, la Berlin, cu numai doi ani înainte de căderea sistemului comunist, care a atras după sine nenumăratele şi de multe ori imprevizibilele convulsii sociale, politice şi economice a căror experienţă o trăim din plin.

Popoare în derivă este o culegere de eseuri sau mai degrabă de note pe marginea situaţiei complexe din Estul Europei după 1989, situaţie pe atît de diferită acum, pe cît de nivelator a încercat să acţioneze sistemul comunist. Cartea a apărut în 1992 la Berlin şi prezintă marele avantaj de a reflecta atitudinea lucidă a unui scriitor familiarizat din interior cu politica partidului comunist, dar care, în acelaşi timp, prin hotărîrea de a emigra, a putut lua şi distanţa necesară alcătuirii unui discurs, fie el şi descriptiv, despre efectele ei. Pe de altă parte, ca exponent al unei minorităţi, Richard Wagner este în măsură să-şi exprime în cunoştinţă de cauză punctul de vedere în legătură cu una dintre cele mai delicate probleme ale Europei post-totalitare, aceea a minorităţilor naţionale. Aşa se explică poate că şi capitolele cele mai interesante ale volumului sînt cele referitoare la statul naţional, la tendinţele de exacerbare a naţionalismului care se manifestă violent în toate statele foste comuniste. „Europa Centrală, Balcanii şi Asia", „În capcana statului naţional" sau „Soarta minorităţilor" oferă o succintă trecere în revistă a evenimentelor care au dus la frecventa modificare a graniţelor statelor din Europa Centrală, concept care după părerea autorului include nu atît state naţionale, cît regiuni şi metropole culturale care ar trebui refăcute.

Deşi nu îşi propune o analiză a situaţiei actuale, ci mai mult o prezentare a unor stări de fapt, materializată însă poate de prea multe ori în lungi înlănţuiri de afirmaţii dintre care unele cer a fi lămurite, atunci cînd nu sînt simple clişee („Niciodată socialismul nu a fost în stare să-şi dezbată singur problemele"), sau în formulări radical-smplificatoare, sau foarte vagi („De aici deducem concluzia că toate confuziile actualei perioade de criză dau naştere la o substanţă periculoasă care ar putea să joace un anumit rol în ceea ce priveşte viitorul regiunii"), cartea lui Richard Wagner se parcurge cu un real interes şi are meritul de crea un orizont de aşteptare favorabil receptării unor astfel de studii care pînă acum fie că au lipsit sau au fost interzise, fie că au fost scrise fără o mulţumitoare cunoaştere a problemelor Estului.

Marina VAZACA

Irina MAVRODIN

Mîna care scrie. Spre o poietică a hazardului

Ed. Eminescu, 1994, 168 p., 1150 lei

Mîna care scrie. Spre o poietică a hazardului este al optulea eseu al Doamnei Profesoare Irina Mavrodin. Cifra în sine nu are altă semnificaţie decît aceea de a semnala existenţa, în cultura română contemporană, a unei opere prodigioase, aflate în plină desfăşurare. O operă care avansează, creşte simultan pe trei planuri: poezie, eseu, traducere. Bibliografia (selectivă!) a Irinei Mavrodin umple, **scrie** o pagină întreagă în cultura română. Asupra profilului cu totul aparte al acestei opere se cere meditat, căci el constituie un posibil model germinativ pentru cultura română. Este o operă care mizează în chip esenţial pe **timp**, pe creşterea organică, care nu se închide în determinările obstinat-înfumurate ale unui program iniţial, o operă care nu anexează domenii, ci le parcurge „la pas", care nu sare ci creşte, care „urcă muntele", nu-l survolează trimiţîndu-ne nouă, locuitori ai şesului, vederi ameţitoare ale piscurilor. O operă care nu trişează (căci, în mod esenţial, **joacă**), ce se închipuie pe sine asemeni unei serii de cuceriri solitare, ce nu se celebrează ca victorii, ca triumfuri ale unui titanism al eului. În vacarmul eroico-culturalo-mediatic (atît de explicabil!) al momentului, opera Irinei Mavrodin poate funcţiona ca un salvator antidot, ca o alternativă la poza culturală **hautaine**, la postura de **guru** ce nu încetează a se multiplica, începînd să atingă pînă şi vîrste cu totul fragede. Mizînd pe **timp**, pe **„darul hazardului"**, opera Irinei Mavrodin spulberă prejudecata fatalităţii, anulează privilegiul simbolic al împotrivirii, al încleştării cu finitudinea, detensionînd climatul, împăcîndu-ne cu obstacolele care se cer nu răpuse, ci **„integrate"**, înglobate în operă, instrumentalizate discret şi inteligent în loc să fie tematizate baritonal, făcute, deci, să lucreze în beneficiul operei, să contribuie la ea, să o **facă.** Inteligenţa discretă, practică, înţelepciunea unei astfel de situări **operative** în timp, care are în vedere cunoaşterea ca **intimitate** şi **contact**, şi nu ca luptă şi distanţare, se cere urgent subliniată, dat fiind că este mult mai productivă în ordinea spiritului decît norma grăbită, eroic-masculină, ce pare a se impune şi a începe să domine, simbolic, cultura română.

Apariţia **Mîinii care scrie** vine într-un moment în care reflecţia asupra literaturii părea a fi dispărut cu desăvîrşire dintre noi. Ea „dezgroapă securea" unei polemici de profunzime ce se cere relansată în spaţiul culturii autohtone, avînd în centru **modelele productive** cele mai fertile. Pur şi simplu, eseul de faţă ne readuce aminte de existenţa literaturii şi de eminenţa ei ca **domeniu strategic** de problematizare a umanului.

Conceptul principal la elaborarea căruia lucrează **Mîna care scrie** este acela de **„hazard integrat".** Prin intermediul lui, temporalitatea încetează a mai fi motorul principal al finitudinii, inamicul numărul unu al omului creator, devenind unealta lui supusă. Din acest punct de vedere, eseul de faţă poate fi citit ca un **manual** de vieţuire creatoare în timp, pe spezele timpului. Căci el concepe timpul ca **dar** ce trebuie recunoscut, sesizat, înglobat în operă. Timpul - soarta, aleatoriul, hazardul - nu poate fi „învins" decît prin timp, aliindu-ne timpul, împotrivindu-ne lui cu „armele" lui însuşi: „sub zodia hazardului, lucrurile doar există, sub cea a hazardului integrat [pus la lucru, acceptat, primit în operă, făcut element, motor al operei, „mediu extern" transformat în „mediu intern", cum ar spune Noica; n.m., B.G.] (printr-o operă umană, indiferent de natura ei) ele sunt" (p. 82). **Manualul** este, deci, unul de **strategie existenţial-creatoare**: cum să ne aşezăm în timp astfel ca acesta să înceteze a fi exclusiv distructiv. Opera începe şi sfîrşeşte graţie hazardului. Pentru ca timpul să devină **principiu poietic**, de facere a operei, el trebuie să înceteze a fi văzut sub specia adversităţii. Viitorul poate fi al operei înseşi, dacă aceasta ştie să profite de ceea ce viitorul îi aduce.

Filosofie a operei - adică filosofie pur şi simplu -, **Mîna care scrie** trebuie celebrată în primul rînd pentru meritul de a readuce într-o actualitate grăbită şi exclusivistă înţelepciunea eminamente practică, operaţională, a marilor scriitori europeni. Proust, Valéry, Eliot, Blanchot şi, la noi, poeţi precum Mircea Ivănescu ori Dan Laurenţiu pot constitui modele de trăire în timp pe cheltuiala timpului. Literatura nu este doar literatură. Mîna care a scris marile opere (la care noi ne raportăm, Sclavi ce se doresc Stăpîni, ca la **monumente**, voind noi înşine să producem, dintr-o dată, monumente, să devenim monumente) continuă să le scrie, continuă pur şi simplu să scrie. Emm. Lévinas îl elogia pe Heidegger pentru faptul de a fi retrezit **sensul verbal** al lui **être**, al fiinţei. Irina Mavrodin ar trebui elogiată pentru încercarea de a retrezi sensul verbal al **operei** care nu **e** decît în măsura în care **se face** (inteligent, modest, perspicace) neîncetat. Căci poate tocmai aceasta este misiunea momentului: retrezirea la viaţă a verbelor din substantificarea generalizată, din entropica „monumentalizare" a vieţii. Ramurile din care sîntem împletiţi continuă să crească. În mortarul zidirilor noastre, apa curge mai departe.

Bogdan GHIU

Cronica literară de tranziţie

P.D. şi G.P. fac „PIPI ÎN SUS" sau Dialectica receptării

Voiam să comentez scrisorile lui Eugen Ionesco către Tudor Vianu din volumul apărut la Minerva, dar atenţia mi-a fost deturnată de apariţia unei cărţi scandaloase: **PACTUL CU DIAVOLUL - Şase zile cu Petru Dumitriu** de George Pruteanu*. Voi expune lapidar motivele indignării mele, dublate uneori în paranteză de obiecţiile lui Ruggero Epuenta şi ale lui Petru Eugen Gora.

1) Încă de la primele pagini, cititorul este invitat să se instaleze într-o atmosferă de orori goliardice: în prefaţă, G.P. îşi povesteşte beţiile cu P.D., iar pe cea dintîi filă a cărţii propriu-zise, P.D. ne anunţă că d-sa făcea **„pipi în sus"** (p. 15)...

2) Leit-motivul cărţii este pactul cu diavolul, adică convertirea mincinoasă a scriitorului la doctrina comunistă. Întrebat de ce a făcut-o, P.D. are tupeul de a minţi larmoaiant: **„de foame"** (p. 26), **„crăpam pur şi simplu de foame"** (p. 22), dar, precaut, adaugă şi un rezon melodramatic: **„voiam să-l scot din închisoare pe taică-meu"** (p. 20).

3) În pp. 35-38, P.D. neagă cu înverşunare că Henriette Yvonne Stahl i-ar fi scris mult din **Cronica de familie**, deşi toată lumea ştie că aşa stau lucrurile.

4) Cu perversitate, G.P. îi cîntă în strună: născoceşte o pompoasă polaritate **„Bruno-Galilei"** (recte: martiriu sau compromis) şi-l introduce pe profitorul P.D. în clasa Galilei, conferind astfel oportunismului o hlamidă de grandilocvenţă.

5) Cu cinismul celor mari şi tari, P.D. admite că **„a dat iama prin banii comuniştilor"** (p. 40), replicînd palid că doar i-a luat, **„nu i-a furat"** şi adăugînd nepăsător că **„n-aveau decît să-mi ceară banii îndărăt"**. Laurenţiu Ulici sau dl. Maior ar trebui să declanşeze procedura de recuperare a fondurilor deturnate de P.D.

6) La p. 51, P.D. recunoaşte că a scris **Drum fără pulbere**, unde lăuda Canalul, din proprie iniţiativă: **„Dumitriu făcea zel"**. Cerîndu-i-se să demaşte un autor moral, el dă vina pe partidul comunist, deşi nici nu era membru al acestei formaţiuni politice.

7) În schimb, P.D. a ascultat de alte comenzi: l-a înjurat la ordin pe Arghezi (p. 59). (**Şi Arghezi l-a înjurat la ordin pe el, p. 59;** notă Ruggero Epuenta). (**Ei, şi? Asta e o scuză?**; notă Petru Eugen Gora).

8) Rînjind sardonico-melancolic, P.D. ne istoriseşte cum - în timp ce ţara gemea - chefuia el la **Athénée Palace unde mult ne place,** cu alde P. Georgescu, M. Petroveanu, Ov.S. Croh, A.E. Baconsky şi alţi corifei ai proletcultului (p. 67). De acolo, îmbrăcat în costume de stofă „din pachet" (p. 64; E. Barbu l-a demascat la timp), se ducea... unde? credeţi cumva că în fabrici şi g.a.c.-uri ca să se documenteze? aş!, se ducea la Ion Gh.-Maurer ca să joace împreună tenis (p. 66).

9) Şi G.P. şi P.D. sînt duplicitari, scuipînd şi lingînd succesiv. G.P., care susţine că adevărul nu există (p. 199), ba-l panegirează, ba-l porcăieşte pe interlocutorul său. P.D., deşi declară că era **„amic"** cu Eug. Barbu, face grimase batjocoritoare: **„«Şoseaua Nordului», puah! Iar după Revoluţie, şi mai rău! E trist să mori aşa"** (p. 69). Strîmbătorul din nas de la Metz are în schimb inocenţa de a dezvălui că nu a citit nici **Bietul Ioanide**, nici **Scrinul negru**, fiindcă lui nu-i plăcea literatura care se făcea atunci (p. 191). (**Punea însă în circulaţie, citîndu-le în** Noi şi **neobarbarii, pasaje masive din literatura şi filosofia occidentale;** n. R.E.). (**Da, dar le beştelea, „pe linie"**; n. P.E.G.). (**Era singura modalitate permisă, interzisă, după un timp, şi ea**; n. R.E.).

10) De-a dreptul enervantă e neobrăzarea scriitorului de a se lăuda cu scoaterea ilegală din ţară, cu ocazia fugii, a unei mari cantităţi de aur, **„două sute de cocoşei"**, (p. 77). Şi aceştia ar trebui redobîndiţi. Probabil de aceea se teme împricinatul să revină în ţară (p. 137).

11) Îngîmfat că a scris şi el două cărţi mari (**Cronica...** şi **Icognito**), plus încă vreo două duzini în străinătate, care n-au avut succes (**Totuşi au apărut şi în *Livre de poche***; n. R.E.), P.D. e supărat pe Occident ca văcarul pe sat, acuzîndu-l că e orb, vulgar, în criză de valori, bolnav, tîmpit. Partenerul său de tacla are grijă, în compensaţie, să-l ridice în slăvi pe bietul Occident. (**Dar lui P.D. nu i-a plăcut nici comunismul: l-a părăsit abandonînd mari avantaje**; n. R.E.). (**Spera să cîştige bani în Vest!**; n. P.E.G.).

12) Exilul românesc e făcut terci: Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Cioran, Eug. Ionescu: **„nimic-nimic-nimic!"** (p. 113).

13) Schizoid, cum se recunoaşte, P.D. îi spurcă şi pe români: **„au tendinţa spre blegeală"** (p. 140) şi interlocutorul acceptă, dar devine mai atent la chestiunea lui **â** din **a**, unde se ceartă cu romancierul ca la uşa cortului.

14) Scandalul atinge cote insuportabile în paginile (157-175) în care cei doi deapănă, chicotind lubric, aventurile erotice ale faimosului **dandy** al anilor '50. Se merge pînă acolo încît se întredeschide hubloul prin care se văd orgiile: **„era loc pentru trei în acel pat"** (p. 165). De altminteri, şi acum scriitorul trăieşte în păcat, necăsătorit, cu o femeie mai tînără cu douăzeci de ani decît el. Pornografia culminează cu pretenţii doctrinare, emiţîndu-se ideea unei legături între concupiscenţă şi transcendenţă, deci, pîn'la urmă, între, vai, clitoris şi metafizică: **„sexualitatea e un mare dar al Dumnezeirii"** (p. 171).

15) De aici pînă la sacrilegiul maxim mai era doar un pas, care se face: P.D. propune hăcuirea trupului ţării, nu în două, ca al Cumplitului Viteaz, ci în cinci! 5 **„landuri"**, 5 **„Ţări"**, fiecare cu Parlamentul ei (p. 146). Asta s-ar numi **„federalizare"** şi ne-ar aduce bine. (**Da, dar conlocutorul îl combate**; n. R.E.) (**Infamia nici nu trebuia publicată!**; n. P.E.G.). Cum să gîndească altfel, dacă mama sa a fost unguroaică (p. 161)?

George PRUTEANU
în colab. cu Ruggero Epuenta
şi Petru Eugen Gora

*) Ed. Albatros şi Universal Dalsi, 1995, 224 p., 3570 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Georges BATAILLE

Tutunul

Scăderea generală a risipei (în societatea modernă, capitalistă, caracterizată de „avariţie“ şi preocupată să acumuleze şi să producă tot mai multe bunuri; n.m. B.G.) nu este foarte sigură. În contra acestei tendinţe poate fi citat, de exemplu, consumul prodigios de tutun. Folosirea tutunului este deconcertantă. Este atît de răspîndită, partea pe care ea o ocupă este atît de importantă în echilibrul vital, încît, chiar şi în perioade dificile, ea face obiectul unor preocupări dintre cele mai serioase. Prerogativele ei sînt analoge acelora ale cheltuielilor „utile“.

Nu există risipă mai banală şi mai intim legată de scurgerea timpului decît fumatul. Pînă şi cei mai sărmani fumează (valoarea tutunului fiind, totuşi, în clipa în care scriu, considerabilă, nenumăraţi fumători ar putea să-şi întrebuinţeze raţiile de tutun schimbîndu-le pe alimentele care le lipsesc). Dintre toate cheltuielile de lux, cele relative la tutun sînt singurele accesibile oricărei pungi. Într-un anumit sens, tabagia generală nu este cu nimic mai puţin colectivă decît sărbătoarea, în general. De care, totuşi, se deosebeşte. Sărbătoarea este în mod egal a tuturor, în vreme ce tutunul este inegal repartizat între bogaţi şi săraci (nu există, însă, decît foarte puţini fumători care să nu se simtă frustraţi, numai anumiţi privilegiaţi putînd fuma cît vor). Pe de altă parte, spre deosebire de sărbători, limitate la un timp dat, tutunul poate fi fumat la orice oră din zi şi din noapte, cît e ziua de lungă. Această împrăştiere retrage tabagiei universale posibilitatea de a avea un sens. Nu există ocupaţie mai insesizabilă decît fumatul. Sărbătorile fumatului subtilizează conştiinţa faptului că el reprezintă o sărbătoare. Există, cu toate acestea, în fumat o vrajă ascunsă: cel ce fumează se află în acord cu lucrurile (lucruri cum ar fi cerul, un nor, lumina). Contează prea puţin ca un fumător să ştie că fumatul îl eliberează o clipă de nevoia de a acţiona. Fumînd, el trăieşte (chiar şi atunci cînd continuă să fie ocupat). Fumul ieşind alene din gură redă vieţii libertatea şi nonşalanţa norilor.

(Din **Limita utilului**, versiune abandonată a **Părţii blestemate**)

Traducere de Bogdan GHIU

Despre afrodionisie

Cînd Hermogenes cel prea puţin suspect de inteligenţă, interlocutorul care îndură cu resemnare fatalitatea unui nume ironic („cel născut din Hermes“), îl întreabă pe Socrate care este originea numelor „Dionysos“ şi „Afrodita“, reproduce, oare, un loc comun al doxei („vinul are virtuţi afrodisiace“) sau întinde **eiron**-ului cursa perfidă a sintagmei în care numele divine sînt asociate de virtutea coalescentă a primei părţi a numelui masculin (**dio**-), anagramată în cel feminin (-**odi**-)? Echivocă virtute. Paradoxală coalescenţă, fie că **dio**- reprezintă genitivul substantivului „cer“ în limbă tracă, după cum susţine Chantraine („narcisismul cosmic“ al cerului şi mării), fie că aminteşte, tot anagramatic, atributul Dithyrambos, conferit de Zeus prunculuí născut, înainte de soroc, de către Selene, străfulgerată de epifania amantului său divin: „Zeus, tatăl tău zămislitorul,/închizîndu-şi-l în coapsă,/ l-a răpit din vîlvătaia/ focului fără de moarte/ şi-a strigat: „Hai, Dithyrambos,/ fătul meu de două porţi,/ ca-ntr-un pîntec de femeie,/ intră-n coapsa-mi bărbătească/ şi-am să fac, o, Dionysos,/ Theba să cunoască mîndrul/ nume al lui Dithyrambos!“ (Euripide - **Bachantele**, trad. de Al. Pop)

Dithyros - „cel cu două porţi“ (**di-o**). Hermeneutica socratică pare constrînsă nu doar să traverseze defileul celor două nume dar să se piardă în labirintul ţesut de jocul anagramatic al semnificanţilor în derivă (**dio**-, -**odi**-, **di-o**-). Ceea ce părea a se oferi, calm, „ex-plicaţiei“ ca un singur „pliu“ (**diploma**) este prins în vîltoarea accelerată a „aporiei“.

Nu ştiu dacă Socrate, **eiron**-ul convins de inadecvaţia numelui lui Hermogenes, a perceput ironia dilemei de mai sus (fie că - fie că). Noi nu-i putem scăpa. Dacă Hermogenes a formulat întrebarea („Dar despre Dionysos şi Afrodita?“, **Cratylos**, 4066) ca „pliu“ ironic, el îşi merită din plin numele pe care îl poartă, cu riscul de a infirma teza pe care o susţine în disputa cu Cratylos, potrivit căreia „numele“ sînt stabilite prin convenţie, nu prin adecvaţie la natura referenţilor lor. Dacă în intenţia lui Hermogenes întrebarea nu este ironică, ea devine exemplară atît pentru felul în care cumintenia ei reproduce, involuntar, zeflemeaua doxastică („pînă şi copii ştiu că vinul este afrodisiac“) cît, mai ales, pentru „nepătrunsul cărărilor“ pe care în lumea muritorilor se vădeşte ironia zeilor. Nu o dată, aceasta vorbeşte, antifrastic, prin gura neştiutorului.

În ciuda solidarităţii mitice şi anagramatice a numelor divine, sintagma lor se resfiră în numeroase opoziţii pe care nivelul frastic pare să le fixeze în autonomii rigide, în timp ce fluxul antifrastic le atrage într-un circuit de conversiune reciprocă, ludic şi, în aparenţă, plin de „haz“.

Ca şi cum nu ar sesiza ironia demotică a asocierii numelor „Dionysos“ şi „Afrodita“, dar resimţind, parcă, oroarea sacră indusă de analiza etimologică a numelui divin (400 d - 401 a, 407 b) - „dezmembrare“ (**sparagmos**) simbolică a trupului de logos al zeului - Socrate se retrage, precaut, într-o dicotomie cu funcţie apotropaică în care jocul ironic încremeneşte în rigiditatea antinomiei. Ironia nu mai este un „pliu“ de sine stătător, subtilă cursă a logosului care semnifică exact contrariul a ceea ce părea să enunţe; ea devine, acum, latură a unghiului unui „pliu“, faţă lăuntrică a unei „cute“, inflexiune spre inversul său a unui „fald“. „Greu lucru mă întrebi, fiu al lui Hipponicos. Căci există un fel deopotrivă scris şi ironic în care a fost dat numele acestor zei. Despre cel serios, întreabă-i pe alţii. Cît despre cel ironic, nimic nu împiedică să o spun, de vreme ce şi zeilor le place să facă haz“ (**Cratylos**, 406-b-c). Numele „serios“ al zeului concentrează esenţa lui „numinoasă“, fără a fi, prin aceasta, cu adevărat „de nerostit“ (**arreton**), de vreme ce poate da naştere „dialogului“ („întreabă-i pe alţii“), adică poate parcurge (**dia**-) spaţiul ce separă şi asociază interlocutorii. Cît despre hermeneutica numelui „ironic“, ea reprezintă o invitaţie ludică a jocului divin; „daimonul“ lăuntric al lui Socrate, întotdeauna prohibitiv, nicicînd prescriptiv, nu-l „împiedică“ să o întreprindă, ca şi cum, în mod paradoxal, ar fi cu putinţă un „sparagmos“ vesel, o sfîrtecare plină de „haz“ a numelui exoteric al zeului. Ca şi cum „hazul“ zeilor nu ar însemna un paroxism al ororii. În realitate, antinomia (serios-ironic) este ironică pentru că ironia nu poate fi termen al nici unei opoziţii, pentru că mimează, în mod ludic, momentul dialectic al „seriozităţii“ şi exclude eşecul jocului în rigiditatea opoziţiei. Părînd că scurtcircuitează enunţul, ironia absolvă semioza de disfuncţii fatale. Astfel se face că numele „serios“ al zeilor nu este eludat şi că nu „alţii“, ci însuşi Socrate, simulînd „hazul“ divin, dezvăluie oroarea disimulată în „gluma“ olimpienilor. „**Dionysos** ar fi **cel care dă vinul/ ho didous ton oinon**), iar **Didoynisos** a fost numit în glumă. Şi vinul (**oinos**) chiar, întrucît îi face pe cei mai mulţi dintre băutori să creadă că au minte atunci cînd nu au, ar putea fi numit pe bună dreptate **oionous** (**oinos**-vin/ **nous** - raţiune)“. În mod inevitabil, asemeni „benzii lui Moëbius“, ironia divină este unică, adică dublă. Vinul reprezintă un dar al cărui maleficiu intrinsec este potenţat la maximum de provenienţa sa şi de modul parodic al ofrandei făcute de un zeu muritorilor. Esenţa funestă a darului ar face din vin un adevărat **pharmakon**, „non-substanţial“ în ciuda aparenţei lui empirice şi „indecidabil“, adică, în egală măsură, benefic şi nociv, dacă „zeul“ nu ar fi captat suspensia lui (**şi-şi/ nici-nici**) în structura antifrastică a jocului ironic. Astfel captiv în contextul pragmatic, vinul nu devine o substanţă psihotropă oarecare, un halucinogen mîngîietor şi inocent ci, făgăduind ceea ce deja a luat, întreţine cea mai stranie iluzie, cea mai perversă frustrare şi cea mai inconsolabilă decepţie. Vinul este un **pharmakon** eşuat în ironie.

„Cît despre **Afrodita**, nu merită să fie contrazis Hesiod ci îi putem consimţi, atunci cînd o numeşte aşa datorită faptului că s-a născut din **spumă** (**aphrou**)“ (406 de trad. de Simina Noica).

Caracterul orgiastic al misterului dionisiac (inaccesibil bărbaţilor) ilustrează conversiunea reciprocă a celor două fluide sacre. Excluderea femeilor din „symposion“ („întrunire de băutori“) nu o infirmă, căci simetria riguroasă a segregaţiei este ludic suspendată de strategiile ironice de intruziune ale celor excluşi: **phalos**-ul purtat de matroane în timpul dionisiilor; travestiul infamant prin care, halucinat, regele Penteu devine o bachantă sfîşiată, în extaz, de propria sa mamă; irumpţia în sala „banchetului“ a lui Alcibiade, „cu un fel de cunună stufoasă de frunze de iederă şi de viorele pe cap şi cu un foarte mare număr de bentiţe“ (**Symposion**, 212 c-e), menad „beat criţă“ care va rosti eulogia lui Socrate (**in vino veritas**); şi, cea mai stranie intruziune, preoteasa Diotima, străina din Mantineea, ectoplasmă ce capătă consistenţă prin discursul lui Socrate care îi expune ideile într-o tulburătoare halucinaţie de identificare cu ea (201 d-e).

Instituirea tainei Sfintei Euharistii şi distincţia Sf. Ioan Gură de Aur între „beţia“ trupească şi cea spirituală nu suprimă complicitatea „vinului“ şi „spumei“ afrodisiace. Ultimul părinte al bisericii apusene, Isidor din Sevilla (570-636) mai asocia, în **Etimologii**, printr-o paronomază revelatorie, **vinum** cu **venenum**, iar prin amfibologia acestuia (**bonum sive malum**), cu întreaga paradigmă funestă patronată de **Venus**. În straniul palimpsest intitulat **In vino veritas**, primul text din **Etape pe drumul vieţii** (1845), Sören Kirkegaard evocă atmosfera „sympozionului“ platonic şi jovialitatea sumbră din Don Giovanni de Mozart, **dramma giocoso** pe care nu o absolvă „bucuria înspumată a şampaniei“ în banchetul esteţilor reuniţi „o singură dată“ pentru a celebra rodnica nedumerire a lui Hermogenes: „Cu această cupă a cărei mireasmă îmi îmbată simţurile, şi a cărei arzătoare răcoare îmi înflăcărează sîngele, vă salut, dragi tovarăşi de orgie...“

Între estetul kirkegaardian şi Hermogenes, „filozofii hermetici“, alchimiştii, patronaţi de „tatăl“ improbabil al discipolului lui Socrate, au captat mirajul palingenezei în protocolul auster al „nunţii spagirice“. Elixirul vieţii veşnice se numea **vinum ardens**. „Şampania“ este simulacrul lui ironic.

Cornel Mihai IONESCU

Wein, Weib u.s.w.

Cele mai bune trei lucruri din lume, afirma un witz care astăzi poate fi luat drept nou, sînt un whisky înainte şi o ţigară după. Lucrul nenumit apare ca un efort depus între momentul încordării mobilizatoare şi cel al relaxării binemeritate. Băutura este combustibil, femeia, încercare de biruit, ţigara abia apare ca răsplată, plăcere pură, răsfăţ în gratuitate.

Înainte de modernism, nu era aşa. Beţia, femeia chemau după ele cîntecul, acel Gesang din belepocă (cea veritabilă), cînd plăcerile exaltau fără să istovească, iar desfrîul era vesel şi zglobiu. În acele vremuri, cînd se fuma puţin, dar se cînta din tot suflul, lumea găsea în băutură şi femei o sursă de energie care să alimenteze efortul zilnic al muncii disciplinate. Munca era atunci mai plictisitoare decît acum, funcţionarul copia acte la nesfîrşit, muncitorul era specializat în operaţii repetabile, lumea părea că se oprise într-un moment de stabilitate. Din monotonia zilnică, bărbatul evada în plăcerile oferite de W.u.W., de la care revenea energizat, echilibrat, fredonînd încă valsul decuseară. Desfrîul însuşi era echilibrat, căci se rezema pe cei doi dubluve, aflaţi în subtilă concordia discors. Ştiut este că băutura stimulează apropierile doar în cantităţi moderate, altfel exacerbează dorinţa dincolo de, vai, limitele putinţei iar, invers, aplecarea spre repetate dovezi de tandreţe reduce drastic apetitul pentru alcool. Înţeleaptă separare a viciilor care se echilibrează reciproc, fiecare împiedicîndu-l pe celălalt să o ia razna, asemenea puterilor în stat care-şi pun stavilă una alteia după principiul lui Montesquieu.

De stricarea acestui miraculos echilibru nu este nimic mai de blamat decît tutunul, viciul prin excelenţă. Omul poate avea darul băuturii sau aplecare spre femei, în ceea ce priveşte fumatul, nu are decît viciul acestuia. Băutura şi femeile nu devin decît în rare cazuri (dipsomanie, satiriazis) vicii, deoarece natura pune excesului stavila firească a saţietăţii, salvînd astfel, in extremis, situaţia cînd o plăcere devine neputincioasă să te sustragă obsesiei celeilalte. O ţigară cheamă însă altă ţigară într-o succesiune absurdă, plăcerea e mereu reînnoită, iar satisfacţia de neatins. Nimic nu e mai ademenitor decît o relaxare fără limită, de aceea în loc să jubileze în cîntec, omul modern se refugiază în spatele perdelei de fum.

Tutunul este refugiul relaxant din excitaţia băuturii şi din terenul minat al înfruntării erotice. În vremea cînd în filme se fuma intens, Bette Davis refuza ispita apropierii prin sugestia de a aprinde o ţigară (over it), iar partenerul ei, Claude Rains, cu o privire grea de sens aprindea în acelaşi timp două, oferindu-i una ca surogat de intimitate.

Băutura dispune la convivialitate, erotismul este legătură interumană (nu neapărat în doi: se mergea, nu-i aşa? „la femei“) în timp ce fumatul îndeamnă la reflecţie solitară. Chiar dacă actul aprinderii ţigării se desfăşoară în cadru social, fumătorul se învăluie în fum creîndu-şi un spaţiu în care se simte apărat.

Neglijînd femeile şi chiar băutura, obturînd cu fum canalele de comunicare cu lumea, fumătorul se privează de energiile care i-ar putea regenera forţa de muncă, devenind astfel suspect pentru Putere ca element nefiabil în armătura socială. De aceea, campania de eradicare a fumatului înaintează vertiginos de la Vest spre Est, în dorinţa de a stîrpi tot ceea ce nu este manipulabil în sens productiv şi, prin urmare, nu este politic corect.

Fumătorii sînt admonestaţi, izolaţi şi eliminaţi, trecuţi în şomaj cu prioritate, ultimă minoritate oprimată după emanciparea tuturor celorlalte. Fie ca renunţarea la ţigări, la care ne obligă pe unii sărăcia, pe alţii conformismul, să ne readucă pe buze cîntecul care legăna paşii străbunicilor noştri în ritmul de trei pătrimi al lui Wein und Weib.

Adrian MIHALACHE

Tata ştie mai bine!

• Cruciada progresiştilor împotriva femeilor şi alcoolului • Datele de pe teren şi ideologia • O victorie cît o înfrîngere

În Statele Unite, dezvoltarea urbană a creat, la sfîrşitul secolului trecut şi începutul acestuia, asemenea probleme sociale şi morale, încît pentru rezolvarea lor a apărut un al treilea partid, fenomen atît de impropriu politicii americane. Partidul progresist a fost întemeiat de Theodore Roosevelt în 1912, cînd acesta i-a părăsit pe Republicani cu dorinţa de a-şi alcătui o echipă care să obţină consensul naţional în privinţa unor reforme pe care le considera absolut necesare.

Istoricul Paul Boyer îi consideră pe Progresişti drept nişte moralişti, „cu o infinită capacitate de indignare". Ei au luptat pentru locuinţe mai bune, pentru parcuri şi locuri de joacă, pentru perfecţionarea şcolilor. Indignarea lor se sprijinea pe rapoartele experţilor, „pe datele obiective ale ştiinţei", cum spuneau ei, şi doreau să impună reformele care decurgeau, chiar şi într-o manieră coercitivă: oamenii trebuie forţaţi să renunţe la păcat, iar liderii progresişti ştiau precis cum poate fi eradicat răul. Era o atitudine cu implicaţii importante pentru instituţiile democratice: este oare corect ca oamenii să fie obligaţi să se comporte aşa cum experţii consideră că e corect? Folosind puterea statului ei doreau să impună consensul clasei mijlocii: părinţii ştiu mai bine ce le este permis „copiilor" şi ce nu.

Pe 25 iunie 1910, preşedintele William Howard Taft a semnat legea propusă de congresmanul de Illinois, James Mann prin care transportul femeilor peste linia de graniţă „în scopuri imorale" era declarat delict federal. Se dădea astfel o lovitură de moarte prostituţiei, bordelurilor, îngrozitoarei „sclavii albe".

După şapte ani, pe 22 decembrie 1917, în timpul primului război mondial, Congresul a supus aprobării statelor un amendament constituţional care interzicea fabricarea, vînzarea şi importul oricărui fel de alcool în Statele Unite. În ianuarie 1919, 36 de state ratificaseră amendamentul şi, după un an, prohibiţia a devenit lege. Aceste două măsuri au fost cele mai importante realizări ale cruciadei progresiştilor împotriva alcoolului şi prostituţiei. Bordelul şi cîrciuma erau percepute ca bastioane ale viciului urban. Atîta timp cît existau, visul unei existenţe morale nu se putea realiza; dacă vor fi lecuite, oraşul va deveni o realitate omogenă, purificată.

Obsesia expertizei tehnice a modificat şi vocabularul: „puritatea socială" a devenit „igienă socială" şi analogiile medicale tindeau să înlocuiască soluţiile: „Răul moral dintr-o comunitate nu rămîne doar în mediile care-l produc... el nu pătrunde doar în casele săracilor, ci lasă dîre de durere şi disperare în cele mai bine păzite reşedinţe. Pentru societate, cîrciuma (saloon) este o băltoacă din care se răspîndeşte febra tifoidă... e un roi de ţînţari ucigaşi, o gaură din care ies şobolanii purtători de ciumă" - scria Newton M. Hall, un adept al prohibiţiei din statul Massachusetts. Logica analogiei continua: „dacă nu se consumă apă impură, epidemia de tifoidă dispare". Dacă se desfiinţează cîrciuma, epidemia decăderii morale urbane va fi stopată.

Terminologia medicală avea mai mult decît o valoare retorică: cercetările legate de bolile venerice au pus în evidenţă modalităţile de contaminare şi faptul că maladiile sînt determinate de promiscuitatea sexuală. Progresiştii îşi exprimau satisfacţia că viciul este pedepsit pe lumea aceasta.

Însă căutarea legitimităţii ştiinţifice pentru controlul moral al oraşelor a avut un efect secundar nu lipsit de importanţă: acumularea datelor statistice şi a rapoartelor concrete a permis şi cercetarea unor feţe ale fenomenelor pînă atunci obscure. În miile de pagini ale rapoartelor comisiilor care se ocupau cu eradicarea viciilor se găsesc informaţii preţioase care contrazic uneori certitudinile morale ale comanditarilor. Chiar William T. Stead, un gazetar de primă mînă şi un luptător înflăcărat împotriva viciului, a oferit mărturii care nuanţează stereotipul imaginilor despre bordel ca lăcaş al senzualităţii dezlănţuite. „Regulamentul este afişat în fiecare cameră - scria el despre un bordel din Chicago - şi regulile care stabilesc amenzi şi sancţiuni sînt la fel de stricte ca şi cele dintr-o Şcoală de duminică".

Asemenea observaţii, implicînd sugestia că prostituţia organizată poate funcţiona ca o forţă socială conservatoare şi stabilizatoare, apar destul de frecvent în rapoartele de la începutul secolului. George Kmeland observa că la New-York multe patroane de bordel au nu doar un bun simţ al afacerilor ci şi multă pătrundere psihologică, fiind capabile să dea dovadă de căldură umană: „Nu e neobişnuit ca atît fetele, cît şi clienţii să-i spună mamă. Oricît ar părea de ciudat, unii bărbaţi se căsătoresc cu aceste femei şi ele devin soţii foarte bune". Şi iată ce observă despre clienţi: „Un grup numeros şi patetic este alcătuit din tineri care trăiesc singuri în cartiere oribile şi compania prostituatelor profesioniste le permite să evadeze pentru o noapte din monotonia vieţii. Asemenea oameni sînt cu miile la New-York. Nu au un cămin în care să le facă plăcere să rămînă; nu au legături familiale. Camerele în care locuiesc sînt făcute doar pentru a dormi; nu au prieteni. Pot fi văzuţi în fiecare seară pe stradă. Privesc gloata care se agită. În cele din urmă se amestecă cu ea - nu mai sînt tăcuţi şi singuri".

În aceleaşi rapoarte pot fi găsite şi motivaţiile prostituatelor, care merg dincolo de setul obişnuit: alcoolul, traiul în cocioabe, seducerea timpurie, abandonul familial; multe „femei căzute", tinere sau mai în vîrstă, sînt foarte mulţumite de viaţa pe care o duc, ele consideră că îndeplinesc o funcţiune socială utilă, că sînt răsplătite pe măsură, nu regretă nimic şi nu doresc nici o reformă. Motivele pentru care practică cea mai veche meserie din lume sînt variate, personale şi imprevizibile. Uneori motivul este economic, se cîştigă bine; alteori e o combinaţie mai complexă de factori: atracţia oraşului, dar şi nevoia asumării unui rol care să le scutească de plictiseală şi de „situaţiile intolerabile" la care sînt supuse soţiile.

În retorica progresiştilor prostituţia este identificată cu „sclavia albă", în perspectiva unora dintre femei decizia era o manifestare de independenţă.

După cum se vede, ştiinţa oferea date care puteau sprijini ambele atitudini: şi pe cea care insista asupra nevoilor, omiţînd drepturile, şi pe cea care susţinea dreptul individului de a decide singur dacă să fie virtuos sau păcătos. În perspectiva timpului, victoria progresiştilor în impunerea unor legi atît de severe a fost un fiasco: n-au desfiinţat nici unul din viciile împotriva cărora au luptat. În cei 13 ani cît a funcţionat legea federală care interzicea consumul de alcool, în Statele Unite s-a organizat Mafia, iniţial o reţea pentru fabricarea şi comercializarea ilegală a băuturilor alcoolice. „Singurul lucru bun care se poate spune despre legea prohibiţiei este că ea a fost abolită" - scrie Alistair Cooke, în cartea sa despre America.

Dar tentaţia marilor cruciade morale n-a dispărut: „atît republicanii, cît şi democraţii încearcă să răspundă printr-un sistem de legi gravelor probleme cu care se confruntă societatea. Statul-providenţă, elaborat de democraţi în anii '60, este considerat de republicani ca inadecvat scopurilor: a oferi ajutoare sociale tinerelor femei care au copii, dar n-au serviciu şi n-au soţ nu înseamnă decît o încurajare a imoralităţii; „visul american" pîndeşte dincolo de aspectele politice concrete - asigurările sociale sau comportamentul masculin suspect al preşedintelui Clinton. Libertatea individului şi aspiraţia spre fericire a fiecăruia intră în conflict cu tendinţa colectivităţii de a impune anumite standarde morale. Nu este o problemă inventată de dragul campaniilor electorale, ci un conflict care se exprimă la nivelul societăţii civile şi campania împotriva fumatului nu este decît un exemplu a ceea ce poate deveni represiune asumată de o societate liberă în scopul înalt al ocrotirii sănătăţii.

Etica lui „Ajută-te singur" intră în conflict cu preceptul „Tata ştie mai bine". Alcoolul, tutunul, femeile nu sînt considerate plăceri - licite sau nu - ci terenuri de bătălie în care morala colectivă impune comportamente individuale. Pe acest teren nimic nu e mai periculos decît o victorie aparent definitivă cum a fost legea prohibiţiei.

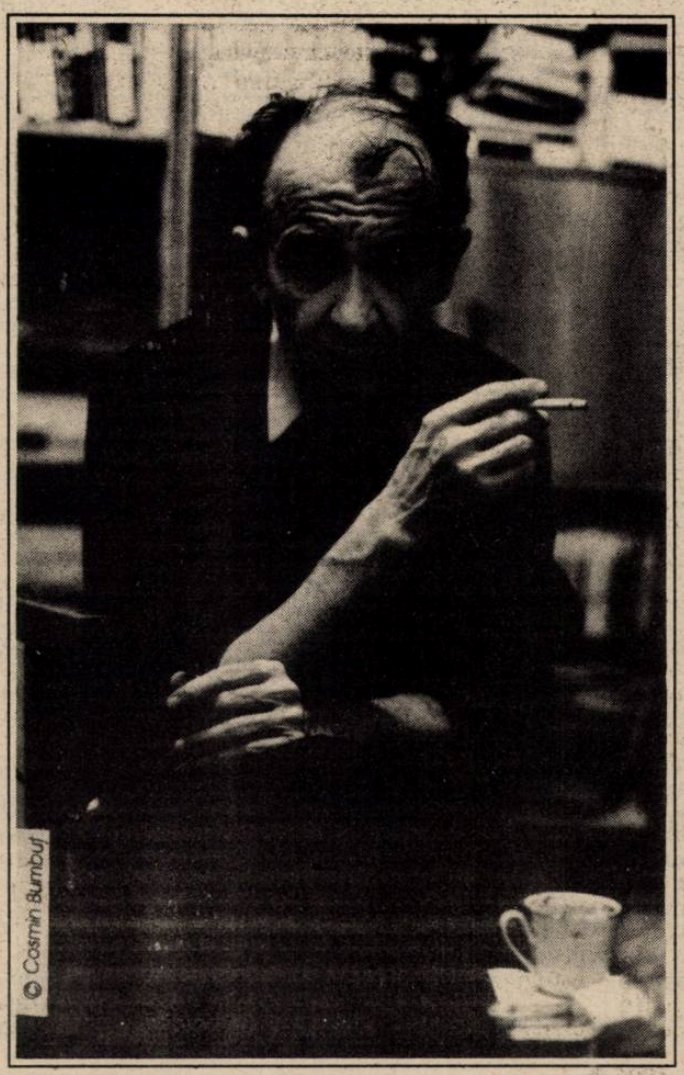

Biologia plăcerii

- interviu cu psihologul Jean-Didier VINCENT -

Cu toţii ne drogăm?

Pentru un psiholog care, cînd observă comportamentul animal, n-are treabă cu noţiunile de bine şi rău, nu există decît o singură certitudine: omul e născut pentru plăcere. Plăcerea este o necesitate fundamentală a animalului evoluat. Importanţa plăcerii creşte odată cu nivelul evoluţiei speciei căreia îi aparţine. La fel şi opţiunile posibile, diversitatea plăcerilor disponibile. Dacă luaţi un şoarece de 300 de grame, el nu se va îngrăşa nici cu un gram dacă i se oferă o hrană monotonă, mereu aceeaşi. Dacă îi propuneţi un „régime cafeteria" - să-şi aleagă ce vrea dintr-o mare varietate de alimente - va deveni în curînd obez.

De la animalul superior la om, căile de acces spre plăcere s-au multiplicat. În special în ţările dezvoltate omul beneficiază de opţiuni practic nelimitate în ceea ce priveşte mijloacele de a-şi produce plăcerea, incluzînd şi „plăcerea de a face binele". Dar, oricare ar fi obiectele plăcerii pentru care s-a optat, creierul optimizează în permanenţă comportarea noastră pentru a ne permite să obţinem maximum de plăcere. Dacă, de exemplu, pentru a mînca o prăjitură trebuie trecut cu picioarele goale printr-o băltoacă cu apă rece ca gheaţa, creierul va calcula traseul cel mai scurt. Va efectua o adevărată sumă algebrică pentru a minimaliza contactul dezagreabil cu apa rece, în funcţie de intensitatea dorinţei de a mînca prăjitura. Fiecare dintre noi întreţine un întreg comerţ cu lumea exterioară, obiectivul fiind unic: încasarea unui profit maxim în singura valută care contează, plăcerea.

Bine, dar între abatele Pierre, „drogat" de plăcerea de a face binele şi amatorul de dulciuri care trece printr-o băltoacă, alcoolicul sau persoana care se droghează există nişte diferenţe.

Pînă la urmă, oricare ar fi mijlocul ales, se poate ajunge la acelaşi rezultat chimic: eliberarea neurotransmiţătorilor, care excită în creier receptori specifici (...). În general, „în mod normal" plăcutul corespunde utilului, şi adevărata plăcere este întotdeauna însoţită de o suferinţă, aşa cum pofta de mîncare e determinată de foame. Problema e că trebuie luată în considerare marea diversitate a temperamentelor. Anglo-saxonii spun sensation seekers - oamenii care au nevoie de senzaţii tari. Poate fi vorba şi de „drogat" de cel dependent de medicamente, de moleculele ilegale. Sînt persoane care se caracterizează printr-un „prag al toleranţei la plictiseală" foarte scăzut: orice clipă de plictiseală le provoacă o suferinţă insuportabilă.

Au nevoie în permanenţă de neurotransmiţători?

Da, starea în care ceva le lipseşte este foarte dureroasă. Se ajunge astfel la un comportament compulsiv, o nevoie frenetică, semnele incitării gratuite nu mai sînt cuplate la util. Orice plăcere bine înţeleasă oscilează între un proces de activare şi de frînă. Cînd echilibrul este depăşit, se rupe un resort, se instalează un cerc vicios, dispare mecanismul saturaţiei, urmează ambalarea, nu mai funcţionează nici o frînă. Se ajunge la dependenţă. Anglo-saxonii spun addiction, ceea ce, să observăm în treacăt, e un cuvînt împrumutat direct din franceza veche, cînd însemna „închisoare pentru datorii" sau „constrîngere a trupului". Constrîngere a trupului!

Şi... poate fi vindecată?

Nu există tratament, pentru că e vorba de un temperament. Dar omul poate fi ajutat, îngrijit, i se pot propune alte modalităţi de a-şi provoca plăceri... şi astfel se îngraşă cei care se lasă de fumat! Se spune că e nevoie de compensaţie. Un şoarece căruia nu i se dă apă, mănîncă, mănîncă, mănîncă. Invers, dacă i se raţionalizează mîncarea absoarbe cantităţi fenomenale de apă.

Dumneavoastră negaţi, de asemenea, „instinctoterapia" - mitul că bărbaţii şi femeile lăsaţi de capul lor într-o lume ideală „ştiu" instinctiv ce este bun pentru ei?

Trebuie să aflăm cu adevărat ce este sănătatea. Sănătatea nu este ceea ce îşi închipuie unii,şi anume contrariul bolii: ea este arta de a scăpa dintr-un cerc vicios, de a supraveghea cu iscusinţă tot ceea ce îndepărtează fiinţa de eul ei interior. Un miopat poate fi perfect sănătos dacă şi-a găsit echilibrul, armonia. Invers, poţi fi perfect sănătos şi totuşi extrem de bolnav.

Le Nouvel Observateur, 2-8 febr. 1995

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

O lacună în nomenclator

- discuţie cu dl. Ştefan BERCIU, fost şef al Poliţiei de Moravuri -

Observăm faptele dar ignorăm conexiunile lor: ce înţelegem atunci din realitate? Dacă nu sîntem atenţi la consecinţe, nu prea mult. Este un punct de vedere pe care îl argumentează şi o recentă intervenţie în discuţia privitoare la oportunitatea legalizării prostituţiei - temă cu oarecare ecou în ultima vreme: „În această posibilă perspectivă, ar apărea **în nomenclatorul de meserii şi aceea de prostituată** (s.n.) ca una din profesiile ce s-ar putea exercita ca liber profesionistă. Veniturile acestea declarate ar putea fi impozitate, persoanele respective şi-ar plăti şi contribuţiile prevăzute de lege, asigurîndu-şi o pensie, îngrijirile medicale etc. Astfel, din subiect al asistenţei sociale, prostituata ar deveni **contribuabil** (s.n.) avînd toate drepturile derivînd din acest statut. Banii puţini pe care-i are statul pentru a face protecţie socială s-ar îndrepta spre persoanele inapte de muncă sau fără venituri proprii, micşorîndu-se **presiunea asupra bugetului.** (s.n.)" (Mihai Şeitan, consilier în Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, **Adevărul** 13 febr. a.c.). N-ar fi, poate, singurul caz în care viciul sprijină virtutea - dacă sărăcia este una! Dacă tot se propune revenirea la profesiunea absentă încă din nomenclator - o lacună! - şi la spaţiile unde aceasta se desfăşura, am cerut amănunte asupra lor dramaturgului şi prozatorului **Ştefan Berciu**, care a lucrat 20 de ani (între 1947-1967) în Poliţia Judiciară.

Falsa îndulcire a relaţiilor

Stimate dle Ştefan Berciu, vă amintiţi probabil scena în care bătrînul Moromete primeşte de la fiii săi fugiţi la Bucureşti o fotografie ce-i reprezintă beţi şi „cu muieri de gît". E singurul lor semn de viaţă prin care comunică tatălui - neechivoc şi sfidător - că s-au emancipat de autoritatea lui. Nu mai reţin dacă au şi ţigări. (Oricum, în ce priveşte excesul de tutun nimic nu întrece în savoare strigătul din casa Pisică, una în decădere în care toţi fumează de cînd fac ochi: „Sfîrfilică, lua-te-ar dracu, na la tata din ţigară"). De ce credeţi că, în opinia curentă, se asociază automat, ca sumum de vicii, alcoolul, tutunul şi femeile, cînd numai primele şi-ar merita numele?

Ştefan Berciu: Poate fiindcă luate împreună sugerează excesul. Primele două sînt enumerate la singular - deci neindicate din pornire - şi numai ultima priveşte cantitatea, pluralul: femei. Toate trei - marfă de plăceri. Trebuie adăugat că, în această relaţie, femeile de moravuri uşoare îşi pierdeau atributul de fiinţe umane independente, devenind nu numai marfă dar şi proprietatea exclusivă a proxenetului. Intermediarul („peştele") era doar o verigă a sistemului, unul care le racola şi le dădea iluzia unei apărări. Cel care organizează şi favorizează prostituţia era/este - şi în fapt şi după lege - proxenetul, proprietarul acestui mijloc de a scoate bani, prostituata. Odată intrată în circuit, femeia renunţa forţat la orice urmă de libertate, proprietarul putînd s-o dea în schimb sau uneori chiar s-o vîndă altui patron de bordel. Viaţa ei era condiţionată de cîteva nivele de autoritate la care trebuia să li se supună fără murmur: proxenetul („nenea"), patroana casei („tanti"), intermediarul, clienţii. Pentru mediul obişnuit - Crucea de Piatră, Gabroveni, Băcani, Mavrogheni, acestea erau formule în uz: „nenea" - ca la ţară (de unde se recrutau majoritatea „fetelor") şi „tanti" - ca la mahala (loc din care proveneau o parte dintre ele); o falsă îndulcire a relaţiilor prin forma de adresare. În „casele bune" din centru, cu pensionare de altă extracţie socială şi cu altă clientelă - cum ar fi fost la Lizica Negrea, deasupra teatrului Tănase, pe Calea Victoriei, la Prejbeanca, ori la madam Patulea, în spatele Ateneului - proxenetul, patroana erau numiţi „domnul", „doamna", „duduia". Fiecare din aceste nivele de autoritate, stabilea pretenţiile, normele (minimum 10 clienţi pe zi, iar la damele cu experienţă chiar şi 30) şi sancţiunile de rigoare: cel mai des, bătaia. Cel puţin în Crucea de Piatră - pe care acum o văd evocată foarte romantic - aceasta era regula. Dacă mai punem la socoteală că, în bună măsură, clienţii unor stabilimente din zonă erau găzarii şi oltenii cu cobiliţa, nespălaţi cu zilele şi dormind pe unde apucau, e uşor de presupus că nici ei nu erau prea „amabili" cu femeile. Privit din afară, peisajul era paşnic şi tradiţional: case vechi, grădini, uneori scaune şi bănci afară, alteori un patefon iar în jurul lui dame tinere, cele mai multe cu aparenţă frumoasă, asupra cărora se oprea alegerea clienţilor. În realitate - comerţ dur, care nu cunoştea nici măcar amînările tocmelii la preţ: nu era timp de vorbă, prezentările erau reduse la minimum, timpul fiind strict măsurat de patroana casei. Să admitem că atunci cînd veneau tinerii care călcau prima dată pragul unei astfel de case, lucrurile decurgeau altfel, cu o urmă de tandreţe, trecătoare şi ea, fiindcă în intervalul normal al unei „partide de plăcere" - puteau fi „rezolvaţi" 3-4 imberbi, fapt la care patroana era atentă, cronometrînd activitatea fetelor.

Cum aţi venit prima oară în contact cu acest mediu, ca autoritate pusă să controleze fenomenul?

Ştefan Berciu: Fac mai întîi o paranteză. Ştiţi ce scria, constant, în foaia mea calificativă profesională cînd venea vorba de lipsuri? **Sentimentul.** De ce eram aşa? În copilărie locuiam în zona Abatorului şi nu pot uita sunetele care mă trezeau dimineaţa, de cîteva ori pe săptămînă: pe la 6, zgomot de lanţuri tîrîte pe pavaj, ceva mai tîrziu vocile femeilor care se duceau cu cîrdul la dispensarul din dosul casei noastre. Din deal de la Mandravela, de la închisoarea Văcăreşti, coborau puşcăriaşii (ocnaşii, ziceam eu) încătuşaţi şi cu lanţuri la picioare, legaţi în şir unul de altul, care trebuiau să ajungă la Tribunal ca pîrîţi, ca martori sau la redeschiderea proceselor; maşini nu prea se foloseau, sau poate numai atunci cînd - spun şi eu în glumă - era planificată vreo evadare din dubă... Din Crucea de Piatră veneau prostituatele la controlul de rutină bisăptămînal (pentru a se constata dacă nu s-au contaminat de boli venerice obişnuite) sau la analiza sîngelui, de două ori pe lună, nu cumva să fi luat sifilis. O nenorocire venea, alta se ducea, uneori se încrucişau pe drum; Ocna şi Prostituţia, şi ea tot un fel de ocnă, cel puţin cum am văzut-o în unele case din Cruce. Mila faţă de femeile uşoare, şi de năpăstuiţi în general din acel timp vine. Cînd am intrat în Poliţie la 19 ani, comisar la moravuri, casele de toleranţă îşi trăiau ultimii ani. Ce trebuia să fac: controlul prostituţiei legale şi urmărirea, ca obiectiv de atenţie mărită, a celei clandestine. Cea desfăşurată în „case" anume sau cea pe cont propriu - un fel de muncă la domiciliu a prostituatei, cu spaţiu de mişcare special arondat ţinînd seamă de vecinătăţi (licee, cazărmi, hoteluri) puteau fi ţinute în evidenţă prin documente şi controale. De la locul lor de activitate n-aveau voie să lipsească nemotivat. Dacă descindeam, dădeam clienţii afară, rămîneam cu fetele în salon şi, primul lucru, ceream condica de prezenţă a stabilimentului şi condicuţa-document a fiecărei „pensionare", cu vizele de sănătate la zi. Cine lipseşte - de ce lipseşte?: înseamnă că practica prostituţia altundeva, putea fi bolnavă, sursă de pericol pentru clienţi. Celor care activau pe cont propriu le era repartizată o stradă, de la nr. pînă la nr.: prinsă în afara zonei, orice profesionistă avea mari necazuri. La fel, dacă intra singură într-un local, puteam duce sancţiunea pînă la închidere; dacă venea acolo cu un client şi se-ntîmpla un scandal cît de mic la care acela lua parte, tot ea plătea oalele sparte.

În discuţiile pe care le-aţi avut mărturiseau vreodată motivul real pentru care au ales această meserie?

Ştefan Berciu: În folclorul suburban femeile uşoare purtau trei denumiri: „ciocnitoare" - adică dai peste ele peste tot, foiesc, ca o marfă lesne de procurat, „micloşine" - cele de statut mediu, mai „onorabil" - să zic aşa şi „andaluze" - adică doamne, cucoane, dame de condiţie bună. De regulă, „ciocnitoarele" veneau de la ţară, ademenite cu promisiuni de viaţă mai bună nu greu de închipuit. Pentru ele meseria crease iluzia că pătrund pe o cale mai scurtă în lumea orăşenească. Unele începuseră prin a fi slujnice, apoi se degradaseră. Totuşi, faţă de găzarii care le erau clienţi este uşor de imaginat ce impresie produceau, cînd fumau cu pleoapele îngustate şi-şi fluturau vestimentaţia uşoară: „tipa care fumează" – putea fi echivalată cu o orăşeancă plină de rafinament. „Micloşinele" se dădeau foarte des „studente" - poate că unele şi fuseseră? - şi aveau o biografie aproape standard: 90% erau fiice de colonel, le necinstise un sublocotenent frumos şi familia le alungase de-acasă. „Andaluzele" erau mai complicate - unele pretindeau că au „o predispoziţie organică", nepotolită, nimfomania de care nu sînt vinovate, sau deziluzii conjugale care le-au determinat să se „răzbune pe viaţă". Ultimele două categorii declarau de regulă cam aceleaşi lucruri: dacă erau nemăritate, clientul ocazional era „al doilea bărbat din viaţa ei", dacă erau căsătorite, el era „primul cu care îşi înşeală bărbatul". Cum vîrsta lor - mai ales a celor dintîi - era în jur de 16-22 de ani, puteau fi chiar crezute de persoanele cărora le făceau, rar, confidenţe. În bordelurile din centru, unde în 1947 se plătea şi cu cocoşei, la asemenea sume nu se mai înghiţeau tromboanele. Ca peisaj favorit - aproape toate avuseseră acasă o grădiniţă cu flori albe, pe care visau s-o reconstituie, cînd „se vor lăsa de meserie". Multe nu mai apucau: vîrstele de deces - 40-50 ani. Pentru pensionarele din Crucea de Piatră - vorbesc de stratul majoritar, care cunoştea mizeria, idealul ajungea să fie o farfurie cu „felul doi", o mîncare cu sos sau cu carne, în afară de zilnica ciorbă pe care o luau de la băcanul din colţ unde, în caz de boală şi de „neproductivitate", creştea ameninţător datoria; trebuia să mănînce, nu? Şi, dacă se poate, visau să nu fie bătute. Rar se putea.

Rare clipe sentimentale

Nu cumva intervine în relatările dvs. şi o percepţie înduioşată, de scriitor?

Ştefan Berciu: N-aş zice. Banii pe care-i cîştigau erau vămuiţi de „nivelele de autoritate" de care vorbeam înainte. Puţini le rămîneau, pentru o cîrpă, pentru un fard, un medicament. Chiar şi în casele mai „scuturate" - unde femeile erau alese după fotografiile din albumul stabilimentului şi aveau libertate de mişcare, puteau merge în vizite, la teatru, la restaurante cu prieteni - adesea şi în scop de racolare de noi clienţi, mai distinşi (ofiţeri, diplomaţi, funcţionari de ministere) - lucrurile nu difereau mult, în esenţă. Acolo se mai practicau şi altele: fotografierea scenelor de pat sau furtul de bani, de documente ori sustragerea verighetei şi negocierile - nemiloase financiar - pentru restituire. Cine, ajuns în situaţia asta, nu dădea şi pielea de pe el, nu cumva să-i fie trimisă verigheta nevestei sale, învăluită în lenjeria intimă a nimfei la care o „pierduse"? Interveneau atunci punctele de tangenţă între prostituţie şi infracţiune, unde trebuia să fim necruţători. În mod obişnuit însă, vă rog să mă credeţi, ne confruntam cu mizeria. Cîtă avere se putea strînge într-o cameră de bordel: un dulap cu cîteva haine de vară/iarnă, o oglindă, un pat? Loc de muncă şi de somn totodată, unul greu, de animal obosit.

Cum au reintrat ele în viaţa normală după desfiinţarea caselor de toleranţă?

Ştefan Berciu: Unele şi-au continuat activitatea clandestin, deşi aveau slujbe şi venituri din care puteau trăi onorabil. Au apărut noutăţi în momentul cînd li s-a dat drumul şi nu toate bune. A intrat în meseria „ilegalizată" şi o altă grupă de vîrstă, mai matură (35-40 de ani); ca ideal a apărut luxul, nimic altceva, fiindcă acum pătrunderea în alt strat social avea alte criterii, a dispărut povestea cu „grădiniţa cu flori" - nu se mai purta proprietatea! - iar motivul care le împingea la practicarea amorului tarifat nu s-au mai oferit clienţilor nici un fel de explicaţii biografice. Au început să se audă însă noi împărţiri ale timpului „nu pot să vin la întîlnire decît între 6-8 cînd joacă soţul bridge", semn că multe erau orăşence de o oarecare condiţie sau ajunseseră aşa prin mariaj. Munca pe cont propriu a distrus şi „legăturile morale" - se poate spune aşa? - care funcţionau înainte între ele, s-a înregistrat o declasare, o decădere a moravurilor, fie ele şi uşoare. Delaţiunea la adresa propriilor colege nu era pe ultimul loc. Nu cunosc situaţia de acum, remarc doar apariţia fetiţelor de 12-13 ani în acest cîmp şi mă întreb dacă proiectele de legalizare a prostituţiei, de care se tot vorbeşte, pot ignora coruperea copiilor prezentă deja.

Cum credeţi că se vor desfăşura lucrurile în această reînfiinţare atît de des pomenită? Vor fi inevitabile şi obiceiurile trecutului?

Ştefan Berciu: Văd lucrurile complicat şi n-aş vrea ca „exploatarea omului de către om", de care se vorbea ca de o abstracţie în ultimele decenii - să devină fapt, la propriu. Nu ştiu. Oricum, ar permite un control (SIDA nu este o oarecare boală venerică!) dacă s-ar discuta serios, responsabil, dacă „pensionarele" şi-ar exprima nesilite de nimic propria voinţă de a lucra acolo, iar sumele cîştigate astfel le-ar reveni în proporţii rezonabile. Şi mai ales dacă ar putea ieşi din sistem fără şantaj. Şi înainte era posibil, însă cu imense greutăţi şi numai dacă se mărita (însă rămînînd obligată să presteze 3-4 ore de activitate zilnică atît timp cît soţul era la serviciu). Cele foarte decise să-şi schimbe radical viaţa - puţine, recunosc - veneau la mine la Poliţie cu viitorul soţ şi le anulam condicuţa de faţă cu el, întrebîndu-l în prealabil: „Mă, tu ai să fii în stare să ierţi şi să uiţi de unde ai luat-o? Gîndeşte-te bine!" Şi el, pierit şi speriat: „Domnu' şef, da' pot să am încredere-n ea, ce ziceţi?" Cine n-a văzut momentele alea de iluminare a celor doi, privindu-se după distrugerea condicuţei, n-a trăit o faţă incredibilă a vieţii. Dacă asta dura...; uneori dura. Să ştiţi, ultima condicuţă pe care am anulat-o înainte de închiderea stabilimentelor a fost cea a unei femei care a emigrat în SUA lucrînd acolo ca tehnician dentar, doamnă respectată în comunitatea unde locuieşte şi la slujbă.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Della VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Della VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 111 ● 24 februarie - 2 martie 1995 ●

Anul III
nr. 112
3-9 martie 1995
16 pagini 200 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

VOTAŢI SLOGANUL!

tehnologie pentru o viaţă

Voigtländer
BRILLANT

Aparatul
cu vizorul cel mai luminos

SOARELE IN CASĂ PRIN BECUL TUNGSRAM KRYPTON

MACARONELE SEEWALDT sunt cele mai gustoase şi mai spornice, având pereţii subţiri

Musacale şi budinci prezentate la masă în forma din sticlă incasabilă în care s'au copt, sunt fala gospodinei.
JENA DURAX

UNTDELEMNUL SHEMEN
COMESTIBIL SI FARMACEUTIC—PURITATE

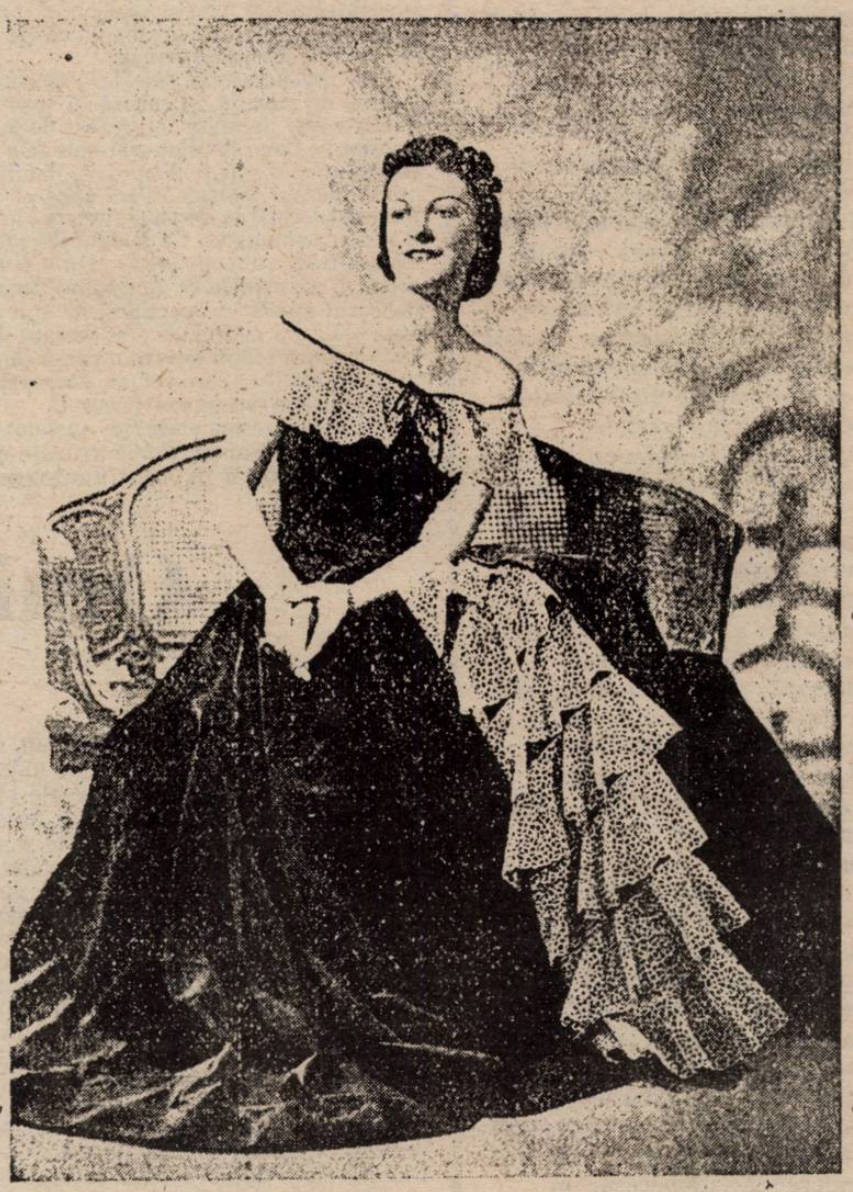

Lindener Samt

PRODUS DE CALITATE ŞI RENUME MONDIAL

LA CUMPĂRARE OBSERVAŢI MARCA PE LIZIERĂ

MECHANISCHE WEBEREI ZU LINDEN
HANNOVER-LINDEN

EXPOSITION INTERNATIONALE
PARIS 1937 GRAND PRIX

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Termenul de „slogan", înţeles în sens de „strigăt de luptă", strict politic, poate apărea desuet. Nu vom mai auzi pe toate drumurile: **„Destul Mărioaro, Ioane/ cu «Sărut mîna, cucoane!» / Votaţi pentru Soarele Democrat / Ca să aveţi pîine şi drepturi în stat!"**. Partidele politice de acum îşi au evident, sloganurile lor răsunătoare, dar le ţin undeva, la ciorap, pentru alegerile viitoare. Dacă-i întrebi, cu greu şi le mai amintesc, ba, pe deasupra le mai şi schimbă între ele, la o adică. Mai sînt vehiculate doar lozinci categorice, directe şi generalizatoare (ca adresabilitate) precum, cel mult **„Jos comunismul!"**, sau **„Jos Iliescu!"**, deviate chiar spre mitingurile sindicale. De aceea am considerat că înţelesul termenului trebuie extins la acela de mesaj ce cristalizează o idee sau opinie, reprezentativă pentru un grup social, într-o formulă fixă. Expresie, ce-i drept superficială, a unei mentalităţi, sloganul are o funcţie de comunicare şi operează (conştient sau inconştient) cu instrumente „înşelătoare" ale retoricii precum stîrnirea emoţiilor, sentimentelor, amintirilor. Un asemenea tip de abordare extinsă permite includerea într-un număr despre slogan, de pildă, a unui eseu pe tema degradării, decontextualizării formulelor liturgice. Sau a pervertirii (demonstrative, de astă dată) basmelor prin „presărarea" lor cu clişee militante inspirate dintr-un cotidian controlat. Căci această controlare şi manipulare a opiniei publice, acestă influenţare a atitudinilor unui grup sau altul de populaţie fac din slogan un puternic instrument de propagandă. Dacă funcţia de manipulare a sloganului îţi sare în ochi în contextul totalitarist (reflectat în presa vremii), ea este mai greu de descifrat în cazul „promisiunilor" publicitare. Cu toţii ne amintim mai uşor de **„Titan ice - altă viaţă"** sau **„Denim - perfect bărbătesc"** decît de sloganurile P.D., P.S.M. sau P.N.Ţ.C.D. Politicienii înşişi, aşa cum am mai amintit, au rămas numai cu frînturi de sloganuri (de genul **„eliminarea sărăciei ", „creşterea nivelului de trai", „bunul mers al ţării", „să ne facem datoria", „să nu creăm neînţelegeri"**) incluse printr-un mecanism lingvistic inconştient în discursurile lor. De aceea am considerat că este necesar un accent special pe modalităţile lor de structurare lingvistice, stilistice. Într-o perioadă în care problema naţionalismului este la ordinea zilei, nu am putut face abstracţie de cugetările-şablon pe seama unora dintre minorităţile din România. Şi, pentru a arăta că şi din perspectivă formală sloganurile sînt diferenţiate, am inclus şi mostre de graphitti-uri şi tatuaje. Menţionăm, de asemenea, că ilustraţiile acestui număr provin din agenda Galeriilor La Fayette (azi, Magazinul Victoria) din 1939. **(I.P.)**

Pentru rochiţe, neîntrecut la purtat, minunat la spălat este TOBRALCO Tootal Reg.

Aduse cu poşta

Jos comunismul !

Opinia unui student

Sloganul **„Jos comunismul!"** reprezintă în acest moment principalul argument al Opoziţiei din România pentru obţinerea puterii. Cum sloganul reprezintă în fond o idee şi cum acest slogan este o posibilă viitoare linie politică, devine foarte importantă descifrarea implicaţiilor.

Aceste implicaţii pot privi atît justificarea sloganului de către contextul existent (deci dacă sloganul este actual şi necesar) cît şi utilitatea sa politică (adică dacă el poate duce la cîştigarea alegerilor fie că ar fi adevărat, fie că nu).

„Jos comunismul" este un raţionament condiţional. Se sugerează că ideologia comunistă este una rea, şi că prin eliminarea ei se pot rezolva problemele sociale existente. Cum însă în mare orînduirea comunistă a căzut, actualitatea sloganului se referă, aşadar la rămăşiţele sale. Acestea ar fi, o dată prin închistarea lor în trecut şi apoi prin susţinerea unei teorii greşite, vinovate de dificultăţile perioadei actuale.

Or, raţionamentul duce la o concluzie ce ţine de morală, şi constă în teza că puterea este deţinută în prezent de foşti comunişti. Chiar dacă nu au comis acte de represiune, ei s-ar fi compromis datorită apartenenţei politice. Căci dacă ei au renunţat formal la doctrină, esenţa lor ar fi rămas comunistă, fie şi datorită unor mentalităţi subconştiente. Date fiind acestea, persoanele ce au deţinut funcţii în fostul aparat de partid şi de stat ar avea obligaţia morală de a se retrage din viaţa politică măcar pentru o perioadă de timp. În cazul în care refuză, electoratul ar trebui să le sancţioneze prin vot.

Cu toate acestea alegătorii au votat în două ocazii chiar partidele acuzate cel mai mult de a fi continuatoarele comunismului.

Ca să poată fi justificat de realitate **„Jos comunismul"** ar trebui mai degrabă să se schimbe în **„Jos comuniştii"**. Termenul de comunism nu se referă la o doctrină politică căci din acest punct de vedere partidele din România sînt de acord susţinînd democraţia şi economia de piaţă capitalistă. O bună dovadă în acest sens este poziţia PSM, considerat cel mai de stînga partid din România. Acuzaţia pare astfel legată mai mult de oameni ai fostului regim aflaţi în continuare în posturi de răspundere; mulţi dintre aceştia sînt însă puternic implicaţi în domeniul afacerilor şi constituie un grup de importanţi întreprinzători. Pentru ei ar conta mai mult succesul şi mai puţin mijlocul de a-l atinge. Aceasta este evident o dovadă de oportunism, nu însă de comunism.

Dacă totuşi nu mai există comunism ca doctrină şi nici comunişti ca persoane (în afara cîtorva fanatici) aceasta nu înseamnă neapărat că oportunismul nu e condamnabil moral. Este însă politica un domeniu al moralei? Studiul ei nu se preocupă dacă o anumită acţiune concordă sau nu cu morala, ci cît de profitabilă este acea acţiune pentru cel ce a făcut-o şi pentru stat. În concluzie, interesează doar faptele, iar interesul fiecăruia din participanţi la jocul politic pentru putere este considerat legitim. Deci **„Jos comunismul"** nu ar concorda cu realitatea pentru că nu mai există comunism, şi, în plus, guvernanţii nu au de ce să cedeze puterea numai pentru că sînt invitaţi s-o facă.

Neconcordanţa cu realitatea ar putea fi, din punct de vedere propagandistic, ignorabilă. Căci un slogan este bun atunci cînd obţine sprijinul alegătorilor. El se adresează emoţiilor şi nu raţiunii şi, ca atare, îşi poate permite să nu fie adevărat.

„Jos comunismul" păcătuieşte însă şi propagandistic. Doctrina comunistă nu este percepută ca foarte negativă de majoritatea electoratului. Aceasta din cauză că aspectele rele ale comunismului nu au fost clarificate.

Opoziţia a pornit de la ipoteza că viaţa grea din timpul lui Ceauşescu va duce la o indignare a alegătorului la simpla auzire a etichetei comuniste. Memoria colectivă nu este însă prea puternică, pe un cetăţean afectîndu-l mai mult situaţia sa prezentă decît cea din trecut. În plus, dintr-o asemenea comparaţie nu este exclus să extragă ideea contrară. Viaţa din timpul lui Ceauşescu ar putea astfel apărea mai bună, în orice caz mai sigură decît cea de azi. Dacă imaginea fascismului provoacă instantaneu spaima şi oroarea, fiind asociată cu violenţa şi intoleranţa, cu războiul şi lagărele de concentrare, imaginea comunismului nu evocă altceva decît un regim opresiv, cumplit de monoton şi condiţii dificile de trai. Dar posibil mai bune decît cele actuale. Aceasta este în definitiv justificabil. Din 1947 şi pînă astăzi au trecut trei generaţii. Prima aproape a dispărut, iar a doua a trăit aproape toată viaţa sub comunism. Acest segment de vîrstă a dus cu precădere la pierderea alegerilor de către opoziţie.

În concluzie, sloganul **„Jos comunismul"** nu este nici adevărat şi nici folositor. Nu este adevărat pentru că doctrina a murit, comuniştii sînt de fapt politicienii oportunişti, iar obţinerea puterii pentru guvernare se poate face numai prin cîştigarea alegerilor.

Nu este folositor, pentru că nu poate reprezenta o linie politică suficientă pentru a cîştiga aceste alegeri. În fine, acest slogan nu poate fi o politică-cheie care să garanteze rezolvarea principalelor probleme sociale ale României.

Opoziţia ar trebui deci să-şi caute un nou slogan, care să reflecte o maturitate politică. Rezultatul acestei schimbări se va vedea în viitoarele alegeri.

Tudor ONEA
anul I, Jurnalistică

Omisiunea ca slogan

Sfaturi către CDR

În România scena economică, socială şi mai ales cea politică este marcată de omisiuni care furnizează elementele constitutive ale sloganurilor electorale. Evident, Puterea este deţinută de economişti, ingineri şi politicieni care au făcut parte în marea lor majoritate din „eşalonul doi", din rezerva de cadre a fostului PCR. Deşi instalarea lor a fost legitimată de alegeri apreciate ca oneste, Occidentul manifestă o sensibilă reticenţă în a stabili şi a întreţine relaţia cu cei care conduc în România. Par motivate în acest context sloganurile care acuză Puterea de neocomunism, de restauraţie etc. Dar se omite că mulţi gălăgioşi au fost colegi în eşalonul doi cu cei blamaţi. Şi nu trebuie uitat că funcţiile superioare în ministere, întreprinderi şi instituţii, unităţi spitaliceşti se obţineau cu acordul primelor două cabinete. De altfel, cabinetul doi aproba şi titlurile de conferenţiar, profesor, cercetător principal sau academician! În felul acesta, cei acuzaţi de filiaţie comunistă pot să întoarcă cu îndreptăţire invectivele... după modelul caragialesc.

Pluralismul a adus încă din anul 1990 în arena politică un mare număr de partide. Dar cîteva dintre ele şi-au revendicat, pe drept cuvînt, o anume continuitate istorică. În cele două campanii electorale unele schimburi de atacuri au fost axate pe concepţii de legitimitate pe de o parte, iar pe de altă parte, pe omisiunea asumării responsabilităţii în derularea unor evenimente fierbinţi. În felul acesta, sloganuri ca **„vin moşierii!"**, **„vin proprietarii!"** şi chiar desuetul **„nu ne vindem ţara!"** au avut credibilitate în rîndul electoratului.

Un alt tip de omisiune caracterizează relaţiile actuale din interiorul CDR. Întărirea unor partide şi chiar posibila constituire a unui al treilea pol liberal pot fi benefice din punct de vedere electoral pentru întreaga Convenţie. Se omite o astfel de analiză, care ar putea fi urmată de o structurare mai mobilă şi cu o ofertă politică diversificată; se proferează acuzaţii grave, injurii. Se preferă chiar consolidarea CDR... prin destrămarea sa! Este totuşi posibilă o reconciliere, probabil ultima. În orice caz, această stare conflictuală nu va atrage electoratul nedecis şi poate eroda electoratul tranditional al Convenţiei.

În cele din urmă despre sloganurile cu care este sprijinit candidatul unic. Obstinaţia cu care este propulsat şi cu care se autopropulsează dl. E.C., oferă de această dată exemple de sloganuri care ascund o omisiune. Aceasta constă în faptul că rezultatul probabil al alegerilor prezidenţiale din 1996, va marca sacrificarea sa politică şi va trebui să însemne pentru Convenţie momentul trecerii la descoperirea din timp şi la pregătirea şi mediatizarea candidatului CDR pentru prezidenţialele din anul 2000.

... Omit şi eu, în încheiere, precizarea că observaţiile sînt făcute fără răutate şi partizanat, pentru a nu face din aceasta un slogan.

Conf. dr. Radu URSIANU

Stimaţi cititori,

Datorită creşterii costurilor manoperei tipografice şi ale hîrtiei, ne vedem obligaţi ca, începînd cu numărul viitor, să mărim preţul revistei la 300 lei.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Conflictul între generaţii**
- **Jumătate plus unu**
- **Prostia**
- **Normalitatea**

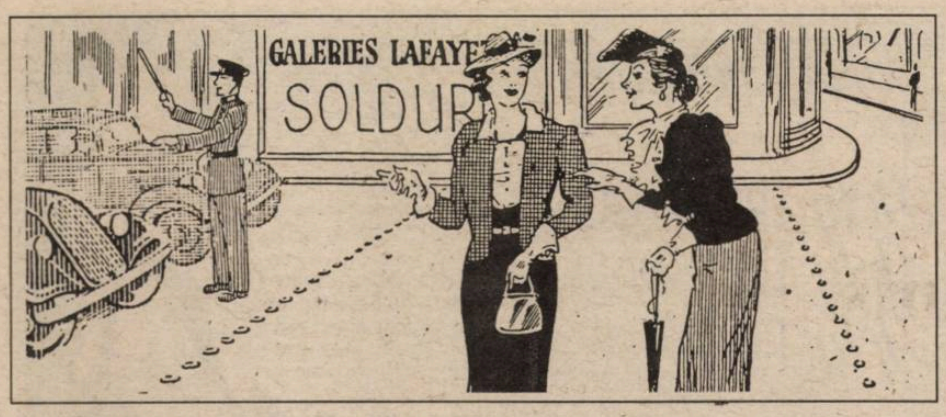

Spiritul de clan

Fiind în principiu de acord cu mine că nu există vreo încercare cît de cît consistentă de refacere a clanului ideologic comunist aşa cum a funcţionat acesta în România pînă în decembrie '89, dl. Mircea Mihăieş crede însă, într-un articol din **România literară** (nr. 6/1995), că „ideologia comunistă nu se reîntoarce pentru că, în fapt, ea n-a «plecat» niciodată".

Obiecţia, fiindcă obiecţie este, nu e fără subtilitate. Dar nu este „în chestie". Refacerea clanului ideologic comunist în maniera de pînă în decembrie '89 nu e totuna cu persistenţa ideologiei comuniste. În al doilea rînd, înclin să cred că se face - o face, indirect, şi dl. Mihăieş - o confuzie între „ideologia comunistă" şi ideologia oficială din România de pînă în decembrie '89: nu sînt (ori nu par a fi) acelaşi lucru. Există, într-adevăr, încercări marginale şi folclorice de reconstituire a unei ideologii comuniste „curate", debarasată de ceauşism; un exemplu în acest sens poate fi socotit Virgiliu Zbăganu, profetul unui „comunism pur". Şansele unei asemenea întreprinderi sînt însă, pentru moment, nule; nu este imposibil să apară şi alţi iluminaţi de genul Zbăganu (acesta a murit într-un accident confuz), dar ei vor fi împinşi, inevitabil, în anexa clanurilor prin care supravieţuieşte ceauşismul. Cartea postumă a lui Virgiliu Zbăganu a fost de altfel prefaţată de... Eugen Florescu, un ceauşist vivace ieri ca şi astăzi. În ce mă priveşte, cred că o eventuală reînviere sau purificare a ideologiei comuniste s-ar putea produce în România doar în condiţiile unei reale şi autentice democraţii, fiind totuşi greu de presupus că şi în acest caz ar putea reprezenta mai mult decît o periferică orientare intelectuală.

Dl. Mihăieş observă, de asemenea, că deşi „restauraţii" nu revin în numele unei ideologii, ci al unui „clan", cum scrisesem eu, „respectivul clan a luat naştere tocmai în numele unei ideologii şi în inima unei ideologii". Aici nu încape discuţie: „clanul" căruia îi aparţin C.V. Tudor, Adrian Păunescu, Mihai Ungheanu, Eugen Florescu (dintre cei numiţi de dl. Mihăieş), apoi - adaug eu - A.I. Zăinescu (consilier la Cotroceni), Nicolae Dan Fruntelată (şeful Departamentului informaţii al guvernului), Amza Săceanu (proaspăt consilier la Ministerul Culturii, fost ani de-a rîndul preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste al Capitalei), Ion Gheorghe (ataşat cultural la Beijing, după un stagiu la Ministerul Culturii), Paul Anghel (membru în CNA) etc., etc. s-a format într-adevăr sub cupola ideologică a PCR. Şi este vorba, în ultimă instanţă, de „grupul" alcătuit, prin anii '70-'80, de revistele **Săptămîna, Luceafărul** şi **Flacăra**. Toţi, absolut TOŢI componenţii acelui grup au făcut cariere spectaculoase după decembrie '89; atît de spectaculoase, încît, pornindu-se de la exemplul lor (cel mai cunoscut, prin forţa împrejurărilor, întrucît erau/sînt persoane publice; dar este foarte probabil că la fel s-a întîmplat în economie, în justiţie, în armată, în administraţia de stat etc.), formule ca „restauraţie" sau „rotire de cadre" rămîn fără obiect. Acest „grup" (sau, probabil mai exact, „grupurile" de acest fel) nu-şi datorează ascensiunea socială şi politică „restauraţiei"; o „restauraţie" autentică l-ar fi readus unde fusese; în realitate, „grupul" a fost promovat. A fost avansat cam în acelaşi fel (poate şi după aceleaşi criterii şi în virtutea aceloraşi nevoi) în care, de pildă, în ultimii cinci ani s-au făcut în armată valuri de avansări. Întrebarea este dacă prin ascensiunea unor asemenea grupuri triumfă sau nu o anume ideologie. Nu cumva ele oferă (au oferit) altceva decît ideologie, de pildă oportunism clientelar? Nu cumva a fost avansarea lor, măcar iniţial, determinată de un calcul tactic, lipsit de implicaţii ideologice?

Şi nu cumva, în România de după decembrie '89, calculele tactice au prevalat asupra celor ideologice? Într-un fel sau în altul, comportamentul şi ideologia de clan sînt de regăsit pretutindeni, atît în zona „puterii", cît şi în zona „opoziţiei". Similitudinile sînt, uneori, nu doar uimitoare, ci şi buimăcitoare; deficitul de democraţie este la fel de şocant şi cînd priveşti spre „tabăra puterii", şi cînd priveşti spre „tabăra opoziţiei". Simplul fapt de a te situa în opoziţie faţă de o democraţie de paradă nu te transformă obligatoriu în democrat autentic. Ideologiile (sau doctrinele) afişate - şi, cum se întîmplă în cazul social-democraţiei, al liberalismului, al naţional-ţărănismului, chiar, şi foarte disputate - nu au, cel mai adesea, decît valoarea simbolică a unor mărci, a unor firme, a unor etichete socotite mai mult sau mai puţin aducătoare de prestigiu. Valorile reale ale acestor ideologii invocate sînt ori nerespectate, ori necunoscute; apartenenţa la clan, acesta este criteriul dominant de selecţie şi organizare în lumea românească de astăzi. Ideologia de clan se poate travesti în confruntare ideologică, dar în fapt ucide orice dezbatere şi orice confruntare de idei; ucide, în ultimă instanţă, spiritul democratic - sau, în situaţia dată, îi face imposibile apariţia şi funcţionarea.

Mircea IORGULESCU

Căpitanul Soare

A reapărut - cu modificări minimale - căpitanul Soare. Nu comit o indiscreţie pronunţîndu-i numele, mai întîi pentru că e puţin probabil să fie numele lui real şi, apoi, pentru că dumnealui nu e un individ, ci o specie. O funcţie. Am putea chiar să spunem: un organ. Cu ce se ocupă acest organ? Primeşte ordine şi le execută. Ce fel de ordine? Aci, întrebările noastre se izbesc de pădurea tenebroasă a supoziţiilor. Să rezumăm faptele. Într-o bună zi, căpitanul Soare se prezintă (cu legitimaţie) dinaintea unui apartament învecinat cu apartamentul domnului H.-R. Patapievici. Pentru lumea cultivată din România, numele acesta e, deja, un nume cunoscut. Eseurile lui, apărute în **Contrapunct**, **22** şi **Dilema**, l-au consacrat ca pe un intelectual impetuos, capabil să acopere, cu rigoare şi imaginaţie, domeniile cele mai diverse: de la fizică şi filosofia ştiinţei la teologie, sociologie şi analiză politică. Un caz rar de curiozitate ubicuă, de intelectualitate responsabilă, de vervă tinerească, pe scurt o speranţă în plină expansiune a contemporaneităţii româneşti, un perfect exponent al „culturii de performanţă". De cîteva luni, dl. Patapievici e beneficiarul unei burse oferite de Institutul Goethe: prin urmare e în Germania, la studii. Acasă au rămas doar soţia şi fiul lui. Să nu uităm însă de căpitanul Soare, căruia puţin îi pasă de înzestrările şi meritele „obiectivului" său (admiţînd că le-ar cunoaşte). Căpitanul Soare bate la uşa unor vecini (cumsecade şi speriaţi), le spune că anchetează nereguli cu arabi (în contextul „eradicării" corupţiei) şi că vecinul lor, dl. Patapievici, a fost văzut în compania unor inşi suspecţi. Pentru cine îl cunoaşte îndeaproape pe dl. Patapievici, ideea că între hobby-urile D-sale s-ar afla matrapazlîcurile de gang, cu bursă neagră şi bani albiţi e ameţitoare. Dar să admitem această ipoteză paranoiacă, această variaţiune de prost gust pe tema **Jekyll and Hyde**. Ce întrebări va pune, în acest caz, anchetatorul aflat pe urmele nelegiuirii? Ei bine, întrebările căpitanului Soare sînt următoarele: „Cam cum gîndeşte vecinul Dvs., dl. Patapievici?", „Ce opinii politice are?", „Cine îl frecventează?", „Ştiaţi că pe 21 decembrie 1989 a fost închis la Jilava?" (notez că pentru căpitanul Soare acesta este, ca şi pentru poliţia lui Ceauşescu, un detaliu infamant!). Indiferent care ar fi răspunsul unor astfel de întrebări, e greu de presupus că el poate aduce vreo lumină într-o afacere „cu arabi". E limpede, în schimb, că tema corupţiei nu e, pentru subtilul căpitan Soare, decît o „intrare" (pentru el plauzibilă) în subiect. Problema, adevărata problemă, e cum stă dl. Patapievici din punct de vedere politic.

Sînt dintre cei care susţin **cu încăpăţînare** că securitatea nu mai e ce-a fost, că încet-încet disfuncţiile şi abuzurile inerţiale se vor resorbi, atît cît se poate într-o ţară balcanică, eminamente agricolă şi marcată, de peste cincizeci de ani, de dictatură. Dar o întîmplare ca cea de mai sus e de natură să topească orice încăpăţînare şi să surpe orice încredere. Aşadar, după cinci ani, după atîţia morţi, după atîtea declaraţii şi lupte patetice, după atîtea defilări pe la Strasbourg şi Bruxelles şi după dispariţia violentă a **Führer**-ului autohton, căpitanul Soare e la locul lui, cu perfidia lui rudimentară, cu ticurile lui de slugă decerebrată, cu jignitoarea lui indiscreţie. Şi **e lăsat** să stea la locul lui şi să opereze în singurul mod în care a fost învăţat s-o facă. Căpitanul Soare e stîlpul stabilităţii noastre. Nici el, nici superiorii lui, nu par să fi luat prea în serios puzderia de „principii" a noii demagogii: democraţie, drepturile omului, demnitatea individului şi celelalte. Alibiul moral al căpitanului Soare (în măsura în care vede necesitatea de a-şi inventa unul) e disciplina faţă de şefi şi datoria patriotică. Hărţuirea duşmanului. Cine e duşmanul? Asta nu e treaba lui, asta i se comunică „de sus", de la patrioţii superiori. El e cu execuţia, cu munca de teren, cu vecinii...

Ca să existe însă, căpitanul Soare nu are nevoie doar de ordinele comandanţilor săi şi de slăbiciunea lor pentru farmecul continuităţii. El mai are nevoie şi de **frica** noastră îndelung exersată, de masochismul nostru, de trista uşurinţă cu care ne lăsăm intimidaţi. Căci, iată, membrii familiei „vizitate" de organul anchetator au intrat în panică la ideea că ar putea fi invocaţi drept martori ai penibilului incident. Nu vor să ştie de nimic, au copii de crescut, vor să fie lăsaţi în pace. Îi înţeleg. Starea lor sufletească e produsul artizanal al cîtorva generaţii de căpitani Soare, specializaţi în mica teroare. Simbioza dintre călău şi victimă este perfectă. Dar insuficientă şi ea. Căpitanul Soare mai are nevoie de ceva ca să supravieţuiască: are nevoie de **sentimentul impunităţii**. Sînt dintre cei care susţin - cu o încăpăţînare care mie mi se pare strict **realism** politic şi social că răfuielile nu pot continua la nesfîrşit, că nu poţi demoniza, fără nuanţă, instituţii întregi, fie ele oricît de impure. Convingerile mele îmi spun că răul e imperfect. Cînd însă mă văd confruntat cu tribulaţiile căpitanului Soare, cînd văd, la televizor, vechi torţionari cu conştiinţa împăcată, încep să cred că mult dorita pace socială fără asumarea culpelor individuale trecute şi prezente va fi o pace strîmbă: o pace a arbitrarului, a injustiţiei, a neruşinării.

Nu ştiu cum vor evolua lucrurile în cazul Patapievici. Mă întreb, de altfel, cum a devenit el un caz? A indispus cu articolele sale critice (din care lipsea orice urmă de agresivitate vulgară)? Dar există, în România, nenumăraţi opozanţi mai activi şi mai fioroşi. De ce atunci el? S-au gîndit oare gardienii noştri că dl. Patapievici e mai uşor de neutralizat întrucît e mai puţin cunoscut? Dar atunci stau prost cu fişele. S-ar fi cuvenit să ştie că „infractorul" nu e un fitecine, că e masiv asimilat de intelectualitatea românească şi că a început să fie cunoscut şi în străinătate. Ce vor avea de spus, totuşi, „inventatorii" cazului? Vor recurge la o înscenare care să justifice, eventual, investigaţia poliţienească? Vor găsi un acar Păun? Vor vorbi de un accident nesemnificativ, de un **malentendu**? Îşi vor cere scuze? Într-un stat de drept, asemenea abuzuri fac să cadă capete. La noi, lucrurile intră repede în (a)normal. Şi într-o echivocă tăcere. Iar vecina inoportunată de poliţie nu se supără pe căpitanul Soare care îi schimonoseşte conştiinţa, ci pe dna Patapievici care îi complică viaţa. Ratăm, în chip sistematic, identificarea duşmanului. Căci România are, într-adevăr, duşmani: sînt cei care o fac de rîs cu discursurile, moravurile şi înfăţişarea lor, leprele patriotarde, pişicherii de provincie, ştabii cu priviri cleioase şi fălci zoologice, semidocţii asudaţi şi lacrimogeni, mangafalele, volintirii, misticii de cramă, „noi şi-ai noştri", românii verzi, românii proşti, românii desfiguraţi de o falsă, indemolabilă, cuminţenie. Aceştia, domnule căpitan Soare, sînt duşmanii ţării şi ai neamului! Nu domnul Patapievici! Şi nici măcar dumneata, care execuţi prea uşor ordinele, orice fel de ordine. Duşmanii sînt cei care dau asemenea ordine, cei care din anii '50 pînă mai ieri au schingiuit fizic şi sufleteşte români nevinovaţi, intelectuali români străluciţi, politicieni români venerabili. Şi care sînt gata oricînd să ia totul de la început. Fă un pas înainte, domnule căpitan, şi vorbeşte în numele dumitale, dacă mai ai unul. Renunţă să mai execuţi comenzi barbare şi s-ar putea, astfel, ca schimbarea de care avem nevoie să vină de la dumneata, nu de la superiorii dumitale, de la care ne-am învăţat să nu mai aşteptăm nimic.

Andrei PLEŞU

În Casele distinse
se lustruieşte
PARCHETUL
şi MOBILELE
numai cu renumita
Ceară „EXPRESS"

Capul Indianului
(cu pene)

LICHID: în bidoane
PASTĂ: în cutii
preferată de
LUMEA SELECTĂ
Feriţi-vă de imitaţiune

TV (totul de vînzare)

Actualitatea nevăzută

Există două probe - diametral opuse - la care „opera de televiziune“ (întrebuinţez pentru prima dată această alăturare de termeni; nu ştiu dacă nu constituie o contradicţie în termeni, în principiu ar trebui să nu) poate fi supusă: aceea a scrisului, a transcrierii, a fixării cu mijloace tradiţionale, „verificate“, capabile **să arate** ceea ce imaginea ascunde lăsînd să treacă, şi aceea a memoriei, a ţinerii şi aducerii aminte. Există zile, săptămîni cînd producţia de televiziune (aşa parcă mai merge) este perfect anonimă, cînd ea îşi îndeplineşte rolul de **serviciu**, reproducînd o actualitate „cuminte“ sau, mai bine zis, banalizînd prin neatenţie, neproblematizare dar mai cu seamă omisiune realităţi ale căror tendinţe, „freatice“ încă, nu au ieşit la suprafaţă, nu au explodat, nu au devenit „fapt de senzaţie“, bun de a fi cules.

Săptămîna trecută nu mi-am notat nimic (sau aproape) cu privire la programele şi emisiunile transmise de posturile de televiziune. Politic, evenimentul l-a constituit nu atît destrămarea, în formula de pînă acum, a CDR, ci accelerarea ritmului acestui proces previzibil şi prevăzut, după luni şi chiar ani de „coacere“. Cu constatarea, neaşteptată, că tocmai un dialectician de talia criticului literar-om politic N. Manolescu este extrem de rar invitat pe platourile diferitelor noastre televiziuni.

Din punctul de vedere al divertismentului de sfîrşit de săptămînă pe care am ajunge să-l căutăm în braţele televizorului, seara de sîmbătă - cu transmiterea infinită a anacronicului festival de muzică uşoară de la San Remo - a fost un chin, o tortură nemeritată. M-am uitat pe TV5, la festivitatea de acordare a premiilor César, şi bine am făcut: a doua zi, acest eveniment culturalo-mediatico-monden a fost transmis, înregistrat, şi de TVR, grevat, însă, de această dată, de interpretarea (în toate sensurile) a implacabilei Irina Nistor. Nu ar fi fost mai cinstită traducerea şi subtitrarea în locul dublării care a constituit de-a dreptul un obstacol?

Ajung, astfel, la ceea ce se cheamă „oamenii de televiziune“. Am descoperit, recent, unul, care are toate calităţile pe care o astfel de meserie ar trebui să le presupună. Ar fi păcat dacă nu i-ar fi puse în valoare. Am fi contemporanii unei cariere ratate. Mă gîndesc la traducătorul de Dante, „storcătorul de gazete“, „cronicarul literar de tranziţie“ George Pruteanu. Tele 7abc a intuit perfect invitîndu-l să susţină, înainte de **Tele Jurnal**, tableta zilnică despre felul cum vorbim. George Pruteanu este, din cîte îmi amintesc în acest moment (dacă ar fi, mi-aş aminti), printre foarte puţinii români

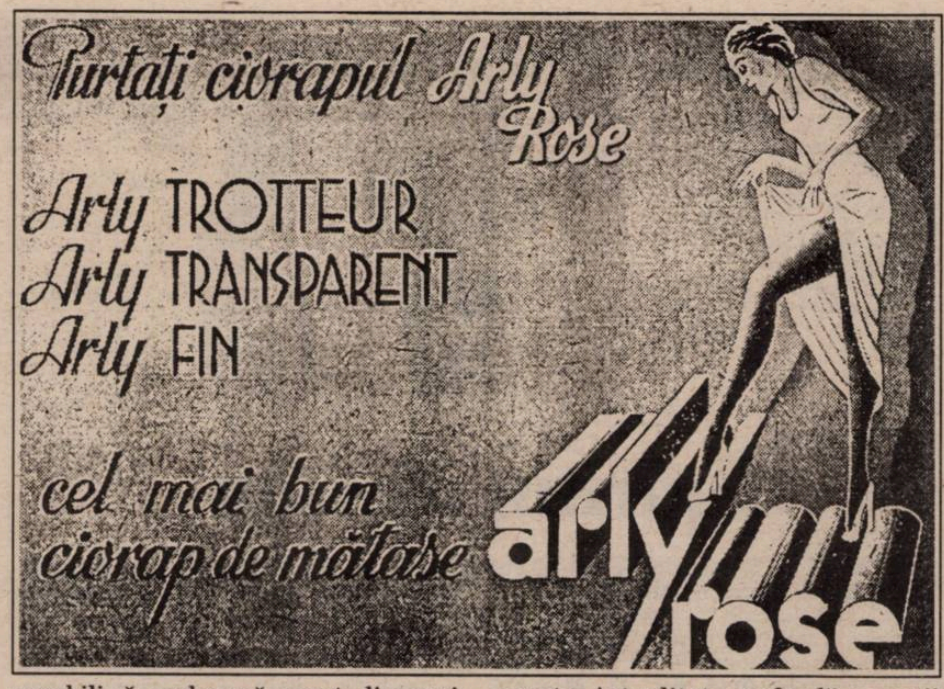

capabili să: vorbească corect, divers şi distinct; aibă ce spune; nu-şi bată joc de timpul telespectatorilor, cultivîndu-le defectele, întreţinînd o stare de avansată „familiaritate“. G.P. ar putea fi un extraordinar om de televiziune. Ştirile, prezentate sau - de ce nu - comentate de el ar arăta mult mai proaspete, mai neîmbîlsămate de ticuri, o emisiune moderată de el, mult mai vie. Atenţie, deci!

Aici voiam să ajung, la scriitori. Marţi, 21 februarie, actualitatea, pe TVR, nu a fost sub formă de **Actualităţi**, ci şi-a avut locul, la ora 20.00, pe programul II. Unde ne era dat să aflăm de cu totul prematura dispariţie a poetului Cristian Popescu. Actualitate a poeziei, prin moarte. Actualitate profundă a morţii care, în acest caz, devenea, din metaforică (moarte socială, moarte lirică: „în poem ca-n pămînt“), literală, de-poetizîndu-se vertiginos. Nu este, oare, poetul modern acela care demistifică tendinţele de auto-“poetizare“ pe care le manifestă irepresibil realitatea? Emisiunea coordonată de Cătălin Ţîrlea a fost patetică; delirantă chiar. Un strigăt. Marţi, prin intermediul televizorului, dar în ciuda lui, am putut **să vedem:** opoziţia, excluderea totală dintre **actualitatea** exclusiv politică şi o **literatură** sub semnul extincţiei, de o fragilitate care o face ca şi inatacabilă din afară, dat fiind că se surpă şi dispare de una singură, neştiută.

Bogdan GHIU

Economie

Cum s-ar uita românul la o hîrtie de 25.000 lei?

„Nu sînt de acord cu deprecierea cursului!“ - tuna ministrul Finanţelor, într-o vorbire către Parlament, în timpul dezbaterii bugetului ‘95. Ceea ce înseamnă că dl. Florin Georgescu se împotriveşte unei noi înjosiri a leului. Frumos gest, poate chiar util din perspectivă electorală, dar fără efecte practice. În lumea banilor, acţionează legi specifice, fără vreo legătură cu starea sentimentelor.

De altfel, cursul a şi luat-o din loc. După ce, o iarnă întreagă, moneda noastră s-a aflat într-o stabilitate relativă faţă de dolar. Imediat însă ce s-a făcut simţită apropierea primăverii, un vînt al schimbării a început să bată pe piaţa valutară. Jocul paşilor mici, între 1770-1799 de lei pentru 1 dolar, şi-a pierdut suflul. Pragul psihologic de 1800, pe care cursul de schimb l-a tatonat de cîteva ori, dar fără succes, a fost depăşit şi lăsat în urmă. Leul a început să urce avînd în faţă un alt prag - cel de 1900. Probabil că nu va trece multă vreme şi vom cumpăra dolarul cu 2000 de lei.

Pe scara valutară, a urca înseamnă... a coborî. Cu cît pragul e mai înalt, cu atît deprecierea e mai mare. Aşadar, leul a intrat într-o nouă etapă de depreciere, arătînd că nu ascultă de ministrul Finanţelor.

Este clar: dl. Florin Georgescu a greşit poligonul. Pe piaţa valutară, intervenţia domniei-sale nu poate avea sorţi de izbîndă. Pentru că aici nu se aplică zicala „cui pe cui se scoate“. Ministrul Finanţelor are numai lei, reprezentînd fie bani proveniţi din impozite împovărătoare, fie contravaloarea în monedă naţională a împrumuturilor pe care România le-a primit din surse externe de finanţare. Ar fi zadarnic să asmută aceşti lei împotriva altor lei. A acelora care vin în bursa interbancară, la schimb, formînd cererea de valută. Pentru că de partea cealaltă, unde se formează oferta, se adună dolari sau alte devize convertibile. Dacă oferta e mică, iar cererea mare, leii nu pot fi alungaţi cu... alţi lei, pentru ca presiunea cumpărătorilor asupra vînzătorilor să scadă. O singură soluţie stă în picioare: statul să scoată valută la vînzare, pentru a realiza echilibrul între cerere şi ofertă. Numai că rezerva de valută nu se află în păstrare la Ministerul Finanţelor, ci la Banca Naţională.

De ce creşte cererea de valută? Pentru că nevoile de importuri sînt tot mai mari. Nu atît pentru „acadele“ - termen pe placul filosofilor economiei de comandă, în mintea cărora orice efort de a înviora piaţa internă de consum se cuvine a fi luat în derîdere -, cît mai cu seamă pentru materii prime şi resurse energetice. Unităţile economice, de la cele mai mici pînă la cele mai mari, de la cele de stat pînă la cele cu capital în exclusivitate privat, sînt nevoite să facă rost de lei, pe care să-i schimbe pe piaţa interbancară. Numai aşa pot să adune valuta cu care să-şi plătească importurile.

De ce scade oferta? Pentru că relansarea exporturilor întîrzie. Cum noi nu fabricăm dolari, singura sursă importantă de valută rămîne vînzarea de mărfuri sau de servicii în afara ţării. Nu în sistem barter (un fel de troc, ceva mai evoluat), ci cu decontări în devize convertibile. Aici se complică lucrurile. Dacă exporturile continuă să fie sub nivelul importurilor, la bursa interbancară se oferă mai puţină valută decît se cere. Normal - cursul urcă: dolarul se scumpeşte, leul se depreciază.

Exportul nu e însă un scop în sine. Ceea ce ne interesează este să încasăm valută, nu să scoatem mărfuri din ţară. Unii exportatori nu înţeleg că dacă aduc o mie de dolari, dar au vîndut afară o marfă pentru a cărei fabricare s-au cheltuit lei reprezentînd contravaloarea a 1200 de dolari, înseamnă că s-a făcut o afacere soldată cu pierdere şi nu cu cîştig. Alţi exportatori gîndesc aşa: important este să ne menţinem pe linia de plutire; dacă videm o marfă pentru care s-a cheltuit, în lei, contravaloarea a 1000 de dolari şi aducem în ţară... 1000 de dolari, e în regulă. Un cîştig tot apare: se produce, se vinde, deci putem să menţinem forţa de muncă. Numai că şi acest calcul este fals. Un astfel de export se soldează cu scoaterea din ţară a unor mărfuri de bună calitate. Aşadar, dacă nu se cîştigă nici un dolar, înseamnă că pe piaţa valutară oferta nu creşte. În schimb, pe piaţa internă de consum scade oferta mărfurilor căutate de cumpărători. În consecinţă, inflaţia se menţine la nivel ridicat, iar condiţiile de viaţă nu se îmbunătăţesc. Bătălia pentru export are sens numai dacă oferta de valută creşte. Pe acest poligon se simte nevoia prezenţei ministrului de Finanţe. Aici ar putea interveni eficient, cu impozite mai mici pentru exportatorii profitabili, cu credite avantajoase, pe care să le susţină din resurse bugetare, dar mai ales să încurajeze prestările de servicii. La urma-urmei, de ce n-am scoate noi valută din servicii, unde investiţia principală se face în materie cenuşie?

Menţinerea cursului, prin vînzare de dolari, o poate face numai guvernatorul Băncii Naţionale. De altfel, a şi făcut-o. Aşa se explică iarna calmă a leului. Cu două riscuri mari însă: i-a supărat pe exportatori, care nu se văd încurajaţi să scoată dolarii la vînzare; şi a supărat Banca Mondială, care înţelege să finanţeze în România investiţii şi nu deficite ale balanţei de plăţi. Prin urmare, guvernatorul se vede nevoit să umble mai cu grijă la rezerva de dolari, chiar dacă de această dată îl supără pe ministrul Finanţelor.

Pînă una-alta, leul cade iarăşi. Dacă vom plăti 2000 de lei pentru 1 dolar ne vom trezi în situaţia că bancnota noastră cea mai mare, de 10.000 de lei, va reprezenta doar echivalentul a... 5 dolari. Banca Naţională va fi nevoită să emită noi bancnote, poate de 25.000 şi chiar de 50.000 lei. Cum se va uita însă românul la o hîrtie de 25.000 lei?

Adrian VASILESCU

Refuzul normalităţii

Convenţia Democratică din România a murit aşa cum trăise, adică în prefăcătorie şi tîfnă. După o atît de lungă agonie, după atîtea căderi în capcanele adversarilor şi după o prelung-inutilă campanie de autodiscreditare, cine să mai creadă în unitatea funcţională a opoziţiei şi în capacitatea ei de a se restructura? Şi totuşi, chiar şi pentru cei convinşi că destrămarea Convenţiei era nu doar inevitabilă ci şi necesară, modul în care ea s-a produs taie apetitul pentru analize şi îl stimulează pe cel pentru pamflet. Intîi de toate, e de observat că bobîrnacul decisiv a fost dat de reuniunea de la Atlanta, adică de programul UDMR şi de reacţia partidelor româneşti înspăimîntate de acuzaţiile primarului Clujului. Partidul Alianţei Civice o luase înaintea ţărăniştilor cerînd Convenţiei un punct de vedere ferm în privinţa declaraţiilor constituţionale ale UDMR. Pentru a reface handicapul, PNŢCD a plusat condamnînd dialogul organizat în SUA, exact aşa cum făcuse şi „iresponsabilul" lider PUNR. Numai că excesul de zel al ţărăniştilor a servit de minune ultranaţionaliştilor: ei s-au deplasat în capitala statului Georgia, au stat la aceeaşi masă cu adversarii, au lăudat apoi rezultatele dialogului pe tema minorităţilor şi s-au arătat dispuşi să-l continue în propria ţară. Gheorghe Funar a descoperit apoi brusc virtuţile dezbaterii civilizate, exact în momentul în care Convenţia Democratică preluase metoda ultimatum-urilor şi a declaraţiilor intransigente. Nesigură pe şansele sale electorale, opoziţia din jurul domnului Constantinescu s-a simţit obligată să recurgă la atu-ul naţionalist, iar opoziţia din jurul domnului Manolescu a folosit pretextul pentru a provoca ruperea coaliţiei la adăpostul unei cauze nobile. Politica poziţiei publice faţă de UDMR a înlocuit politica propriu-zisă faţă de minorităţi. Maghiarii din România au ajuns pe post de „pisică moartă" în lupta dintre PNŢCD şi partidele care-i contestă hegemonia tocmai în zilele cînd experţii Budapestei şi ai Bucureştiului reluau negocierile întrerupte din cauza tacticii în care s-a specializat PUNR pentru a lovi de fapt în proprii săi aliaţi. Dar dacă opozanţii s-au repezit să joace rolul naţionalist în varianta scrisă de Gheorghe Funar, era de la sine înţeles că extremiştii se vor repezi să facă încă o dată figură de moderaţi proeuropeni şi... „deschişi la dialog". Înaltul comisar OSCE pentru minorităţi a putut constata la faţa locului că între „extremiştii" din guvern şi „echilibraţii" din opoziţie nu există mari diferenţe, deci PDSR nu poate fi judecat pentru actualele alianţe politice de vreme ce şi Convenţia Democratică e la fel de antimaghiară. După ce au înscris astfel încă un punct preţios în folosul adversarilor săi, liderii coaliţiei antiguvernamentale s-au înspăimîntat constatînd că „pretextul UDMR" nu le-a folosit la nimic şi că altă explicaţie pentru o despărţire definitivă nu sînt în stare să construiască. Partea „stabilă" şi partea „rebelă" au făcut, concomitent, cîte un pas înapoi, primii susţinînd sus şi tare că nu intenţionează să-i excludă pe neascultători, ceilalţi încercînd să impresioneze cu argumentul că nu pleacă de bună voie. Preocupaţi excesiv de gîndul că vor suporta sancţiunea unui electorat imaginar, adepţii liniei Constantinescu - Coposu şi adepţii unui mod nou de a face politică se învinuiesc reciproc pentru ruperea Convenţiei în loc să-şi împartă onest vina pentru faptul că ea n-a funcţionat niciodată. Cei rămaşi se apără jurînd că ei n-au dat afară pe nimeni, cei plecaţi invocă în favoarea lor comploturile menite să-i alunge. Emil Constantinescu se consideră întruchiparea luptătorului pentru unitate, dar se grăbeşte să nu-şi convoace partenerii la şedinţa la care se schimbă denumirea coaliţiei pe care o conduce şi semnul electoral al acesteia. Nicolae Manolescu nu-şi poate înfrunta „ţărăniştii" din propria formaţiune şi ca atare se consideră preşedinte al unui partid care vrea să rămînă în Convenţie deşi nu este de acord cu noul ei Protocol cum n-a fost nici cu celelalte. Părăsiţii îşi oblojesc orgoliile părăsind ei înşişi numele sub care a fost înscrisă la tribunal alianţa, dar şmechereasca politică a păstrării iniţialelor şi a schimbării cercului în pătrat nu dovedeşte decît un mare dispreţ pentru alegători. „Dezertorii" nu-şi pot permite să spună lucrurilor pe nume din pricina pericolului scindărilor în lanţ, dar se bucură că ultimele decizii ale profesorului Constantinescu îi scutesc să mai mimeze loialitatea faţă de o coaliţie în care trasul pe sfoară a înlocuit de la început orice formă de competiţie. Deşi ştie bine că, după ce a luat hotărîri importante în absenţa celor patru partide nesemnatare ale Protocolului, nu mai există cale de întoarcere şi de colaborare, liderul CDR preferă ipocrizia şi „întinde o mînă" către PAC în speranţa că astfel imaginea sa publică va mai beneficia de aureolă. Deşi ştie bine că reîntoarcerea PAC în Convenţie înseamnă practic compromiterea rolului său de lider de partid, Nicolae Manolescu preferă să-l acuze pe Emil Constantinescu „în nume personal" şi să afirme că alianţa ar putea funcţiona în continuare dacă ar fi acceptată restructurarea ei. Ţărăniştii susţin că partidele mici sînt datoare să se supună liderilor Convenţiei pentru simplul motiv că au ajuns în Parlament sub umbrela acesteia deşi, de fapt, existenţa unei formaţiuni precum PAC alături de ţărănişti a îmblînzit în '92 adversităţile faţă de partidele istorice şi le-a întărit credibilitatea. Partidele conduse de domnii Cunescu, Rusu şi Manolescu se revoltă din pricina manevrelor prin care PNŢCD l-a împins din nou în vîrf pe profesorul Constantinescu, deşi înaintea alegerilor din 1992 se întîmplase acelaşi lucru şi aliaţii de azi s-au simţit datori să tacă mîlc şi să se supună „cauzei comune". Răul trebuie căutat la rădăcină, iar încrîncenarea cu care cele două părţi îl mistifică sau îl ocolesc nu foloseşte şi nu va folosi nimănui. Dacă liderii partidelor care au participat acum trei ani la alegeri pe liste comune şi-ar fi unit forţele să explice electoratului şi presei **de ce trebuie să se destrame Convenţia** în loc să se prefacă dornici s-o menţină în viaţă omorînd-o din două părţi, situaţia ar fi fost aproape normală. Politicienilor noştri din opoziţie sau din partidul majoritar le e însă frică de normalitate şi, din pricina acestei frici, ajung în prim plan dezechilibraţii, mediocrii, impostorii şi veleitarii.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Soluţiile

Jean-Marie Le Pen, liderul Frontului Naţional din Franţa, partid considerat extremist, şi-a anunţat candidatura la preşedinţia Franţei, ştiind că şansele de a cîştiga sînt extrem de reduse. De cîţiva ani, sondajele arată că programul său este susţinut de 10-15% din electorat, procent care îi asigură reprezentanţi în organele alese locale, deputaţi în Parlamentul european, şi accesul la mijloacele de informare de importanţă naţională. Celelalte partide se feresc de orice alianţă cu el, şi de cîte ori Le Pen anunţă că se simte mai apropiat de un candidat decît de altul (acum îl preferă pe Balladur lui Chirac) urmează delimitări energice. Candidatul Frontului Naţional a apărut la una dintre emisiunile care contează la TF1, **„7 sur 7"**, sigur de sine şi de milioanele de voturi pe care le reprezintă arătîndu-şi faţa de politician onorabil, asemeni celorlalţi concurenţi, doar că el are soluţii pentru problemele în care rivalii săi au eşuat.

Liderului naţionalist are un mare avantaj propagandistic: nefiind niciodată la putere, el poate lovi atît dreapta, cît şi stînga, făcîndu-le responsabile pentru criza care roade Franţa. „A cincea republică e profund şi structural coruptă şi e nevoie de o mătură bună pentru a face curăţenie" - anunţă el de la bun început, sugerînd că odată cu cei necinstiţi va ajunge la gunoi şi Constituţia care din '58 asigură alternanţa dar şi stabilitatea puterii în Franţa. Recent, presa a făcut publice conflictele lui Le Pen cu fiscul, din care reiese că asemeni tuturor celorlalţi cetăţeni din Franţa coruptă, el încearcă să tragă chiulul la datoriile faţă de colectivitatea naţională. El nu răspunde revoluţionar că refuză să plătească impozite unui stat cu ale cărui principii nu e de acord, ci îi dă în judecată pe gazetarii indiscreţi, consideraţi de el mincinoşi. Pînă va ajunge la putere, Le Pen e hotărît să beneficieze de toate avantajele oferite de o structură statală democratică.

Iar cînd va ajunge la putere va scoate ţara din criză, adică va rezolva problema şomajului care marchează ciclul ieşirii din recesiune. Soluţia lui Le Pen e simplă şi la vedere: trebuie scoşi străinii din ţară. În ultimii 30 de ani, Franţa a primit 10 milioane de străini, care ocupă casele, serviciile, se bucură de asistenţă medicală. „Nu sînt xenofob, sînt doar reprezentantul sindicatului francezilor, al indigenilor" - spune Le Pen, vorbind în numele acelor francezi care vor restabilirea pedepsei cu moartea şi încurajarea prin lege a unei politici nataliste.

În şapte ani - promite el - vor fi expulzaţi 3 milioane de străini, eliberînd astfel locuri de muncă pentru francezi. El refuză deocamdată să descrie cum se va desfăşura concret acest proiect, dacă se vor organiza lagăre pentru a-i aduna la un loc (a-i concentra, cuvînt care adăugat cuvîntului lagăr dă o expresie binecunoscută) pe candidaţii la expulzare, cum se va organiza transportul lor etc. Toate acestea sînt amănunte. Deocamdată trebuie întreprins totul pentru a-i descuraja pe străini să mai vină în Franţa şi desigur trebuie renunţat la legislaţia europeană adoptată de politicienii uşuratici, dacă nu trădători. Odată izolaţi şi purificaţi, francezii vor fi fericiţi şi bogaţi pentru că dl Le Pen va desfiinţa impozitele. Pur şi simplu. Nu reiese din ce vor fi plătiţi cei care se vor ocupa de expulzări, probabil se presupune că o vor face din devotament.

O întîmplare întunecă discursul atît de luminos al liderului Frontului Naţional. Săptămîna trecută, la Marsilia, trei membri ai partidului său, care la ceas de seară lipeau afişe electorale, au împuşcat din spate un tînăr francez originar din insulele Comore (precizare care trebuie făcută pentru a se înţelege că victima era un negru). În timp ce „plînge şi deplînge" evenimentul căruia îi spune ba incident, ba accident, Le Pen furnizează două rînduri de explicaţii care nu se întîlnesc nicăieri: pe de o parte cei trei despre care Le Pen nu uită să ne spună că sînt muncitori, deci reprezentanţi ai Franţei profunde au încălcat consemnul partidului. Ei n-aveau voie să lipească afişe seara şi să umble înarmaţi. Pe de altă parte, şi cei care au tras sînt tot nişte victime, la fel ca cel care a murit. Adevărata responsabilitate aparţine celor care au permis cu inconştienţă imigrarea. Cînd i se spune că a fost o „crimă rasială", liderul care vrea o faţă respectabilă strigă că e o calomnie şi avansează ipoteza provocării: de cîte ori trebuie să se adreseze naţiunii, se întîmplă ceva care-l obligă la defensivă. Nu e chiar un ghinion, pentru că asemenea incidente-accidente se petrec şi cînd el nu vorbeşte la televiziune. Militanţii se bază au înţeles că n-are rost să aştepte organizarea lagărelor şi a mijloacelor de transport. Există mijloace mult mai simple şi mai rapide de a scăpa de străini.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

... Ce-o aşteaptă după alegeri

La începutul săptămînii, o veste-trăznet a lovit publicaţiile bucureştene şi ea se referă la intenţiile Partidului Democraţiei Sociale din România, aşa cum au fost ele exprimate de vicepreşedintele Ion Solcanu la Conferinţa municipală de la Iaşi a formaţiunii majoritare. „Trebuie să deţinem puterea 8-12 ani de-acum încolo", a declarat liderul PDSR, adăugînd că partidul său „se va baza, în primul rînd, pe ţărani, pe bugetari şi pe micii proprietari". În ediţia din 28 februarie, **Adevărul** reţine, în subtitlul consemnării despre programul politic făcut public la Iaşi, faptul că acelaşi PDSR „şi-a propus să controleze toate structurile statului şi mass-media". **Curierul naţional** se întreabă, comentînd desfăşurarea Conferinţei municipale de la Iaşi, dacă spusele domnului Solcanu reflectă un plan de acţiune, o dorinţă personală sau o proorocire. **Jurnalul naţional** publică şi el rezumatul ultimei contribuţii politice a domnului Solcanu la consolidarea imaginii propriului partid. Bazîndu-se pe ideea că pentru a-şi atinge scopul, partidul pe care-l reprezintă ar trebui să fie format din oameni oneşti, cel de-al doilea om din Senat avertizează însă că această condiţie nu e suficientă, pentru că „Opoziţia sprijinită din afară a pus mîna pe toate mijloacele de informare în masă", iar noi „trebuie să distrugem şi să schimbăm moştenirea structurilor puse foarte bine la punct de Partidul Democrat". În **Tineretul liber**, Andreea Orza reproduce o altă frază-cheie rostită la Iaşi de vicepreşedintele Solcanu: „Toate deciziile PDSR vor trebui să pornească de la premisa că 1995 este un an preelectoral şi că în 1996 PDSR trebuie să-şi depăşească performanţele electorale din 1992". Spre deosebire de Ion Solcanu, gazetarii încep să creadă că nu ne mai aflăm într-o perioadă preelectorală, ci în plină campanie pentru alegeri. E vorba, susţine Sorin Holban în editorialul său din **Jurnalul naţional**, de „o campanie electorală stranie, desfăşurată nu pe faţă ci în subteran", marcată de profunde dereglări sociale şi de scăderile de credibilitate din tabăra puterii şi din cea a opoziţiei. **România liberă** şi **Curierul naţional** remarcă vehemenţa cu care partidul lui Ilie Verdeţ critică formalismul protocolului cvadripartit în virtutea căruia PDSR şi-a putut permite „să declanşeze o campanie electorală deghizată". În cotidianul **Azi**, Octavian Ştireanu atrage atenţia că, în acest moment, „se scriu primele «ciorne» în vederea viitoarelor alegeri; iar «ciorne» înseamnă mai puţin decît ofertă politică, mesaj politic, discurs electoral şi alte asemenea abstracţiuni; în acest moment, «ciorne» înseamnă mai ales configurarea echipelor de candidaţi pe care fiecare partid le va propune electoratului, chiar dacă va fi vorba de liste sau de vot uninominal". Pentru moment, partidele politice şi liderii lor încearcă să-şi îmbunătăţească imaginea, să cîntărească şansele proprii şi pe cele ale adversarilor şi să-şi treacă în cont o relaţie cît mai îndulcită cu sindicatele. **Adevărul** constată că pînă şi Cotroceniul îşi va aduce obolul la detensionarea atmosferei din cadrul marilor federaţii sindicale, organizînd o întîlnire cu liderii Convenţiei minieresti „Sfînta Varvara", întîlnire pe care cotidianul citat nu ezită să o considere un eveniment: „Interesantă această întrevedere (pentru scopurile urmărite şi pentru cei care participă la ea), cunoscut fiind faptul că, de o vreme, relaţiile dintre locatarii Cotroceniului şi faimosul Miron Cozma deveniseră glaciale". Cu ochii la viitoarea competiţie electorală, liderii noştri politici sînt deci gata de sacrificii şi, ca atare, asistăm la deschiderea unui dublu front al negocierilor; parteneri devin, pe de o parte, reprezentanţii minorităţi maghiare şi, pe de altă parte, reprezentanţii asociaţiilor sindicale. Silviu Brucan, pus pe pronosticuri în tableta sa „de independent" din **Libertatea**, scrie negru pe alb: „Spectrul politic la alegerile viitoare nu va mai fi acelaşi ca în toamna lui 1992. Este şi firesc să fie aşa, deoarece înaintarea economiei de piaţă, chiar în ritm lent şi căznit, produce schimbări în peisajul social care reclamă o reprezentare politică adecvată". Pînă la alegeri, ziarele bucureştene mai au ceva timp să profite de libertatea de opinie şi de exprimare, libertate pe care, dacă e să dăm crezare senatorului Ion Solcanu, majoritarii de azi şi-au pus în gînd să o limiteze. (E.Ş.)

Singura condiţie

Credem toţi că ştim ce înseamnă sloganul. Dar o definiţie exactă a lui tot întîrzie, pentru că ne simţim stingheriţi ori stupefiaţi în faţa adevărurilor brutale.

Care ar fi, deci, condiţia fundamentală a sloganului? Ce calitate trebuie să posede acele cuvinte aflate o singură dată împreună, pentru ca enunţul format de ele să devină memorabil şi, dacă se poate, celebru? Răspunsul onest la această simplă întrebare ţine de bun simţ.

Care este condiţia sloganului? Expunerea unui mare adevăr? Nici vorbă! Marile adevăruri nu se lasă niciodată surprinse într-o formulă, pentru că ea şterge nuanţele esenţiale în perceperea adevărului şi aplatizează totul. Să fie sloganul expresia unei înalte opţiuni morale? Nu cred. Principiile etice care pot fi definite în cîteva cuvinte păcătuiesc, întotdeauna, prin intransigenţă, deci prin simplificare. Pentru o etică generală, certitudinile sînt mai periculoase decît otrava. Un adevăr etic sumar formulat şi apoi aplicat înseamnă programarea sigură de viitoare nenorociri. Este atunci sloganul expresia unei mari descoperiri - în indiferent ce domeniu? Tot nu, din păcate. Marile descoperiri ale umanităţii s-au petrecut înainte de inventarea sloganului modern, oricum înainte de proliferarea lui contemporană şi necontrolată. Toate marile descoperiri la care ne mai putem aştepta de acum încolo vor fi expuse în tomuri savante ori, cel mult, în texte dense, de cîteva zeci de pagini, accesibile doar iniţiaţilor.

Atunci? Care este condiţia sloganului? Una singură - oricum, una singură indispensabilă: aceea de a avea forţă lingvistică, de a cuprinde, preferenţial o paronomază ori o aliteraţie monumentală. Atît şi nimic mai mult: restul de la sine.

Cum, doar atît? Doar atît. Nu înseamnă simplificare grosolană reducerea sloganului la o chestiune de fonetică? Fără îndoială, dar sloganul însuşi reprezintă o simplificare abuzivă a realităţii. Şi apoi nu-i vorba doar de fonetică, ci de sintaxă, de lexic etc. Am spus că sloganul este o secvenţă înzestrată cu forţă lingvistică, nu doar fonetică. Pînă la urmă, el e poezie concentrată: intră aici ingeniozitatea alegerii cuvintelor, şi sintaxa inspirată, şi ştiinţa ritmului, a evidenţierii cuvintelor-cheie şi a rimei. Fonetica are şi ea un rol esenţial, pentru că poezia se adresează urechii.

Dar ideile, mesajul? Sînt secundare, vin - în cel mai bun caz - după. Cea mai banală idee politică, cea mai mediocră apreciere despre evenimente ori personaje, cea mai stupidă reflecţie pe seama realităţii, dacă îşi găseşte haina poetică, devine, în ochii publicului, genială. Exegeţii vor cheltui apoi energie pentru a descoperi profunzimea unui slogan aflat pe toate buzele; numai că „profunzimea" în cauză a fost introdusă de glosatori. Încercaţi să exprimaţi, cu alte cuvinte, fără ritm şi fără fonetica fericită, adevărul cuprins într-un slogan şi veţi asista la apariţia celei mai jenante platitudini. Veţi încerca acelaşi sentiment pe care l-am avea dacă cineva ar traduce în proză „conţinutul" unui sonet de Shakespeare ori Eminescu.

Veni, vidi, vici n-ar fi parcurs secolele dacă labiodentala fricativă **v** n-ar fi intrat în contact simetric cu vocalele anterioate **e** şi **i**,dacă n-ar fi compus tripla aliteraţie purtătoare de ritm. **I like Ike** n-ar fi creat un preşedinte al Statelor Unite (pe Dwight Eisenhower) dacă n-ar fi reprezentat paronomaza pură, susţinută, în unicul ei punct asimetric, de cea mai suavă consoană, de lichida **l**. Şi nici **Ai, n-ai, dai** n-ar fi emblema epocii noastre, ca şi a oricărei epoci de sărăcie, dacă n-ar cuprinde o paronomază la fel de pură, cu punerea în joc a doar două dentale suportînd acelaşi corp vocalic.

Pentru a-l cîştiga definitiv pe un medieval, trebuia să faci apel la imaginarul lui, stîrnit de cîteva elemente simple, între care culoarea juca un rol primordial. Pentru a-l cîştiga pe europeanul contemporan, trebuie să-l înveţi cîteva cuvinte simple, dar pe care să le bage uşor la cap: soluţia poetică rămîne imbatabilă. Nimic nu este mai infantil decît un popor luat în ansamblul lui, infantilism ce creşte proporţional cu numărul indivizilor consideraţi. De la marile opţiuni politice pînă la micile produse alimentare - totul se rezolvă cu ajutorul sloganului simplificator.

Nu ştiu dacă cei săraci cu duhul sînt fericiţi şi nici nu ştiu dacă a lor va fi împărăţia promisă: dar ştiu că, jurînd pe slogan, ei fac posibile - an după an, secol după secol - împărăţiile de aici, de pe pămînt. Conduse de împăraţi, regi, dar mai ales de preşedinţi de republică.

Mihai ZAMFIR

Preferaţi numai
MĂNUŞILE DE CALITATE
INDISCUTABILĂ, MARCA:
GANT ROYAL Deposé
GANT ROYAL

Sloganul şi ... lozinca!

Gînditu-s-au, oare, highlanderii scoţieni care, aruncîndu-se în luptă, răcneau din răsputeri „sluagh-ghaim", că chemarea lor de bătălie va deveni un termen de specialitate în domeniul relaţiilor publice?

Trecînd prin sensurile de „închinare de petrecere", „parolă", „deviză", **slogan** devine, în engleza americană a sec. XIX, o „frază publicitară" menită să prindă publicul (**a catchy phrase!**) întru găsirea căreia s-au străduit multe minţi ingenioase. Se zice că fericitalesul slogan **„I like Ike!"** a contribuit enorm la campania prezidenţială a lui Dwight Eisenhower.

În dicţionarele româneşti dinaintea războiului nu-l găsim înregistrat, deşi circula, mai ales în limbajul presei, dar, în primul dicţionar românesc de după '47 îl găsim, cu o menţiune ciudată: „SLOGAN, **sloganuri**, s.n. (Adesea peior.) Formulă care rezumă în chip lapidar o teorie sau o problemă la ordinea zilei (şi care revine ca un refren în vorbirea sau în scrierile curente" (DLRM).

Adică, de ce „Adesea peior(ativ)"? Pentru că, e adevărat, memoria mea păstrează din copilărie această valoare...

Mi-am răscolit-o şi am găsit! Am găsit ceva în genul: „Imperialiştii americani cu sloganurile lor agresive" sau „ridicole" sau „fătarnice" sau „aiurite" sau...

Deci, în rînd cu Coca-Cola, cu chewing-gum şi blue-jeans, sloganul era şi el ceva „rău". De ce, nu ştiam prea bine, dar dacă era de la americani era rău desigur. În presă, nu şi în imaginaţia noastră care rîvnea la Coca-Cola, chewing-gum şi blue-jeans, încît fără îndoială am fi mestecat şi sloganul, dacă am fi avut acces la el.

Dar, atunci, **„Stalin şi poporul rus/Libertate ne-au adus!"** sau **„Jos mîinile de pe Coreea!"** ce-or fi fost?

Ei, astea erau altceva! Erau „lozinci"! Şi ştiţi ce este o „lozincă"? Ceva „bun"! Căci iată ce ne spune DEX, de data aceasta: „LOZINCA, **lozinci**, s.f. Formulare concisă şi pregnantă a unei idei călăuzitoare, a unei chemări pentru îndeplinirea unei sarcini"! (N-am citat dintr-un ghid al activistului de partid, ci din DEX!).

„Idee călăuzitoare"! „Chemare pentru îndeplinirea unei sarcini"! Aşa da! Pe cît de rău e **sloganul**, pe atît de bună e **lozinca**! Chiar dacă limba rusă a preluat-o din germană! Filtrul purificator al celei mai înaintate ideologii din lume i-a dat un sens nou căci - să vedeţi drăcia! - la nemţi, **Losung** are trei sensuri: „parolă", „încasare", şi, metaforic, în limbajul vînătorilor: „baligă de animale sălbatice"! Şi, iată, cum se poate demonstra semantic că a rosti lozinci înseamnă a mînca...!

Doamne, şi cîte lozinci n-au mai fost!

Cezar TABARCEA

De la strigăt la strigătură

Cercetînd istoria cuvîntului englezesc **slogan**, descoperim natura lui „războinică": sensul originar de „strigăt de luptă" (cf. gaelicul **slaugh** şi **ghaim**) va alimenta metamorfozele semantice ulterioare ale termenului. Devenit cu timpul o formulă lapidară, pregnantă a propagandei politice sau publicitare, sloganul şi-a conservat legătura primară cu viaţa de grup, rafinîndu-şi însă estetic strategiile „luptei" pentru supremaţie ideologică, politică, socială sau economică. El rămîne însă fundamental legat de spaţiul „agorei", expresie a unei voinţe colective ce ţinteşte către un interlocutor colectiv. De aceea, sloganul pivotează adesea în jurul pronumelui **noi**, formă inclusivă prin excelenţă, solicitată în varianta sa referenţială cea mai extinsă/noi=eu+voi (tu+el, ea sau ei, ele)/, ce contopeşte în ideea de „grup" (şi seduce) persoana subiectivă (eu), persoana nonsubiectivă (tu) şi nonpersoana (el/ea) (Emile Benvéniste). Iată cîteva mostre, în care „colectivul exponenţial" **noi** e potenţat - într-o retorică a solidarităţii - de forme lingvistice ca pronumele nehotărîte, posesive, adverbe: „Numai **împreună** vom reuşi", „Am pornit **împreună**, continuăm **împreună**", „Să reclădim **împreună** speranţa", „Un partid pentru şansa **noastră**", „Un preşedinte pentru liniştea **noastră**", „Un loc pentru fiecare, o ţară pentru **toţi**" etc.

Dacă sloganul „elaborat", de tipul celor electorale citate mai sus, urmăreşte inocularea unor stări de spirit, a unor convingeri în conştiinţa colectivă, prin supralicitarea sentimentului de apartenenţă la grupul etnic sau social, sloganul „spontan", născut cu prilejul unor adunări sau marşuri publice, este, în schimb, expresia violentă a unor sentimente, formă ritualică de defulare a subconştientului colectivităţii. Negaţia explozivă, revendicarea ultimativă apropie sloganul de valoarea lui originară de strigăt, nu rareori disperat: „**Nu** ne vindem ţara!", „Noi de-aicea **nu** plecăm, **nu** plecăm acasă,/Pînă ce nu cîştigăm libertatea noastră", „**Nu** mai vrem 10 Mai/Fără Regele Mihai!", „**Nu**, mai vrem nici un pic/Preşedinte bolşevic!", „**Jos** Iliescu!", „**Jos** ciz-ma/ de pe Ba-sa-ra-bi-a!".

Este un fapt demonstrat în socio- şi etnolingvistică că tipul de cadru spaţio-temporal este determinant pentru tema şi stilul comunicării verbale. Aşa cum arăta J. Lindenfeld în analiza întreprinsă asupra comunicării la marşurile urbane în Frana, spaţiul deschis, natural predispune la o atmosferă lingvistică liberă şi ludică, imposibil de imaginat în spaţii închise, canonizate cultural.

Stilistic, sloganul fixează într-o formulă lapidară, marcată prozodic (ritm, rimă), deseori eliptică de predicat (cf. formulele „Brucan-şobolan", „Năstase-patru case" ce amintesc de structura poreclei populare), o imagine şocantă, bazată pe figuri ale insistenţei: repetiţii duale (**„La palat, la palat**, să-l dăm jos pe emanat", **„Păcat, păcat** de sîngele vărsat!", **„Chiţac, Chiţac**/să fie ras în cap/Să poarte pijama/cu trandafiri pe ea!", **„FSN, FSN** - agentură KGB") sau triale (**Olè, olè, olè**/Ceauşescu nu mai e"), repetiţii simetrice în forma epiforei („Am pornit **împreună**/Continuăm **împreună**") sau a epanadiplozei generatoare de paradox lingvistic (**„noi** am tras în **noi**/16-22"), antiteze („Iliescu **afară**/Regele **în ţară**"), interogaţii retorice („Olè, olè, olè, frontul ăsta ce mai e?/PCR"), paralelism simbolic („**Iliescu** apare/**Soarele** răsare").

Inventivitatea ludică şi sarcastică, inseparabilă de patosul contestatar, conduce la repetiţii cu subînţeles de tipul paronomasei („Văcăroiu - **roiu**!", formula ce pendulează savuros între invocaţia de tip popular - Paparudă-rudă, Caloiene-iene - şi contestaţia brutal argotică, fără menajamante), la calambur prin permutarea parodică a unor sloganuri preexistente („Un preşedinte pentru liniştea noastră"//"Un guvern pentru liniştea preşedintelui"). Un fenomen interesant de semnalat, ce ţine de estetica oralităţii, este reutilizarea tiparului lexico-prozodic al sloganului, memorat ca o structură-şablon, adaptabilă la diferite situaţii. Astfel, multe sloganuri ale ultimilor ani au avut diverse variante referenţiale: „Iliescu şi Brucan/Guvernul Stolojan au/a pus mîna pe ciolan", „Nu vă fie frică/ Comuniştii /Guvernul/Iliescu pică" etc.

Încărcate de sarcasm ori de umor negru sînt substituţiile parodice de formule ca: „Monarhia salvează România"//Euthanasia salvează România" sau „Uteciştii de azi/Comuniştii de mîine"//"Huliganii de ieri/Golani de astăzi", „Mineri, să dăm ţării cît mai mult cărbune!"//"Securişti, să dăm ţării cît mai mult cărbune!".

Se poate observa migraţia sloganului politic în sfera publicitară („O căciuliţă pentru liniştea noastră") sau invers a celui publicitar în sfera politică: („Veniţi cu noi pe programul doi", un cunoscut titlu de emisiune TVR apare parodiat în formula „Veniţi cu noi în celula doi"), ceea ce impune o decodare de tip intertextual a mesajelor, savurarea subînţelesurilor, adică constituirea unei „culturi" a sloganului.

Cercetarea evoluţiei stilistice a sloganului politic postdecembrist evidenţiază mai întîi desprinderea lui de lozincă („Ceuşescu - PCR", „Ceauşescu şi poporul"), nu fără zăboveli de moment în retorica penibilă a angajamentelor şi adeziunilor („Noi muncim, nu gîndim", „Muncim, luptăm, pe Cosma-l apărăm!", „Petrişor, te iubim, pentru tine noi murim!"). Dacă în Decembrie sloganul avea patetismul nedisimulat al dăruirii („Libertate, te iubim, ori învingem, ori murim") ce aminteşte frapant de manifestele romanticilor paşoptişti, curînd el evoluează spre alte tonalităţi stilistice: tînguirea cadenţată tragic („Păcat, păcat de sîngele vărsat!"), interogaţia gravă („Cine a tras în noi/16-22"), acuzaţia violentă („Cu televizoru'/Aţi mîntit poporul", „Iliescu judecat/pentru sîngele vărsat!"), definiţia sarcastic-aforistică („Cine a stat cinci ani la ruşi/Nu poate gîndi ca Bush", „Cine este fesenist, e ori prost, ori securist!").

Oglindă a evoluţiei unor stări de spirit, sloganul politic actual începe ca strigăt disperat după libertate, dar sfîrşeşte paradoxal în stigătură, voioasă formă de detaşare de spectacolul iluzoriu al lumii, mod tipic românesc de „a face haz de necaz": „Decît bou la primărie, mai bine ţap la Academie", „Decît în partid codaş, mai bine primar în oraş", „Dacă chemi mineri cu paru'/ eşti mai bun decît Funaru".

Să aibă sloganul de astăzi funcţia terapeutică a banculuiu politic spus pe şoptite în epoca dictaturii?

Oana CHELARU-MURĂRUŞ

Corruptio optimi pessima

Din perspectivă tradiţională cursul lumii de azi înseamnă deviere ajunsă la apogeul ei, la subversiune. De multe secole, procesul despărţirii de Tradiţia sacră - care a generat şi orientat toate marile civilizaţii - a schimbat omenirii cugetarea, idealurile, demersurile şi împlinirile. Contestarea oricărei realităţi supraumane - rezultat al raţionalismului care avea să ducă la materialism - l-a închis pe individ în lumea corporală, îndepărtîndu-l de transcendental, de sacru, şi i-a redus orizontul mintal la cosmosul sensibil, privit drept unică realitate.

Devierea gîndirii antrenează în mod necesar degradarea limbajului, a raportului, riguros cîndva, dintre gîndire şi cuvinte, dintre concepte şi termeni. Deturnarea cuvintelor de la înţelesul lor originar şi folosirea lor fără discernămînt sînt azi curente. În limbile vechi cuvintele aveau semantică ierarhizată, permiţînd ascensiunea de la sensul literal la cel istoric, etic, teologic sau anagogic. În semantica modernă varietatea înţelesurilor unui cuvînt vădeşte nesiguranţă şi arbitrar, confuzie, babilonizare. Observaţia este valabilă pentru mai toate domeniile comunicării. În terminologia sacră - cuvinte, expresii, locuţiuni, „sloganuri" - fenomenul degradării este şi mai evident, subversiunea fiind mai agresivă.

Termeni cu încărcătură doctrinară sau cu funcţiuni liturgice bine definite sînt folosiţi inconştient în contexte profane în care ridicolul se îmbină adesea cu demoniacul. Artiştii şi poeţii crează azi **„în stare de graţie"**. Cutare om politic cu priză la electorat este **„harismatic"**. Adjectivul **„spiritual"** este folosit mai mult pentru omul „dotat cu isteţime şi umor" (DEX), decît pentru cel duhovnicesc. Trîndavilor li se spune **„contemplativi"**; măsura caricaturii ne-o dă înţelesul adevărat al verbului **„a contempla"**, adică a privi spaţiul sacru delimitat de augurii din antichitate pe cer sau pe pămînt în scopuri divinatorii. După cum **„a considera"** însemna „a examina stelele" (**sidera**). Azi, mai tot omul **„consideră"** în sensul că „i se pare". Pentru mulţi **„Aleluia"** nu mai are înţelesul **„Lăudaţi pe Domnul"**, ci „S-a dus!" (de obicei „pe apa sîmbetei") şi chiar în satele ardelene salutul „Lăudat fie Domnul" (între saşi „Grüss Gott") este o simplă convenienţă, ca „Bună ziua". Nici **„Amin"** nu mai e perceput ca „Aşa să fie", ci ca „Adio! S-a terminat" (DEX), iar **„zău"** ca o interjecţie „care întăreşte o afirmaţie sau o negaţie". Derivaţia din „mă jur pe-Dumnezău" este evitată în dicţionare.

Este caracteristic pentru evoluţia limbajului faptul că lexicografii explică un cuvînt prin sensul lui cel mai profan (pentru că e cel mai răspîndit), sensul spiritual fiind lăsat la urmă. Aşadar, în **Dicţionarul grec-francez** al lui Anatole Bailly **doxa** figurează cu sensul comun de „părere", cel de „glorie" care trimite la „lumina necreată", la slava lui Dumnezeu căutată de isihaşti, fiind secundar. După cum, la Iuliu Zanne (**Proverbele românilor,** vol. VI) **„a-i cînta aleluia"** (cuiva) „arată sfîrşitul, pierderea desăvîrşită a unui lucru. Aleluia se cîntă şi la înmormîntare" adaugă autorul care notează numai înţelesurile din vremea lui, (deci deviate) ale cuvintelor. De aceea **„aiasmă"** înseamnă „rachiu", nu „apă sfinţită", „a se aiesmui" = „a se îmbăta", iar „aghios, a trage un aghios", a dormi liniştit. Sensul originar (gr. **hagios**, sfînt) nu e amintit în, altminteri, valoroasa lucrare a lui Zanne.

Pînă în urmă cu cîţiva ani cuvintele şi locuţiunile sacre nu puteau fi rostite, cel puţin în anumite cercuri, decît în sensul lor profanator. Aşadar, puteai liniştit, la serviciu, să înjuri de Hristos, dar era imprudent să te adresezi cuiva, în zilele Paştelui, cu **„Hristos a înviat!"**, era obişnuit să spui despre un vin că a fost **„botezat"**, dar nu că ţi-ai botezat copilul. Chiar în ediţiile oficiale ale dascălilor comunişti titlul articolului **„Înconjuratu-m-au tauri mulţi şi graşi"** (din „Rabocij put'„, 20 octombrie 1917, vezi **Opere**, 1949, vol. III), prin care Stalin avertiza burghezia rusă în ajunul revoluţiei că i-a sosit ceasul, nu a fost tîlcuit. Era, fireşte, greu de spus că liderul bolşevic cita din **Psalmi** 21, 12 strigătul omului agresat de pasiuni, al sufletului înconjurat de demoni. Dar cum prima educaţie a seminaristului gruzin a fost una creştină, el cunoştea simbolismul **Vechiului Testament** şi-l folosea corect, pentru că în textul lui taurii, demonii erau bolşevicii.

Ermetismul exprimării sau eliminarea cuvintelor cu sens spiritual din dicţionare sînt şi ele mijloace de condiţionare agnostică a mentalităţii moderne, în vederea pregătirii unei „limbi noi", procedeu descris de G. Orwell în cartea sa **1984**. Pentru că, remarca recent Jean Biès (**Retour à l'essentiel**, 1986), odată cu termenii sînt suprimate conceptele, apoi „sisteme şi doctrine care au vina de a nu se înscrie în «sensul istoriei». În felul acesta, anumite chestiuni capitale sînt cu grijă îndepărtate din dezbateri, operele unor minţi eminente, precursori condamnaţi la singurătate, sînt îngropate în trecut şi retrase din memorie, şi imense naufragii ale gîndirii au loc periodic fără ca publicul să fie informat". Dar, am adăoga, cea mai grea pierdere este pierderea a ceea ce avem mai bun, după vechiul adagiu: **Corruptio optimi pessima**.

În această fază decadentă - pentru că secularizantă - a Tradiţiei în progresivă uitare, societatea se babilonizează lingvistic. Ni se pare că dialogăm, comunicăm, în realitate ne iluzionăm sau ne prefacem numai, mimăm dialogul şi comunicarea. Dar, vor spune unii, un cod de comunicare nu trebuie nici impus, nici bătut în cuie. Liberi fiind, gîndim cum vrem şi avem dreptul să ne exprimăm cum vrem. Nu-i aşa? Ca la Vavilon! Numai că Vavilonul aminteşte confuzia mîndrilor, dar şi plînsul celor ce au părăsit Ţara Domnului.

Virgil CÂNDEA

De-ale tranziţiei

Ca orice anotimp de tranziţie, primăvara e insuportabilă, bîntuită de stări imposibile de tristeţe, deznădejde şi deşertăciune. Explozia naturii nu e decît o indecenţă pentru înţepenirea noastră. Doar că nu în primăvară trebuie căutată motivaţia disperării, ci în tranziţia care pare interminabilă şi chinuitoare, făcîndu-ne să ne simţim mereu vinovaţi de absurdul care dă buzna peste noi în casă.

Chiar dacă nu mai citeşti foiţele deşănţate pentru a te feri de ridicolul grotesc de „a lua la cunoştinţă" aberaţiile debitate de unii cu furie autoritară, rămîn **„Actualităţile"**, rămîn atîtea alte împrejurări jenante prin care eşti forţat să afli lucruri de care ţi-e greaţă, milă, frică ori pentru care simţi o revoltă neputincioasă transferată neinspirat în seama primăverii ori a predestinării, ori pur şi simplu trăită ascuns, strivit, umilit. Chiar conştient de farsă, deşi ţi se pare că te-ai detaşat suficient pentru a nu mai participa afectiv la bîlciuri şi înscenări, cu logica necontaminată de sentimente, tristeţea invadează şi nu conteneşti să te prostdispui doar privind, auzind, doar întorcînd capul sau butonul televizorului.

O mare efervescenţă culturală a cuprins de la un timp ţara. E în creştere numărul **„marilor români"**, e o inflaţie de **„personalităţi"**, **„tribuni"** şi **„simboluri spirituale"**, o răsturnare de valori demoralizantă, o avalanşă a imposturii despre care se spune că ar fi proprie tranziţiei, dar pare instaurată pentru încă mult timp. Nu se produc decît **„evenimente de excepţie"**, **„manifestări culturale de importanţă naţională"**, se sărbătoresc 143 de ani de la naştere, 127 de la moarte, 59 de ani de la ... toate de **„înaltă semnificaţie"**.

Graţie unei revoluţii neterminate, persoane insignifiante ori condamnabile pentru forme de stalinism cultural, activişti de mîna a doua, culturnici sau demagogi au devenit **„personalităţi"** care se manifestă **„plenar"**, mediatizaţi cum nici preşedintele ţării nu este, în lansări de carte, festivaluri şi premieri acordate de cele mai bizare ligi, bănci, societăţi, cenacluri. Reuniunile de „înaltă ţinută" abundă în cele mai neaşteptate **„lăcaşuri"**, creatorii care „convin" ajung cazuri naţionale, eroi, ori atinşi de genialitate, în timp ce scriitorii adevăraţi sînt uitaţi, dispreţuiţi ori folosiţi cu dibăcie în marea farsă cu accente tragice. Aproape nimeni nu îşi mai aduce aminte că Gellu Naum are 80 de ani, cînd au împlinit 70 sau 75 de ani Geo Dumitrescu sau Ştefan Augustin Doinaş, că Nicolae Breban a făcut şi el 60 de ani, că sîntem contemporani cu Corneliu Baba ... În schimb creatorii minori sînt sărbătoriţi de trei-patru ori în diverse locuri şi oraşe alături de persoane, personaje şi personalităţi pe care ţi le închipui cu greu adunate alături. Trăim din extreme. Se demolează valori sau se ridică prea repede socluri cu **„genii universale"**. Există tentaţia mitizării, mereu pentru **altceva**. E omagiat un poet pentru merite patriotice, ca simbol politic, e idolatrizat un politician doar pentru că a făcut închisoare, sînt repudiaţi, denigraţi cei care gîndesc **altfel** şi supradimensionaţi cei folositori în aventura tranziţiei ori în jocul politic. Farsa e trăită cu siguranţă de manipulatori, cu stîngăcie de cei care din politeţe ori sperînd să mai salveze ceva din cultura adevărată se văd nevoiţi să accepte umilinţa de **„participanţi"** la **„evenimente"** disproporţionate pentru a-şi apăra instituţiile, ideile, în speranţa că într-un tîrziu mistificărilor le va lua locul o ierarhie reală a valorilor. Tranziţia ca sacrificiu pentru cei care au învăţat să aştepte, încăpăţînaţi să construiască, să creadă în adevăr şi valoare, tranziţia ca triumf pentru cei mediocri şi vinovaţi care s-au trezit investiţi cu putere. În toată această confuzie trec neobservate expoziţii importante, cărţi valoroase, mari artişti, gînditori, timpul recunoaşterii se mai amînă o dată. Rămîne însă **„preocuparea constantă"** pînă la saţietate pentru **„imaginea României"**, **„spiritualitate şi simboluri naţionale"**, **„românii de pretutindeni"**, slogane ale tranziţiei de la ştim ce spre nu ştim unde.

Carmen FIRAN

400 DE ANI DE EXPERIENŢA GARANTEAZA
CALITATEA NEINTRECUTĂ A PRODUSELOR

WILLIAM PRYM
STOLBERG, RHLD. FONDATĂ IN 1487

Observaţi şi cereţi articolele mai jos notate numai cu marca fabricei

Produsele noastre:

Copci presante „An die Spitze"
Ace cu gămălie, marca „Cerbul"
Ace de oţel „Gripp", Ace de cusut,
Ace de maşini, Ace de remaiat ciorapi,
Ace de siguranţă, Ace de păr,
Cârlige de tricotat lână „PRYM"
Copci şi cătărămi, Degetare,
Bucle pentru jartiere, etc., etc.

Sloganuri de adormit copiii
(pe două voci)

Irina - Închipuie-ţi că te-ai pomeni într-un loc împreună cu alţi 100 de oameni adunaţi acolo ca să scrie toate sloganurile pe care le ştiu. Habar n-am ce ai scrie tu. Eu, de pildă, aş începe cu **„Stalin şi poporul rus, libertate ne-au adus“** şi **„U.R.S.S. bastion al păcii e“** şi **„Nu ştiu cine şi cu Dej a băgat spaima-n burgheji“**. Pe urmă aş pune **„Fidel Castro şi poporul, a învins cotropitorul“**. Pe ăsta am fost obligaţi să-l răcnim timp de un ceas şi jumătate în amfiteatrul Liceului Sava prin 1962. În fine, două decenii de **„Ceauşescu şi poporul“**, **„Ceauşescu, Ceauşescu, Ceauşescu“** (aplauze furtunoase), după care **„Jos Iliescu“**, **„Sus Iliescu“** etc. De o vreme încoace, bursa bancurilor şi a sloganurilor a scăzut îngrozitor.

Ioana - Stagnarea de care vorbeşti priveşte acest moment al tranziţiei româneşti. În alte părţi sloganurile îşi continuă înflorirea şi constat că progresul ideologiei este direct proporţional cu procentul de prostie. Am primit din America o carte halucinantă. Cartonată, legată în stilul colecţiilor moştenite de la bunica şi cu un titlu care-ţi taie răsuflarea: **„Politically correct bedtime stories - Poveşti moderne pentru viaţa zilelor noastre“.**

Ţi-aduci aminte de bancul cu mujicul rus care distruge samovarul pentru că îl speriase locomotiva, deci ăia „trebuia stîrpiţi de mici“, obsesiile americane trebuie inoculate de mici. Nu-mi vine încă să cred, aşa încît încep cu studiul introductiv al cărţii. Şi aflu că „astăzi avem posibilitatea - şi obligaţia - să regîndim poveştile **clasice**, în aşa fel încît să reflecte vremuri mai luminoase“ şi că demersul autorului este o încerare de a dezvolta „o literatură plină de semnificaţii, eliberată de **devieri** şi purgată de influenţele unui trecut **invalidat**“. Sumarul cuprinde, printre altele, **„Hainele noi ale Împăratului“**, **„Cenuşăreasa“**, **„Albă ca Zăpada“**, **„Cei trei purceluşi“**, **„Scufiţa Roşie“**.

Las toate treburile baltă şi încep să citesc. Împăratul (gol) era un tiran vanitos, pentru că „trăise toată viaţa în credinţa legitimităţii absolute a monarhiei şi a superiorităţii inerente a bărbatului“. Croitorul îi propune nişte haine care vor putea fi văzute doar de cei care sînt dotaţi cu **toleranţă culturală**. Monarhul probează aşa-zisele veşminte în oglindă şi are astfel posibilitatea să remarce felul în care „anii de exploatare a ţărănimii îi transformaseră trupul într-o masă urîtă de carne albă şi pufoasă“. Cu ocazia parăzii de prezentare a hainelor, băieţelul din poveste strigă, împăratul e gol, dar primeşte răspunsul prompt al unui ţăran „cu mintea ageră, ca toţi ţăranii“, care spune: „Nu este gol, împăratul a aderat la un stil de viaţă şi îmbrăcăminte opţional“.

Cu ochii pedunculaţi, continui cu „Cei trei purceluşi“, care trăiau împreună „în armonie cu mediul înconjurător“ şi care îşi construiesc casele folosind materiale indigene din zonă. Cînd lupul cel rău încearcă să pătrundă în casa de paie, purceluşii răspund că nu se tem, deoarece „îşi apără vatra şi cultura“. Lupul reuşeşte să spulbere casa de paie şi se popreşte la uşa celei de lemn. Purceluşii îi strigă: „Du-te dracului, opresor imperialist şi carnivor!“. Lupul, care nu este rău, ci doar lup, gîndeşte: „Sînt atît de copilăroşi în felul lor, îmi vine greu să-i dau afară, dar progresul nu poate fi oprit“. Casa de lemn e şi ea demolată şi lupul încearcă să pătrundă în cea de cărămidă. De data asta, dinăuntru i se răspunde cu cîntece de solidaritate. Această ultimă tactică de luptă a purceluşilor se dovedeşte infailibilă şi lupul moare de un atac de cord, provocat de regimul alimentar cu excese lipidice.

Devin din ce în ce mai neîncrezătoare în realitatea acestei cărţi, dar nu pot face abstracţie de evidenţe. Citesc pe supracopertă extrase din recenziile publicate în presa americană: „Îţi vine greu să crezi că James Finn Garner (autorul) a reuşit să îmbunătăţească poveştile pînă la perfecţiune“, „Aceste poveşti sînt fabulele timpului nostru“ etc.

Mă întorc la „Albă ca Zăpada“. I se spunea astfel din impulsuri discriminatorii care au făcut ca întotdeauna „însuşirile plăcute şi atractive să fie asociate cu lumina, iar cele neplăcute şi neatractive, cu întunericul“. Cînd moare regina, regele e îndurerat „atîta timp cît o cere o reacţie umană sănătoasă“ şi apoi se recăsătoreşte cu o femeie „a cărei insecuritate sufletească o face să fie preocupată doar de standardele frumuseţii fizice“. Vînătorul trimis în pădure să smulgă inima Albei ca Zăpada era un suflet bun „datorită legăturii permanente cu pămîntul şi cu anotimpurile“, aşa încît nu o ucide nici pe Albă ca Zăpada, nici pe căprioară, ci comandă la cofetărie o inimă de marţipan roşu, cu care potoleşte pofta de sînge a mamei vitrege. Pentru că mănîncă prea multe dulciuri, aceasta îşi pierde silueta şi încearcă să se răzbune, cu ajutorul unui măr care suferise **transformări genetice**. Totul e bine cînd se termină cu bine, nimeni nu moare, iar maştera decide să-şi închine viaţa propagării ideii că „trebuie să ne împăcăm cu trupul natural, în aşa fel încît imaginea sinelui nostru să redevină completă“.

Cel mai mult mi-a plăcut însă „Scufiţa Roşie“, care ajunge la bunica şi găseşte lupul îmbrăcat cu bonetă şi cămaşă de noapte. „Bunico, de ce ai ochii aşa de mari?“ „Pentru că am văzut multe şi am iertat multe“. „De ce ai nasul aşa de mare?“ „Pentru că am mirosit multe şi am iertat multe“. „De ce ai gura aşa de mare?“ „Pentru că sînt foarte mulţumită cu **cine sînt** şi cu **ceea ce sînt**“. Lupul se repede la Scufiţa Roşie, ceea ce provoacă un ţipăt, nu de spaimă, ci pentru că fetiţa nu tolerează invadarea spaţiului ei imperativ. Un vînător aude ţipătul şi intră în casă cu toporul ridicat. Şi atunci... Scufiţa Roşie zice: „Cine eşti tu, să intri ca un om de Neanderthal să aplici aici cu arma concepţiile tale greşite? Cum îndrăzneşti să-ţi închipui că femeia şi lupul nu-şi pot rezolva problemele în afara unui ajutor masculin?“ Impresionată de corectitudinea discursului nepoatei, Bunica sare din gura lupului şi taie capul vînătorului „sexist“. Dintr-o dată, Scufiţa Roşie, Bunica şi Lupul simt o „comuniune de ţel în viaţă“. Hotărăsc să construiască o alternativă de gospodărie, bazată pe respect reciproc şi cooperare. Şi au trăit fericiţi pînă...

Citeam şi mă capsam. Simţeam nevoia să scriu despre asta, cînd am descoperit într-un colţişor al copertei, pe verso, cu litere mici scris „humour“. Adică americanii glumeau... M-am dezumflat şi ţi-am dat telefon.

Irina - N-ai de ce să te dezumfli. Avertismentul e undeva pe dos. Pidosnic este însă tot textul, pentru că, glumă, glumă, dar **„political correctness“** rămîne. Te obişnuieşti cu ideea că e recomandabil să ucizi vînătorii şi să stabileşti o comuniune de ţel cu lupul. În plus, o clişeistică pe care aş numi-o detestabilă, stricătoare de minte şi de suflet. Personal nu am nici o intenţie să colaborez cu un lup care mi-a înghiţit bunica. S-o facă americanii.

Mie, dacă mi-ar cere cineva să relatez cea mai urîtă amintire legată de această temă, m-aş întoarce în timp pînă în 1961, cînd eu aveam 15 ani şi sora mea 3. La doi paşi de casa noastră era o grădiniţă cu program redus, unde mama a înscris-o ca să se socializeze. După cîteva zile, am început să observăm stereotipii, copilul se spăla pe mîini tot mai des, şi cînd era nevoie şi cînd nu era nevoie, vorbea mai tare, după ce termina masa zicea, săru-mîna pentru masă, c-a fost bună şi gustoasă. Nu ne-a prea plăcut. Dar ceea ce a încheiat cariera ei de şorţuleţ bleu cu fundiţă roşie a fost altceva. Suspendarea socializării a venit de la „Punguţa cu doi bani“, o variantă cu totul nouă pe care sora mea a învăţat-o de la Tovarăşa. Va să zică era un moş, o babă, un cocoş şi o găină. Pleacă cocoşul şi face ce era de făcut. Pleacă găina şi se întoarce cu eşecul cunoscut. Baba plînge, plînge... Atunci moşul îi zice, nu mai plînge, punem vitele mele şi găina ta împreună şi facem o gospodărie colectivă. După care au început să cînte toţi: **„Foaie verde iasomie, bine-i în gospodărie!“**. Pe loc mama a spus, gata! Sora mea a fost preluată de doamna Dragalina, profesoară de franceză, are a declarat-o secretara ei şi a început să o ducă în toate casele unde dădea lecţii. Franceza a învăţat-o repede şi, odată cu franceza, repertoriul de sloganuri ale celei care a fost nora generalului erou. Nu-mi amintesc decît de unul pe care îl repeta sora mea prin casă: **„A plecat la vînătoare Agarici, a plecat ca să vîneze bolşevici!“.**

Irina NICOLAU
Ioana POPESCU

Tatuajul – un posibil slogan vizual

Expresie a unei mentalităţi ce se doreşte comunicată, codificat, către exterior, sloganul îndeamnă, inspiră, stîrneşte emoţii înăbuşite. Obişnuiţi fiind cu codificarea lingvistică a sloganului, trecem cu vederea o posibilă ipostază plastică a acestuia: tatuajul, sau răbufnirea personalităţii fiecăruia prin propria-i piele. Dacă sloganul politic sau publicitar are o arie întinsă de adresabilitate, putînd fi etichetat drept public, tatuajul implică un mesaj restrîns, intim: vederea lui este rar destinată unui ochi străin, auditoriul este selectat. Tony şi Claudiu, patronii firmei de tatuaje **Body Design**, sînt ei înşişi mostre vii de mesaje întipărite-n piele: trupul lui Tony ascunde un păun (cu „tribal“ în jurul lui), o „fată cu moartea“ şi un iepure mic (deja demodat); cel al lui Claudiu - un model celtic şi Peştele de foc. Cei doi tatuişti şi-au ales aceste modele pentru că exprimă, concentrat, laturi ale personalităţii lor. După ‘89, oamenii îşi imprimă cu destulă uşurinţă crezurile pe piele: în 3 ani **Body Design** a făcut cam 700 de tatuaje. La un prim nivel, clienţii lor, între 18 şi 50 de ani, se tatuează pentru că sînt adepţi sloganului: „Să fim în pas cu moda“. Moda ţine, în momentul actual, cu tatuajele profesionist numite **„tribale“**, indiene, aztece sau celtice care sînt non-figurative, reprezentînd stilizări de plante sau animale. Nu toţi clienţii se acoperă, însă, de tribale numai din dorinţa de a ţine pasul cu moda: unii chiar îşi exprimă plastic crezurile. Un domn a venit, de pildă, cu un model propriu pe care-l considera potrivit pentru pielea lui: „urîţenia fiinţei umane“. Statuia libertăţii sau frunza de marijuana pe abdomen sau pe braţ sînt tot sloganuri simbolice - căutate - pentru libertate sau violenţă. Un cal, un taur şi-un şarpe pe epiderma unui patron de firmă vor să sintetizeze (în viziunea clientului) un fel de **„coexistenţă a contrariilor“**. Pe umărul ori bratul unui poliţist, un dragon sau un cap de indian nu este doar un semn de personalitate, ci şi un slogan-avertisment (conform clasificării unei enciclopedii americane).

Capetele de mort, flăcările şi sîngele de pe rockerii din Altar sînt (urmînd aceeaşi clasificare) sloganuri care promit (evident, auditoriului formaţiei respective).

În categoria mesajelor sardonice intră tatuajele aparţinînd unui alt curent la modă: cel al desenelor animate maliţioase. Bugs Bunny, Pink Panther, Tom şi Jerry sînt preferaţii adepţilor acestei mode. Cele mai multe dintre tatuaje pot fi catalogate însă, drept provocatoare. Dacă vezi pe plajă o fată cu, să zicem, un rechin pe umăr, e clar că i te poţi adresa mai liber, că pare mai lipsită de prejudecăţi (lămureşte Claudiu). Inscripţiile în piele sînt diferenţiate vădit în funcţie de sexul purtătorului: femeile aleg inimi, flori, rechini, delfini şi, mai rar, scorpioni; bărbaţii preferă leii, tigrii, capetele de panteră. Locul în care este aplicat tatuajul pe trupul „victimei“ poate fi şi el interpretat: bărbaţii preferă părţi mai vizibile, să le observe tot omul - umeri, spate, piept, antebraţe; femeile - pe cele intime.

Nici chiar în universul vizual al tatuajelor cuvintele nu sînt cu totul excluse. E drept că ele se reduc, de obicei, la nume proprii - numele persoanei iubite. Patronii de la **Body Design** îşi sfătuiesc, în general, clienţii, să nu-şi tatueze decît numele propriu şi nu pe cel al adoratului (adoratei) căci amoru-i năbădăios. Trebuie să te gîndeşti bine înainte de a-ţi bate-n piele **„Luminiţa for ever“**. Dacă vrei însă să-ţi scrii „God forgives one person, I don't“ eşti liber s-o faci. La fel şi cifra 69, care e la modă, şi are o semnificaţie pe undeva între zodia Racului şi o renumită poziţie sexuală.

Iaromira POPOVICI

DOAMNĂ NU VĂ LĂSAŢI PĂCĂLITĂ! NU CONSIDERAŢI ORICE COSMETIC PENTRU GENE DREPT UN RIMMEL'S
PRETINDEŢI MARCA RIMMEL'S

Rîk, rîk, rîk

Moda grafitti-sloganurilor a început prin ‘90. Atunci, lumea înfierbîntată de politichie mîzgălea de zor pe ziduri şi garduri lozinci de genul: **„Jos cizmarul“**, **„Jos Iliescu“**, **„Sus FSN“**, **„16-22, cine a tras în noi?“**, **„Deşteaptă-te române!“** ş.a.m.d.

Mai spre zilele noastre, odată cu creşterea dezinteresului lumii faţă de politica momentului, autorii de grafitti au devenit poematici, filosofici sau anglofoni. De multe ori îşi semnează creaţiile sau, cum a apărut legea copyright-ului, desenează alături cunoscutul semn C. Şi mijloacele de producţie s-au îmbunătăţit considerabil. Dacă în ‘90 erau folosite pensulele şi bidineaua acum inscripţiile sînt făcute cu spray-uri din import şi pulverizatoare sofisticate.

Pentru a putea fi citite de cît mai multă lume, grafitti-urile sînt scrise de către autorii lor în locuri aglomerate, cum ar fi staţiile de metrou sau bulevardele intens circulate.

În Piaţa Universităţii, un misterios autor care semnează Mîzgă a scris cu multă grijă **„Fuck you“**, **„Snow mans“**, **„Stand up!“**, **„Cetăţeni, gîndiţi!“**, **„Cine se scoală de dimineaţă, sabia nu-l taie“** (Ultima inscripţie are şi doi coautori: Limbă şi Zorro). Un filosof neînţeles a mîzgălit şi el pe un stîlp al staţiei de metrou **„ALLZDAM - ergonomia ratării induse, lumină - totul - viaţă“**.

În Piaţa Romană, rockerii şi, mai ales, punkerii, mai intoleranţi, au desenat zvastici sub care au scris **„Moarte ţiganilor“** sau varianta englezească **„Kill the gipsyes!“**

În jurul Hotelului Bucureşti, majoritatea grafitti-urilor sînt în englezeşte. Autorii, de bună seamă băieţi şcoliţi, cu gîndire europeană, au vrut să-şi facă opiniile cunoscute străinilor care mişună prin zonă. Un ecologist a scris, cu vopsea verde, **„Green peace, we'll come!“**, iar un june anarhist a mînjit panourile unui şantier din apropiere cu lozinca **„Anarchy in U.K. - Anarchy in the world“**.

Pe Calea Victoriei, vis-à-vis de Rompetrol, inscripţia mai veche **„Da, liberalii!“** a fost acoperită de o siglă a Mişcării pentru România, desenată cu negru, dovadă că şi între autorii de grafitti-uri există concurenţă.

Mergînd mai departe, pînă la Piaţa Aviatorilor, tot felul de inscripţii - slogan apar în cele mai nebănuite locuri. La Aviatorilor, acestea se opresc, fiindcă începe zona rezidenţială, mai bine păzită, iar copacii din Herăstrău nu mai atrag pe autori.

Oricum, în staţia de metrou Piaţa Aviatorilor, un anume Rocco „anulează“ eforturile tuturor celorlalţi. Sub un afiş care aminteşte că murdărirea staţiilor de metrou se pedepseşte cu amendă, a scris: **„Rîcîim pereţii: rîk, rîk, rîk“**.

Luci ŞTEFANOVICI
Toma ROMAN Jr.

Domnilor, rivalizaţi cu eleganţa marilor vedete ale ecranului purtând stofele ELECTA

SLOGANUL CA PREJUDECATĂ

Realsemitism

Evreii sînt ca o mafie

„Evreii sînt ca o mafie" sau **mafia evreiască** sînt expresii pe care le poţi auzi şi azi în medii mai puţin culte.

Ce înseamnă aceasta de fapt?

Grup de populaţie a cărei istorie a fost determinată de obligaţia de a-şi părăsi încă în urmă cu trei secole patria, evreii au găsit ca măsură de protecţie a individului silit să trăiască în medii noi **solidaritatea**. Este adevărat că familiile evreieşti au urgenţa de a se reuni adesea nu numai de plăcere, dar şi pentru a-şi acorda asistenţă.

E adevărat că acolo unde sînt comunităţi evreieşti găseşti şi instituţii de asistenţă socială, medico-socială, care să ajute familia sau individul în toate împrejurările, dar cu precădere în cele grele (boală, bătrîneţe, moarte). Dar, este la fel de adevărat că **prietenia**, capacitatea de a fi devotat celuilalt este rezultatul acestui exerciţiu ce face parte din pattern-ul evreiesc şi dovada că acesta e adevărul o regăsim în celebre şi mai puţin celebre prietenii între evrei şi neevrei.

Deci, **mafia evreiască** este o expresie ce denumeşte cu o maliţie ascuţită vocaţia pentru **solidaritate interumană**, vocaţie pe care eu aş deriva-o din foarte consistentul, tradiţionalul nostru **savoir** cu privire la pericol, intoleranţă, situaţii limită.

„Poporul cărţii"

„Poporul cărţii" e un nume care ne avantajează dar adesea apare a fi un fel de sfidare adresată lumii întregi. Să fie adevărat că sfidăm lumea?

În opinia mea, n-o sfidăm ci o provocăm să progreseze. Şi iată cum:

Adesea, săraci, departe de cei dragi, priviţi cu neîncredere, evreii îşi căutau drumul în societate cu singura bogăţie pe care o puteau duce în micul lor bagaj, ştiinţa scoasă din cărţile bătrîne.

Taţii îşi împingeau odraslele să scrie şi să citească de îndată ce puteau lega cîteva cuvinte, iar timpul pe care alţii îl dedicau lamentărilor generate de o viaţă grea, evreii îl foloseau să mai înveţe ceva. Poate aceasta este şi explicaţia faptului că evreilor nu le este îngăduit să bea - altă îndeletnicire cronofagă şi degradantă.

Nu puţini au fost evreii care au făcut o ilustră carieră sau spectaculoşi paşi în dezvoltarea gîndirii omeneşti. Lucrul a fost adesea în legătură cu apetitul special dezvoltat la tineri pentru studiu şi exersarea minţii.

Iată de ce eu cred că sintagma „poporul cărţii" e poate denumirea unui mod de viaţă prin care am dobîndit, mai ales, starea de spirit ce poate duce la progres în gîndire, în dezvoltarea societăţii omeneşti.

Poate nu este lipsit de interes că eu consider că prezentarea autenticului evreiesc, contribuţiei evreilor la ştiinţă, cultură şi umanism - şi eu numesc aceasta **realsemitism** - va putea combate antisemitismul.

Evreii vor să stăpînească lumea...

„Evreii vor să stăpînească lumea" e un alt stereotip pe care greu pot să mi-l explic dar cred că dacă mi-aţi îngădui să vă prezint un raţionament propriu, am găsi împreună logica acestui slogan.

Noi evreii, încă în urmă cu 3.000 de ani, am fost siliţi, de condiţii istorice vitrege, să ne răspîndim în lumea largă. Ne-am aşezat în multe localităţi şi nu de puţine ori s-a întîmplat ca, din cauze mai presus de noi, un frate să trăiască la Stockholm, altul la Los Angeles şi al treilea la Budapesta sau la Buhuşi.

Străin în lume, rupt de ai tăi, loial ţării de adopţie, încerci să fii util, să te faci cît mai bine văzut de „vecini" şi pentru asta munceşti mult, ai mare grijă de starea ta materială şi a familiei tale. Devii, deci, mai tenace decît alţii care au o existenţă mai calmă, mai aşezată.

Dacă prin competenţă ţi se deschid ierarhiile, mediile maxime ale societăţii, nu refuzi şansa pentru că e calea de a convinge că eşti un cetăţean de valoare al cetăţii, e în fond răspunsul la competiţia pe care singur ai iniţiat-o şi care e măsura de precauţie a celui „nou venit" **să devină util**.

Succesul înseamnă adesea şi **bani** iar banii au fost mereu o garanţie de familie.

Familiile evreieşti sînt de obicei numeroase şi acesta e un alt argument pentru care e nevoie de o muncă susţinută ca să saturi „vai săracile guri multe", să-i îmbraci, să-i dai la şcoală (ce altă zestre le poţi da?). Spiritul acesta al competiţiei pentru o poziţie sigură, demnă în societate, se transmite din generaţie în generaţie şi nu de puţine ori tînărul din familiile noastre a avut ca unică dotă bunul nume, faima tatălui sau a bunicului sau a amîndurora.

Un nume bun a trecut uşor marginea satului, a oraşului şi chiar graniţele.

Şi iată-ne din nou împreună, fraţi, veri, nepoţi, deşi ne despart sute, chiar mii de kilometri.

Dorul, sentimentul acesta de producţie românească, bucuria regăsirii ne apropie, ne fac să facem punţi imposibile şi iată-ne „puternici", adică „utilii" din nord, împreună cu „utilii" din sud şi cu cei din apus. Aceasta este ceea ce se consideră **mafia evreiască dornică să stăpînească lumea**. Niciodată, dar niciodată nu a existat la evrei această dorinţă de „putere cu veleităţi de stăpînire mondială" chiar dacă unii din noi au gustat din beţia puterii ca şi oamenii din alte neamuri şi poate aceasta este o greşeală pe care o plătim cu un **slogan dureros**.

acad. Nicolae CAJAL

Din Parlament

Care e sloganul politic al partidului dvs., şi cît vă este el de folositor?

Sorin Vornicu
(senator PD-FSN)

Un loc pentru fiecare, o ţară pentru toţi! Pe ăsta l-am avut şi la alegerile din '92 şi-o s-o ţinem tot aşa. Ala cu - **„fără ură şi fără părtinire"**, era mai mult al lui Caius şi probabil că-l aplică pe la Paris.

Gabriel Ţepelea
(deputat PNŢCD)

Dacă prin slogan se înţelege o esenţă a unei gîndiri, atunci sloganul trebuie să existe în politică, dar dacă prin el se înţelege ceea ce a fost pe timpul dictaturii, adică un instrument de propagandă, de dresaj, atunci devine condamnabil. Partidul nostru are concentrată gîndirea politică, încă de la guvernarea din 1928, în următoarele: **patriotism luminat, dreptate socială, morală creştină şi democraţie adevărată!**

Popescu-Necşeşti
(senator PNL-CD)

Noi considerăm că: **proprietatea particulară, morala, religia şi justiţia** sînt cele patru cuvinte care reprezintă cel mai bine partidul nostru. Orice formulare sintetică este dătătoare de ton şi poate mobiliza electoratul şi energiile oamenilor politici.

Ion Solcanu
(senator PDSR)

În politică se merge pe formulă concisă şi de impact, fapt pentru care sloganul este o pîrghie importantă în propagandă. Nu este esenţial să argumentezi, în politică, cît mai ales să afirmi. Electoratul nostru se constituie din ţărănime şi omul bugetar şi deci sloganul nostru pe ei trebuie să-i cuprindă, aşa că noi am adoptat la conferinţa FDSN din '92 ca imn al partidului „Hora Unirii" şi ca slogan: **numai împreună vom reuşi!** Chiar dacă seamănă cu al Convenţiei Democratice, zic că noi l-am utilizat cu mai mare succes decît ei.

Gheorghy Tokay
(deputat UDMR)

Cămin în patria ta! Adică să te simţi acasă în patria ta. Un slogan bun trebuie să fie scurt şi să conţină o idee vie. Asta doreşte minoritatea maghiară.

A consemnat
Petru IONESCU

UNICUL LOCAL DIN CAPITALĂ

CU AMBIANŢA CEA MAI PLĂCUTĂ — DISEURII CEI MAI EN VOGUE
ORCHESTRA CEA MAI BUNĂ — BUFETUL CEL MAI ALES.

este fără îndoială numai

BONBONIERA LAFAYETTE

Na, lup, ţigan de-a gata!

Cînd este vorba de noi, romii (ţiganii, dacă doriţi!), un sens istoric înfrăţeşte guvernanţii cu opoziţia, părinţii cu copiii, bărbatul cu nevasta: stereotipurile. Un pas uriaş în acceptarea şi afirmarea identităţii noastre etnice a fost constatarea că nu sîntem canibali, chiar dacă pentru o mare minoritate a ţării, dubiile persistă. Ţiganul (romul, dacă doriţi!) a cărat şi cară sacul spaimelor noastre ancestrale, ale „gurii de întuneric" din grota colcăitoare, plătind - într-un soi de jertfă eufemizată - în caz de secetă, mana viei viţelor, ciumă etc.

Şi pentru că **„nici ţiganul nu-i ca omul/ nici răchita nu-i ca pomul"**, **„ţiganul e ţigan şi-n ziua de Paşte"**, acest „cetăţean de categoria a doua", obişnuit cu stereotipii **„ca ţiganul cu scînteia"**, face ce poate: mlădiază fierul, ştiut fiind că „ţiganul îşi laudă ciocanul", chefuieşte, fiindcă „ţiganului cînd i-e foame, cîntă" şi „se întinde ca o pomană ţigănească", bagă mîinile prin buzunarele altora, cîntă şi joacă pentru că **„are inimă de ţigan/că"**. Că **„ţiganul cînd a ajuns împărat, întîi pe tată-său a spînzurat"** este neverosimil. Cu siguranţă, înainte de asta, **„s-a înecat, ca ţiganul la mal"**.

Dacă idealul omului este identificarea cu divinitatea, idealul ţiganului - pare să fie - identificarea cu omul. Marginalizat, surd şi străin, într-o lume surdă şi străină, el este **omul fără semnificant.** Conştientizarea sinelui îl dedublează, refuzului lui îi oferă propriul refuz, pentru că este damnat, stigmatizat încă din faşă, este **„om de departe"** (ţiganul - n.n.).

Unii întorc spatele societăţii, alţii îşi asumă valorile socio-culturale ale grupului majoritar, ascunzîndu-şi identitatea, renegîndu-şi apartenenţa, pînă în clipa cînd sînt „demascaţi". Nu pot uita plînsetul fiului meu, în prima zi de şcoală, întrebîndu-mă „Tăticu, eu sînt ţigan?", pe sora mea stînd ore în şir în cadă „să se albească", răutăţile ţîncilor la vederea „ciorii" care era refuzul fetelor de-odinioară, zîmbetul condescendent al proştilor în posturi, poate nici acest punct de vedere cerut de **Dilema.**

Dar despre aceste complexe, cu altă ocazie.

Vasile IONESCU
consilier pentru problemele romilor în Ministerul Culturii

„Duşmanul veşnic n-a fost românul"

„Ungurii ne iau Ardealul"

Sloganul se caracterizează mereu prin simplitatea lui. Acesta este un slogan atît de simplu, încît e imposibil de dovedit contrariul lui. Contrariul unei intenţii nu se poate dovedi cu intenţia. Intenţia apare indirect întotdeauna. Dacă mama a scos din sertar cuţitul şi eu interpretez că ea l-a dat la iveală ca să mă omoare, atunci cuţitul e o ameninţare, dar cînd ştiu că mama o să taie pîine, nu mai e nici o frică. Dacă există o teamă premergătoare, eu proiectez teama mea asupra momentului respectiv. Pericolul luării Ardealului chiar nu există. Ceea ce scria **Academia Caţavencu** e un mare adevăr: dacă am lua Ardealul, cei 7 milioane de români ar fi majoritari în Parlamentul de la Budapesta.

„Ungurii au lobby puternic în America"

Pentru ungurii din America chestia asta nu-i de viaţă şi de moarte, ci un hobby. Toţi sînt afacerişti, se ocupă accidental de politică. Ce-i drept, sînt numeric mai mulţi decît românii. Nu e o întîmplare că atîţia unguri au ajuns în America. Duşmanul veşnic n-a fost românul. Ungurii au purtat războaie de independenţă contra nemţilor. Şi-atunci oraşele mari, în 1870, au fost populate de nemţi şi construite după modelul burgului german. Atunci s-a produs asimilarea, dar nemţii au fost cei care au învăţat limba maghiară. Astfel, prin nemţi, ungurii au avut o poartă spre Occident şi strategia gata făcută pentru integrarea în altă societate. Emigraţia maghiară a fost masivă pe lîngă cea română la sfîrşitul Primului Război Mondial şi după Revoluţia din 56, fugind de ruşi în ambele cazuri. Existau astfel două grupuri compacte ce se cunoşteau între ele. Tradiţia tovărăşiei de arme de acasă s-a transpus într-una de frăţie în emigraţie. În filmul **Şobolanii roşii** era o vorbă despre români: „Sîntem un popor mistic şi credem ceea ce nu poate fi dovedit". Dacă am două mîini, o să credeţi mereu că vreau să vă fur banii din buzunar. Iar dacă mi le tai, am dinţi şi tot pot fi acuzat.

„Ungurii sînt iuţi la mînie"

Acest popor a ştiut mereu să moară împreună, dar niciodată să trăiască împreună. Istoria arată clar că s-au sfîrtecat de-a dreptul între ei şi s-au urît doar în faţa unui pericol de peste graniţă.

„Ungurii frăgezesc carnea sub şea"

Maghiarii nu-s tot una cu hunii. Ultimii erau mai degrabă turci. Hunii n-au avut istoriceşte legături cu ungurii, decît în legende. Călugării germani i-au botezat unguri, amintindu-i pe huni, drept „hungaruşi". Aceşti huni călăreau foarte mult şi spre a nu răni spinările cailor cu şeaua puneau carne macră sub ea.

„Unguroaicele-s focoase"

Evident că focoasă e femeia celuilalt, a ta e doar frumoasă. Era o poveste cu un bărbat cu trei neveste. Prima era ţigancă pentru că făcea bine dragoste, a doua era unguroaică pentru că gătea bine şi a treia era românca că să înmormînteze ca lumea.

JÁRAI István
directorul Centrului Cultural Maghiar din Bucureşti

Slogane la Junimea

Un slogan, devenit deviză, la Junimea stabilise că „anecdota primează". Lucrurile mergeau pînă acolo încît orice lectură sau discuţie (în serile cînd nu era nimic de citit convivii dizertau în jurul unei „teze", adică a unei teme anume) putea fi întreruptă pentru rostirea anecdotei, mult plăcută Junimii. Maeştrii neîntrecuţi ai anecdotelor erau Caragiani şi, apoi, Creangă. Anecdotele lor „de pe uliţa mare" (adică fără perdea) erau cu deosebire gustate, Junimea acceptînd să le asculte (precum aceea a lui Caragiani despre ţiganul şi perjele) şi în repetiţie. Hazul era general şi junimiştii, distrîndu-se straşnic, se simţeau în voia lor. Destui junimişti (Eminescu a fost printre ei) sufereau pentru această aplecare spre anecdotă şi calambur, mai ales dacă întrerupea o lectură. Nu-i vorbă, întreruperea lecturii era obişnuită nu numai pentru rostirea unei anecdote, ci pentru o observaţie care devenea sămînţă de conversaţie. Iacob Negruzzi, în ale sale **Amintiri din Junimea** a povestit cît de mult îl supărau pe Eminescu întreruperile din lectura poeziilor sau prozelor sale. N-ar trebui să se înţeleagă de aici că la Junimea domnea neseriozitatea şi vîtul. De fapt, Junimea tolera, cu succes, lecturile la şedinţele săptămînale şi chiar dezbaterea unor teme cu caracter teoretic general. Acestea din urmă au creat liantul ideologic al societăţii, conferindu-i caracterul de ansamblu cultural coerent, cu atîta pondere în spiritul public al timpului. Dar această debutonare a comportamentului şi aplecarea spre glumă şi veselie au creat Junimii fizionomia caracteristică, deosebind-o de încruntarea reuniunilor dăscălimii mediocre din urbea Iaşilor organizată în vestita „Fracţiune liberă şi independentă".

Un alt slogan, devenit şi el deviză, utilizat(ă) la Junimea suna: „Intră cine vrea, rămîne cine poate". Acest slogan a fost lansat de Vasile Pogor, cel priceput la şotii şi glume, şi acceptat de întreaga Junime ca regulă de comportament în funcţionarea societăţii. Junimii ieşene îi mersese faima şi mulţi intelectuali ar fi voit s-o frecventeze. Nu îndrăzneau să vie neinvitaţi şi Junimea refuza să facă invitaţii orale sau scrise. Doritorii se rugau de junimişti să le îngăduie să-i însoţească. Societatea a convenit, în consecinţă, că junimiştilor li se îngăduie să vină în serile de cenaclu (vinerea, de unde ieşise vorba că Junimea celebrează cultul Venerei; apoi sîmbăta) cu un invitat. Dar nu mai mulţi. Aceştia se aşezau timizi pe un scaun (spre canapele nu îndrăzneau să se îndrepte), ascultau tăcuţi, contemplau spectacolul, cărora unora le plăcea foarte, altora le producea spaime. Unii dintre invitaţi, acomodîndu-se, rămîneau statornici, devenind junimişti efectivi. Alţii, chiar dacă participau la mai multe reuniuni, se plictiseau atît de mult încît, cu timpul, renunţau, dispărînd. Realitatea e că unii dintre aceştia din urmă se aşteptau să asculte, pe lîngă lecturi, conversaţii despre problemele politicii curente, generalităţi practice, bîrfe despre femei (şi nu numai), ca în orice salon al timpului. Or, Junimea refuza, din principiu, astfel de teme generale, iar politicalele, chiar cînd, din 1871, începuse să facă politică activă, erau cu desăvîrşire interzise din discuţie la reuniunile de cenaclu. Aşa stînd lucrurile, unii dintre invitaţi renunţau să mai frecventeze Junimea, în ale cărei reuniuni nu aflau nici o plăcere sau interes. Dar cum uşile erau,din principiu, deschise tuturor, Junimea - prin sloganul acesta al ei - îşi crease un statut de societate deschisă care n-avea nimic de ascuns, operînd „la vedere". Ceea ce a fost în avantajul ei.

Nu cred că e hazardat să conferim regim de slogan şi unei formule cu totul caracterizante pentru Junimea. E vorba de formula, propusă de Maiorescu în 1868 (în vestitul studiu **În contra direcţiei de astăzi în cultura română**), a formelor fără fond. Fireşte că, la origine, a fost o formulă de ideologie culturală (şi nu numai). Dar, cu vremea, ea a devenit aproape un loc comun, un adevărat slogan, utilizat ca atare peste tot, de la studiul cu pretenţie la articole de gazetă şi chiar în conversaţii. E privilegiul formelor fericit găsite care, trimise în lume, devin principiu larg utilizat pînă a căpăta regim de slogan de uz comun. Şi, prin această transformare, nu-şi pierd, totuşi, nimic din seriozitatea doctrinară originară. Ceea ce demonstrase Maiorescu în amintitul studiu din 1868 era, înainte de toate, o judecată de realitate. Constata o discrepanţă acuzată între formele instituţionale civilizatorii ale organismului românesc şi fondul lor care era, prin condiţie, mult departe de formele importate. Şi aceasta datorită faptului că s-au adaptat, precipitat, norme, principii, forme instituţionale aduse de aiurea. Dar să-i dăm cuvîntul lui Maiorescu: „În aparenţă, după statistica formelor din afară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică şi ştiinţă, avem jurnale şi academii, avem şcoli şi literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituţiune. Dar în realitate toate acestea sunt producţiuni moarte, pretenţii fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, şi astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă şi fără valoare, şi abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adînc". Şi, mai încolo: „Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimiceşte un mijloc de cultură. Şi, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o şcoală de loc decît să facem o şcoală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă de loc decît să o facem lipsită de artă frumoasă, mai bine să nu facem de loc statutele, organizarea, membrii onorarii şi neonoraţi ai unei asociaţiuni decît să le facem fără ca spiritul propriu de asociere să se fi manifestat cu siguranţă în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem academii, cu secţiunile lor, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu analele pentru elaborate decît să le facem toate aceste fără maturitatea ştiinţifică ce singură le dă raţiunea de a fi. Căci, dacă facem astfel, atunci producem un şir de forme ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puţin lung fără fondul lor propriu". Şi în încheiere ţinea să precizeze: „Căci fără cultură mai poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţii omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizare adevărată şi între o naţiune rezistentă se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul".

Formula sau teoria maioresciană a formelor fără fond a făcut o carieră extraordinară în cultura românească, în ideologia politică şi în gazetărie, transformîndu-se în slogan peste tot întîlnit. Sigur că mentorul Junimii surprindea stări de fapt adevărate. Dar diagnosticul prescris nu era întotdeauna cel indicat. Pentru că oriunde forma a premers fondului şi aceste forme, condamnate de Maiorescu în 1868 şi mai tîrziu, au îndeplinit o funcţiune educativă, cu vremea fortificîndu-se, stabilind chiar un echilibru cu fondul generator. De n-ar fi fost deloc create, cum propunea Maiorescu, ar fi împiedicat evoluţia, de fapt, a fenomenului românesc. A triumfat, cum se întîmplă, în organismul românesc, nu criticismul maiorescian al formelor fără fond, ci direcţia liberalilor care a adaptat rapid forme din afară încît să ne sincronizăm cu modelele civilizaţiei apusene, vitale pentru evoluţia noastră necesară. Dar, repet, formula formelor fără fond, devenită adevărat slogan, a rămas valabilă, fiind citată şi utilizată de mai toţi cei ce s-au ocupat de geneza României moderne. Iar utilitatea ei funcţională fiind şi azi valabilă, nu a ieşit deloc din uz.

Z. ORNEA

Dușmanii noștri cei iubiți

Timpul real sau sfîrşitul fiinţei

Omagiu lui Ernst Jünger, la o sută de ani de la naşterea sa

A devenit un loc comun al criticii sociale afirmaţia că de la mijlocul secolului XIX progresul ştiinţific şi tehnic accelerează ritmul vieţii cotidiene a oamenilor. Cîte puţin, dar din ce în ce mai repede şi mai frenetic, inovaţiile se îmbulzesc, schimbînd viaţa oamenilor, modificînd relaţiile lor cu natura, relaţiile lor sociale, cele interindividuale, şi în cele din urmă, conştiinţa de sine.

Încă un loc comun este constatarea că oamenii societăţilor celor mai bogate de pe pămînt nu se mai definesc prin ceea ce sînt, ci prin ceea ce le aparţine. Felul de a fi al omului modern, al omului pragmatic, eficient, al cîştigătorului se enunţă acum cu verbul **a avea**.

Toate aceste observaţii sînt parte a unei descrieri din care putem ghici ceea ce ne agită şi ne frămîntă: mişcarea infinită a producţiei de bunuri, din ce în ce mai numeroase, din ce în ce mai asemănătoare, mereu „noi", astfel încît de abia achiziţionate, ele reprezintă deja o marfă învechită, bună de aruncat.

Inclusiv în reţeaua planetară a **„multimedia high ways"**, oamenii fac schimb de informaţii aproape simultan. Fluxurile de capital privat se transportă instantaneu şi provoacă falimentul unor state relativ puternice (vezi criza din Mexic). De îndată ce un text a fost scris pe calculator (cum ar fi cel pe care îl citiţi acum) ajunge imediat sub ochii destinatarului care-i răspunde pe loc. De îndată ce se iveşte un eveniment, oriunde ar fi, el este văzut în toate ungherele, de la Ţara de Foc pînă în Africa. Pe scurt, aşa cum zic şi repetă gazetarii: „Acum, noi trăim în timp real"! Ceea ce presupune că înainte trăiam în timp virtual! De fapt, ce trăim în timp real? Şi dacă simultaneitatea clipelor înseamnă timp real, ce este timpul virtual?

Cele mai bune studii antropologice ne-au învăţat că noţiunea de timp variază conform reprezentărilor sau concepţiilor transcendente, intrinseci fiecărei culturi. Ştiu că urmaşii lui Kant mă vor afurisi pentru afirmarea acestui relativism. Totuşi, pentru cel care a împărtăşit cît de cît viaţa popoarelor „primitive" sau cea a ţăranilor arhaici evidenţa este aproape banală, deşi greu de asimilat. De altfel, dacă universalismul conceptelor pare azi de la sine înţeles, acest lucru se datorează dominării ştiinţei şi tehnicii occidentale şi a corelatului lor, producţia industrială, care a impus o anume modalitate de existenţă în detrimentul tuturor celorlalte.

Or, timpul ca unică temporalitate, ca escatologie a progresului continuu şi a acceleraţiei sale nu este posibil decît dacă devenirea lumii şi a oamenilor este identificată cu efectele calculului matematic aşa cum l-a formulat Descartes. Astfel, pentru noi un obiect care cade este determinat de legea căderii corpurilor şi viteza lui va fi egală cu $1/2\ gt^2$, dar pentru alte popoare o sticlă de Coca-Cola care cade din cer (dintr-un avion, de exemplu) poate avea o legătură cu căderea zeilor (vezi cunoscutele **Cargo Cults** din Melanezia). Secole de-a rîndul temporalitatea populară din Europa rurală era conceptualizată şi trăită conform ciclului anotimpurilor, identificat cu ciclul cristic care-i dădea sens. Etnologii au observat că în numeroase societăţi primitive, indigenii participă la diferite cicluri ale temporalităţii. Astfel celebrii trobrianzi, studiaţi de Malinowski[1], trăiau mai multe temporalităţi: cea a ciclului agricol în ritmul culturii grădinilor ecuatoriale şi a magiei lor (cf. B. Malinowski: **Coral Gardens and their Magics**), cea a riturilor legate de schimbarea statutului, iniţierea adolescenţilor, căsătoria adulţilor, funeraliile morţilor; şi în fine cea a lui Kula, formă melaneziană de **potlatch** (sărbătoare religioasă a indienilor din America în care se schimbă bunuri) desfăşurată pe mai mulţi ani în marele ciclu al schimburilor de coliere, de brăţări şi de oale între numeroase insule şi mai multe triburi. Din punctul de vedere al oamenilor „primitivi", temporalitatea noastră unidimensională[2] organizată de producţia industrială şi de activitatea birocratică care gestionează statul pe baza dihotomiei muncă-odihnă, poate să pară deosebit de simplistă. Şi e cu atît mai simplistă cu cît, de cîteva bune decenii, unul din termenii dihotomiei s-a modificat şi raportul a devenit muncă-petrecerea timpului liber, loisir-ul se confundă cu o marfă de consum, într-un mod de viaţă urbanizat care cuprinde şi „evadarea în natură" a cetăţeanului megalopolisului. S-a produs o adevărată mutaţie antropologică, a cărei naştere dificilă este percepută cînd se declanşează crizele sociale. Astfel, a fost nevoie să se modifice legislaţia muncii pentru a permite marilor magazine să ţină deschis duminica. Cea de a şaptea zi nu mai e consacrată Domnului sau pur şi simplu odihnei, e o zi ca toate celelalte dominată de relaţiile mercantile. S-a isprăvit cu ceea ce prima fază a capitalismului păstrase din vechea tradiţie creştină, acum **week-end**-ul participă la circulaţia capitalului. Experienţa noastră existenţială este reglată doar de marfă, ea se articulează în jurul producţiei, al procesului de a vinde şi al operaţiei de a cumpăra, Sfînta Treime a capitalismului post-modern. „Timpii morţi" – cei dedicaţi odihnei şi meditaţiei – au devenit cei mai răi duşmani ai profitului.

Acesta este sensul timpului real care se confundă cu o succesiune de schimburi măsurate în fracţiuni de secundă, care nu mai sînt legate de o experienţă existenţială directă, ci de imaginile de pe ecranele televizoarelor sau ale ordinatoarelor. Ştirea pe scurt, flash-ul e ridicată la dimensiunea realităţii, şi spectatorul abonat la reţelele de cabluri şi care se mută nerăbdător de pe un canal pe altul, „zapează" este perfecta lui ilustrare. La „zapare" se reduce „loisir"-ul. **Zapping**-ul televizat pătrunde în toate activităţile: în relaţiile sociale determinate doar de interesul economic, în cultură unde totul devine acceptabil cu condiţia să fie într-un pas cu moda; în sentimente, unde eul hipertrofiat nu mai are unde să se proiecteze, decît într-un viitor neîmplinit, dar purtător de speranţe, pentru că în clipa următoare se poate ivi noul, chiar dacă o să fie acelaşi lucru, microvariaţii pe o temă identică.

La acest sfîrşit de secol XX trăim o adevărată mutaţie antropologică a omului postmodern, observîndu-se împlinirea sfîrşitului conştiinţei finitudinii ca accident al eternităţii. Mai mult decît laicizarea lumii, mai mult decît deziluzia lumii - care implicau încă posibilitatea unei viziuni despre viitor, a unei escatologii şi a ceea ce a fost odată costul vieţii - ziua de astăzi în timp real este cea a absenţei viitorului, **no future**. Dar **no future** în noua natură (physis) a cărei pecete e marfa, ne trimite la enunţul trăirii în timp real, ceea ce implică o identificare a existenţei, a stării cu bunăstarea, o confuzie între a fi şi a părea, cu alte cuvinte între a fi şi a avea.

Claude KARNOOUH
Paris, 15 februarie 1995

---

1) Bronislaw Malinowski - **Argonauts of the Western Pacific**, London, 1922.
2) Această referinţă se întemeiază pe cartea lui H. Marcuse, **Omul unidimensional.**

CONSIDERAŢII REACŢIONARE

Joseph de MAISTRE (1753-1821) ocupă o nişă foarte vizibilă în panteonul gîndirii „reacţionare", adică în familia imaginară a spiritelor care, temîndu-se de nebuniile autonomiei intelectuale, preferă să rămînă fidele Tradiţiei. Din pricina răstălmăcirilor „progresiste", reacţionarismul şi paseismul sînt adeseori echivalate, dar „reacţionarul" autentic nu este deloc un ins care idealizează Trecutul, ci mai degrabă o personalitate alergică la aberaţiile Prezentului. El îşi citeşte contemporanii, îmbrăţişează lucid ansamblul social în care se mişcă, rezervîndu-şi simultan datoria de a nu adera la euforiile majoritare şi dreptul de a-şi deranja semenii, mai ales atunci cînd aceştia se rup - deliberat sau accidental - de propriile rădăcini spirituale.

Magistrat - era doctor în ştiinţe juridice al universităţii din Torino -, ambasador al Sardiniei la Petersburg, Joseph de MAISTRE a trăit într-o vreme - cea a Revoluţiei franceze - în care, departe de a mai fi privilegiul sibariţilor, scrisul se transformă într-o activitate mobilă, disperată, circumstanţială şi itinerantă. Hărţuit, umilit şi pînă la urmă ruinat, Joseph de MAISTRE a rămas adeptul regalităţii, sprijinitorul Vechiului Regim, partizanul papalităţii şi interpretul necruţător al tectonicii revoluţionare, în care era înclinat să descifreze morala unei lecţii providenţiale. Ne-au rămas de la acest mare pesimist cunoscutele *Considérations sur la France* (1797), cîteva *Réflexions sur le protestantisme dans ses rapports avec la souveraineté* (1798), desăvîrşitele *Soirées de Saint-Petersbourg* (1821), o imensă corespondenţă (care ocupă şase volume în ediţia completă a operelor) şi alte cîteva scrieri de importanţă secundară. Textul de mai jos face parte din *Considérations sur la France*, este preluat din antologia *Ecrits sur la Révolution* (Paris, PUF, „Quadrige", 1989, p. 91 sq.), publicate sub îngrijirea lui Jean-Louis Darcel.

Despre revoluţii

Sîntem cu toţii legaţi de tronul Fiinţei supreme printr-un lanţ suplu, care ne reţine fără să ne subjuge. Şi nimic nu este mai admirabil în ordinea universală a lucrurilor decît acţiunea fiinţelor libere, sub pronia divină. Asemenea unor sclavi de bună voie, ele lucrează supunîndu-se deopotrivă voinţei proprii şi necesităţii: fiecare face realmente ceea ce pofteşte, dar fără să poată modifica planurile generale. Fiecare dintre aceste fiinţe ocupă centrul unei sfere de activitate, al cărei diametru variază în funcţie de **veşnicul geometru**, care ştie să extindă, să restrîngă, să oprească sau să îndrume voinţa fără să-i altereze natura.

În înfăptuirile omului, totul este precar, asemenea autorului lor; vederile sînt limitate, mijloacele - primitive, resorturile - inflexibile, mişcările - dureroase, iar rezultatele - monotone. În lucrările divine, bogăţiile infinitului se manifestă pe şleau, pînă în cele mai mici amănunte; puterea sa acţionează ca într-un joc: în mîinile sale totul este suplu şi nimic nu îi poate rezista. Pentru ea (sc. pronia), pînă şi obstacolul nu este decît un mijloc, iar neregularităţile produse prin acţiunea agenţilor liberi sfîrşesc prin a se integra în ordinea generală. Dacă ne-am imagina un orologiu ale cărui arcuri şi-ar schimba mereu presiunea, greutatea, dimensiunea, forma şi poziţia, dar care ar continua să indice ora în mod invariabil, ne-am putea oarecum face o idee despre acţiunea fiinţelor libere în raport cu planurile Creatorului. Ca şi în lumea fizică, în lumea politică şi morală există atît o ordine comună, cît şi o seamă de excepţii faţă de această ordine. Observăm îndeobşte o serie de efecte rezultate din mereu aceleaşi cauze; dar, în anumite epoci, vedem acţiuni suspendate, cauze paralizate şi efecte noi. **Miracolul** este efectul produs de o cauză divină sau supraumană care suspendă sau contrazice o cauză obişnuită. Dacă în mijlocul iernii, în faţa a o mie de martori, cineva îi porunceşte unui pom să se acopere dintr-o dată cu frunze şi fructe, iar arborele i se supune, atunci toată lumea va crede într-un miracol şi se va pleca înaintea taumaturgului. Dar Revoluţia franceză şi tot ceea ce se întîmplă în Europa în momentul de faţă este la fel de miraculos în felul său ca şi înflorirea instantanee a unui arbore în luna ianuarie: şi totuşi, în loc să fie admirativi, oamenii privesc aiurea sau judecă strîmb.

În ordinea fizică, acolo unde omul nu poate cauza nimic, el este gata să admire ceea ce nu înţelege; dimpotrivă, în sfera activităţii sale, acolo unde simte că acţionează ca o cauză liberă, orgoliul său îl face să acuze cu uşurinţă **dezordinea** ori de cîte ori acţiunea sa este suspendată sau deturnată. Anumite măsuri care stau în puterea omului produc mereu aceleaşi efecte în ordinea obişnuită a lucrurilor; dacă nu îşi atinge scopul, el ştie sau crede că ştie de ce; cunoaşte piedicile, le apreciază şi nu se miră de nimic. Numai că, în vremea revoluţiilor, lanţul care îl leagă pe om se scurtează brusc, acţiunea sa e mărginită, iar mijloacele devin înşelătoare. Mînat atunci de o forţă necunoscută, el se revoltă împotriva lanţului şi, în loc de a săruta mîna care îl strînge, o sfidează sau o insultă. **„Nu mai pricep nimic"** - iată expresia la ordinea zilei. Această formulă este foarte înţeleaptă dacă se referă la cauza primă a măreţului spectacol oferit oamenilor în acest moment: ea este însă o prostie dacă nu tălmăceşte decît o ciudă sau o amărăciune sterilă.

„Cum e posibil - auzim din toate părţile - ca oamenii cei mai vinovaţi de pe pămînt să învingă o lume întreagă? Un regicid odios este încununat cu tot succesul pe care mizau cei ce l-au săvîrşit! Monarhia se clatină în toată Europa, iar duşmanii ei îşi descoperă aliaţi pînă în preajma tronurilor! Toate le reuşesc celor răi! Proiectele cele mai grandioase se realizează, în ceea ce îi priveşte, fără dificultate, în vreme ce partidul celor buni este nefericit şi ridicol în tot ce întreprinde! În toată Europa, opinia (publică) veştejeşte fidelitatea! Cei mai de seamă bărbaţi de Stat se înşeală neîncetat! Cei mai vestiţi generali sînt umiliţi! etc."

Bineînţeles că aşa este, întrucît prima condiţie a unei revoluţii decretate este ca tot ceea ar fi putut să o prevină să nu existe şi nimic să nu reuşească acelora care vor să o împiedice. Dar, nicicînd ordinea nu este mai vizibilă, nicicînd nu este mai palpabilă providenţa decît atunci cînd lucrarea de sus se substituie omului şi acţionează de una singură: este ceea ce vedem în acest moment. Ceea ce este mai frapant în Revoluţia franceză este tocmai această forţă contagioasă care spulberă toate piedicile. Iureşul ei poartă ca pe un fir de pai tot ceea ce puterea omenească a crezut că îi poate opune: nimeni nu i-a oprit mersul fără să fie pedepsit. (...) S-a remarcat pe bună dreptate că Revoluţia franceză îi conduce pe oameni mai mult decît izbutesc ei să o conducă. (...) Sceleraţii care păreau să conducă revoluţia au participat la ea ca nişte simple instrumente; şi, de îndată ce au avut pretenţia de a o ţine sub control, au fost seceraţi în mod josnic. (...) Torentul revoluţionar a urmat rînd pe rînd diferite direcţii; iar oamenii cei mai remarcabili din revoluţie n-au obţinut acea formă de putere şi celebritate la care ar fi putut aspira decît urmînd cursul fiecărei etape: atunci cînd au vrut să schimbe acest curs sau doar să se izoleze pentru a se îndepărta de el lucrînd prea mult pe cont propriu, ei au dispărut din scenă. (...) Pe scurt, cu cît observăm mai atent personajele revoluţiei care par să fi fost cele mai active, cu atît descoperim în ele ceva pasiv şi mecanic. Nu vom spune niciodată îndeajuns că nu oamenii fac revoluţia, ci revoluţia este cea care se foloseşte de oameni. Se spune foarte bine că ea **merge de una singură**: această frază ne aminteşte că în nici un alt eveniment omenesc Divinitatea nu s-a arătat vreodată într-un chip mai limpede. Dacă foloseşte instrumentele cele mai abjecte, o face pentru a regenera întru pedeapsă.

Conjecturi referitoare la căile Providenţei în Revoluţia franceză

Fiecare naţiune, precum fiecare individ, a primit o misiune pe care trebuie să o îndeplinească. Franţa exercită asupra Europei o veritabilă magistratură pe care nu are sens să o negăm, dar de care a abuzat în modul cel mai vinovat. Ea se afla mai ales în fruntea sistemului religios, iar Regele ei nu se numea degeaba „cel **prea creştin**": Bossuet avea întru totul dreptate. Or, întrucît ea s-a slujit de propria influenţă pentru a-şi contrazice vocaţia şi a demoraliza Europa, nu trebuie să ne mirăm că a fost împinsă spre aceasta cu ajutorul unor mijloace îngrozitoare. De mult nu s-a văzut ca o pedeapsă atît de înfricoşătoare să fie aplicată unui mai mare număr de vinovaţi. Printre aceşti nefericiţi vor fi fiind desigur şi inocenţi, dar mult mai puţini decît ne imaginăm îndeobşte. Toţi cei care au uneltit pentru a despărţi poporul de credinţa lui religioasă; toţi cei care au opus legilor proprietăţii diferite sofisme metafizice; toţi cei care au spus: **Loviţi, numai de-am cîştiga**, toţi cei care s-au atins de legile fundamentale ale Statului; toţi cei care au recomandat, aprobat, favorizat măsurile violente adoptate împotriva regelui etc.; toţi aceştia au dorit Revoluţia şi toţi cei care au dorit-o i-au căzut victime, fie şi după măsura vederilor noastre mărginite. Ne plîngem atunci cînd vedem cum unii savanţi iluştri cad sub securea lui Robespierre. Omeneşte vorbind, i-am putea regreta mult şi bine, dar justiţia divină nu are nici urmă de respect pentru geometri şi fizicieni. Prea mulţi savanţi francezi au fost principalii autori ai Revoluţiei; prea mulţi savanţi francezi au iubit-o şi au favorizat-o pe cînd ea nu făcea să cadă, precum bastonul lui Tarquin, decît capetele domnitoare. Ei spuneau, precum atîţia alţii: **E cu neputinţă ca o mare revoluţie să nu producă anumite nenorociri**. Numai că atunci cînd un filosof acceptă aceste nenorociri de dragul rezultatelor, atunci cînd el spune în sinea lui: **Treacă de la mine o sută de mii de crime dacă în acest fel vom fi liberi,** iar Providenţa îi răspunde: **Accept consimţămîntul tău, dar te vei număra printre cei ucişi** - unde este nedreptatea? Tribunalele noastre ar judeca oare altfel? (...)

Una dintre cele mai cumplite crime ce pot fi comise este fără îndoială atentatul împotriva **suveranităţii**, căci nici una nu are urmări mai îngrozitoare. Dacă suveranitatea sălăşluieşte într-un cap şi acest cap cade victimă a unui atentat, crima îşi sporeşte atrocitatea. Dar dacă acest Suveran nu şi-a meritat, pentru vreo eroare, soarta; dacă înseşi virtuţile sale au fost cele care au înarmat mîna vinovaţilor, atunci crima nu mai poate fi numită. Sub asemenea trăsături recunoaştem moartea lui Ludovic al XVI-lea; dar ceea ce se cere şi mai mult remarcat este faptul că **niciodată vreo crimă atît de mare nu a avut atîţia complici** (...). În Franţa, Ludovic al XVI-lea a păşit spre moarte în mijlocul a 60.000 de oameni înarmaţi şi nimeni nu i-a rezervat măcar un foc de armă lui Santerre (comandantul gărzii naţionale pariziene în momentul execuţiei, n. tr.): nici o voce nu s-a ridicat în sprijinul nefericitului monarh, iar provinciile au fost la fel de mute precum capitala. (...) Se cuvine să mai facem o observaţie importantă: cînd un atentat împotriva suveranităţii se face **în numele Naţiunii**, el se transformă, mai mult sau mai puţin, într-o crimă naţională, pentru că este vina Naţiunii dacă un număr oarecare de răzvrătiţi sînt în stare să comită o crimă în numele ei. (...) Iată însă că aceste crime naţionale împotriva suveranităţii sînt pedepsite fără întîrziere şi într-un chip teribil. E vorba de o lege care nu a admis niciodată excepţii. Cîteva zile după execuţia lui Ludovic al XVI-lea, cineva scria în **Mercure universel**: **Poate că n-ar fi trebuit să se ajungă aici; dar, întrucît legislatorii şi-au asumat responsabilitatea acestui eveniment, să ne strîngem cu toţii în jurul lor: să stingem ura şi să nu mai pomenim de cele petrecute.** Prin urmare: poate ar fi fost bine să nu-l asasinăm pe Rege, dar de vreme ce faptul s-a consumat, să nu mai aducem vorba de el şi să fim cu toţii buni prieteni. O, dementă! Shakespeare vedea lucrurile ceva mai bine atunci cînd spunea: „viaţa oricărui individ este de preţ pentru el însuşi, dar viaţa suveranilor, de care depind atîtea alte vieţi, are preţ pentru toţi. Dispărut-a printr-o crimă majestatea regală? În locul acesteia apare un hău îngrozitor în care se prăbuşeşte tot ce se află împrejur" (cf. Hamlet, III, 14). Franţa va plăti prin torente de sînge fiecare picătură din sîngele lui Ludovic al XVI-lea; s-ar putea ca patru milioane de francezi să plătească cu moartea marea crimă naţională a acestei insurecţii anti-religioase şi anti-sociale, încoronată printr-un regicid. (...)

Oribila scurgere de sînge omenesc prilejuită de această mare comoţie este un instrument teribil: instrumentul unei pedepse care poate da naştere unor reflecţii interesante.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Am primit la redacţie următoarea scrisoare adresată domnului Teodor Baconsky

Domnule,

Am rămas profund suprins de lipsa de comprehensiune a **dramei** religioase a fratelui meu, care s-a desfăşurat de-a lungul întregei sale vieţi.

Ambiguitate = dramă?

Nu întotdeauna „cărţile" (ale altora sau ale lui) te ajută sau îţi revelează religiozitatea (credincioşia) şi sfîşierile unui om şi mai ales atunci cînd **ştii** bine că s-a produs iremediabilul şi nu-ţi mai poate răspunde, „quelle grande chose que de comprendre une âme" (Loyola).

Te salută cu tristeţe,

Aurel CIORAN

Sibiu, 20 febr. 1995

Citit/auzit

„ Fapta unei persoane de a deplasa o bicicletă aflată în faţa unui restaurant, aşezînd-o ceva mai departe, tot în stradă, rezemată de zidul aceleiaşi clădiri, în scopul de a o însuşi ulterior, constituie un simplu act preparator care nu se sancţionează, iar nu un furt consumat". **(Trib. Cap. Col II, penal, decizia nr. 3644/1957, în Legalitatea populară, nr. 6/1958, p. 77)**

Scrisori deschise

„TV. Brăila are mai mult filme pe video"

„Am primit scrisoarea dv. şi-am citit cu mult interes tot ce aţi scris.

Mi-aţi cerut părerea despre ce aţi scris. În legătură cu problemele politice părerea mea este că într-adevăr opoziţia a fost prea slabă şi nu s-a implicat atunci la început cînd era putem spune terenul încă liber. Totul se putea atunci la început cînd încă nu erau consolidate bazele puterii actuale. Atunci în 12.01.'90 şi în zilele următoare pînă în 13-14 iunie trebuia o bună organizare, strategică a opoziţiei.

Nici acum opoziţia încă nu a pătruns în teritoriu. Exemplu este judeţul Tulcea, unde „OPOZIŢIA" este sublimă dar lipseşte cu desăvîrşire.

Îmi pare rău că nu pot recepţiona aici 7ABC. De fapt aici se prinde doar TVR1 şi TV Moldovenească Chişinău. Cînd e timpul mai bun şi TV Brăila care are mai mult fime pe video.

Apropo de TVM. Din punct de vedere tehnic TVM este mai dezvoltat. Imaginea mai clară contrastul de culoare mai bun. Ce mai: o imagine occidentală. Aparatura care au achiziţionat-o este din Germania. Ce nu este încă bine la ei - ca şi la noi - este prezentarea şi montajul emisiunilor.

Şi acum cîteva rînduri despre mine: Am pregătit răsadniţele dar încă nu am găsit sămînţa de roşii şi ardei.

Miercuri sau joi îmi aduce cineva.

Găinile au început să se ouă bine 20/pe zi.

Timpul este acum bun. Zăpada s-a topit toată.

În rest nimic deosebit; populaţia de aici îl plînge pe Ceauşescu. Legea 18 nu s-a aplicat titlurile de proprietate nu s-au dat decît la 10%. Se plăteşte impozitul pe teren fără să fii proprietar. Anul acesta, aici la noi, nu s-a luat impozit mare că a fost zonă calamitată de secetă (în medie 10.000 la ha dar recolta a fost ZERO, la grîu şi slabă la porumb).

Tineretul sub 20 de ani este scăpat total de sub control. A dispărut total respectul şi bunăcuviinţa. Biserica a încercat să se implice în procesul de educaţie dar pînă acum rezultatul este aproape nul. Astăzi discutam cu părintele nostru şi-mi spunea că doar cînd se va vindeca societatea în totalul ei atunci şi noile generaţii vor fi altele. I-am replicat eu, că noile generaţii vor fi copiii celor care acum sînt scăpaţi de sub control. Părintele nu mi-a răspuns. Dv. ce părere aveţi?

Închei aici scrisoarea mea cu urările mele de bine şi sănătate".

În răspăr

Cum s-a făcut de n-am apărut la TV şi alte fleacuri

Multă lume s-a-ntrebat ce mi-a venit să mă iau atît de tare de filmul **Născuţi asasini** al regizorului american Oliver Stone - ştiut fiind că-n general îmi plac filmele americane şi non-conformiste. Puţini ştiu c-am refuzat să apar la Tele 7 abc, la o oră de maximă audienţă cum se spune, pentru a vorbi despre acest film. De ce?

Mai întîi, că nu-mi place să-mi văd mutra pe micul ecran. Nu că ea ar fi prea mare pentru micul ecran. Dimpotrivă: nu am ce se cheamă un „cap mare". Mare e doar teama de ce mi-ar putea ieşi pe gură, în mod necugetat, la o şireată întrebare gazetărească - aşa cum ziariştii noştri se pricep atît de bine să pună... Se ştie că o emisiune în direct este 90% inspiraţie şi 10% transpiraţie. În ce mă priveşte prefer să mă inspir la domiciliu şi să transpir departe de camerele de luat vederi. Neputinţa de a avea vreun control asupra produsului finit mă inhibă şi mă deprimă. Şi-apoi, de ce-aş vrea să rămîn fixat în dispoziţia, poate proastă, a unei singure zile? Cine mă va privi restul săptămînii, cînd poate sînt spiritual şi vivace? Mama? Soţia? Amanta? Las aceste întrebări răspunsurilor necugetate ale fiecărui cititor...

Celălalt motiv este, firesc, că filmul cu pricina mi s-a părut un mare spanac. Să mă deplasez pînă la un post de TV pentru a spune, **încă o dată**, că nu mi-a plăcut ar fi un efort prea mare pentru un efect atît de mic - ca să parafrazez un titlu celebru. Dl. ăsta, Stone (care, din cîte-am înţeles, nu-i nici o rudă cu superba actriţă cu acelaşi nume), e un fel de Madame Bovary a Hollywoodului. Am citit cîteva din năzbîtiile ce i-au ieşit pe gură, din care se vede că dumnealui se crede un Bunuel sau Kubrick al Americii. Să te consideri aşa măreţ, cînd tu nu ajungi nici măcar la nivelul unor Lynch, Coppola sau Scorsese - ca să nu mai vorbim de Altman! - e niţel ridicol. Personal, l-aş aşeza pe dl Stone undeva între Alan Parker şi Paul Schrader: nu

➠

Din viaţa unui extremist de centru

De-a para-normalul

Vineri, 10 februarie 1995, mi-am văzut un vis împlinindu-se chiar sub ochii mei. Nu mi s-a mai întîmplat aşa ceva de la 22 decembrie 1989, orele 14 şi ceva, tot acolo în Piaţa Romană. Atunci, minutul acela de fericire (Mugur a inventat expresia şi mulţi ziceau că e prea poetică!) n-a durat mai mult de două ore - pe la 16 nu mai ştiu cît, o Dacie tăindu-ne coloana şi blocîndu-ne delirul, cineva răcnindu-ne: „Fugiţi acasă, vin 2000 de teroriştide la Sibiu!". Ţin bine minte cifra: 2.000. Om care în 60 de ani de viaţă nu-mi văzusem realizat decît un singur vis - acela de a fi gazetar sportiv - mi-am dat seama atunci, pe 22.12.'89, orele 16 şi..., că fericirea nu e decît o chestiune de ore, de minute. Niciodată mai mult. N-o să mă convingă nimeni că o fericire (clişeul zice că împlinirea unui vis, spre diferenţă de aceea a unui coşmar, ar avea un asemenea nume...) poate să „ţină".

Asta din 10.2.'95, orele 10,28, a durat bine, convenabil, cît două vorbe:

- Daţi-mi **Le Monde**!

Mă găseam în faţa Rodipet-ului de lîngă Piaţa Romană.

Le Monde era în vitrină, la bună vedere, numai să întinzi mîna.

Exemplarul acela avea data de 9 februarie 1995. Pe 8, la amiază, apăruse la Paris şi-l aveam în faţa ochilor, aici, la Bucureşti, pe 10, la un chioşc ca toate chioşcurile din New York, Salzburg şi Ierusalim. Ştiam de o viaţă că **Le Monde** fiind „ziar de seară" datează cu o zi înainte. Aveam în faţa ochilor aici, la „Romană", cel mai proaspăt **Le Monde**, îl puteam cumpăra ca pe o integramă, azi, ca pe o **Scînteie**, în lumea de înapoi. Am dat 1.200 lei, n-am leşinat şi mi-am văzut de drum. Timp de 30 de ani, de cînd „regimul" dăduse drumul, pe şest, la cîteva ziare „de dincolo", cea mai copilăroasă întruchipare a libertăţii, scornită de mintea mea intelectobucureşteană, a fost aceea de a găsi, la Romană, **Le Monde**, la bună vedere, să-l cumpăr şi să merg cu el la subsuoară prin oraş, fîl-fîl, pîş-pîş, fără să creez panică sau uimire în jurul meu; acesta a fost chipul libertăţii pentru mine, sau, dacă pare prea eluardesc, faţa normalităţii. De-a lungul acestor trei decenii obsedante de n-au încotro, mătuşi şi unchi din Caracas, verişoare din Oberhausen, prieteni cu serviciul la Nairobi întîlniţi la Haifa, cîte şi mai cîţi, toţi bîrîindu-mă cum văd „schimbarea" la noi şi eu înfăţişîndu-le acest vis, m-au făcut de naiv, de fleţ, de „copil mare şi prost". Le dădea mîna - îi numeam „adulţii libertăţii". Eu reveneam la Otopeni şi îi duceam, lunar, lui Paul Georgescu, **Monde**-ul adunat, atît cît era, şi el îl citea, proustian, de la numerele mai vechi spre cele „la zi"; era romanul lui în foileton - „A la recherche du Monde perdu".

Acum, firesc, n-o să mă apuc să fac elogiul regimului sau al Rodipet-ului care s-a învrednicit să reguleze, după atîţia ani, vînzarea, la vedere, normală, a presei occidentale, dar un gînd curat tot o să am pentru noi, cei totdeauna fleţi şi naivi în träumerei-urile noastre, pentru Brunea-Fox care mi-a spus clar, pe bul. Hristo Botev, cînd l-am asigurat că-i pot da un **Le Monde** reţinut în urmă cu două luni, dar „eliberat, ieri, la aeroport": „Dragă, nu mă interesează decît **Monde**-ul la zi, nu-mi place laptele stătut şi coräslit", pentru N. Steinhardt cu care am stat la prima coadă, în '64 (mai eram, fără a ne fi vorbit dinainte: „Croh", Bubi Deleanu şi subsemnatul) să-l cumpărăm, peste drum de Aro, într-un ungher al blocului unde-i azi „Lufthansa".

Cu acest sentiment ceva mai durabil (nefiind neapărat fericite, gîndurile curate pot dura mai mult, nici ele oricît...), m-am dus şi săptămîna următoare, mai corect: sîmbătă 18.2.'95, la chioşcul de lîngă Blocul Turn, să-mi cumpăr **Le Monde**-ul de vineri 17, cel cu suplimentul literar; ştiam cîte ceva despre bătălia care se dăduse în redacţia pariziană - la vremea restructurării ziarului - în jurul menţinerii acestui supliment a cărui cronică literară ne dă dreptul să spunem că am învăţat cu Kemp, cu Pierre-Henri Simon, cu Delpech; m-am aşezat la „o codiţă", mi-am rotit privirea peste presa străină expusă pe un stativ, de la **Le Figaro** la **Le Point**, părea la zi, n-am găsit **Le Monde** din vendredi 17, n-am disperat, am aşteptat să-mi vină rîndul, o persoană două, trei cerînd „Revista fenomenelor paranormale", „n-avem!"; am ajuns şi eu la geamlîc, am întrebat dacă a sosit **Le Monde**-ul, azi, difuzorul mi-a spus că da şi a început să-l caute prin teancurile de ziare din jurul scaunului său, o secundă, două, trei, timp în care, peste umărul meu, alte trei, patru persoane l-au întrebat dacă „mai aveţi paranormalul?" În sfîrşit, mi-a găsit exemplarul, am ochit repede data, vendredi 17... cu bucuria orei exacte, am plătit 1.200 potriviţi, după care omul i-a spus celui de lîngă el, înghesuit în acelaşi chioşc modern: „trebuie să pun un afiş că s-a terminat paranormalul, că altfel înnebunesc!"

Radu COSAŞU

mai jos, dar nici mai sus. Însă entuziasmul cu care a fost luat în braţe, la noi, acest produs comercial mai cu ifose (căci nu altceva este acest **Născuţi asasini!**) are ceva, scuzat să fiu, provincial. Numai la noi se poate ca un film atît de oarecare să facă o impresie atît de puternică. „Cinematograful viitorului", şi mai multe nu! Aşa o fi, dar atunci îţi vine să plîngi...

Ce-i drept, filmul a provocat controverse şi-n Occident. Încă de la Veneţia - unde a luat, cum se ştie, premiul juriului -, el a fost adulat şi înjurat vehement. Cele două Biblii rivale ale criticii de film franceze, **Positif** şi **Cahiers du cinéma**, au reacţionat, cum era de aşteptat, diferit: negare în cazul primei (cu argumente la care subscriu), divizare a redacţiei înseşi - în cazul celei de-a doua. Se poate spune, desigur, că acest film n-a lăsat pe nimeni indiferent. Da, numai că aceeaşi **Cahiers du cinéma** nu l-a inclus nici în topul celor 10 filme ale anului trecut (alcătuit de redacţia revistei), nici în cel al cititorilor: a fost amintit, abia, de 2 ori - mai puţin decît **Rămăşiţele zilei** şi **Lista lui Schindler** şi la egalitate cu **Regina Margot** (care apare, însă, pe ultimul loc în topul cititorilor!).

Asta, ca să ne facem o idee. (Despre păreri gen „Cel mai bun film al anului" sau „Trebuie să-l vedeţi" ale omului de la **Cincinnati Post** sau de la **Buffalo News** nici n-are rost să vorbim!).

Pe urmă, nu sînt deloc de acord să se facă din **Născuţi asasini** cine ştie ce capodoperă a celei de-a şaptea arte. E un film făcut cu meşteşug, americăneşte, are cîteva poante irezistibile (scena cu familia fetei, filmată ca-n **sitcomurile** de pe la ei), însă totul e din cale-afară de subţirel şi de pisălog! După un sfert de oră, nu mai rîd decît cei care rîd din orice... Aşa-zisa „estetică revoluţionară" a dlui Stone nu-i decît „estetica" MTV, care de obicei se ia cu felia (clipul) şi pe care-acum **Născuţi asasini** o-ntinde pe toată pîinea: să mă minunez de ce dibaci poate fi întinsă pe două ore de „pîine"? Am depăşit de mult faza asta, şi ştiu bine ce pot face două mîini dibace... mai ales cînd au la dispoziţie tot felul de grozăvenii tehnice.

Celelalte rezerve ale mele sînt de ordin moral. Sau, dacă vreţi, **amoral**. Nu, filmul nu mi s-a părut „prea violent", ci **prea puţin** violent! Nu, eroii lui nu mi s-au părut nihilişti, ci **conformişti**! Totul e făcut să lase impresia că eroii ăştia („antieroi", cum li se mai spune: un soi de anticorpi, de fapt) sînt manipulaţi, exploataţi de Televiziune - de aici, şi modalitatea în care e realizat filmul. Mie unul, toată chestia asta îmi miroase a „corectitudine politică" mai degrabă decît a subversiune - cum vor unii să creadă. (Ce „subversiune" cu încasări atît de barosane!?) De ce? Pentru că la modă, astăzi, e să înjuri TV şi s-o acuzi de toate relele cîte există. Toţi se folosesc de TV la o adică, toată lumea stă cu ochii beliţi la ea şi-şi spală creierul zilnic în automatul de imagini, şi-apoi o-njură! Nu-i ăsta fariseism sadea? TV e ca o amărîtă de prostituată dintr-un film grecesc gen **Zorba grecul**, pe care toţi bărbaţii satului, după ce-au avut-o, o scuipă şi-i aruncă cu pietre... Şi-atunci, de ce să-mi placă **Născuţi asasini**? Pentru că e „pe gustul tinerilor", şi e la modă („politic corect") să le cînţi în strună? Şi eu sînt (încă tînăr), dar n-am chef să fiu ca **toţi** tinerii! **Născuţi asasini** e un film făcut de-un individ cu suflet de stînga (vezi idealizarea indianului şi critica sistemului!) şi minte de dreapta (încasările! să nu uităm încasările...), iar eu săptămîna asta am fost de dreapta de sus pînă jos: cînd se face aşa un **consens**, la noi, de cît de nemaipomenit e-acest film, mie-mi vine să spun NU. Poate că reacţia mea e disproporţionată, poate că - oameni sîntem - am ţipat cam prea tare. Dar cum să te faci auzit într-un cor de laude? Şi totuşi, e trist. E trist, văzînd-o pe Madame Bovary a filmului american şi asasinii săi născuţi, să te gîndeşti că, la noi, nici măcar revolta asta a lor, „cosmetizată" şi moralizatoare, nu are şanse să prindă decît prin procură. Nu sînt şanse să vedem un film ca ăsta făcut la noi decît, probabil, peste o mie de ani. Atunci cînd Emil Constantinescu va fi preşedintele României. (**a.l.ş.**)

Nu rataţi

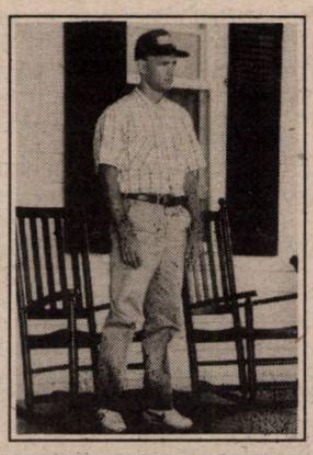

Forrest Gump
(r. Robert Zemeckis)

Regina Margot
(r. Patrice Chéreau)

Cronicile filmelor, în numărul viitor.

Eseu

Stînga versus Dreapta

Farmecul discret al dihotomiei

În ultimul timp, sîngele (cam gros) care curge prin venele publicisticii româneşti s-a împrospătat datorită cîtorva eseişti remarcabili, proveniţi din zona răcoroasă a ştiinţelor exacte. Ei au adus un plus de rigoare a discursului, o tehnică de abordare inter- şi pluri-disciplinară şi, mai ales, o privire proaspătă, nerutinată, în stare să răstoarne prejudecăţi, să arunce la gunoi conserve mentale expirate, să încalce **tabu**-uri şi să scoată unele probleme din fundătura în care se împotmoliseră. Unul dintre aceşti publicişti este Adrian Mihalache (care publică mai ales în **Contemporanul**, dar şi în **Dilema, 22, LA&I**), căruia i-a apărut de curînd o carte de eseuri, intitulată **Riscul declinului** (Ed. didactică şi pedagogică, 1994). O carte cu un titlu nerelevant şi cu o copertă ratată, dar care îl răsplăteşte pe cititor cu vîrf şi îndesat. Structurată în patru mari secţiuni (**Tentaţia tehnocratică, Nostalgia fiabilităţii, Şansa inteligenţei** şi **Gîndind schimbarea**), cartea conţine peste 40 de eseuri (edite şi inedite), în care autorul combină - cu simţ al dozajului - ingredientele necesare: inteligenţă şi provocare, intuiţie şi erudiţie (pe gustul meu, amestecul ar fi putut să fie mai condimentat, cu mai mult spirit ludic).

Termenul (**the key word**) în jurul căruia se structurează materia volumului este **fiabilitate** (în engleză: **reliability**), un concept apărut în urmă cu circa trei decenii şi care exprimă proprietatea unui sistem (tehnologic) de a rezista degradării în timp, păstrîndu-şi performanţele în limitele proiectate. Adrian Mihalache este profesor de tehnologie electronică şi fiabilitate la Universitatea „Politehnica" din Bucureşti, fiind autorul volumelor **Bazele teoretice ale fiabilităţii** (Ed. Academiei, 1983), **Reliability Fundamentals** (Elsevier Editions, 1989) şi a altuia - în curs de apariţie - vizînd **Fiabilitatea sistemelor de programare (software)**. Remarcabil este însă faptul că autorul transgresează graniţele prea strîmte ale **Tehnologiei** - „ţara natală" a ştiinţei fiabilităţii. El preia legile acestei ştiinţe şi - **mutatis mutandis** - le aplică la sistemele non-tehnologice (socio-politice, economice sau cultural-artistice), sisteme a căror modelare matematică este dificilă, dacă nu imposibilă. Oricît de ingenios, spectaculos şi curajos, acest tip de abordare ar fi eşuat în scurt timp, devenind reducţionist şi manierist, dacă autorul n-ar fi strunit prudent (cuminte) şi inteligent (cu minte) teoria fiabilităţii, făcînd din ea un **mutant cultural**, adaptîndu-o la neaşteptate situaţii şi descoperindu-i imprevizibile potenţe.

Pentru a exemplifica, deschid cartea - aproape la întîmplare - la eseul „Stînga şi dreapta. Fiabilitatea unei dihotomii". Născut în urmă cu două secole, pe un criteriu cvasi-convenţional (aşezarea deputaţilor **Adunării constituante** franceze în stînga sau în dreapta hemiciclului din Palais Bourbon), binomul ideologic **stînga-dreapta** a făcut o carieră prodigioasă nu numai în ştiinţele politice şi în **mass-media**, dar şi în vorbirea curentă. Şi totuşi, termenii aparent invarianţi ai dualităţii s-au modificat în timp atît de drastic, încît uneori au devenit propriul lor contrariu. Ceea ce a fost odată caracteristic opţiunii de stînga, de exemplu, a devenit ulterior caracteristic dreptei, şi invers. De pildă, valorile libertăţii individuale au fost iniţial clamate dinspre stînga spectrului politic, dreapta opunîndu-le valorile colective ale tradiţiei, ale naţiunii şi patriei, cultul ierarhiei, al autorităţii. „Pe măsură însă ce stînga a devenît mai atrasă de problematica justiţiei sociale şi mai obsedată de promovarea egalităţii - remarcă A. Mihalache - tema libertăţii individuale a fost preluată de dreapta, care şi-a făcut un ţel din apărarea ei împotriva intervenţiei unui colectivism mutilant".

Autorul analizează fiabilitatea acestui sistem ideologic binar, făcînd istoricul evoluţiei semnificaţiilor acordate de-a lungul timpului „stîngii" şi „dreptei", în funcţie de modul diferit în care cele două concepţii ideologice s-au raportat la teme precum: **libertate, rolul statului, proprietate, unitate/diversitate, colonialism** (eu aş fi adăugat şi tema **naţionalism/internaţionalism**). Concluzia eseului este că, fără precauţie şi fără o atentă redefinire a celor două concepte variabile în timp (şi cîteodată în spaţiu, adaug eu), folosirea lor este inoperantă şi inadecvată.

Şi totuşi, într-un lăudabil acces polemic faţă de sine însuşi, A. Mihalache revine asupra subiectului într-un al doilea eseu: „Polaritatea înrădăcinată". Căutînd un binom invariant sau, în orice caz, mai rezistent la eroziunea temporală, autorul ajunge la o polaritate arhetipală, conţinută în chiar structura biopsihică a fiinţei umane: specializările diferite (dar nu concurenţiale, ci complementare) ale emisferelor cerebrale; o dualitate care - dincolo de abateri neesenţiale - se suprapune surprinzător de bine dihotomiei politice **dreapta-stînga**. Lucrurile se complică, în primul rînd, avînd în vedere faptul că emisferele creierului nu sînt doar diferite, ci şi inegale, fiind vorba de o asimetrie organică (emisfera stîngă este dominantă). În al doilea rînd, transmiterea comenzilor nu se face direct, ci încrucişat: emisfera cerebrală stîngă comandă mîinii drepte, şi invers (cum zicea, în secolul trecut, antropologul francez Paul Broca: „Sîntem dreptaci la mînă, pentru că sîntem stîngaci la creier").

* * *

După părerea mea, ar fi fost profitabilă continuarea speculaţiilor din perspectiva antropologiei culturale. De pildă, ar fi fost interesant de văzut de ce mentalitatea mitică şi tradiţională a valorizat pozitiv mîna dreaptă şi negativ pe cea stîngă. Gesturile sacre (gestul crucii, de ex.) se fac întotdeauna cu mîna dreaptă, intrarea de bun augur într-un spaţiu se face întotdeauna cu piciorul drept, circum-ambulaţiunile rituale se fac întotdeauna spre dreapta etc. În cîntecele rituale „de petrecere a mortului", cînd sufletul călător în lumea de dincolo întîlneşte o bifurcare, primeşte întotdeauna următorul sfat: „Să dai pe mîna dreaptă,/ Precum firea îţi arată/ Că-i calea curată/ ... / Şi să nu-mi apuci / Către mîna stîngă/ Că-i calea nătîngă". Acest tip de bivalorizare nu este specific doar cîntecelor funerare populare româneşti, ci şi celor orfice, datînd din sec. IV-II î.e.n.: „Vei afla pe latura stîngă a lăcaşurilor lui Hades un izvor, /.../ De acest izvor să nu te apropii!/.../ Bucură-te, bucură-te, ţinînd-o într-una la dreapta".

Valorizarea pozitivă/negativă a mîinii drepte/stîngi trebuie să fie extrem de veche, o dată ce a lăsat urme adînci şi în limbaj. Cuvîntul care desemnează mîna (partea) **dreaptă** a căpătat - în toate limbile indo-europene - sensuri etico-juridice pozitive: „drept", „corect", „legal", „bun", „adevărat" etc. Lucrurile stau exact pe dos în cazul mîinii (părţii) **stîngi**: o acţiune rituală făcută în partea stîngă, cu piciorul stîng sau cu mîna stîngă (lat. **sinistra**), este de rău augur (**sinistră**), fiind provocatoare de calamitate (**sinistru**).

Într-un studiu publicat în 1909 („La préeminence de la main droite. Étude sur la polarité religieuse", în „Revue philosophique", vol. 68), Robert Hertz ajunge la o concluzie foarte îndrăzneaţă pentru acea perioadă. Uşoara preeminenţă a emisferei cerebrale stîngi a indus în mîna dreaptă un slab avantaj fiziologic faţă de mîna stîngă. Această **diferenţă fiziologică minimală** a generat - în mentalitatea arhaică şi tradiţională (structurată binar), şi, deci, în spaţiul cultural şi cultual - o **discrepanţă psihologică maximală**. Polaritatea **dreapta-stînga** s-a suprapus polarităţilor maniheiste **bun-rău, fast-nefast, sacru-profan** etc. De-a lungul mileniilor, s-a manifestat un fenomen de **feed-back**, o puternică şi continuă presiune psiho-culturală, care s-a exercitat cu succes în direcţia slăbirii mîinii stîngi şi accentuării discrepanţei fiziologice dintre mîna **stîngă** şi cea **dreaptă**, dintre **stîngăcie** şi **dexteritate**.

Revenind la cartea **Riscul declinului**, care mi-a provocat gîndurile de mai sus, voi mai spune doar că multe dintre eseurile volumului incită lectorul la meditaţie şi contestaţie. În toate, cartea este un spectacol eseistic în care ideile devin personaje, un spectacol intelectual memorabil, regizat de Adrian Mihalache cu talent şi imaginaţie.

Andrei OIŞTEANU

Cronica literară de tranziţie

„Maimuţele judecătoare"

Publicînd o foarte supărată scrisoare deschisă în revista ***22***, nr. 5, adresată d-lui Zigu Ornea (ca editor), Marie-France Ionesco abia a atras mai abitir atenţia asupra epistolelor tatălui său către Tudor Vianu, din anii '40, incluse în volumul alcătuit de Maria Alexandrescu Vianu şi Vlad Alexandrescu, **Scrisori către Tudor Vianu, II (1936-1949)***. Sunt, în acele scrisori, cîteva caracterizări din cale-afară de acide la adresa unor contemporani: Noica („**un confuz..., un masochist şi un sadic care se ignoră**", „**se crede bun şi înger, dar e o bestie**", „**imbecilul..., afectatul, hipocritul**"), Eliade, Nae Ionescu („**odiosul defunct**"), Dan Botta („**fudulul, prostul, grandiloquentul**"), Haig Acterian, M. Vulcănescu, Ion Cantacuzino („**imbecilul sec**"), Ion Zamfirescu („**un mediocru, un grosolan, un prostovan**") - dar, cele mai multe, sunt izbucniri umorale de moment, dezminţite de atitudinea ulterioară a scriitorului, de-a lungul deceniilor.

Mai semnificative - şi pentru Eugen Ionescu, şi pentru felul de a fi al societăţii româneşti, distrugătoare a propriilor valori - sunt paginile prilejuite de înscenarea judiciară din 1946. Să reamintesc faptele.

Între 1938 şi 1940, E. Ionescu publicase în **Viaţa Românească** un ciclu de „Scrisori din Paris", pe teme aproape exclusiv franţuzeşti; ultima apare în nr. 2 din februarie 1940. După 6 ani, în cu totul alte condiţii politice, revista inserează, în nr. 3 din martie 1946, la aceeaşi rubrică, un text intitulat „**Fragmente dintr-un jurnal intim**". Fragmentul de jurnal era datat „Paris, 19 martie 1945". Principalul punct atacat era naţionalismul românesc: „**E absolut necesar ca în România să se desfiinţeze din rădăcini ideea naţionalistă. România a fost şi este încă bolnavă de naţionalism. Naţionalismul a otrăvit toată cultura şi tot sufletul românesc (...) Din pricina naţionalismului - care e, de fapt, un fel de refulare şi de impotenţă intelectuală - cultura românească nu a putut pătrunde în lumea valorilor universale şi a rămas o bolnavă cultură locală**" (în **Război cu toată lumea - Publicistică românească**, ed. îngr. şi bibliografie de Mariana Vartic şi Aurel Sasu, vol. II, Humanitas, Buc., 1992, p. 269). Nenorocirea a început de la includerea în această diatribă a unor instituţii considerate, atunci ca şi acum, tabu: „**Nu e de mirare că naţionalismul cultural românesc era infectat de o morală burgheză stupidă şi se vădea a fi o pură emanaţie a ceea ce România a dat mai sordid: armata, poliţia, magistratura, popimea hapsînă şi atee**" (id., p. 270). Ceea ce dispreţuia, aici, Eugen Ionescu era mentalitatea puhav-anticulturală, neghiobia ignar-tradiţionalistă; el citează şi un exemplu „rupt din viaţă": la un regiment de infanterie din Bucureşti (nu din fundul provinciei!), un ofiţer „**a descoperit, printre lucrurile unui teterist, o carte de Dostoievski. I-a dat o săptămînă de carceră pentru că: «Ia nu mai face pe nebunu'! Mă iei pe mine cu de-astea?»**" (id., p. 271).

Valurile stîrnite de aceste pagini au fost enorme. Denunţat de un ziar al epocii (**Dreptatea**, el însuşi aflat în postura de acuzat, de către Ministerul de Război, de atitudine antisovietică şi antinaţională), textul a fost imediat, la 27 martie 1946, dezavuat de conducerea revistei **Viaţa Românească** (adică Mihai Ralea şi D.I. Suchianu), care a făcut cunoscut că „**nu împărtăşeşte cu nimic părerile autorului**" şi că, de altfel, articolul ar fi fost publicat „**dintr-o eroare de atelier**" (!), întrucît „**bunul de tipar**" s-ar fi dat „**pentru un alt material**" (!). **Scînteia** din 29 martie 1946 înfiera cu mînie: „**Afirmaţiile ticăloase ale lui E. Ionescu exprimă doar josnicele bîiguieli ale unui individ lipsit de conştiinţă**"; dar nici **Liberalul** din 28 martie 1946 nu se situase mai prejos: „**Întreaga literatură a lui E. Ionescu este o negare a tuturor valorilor şi o revărsare de venin acumulat sub semnul neputinţei**". Împotriva lui E.I. se realizase un consens al întregului spectru politic... Pe 30 martie 1946 are loc o conferinţă la Ministerul de Război, care condamnă „**atacurile apărute în ultimul timp în presă la adresa Armatei şi a Corpului Ofiţeresc**" şi decide trimiterea în judecată a lui E.I., dar nu şi a conducerii **Vieţii Româneşti**.

Procesul s-a desfăşurat la Curtea Marţială care, în ziua de 30 mai 1946, l-a judecat şi condamnat, în contumacie, pe Eugen Ionescu pentru „**ofensă la adresa armatei şi naţiunii**". Sentinţa prevedea, pentru „ofensa armatei": „5 ani de închisoare corecţională", iar pentru „ofensa naţiunii": „6 ani de închisoare corecţională şi 5 ani de interdicţie corecţională".

În scrisoarea din 27 iunie 1946 (nr. 576 în volum) se arată dezamăgit de laşitatea direcţiei **Vieţii Româneşti** şi în special „**a strălucitului nostru prieten**" (aluzie la Ralea) care „**s-au descotorosit aşa de frumos şi elegant de mine**" pentru a se „**alătura hienelor care mă condamnă şi maimuţelor judecătoare pe care le-am denunţat**". Ralea, ca şi Vianu, ambii pentru scurtă vreme, vor deveni ceea ce Eugen Ionescu numeşte „**ciudaţii ambasadori ai oroarei de a sta sub propriul cer naţional**", urmînd apoi să se adapteze regimului, într-o măsură mare Ralea, într-una mai redusă, Vianu. Eugen Ionescu, explicîndu-i prietenului său că se referea la „**stările româneşti din 1942**", îşi exprimă încă o dată greaţa atît faţă de legionarism, cît şi faţă de spiritul bestial-burghez, şi va rămîne constant, cu toate riscurile şi ponoasele, un adversar ireductibil al comunismului (ca şi al oricărui totalitarism), în care a văzut, pe drept cuvînt, o formă acută de imbecilizare, de degradare, de rinocerizare a omului.

George PRUTEANU

* Ed. Minerva, Bucureşti, 1994, 468 p., 2000 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Ariel, SIDA, politică şi altele

Forma scurtă, imediateţea unui mesaj - reclamele, numele prescurtate, diminutivele, motto-urile, proverbele, sloganurile - aduc un anumit fel de eficacitate comunicării. Ele sînt opusul discursului, prelegerii, conferinţei. Sînt concentrate, esenţe. Cînd spunem „Ce n-a-nvăţat Ionuţ, nu mai învaţă Ion", facem implicit o întreagă filosofie a educaţiei.

O regulă principală a eficienţei comunicării ne spune că „le plus devien le moins". Indiferent de calea aleasă, mesajele se dau din dorinţa de a influenţa pe alţii. Centrală rămîne atitudinea. Dorim, de regulă, să obţinem de la ceilalţi atitudini favorabile faţă de..., sau nefavorabile faţă de... Sloganurile campaniilor privind sănătatea, ca, de pildă, dezvăţul de fumat, intră în a doua categorie.

Unul dintre pionierii marketingului, John Caples, susţinea că o „publicitate reuşită este o promisiune credibilă făcută unui public bine ales". Promisiunea trebuie făcută de cineva credibil, aşa cum s-a întîmplat cu campania împotriva fumatului în care utilizarea chipului lui Yul Brynner, imediat după decesul lui de cancer pulmonar, spunînd pur şi simplu **„Fumatul omoară"**, a fost mai eficace decît imaginea unui ou prăjit într-o tigaie care era comparat cu plămînul în timpul fumatului. Cine poate fi mai credibil decît un om care a şi murit din cauza fumatului şi care, cu o voce fermă şi resemnată, trage concluzia cu pricina?

Uneori, credibilitatea creşte datorită identificării cu cel care propune ceva: să nu fumezi, să te speli pe dinţi, să cumperi detergentul **Tide** etc. Emoţia are aici un rol important. Apartenenţa la un anume grup trezeşte în noi dorinţa includerii şi, deci, preluarea mesajului. Reclamele făcute de oameni de culoare sînt mai rapid şi sigur asimilate ca mesaj de către cei de culoare şi mai puţin de către populaţia albă.

O bună comunicare înseamnă „o singură voce", o singură idee centrală. Uneori pare că această voce îţi spune, numai ţie, un secret. Raportarea la mesaj este personală şi, de aceea, mesajul trebuie să fie în armonie cu cel căruia i se adresează, cu sensibilităţile şi contextul cultural în care este transmis.

Pe străzile bucureştene circulă maşini pe care scrie **„Stinge-ţi setea"**, iar la televizor apărea un spot publicitar însoţit de cuvintele **„Urmează-ţi setea"**. Românii nici nu-şi sting, nici nu-şi urmează setea. Setea, pe românește, se potoleşte sau se astîmpără. La fel ca şi copiii, setea şi copiii se potolesc sau se astîmpără.

Cumpărătorii, se zice, nu cumpără produse; ei cumpăra avantajele promise. Charles Revlon, proprietarul cunoscutei uzine de produse de frumuseţe Revlon, spunea că „uzina fabrică produse de frumuseţe, dar că în magazine se vînd speranţe".

Fidelitatea cumpărătorilor stă în centrul oricărei noi reclame. Pentru cei care se ocupă de marketing, ea se traduce în inerţie uneori, în flexibilitate alteori. Inerţie de a cumpăra ceva ce nu mai trebuie să cumperi şi flexiblitate pentru a cumpăra altceva.

În construcţia unui mesaj se îmbină totdeauna, în proporţii diferite, raţionalul cu iraţionalul sau emoţionalul. Cînd iraţionalul este excesiv, tehnica persuasivă este preponderent emoţională, ca în cazul sloganurilor sau imaginilor care provoacă frica. Omul, înfricoşat de o imagine sau de un mesaj verbal, este vulnerabil la schimbarea atitudinală. În condiţiile unei campanii pentru sănătate, omul înfricoşat adoptă mai uşor o conduită preventivă. Frica poate fi la originea schimbărilor de comportament, pentru că „a new life, means new habits". A şti de ce le este frică oamenilor este aici esenţial: a cunoaşte fricile mari şi fricile mai mici, fricile bărbaţilor sau ale femeilor, fricile adulţilor şi ale copiilor etc. Inducerea fricii prin slogane nu duce însă la schimbări comportamentale dacă individului înfricoşat, mare sau mic, nu i se indică şi căi de acţiune, soluţii concrete. Frica singură nu mobilizează, mai degrabă, paralizează.

Reclama, relaţiile publice şi politica folosesc propaganda în diferite grade. Fie că este verbală, vizuală - propaganda prin imagini -, fie că este bazată pe combinarea mijloacelor de expresie, propaganda ca tehnică implică manipularea deliberată a simbolurilor. În politică, propaganda urmăreşte uneori anularea diferenţei, a alterităţii şi instalarea similarităţii. Aceasta duce cu uşurinţă la acceptare prin identificare. Restituit majorităţii, un personaj politic important este înţeles. Ceauşescu, declarîndu-se „simplu cetăţean" nu dorea decît accesul la majoritate şi, prin identificarea celor mulţi cu el, spera la compasiune.

La începutul secolului nostru, bătrînul John D. Rockefeller, care făcuse o avere uriaşă datorită industriei uleiurilor, avea o reputaţie foarte proastă. În ciuda filantropiei sale, a înfiinţării Fundaţiei Rockefeller, a susţinerii financiare a unor cauze umanitare, numele său mai era însoţit de porecla „baronul jefuitor". Memoria colectivă funcţiona încă şi presa întreţinea imaginea sa negativă. Cu timpul, însă, această imagine publică a început să fie mai puţin vie, dar nu datorită imenselor sume de bani şi intenţiilor sale onorabile. Imaginea sa a fost spălată prin procedeul „umanizării persoanei": sfătuit de un psiholog, el a ieşit pe stradă şi a oferit trecătorilor monede de zece cenţi. Coborînd printre oameni, el s-a inclus mulţimii. Era acum un om obişnuit care-şi ajuta semenii.

Toţi ştim că reclama este sufletul comerţului. Într-un sens mai larg, putem spune că succesul trebuie orchestrat. Nu totdeauna frecvenţa unui slogan, a unei reclame etc. este totul. Indiferent cum definim publicitatea, ea se învaţă. Şi nici asta nu este totul. Mai rămîne ceva, inefabil, pentru că sloganurile, reclamele, spoturile publicitare nu se adresează niciodată unor indivizi pasivi. Ei doar par pasivi!

Aurora LIICEANU

„Publicitatea nu cunoaşte gramatică"

– dialog cu dl George PETRE, patronul firmei Ideas Inc. –

Reporter: Ce este sloganul publicitar?

George Petre: Sloganul e publicitate, publicitatea e slogan. N-ai cum să le separi. Sloganul reprezintă esenţa anunţului, reclamei sau comunicării publicitare. Majoritatea textului, îţi spune teoria, nu prea este citit, iar ceea ce rămîne la consumator, ia ochii, este sloganul. Reclama e un context, în care sloganul creşte. În română practic nu există o traducere pentru acest termen. Cînd zici „lozincă" te gîndeşti complet în altă zonă. În ţară nu există o industrie publicitară care să-şi determine vocabularul.

Rep.: Există vreo diferenţă între sloganul publicitar şi cel politic?

G.P.: În Occident, nu interesează dacă se face o campanie pentru iaurt sau o campanie pentru un senator. Important e să înţelegi care-i beneficiul fiecăruia şi să-l comunici în mod esenţial. Sloganul lui Emil Constantinescu era **„Numai împreună vom reuşi"** scris pe un portret privind spre viitor. Nici o diferenţă între acesta şi **„Kontrax - piramida viitorului"**. Există o diferenţă de conţinut, forma e identică. Sloganul de orice fel e vîrful lancei. Dintr-un speach de o oră puţină lume reţine ceva, dar sloganul partidului, dacă e bun, dă satisfacţie şi alegătorului, şi partidului. Un slogan trebuie să evite banalul; el are o zonă de neînţeles pe care tu trebuie s-o dezlegi.

Rep.: Enciclopedii franţuzeşti şi englezeşti „bagă strîmbe" cum că sloganul ar fi o formă de manipulare...

G.P.: Orice comunicare e manipulativă prin faptul că nu poate să transmită un adevăr obiectiv, trece printr-un filtru. Întrebarea este la ce nivel e manipulată şi la ce nivel dăunătoare. Noi folosim manipularea directă, vizibilă.

Nu cred că naivitatea oamenilor ia sloganul ca atare, de aceea publicitatea are mult mai puţin impact manipulativ, decît cinematograful, televiziunea, presa.

Rep.: Care-i proporţia adevăr/ficţiune în slogan?

G.P.: Publicitatea e o artă creatoare; ea creează o marcă. Cît de aproape e imaginea de adevăr, depinde de la caz la caz. Dacă ne uităm la sloganurile postrevoluţionare **„Simply the best", „We are number one"** - sînt departe de adevăr. Erau zece firme care tocau acelaşi slogan. Sloganul era un cîrlig de care se agăţau pentru a intra pe o piaţă neformată. Sloganul bine făcut are nevoie de o esenţă de adevăr, altfel e perceput ca fraudă la primul pas. În cazul **„Pepsi - The choice of a new generation"** de exemplu, lucrurile sînt cercetate de echipe de marketing. Ele observă că Pepsi e preferat mai degrabă de tineret, decît de cei de vîrstă medie. Din chestia asta vor comunica care este grupul ţintă de consumatori. Iar sticla de un litru, **„Perfect pentru familia mea"**, spune mai simplu că există o sticlă la schimb, costă mai puţin şi nu are timp să răsufle. Noi am avut de la Phillips, **„E timpul pentru un Phillips"**, pînă la Happy Croissant, **„Nimeni nu-i rezistă"**. Phillips-ul avea o percepţie bună în România, fiind de mult intrat pe piaţă. Ideea sloganului era că, ajungînd într-o lume deschisă şi nouă, Rubinul din casă nu te mai satisface şi e momentul să faci un pas înainte. Următorul slogan produs de Ideas a fost **„Trident - gustul nu are limite"**. Era o gumă de mestecat, se plusa pe aromă. Fiind fără zahăr, gustul era cel care dura. Bomboanele Vita C, cu **„Votamina C place"** trimit la faptul că-s agreate la fel ca şi Vitamina C. Happy Croissant e un corn foarte gustos. Saltul e să treci de la un gust obişnuit la un gust căruia nimeni nu-i rezistă.

Rep.: Care-s regulile de construcţie ale unui slogan?

G.P.: Sînt reguli, dar folosindu-le ajungi la o monstruozitate care nu poate fi folosită. Ideea e ca sloganul să fie cît de simplu, şi cu o idee principală. În plus, sînt mărci care se consideră globale, care merg pe sloganuri şi chipuri fabricate-n străinătate, considerînd că imaginea firmei poate să atragă orice consumator, din orice ţară. Alte firme nu se consideră mărci globale, în cazul cărora transferul de publicitate nu funcţionează. Prezenţa primelor e o cultură. Există un panou în Piaţa Victoriei, **„Grand Lait"**, scris în limba franceză, adoptînd comunicarea din Belgia şi Franţa. Sînt bani aruncaţi. Altceva sînt Coca-Cola, Marlboro. Contextul lor a existat înainte de a veni propriu-zis în România.

Rep.: Ce tip de comunicare merge pe piaţă română?

G.P.: Omul mediu în România e mult mai implicat în a-şi asigura ziua de mîine, trăieşte sub nivelul celui din Vest. Produsele trebuie să satisfacă nevoile de bază: hrană ieftină, îmbrăcăminte, siguranţă la primul nivel psihologic. În Vest avem sloganuri de nivel; acolo se caută apartenenţa la grup. Acolo nevoile de bază sînt satisfăcute. Nu-i nevoie să mai spui că-i ieftin produsul, asta se subînţelege. Te îmbraci cu o cămaşă care te individualizează. Iar sloganul are nevoie de jocul de cuvinte, de argou. Omul se identifică prin limbaj, recunoaşte, în stilul sloganului, stilul propriu de comunicare. În publicitate gramatica nu mai există. În străinătate se punctează aberant şi diferit. Publicitatea nu ştie gramatică, admite orice tip de inovaţie. Publicitatea împinge artisticul, măcar în proporţie de 1%.

Rep.: Cît durează un slogan?

G.P.: Un slogan merge pînă cînd firma vrea să-şi schimbe imaginea, sau are altă oportunitate. Se poate merge şi treizeci-patruzeci de ani pe un singur slogan. Patronul care dă comanda pentru campania publicitară se pune în locul omului simplu, se implică direct în ceea ce se creează. Sloganul cuprinde atît filosofia omului cu care se identifică firma, cît şi proporţia de adevăr dorit a produsului.

A pus întrebări-şablon
Eugen ISTODOR

RĂSPUNSURI FĂRĂ ÎNTREBĂRI

Cînd şi-a botezat partidul care peste trei luni trebuia să intre în campania electorală **Forza Italia**, Silvio Berlusconi s-a comportat ca un om care ştie ce înseamnă forţa sloganului: Pînă a fi un partid, Forza Italia era strigătul care înaripa spre victorie echipa naţională de fotbal. Apoi l-a dus spre victorie şi pe Berlusconi, dar nici un slogan n-a mai putut să-l menţină la putere după conflictele cu partenerii de coaliţie şi nemulţumirea creată de unele din actele sale politice. În materie de produse comerciale orice agent care se ocupă de reclamă ştie că printr-un slogan izbutit poate lansa un produs mediocru, dar nu s-a inventat încă tehnica prin care să obligi lumea să-l cumpere după prima dezamăgire. În politică lucrurile sînt mai complicate: sloganurile comuniste deveniseră de mult elemente constitutive ale limbii de lemn şi tot se mai găseau amatori să le găsească substratul vital, mutîndu-le de-a lungul şi de-a latul continentelor. „Munca te face liber" scria la intrarea de la Auschwitz, „Munca e o chestiune de onoare" scria la intrarea lagărelor sovietice. Aici forţa sloganului nu vindea, ci impunea produsul. E o dovadă că presiunea sloganului asupra vieţii, tendinţa de a înlocui, machia, transforma viaţa prin slogan nu a aşteptat dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă. Cînd în analiza sa, Baudrillard vorbeşte despre „mesajul totalitar al societăţii de consum", individul ieşit din societatea totalitară adevărată are toate motivele să fie neîncrezător: e greu să crezi că există ceva în comun între presiunea exercitată de reclama Marlboro şi ameninţarea securităţii.

Sloganul înlocuieşte întrebarea cu răspunsul, treptat individul încetează să-şi mai pună întrebări, şi din acest punct de vedere reclama benignă de detergenţi funcţionează la fel de anestezic ca sloganul politic. De altfel uşurinţa cu care popoarele din Europa postcomunistă s-au debarasat de sloganul ideologic cu un anumit semn pentru a-l adopta pe cel cu semn contrar dovedeşte că setea de răspunsuri este mult mai puternică decît nevoia de întrebări. Cînd sloganurile politice îşi vor pierde impactul revoluţionar şi semnificaţia sentimentală, circumvoluţiunile vor fi gata lustruite pentru a primi mesajul deodorantelor şi al detergenţilor.

LOTERIA DE STAT
FĂURITORUL DE MILIONARI ESTE ŞI RĂMÂNE GHEORGHE STĂNOIU

Opţiunile consumatorului

Ciorapii **Dim**, pastele făinoase **Panzani**, brînza **La Vache qui rit** sau cafeaua **Jacques Vabre**, toate aceste mărci nu au fost celebre de la început. A fost nevoie de cîţiva ani de publicitate ca să devină vedete recunoscute. S-ar putea spune acelaşi lucru despre rolul jucat de mijloacele de informare în ascensiunea majorităţii persoanelor publice.

Procesul care permite unei mărci să pătrundă în memoria consumatorului este destul de bine cunoscut. Întîi trebuie atrasă atenţia, apoi trebuie trezit interesul pentru a influenţa în cele din urmă decizia de a cumpăra. Totul este o problemă de buget şi de calitate a comunicării. Cu bani, un agent de publicitate poate să ofere produsului său cele mai bune tribune pentru a-l face cunoscut. Acestea variază, desigur, în funcţie de clientela căreia i se adresează. Publicitatea ceasurilor **Cartier** va fi mai eficientă în **Vogue** decît în **France-Soir** sau **L'Humanité**. Va fi exact invers în situaţia ceasurilor **Timex** (e suficientă examinarea profilului cititorilor acestor trei suporturi şi compararea puterii lor de cumpărare pentru a obţine cîteva indicaţii). Pentru produsele de consum curent, televiziunea va fi mediumul cel mai adecvat. Evident, cu condiţia de a dispune de un buget suficient.

Dar nu ajunge să ai bani, pentru ca să faci dintr-un ceas sau un detergent un **must**, un produs de care nimeni nu se poate lipsi. Trebuie să se producă întîlnirea între comunicare şi public. Nu toate pastele făinoase au aura **Panzani**, şi nu toate pachetele de cafea au imaginea exotică **Jacques Vabre**, nu toate ţigările au gustul de aer pur **Marlboro**, nu toţii ciorapii au dinamismul asociat cu **Dim**.

Jacques Séguela, maestru talentat în profesie, arată că agentul de publicitate poate şi trebuie să provoace întîlnirea. Este teoria „strategiei starurilor" pe care o descria în 1982 în cartea sa **Hollywood-ul spală mai curat** (Flammarion). El susţine că un produs sau o marcă pot deveni staruri graţie publicităţii. Trebuie definită de la început natura produsului, caracteristicile sale esenţiale. De asemeni, trebuie definit caracterul său: „Dior este burghez, Saint-Laurent e modernist, Lauvin este rezervat, Cacharel e romantic, Jourdan e insolit" spune Séguela. Apoi trebuie găsit un stil: „aparenţa trebuie să fie oglinda existenţei..." explică magicianul publicităţii.

Alţi profesionişti de succes propun abordări diferite, alte modalităţi de a introduce produsul în subconştientul colectiv şi individual. „Strategiei starurilor", Jean-Marie Dru îi preferă „saltul creativ", adică ideea care se adaugă produsului pentru a-l scoate din banalitate: „Dacă este prezentă o idee, se poate crea preferinţa pentru un obiect, iniţial lipsit de aptitudinea de a-ţi atrage atenţia, de un profil bine definit în raport cu concurenţii săi". O idee poate fi adeseori un slogan („cînd vă schimbaţi, schimbaţi-vă Kelton"), alteori un zdrăngănit (celebrul „tatatata tata" a lui Dim) sau o imagine (sticla de Orangina întoarsă şi scuturată ca să arate ceea ce conţine produsul în plus - pulpa).

Pentru Pierre Lemounier, rolul publicităţii nu este să strălucească, ci să vîndă: „Problema nu e să te faci remarcat, ci să fii perceput ca remarcabil şi demn de încredere de către cei care sînt oricum dispuşi să plătească dacă au un motiv: motivaţiile oferite trebuie să fie corecte". După Lemounier, esenţialul ar fi să ştii ce vrea consumatorul şi cum trebuie să-i vorbeşti ca să-l convingi. Această cunoaştere este dată de anchete, studii şi sondaje.

Oricare ar fi metoda utilizată de agenţii de publicitate, se constată că totul se bazează pe existenţa mijloacelor de comunicare. Astăzi diversitatea lor este fără precedent: oricare ar fi ţinta vizată de cel care face reclama, ea poate fi atinsă graţie multiplicităţii suporturilor existente. Arma publicităţii devine din ce în ce mai precisă.

Gérard MERMET
Démocrature. Comment les médias transforment la démocratie,
Ed. Aubier, 1987

Toată lumea preferă ŞOŞONI şi GALOŞI
NOKIA Made in Finland
MARCA MONDIALĂ

TOCUL REZERVOR EVERSHARP CU PENIŢA MINUNE
O SINGURĂ PENIŢĂ SCRIE 9 GROSIMI DIFERITE

Medium is Message

Măcar într-un sens, trebuie să acceptăm ca o trăsătură fundamentală în analiza consumării formula lui McLuhan: „Mediumul este mesajul". Asta înseamnă că adevăratul mesaj emis de televiziune şi de radio, cel care este decodat şi „consumat" inconştient şi profund, nu este cel alcătuit din conţinutul evident al sunetului şi al imaginilor, ci schema coercitivă, legată de esenţa tehnică a acestor medii, de dezarticularea realului în semne succesive şi echivalente: tranziţia normală, programată, miraculoasă a războiului din Vietnam într-un music-hall, pe baza abstractizării totale a ambelor elemente.

Există o lege a inerţiei tehnologice, conform căreia cu cît te apropii mai mult de documentul-adevăr, de „în direct cu...", cu cît realul este urmărit mai îndeaproape prin culoare şi relief, cu atît se adînceşte, din perfecţionare în perfecţionare tehnică, absenţa reală a lumii. Adevărul televiziunii sau al radioului impune ca funcţie a mesajului trimiterea la un alt mesaj, - Vietnamul la publicitate, aceasta la emisiunea de ştiri etc., juxtapunerea sistematică fiind modalitatea discursivă a mediumului, mesajul său, sensul său. Expunîndu-se în acest fel el impune un sistem de decupaj şi de interpretare a lumii.

Procesul tehnologic al comunicării de masă eliberează o categorie de mesaje extrem de imperative: mesajul consumării mesajului, decupajul şi caracterul spectacular al contestaţiei, punerea în valoare a informaţiei ca marfă, exaltarea conţinutului ca semn. Pe scurt o funcţie de condiţionare (în sens publicitar al temenului reclama este mediumul „de masă" prin excelenţă, ale cărui scheme impregnează celelalte medii) şi de contestare.

Acest lucru este adevărat în legătură cu toate mediumurile, chiar şi cu cartea, „literacy" care la McLuhan este una din articulaţiile majore ale teoriei sale. El afirmă că apariţia tiparului a fost o cotitură în civilizaţia noastră, nu atît prin faptul că a permis să se transmită din generaţie în generaţie anumite conţinuturi (ideologice, informaţionale, ştiinţifice) cît prin coerciţiunea fundamentală a sistematizării exercitată prin esenţa ei tehnică. El susţine că înainte de toate cartea este un model tehnic şi că regulile de comunicare ce o determină (decupajul vizualizat, literele, cuvintele, paginile etc.) sînt un model mai pregnant, mai decisiv pe termen lung decît oricare alt simbol, idee sau fantasmă a unui alt discurs: „Efectele tehnologiei nu sînt sesizabile la nivelul opiniilor şi al concepţiei, dar ele alterează raporturile sensibile şi modelele de percepţie, în mod continuu şi inconştient".

Este evident că mai tot timpul conţinutul maschează funcţia reală a mediumului. El pretinde că ar fi mesajul, în timp ce mesajul real, în raport cu care discursul manifest nu este, probabil, decît o conotaţie, operînd o schimbare structurală (de scară, de modele, de deprinderi) în profunzimea relaţiilor umane. În mare, „mesajul" căilor ferate nu sînt călătorii pe care îi transportă sau cărbunele, ci o viziune despre lume, un nou statut al aglomerărilor etc. „Mesajul" televiziunii nu este alcătuit din imaginile pe care le transmite, ci noile modele de relaţii şi de percepţii pe care le impune, schimbarea structurilor tradiţionale ale familiei şi ale grupului. Mai mult, în cazul televiziunii şi a altor mass-media moderne, ceea ce este primit, asimilat, „consumat" nu este atît spectacolul, cît virtualitatea tuturor spectacolelor.

Deci adevărul mijloacelor de informare în masă este următorul: funcţia lor este aceea de a neutraliza caracterul trăit, unic, evenimenţial al lumii, pentru a-i substitui un univers multiplu al mediilor omogene, între ele şi ca atare, semnificîndu-se unul pe altul şi comunicînd între ele. La limită, ele îşi servesc reciproc drept conţinut - şi acesta este „mesajul" totalitar al unei societăţi de consum.

Televiziunea ca mediu de informare vehiculează prin organizarea sa tehnică, ideea (ideologia) unei lumi posibile de a fi vizualizată la discreţie, care se poate decupa în toate direcţiile, ale cărei imagini sînt lizibile. Ea vehiculează ideologia atotputerniciei unui sistem de lectură, a unei lumi devenite sistem de semne. Imaginile de televiziune se vor a fi metalimbajul unei lumi absente. Tot aşa cum orice obiect tehnic, orice nimic, devine promisiunea unei satisfacţii tehnice universale, tot aşa imaginile/semn sînt prefigurarea unei imagini exhaustive a lumii, a unificării totale a lumii reale cu imaginea considerată a fi atît memoria ei, cît şi celula lecturii universale. În spatele „consumului de imagini" se profilează imperialismul sistemului de lectură: din ce în ce mai mult tinde să existe doar ceea ce poate fi citit (ceea ce trebuie citit: „legendarul"). Şi nu se va mai pune problema adevărului lumii, a istoriei ei, ci se va discuta doar despre coerenţa internă a sistemului de lectură. Astfel, unei lumi confuze, conflictuale, contradictorii, fiecare medium îi impune propria sa logică, mai abstractă, mai coerentă, mediumul, el însuşi, se impune ca mesaj, conform expresiei lui McLuhan. Iar noi „consumăm" substanţa acestei lumi divizate, filtrate, reinterpretate conform unui cod în acelaşi timp tehnic şi „legendar". Toată materia lumii, toată cultura ei tratată industrial în produse finite, în materia semnelor din care a dispărut orice valoare evenimenţială, culturală sau politică.

Dacă semnul este considerat articularea unui semnificant şi a unui semnificat se pot defini două tipuri de confuzie. Copilul, „primitivul" estompează semnificantul în favoarea semnificatului (copilul confundă propria sa imagine cu o fiinţă vie, telespectatorii africani se întreabă ce s-a întîmplat cu omul care a dispărut de pe ecran). Invers, cînd imaginea este autocentrată, sau cînd este centrată pe un cod, semnificantul devine propriul său semnificat, există o confuzie circulară în favoarea semnificantului, o abolire a semnificatului, o tautologie a semnificantului. Aici este şi definirea consumului, a efectului de consum sistematic la nivelul mijloacelor de comunicare în masă. În loc să pătrundă în lume prin imagine, imaginea trece prin lume şi se întoarce spre ea însăşi (semnificantul se autoexprimă prin alibiul semnificatului).

Astfel se face trecerea de la un mesaj în centrul căruia e semnificatul - mesaj tranzitiv - la un mesaj centrat pe semnificant. În cazul imaginilor TV, de exemplu, sînt evenimentele semnificate de consumul imaginii ca atare (diferite de evenimentele ca atare, substanţă spectaculară, „culinară" cum ar fi zis Brecht, epuizîndu-se chiar în durata absorbţiei lor şi nefăcînd nici o trimitere dincolo de ea). Această substanţă e diferită şi în sensul că nu oferă nici o posibilitate de a vedea sau de a înţelege evenimentele în specificitatea lor (istorică, socială sau culturală) ci le livrează de-a valma, reinterpretate conform unui singur cod cultural, care este în acelaşi timp structură ideologică şi structură tehnică - în cazul televiziunii codul ideologic al culturii de masă (sistem de valori morale, sociale şi politice) şi modul de decupare, de articulare a mediumului însuşi; se impune un tip de discurs, care neutralizează conţinutul multiplu şi dinamic al mesajelor substituindu-i propriile constrîngeri imperative ale sensului. Această discursivitate profundă a mediumului este, în răspăr cu discursul manifest al imaginilor, decodată inconştient de către spectator.

Jean BAUDRILLARD
La société de consommation,
Editions Denöel, 1970

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Reconstituire din cîteva măsele...

Explicabil sau nu, cele mai expresive definiţii ale sloganului proveneau din jargoul lumii înterlope, lozinca politică fiind numită şi „vrăjeală", „papagal", „gălăgie" ori „hau-hau", folosind uneori şi deliciul rimei faciale: slogane = iordane. Faptul că societatea a adoptat, la un moment dat, limbajul de cod al celor din afara legii, argumentează suficient gradul său de adversitate şi neaderenţă faţă de realitatea trăită obligat, cu sentimentul primejdiei.

În codul invocat „vrăjeala" şi „iordanul" desemnează potopul de vorbărie care ocoleşte adevărul, deturnarea de sens, falsul. Dar cît de false au fost, în realitate sloganele de care am avut parte în perioada totalitară? Amintite acum, se dovedeşte că mare parte din ele vehiculau nişte informaţii de care nu s-a ţinut seama la timp (se mai putea, oare?) lozincile rareori fiind privite din acest unghi.

În deceniul cinci, de pildă, nici o adunare publică nu se putea socoti încheiată fără scandarea, însoţită de aplauze ritmice, a sloganului **„URSS - bastion al păcii e"**!, dar nimeni, cuprins de val, nu îndrăznea să observe că bastionul înseamă în mod curent o fortificaţie de apărare a unui important **obiectiv militar**, pregătit pentru un **asediu de lungă durată**, din care, ţinînd seamă de condiţiile locului şi ale momentului nu mai era posibilă ieşirea de bunăvoie. În această calitate asumată, URSS milita pentru **„înfrăţirea între popoare"**, prin ştergerea diferenţelor dintre ele, a celor aflate **„în lagărul socialist"**, în primul rînd. Nu ştim dacă din necunoaşterea limbii române, din cinism, ori din gust de adevăr (?) propaganda care elaborase aceste slogane nu şi-a bătut capul să traducă rusescul **„lagher"** prin echivalentul **„tabără"**, lăsînd cuvîntului sonorităţile sale evocatoare ale unui spaţiu unde sînt strînşi la un loc prizonierii de război sau deţinuţii... Tot în anii '50, imediat după sloganul care stabilea poziţia de necontestat a URSS, urma unul sarcastic, rostit de regulă pe două voci: o parte a sălii întreba în cor **„unde sînt americanii?"**, iar cealaltă constata, cu un strigăt zdrobitor, de victorie: **„s-au ascuns ca şobolanii!"** Din pricină că era un slogan, lumea îl trata ca pe un fals, continuînd să aştepte aliaţii eliberatori: abia acum accesbile nouă, documentele istorice vin să confirme că occidentalii cedaseră Europa de Est influenţei/ armatei sovietice, aflată deja pe acest teritoriu. Lozinca pe două voci atent elaborată ne-a instruit la vreme că, după război, cine n-apucase să se refugieze în **„lagărul imperialist"**, avea puţine speranţe să mai scape din **„lagărul păcii"**.

După ce stabiliseră locul nostru în lume, sloganurile ne informau succint şi asupra şanselor individului în noua orînduire instalată în ţară. Înaintarea spre viitor se proiectase în regim strict, de ierarhie bine stabilită, ca trecerea în revistă la paradă. Întîi: **„PRM (PCR)/avangarda noastră e!"** Urma **„clasa muncitoare, clasa conducătoare a societăţii, constructoare a noii orînduiri"** în care ţărănimea era doar **„aliată"** în poziţie inferioară, deci, eşalonului de decizie, deşi era majoritară numeric. **„Intelectualitatea legată/ataşată de popor"** îşi trăia în aceste condiţii situaţia sa mereu ambiguă fiindcă oricînd ceea ce este legat, ataşat ca un ultim vagon, poate fi desprins/detaşat în cursul marşului spre culmi şi tras pe linia secundară. **„Tinerii-mîndria ţării"** - aveau asigurat accesul **„la toate (?) cuceririle ştiinţei şi culturii"**, descoperind, însă, unele diferenţele de tratament doar atunci cînd urmau să-şi satisfacă stagiul ostăşesc. Acolo se repetă împărţirea anterioară a populaţiei pe clase şi straturi sociale; mulţi tineri au făcut de pildă milităria în cadrul detaşamentelor de muncă (TOC - haine cenuşii, fără arme) deoarece **„armata populară (era) armata din popor"** - cum bine zicea un slogan, de data asta cîntat. Despre destinul altor membri ai societăţii, aflăm tot dintr-o lozincă triumfalistă deloc iordan sau vrăjeală în ce priveşte realismul informaţiei: **„Ana, Luca şi cu Dej/au băgat spaima-n burgheji"** (şi chiar aşa era).

După ce-i fuseseră stabilite ierarhiile, cu ce se ocupa această lume nouă? Sloganurile diferitelor epoci dau seamă, mai amănunţit, desigur, şi mai pregnant decît un manual de istorie, despre dinamica vieţii cotidiene. Viaţa era **fericită, nouă, luminoasă**, nu atît în realitate ci, mai ales, în ciuda a-„orice ar zice imperialiştii". Ţăranii trebuiau să se întrecă în a obţine **„chitanţa nr. 1 la colectări"**, produse agricole date statului în regim obligatoriu, iar, deşi la gospodăria colectivă se adunau recolte record, copiii erau antrenaţi să culeagă de pe cîmp orice rămăşiţă, **„traducînd în viaţă"** lozinca: **„bob cu bob/patriei snop"**. În acest timp, calificîndu-se în procesul de industrializare, alţi membri ai societăţii **„cu casmale şi lopeţi"/cărau „munţi-n vagoneţi"** (nu totdeauna necesar). Spiritul de economie şi atenţia la resursele nefolosite se îmbina cu rentabilitatea cel puţin la adunarea fierului vechi, o formă de muncă patriotică larg popularizată. Rezultatul? **„Şi cu fapte la-nălţime/Şi cu bani în buzunar"** - după cum specifica un slogan, care părea că împacă prin acel „şi/şi" - situaţii altminteri contrare. Scriitorii erau trimişi **„să cunoască viaţa"**, pe care, după ce o prospectau, trebuiau „s-o redea în întreaga ei frumuseţe". Analiza unei campanii de presă cu titlul-slogan **„eroul pozitiv: cu pete sau fără pete"**? - poate da o idee asupra caracterului de „prefabricat", pe care îl presupunea construcţia unui asemenea personaj. **„Eroismul cotidian"** - un alt comandament al multor perioade din cei 45 de ani, specifica fără echivoc caracteristica vieţii zilnice: dacă eroismul presupune ieşirea printr-un gest temerar dintr-o situaţie limită, nu putem nega faptul că specificul experienţei cotidiene era foarte clar subliniat de această expresie. Nimic fals. O reconsiderare a realităţii s-a făcut permanent şi cu ajutoprul lozincilor. De pildă în ultimii ani dinainte de '89 din clasa conducătoare, cum fusese multă vreme alintată, muncitorimea ajunsese să fie evocată doar prin sloganul **„eroica noastră clasă muncitoare"**, recunoscîndu-se, implicit, atît scăderea rolului său de factor de decizie (măcar teoretic), cît şi a veniturilor (salarii luate în proporţie de 60-80%) şi a posibilităţilor; nu se afirma nici un fals, fiind numită astfel. Chiar şi ritmul activităţii membrilor societăţii putea fi judecat după sloganul tutelar, la un timp sau altul: înainte de '89 nu se mai lansau prea multe chemări la acţiuni trepidante, poporul fiind ocupat să stea **„strîns unit în jurul tovarăşului Nicolae Ceauşescu, a tovarăşei Elena Ceauşescu, a celorlalţi conducători de partid şi de stat"** - ceea ce nu era chiar departe de adevăr, dacă ne amintim de marele număr de adunări, congrese, consilii, sau mitinguri la care mulţimile erau mobilizate să participe: societatea nouă putea fi **„predată la cheie"** viitorului, odată ce se ajunsese **„pe cele mai înalte culmi"**, se **„omogenizase"**, iar prin egalizarea sărăciei, dispăruseră **„diferenţele dintre sat şi oraş"**, adică nu mai rămăsese piatră pe piatră din fosta lume dinainte de 23 august '44, bună sau rea cum fusese.

Tita CHIPER

Îndemnuri potrivite

Ideea de slogan, aproape că nu poate fi despărţită de aceea de politică şi de partid politic. Am început, aşadar să ne interesăm de sloganurile şi de diversele formule folosite de partide. În mod surprinzător însă, am constatat că unele partide (chiar parlamentare) nu au nici un fel de slogan, în vreme ce altele au avut lozinci în campania electorală, pe care liderii lor şi le amintesc foarte greu sau nu şi le mai amintesc deloc. Doar PD-ul a cosntituit o excepţie de la această regulă. Pornind de la premisa că într-o astfel de lozincă este sintetizată o doctrină, am putea conchide că, la rîndul lor, doctrinele sau nu există sau sînt confuze şi se uită repede. Ori poate aşa sîntem noi: uităm uşor. În orice caz, iată ce am aflat:

Partidul Unităţii Naţionale a Românilor

Concordie, toleranţă, legalitate, muncă, demnitate şi credinţă în Dumnezeu este un fel de motto al PUNR-ului. Purtătorul de cuvînt al partidului, Mircea Vâlcu, ne-a spus că în campania electorală n-au avut sloganuri propriu-zise. Au avut însă cuvinte cheie **naţional** şi **român**, în ideea că: „Sîntem români şi trebuie să ne comportăm şi să gîndim ca nişte români. Am apăsat pe coarda sentimentelor naţionale, pentru a atrage electorat." Pe de altă parte, domnul Vâlcu e de părere că primul cuvînt din motto-ul mai sus amintit, concordia, este cel mai important, în ciuda aparenţei create de adversarii politici şi de o parte a presei cum că PUNR-ul ar fi un partid cu preocupări pronunţat antimaghiare. Ei de fapt ar dori relaţii cordiale cu populaţia ungurească, relaţi care să le îngăduie să se concentreze asupra prosperităţii generale.

Partidul Liberal 1993

PL '93 a avut cîteva sloganuri la alegerile locale din '92: **Nu te teme de ziua de mîine, cu noi vei reuşi** sau **Protecţie socială prin proprietate. Calul**, sigla partidului, simbolizează dinamism, rigoare, tinereţe şi capacitatea de a sări peste obstacole, de a face salturi. Piesa de şah, cu acelaşi nume, parcurge pe tabla de joc un traseu în formă de L, prima literă a cuvintelor **liberal** şi **libertate**. Cuvintele liberale cheie, în ordinea citată de Horia Rusu ar fi **proprietate, libertate, ordine**. Sloganurile partidului la alegerile parlamentare din '92 au fost aceleaşi cu ale Convenţiei Democratice, predominant anticomuniste şi promonarhiste, într-o campanie electorală în care PL '93 nu şi-a putut impune ideile. Preşedintele executiv, Horia Rusu, remarcă eşecul electoral al acestui tip de lozincă. De asemenea, liderii partidului sînt nemulţumiţi de generalitatea mesajelor electorale ale Convenţiei Democratice. Dacă ar candida în altă formulă s-ar gîndi la mesaje diferenţiate pe zone geografice şi pe categorii de populaţie.

Partidul Alianţei Civice

Cam aceleaşi nemulţumiri legate de sloganurile Convenţiei Democratice le are şi PAC-ul. Deviza înscrisă pe geamul sediului partidului este **Puterea imaginaţiei, autoritatea inteligenţei şi curajul răspunderii**. Sigla adoptată recent este un cap de leu într-un cerc, care conform părerii celor care au iniţiat-o ar duce cu gîndul la o monedă naţională puternică. Laurian Oniga, responsabil cu imaginea partidului, ne-a declarat că PAC-ul n-are încă sloganuri electorale proprii. Nici nu va avea decît atunci cînd formula electorală în care va candida la alegerile viitoare va fi definitivă.

Partidul Socialist al Muncii

Gheorghe Pele, secretar cu probleme internaţionale ale PSM priveşte cu reticenţă noţiunea de slogan şi preferă să enumere temele campaniei electorale din '92. După mari insistenţe, dl. Pele ne oferă un set de afişe şi fluturaşi de acum trei ani: PENTRU UN VIITOR SIGUR - acesta a fost sloganul PSM. El este completat prin triple promisiuni: **Locuri de muncă/ Preţuri stabile/ Protecţie socială** sau **Subvenţii pentru: Sănătate/ Învăţămînt/ Cultură.** Sigla: Soarele cu 16 raze (8 mari şi 8 mici) - în al cărui disc sînt înscrise iniţialele partidului. „O lozincă programatică, fundamentală, a noastră - adaugă Marin Nedelea, membru în Comitetul Naţional - este aceasta: **Dreptul la muncă!** Prin ea ne adresăm lumii muncitoare; or, o parte a acestei lumi a fost dată afară din serviciu iar o parte stă cu frica în sîn că va fi dată afară; nemaivorbind de absolvenţii de liceu şi facultate care nu-şi pot găsi o slujbă..." Gheorghe Stroia, secretar cu probleme ideologice al Comitetului Director, îl invocă şi pe Eminescu: „El vorbea despre faptul că orice societate se întemeiază pe muncă şi tot el a spus: **Munca moralizează!**".

... Să nu zîmbim. PSM nu e singurul partid care, scotocind prin scrisul eminescian ca printr-un depozit ideologic multicolor, să-şi fi găsit umbreluţa „uni" cu blazon a vreunui citat „convenabil".

Partidul Democrat

„PD (FSN) a avut două sloganuri, unul pentru partid şi altul pentru candidatul la preşedinţie - îşi amintesc prompt Adrian Vilău şi George Şerban, secretar al biroului executiv al PD. Primul: **Un loc pentru fiecare, o ţară pentru toţi** sintetizează doctrina social-democrată a unei solidarităţi umane dar şi afirmarea valorilor pe bază de competenţă; egalitatea şanselor - nu egalitarismul - consideră dl. Şerban. Al doilea - **Să ne ajutăm părinţii şi copiii!** - implică ideea de protecţie socială pentru tineri şi bătrîni - comentează dl. Vilău. Un alt slogan - **Fără ură şi fără răzbunare!** - milita pentru armonie într-o Românie „prea dezbinată" şi „într-un cîmp politic caracterizat de strategia meschină a plătirii poliţelor". Pentru viitoarea campanie, PD foloseşte procedee moderne de identificare a dorinţelor electoratului, propunîndu-şi să nu se "piardă" într-o „multitudine de teme". O broşură electorală din '92, adresată ţăranilor, vorbeşte despre încrederea liderilor PD în arma retorică a sloganului: **Să fie o lege, să fie o dreptate/ Asta vrea FSN!/ Asta gîndeşte FSN!/ Asta face FSN!** - se poate citi pe copertă iar la sfîrşit: **„Oameni buni!/ FSN este hotărît să asigure ţăranilor:/ Credite ieftine!/ Dobînzi mici!/ Tractoare!/ Sprijin celor ce îşi muncesc cinstit pămîntul!"** (slogan-promisiune); **Oameni buni!/ Pentru dv., copiii dv., votaţi FSN!/ FSN spune hotărît: NU restauraţiei de stînga - adică CAP-urilor!/ NU restauraţiei de dreapta - adică moşierilor!** (slogan de „situare"); **Oameni buni!/ FSN a dat ţării/ Legea fondului funciar şi/ Legea pensiilor pentru ţărani!** (slogan - „garanţie").

Cei 4-5 „D"

Cu cîteva luni în urmă, Ludovic Orban, lider PL '93, ne-a prezentat „programul PL '93 al celor 5 D: **Descentralizare, Demonopolizare, Debirocratizare, Dezetatizare, Dereglementare"** (acesta din urmă se referă la abrogarea legilor anacronice moştenite din regimul comunist). Despre politica celor 5 „D" pomeneşte şi platforma politică a PD... Cu o diferenţă: în loc de „dereglementare" – „democratizare". Această suprapunere e comentată binevoitor de George Şerban: „Ea denotă mobilitatea, dinamica ideatică, tinereţea celor două partide". Totuşi, cine deţine „întîietatea" cronologică? S-ar părea că PL '93, care şi-a inclus cei 5 „D" în program încă din februarie '92 - faţă de PD, care i-a adoptat în noiembrie '93. Necazul cu „D"-urile este însă altul. Înşişi liderii partidelor amintite au dificultăţi în enumerarea lor. În ultimul ceas, dl. Orban dezvăluie: „Cei 5 D nu sînt decît 4! Noi nu vorbim de Demonopolizare, cu care sîntem, totuşi, de acord..." E limpede: o enumerare greoaie, de substantive cu prefix, provenite din infinitive lungi, (marcă prin excelenţă a limbajului de lemn), poate juca feste oricui. Dar dacă însuşi promotorul ei o memorează greu, ce i se mai poate pretinde alegătorului?

Delia VERDEŞ
Andrei MANOLESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 112 ● 3-9 martie 1995 ●

Anul III
nr. 113
10-16 martie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SAPTAMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Conflict între generații?

„Generația tînără" este, așadar, o generație lașe, oportunistă, individualistă. Toți sînt roși de dorul unei personalități, sînt gata să săvîrșească orice, și-ar cresta limba, bunăoară, sau și-ar vîrî bolduri în ochi, dacă ar fi încredințați că, în urma acestor chinuri și în dauna oricui, gloria lor ar crește.

Al. SAHIA, *Bluze albastre*, 1932

*Întrebări,
îndoieli, chinuri,
problematică și suflete torturate
nu vom găsi
în generația veche.*

(Manifestul „Crinului Alb", *Gîndirea*, 1928)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Semnul de întrebare din titlu îşi are rostul lui. Cauzele diverselor conflcite sau dezacorduri din societate sînt numeroase şi complicate, nefiind aproape niciodată legate exclusiv de apartenenţa combatanţilor la generaţii diferite. Este motivul pentru care, în multe situaţii, se poate susţine cu argumente întemeiate, inexistenţa ca atare, a unui conflict între generaţii. La asta se adaugă şi faptul că bătrînii recunosc mai greu un astfel de conflict, cei dispuşi să-l vadă şi să-l denunţe fiind de obicei tinerii. Oricum ai pune-o, problema are dificultăţile şi capcanele ei. Dar iată un unghi de vedere din care am încercat să privim lucrurile: există la noi, în momentul actual, generaţii clar definite, separate nu numai prin vîrstă ci şi prin educaţie ori interese? Şi dacă există, se află ele în stare de conflict? Fenomenul generaţionist din anii treizeci poate constitui un reper, cel puţin din punct de vedere ideologic şi cultural. Şi se poate lesne constata că acel conflict depăşea mult în intensitate şi în coerenţa poziţiilor dezacordurile de astăzi. Paradoxal, tinerii de atunci luptau împotriva generaţiei care definitivase de fapt construcţia României, cu mai multă vehemenţă decît cei de astăzi, care ar avea a se război cu demolatorii României. Dar după explozia din '89 în care a avut un aport decisiv, generaţia tînără s-a „îmblînzit", s-a adaptat la binecunoscuta tradiţie balcano-slavă. Politic, pare indiferentă iar cultural, vine cu o ofertă destul de diluată şi incoerentă. Lupta pare să se poarte acum, mai degrabă între cei de vîrstă mijlocie, care au o mentalitate reformatoare (indiferent că vor să reformeze comunismul sau doctrinele interbelice) şi cei mai bătrîni care, cum e şi firesc, sînt mai conservatori (ai aceloraşi două sisteme). Din punct de vedere social, în lupta pentru pîine şi scaune, dincolo de cîrtelile şi bombănelile clasice, iarăşi nu pare a fi vorba la ora actuală de un adevărat conflict între generaţii. Deşi unele premise există (şomaj, sărăcie, lipsă de speranţă etc.) ele sînt probabil contrabalansate de accesul masiv pe care l-au avut tinerii imediat după revoluţie la posturi şi domenii pînă atunci închise.

Dar coborînd de la un nivel general şi teoretic, la care orice încercare de a defini lucrurile se loveşte de multitudinea cazurilor particulare şi a excepţiilor, ducînd uneori chiar la ideea că problema e falsă, constatăm sau ne amintim că există totuşi focare permanente şi concrete ale conflictului între generaţii. Sînt acolo unde, prin natura lucrurilor, „taberele" stau faţă în faţă, în şcoli şi facultăţi sau în locuri în care tinerii şi copiii sînt nevoiţi să-şi manifeste elanul şi zburdălniciile sub nasul celor mai în vîrstă şi, nu de puţine ori, în dauna liniştii acestora. Aici, în registrul minor, dacă-i putem spune aşa, conflictul e veşnic şi mereu la fel de pitoresc. Mai puţin amuzant şi deseori chiar cu accente dramatice, dar la fel de etern, e acela din interiorul familiilor. Cum uită oare mereu părinţii că au fost şi ei copii... **(A.M.)**

Cerul înstelat deasupra noastră

Semnele îmbătrînirii încep să se citească, mai înainte de a apărea în fizionomie şi în vitalitate, în mentalitate. Pe cel „bătrîn" îl poţi recunoaşte, după dispreţul pe care-l manifestă faţă de „tineretul din ziua de azi". Dispreţul se adînceşte o dată cu înaintarea în vîrstă şi ajunge, la senectute, să se transforme în mizantropie. La drept vorbind, nu ştiu dacă a existat vreodată un „conflict între generaţii": asta pentru că foarte mulţi dintre tineri se nasc bătrîni, în vreme ce foarte mulţi bătrîni rămîn tineri. Tema aceasta e foarte dificilă, are capcane ascunse. Cel mai uşor e să cazi pe un loc comun, unde, culmea, se întîlnesc şi opiniile celor cu spiritul tînăr şi convingerile celor bătrîni din naştere. La cît de ipocrit şi mincinos e omul, una va spune (va scrie) şi alta va face. N-am întîlnit pe nimeni să recunoască public că e prost. Toată lumea e sinceră, nimeni nu-i retrograd. Sîntem cu toţii animaţi de progres, de convingeri democratice, de bună credinţă, de loialitate etc., de te şi miri de unde răsar oportuniştii, dictatorii, conservatorii, trădătorii, duplicitarii ş.a.m.d.

Şi de vreme ce, sub ochii noştri, calităţile sau defectele fără vîrstă se desfăşoară în voie, cum să măsurăm o calitate (ori un defect?) inefabilă, cum este îmbătrînirea, altfel decît prin numărul anilor? Aici, cel puţin, deţinem un criteriu „obiectiv", de necontestat, măsurabil după standarde internaţionale. Conflictul între generaţii presupune o solidaritate a vîrstelor, dar care vîrste: cele biologice sau cele spirituale? Cine şi în ce împrejurări începe să dispreţuiască „tineretul din ziua de azi"?

Lamentaţia presupune existenţa unei umanităţi în continuă stare de degenerescenţă. Ca să existe un conflict, este nevoie de un mare dispreţ, să-l anime. Iar o umanitate în continuă degenerare este foarte greu de imaginat, ea ar pieri sufocată de propria ură. Nu ne rămîne decît să credem într-un dispreţ universal, ca într-un motor care împinge umanitatea din spate. În lipsa lui, a acestui dispreţ, am trăi într-o mlaştină de gînduri fără viitor.

Cum se explică, atunci solidaritatea care se clădeşte, în lumea intelectuală, peste generaţii? Cum de, în viaţă fiind, Noica se întîlneşte, în planul ideal, cu Liiceanu sau Pleşu? Cum de găseşte, în generaţia care de-abia împlinise treizeci de ani, pe acei 20 de tineri pe care să-i antreneze întru spirit? De va rămîne doar unul, din cei douăzeci, tot va fi mult pentru o cultură filosofică trăită în marginea clandestinităţii patru decenii.

Ceva lunecă în subiectul acesta, ne scapă. Conflictul există, aproape că-l adulmeci, dar ceva îţi spune că la mijloc nu e vorba de vîrste. Şi ori de cîte ori ai o nedumerire imponderabilă, gîndul te duce spre vîrsta eternă, închisă pentru totdeauna într-o piatră de chihlimbar, neschimbătoare: mediocritatea. Ea trece peste timp cu indiferenţa constelaţiilor, încărcată de certitudini la care spiritul neliniştit, bîntuit de întrebări nu ajunge niciodată. Inteligenţa este întotdeauna conjuncturală. Vie, ea se pliază împrejurărilor, pune întrebări şi rareori aşteaptă un răspuns. Ea se simte mereu provocată, de parcă lumea ar fiinţa ca s-o pună pe gînduri, să o oblige la o reacţie. Mediocritatea, sătulă de ea însăşi, are răspunsuri şi la întrebări care nu s-au pus niciodată.

Pentru mine, dilema se suspendă aici: conflictul care animă existenţa de fiecare zi şi care îşi aruncă umbra şi asupra rafturilor bibliotecii, şi asupra vieţii politice, se poartă între oamenii vii, care se nasc încă o dată în fiecare dimineaţă, de cum deschid ochii, şi cei fără de vîrstă, născuţi o dată pentru totdeauna, sub semnul unor constelaţii neschimbătoare. Doar întîmplarea a făcut ca la noi, în decembrie 1989, „la putere" să se afle cei fără de vîrstă. Lor li se alătură, din toate generaţiile, mereu alţi „nemuritori", călăuziţi cu toţii de credinţa în steaua nepieritoare. Ceilalţi rămîn doar cu legea morală.

Val CONDURACHE

Aduse cu poşta

Am fost şi eu bursier Fulbright

Vestea morţii Senatorului Fulbright, transmisă de un post de radio, mi-a reamintit cît de puternic a fost influenţată viaţa mea, transformată ca şi a altor mii de tinerii care au beneficiat de programul de burse Fulbright.

Cred că programul Fulbright adoptat cu mulţi ani în urmă de Congresul American va intra în istorie alături de cele mai mari acte de cultură americane.

Ideea ca în fiecare an tineri, cercetători şi specialişti din toate domeniile şi din toată lumea să studieze în universităţile americane o perioadă de aproximativ un an şi invers, tineri americani să realizeze pe bază de reciprocitate studii în alte ţări, a stat la baza acestui excepţional program. Valoarea rezultatelor acestui program a fost imensă, în cunoaşterea vieţii şi democraţiei americane, în posibilitatea realizării unor studii cu tehnologia cea mai avansată împreună cu mari cercetători, în realizarea unor colaborări ce s-au continuat de către mulţi, în apropierea umană a tinerilor din diferite ţări şi în înlăturarea constrîngerilor şi a barierelor spirituale.

Sînt convins că a fost un antidot, un vaccin împotriva izolării, a dogmatismului şi a renunţării pentru mulţi bursieri din estul Europei. Dar cred că şi pentru tinerii americani din SUA cunoaşterea unor activităţi şi tradiţii din centrele europene universitare a constituit o utilă experienţă şi o cale spre o anumită universalitate a ştiinţei şi a culturii opusă unui izolaţionism şi a unei superiorităţi subiective.

Ca şi alţi bursieri am cunoscut aspecte din viaţa universităţilor americane, am fost primit şi am fost găzduit la familii americane cu o prietenie, cu o spontaneitate surprinzătoare şi uneori cu o mare curiozitate. Am fost invitat cu o prietenie sinceră în familiile profesorilor şi colegilor. Mulţi ani, şi în prezent, am menţinut cu mulţi colegi o corespondenţă cu informaţii despre familiile noastre.

Îmi reamintesc cu gratitudine de Doamna Georgene Loveky, asistentă executivă a programului Fulbright de la Departamentul de Stat, personalitate excepţională, dinamică, eficientă, prietenoasă, care ne-a organizat în cele mai mici amănunte programul, şi pe care am reîntîlnit-o după mulţi ani, în 1984, cu prilejul unui Congres de Cardiologie. Reamintindu-şi de mine a exprimat în acelaşi timp regretul pentru reducerea drastică a bursierilor români în acea perioadă. Am avut şansa ca Profesorul C.K. Friedberg, de la Spitalul Mount Sinai din New York, unul dintre cei mai recunoacuţi cardiologi ai timpului, să accepte să lucrez în departamentul său. Am avut atunci o activitate variată în toate domeniile cardiologiei din perioada respectivă cu eminenţi cardiologi, Profesorii Efraim Donoso, Simon Dack, Leonard Steinfeld şi alţii, ce m-au influenţat, de am fost în mare parte altfel decît am sperat la început.

Cred ca şi alte mii de foşti bursieri ai programului iniţiat de senatorul Fulbright, că acesta a realizat o uriaşă operă începută în perioada războiului rece şi care a contribuit enorm la apropierea, la înţelegerea şi la colaborarea oamenilor de cultură şi de ştiinţă din toată lumea. Senatorul Fulbright a fost unul dintre puţinii oameni aleşi ce au influenţat destinele unui atît de mare număr de tineri ce au dorit, cred că mulţi au şi realizat, o împlinire nu numai a visurilor lor, dar poate şi o viaţă mai bună semenilor lor.

Prof. dr. Costin CARP

Conflictul între generaţii
Realitate sau idee preconcepută

Cînd ne raportăm la România, orice analiză se complică. Cea a generaţiilor şi a „conflictului" dintre ele nu face excepţie.

Dacă în Vest s-au conturat clar trei generaţii ideologice: cea „responsabilă", care a făcut războiul, cea „nihilistă" a anilor '60-'70 şi cea „nehotărîtă", de astăzi, care oscilează între revenirea la tradiţii şi abolirea lor în favoarea planului masonic de omogenizare a naţiunilor şi creare a guvernului mondial, în Est o împărţire este cu mult mai dificilă. De altfel, împărţirea de mai sus nu este nici ea strictă, „masa" unei generaţii este în linii generale identică cu cea a generaţiei anterioare sau cu cea a generaţiei care-i urmează. Doar minoritatea care „se agită" şi care „se vede", şi care, poate, pe nedrept, este „reprezentativă" sau „elita", are ceva deosebit. Dar nici totalitatea membrilor ei nu se aseamănă ca gîndire şi orientare. Totuşi, putem spune că, în rîndul „elitei active social şi politic" a unei generaţii, există un oarecare curent îmbrăţişat de majoritatea membrilor ei. Ca un exemplu: tinerii marxişti sau pur şi simplu „înfierbîntaţi" care au inundat străzile Parisului contestîndu-l pe Charles de Gaulle nu reprezentau curentul întregii lor generaţii şi chiar în rîndul „elitei" exstau destule voci în contra lor. În perioada războiului rece, aceste „minorităţi reprezentative" făceau „moda", însuşindu-şi un mesaj propagandistic menit uneori a slăbi lumea în care trăiau. În general, curentele se îmbrăţişează de mulţimile agitate şi nu sunt create de ele. În Vest, ar fi vorba deci, pe plan ideologic, de conflictul între o parte a „elitei active social-politic" a unei generaţii care a îmbrăţişat un mesaj şi o parte a „elitei active social-politic" a generaţiei anterioare sau următoare care a îmbrăţişat alt mesaj.

În plan ideologic, o asemenea împărţire în Est, în România, este imposibilă. Există o generaţie foarte în vîrstă care a îmbrăţişat un mesaj simplu, naţional şi moral, şi una foarte tînără, care oscilează între a o continua pe prima sau a copia necondiţionat şi nefiltrat mesaje străine. La mijloc nu există una sau două generaţii comuniste, deoarece la noi acesta nu a creat prozeliţi ci doar, eventual, profitori. Deci, **„conflict ideologic între generaţii" nu există în România.**

Pe plan material ar apărea, însă, şi în România - ca şi în Vest - un aşa-zis conflict între generaţii. Acesta este dat de conflictul „om care a ajuns undeva" şi „om mai tînăr care vrea să-i ia locul". Acest conflict este mai spectaculos decît unul între doi oameni de aceeaşi vîrstă, deoarece în primul caz, de obicei, tînărul este investit cu atributele „activ, dezgheţat, posedă cunoştinţe mai noi" în comparaţie cu primul: „lent, crispat, învechit". După cum se poate deduce, diferenţa este doar de formă. (Tot o diferenţă „de formă" face ca în cazuri gen „Decembrie 1989", în comparaţie cu celelalte generaţii, mai ales cea tînără să iasă „să lupte cu piepturile goale contra sistemului": ei, tinerii, nu au încă o familie, o poziţie, care să-i fi „aşezat" să-i facă să gîndească de două ori înainte să acţioneze.) Excepţiile sunt numeroase: pregătirea, gradul de mobilitate şi adaptabilitate sau situaţia personală nedepinzînd în mod special de vîrstă. Şi să nu uităm că vîrsta nu e mereu cea din buletin, ci aceea din suflet. Conflictul este deci la nivel de persoane. **„Conflictul material între generaţii" de fapt nu există** nicăieri în lume şi, bineînţeles, nici în România.

În România deci, mult trîmbiţatul **conflict între generaţii este deocamdată o falsă problemă**, în comparaţie cu Vestul unde au apărut totuşi acele mesaje ideologice diferite.

Ca o concluzie, în România există oameni de vîrsta a treia membri ai curentului naţional-moral, dar şi oameni de vîrsta a treia care au adus comunismul şi au profitat de el; oameni de vîrsta a doua care au trăit paralel cu PCR-ul dar şi cu orice altă orientare, dar şi oameni de vîrsta a doua care au slujit şi profitat de pe urma lui; tineri care au luptat contra comunismului sau care pur şi simplu nu l-au înghiţit (împărţiţi azi aşa cum am spus deja între moral-naţionalişti şi papagal-europenişti), dar şi tineri care au profitat, profită şi vor profita de „zestrea" financiară şi mafiotă a PCR-ului devenit PCR-SRL sau mai corect PCR-SA; la toţi aceştia se mai adaugă şi o mare, mare masă de diferite vîrste, amorfă, fără idealuri şi orientare, permanent manipulabilă şi „prostibilă", bieţi inconştienţi care nu ştiu ce fac... şi cu cine să voteze.

Radu CHESARU
U.M. 051114 S.R.I. - Grădiştea

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Jumătate plus unu**
- **Prostia**
- **Normalitatea**

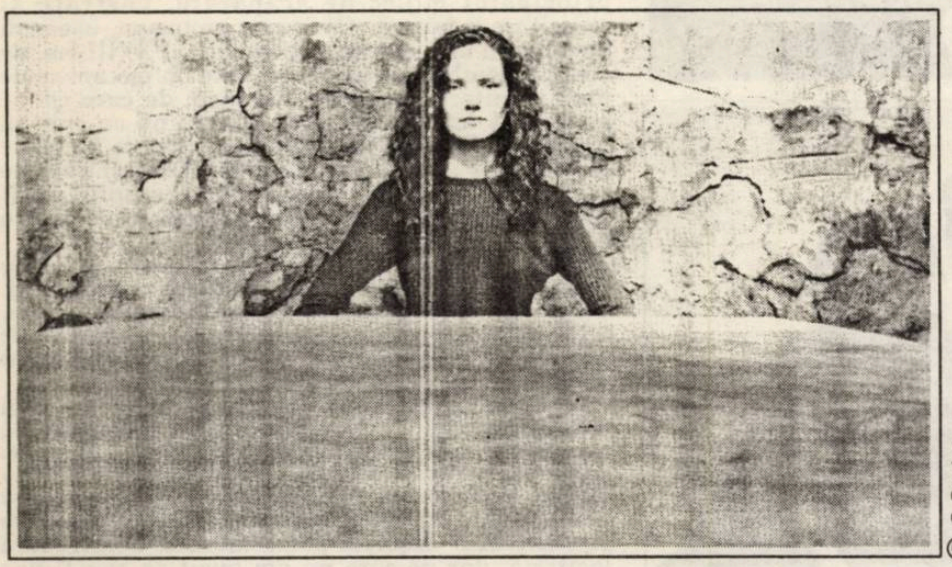

© C. Bumbuț

Lacrimi, calcule şi combinaţii (I)

Recompunerea (sau descompunerea) în curs a Convenţiei Democratice a stîrnit printre susţinătorii publici ai acesteia două tipuri de reacţii.

Cel dintîi şi, probabil, cel mai impresionant, are un aspect lacrimogen. Reorganizarea acestei alianţe politico-electorale implicînd în mod cert părăsirea ei de către partidele care nu acceptă să fie transformată într-o structură ierarhizată, întrucît li s-ar restrînge considerabil independenţa, pînă la anulare în unele cazuri, se invocă melodramatic „unitatea" pe cale de a se pierde. „Numai împreună vom reuşi!", dar, iată, ce durere, ce tristeţe, ce melancolie, nu vom mai fi „împreună": cum să mai „reuşim"?! Lung prilej de lamentaţiuni şi pelerinaje la zidul unităţii periclitate.

Lacrimile sînt, la rîndul lor, de mai multe feluri: de amărăciune, de furie şi de triumf. De la „ce-o să ne facem" la „trădătorii" (sau „infiltraţii") şi de aici la „în sfîrşit, s-au demascat!", cum s-a mai spus, de altfel, în scurta istorie politică post-ceauşistă, chiar dacă de o străină (de Convenţie) gură politică. Era, pe-atunci, o gură fesenistă; trăim printre repetiţii.

Deseori, dacă nu aproape întotdeauna, suspinul are însă culoarea verde a urii dospite de multă vreme, încît deplînsa „unitate" pe cale de dispariţie pare să fi fost mai degrabă o ficţiune de serviciu. Este însă, în orice caz, un şantaj sentimental. Dar nu numai: lacrimile sînt dublate de calcule. Un ochi plînge, altul socoteşte. Se numără, ca la români, procente. Procente care pleacă şi procente care rămîn; contabilitatea, spre deosebire de melodramă, dă însă numai rezultate optimiste. Cei care pleacă (ori s-ar putea să plece), spun socotitorii, nu înseamnă mai nimic, iar „mai nimic" este totuna cu nimic; nici o pierdere, aşadar, „nici o pagubă", ba din contră, un cîştig, fiindcă dispariţia unei (sau a unor) cantităţi neglijabile în ordine numerică va duce la o purificare în ordine morală şi politică. Şi, apoi, mai sînt şi combinaţiile.

Aproape de îndată ce s-a ivit perspectiva unor despărţiri de Convenţie s-a ivit şi perspectiva unor sciziuni interne în partidele cu tendinţe centrifuge. Ca prin farmec, desigur că şi absolut spontan, în partidele susceptibile de a ieşi din noua Convenţie (fiindcă despre o nouă Convenţie este vorba, şeful „Mişcării pentru România" nu s-a înşelat cînd a salutat-o, anunţîndu-şi totodată public disponibilitatea pentru o nouă colaborare fructuoasă cu Dînsa) au apărut germeni de „aripi". A fost astfel evocată posibilitatea unei aripioare a PSDR (care s-ar chema PSDR-CD), a unei aripioare PL '93 (compuse dintr-o echipă calificată în zboruri de pe o creangă pe alta) şi chiar a unei aripi PAC (pohtă veche). Tot în numele „unităţii", de bună seamă.

Lacrimi, calcule şi combinaţii: ceea ce se întîmplă în Convenţia Democratică rezumă, de fapt, ocupaţiile şi grijile unei mari părţi din ceea ce se numeşte, cu emfază, „clasa politică". Dacă din limbajul public românesc au cam dispărut în ultimii cinci ani formule precum „clasa muncitoare" sau „clasa ţărănească", s-a ridicat, în schimb, şi s-a impus cu o autoritate de nimeni tăgăduită, expresia „clasă politică". Este însă cu adevărat o „clasă"?! Şi ce anume o defineşte? Cum se manifestă ea? Care îi sînt originile? Cine o recunoaşte (o ratifică, o validează) ca atare? Care îi sînt raporturile cu alte, celelalte „clase"? Dacă existenţa „clasei politice" autohtone pare a fi o realitate incontestabilă, absenţa confruntărilor şi a dezbaterilor de idei politice este de asemenea incontestabilă. Cu sau fără voia „clasei politice", dar cu participarea ei cvasi-integrală, politica este redusă la o sumă de „jocuri" mai mult sau mai puţin ingenioase, mai mult sau mai puţin oneste, mai mult sau mai puţin lipsite de orice altă miză în afară de satisfacerea unor interese imediate - personale, de familie, de grup, de clan. Totul glazurat însă cu formule „nobile"; conceptualizat, teoretizat, „fundamentat ştiinţific". Iar la o adică, atunci cînd distanţa dintre lacrima lirică (ori expunerea savantă, neapărat cu bibliografie rară) şi combinaţia sordidă creşte prea mult, ei bine, atunci, cu un zîmbet pişicher şi un golănesc făcut cu ochiul ţi se spune: „Dragă, nu pricepi, asta e politica!"

Dar nu e „asta"...

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Note, stări, zile

Sertarele în dezordine ale oricărui intelectual: un fel de îngrăşămînt inform care, scormonit, dă la iveală deopotrivă scîrbe şi miracole. De cîte ori vrei să faci ordine te descumpăneşti: întîlneşti însemnări de o stupiditate inavuabilă, alături de citate pompoase, pasaje obscure şi candori de subretă. Ştii (sau îţi închipui) că eşti **deasupra** acestor reziduuri, dar ele rămîn, totuşi, reziduurile **tale**, urma nesfîrşitelor munci şi zile pe care le-ai trăit. Şi simţi mereu nevoia să recuperezi cîte ceva, oricît de puţin, din balastul acesta enorm, în speranţa că îţi salvezi, astfel, obrazul şi sufletul. E ca o **mîntuire în veac** pe care, uneori, o doreşti mai intens decît îţi doreşti mîntuirea de apoi.

***

Zanne, **Proverbele românilor**, vol. VIII, p. 476: „În plăceri să nu te cufunzi, dar pe lîngă ele să te plimbi, ca pe ţărmurile mării".

***

Prado, 1976: Faţă de Bruegel, Bosch e înspăimîntător de abstract: o colecţie de **orori decorative**. Eşti invitat să vizitezi o uriaşă floare purulentă, în acelaşi timp agresivă şi secretă. Demonicul are, în permanenţă, ceva festiv şi se exprimă într-o mare acurateţe grafică. Pictura, în varianta Bosch, e mai vicioasă decît lumea. Luxuria imaginii e mai ispititoare decît luxuria cărnii.

***

Passau, 30 decembrie 1975. Din **Pateric** (Avva Agathon): „... să păzeşti streinătatea ta în toate zilele vieţii tale".

***

Dintr-o notă datată 24 aprilie 1978, rezultă că, în ziua aceea, am stat de vorbă cu Petru Creţia de dimineaţă pînă seara. Îmi amintesc şi acum supraabundenţa ameţitoare a discursului său, răceala lui toridă, un amestec de haos vital şi exactitate. Nu spunea decît lucruri memorabile, pe care le recepţionam însă mediumnic, copleşit de verva sa geometrică. Surescitat şi obosit, n-am reuşit să consemnez, înainte de a mă prăbuşi, decît cîteva fragmente: „Cele mai bune pagini le-am scris cînd eram sănătos, echilibrat, om ca toţi oamenii de pe pămînt". Sau: „După drog, mă apuca plînsul. Un plîns creştin: intens şi fără remuşcări". Mai ţin minte un discurs despre trei tipuri de relaţii interumane (întemeiate fie pe putere, fie pe arbitraj, fie pe iubire), o lectură în greacă din Corintieni 13, o teorie despre performanţa de a fi „pasiv şi deştept", apoi, brusc, o definiţie cinică („Energia poate fi manifestarea forţei latente, sau doar retorica ei") şi unele excursuri autobiografice (despre gravura cu nori din bucătăria părintească de la Cluj: „de pe la patru ani identificam norii cu Dumnezeu"). Dar nimic din ceea ce am putut nota nu epuizează perfecţiunea sticloasă a acelei zile, pedagogia ei tragică, fără concesii şi fără iluzii.

***

În 1899, cursurile lui Titu Maiorescu urmau să înceapă pe data de 3 noiembrie. Ziarele răspîndiseră însă zvonuri sumbre: la 1 noiembrie Pămîntul avea să se ciocnească fatal cu o cometă. În consecinţă, un grup de studenţi îl roagă pe profesor să-şi inaugureze prelegerile la 31 octombrie: vroiau să-l poată auzi măcar o dată înainte de sfîrşitul lumii... (Apud Ioan Petrovici, **Amintiri universitare**).

***

Din fişierul Bibliotecii Academiei Române: cota: I, 109697, autorul: Contele Mattei, titlul: „Acelora cari ar dori să scie cine este Dna Condeescu, nevasta fiului meu adoptiv". Lucrarea are cinci pagini.

***

Ceasul rău e acela în care diavolul face mai multe minuni decît Dumnezeu.

***

Theodor Haecker, **Tag – und Nachtbücher**, 1940: „Dacă Hitler, Goebbels şi Himmler cîştigă războiul, inexistenţa lui Dumnezeu e dovedită".

***

25 februarie 1992. E.Ş. îmi povesteşte despre un preot din satul ei. Atentase la pudoarea mai tuturor sătencelor din parohia sa, ba chiar şi a celor din parohia vecină. În genere, fără succes: toate muierile îl izgoneau energic, afurisindu-l ca pe un potlogar de rînd. Dar la biserică tot se duceau, duminică de duminică, îl ascultau, îi pupau mîna, îi cereau binecuvîntarea ca unui uns al lui Dumnezeu. O firească soluţie pragmatică la o problemă care provoacă crampe naturilor subtile. Ţăranii procedează cu discernămînt şi cu rost: nu se lasă tulburate în ordinea arhaică a vieţii lor de nici o neregulă contingentă.

***

Londra, National Gallery: **Il Tramonto** al lui Giorgione. În amurg, înconjurat de o mare linişte, Sf. Gheorghe ucide dragonul. O episodică scenă de vînătoare într-o lume plină de umbre, călători, dihanii şi sfinţi.

Andrei PLEŞU

© C. Bumbuț

TV (totul de vînzare)

Panopticon

Asasinarea, miercuri, 1 martie, a lui Vladimir Listiev, directorul canalului 1 al televiziunii publice din Rusia, a suscitat multă emoţie, şi s-ar cuveni să suscite cel puţin tot atîta reflecţie. Iată că televiziunea poate produce senzaţional nu numai în interiorul micului ecran, ci şi în afara atotputernicei „rame" a acestuia. Iată, aşadar, că televiziunea este ea însăşi realitate, parte din realitatea pe care o comunică, în „serviciul" căreia se spune că este: partea de obicei ascunsă, uitată. Un eveniment precum acesta are darul de a „aduce pe pămînt", de a „sfîşia vălul" care plasează televiziunea (orice televiziune), ca (re)producătoare de realitate, undeva în afara realităţii, în sfera unui „inefabil" mai mult sau mai puţin ocult. Un eveniment brutal care face ca obiectivul să se îndrepte asupra lui însuşi, asupra celor ce-l mînuiesc, asupra intereselor pe care „privirea" lui - ce decide, în aria văzutului, a vizibilului, între ceea ce e şi ceea ce nu e, între ceea ce trebuie arătat şi ce nu le slujeşte. O crimă ce răsuceşte gîtul camerei de luat vederi, care, o fracţiune de secundă înainte de a se prăbuşi de pe trepied sau, mai exact, de a reveni în poziţia iniţială, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, arată ceea ce de obicei nu se vede. Moartea ziaristului rus, campion al **glasnost**-ului gorbaciovist, este o dispariţie care face să apară.

Un eveniment precum acesta, care dezvăluie esenţa ascunsă a televiziunii ca mijloc, lăsînd să se întrevadă ceea ce se ascunde în spatele industriei de arătat, de produs imagini ar trebui să aibă mai presus de orice darul de a provoca o discuţie în jurul principiilor unei autentice, veritabile, adecvate **critici a televiziunii**. Televiziunea profită de supremaţia multimilenară de care se bucură, în spaţiul european, **văzul**. Am spus supremaţie, dar poate că ar fi mult mai nimerit să spun monopol, imperialism, dictat. Succesul şi puterea televiziunii se bazează pe faptul că obiectivul camerei de luat vederi reprezintă un succedaneu mecanic al ochiului uman, scos, însă - un ochi scos! -, din sistemul de relaţii al văzului cu celelalte simţuri, relaţii ce constituie tot atîtea posibilităţi de control. Ochiul trebuie supravegheat şi completat, căci el **încadrează**: ascunde, elimină, uită, ucide, condamnă la invizibilitate sau, dimpotrivă, exclude din raza controlului cel puţin în aceeaşi măsură în care arată. Ochiul **viu**, ochiul fiinţei vii vede şi atunci cînd nu priveşte; el **simte**, pre-simte. Camera, în schimb, **focalizează**: închide ochiul asupra a ceea ce nu arată frontal, „tematic". Se poate spune că televiziunea reprezintă un fel de realizare - caricaturală, periculoasă ca orice astfel de „realizare" - a vederii filosofice, capabile să privească drept în faţă, denotativ, să elimine privirea „periferică", creatoare

© C. Bumbuţ

de conotaţii percepute ca „zgomote".

Am amintit mai sus „puterea" televiziunii. Nici aici lucrurile nu sînt foarte simple. Puterea - esenţialmente vicleană - a televiziunii constă în flatarea telespectatorului, în inducerea în sinea acestuia a sentimentului că, prin simplul fapt că vede, deţine o putere asupra a ceea ce vede. Puterea, de fapt, o deţine cel care induce această falsă senzaţie de putere, atît de înşelătoare. Televiziunea constituie o putere „în sine": putinţa de a acţiona asupra acţiunilor oamenilor, cum a definit puterea un filosof. Acţiune asupra acţiunilor celorlalţi. Televiziunea induce „efecte de putere", creează disimetria ce caracterizează puterea, produce putere. Această putere este una „anonimă", „infra-politică", de care politicul - indiferent de „regimul" acestuia - nu va întîrzia să profite. Televizorul fixează indivizii în faţa lui, le stabileşte un loc, îi face vizibili, pre-vizibili. Satisfăcînd eterna nevoie a omului de a vedea fără a fi văzut, televiziunea operează în corpul societăţii diferenţierea „politică" dintre cei cu adevărat nevăzuţi, care oferă spre vedere, şi cei care văd ceea ce li se dă spre vedere. La acest sfîrşit de secol, televiziunea a devenit principalul mijloc de acaparare, păstrare şi exercitare a puterii. Căci, cum spuneam, asemeni Panopticon-ului inventat, în secolul al XVIII-lea, de Jeremy Bentham, televiziunea este un mecanism de produs putere (asimetrie) **în sine**, de care cei ce acţionează în cîmpul puterii politice nu au cum să nu profite. O televiziune este un pericol ce nu poate fi „anihilat" decît prin posesie. Nu poţi rămîne invizibil (deci liber, incontrolabil, stăpîn) decît asigurîndu-ţi controlul asupra partajului dintre văzut şi nevăzut, prinzîndu-i pe „ceilalţi" - electoratul şi adversarii - în jocul puterii induse de televiziune, fixîndu-i în rolurile de privitori-priviţi. Chiar şi în societăţile avansat democratice, televiziunea constituie un vector de totalizare, de introducere a asimetriilor puterii care trebuie ţinut permanent sub supraveghere.

Evident, „principiile" acestea minimale ale unei adecvate critici a televiziunii (focar automatic de putere) trebuie, măcar din cînd în cînd, reamintite. Evenimentul asasinării ziaristului Vladimir Listiev atrage, însă, atenţia şi asupra unor fenomene ceva mai speciale, specifice societăţilor esteuropene ce „tranzitează" deşertul postcomunist. O întrebare legitimă, dar pe care nu am auzit să şi-o fi pus cineva: de ce a fost vizat directorul televiziunii **publice** şi nu patronul unui post independent, din moment ce mobilul imediat bănuit pare a-l constitui reţelele publicitare? Pentru că nici în Rusia, după cum nici la noi puterea politică nu a îngăduit ca posturile private să acopere întreg teritoriul naţional (emiţînd, eventual, prin intermediul satelitului). Pentru că şi în Rusia, ca şi la noi, puterea politică înţelege să profite de monopolul asupra televiziunii publice - ca putere „în sine", mijloc pur, convenabil oricărui scop -, fără, însă, a-i da acesteia mijloacele bugetare de care ea are nevoie. Asupra acestei anomalii, posturile private au început să atragă atenţia. Şi nu numai în Est. Căci şi în Occident (Franţa, Italia), televiziunile publice au un statut hibrid, ambiguu. Asasinarea directorului programului 1 al televiziunii ruse atrage atenţia asupra paradoxalei **privatizări a statului** ce caracterizează masiv o parte din societăţile esteuropene. Nelăsîndu-se concurat, statul este infiltrat, deturnat, îmbolnăvit, **privatizat**. Căci el, ca realitate istorică esenţialmente **construită**, permite acest lucru, posedă, ca virtualitate, posibilitatea confiscării lui de către persoane particulare. Tranziţia se dovedeşte, astfel, o vorbă goală, o trecere de la un tip de ipocrizie la altul, de la un fel de a minţi la alt fel de a minţi. Ea nu este decît continuarea „cu alte mijloace", vorba lui Clausewitz, a identificării dintre stat, partid, grup conducător. În ţările excomuniste, statul a fost şi continuă să fie principala „persoană", principalul „individ", principalul „subiect istoric". Statul: adică posibilitatea indefinită de etatizare, masca perfectă. „Ceva" ce televiziunea, orice televiziune produce clipă de clipă: putere în stare „nudă", „anonimă", imediat adjudecată. Adevărul televiziunii se află în afara micului ecran. Din cînd în cînd, cîte o moarte vine să ni-l arate.

Bogdan GHIU

Economie

Va veni Nevoia, să ne salveze...

Se exagerează, cred, povestea cu mentalităţile învechite. Sigur, spun mulţi, chiar în cercurile guvernamentale, că am putea să înaintăm mai repede, să ne dezvoltăm într-o mai mare măsură, dar ne ţin în loc ideile vechi, deprinderile formate timp îndelungat, care nu se potrivesc cu noile cerinţe, proprii economiei de piaţă. Explicaţia pare logică. Numai că una este logica teoriei şi alta logica practicii. Viaţa a dovedit că dispune de formule extrem de simple: dacă se schimbă condiţiile, mentalităţile vechi dispar şi se formează repede deprinderi noi.

Nu sînt deloc puţine întreprinderile care s-au privatizat, introducînd reguli noi, un climat normal de muncă şi de răsplată a muncii. Imediat ce s-au schimbat condiţiile, s-a format un nou mod de gîndire în rîndul salariaţilor. De la manageri la muncitorii necalificaţi.

Nu mentalităţile ţin lucrurile în loc, ci interesele. Reale sau numai aparente. Muncitorii care se tem că privatizarea le-ar putea aduce pierderea locurilor de muncă sau un regim de lucru mai sever sînt interesaţi să blocheze privatizarea. Şi chiar o fac, atît cît depinde de ei. Numai că un astfel de interes e aparent. De altfel, de îndată ce li se schimbă condiţiile şi se conving că după ce ies de sub umbrela statului pot să cîştige mai bine, chiar dacă munca e mai grea iar disciplina mai aprigă, ei îşi schimbă repede şi ideile, şi comportamentul. Alta e însă situaţia managerilor. Un patronat privat va dori manageri competitivi, capabili să producă profit. Un manager incapabil are interesul real de a bloca privatizarea. Sub pulpana statului locul e cald, se poate trăi bine cu profit mic, chiar cu profit zero, dar nici în condiţii de nerentabilitate viaţa nu devine insuportabilă. Buzunarul statului e larg, peste 22 de milioane de români contribuie - cu impozite pe salarii, pe case, pe pămînt, pe maşini, pe cîini şi pe fiecare bănuţ cheltuit pe piaţa de consum - la liniştea manager-ilor incompetenţi. Plus inflaţia, care acoperă cu preţurile ei ridicate fie producţia nevîndută şi stocată, fie producţia nerealizată. Deci, nu mentalităţile blochează reforma, ci interesele.

Nu poate fi totuşi negat faptul că un soi de blocaj formează şi mentalităţile. Repet: ele se schimbă însă dacă apar condiţii noi. Un exemplu semnificativ: atitudinea faţă de investiţiile străine. S-a strigat: „Nu ne vindem ţara!"... Cît de înapoiaţi sîntem, s-au speriat mulţi dintre compatrioţii noştri. Cît de înapoiaţi sînt, au gîndit străinii aflaţi pe aici cu treburi ori numai în vizită. Să fim serioşi, nu constituim o excepţie. Un roman în trei părţi („Financiarul" „Titanul" şi „Stoicul"), al scriitorului american Theodore Dreiser, cuprinde o adevărată istorie a economiei lumii moderne, care se încheie la începutul acestui secol. Al treilea volum, „Stoicul", ar fi putut purta un cu totul alt titlu: „Nu ne vindem Anglia!"...

Un milionar american, eroul trilogiei, Frank Cowperwood, personaj controversat şi contestat, vine să investească în Anglia. Ochiul lui avizat a văzut limpede că lucrările de modernizare a metroului din Londra îi pot aduce un imens profit. Financiarii din lumea veche s-au scandalizat. Întrebări clasice: „De ce un american?"; „Cine îşi permite să nesocotească priceperea britanică?"; „Are Anglia nevoie de ajutor din afară?"... Lucrările erau împotmolite, pe plan naţional nu se puteau aduna banii necesari, nici din credite şi nici din finanţări de investiţii, dar scandalul continua. Pînă la urmă, Nevoia a făcut să fie acceptaţi banii americanului. Şi mai mult, a fost recunoscută experienţa lui, pentru că el nu aducea numai finanţarea unei investiţii, ci şi managementul de care britanicii încă nu auziseră. Într-o zi de început de secol, americanul muri înainte ca lucrările să se fi încheiat. La Londra s-a stîrnit panica. Presa, aceeaşi presă care îl hulise pe investitorul de peste Atlantic, acum îi linişteа pe londonezi că organizarea pe şantiere e atît de bună, încît nimic nu se va schimba. Un lord scria: „Dl Cowperwood a fost un prea bun organizator ca să fi pus bazele unei vaste întreprinderi bizuindu-se pe indispensabilitatea cuiva". De ce vin cu exemple de acum un secol pentru realităţi de astăzi? Pentru că nimic nu s-a schimbat. Toate investiţiile străine sînt hulite la început şi aplaudate la sfîrşit. Dacă lucrurile ies bine. Peste tot, astăzi la fel ca acum o sută de ani, se manifestă cel puţin prudenţă, dacă nu ostilitate faţă de investiţiile străine. Legea franceză a privatizării, de acum cîţiva ani, limita participarea investitorilor străini pînă la maximum douăzeci la sută. Abia actualul lor premier, cu noul lui program de privatizare, a reuşit să spargă acest blocaj, dar numai parţial. Discuţii aprinse au fost şi în Italia, deşi la un moment dat s-a constatat că totuşi capitalul naţional nu reuşeşte singur să susţină vastul program de privatizare. „Nu ne vindem ţara!" - se strigă pe toată planeta. Vine apoi Nevoia şi dă o altă perspectivă lucrurilor.

De la un ţăran am auzit o poveste interesantă. Doi flăcăi plecau la tîrg, cu carul cu boi. Tatăl lor le-a spus: „Dacă se întîmplă ceva, să nu vă îngrijoraţi. Va veni Nevoia să vă înveţe ce să faceţi". Totul a mers bine, dar în apropiere de oraş s-a desprins o roată. Cei doi flăcăi, neştiind s-o repare, s-au aşezat pe marginea unui şanţ, aşteptînd Nevoia. Văzînd că se înnoptează, au renunţat să mai aştepte şi au căutat o soluţie. Au găsit-o. Acasă, i-au reproşat tatălui că Nevoia n-a venit. Bătrînul le-a răspuns mirat: „Cum n-a venit? Cînd aţi văzut că se apropie noaptea, nu Nevoia v-a mobilizat?"... Nu s-ar putea spune că Nevoia n-a ajuns încă la noi, ca să ne oblige să grăbim privatizarea, restructurarea, deblocarea financiară, atragerea investiţiilor străine şi atîtea altele. Probabil, însă, că nu se apropie seara.

Adrian VASILESCU

Un merit al tuturor: ceea ce *nu* merită nimeni

Partidul majoritar a ieşit la cules în plin sezon al semănăturilor: el beneficiază de blîndeţea iernii şi de încheierea ei la jumătate de termen, de stabilitatea guvernului Văcăroiu (impusă de aliaţi, garantată de opoziţie), de apropiata Conferinţă pentru stabilitate în Europa din pricina căreia tratatul cu Ungaria trebuie încheiat, de urările primite la aniversare de preşedintele Iliescu, de prea desele parastase ale Convenţiei Democratice, de inerţia electoratului şi de prejudecăţile adversarilor. Cu o zestre atît de bogată pentru care nu a mişcat un deget în doi ani, propunîndu-şi doar să rămînă la centru, să nu se scindeze şi să-şi îngroaşe obrazul, PDSR are nevoie acum de un singur lucru: să demonstreze că există şi că ştie ce vrea. Deschiderea oficială a campaniei electorale, cu discursul mobilizator al liderului executiv completat de mesajul intransigent al şefului statului a fost, fie că ne convine, fie că nu, o demonstraţie aproape perfectă: iată, iniţiativa ne aparţine, au declarat public majoritarii, sîntem puternici chiar dacă partenerii noştri ne-au tot strîns cu uşa, iar opoziţia a sperat în eşecul formulei politice pentru care noi am optat; iată, ne putem permite să recunoaştem că ne-am îmbogăţit fiind la putere şi, dacă e nevoie, vom sacrifica o infimă parte a veniturilor noastre ilicite pentru a îmbunătăţi imaginea partidului şi a ne plăti astfel datoriile trecute şi viitoarele locuri pe lista de candidaţi - au recunoscut, în bătaia blitz-urilor, cîştigătorii alegerilor din '92; iată, au adăugat ei, premierul e cu noi chiar dacă gîndeşte ca Funar în privinţa ungurilor şi ca Verdeţ în privinţa reformei, iar unitatea noastră e întărită şi de „lecţia" primarilor aleşi pe listele CDR ori PD - de criticile părinteşti ale preşedintelui republicii, care ne învaţă că poţi fi demis sau arestat pentru corupţie doar dacă te afli în **tabăra cealaltă**. Siguranţă pentru membrii şi clienţii săi, tactica angajamentelor şi a autocriticii pentru electorat, impresia de forţă necomplexată pentru restul competitorilor - acestea au fost obiectivele politice ale ultimului Consiliu Naţional PDSR. În prezenţa Biroului Executiv Central şi a 400 de delegaţi din teritoriu, duelul Marţian-Năstase plus disputele dintre proeuropeni şi provadimişti au fost împinse cît mai înspre colţurile scenei, iar „cauza comună", aşa împopoţonată cu sclipitoarele promisiuni ale înfăptuirii reformei, a învins fără drept de apel. Principalul partid de guvernămînt, Executivul şi Preşedinţia ne anunţă, în felul acesta, că vor ataca împreună viitorul scrutin şi că, în pofida eroziunilor şi a crizei, a stagnării economice şi a creşterii disperării sociale, actuala putere are toate şansele să-şi menţină poziţiile într-o nouă legislatură. De fapt, „noutatea" e veche de cinci ani, iar „iniţiativa" declanşării campaniei electorale face parte din seria confruntărilor deghizate la care se dedau semnatarii protocolului cvadripartit.

Din ianuarie 1990, liderii noştri politici - mici, mari, ridicoli, serioşi, adevăraţi sau marionete - s-au aflat *într-o permanentă campanie electorală*. Activiştii de profesie au devenit agenţi electorali cu statut de bugetari, racolînd tot ce se putea racola în oraşe, sate, fabrici, şcoli şi instituţii culturale; adepţii revoluţiei permanente au transformat presa de opoziţie într-o „tribună" a confruntării de tip electoral, învăţîndu-i pe gazetari să se dispreţuiască reciproc pentru opiniile **libere** la care aveau dreptul; Convenţia Democratică nu s-a putut restructura pentru că s-a temut de reacţiile celor care au ales-o şi s-a considerat în zilnică luptă electorală; coaliţia majoritară a preferat blocajul legislativ şi funcţionarea pe bază de şantaje pentru că înaintea reformei, a evoluţiei societăţii şi a cultivării încrederii cetăţeanului în democraţie a pus propriile interese electorale. Între 1990 şi 1992, toate partidele politice parlamentare **au aşteptat alegerile**. Le-au aşteptat precum paraliticii, fără să se mişte, fără să se schimbe, pîndind şi cîntărind neputinţele adversarilor. În spatele lor s-au grupat şi au trecut la atac ceauşiştii: le-a fost uşor să stimuleze conflicte şi să declanşeze rupturi, să întreţină cu abilitate duşmăniile şi să se strecoare în faţă pe culoarul rămas gol prin îndepărtarea formaţiunilor istorice de FSN, a grupării Roman de gruparea Iliescu, a elitei intelectuale de propriile sale convingeri prerevoluţionare, a Pieţei Universităţii de psihologia receptorului din provincie. Din 1992 încoace, toate partidele parlamentare **aşteaptă alegerile**. Le aşteaptă ca şi cum în România nu s-ar fi schimbat nimic, ca şi cum n-ar fi trecut un cincinal de cînd sîntem liberi fără să ne vină să credem, ca şi cum alegătorii n-au optat, între timp, pentru o **altă** viaţă, alte criterii, alte idealuri. Opoziţia aruncă în competiţie (cu mîndrie şi înverşunare) aceeaşi carte şi aceiaşi jucători cu care a fost învinsă de două ori la rînd; puterea se bazează nu pe ceea ce a făcut între timp, ci pe supuşenia ori lehamitea guvernaţilor şi pe lipsa de credibilitate ori de consistenţă a concurenţei; cei care au pierdut ultima probă a urnelor cred că, automat, le vine rîndul să cîştige, de vreme ce toate categoriile sociale sînt nemulţmite; cîştigătorii din '92 îşi închipuie, dimpotrivă, că deţinînd toate pîrghiile instituţionale, controlînd administraţia centrală şi locală, pedepsindu-i exemplar pe reprezentanţii opoziţiei ori de cîte ori ei comit infracţiuni la locul de muncă şi recompensîndu-i generos pe toţi cei care îngroaşă rîndurile pactului cvadripartit, nimic nu le poate sta în cale la viitorul scrutin. Calculele celor dintîi şi strategia celor din urmă au un singur şi inacceptabil punct comun: liderii partidelor şi aliaţelor noastre politice pleacă de la dispreţul pentru democraţie şi rămîn la acest dispreţ, văzînd în proba alegerilor nu un mod de a plăti pentru propriile greşeli, ci mai ales o metodă prin care alegătorul poate fi păcălit prin scoaterea în evidenţă a păcatelor celuilalt.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Fraţi şi cumnaţi

Fostul preşedinte al Mexicului - Carlos Salinas - dar şi actualul său conducător - Ernesto Zedillo - au mari încurcături şi, odată cu ei, şi ţara. Pînă în decembrie trecut, Mexicul părea a fi un exemplu de stat care izbuteşte să se debaraseze prin reforme de caracteristicile lumii a treia şi să intre în categoria ţărilor dezvoltate, proces pentru care fusese „premiat" cu acordul NAFTA. Tratatul de liber schimb cu Statele Unite şi Canada a fost posibil datorită diversificării economice, prezenţei globale a firmelor mexicane, instalării unei noi etici a muncii în acest stat cu o populaţie de aproape 90 de milioae de locuitori. Valul mare de investiţii străine a sprijinit strategia dezvoltării, dar devaluarea monedei naţionale - peso - din decembrie '94 (decretată din cauza balanţei deficitare şi a scăderii dramatice a resurselor de valută) a creat panică printre investitori şi retragerea bruscă a capitalurilor a creat un cutremur pe pieţele financiare ale căror ecouri s-au resimţit pînă în Nordul Europei. Zedillo devenit preşedinte la repezeală, în urma asasinării principalului candidat, era creditat cu calitatea de abil tehnocrat, asupra căreia există acum serioase dubii. În pofida ajutorului de urgenţă oferit de Statele Unite (20 de miliarde de dolari), preşedintele Clinton trecînd peste împotrivirea Congresului, economia mexicană nu-şi va putea regăsi ritmul decît după aplicarea unui riguros plan de austeritate, neplăcut pentru cei bogaţi, ameninţător pentru săraci, al căror număr creşte, devalorizarea peso-ului atacînd nivelul de trai al unei clase mijlocii în formare. Există voci care afirmă că unele din condiţiile de acordare a ajutorului american atentează chiar la suveranitatea statului.

Şi cum o criză o aduce pe cealaltă, politica a revenit în prim-plan prin decizia arestării lui Raul Salinas - fratele fostului preşedinte - sub acuzaţia de a fi instigat asasinarea (28 sept. 1994) lui José-Francisco Ruiz, secretarul general al Partidului Revoluţionar Instituţional. Arestarea se întemeiază pe declaraţiile a şapte persoane aflate în detenţie, printre care se numără şi autorul crimei, care afirmă că Raul Salinas ar fi dat încă din 1993 ordinul de suprimare. Atunci Ruiz nu ocupa încă funcţii importante în partid şi considerente de familie şi de rivalitate în afaceri par să aibă un rol important în această afacere tenebroasă. Ruiz fusese cumnatul fraţilor Salinas şi, în urma divorţului, relaţiile deveniseră tumultoase. În 1986, Ruiz, pe atunci ministru-adjunct al Sănătăţii, ordonase confiscarea unei mari cantităţi de lapte praf infestat, importat de Raul Salinas din Uniunea Sovietică, ocazie cu care acesta din urmă a pierdut o mare sumă de bani. Prima comisie de anchetă, condusă chiar de fratele victimei, declarase că fraţii Salinas nu au nici o legătură cu crima, şi a implicat alte personalităţi importante din PRI. Noul responsabil al anchetei, care consideră că chiar dacă n-a fost direct implicat, fostul preşedinte „nu putea ignora" intenţiile criminale ale fratelui său, e hotărît să ceară socoteală celor care au făcut ca cercetările să se înfunde pe cărări lăturalnice.

Ceea ce scoate această crimă din zona romanului poliţist cu specific latino-maerican este apartenenţa tuturor celor implicaţi - victime şi comanditari ai crimei - la acelaşi partid. PRI este la putere de 66 de ani şi accesul la putere este singurul lucru care i-a menţinut coeziunea. Şi în timp ce faţada partidului se dovedeşte invincibilă chiar şi în alegeri libere cum au fost cele din 1994, în interiorul lui se diferenţiază grupuri reformiste şi conservatoare, lăcomia celor care vor să facă avere se împiedică de exclusivismul celor care au făcut avere. Revolta celor pe care reforma economică îi nedreptăţeşte sau îi ocoleşte se exprimă prin acţiune violentă (ca în provincia Chiapas), care pun în pericol şi democratizarea şi reforma economică.

Mexicul este într-adevăr un exemplu al modului în care discordanţa dintre reforma politică şi cea economică îmbolnăveşte ţara, moneda, relaţiile între fraţi şi foştii cumnaţi.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Naşteri, renaşteri şi propagandişti

La sfîrşit de săptămînă, cînd parlamentarii au timp să-şi cheltuie drepturile băneşti de la multele consilii de administraţie ale acţionarilor iar liderii de partid pun la cale noi forme de atac electoral, ziarele se năpustesc asupra faptului divers autohton şi internaţional, anormalul devine paranormal şi paranoia - parşivă particularitate de parvenit. Şterpelind „invenţia" anterevoluţionară a directorului **României libere**, **Cronica română** aşează ştirea reîncarnării lui „John F. Kennedy într-un aborigen din Noua Guinee" sub sloganul „Incredibil dar adevărat". Reîncarnatul e „un fel de luptător neîngrijit pe nume Aaranu" „din neamul Otobei Ria", „născut la 22 noiembrie 1963 la orele 2, după ora răsăriteană, exact în momentul în care s-a declarat moartea preşedintelui american la Dallas". Deşi „a trăit tot timpul numai în junglele din Noua Guinee, la mii de mile de civilizaţie, (...) el ştie despre viaţa preşedintelui mai multe lucruri decît istoricii care i-au studiat biografia şi în anumite situaţii chiar mai multe decît membrii familiei Kennedy". **R.I.A. Novosti**, după care **Cronica română** reia aceste senzaţionale „informaţii", nu ne spune dacă C.I.A. şi-a trimis solii la Aaranu: ştiind atîtea nu-i exclus ca „luptătorul neîngrijit" să ştie şi numele asasinului fostului preşedinte. Gazetarii de investigaţie de la **Evenimentul zilei** ar putea face ei înşişi o călătorie în Noua Guinee: cum boss-ul lor mărturiseşte că s-a „simţit american pe un aeroport din Londra" numai pentru că venea dinspre Los Angeles şi nu dinspre Bucureşti, aborigenul ar putea fi păcălit uşor iar **Evenimentul** ar lua-o înaintea supuşilor lui Bill Clinton înălţînd pe noi culmi încîntarea de sine a domnului Cristoiu. E drept, despre felul în care se autoevaluează reîncarnatul Kennedy nu există amănunte în presa bucureşteană: în schimb, realizatorul celui mai popular dintre cotidianele naţionale umple spaţiul unui editorial cu „file dintr-un jurnal englez" pentru a ne strecura o singură şi incredibilă (auto)convingere: sînt mai bun decît preşedintele Iliescu - susţine, americăneşte, Ion Cristoiu - pentru simplul fapt că acesta din urmă „a fost nespus de fericit să poată veni la Londra invitat de o obscură publicaţie" în timp ce eu am aterizat pe aeroportul Gatwick la „invitaţia Ministerului britanic de externe". Pentru că există, în această poveste, un al treilea (bine ascuns) termen de comparaţie, e de ajuns să ne aducem aminte că analfabetismul lui Ceauşescu i-a făcut pe politicienii de după '89 să se creadă, de-a valma, nu doar mai şmecheri ci şi mai profesionişti decît el. Cît despre faptul că dîmboviţenele succese te pot ameţi într-atît încît să te simţi american la Londra deşi n-ai înţeles nimic din Statele Unite, el va fi demonstrat, peste veacuri, pe baza editorialelor din **Evenimentul zilei**. Cum interesul rubricii noastre e să dea ocol megalomaniei şi nu s-o cultive, să trecem la alte experienţe, publicaţii şi psihologii. În **Adevărul**, Nicolae Manolescu constata - referindu-se la peruanul Vargas Llosa şi la învingătorul său Fujimori - o realitate care, în mod suspect, n-are absolut nici o legătură cu Ion Iliescu şi nici cu înaintaşii acestuia într-u şefie de stat: „Cu scriitorii te descurci în campaniile prezidenţiale, dar cu nevestele e mai greu". **Curierul naţional** apelează şi el la preşedintele PAC (pe care editorialistul americanizat brusc pe malurile Tamisei s-a străduit din răsputeri să-l compromită, să-l discrediteze, să-l nimicească politic în timpul prelungitelor dispute din CDR) pentru a condimenta „ciorba" gazetărească din ziua de 4 martie: „E absurd să alegem un preşedinte în ideea că el va restaura monarhia", zice, printre altele, profesorul Manolescu. Răspunzînd, pe o pagină întreagă, întrebărilor puse de Ralu Filip, criticul literar se înscrie în „mulţimea vidă cu un singur element" (ca să citez un clasic în viaţă la Paris) a politicienilor inapţi pentru limbajul de lemn. „Cine ştie cunoaşte" **de ce**, în **favoarea cui** şi în virtutea căror complexe la **Evenimentul zilei** şi la **România liberă** a fost şi va fi preferat Constantinescu într-o competiţie în care, din start, cîştigătorul datorează recunoştinţă sprijinitorilor iar învinsul plăteşte preferinţa pentru neajutoraţi a propriilor săi camarazi (**E.Ş.**)

P.S. Odată cu ghioceii au apărut noi partide şi noi publicaţii. Partidele au apărut numai în ziare, ziarele numai ca să fie. **Oglinda**, numit „cotidian popular", e atît de popular încît în primele sale numere nu ai ce citi, nici privi. **Matinal**, numit „cotidian de informaţie" informează în ediţia inaugurală, doar că va apărea 7 zile din 7 (nu şi pentru cîte săptămîni!). Ambele sînt ieftine, mici, urîte şi extrem de utile pentru cei care s-au hotărît să le facă.(**E. Ş**)

Din Parlament

Există un conflict de generaţii în partidul pe care îl reprezentaţi?

Cornel BRAHAŞ (PUNR - deputat)

La noi în PUNR nu există conflict între generaţii, toţi membrii avînd cam aceeaşi vîrstă. Sîntem probabil un unicat în politica românească. Ardelenii mai vîrstnici au luat calea PNŢCD-ului. Media de vîrstă în PUNR este cuprinsă între 40 şi 45 de ani, oameni născuţi imediat după război. Cred că PUNR-ul e format doar din oameni de 40-45 de ani din cauză că partidul nostru a apărut în Ardeal ca o reacţie emoţională la UDMR şi asta e vîrsta la care sîngele clocoteşte.

Károly SZÁBO (senator UDMR)

Păi, cei mai tineri par mai radicali, iar cei cu experienţa compromisului comunist, moderaţi - deşi aceştia din urmă mai au ei înşişi apucături din vechea lume, iar tinerii se revendică dintr-o lume liberă de tradiţii. Ăsta-i paradoxul nostru, de reprezentanţi ai minorităţii maghiare.

Gheorghe RĂBOACĂ (senator PS)

Prezenţa tinerilor în partid este o garanţie că programul partidului nu va conduce la obiective alienante pentru viitoarele generaţii. Tinerii din ţara noastră nu prea sînt interesaţi de politică, pentru că are şi politica lucrurile ei urîte, dar sînt foarte frumoase (sic!). La baza scindării PSM-ului a stat cu siguranţă conflictul între generaţii.

Mihăiţă POSTOLACHE (senator PD)

La noi conflict între generaţii nu există. Pornind de la simplele relaţii de politeţe, pînă la discuţiile contradictorii de la vîrful partidului, totul e marcat de respectul reciproc. Nu am întîlnit oameni la partidul nostru, în Parlament, care să se prevaleze, într-o discuţie, de vîrsta lor, de experienţă. Deci, la noi bătrîneţea nu este egală cu experienţa. Scindarea fostului FSN e fără îndoială rezultatul unui conflict între generaţii. În vechiul FSN exista semnul egal între experienţă şi conservatorismul de sorginte comunistă.

Crin ANTONESCU (deputat PL-93)

Media de vîrstă în partidul nostru variază între 32 şi 36 de ani, aşa că avem omogenitate din punctul ăsta de vedere. Altfel, avem destule conflicte. În mişcarea liberală, în general. În PNL, din care eu am făcut parte, a existat un clar conflict de generaţii şi ca rezultat a apărut PNL-AT. Acolo exista o situaţie precum cea de acum din PNŢCD, în sensul că partidul nu putea reînvia reclamînd şi o tradiţie istorică, decît prin supravieţuitorii liberalismului interbelic - tinerii, de atunci, Radu Cîmpeanu şi A. Lăzărescu - azi bătrînii liberali. Spre deosebire însă de acelaşi PNŢCD, atunci în '90 a existat în PNL, şi mai tîrziu în mişcarea liberală, un val important de tineri care, paradoxal, n-au contribuit la unitatea partidului, unitate care la PNŢCD s-a menţinut tocmai prin slaba reprezentare a tinerilor. Acest lucru se reflectă, normal, şi în CDR. Faptul că România este singurul stat fost comunist din estul Europei unde au reapărut partide istorice nu mi se pare deloc benefic.

Sorin LEPŞA (deputat PNŢCD)

În opinia mea nu există un conflict de generaţii în PNŢCD, deşi fiecare vîrstă e cu opiniile ei. La noi, legătura între generaţii a funcţionat bine, cei de la vîrf au condus de aşa manieră încît să nu aibă loc scindări în partid. Comparînd cu ce s-a întîmplat în PNL, unde chiar de la început în conducere au fost şi oameni mai tineri, care nu aveau experienţa vieţii politice în democraţie, conducerea noastră a fost omogenă, formată din oameni care au cunoscut viaţa de dinainte de război şi au făcut ani de puşcărie împreună. La noi schimbarea de generaţii se va petrece fără „cutremur". Eu, la 37 de ani sînt preşedintele organizaţiei judeţene PNŢCD Prahova. Media de vîrstă a parlamentarilor noştri e cam de 50 de ani.

RĂDULESCU-ZONNER (deputat PAC)

Tineretul e relativ reprezentat în partidul nostru. Media de vîrstă e cam la 45 de ani. N-ar fi conflicte în PAC, doar acum cu votul pentru rămînerea sau ieşirea din CDR. Cei mai în vîrstă nu doresc părăsirea CDR, iar cei tineri, da. Bătrînii sînt mai temători.

Petru IONESCU

© S. Gheţie

Generaţii de creaţie în societatea românească

Într-un scurt studiu, numit „Generaţie şi creaţie", Tudor Vianu distingea între generaţiile cronologice şi generaţiile de creaţie. Primele sînt cele delimitate temporal, folosind, mai mult sau mai puţin convenţional, o perioadă de timp pentru a-i defini, drept generaţie pe toţi cei care s-au născut în unul dintre momentele acestui interval. Celelalte sînt comunităţi de oameni care, indiferent de vîrstă, trăind în acelaşi timp, împărtăşesc anumite principii şi scopuri căutînd să facă un anumit lucru prin acţiuni ce converg: ei reuşesc, urmîndu-şi propria cale, să lucreze pentru realizarea unui ideal comun. Cu privire la generaţiile cronologice nu pare a fi foarte greu de argumentat asupra caracterului total nepotrivit, al criteriului temporal pe care îl folosesc în ordonarea indivizilor în „contingente sociale". De exemplu, se poate arăta că există oameni cu păreri şi idealuri comune, deşi fac parte din generaţii cronologice distincte; sau că există perioada istorică în care intervalul de timp considerat pentru a defini o generaţie este prea lung în raport cu schimbările care au avut loc.

În acest din urmă caz ne aflăm şi noi după 1989. Ca în orice perioadă de revoluţie, ritmul evenimentelor s-a intensificat, faptele s-au succedat cu o mare viteză şi, ca atare, un criteriu cronologic de definire a generaţiilor este inoperant. Ar fi absurd să introducem într-o singură generaţie pe cei născuţi în perioada 1960-1990 (intervalul de 30 de ani este standard pentru delimitarea generaţiilor). Pentru că, foarte mulţi dintre cei care în 1989 aveau 30 de ani erau deja formaţi cu o anumită mentalitate; a-i compara cu aceia care în anul 2000 vor avea 10-15 ani nu poate decît să scoată în evidenţă diferenţa şi mai puţin caracteristică de generaţie. În plus, chiar reducînd intervalul la 10 ani sau la mai puţin de 10 ani, tot nu s-ar putea obţine un rezultat satisfăcător. Iată de ce, mult mai adecvat poate fi aplicat conceptul de generaţii de creaţie. Şi, în acest context, din punct de vedere politic, se pot distinge trei generaţii de creaţie: prima este a celor ce susţin necesitatea unor reforme radicale în economie şi aplicarea bruscă a lor; a doua a celor ce apără ideea unui oarecare dirijism în scopul eliminării treptate a economiei centralizate, iar cea de a treia este generaţia conservatorilor cu nostalgii. Există priorităţi de vîrstă în aceste trei grupări? Experienţa îmi spune că nu, şi cred că orice afirmaţie care pune pe seama tineretului, de exemplu, anumite intenţii reprezintă numai o speculaţie care tinde să-l transforme în masă de manevră.

În cultură şi în literatură în special conceptul de „generaţie de creaţie" nu oferă prea multă lumină. Aici pare a exista, în prezent, un singur „contingent", cel puţin din punct de vedere al unor declaraţii de intenţie artistică explicite. Motivul acestei stări de lucruri este, în primul rînd faptul că, în prezent, creaţia scriitorilor pare guvernată de cu totul alte comandamente decît cele literar-valorice. Acestea sînt rezultate directe ale generalizării metodei „cerere-ofertă". E clar, această metodă e o realitate care se impune şi care nu poate fi negată. Dar unele dintre efectele ei ar trebui limitate. Cîteva dintre caracteristicile definitorii ale literaturii de azi: eliberarea de esopism, tendinţa de a se reduce la ziaristică, luarea în considerare, ca foarte importantă, a cererii cititorului şi acceptarea acesteia în mod pasiv, fără a încerca nici o modificarea a orizontului său de aşteptare pot fi subordonate dorinţei de a obţine un succes, financiar. Inadecvarea e vădită, dar nu e luată în seamă, deşi e „contraproductivă".

Aşa cum observa K.R. Popper în ultimul său text, constatînd că televiziunea a devenit în ultimul timp o fabrică ale cărei produse au trei ingrediente: violenţă, sex şi senzaţional, trebuie luptat nu împotriva cauzei acestei situaţii, adică împotriva democratizării; trebuie luptat pentru ca, în situaţia dată, să fie găsite soluţii de limitare a efectelor secundare ale acestui fenomen.

Oricum, e demn de observat faptul că, după Revoluţia din 1989, oamenii au trecut foarte repede de la idealul cuceririi unei poziţii politice însemnate, la cel al obţinerii unor succese financiare, ceea ce în Franţa, de exemplu, a durat cîteva decenii. În acest ritm alert vom mai reuşi, poate, să ardem cîteva etape, ajungînd la o societate civilizată. Căci, observa Tudor Vianu, numai în societăţile primitive criteriul vîrstelor avea o valabilitate inflexibilă; a continua să aplici acest criteriu, acum e dovada tocmai a acestui primitivism ce trebuie lăsat în urmă. Generaţia de creaţie e un semn al civilizaţiei.

Sorin BĂIAŞU

Tînăr, sărac, nebăgat în seamă

„Deşi şomajul în rîndul tinerilor sub 25 de ani înregistrează un recul, el rămîne totuşi cel mai ridicat dintre toate celelalte nivele de vîrstă", se afirmă într-un studiu elaborat de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii.

Ponderea acestor tineri în şomaj, faţă de celelalte grupe de vîrstă a scăzut de la 49,7% în 1992 la 37,4% în 1994. Dacă luăm însă în calcul ca limită superioară a perioadei de tinereţe, vîrsta de 35 de ani, procentul creşte la 75,7%. Pentru comparaţie, trebuie spus că 15,2% din şomeri au între 40-49 de ani, 5,8% au 50 pînă la 54 de ani şi 3,3% au peste 55 de ani.

Autorii studiului precizează că o asemenea situaţie nu este specifică doar României, ea tinzînd să se generalizeze pe plan european şi mondial, ca urmare a actualei crize de recesiune economică. Din numărul total de şomeri, procentul celor sub 35 de ani se ridică la 93,3% în Australia, 93,8% în Austria, 93,5% Canada, 80,2% în Germania, 92,9% în SUA.

Diferenţa nivelului de trai dintre grupele de vîrstă este relevată şi de un studiu referitor la proporţia familiilor sărace, după vîrsta capului de gospodărie. Potrivit acestui studiu (publicat de revista „Calitatea Vieţii"), 66,6% din familiile avînd un cap de familie sub 20 de ani pot fi considerate „sărace". Procentul de familii sărace scade odată cu creşterea vîrstei capului de gospodărie: 41,5% (grupa 21-25 ani), 34,3% (26-30 ani), 38,6% (31-35 ani), 37,1% (36-40 ani), 35,7% (41-45 ani), 25,7% (46-50 ani), 28,1% (51-55 ani), 22,9% (56-60 ani). Peste 60 de ani procentul creşte din nou: 38,7% (61-65 ani), 59,3% (66-70 ani), 63,8% (peste 71 ani). Aşadar, în România, există mai multe familii sărace avînd capul de gospodărie sub 20 de ani decît familii sărace avînd capul de gospodărie peste 71 de ani. Pe de altă parte, tinerii care au şansa de a nu fi şomeri, sînt în general marginalizaţi în instituţiile în care lucrează. Un exemplu elocvent este situaţia cercetătorilor sub 35 de ani angajaţi în institutele Academiei Române. Numărul tinerilor angajaţi în aceste instituţii a crescut de la 630 (21,2% din totalul cercetătorilor) în 1990, la 728 în 1994 (25%). Cu toate acestea, numărul celor care au funcţii de decizie este redus. 1,5% din tineri fac parte din consiliile de administraţie, 2,4% din consiliile ştiinţifice şi 11,7% au funcţii de decizie în cadrul programului, temei sau proiectului la care participă. 84,4% din cercetătorii sub 35 de ani nu au nici măcar aceste ultime funcţii de decizie.

Potrivit informaţiilor culese de ICCV de la aceşti cercetători, 34,6% dintre ei intenţionează să meargă să lucreze în altă ţară, numai temporar, iar 3,4% vor să plece pentru totdeauna.

Principalele motive pentru care tinerii cercetători ar părăsi România sînt de ordin financiar şi profesional, urmate de nemulţumiri legate de calitatea mediului social-politic, a relaţiilor interumane precum şi de calitatea umană a muncii.

Potrivit unui alt sondaj publicat de revista mai sus amintită, procentul celor total nemulţumiţi de organizarea vieţii politice scade odată cu grupa de vîrstă: 21,6% (46-60 ani), 15,8% (36-45 ani), 12,3% (26-35 ani) şi 5% (sub 25 de ani).

În concluzie, tinerii sînt separaţi de cei mai în vîrstă atît prin nivelul de trai sau prin gradul de ascensiune profesională, cît şi prin modalitatea în care apreciază situaţia pj2
olitică. Conflictul dintre generaţii poate fi alimentat aşadar, de marginalizarea tineretului care este, astăzi, debusolat şi lipsit de speranţe.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Consens

Frumos, onest, născut în 1933. Pînă să faci primii paşi începe războiul. Pînă să termini şcoala, vin ruşii. Cozile la cartofi şi cărbuni, arestările prietenilor, rudelor sau ale duşmanilor. Prăbuşirea tuturor valorilor cunoscute, dispariţia lui Dumnezeu şi apariţia lui Stalin. Ultimele clase de liceu ţi-au deschis alte imagini despre lume, ai aflat despre lupta de clasă şi despre poezia lui A. Toma, ai învăţat că tovarăşa Ana a suferit în închisorile burgheze şi că dincolo de cortina de fier începe descompunerea care repede se va sfîrşi. Apoi, poate ai făcut facultatea, sau nu fiindcă ai avut părinţi care au devenit subiect al luptei de clasă, ai început să construieşti socialismul sub drapeluri roşii, cu mînecile suflecate ghidat de izbăvitoarea ştiinţă sovietică, ai participat la şedinţe de organizaţie, ai votat şi ai înfierat activitatea sabotorilor, ai răbdat de foame cu ocazia Anului Tineretului şi n-ai înţeles prea bine cine pe cine a omorît la Budapesta. Încet-încet, ţi-ai făcut familie, popa a venit pe furiş acasă să nu afle nimeni de cununia religioasă, ai avut copii care era evident că vor trăi în comunism. Ai îmbătrînit pe urcuşurile şi coborîşurile unui sistem care te-a învăţat să munceşti enorm pentru nimic, să te ascunzi şi de cel mai apropiat prieten şi, în principiu, să nu speri la altceva decît la pensia liniştită. Apoi, în decembrie 1989, ai văzut după jaluzelele trase nebunia din stradă.

Frumos, onest, născut în 1950. La şcoală ai început direct cu limba şi cultura rusă, mîncarea ai prins-o de la început pe cartele, steagurile le-ai prins de la început roşii, domnii erau de la început tovarăşi. Uneori îţi auzeai părinţii vorbind în şoaptă despre vremurile de dinainte. Dar nu prea conta fiindcă erai pionier şi fiindcă exact cînd ai deschis ochii mai bine, peste tine s-a prăvălit occidentul cu toate minunile sale. Atunci cînd descopereai frumuseţea colegelor de liceu, Ceauşescu devenea minunea orientului comunist. Cu rucksacul în spate ai văzut ceva din Europa, ai ascultat discuri Beatles şi ai citit existenţialiştii francezi. Ai avut plete şi fetele au avut fuste scurte. Te-ai căsătorit în ritm de muzică pop şi soţia ta a mers la biserică în rochie albă. Te întîlneai pe litoral cu străinii care vizitau România şi ţi s-a întîmplat să fii scos din hotel pentru o pereche de italieni decrepiţi, dar ţara avea nevoie de valută. Ai făcut copii despre care ştiai sigur că vor trăi într-un socialism uman, modern şi civilizat. Te-ai maturizat pe urcuşurile şi coborîşurile unui sistem care te-a învăţat să te descurci, să nu munceşti prea mult, să te adaptezi şi să-ţi aştepţi şansa, să profiţi de conjunctură, chiar să faci un pas mare peste graniţe. Apoi, în decembrie 1989, văzînd ce-i pe stradă, ai trecut pe acolo.

Frumos, onest, născut în 1963. Primii paşi i-ai făcut într-o lume uimită de schimbările la care asistai, părinţii erau optimişti şi fericiţi, uitaseră de copilăria pierdută, dar viitorul părea de aur. Ai descoperit televizorul şi puţin mai tîrziu muzica disco. Cînd ieşeai din copilărie şi te îndreptai cu paşi hotărîţi către adolescenţă a început criza. Chipurile tovarăşului apăreau peste tot, iar sărăcia deja se resimţea. Tinereţea ta a fost un lung şir de lucruri care nu se mai puteau. Case întunecate, străzi întunecate, vacanţe întunecate, chipuri întunecate. Dar totuşi mai existau cărţile, muzica, filmele văzute pe video şi credinţa că sigur ceva se va schimba. Ai trăit spaima avorturilor şi a vînătorii de copii, ai făcut facultăţi sau ai început să munceşti fiindcă aşa era normal, dar totuşi ceva nu era în regulă. Te-ai uitat din ce în ce mai des peste graniţă, poate-poate iese ceva şi dacă ai avut ocazia ai plecat fără să întorci capul. Te-ai căsătorit la biserică fiindcă nu-ţi păsa de cei ce te avertizau că nu-i bine, şi ai făcut copii despre care ştiai sigur că vor trăi în altă lume. Ţi-ai petrecut tinereţea pe coborîşul ferm al unui sistem care te-a învăţat să rezişti cu orice preţ, să faci compromisuri şi să te înconjori de valorile culturale, familiale sau morale pentru a supravieţui cît de cît întreg. Apoi, în decembrie 1989 ai ieşit în stradă, dar cînd treaba s-a îngroşat prea tare te-ai întors acasă.

Frumos, onest, născut în 1968. Poate primul lucru pe care l-ai aflat era că, de fapt, nimeni nu te dorea. Familia se bucurase de fratele mai mare. Tu erai în plus. Din grădiniţă ai devenit şoim al patriei, apoi ai devenit pionier. Cînd să începi să creşti, Ceauşescu s-a decis să trimită mîncarea la export aşa că te-ai hrănit prost, ai stat în case friguroase, iarna nu a fost prietenul copilăriei tale, la şcoală profesorii îţi păreau cumplit de sîcîitori, materiile neinteresante. În schimb, aveai prieteni mai mari sau mai bogaţi care primiseră de afară video-uri şi casete şi ai văzut, în cenuşiul naţional, lumina agresivă şi tentantă a occidentului. Ai descoperit plăcerile interzise repede, foarte repede şi nu ţi-a păsat nici de părinţi, nici de şcoală, nici de sistem. Ca prin minune a apărut şi muzica ta, muzica metalelor grele, insuportabilă pentru oricine altcineva. Te-ai îmbrăcat şocant, te-ai coafat şocant, te-ai purtat şocant. N-ai apucat să te căsătoreşti, din cînd în cînd ai făcut copii. Legea care te născuse pe tine nu fusese abolită. N-ai avut nici foarte mult chef de muncă, nici foarte mult chef de şcoală. Ai trecut de adolescenţă exact cînd apunea un sistem care nu te-a învăţat nimic. Apoi în decembrie 1989, ai ieşit în stradă, ai fost peste tot, ţi-ai privit cu dispreţ părinţii şi de fapt, ţi-ai trăit propria revoluţie.

În acest moment, România este condusă politic de personajul născut în 1933, este controlată economic de personajul născut în 1950, care amîndoi simt în ceafă răsuflarea enervată a personajului născut în 1963. România de mîine va aparţine fără îndoială personajului născut în 1967, care va mătura totul din calea lui. Astfel încît nu cred că se poate vorbi de conflict între generaţii.

Este doar expresia tîrzie a luptei dintre obsesiile aceluiaşi sistem, în principiu, dispărut.

Bogdan TEODORESCU

© S. Gheţie

De la Yaltişti la Maltişti

Tema conflictului între generaţii este o temă comodă: dacă o discuţi, e bine; dacă nu, mare pagubă nu se înregistrează. Dacă o abordezi, rişti să fii tratat de securist (tipică manevra, bună de abătut atenţia de la marile probleme sociale), dacă nu, ignori una dintre „ăl-mai-fundamentalele" probleme ale cetăţeanului român de tranziţie: conflictul. Căci, unde e conflict, e tiraj, unde e tiraj, e profit, iar unde e profit este obligatoriu prezentă imoralitatea (cel puţin aşa, de curînd, aflarăm).

Extrem de la modă ar fi o analiză a celebrelor mentalităţi de ieri şi de azi, a parentalismului cronic şi a individualismului acut, a nostalgiilor demne de înfierat cît şi a neobonjurismelor faţă de care atitudinea recomandată este o generoasă ironie.

Ciudat este că, în avalanşa de clasificări şi categorisiri, care mai de care mai definitive, nu se găseşte şi o împărţire pe generaţii. Pînă la urmă, timpul cultural în care unul sau altul dintre bărbaţii aleşi ai naţiei s-a format ca distins intelectual şi, nu-i aşa, ca politician, poate fi relativ important, atunci cînd analizăm un tip de atitudine sau altul.

Pentru simplitatea categorisirii, încercăm să reperăm doar trei ani importanţi ai României postbelice: 1947, 1968 şi 1989. În funcţie de ei, putem risca şi stabilirea generaţiilor: 47-işti (sau Yaltişti - datorită efectelor celebrului exerciţiu matematic de pe o bucată de şervet), 68-işti şi 89-işti (sau Maltişti, dacă e să credem, măcar de dragul frumuseţii asemănării fonetice, că există vreo consecinţă macrosocială a întîlnirii de pe Mediterana).

Împărţirea pe tabere şi opţiuni politice este cu atît mai categorică, cu cît analizăm generaţiile mai vîrstnice. Pare firesc să fie aşa, din moment ce Silviu Brucan se consideră un irosit (vezi volumul de memorii) fără a aminti de congenerii săi ale căror tinereţi s-au „bucurat" din plin de iroselile „Scînteia"-toare ale timpului. Pe ce teme pot dialoga cele două părţi ale baricadelor anilor 50? Imposibila conservaţie s-a dovedit o utopie chiar şi în cazul unei proiectate întîlniri de doar 60 de minute, la Tele 7 abc.

Inflexibilităţile vîrstnicilor lideri de opinie, de ambe părţi ale baricadei, încep să jeneze mai tinerii şi pragmaticii aliaţi din feluritele coaliţii. Ei realizează că, inevitabil, electoratul gustă din ce în ce mai puţin judecăţi simpliste, în alb-negru, bine-rău, neocomunişti-neolegionari. Renunţarea la modul binar de gîndire ar reprezenta pe de o parte un semn de îndrăvenire a limbajului, dar pe de altă parte şi inevitabilul semn de rămas bun de la cei obişnuiţi cu „contradicţiile antagonice".

Anatole France nota: „Toate schimbările, chiar şi cele mai dorite, cuprind şi melancolie, pentru că, ceea ce părăsim este o parte din noi înşine". La aceeaşi schimbare, mai puţine melancolii apar la mai puţin timp petrecut în vechiul regim, astfel ar putea suna o consecinţă cinică la părerea scriitorului francez.

Să credem atunci 68-iştii. Ei s-au format la epoca relativei deschideri de la sfîrşitul anilor 60. Au apucat să fie cît de cît contemporani cu restul planetei, atunci cînd fredonau melodiile Beatles-ilor, citeau pe Sartre şi purtau tricouri cu Che Guevara, lăsîndu-şi plete, crezînd în puterea florilor, Joan Baez, criza sistemelor, pacifism şi muncă-joacă.

La noi a urmat însă îngheţul, la ei adaptarea, perfecţionarea sistemului. La ei, floarea, cu puterea ei s-a transformat în măr (Apple MacIntosh) iar Woodstock-ul a marcat despărţirea definitivă (deşi nu fără dureri) de limbajul prăfuit al anilor 50. La noi, sistemul a început să „perfecţioneze" individul. Îl perfecţiona continuu, obligîndu-l să exerseze limbajul unui cult al personalităţii, comunicarea cu ocolişuri, carierismul prin dosar impecabil. Bucătăria devine loc de taclale şi de rezistenţă. 68-istul român uită de Joan Baez pentru că obsesia lui este şeful direct, de care nu se poate trece. Acesta este în general „făcut pe puncte", „imbecil" sau „tare la Partid". Ziua se simte frustrat de aberaţiile decizionale pe care le percepe ca atare, dar împotriva cărora nu poate face nimic. După-amiaza, îşi varsă oful, împreună cu cîţiva colegi, acasă în bucătărie sau la o bere, la „Trocadero" (exemplu de local ales la întîmplare).

Şi vine Revoluţia şi vin schimbările. Şefii vechi dispar din multe locuri. E rîndul lui, al 68-istului, să dovedească ce poate. El are, nu-i aşa, ţeluri mari. El ŞTIE ce trebuie făcut, el ŞTIE ce e bine pentru ţară. E mai citit, mai umblat, mai bine îmbrăcat ca predecesorul său. Are un singur, dar uriaş handicap faţă de congenerii săi occidentali: ani de zile a evoluat stagnînd, a explodat înăbuşit şi a trebuit să-şi însuşească forme de expresie care nu-i aparţineau, pentru că, în fond, el nu a putut inventa nimic (tabloul era de vină). Tabieturile nu i s-au schimbat în fond ci doar în formă. Locul berii de la Trocadero a fost luat de gin-tonic-ul de la recepţii şi cocteiluri de după simpozioane la care se deplîng greşelile manageriale şi politice ale zilei. Paradoxul este că acum, în timpul zilei, tot el ia deciziile. Dacă îi atragi atenţia asupra acestui aspect uşor schizoid al comportamentului social şi profesional, ţi se răspunde că pericolul schimbării lui din funcţie planează ameninţător asupra naţiei, deci şi a ta. Nu se explică în amănunt în ce constă tragedia ulterioară demisiei, dar se subînţeleg lucruri grozave (Verdeţ, securiştii, în general, „ĂIA").

În numele fricii de „ĂIA", alibi excelent, de altfel, se petrec, acum în România, compromisuri de toată frumuseţea. Intrăm astfel într-o nouă etapă a îndelung exersatei noastre tactici meştereşti (deci nu profesioniste) de Manole, varianta Tranziţie. Înjurînd seara ceea ce afirmă ziua, 68-istul e de toate: liberal şi social-democrat, hotărît să schimbe totul dar atent să nu fie cumva afectat. Preocupat de evoluţia decomunizării, el pronunţă des „societate" şi mult mai rar „individ". Prin comparaţie, „maltistul" (tînăr al generaţiei 89, fost entuziast în stradă, la Revoluţie) îi pare oportunist şi mercenar. El trăieşte numai pentru sine, în numele unui individualism feroce. El vrea să facă o carieră, nu are un set de valori care să-l îndrume etc.

Punînd semnul egal între promovările de dinainte şi cele de după, reflexul 68-istului de a categorisi flexibilitatea profesională drept oportunism, apare justificat. Accentul pus mai mult pe libertate decît pe egalitate devine neobonjurism, moft importat de pe cele meleaguri americane.

Maltistul a ieşit în 89 în stradă, a realizat „miracolul" cu pricina (luaţi presa vremii, e plină de superlative), i s-a mulţumit şi a fost trecut pe mantinelă, pentru a asista la superbul joc de picioare ce a urmat. Şansa este a celor ce urmează. Din plin conectaţi la informaţie, absorbind acel limbaj universal propriu satului global în curs de constituire, ei gustă deliciile reconfortante ale unei încărcături culturale lipsite de valoare dar anestezice în exces.

Cum vor fi, cît preţ vor pune pe valorile acum propuse, în ce vor crede, greu de spus. Atunci cînd ne vor spune „ce mare brînză aţi făcut voi cu Revoluţia voastră, Ceauşescu oricum trebuia să cadă", se cheamă că au înţeles. Înseamnă că pentru ei, acel „instruire la democraţie" propus de Tocqueville a avut oarece efect. Ei vor înţelege democraţia ca pe o realitate de zi cu zi, într-o gradată dar permanentă evoluţie, mirîndu-se probabil, că în 1995 se discuta încă polemic pe tema conflictului între generaţii.

Eu mă simt de pe acum răzbunat, căci sigur le va veni şi lor rîndul la a fi contestaţi.

Gabriel GIURGIU

Popor de integrame?

- interviu cu dna Codruţa MISSBACH, profesoară de filozofie la liceul „Spiru Haret" -

Cum şi de ce ajunge să devină relaţia profesor-elev o sursă de conflict?

Din punctul meu de vedere, pentru ca această relaţie să fie normală, discursul profesorului nu trebuie să fie unilateral, monologat. Din păcate, în şcoala românească, tocmai monologul profesorului e considerat „normal": elevul ascultă, preia, vine la ora următoare şi debitează ce i s-a spus - atunci e un elev foarte bun şi foarte comod. Nu creează probleme, nu obiectează, profesorul e mulţumit dar, atenţie!, în acest caz, elevul este ca şi banca pe care o ocupă, el nu e „investit" ca persoană. Şcoala cultivă tipul acesta al „obedientului" şi mulţi copii sînt aşa: zeloşi, zîmbesc, te salută de cinci ori pe zi, se fac „necesari". Dar există şi elevi care se revoltă pentru că aşteaptă şi altceva de la profesorii lor. Ei se manifestă foarte diferit. Avem, de pildă, copii foarte trişti. Căzuţi pe gînduri şi duşi... Nu-i de vină numai melancolia adolescenţei, e lucru clar. Pe urmă, sînt şi elevi care ignoră profesorul. Acesta ar fi, să spunem, „gradul zero al conflictului". Problema este: tu, profesor, îţi dai seama că el nu învaţă decît la sfîrşitul trimestrului ca să-ţi demonstreze că „poate" deşi nu-l interezează? În sfîrşit, sînt elevii care nu reacţionează faţă de profesorul respectiv, ci faţă de un altul. Cîteodată, la orele de dirigenţie sînt chiar speriată, pentru că trebuie să fiu foarte atentă: se poate aluneca într-un sistem periculos în care ei să-şi „pîrască" profesorii, pur şi simplu.

Cîţi sînt „revoltaţi?"

Din ce în ce mai mulţi. Dar să nu ne plîngem că sînt „gălăgioşi". Copiii normali sînt gălăgioşi şi din acest motiv nu se dialoghează cu ei. Ei sînt „obiectul muncii" noastre dar nu prea sînt luaţi în seamă. Iar zgomotul e şi un substitut al acestui dialog eşuat. Şi, cînd se plîng, se plîng tocmai de lipsa dialogului. Sau - lucru foarte grav - se plîng că li se face deseori „reproşul democraţiei". E hilar, dar sînt profesori care reproşează unui copil că are un cercel în ureche „din cauza democraţiei". Se plîng, apoi, de generaţia de mijloc (cea a părinţilor lor) - pe care o percep ca fiindu-le cea mai ostilă.

La ce valori, la ce modele recurg cei care îşi neagă părinţii?

Nu model, ci reper devine de multe ori profesorul, evident nu „tiranul de 50 de minute" care predă lecţia şi a terminat. Copiii pretind caractere, pretind **avans cultural** şi percep profesorii care nu-l au. Percep persoanele care au cultură de almanah. Sînt, în liceu, foarte preocupaţi de probleme de psihologie. Repet, au nevoie de comunicare. Dar există şi o altă faţă a medaliei: tarele noastre, ale societăţii - nu ale profesorilor - carenţele morale, parvenitismul se simt şi la copii. Ei „se pregătesc pentru viaţă" învăţînd să trişeze, să mintă cu înţelepciune, să se „adapteze"...

Conflictul între generaţii se face simţit şi în interiorul cancelariei?

Eu zic că da, am curajul să recunosc că da. În general, conflictul dintre profesori şi elevi este o copie a conflictului dintre noi. Atmosfera apăsătoare din cancelarie se simte şi între elevi. Am auzit, din nefericire, expresii urîte şi am asistat uneori la un fel de „stigmatizări" ale profesorului tînăr. Poate că profesorul „cu vechime" acceptă mai greu că tînărul e mai pregătit decît el şi se naşte un soi de concurenţă. Cred că noi, profesorii maturi, trebuie să acceptăm că ei ne vor lua locul - e firesc - iar tinerii ar trebui să reziste tentaţiei de a practica o indulgenţă, un laxism care, din păcate, de multe ori nu e semn de generozitate ci de nepăsare faţă de elevi.

Începînd din '90, liceenii au reprezentanţi în Consiliul Profesoral. Funcţionează acest sistem? Sînt „ascultaţi" elevii?

Avem şi noi unul sau doi elevi în Consiliu. Dar profesorii uită la un moment dat că acel copil e acolo şi discuţiile se înfierbîntă. Încă nu se acceptă, practic, faptul că elevul de lîngă noi e o persoană delegată, reprezentativă. Va mai trece, probabil, mult timp pînă atunci.

Există un conflict de generaţii între profesori şi liceeni?

Nu i-aş spune conflict, termenul e cam belicos şi cam tranşant. Problema e a noastră, a maturilor. Faptul că sîntem indiferenţi faţă de tineret - în asta rezidă vina noastră. E o formă de conflict - cea mai bine disimulată, cea mai acută: indiferenţa ipocrită. Toată lumea invocă tineretul în chip demogogic, la momentul „oportun". De fapt, parcă ne-ar place să trăim într-un viespar şi fiecare să zumzăie pentru sine, pe otrava lui. Reacţionăm cînd sîntem deranjaţi. De ce ne deranjează numai tînăra generaţie? Noi nu-i deranjăm? Şi copiii sînt stresaţi de problemele casei, pe care le poartă cu ei, de şcoală, care e foarte grea - e foarte greu să fii şi elev! Noi, profesorii, îi **formăm** pe aceşti copii care ne vor asigura pensia... Ce valori, ce responsabilităţi cultivăm noi în ei? Noi tindem tot timpul spre un conservatorism etic. Operăm între **laudă** şi **blam**. Între **pedeapsă** şi **recompensă**. Într-o bivalenţă strictă şi nu într-una tolerantă - nestrictă - în care să-i oferi celuilalt posibilităţi de acceptare, să-l laşi să aleagă. Orice copil poartă în el gena, educaţia părinţilor, dar poartă în el şi un profesor, valorile induse de profesor. Dacă eşti o mediocritate, ce va face copilul cînd va fi mare? Va duce mai departe acelaşi spirit. Vom fi o societate de dezlegători de integrame? Asta mă sperie. Un popor de integrame?

A consemnat
Delia VERDEŞ

Generaţii absente

Există un consens mascat în societatea românească sau într-adevăr bătrînii sînt toleranţi, tinerii progresează etc.?

Cîteva precizări prealabile se impun: primii trei tineri care răspund acestei anchete fac parte din formaţia WALHALLA, avînd repetiţii la „Grigore Preoteasa". Opiniile teribiliste ale unui Călin, blockflöte, 24 ani, fost membru al „Mînecuţelor Verzi", vedeta Festivalului de Muzică Medievală (Sighişoara, 1994) sau ale grupului juvenil ad-hoc „Mai bine lasă" din Cişmigiu nu pot fi considerate reprezentative. Cît despre bătrîni, mai reticenţi, au preferat să vorbească despre altceva sau să-şi aplice ultima propoziţie din **Tractatus**-ul lui Wittgenstein, ceea ce explică puţinătatea punctelor lor de vedere.

Cristian Stoica, 22 ani student: Conflict nu există, e o problemă falsă; e în firea lucrurilor ca o societate să evolueze şi unii să nu mai poată ţine pasul. Părinţii susţin că am rămas la o mentalitate de 16 ani, pe stradă aud deseori apelativul de „domnişoară" din cauza pletelor, dar nu învinuiesc pe nimeni, e dreptul lor să gîndească aşa.

Bogdan Roşca („Rocheteau") 22 ani, student: Rolul părinţilor e să pună bazele, al meu va fi să dezvolt în continuare ceea ce cred că mi se potriveşte. Toleranţa între generaţii e la nivelul individului, contează doar să nu încerci impunerea propriului punct de vedere. Tata a vrut să devin un bun inginer de aviaţie şi totuşi nu mi-a impus nimic niciodată; sînt la „Aeronave" şi cred că, dacă te-ai apucat de un lucru, trebuie să-l termini. Din acest punct de vedere, nu percep nici un conflict. N-o să ajung la 45 de ani să bat la tobe, dar tot de muzică vreau să mă ocup.

Jean-Luc Grigoriu, 22 ani student: În Slovenia există o formaţie rock care încearcă să se pună de acord cu toate vîrstele, cîntă în stil propriu HARD-CORE şi Charles Aznavour, însă aici publicul e mult mai stratificat. Nu poţi cînta pentru toate generaţiile: experienţa noastră cu „Mînecuţele Verzi" (formaţie de muzică medievală, desfiinţată) e cel mai bun exemplu.

Eduard Bob, 23 ani, rocker, Piaţa Romană: În problema relaţiilor între generaţii, ar fi greu să încep de la A şi să ajung la Z. Conflictele apar din nepotriviri de caracter, indiferent de vîrstă. Cu cît anturajul e mai favorabil unui individ, cu atît dispar conflictele cu cei care nu sînt de vîrsta lui.

Ioana (17 ani, „Sf. Sava"); Piteanu (17 ani, „Lazăr"): E o minciună toată teoria conflictelor între generaţii. Noi nu sîntem în conflict cu nimeni sau cel puţin nu ne simţim deloc în această postură. La vîrsta părinţilor, ne vedem exact ca acum, ceea ce poate surprinde pe mulţi.

Miky, 17 ani, „Lazăr": Sîntem priviţi fie ca o generaţie viitoare, în care se investesc multe speranţe, fie ca nişte depravaţi, depinde de situaţia în care ne aflăm, ceea ce nu e corect; din acest motiv există conflicte latente care oricînd pot degenera în neînţelegeri de durată.

Mircea Brânduş, 73 ani, pensionar: Dintotdeauna au existat conflicte; din faptul că societatea evoluează, cei în vîrstă nu pot ţine pasul cu tinerii, dar asta nu înseamnă că trebuie să luăm totul în tragic.

Achim Bâldea, 81 ani, veteran de război: Este firesc ca la o anumită limită de vîrstă să apară două puncte de vedere diferite. Nu e un conflict, ci o permanentă tendinţă a oamenilor de a-şi permite să devină independenţi, să-şi formuleze un plan de apărare a opiniilor. Generaţia e o condiţie biologică; la vîrsta pe care o am, dau dreptate generaţiei tinere şi o încurajez din simplul motiv că am fost, la rîndul meu, încurajat atunci cînd eram tînăr.

Cristian Mărcuş, 80 ani, pensionar: Tineretul e rebel prin definiţie, nu doar cel de acum. Starea asta însă trece, ne-a trecut şi nouă, le-a trecut, din cîte ştim, şi părinţilor noştri, conflictele se rezolvă din mers.

Cătălina Achim, 70 ani, pensionară: Nu există un conflict „pe faţă" şi cu toate acestea nici tinerii nu înţeleg bătrînii, nici invers. Diferenţa este că noi renunţăm şi ei nu ştiu să renunţe, dar şi aceste nepotriviri se vor remedia cu timpul.

Eugen Popa, 82 ani, pensionar: Bătrînii sînt mai tipicari, au alte obiceiuri, greu tolerabili, să recunoaştem. Tinerii, mai puţin morali; singura mediere între vîrste o pot face două instituţii: şcoala şi presa.

Ion Rotaru, 74 ani, pensionar: Am copii, nepoţi care vor veni în continuarea mea; nu văd pentru ce să am conflicte? Nici la nivelul colectivităţii nu există conflicte, ci doar preocuparea fiecăruia de a căpăta experienţă. Tinerii au condiţii pentru a ne depăşi pentru că au mult timp de a învăţa şi, în plus, beneficiază de multe înlesniri tehnice din partea societăţii.

Cornel Ifrim, 76 ani, pensionar: Am citit în revista **22** un articol în care se susţinea că trebuie impusă o nouă generaţie şi eliminată alta, în orice situaţie. Personal, nu cred că e cazul, în fiecare zi ies în Cişmigiu cu nepoata mea, e drept, nu gîndim la fel, dar ne înţelegem reciproc şi sînt convins că eram la fel cînd aveam vîrsta ei.

A consemnat
Radu CARP

Războiul din bloc

Fără număr sînt întîmplările care tulbură tihna din blocurile patriei. Nestinsă e ura dintre vecini şi ascuţit e glasul gospodinelor iubitoare de dreptate. Între profundul interes pentru soarta blocului şi totala indiferenţă faţă de aceasta, e loc pentru orice atitudine. Aşa cum între alb şi negru e loc pentru infinite nuanţe de gri. Dacă ar exista un mic instrument (de genul termometrului, să zicem) capabil să măsoare grija locatarilor pentru propriul bloc, s-ar observa lesne cît de diferit privesc lucrurile copiii, oamenii muncii şi pensionarii.

***

De bună seamă, kilowatt-ul are puterea de a stîrni vrajbă în bloc. Şi aceasta pentru că el are un preţ, costă, se dăruieşte pe sine contra unei sume de bani. Becurile de pe casa scării şi liftul depind vital de kilowatt. Puştii blocului nu înţeleg nici în ruptul capului că orice aprindere a luminii sau orice drum cu liftul saltă valoarea „întreţinerii". Cetăţenii ajunşi la deplina maturitate nu pot tolera inconştienţa de acest fel. Şi se revoltă. În orice bloc există justiţiari, pedagogi, oameni înzestraţi cu capacitatea de a pune lucrurile la punct. Ei adoptă un ton mustrător, sfătos, caută iniţial să-şi înmoaie vorbele în mierea amiciţiei. De cele mai multe ori acest tip de discurs dă greş. Se cere, apoi, intervenţia părinţilor celor implicaţi în consumarea iresponsabilă a energiei electrice. Dacă şi acest demers se dovedeşte a fi inutil, lupta pentru protejarea kilowatt-ului ia forme extreme. Copiii sînt traşi de urechi, înjuraţi de mamă şi reclamaţi la direcţia şcolii. O logică fără fisură însoţeşte măsurile represive: de ce să plătească Ionescu fiindcă e prost crescut copilul lui Georgescu?!

Soarta persoanelor care militează zi şi noapte pentru instaurarea păcii în bloc e tristă. Pensionarul care visează ordine şi disciplină şi gospodina care tînjeşte la linişte şi curăţenie trebuie să facă provizii de extraveral. Asta pentru că războiul cu copiii blocului e unul de uzură, plin de surprize neplăcute. Nu doar chestiunea kilowatt-ului îi poate scoate din pepeni pe adulţii îndrăgostiţi de propriul bloc. Se întîmplă ca puştii să se joace gălăgios chiar în ceasurile blînde ale amiezii, cînd somnul oamenilor în vîrstă e mai dulce ca oricînd. Se întîmplă ca pe pereţii interiori, pe casa scării, să apară scrijelite tot soiul de inscripţii, mai mult sau mai puţin porcoase. Se întîmplă ca florile plantate cu grijă de unul sau altul dintre locatari, în micul spaţiu verde de lîngă bloc, să fie strivite de cîte-o minge. De asemenea, mingea poate izbi maşinile aflate în parcare şi, uneori, poate să transforme în cioburi cel mai minunat parbriz. Se petrec şi alte lucruri. Corespondenţa dispare din cutiile de scrisori, iar liftul, hărtănit peste măsură, se defectează dintr-o dată. Toate acestea sînt fapte din zona normalului, care ţin de însăşi raţiunea vieţii la bloc. Ele reprezintă motive pentru declanşarea ostilităţilor şi nu riposte ale copiilor la cine ştie ce agresiune din partea adulţilor. Abia încercarea de pedepsire a puştilor, de punere la îndoială, în fond, a dreptului lor de a se juca, naşte replici tăioase. Nimic nu e mai simplu şi mai lipsit de riscuri decît să dezumfli cauciucurile de la maşina unui individ antipatic. Sau să arunci în tomberonul de gunoi preşul de la uşa unei vecine nesuferite. Copiii ştiu cel mai bine asta.

Filip FLORIAN

Profesori exmatriculaţi

Ne amintim încă destul de bine contestaţiile studenţeşti de la începutul anului 1990 împotriva unor profesori compromişi. Televiziunea prezenta atunci scene cu profesori care părăseau amfiteatrele într-un cor general de huiduieli. Ni se făcea ruşine de ruşinea lor. Afirmaţia apărută ulterior, conform căreia studenţii s-au răzbunat cu acea ocazie şi pe dascălii prea severi, nu stă în picioare. Asemenea cazuri au fost extrem de rare şi total nesemnificative. Nu de o selecţie nedreaptă pot fi acuzaţi studenţii, ci, cel mult, de o atitudine prea tranşantă faţă de nişte oameni cu părul alb. Oameni care, totuşi, fie făcuseră propagandă comunistă la cursuri, fie erau incompetenţi, fie avuseseră un comportament necompatibil cu misiunea de educator. Timpul însă a trecut, generaţiile de studenţi s-au schimbat şi o parte din indezirabili a început să revină. La Liga Studenţilor din Universitatea Bucureşti nu se mai ştiu astăzi numele acelor profesori compromişi. Iată însă istoria cîtorva dintre ei.

Alexandru Boboc, profesor la Filosofie, înlăturat de studenţi pentru incompetenţă şi ideologizarea comunistă a cursurilor, a predat o vreme, tocmai la Facultatea de Teologie. Revenit de aproximativ un an la Catedra de Filosofie, ţine prelegeri despre fenomenologie şi filosofie germană. În plus, a fost primit şi în Academia Română. Gheorghe Cazan, tot de la Filosofie, a dispărut o perioadă, după ce a fost contestat. S-a reîntors, actualmente predînd Filosofie Românească. Între timp a fost şi vicepreşedinte al PSM (trecut ulterior în aripa Mohora) şi şef de catedră la o universitate particulară. La Filosofie este de semnalat şi cazul profesorului Stoica, specialist în etică, autorul unei cărţi stranii, intitulată „Etica getodacă". Şi el a fost trecut pe lista comuniştilor şi a incapabililor dar, în cele din urmă, studenţii l-au tolerat fiindcă le dădea numai zece. Nu este singurul caz în care un profesor contestat a aplicat o asemenea tactică.

La Facultatea de Istorie, au fost puse în discuţie 12 cadre didactice. Dintre acestea, 9 au plecat. Au rămas: Gheorghe Ioniţă (fost decan), Nicolae Ciachir şi Vasile Budrigă. Ioniţă preda înainte Istoria Partidului. Din '90 pînă în '92 n-a avut ore. Acum ţine cursuri speciale de Metodică. Ciachir a fost acuzat de distorsionarea conceptelor istorice, precum şi că ar fi avut un comportament nu tocmai onorabil faţă de studenţi. A mai rezistat doi ani după revoluţie, predînd în continuare Istorie Modernă Universală, după care s-a pensionat. Vasile Budrigă, cel de-al treilea profesor contestat, a predat înainte de revoluţie Istoria Română Contemporană. Deşi considerat de studenţi complet inapt de a le fi dascăl, a rămas în facultate. Timp de patru ani şi jumătate însă, n-a avut nici o oră. A fost boicotat sistematic. Putea fi văzut în timpul examenelor de admitere împărţind Socialistul şi făcînd propagandă PSM-ului, partid al cărui membru este. Abia de cîteva luni are doi studenţi, veniţi la cursul lui din motive legate de orar şi cărora le predă: Sistemul electoral al perioadei interbelice.

La Drept, situaţia a fost şi este în continuare cu totul specială. Studenţii de astăzi susţin că, în afară de două excepţii, toţi profesorii sînt „roşii". În decembrie '89, cîţiva au fost chiar depistaţi ca fiind informatori ai Securităţii ori ofiţeri activi, lucrînd sub acoperire. Studenţii de atunci pretind că au aflat pînă şi numele lor de cod. Astăzi, toţi aceştia predau în continuare. Ba mai mult, unul este judecător la Curtea de Conturi, iar altul este rector la o universitate particulară. Un al treilea, Nicolae Popa, a recunoscut relaţiile sale cu Securitatea, lăsînd, oarecum, la latitudinea studenţilor acceptarea sau respingerea lui ca profesor. Ei l-au admis. Mai tîrziu, el a devenit consilier cu probleme juridice la Cotroceni. Gheorghe Moca a fost singurul care a trebuit să plece definitiv din facultate. Mai precis, a fost pensionat. Studenţii îl considerau indezirabil din cauza convingerilor sale de sorginte stalinistă. Acum are ore pe la facultăţi particulare.

La Sociologie, Aculin Cazacu, şeful din acel moment al catedrei de Socialism Ştiinţific, a fost luat în colimatorul studenţilor. După ce a stat o vreme de-o parte, s-a întors, iar acum predă Sociologia Educaţiei. Un alt „izgonit" pe motive de comunism, Ioan Cerghit, a predat înainte Pedagogie Generală. Acest lucru îl face şi în prezent. Ca şi în alte părţi, şi conflictul de la Sociologie s-a stins de mult. Totuşi, prevederea e mama înţelepciunii, iar directorul SRI, Virgil Măgureanu, care ţine în sediul facultăţii din strada Schitu Măgureanu un curs de Sociologie Politică, nu se duce acolo decît însoţit de doi bodyguarzi. Unul se postează la uşă, iar celălalt intră chiar în sala de curs.

La Filologie, deşi lista iniţială a fost destul de mare, studenţii au avut păreri divergente. Consensul a fost însă realizat în cazul lui Ion Dodu Bălan, care, la acea vreme, era rectorul Universităţii. O caricatură de-a lui a fost afişată la intrare. De atunci, Bălan a avut cîteva ore pe la Facultatea de Jurnalism, iar la Filologie a predat numai cursuri secundare. Contestat destul de puternic a fost şi Eugen Marinescu, bănuit că ar fi avut legături cu Securitatea. El a devenit între timp profesor la Colegiul de Birotică. Dimitrie Păcurariu, decanul de atunci, a fost pensionat la începutul lui '90 de către primul Senat al Universităţii. Cariera lui a continuat pe la instituţii de învăţămînt particulare. La aceeaşi facultate, un noroc neobişnuit l-a avut profesorul Ghiţă Florea, care înainte de revoluţie era adjunctul şefului secţiei de propagandă a CC al PCR. Studenţii nu-l cunoşteau, fiindcă, ocupat cu problemele partidului, nu venea niciodată să-şi ţină cursurile. Actualmente le ţine.

La Arhitectură, motivele contestării cadrelor didactice au fost aproape în totalitate de ordin profesional şi moral, mai puţin politic. Studenţii au făcut grevă pentru demiterea a aproximativ 20 de persoane. Ulterior, lista s-a mai redus. Nici un profesor nu a plecat însă, din această cauză. Cei mai mulţi sînt astăzi în Senatul facultăţii sau în Colegiul de Senat, căpătînd în plus şi grade didactice mai mari. Cîteva nume din fruntea acelei liste: Eugen Apostol, Mircea Ochinciuc şi Cosma Iurov de la catedra de Proiectare precum şi Radu Tănăsoiu, şeful aceleiaşi catedre, pentru anii mari.

Şi la Facultatea de Medicină au existat unele mici tulburări. Printre cei împotriva cărora studenţii au cîrtit s-a aflat şi Dorin Georgescu, pe atunci ministru secretar de stat în Ministerul Sănătăţii, membru al CC al PCR şi şef al Clinicii medicale a Spitalului sectorului 4. Atunci a fost uşor marginalizat în facultate. Acum are exact aceleaşi funcţii ca înainte, fireşte, fără aceea de membru al CC, şi cu precizarea că spitalul, în care este şef de clinică în continuare, a căpătat între timp numele de „Sf. Ioan".

La ASE a fost un balamuc general, cu profesori boicotaţi, huiduiţi şi chiar luaţi la goană. A urmat o masivă rotire a cadrelor pe la cele şapte facultăţi componente, pînă cînd studenţii au ameţit şi au amuţit. Din asta au rezultat nişte fenomene curioase. Un exemplu relevant este la Facultatea de Management (secţia Construcţii, Transporturi şi Telecomunicaţii), unde profesorul Ion Plumb predă cursul de **Economie de Ramură**, lucru total incompatibil cu economia liberă.

Din Politehnică ne vom rezuma doar la cîteva exemple. Profesorul de matematică Miron Niculescu a fost poftit de studenţii din TCM să ţină cursurile la pereţi. Motivul l-a constituit comportamentul său total ieşit din comun, abuziv şi discriminatoriu la adresa lor. Evident că şi în acest caz, profesorul în cauză a rămas la aceeaşi catedră de Matematică a Politehnicii, schimbînd însă TCM-ul cu Metalurgia. Un alt contestat a fost Sorin Ciurea de la Aeronave, care a avut proasta inspiraţie să-şi împăneze cursul de Organizare a Producţiei (altfel foarte util) cu citate din Ceauşescu. Profesorul mai avea însă un păcat, acela că primea plocoane, sistematic, de la fiecare grupă. Din '90 Sorin Ciurea a plecat din Politehnică. Dolphi Drimmer, actualul rector al Universităţii Ecologice, a predat Tehnologia Prelucrării Metalelor, tot la Politehnică. A fost şef de catedră mai bine de zece ani, deşi regula era aceea de rotire a cadrelor o dată la cinci ani. La revoluţie a fost contestat de profesori şi studenţi, deopotrivă. Cu privire la teza sa de doctorat, circulă informaţia că ar conţine patru pagini şi că ar fi fost găsită într-un loc ferit, alături de cea a Elenei Ceauşescu. Printre lucrurile pe care Drimmer le spunea foştilor săi studenţi era şi acela că spaţiul dintre norul electronic (orbita electronilor) şi nucleul atomului este umplut cu aer.

Multe au fost umplute cu aer.

Andrei MANOLESCU

Perpetuum mobile

„Tineretul nostru (...) e prost crescut, îşi bate joc de autoritate şi n-are nici un fel de respect faţă de bătrîni. Copiii de azi (....) nu se ridică în picioare cînd un bătrîn intră în cameră, îşi sfidează părinţii şi pălăvrăgesc în loc să-şi vadă de treabă. Ei sînt pur şi simplu obraznici".

„Nu mai am nici o speranţă în viitorul ţării noastre dacă tineretul de azi va prelua mîine comanda (puterea), pentru că acest tineret este nesuferit, nestăpînit, de-a dreptul de speriat".

„Lumea noastră a atins un stadiu critic. Copiii nu mai ascultă de părinţi. Sfîrşitul lumii nu poate fi departe".

„Acest tineret este stricat pînă în măduva oaselor. Tinerii sînt leneşi şi puşi pe rele. Ei nu vor fi niciodată ca tinerii de odinioară. Cei de azi nu vor fi în stare să păstreze cultura noastră".

Am alcătuit din patru citate un discurs foarte familiar astăzi auzului nostru. Ele ar putea fi rostite de o doamnă din metrou, exasperată de gălăgia unui grup de elevi, de domnul care în faţa rockerilor din Piaţa Romană ia martori la uimirea sa trecătorii de pe stradă ori de o persoană pioasă ce-şi încheie observaţiile făcînd un amplu semn al crucii ş.a.m.d.

În realitate, citatele extrase din revista **Lien social**, nr. 4, nov. 1988, aparţin, în ordine, lui Socrate (470-399 î.e.n.), lui Hesiod (probabil sec. 8 sau sec. 7 î.e.n.), al treilea este atribuit unui preot egiptean care a trăit cu două milenii înainte de Christos, iar ultimul, cu o vechime mai mare de 3000 de ani, a fost scris pe o tăbliţă de argilă ce s-a descoperit prin ruinele Babilonului. Obiecţiile rămîn eterne, indignarea mereu proaspătă. (T.C.)

Conflictele părinţi-copii

- între firesc şi accidental -

● Cum apar conflicte între părinţi şi copii? Părinţii (şi cei din generaţia lor) au fost crescuţi şi educaţi într-un anume fel şi nu se pot obişnui cu tendinţa noastră de a ne schimba permanent (hainele, coafura, modul de viaţă). Tinerii vor să-şi afirme personalitatea, sînt la o vîrstă a teribilismului prin care toţi trec. Dar, din păcate, mulţi uită că au fost tineri. **(Eleonora Munteanu, 14 ani)**

● Eu am probleme cu ai mei mai ales în privinţa plecatului la petreceri noaptea. Sigur că mi-ar plăcea să plec în fiecare sîmbătă şi de ce doar sîmbăta, la urma urmei? Sînt ferm convinşi că e mai grav să lipseşti noaptea decît ziua. În rest, se mai leagă ei de-mbrăcăminte, de bocanci (ştiţi cum e, îţi trîntesc eterna replică „O să-ţi dau cu ei în cap!") **(Ioana, 20 ani)**

● Plecatul de-acasă este o soluţie de rezolvare a conflictului cu părinţii. E-adevărat, apar probleme cu banii şi cu locuinţa, dar eşti liber. Peste o săptămînă, o lună, un an, te-ntorci acasă, dar nu fiindcă ai ajuns la convingerea că tot acolo-i cel mai bine. Ci pentru că ai obosit şi vrei să-ţi refaci forţele spre a pleca din nou. O întoarcere definitivă nu mai e posibilă. **(George, 19 ani)**

● Libertate de acţiune am avut încă de la zece ani - deci nu se pune problema unor neînţelegeri, la acest nivel, între mine şi părinţi. Singurele conflicte apar cînd tata vine (prea des, totuşi!) beat acasă. Cînd e treaz, sîntem cei mai buni prieteni. **(Gabi, 23 ani)**

● Comunicare între mine şi ai mei nu mai există. Calea de mijloc – dacă o fi vreuna – n-a fost găsită. Bunăvoinţă a existat de ambele părţi, dar a primat, la mine, încăpăţînarea, la ei - incapacitatea. Incapacitatea de a educa un copil. Am crescut ca un pui de plantă, bătut de vînturi în toate direcţiile... Cu toate astea, mă rog în fiecare seară pentru părinţii mei. Mă rog să se trezească într-o dimineaţă şi să facă gestul pe care nu l-au făcut niciodată: să mă strîngă în braţe. Le-aş ierta totul pentru gestul ăsta... **(Violeta, 18 ani)**

● Am fost dat afară din casă complet dezbrăcat doar pentru că greşisem la lecţii. Spre a evita bătaia, am început să mint. Era unicul mod de a mă proteja. La 20 de ani, n-aveam voie să întîrzii după ora 22. Altfel, tot blocul auzea „mica noastră discuţie". Şi acum, la 22 de ani, trebuie să dau explicaţie pentru fiecare ban pe care-l cheltui, pentru fiecare minut petrecut afară din casă. Sînt doar un om, şi nu mai rezist. Vreau să trăiesc şi eu... **(Marius, 22 ani)**

A consemnat
Simona BASARAB

Gaşca

Gaşca e o revistă scrisă de cîţiva puştani ambiţioşi, elevi ai unor licee „de elită" din Bucureşti („Sf. Sava", „Caragiale", „Tonitza", „Moisil").

Prin însăşi existenţa unei reviste adevărate, cum îi spunem noi, intrăm în conflict cu „mai marii". Acest conflict apare independent de voinţa noastră. Este un conflict pe care încercăm să-l evităm în acelaşi fel în care îl provocăm: cu nonşalanţă.

Ce supără de fapt? Noi, **Gaşca**, vrem încă de la început să facem ceva special. Vrem să facem ca tînărul cititor să aibă ceva al lui şi numai al lui, o „gaşcă", să fie legat prin suflet de alţi oameni. Vrem ca prin revistă să facem cititorul să se simtă altfel decît singur, părăsit, neînţeles. Vrem ca revista noastră să fie sufletul unei generaţii noi, libere.

În felul în care scriem revista, noi nu facem decît să ne aerisim creierele creînd. Vrem ca **Gaşca** noastră să fie reflectarea dorinţelor, visurilor, idealurilor, concepţiilor, gîndurilor noastre. Este, de fapt, proiecţia pe o bucată de hîrtie a sufletelor noastre, încă nepătate de poluarea de tot felul în care trăim. Asta este ce nu le place „mai marilor" noştri. Revista noastră e curată, atinge probleme esenţiale ale noastre, fără ocolişuri, fără restricţii. După atîta **sens interzis**, vrem **terminarea tuturor restricţiilor.** Omul adevărat trebuie să ştie să discearnă şi să sprijine valoarea, indiferent de forma ei. Şi „la valeur n'attend pas le nombre des années". Dar, ca o plantă lipsită de apă, aer şi lumină, poate să moară fără să înflorească.

Aşa cum intelectualul român se bucură că poate citi **22, Dilema, România literară**, aşa cum românul de extremă stîngă (sau dreaptă) poate vedea idolul supraponderal şi subcultural în fiecare seară la TVR, aşa cum o parte tot mai îngrijorător de mare a populaţiei se extaziază ascultînd muzica lui Dan Armeanca sau Dan Ciotoy, în acelaşi fel şi puştanul vrea să citească o revistă făcută special pentru oameni de vîrsta lui şi cu concepţii ca ale lui.

Ştiu şi ştim că pare ciudat ca la vîrsta noastră să avem libertatea (şi posibilitatea!) de a scrie o revistă, dar noi sîntem conştienţi de asta şi oricum nu vedem ce rău am (mai) putea face noi, în plus faţă de răul din jur.

Vlad NANCĂ
(15 ani)

Conflictul dintre federaţii

Generaţiile sînt socotite, de regulă, drept nişte federaţii. Federaţii informale precum Federaţia Tinerilor, de pildă, care sapă Federaţia Bătrînilor. În perspectivă socială, prin această lupă nu poate fi distins decît un truism: nenumăraţi Dinu Păturică luptînd de veacuri să acapareze bunurile fizice şi simbolice ale îmbuibaţilor Andronache Tuzluc, ajutaţi de o Chera Duduca sau alta şi de cîţiva trădători, bătrîni nărăviţi în vicleşuguri, „vînzători" voyeurişti precum Kir Costea Chiorul Bogasierul, atraşi atît de luciul banului cît şi de focurile albastre ale pasiunii altora. Văzută vulgar, toată această luptă şi nesfîrşită complicitate între turgescenţă şi degenerescenţă nu ascunde decît normalitatea crizei de creştere (şi descreştere) care, în sine, este golită de sensuri, fiind o simplă regularitate a umanităţii, un destin aspru şi banal totodată (**incrementa atque decrementa...**). Există însă un spaţiu privilegiat în care, sublimat, acest conflict capătă sau generează semnificaţii. Acesta este spaţiul culturii. În fapt, dintre miile de generaţii care s-au succedat în istoria omului, doar cele cîteva duzini de generaţii culturale semnificative au făcut necesară transformarea cuvîntului „generaţie" într-un concept şi mutarea „conflictului" din planul fizic în cel mental. Astfel s-a ajuns ca, atunci cînd se vorbeşte despre „conflictul dintre generaţii" să se înţeleagă starea de tensiune dintre două sau mai multe „federaţii" ad hoc, de vîrste diferite, care îşi dispută supremaţia asupra unui singur teritoriu cultural şi ideatic. Lansînd un număr ce focalizează asupra acestei tematici, **Dilema** a omis un singur amănunt, anume că la ora actuală, în cultura autohtonă, nu există nici o generaţie consistentă, fie ea matură ori tînără. Desigur, ca întotdeauna, există federaţiile antagoniste extra-culturale: tinerii buticari întreprinzători care mărunţesc şi înmulţesc „greaua moştenire" se confruntă (şi se confundă) cu gerontocraţii ce-şi încearcă reţetele de medicină tradiţională (numită, concludent, „bătrînească") asupra coloşilor economici aflaţi în comă monetară.

Dar în cultură nu există acele grupuri compacte, coerente şi opuse în idealurile lor, care să amprenteze epoca, dîndu-i o identitate. Nu-i vorbă, cultura română nici n-a avut parte de prea multe generaţii (conflictuale) reale, marcante. În afara paşoptiştilor şi a generaţiei interbelice, „releveul" ideal al culturii naţionale seamănă cu imaginea unui pescar de pe malul Dunării care dă la obleţi şi prinde o dată la un secol şi cîte un crăpcean. Aşa se face că peştele cel mare se trezeşte în juvelnic laolaltă cu o mulţime de peşti mărunţi. Iar dacă nu e răpitor să-i înghită, ci-i un crap molcom căruia-i place ca obleţii să-i lustruiască solzii, atunci intră cu toţii în cîrdăşie, că doar îi aşteaptă aceeaşi ciorbă. În felul acesta apar coteriile, grupurile de presiune culturală se proliferează în „vremuri sărace" ca acestea. Din nefericire, coteriile nu sînt, doar un ersatz al generaţiilor culturale, ci unul dintre factorii ce inhibă formarea acestora, întrucît canalizează toate energiile spre succesul unei „reţele" ce transcende vîrsta şi cultura, făcîndu-i pe toţi membrii să se îndestuleze din spiritul charismatic al găştii. Iar gaşca, precum întotdeauna şi oriunde, este diriguită de peştii mari şi bătrîni. Prin forţa lucrurilor, experienţa lor bogată şi îndelungată i-a făcut să aproximeze un model a cărui primă încarnare sînt chiar ei. Dezastrul se produce atunci cînd acest model este calchiat, mimat de toţi emulii, de la vlădică la opincă. Şi de aceea modelul devine ridicol, dar şi agresiv: pretutindeni te izbeşti acum de tineri „teologi" ochelarişti şi bărboşi, istorici şi analişti deştepţi ai vieţii spirituale, pictori şi pictoriţe care ştiu totul despre metafizica icoanei. Toţi sînt „profunzi", serioşi aplicaţi, iluminaţi, intransigenţi. Majoritatea au ocolit cultura mare, cultura largă, liberală - n-au citit Céline, dar îl ştiu de „satanic". I-a plictisit Proust, dar îl ştiu de homosexual. N-au ochi pentru arta apuseană, dar o ştiu degenerată. Au ochelari de cal care nu-i lasă să-şi vadă nici vîrsta, nici lipsa de experienţă, ci doar mirajul orizonturilor supra-fireşti. Merg pe poteca beatitudinii înainte de a face necesarele bătături culturale, singurele în stare să mărturisească asprimea şi dulceaţa drumului. Au conştiinţe evlavioase, dar nu înfocate. Focul lor se află în modelele lor. Dar de acolo poate fi preluată forma flăcării, nu şi dogoarea ei. De aceea sînt uimit cînd aud uneori tineri, foarte tineri flotanţi la periferia culturii vorbind despre nevoia de a se spovedi, despre miracolul pe care l-a produs asupra vieţii lor influenţa duhovnicului personal. Dar ce păcate pot avea aceşti oameni care citesc şi vorbesc aceleaşi lucruri întotdeauna, scriu prost, gîndesc prost, dar trăiesc bine?! E ca şi cum fiul risipitor se ospătează din vitelul cel gras înainte de a pleca să rătăcească. Şi nici că mai pleacă. Îi place carnea grasă, se îmbuibă, se însleieşte în surogatul de existenţă, creierul îşi netezeşte cutele, picioarele se-nmoaie, iar sensurile se limpezesc. Acest fiu risipitor nu iroseşte nimic. Dimpotrivă, e strîngător. Strînge ceea ce - spiritualmente - nu i se cuvine.

© G. Rumbut

El e, la urma urmei, asemenea fiului cel mare. Dar e mai hoţ: a văzut că vîntul bate dinspre nemurire şi, mare şmecher, şi-a scos batistuţa, aşteptînd ca briza să-i umfle pînza, să-l umfle şi pe el, să-l ia pe sus către cîmpiile elizee. E greu de spus cît de gravă este atitudinea idolilor acestor oameni, care, ca modele, îi mutilează pe imitatorii lor, oferindu-le gratuit un costum provoslavnic de gata. Oricum, din această pricină, o parte din ceea ce ar fi trebuit să fie „generaţia" tînără a fost împopoţonată şi paralizată de moda bătrînească încă în vogă, moda care îi face să privească cu suficienţă şi compătimire pe cei care se află în „derivă". Am rămas uimit să constat, ca protagonist al unor recente conflicte „transgeneraţionale", că a existat, pe o anumită filieră, o unanimitate, o satisfacţie generală, împărtăşită de tineri şi bătrîni, pentru că „am fost pus la punct" (e cu totul o altă problemă dacă am fost realmente pus la punct; semnificativă e reacţia). Parcă toate vîrstele şi-au încredinţat puterile şi opţiunea în mîinile cîtorva bătrînei simpatici care ştiu să dea cu parul. E straniu, dar modelele au o funcţie castratoare asupra emulilor. Există însă şi o reacţie inversă, o îmbălsămare a modelelor în aplauzele modelaţilor. Iar asta este mai gravă, întrucît aduce în aceeaşi atmosferă sufocantă, în aceeaşi ciorbă adică, oameni care au prea puţine în comun în afara faptului că, apărînd un model, îi arată fisurile şi, apărînd o vîrstă, arată cît de înaintată este ea. Pentru mentori şi emuli, dacă nu înregistrezi exact magnitudinea seismului estetic Bernea, eşti terminat, dacă îl susţii pe Zidaru eşti terminat, dacă îţi permiţi să demontezi eşafodajul lui Pleşu eşti terminat, dacă îndrăzneşti să-i răspunzi lui Sorin Dumitrescu eşti terminat iarăşi etc. etc. (din păcate există o listă de etc.) .Numai că, privind doar la aceste „conflicte terminatoare", ceea ce ar trebui să constituie generaţia „tînără" rămîne aşa cum este. Adică neîncepută.

Erwin KESSLER

P.S. În aceste circumstanţe, este explicabil de ce diverse „generaţii" au făcut corp comun pentru a împiedica apariţia dreptului meu la replică la cel de-al doilea „poem-invectivă" etalat de către Sorin Dumitrescu în **România liberă**.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Cecenia: războiul înseamnă politică

Atroce, chiar tragic ni se înfăţişează războiul din Cecenia! Totuşi, să lăsăm sufletele sensibile să verse lacrimi de crocodil şi pe cei bogaţi, protejaţi în faţa tuturor riscurilor, să-şi strige mînia. De la Machiavelli încoace, a înţelege războiul înseamnă a înţelege politica. Ceea ce înseamnă abordarea de la o distanţă care poate părea cinică, dar în absenţa ei totul devine confuz, deoarece gîndirea se zăpăceşte folosind categorii analitice care n-au nimic în comun cu strategiile statului şi interesele lui, cu protagoniştii care investesc în ele speranţele lor pătimaşe, cu oamenii politici care încearcă să le gestioneze în folosul lor.

Ici şi colo, în marea presă de informaţie, la radio, pe ecranele televizoarelor aud spunîndu-se că războiul dus de armata rusă în Cecenia nu respectă drepturile omului. E un exemplu de gîndire siropoasă care ni se serveşte zi de zi pentru a tulbura spiritul critic. Aş dori să pun acestor moralişti următoarea întrebare: unde şi cînd s-a dus un război care să respecte drepturile omului? Scopul său ultim n-a fost şi nu este victoria? Oricît de inuman, feroce şi nemilos ar fi fost regimul nazist, nu e mai puţin adevărat că bombardarea Dresdei nu a avut altă justificare decît terorizarea zecilor de mii de civili refugiaţi în oraş, cu trei luni înainte de capitularea celui de-al treilea Reich. Bombardarea cu napalm a satelor tonkineze de către aviaţia americană n-a vizat slăbirea armatei Vietminh, ci frîngerea populaţiei. Tortura practicată asupra a mii de algerieni de către armata franceză nu a fost de natură să amelioreze imaginea colonizatorilor veniţi din patria drepturilor omului; şi cei cinci mii de morţi lăsaţi în urmă de intervenţia infanteriei marine în Panama n-au întărit imaginea democratică de care se bucură aiurea Statele Unite ale Americii. De peste tot, odinioară în Afganistan sau în Haiti, astăzi în Bosnia, în Mexic împotriva Zapatiştilor, la frontiera dintre Peru şi Ecuador se ridică de la pămînt miasmele sîngelui, ale excrementelor, ale morţii. Spinoza ne-a învăţat mai de mult că, în pofida tragediei umane, „în ceea ce priveşte lucrurile omeneşti, nu trebuie rîs, nu trebuie plîns, nu trebuie batjocorit, ci înţeles". Iată adagiul care îmi dirijează reflecţia.

Privită din punctul de vedere al teoreticianului politic, problema cecenă e foarte simplă. Un stat - Federaţia Rusă - refuză ca una din părţile lui componente să se sustragă suveranităţii sale, recunoscute de comunitatea internaţională. Dar cînd a acceptat vreun stat, de bună voie, pierderea unei bucăţi din teritoriu? În legătură cu asta, nu trebuie uitat că cea mai puternică democraţie din lume, Statele Unite, a trecut, acum mai bine de un secol, printr-unul din cele mai cumplite războaie civile moderne, cînd statele din Sud au încercat să părăsească Uniunea Federală care nu mai corespundea intereselor lor - bune sau rele, nu aceasta e problema. Acum aproape două secole, Corsica a fost integrată împotriva voinţei ei în regatul francez (cam în aceeaşi epocă, imperiul rus începea să-i supună pe ceceni puterii lui) şi nu cred că Republica franceză - unică şi indivizibilă cum spune motto-ul fondatorilor ? - ar fi gata să-i acorde independenţa, cu toate atentatele care însîngerează insula de vreo cincisprezece ani. Aşa e lumea... Legea şi dreptul pe care ea le enunţă rămîn întotdeauna ale celui mai tare. O ştiu de la Platon încoace. Iată, rezumat în cîteva fraze, fondul problemei cecene. Dimpotrivă, ar merita să fie precizate mijloacele pe care Rusia le desfăşoară pentru a rezolva această criză, deoarece războiul nu este întotdeauna cea mai bună metodă de a cîştiga, există şi alte mijloace care vizează acelaşi scop, dar pe termen lung sînt mai eficiente, chiar dacă sînt aspre pentru populaţia civilă.

Sînt numeroase simptomele care ne indică gravitatea situaţiei. Partidele democratice şi liberale din Rusia sînt divizate în ceea ce priveşte soluţia. Mulţi parlamentari, dar şi responsabili cu politica externă şi internă apropiaţi de reformatori se tem de dezintegrarea Federaţiei care ar ameninţa reforma şi ar deschide drumul pentru tentaţiile dictatoriale, de războiul generalizat din Siberia pînă în Ucraina. Deja mai multe regiuni sfidează autoritatea Centrului, refuzînd să dea partea din impozite care îi revine de drept, în timp ce alţii vînd pe nimic pe piaţa internaţională averea industrială, bogăţiile minerale şi naturale fără a respecta legile şi reglementările care ordonează comerţul exterior. Desigur, democraţii recunosc că războiul ar fi putut fi evitat printr-o soluţie negociată, dar opiniile lor sînt temperate de informaţiile îngrijorătoare în legătură cu aliantele încheiate de generalul Dudaev atît cu fracţiunile turce islamizante şi fascizante - cum ar fi, de exemplu, Lupii Cenuşii -, cît şi cu politicienii mai moderaţi care fac din ceceni vîrful de lance al luptei pentru unitatea popoarelor turcofone (cf. articolului lui Muhamen Karsli, în Millivet Istanbul, 25 februarie 1995: „Cecenii se bat pentru noi, turcii"). Nu problematica drepturilor omului determină acţiunea, ci speranţa popoarelor turcofone într-o posibilă unitate care s-ar întinde din Asia Centrală în Anatolia, trecînd prin Caucaz.

În definitiv, ceea ce pare cel mai neliniştitor este maniera în care armata rusă şi-a îndeplinit misiunea de menţinere a ordinii. Pot fi lăudate calităţile războinice ale cecenilor, curajul lor (autentic), dar, cu toate acestea, grupurile lor înarmate n-ar fi putut rezista mult timp în faţa armatei ruse şi a trupelor ei de elită. Or, de la începutul intervenţiei, cacofonia a fost generală: lăudăroşenia miniştrilor şi a şefilor militari, stîngăcia ofensivei, lipsa de pregătire a trupelor, insubordonarea ofiţerilor superiori, chiar şi a generalilor. Adunate, toate aceste elemente dovedesc o gravă criză de legitimitate.

E vorba de politică şi nu de tehnică militară. Deoarece ofiţerii ruşi, ca şi omologii lor americani, englezi sau francezi ştiu foarte bine că nu sînt prea multe soluţii pentru cucerirea unui mare oraş: întîi este strivit sub un covor de bombe, apoi pătrund blindatele şi infanteria. Procedînd invers la Groznîi, ruşii au crezut că o să-şi impresioneze adversarii prin simpla lor prezenţă. N-a fost aşa. Încă o dovadă, dacă mai era nevoie, că legitimitatea puterii politice de la Moscova este de izbeliţe. Or, dacă puterea nu are mijloacele politice pentru a angaja o acţiune militară, trebuie să procedeze altfel: să joace pe destabilizarea internă, folosind blocada economică şi militară şi să... negocieze. Incapabilă să gîndească strategic şi tactic, puterea rusă a dat naştere unor situaţii suprarealiste. Astfel, au putut fi văzuţi la televiziune şefi ai mafiei cecene din Moscova explicînd liniştiţi că puterea n-are a se teme de ei, că ei nu vor înlesni nici un atentat, pentru că nu la Groznîi se îmbogăţesc ei, ci în capitala rusă unde îşi văd de afaceri.

Prin aceste ezitări şi incoerenţe, prin aceste surprinzătoare profesiuni de credinţă şi nu prin cei douăzeci şi cinci de mii de morţi de la Groznîi se poate măsura preţul plătit de puternica Rusie pentru a învinge firava Cecenie. Un asemenea cost a făcut din cucerirea oraşului Groznîi o victorie a lui Pyrrhus.

Claude KARNOOH

Budapesta, 25 februarie 1995

GENERAŢIA: UN STOP-CADRU

© C. Bumbuţ

O teologie a zămislirii

Tradusă în limbajul filosofiei, problematica „generaţiei" se înscrie, printr-un simplu racord etimologic, în zona reflecţiilor despre semnificaţia şi limitele creativităţii. Aristotel, care a consacrat chestiunii un mic tratat foarte apreciat printre scolastici, considera, plin de bun simţ, că puterea generativă se opune putrefacţiei (**phtora**). Mai tîrziu, pe cînd metafizica era încă instrumentul unei cunoaşteri cu mize preponderent religioase, termenul **generatio** avea să trimită la una dintre întrebările de căpătîi ale discursului hristologic: cum S-a născut, în orizontul celor pămînteşti, Cuvîntul lui Dumnezeu? Cum S-a putut zămisli, din pîntecul unei Fecioare, pruncul acesta al cărui ipostas preexistase - trinitar - „mai înainte de toţi vecii"? Întrebările de acest tip - dezvoltate ulterior într-o veritabilă **fiziologie marială** - au frămîntat multe spirite şi au condus, ca în alte cazuri de sistematizare abuzivă a misterului, la avansarea unor soluţii eretice. Pe fondul unor asemenea tentative de raţionalizare a datului revelat, atît Naşterea din eternitate a Fiului cît şi zămislirea Sa după trup au fost puse la îndoială. Prima - „generaţia veşnică" - a preocupat cercurile ariene care susţineau că ideea însăşi de naştere este incompatibilă cu esenţa, dar mai ales cu impasibilitatea lui Dumnezeu (cf. Sf. Grigore de Nyssa, **Contra Eunomium**, 2; 4, Migne, P.G. 45, 621 D şi 777 B). Naşterea, spuneau ei -ca nişte fideli moştenitori ai înţelepciunilor păgîne - presupune o inacceptabilă modificare în interiorul unei firi dumnezeieşti neapărat imuabile; mai mult decît atît, ea este însoţită de un pathos care, mereu prezent în meandrele existenţei omeneşti, rămîne totuşi străin de suveranitatea Fiinţei supreme. În ceea ce îi priveşte, nestorienii şi marcioniţii contestau mai degrabă cea de-a doua naştere, socotind (aşa precum dochetiştii credeau că patimile de pe Golgota fuseseră iluzorii) că apariţia pruncului în peştera de la Bethleem nu avusese, pentru a spune astfel, o **consistenţă biologică**. După ei, Întruparea fusese un eveniment întru totul spiritual, consumat într-o inefabilă dimensiune simbolică.

Confruntată cu asemenea ispite hermeneutice, teologia ortodoxă a respins tentaţiile spiritualiste şi interpretările alegorizante, afirmînd deopotrivă **realitatea** şi **realismul** celor două Naşteri, aşa cum rezultă, de pildă, dintr-o formulă utilizată cu prilejul Sinodului V ecumenic, ţinut la Constantinopol, în 553: „dacă cineva nu mărturiseşte că Logosul lui Dumnezeu a cunoscut două naşteri, cea dinainte de veacuri, din Tatăl (**ten te pro aionon ek tou patros**) şi cea din Maria, la plinirea vremii (lit. „în zilele de pe urmă": **tén ep'eschaton ton hemeron**) să fie anatema". Scandalul „logic" rămînea, cu toate acestea, intact: aşa am putea înţelege de ce sfîntul Grigore de Nazianz a simţit nevoia să creeze adjectivul **gennetoagennetos** („născut-nenăscut", cf. **Orat** 29, 12, Migne P.G. 36, 89 A), sperînd pesemne să concilieze, în ochii raţionaliştilor incurabili, contradicţia dintre eternitate şi durată.

Deşi admit că Naşterea Fiului este un „început fără de început" (adică un fenomen literalmente **an-arhic**), Sfinţii Părinţi renunţă la acest model supratemporal atunci cînd descriu, coborînd în lumea slăbiciunilor omeneşti economia creştină a progresului lăuntric: în viziunea lor, „naşterea de sus" (**he anothen gennesis**) depinde nu numai de un cadru sacramental obligatoriu (Botezul), ci şi de o disciplină interioară desăvîrşită prin „dobîndirea virtuţii" (**ex analepseos aretes**) şi prin „păzirea poruncilor" (**ex... tereseos ton entolon**, cf. Origen, Fr. 35 **in Jo.**). Spre deosebire de Cuvîntul divin „prin care toate s-au făcut", deschiderea sufletului către Dumnezeu sporeşte necontenit, în măsura în care „naşterea mentală inerentă botezului" (... **noetes tes dia tou baptismatos genneseos**, cf. Sf. Ioan Hrisostom, **Hom.** 25, 2 **in Jo**) este întreţinută, actualizată, completată prin efortul celui ce călătoreşte de-a pururi către perfecţiunea duhovnicească: baia Botezului -şi implicit Biserica - constituie prin urmare mediul unor nenumărate re-naşteri care, fără a intra în rezonanţă cu „eonii" gnostici sau cu „avatarurile" doctrinelor orientale despre metempsihoză, sugerează îndeajuns dinamica ascendentă a credinţei ca act cognitiv.

Elementele unei definiţii

Dacă ne mutăm acum, aşa cum obişnuim adesea, pe terenul celor profane, vom observa imediat că societatea umană în general este - şi ea - scena „unor nenumărate renaşteri". Orice grup social (clan, fraterie, categorie profesională, naţiune etc.) se reclamă de la un parcurs ritmat de succesiunea mai mult sau mai puţin novatoare a unor „generaţii", adică de activarea unor mecanisme şi tehnici auto-reproductive (care nu trebuie desigur confundate cu instinctul de conservare). Toate domeniile vieţii publice, mai exact toate **instanţele socializării** respectă norma acestei mişcări de flux/reflux graţie căreia actorii, dar şi practicile, se reciclează periodic. Universalitatea funcţională a schimbului (între clase, confrerii, categorii specializate, sexe etc.) îngreunează definirea noţiunii de „generaţie", care sfîrşeşte prin a pluti în ambiguitatea unor reprezentări cu geometrie variabilă. O ambiguitate deja manifestă în multiplele accepţii ale termenului „generaţie", de care profită, rînd pe rînd: matematica (atunci cînd vorbeşte despre „generarea unui număr sau a unei suprafeţe"), vocabularul tehnologic (atunci cînd clasifică diferitele „generaţii" de computere etc.), biologia (atunci cînd studiază transmiterea unor informaţii genetice „din generaţie în generaţie") şi ştiinţele omului (atunci cînd încearcă să stabilească apartenenţa diferitelor personalităţi ale trecutului apropiat la o anumită generaţie politică, literară etc.). De fiecare dată, termenul foloseşte drept reper capabil să organizeze, cu ajutorul unor marcaje aproape metaforice, spaţiul unei evoluţii sacadate. Pînă şi sensul curent - acela de „distanţă temporală care separă fiecare dintre gradele unei filiaţii" - nu ne ajută să vedem mai clar, dat fiind că asocierea pe criterii de vîrstă operează cu unităţi temporale flexibile: putem considera că un altul este de vîrsta noastră dacă ne-am născut amîndoi în acelaşi an, în acelaşi deceniu sau în graniţele intervalului de 30 de ani care pare sortit să pecetluiască lenta transformare a progeniturii în „progenitor".

Sîntem totuşi îndreptăţiţi să spunem, fără a ocoli esenţialul, că generaţia este **un decupaj convenţional menit să fixeze tipologia istorică a unor forme de solidaritate creatoare**. Propun o atare definiţie pentru că sînt înclinat să transfer noţiunea de „generaţie" din domeniul naturii (unde concomitenţa naşterilor rămîne, prin ea însăşi, irelevantă) în acela al culturii, acolo unde proiecţia comunitară a valorilor individuale stă sub semnul unei gratuităţi imperative. Se înţelege că gratuitatea nu desemnează aici acţiunea inutilă şi nici absenţa scopurilor, ci mai degrabă vocaţia sacrificială, adică sentimentul propriei tranzitivităţi: o adevărată generaţie se exprimă nu atît prin aptitudinea de a impune temporar o ideologie sau o anumită strategie intelectuală, cît prin capacitatea de a se gîndi pe ea însăşi ca termen mediu într-un proces cu finalităţi eshatologice. Aş recurge în speţă la o imagine: generaţiile se înlănţuie şi îşi afirmă raţiunea de a fi în raport cu sfîrşitul ipotetic al istoriei aşa cum valurile - element lichid - tind către alteritatea solidă a unui ţărm.

O noţiune modernă şi deci: trecătoare

Dacă speculaţiile asupra zămislirii sînt vechi de cînd lumea (le vom regăsi, cu mult înaintea dezbaterilor patristice de care aminteam la început, în toate scenariile cosmogonice), ideea de generaţie - în accepţia sociologică la care mă refeream adineaori - este un pur produs al modernităţii. Cred că primii europeni care au avut sentimentul apartenenţei la o generaţie au fost umaniştii contemporani cu Erasmus, căci în vremea lor - pe durata cîtorva decenii - viziunea medievală asupra lumii ca totalitate sacrală s-a fisurat iremediabil. Conştiinţa de generaţie a survenit, mi se pare, atunci cînd „istoria statică" a creştinătăţii (definită prin **aşteptarea împărăţiei**) s-a convertit într-o „istorie cumulativă" - axată pe ceea ce s-ar putea numi **împămîntenirea** treptată a Veacului de apoi. Se poate spune că respectiva mutaţie fusese cumva anunţată în perioada Cruciadelor care au fost, dacă vrem, primele pelerinaje cu sens unic: fixîndu-se în Orient, majoritatea soldaţilor lui Hristos - baroni franci sau armatori veneţieni - au preferat Ierusalimului ceresc pe cel terestru, cucerit cu sabia. Dislocarea aceasta, începută prin confruntarea Occidentului cu Bizanţul şi lumea islamică, adîncită după descoperirea Lumii Noi şi încheiată cu prilejul misiunilor iezuite în Extremul-Orient clarifică geneza tuturor elementelor care, de la individualism pînă la desacralizarea puterii şi de la spiritul capitalist pînă la mitologiile revoluţionare, marchează expansiunea laicităţii şi a mentalităţilor antropocentrice. După editarea **Centuriilor de la Magdeburg** (13 vol., Bâle, 1559-1574), percepţia colectivă asupra medievalului **saeculum** (lumea de aici) a fost fragmentată în subunităţi de o sută de ani, la rîndul lor divizate în „generaţii": propunînd o cronografie „seculară", istoricii protestanţi revoluţionau deopotrivă istoria teologiei şi teologia istoriei.

Nu susţin că mi-ar fi plăcut să trăiesc în societăţile tradiţionale, al căror singur clivaj -acela dintre tineri şi bătrîni - era depăşit printr-un soi de consens paternalist sprijinit pe argumente de autoritate. Dar nici Timpurile Moderne nu mi se par prea fericite, în măsura în care au cronicizat conflictul dintre generaţii şi, implicit, penibila obligaţie de a reinventa, cam de două ori pe secol, principiile armoniei civile. Dincolo de aparenţele spectaculoase ale progresului, acest ciclic **retour à la case „départ"** (fiecare generaţie ia totul de la capăt) seamănă teribil de mult cu un blestem: pentru vina de a-şi fi demolat Tradiţia, omul modern pare condamnat să înainteze cu spatele. Eliminînd **continuitatea intensivă** proprie societăţilor tradiţionale, mecanica actuală a generaţiilor se bazează, dimpotrivă, pe o **discontinuitate extensivă**, în alţi termeni: pe o serie paradoxală de **rupturi integrate**.

© C. Bumbuţ

Ultimele generaţii?

E foarte posibil ca nu peste mult timp, funcţia identitară a noţiunii de generaţie să decline, mai ales că ritmul alternanţelor creşte odată cu incontestabila accelerare a istoriei, la care asistăm în ultimii ani. Înainte de a se uza fizic şi de a consimţi transferul privilegiilor, grupurile dominante vor suferi, asemenea bunurilor de consum, o uzură morală relativizantă. Aşa cum, pe piaţa produselor informatice, „generaţiile" se schimbă de acum încolo la fiecare doi ani, e foarte posibil ca diferitele clase de vîrstă să se aglutineze, pentru a se regrupa ulterior după criterii complet noi. Vor exista bătrîni activi, tot aşa cum vor exista tineri fragilizaţi din pricina şomajului de lungă durată şi care vor gusta, asemenea „pensionarilor" de odinioară, amărăciunea marginalităţii. O serie întreagă de tendinţe (creşterea speranţei de viaţă, asocierea minorilor la viaţa politică, delocalizarea întreprinderilor, reducerea timpului de lucru, descentralizarea culturii etc.) ne vor face în curînd să evocăm cu nostalgie lupta „tinerilor lupi" împotriva gerontocraţiei sau orice altă formulă din nomenclatorul clasic al conflictului dintre generaţii. O întrebare se va pune, atunci, inevitabil. Cînd, într-un viitor deja previzibil, INTERNET va îngloba ansamblul planetar al telecomunicaţiilor, cînd vom deveni, fixaţi în faţa ecranelor de PC, protagoniştii unui dialog deopotrivă impudic şi anonim, vom mai fi oare capabili să ne recunoaştem ca membri ai unei generaţii, fie ea o altă „generaţie pierdută"?

Teodor BACONSKY

Bon de lectură

L'Engagement des intellectuels à l'Est. Mémoires et analyses de Roumanie et de Hongrie

Textes réunis par Catherine DURANDIN
Institut Français de Bucarest
Editions L'Harmattan (Paris), 1994, 160 p.

Iată un volum straniu: nu prin conţinut, ci prin felul în care el ajunge la cunoştinţa publicului, a celui din România, în primul rînd, la acei intelectuali **despre care** este vorba în cuprinsul lui, care fac obiectul cercetărilor devenite, acum, publice. Acest volum reuneşte fragmente consistente din comunicările expuse, în toamna anului 1992 cu ocazia unui seminar ţinut la Paris, cu tema: **„Intellectuels, éducation, engagement et carrières 1945-1992"**, şi apare din iniţiativa Institutului Francez din Bucureşti, care a avut ideea de a înfiinţa, în colaborare cu un editor parizian cunoscut pentru deschiderea lui către problemele unor zone periferice sau de-a dreptul extraeuropene, chiar o colecţie, din care volumul de faţă face parte. „Stranietatea" de care vorbeam la început constă în faptul că un astfel de volum, care interesează un public înainte de toate autohton, nu a găsit vreun editor român să-l scoată pe piaţă. E greu de crezut că va fi tradus, difuzarea lui fatal limitată privîndu-l de posibilitatea de a deveni - cum ar fi normal - obiect de reflecţie **acum** şi aici. În general vorbind, reflecţia cu privire la noi înşine (cîtă e, cînd e), pe probleme care ne privesc în chipul cel mai direct se desfăşoară, la noi, exclusiv prin intermediul jurnalismului. Cercetările aplicate, serioase nu reuşesc să depăşească limitele clopotului de sticlă academic. Chiar şi atunci cînd ar merita.

Volumul de faţă reuneşte fragmente din opt comunicări, repartizate pe două secţiuni (**Le temps du communisme et les intellectuels** şi **Les difficiles „que faire" de l'après 1989**), la care se adaugă sintetica prezentare a profesoarei Catherine Durandin. Textele sînt, evident, inegale valoric, deşi nu cad nici o clipă în afara limitelor unei anumite ţinute. Unele sînt adevărate investigaţii, producînd rezultate şi concepte noi, altele - sau porţiuni - sînt ceva mai simple, deşi utile „puneri în pagină" ale problematicii, sistematizări corecte.

Metodologic, falia care începe să se sape este, după părerea mea, aceea dintre „scientismul" aplicat (pentru care problema cea mai redutabilă o constituie, de obicei, aceea, îngemănată, a obiectului şi a conceptelor, care par a fi date în chip natural, netrebuind a fi „decupate", prelucrate, explicitate, ceea ce poate produce agreabile „reportaje" pe bază de concepte şi obiecte de-a gata, dar nu mai mult) şi un tip de abordare „genealogică", pe care aş denumi-o, cu un termen împrumutat de la istoricul Pierre Nora, **ego-istorie** (cf. **Essais d'égohistoire**, Gallimard, 1987; Philippe Ariès, **Un historien de dimanche**, Seuil, 1980; Elisabeth Roudinesco, **Généalogies**, Fayard, 1994). Acest tip de demers - adoptabil şi fructuos în special în ceea ce priveşte istoria intelectuală - îşi constituie obiectul atît prin îngustare, cît şi prin asumare, implicare personală, autobiografică şi prelungire „genealogică" înapoi în timp, căutînd să realizeze foucauldiana „istorie a prezentului" ca o **„ontologie critique de nous-mêmes"** (cf. şi Paul Veyne, **Foucault révolutione l'histoire**, Seuil, 1986): cum sîntem, cum am ajuns să fim ceea ce sîntem, în urma căror determinări/hazarduri istorice, din ce se trage fiinţa noastră prezentă, care sînt „invenţiile" şi „ficţiunile" care stau la baza felului nostru actual de a fi; ce inactualitate prelungeşte, ţine în viaţă, ascunzînd-o, „actualitatea" noastră de acum etc.

Din acest punct de vedere, textul cel mai interesant este acela al profesoarei Irina Bădescu: **Une dérive de l'Histoire: les intellectuels roumains et le dégel**, care ar trebui de urgenţă tradus în română, dat fiind modul exemplar - metodologic şi etic - de a proceda.

Problematizant, atingînd, adică, stratul paradoxurilor, dacă nu chiar pe acela al aporiilor istorice, studiul lui Dorin Perie (Amsterdam), care poate prilejui unele revizuiri ale conceptelor pe baza cărora şi în funcţie de care ne-am obişnuit să ne auto-analizăm.

Foarte utile sistematizările propuse de Pierre Kende (**Les avatars de l'intelligentsia de gauche hongroise de 1945 à nos jours**) şi, o treaptă mai jos, în direcţia descriptivului şi atît, de Antonella Capelle-Pogacean, care are meritul de a schiţa cîteva dosare de caz (M. Dinescu, A. Blandiana, N. Manolescu, S. Tănase) în evoluţia tipului românesc de scriitor-om politic.

Spumoasă, enciclopedică, intervenţia lui Dan C. Mihăilescu, care propune, de exemplu, o utilă distincţie între **complicitatea generală** şi **culpabilitatea generală**, în sprijinul primului termen, chiar dacă, nevoind, parcă, să-şi asume explicit (deşi, „implicit", o face) „soclul arheologic" pe care se află clădit (cum face, de exemplu, Irina Bădescu), deplînge inexistenţa unei „istorii generale" a perioadei comuniste şi a revoluţiei care i-a pus capăt. O explicaţie a „timidităţii istoricilor" români în faţa istoriei contemporane e avansată de profesorul ieşean Al. Zub.

Şi aşa mai departe. Nu am loc - şi nici nu este cazul - să intru în detalii, să discut mai îndeaproape ideile şi rezultalele propuse de aceste cercetări. Ele ar trebui traduse în româneşte şi puse la dispoziţia publicului român, prea adesea confruntat cu „analize" mai mult decît improvizate propuse de către jurnalişti. Pînă atunci, cei interesaţi de problemele pe care acest volum le ia în discuţie şi-l pot procura, contra cost, de la sediul Institutului Francez din Bucureşti. Se pare că regăsim o tradiţie mai veche a locului: nu putem discuta efectiv despre noi înşine decît într-o limbă străină, sub auspiciile unei culturi-gazdă, alta decît cea maternă.

Bogdan GHIU

Din viaţa unui extremist de centru

O revoluţie la teleromâni

De vreo lună şi mai bine, sub ochii noştri, realmente sub ochii noştri, se petrece o revoluţie şi nimeni nu scapă o vorbă în ziare, pe stradă, nici chiar administraţia blocului nostru, care cam ştie totul, nu s-a sesizat. Revoluţia asta ţine de acea ridicare în două picioare a omului din care ni s-au tras cîteva din cele mai reuşite momente ale vieţii pe pămînt şi în societate: roata, focul, Discovery, Eternity (parfumul!), fie şi tocul la pantof, nu neapărat cui, dar şi cuiul. Anatole France a descris în **Insula Pinguinilor**, ca nimeni altul, ce schimbare a produs în creier, în metabolism şi în alte cele apariţia tocului la populaţia de domnişoare pinguine; s-a călcat altfel, corpul s-a mişcat într-un balans nou care a modificat ochiul şi, deci, circumvoluţiunile în care se nasc ideile interdependente de poftе, atîţîndu-le sau potolindu-le. Nimeni n-o să se apuce să citească acum **Insula Pinguinilor**, Darwin sau alte scrieri ce ţin de „maimuţele personale", dar e limpede că milioane de români îşi fac cultura, literatura, coafura şi, prin urmare, politica privind, între 21.30 şi 22.30, din ce în ce mai substanţialul (iată un adjectiv acaju!) „Observator" al „Antenei 1". Acolo a avut loc revoluţia, mini, maxi, asta n-are importată, fiindcă niciodată o revoluţie n-o să se compare cu o modă, nu?

Acolo, cîţiva tineri şi tinere s-au ridicat de la birourile lor de unde ne citeau ştirile zilei, s-au ridicat în două picioare şi, părăsindu-şi scaunele, s-au plasat în faţa unei hărţi a României, decişi să ne transmită buletinul meteorologic sau, cu mai puţine silabe, „timpul probabil". Niciodată, la televizor - suprema putere în statul constituţional pe scaun şi pe gînduri mai puţin constituţionale - noi, românii, n-am avut parte de un buletin meteorologic în mişcare, în „planuri" pînă la genunchi ale mesagerului şi mai ales într-o oralitate care depăşeşte fraza privitoare la cum bate vîntul şi cum evoluează presiunea. Noi, teleromânii - strat important din doboş-tortul în care ne fixează sondajele sociologice - altceva decît un specialist meteorolog sobru, bine aşezat pe scaun şi în cadru, stăpîn pe domeniul lui, fără inflexiuni de glas, umeri, gînd şi vorbă, la fel de bun transmiţător de necrologuri sau mercuriale, n-am cunoscut, bieţii de noi, deşi n-am murit din asta, am trăit, am botezat, am cununat, mulţumiţi cît de cît că mai putem prinde ziua de mîine cu timpul ei probabil.

Acum, vin fetele şi băieţii aceştia, cu sau fără beţişor în mînă - fără beţişor, totuşi, nu-i televizor! - şi, mai mult stîngaci decît spontani, încă rigizi dar capabili de progres, indiscutabil simpatici, lărgesc uşurel frazele pînă la a ne sfătui de umbrelă, pulover şi încălţări, încearcă să glumească, să decrispeze, să dea chip uman (aici parcă ar merge vorba asta...) cicloanelor şi anticicloanelor, fronturilor şi presiunilor dintre Curtici şi Vama Veche. Ca de obicei, ridicarea în picioare îmbogăţeşte vocabularul, mişcarea mîinilor dă idei şi altă mişcare norilor, pentru a nu ne urca pînă la un alt Weltanschaung, de-i mai zice şi poezie, poate şi omenie; pe scurt, ei fac din „timpul probabil" un moment privilegiat al emisiunii, mergînd pînă la a ne anunţa că Miruna (crainica, indiscutabil, cea mai hărăzită a Antenei 1) a fost în stare să vină pe ploaie pentru a transmite buletinul. Ştia ce face.

Fireşte, toate acestea constituie un pas insignifiant pentru teleomenet, enorm însă pentru teleromâni. Nu ştiu dacă aceşti copii - aşa sună cel mai convingător o revoluţie, la noi, să fie a copiilor, a inocenţilor... - îşi dau seama ce fac şi la ce se înhamă. În mai toate ţările branşate la standardele internaţionale (expresie la fel de barbară ca un tangou bacovian), meteorologul de la „tele" e un personaj naţional, un erou al zilei şi al nopţii cu o pondere (alt tangou!) emoţională decisivă în psihologia mulţimilor. Ar trebui să se înţeleagă că în actualul climat al lumii, „cînd pînă şi stîlpii de telegraf fac politică", „timpul probabil" şi mesagerii lui sînt printre ultimele necunoscute rezonabile, duse de unii, milioane, reumatici şi ulceroşi, pînă la transcendenţă; devastată de semnificaţii, lumea se simte în siguranţă cînd ajunge la înţelesul „chiciurii şi poleiului" ca materie precisă. A le da, acestora, şi un fior, şi un farmec, o frază vie, un gulfstream, a ajuns - în pustiul bogăţiei de informaţii - o probă ca aceea supremă în teatrul englez, ştiinţa de a citi o carte de telefon. „Timpul probabil" - ca moment de vîrf al spectacolului în care atît de natural sîngele cecen şi rus se varsă în fluviile bosniace cu afluenţii israelopalestinieni - devine azi singura cauză whitmaniană a telepopoarelor.

Gîndul la un ordin prin care li s-ar cere acestor copii (las'că şi la Tele 7abc „meteo"-ul se citeşte cu plăcere...), li s-ar impune să se aşeze din nou pe scaunele lor şi să ne comunice, înţepeniţi, cîte grade sînt la Întorsură, nu-mi dă pace, mă întunecă. De ce să nu mă gîndesc la a pune răul în faţă, înaintea boilor? Atîta ne-ar mai trebui, să vină iar o nomenclatură de meteorologi mohorîţi şi să ne confişte bunătate de „timp probabil", dar greu suportabil.

Radu COSAŞU

În răspăr

Cruzimea unui maraton

În fel şi chip se poate vorbi despre filmul documentar şi Studioul Sahia Film dar cel mai greu este să-i recunoaştem agonia. Linia Terminus. Din acest punct nu mai poate evolua decît complet diferit. Cu alte strategii, altă eficienţă. Fără tematica îmbîcsită care inhibă prospeţimea creatoare. Fără multiplele rabaturi de la elementarele condiţii profesionale necesare realizării unui film documentar artistic. Fără claviatura mîngîierilor colegiale de încurajare încăpăţînată a vetustului. Senin. Lucid. Şi de la capăt. De acolo de unde trebuia să continuăm acum cincizeci de ani. Şi n-a fost aşa, decît parţial. E timpul să recunoaştem, să analizăm. Foarte multe filme produse în acest studio în trecut au servit unui gen didactic, scolastic sau propagandistic. Pentru a acoperi această politică indusă, au fost lăsate să existe şi excepţiile. Sau poate ele ar fi fost aşa în orice condiţii. Spiritele necelulare, mai greu de supus cerinţelor exaltate, au creat o operă autentică. Aureola reală a cîtorva nume ca Paul Barbă Neagră, Sergiu Huzum, Mirel Ilieşiu, Slavomir Popovici şi Copel Moscu, Ovidiu Bose Paştina, Laurenţiu Damian... au definit un gen. În spatele lor, celuloidul lemnos îşi primea darul la diverse festivaluri locale, prin tîrguşoare de provincie, prin nenumărate manifestări născute din arborescenţa atît de divers intitulată a „Cîntării României". Rebelii au fost invitaţi pe o scenă. Silitorii pe alta. Uneori se şi întîlneau. Nu mai conta. Zeci de mii de metri de peliculă filmată. Mărturii, documente, memoria timpului, material didactic. Istorie. Şi stîngăcii proletcultiste alături de care arta respira cu adevărurile sale şi cu teama de a nu fi cenzurată. Cîtă energie s-a consumat pe altarul credinţei în filmul documentar pentru ca tot ce era trainic să rămînă, nu ştie nimeni, decît cei care au lucrat acolo. Şi mereu socialul a fost privit ca o reflexie insolentă la adresa „perfecţiunii" sistemului totalitar de atunci. Numai comparînd filmele născute din laboratorul firescului artistic şi cele conduse cu funia de gît ajungem să facem bilanţul adevărat. Aşezîndu-ne în scaunele rupte din sala Arhivei Naţionale de Film, singuri sau alături de alţii mai tineri ca noi refacem judecăţile de valoare. Totul pare util, într-adevăr. Dar şi inutil. Nu putem avea decît clemenţă pentru o epocă în care n-a fost iertat nimeni şi nimic, nici măcar pelicula. Dar odată cu înţelegerea cred că se va naşte şi dorinţa de-a încheia pentru totdeauna complicitatea cu mecanismul terorii tematicii „impuse".

Studioul Sahia Film este acum aproape pustiu. Şi-a pierdut vigoarea. Dar totul se poate regenera. Nu avem viteza de reacţie în funcţie de evoluţia vieţii. Ceva e trist în felul cum s-a înţeles de patru ani încoace starea documentarului românesc, în acest studio profesionist. **Unicul din ţară!** Nici o schimbare, nici o îmbunătăţire. Micile investiţii făcute pentru a cumpăra aparatură video s-au consumat şi ele. Erodate de comenzi speciale sau filme-reportaj, eveniment cultural, ţinute în cutie. Totul, de altfel, e prizonier în acest studio. Bine păzit. Profitîndu-se de neatenţia presei faţă de această instituţie, în cinci ani s-a acumulat o serie inimaginabilă de aberaţii. Nu e Kafka, nu e Caragiale. E un comando şters şi revolut pe spinarea unor vechi salariaţi nevoiţi să-şi apere existenţa. Un loc condus autarhic. De aici, cei mai mulţi au plecat, alţii n-au unde să-şi continue specializarea. Situaţia în interiorul Sahiei e ireconciliabilă. E nevrozantă.

Indiferent cît este de greu să ne detaşăm de ceea ce se „făcea odată", redistribuirea subiectelor clişeu nu mai are eficienţă. Truismele şi formulele sclerozate şi-au pierdut piaţa de desfacere. Cîteva dintre subiectele „tonice" prezentate ca „realizări" în deschiderea „Maratonului de film Documentar" nu sînt decît reluări pe un gen care aprţine speciei nocive. Euforia falsului nu mai convinge pe nimeni. Nici aici, nici în străinătate. Şi e cu atît mai grav cu cît aceste subiecte silabisite dintr-un abecedar învăţat acum cincizeci de ani se înfăptuiesc pe un suport cinematografic scump şi sacru pentru unii dintre noi - pelicula. De ce studioul deviază semantica unui drept obţinut - cel al libertăţii de creaţie? De ce e nevoie să ne sufocăm urlînd în văzduh aceste probleme simple, elementare, care trebuia de fapt să se rezolve de la sine?

Există o generaţie tînără pe care avem datoria să o apărăm. Tot noi. Cei care încă sîntem tineri. Să o apărăm de oamenii frînă, de temele frînă, de cei complezenţi esteticii vechi. E greu de scris contemplativ sau blajin în apărarea documentarului. Acest gen nu poate fi decît un atelier de creaţie. E falsă şi ineficientă nevoia studioului Sahia de-a produce materiale laudative. Confuzia e lamentabilă. Nu filmul e cel care pune în pagină aplauzele, ci festivalurile şi ochii profesioniştilor care pot recunoaşte, în ce văd, un talent. Şi, deci, aplauzele numai ei le provoacă. Tînăra generaţie, din fericire, n-are cum să mai fie indusă în eroare. Rolul esenţial pentru cultura română, pentru cineaştii tineri, dispersaţi imediat după ce şi-au încheiat studiile, îl are şi acest studio, refăcut altfel decît pînă acum. Cumva trebuie creat un climat normal. Faptul că nici nu există o altă instituţie specializată pe film duce la riscul ca peste cîţiva ani să nu mai avem decît regizori absorbiţi de sistemul video-TV.

Anita GÂRBEA

Faxul divers

● Teatrul Charoenkrung din Bangkok a inclus recent în repertoriul său piesa „Rinocerii" de Eugen Ionescu, adaptată de autoarea dramatică Rassamee Phaoluangthong sub titlul „Raed", într-o satiră la adresa societăţii thailandeze.

● Vineri, 17 februarie, la Galeria de Artă a Centrului Cultural Român din New York a avut loc vernisajul expoziţiei de design vestimentar intitulată „Dressing the Story", cuprinzînd costumele create de Doina Levinţa pentru piesa „Richard III" de Shakespeare, pusă în scenă la Teatrul Odeon în 1993. Costumele sunt prezentate publicului newyorkez după ce fuseseră expuse la Washington, în luna ianuarie, la Folger Shakespeare Library.

● În cadrul Festivalului Internaţional de Creaţie Muzicală Contemporană „Présences '95", desfăşurat la Maison de Radio France din Paris în perioada 8 ianuarie - 19 februarie, compoziţiile „Mnemosyme 1" de Iancu Dumitrescu şi „Les éclats de l'abîme" de Călin Ioachimescu, au fost achiziţionate de Radio France.

● La sediul Misiunii Permanente a României la UNESCO a avut loc, vineri, 17 februarie, decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Academiei Române distinsului om de litere Emil Turdeanu, profesor la Universitatea Sorbona, ca recunoaştere a valorii întregii sale opere.

● În cadrul suplimentului cultural, prestigiosul cotidian „Fohla de Sao Paolo" publică patru pagini dedicate lui Emil Cioran, cuprinzînd traducerea în limba portugheză, realizată de criticul literar Ledo Tenoria da Motta, a interviului acordat de Emil Cioran lui Michael Jakob, publicat de Editura Wilhelm Fink şi reluat de revista „Magazine littéraire", precum şi două articole scrise de Lado Tenoria da Motta şi Cassio Itarling Carlos.

„Ce contează sîngele cît timp ai zîmbetul pe buze?" (Isabelle Adjani ca *Regina Margot*)

Margot şi fraţii săi

...A priori, **Regina Margot** trebuia să fie un eşec răsunător: aşa decretaseră gurile rele în prognozele lor cinematografice. Într-adevăr, nimic mai previzibil, aflînd că Patrice Chéreau, om de teatru - chit că dintre cei mai mari -, intelectual subţire - sintagmă, în acest context, peiorativă - atacă un roman istoric „popular", adică acel gingaş domeniu în care trebuie să fii un Sergiu Nicolaescu ca să reuşeşti... Rezultatul nu putea fi decît teribil. Marionete recitîndu-şi rolurile. Lungimi. Digresiuni. Plictiseli garantate. O catastrofă în costume. Şi-apoi, există precedente glorioase... Şi-apoi, cînd ai un buget ca acesta, nu poţi decît s-o scrînteşti... Etc. etc. etc.

Or, **Regina Margot** este un film extraordinar de viu, de carnal, de **fizic**. Încă de la prima scenă (cea a căsătoriei impuse dintre „Margot" de Valois şi „ţăranul din Pirinei", viitorul Henri IV), superbă prin precizia aparent glacială a cadrajului, în care ceea ce părea un tablou de un rafinament uşor academic se însufleţeşte brusc şi brutal odată cu momentul antologic al „consimţămîntului" lui Margot... Aşa începe istoria: cu un ghiont în spate. Cu un geamăt înăbuşit. Cu o caraghioasă cruzime. De la acest prim gest încolo, personajele filmului nu vor fi, **nici o clipă**, simple marionete; dimpotrivă, există ceva ca o **economie a suflului** în această risipă vitală - o economie care face ca fiecare în parte, şi toţi în acelaşi timp, să palpite, să sufere, să scrîşnească în faţa destinului. O karma dezvăluită pînă-n şanţurile creierului şi pînă-n cadavrele din şanţuri.

Este ceea ce-l interesează pe Chéreau: punctul stabil de deasupra vînzolelii trupurilor, a confuziei istoriei personale şi a Istoriei este dat de Moarte - sau de conştiinţa Destinului. Filmul orchestrează somptuos acest adevăr, ducîndu-l în străfundurile fiecăruia pentru a-l purta, de acolo(dar **numai după aceea**!), în străveziul conceptului. Dacă în faţa morţii toţi sîntem egali, strategiile pentru a o întîrzia sînt diferite. Cele două femei care suferă povara istoriei sînt Catherine - mama şi Margot - fiica. Una (cea care „n-a iubit decît trupul unui singur bărbat") încearcă să „facă Istoria" (mare) un loc sigur pentru copiii ei. Cealaltă (nimfomană, risipitoare) încearcă să-şi trăiască propria istorie (sau propriile istorii) pentru a uita, în vîrtejul plăcerii, că nimic în Istorie nu e sigur. Iar felul în care aceste două femei, care iau în fustele lor şi trupurile iubite, şi cele zdrobite, trec prin poveste, este de neuitat!... Pe de o parte, o Margot cu chip impasibil, mască japoneză topindu-se-n lacrimi în toiul măcelului, fluture buimac încercînd să scape scăpîndu-i, totodată, pe cei dragi (La Môle, Henri soţul său) din infern (tulburătoarea Isabelle Adjani); pe de alta, o Catherine cu chipul deja-ncremenit în rictusul suferinţei, figură tragică tocmai pentru că nu va înţelege niciodată ceea ce Margot, cu capul iubitului său în poală, va fi înţeles de mult (Virna Lisi, perfectă). Distanţa dintre ele este cea dintre resemnarea în faţa sorţii şi împotrivirea în faţa ei: în mod paradoxal, Catherine este figura cea mai modernă - cea care, încercînd din răsputeri să se opună destinului, ne provoacă meditaţia, aşa cum Margot, neîmpotrivindu-se lui, lăsîndu-se tîrîtă în mijlocul torentului, ne emoţionează...

Ar fi fost de ajuns pentru a ieşi un film inteligent. **Regina Margot** este însă mai mult decît „doar" un film inteligent: este un film intens. Un film politic, în sensul în care **Rocco şi fraţii săi** era un astfel de film - amîndouă investigînd Clanul, în toată splendoarea şi abjecţia sa. Dacă **Regina Margot** pare, la prima vedere, mult mai violent, trebuie spus că nimic în această violenţă nu este gratuit: este violenţa, o! cît de cunoscută, a Istoriei. Chéreau a avut, să-i zicem „inspiraţia"? e prea reductiv, în cazul său, de a iscodi dincolo, mult dincolo de Dumas-tatăl; căci - firește! - istoria Franţei nu e un roman de Dumas!... S-a întors cu această poveste cumplită a unor oameni numiţi Margot, Henri, Charles (interpretaţi incandescent de Daniel Auteuil şi Jean-Hugues Anglade), La Môle, Coconnas... S-a întors cu cel puţin o scenă extraordinară (cea a vînătorii de mistreţi, de pildă) şi cu frumuseţea înfricoşătoare a finalului... S-a întors cu acel ritm, incredibil, pentru o „reconstituire istorică", şi cu tam-tam-urile canibalice ce vestesc masacrul din noaptea Sfîntului Bartolomeu. Şi, mai ales, s-a întors cu un film de o **profundă actualitate** - actualitatea în care, mai presus de intoleranţele de zi cu zi, există guri care pot spune, fără tristeţea înfrîntei Margot din finalul filmului: „Ce contează sîngele, cît timp îţi păstrezi zîmbetul pe buze?"...

Prostul satului planetar

Acum două săptămîni, întrebîndu-l pe Otar Ioseliani dacă acei krishna care apar în minunatul său film **La Chasse aux papillons** sînt „krishna adevăraţi", cineastul georgian şi-a însoţit răspunsul (afirmativ) de-o scurtă anecdotă: „Unul din ei mi-a spus că vrea să meargă în Japonia. Cu ce? - l-am întrebat eu, ştiind cît este de alergică secta la orice vehicul „motorizat". S-a lăsat tăcerea; întrebarea asta nu şi-o pusese... Sînt nişte imbecili absoluţi".

Mi-am adus aminte de anecdota lui Ioseliani văzînd **Forrest Gump**. Personajul omonim traversează istoria Americii „propulsat" de un fel de duh nevăzut - de un **geniu** (în sensul oriental) al proştilor. Căci, dacă orice prost are un pic de noroc, **Forrest Gump** este campion absolut la această categorie; norocul se ţine de el ca mingea de paleta de ping-pong: cu cît o loveşte mai cu foc, cu-atît se-ntoarce mai repede! În fervoarea lor demonstrativă, scenariştii filmului au mers mai departe decît ar fi îndrăznit un Voltaire sau un Woody Allen: în ritmul acesta, „Candide" Gump ar putea ajunge preşedintele SUA, iar Forrest „Zelig" secretar de stat (bineînţeles, ambele roluri ar fi jucate de acelaşi!).

Însă filmul lui Robert Zemeckis nu-şi bate prea mult capul cu asemenea ipoteze. Dacă există ceva foarte bun în această poveste (dincolo de interpretarea lui Tom Hanks, pentru care un singur Oscar nu e destul!), acel lucru nu sînt nemaipomenitele, nemaivăzutele (şi, la drept vorbind, destul de inutilele) „trucaje" pe computer, ci „sîc"-urile făcute stîngismului isteric (vezi scena întîlnirii lui Forrest cu Jennie la mitingul din faţa Casei Albe). Ca şi **Cădere liberă**, acest film „îndrăzneşte" să zgîlţîie minorităţile gălăgioase şi să apară, prin contrast, „subversiv". **Forrest Gump**, „singurul prost devenit celebritate mondială datorită masajului mediatic" (ar putea suna a reclamă), „fără să fi auzit nici de McLuhan, nici de Warhol, el **este**, pur şi simplu": şi poate că „pilda" cea mai semnificativă rămîne, pînă la urmă, alergarea sa (la început solitară), fără scop şi fără sens, de la un capăt la altul al Americii - modă frizînd fanatismul sectant, jogging „mistic" mediatizat fără ca el să ştie - pe care, la fel de absurd, o-ntrerupe! Este singurul moment din film în care autorii lui par să ştie ceva mai mult decît arată... **(a.l.ş)**

Un „sîc" minorităţilor gălăgioase: *Forrest Gump*.

Cronica literară de tranziţie

O comedie metafizică

1. Nişte Brebani

Am citit toate cărţile lui Nicolae Breban, de la **Francisca** la **Confesiuni violente**. Despre unele (**În absenţa stăpînilor**, **Îngerul de gips**, **Bunavestire**) am şi scris. La **Îngerul**... - cu mare entuziasm. Cred şi acum că este cea mai bună - şi mai durabilă - carte a scriitorului. **Bunavestire** e promontoriul celuilalt Breban. El a fost de la început dublu, **literal şi în toate sensurile**. După Petru Dumitriu, sau alături de el, Breban e prozatorul cu cea mai patentă constituţie dual㠁 din literele româneşti de după război. Pînă şi traiectoria sa socială s-a mulat acestei feldeinţe. A fost şi este un artist, pasionat (hantat!) de artă pînă-n vîrful unghiilor - dar a nutrit şi patima „puterii". Ascensiunea sa fulgerătoare, dintr-un ilustru necunoscut pînă la membru în Comitetul Central, a pus pe gînduri pe mulţi. Un ardelean tenace (Maiorescu, Goga) cu stofă de Rastignac? Nu fu chiar aşa. Dualitatea firii sale şi-a spus cuvîntul. „Viaţa" a dovedit că Breban e mai apt să se lase obsedat de putere, decît s-o deţină. Posedat, nu posesor. E prea „Cartier Latin" pentru asta. Ca şi Petru Dumitriu, mutatis mutandis, a lepădat*, ascultîndu-şi daimon-ul lăuntric, mari avantaje: şefia **României literare**, înalta funcţie de partid etc., ceea ce n-a fost şi nu e nici azi la îndesufletul oricui. „Arivistul" primilor ani s-a dovedit a fi un frondeur, ba chiar, moderaţie, o conştiinţă. Conformismul necesar ascensiunii şi menţinerii în „nomenclatură" a fost contrazis de irepresibila natură indomptabilă a scriitorului.

Coabitează în Breban o tînjire balzaciană şi una, să zic aşa, „swedenborgiană". **„Trebuie să semăn cu bunul Dumnezeu cînd îmi creez personajele"**, clamează el într-o pagină a **Confesiunilor** (141), iar ceva mai departe, la p. 281, îşi exhibă iar înclinaţia balzaciană prin mărturisirea că ficţiunea (sa) i se pare uneori mai consistentă decît realitatea. Dar acest „sindrom Balzac" nu e şi o componentă a textului brebanian concret, care nu tinde să fie o „comedie umană", să concureze Starea Civilă, ci mai curînd o **metafizică** a acestora. De altfel, modelele sale depistate şi declarate sunt Th. Mann şi Dostoievski. (Porecla „Brebingway" a fost o aiureală, el nu e behaviourist, n-are răbdare să-şi privească doar personajele, ci le scotoceşte pînă în... pînzele albe ale fiinţei lor). Latura de „Swedenborg" e vizibilă tot în confesiunea de la p. 281: realitatea ca atare i se pare **„lîncedă"**, **„greoaie"**, **„prea lungă"**, el o anulează, face **„tabula rasa"** şi aşează altceva (ar trebui să scrju: **Altceva**) în loc. Acest balans între mundan şi trans-mundan a marcat din capul locului scrisul lui Breban, dar a devenit mai exploziv după **Bunavestire**.

O altă polaritate dominantă la autorul recentei trilogii** este cea desemnată pe de o parte de A) Modelatorul de Personaje, şi, pe de alta, de B) Sociologul Escherian. Breban - observa cu pătrundere şi C. Ungureanu - deşi striveşte multe convenţii ale naratologiei, **crede în personaj**, şi a creat cîteva memorabile (Minda, Ludmila, Mia, Grobei). Dar în acelaşi timp, el e un observator eseistic şi fantast al societăţii, al marilor grupuri în „transhumanţa" lor Margine-Centru-Margine. Zeci de pagini, din cărţi de ieri şi din cea de azi, sunt schiţe sociologice (pe alocuri escheriene) asupra unor categorii umane, parţial corecte, parţial deformate ca-n oglinzi parabolice sau ca în Bosch. (VA URMA)

> Ca o addenda a acestui prim episod al cronicii mele neconvenţionale (de aceea îi şi spun „de tranziţie"), îngăduie-mi cititorul **Dilemei** să-i ofer două scurte texte (au apărut în **Astra**, 12/1986) care încercau prin comprimare parodică, să facă o secţiune în mecanismul compoziţional-narativ. Cele două au un pretext comun: un sărut pe o bancă în parc.

AUGUSTIN BUZURA. În parcul acela de lîngă Fabrica de Ţevi se găsea o singură bancă, vai de capul ei, toţi huliganii rupseseră stinghii din ea, dar alta nu era, se aşezară acolo. Ea se uită la ceas, îi spuse că la două intră-n schimb şi nu vrea să aibă neplăceri cu Manaru că de mult o paşte, porcul dracului, şi el îşi aminti că ea îi povestise scena cînd acela o chemase în biroul Sindicatului şi-i făcuse fel de fel de propuneri. Ca să uite, îi prinse mîinile şi începu să i le sărute încet, de-a lungul vinişoarelor, pînă dincolo de încheietură, la brăţara ceasului „Ruhla". „Fii serios, spusese ea, poate ne mai vede cineva. Mai bine spune-mi: ai fost sau nu la Judeţeană?" „Am fost". „Şi ce-au spus? Le-ai explicat că eşti nevinovat?" „Lasă asta...", şopti el şi se aplecă deasupra ei căutîndu-i buzele. Mirosul de săpun ieftin şi prost îl enervă. „Gaaata!", o auzi, „mă zgîrii cu barba!" Îi căută nasturii bluzei, dar banca se răsturnă cu amîndoi în noroiul prin care pluteau tampoane de vată, capace de bere şi mucuri de Mărăşeşti.

NICOLAR BREBAN. Pe o bancă, auzi, pe o bancă, ha, ha, ca servitoarele şi soldaţii, aşa, fără preparative, **bref**, **sans façon**, cît ai..., dar ce credea el, el despre ea, unde voia să ajungă? ha, ha, **habeas corpus**... nu, scumpule, nu **chéri**, stai puţin, **just a minute**, drept cine... dar ce are, e nebună, ce-i cu tine, toanto, zăludo, bestialo, acaparanto, eşti **crazy**, şi să vedeţi, ha, ha, cum îi luă simandicos, ca-n provincie, mîinile, mînuşiţele, membrele, lăbuţele, braţele, ca un îndrăgostit, un amorez, un logodnic, un **freier** şi începu să le pipăie sau, cum să spun eu? care e cuvîntul cel mai...? care să-i placă cititorului? în fine...: să le mîngîie, să le careseze, să le dorloteze, şi ei îi plăcu energia care PULSA în el, SALBATECĂ, CRUNTĂ, CRÎNCENĂ, frumoasa lui energie strivitoare şi imperială, dominatoare şi pempantă, ia uite-l cum o cuprinde, ca un cleşte, cred că asta e o comparaţie, dar dă-le dracului de comapraţii, cine naiba mai citeşte comparaţii cînd el pusese stăpînire atît de năvalnic pe buzele ei, da-da-da, domnilor, buzele acelea regale, princiare, nobile, metropolitane şi **jemenficheiste**, buze de **starlett** şi de cocotă, de **demimondaine** şi de Messalină, şi el ştia asta, dar parcă îi izbucneau în braţe şi în sînge milioane de cai putere, miliarde de waţi... ha, ha, explozie cosmică, delir atomic...

George PRUTEANU

---

*) După părerea lui Breban, pe care n-o-mpărtăşesc, P.D. a plecat din cauza conflictului cu Beniuc: **„Un conflict între doi carieriști. Beniuc a fost mai tare ca Dumitriu, excluzîndu-l pe celălalt. P.D. a pierdut şi, neştiind să piardă, a fugit"** (Conf. viol., p. 71). Breban pune problema în termeni de putere, de meci.

) **Amfitrion (**Demonii mărunţi**, 400 p., 4000 lei; **Procuratorii**, 448 p., 4400 lei; **Alberta**, 624 p., 5600 lei), Ed. DU Style, col. „Biblioteca mileniului trei", Buc., 1994.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Oameni care se nasc bătrîni, oameni care mor tineri

În noiembrie 1989 am publicat o carte cu titlul Şi ieri va fi o zi (C.R. 1989) şi care începea cu propoziţia „Se aude o împuşcătură". În decembrie 1989, o doamnă refugiată în apartamentul de la subsolul blocului nostru din cauza împuşcăturilor din stradă mi-a telefonat să mă întrebe de ce am început cartea tocmai cu acea propoziţie. Pentru că descriam o scenă de braconaj - i-am răspuns.

Ieri, sîntem în februarie 1995, am întîlnit-o pe stradă şi mi-a reprodus un citat din finalul aceleiaşi cărţi din '89: „Vîrstele omului - se spunea în manuscrisul cu litere urîte, lăbărţate şi colţuroase în acelaşi timp - sînt răspîndite inegal pe durata vieţii. Concepţia după care ele se succed într-o ordine dinainte stabilită, respectiv copilărie, pubertate, adolescenţă, tinereţe, maturitate I şi II, senectute, este o concepţie învechită, zilnic infirmată de practică, dăunătoare unei reale integrări sociale a fiecărui cetăţean".

Veţi zice că sînt un scriitor care îşi recitează nombrilist propriile cărţi, inventînd personaje-cititor, care citează din mai vechi personaje-scriitor. Recunosc, este şi această ipocrizie la mijloc. Puteam foarte bine să încep articolul ăsta fără cele două paragrafe de mai sus şi să trec direct la subiect: este raportul dintre Uniunea Scriitorilor şi recent creata Asociaţie a Scriitorilor Profesionişti - ASPRO un aspect al conflictului între generaţii?

Realitatea ar autoriza imediat răspunsul negativ. În ASPRO au intrat şi scriitori mai vîrstnici decît deja coptii optzecişti. Adrian Marino şi Radu Cosaşu sînt două exemple edificatoare. Numai că, spiritul „tordu" al personajului meu din '89 ar spune că, acceptînd să fie colegi într-o asociaţie cu tineri debutanţi ca Andrei Bodiu, Marius Oprea, Daniel Bănulescu, Radu Aldulescu, Caius Dobrescu etc., cei doi old-boys n-ar dovedi decît că au dat în mintea copiilor. Iar optezeciştii, situaţi ca vîrstă între unii şi ceilalţi, n-au acceptat chiar toţi jocul de a adera la Asociaţia Scriitorilor Profesionişti din România - ASPRO. Deci, unii optzecişti s-au maturizat şi alţii au rămas infantili.

Ca să dau totuşi un răspuns propriu mă voi detaşa şi acum de spiritul unui personaj de-al meu dinainte de '89.

Într-adevăr, ideea de a fonda ASPRO ne-a venit pe fondul unei nemulţumiri faţă de modul de funcţionare al US. Titlul asociaţiei a inclus în mod provocator cuvîntul **profesionişti** pentru a atrage atenţia asupra situaţiei acestei **profesiuni** în societatea românească. Sîntem şi noi nişte cetăţeni care am dori să ne apărăm drepturile profesionale, să ni le cunoaştem, să ni le vedem garantate de legi, să avem dreptul la protecţie socială în baza acestei profesiuni. Pentru asta ne-am asociat. Ne-am luat în serios. Apoi am fost luaţi în serios de colegi ai noştri de vîrste diferite.

O primă reacţie a celor care nu ne-au luat în serios a fost aceea de a confunda profesionalismul în sensul de ansamblu de norme unanim recunoscute ale unei profesiuni cu sensul de creator de valori incontestabile. Cel mai iritat a fost chiar preşedintele interimar al US, domnul Ulici, care a ales **Evenimentul zilei** din 15 iulie 94 pentru a se declara amator. Am să neglijez nuanţa lui ironică şi autoironică şi am să-i dau dreptate. Uniunea Scriitorilor a fost concepută ca bastion **al amatorismului împotriva profesionalismului** şi, cum nu prea s-a transformat, **asta a şi rămas.**

Încă de la naşterea ei în 1949, pe cînd Societatea Scriitorilor Români încă mai exista, a avut loc o Conferinţă naţională a scriitorilor, în 16-17 martie 1949 care a creat Uniunea Scriitorilor. Un decret al statului comunist din iulie 1949 vine şi declară US organizaţie **unică** a scriitorilor din România, dizolvă SSR şi trece patrimoniul SSR dizolvat în proprietatea Uniunii nou create. Deşi departe, în convingerile ei, de spiritul comunist al acelui decret, conducerea interimară a US din 1994 a acţionat faţă de ASPRO din reflexul organizaţiei **unice**, ca în decretul din '49.

Modul de funcţionare al US, mai ales în perioadele '49-'64 şi '81-'89, poate fi definit ca o dezlănţuire a forţelor primar-agresive de tip comunist împotriva deontologiei profesionale. Este **meritul** unor grupuri extrem de restrînse din interiorul Uniunii de a fi organizat acolo o rezistenţă faţă de aceste atacuri. Îmi amintesc doar incidentul cu numirea unui poet-activist care nu era membru al Uniunii în funcţia de redactor-şef al revistei **Luceafărul** - revistă a US (e vorba de N. D. Fruntelată), sau de felul în care Eugen Barbu - plagiatorul era apărat de putere cînd colegii din US semnalau public încălcarea unei norme profesionale de bază. În 1990, firesc, Uniunea s-a identificat mai ales cu această atitudine sănătoasă din interiorul ei - aşa se explică şi celebra excludere a lui EB din US - dar, netrecînd la transformări strucurale în statut, a devenit un hibrid bazat pe masa de votanţi şi nu pe principiile declarate.

Au complicat lucrurile nişte iniţiative de după '90 de creare a unor structuri paralele - dintre care mi le amintesc pe cele ale lui Eduard Gugui şi Cornel Brahaş - structuri care poate. că şi vizau patrimoniul US, dar care, în orice caz, au născut în interiorul Uniunii fiorul posibilităţii de a pierde patrimoniul. Ambele părţi, şi cea care ar fi vizat preluarea patrimoniului US şi cea care se temea că-l va pierde, dădeau dovadă de necunoaştere a legislaţiei specifice a asociaţiilor nonprofit. Mărturisesc că nici eu nu eram atunci mai evoluat, am aflat abia mai tîrziu că de patrimoniul unei asociaţii non-profit nu poate dispune decît Adunarea Generală a acelei asociaţii. Nici măcar statul care l-a donat nu şi-l poate revendica decît în condiţiile legii.

Această incultură civică, inexplicabil perpetuată la conducerea din '94 a US (care, după ştiinţa mea, era compusă din persoane presupuse a fi în avangarda ideii de civism în România de azi) a dus, paradoxal, la o accentuare a închistării US, la o exacerbare a reflexelor de organizaţie unică cu care o procopsiseră decretele din '49 şi '54.

Evoluţia din ultimul an a US este contemporană cu un abstenteism accentuat al scriitorului de la ocaziile de a se manifesta prin vot în problemele US, dovadă că US nu se poate implica, prin chiar structura ei, în realitatea de azi a profesiei de scriitor. S-a ajuns astfel la o concentrarea a deciziei ce pare a fi motivată de interese ale unui grup mic şi de un dezinteres al întregului grup profesional faţă de US. Nu cred că trebuie confundat acest dezinteres faţă de US, cu dezinteresul scriitorului faţă de profesia lui. E vorba doar de o ofertă de soluţii din partea US care poate fi considerată revolută.

Spiritul acelui grup de 123 de scriitori din ASPRO (dintre care aproape 100 sînt şi membri US), orientat mai ales spre armonizarea cu Cartea Europeană a Profesiunii de Scriitor, a contrariat, dar nici azi nu ştim dacă a contrariat întregul corp profesional sau doar un grup restrîns care voia să-şi apere interese proprii. Cert e că la 3 februarie curent, în condiţii statutare mai mult decît discutabile, circa 15 la sută dintre membrii cu drept de vot ai US au găsit că cea mai bună metodă de convieţuire cu acest grup care s-a identificat printr-o mentalitate nouă ar fi excluderea. De fapt, prin ameninţarea cu excluderea se viza dizolvarea ASPRO. Pînă azi, 2 martie, n-am primit la ASPRO nici o demisie a vreunui membru cu dublă apartenenţă (US - ASPRO). Poate vor veni de mîine încolo. Cert e că cei care ne-au **impus** să optăm între US şi ASPRO au presupus despre noi, cei care ne-am asumat faţă de colegii din ASPRO membri US o seamă de obligaţii morale, au presupus deci că sîntem gata să ne încălcăm cuvîntul dat faţă de ei de dragul de a rămîne în US. Bănuiesc că această jignire a fost involuntară. Presupunerea s-a bazat pe un portret moral al celor care făceau presupunerea, şi nu al celor din ASPRO.

Se observă cred că nu e vorba de o confruntare între generaţii, ci de una între mentalităţi. Aş ezita totuşi să numesc mentalitate tînără şi mentalitate bătrînă cele două aflate în dispută. E drept că una doreşte schimbarea şi cealaltă se teme de schimbare. Dar, pînă nu se elucidează toate elementele de substrat (ca interesul individual al unor persoane ce se doresc reconfirmate în funcţii cu orice preţ), nu pot fi avansate ipoteze binare. Eu am mai văzut oameni care se nasc bătrîni, dar şi bătrîni care continuă să fie tineri în spirit pînă în pragul morţii.

Mircea NEDELCIU

La început a fost sfîrşitul

Ar trebui un lustru încăpător precum cinci ani de guvernare, de jale şi de fum.
Ca să schimbăm, acum, a cîta oară?, tactica-n ţuică şi ideologia-n pară.

Dar, cum nici jale nu-i şi nici regret, am s-o iau la vale-ncet, cu o poveste din tinereţea mea. Am avut un coleg de facultate, ceva mai măricel, căruia, la terminarea studiilor, i s-a făcut propunerea de a lucra la **Săptămîna.** Îl ştiam cu toţii adîncit în studiul esteticii, al gramaticii generative şi, cu jumătate de gură, l-am întrebat: „Ce mama dracului ai să faci tu în cuibul ăla de vipere?"

Senin, omul a răspuns: „Dragă, pînă trece stagiatura – eu îmi văd de studiu şi nu mă bag în rahatul lor."

Zis şi făcut. Care nu mi-a fost uimirea să constat că, la numai o jumătate de an, estetul se dedulcise la nişte articole jalnice, grobiane, primitive, după chipul şi asemănarea patronilor. Era mai mare jalea, să-l vezi, te umfla plînsul căci doar insultele-au rămas şi vorbele dintr-însul.

Cînd, după vreo cîţiva ani, s-a mutat la **Suplimentul literar-artistic al Scînteii Tineretului** (SLAST), odată cu noile deprinderi, prietenii şi relaţii, estetul a schimbat şi opinii şi axiologie.

După revoluţie, l-am regăsit într-un partid intens majoritar care ne punea pe noi, opozanţii, la perete. Ce verb! Ce sofisme! Cîtă patimă la mînuitorul de discursuri fără cratimă. Dar nu trecură mulţi nouri lungi pe şesuri, că, decăzut la rîndul lui în opoziţie, condeierul accese la o nouă poziţie de gînditor îndurerat.

N-am vrut să spun nimic altceva decît că, sub presiunea mediului cuvîntător, omului îi dă-n gînd ideea şi, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, ideea lui întunecă realitatea, creează o realitate nouă. Fandaxia-i gata.

Ce s-o mai lungim... Un nebun a aruncat o piatră-n baltă şi zece înţelepţi nu pot s-o scoată. Uite, cam aşa se întîmplă şi cu aşa-zisul conflict dintre ASPRO şi Uniunea Scriitorilor. Nu există nici un motiv să credem într-un astfel de conflict. Conform legilor unei societăţi democratice, fiecare are dreptul la libera asociere. Poate că „bătrîna" Uniune nu dă satisfacţie orişicui. Atunci, acela e liber să plece unde va vedea cu ochii. Sigur, mai întîi critică şi combate, dar, negăsind înţelegere, tot se duce. Nu-i imposibil să găsească şi alţi nemulţumiţi (profesionişti, oameni de valoare, ca şi el) şi să fondeze o nouă asociaţie care să beneficieze de toate drepturile. El are o problemă personală cu o concepţie managerială, cu un staff şi nu cu ceilalţi colegi de breaslă.

Dar este absurd să pretinză că a fost dat afară. Şi este, dacă nu mă înşel, niţeluş **unfair** să atragă într-o aventură, pentru număr, pentru cantitate, alţi confraţi cărora le ascunde adevăratul scop al întreprinderii sale, acela de buşire a vechii instituţii.

Majoritatea membrilor ASPRO a crezut, la semnarea adeziunii, că intră într-un club privat, într-o comunitate de ideologie literară, într-un grup personalizat prin diferenţele mari care există între ei şi ceilalţi. Numai că, în momentul în care ASPRO şi-a construit o identitate juridică şi economică, i-a pus într-o situaţie cel puţin neplăcută. Aceia trebuie să aleagă acolo unde nu era nimic de ales. Însuşi spiritul legilor obligă la aşa ceva. Pentru că nu poţi fi în două partide concurente şi nu poţi să fii cîştigător atunci cînd, de cealaltă parte a baricadei, ai fost învins. Ca organizaţie profesională, ASPRO îşi va construi propriile programe, se va organiza şi va acţiona după propriile legi. Monopolul creaţiei literare a fost spart şi nici nu ştiu dacă-i bine sau rău. Mai mult ca sigur, alte asociaţii de acest tip îi vor urma. Însă este exclus ca un singur om să facă parte din toate, odată.

În încercarea disperată de a muşamaliza acest neplăcut aspect, conducerea ASPRO a mutat centrul de atenţie pe insuficienţele de organizare şi coordonare ale Uniunii Scriitorilor. Mai mult, aspriştii cu dublă cetăţenie literară sînt înştiinţaţi că au fost excluşi de monstrul anchilozat. E cel puţin ciudat să te declari jignit de o instituţie pe care o dispreţuieşti, o denunţi în presă, căreia îi prevesteşti moartea. Ceea ce era posibil în cadrul unei fundaţii sau al uni club nu mai funcţionează în noile condiţii.

Deci – dacă există o altă formă democratică de organizare – foarte bine. Numai că eu, unul, nu sînt sigur dacă noua înfăţişare a ASPRO a fost hotărîtă *democratic* sau dacă este rezultatul unui grup de iniţiativă restrîns. Şi iată de ce.

În urmă cu cîteva luni, şeful ASPRO a declarat că recomandă tuturor membrilor vărsarea timbrului literar către Uniune (pe vremea lunilor de miere). În paralel, numeroase (dacă nu toate) edituri importante au fost invitate să efectueze plata către ASPRO. Nemira chiar s-a conformat.

În presă au apărut declaraţii ale liderilor ASPRO denunţînd afacerile oneroase învîrtite la US. Deşi reporteri mai isteţi reuşiseră să afle cam cum stau lucrurile, personalităţile în chestiune nu s-au obosit măcar să se informeze corect.

În sfîrşit, cea mai jalnică acţiune a fost aceea prin care au fost puşi pe jar scriitorii. Această eventuală excludere, care era prevăzută de multă vreme în cadrul ASPRO, a devenit o armă de temut. Ea presupune că temperamentul coleric şi orgoliul artistic vor acţiona în favoarea ASPRO.

Basmele despre profesionalism trebuie lăsate pe seama generaţiei următoare. Oricît mi-am stors creierii, n-am putut înţelege de ce a fost creată o nouă Uniune a Scriitorilor. Şi mai ales de ce mărul discordiei a fost pus în aşa fel încît să nu lase nici o şăgeată de scăpare.

Ca simplu cetăţean, nu pot decît să doresc ASPRO noi şi importante succese. Concurenţa şi eventual colaborarea pentru un **bine general** îi pot face pe oameni din nou prieteni. Mă tem, însă, că divizarea forţelor într-un corp atît de sărac şi umilit cum este cel scriitoricesc va face inutile multe eforturi viitoare. N-ar fi imposibil ca, peste un an să vedem născîndu-se Asociaţia Scriitorilor cu Adevărat Profesionişti (ASAP) şi să te ţii scandal. Atunci să vezi trădare, jeguri şi nulităţi.

Florin IARU

Generaţionişti

Nu cred, în planul literaturii, în ideea de generaţie pentru că nu vîrsta poate fi un criteriu cu valoare de liant. În spaţiul unei generaţii se pot constitui variate orientări determinate de afinităţi literare, credo-uri estetice, care intră, fatal, în înfruntare de idei. Şi se pot cita numeroase cazuri de dispute literare neîmpăcate între colegi din aceeaşi generaţie (vezi, de pildă, ca să mă opresc la un singur caz, la ostilitatea ştiută între Marin Preda – Eugen Barbu). Dar ca istoric literar, nu pot nega că, uneori, în momentele de afirmare şi impunere se poate vorbi de o luptă între generaţii. Apoi, după momentul de început (cînd scriitorii unei generaţii militează pentru a se afirma şi impune în viaţa literară) unitatea se subţiază, pînă a se pierde cu totul. Dar zgomot publicistic mare s-a creat în lupta dintre generaţii atunci cînd una nouă, care stăruia să iasă în lume, îşi anunţa, demolator, prezenţa.

Să evoc cîteva cazuri care confirmă regula. Primul exemplu îl oferă chiar Junimea care, cum se ştie, a contestat valoarea întregii aproape poezii dinaintea ei, cu precădere a generaţiei paşoptiste. Se ştie că în 1865, la un an de la constituirea societăţii, Junimea se decide să publice, în tipografia ei, o antologie a poeziei române pînă la 1865. Fiecare dintre junimiştii proeminenţi au primit însărcinarea de a selecta din opera unui poet sau mai mulţi cîteva poezii pentru sumarul antologiei. Propunerile trebuiau discutate în şedinţele săptămînale ale societăţii pentru a primi girul ei. La sorocul stabilit, a început lectura. Maiorescu din Bolintineanu, Negruzzi din Donici, Scheletti din Alecsandri, Pogor din Văcărescu. Pogor a respins, rîzînd, poezia lui Bolintineanu, spre indignarea altor junimişti. S-a apelat la magistratura lui Maiorescu. Şi, stupoare, acesta în loc să-l pună la punct pe Pogor, îi dă integral dreptate. Opera lui Donici şi Alecsandri n-a avut o soartă mai bună, reţinîndu-se, pînă la urmă, trei fabule de Donici, cinci poezii de Alecsandri şi chiar cîteva din Bolintineanu. Lecturile au continuat în următoarele două şedinţe, pe marginea operei lui Gr. Alexandrescu, Nicoleanu, Alecsandri, C.A. Rosetti, G. Creţeanu, A. Mureşanu, Tăutu, Heliade, Grandea şi Aricescu (în procesul verbal al şedinţei se consemnează că opera ultimilor trei „se espune rîsului tuturor"). De unde se credea că sumarul antologiei va fi atît de corpolent încît nu va încăpea într-un volum, se constată că materia reţinută e atît de subţiratecă încît proiectata antologie nici nu poate fi realizată. Dar în cursul dezbaterilor, a apărut, în mod necesar, întrebarea „ce este poezia". Maiorescu dădea lămuriri, angajîndu-se să pregătească un studiu teoretic, pe care să-l citească Junimii. Aceasta e originea vestitului studiu maiorescian **O privire critică asupra poeziei române de la 1867**, astfel datat pentru că a apărut în primul număr al **Convorbirilor literare**, inaugurată în martie 1867. Aici, după ce postulează, analitic, ce este poezia, citînd exemple concludente, referindu-se la materia examinată o numea „această infirmerie a literaturii române". Şi după ce relevă cît intrusiunea politicuiuiu în poezie i-a produs cele mai acute dezastre, conchide: „Căci mica noastră literatură poetică este în pericol de a confunda acea deosebire elementară. Majoritatea poeţilor nu merită numele ce şi-l uzurpă; din producţiunile lor se vede numai o fantezie seacă de imagini originale şi o inimă goală de simţiri adevărate, şi mai bine le-ar fi fost lor şi nouă dacă niciodată nu ar fi luat pana în mînă şi nu ar fi lăţit în public producţiunile lor nedemne de limbajul muzelor. Căci dacă lipsa de orice literatură este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatură falsă şi urîtă este cel dintîi pas spre degradarea culturii începînde". Studiul lui Maiorescu a stîrnit reacţii violente din partea vechii generaţii, dar şi a celei mai noi (de pildă, B.P. Hasdeu). S-a spus că e un diagnostic negator, ba chiar desfiinţător cu program pentru opera generaţiei dinainte. Pînă la urmă, Alecsandri va frecventa Junimea, producţiile lui (de pildă, pastelurile) au fost publicate în Convorbiri literare. Dar Junimea rămăsese cunoscută în epocă, şi mai tîrziu, ca un organism potrivnic operei generaţiei paşoptiste sau unioniste, propunînd alte noi valori.

O recrudescenţă de o rară violenţă cunoaşte lupta între generaţii în deceniile dintre războaie. O primă luare de atitudine de acest fel se produce în toamna lui 1928. E **Manifestul „Crinului alb"** apărut în **Gîndirea** (nr. 8-9) purtînd semnătura a trei tineri aflaţi la studii în Germaia: Sorin Pavel, I. Nestor, Petre Marcu Balş (viitorul Petre Pandrea). Nu era vorba, aici, numai de unele reproşuri adresate generaţiei anterioare, ci, de fapt, de o năprasnică dărîmare de statui. Vechea generaţie (cam de la Junimea încoace) era considerată stearpă şi lipsită de valori: „Ne-a îngrozit lipsa de gînduri a înaintaşilor noştri. Ne tutelează şi ne boscorodeşte o generaţie în care nimeni n-a gîndit cu adevărat. În capul lor domneşte golul, un gol etern şi iritant, mascat de o vritrină de împrumut şi împăienjenit de colbul vechimii, al neaerisirii din casele părăsite. Uitînd că ideea şi pisica nu se împrumută, au cerşit în vecini şi-au adus acasă fîntîni de căpătat şi piese şterpelite dintr-un motor străin. Generaţia părinţilor noştri a trăit din împrumuturi necernute şi din gînduri neisprăvite". Scandalos li se părea celor trei semnatari ai **Manifestului** că vechea generaţie a adoptat „seducătoarea cosmogonie monisto-darwiniană a ştiinţelor naturale", „iluminismul francez" şi „concepţia materialistă a istoriei şi a Raţiunii absolute". Vechea generaţie a îndreptat preocuparea spre civilizaţie, indicînd drept ideal „să ne concurăm în tehnică, şosele, closete, civilizaţie şi luptă împotriva analfabetismului cu toate tărişoarele balcanice şi, dacă se poate, cu Belgia şi Danemarca". Noua generaţie îşi propune să se îndrepte spre spiritual, spre mister; neliniştea infinitului şi nu spre drepturile omului, umanitarism, aşa cum le-a propus revoluţia din 1789 şi evoluţionismul. Vizat era, mai ales, poporanismul şi, în general, revista **Viaţa Românească**. („Pe aceşti sătui ai spiritului îi urîm"). Propuneau „concretul frenetic" şi completitudinismul: „Distingînd pentru totdeauna graţiile unei cuşti meschine elaborată de filosofia iluminismului francez importat în România, noi am gustat pentru prima oară fericirea completitudinei omeneşti şi o libertate infinită, limitată doar de zei". De aceea „vrem să trăim fără lacăt la gură şi la inimă... cu toată fiinţa noastră puternică, cu toată aspiraţiunea spre divin şi uman din noi". Acest **Manifest** hirsut a stîrnit mai întîi reacţia chiar a colegilor de generaţie. Să citez opinia lui Petru Comarnescu exprimată în **Tiparniţa literară** din ianuarie 1928. Aprecia că manifestul „este o înşiruire de înjurături şi acuzaţii de valori diferite, aduse generaţiei precedente. Nu este însă un manifest pentru că autorii nu ştiu cui se adresează... şi nici ce vor". Constată, apoi, că „prăpastia între generaţii nu duce întotdeauna la propăşire, ci cîteodată la ameţeli crunte şi naivităţi fatale". Şi aceasta pentru că „destinul unui neam se face laolaltă, prin construirea unei mentalităţi noi, prin convingerea mulţimii şi, mai ales, prin soluţiuni şi fapte concrete". A răspuns şi Mihai Ralea, în numele **Vieţii Româneşti**, în decembrie 1928. Articolul lui s-a intitulat **Rasputinism**: „La sfîrşitul lecturii acestui prea imaculat «crin alb» o imagine bruscă mi s-a întipărit în minte: un sarmat hirsut, acoperit cu piei de capră, păros peste măsură, cu o ghioagă enormă în mînă, intră într-un muzeu de artă decorativă. Într-un acces de «sublimă» violenţă sfarmă într-o clipă rînd pe rînd vitrinele fragile în care răbdarea şi voinţa de artă a omenirii a îngrămădit vase de Sèvres, porţelanuri de Italia, vase de Cipru şi de Persia. Rareori mi-a fost dat să văd un accent mai preistoric, un glas mai cavernos pătrunzînd îndărătnic peste statui milenare ale culturii, o revanşă absurdă a pitecantropului, refulat de dogme religioase şi de discipline sociale, ca în profesia de credinţă a cavalerilor «puri» şi neprihăniţi ai «Crinului alb».

Foarte repede, a apărut noua generaţie care avea să se impună în anii treizeci. În septembrie 1927, Mircea Eliade, care salutase **Manifestul «Crinului alb»**, începe publicarea, în **Cuvîntul**, a celebrului, apoi, ciclu **Intinerariu spiritual** (14 articole). Bătrînii erau, acum, fondatorii **Gîndirii**, colaboratorii şi alţi colegi ai acestei generaţii (Blaga, Adrian Maniu, Philippide, Cezar Petrescu, Dem. Botez, Camil Petrescu, M. Ralea). Mai tîrziu, în **Cuvîntul** din 19 iunie 1928, după ce polemicile în jurul **Itinerariului** se mai potoliseră, Eliade a desenat prăpastia dintre generaţii. „Ce voiau ei? Unii întregirea neamului, alţii ridicarea culturală a poporului, alţii o literatură naţională, un loc în politică, o soţie bogată şi cîţiva copii frumoşi". Pe cînd noua generaţie vrea cu totul altceva: „Noi nu mai putem voi acestea. Valorile spirituale, avîndu-şi în potenţele etnice numai un vehicul sunt singurele care ne stăpînesc". Vechea generaţie (numai cu vreo 8-10 ani mai vîrstnică) avusese o misiune naţională, aceea a reîntregirii patriei. Ei, generaţia postbelică, sînt cei dintîi din toată istoria modernă a României care n-au o misiune publică înaltă. De aceea, noua generaţie militează exclusiv pentru primatul spiritualului. Mai tîrziu, în prefaţa de la volumul din 1934, **Oceanografie**, Eliade a relatat detaşat şi autoironic despre scandalul creat de el şi ai lui cu „mişcarea tinerei generaţii". Considera acest scandal un act al unei febricităţi juvenile. Dar la vremea producerii lui, în 1927-1928, a ţinut afişul multă vreme, trezind ralieri printre colegieni şi reacţii potrivnice.

În ultima vreme, generaţiile durează un deceniu (cînd, de fapt, distanţa între o generaţie şi alta reprezintă o distanţă de 25-30 de ani). Aşa au apărut şaizeciştii, şaptezeciştii, optzeciştii, nouăzeciştii. Cum se va numi, oare, dacă împărţirea se va menţine, generaţia primului deceniul al anului 2000?

Z. ORNEA

Îmi cereţi imposibilul

Sînt 15 ani, îmi dau seama acum, de cînd pritocesc o carte despre generaţia '27 (prefer, am mai spus, s-o numesc aşa - şi nu, prea larg, „generaţia anilor treizeci", generaţia autenticismului, „dreapta interbelică" sau, prea restrictiv, „emulii lui Nae Ionescu"). Se fac, de altfel, acum şi zece ani de cînd am publicat primul articol despre Cioran... La vreo sută de pagini publicate cu diverse ocazii, cred că am strîns notaţii şi fişe pentru încă de cinci, şase ori pe-atîta. E mult 15 ani? Z. Ornea coace şi răscoace de aproape 30 de ani cartea despre acelaşi subiect. Nici Mioara Apolzan şi nici Liviu Antonesei nu şi-au concretizat (încă) editorial preocupările similare. Pentru că o carte despre generaţia lui Mircea Eliade e dinamită curată. Nimic nu este (şi nu poate fi) pur cultural, pur literar, pur sociologic şi nici pur politic în analiza acestei generaţii. Toate se întrepătrund diabolic într-un nod uriaş (chit că pe atunci părea pueril, insurgenţă de „mucoşi" în „pantaloni scurţi"): istoria României, a Europei, geopolitică, mentalităţi, evoluţia formelor literare, a ideilor etc. etc.

Atunci cînd decupajul se face dintr-un singur unghi de vedere, adică partizan, cum fac Z. Ornea, Alexandru George sau L. Volovici, lucrurile sînt simple, totul merge convergent: înspre legionarism, bolşevism verde sau antiiudaism. Dar cînd eşti structural ostil partizanatului, cînd vrei să înţelegi toate determinaţiile şi să abordezi nuanţat cauzele şi efectele - pătrunzi într-un labirint fără prea mari şanse de ieşire.

Generaţia marii Uniri se simţea chemată să recupereze handicapurile în materie de construcţie socială, morală, spirituală, administrativă, diplomatică, istorică, instituţională etc. A debutat după 1920, deci după un război mondial, după revoluţia rusă, după ce fascismul şi comunismul şi-au început cursa reciproc stimulativă, destinată să ajungă-n acelaşi punct totalitar. Conţine, deci, ca o bombă cu bile, toate direcţiile, utopiile şi eşecurile unui secol: pentru a judeca o pagină din Eliade, un verset din Cioran, o schimbare în atitudinea politică a lui Noica trebuie să absorbi o bibliotecă, să înţelegi nebunia unui continent şi să îmbătrîneşti întru scepticism.

În plus, dacă încheiam sinteza în 1988 mai era ce era. Acum, cu tot ce ne-a întipărit în minte şi suflet experienţa post '89, care ne-a readus dintrodată **toată istoria**, lucrurile se tulbură aroape irecuperabil. Dar se şi simplifică pe alocuri, de vreme ce ţi-e dat să trăieşti pe viu multe dintre stările de spirit şi chiar dintre evenimentele deceniului '30-'40...

În sfîrşit, e clar că, în absenţa unei sinteze publicate, n-am cum să vă spun ceva coerent în două-trei pagini. Îmi cereţi aşadar, imposibilul. Totuşi, două lucruri de principiu se pot spune.

Cel dintîi vizează **nedreptatea esenţială** ce i se face generaţiei '27, atunci cînd este judeată din aval în amonte, adică de la rebeliunea legionară către 1920! Ceea ce nu se întîmplă cu analiza totalitarismului comunist, abordat, acesta, cu profundă condescendenţă dinspre socialismul utopic către leninism şi stalinism, adică aşa cum este firesc, dinspre ideal spre realitate. Aici e, dacă nu o perfidie, dacă nu curată mîrşăvie, în orice caz, spirit neştiinţific!

Ceea ce **se justifică** întotdeauna la stînga **se refuză** invariabil la dreapta. Pentru sartrieni, maoismul (ca să ne rezumăm la atîta) al mentorului este înţeles într-o mare de circumstanţe atenuante, încît ajunge, paradoxal, un merit (pentru consecvenţă) şi nu un prăpăd ideologic (prin contaminare). În acelaşi timp, pentru ei, toată filosofia heideggeriană se reduce - imploziv - la rectoratul „hitlerist" al gînditorului, iar întregul sistem eliadesc de istorie a religiilor, de gîndire a sacrului - întins pe decenii şi pe zeci de volume - rezidă exclusiv în dorinţa de minimalizare a creştinimsului, în speţă - a iudaismului! Păi, să nu-ţi stea mintea-n loc?

În fapt, chiar limbajul comun a ajuns de mult să pronunţe „extrema stîngă" ca o excepţie benignă, o biată excrescenţă, în vreme ce mai tot omul, cînd spune „dreapta", înţelege aproape automat EXTREMA dreaptă. Ceea ce este aberant, monstruos de aberant! Astfel încît e nevoie de un efort enorm pentru a readuce discutarea dreptei pe făgaşul normalităţi şi pentru a înţelege că între Mircea Eliade şi Gîrneaţă, între disperarea metafizică a lui Cioran, admiraţia lui pentru Germania lui Hitler şi hăcuirea lui Mihai Stelescu, între nicadori şi India lui Eliade, între Horia Sima şi întrunirile Asociaţiei Criterion, între muncitorii de la STB-ul lui ianuarie '41 şi paideia lui Noica - nu există alte legături decît cele pe care dorim noi acum, **post festum**, să le croim, să le întărim şi să le infuzăm veninul reclamat de cu totul alte scopuri decît pura voinţă de recuperare culturală.

Încă o dată: dacă vreţi să demontăm carcasele ideatice ale dreptei de la 1930 **în funcţie** de focoasele de la 1940, atunci este absolut necesar ca şi „falansterul de la Scăieni" să fie analizat **în funcţie** de, să zicem, procesele staliniste de la 1936, după cum genocidului practicat de nazism i se cuvine imediat alăturat, ca pereche infernală, suita genocidurilor practicate de comunismul rus şi chinez.

Al doilea lucru de care vorbeam este: ce şi cît preluăm astăzi din generaţia '27? Urmînd elanurilor sincronizante paşoptiste, generaţia '27 a fost urmaşa generaţiei lui Iorga, Racoviţă, Puşcariu etc., din unghiul voinţei de construcţie naţională, ducînd la apogeu **dezinhibarea culturală**. Niciodată n-au mai fost abordate şi judecate la noi fenomenele culturale cu atîta firesc de la egal la egal, atît de impetuos şi cu atîta sfîntă obrăznicie, cum s-a întîmplat atunci. Dacă astăzi spiritul naţionalist mediocru preia puseul izolaţionist, **anti** antieuropean şi dictatorial; dacă stîngismul cultivă cecitatea voluntară şi rade tot fenomenul intelectual al generaţiei '27 din perspectiva asasinatelor politice de la I.G. Duca la Iorga, uitînd că între **Itinerariul spiritual** al lui Eliade şi furia bestială a uneltelor umane conduse de Dumitru Groza se cască pur şi simplu o prăpastie; dacă, păgubos ca întotdeauna, naţionalismul de crîşmă de azi nu observă foamea culturală şi „cosmopolită" a generaţiei '27 şi preferă să reitereze tîmp, în damf de mititei şi ţuică, numele lui Ţuţea, condamnîndu-se o dată mai mult la pitecantropie sinucigaşă; dacă elitele internaţionaliste şterg dintr-o suflare cu mistria şi compasul toată pînzăria de conotaţii specifice, de focul racordării la o realitate care - deşi pe bună dreptate prefigurată ca superioară - nu rămîne prin aceasta mai puţin confuză; dacă teologii refuză să cerceteze în detalii politice mania răsăriteană a lui Nae Ionescu, sau continuă să vadă în el un zeu ori, la antipod, un hedonist plagiator, ş.a.m.d. - în orice caz omul de cultură e dator să cumuleze toate aceste poziţii şi să le extragă numitorul comun: cultul muncii şi al împlinirii spirituale, al seriozităţi ambiţioase, cu o deschidere cît mai generoasă către lume şi idei, către sine şi alteritate, inclusiv către contradicţia asumată sistematic şi trăită pe cît de febril, pe atîta de eficient.

Cîtă lume ahtiată de generaţia lui Eliade acceptă să-i preia **mania creativă**? Cine e dispus să-şi (re)asume patosul savant şi ultraproductiv eliadesc, anvergura filosofică a lui Noica, anvergura literară a lui Mihail Sebastian, disponibilitatea intelectuală a lui Eugen Ionescu sau nesaţiul experimental din proiectele lui Haig Acterian? Mulţi se dau a fi Nichifor Crainic, dar nimeni nu se arată a fi un mare **arhitect cultural** de talia lui D. Gusti. Să ne gîndim la un singur „mic" exemplu: vedeţi posibilă azi **redactarea Enciclopediei României** de acum 50 de ani?!?

Aşa cum în plan politic ideile generaţiei '27 (între altele) cauţionează autohtonismul steril festivist şi păşunismul reacţionar turcit, iar în plan religios ne umple de făţărnicie drăcesc-agresivă şi bigotism antidu-hovnicesc - în plan cultural generaţia '27 slujeşte de minune instinctelor şi nu inteligenţei, patologiei violent-resentimentare şi nu apetitului cultural. Pe ce buze, sub ce condeie şi-n ce presă înfloresc azi numele mari ale acestei generaţii!

Ce spuneam, deci... Da: sînt 15 ani, îmi dau seama acum... drept pentru care mi-e imposibil să...

Dan C. MIHĂILESCU

Un martor al realismului socialist

Despre fenomenul „realismului socialist" se poate scrie în fel şi chip. Recent am stat de vorbă la Paris cu o pictoriţă născută şi trăită în Franţa, dar descendentă apropiată dintr-o ilustră familie de oameni de stat români. Vorbea despre realismul socialist cu o detaşare şi lipsă de adversitate care la început m-au uimit. Nici ură, nici măcar dispreţ. Îl considera un curent ca oricare altul, cu părţile lui rele, cu părţile lui bune şi oricum interesant, vrednic de cercetare şi luare aminte, o simplă ipostază artistică a unei perioade istorice! Mi-am amintit atunci că şi marele colecţionar german Peter Ludwig şi-a îmbogăţit colecţia cu opere realist socialiste, achiziţionate la preţuri exorbitante şi expuse la Muzeul Wallraf-Richartz din Köln. De ce să avem prejudecăţi, nu-i aşa? Istoria artei, ca şi piaţa artistică nu pot fi oprite pe loc! Astfel încît n-am putut-o judeca aspru pe interlocutoarea mea, despre care mi-am dat seama că atît ea cît şi domnul Ludwig, netrăind vreodată experienţa realismului socialist cum am trăit-o eu, cum am trăit-o noi cu toţii, erau incapabili s-o perceapă altfel decît ca pe un fapt divers, o secvenţă oarecare din lungul şir al episoadelor pe care, una după alta, arta le ilustrează în timp. Probabil că după ce toţi protagoniştii dramei vor fi morţi, aşa va percepe şi viitorimea realismul socialist.

Căci, să ne înţelegem bine, a fost într-adevăr o dramă! Desigur, nu pentru toată lumea, nu pentru toţi artiştii, dar oricum pentru o parte însemnată a făuritorilor culturii noastre şi chiar a culturii înseşi. Ca să pătrundem însă în resorturile intime ale acestei drame, ca să pricepem cum s-a petrecut, ce a făcut-o posibilă, trebuie să ne lepădăm de opiniile comode, preluate de-a gata, fără un discernămînt mai adînc. Istoria care se scrie astăzi e într-o mare măsură la fel de mincinoasă ca istoria de ieri. Acelaşi manicheism care împarte pe toţi şi pe toate în bune şi rele, în buni şi răi, în tabere absolute, în atitudini extreme. Nimic din ce s-a făcut în trecut nu se înscrie în plus, pasă-mi-te numai cine a trecut prin puşcărie are dreptul la creditare, e o victimă, un pur. Toată veneraţia mea pentru cei aruncaţi pe nedrept în închisori, pentru cei care s-au jertfit unei cauze înalte, curate, pentru suferinţa lor, cumplită, pentru moartea lor uneori inutilă, pentru idealul lor uneori iluzoriu. Dar de la o vreme puşcăria a devenit garanta supremă, diploma de onoare, şi asta fără nici o rezervă, nici cea mai mică. Aceeaşi nevoie de mituri şi de falşi eroi. Acelaşi impuls de a crede orbeşte, de a judeca după aparenţe, de a recepta şi colporta după ureche, fără nici un control, de a condamna, de a distruge. Aceeaşi indiferenţă la bine, la interesul obştesc, acelaşi cinism, aceeaşi ironie care întîmpină cinstea, morala.

Au dispărut forţele binelui, am devenit nihilişti? Nu, n-au dispărut şi nu ne-am pierdut chiar toată speranţa. Numai că aceste forţe nu se grupează după cum cred cei ce-şi închipuie că scriu adevărata istorie de azi şi cea a trecutului apropiat. Pătimaşi şi reducţionişti. Lipsiţi adesea de pătrundere analitică şi subtilitate. Fără nuanţe, fără diferenţieri gradate, totul gîndit numai în rupturi, în clişee, înghesuit în tipare prestabilite, mutilatoare, în sintagme dogmatice, în scheme, în cauzalităţi mecanice. Numai taberele s-au schimbat, răii de azi cată să ia locul celor de ieri. Aşa nu se pot înlătura utopiile nici scrie istoria, nici fundamenta partide utile. E o zadarnică irosire de energii. Asta nu înseamnă că faţă de trecut nu s-a schimbat nimic sau că „era mai bine sub Ceauşescu". Îmi feresc raţionamentul de asemenea aberaţii. În mare vorbind, ne lipseşte însă luciditatea, ne lipsesc experienţa şi maturitatea politică. Ca şi adevărul, înţelegerea istoriei, corecta ei prezentare şi interpretare pretind respect; acel antic „sine ira et studio", devenit loc comun, nu şi realitate.

De fapt, în ce mă priveşte, enunţ un paradox: despre realismul socialist eu unul nu pot scrie decît cu părtinire şi ură. Părtinire şi ură sînt însă pentru mine nişte stimuli afectivi în procesul de expectorare a răului, de despărţire oponentă, tranşantă, faţă de el. Nu-mi influenţează dreapta cumpănire, doar îmi potenţează intransigenţa discursului, tăria lui. Cum aş putea fi neutru, cum aş putea să nu urăsc tocmai această perioadă care mi-a violat cel mai mult conştiinţa, m-a denaturat şi constrîns la tăcere, m-a silit să-mi calc în picioare idealul umanitar, demnitatea, dramul de libertate, făcîndu-mă să adun în mine o imensă revoltă! Cum aş putea să uit că realismul socialist e de fapt un crîmpei ruşinos din întregul care s-a numit „comunism" şi din întîlnirea mea cu acesta? El se înscrie într-un context politic mai larg care se intersectează cu propria mea biografie şi asupra căruia nu este locul să insist, dat fiind că pentru un astfel de demers spaţiul meu de expunere este mult prea restrîns. Mă limitez la nişte momente cu deosebire revelatorii şi de o maximă tensiune prin caracterul lor conflictual. Fireşte, nu sînt singurul care a trăit asemenea momente, numai că fiecare le întîmpină - prin temperament, morală, cultură, integritate a conştiinţei - strict individual. Lucrurile nu sînt însă atît de simple, desfăşurarea lor nu e liniară, lipsită de accidente. A le reduce înseamnă să falsifici istoria, să-i refuzi învăţămintele.

Mi-am propus să ating, pe fundalul problematic al realismului socialist, cîteva aspecte esenţiale: acela al erorii fundamentale în atitudinea adoptată faţă de fenomen, al recunoaşterii culpei care a decurs de aici, al denunţării procesului de pervertire şi înscenare organizat de Putere. Toate acestea în calitate de martor al unei experienţe trăite în adîncime, cu caracter adesea de unicitate, experienţă rămasă pînă astăzi necunoscută opiniei publice.

***

Pentru mine ca şi pentru mulţi alţii dintre noi cei care am trăit epoca, realismul socialist a constituit ani de-a rîndul un concept fantomă, cel puţin cît priveşte domeniul artelor plastice. Pînă în 1948 s-a vorbit destul de puţin despre el, protagoniştii lui de anvergură - respectiv autorii unor articole mai întinse - fiind în acest răstimp Leonte Răutu şi Nicolae Moraru, dar asta începînd abia din 1946, cînd au fost traduse şi publicate în româneşte broşurile cu „rapoartele" lui Jdanov şi alte cîteva scrieri, în frunte cu cele ale lui V.S. Kemenov. Imediat după 23 august 1944 sloganurile puse în circulaţie fuseseră „arta pentru popor", „arta pe înţelesul tuturor", „arta reflectare a realităţii", „arta armă de combatere a fascismului", „arta pusă în slujba maselor muncitoare de la sate şi de la oraşe". Nimeni nu bănuia atunci la ce aveau să ducă aceste lozinci, aceste clişee verbale. Ele încă nu se răsuflaseră şi nu însumaseră conotaţiile de mai tîrziu. Cuvintele „realism socialist" erau rostite destul de rar şi nu ofereau nimănui o reprezentare concretă, reproducerile după operele de artă sovietice încă nu începuseră să circule, termenii pluteau în vag şi nu stîrneau încă nici o reacţie potrivnică.

Am pomenit despre un „concept fantomă" pentru că este vorba de un concept fără contur, fără consistenţă, sau poate mai bine spus cu un contur atît de mobil, de veşnic mişcător şi cu un miez atît de dilatabil, de uşor de întins ca o gumă, încît nu i se putea dibui forma, înţelesul, necum să poată fi definit. Un concept totodată extrem de concret prin consecinţele lui, aşa cum vidul fantomei, fluenţa ei imaterială, nu o fac mai puţin să bîntuie şi să semene groază. Astăzi, noi care l-am trăit, ştim bine ce a fost realismul socialist, dar atunci, în primii ani în care a fost impus, domnea o confuzie totală. O confuzie pe care partidul a avut grijă s-o risipească destul de repede, cu revolverul. Dar să nu anticipez...

În 1945 am avut prilejul, la Bucureşti, să stau de vorbă pe îndelete şi fără ocolişuri cu Ilya Ehrenburg. Era un om de cultură vestit, care petrecuse mulţi ani în Occident şi care venea din patria realismului socialist. Spuneţi-mi vă rog - l-am întrebat - ce este realismul socialist? Cu un zîmbet abia perceptibil Ilya Ehrenburg mi-a răspuns: „Dacă o garoafă creşte pe pămînt socialist ea este o garoafă realist socialistă!" O eschivare plină de ironie, desigur, dar şi plină de tîlc, aşa cum aveam să înţeleg mai tîrziu.

Mai trebuie să se ştie un lucru, despre care nu s-a amintit niciodată: în ce priveşte masa artiştilor plastici, în orice caz a celor mai reprezentativi, partidul şi-a apropiat-o din primul moment (fireşte, faptul s-a petrecut şi cu alte categorii de intelectuali, dar eu mă rezum aici la domeniul creaţiei şi culturii plastice). Asta pentru că pînă spre sfîrşitul lui 1947 partidul le-a sprijinit artiştilor revendicările sindicale, păsurile de ordin economic. Un al doilea fapt important despre care nu se pomeneşte: nu a existat pînă spre sfîrşitul lui 1947 o cenzură a articolelor despre artă care apăreau în presa de partid. Între 1944 şi 1946 în parte chiar şi de-a lungul primei jumătăţi a lui 1947, partidul şi-a exercitat influenţa ideologică de o manieră foarte prevenitoare şi prudentă, aplicînd o politică a „paşilor mărunţi", evitînd să-i jignească pe oamenii artei şi scrisului precum şi opinia publică pe care urma să şi-o aservească. Aşa se face că în revistele vremii, mai ales cele din 1944-45, întîlnim atitudini foarte prosovietice şi de simpatie pentru comunişti, adesea printre personalităţile culturale de prestigiu care aveau să devină victimele noului regim. În 1943 Cominternul fusese desfiinţat, „Partidul comunist din România" devenise „Partidul comunist român (subl. mele - R.B.), avea să ia naştere Cominformul, dar nu s-a mai pomenit niciodată despre faptul că partidul avusese în programul său dezmembrarea statală a ţării (retrocedarea Ardealului, Banatului, Basarabiei, Bucovinei), proaspeţii simpatizanţi şi aderenţi ai partidului habar nu aveau de aceasta. Şi să nu se uite că eram o ţară ocupată şi că mulţi intelectuali cinstiţi socoteau de datoria lor patriotică să cîştige simpatia sovieticilor, mai ales că problema Ardealului încă nu fusese tranşată definitiv.

Ca să revin la realismul socialist, iată ce putea scrie în octombrie 1944, în revista liberală Democraţia condusă de Anton Dumitriu, deschizîndu-i cu inconştienţă realismului socialist porţile, un artist ca balerinul celebru de mai tîrziu, Stere Popescu, care a cunoscut la Londra, în exil, un sfîrşit atît de tragic: „Pînă acum se încercau/.../ formule suspendate în vid, produse de o gimnastică intelectuală, fără priză la realităţile, cîteodată patetice, ale vieţii sociale prin care trecem. Acum accentul cade tocmai pe această viaţă socială, pe masele care o făuresc, pe tumultul creat de frămîntarea lor, pe tragediile născute şi consumate de componenţii ei /.../. Arta ar trebui acum să-şi aroge rolul suprem de diriguitoare, de şcoală care să conducă primii paşi ai poporului înspre frumosul plastic şi astfel înspre cel etic. Nu ne mai trebuiesc romantice turnuri de fildeş. /.../ Condiţiile, în clipa de faţă, pentru realizarea acestui program sînt optime".

Modul de a gîndi al lui Stere Popescu configurează o stare de spirit proprie unei părţi însemnate a intelectualităţii româneşti din anii aceia, pentru care aş mai putea da multe exemple. Dar voi sări nişte etape pentru ca, într-un articol viitor, să mă apropiu de momentul propriu-zis al realismului socialist. *(va urma)*

Radu BOGDAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMAR: Andrei MANOLESCU
CORECTURA: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 113 ● 10-16 martie 1995 ●

Anul III
nr. 114
17-23 martie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

Jumătate plus unu

© E. Tănjală

„Şi majorităţile se pot înşela, dar şi revolta minorităţii poate fi lipsită de discernămînt."

Karl POPPER

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Mecanismul prin care o unitate adăugată la jumătate poate determina o decizie potrivnică celeilalte jumătăţi de unde lipseşte tocmai acel unu nu prea inspiră încredere, justeţea şi corectitudinea lui sînt îndoielnice şi aproape toţi colaboratorii acestui număr al *Dilemei* demonstrează că "jumătate plus unu" este o convenţie care permite tot soiul de manipulări şi că adesea unul este mai important decît jumătatea căreia i se adaugă. Tocqueville se temea de tirania majorităţii, considerată de el la fel de periculoasă ca cea a unei minorităţi aristocratice.

Dacă în stabilirea unui top de muzică la modă, top care angajează interese relativ minore şi nu destinele unor oameni sau ale unor ţări se manipulează majorităţile, imaginaţia face un pas înapoi în încercarea de a afla ce se întîmplă cînd trebuie obţinută o majoritate care să decidă în probleme vitale.

După farsa unanimităţii, România a intrat în jocul cu măşti al autorităţii numărului. A devenit mai importantă existenţa unei majorităţi decît substanţa şi corectitudinea deciziilor pe care le adoptă, şi acest lucru este evident în sfera politicului. Pentru a fi majoritar în Parlament, partidul care a obţinut cele mai multe voturi în alegeri a încheiat alianţe care îi blochează programul anunţat. După cum reiese din ce declară senatorul Botiş, excesele aliaţilor sînt neglijabile, dacă se obţine acel jumătate plus unu. Formaţiunile din Opoziţie, în dorinţa de a reprezenta altă majoritate, au jucat cartea unităţii aparente, şi nu doar inevitabilele vanităţi omeneşti au sfîşiat faţada. Orice majoritate liberă este alcătuită dintr-o sumă de minorităţi care se grupează şi se delimitează în funcţie de interese specifice. A elimina interesul din orizontul omului politic şi al grupului care îl susţine înseamnă a ajunge din nou la ipocrizia totalitară. Reala problemă a unei majorităţi este menţinerea echilibrului între diferitele grupuri de interese, balanţă care nu poate fi realizată în afara unei succesiuni a alternativelor. Dacă majoritatea, profitînd de accesul la mecanismele vizibile şi invizibile ale Puterii, îşi va asigura contextul în care o altă majoritate să n-o poată înlocui, regula lui jumătate plus unu se transformă în unul (unii) care stăpînesc ambele jumătăţi, lăsate să trăncănească de dragul imaginii democratice a ţării.

Folosirea votului majoritar în domenii de strictă specialitate este o altă diversiune care tulbură exerciţiul democratic. "Cum poate fi egal votul lui Einstein cu votul unui analfabet?", întreabă falşii reprezentanţi ai elitelor. Poate fi, şi trebuie să fie, dacă votul lor priveşte alegerea unui primar sau a unui preşedinte. Teoria relativităţii nu e supusă votului universal.

Odată cu evoluţia sistemelor politice, democraţia reprezentativă îşi arată peste tot în lume anumite disfuncţii. După obţinerea sufragiilor, aleşii neamurilor au o acţiune autonomă, care se reglează, conform sondajelor, imaginii despre imaginea publică. Ca şi în căsniciile moderne, în politica de azi, fidelitatea se invocă, dar nu se respectă. Este motivul pentru care majorităţile au devenit atît de puţin semnificative din cauza absenteismului. Cetăţeanul are senzaţia că nu poate influenţa, că nu poate modifica nimic: ori pe cine ar alege, lucrurile vor merge tot mai prost pentru el, pentru acel "unul" care nu găseşte nici o jumătate care să-i convină. **(M.B.)**

Un martor al realismului socialist (II)

Cu privire la realismul socialist - aşa cum s-a manifestat el la noi, în domeniul artelor plastice - trebuie să spun de la început şi din perspectiva unei gîndiri critice tîrzii, ajunsă la maturitate, că el nu se înscrie de fapt în fenomenul acestor arte, ci în cel al teoriei şi practicii comuniste de tip leninist-stalinist. El nu a fost decît un instrument ideologico-politic aservit intereselor imperialismului sovietic, care pentru a-şi atinge ţelul a luat printre altele şi disciplinele plastice ca pretext.

Aproape nimic din ce s-a creat bun în perioada realismului socialist - şi s-au creat destule opere valoroase - nu poate fi socotit ca fiind cu adevărat expresia lui. Numai evadînd din perimetrul realismului socialist, numai printr-o sustragere, printr-o eludare (fie ele şi inconştiente, operate instinctiv în virtutea deprinderilor înrădăcinate de vechea şi sănătoasa noastră tradiţie modernă), se putea atinge nivelul artei. Căci realismul socialist a fost incontestabil un produs de import, incompatibil cu procesul creaţiei autentice; un conglomerat ideatic şi imagistic opus gîndirii şi sensibilităţii artistului român. Mai mult decît atît: a fost în cîmpul oricărei producţii demne a se numi "creaţie" un intrus asasin, un fenomen împotriva firii, împotriva esenţei actului creator. Intervine aici o contradicţie funciară, de neînlăturat, din care abia reculul istoric face un argument absolut, denunţînd realismul socialist ca pe o uriaşă impostură.

Considerat din unghiul dinamicii sale militant propagandistice, realismul socialist nu trebuie asemuit cu arta care poartă încărcătura unui ideal de nobleţe general umanitar. Misiunea lui s-a redus la a fi un depozitar şi răspînditor de lozinci. *Guernica* lui Picasso, care continuă tradiţia ilustrată de Goya în *Capricii* şi *Dezastrele războiului* protestînd împotriva crimelor, atrocităţii şi genocidului şi făcînd în acelaşi timp elogiul demnităţii, bravurii şi eroismului, nu are nimic comun cu ideologia realismului socialist şi şi-a atras fulgerele blamului comunist oficial; aşa cum nu au operele unor Bruegel, Delacroix, Van Gogh, ori mai aproape de noi şi de tematica socială contemporană, ale muraliştilor mexicani sau desenatorii expresionişti precum Käthe Kollwitz şi Georg Grosz; sînt cu toţii artişti pe care teoreticienii cei mai zeloşi ai producţiei realist socialiste sovietice nu i-au revendicat niciodată ca modele îndepărtat precursoare ale acelei mult trîmbiţate conştiinţe civice ce i-ar fi fost proprii.

A fost rolul Secţiei de agitaţie şi propagandă a partidului, al întregului lui aparat şi al consilierului sovietic de resort, în frunte cu Iosif Chişinevschi, Leonte Răutu, Ofelia Manole, Evgheni Kondratievici Kovalenco, avînd în subordine zeloşi ca Nicolae Moraru şi M.T. Vlad, să introducă realismul socialist la noi, veghind la aplicarea strictă a ideologiei comuniste şi la "traducerea în viaţă a liniei" trasate în consecinţă. Nu arta a fost principala victimă a acestei activităţi; de bine de rău, după aproape un deceniu de realism socialist propriu-zis (adică între 1948-1956), arta - considerată în mare - a început să-şi revină într-un ritm destul de alert. Principala victimă a fost conştiinţa a o seamă de artişti şi critici şi a încă altora pe lîngă ei. Această conştiinţă, profund denaturată, nu şi-a revenit decît foarte tîrziu, uneori deloc.

Oare au existat cu adevărat conştiinţe realist socialiste şi se poate vorbi de ele măcar în intenţie, activate sub imperiul unei convingeri de moment, fără vreo finalitate oportunistă? Pentru cei din afara artei, activişti de felul unor Leonte Răutu, Ofelia Manole, Nicolae Moraru, M.T. Vlad, problema nu se pune în termeni identici cu cei potriviţi în cazul artiştilor plastici şi criticilor de artă profesionişti. Cei dintîi nu erau implicaţi în nici un fel în procesul propriu-zis al creaţiei, le lipsea praxisul obiectului de artă, cultura problematicii lui, le lipsea o tradiţie naţională şi o platformă estetică corespunzătoare, pe care să spunem că le-ar fi putut trăda. Exteriori din toate punctele de vedere fenomenului artistic românesc, ei nu trăiau experienţa realismului socialist într-un plan conflictual, drama aplicării lui le rămînea străină, indiferentă. Convingerea care îi însufleţea, în măsura în care putem vorbi de o convingere, era aceea a cauzei dictate de Uniunea Sovietică, supunerea necondiţionată faţă de interesele şi imperativele ei. În rest, puţin le păsa ce se întîmplă cu arta.

Cea de a doua categorie, cea a artiştilor şi criticilor profesionişti, a cunoscut printre alţii şi o seamă de talente mediocre, ca sculptorii Dorio Lazăr şi Maximilian Schulmann, ca pictorul băimărean, încă şi mai mediocru, Vasile Weith (un maghiar cu nume germanizat), sau ca nulităţi critice de felul unui Mircea Deac (provenit din rîndurile diviziei "Tudor Vladimirescu", ulterior cronicar plastic al revistei *Glasul armatei*, un profitor şi parvenit abuziv, fără scrupule, devenit curînd Director general al artelor plastice în ministerul de resort şi sfîrşind ca director al Oficiului de expoziţii), pe care forurile de partid s-au străduit zadarnic să le impună ca modele artiştilor adevăraţi. Lipsiţi de un orizont cultural mai larg, foarte mărginiţi prin structură (de fapt nişte dogmatici), ei au aderat cu convingere şi totodată fără probleme la exigenţele realismului socialist, devenind exponenţii lui înfocaţi. Dorio Lazăr a ajuns astfel să fie, începînd de prin 1949-'50, artistul-critic cel mai bătăios întru instaurarea realismului socialist, şi asta mai puţin în scris cît în activitatea orală pe teren. În primii ani de la înfiinţarea Uniunii Artiştilor Plastici el a fost secretarul secţiei de critică şi tot el s-a zbătut pentru apariţia revistei *Arta plastică* în faza ei culminant realist socialistă, revistă pe care a condus-o o bună bucată de vreme. Autor al statuii lui I.V. Stalin de la Braşov, dărîmată de mult, Dorio Lazăr a dispărut din cîmpul criticii de artă odată cu ieşirea din era stalinistă, supravieţuind în umbră ca sculptor aproape necunoscut. În cele din urmă, prin anii '80, a emigrat în Statele Unite. Cam tot pe atunci a murit Maximilian Schulmann. Cine îşi mai aminteşte astăzi de ei, cui îi mai spune numele lor ceva?

Radu BOGDAN

P.S. În articolul meu din numărul trecut, pag. 16, coloana 1, rîndul 45, în loc de „Nimic din ce s-a făcut în trecut nu se înscrie în plus", se va citi „nu se înscrie *cu* plus".

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

Tirania majorităţii

Consider nelegiuită şi detestabilă maxima conform căreia în materie de guvernare majoritatea poporului are dreptul să facă orice şi totuşi plasez voinţa majorităţii la originea tuturor puterilor. Sînt în contradicţie cu mine însumi?

Există însă o lege generală, făcută sau măcar adoptată nu doar de majoritatea unui popor sau altul, ci de majoritatea tuturor oamenilor. Această lege este justiţia.

Justiţia este limita dreptului oricărui popor.

Naţiunea este asemeni unui juriu însărcinat să reprezinte societatea universală şi să aplice justiţia care este legea ei. Juriul care reprezintă societatea poate avea mai multă putere decît societatea însăşi a cărei lege o aplică?

Cînd refuz deci să mă supun unei legi injuste, nu tăgăduiesc dreptul majorităţii de a o impune; citez suveranitatea poporului la tribunalul suveranităţii omenirii.

Au existat oameni care nu au ezitat să afirme că un popor preocupat doar de interesele sale nu poate ieşi cu totul din limitele justiţiei şi ale raţiunii, şi astfel nu e nici un pericol să se încredinţeze toată puterea majorităţii care îl reprezintă. Dar acesta este un limbaj de sclav.

Ce este altceva o majoritate luată în colectiv decît un individ care are opinii şi adeseori interese potrivnice altui individ numit minoritate? Or, dacă admiteţi că un om atotputernic poate abuza împotriva adversarilor săi, de ce să nu admiteţi acelaşi lucru pentru o majoritate? Oare unindu-se, oamenii şi-au schimbat caracterul? Au devenit oare mai răbdători, devenind mai puternici? Nimeni nu poate nega că un popor poate abuza de forţă în relaţia cu alt popor. Or, partidele alcătuiesc tot atîtea naţiuni mici în sînul uneia mari, între ele au aceleaşi raporturi ca străinii. Dacă admitem că o naţiune poate fi tiranică faţă de altă naţiune, cum să negăm că tot aşa poate fi şi un partid faţă de celălalt? Mie nu-mi vine să cred aşa ceva; şi dacă refuz să-i permit unui semen de-al meu atotputernicia, nu aş acorda-o niciodată mai multora (...)

Atotputernicia mi se pare în sine un lucru rău şi periculos. Consider exerciţiul ei peste puterile omeneşti, oricine ar fi acel om, şi doar Dumnezeu poate fi atotputernic fără primejdie, pentru că înţelepciunea şi dreptatea Lui sînt întotdeauna egale cu puterea Lui. Pe pămînt nu există o autoritate atît de respectabilă în sine, sau dotată cu un asemenea drept sacru, încît să fiu de acord s-o las să acţioneze necontrolat şi să domine nestînjenit. Cînd văd că se acordă unei puteri oarecare dreptul şi libertatea de a face orice, fie că se numeşte popor sau rege, democraţie sau aristocraţie, fie că acţionează într-o republică sau o monarhie, eu spun: aici este germenele tiraniei şi încerc să plec în altă parte pentru a trăi conform altor legi.

Ceea ce reproşez eu guvernării democratice, aşa cum este ea organizată în Statele Unite, nu este, aşa cum mulţi pretind în Europa, slăbiciunea ei, ci dimpotrivă forţa ei irezistibilă. Şi ceea ce îmi displace cel mai mult în America, nu este extrema libertate care domneşte acolo, ci puţinele garanţii împotriva tiraniei.

Dacă în Statele Unite, un om sau un partid este victima unei injustiţii, cui i se pot ei adresa? Opiniei publice? - ea alcătuieşte majoritatea; corpului legislativ? - el reprezintă majoritatea şi i se supune orbeşte; puterii executive? - e numită de majoritate şi este instrumentul ei pasiv; forţei publice? - forţa publică nu este altceva decît majoritatea înarmată; juraţilor? - juraţii sînt majoritatea dotată cu dreptul de a pronunţa decizii; în unele state, chiar judecătorii sînt aleşi de majoritate. Oricît de nedreaptă şi de nerezonabilă ar fi măsura care te loveşte, trebuie să i te supui (...)

Nu afirm că în America se face frecvent uz de tiranie, spun doar că n-am găsit nici o garanţie împotriva ei, şi că indulgenţa guvernării se explică mai curînd prin circumstanţe şi moravuri, decît prin legi.

Despre democraţie în America (1835)

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Prostia**
- **Normalitatea**
- **Igienă şi curăţenie**

Trahanache şi interesul naţional

Există oameni a căror singură competenţă pare să fie interesul naţional. Nu e clar ce sînt în stare să facă, nu-i poţi identifica profesional, sau dacă poţi, e greu să afli în ce constă performanţa lor specifică; dar un lucru iese mereu la suprafaţă: toţi ştiu care sînt nevoile ţării, toţi luptă (oratoric) pentru oblojirea, propăşirea şi apărarea ei. Dacă te uiţi de aproape, dai peste tot soiul de deghizamente stîngace ale neantului: inginerași reciclaţi, publicişti paranoici şi triviali, actori scăpătaţi, juriști de provincie, sau pur şi simplu activişti fără chip, campioni ai "angajamentelor" de rutină şi ai locului comun. Dar, în toate aceste forme ale lui, neantul vorbeşte. Despre ce? Despre patrie. Cu cît oratorul e mai lipsit de contur, cu atît mai des îl vedem identificîndu-se cu înseşi conturele ţării şi ale "poporului". "Interesul naţional" devine *ersatz*-ul cel mai comod al oricărei motivaţii autentice, al oricărui argument. Şi nu e vorba, întotdeauna, de puşlamale care trişează, de demagogi fără scrupule. Uneori, ai impresia că oratorul crede sincer în propria sa îngrijorare. Dacă îl iei repede, nu înţelege ce ai cu el! El doreşte, dezinteresat, binele neamului. Nu e direct rău; e doar smintit: îşi închipuie că ştie *care* este binele acesta şi că e chemat să-l administreze. Contemplu, de mai mulţi ani, manifestările unei doamne din parlamentul ţării, care nu pierde nici o ocazie să ne dădăcească. Ea înţelege să-şi încheie cariera de actriţă, jucînd rolul femeii de nădejde care se ocupă de trebile ţării şi, mai ales, de trebile culturale. Şi-a compus un ton de dirigintă inflexibilă, de institutoare sobră, din cele care terorizează cîte un internat, sau cîte o şcoală de fete. Are opinii principiale, idei luminoase, indicaţii înţelepte. Dar ceva nu e în regulă. Nu poţi să nu te întrebi în numele cărei autorităţi vorbeşte doamna aceasta. A fost ea, măcar, o mare actriţă? O Aura Buzescu, o Maria Filotti, o Bulandra? A scris vreo capodoperă? S-a ilustrat vreodată ca mare profet, sau animator, sau avocat credibil al culturii româneşti? Care sînt isprăvile dumisale intelectuale? Ce lasă în urmă, dincolo de mica ei carieră politică, datorită căreia a ieşit din anonimatul unei prestaţii culturale modeste pentru a intra în anonimatul unei liste electorale? Pe scurt, nu i-ar şedea mai bine să stea la locul dumisale şi să ne scutească de platitudinile ţanţoşe ale mediocrei d-sale gîndiri? Ei bine, nu! Doamna deputat are insomnii din cauza culturii naţionale, pe care e hotărîtă s-o slujească neobosit, indiferent dacă i-o cerem sau nu. Cînd îţi lipseşte *vocaţia*, trebuie să-ţi inventezi o *misiune*. De altfel, interesul naţional nu e numai marota parlamentarilor sau a guvernanţilor. Sînt şi în opoziţia neparlamentară mari apostoli şi apostolite ale lui. E plină ţara de oameni-simbol, de întrupări garantate ale "interesului naţional", ale neamului nevoiaş căruia trebuie să-i facem şi să-i dregem...

Toate acestea ţin încă de teritoriul ridicolului. Dar sîntem adeseori confruntaţi cu manipulări mai dramatice ale temei patriotice, dinaintea cărora umorul se veştejeşte. Cine a avut de-a face, înainte de 1989, cu poliţia politică ştie ce repede intra în joc formulistica "interesului naţional". Orice judecată negativă asupra comunismului, a partidului său şi a reprezentanţilor săi era "duşmănoasă": ea favoriza, în mod iresponsabil, interese "străine", punea în pericol suveranitatea şi integritatea naţională, sporea primejdia invaziei ruseşti. Trebuia să ne spălăm rufele în familie, să practicăm neîncetat "cenzura patriotică". Evident acest "contract" se bizuia pe obligaţii *unilaterale*. Călăul putea să spună: "Taci, nu ţipa, fii patriot!", dar victima nu putea să spună: "Nu mă chinui, sînt român ca şi dumneata, fii şi dumneata patriot!". Întreaga cruzime, întregul arbitrar al terorii politice s-a justificat - şi se mai justifică încă - prin recurs la tema "datoriei patriotice", a "interesului naţional". Securitatea a apărat ţara. De dragul României, ea a hărţuit masse largi de români, uneori pe cei mai buni dintre ei. Ţara şi poporul au impus arestarea şi moartea lui Iuliu Maniu, a lui Gheorghe Brătianu şi a lui Ion Mihalache. Ţara şi poporul au cerut întemniţarea lui Mircea Vulcănescu, a lui Vasile Voiculescu şi a lui Constantin Noica. Pentru a sluji interesul naţional a trebuit să fie ucişi, în "obsedantul deceniu", nenumăraţi ţărani, muncitori şi studenţi români; din amor pentru cultura noastră a trebuit să fie interzişi, ani de-a rîndul, Blaga, Ion Barbu, Nicolae Iorga şi atîţia alţii. "Interesul naţional" ne cere să interzicem ultimului rege al României să-şi viziteze, la bătrîneţe, ţara. Şi tot interesul naţional ne cere să ratăm eventuala noastră integrare europeană şi, prin aceasta, supravieţuirea noastră economică şi politică, pentru a cocoloşi isteriile xenofobe ale cîtorva ţoape. Cînd dl. Funar agită spiritele, incită la conflict civil şi dă apă la moară echivalenţilor săi din tabăra maghiară, el crede că slujeşte "interesul naţional". Toţi insuficienţii, toţi papugiii, toţi agitaţii se cred un amestec de Ştefan cel Mare şi Ioana d'Arc. Toţi, ca şi Brânzovenescu şi Farfuridi, se tem de trădare. Toţi fac comerţ cu noţiunea de "bun român". "Cine nu e cu puterea nu e bun român" - zic unii (flancaţi, tot mai vizibil, de o "anumită parte a poliţiei"). "Cine nu e cu PNŢCD nu e bun român" - zic alţii. Am ajuns, după lupte seculare, la vorba lui Trahanache: "de la binele partidului atîrnă binele ţării şi de la binele ţării atîrnă binele nostru". Cum se vede, binele ţării nu e decît o *verigă intermediară*, un loc de pasaj între victoria politicii proprii şi înflorirea averii proprii. Ţara e "eu, dumneata, noi şi-ai noştri". "Interesul naţional" e interesul celor de la putere, sau al celor care vor puterea. Niciodată al naţiei înseşi. Naţia asistă perplexă la bătaia generală care se dă în numele intereselor ei şi, turmentată de atîta zel patriotic, nu mai ştie cu cine să voteze. Să sprijine partidul de guvernămînt? E inutil, partidul de guvernămînt se sprijină singur. Să sprijine opoziţia? Care opoziţie? Care fracţiune a opoziţiei? Să lase grijile lumii şi să se ţină aproape de Biserică? Dar dacă dă peste vreun Simeon Tatu care îi zăpăceşte minţile cu tot felul de drăcovenii, din cele rostite deunăzi la *Tele 7 abc*? În mare formă era, într-adevăr, părintele Tatu! Întrebat de comunişti, zicea că au fost ortodocşi, întrebat de corupţie, zicea că e doar o invenţie a bîrfitorilor şi că obiceiul de a bîrfi ne-a venit de la occidentali. Întrebat, în sfîrşit, cum începe *Luceafărul* lui Eminescu, zicea că nu-şi mai aminteşte. Aferim, Cuvioşia Ta! Se vede că occidentalii, în timp ce cu o mînă inoculau poporului nostru martir bîrfa, cu cealaltă extirpau nemilos memoria Cuvioşiei Tale. Dar nu eşti dumneata omul să te întristezi dintr-atît! Dacă "interesul naţional" o cere, n-o să ne împiedicăm în două-trei versuri păguboase ale poetului naţional. Mai ales că, între noi fie vorba, s-a cam dat cu Viena, cu Berlinul, ba chiar - Doamne, iartă-ne! - cu Buddha Sakyamuni!

Andrei PLEŞU

Lacrimi, calcule şi combinaţii (II)

Pentru explicarea slăbiciunilor "clasei politice" româneşti există două locuri comune cu valoare de refugiu intelectual şi moral; ambele, mult întrebuinţate, oferă un alibi confortabil şi chiar o anumită noblețe. Se invocă astfel, cu insistenţă, lipsa "culturii politice". Absenţa acesteia ar fi pentru unii ("Puterea") un avantaj, iar pentru alţii ("Opoziţia", redusă însă la Convenţia Democratică) - un handicap. Cei care au votat pentru "Putere" au făcut-o din ignoranţă; prin urmare, sînt de dispreţuit. Sau, în cel mai bun caz, de compătimit. În schimb, cine este împotriva "Puterii", indiferent de motivaţie, de manifestări şi de intenţii, dobîndeşte o aureolă aproape mistică. A fi "împotriva Puterii" înseamnă, desigur, şi a avea "cultură politică".

În realitate, "cultura politică" nu este nicăieri şi niciodată o "absenţă"; "cultură politică" există pînă şi în cadrul triburilor din jungla amazoniană. Chestiunea reală nu este "lipsa" culturii politice; este calitatea culturii politice existente. Mult deplînsa "lipsă" de cultură politică este de fapt o ficţiune convenabilă ce îngăduie ignorarea realităţii. Cultura politică românească este deopotrivă un rezultat şi o cauză. Este rezultatul vieţii politice şi sociale româneşti din ultimii 60-70 de ani şi este cauza relativei omogenităţi în rezistenţa tacită la democratizare. O rezistenţă constatabilă atît în "tabăra Puterii", cît şi în "tabăra Opoziţiei". Alergia la democraţie funcţionează din plin şi într-o parte, şi în cealaltă. Cînd, în vara anului trecut, minusculul PDAR s-a desprins din actuala majoritate parlamentară, partidul hegemonic al coaliţiei guvernamentale a reacţionat prin represalii şi anexiuni; exact la fel s-a întîmplat - şi se întîmplă acum – şi în cadrul Convenţiei Democratice. Modelul de comportament politic este acelaşi, reacţiile sînt cvasi-identice, limbajul este comun. Ceea ce i s-a întîmplat lui Radu Câmpeanu la ieşirea din Convenţia Democratică i s-a întîmplat şi lui Radu Theodoru la ieşirea din Partidul România Mare. Felul în care dl. Ion Iliescu a organizat, în urmă cu cinci ani, faimosul CPUN poate fi regăsit în organizarea actuală a Convenţiei Democratice: rolul atribuit atunci FSN este similar cu cel deţinut dincoace de PNŢCD. Etc.

Fiindcă nu atît de principii, de idei şi de atitudini sînt delimitate partidele şi formaţiunile politice existente, cît de accesul la putere. Nu afirmarea unui proiect sau a unui program anume interesează, ci ajungerea la putere. Absenţa confruntărilor şi a dezbaterilor de fond provine din obsesia menţinerii şi a luării puterii. Între "să rămînem la putere" şi "să luăm puterea" nu este însă loc pentru democraţie.

Celălalt loc comun cu valoare de refugiu are, de asemenea, aspectul unei fatalităţi negative. "N-am fost pregătiţi", se spune, "pentru post-comunism": ca şi cum prăbuşirea comunismului ar fi fost dinainte programată şi ar fi cerut o pregătire prealabilă, un antrenament, o şcolire. În schimb, se sugerează (cînd nu se afirmă de-a dreptul), alţii, "ceilalţi", ar fi fost "pregătiţi", ar fi ştiut din vreme cum şi ce va urma; ei, "ceilalţi", n-ar fi avut de înfruntat ineditul şi amploarea schimbărilor. În linia aceluiaşi raţionament este apoi sacrificat concretul situaţiilor şi evenimentelor, considerîndu-se că nu s-a întîmplat nimic esenţial şi construindu-se false analogii cu un trecut mai mult sau mai puţin îndepărtat. Deşi societatea românească a fost pusă, după decembrie 1989, în faţa unei noutăţi absolute, ineditul istoric şi politic al momentului a fost adus la un numitor cunoscut: în mod cu totul neaşteptat, s-a acţionat ca şi cum, după mai mult de patru decenii, s-ar fi refăcut miraculos şi integral situaţia din anii '44-'47. Această integrare a noului în tradiţie a fost posibilă prin reducerea la cîteva abstracţii simpliste şi prin ignorarea totală a concretului; ceea ce era specific şi particular momentului 1989-1990 a fost abolit, iar rezultatul a constat într-o defazare în raport cu realitatea ce s-a mărit progresiv de atunci încoace.

Această suspendare a trecutului imediat şi a prezentului a făcut posibilă ignorarea deprinderilor şi a reflexelor antidemocratice generate de comunism; dar faptul de a fi fost ignorate nu le-a făcut să dispară, ci le-a permis supravieţuirea şi chiar, în multe cazuri, o înflorire fără precedent. Manevrele de culise, rivalităţile între grupuri, bătălia pentru ocuparea posturilor-cheie, intrigile, combinaţiile cinice, loviturile josnice au existat pe toată durata regimului comunist, travestite în limbajul de partid şi mulate după catehismul ideologic al sistemului; eliberate de această povară, însă rămînînd la fel de antidemocratice, obişnuinţele formate vreme de decenii n-au avut de întîmpinat nici o rezistenţă. Dimpotrivă, au fost socotite perfect utilizabile şi chiar de neînlocuit. Nu s-a revenit la "politicianismul" interbelic; s-a dezvoltat, în noile condiţii, moştenirea comunistă. I s-ar fi putut opune, dacă n-ar fi existat obsesia "luării puterii", o atitudine democratică şi o respectare consecventă a principiilor democratice. Linia de demarcaţie între partide n-ar mai fi fost determinată de situarea faţă de putere, ci de situarea faţă de marile probleme ale ţării. În locul unei adeseori sordide "lupte pentru putere" s-ar fi creat spaţiul necesar pentru mari confruntări şi mari dezbateri politice, de natură să delimiteze forţele democratice de cele antidemocratice.

Deocamdată, însă, lacrimile, calculele şi combinaţiile continuă să se raporteze la "putere".

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Semne

© C. Bumbuț

© Cosmin Bumbuț

Dacă nu ar fi avut loc, sîmbăta şi duminica trecute, explozivele dar previzibilele "fapte" ale partidelor care se pregătesc pentru o viaţă proprie, pe cont propriu (mai mult sau mai puţin), în afara CDR, trăind o întîrziată adolescenţă revoltată, o criză de creştere şi, poate, un început de maturitate, dacă, apoi, nu ar fi avut loc literala explozie de la Suceava şi alarmele false de la Otopeni şi de la Palatul de Justiţie din Iaşi, evenimente, din păcate, într-adevăr senzaţionale, pe care televiziunile noastre nu a trebuit să se mai chinuiască să le producă, probabil că, bucureştenii cel puţin, adică publicul care are acces la producţiile postului Tele 7abc ar fi rămas în memorie cu ceea ce s-a numit "cazul Patapievici" sau, cum destul de nefericit a apărut redactat în presa scrisă, "cazul Patapievici/ căpitanul Soare", în locul barei care a prilejuit - le-am auzit cu urechile mele - lecturi năstrușnice mai nimerită fiind, cred eu, cratima. Dar acestea sînt amănunte. Dacă timpul - politic -,aşadar, nu ar da semne de nărăbdare - în sfîrşit! în sfîrşit! -, s-ar fi cuvenit să continuie să ne răsune pe coridoarele minţii discuţia dintre domnii Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu, invitaţi de Carmen Bendovski la *Chestiunea zilei*. Unde cel puţin o noutate ar fi de remarcat: întrebuinţarea, pentru prima dată, după ştirea mea, în chip declarat, fără nici un fel de false rezerve, în locul termenilor mai moderni, mai occidentali de "intelectualitate" şi "inteligentsia", cu care ne obişnuiserăm, a termenului lipsit de echivoc de "elită". Pasul, cred eu, este important, şi el trădează o maturizare a conştiinţei publice a intelectualilor, a creatorilor de norme şi valori. De obicei, termenul "elită" ("elite") nu este întrebuinţat, recunoscut decît cel mult *en privé*, în şoaptă, între membrii acesteia şi uneori nici aici, în discursurile publice el fiind evitat şi preferîndu-i-se denominativele mai "tehnice" dar mai pudice, deci mai ipocrite amintite. Întrebuinţarea publică, fără rezerve sau falsă modestie a termenului "elită", asupra căruia continuă să apese artificialul complex de vinovăţie inculcat, vreme de decenii, prin acuza - tipică regimului populist comunist - de "elitism" a venit, în cazul de faţă, din exasperare şi marchează, repet, o etapă importantă în limpezirea conştiinţei publice româneşti, a locurilor şi rolurilor diverşilor "actori" sociali, în ieşirea din "ventrilocismul" dominant încă. Paradoxal, însă, elita şi-a pronunţat, şi-a declarat - prin reprezentanţii ei cei mai notorii - numele şi identitatea tocmai pentru a acuza o altă "regăsire de identitate": aceea a "poliţiei politice", a cărei specialitate pare a o constitui, vai, tocmai suspectarea şi şicanarea celei dintîi. Sîntem, nu?, pe drumul cel bun. Reapare viaţa independentă de partid, elitele îşi acceptă determinarea, terorismul (fals, privat, nu contează) se instalează cu paşi înceţi dar siguri, "poliţia politică", şi ea, adevărat catalizator, îşi vede de treabă, făcîndu-şi simţită prezenţa. E bine...

Senzaţională, deşi - mister! -, imediat trecută cu vederea a fost întreruperea convorbirii telefonice în direct, pe micul ecran. Un *show* în sfîrşit! complet. Oare elita nu-şi poate spune pe nume decît provocată, somată de serviciile secrete?

Şi televiziunea creşte şi se diversifică. Urmăresc de cîteva săptămîni, cu maxim interes, emisiunea *Reporter Tele 7*. Aici pot fi văzute reportaje-anchetă şi reportaje-eseu foarte bine făcute, desprinse de rolul lor utilitar imediat, acela de a ilustra, în cadrul jurnalelor de actualităţi, ştirile, de a "oglindi" realitatea. Mă gîndesc înainte de toate la un reportaj intitulat *Primăvara revendicărilor noastre*, în care o investigaţie prealabilă bine condusă şi o concepţie clară scotea la iveală conexiuni mai puţin evidente între fenomene pe care, în ritmul telejurnalelor, nu avem cum le percepe decît izolat, lipsite de semnificaţie, asintactic: marginalizarea portului maritim Constanţa, de unde încetinirea construcţiei autostrăzii Bucureşti-Constanţa şi finanţarea, din surse turceşti, a autostrăzii Bucureşti-Giurgiu, stagnarea flotei comerciale, de unde lipsa de comenzi de motoare la Reşiţa, de unde greva din decembrie de aici etc. Îmi permit să recomand expres această emisiune, în care specia reportajului este scoasă cu seriozitate din condiţia ei ancilară, rezultatele fiind, în cele mai multe cazuri, spectaculoase. Asta pentru o informare care să depăşească ritmul imediat, gîfîit, "astmatic" şi uşor de orbit al actualităţilor cotidiene. "Actualitatea" are mai multe straturi şi mai multe regimuri de existenţă, trebuind, prin urmare, percepută diferenţiat.

O vorbă şi despre TVR. Am promis, la începuturile (nu prea îndepărtate) ale rubricii de faţă să-i acord o atenţie specială. Nu m-am ţinut de cuvînt. Ce pot să spun este că, atunci cînd "evenimentele" nu sînt evidente, cînd nu se impun de la sine ca "teme", privind, de-a lungul serii de televiziune, jurnalele ce se înlănţuiesc (cînd, din păcate, nu se suprapun, ca în cazul posturilor Tele 7abc şi Canal 31-ProTV, care acceptă concurenţa directă, obligîndu-i pe telespectatorii dotaţi cu telecomandă la *zapping*-uri acrobatice), poţi avea de multe ori impresia că este vorba de realităţi diferite, de spaţii ce nu au aproape nimic în comun. Colo crime abominabile şi arestări spectaculoase, dincolo eternele, mioriticele simpozioane, colocvii şi seminarii ce par a ţine în viaţă - ce spun: cu sufletul la gură! - provincia. Obosită, parcă mereu abia trezită din somn, din somnambulismul provocat ce o caracterizează, TVR a început să-şi imite timid concurentele mai tinere, schimbînd pe ici, pe colo mobile, unghiuri, encadramente, compunîndu-şi noi generice pe computer etc. Înnoire derivată. Dacă nu ar fi fost provocată, TVR ar fi continuat să nu se imite decît pe sine, la infinit. Aşa, îi imită pe alţii, căci are pe cine. Dar la fel de obosit şi de dezabuzat ca în tot ce face.

Marea noutate a TVR o constituie, însă, relativa revigorare a programului 2. Acesta pare că se pregăteşte de "nuntă". Şi, pentru ca "mireasa" să fie cît de cît prezentabilă - de fapt, să existe ca atare - pentru a putea fi cît mai scump "vîndută", i se dă un început de viaţă proprie. Programul 2 al TVR nu mai este - în totalitate - maidanul cu clipuri şi emisiuni efectiv de mîna a doua (în comparaţie cu cele de pe programul 1). El beneficiază de un început de viaţă autonomă. Destul de firav, totuşi, de încropit. Căci un program de televiziune nu poate pretinde că este de sine stătător decît în momentul cînd posedă un jurnal de actualităţi numai al lui, redacţii proprii, emisiuni specifice, care să se completeze intern, nu să constituie un program de completare a programului principal, cum stau lucrurile cu programul 2. Iniţiativa e, însă, lăudabilă în sine. Nu o consider, cu toate acestea, inocentă, neinstrumentalizată. Obiectivul ascuns al începutului de personalizare a programului 2 al televiziunii naţionale s-ar putea să nu fie altul decît constituirea unui preţ, cît mai inabordabil cu putinţă. Pînă la atingerea unei adevărate autonomii, drumul este, însă, în întregime de parcurs.

Bogdan GHIU

Economie

Inflaţia, această cucoană bătrînă şi rea...

Perfid personaj mai este şi inflaţia: se strecoară pe nesimţite în viaţa oamenilor. Azi se scumpeşte o marfă, mîine alta, şi tot aşa pînă cînd întregul sistem de preţuri se scufundă într-un haos total. Banii încep să-şi piardă valoarea. Cu tot mai mulţi bani pot fi cumpărate... tot mai puţine mărfuri. Salariul creşte (pe hîrtie: aşa-zisul *salariu nominal*, plătit pentru munca prestată), dar de fapt scade (cel *real*, reprezentînd puterea de cumpărare a salariului). De multe ori fenomenul este provocat intenţionat, deşi nu sînt rare cazurile în care scapă de sub control.

În cărţi, de-a lungul vremii, i s-au dat nenumărate definiţii inflaţiei, adeseori contradictorii. Manualele moderne au simplificat însă lucrurile. Se priveşte într-un singur compartiment al economiei: *preţurile de consum*. Pentru că aceste preţuri reflectă o mulţime de alţi indicatori: preţurile de producţie - pe care comercianţii le plătesc fabricanţilor; nivelul salariilor şi puterea lor de cumpărare; productivitatea muncii; competitivitatea mărfurilor şi serviciilor; eficienţa activităţii economice; şi, nu în ultimul rînd, raportul dintre *cererea solvabilă* (nevoi, plăceri, capricii, plus banii ce pot fi disponibilizaţi pentru satisfacerea lor) şi *oferta reală* (mărfuri şi servicii asigurate de producătorii interni, plus mărfuri şi servicii importate). Inflaţia, scriu noile manuale, este *creşterea generalizată a preţurilor de consum*.

Teoreticienii susţin că nu se poate stabili data exactă cînd se declanşează inflaţia, într-o anumită ţară. Nu se poate spune: inflaţia a început, în cutare ţară, la data de... indicîndu-se ziua, luna şi anul. Numai că nu totdeauna viaţa curge cum vor cărţile. Noi putem să spunem cu precizie: *în România, inflaţia a început la 1 noiembrie 1990*. Ceea ce dovedeşte că declaşarea ei s-a produs imediat ce s-a dat o anumită comandă de genul... români, treceţi inflaţia!

De aici nu se poate trage concluzia că, în cazul României, inflaţia nu s-ar fi manifestat, cum îi este obiceiul, cu perfidie, că nu s-ar fi strecurat pe nesimţite în viaţa noastră, spre a dezorganiza sistemul preţurilor şi a-l arunca în haos. Dimpotrivă, a dovedit mai multă viclenie decît prin alte locuri. Şi-a dezvăluit chiar chipul hidos, de cucoană bătrînă şi rea.

Nu de azi, de ieri ne sîcîie pe noi inflaţia. Îi tot suportăm capriciile de un deceniu şi jumătate. Ceauşescu se temea cumplit de această cucoană. Mai cu seamă se temea să n-o vadă populaţia şi să se sperie. Aşa că avea grijă să fie mereu bine fardată, bine îmbrăcată. Treceam deseori pe lîngă ea, spre treburile noastre zilnice, la muncă sau la cozi, dar din cauza machiajului şi a costumaţiei nu ne dădeam seama ce fel de hram poartă. Stimabila, însă, nu stătea cu mîinile încrucişate. Lucra de zor, încurajată de neputinţele unui sistem economic lipsit de eficienţă. Preţurile erau ţinute în loc... prin plan. Magazinul primea notă de "sus" - 1 kg de zahăr să fie vîndut cu 9 lei. Deşi, pentru a fi produs, se cheltuiau 29 de lei. Aşa se întîmpla şi cu uleiul, şi cu săpunul, şi cu pîinea, de fapt cu toate produsele. Pentru a nu se încărca cu pierderi insuportabile, fabricile reduceau producţia. Rafturile se goleau. Comercianţii au început să dosească mărfurile. S-a dezvoltat astfel o altă piaţă, paralelă cu aceea dirijată de stat, prin plan: "piaţa neagră". Pe această piaţă se practicau alte preţuri de consum, mult mai mari. Penuria a făcut ca pe ambele pieţe - cea planificată şi cea "neagră" - să fie mai mulţi bani decît mărfuri. Presiunea inflaţionistă creştea neîncetat.

La 22 decembrie 1989, s-a ridicat capacul de pe o oală care fierbea. Planificarea şi supracentralizarea s-au prăbuşit dintr-odată. Această cucoană, care-şi spune inflaţie, a rămas dezgolită. Răsuflarea ei rece ne-a îngheţat. Mulţi finanţişti au prevăzut că după 1 ianuarie 1990 preţurile o vor lua razna. Nu s-a întîmplat aşa. Motivul: planificarea căzuse, dar reflexele ei funcţionau. Aşa se explică de ce nici restituirea părţilor sociale (30 de miliarde de lei), nici reducerea săptămînii de lucru, nici creşterile de salarii fără acoperire în muncă, nici nemunca, dezorganizarea şi furturile n-au reuşit să provace inflaţia. Moneda naţională îşi pierduse suflul, pe piaţă fiecare leu avea acoperire în mărfuri,de numai... 9 bani, dar preţurile întîrziau să rupă rîndurile.

Birocraţia dirijistă ţinea în frîu inflaţia. Dar coarda nu putea să fie prea mult întinsă fără să se rupă. Eminescu scria în "Timpul", la 30 aprilie 1880: *"Se împuţinează munca, trebuie să se împuţineze şi banii... Sporeşte munca, sporesc şi banii"*. Nimic nu s-a schimbat, în acest sens, timp de o sută de ani. Pentru banii aflaţi pe piaţă era nevoie de mai multă muncă. Desigur, de muncă eficientă şi bine organizată, nu de producţie care să umfle stocurile. Nu s-au găsit soluţii pentru ca munca să se înmulţească. Atunci s-a apăsat pe cealaltă clapă: împuţinarea banilor. Cum? Keynes spusese, în anii '30, că preţurile stabile reprezintă o necesitate, dar că viitorul nu va fi asemănător trecutului. Se impunea, deci, recurgerea la inflaţie. Tot Keynes îi învăţase pe politicieni că dacă muncitorului îi amputezi salariul nominal... se revoltă. Dacă-i reduci însă salariul real... pînă cînd va observa deja se va fi obişnuit cu noua situaţie. Salariul nominal poate chiar să crească; pentru ca banii să se împuţineze este de-ajuns ca puterea de cumpărare a salariului să scadă. Creşterea generalizată a preţurilor de consum este metoda ideală în acest joc.

La 1 noimebre 1990, pe baza unei hotărîri de guvern, a început inflaţia în România. De atunci salariile noastre au crescut, în medie, de vreo 70 de ori, dar puterea lor de cumpărare s-a înjumătăţit. Acum nu ne rămîne decît să înmulţim munca. Nu va fi suficientă, însă, o hotărîre de guvern.

Adrian VASILESCU

Nici reformă, nici tratat, sau amîndouă de ochii lumii?

Cu cîteva luni în urmă, cînd se semna protocolul cvadripartit, liderii PDSR păreau convinşi că au plătit un preţ care trebuia plătit, obţinînd în schimb garanţii serioase pentru adoptarea legii privatizării şi pentru normalizarea relaţiilor cu vecinii. De amîndouă depinde poziţia României în structurile comunitare şi euro-atlantice, credibilitatea parteneriatelor pe care le propune, ieşirea din izolare, confuzie, capcane ale trecutului. De amîndouă depinde însă, în foarte mare măsură, şi viitorul politic al celor care în 1992 au cîştigat alegerile la limită. Calculele lor în privinţa loialităţii celor răsplătiţi cu posturi-cheie în guvern se dovedesc însă pe zi ce trece tot mai greşite. Vîrfurile partidului majoritar şi-au recunoscut neputinţa, declanşînd în mod oficial campania electorală: în campanie fiind, e *normal* ca aliaţii să se transforme în adversari înverşunaţi, procesul privatizării să nu mai preocupe pe nimeni, politica externă să fie boicotată de însuşi ministrul Justiţiei iar înţelegerile politice semnate în văzul televiziunii să nu mai aibă nici o valoare. În momentul în care şi-a propus să cîştige alegerile viitoare, PDSR a acceptat că în actuala legislatură criza rămîne de nerezolvat. Pentru a nu privi înapoi şi a nu-şi inventaria eşecurile, guvernanţii fac promisiuni de viitor. Ei înşişi preferă să le uite pe acelea de dinaintea scrutinului care i-a adus la putere. Mîndria Cotroceniilor a fost şi este stabilitatea ţării, dar abia acum, la cinci ani de la revoluţie, conflictele interetnice au şanse mari să fie valorificate în lupta electorală, demonstrînd contrariul optimismului prezidenţial în chestiunea minorităţilor. Sloganul preferat al şefului de cabinet vorbeşte de "protecţie socială" şi de "egalizarea şanselor", dar corupţia clasei conducătoare obligă electoratul să regrete regimul ceauşist, în care hoţii cu funcţii în aparatul de partid şi de stat furau "cu măsură" şi cu... frica stăpînului. "Liniştea" promisă în campania electorală n-a mai fost tulburată de mari manifestaţii organizate de opoziţie dar, în locul lor, au apărut declaraţiile de război şi ameninţările deşănţate (la adresa opoziţiei, a maghiarilor, a presei, a forurilor internaţionale), difuzate prin radio şi televiziune de lideri PUNR, PRM şi PSM. Reforma şi binefacerile ei s-au pierdut pe drum cu ajutorul aceloraşi "patrioţi" aliaţi ai PDSR. Aceştia au sprijinit menţinerea în funcţie a prim-ministrului dar au sabotat sistematic programul formaţiunii care avea dreptul să formeze sau să remanieze guvernul. Coaliţia parlamentară proguvernamentală s-a închegat repede - într-un moment în care opoziţia s-a dovedit la fel de incapabilă să privească în perspectivă cum se dovedise şi pe vremea zilnicelor proteste anticomuniste - pentru că adversarii reformei şi ai integrării europene îşi propuseseră să se opună acestora *din interior*. E drept, în aceşti doi ani şi jumătate de guvernare hibridă, în care departamentul pentru strategie economică şi cel diplomatic s-au străduit să arate lumii o faţă europeană, succesul ceauşiştilor nu a fost deplin, chiar dacă toate celelalte forţe politice au reacţionat inadecvat ori în contratimp. Şi privatizarea, şi integrarea în structurile comunitare au scăpat, într-o oarecare măsură, de menghina majorităţii parlamentare: economia de piaţă a evoluat totuşi, pe culoare subterane şi ocolite, sub presiunea cererii şi a ofertei, a societăţii civile şi a realităţii postcomuniste, împotriva voinţei "aleşilor neamului"; rolul european al României s-a conturat şi el vrînd-nevrînd, sub presiunea schimbărilor şi a războaielor din jur, a marilor interese legate de realizarea unui nou echilibru mondial. Există nenumărate dovezi că în România revoluţia s-a întîmplat – şi tocmai împotriva acestor dovezi cei care n-au dorit-o, dar se află acum la putere, luptă în fel şi chip: ba ne demonstrează pe mii de pagini că numai "Ceauşescu şi ai săi" i-au "ţinut la respect pe unguri, pe masoni, pe ruşi şi pe americani"; ba pun la cale racolări şi filări de persoane publice, după ce s-au asigurat că *noi* înşine vom reacţiona aşa cum vor alţii adică, aruncînd vina în ograda preşedinţiei (căreia tot *ei* i-au cultivat şi-i cultivă spaima de comploturi); ba îşi acordă lor privilegii nelimitate şi împing în tagma trădătorilor naţionali pe toţi cei care nu le împărtăşesc nostalgiile dictatoriale, ori semnează comunicate în urma cărora "românii" se simt datori să-i urască pe cei de altă etnie. Toate aceste manevre psihologice de duzină au, pînă la urmă, aceleaşi motivaţii şi acelaşi scop: ele determină electoratul să refuze de bunăvoie schimbarea, aşa cum - în cincinalul anterior - tot românul voise timp de o săptămînă "să se schimbe ceva". Politica majoritarilor cu vederi de stînga nu are însă nimic de-a face cu problemele sociale: ei vor doar ca mecanismele democratice să nu funcţioneze, autoritatea instituţională şi pluripartidismul să fie sistematic compromise, tranziţia să se transforme în coşmar pentru alegător şi greutăţile ei în instrument de şantaj pentru înlocuitorii fostului dictator. În felul acesta, ascensiunea sau dărîmarea unei cariere politice "la vîrf" stă, ca şi altădată, la îndemîna serviciilor secrete. De ele, şi nu de sancţiunea urnelor de vot, continuă să se teamă, din păcate, cei care ne reprezintă şi ne conduc, cei pe care i-am ales după ce au fost aleşi de instituţii vigilente şi... "naţionale".

Ca să nu credem în libertatea noastră, în importanţa alegerilor şi în şansa iniţiativei particulare, destui lideri politici strigă zilnic că ele ne-au adus numai rău. Se rotunjesc din ce în ce, între body guarzi şi şoferii propriilor limuzine, dar deplîng la microfonul tribunei parlamentare sau la conferinţe de presă "catastrofa naţională", "dezastrul economic", "trădarea" celor cu care stau de ani de zile la aceeaşi masă îmbelşugată. După ce a cerut şi a obţinut posturi-cheie într-un guvern care îşi luase în 1992 angajamentul să restructureze economia şi să privatizeze sectorul industrial, socialiştii cer acum întoarcerea la proprietatea de stat, abrogarea oricărei legi a privatizării şi condamnarea celor care au distrus realizările ceauşiste. După ce a devenit cel de-al doilea partid de guvernămînt într-un cabinet semnatar al Proiectului de parteneriat pentru pace cu NATO, al Acordului de asociere cu Uniunea Europeană, al angajamentelor financiare cu FMI şi Banca Mondială, PUNR se opune acum respectării tuturor acestor documente, cerînd condamnarea negociatorilor cu Budapesta. Eşecul reformei duce automat la izolaţionism, după cum consolidarea poziţiei României în structurile comunitare depinde în mod esenţial nu doar de legiferarea privatizării ci şi de realizarea ei. Fără reformă, frontierele vor trebui apărate aşa cum vor ultranaţionaliştii, adică cu puşca şi cu acordarea dreptului la liberă circulaţie doar celor înscrişi pe statele de plată ale puterii.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur...

Sufletul şi caracterul

N-ar trebui să mire pe nimeni că un om de 77 de ani îşi anunţă retragerea din viaţa publică, mai ales cînd evenimentul se produce într-o ţară cu peste un miliard de locuitori. Dar bătrînul despre care este vorba , Zhon Granwu, a luptat împreună cu Deng Xiaoping împotriva japonezilor şi a ştiut să valorifice foarte bine trecutul comun de luptă: devenise preşedintele unei gigantice companii producătoare de oţel, iar fiul comercializa prin Hong-Kong producţia tatălui. La sfîrşitul lunii februarie, fiul a fost arestat pentru nespecificate "delicte economice", iar surse bine informate susţin că demisia tatălui n-a fost cîtuşi de puţin "liber consimţită". Oţelăria Shougang fusese un model al reformei economice iniţiate de Deng; întreprinderea de stat intrase în sistemul "responsabilităţii contractuale", prin care îşi dobîndise autonomia: dreptul de a decide asupra investiţiilor interne şi externe şi de a deschide o bancă proprie. Investitorii străini îl favorizau pe directorul imensei companii nu atît pentru îndemînarea lui, cît pentru relaţiile lui cu cercurile înalte ale puterii: fotografia lui Deng vizitînd oţelăria era cea mai bună recomandare. Înlăturarea unui om care se bucura de prietenia şi încrederea lui Deng este un semnal care lasă să se înţeleagă că ierarhiile încep să se clatine: fiul conducătorului, Deng Zhifang, un inginer care şi-a făcut studiile în Statele Unite, lucrează într-una din companiile imobiliare ale "patriarhului" înlăturat. "Într-un an de zile copii lui Deng îşi vor pierde influenţa, în doi ani vor rămîne fără funcţii şi s-ar putea ca peste trei ani să ajungă la puşcărie" - spune un oficial al partidului de Beijing, citat de revista *Newsweek*.

Starea sănătăţii lui Deng Xiaoping este unul din cele mai bine păzite secrete din China. Fiica lui, care a anunţat public că tatăl ei se simte rău, a fost sever admonestată de autorităţi. De atunci ea spune că "tata e sănătos, cît poate fi un om care a trecut de 90 de ani", ceea ce ar însemna că el nu mai poate interveni în lupta pentru succesiune care s-a declanşat deja. Ca întotdeauna în cadrul unui unic partid toţi pretendenţii ţin discursuri ideologice identice, loviturile se dau în numele "nemulţumirii populare" provocate de decizii concrete. Astfel, în deschiderea Adunării Naţionale Populare, din 5 martie, primul ministru Li Peng a prezentat un bilanţ neobişnuit de critic: media naţională a indicelui de creştere al preţurilor a fost de 21,7%, faţă de cei 10% planificaţi. Producţia agricolă este insuficientă, expansiunea masei monetare scapă de sub control, decalajul între venituri e prea mare, situaţia întreprinderilor de stat e proastă. Ministrul de finanţe a fost la fel de sever cu privire la starea economiei, şi deşi nu s-a rostit nici un nume, cei 2811 deputaţi au ştiut să înţeleagă ceea ce era de înţeles: viceprim-ministrul responsabil cu economia, Zhu Rongji, pierde din viteză în cursa angajată pentru locul încă ocupat de muribundul care nu mai are nici o funcţie, dar este conducătorul necontestat al Chinei.

Prin noile numiri în guvern, prin avansările din armată, prin instrumentarea eternei campanii împotriva corupţiei, autoritatea şi sprijinul de care se bucură Jiang Zenim şeful de partid şi de stat cresc. Fără îndoială, pregătindu-se pentru succesiune el va frîna mersul reformelor economice: încercarea de a combina un "suflet comunist cu un caracter capitalist" creează prin ea însăşi atîtea dezechilibre, încît înlăturarea de la putere se poate produce printr-un simplu brînci. Este cert că liderii sănătoşi ai Chinei doresc să evite repetarea experienţelor violente de după moartea lui Mao şi este de asemeni evident că, în ceea ce-i priveşte, atît puterile vecine, cît şi cele mai îndepărtate sînt interesate de stabilitate şi nu de principii.

Este una din acele situaţii în care dorinţele ţin locul analizei. Ca şi Deng, China este atît de sănătoasă cît poate fi o ţară în care conducătorii ei mimează unitatea dîndu-şi lovituri pe sub masă şi în care legalitatea este o armă care se foloseşte doar de către cel mai tare cînd trebuie înlăturat adversarul. "Sufletul comunist" dedat la dulceaţa profitului capitalist s-ar putea să-şi arate încă o dată caracterul său violent.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Gogoriţe de week-end

În ediţia sa de vineri, 10 martie, cotidianul *Adevărul* transforma în articol de primă pagină acuzaţiile pe care senatorul Constantin Ticu Dumitrescu le formulase fără să clipească într-o "Actualitate" transmisă la BBC: "La Suceava, în premieră românească, *Atentat cu bombă împotriva unei comemorări anticomuniste*". Nimic nu lipsea din comentariul semnat de Nicolae Militaru: nici convingerea "că teroriştii sunt specialişti în materie, ceea ce presupune că ei nu sunt autohtoni", nici românească îndeletnicire a stabilirii "unei legături între atacul terorist şi festivităţile de comemorare a luptătorilor anticomunişti din Bucovina", nici îndemnul patriotic la "o ripostă necruţătoare a organelor statului" faţă de "invadarea ţării de către grupări mafiote din vecini". Ca şi pe vremea Pieţei Universităţii, ni s-a livrat drept ştire autentică o biată obsesie a celor care fac gazetărie din vocaţie de propagandişti, crezînd că datoria lor e să dărîme pe unii şi să înalţe pe alţii. *România liberă* nu şi-a asumat riscul unei opinii semnate, dar nici nu a ocolit "semnificaţiile criptocomuniste" ale acestei ultime "premiere post revoluţionare". *Evenimentul zilei* ştia că "în chiar ziua atentatului, la Tribunalul Judeţean Suceava se afla pe rol procesul de divorţ între proprietarul maşinii-capcană şi soţia sa", dar *străinii* erau oricum vinovaţi: "bomba fusese amplasată într-o valiză tip diplomat de provenienţă rusească". Generalul maior Costică Voicu, adjunctul şefului IGP, declara în limbaj de poliţist ceea ce redactorul şef adjunct de la *Adevărul* exprimase cu mijloace specifice: "Legat de actul terorist trebuie să se înţeleagă că România este integrată marilor reţele de tip mafiot şi că influenţele infracţionale occidentale au apărut şi în spaţiul nostru. Pentru a reuşi în acţiunile lor, grupurile mafiote se folosesc de orice mijloace". N-a lipsit mult ca personalităţile anticomuniste şi condeiele care s-au tocit făcînd pe plac marelui frate de la răsărit pînă ce au ajuns instanţe morale ale tranziţiei, să semneze un protest comun - cerînd închiderea frontierelor peste care ne vin crima organizată, drogurile, explozibilul şi specialiştii... în rău. A doua zi însă nimic din eşafodajul pornirilor antimafiote şi anti-comuniste nu mai stătea în picioare: Veta Borş, un fel de Ziţă de tip nou, a schimbat "vitrion"-ul pe bomba artizanală şi, ca orice "patroană de firmă", a plătit un biet fălticinean fără ocupaţie să curme viaţa celui ce-i fusese consort. Primul atentat terorist la români nu s-a făcut deci din motive politice, din fanatism religios, din interese financiare ori din ordinul KGB-ului: la mijloc n-a fost decît "specificul naţional", "blestemul" unei femei din popor rănită în "onoarea ei de familist", inventivitatea unui infractor de rînd care s-a descurcat "de minune" refolosind substanţa explozibilă cu care "dădea la peşti". Suma primită în schimbul crimei - 800.000 - intră şi ea în acest "scenariu al derizoriului" pe care presa nu s-a sfiit timp de 24 de ore să ni-l vîndă în ambalajul comploturilor antiromâneşti. Pe vremea cînd în faţa Teatrului Naţional setoşii de certitudini îngenuncheau la comandă, o parte din ziariştii aflaţi în documentare vedeau "camioane cu băuturi străine, dolari, oameni drogaţi şi agenturi de tot felul", iar altă parte "jurau că Bucureştiul are, în sfîrşit, o zonă liberă de neocomunism", că "manifestaţia a fost înecată în sînge", că "Marian Munteanu e un Isus Christos". Nici una dintre publicaţiile pro sau anti Piaţa Universităţii nu şi-a cerut vreodată scuze. Dimpotrivă, toate continuă să creadă că ele au avut dreptate, iar realizatorii lor refuză să se întrebe şi azi care e diferenţa dintre acţiunea de informare şi propaganda electorală. Ne-am învăţat, se vede treaba, cu "gogoriţele", chiar dacă, de un cincinal încoace, ele ne sînt servite, cu predilecţie, la sfîrşit de săptămînă şi (numai) din neţărmurită dragoste de patrie. "Cererea lui Funar este o nouă gogoriţă", declară preşedintele Senatului citat în *Curierul naţional* din 13 martie. În felul acesta, Oliviu Gherman respinge propunerea primarului Clujului de a organiza un referendum naţional pentru aprobarea tratatului cu Ungaria şi acuzaţiile de "trădare naţională" la adresa autorităţilor române care au negociat textul documentului. Ultranaţionaliştii văd peste tot "capcane", "bombe" şi "atentate la integritatea ţării". *Evenimentul zilei* merge ceva mai departe decît *Curierul naţional*, pregătindu-ne în vederea izbucnirii unui nou conflict la vîrf: "Gheorghe Funar cere pedepsirea celor care au negociat tratatul cu Ungaria". Un opozant de la *Cotidianul* preia ecoul spaimelor funariste întrebîndu-se speriat: "Oare ce mare trădare naţională ni se mai coace prin postcomuniştii români, în taină, după nedenunţarea tratatului Ribbentrop-Molotov, după recunoaşterea independenţei Republicii Moldova (parte componentă, altfel, a României) şi după, mai nou, federalizarea Basarabiei?" Dacă în afară de preşedintele PUNR mai e cineva care poate răspunde, e clar că e vorba de... Veta Borş, cea care ar trebui să intre în Guiness Book pentru că a plătit uciderea unui om cu un preţ care sparge piaţa mondială, întrecînd deci (din punctul de vedere al talentului de negociator) chiar şi suratele dîmboviţene transferate în interes de serviciu la Istanbul. **(E.Ş.)**

Democraţii dogmatici şi avocaţii raţiunii

Într-o democraţie "Se cade de fapt de acord ca forţa să fie măsurată numărînd capetele, şi nu spărgîndu-le" (J.F. Stephen). Faptul că regula majoritară se dovedeşte a fi un mijloc excelent pentru a evita violenţa nu satisface totuşi pe oricine. (Amicii lui Sorel sau ai lui Lenin ies, desigur, din discuţie, fiindcă pentru ei *violenţa e bună*.) Unii sînt însă nemulţumiţi pur şi simplu pentru că ar vrea să extindă regula majoritară dincolo de chestiunile ce privesc schimbarea guvernanţilor (în genere, *forma autorităţii*) şi principiile abstracte care pot întemeia o coerciţie legitimă. Cu alte cuvinte, aceşti "democraţi dogmatici" - cum îi numea un filosof liberal - vor ca majoritatea să decidă nu doar alegerea guvernanţilor, ci şi actele celor guvernaţi: ei au mentalitatea salariaţilor aflaţi în plină putere ori a funcţionarilor ce aşteaptă avansarea publică. Asemenea majorităţi reclamă deci nu numai controlul propriilor acţiuni, ci şi al "ereticilor" minoritari. Cum suveranitatea este, într-o societate modernă, o ficţiune ("exercitată doar pentru a o abandona", cum zicea Benjamin Constant), cei care vor decide în fapt detaliile acestui control nu vor fi fericiţii majoritari, ci membrii echipelor guvernamentale. Autoritatea desemnată va fi subjugată astfel unei opinii vagi (căci electorii nu se pronunţă asupra unor chestiuni punctuale); numele măreţ al majorităţii va servi unei puteri nelimitate; Parlamentele - invocînd aceeaşi tiranie a numărului - îşi vor putea desfăşura nestingherite "orgiile legiuitoare" (J. de Maistre). Cel care consideră că regula majoritară e destinată organizării societăţii (deci nu doar organizării statului) neglijează două lucruri: mai întîi, că el însuşi poate face parte, mai devreme sau mai tîrziu, dintr-o minoritate şi - mai ales - că un asemenea "joc de societate", în care o majoritate de moment subjugă minoritatea, este, indiferent de cine se află la comandă, un atac la adresa individului. Ştiu că mulţi dintre semenii mei cred că sînt înainte de toate, membri ai unui grup şi nu indivizi autonomi. Le voi pune însă următoarea întrebare: au oare vreun temei pentru a susţine că grupul lor nu se poate înşela niciodată? Iar dacă "şi majorităţile se pot înşela" (Popper), cum oare cred ei, majoritarii, că-şi vor răscumpăra greşeala în faţa individului liber pe care l-au aservit? Mai ştiu însă că, tot pentru "democraţii dogmatici", libertatea individuală nu are valoare (ori, mai precis, că ea are preţ doar în vreme de revoluţie). Ce-i face totuşi să creadă că libertatea, dragă altora, nu le va folosi chiar lor? Există, de fapt, oameni liberi care să fi dăunat celorlalţi?

Se subînţelege probabil, din toate aceste întrebări, că regula majoritară are sens atunci cînd e folosită pentru a prezerva libertatea şi nu pentru a o mărgini. Ceea ce ea trebuie, în schimb, să mărginească e chiar puterea guvernanţilor: iar "libertatea" acestora de a face orice poate fi limitată doar dacă indivizii alcătuiesc o comunitate, reuşind deci să cadă de acord asupra unor principii abstracte şi impersonale care să-l oblige pe fiecare în parte (Hayek). Guvernanţii ar putea deveni, după stabilirea acestor reguli, doar judecători ai respectării lor. Principiile abstracte şi impersonale nu preocupă totuşi decît rareori spiritul omenesc: faptul că majorităţile nu par sensibile, într-un anume moment, faţă de asemenea principii face posibilă apariţia altor reticenţe în legătură cu regula majoritară. Intră astfel în joc "avocaţii raţiunii", adică toţi cei nemulţumiţi de "orbirea populară", de "vulgaritatea maselor", toţi cei pe care prostia ori imbecilitatea îi dezgustă. Raţiunea, "recursul la metodă" par a fi atunci singurele salvări în faţa majorităţilor lipsite de discernămînt. Ar fi, de bună seamă, absurd să se nege că majorităţile sînt uneori vulgare şi idioate. Ceea ce nu înseamnă că ele sînt *mereu* aşa. Ba mai mult, cei care contestă validitatea regulii majoritare atunci cînd se află în faţa unui asemenea tablou dezgustător, greşesc văzînd în raţiune remediul universal. Căci regulile abstracte şi impersonale care pot face bună o comunitate politică sînt *reguli morale* (de tipul fidelităţii, al respectării cuvîntului dat, al responsabilităţii etc.). Iar acestea nu sînt niciodată un produs al raţiunii, chiar dacă pot fi *identificate* raţional (David Hume). Regulile morale de care e vorba sînt rezultatul unor tradiţii şi experienţe mult mai bogate nu doar decît ceea ce s-ar putea deduce dintr-o raţiune, ci şi decît ceea ce o generaţie ne poate oferi ca model (Hayek). Aceste observaţii sînt poate mult prea pesimiste pentru cel care aspiră în mod sincer la democraţie. Să fie tocmai libertatea sursa unui optimism decent? E posibil: în fond, Tocqueville, deşi nemulţumit de abuzurile pe care procedura majoritară le putea susţine, credea totuşi că *democraţia e pînă la urmă bună acolo unde poporul e liber*. Nu cred că se înşela.

Cristian PREDA

Jumătate de om călare pe jumătate de iepure şchiop

Atunci cînd vorbim despre democraţie, înţeleasă în reperele ei contemporane, nu trebuie să uităm că visul ascuns al fiecărui om nu e acela de-a fi supus (puţini se nasc să fie slugi) ci de a-şi impune voinţa. N-am cunoscut pe nimeni să cedeze de bună voie, în vreo dispută, fie ea cît de neînsemnată. Copleşit de argumente, cel învins socoate de cuviinţă să iasă din scenă cu un număr personal, care să-i salveze onoarea. Şi chiar şi atunci se socoate o victimă. Dacă nu s-a pus la cale o conspiraţie împotriva lui, atunci e vorba de un complot al zeilor, al raţiunii, al logicii. Ar trebui să înţelegem, atunci cînd sîntem spectatorii unei dispute banale, de ce e fragilă democraţia. Ea se compune, artificial, din voinţe totalitare, care admit, de voie-de nevoie să se supună unui criteriu statistic, în care, dincolo de convingeri, încap tot felul de capricii, indecizii, interese şi conjuncturi.

Jumătate plus unu este, în fond, o ecuaţie absurdă, care împarte o comunitate în majoritari şi minoritari, fără ca la mijloc să existe o unitate de măsură universală, în genul metrului sau kilogramului. La limită, ea cade (şi asta foarte uşor, aproape în chip natural!) în *bolşevism*. Jumătate plus unu are obiceiul să se dispenseze de doleanţele, moţiunile, alternativele înaintate de jumătate minus unu. Într-o lume cu capul pe umeri, cele două jumătăţi (plus-minus unu) se înţeleg în mod amiabil. Cînd jumătate plus unu face o prostie, vine jumătate minus unu şi-l trage de urechi. Dacă la mijloc nu este vorba de un interes care iese din logică, jumătate plus unu admite că a făcut o prostie. Iar democraţia mai face un pas înainte. Dacă obiecţiunea este făcută de-a hoarţa, numai ca să fie făcută (în cazul acesta ea se numeşte *şicană*), jumătate plus unu se poate dispensa liniştit de sfaturile "minorităţii".

După cum se vede, nu am luat în discuţie situaţii concrete ci cazuri ideale. De-ar fi să raportez principiul majorităţii şi al minorităţii la Parlamentul României, ar trebui să caut în arhive (recente!), ca să dovedesc că majoritatea noastră a respins amendamentele minorităţii, chiar şi atunci cînd le avea în program şi că minoritatea s-a retras de la votarea unor legi de care ea însăşi ar fi avut nevoie pentru a guverna (de s-ar fi aflat în postura de guvernant).

Spre deosebire de ţările cu o democraţie mai veche, România trăieşte, de cinci ani, paradoxul unui bolşevism impetuos. Cele trei guverne de pînă acum au refuzat cu obstinaţie orice formă de colaborare cu opoziţia, dar au preluat, fără jenă, o serie de puncte din programul ei. Şi invers: opoziţia s-a dat, de multe ori, peste cap, pentru a se împotrivi unor legi organice, pe care se clădea sistemul ei de valori. Bolşevismul românesc pare să excludă (şi chiar exclude!) interesul naţional. Majorităţii îi place să fie în toate împrejurările majoritară, iar minoritatea s-a acomodat, ca într-un culcuş, la gîndul că nu e nimic de făcut. De s-ar inversa raporturile, acel minim plus-minus unu nu ar schimba nimic. Aşa să fie? Aici nu mai avem argumente: minus unu, jumătate minus unu nu a avut prilejul de a se arăta (sau nu) bolşevic.

Memoria noastră democratică fiind destul de scurtă şi în plus tarată de totalitarism, ne oprim aici, nu înainte de-a semnala majoritarilor şi minoritarilor că acel jumătate plus (minus) unu nu ne exprimă. La alegerile din 1992, ca şi în sondajele de opinie făcute de atunci şi pînă acum, numărul celor nehotărîţi sau "scîrbiţi" nu e de neglijat. Jumătate plus (minus) unu e, de fapt, un procent din jumătate plus (minus) unu de indiferenţi, nehotărîţi şi oameni plini de convingeri. Soarta noastră stă, la urma urmelor, în mîna unor oameni care n-au fost, pînă acum, interesaţi de politică. Şi-au dat ei seama care-i puterea lor? Se vor duce la vot în 1996? Plus (minus) unu va conta în judecata lor? De fapt, întrebarea mea finală este alta: vom fi în stare să ieşim din bolşevism?

Val CONDURACHE

Care majoritate?

Un principiu adînc înrădăcinat în conştiinţa publică după 1989 a fost acela că o decizie adoptată prin votul majorităţii este, prin ea însăşi, o garanţie a democraţiei. Prin negarea sa, valabilitatea principiului devine mai evidentă: o decizie impusă de voinţa unei minorităţi este, fără îndoială, o măsură dictatorială. Decurge logic un alt principiu: minoritatea trebuie să se supună majorităţii. Asupra legitimităţii acestui principiu aş vrea să discut acum. Mai puţin prin prisma argumentelor etice sau logice, pentru că ceea ce mi se pare important sînt implicaţiile sale, determinate de realitatea acestei majorităţi, în societatea de tranziţie din ce în ce mai multilateral dezvoltată.

În urma primelor alegeri libere organizate în România postbelică, o zdrobitoare majoritate (aproape un consens) a transferat unei organizaţii politice numită pe atunci Front puterea de a decide în numele său. Mulţimea bucureştenilor care au aplaudat minerii sosiţi să facă ordinea ce decurgea din acest principiu au sancţionat, de fapt, încercarea cîtorva (zeci de mii) care îl contestau. Majoritatea avea, desigur, un liant care o făcuse să opteze aşa cum optase. Mai mult sau mai puţin coerent, acest liant consta într-un anume discurs, ale cărui puncte nodale se impune a fi identificate.

În fond, programul-manifest al celor două principale forţe care se înfruntaseră în alegeri (partidele istorice şi Frontul, căci acestea contau, în linii mari) enunţa aceleaşi obiective strategice: abolirea sistemului comunist şi trecerea la economia de piaţă (termenul *capitalism* era şi este evitat, nu întîmplător). Modalităţile propuse difereau.

Proiectul de reformă al Frontului avea în vedere, mai mult sau mai puţin explicit, adaptarea structurilor de conducere existente la mecanismele economiei de piaţă, în condiţiile unei tranziţii lente, subordonate aşa-zisei "protecţii sociale". Partidele istorice şi cele grupate în jurul lor propuneau eliminarea structurilor de conducere existente (prin reforma imediată a proprietăţii şi îndepărtarea tuturor celor care făcuseră parte din structurile de conducere ale statului comunist). Aparent, acest proiect nu avea să găsească opoziţie decît în rîndul fostei nomeclaturi, statistic minoritară.

Ceea ce se neglija era faptul că regimul comunist, în aparenţă contestat de toată lumea, avusese la bază un anume contract social. Fără el, forţa Securităţii ar fi cedat de mult, ştiut fiind că un regim bazat exclusiv pe forţă are o viaţă limitată. Acest contract se concretiza minunat în sintagma "noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc". Înainte de 1989, prea puţin conta cît cîştiga (salarial) fiecare. Poziţia unui individ în cîmpul social era dată de un întreg sistem relaţional, în virtutea căruia el putea căpăta o locuinţă cu chirie (de fapt, cvasigratuită), o slujbă bună, un televizor color, un bilet la mare (mult sub preţul serviciilor oferite) etc. Aproape fiecare din noi depindea de bunăvoinţa unui director care îl angajase în virtutea recomandării cuiva, făcea mici servicii pentru a primi în schimb altele (de exemplu, "carne fără coadă"). Existau deci mai mult decît premise ale unui sistem clientelar.

Sistemul acesta, în care aparent toată lumea o ducea rău, avea categoriile sale (mai mult sau mai puţin) privilegiate, categorii care nu se restrîngeau la nomeclatură. Privilegiile acestora erau doar relative, căci nu putem vorbi despre o bunăstare reală, ci de o mizerie acceptabilă. Aceste categorii erau constituite din: funcţionari care munceau uneori din greu, dar mai întotdeauna inutil, muncitori ai marilor complexe industriale (plătiţi cu salarii mai mari decît elitele intelectuale şi beneficiind de substanţiale avantaje nesalariale) şi altele. (Despre situaţia ţărănimii în acest sistem ar trebui făcută o discuţie mai amplă, precedată de definirea conceptului însuşi, discuţie pe care prefer să o las deocamdată în suspensie.)

Ei bine, aceste categorii nu aveau decît de pierdut de pe urma instaurării unui sistem concurenţial. Paradoxul este însă că ei erau, în acelaşi timp, frustraţi de sistemul în care trăiau. Frustrarea era atît relativă, prin compararea cu adevăraţii beneficiari ai sistemului, cît şi absolută, din cauza lipsei de orizont, a plafonării nivelului lor social.

Din paradoxul acesta a rezultat paradoxul deciziei majorităţii din mai '90: în ţara în care izbucnirea anticomunistă fusese cea mai violentă (să nu uităm însă, şi cea mai întîrziată) a fost impus, prin alegeri libere, programul cel mai puţin depărtat de vechiul regim.

Ulterior, lucrurile au evoluat. Din punct de vedere al opţiunilor politice, este greu să mai vorbim astăzi despre o majoritate. În ultimele sondaje de opinie, formaţiunea cu cei mai mulţi aderenţi este de fapt un conglomerat doctrinar, şi oricum întruneşte sufragiile a mai puţin de 1/3 din electorat.

Există, totuşi, un discurs majoritar. Întrebaţi dacă sînt sau nu favorabili privatizării, 65% din cei întrebaţi răspund afirmativ (Sondaj IMAS, martie 1995). În acelaşi timp, 67% preferă o societate în care se pune accent pe binele tuturor, uneia în care fiecare individ este încurajat să-şi poarte singur de grijă. Paradoxul semnalat mai sus se regăseşte în acest incoerent discurs.

Întorcîndu-ne la opţiunile electorale, constatăm că, de fapt, "partidul" care întruneşte cele mai multe sufragii este *partidul celor tăcuţi*: 30% din persoanele chestionate declară fie că nu ar vota, fie că nu ştiu pe cine să voteze. (Proporţia reală trebuie să fie mai mare, căci un procent semnificativ - 10-15% - din persoanele solicitate refuză să răspundă anchetelor de opinie.) Acest partid nu are reprezentare parlamentară. Este partidul celor, tot mai mulţi, care au înţeles că pentru ei nu există un proiect. Sînt cei care încep să intuiască esenţa economiei de piaţă, competiţia, însă nu sînt dispuşi să intre în această competiţie: fie pentru că resimt un handicap social, fie pentru că sînt pur şi simplu obosiţi, ceea ce este cel mai grav handicap.

De fapt, există oferte politice uşor adresabile acestei categorii. Ele sînt însă fie eminamente demagogice, nerealizabile (de tipul "un loc de muncă pentru fiecare", preţuri pentru bunurile de consum accesibile pentru toată lumea), fie axate pe teme ce eludează chestiuni esenţiale, aducînd în prim-plan false probleme, cum e cea a integrităţii naţionale. Discursul "Caritas" este un asemenea discurs. Falimentul firmei clujene nu a împiedicat mii de oameni să se aşeze la coadă pentru a-şi depune banii la fraţii mai mici ai lui Ioan Stoica.

Este deci posibil ca, în campania electorală, "majoritatea mută" să fie atrasă de discursuri bine ticluite pe structura descrisă mai sus. Dar se poate să nu fie aşa, în măsura în care proiectele realiste vor înceta să ignore situaţia perdanţilor de azi.

Mircea KIVU

© S. Ghețje

Minorităţile majorităţii

La fel ca şi *popor, partid* (oricare ar fi el), *societate* (inclusiv comercială), *majoritate* e un substantiv colectiv; cum este, de altfel, şi substantivul *colectiv*. Adeseori, însă, mai ales cînd le scriem sau le pronunţăm cu majusculă, uităm că aceste noţiuni închid în ele o pluralitate, că, adică, îndărătul singularului gramatical se ascunde o mulţime de indivizi reali; printre care ne aflăm şi noi. Tindem astfel să le atribuim o personalitate - abstractă şi totuşi foarte concretă -, dotată cu totală autonomie de acţiune, ba chiar de gîndire. Asta se întîmplă mai ales atunci cînd comportamentul unei asemenea "făpturi" ne produce deziluzii sau nemulţumiri. "Ai ales, naţiune! Halal să-ţi fie!", ricana, în primăvara lui '92, un cotidian din opoziţie, care, vezi bine, n-avea nici o vină (nici cotidianul, nici opoziţia) că lucrurile ieşiseră aşa: *ea*, naţiunea, era vinovată, *ea* să se spele pe cap cu aleşii ei, *noi* ne spălăm pe mîini. Apoi: creşte şomajul, scad veniturile, se duce de rîpă "imaginea"? "Treaba statului, domnule, *el* ce grije are?" (s.m.) *Noi* l-am prevenit! În aceste condiţii, "Statul sînt eu!" sună ca o matură declaraţie de responsabilitate asumată.

Dacă atitudinea faţă de stat este, la noi, aproape unanim critică şi dispreţuitoare - este acum şi era pe vremea Conului Leonida, cînd statul, "el", "ăla", abia împlinise 21 de ani -, în privinţa *majorităţii* situaţia e mai nuanţată. Lungii ani în care, în lungile şedinţe de pionieri, de UTC, de partid, de sindicat, de bloc, ne integram, entuziaşti ori plictisiţi, acestei magice forţe ce emana decizii majore, precum trimiterea unei telegrame tovarăşului ori efectuarea trimestrială a dezinsecţiei, ne-au creat un reflex respectuos faţă de noţiune; cu atît mai mult cu cît situarea în afara majorităţii, indiferent de împrejurare, nu era lipsită de riscuri. (Despre *minoritate* nici nu putea fi vorba - pînă şi minorităţile naţionale deveniseră "naţionalităţi conlocuitoare".) Această aură de consideraţie ce învăluia vorba *majoritate* a căpătat străluciri noi odată cu naşterea "tinerei noastre democraţii" şi cu reapariţia regimului parlamentar. Afară de faptul că, în delirul hei-rupismului postrevoluţionar, ideea de majoritate năzuieşte să se suprapună aceleia de democraţie şi, eventual, s-o înlocuiască, faimoasa "jumătate plus unu" flatează subteran şi opinia individului despre propria lui putere: un vot, un singur vot, votul *meu*, poate hotărî dacă vom avea rege sau preşedinte, steag cu stemă ori făr' de, pensionari tineri sau studenţi bătrîni.

Firește, principiul majorităţii determinante este, vrem-nu vrem, just şi logic. Dacă, din o sută de oameni care trebuie să trăiască la un loc, cincizeci şi unu preferă un anume mod de trai, înseamnă că, odată legiferat, acest mod de trai va produce mai mulţi oameni mulţumiţi şi mai puţini, fie şi cu unul, nemulţumiţi. Valabilitatea principiului devine însă discutabilă cînd el e pus să funcţioneze în zone rezervate fatalmente minorităţii; rezervate nu prin voinţa oamenilor, ci prin voinţă naturală sau supranaturală. În artă, majoritatea - şi decizia majorităţii - e un nonsens. Prin hotărîre majoritară, impresionismul, de pildă, urma să fie exclus din pictură, Cîte "voturi" a întrunit suprarealismul? Dar teatrul absurdului?

La limită, interzicerea amestecului majorităţii în treburile artei pune sub semnul întrebării, indirect, şi chestiunea concursurilor între artişti. Orice concurs trebuind să aibă un cîştigător, cum poate fi desemnat acest cîştigător altfel decît prin însumarea adeziunilor (a voturilor) exprimate de... de cine? De "specialişti"? Ori de "publicul larg"? A cui opinie ar cîntări mai greu aici, a *minorităţii* "tehniciste" ori a *majorităţii* "neinstruite"? Dar artistul, pentru cine creează, pentru specialişti sau pentru public?

Concluzia ce s-ar putea desprinde, cred, din acest şir de dileme este: faptul că marea *majoritate* e alcătuită dintr-o sumedenie de mici *minorităţi* ar trebui stipulat în articolul I al oricărei Constituţii. Măcar în artă.

Alice GEORGESCU

© Cosmin Bumbuț

Topul – o ierarhie contextuală

Într-o epocă năvalnică, abundenţa ofertelor de toate tipurile devine copleşitoare, obositoare. De aceea rişti să fii chiar recunoscător celor care îţi manipulează din umbră gustul - fie el comercial sau cultural. Văzînd reclamele la televizor, sau top-urile muzicale în ziare ai senzaţia că aşa e bine, aşa trebuie, că ceea ce priveşti sau citeşti e un dat incontestabil. Tu, multiplicat în naivitatea ta, devii o majoritate; cei din spatele ierarhiilor - o minoritate avînd pîinea şi cuţitul.

Stînd însă de vorbă cu *dl. Andrei Partoş, directorul publicaţiei muzicale Vox Pop Rock*, ne-am lămurit că lucrurile nu stau în toate cazurile chiar aşa. Topurile revistei *Vox Pop Rock* se fac pe baza scrisorilor primite de la cititori. Aceştia, putînd fi incluşi (în urma unor sondaje ale revistei) în categoria de vîrstă între 16 şi 30 de ani, pun numele primilor cinci aleşi la categoriile: solist/solistă pop, grupuri pop/rock, grupuri thrash/ death/ hardcore/ alternativ, newcomers rock, melodia anului - pop/rock, L.P.-ul anului (pop şi rock) videoclipul anului, evenimentul anului, cantautorul anului. Toate acestea - atît la secţia română cît şi la secţia străină. La capitolul "facultative" au rămas cel mai sexy interpret, cea mai bună emisiune radio/TV de specialitate. La capitolul instrumentişti, revista s-a oprit la părerile specialiştilor (redactorilor muzicali de la diverse posturi de radio, publicaţii) pentru că publicul nu le reţine numele. Alte categorii de topuri sînt Mix Top 25, unde clasamentul îi înghite pe toţi muzicienii momentului fără deosebire de gen sau naţionalitate şi Top 7 nonconformist - unde sînt reproduse fidel părerile unuia sau altuia dintre cititori, indiferent de anul apariţiei.

Dacă luăm în considerare faptul că marele top al anului precedent (cuprinzînd categorii din înşiruirea de mai sus) a fost realizat pe baza a 1500-2000 de scrisori primite la redacţie în decursul a 3 luni de zile, nu-l putem cataloga decît ca expresie a unei minorităţi. Dl. Partoş ne prezintă o tipologie succintă a împătimiţilor topurilor: aceştia sînt ori *evazionişti* care scriu ca să scape de singurătate, ori *fanaticii*, suporterii unei anumite formaţii, ori cei într-adevăr *"pe bune"*, care cred că părerea lor contribuie la stabilirea unei reale iararhii valorice. Această minoritate se micşorează din ce în ce mai tare faţă de 1992, de pildă, cînd se primea un număr aproape dublu de scrisori: fiind bombardaţi cu varii informaţii din surse multiple, oamenii sînt derutaţi şi nu mai ştiu ce să creadă.

În cazul revistei *Vox Pop Rock*, dl. Andrei Partoş afirmă că părerile personale ale redactorilor revistei nu sînt amestecate în topuri (decît în situaţii aberante, cînd numele unui interpret apare de 5 ori, de exemplu). La unele posturi de radio sau televiziune nu se întîmplă însă la fel, adaugă el: realizatorii emisiunii îşi cam impun propriile păreri. Părerile d-lui Partoş coincid, însă, în majoritatea cazurilor, cu cele ale publicului autor de scrisori, un public aparţinînd deja minorităţii avizaţilor. În cazul topului pe anul 1994, de exemplu, Monica Anghel a ieşit pe bună dreptate pe locul I la "soliste pop". La secţia "soliști pop", dacă Laurenţiu Cazan ar fi fost în ţară, cu siguranţă că ar fi ieşit pe locul I. I-a luat-o înainte Aurelian Temişan, mai ales datorită supra-mediatizării sale. La fel s-a întîmplat şi în cazul ierarhiei cantautorilor, unde Alexandru Andrieş, de departe cel mai prolific creator al anului, l-a "depăşit" pe Nicu Alifantis, care a compus mai ales muzică de teatru. Gusturile publicului sînt influenţate de un balans bizar între valoare şi popularitate, cea din urmă atîrnînd mai greu. Melodia anului, de pildă, nu este întotdeauna cea mai bună, ci cea mai difuzată.

Ierarhiile contextuale prezentate publicului, sînt, în opinia directorului *Vox Pop Rock*, un cumul de subiectivităţi ce au rol informativ. Această minoritate specializată, pe lîngă faptul că informează, adăugăm noi, manipulează (cuvînt la modă) gustul majorităţii. Cei de acasă, din fotolii, tind să ia de bun tot ceea ce mass-media "oficializează". Situaţie cu atît mai gravă în cazul emisiunilor de dedicaţii muzicale de la Radio Bucureşti, de pildă, unde nu e vorba nici măcar de un clasament al scrisorilor primite; ele sînt date pe post absolut aleatoriu.

În cazul topurilor propriei reviste, dl. Partoş consideră că nu pot fi acuzate de mai mult de 25% inexactitate în respectarea doleanţelor publicului.

Rezultatele voturilor cititorilor sînt mai realiste decît în cazul alegerilor legislative: cei care îşi spun cuvîntul sînt un public capabil să respecte regulile jocului. Plus că, în cazul în care o formaţie iese pe locul întîi în locul alteia, nimeni nu suportă consecinţele.

Opiniile unei reviste de specialitate, reprezentînd categoria celor ce lansează clasamentele muzicale pe piaţă, pot fi comparate cu cele ale unui grup de primitori-consumatori ai topurilor. Am încercat să sistematizăm, succint, cîteva din *părerile elevilor liceului Horia Hulubei* adunate de colegul lor, *Evian Stanciu*. Cel dintîi grup este al "nihiliştilor", care contestă ideea de top, atît ca expresie a criticilor, care "nu prea sînt critici", cît şi a ascultătorilor, pentru că "numai proştii scriu". Alţi elevi sînt de părere că acest tip de clasamente "întrunesc majoritatea", dar tocmai aici stă hiba lor: "sînt făcute pentru prea mulţi încît să satisfacă într-adevăr gusturi particulare". Cîteva voci de "frustraţi", care au scris şi nu s-a ţinut cont de părerile lor, afirmă, dimpotrivă, că "topurile nu pot întruni majoritatea". Unii dintre elevi nu sînt mulţumiţi de tipurile de muzică inclusă în ierarhii dorind, de pildă, "mai mult rock". Alţii ar dori criterii de clasificare cu adevărat tematice, şi nu de gen, cum ar fi un top al melodiilor de dragoste etc. Cei mai docili mărturisesc chiar că-şi modelează preferinţele după aceste topuri, pentru că ele se fac după scrisorile unora cam de aceeaşi vîrstă (şi mentalitate) cu ei. Ba, mai mult încă, doar primele locuri le sînt suficiente ca să se "dumirească".

Iaromira POPOVICI

AUGUSTIN BOTIŞ
senator PDSR

„Am avut personalităţi independente...“

P.I.: Corespunde actuala alianţă de la guvernare, a PDSR-ului cu PUNR, PSM şi PRM, dorinţelor electoratului care a desemnat o anumită majoritate la alegerile din 1992?

Augustin Botiş: Precum se ştie, alianţa dintre PDSR şi celelalte partide este întemeiată pe baza platformei PDSR, aşa că rezonanţa în rîndul electoratului o considerăm pozitivă. Aş aminti că, partidul de guvernămînt, avînd acel procent de 35%, era un inconfort politic care ne-a pus în situaţia să solicităm în '92 guvern de consens naţional. Se cunoaşte răspunsul Opoziţiei, în urma căruia neam bizuit pe cei care au venit alături de noi fără a condiţiona ferm această aliere, ci considerînd-o ca decurgînd din propriile programe care în anumite puncte, la nivel de social-democraţie, consonau cu PDSR-ul. La un moment dat, această lucrare comună, a avut nevoie şi pentru electorat şi pentru partidele în discuţie, de confirmare şi aşa s-a născut protocolul. Dar PDSR rămîne deschis pe mai departe tuturor. Credem în această deschidere permanentă, cel puţin pînă începe campania electorală, după care, fireşte, fiecare cu crucea lui. În ce priveşte reproşul celor de la Internaţionala Socialistă, care ne impută alianţa noastră cu "partide extremiste, şovine" şi condiţionează primirea PDSR în structurile europene social-democrate de renunţarea la această alianţă, ni se pare a fi o exagerare. Că unii lideri aliaţi, în vocaţiile lor pamfletare mai deviază, e firesc oriunde în lume.

P.I.: Reprezintă legile adoptate pînă acum voinţa politcă a majorităţii şi-a electoratului aferent, implicit?

A.B.: Mulţumire nu e niciodată, dar s-a urmărit ca o serie de legi importante să fie votate. Electoratul ar trebui să priceapă că o lege împortantă se discută temeinic, ia timp. Noi am realizat peste 80% din programul nostru de legi pe care le-am considerat necesar a fi adoptate. Un reproş pe care ni-l putem face e prea lunga aşteptare a legii asigurărilor sociale, pe care o cer toţi.

P.I.: Ce legături are PDSR cu alte forme de organizare ale societăţii civile?

A.B.: Avem deschideri către ONG-uri, sindicate, cu alte puteri din stat, fără ingerinţe, cu justiţia, cu asociaţii şi fundaţii.

P.I.: Pînă la ce nivel a schimbat puterea actuală, oamenii şi structurile din ministere, administraţia locală etc., cu partizanii ei? Cum e chestia cu primarii şi consilierii?

A.B.: O formaţiune de guvernămînt nu are privilegii, ci răspunderi pe care şi le asumă şi pentru a putea guverna are nevoie de instrumentele necesare. Adică, pe lîngă lege trebuie să aibă şi potenţialul de a o pune în aplicare. La noi tranziţia e încă în floare şi societatea civilă e timidă, aşa că nu se poate veni la putere doar la nivele foarte înalte, cu o echipă restrînsă de miniştri şi secretari de stat şi restul să rămînă neschimbat, ca specialişti permanenţi care să asigure continuitatea mersului societăţii. În general, s-a urmărit ca tot ceea ce este valoare să se mentină.

P.I.: ...atrăgînd oamenii în partidul dv.?

A.B.: Nu, e un zvon neîntemeiat, oamenii au optat liber. Chiar în Guvern am avut personalităţi independente...

P.I.: ...la început, după care s-a aflat că şi-au exprimat adeziunea pentru PDSR.

A.B.: Toţi au trebuit să urmeze calea strategiei PDSR de guvernare. Prin opţiune politică nu au făcut altceva decît să-şi asume responsabilitatea completă a guvernării.

P.I.: Totuşi, cam pînă la ce nivel aţi mers cu schimbările?

A.B.: Păi, cam pînă la nivelul doi şi trei oarecum. Noi ne-am izbit la straturile trei şi patru de o inerţie ciudată. E adevărat că încă ne lipseşte statutul funcţionarului public. Dacă vom cîştiga alegerile din '96 vom avea noi grijă.

P.I.: Ce înţelegeţi prin mult dezbătuta noţiune de "consens"?

A.B.: Noi avem multe de învăţat de la alţii, chiar de la vecini: cînd s-a terminat o campanie electorală şi cineva a cîştigat alegerile, se poate realiza o solidaritate în interesul ţării şi deasupra intereselor de partid. Formele concrete pot varia. Chiar dacă sîntem în tranziţie, consensul ar putea fi un fel de opţiune spre ideal.

P.I.: Ce obligaţii are majoritatea faţă de minoritate?

A.B.: Orice majoritate dintr-o ţară democrată are grijă ca minoritatea să aibă drepturi egale cu ea. Altfel, raportul dintre majoritatea politică şi minoritate e acela dintre putere şi opoziţie. Majoritatea politică simte nevoia ca minoritatea politică să fie cît mai puternică.

A consemnat
Petru IONESCU

MIRCEA MIHĂILESCU
prof. universitar, membru în Comitetul de conducere al PNŢCD

Luptă de idei sau conflict de interese?

Neostenita inteligenţă românească nu a reuşit după 89 decît să contorsioneze viaţa noastră politică, consumîndu-se mai puţin în dispute de idei, capabile să concure vectorial la monitorizarea unei traiectorii de progres, pe cît s-a cheltuit în conflicte ordinare de interese personale sau de grup.

Democraţia noastră este încă departe de a fi autentică, lipsindu-i instituţiile în stare să asigure obiectivarea demersului politic. Dreptatea nu este garantată de o magistratură inamovibilă, Universităţile, Academia, Biserica, la care în "momentele de cumpănă" se face apel, prin comportamentul lor oportunist din trecut, încă nerenegat şi modul favoritist al promovărilor nu oferă credibilitatea unei integrităţi morale.

În aceste condiţii ale unui joc, mai fără reguli şi exonerat de un arbitraj imparţial, lumea noastră politică se găseşte cu aproximaţie divizată în trei grupuri militante, incluse într-o nebuloasă populară inertă şi incertă în privinţa opţiunilor.

Primul grup deocamdată majoritar reprezintă cu prioritate pe cei avantajaţi de regimul răsturnat, sau cei care aspiră acum la beneficii imediate; mobilul lor, rămînerea la putere cu orice preţ fiind servit de marea disponibilitate la tranzacţii pe plan statal şi internaţional. Odată cu zestrea guvernamentală grupul şi-a asigurat o importantă putere economică, prin ralierea unor recent îmbogăţiţi conducători de bancă şi de întreprinderi.

A doua grupare, mai puţin numeroasă, în opoziţie faţişe cu prima, cuprinde cu precădere pe cei nedreptăţiţi de regimul comunist - mulţi dintre ei foşti persecutaţi sau încarceraţi pentru convingerile lor politice. Mai radicali în atitudini, ei se văd datori, într-o aspiraţie idealizată, să reconstituie personalitatea naţiunii noastre, reînsufleţind atributele ei de conştiinţă şi coeziune, pentru a răspunde vocaţiei unor împliniri de importanţă istorică. Din nefericire, mijloacele materiale avute la dispoziţie sînt practic inexistente.

Al treilea grup priveşte un număr de neofiţi, care păstrîndu-şi omenia, au reuşit să supravieţuiască regimului comunist şi împărtăşesc astăzi păreri democratice; cei mai mulţi activează în formaţiile opoziţiei.

Tabloul de mai sus permite recunoaşterea diversităţii largi, de trecut şi implicit de opţiune de viitor. Cu toţii beneficiază de aceeaşi legitimitate de participare, cu toate că vestul ne-a arătat că nici Franţa lui De Gaulle şi nici Germania lui Adenauer nu au acceptat parteneriatul politic al fruntaşilor regimurilor discreditate. În acest peisaj politic, tema confruntării majoritate-minoritate nu îmbracă la noi ţinuta democratică a unor dispute de opinii şi nu constituie dialogul complementar, necesar oricăror decizii destinate unui bun sfîrşit. Confruntarea poartă mai curînd caracterul unui conflict de interese, majoritarii înţelegînd, în spatele mandatului încredinţat să-şi asigure avantaje materiale pentru perpetuarea deţinerii puterii.

Prospectînd acum viitorul ne întrebăm în mod firesc asupra şanselor opoziţiei de a veni la putere, cît şi asupra ofertei definitivate pentru motivarea ei. Evident, răspunsul stă în voinţa naţiunii, care nemulţumită de confuzia din administraţie şi lipsa de consistenţă a legilor, ordonanţelor şi măsurilor în vigoare, s-ar convinge de capacitatea opoziţiei de a înţelege, în fond, realitatea disperată românească, acordîndu-i încrederea pentru înfăptuirea unui program substanţial de redresare morală şi materială, de concepţie democratică. Repertoriul de principii al opoziţiei - statutul ei - cuprinde după cum se ştie garantarea dreptăţii şi echităţii prin cît mai multe instituţii independente de puterea politică. Reglementarea definitivă a dreptului de proprietate funciară, efectuarea privatizării prin punerea în funcţiune a întregii noastre capacităţi productive, susţinerea agriculturii prin credite cu dobîndă foarte redusă, încurajarea formării unei pături sociale medii alcătuite din profesionişti de calitate: ingineri, doctori, avocaţi, economişti, profesori, meseriaşi de înaltă calificare.

Şi nu în ultimul rînd opoziţia de astăzi, devenită majoritară în viitor, s-ar angaja să garanteze opoziţiei de mîine participarea ei activă, complementară în desfăşurarea proceselor decizionale.

„ ...şi se făcea că eram majoritari... ”

Majoritatea concetăţenilor noştri nu ştiu "încotro se îndreaptă România" dar ştiu că "lucrurile merg într-o direcţie greşită" - indică sondajele de opinie. Majoritatea concetăţenilor noştri au decis prin vot, în 1992, cui să încredinţeze "frîiele puterii": alegerile au "cernut", din zeci de partide, cîteva, care au ajuns pe băncile celor două Camere. Nici unul nu a reuşit - se ştie - să cucerească o majoritate parlamentară confortabilă. Cum s-ar comporta "minoritarii" de azi, dacă ar colecta suficiente voturi pentru a deveni, mîine, majoritari, şi ce raporturi există, la ora actuală, între "patrulater" (majoritate compusă din minorităţi) şi opoziţia minoritară, am discutat cu politicieni din PSM şi PUNR.

Strîns uniţi împotriva legumei boreale

Pentru PSM, "lucrurile care merg într-o direcţie greşită" par simplu de rezolvat odată ce partidul condus de Ilie Verdeţ ar deveni majoritar. "Noi n-am fost partizanii unor alegeri anticipate, dar sîntem pregătiţi pentru o campanie electorală - explică Gheorghe Pele, secretar cu probleme internaţionale al PSM. În aprilie 1994, Congresul al II-lea a elaborat pentru prima dată o alternativă de guvernare". Ce vor face "socialiştii români - reprezentanţi ai clasei muncitoare" de îndată ce vor cîştiga alegerile? Vor orchestra "reconcilierea naţională" - aceasta e prioritatea priorităţilor. În viziunea PSM, ea presupune repunerea urgentă în drepturi a foştilor demnitari comunişti: "Condamnarea lor în bloc este împotriva dreptului internaţional. Nimeni nu poate fi condamnat pentru responsabilitatea obiectivă, iar procesele nu au putut dovedi cu probe directe vinovăţia nimănui. Numai Vîşinski cerea cîndva, în fosta URSS, condamnarea pe probe indirecte" - consideră dl. Pele. Ce propune PSM? "Dacă Justiţia nu e în stare să rezolve această problemă, graţierea, amnistierea acestor oameni, dintre care mulţi, deşi puşi în libertate, nu au drepturi civile şi nici dreptul la pensie". Dar PSM nu doreşte să guverneze singur, el proiectează deja o nouă coaliţie nebuloasă dar "reprezentativă": "Vom atrage şi alte forţe - tot în virtutea principiului reconcilierii naţionale, pentru că sîntem convinşi că întregul popor român trebuie să fie inclus într-un asemenea proces. Vom fi o stîngă democrată unită". Cu cine? "Cu partide parlamentare, neparlamentare..."

Programul-alternativă propus de PSM cuprinde, din punct de vedere economic, ca teme forte, protecţia industriei naţionale şi refacerea legăturilor comerciale mai vechi ale României: "Statul a făcut foarte puţin pentru găsirea de pieţe. Noi nu putem vinde producţia noastră textilă, de pildă, în Europa, chiar dacă ne integrăm în Europa. Trebuie recucerite pieţele din Asia, Africa. În domeniul agriculturii - vin, legume, fructe, nu le putem vinde în Occident decît în cantităţi foarte mici, pentru că Occidentul primeşte asemenea legume din emisfera boreală care produce fructe proaspete; cînd la noi e iarnă, la ei e vară, nu? Înainte le vindeam în altă parte, acum nu le vindem niciunde" - îşi încheie liderul PSM pledoaria, năucitoare pentru orice alegător ce va fi obţinut în clasa a V-a notă de trecere la Geografia fizică.

În sfîrşit, interlocutorul meu enumeră, la modul general, celelalte priorităţi: "Relansarea economiei, reducerea şomajului, construcţii de locuinţe pentru tineret..." Toate acestea - *cum*? Evident, nu e timp ca să discutăm în detaliu. Dl. Pele îmi oferă, totuşi, un *de ce*, în privinţa protecţiei sociale a tineretului: "Pentru că tinerii sînt multilateral loviţi la ora actuală..."

O minoritate specializată şi tolerantă: comisia parlamentară

Corneliu Bălan, membru în biroul executiv PUNR, deputat de Bacău, preferă să răspundă întrebării "Ce aţi face dacă...", de pe poziţiile unui partid deja majoritar - prin semnarea binecunoscutelor protocoale. PUNR - se poate mîndri că a ajuns la guvernare, că a propus legea pensionării anticipate, el a iniţiat recent şi "un proiect de lege privind acordarea unor drepturi moţilor", Legea 77, a privatizării MEBO... Dar dacă alegătorii PUNR sînt dezamăgiţi că partidul pe care l-au votat, adept declarat al unui "liberalism economic controlat" a pactizat cu partide care nu-i reprezintă interesele? "Cred că electoratul apreciază că am ajuns la guvernare şi ne va mai scuza uneori cînd am făcut unele greşeli - declară dl. Bălan. Dar în politică trebuie să faci nişte alianţe. Sigur că unele din punctele din programul nostru economic nu sînt întotdeauna apropiate de ale formaţiunilor cu care sîntem la guvernare. De fapt, noi doar susţinem guvernul în această perioadă grea pentru ţară". Cum receptează "majoritarii" din Parlament semnalele venite din partea colegilor minoritari? "Avem respect pentru ei, dar nu fac o opoziţie constructivă, ci doar de dragul opoziţiei, mai ales într-o perioadă cînd ţara este într-o criză adîncă de recesiune". Propune, vreodată, opoziţia amendamente utile care nu sînt luate în seamă? "Eu recunosc cinstit că s-ar putea să existe şi astfel de aspecte cînd multe propuneri bune nu sînt preluate de la dînşii. Dar multe trec, mai ales în cadrul discuţiilor din comisii, unde se discută, se aprobă... Ce-i drept, puţine trec în Cameră... La Comisie, însă, e suficient timp şi există disponibilitate..."

Delia VERDEŞ

VARUJAN VOSGANIAN

deputat, Grupul minorităţilor, altele decît cea maghiară

Minoritatea este conexiunea morală între politică şi cetăţean

Conceptul de majoritate este unul mobil. Majoritatea de astăzi poate fi minoritatea de mîine, şi chiar în interiorul ei se pot desena o seamă de grupuri minoritare. Dar ceea ce mi s-a părut fascinant a fost acel ***plus unu*** *din definiţia "majoritate înseamnă jumătate plus unu". Deci pînă la urmă decizia nu depinde de cei care alcătuiesc majoritatea ci de acel plus unu. Cine este unul?*

Dialectica prin care majoritatea devine minoritate şi invers la noi nu este percepută. Fenomenul politic şi social din România exprimă o anume aroganţă a majorităţii, care se consideră predestinată, eternă. Din acest punct de vedere raporturile dintre majoritate şi minoritate sînt lipsite de delicateţe. Aroganţa, dispreţul sînt atribute care în alte ţări nu există. La noi majoritatea e osificată, pietrificată, fără flexibilitate, nu protejează minoritatea. În ceea ce-l priveşte pe cel care înclină balanţa, noi nu trebuie să spunem 50 + 1, ci unul plus cincizeci. Această majoritate pietrificată şi-a născut propria elită - cuvînt care nu se referă la calitatea umană, ci la poziţia în ierarhie. Printr-o falsă legitimitate această elită a depersonalizat majoritatea, care are o atitudine pasivă, lipsită de discernămînt faţă de elită. Iar elita domină şi subjugă majoritatea. Din acest punct de vedere minoritatea este mult mai liberă. Astăzi în România este mai bine să fii în minoritate pentru că-ţi poţi păstra libertatea de gîndire de mai înainte la care se adaugă libertatea vorbirii, care dincolo de harul vorbirii este şi darul vorbirii.

Dar apariţia unei elite este un lucru firesc. Parlamentul legiferează în domenii foarte specializate, soluţiile ţin de o anume cunoaştere "tehnică" a problemei. Nu e normal ca elita - înţeleasă ca alt cuvînt pentru tehnocraţie - să fie cea care dă tonul?

Experienţa parlamentară m-a pus să votez în domenii foarte diverse: de la cantitatea masei lemnoase care poate fi tăiată într-un an, pînă la adopţia de copii. Adesea nu m-am priceput. Experţii şi comisiile de specialitate încearcă să ne ajute şi depinde de modul în care parlamentarul îşi ia rolul în serios ca să înveţe cîte ceva. Dar o sumă de probleme nu ţin de spiritul ştiinţific ci de cel politic. Politica este un domeniu miraculos în care doi oameni diferiţi pot gîndi complet diferit, argumentînd diferit, dar fiecare dintre ei are un sistem coerent de gîndire care-i legitimează poziţia. O anumită poziţie politică presupune un anumit tip de lectură. Şi o anume educaţie. Dar în domeniul economic, de exemplu, colegi de catedră, oameni respectabili şi respectaţi sînt pe poziţii diferite. Putem face o distincţie între calitatea ştiinţifică şi calitatea morală. Oameni din punct de vedere profesional bine pregătiţi au scăderi umane, aşa cum oameni buni de pus la rană nu-şi pot susţine punctul de vedere pentru că nu au argumente. Există în Parlament şi unii şi alţii, precum există şi alţii care nu au de nici unele: cabotinii, demagogii, care irită, dînd imaginea proastă a Parlamentului.

Dar majoritatea funcţionează implacabil pe criterii de natură politică, nu ştiinţifice şi există instituţii în care minoritatea nu există: preşedinţia, guvernul, Curtea de conturi, Consiliul naţional al audiovizualului. Sînt locuri în care e normal să nu existe, în alte locuri nu. Astfel instituţiile statului sînt foarte eficiente, pentru că ele servesc clasa conducătoare. O excepţie notabilă face Curtea Constituţională, dar în general instituţiile statului stau sub semnul majorităţii.

Sistemul reprezentativ prin care o majoritate a alegătorilor desemnează o majoritate parlamentară care, timp de patru ani, nu mai e responsabilă faţă de alegător, ci faţă de partid, e în criză pretutindeni. Credeţi că acum, la noi, majoritatea parlamentară mai exprimă voinţa alegătorilor aşa cum s-a exprimat ea în 1992? Sondajele de opinie publică arată că majoritatea are o părere foarte proastă despre Parlament, despre activitatea oamenilor pe care i-a votat.

Majoritatea a votat pentru promisiunile care i s-au făcut. Clasa politică care a cîştigat a avut intenţia de a suprapune proiecţiile electorale peste dorinţele electoratului. Se poate pune întrebarea de ce nu au făcut şi alţii lucrul acesta. Nu era prea greu. Dar au cîştigat cei care au fost cel mai puţin preocupaţi de imposibilitatea de a se ţine de cuvînt. Criza politică din România nu este atît o criză funcţională, cît o criză morală, în care adevărata problemă este cea a responsabilităţii politice. Rezolvarea ei ţine de electorat şi nu de clasa politică. Aceasta nu s-a îmbunătăţit, nu au apărut lideri noi, iar cei existenţi nu şi-au schimbat comportamentul. Ar trebui ca în 1996 electoratul să fie ceva mai motivat. Din păcate, existenţa sectorului de stat şi situarea electoratului într-o poziţie marginală de aşteptare a şomajului, a sărăciei scad motivaţia şi interesul politic.

Dar se mai poate prevedea o evoluţie: s-ar putea ca, aşa cum s-a întîmplat în 1991, să existe din nou un balast care trebuie aruncat peste bord. Presupunerea se bazează pe atitudinea preşedintelui Iliescu faţă de prezenţa parlamentarilor în Consiliile de administraţie. El ştie foarte bine că FPS a limitat beneficiile despre care e vorba. Dar preferă să arunce anatema asupra parlamentarilor, să se desolidarizeze de ei. Iată cum acest *unul* începe din nou să vibreze şi devine agresiv în preajma alegerilor. S-ar putea ca sub acest pretext al purificării preelectorale o parte a FDSN să dispară, sau să apară alte forţe care să preia ceea ce pierde FDSN.

În toată lumea majoritatea electoratului este conservatoare. În România nevoia de înnoire e evidentă. Şi astfel vor cîştiga cei care vor promite o înnoire perpetuu amînată.

La noi şi modernii sînt conservatori, pentru că ei doresc o reîntoarcere la economia interbelică, ei vor un fel de înainte de înainte. Nu ştiu ce se va întîmpla în 1996, dar cu siguranţă începutul mileniului nu va mai găsi o Românie etatistă. În ciuda voinţei guvernului, a opreliştilor de tot felul se dezvoltă o reformă spontană: în domeniul economic, al informaţiei, al cercetării, al culturii, al construcţiilor. Or, aceşti oameni sînt foarte bine motivaţi: ei ştiu că au nevoie de libera circulaţie, de o imagine bună a României, de un sistem fiscal facil, infrastructură bună, comunicaţii; aceşti oameni vor deregla mecanismul conservator cu discurs reformist. În 1996 s-ar putea ca românul să cedeze din nou vocaţiei şi voluptăţii sale de a se lăsa amăgit. Pe de altă parte trebuie spus că nici cei care au promis mai puţin dar mai realist, n-au ştiut să se coboare pînă la viaţa de zi cu zi a electoratului. Opoziţia a debutat agresiv şi, deşi violenţa a fost a autorităţii, o bună parte a electoratului a înregistrat opoziţia ca responsabilă pentru violenţă, datorită unei propagande oficiale abile. Dar opoziţia nu a avut un mesaj pentru populaţie. Dezvăluirile generalului Florică, afacerea Petromin, casele demnitarilor, numirea miniştrilor de către parlament, numirea directorului SRI - nu sînt probleme care să-l intereseze pe alegător. Cetăţeanul care stă în faţa vitrinei şi ştie că n-are destui bani nu e interesat de procedura numirii miniştrilor în caz de remaniere. Opoziţia, minoritatea, este conexiunea morală între cetăţean şi politică. Majoritatea a fost agresivă, iar minoritatea a fost una de ripostă, şi pînă la urmă s-a supus regulilor jocului dictate de majoritate şi nu s-a străduit să creeze reguli noi, provocări pentru majoritate. În plus, alegerile nu înseamnă doar cîştigul la urne. Va trebui creată o administraţie, guvern, prefecţi, cel puţin 5-6, dacă nu zece mii de oameni care trebuie schimbaţi în cîteva luni. Care partid din opoziţie poate clădi singur? Nici unul. Certurile din cadrul opoziţiei sînt privite cu teamă; e o teamă moştenită de pe vremea cînd primii miniştri erau împuşcaţi pe străzi, cînd miniştri mureau în închisori, de pe vremea teroarei comuniste şi din cauză că după 1989 puterea a propagat această tentă de violenţă. Electoratul se teme de violenţă, de conflict şi certurile din cadrul CD îi diminuează prestigiul. Ce se va întîmpla, dacă ajungînd la guvernare, Convenţia va transforma certurile ei de acum în certuri pentru guvernare? Nu ştiu nici eu să răspund la această întrebare.

Dacă nu 1996, în anul 2000 actuala minoritate ar putea deveni majoritate. Cum credeţi că vă va ajuta în această situaţie, experienţa din minoritate?

Acesta va fi momentul de normalitate al vieţii politice româneşti: cînd cel care e la putere va şti că viitorul lui e în opoziţie. Astfel toţi vor deveni mai atenţi cu legalitatea propriilor acte şi cu răspunderea în faţa electoratului. Minoritatea de atunci va şti care sînt resorturile puterii, va putea face o opoziţie mult mai eficientă decît opoziţia de acum. Opoziţia de acum n-a fost niciodată la guvernare şi nu cunoaşte ascunzişurile, nu se bucură nici de colaborarea foştilor demnitari din rîndurile Partidului Democrati, care ar fi putut face o opoziţie mai activă. Cînd se va realiza alternanţa, minoritatea va fi mai eficientă şi majoritatea mai prudentă. În plus trebuie sperat că vor avea o calitate umană suficientă pentru a înlătura gîndul răzbunării împotriva celor pe care i-au înlocuit. Acesta este un lucru foarte important. Sper ca pînă atunci, cei din opoziţie pe care îi bănuiesc de asemenea intenţii să dispară de pe scena politică. Altfel, o schimbare de regim ar putea să aducă mari dificultăţi sociale. Există în rîndurile majorităţii o anume agresivitate, dar există şi în opoziţie o zonă obscură, oameni mînaţi de răutate şi de lăcomie. Aceşti oameni trebuie marginalizaţi pentru ca transferul de regim să fie unul real, spre o societate democratică.

Cei de acum nu vor putea duce niciodată România acolo unde eu şi cititorii revistei dumneavoastră o visăm. Ei sînt predestinaţi, ei sînt propria lor prejudecată. Ei nu pot clădi viitorul, pentru că ei înşişi sînt propriul lor trecut. Pentru ei e o suferinţă încercarea de a se adapta într-o lume străină. Trăiesc datorită nedezmeticirii oamenilor. Majoritatea de astăzi aparţine celei de a doua jumătăţi a secolului XX. Mileniul care va veni, ne va găsi mai prunci: din înţelepţii mileniului doi, vom deveni pruncii mileniului trei. Dar pentru setea noastră de curăţenie şi aspiraţia noastră către viitor, actuala majoritate politică va fi bătrînă.

A consemnat

Magdalena BOIANGIU

Roluri inversate

Întrebat cum ar trata partidul său, minorităţile de toate felurile, inclusiv pe cea parlamentară, în ipoteza că ar deveni majoritar (sau că ar face parte dintr-o coaliţie majoritară), senatorul Alexandru Popovici (PNL-CD) a răspuns că prin aplicarea politicii lor, bazată pe principii liberale (proprietate, fiscalitate mică, încurajarea micilor producători şi descentralizare administrativă şi economică), orice fel de comunitate, minoritară sau majoritară, ar căpăta posibilitatea de a se dezvolta aşa cum consideră ea că este optim. În ceea ce priveşte actuala majoritate parlamentară, care în ipoteza amintită ar deveni minoritate, A.P. consideră că ea ar fi pusă într-o situaţie dificilă, aceea de a reacţiona la elaborarea şi aplicarea unor legi al căror conţinut va corespunde cu enunţul lor. A.P. a observat că, actualmente mesajul pozitiv al unor legi (legea accelerării privatizării, legea sponsorizării etc.) impus din motive de imagine şi de relaţii internaţionale, e contrazis de conţinutul propriu-zis al legii, prin care se caută, de fapt, mecanismele de blocare a fenomenului respectiv. Astfel legile se transformă în contrariul lor. În momentul în care ceilalţi venind la putere, ar propune legi al căror conţinut va corespunde cu mesajul din titlu, partidelor din actuala majoritate le va fi greu să reacţioneze.

Cît priveşte metodele de acces într-o asemenea poziţie majoritară, A.P. speră ca tacticile diferite ale segmentelor opoziţiei să aibă, în cele din urmă, o rezultantă benefică. În viziunea aceluiaşi senator, o coaliţie între CD şi PD s-ar putea realiza foarte bine la nivel parlamentar (în opoziţie sau la putere), dar nu la nivel electoral, unde există zone incompatibile: "Nu trebuie să uităm că un anumit electorat al Convenţiei era în Piaţa Universităţii, în timp ce domnul Petre Roman era prim-ministru. Noi, ca oameni politici, putem înţelege o anumită evoluţie, dar pentru mulţi dintre alegătorii obişnuiţi, nu cred că s-a parcurs drumul mental aşa încît să ajungă să voteze o asemenea alianţă".

***

L-am întrebat pe senatorul Ioan Manea (PNŢCD), ce-ar face partidul său cu prioritate dacă ar deveni majoritar în Parlament. A răspuns că dacă majoritatea (înţelegerea) ar fi de două treimi, s-ar impune mai întîi modificarea unor articole din Constituţie. Nu principiile de bază, pentru care ar trebui pregătită întreaga opinie publică ci, cîteva mărunţişuri, scăpări elementare, precum aceea care prevede că numai o lege poate fi acceptată sau respinsă de Curtea Constituţională, nepomenindu-se în schimb nimic, despre ordonanţele guvernamentale. Ele pot fi aplicate pînă la apariţia unei legi propriu-zise, chiar dacă sînt neconstituţionale (un exemplu a fost taxa frontierei). În ceea ce priveşte minorităţile de orice fel, domnul Manea a dat un exemplu: în disputa dintre proprietari şi chiriaşi, primii sînt mai puţini (minoritari), dar aici trebuie apărat în primul rînd principiul proprietăţii, chiar dacă aceasta duce la pierderea unor voturi. Bineînţeles şi pentru chiriaşi ar trebui găsite soluţii convenabile. Cît despre relaţia cu o ipotetică minoritate parlamentară, formată din partidele aflate acum la guvernare, I.M. susţine că ea ar trebui să fie diferită faţă de aceea care este acum. Propunerile minorităţii ar trebui analizate cu atenţie iar votul să fie deliberat şi nu automat, în virtutea unor idei preconcepute.

Poziţia oarecum majoritară a PNŢ-ului în Convenţia Democratică, nu poate fi o experienţă pentru o viitoare relaţie cu o minoritate parlamentară. În concepţia lui I.M., în Convenţie, PNŢ este asociat cu partide mai diferite ca idei, chiar faţă de cele din arcul guvernamental, dar care au un adversar comun. În cazul Parlamentului cu PNŢ majoritar, adversitatea ar trebui să se bazeze numai pe principii şi doctrine.

Andrei MANOLESCU

Majoritățile de altădată

Distinsul meu coleg în ale scrisului, dl. Alexandru Paleologu, acum senator, îmi relata, mai zilele trecute, că a citit recent reeditata carte a lui Titu Maiorescu *Istoria contimporană a României*. Și, după ce mărturisea regretul că titlul cărții a fost schimbat (eu precizîndu-i că schimbarea e abuzivă), deodată a exclamat: "Dragă, și cum seamănă mai toate ale politicii din vremea lui Maiorescu cu ceea ce se întîmplă azi în același domeniu!" Observația dlui Alexandru Paleologu e dreaptă și pătrunzătoare. Și e datorată unui om care e angrenat în activitatea politică de azi. Dar e firesc să fie așa. Viața politică, să spunem în epoca modernă, cu jocul parlamentar al democrației, se supune acelorași reguli, principii, tactică de moment și strategie de perspectivă. Aici inovațiile sînt minime și neînsemnate. Și e de mirare că oamenii politici de azi, dintre care numai foarte puțini au o minimă experiență, nu studiază, cum s-ar cuveni, istoria vieții politice de altădată. Ar avea revelația faptului că tot ceea ce se întîmplă a mai fost. Aici, în acest plan, aș adăuga, nu acționează decît interesul de partid și, adesea, cel al orgoliului personal. Lui Maiorescu, care a făcut politică de la 31 de ani pînă la sfîrșitul vieții (a murit la vîrsta de 77 de ani), îi aparține vestitul aforism: "Nu există prieteni în politică, există numai prieteni politici". Și a demonstrat, prin comportarea sa, valabilitatea acestui principiu. După ce timp de patruzeci de ani și mai bine a acceptat șefia lui P.P. Carp în fruntea grupării politice junimiste, în 1912, datorită gravelor erori politice ale lui Carp, acceptă să-i succeadă la conducerea guvernului. I-a promis, inițial, că va fi numai un interimat, în care vreme va milita pentru revenirea lui Carp în fruntea guvernului. Nu s-a ținut de cuvînt (alegerile fuseseră făcute de P.P. Carp în ianuarie 1911 și parlamentul era majoritar conservator) și datorită unor împotriviri de persoane (Tache Ionescu) pe care nu le putea domina. Dar n-a înțeles, constatînd aceste fapte, să demisioneze pentru a-și respecta cuvîntul dat lui Carp, continuînd să fie prim-ministru pînă la 4 ianuarie 1914, recoltînd - cu satisfacție - în jurnal, elogiile regelui Carol I, care îi spunea, mereu, că e superior lui Carp. A fost, privind de pe Sirius, incontestabil o felonie și Carp nu ierta feloniile. A încetat să-l mai vadă pe Maiorescu, îl judeca aspru și înciudat, iar la moartea lui, invitat de Marghiloman să participe la ceremonia funebră, a refuzat cu o vorbă care a rămas celebră: "De ce să-i fac lui Maiorescu o politeță pe care nu va putea să mi-o întoarcă". Și, adaug, din 1864, cînd s-a întemeiat Junimea, și apoi timp de cinci decenii relația între Maiorescu și Carp era considerată drept simbol al prieteniei! Dar dacă examinăm atent viețile lui Maiorescu și a lui Carp, avem a constata că, de-a lungul timpului, cel dintîi s-a supus dar judeca, adesea negativ, actele politice ale amicului său politic. A răbdat peste patruzeci de ani și cînd prilejul s-a ivit, n-a pregetat să-l lașeze, luîndu-i locul. Contemplu, de aceea, amuzat cum azi politicienii sau gazetarii politici se tot miră că unele amiciții politice se desfac repede sau mai lent, că rivalitățile trec înaintea intereselor generale, că se petrec dese dizidențe în partide, că se produc atitudini socotite dictatoriale, și că principiile lasă loc interesului politic personal. De fapt, de e să exprim gîndul întreg, ar trebui spus că nu există principii în politică și cine dă prevalență, în acest plan, criteriului moral, e pierdut.

Să apelez și la exemplul oferit de marele bărbat de stat Ion. I.C. Brătianu. Ca să ajungă șeful Partidului Național Liberal în 1908 (automat și prim-ministru), el, și cei ce-l sprijineau (ocultа liberală), n-au ocolit nici un mijloc pentru a grăbi debarcarea bătrînului D.A. Sturdza, înnebunindu-l, la propriu, cu ferocitate. Și Sturdza doar îl făcuse pe Ionel Brătianu deputat la 31 de ani și ministru la 34 de ani! Politica n-are cum tolera mila și convenientele sociale de comportament. Apoi Ion I.C. Brătianu s-a dovedit a fi efectiv un mare bărbat de stat în anii neutralității (1914-1916) și în timpul războiului, reîntregirea țării din 1918 datorîndu-i-se în mare măsură. Dar în cei patru ani grei cît un veac întreg, cînd secretul (mai ales în perioada neutralității) trebuia strict păstrat, s-a obișnuit să ia decizii de unul singur, neascultînd opinia nimănui. Asta l-a deformat, considerîndu-se a fi singurul care trebuie să decidă asupra treburilor de stat ale țării. Disprețuia efectiv noua hartă politică postbelică și desconsidera noile partide politice apărute, dintre care unele, Partidul Țărănesc, Partidul Național Ardelean, Partidul Poporului erau realități indiscutabile, cu șanse și potențialități de guvernare. Brătianu (l-a convins și pe regele Ferdinand) n-avea încredere în ele și asta era suficient ca să fie menținute în poziții subalterne. Știa însă că e nevoie de un partid care să alterneze la guvernare cu P.N.L. A ales, pentru asta, Partidul Poporului, numai după ce generalul Al. Averescu, șeful acestui partid, s-a angajat că se va supune voinței lui Ionel Brătianu, renunțînd la guvernare cînd P.N.L. (adică Brătianu) i-o va cere. I-a încredințat, deci, generalului, guvernarea în două rînduri, în 1920 și în 1926, știind cum să-l facă să renunțe la ea cînd interesele P.N.L. o cereau. Cînd, în mai-iunie 1927, datorită bolii avansate a Suveranului, voia să revină la guvernare și Averescu refuza să-și respecte înțelegerea, aducînd, pentru a menține puterea, trupe din provincie în București, Brătianu, cu ajutorul Palatului, l-a silit pe general să demisioneze pe 3 iunie 1927. A instalat, ca interstițiu, un guvern tranzitoriu condus de cumnatul său Barbu Știrbei (în care guvern erau reprezentate toate partidele, cu excepția celui al generalului), va demisiona după 24 zile, pentru a-i lăsa locul unui guvern liberal, condus, cum altfel, de Ion I.C. Brătianu. Firește, că la alegerile organizate de guvernul liberal, partidul a obținut majoritatea necesară și, repede, după ce parlamentul n-a apucat să valideze decît o jumătate plus unu din totalul mandatelor corpurilor legiuitoare, a fost recunoscut legal constituit pentru că regele Ferdinand era în agonie, apoi a murit și trebuia proclamat rege Mihai I, copil de cinci ani, regența aprobată la 4 ianuarie 1926 începîndu-și funcțiunile. Dar Constituția din 1923 n-a fost tot un act de autoritate personală a lui Ion I.C. Brătianu? Opoziția care conta, mai ales țărăniștii și naționalii ardeleni, ar fi voit un guvern neutral de alegeri care să aleagă o Constituantă și ea neutrală. Brătianu nici că a voit să audă. Socotea că, el, care înfăptuise reîntregirea, era cel îndreptățit să dea țării noua ei Constituție și a organizat alegeri, la care a obținut, desigur, o confortabilă majoritate. Degeaba au fost protestele partidelor din opoziție, care pregătiseră dinainte proiectele lor de Constituție (cel alcătuit de profesorul de drept constituțional, C. Stere, în numele Partidului Țărănesc, se va dovedi, în unele secțiuni, superior celui întocmit de C. Dissescu, după recomandările exprese ale lui Brătianu). La depunerea proiectului de Constituție în Camerele legiuitoare, țărăniștii și naționalii ardeleni au protestat violent, s-au produs efective încăierări, unii parlamentari din opoziție fiind excluși, disciplinar, de la lucrări. Apoi, parlamentarii opoziției au decis să se retragă, toți, de la dezbaterea proiectului de Constituție în parlament. Brătianu a acceptat, senin, și această decizie, contînd că are în parlament cîțiva deputați și senatori din opoziție, ceea ce salvează aparențele. În 14 zile, fără măcar a respecta regula celor trei citiri, Constituția a fost votată, a doua zi regele Ferdinand sancționînd-o, deși opoziția îl implorase să nu o facă. Noua Constituție a României devenise - prin voința lui Ion I.C. Brătianu - o stare de fapt, ea fiind cu adevărat foarte bună. Nu de neobținerea majorității lor se sinchisea Brătianu. Știa că le obține repede și lesne, de vreme ce i s-a încredințat conducerea guvernului. Opoziția a declarat solemn că va abroga Constituția de îndată ce va veni la putere. Dar, în noiembrie 1928, cînd cele două partide foste în opoziție, în 1923, fuzionate în P.N.Ț., au căpătat guvernul, s-au angajat în fața regenței că va fi respectată Constituția. Și a fost.

Se aud voci care protestează că UDMR e un partid etnic, afirmîndu-se că în epoca modernă nu au ce căuta decît partide organizate pe criterii doctrinare. Aș reaminti că în deceniile dintre războaie au funcționat, la noi, astfel de partide etnice: Partidul Maghiar, Partidul German, Partidul Evreiesc, Partidul Slovac, Partidul Ucrainean. Ba chiar, de regulă, aceste partide etnice se cartelau, în alegeri, cu partidele de guvernămînt sau cu altele care contau. Rareori se prezentau (dar și asta s-a întîmplat!) în alegeri, pe liste separate.

Să nu ne grăbim să facem judecăți de valoare despre practicile vieții politice, fără a cunoaște bine scena politică de altădată! Care, democratică într-adevăr fiind, se supunea legilor ei implacabile.

Z. ORNEA

Dușmanii noștri cei iubiți

Democrația opiniilor sau sfîrșitul politicii

Pregătirea alegerilor prezidențiale din Franța oferă un bun exemplu despre ceea ce se întîmplă cu democrația parlamentară cînd își respectă definiția ei clasică: guvernarea poporului prin intermediul reprezentanților săi aleși prin sufragiu universal.

De șapte luni, campania electorală se desfășoară în plin sub forma "micilor fraze otrăvite", a declarațiilor saturate de subînțelesuri... a sondajelor prezentate ca rezultate parțiale. Și deși nu este așa, ele influențează opinia cetățeanului conform unor modalități niciodată explicite.

Ce este un sondaj de opinie? Răspunsul imediat la o serie de întrebări care se referă la calitățile și defectele unui om politic (și nu la programul său politic, deoarece rezultatele sînt publicate cu mult timp înainte ca programul însuși să fie cunoscut). Nu ni se spune nimic despre felul cum au fost formulate întrebările (elementele lexicale și gramaticale care le articulează) despre retorica consecuției lor și a paradigmelor lor. Acest ne-spus se întemeiază pe presupunerea care legitimează de altfel discursul tuturor științelor umaniste (de la sociologie la psihologie, de la antropologie la lingvistică) și anume cea a neutralității axiomatice a chestionarului și deci a inocenței semantice imanente enunțului ei. De fapt, bunul simț va recunoaște că există o ușoară, dar esențială alunecare între formularea: "Îl preferați pe domnul X, Y, Z?" și cealaltă: "Discursul domnului X, Y, Z oferă soluții mai raționale pentru a rezolva cutare sau cutare problemă?". E un exemplu simplu, chiar simplist, sînt de acord.

Se poate ușor demonstra cum dintr-o succesiune de candidați posibili sînt omiși cei despre care se știe cu siguranță că se vor prezenta, în timp ce apar unii care nu vor fi niciodată candidați. Un joc sinistru de-a v-ați ascunselea. Toate acestea rămîn ascunse cititorilor, ascultătorilor, telespectatorilor. E o ilustrație perfectă a unui discurs disimulat și a unui simulacru care seamănă cu cel al lui Tartuffe: sofismul.

Mai există elemente pernicioase care influențează rezultatele sondajelor: densitatea imaginilor și a interviurilor, a evenimentelor diverse la care participă viitorii candidați. Se creează astfel un soi de ambianță vizuală și sonoră care este departe de a fi inocentă, plină de semnificații ascunse, dar sugerate. O emisiune de radio, un program de televiziune răspund unor criterii estetice și retorice (montajul, tipul de plan, durata planului, juxtapunerea secvențelor, unghiurile de filmare, decorul, banda sonoră etc.) care fac din omul politic interpretul unui scenariu și centrul unei acțiuni cvasi-teatrale. Omul politic modern s-a transformat în personaj, în *persona*, actorul mascat al teatrului latin.

În fața poporului, se agită actorii, promițînd marea cu sarea, cerșind votul; apoi sondajele raportează răspunsurile, efectul produs de aceste pantomime care, în cele din urmă, devin o realitate mai adevărată decît adevărata miză politică, fiind discutată în culise, saloane, la micul dejun între lideri etc. Nimic nu pare a lega sondajul de acțiunea omului care trăiește din plin experiența existențială a lui *zoon politicon*. Sondajul îl expediază pe cel întrebat în domeniul său privat, în intimitatea locuinței sale, în rezidența sa secundară, în grădina sa, slăbind astfel conștiința intereselor colective în folosul unei colecții de interese private. De unde și multitudinea promisiunilor electorale lansate în toate direcțiile și niciodată ținute de noii aleși. Exemplul cel mai ilustru astăzi este cel al politicii sociale promise de Bill Clinton, complet abandonată după alegeri. Iată împlinirea totală a logicii individualismului dus la limita sa extremă. Astfel, spiritul public este golit de orice miză colectivă și alegerile nu reprezintă decît asamblarea unor serii eteroclite de interese individuale, contradictorii și antinomice, imposibil de conciliat în afara unei creșteri permanente a nivelului de trai. Iată de ce sfera economică își întărește dominația. Încetul cu încetul, cetățenii și-au dat seama că puterea omului politic asupra procesului economic s-a redus cu pielea de sagri; el vorbește, promite, dar oamenii finanțelor, ai speculațiilor, președinții societăților multinaționale dispun, identificînd politica cu interesele lor private: dovadă, criza mexicană cu efectele ei dezastruoase pentru ansamblul societății.

Agora din *Polis*, forumul Cetății, adunările burgheze din orașele libere, cele al corporațiilor de meșteșugari, mai tîrziu cele ale republicilor au devenit urme arheologice ale unor civilizații dispărute. Pînă la începutul secolului XX, omul politic se adresa încă cetățenilor în cadrul unei reale confruntări de idei, de opinii, de programe, de concepții despre lume. Cei care-l ascultau puteau, cu ușurință, să-l interpeleze direct, să-l contrazică, ba chiar să-l agreseze. Omul politic trebuia să răspundă, prin dialog, prin discurs, prin charisma unei voci omenești percepute nemijlocit, celor pe care vroia să-i convingă. De atunci, mitingurile de masă controlate de diverse servicii de ordine și discursurile mediatizate (întîi radiofonice, apoi televizate) au instalat un ecran din ce în ce mai greu de depășit și fiecare dintre noi e expediat în spațiul său privat, adică la spaimele și fantasmele sale, la visele lui desprinse de realitate.

Această situație provoacă două consecințe grave. În primul rînd absența dialogului între cetățeni și oameni politici a făcut ca democrațiile parlamentare de masă să reprezinte astăzi cel mai bine "centralismul democratic" denunțat altădată în țările comuniste. Chiar așa, cum pot eu să pun întrebări ecranului de televizor? Dacă îl înjur, nu voi obține alt efect decît scufundarea mea într-o suferință cumplită. Nu pot decît să sting radioul sau televizorul și să uit lumea aceasta! Or, se știe, chiar în rețelele interactive întrebările sînt filtrate pentru ca show-ul să se desfășoare conform scenariului stabilit anterior. Doar gazetarii au dreptul să intervină, dar ca parte integrantă a spectacolului: și atunci arcul se închide și cercul astfel desenat nu lasă să se întrevadă nici o asperitate, nimic imprevizibil.

A doua consecință o explicitează și decurge din prima. Toți observatorii au subliniat creșterea absenteismului care caracterizează rezultatele alegerilor atît în țările occidentale, cît și în fostele țări comuniste. Politologii dau numeroase interpretări și, după știința mea, toate neîntemeiate. De fapt, nivelul ridicat al șomajului duce la desocializarea civilizațiilor industriale, unde, de-a lungul secolelor, munca a fost gîndită și trăită ca cel mai puternic mijloc de socializare a maselor rurale destinate trudei productive a muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor; descompunerea socială îi îndepărtează pe cetățeni de preocupările generale, limitîndu-i la sfera individuală, redusă, la rîndul ei, la orizontul supraviețuirii. Or, discursul politic al opiniei spectaculare este enunțat pentru cetățeanul devenit consumator, înlăturînd astfel de la aceste pseudo-mize pe cei care nu muncesc. Dezastru social cu atît mai violent cu cît de vreo cincisprezece ani, toți politicienii, toți gazetarii nu încetează să anunțe vestea bună a scăderii șomajului, în timp ce acesta crește inexorabil, independent de culoarea politică a guvernului. Asta au înțeles-o de mult șomerii, fără a putea vreodată s-o spună după voia lor. Dovadă că politica nu mai are nici o rațiune de existență, deoarece mizele electorale se referă la gestiunea economică cotidiană. În ceea ce privește marile decizii, acelea care angajează viitorul nostru, ele se iau în sînul instituțiilor economice autonome, departe de orice control democratic: FMI, Banca Mondială, BERD, BUBA - Banca Franței sau a Angliei, grupurile financiare și industriale internaționale.

A considera sfîrșitul politicii drept esența timpului nostru, înseamnă în alte cuvinte a sugera o ruptură în epocile Existenței: a celei care își dădea drept Rațiune transcendentă Republica cetățenilor și a celei care considera că Spiritul se realizează prin Stat. Sfîrșitul politicii și împlinirea lui apar în discursul simulacru al democrației spectaculare a opiniilor (sondajele de opinii și spectacolele politice mediatice), care exprimă într-o manieră dintre cele mai incantatorii, triumful *Gestell*.

Și, totuși, mulți cred în iluzia autonomiei politicului... Poate că ar trebui să considerăm viitorul acestei autonomii iluzorii doar un joc al limbajului rezervat numai privilegiaților societății de consum, lăsîndu-i pe cei excluși în grija Providenței Divine sau a filantropiei sociale? Cu toată sinceritatea, nu știu să răspund la această întrebare; totuși observ, surprins și înfricoșat, că cea mai puternică forță comunistă care se menține încă, China, devine una din încarnările ei cele mai redutabile.

Claude KARNOOUH

Cluj, 6 martie 1995

MITOLOGIA CA REGRES

Textul de mai jos analizează mecanismele intelectuale (evoluţii semantice, descentrări subiective, distanţări critice etc.) care aveau să declanşeze - între Tucidide şi Platon - criza endemică a politeismului grecesc. Pe lîngă această miză imediată, studiul ilustrează demersul specific unei discipline care s-a impus abia în ultimele decenii: istoria istoriei religiilor. Este vorba, firește, de reconstituirea parcursului reflexiv al diferitelor societăţi confruntate de-a lungul timpului cu un tip sau altul de experienţă a sacrului.

Director de studii la *Ecole pratique des hautes études*, Marcel DETIENNE este un reputat specialist în mitologia Greciei antice. Îi datorăm, printre altele, următoarele texte de referinţă: *Les maîtres de vérité dans la Grèce archaïque* (1967), *Les jardins d'Adonis* (1972) şi *Dionysos mis à mort* (1977). Eseul intitulat "Repenser la mythologie" a apărut în volumul colectiv *La fonction symbolique* (Paris, Gallimard, 1979, pp. 71-82) publicat sub coordonarea lui Michel Izard şi Pierre Smith.

Între 1850 şi 1890, catedrele de mitologie comparată, istorie a religiilor şi de ştiinţă a miturilor împînzesc Europa universitară. De la Oxford la Berlin şi de la Londra la Paris, noua disciplină îşi enunţă proiectul în termeni care sînt riguros identici de la Max Müller şi Paul Decharme şi de la E.B. Tylor pînă la A. Kühn şi A. Lang. În lecţiile sale de la Oxford, Max Müller rezumă motivele în virtutea cărora un discurs ştiinţific despre mituri este necesar în ziua de astăzi: e vorba de a explica dimensiunea stupidă, sălbatică sau absurdă a mitologiei. (...) Pentru a elucida existenţa acestor elemente iraţionale şi scandaloase, două strategii concurente marchează apariţia unei ştiinţe a miturilor între 1850 şi 1890. Şcoala de *Mitologie comparată*, din jurul lui Max Müller (contemporan cu progresul din domeniul gramaticii comparate), mizează pe ştiinţa limbajului şi consideră că explicaţia trebuie căutată în sistemul lingvistic şi în istoria acestuia. În ceea ce o priveşte, *Şcoala antropologică* grupată în jurul lui Tylor şi Lang, asumă proiectul unei istorii comparate a spiritului uman, de-a lungul diferitelor sale stadii mentale.

Desemnîndu-l pe Xenofon din Colophon drept precursor al discursului lor, iniţiatorii unei ştiinţe a miturilor ne trimit către această lume greacă din care provin atît cuvîntul *mit*, cît şi obiectul deja botezat *mitologie*, dacă nu cumva chiar sentimentul scandalos de care pare să se lege înţelegerea unei mitologii originare. Pentru a studia începuturile interpretării - cel puţin în Grecia antică - se cuvine mai întîi să facem diferenţa dintre aceasta şi exegeza propriu-zisă. Despre cea din urmă, vom spune că este comentariul permanent pe care o cultură îl face în raport cu simbolismul, gesturile, practicile şi tot ceea ce o constituie ca sistem în acţiune. Exegeza proliferează din interior; ea este o rostire menită să hrănească tradiţia din care face parte, în vreme ce interpretarea survine de îndată ce există un punct de vedere exterior, adică atunci cînd, într-o societate, anumiţi inşi încep să pună în discuţie şi să critice tradiţia, distanţîndu-se faţă de istoriile tribului. Operaţiunea de a privi din afară ceea ce este moştenit şi acceptat de toată lumea poate avea două forme. Una, minimală, debutează o dată cu textele în proză ale celor care, în secolul V, aveau să fie numiţi *logografi* şi care, de peste un secol, situau în noul spaţiu grafic poveştile şi istoriile tradiţionale, de la genealogii, pînă la marile poeme eroice. Dar, deodată cu această distanţare discretă şi tăcută (produsă prin simpla operaţiune scripturală), o alta se impune treptat sub o formă maximală, prin intermediul noilor cunoştinţe inerente scrisului, precum filosofia primă a lui Xenofon din Colophon sau gîndirea istoriografică teoretizată de Tucidide; aceste cunoştinţe pun în mod radical la îndoială o tradiţie socotită a fi inacceptabilă sau chiar neplauzibilă, fie în sens imediat, fie la nivelul semnificaţiilor.

Pe fondul acestui travaliu de interpretare se construieşte o idee originală despre *mythos* şi se profilează sub trăsături specifice figura *mitologiei* (în sensul termenului grecesc *mythologia*). O serie de repere ne permit să delimităm - de-a lungul unei istorii care se întinde între secolul VI şi începutul secolului IV - felul în care se organizează teritoriul rezervat noţiunii de *mythos*. Pe la 530, Xenofon (reprezentant al primei filosofii), condamnă brutal ansamblul poveştilor despre Titani, Giganţi, Centauri, incluzîndu-i aici pe "Homer şi Hesiod". Acestea sînt tot atîtea aventuri scandaloase, care pun în scenă, pe seama zeilor sau a unor personaje supraomeneşti, tot ceea ce este injurios sau blamabil în lumea oamenilor: a fura, a comite adulter, a se înşela reciproc. Xenofon respinge toate istorisirile tradiţionale de acest gen, pe care le elimină, atribuindu-le un dublu statut: ele sînt fie plăsmuiri (*plasmata*), adică pure ficţiuni, fie istorisiri barbare, adică aparţinînd străinilor. În acest stadiu, termenul *mythos* (integrat, de pe vremea epopeilor, în vocabularul cuvîntului şi al verbului) nu este încă folosit pentru a desemna "discursul altora", pe care filosofia abia născută, dar deja scandalizată, îl arată cu degetul, denunţîndu-l într-un mod atît de zgomotos. Cu toate acestea, cam în aceeaşi epocă, apare noul sens al cuvîntului *mythos*, aşa cum mărturiseşte un poem de Anacreon din Samos: între 524 şi 522, partidul samoanilor ridicaţi împotriva tiraniei lui Polycrat este cunoscut sub numele de *mythiêtai*: potrivit explicaţiilor date de vechii gramatici, aceştia erau rebelii, scandalagii; sau, şi mai exact: oamenii care îndeamnă la răzvrătire. Figură contrară "eunomiei" revendicate de Polycrat, *mitul* conotează revoluţia (*stasis*). Această evoluţie semantică, asupra căreia ne informează mărturia evenimenţială a lui Anacreon, se precizează de-a lungul secolului V în lexicul lui Pindar şi Herodot, pentru care cuvîntul *mythos* (utilizat de altfel cu multă discreţie) nu mai desemnează doar discursul celorlalţi, socotit a fi iluzoriu, incredibil sau prostesc. În lucrările de felul *Istoriilor* lui Herodot sau al poemelor lui Pindar (care se ocupă pe larg de ceea ce sîntem înclinaţi să considerăm drept "mituri"), ocurenţele lui *mythos* se numără pe degetele unei mîini: două, în cele nouă cărţi ale lui Herodot, trei, în corpus-ul pindaric. Atunci cînd Pindar face elogiul unui cîştigător al Jocurilor, el pronunţă un *logos*: mitul intervine abia atunci cînd se spune ceva iluzoriu (*parphasis*). *Mythos*-ul se naşte odată cu rumorile. El creşte dimpreună cu poveştile înşelătoare, cu vorbele ocolite care farmecă, rănind totodată Adevărul. (...) Herodot face aceeaşi distincţie; propriile sale istorisiri sînt întotdeauna nişte *logoi*, iar atunci cînd evocă anumite tradiţii întru totul sacre, el nu vorbeşte decît despre "rostiri" sfinte (*hiroi*). Faimoasele "discursuri sacrale", pe care le interpretăm îndeobşte ca "mituri" - cu atît mai mult cu cît e vorba despre tradiţii legate de acţiuni şi gesturi rituale -, nu sînt niciodată nişte *mythoi*. Dimpotrivă, Herodot foloseşte noţiunea de mit atunci cînd unii vor să explice revărsările Nilului prin imensitatea fluviului circumplanetar Okeanos, aici fiind efectiv vorba despre o pură ficţiune, care exclude orice formă de argumentaţie şi nu lasă loc nici unei observaţii empirice. Şi tot despre *mythos* este vorba atunci cînd grecii pretind că Busiris, regele egiptenilor, ar fi vrut să îl sacrifice pe Herakles: prostie şi absurditate, căci, cum ar putea cei mai cucernici dintre oameni (egiptenii) să-şi poarte măcar gîndul către o atît de gravă impietate? Aşa ceva e de necrezut şi, mai mult chiar, de neînchipuit.

A vorbi despre *mit* înseamnă a arăta cu degetul ceea ce este scandalos. *Mythos* este un foarte comod cuvînt-gest, suficient pentru a denunţa prostia, ficţiunea sau absurditatea, învingîndu-le astfel pe loc. Însă *mitul* nu este deocamdată decît o fantasmă, un loc numit, dar abia precizat. Pentru ca el să desemneze un discurs sau o formă de cunoaştere mai mult sau mai puţin autonomă, trebuie să aşteptăm sfîrşitul extrem al secolului V, cînd atît povestirile poeţilor arhaici cît şi ceea ce logografii scriseseră între timp încep să aparţină mitului. Activitatea istoriografică a lui Tucidide este unul dintre locurile în care se produce ruptura amintită: atunci cînd delimitează domeniul cunoaşterii istorice, el îşi decupează teritoriul conceptual izolînd "fabulosul" (*mythôdes*) care primeşte, pe lîngă frontierele sale, un domeniu definit printr-o altă manieră de a povesti şi de a memoriza.

Logografii povesteau în scris istoriile tribului: Herodot dorea să ofere cetăţii un alt tip de memorie; în ceea ce îl priveşte, Tucidide înţelege să construiască un model al acţiunii obşteşti, o cunoaştere a celor previzibile în interiorul căreia istoricul se prezintă ca figură ideală a conducătorului politic. Scopul său nu este acela de a povesti cele întîmplate, ci de a atinge adevărul unui discurs eficient, un discurs care, sprijinit fiind pe argumente perfect coerente, constituie, astăzi, ca şi în viitor, cel mai bun mijloc de a acţiona în spaţiul public. Pe de altă parte, o istorie la timpul prezent, precum *Războiul peloponesiac*, se confruntă cu problemele memoriei şi ale tradiţiei orale şi face aceasta prin intermediul a ceea ce se cuvine să numim *Arheologia*, adică lectura critică a povestirilor rostite şi auzite. Memoria este supusă greşelii, are lacune: mai mult, ea interpretează, selecţionează, reconstruieşte; şi va fi cu atît mai fragilă cu cît vremurile sînt mai tulburi, cu cît miraculosul proliferează şi cu cît totul devine credibil. În ochii lui Tucidide, tot ceea ce circulă pe cale orală (*akoai*) este fundamental eronat, dată fiind absenţa spiritului critic printre oamenii care povestesc sau relatează evenimente mai vechi sau mai noi, făcînd aceasta pînă şi în propria lor ţară, adică acolo unde ar putea să se informeze, să verifice şi să-şi corecteze povestirea. Memoria tradiţională este vinovată întrucît acceptă ideile de-a gata, vehiculînd în mod credul fapte neverificate, care vin să îngroaşe rîndul datelor *fabuloase*. Poeţii şi logografii stau pe banca acuzaţilor în procesul intentat împotriva gurii şi a urechii, întrucît rumorile, ideile gata făcute (care sînt deja incredibile) îşi pierd orice semnificaţie atunci cînd poeţii le folosesc ca materie narativă, împrumutînd evenimentelor o frumuseţe menită să le sporească grandoarea sau atunci cînd - în paralel - logografii îmbină prejudecăţile mai mult de dragul auzului decît din dorinţa de a stabili adevărul.

Odată cu Tucidide, diviziunea e clară: pe de o parte, tradiţia care se rosteşte pe sine pînă la recitările publice şi declamaţiile de la sfîrşitul secolului V; pe de altă parte, scrisul sigur de sine, refuzînd plăcerea şi miraculosul şi adresîndu-se exclusiv unui cititor deopotrivă tăcut şi însingurat. (...) În paralel cu Tucidide - şi în aceeaşi epocă - gnoza totalizantă proprie filosofiei platoniciene procedează cu şi mai multă rigoare la consolidarea a ceea ce Platon şi contemporanii săi aşează sub numele de *mitologie* şi *arheologie*. Critica radicală pe care (dialogul) *Republica* o adresează întregii tradiţii prin mijlocirea poeţilor şi a făcătorilor de *logoi* priveşte mai ales natura mimetică a *mitologiei*, adică acele moduri de exprimare cu aspect formularistic, ritmic, muzical, care satisfac exigenţele memorizării şi ale comunicării auditive, dar care reprezintă, în opinia filosofului, semnul clar al apartenenţei lor la lumea polimorfă şi pestriţă a tuturor celor ce flatează partea inferioară a sufletului - acest regat solitar în care se confruntă patimile şi poftele. Nu numai că discursul *mitologiei* este scandalos - şi *Republica* face lista unor istorii obscene, sălbatice sau absurde - dar el este pe deasupra periculos, din pricina efectelor iluzorii pe care le antrenează comunicarea orală, mai ales atunci cînd nu este nici supravegheată, nici controlată. Totuşi - şi aici apare diferenţa majoră faţă de Tucidide - deşi în cetatea ideală e uşor să interzici memoria arhaică, gonind poeţii şi recurgînd la cenzura naraţiunilor tradiţionale, proiectul platonician conduce obligatoriu la formarea sau inventarea unei noi *mitologii*, adică a unei frumoase minciuni utile, capabile să-i conducă pe toţi, în mod liber, către împlinirea a tot ce este just. De abia văduvită de vechea ei memorie, noua cetate se străduieşte să regăsească unitatea secretă a tradiţiei. Căci, chiar dacă o societate este concepută şi guvernată de filosofi, ea nu se poate lipsi de singurul factor capabil să îi asigure coeziunea: acea implicită reprezentare colectivă prin intermediul căreia - *Legile* insistă asupra acestui fapt - o comunitate pare să aibă o singură opinie de-a lungul existenţei, cîntărilor, poveştilor şi istorisirilor sale.

La începutul secolului IV, sub acţiunea convergentă a două moduri de cunoaştere - cel filosofic şi cel istoric -, tot ce fusese indirect desemnat ca *mit* se estompează, dispare şi se topeşte în acel nou peisaj numit de acum înainte *mitologie*, adică acolo unde avea să se desfăşoare activitatea scripturală a mitografilor de acum înainte profesionişti.

***

La capătul acestei digresiuni legate de perioada secolelor VI şi IV, putem spune că întemeietorii unei ştiinţe a miturilor aveau motive temeinice pentru a recunoaşte în Xenofon ca şi în alţi savanţi din vechea Grecie iniţiatorii unei clasificări pe care ei înşişi, ca oameni de ştiinţă din secolul XIX, se mulţumeau să o ratifice. (...) A regîndi mitologia înseamnă fără îndoială a deconstrui forma conceptuală a unei cunoaşteri aparent imediate şi legitime şi a repera procedeele specifice la care s-a recurs de la Xenofon la Max Müller şi de la Tucidide la Tylor. Aceasta mai presupune însă, de pe acum, reţinerea cîtorva lucruri pe care le ştim deja cu privire la mitologie:

1. Mitologia este scrisă. În sensul grec al termenului, nu există mitologie decît sub formă *mitografică*, adică prin scriitura şi în scriitura care îi trasează frontierele şi îi desenează profilul. Faptul că, din secolul XIX, mitologia a devenit deopotrivă rostire, cîntec şi voce a originilor este o iluzie.

2. Încă de la început, mitologia (ca produs cultural al lumii greceşti) se însoţeşte cu *interpretarea* care o articulează şi care face din ea obiectul unui discurs rezumabil în două cuvinte: fie mitologia nu are sens; fie are unul şi, în acest caz, filosofia - care orchestrează totul - nu-i poate căuta sensul decît în trei feluri. Fie înăuntrul mitologiei însăşi: avem aici *tautagoria* lui Creuzer, Schelling şi Lévi-Strauss. Fie în afara ei: aceasta este calea *alegoriei* (presupunînd un sens ascuns în spatele sensului imediat) - pe care pitagoreicii şi stoicii o socoteau inacceptabilă. Fie întru ea, aceasta fiind calea simbolismului, a căutării acelui inefabil pe care discursul raţional nu îl poate enunţa: este cazul neoplatonicienilor şi, mai aproape de noi, acela al lui Kerenyi şi Ricoeur.

3. În sfîrşit, mitologia - figură heterogenă conturată prin procedee exclusive şi gesturi de disociere - nu desemnează nici un gen literar specific, nici un anumit tip de povestire. Numai din pricina unei profunde neînţelegeri a putut fi lansată, astăzi sau ieri, acea vastă acţiune bazată pe supoziţia că un mit este perceput ca atare de către *cititorii* săi de pretutindeni. Este vorba de o neînţelegere a cărei responsabilitate revine în mare măsură *cititorului* şi, prin el, culturii scrise.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Spot pe scenă

Viitorul e-n... 9!

O surpriză dintre cele mai plăcute o constitue montarea a două piese de Eugen Ionescu de către studenţii anului II, clasa de actorie Gelu Colceag, la studioul Cassandra. Nu este un studiu de regie, aşa că nu mă voi opri asupra acestui aspect al spectacolului. Însă cei 9 studenţi care interpretează rolurile din *Jacques sau supunerea* şi *Viitorul e-n ouă* sînt, fără excepţie, deosebit de talentaţi, ei se numesc Marius Florea (Jacques), Daniela Minoiu (Jacqueline), Gheorghe Ifrim (Jacques-tatăl), Frosa Cercel (Jacques-mama), Cristi Creţu (Jacques-bunicul), Maria Buza (Jacques-bunica), Alina Berzuneanu (Roberta I şi II), Radu Zetu (Roberta-tatăl) şi Maria Ciungu (Romberta-mama). Dincolo de hazul montării propriu-zise (funcţională şi fără ifose) spontaneitatea şi inteligenţa vădite de studenţi în fiecare moment al pieselor au făcut să ne apropiem cu "empatie" de aceste texte mai puţin cunoscute ale lui Ionescu (evident, textele au suferit inevitabilele comprimări, lucru acceptabil fiind vorba de un exerciţiu studenţesc!). ● Teatrul româno-american a prezentat şi el, la Sala Atelier a Naţionalului, o premieră: *Curaj, Carol!*, un spectacol coupé format din *Mutter Courage* (de fapt, un scenariu după piesa lui Brecht) şi *Carol* de Slawomir Mrozek. Deşi de data aceasta am avut de-a face cu două examene de regie (Alice Barb, respectiv Cosmin Alexandru Marian, ambii la clasa Cristian Hadjiculea), "greutatea" spectacolului l-a dat tot interpretarea unor studenţi. Astfel, Maria Varsami (anul III, clasa Olga Tudorache) constituie fără îndoială o revelaţie, cel puţin în rolul Anna Fierling, după cum, într-un registru ceva mai "scheci duminical", au fost foarte buni Ovidiu Niculescu, Marius Cordoş şi Ioan Batinaş (tot anul III, de la clasa Florin Zamfirescu). Însă, în ambele cazuri, ce (m)-a deranjat a fost muzica la care s-a recurs: în Brecht, la începutul şi sfîrşitul spectacolului, actorii fac un fel de roată gen "fetele de la Căpîlna" cîntînd şcolăreşte o melodie care l-ar face pe Kurt Weill să aibă insomnii post mortem, în vreme ce, în Mrozek e musai să se cînte "Internaţionala"!... *We are not amused.* **(a.l.ş.)**

Trecerea prin reviste

● PAPA, COJA ŞI CAMERISTA DE PE TITANIC. Absolut delirantă povestea cu "Papa Voicilă" şi păpuşoiul", preluată de *România literară* (nr. 7) de pe ultima pagină a revistei *Flacăra* şi comentată cu mult umor la "Revista revistelor" (tot pe ultima pagină): este, probabil - şi fără-ndoială involuntar -, cea mai bună schiţă absurdă scrisă vreodată de Ion Coja... O ipoteză tulburătoare nu ne dă pace: dacă Papa este român (Woytila = Voicilă) ce-ar fi ca senatorul lingvist să nu fie? Nu cumva o fi rudă cu Kojak!? ● Andreea Deciu, încîntată - în fine - de o carte străină din cele recenzate săptămînal la "Actualitatea editorială", merge pînă-ntr-acolo cu admiraţia încît o şi... povesteşte de-a fir a păr (pe trei coloane!); şi bine face, căci ne scuteşte de a o mai citi. Vorba 'ceea (a lui A.D.): "camerista se întinde pe pat şi adoarme instantaneu". ● VIBRARE ŞI MIJIRE. Ceva în genul acesta străluce şi-n începutul articolului lui Gh. Grigurcu despre *Straja dragonilor* de Negoiţescu (carte dezbătută nu doar de G.G., ci şi - cu un plus de aplicaţie şi concizie - de Ioana Pârvulescu şi Simona Popescu): "I-a fost dat acestei scrieri ultime, în direcţia căreia (!?, *n.n.*) şi-a adunat toate energiile pîndite de o boală letală, a rămîne neisprăvită, ca o lovitură finală a destinului, dar şi ca o perspectivă deschisă spre infinit. În golul rămas, vibrează eterul şi mijesc astrele." Nu contest buna credinţă a dlui G.G., însă-mi vine greu să-nţeleg cum a putut superba *Straja dragonilor* să "inspire" asemenea platitudini kitsch. ● Tot în *R.l.*, un text de mare fineţe şi farmec: cel intitulat "Alteţă regală", scris de Virginia Woolf şi tradus de Nora Iuga. Poate n-ar fi stricat o mică prezentare a acestui eseu (despre Regina Maria) în contextul operei romancierei şi, mai ales, o *datare* a lui: nu aflăm decît că a fost extras din vol. *Women and literature*, din 1979. ● IZOLAREA LUI THOMAS BERNHARD. Nora Iuga este prezentă şi în ultimul număr al revistei *Lettre internationale* (red. şef: B. Elvin) cu o traducere din Thomas Bernhard: "Frigul - O izolare". Este poate timpul ca *proza* acestui imens autor să fie, în fine, cunoscută de un public cît mai larg! Din acest punct de vedere, *L.i.* îi face dreptate: alături de cele două poeme de Eugen Ionescu care încheie un splendid microcapitol intitulat "Vîrsta inocenţei", paginile traduse din Th. Bernhard sînt cele mai frumoase lucruri din revistă. ● Număr ce nu duce lipsă de pagini interesante, cum ar fi de pildă discuţia lui Karol Kosic cu Alain Finkielkraut despre "criza contemporană", textul lui Virilio intitulat (sumbră ironie, dacă ne gîndim ce s-a petrecut la Moscova!) "Puciul mediilor de informare" şi întregul grupaj dedicat *Listei lui Schindler* - plus suplimentul lui Sergio Benvenuto, ce aduce un posibil răspuns întregii chestiuni... ● Din nr. 9 al revistei *22* (cel care a mediatizat "cazul Patapievici"), am reţinut articolul lui William Totok "Pe frontul de Est nimic nou!", care demonstrează, încă o dată, că anumite lucruri se văd mai bine de departe decît de aproape - în cazul de faţă, (est) Cinematograful. ● Şi, bineînţeles, "misiva" lui Şerban Foarţă către E. Kessler... însă aici, *pas de surprize*: Foarţă e Foarţă! ● OK. După cum *Intermedia* (revista din Arad, acum la nr. 4/1994) e *Intermedia* - adică o publicaţie care nu seamănă cu nici-o alta de pe cuprinsul slab computerizatei Românii. Acest ultim număr, apărut în franceză-germană-engleză, este scris de Gheorghe Sabău, Caius Grozav, călin man, Judit Angel, Liliana Trandabur, Romulus Bucur şi Peter Hügel şi arată... OK (vezi şi imaginea alăturată). ● ELECTRA MASCULINĂ? În ultimul număr, 2/1995 (altminteri, excelent) al mensualului *Noul cinema*, ne-a descreţit frunţile părerea lui Rolland Man despre răscomentatul *Născuţi asasini*: "Există conexiuni care scapă şi celei mai agere minţi, şi abia la a doua, a treia sau a «n»-a parcurgere a filmului ţi se relevă. Ascunse sub avalanşa de imagini care amestecă modalităţi artistice şi tehnici cu o virtuozitate rar întîlnită şi care uneori îţi taie răsuflarea, se află înţelesuri pe care ritmul filmului nu-ţi lasă răgazul să le diseci. Abia ai prins un fir şi pe ecran apare altceva, mereu altceva care-ţi captează interesul: filmul este ca un brain-storm, o «furtună în creier» care te ţine în stare de şoc şi te obligă să-ţi laşi deoparte lenea intelectuală". Şi noi care credeam că sensul întregului film (un *singur* sens, desigur) este tocmai lipsa... sensurilor, a profunzimii - căci, ce "profunzime" există în (M)TV? Şi-apoi, dacă totul este "privit prin ochii şi mintea" celor doi asasini cretini (cum pretinde regizorul), de unde atîta complexitate? Numai că R.M. nu ne lasă să răspundem - aşa, mai cătinel, cum ne e felul -, că ne dă şi "cheia" minte-naş: "Putem reduce totul la o explicaţie psihanalitică, pornind de la situaţia în care personajul Mallory apare ca un fel de Oedip feminin, de care tatăl a abuzat sexual iar ea îşi ucide părinţii?" (Ce-i drept, şi R.M. se-ntreabă...) Însă chestia cu "abia ai prins un fir" se-adevereşte, ca la telefon: cînd credeam şi noi că auzim tonul, pas' de mai poţi vorbi! "Oedip feminin"!? Nu ştim ca de Oedip (chiar feminin!) să fi abuzat cineva sexual, tată sau mamă, în fragedă pruncie; şi-apoi, făcîndu-se el/ea mare, nu şi-a ucis ambii părinţi, ci doar pe unul - pe tată; şi el/ea nu ştia că acesta era propriu-i genitore etc. etc. Iar dacă-i vorba "doar" de vestitul complex - nu cel cunoscut de intervievaţii dlui Gaiţă -, atunci iar am pierdut firul: la fete, el se cheamă "complexul Cassandra"... În cele din urmă, cu lenea intelectuală ce ne caracterizează, am prins totuşi cam unde bate "ideea" cu Oedip. Tot în mitologie, şi tot la greci. Numai că nu e Oedip, ci Electra, şi ajutorul ei nu era un iubit, ci frate, şi tatăl ucis (alături de mamă) nu era tată bun, ci vitreg... şabadabada. Vedeţi cum, aşa, totul se leagă? ● Şi, nu neapărat ca o concluzie, iată şi părerea cineastului francez Bruno Podalydès despre cîteva din filmele pe care... *nu* le-a văzut în 1994 (în *Cahiers du cinéma* nr. 487): "N-am văzut *Lista lui Schindler* pentru că Spielberg a făcut-o după *Jurassic Park*, pentru că mi s-a spus că ieşi «emoţionat» de la film, pentru că mi-am zis că trebuie să reflectez asupra lui înainte de a-l vedea iar reflecţia mea nu s-a încheiat nici acum; (...) n-am văzut *Patru nunţi şi-o înmormîntare* pentru că mi se rupe de tot ce ţine de căsătorie ca de prima mea cravată; (...) n-am văzut *Născuţi asasini* pentru că am avut dubii chiar şi asupra adevărului lui *JFK*. Şi pentru că am o problemă cu filmele astea care atrag publicul cu ceea ce se presupune că denunţă (aici, violenţa mediatizată)." ● PRECIZARE: Într-o notiţă din *Evenimentul zilei*, simpaticul nostru colaborator, dl. G. Pruteanu, afirmă că H.–R. Patapievici a debutat în *România literară*. Este inexact: H.–R. P. şi-a făcut debutul în *Contrapunct*. N-am stărui cu asemenea precizări dacă erorile însele n-ar fi atît de stăruitoare... **(a.l.ş.)**

Din viaţa unui extremist de centru

De primăvară / Aide-mémoire

În oraşul care a dat "Gorila" şi "Rinocerii",
pe 1 Martie 1995, eram unul din mulţimea
care măreşte depunerile la CEC, ştiind că totul e un dezastru,
care nu ştie (40%) dacă va fi război mondial sau nu,
care ştie că pînă şi stîlpii de telegraf fac politică
dar e acuzată permanent că n-are nivel politic,
care toată ziua se plînge că n-are de lumină
" " " " " " " de carne,
" " " " " " " de cărţi
şi din ce în ce mai puţin pentru ziarele din care
află - citind uneori peste umărul celuilalt -
cum e cu violul zilnic, cu sinuciderile în masă, cu
furturile şi jafurile, cu porcăriile infinite, mai
nimeni necerînd iertare, mai nimeni nezicînd
"pardon" dacă te calcă pe bombeu sau pe eu,
toţi, absolut toţi, ştiind însă să înjure, să
blesteme, s-o spună de la obraz, să te bage în
şi să trimită la, să nu admită "ca cineva
să i se aia în cap", toate astea fiind compatibile
cu alergatul după un oficiu unde se dă pensia pentru copil,
cu căutatul, ca rătăciţii, a unei şcoli "unde să mi-o înveţe cum se clămpăneşte pe butoane",
cu zgîrierea tenace a unor lozuri, de sub unghie urmînd să apară milioane,
cu îngurgitarea din mers a unei banane, povestind celuilalt cum a rămas aia gravidă dintr-un viol la poliţie şi cum l-au găsit pe tatăl copilului, un locotenent care s-a sinucis, coaja de banană aruncîndu-se peste umăr în capul unei femei care se oprise să-şi facă semnul crucii în faţa bisericii şi ea ţipînd brusc, după ei, în plină rugă: "huo, nenorociţilor!" şi imediat îngenunchind,
pe lîngă ea, trecînd un cuplu matur şi elegant:
"- ... ils sont très sympa, ces roumains!
- mais ils sont si tristes...
- parcequ'ils sont très intelligents!",
da, eram unul dintre ei, sub colonadele de la Romană, strivit de mulţimea care se tasase în jurul mărţişoarelor şi florăreselor, nu mă puteam smulge, dar nici nu aveam de ce,
îngînam un fel de Edith Piaf, punînd-o la masculin, "emporté par la foule", dracu' să mai ştie cum se programează stagiunile lirice în oraşul "Gorilei" şi "Rinocerilor",
ca, în sfîrşit, ieşind dintre ei şi luînd-o pe bulevard în sus, spre Policlinică, ţinînd bine în mînă un bucheţel de zambile, că "de 1 Martie nu te duci cu mîna-n c... la dentist", să constat că mai toată lumea avea în mînă flori, bucheţele sau cîte un fir, cine nu purta părea ciudat, străin,
din altă lume decît a "acestei lehamite", "a acestei perpetue disperări" (ziarele), deinde pshilosophari, de unde atîtea flori într-un asemenea dezastru?, de unde atîtă tandreţe la o astfel de duritate a vieţii?, iar dacă nu era nici o tandreţe - "că românul e şmecher, dom'le, în sentimente!" - ci o obligaţie, faţă de cine erau atît de obligaţi, fiindcă nu toată lumea asta mergea la policlinică sau la fisc?
Să mai existe iubite în oraş?
Da' iubitele nu aparţin vechilor structuri?

Radu COSAŞU

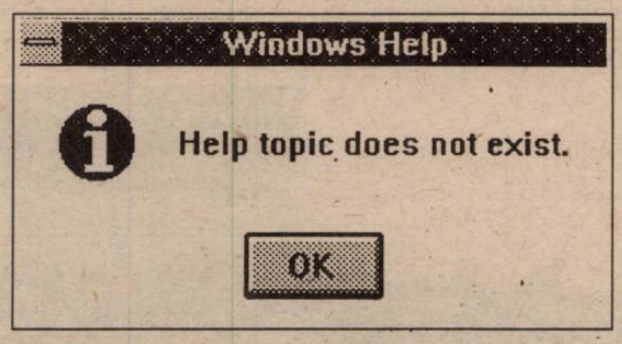

retro CINEMA scop

Mult zgomot pentru (mai) nimic: *Frankenstein*

Unica scenă „sexpeariană" din *Frankenstein*

Dacă Ford Coppola se încăpăţîna (în *Bram Stoker's Dracula*) să redea atmosfera de sfîrşit de secol XIX utilizînd, pe alocuri, aparatura şi tehnicile cinematografice de început, iată-l pe Kenneth Branagh scrutînd... din elicopter Alpii înzăpeziţi ai unui alt sfîrşit de secol (XVIII) în recentul *Mary Shelley's Frankenstein*. Deşi sunetul elicei elicopterului a picat la postsincron, adaptarea continuă să irite audio-vizual, în ciuda unei lucrături scenaristice superioare romanului, căruia îi suprimă locurile comune (procesele, crimele-n serie...) cu uşurinţa cu care - pe ecran - adoptă altele. Astfel, la FranKenneth (regizorul), adeptul lui "De ce (numai) regizor, cînd se poate (şi) protagonist" (vezi FranKenneth - coproducătorul), fiorul romantic se măsoară în strîngeri de mîini, înfiorătoare urlete de deznădejde şi în metri de peliculă în care iubiţii aleargă unul spre celălalt. Iar cînd nu montează lupte greco-romano-shakespeariene ori unica scenă "sexpeariană" - mai degrabă precipitată (chimic) decît pasională -, acelaşi Ken încearcă să scape de acuza de teatru filmat lansîndu-se în trav-uri de varii durate şi acceleraţii care nu iartă mai nici o traiectorie fizic realizabilă. Acestui vacarm narcisist i se adaugă unul de interpretări: de la parabola despre orgoliul uman şi instinctul de creaţie, trecînd prin mitul faustic şi criza de identitate, pînă la consecinţele morale ale ingineriei genetice (şi, de ce nu? la urîţenia de care arta nu se poate dispensa). Şi pentru ce? Pentru a concura variantele mai sărace, chiar şi-n culori, ale anilor 30? Măcar, acelea erau cinstite, îşi cunoşteau limitele, iar Boris Karloff se identifica - efectiv - cu monstrul. Se vede treaba că actuala creatură a fost cusută cu aţă albă de vreme ce grija majoră era ca *monstrul* să se identifice cu De Niro, şi nu invers... **(Mihai CHIRILOV)**

Bonuri de lectură

EDGAR REICHMANN

Nous n'irons plus à Sils Maria

Editions Denoël, 1995

La fel ca în precedentul roman al lui Edgar Reichmann, *Întîlnire la Kronstadt*, profesorul Aldbert - acolo personaj episodic dar nu lipsit de importanţă - moare şi în această povestire. Moare dar nu atît de definitiv încît să nu-şi poată rememora viaţa, încercînd să înţeleagă, să se înţeleagă şi să pătrundă în motivaţiile celor cu care s-a întîlnit mai mult sau mai puţin întîmplător.

Dar nu există întîlniri întîmplătoare, ne spune autorul prin destinul personajului său, ucis într-un atentat terorist, în preziua reintoarcerii sale la Kronstadt, imaginar oraş-stat din centrul Europei care poartă caracteristicile României, Ungariei, Iugoslaviei şi probabil şi ale altor ţări sfîşiate de dramele acumulate în 50 de ani de dictatură şi război. În *Întîlnire la Kronstadt*, Aldbert era un oportunist, colaboraţionist, o insectă dizgraţioasă atrasă de flacăra puterii. Acum el capătă o statură intelectuală şi o dramă morală, dubii şi justificări. Cu excepţia femeii iubite toţi cei din jur sînt încărcaţi de mistere şi - poate doar cu excepţia tiranului Athenor Brotac - duplicitari. Aldbert a trăit într-o lume plină de semne în care cunoaşterea e imposibilă. Pe interminabila pasarelă a ultimului drum, viziunile sufletului focalizează trivialitatea istoriei, labirintul faptelor se proiectează necontenit pe fondul unor peisaje copleşitoare, cărările din Carpaţi duc la luminişurile de lîngă Sils Maria, unde au locuit Nietzsche şi Rilke. Lumea e străină şi oamenii sînt străini în ea, erorile lor politice dar şi dramele lor erotice ţin de această nepotrivire fundamentală. Nici intransigenţa, nici compromisul nu sînt de vreun folos. *Imposibila întoarcere la Sils Maria* este încă o tentativă a romancierului parizian de a descrie "ţara inexistentă în care ar fi putut trăi liniştit" **(M.B.).**

PETRONIU

Satyricon

Traducere, cuvînt înainte şi note de EUGEN CIZEK
Editura Univers, 1995

"Te rog mult să pictezi la picioarele statuii mele căţeluşa mea, şi coroane, şi parfumuri, şi toate luptele gladiatorului Petraites, ca să-mi placă şi mie să trăiesc după moarte, datorită ţie." Aşa sună una din ultimele dorinţe a e cunoscutului Trimalchio, extravagant personaj al celebrului roman antic *Satyricon*. Datorăm profesorului Eugen Cizek şi editurii "Univers" traducerea integrală în limba română şi publicarea primului mare roman din literatura universală.

De fapt, ce ne-a mai lăsat vitregia veacurilor sînt numai fragmente din cărţile a XV-a şi a XVI-a ale unei lucrări de dimensiuni impresionante. Fără început şi fără sfîrşit, fără o plasare exactă în timp, lacunar, romanul ţine de domeniul conjuncturilor. Dar, totodată, el este o operă deschisă, pe care imaginaţia cititorului modern o poate decodifica după voie. Căci, pe canavaua tradiţională a romanului erotic grec, autorul, Petronius Arbiter, a ţesut "cel mai bun, cel mai viu, cel mai captivant roman al antichităţii". Iată tiparul: Un cuplu de îndrăgostiţi, format dintr-un EL frumos ca un luceafăr şi EA minunată ca o zeiţă şi legat printr-o iubire *coup de foudre*, trece prin nenumărate peripeţii, înfruntă obstacole şi personaje care vor zadarnic să-i despartă, ca să se regăsească definitiv într-un final fericit. Să răsturnăm acum acest tipar: în locul sărbătorii religioase, în timpul căreia se întîlnesc cei doi protagonişti, să punem profanarea misterelor zeului Priap, în locul templului - un lupanar, în locul palatului sau vilei - un han, în locul Marelui Rege persan sau al reginei Etiopiei - pe parvenitul libert Trimalchio, în locul elixirului ce te cufundă într-o moarte falsă - un brici sinucigaş tocit..., în locul perechii fidele - un EL şi un alt El infidel. Şi iată-ne în lumea *Satyriconului*. O lume pestriţă, de roman picaresc, formată din intelectuali declasaţi, matroane adultere, servitori şmecheri şi descurcăreţi, liberţi fanfaroni, preotese ipocrite, borfaşi, edili, ţărani, profesori, vînători de testamente (canibali, în perspectivă).

Prin notele sale, traducătorul ne dă o mînă de ajutor în reconstituirea acestei lumi romaneşti, în general, şi a lumii romane autentice, în special. Aflăm astfel cum mîncau, se-mbrăcau, se-mbăiau romanii, ce distracţii şi ce credinţe aveau, cum erau şcoliţi ori cum erau duşi la groapă. Totodată, textul ni se relevă ca o însăilare de stiluri diferite, pe principiul saturei romane, în care parodia funcţionează ca un filigran. Întrezărim, aşadar, boite ca un Silen batjocorit cu suc de mure, pasaje eroice din epopeile lui Homer, frînturi lirice din poemul vergilian, bolovănoase stihuri lucaniene, o ureche a lui Luciliu, o bucă de-a lui Catul... Şi toate satiricale. Bunăoară (ca să nu fiţi nevoiţi a ne crede pe cuvînt), apostrofată de eroul principal, unealta bărbăţiei sale, a cărei inactivitate îl aruncase pe acesta în negurile Tartarului, reacţionează precum umbra Didonei: "Dînsa de-o parte căta, în pămînt pironindu-şi privirea;/ Vorba-ncepută nu-i tulbură chipul mai mult ca pe-o creangă/ Suplă de salcie sau ca pe macul cu fruntea trudită".

Pentru toate acestea cu un efort lăudabil, traducătorul a trebuit să găsească tonul şi cuvintele potrivite. Şi astfel, datorită lui, acolo unde se află, azi, năstruşnicului Petroniu îi place să trăiască după moarte.

Florica BECHET

Cartea a fost lansată luni, 13 martie, la Cinemateca Română şi, potrivit invitaţiei primite şi a anunţurilor făcute, trebuia să fie urmată de proiecţia filmului *Satyricon al lui Fellini*; cei care au avut răbdarea să rămînă au fost "regalaţi", în schimb, cu "Satyricon al Arhivei". Adică o copie alb-negru! În materie de ersatzuri, se pare că nu există limite: o generaţie întreagă a fost convinsă că *Fahrenheit 451* al lui Truffaut este un film alb-negru; alta a savurat, delicată, minunatele nuanţe de gri din *Moarte la Veneţia*; şi, probabil, nu e departe vremea cînd se vor putea admira *Deşertul roşu* şi *Blue Velvet* în copii alb-negru... Trebuie să fim optimişti. (n. red.)

MARY W. SHELLEY

Frankenstein

Traducere de Adriana CĂLINESCU
Editura Univers, 1995

Cine observă apariţia romanului *Frankenstein* de Mary W. Shelley la editura Univers, în traducerea Adrianei Călinescu, o poate considera un eveniment editorial al genului horror. E adevărat că a doua soţie a lui Shelley, a conceput povestea lui Frankenstein în plictiseala unei vacanţe ploioase în Elveţia, unde, la propunerea lui Byron, fiecare din cei prezenţi a promis să scrie "o poveste cu fantome" (ideea venindu-le de la prezenţa unor asemenea tomuri în biblioteca de acolo). Totuşi, în ciuda acestei pre-etichetări gotice, *Frankenstein* rămîne, în primul rînd, o povestire romantică. Chiar din titlu - *Frankenstein or the Modern Prometheus* - Mary Shelley ne sugerează tratarea unei teme romantice: revolta împotriva divinităţii creatoare. Monstrul ucigaş cu care ecranizările mai vechi ne-au înspăimîntat are şi el motivaţiile lui: plăsmuit, din neputinţa creatorului într-o formă hidoasă, Monstrul (singurul nume la care are dreptul personajul în roman) nu poate găsi vreo utilitate bunelor sale porniri. Oamenii se iau după aparenţe, iar esenţa lui nobilă nu interesează pe nimeni. Izgonit din Paradis (unul redus la scară umană) acest Adam nu are – la început – pe conştiinţă nici un păcat propriu: păcatul este al creatorului, care n-a reuşit să-l facă după chipul şi asemănarea sa. Lipsit de o Evă care să-i ţină companie şi să-i producă o lume de urmaşi, unde, frumosul să aibă alte referinţe, Monstrul hotărăşte să se răzbune pe creator. Sigur că drama savantului, din a cărui perspectivă anzim povestirea, este grozavă: şi el, la rîndul său, se revoltă împotriva divinităţii prin îndrăzneala de a concepe viaţa, prin comparaţie. Pedeapsa revoltei sale, om, deci creaţie divină, este revolta Monstrului, creaţie umană. Dacă Monstrul este demn de milă datorită reacţiilor pe care le stîrneşte, adică datorită atitudinilor celorlalţi, savantul devine patetic prin propria-i slăbiciune, ezitare. Fuga lui prin lume, prilej pentru autoare de a descrie peisaje exotice, nu-l poate feri de distrugerea propriei sale familii. Familia, legată prin sentimente profunde, puternice, este adevărata valoare de care Frankenstein se îndepărtează, lăsîndu-se pradă orgoliului, egoismului creator.

Traducerea Adrianei Călinescu reuşeşte să comunice fidel şi fluent stilul pasionalo-filozofic al autoarei, oferindu-ne o versiune românească adecvată.

Iaromira POPOVICI

SECOLUL 20

Ţinutul unde persoane care abia se cunosc comunică prin telepatie, unde morţii stau adesea la taifas cu viii, unde sufletul omenesc obişnuieşte să ia forma unor jivine - şi toate astea fără să se mire careva - nu-i vreo ţară de basm, ci bine cunoscuta Suedie. Doar că numărul triplu (355-356-357) al revistei *Secolul 20*, aflat de cîteva zile în chioşcuri, ne descoperă altă Suedie decît cea a lui Brolin sau a lui Olof Palme. Este acest tărîm ideatic mai degrabă "o Atlantidă a Nordului", vorba lui Ştefan Aug. Doinaş, redactorul-şef al publicaţiei care, poate de aceea, e ilustrată cu imagini ale frescelor metroului din Stockholm. Tărîmul stăpînit de aurora boreală l-a născut pe Swedenborg, minunatul autor al *Arcanelor celeste*, misticul din secolul XVIII a cărui ideologie creştină este impregnată de spiritul miturilor vikinge, după cîte aflăm din paginile - inspirate - ale lui Borges şi din cele - pline de rigoare - ale lui Régis Boyer. Fragmentele din *Cartea de vise* a lui Swedenborg constituie o axă spirituală potrivită pentru variatul tom care include un fragment din viziunile Sfintei Birgitta, "primul geniu poetic al Suediei", o evocare, semnată de Andrei Oişteanu, a vremurilor în care normanzii (adică oamenii nordului) cucereau Europa, fragmente ale *Jurnalului ocult* ţinut de August Strindberg (un Strindberg mult mai tulburător şi mai viu pentru sensibilitatea contemporană decît în dramele jucate pînă mai an şi-n Bucureşti), dar şi pagini - abundente - din literatura suedeză mai recentă: aici cititorul român îl poate descoperi pe Stig Dagerman, ilustru continuator, în planul turmentat al modernităţii, al tradiţiei mai sus pomenite. Opţiunea excelentei traducătoare Gabriela Melinescu şi a colaboratorilor săi pentru literatura de confesiune dă "modelului suedez" un profil interesant pentru cititorul de azi. Chiar şi acei sceptici pentru care *"Secolul 20* nu mai e ce-a fost, dom'le" vor simţi un fluid magic care străbate continentul, de la o peninsulă la alta. Să remarcăm în final că acest număr se constituie, ca şi cele cîteva precedente, într-o adevărată reuşită diplomatică, beneficiind de asistenţa Ambasadei suedeze şi sprijinul generos al Fundaţiei Soros.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

O COMEDIE METAFIZICĂ
2. Words, words, words

Motto: "Tous les genres sont bons, sauf le genre ennuyeux".
(VOLTAIRE)

Toţi Brebanii evocaţi în numărul anterior pot fi întîlniţi şi-n trilogia *Amfitrion (Demonii mărunţi*, 400 p., 4000 lei; *Procuratorii*, 448 p., 4400 lei; *Alberta*, 624 p., 5600 lei, Ed. DU Style, col. "Biblioteca mileniului trei", Buc., 1994). În cîte un alineat, în cîte un pasaj. Călinescu spunea despre Rebreanu că e ca apa mării: într-un pahar, e nisipie şi tulbure, dar în imensitatea unduitoare a ansamblului, e fascinantă.

Mă tem că, în cazul de faţă, cu Breban e exact invers. Întregul, eu unul îl găsesc insuportabil şi de nesuştinut; dar pe cîte o mică porţiune, se văd ghearele de diavol ale scriitorului de rasă.

De ce insuportabil? Pentru că e o carte care nu bate nicăieri, nu deschide nimic, şi calcă jalnic, fără păs, pe corzile întinse ale răbdării cititorului pre-modern, modern, post-modern. Breban năruie noian de convenţii naratologice, dar nu pune în loc decît o incontinentă vorbire suficientă sieşi şi doar sieşi. De altfel, om cultivat şi minte foarte lucidă (vezi perfecta coerenţă a *Confesiunilor violente*), el a şi prognozat cu aproximaţie ecourile cărţii sale, ironizînd anticipat, la p. 384 a volumului al doilea (*Procuratorii*) *"sterila furie a nu puţinor critici care ne văd egaraţi, rătăciţi de la abeceul artei clasice, tradiţionale"*. În ce mă priveşte, nu de furie, sterilă ori ba, e vorba, ci de o intelectuală tristeţe că o forţă creatoare atît de serioasă se consumă pe materiale friabile şi proiect mîlos. Jos ramolita artă clasică, trăiască cea modernissimă, dar îi cer şi acesteia, deopotrivă, substanţă şi congruenţă. Nu există epic în cele aproape 1500 de pagini, nu se petrece (luaţi vocabula şi-n sensurile noiciene) nimic, nu memorabil-semnificativ, dar măcar remarcabil. Şi încă n-ar fi catastrofal. La limita dintre talent şi geniu, se poate roman şi fără *iepic*. Cu un epic lăuntric. Cu mişcări ale imponderabilelor sufleteşti. Cu iluminări ale meandrelor omenescului. Cu descinderi în bolgiile subconştientului. Cu spoturi în labirintul alcătuirii morale a unor fiinţe. (Cel care scrie aceste rînduri nici nu poate suferi epicul. Eseurile lui Montaigne i se par mai palpitante decît cel mai bun roman polităst. Pentru că gem de umanitate). Dar în trilogia lui Nicolae Breban nu există oameni, ci un fel de martieni cu cuvinte în loc de ochi, cuvinte în loc de inimă, cuvinte în loc de picioare, cuvinte în loc de sex, cuvinte în loc de suflet, vorbe în loc de conştiinţă. Marchievici, Alberta...? Words, words, words. Ei nu trăiesc, ci vorbesc - şi atît. *"Discursează"* - cum spune autorul însuşi, un creator, aici, nu de personaje, ci de lungi şi informe digresiuni ale unor digresiuni ale..., o enormă trăncăneală lipsită de obiect care, ca şi porumbelul lui Kant, se ridică tot mai sus, acolo unde nu mai e aer care să-i împiedice zbenguiala, şi moare sufocată. Abolit epicul, abolit personajul, abolită logica, abolită consistenţa, abolită noocraţia - se instalează, de-a lungul şi de-a latul obscurelor fire, aurora boreală a totalitarei logocraţii. Nici umbră de relaţii sociale plauzibile între entităţile-purtătoare-de-nume din cartea lui Breban. Relaţiile sufleteşti dintre ele, cît se conturează, sunt ca spaţiile lui Escher, adică posibile numai pe hîrtie, în universul viu nicidecum. Inutil să adaug că şi domeniile politic, economic sau intelectual sunt la fel de absente, ca şi orice altă zonă a oricărei realităţi imaginabile. Roman despre dictatură, cum se sugerează în *Conf. viol.* (v. p. 360)? Nu mai mult ca despre războiul burilor. *Amfitrion* e un "roman" "despre" nişte abstracţiuni date de autor drept oameni care nu fac alta decît emit abstracţiuni. Critica amabilă şi de salon ar putea aduce vorba de *Decameron* sau de Şeherezada, poveşti puind poveşti u.s.w.; acelaşi neam de *zoili* ar putea aplica eticheta de roman peripatetic, roman al vorbirii torenţiale, atotnimicitoare. Dar ar fi faţă de carte cum e cartea însăşi faţă de real. În fine, alţii ar putea reagita stindardul eseului: "Breban face eseu". Fals. E drept că din sută în sută de pagini, se rosteşte cîte o scurtă dizertaţie (speech, opinie, cuvîntare, peroraţie) de o pagină-două despre subiecte recognoscibile, cum ar fi, în *I*, despre corupţie (p. 160), economie (312), prostie (347), feminitate (349); în *II*, despre puterea generaţiei Dej (59), cenaclul Păunescu (62), relaţia provincie-Capitală (140), destin (324), cercurile tineretului literar (332); în *III*, despre, din nou, feminitate şi masculinitate (120, 184), posesie, necesitate, existenţă, instinct, hazard (passim) - dar, chiar excelente de le-am socoti, aceste mici însăilări de gînduri, mai clare şi mai coagulate decît magma care le înghite, ele nu totalizează nici cît să acopere două pagini ale revistei *Contemporanul-Ideea europeană*, şi ar fi jignitor pentru un intelectual de talia lui Breban să-i lăudăm reuşita acestor miniaturi deştepte, dar situate la nivelul *spusului* de după 1989. În rest, romanul nu e în nici un fel eseu, pentru că nu disecă, nu pritoceşte, nu adulmecă limpede şi raţional probleme, dileme, teme, ci vehiculează, mai curînd "poematic" (dar în direcţia pejorativă a termenului), sintagme, tropisme, inefabiluri vide. (SFÎRŞITUL ÎN NUMĂRUL VIITOR)

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

De la fascism la libertate, prin vot

Anul trecut, după formarea guvernului condus de Silvio Berlusconi, în cîteva cancelarii europene, ca şi în Parlamentul de la Strasbourg, s-au înregistrat proteste în legătură cu prezenţa în executiv a unor "miniştri fasciştî". Era vorba despre acei miniştri care aparţineau Alianţei Naţionale - noua etichetă sub care s-a prezentat în alegeri, alături de Forza Italia, Mişcarea Socială Italiană, fondată în 1946 de foşti combatanţi ai Republicii de la Salò şi moştenind deci trecutul fascist. S-a ajuns chiar la scene puţin obişnuite în relaţiile dintre statele occidentale, atunci cînd ministrul poştelor din Belgia a refuzat, la o întrunire internaţională, se dea mîna cu omologul său italian, membru marcant al Alianţei Naţionale. Declaraţiile în favoarea democraţiei, condamnarea publică a dictaturii fasciste nu i-au ajutat prea mult pe liderii AN să depăşească o anume ambiguitate: în rîndurile lor erau, totuşi, prezenţi, oameni care luptaseră alături de Mussolini, care foloseau la toate ocaziile salutul roman şi îşi declarau, în continuare, credinţa în "valorile fascismului". Iar cînd, la puţină vreme după formarea guvernului, Gianfranco Fini, secretarul AN, a afirmat că Mussolini a fost "cel mai important om de stat italian al secolului", polemicile şi-au sporit intensitatea, iar aliaţii din guvern au avut nevoie de oarecari eforturi diplomatice pentru a-şi repara imaginea. Recentul Congres al Mişcării Sociale Italiene a consemnat despărţirea ei de trecut şi transformarea, de fapt şi de drept, în Alianţa Naţională; protagonist a fost acelaşi Gianfranco Fini, militant încă din adolescenţă în rîndurile Mişcării: acum nu mai mult de doi ani, el conducea încă manifestările de stradă ale MSI cu salutul roman şi cîntînd vechiul imn fascist; acum, devenit o întruchipare a moderaţiei, a reuşit o victorie zdrobitoare asupra durilor şi a fost ales (cu peste 1500 de voturi din 1647 de delegaţi) preşedinte al noului partid, care se declară o formaţiune de tip conservator, adeptă a democraţiei, antirasistă, adversară a oricărei forme de antisemitism, şi care recunoaşte în antifascism "momentul istoric esenţial pentru reinstaurarea valorilor democratice pe care fascismul le distrusese".

Între teze şi idealuri

Schimbarea la faţă a MSI este, în mare măsură, rezultatul transformărilor care au loc de cîtva timp în Italia, dar şi consecinţa unor abile calcule politice. Noua lege electorală, care tinde să promoveze o democraţie "alternativă", bazată pe succesiunea la guvernare a doi poli, a fost adoptată tocmai pentru a pune capăt "vechiului regim", cu interminabilul său şir de coaliţii formate din mai multe partide, dar dominate, practic, aproape cinci decenii, de Democraţia Creştină, prezentă în toate guvernele postbelice. Efectul noului sistem electoral a fost o deplasare spre centru a partidelor care altădată reprezentau extremele spectrului politic. Partidul Democratic al Stîngii (provenit din fostul Partid Comunist) a făcut acest pas încă din 1991, declarîndu-se acum adept al social-democraţiei europene moderate şi lăsînd în urmă nucleul comuniştilor duri, regrupaţi în "Rifondazione Comunista".

O transformare asemănătoare era de aşteptat şi din partea extremei drepte. Trecînd în revistă tezele adoptate la Congres, s-ar putea spune că ea a avut loc. Propuse chiar de liderul partidului, aceste teze nu au fost scutite de contestări şi momente de tensiune atunci cînd au fost supuse la vot. Premisa lor este că "secolul ideologiilor e pe sfîrşite şi înmormînteaţă tentaţiile totalitare care l-au marcat". În locul decizionismului care a caracterizat vechea mişcare, este descoperită libertatea, ca lecţie fundamentală a istoriei contemporane: "Istoria secolului al XX-lea ne avertizează să apreciem societatea şi individul doar cu măsura libertăţii, astfel încît să nu cedăm, în numele unei greşite înţelegeri a eficientismului şi a decizionismului, unor practici politice care ar putea duce în tunelul neliberalităţii". În acest spirit liberalist, noul partid se revendică de la o listă întreagă de gînditori a căror alăturare surprinde: Dante, Machiavelli, Mazzini, Croce, Einaudi, Gentile, Gramsci; pentru că "nimic nu se dă deoparte, nimic nu se distruge în formarea unei memorii istorice şi culturale". De aici pînă la propovăduirea toleranţei nu mai e decît un pas, care a fost şi el făcut: "Religia laică a toleranţei impune conştiinţa faptului că drumul nu e făcut din salturi, din abandonuri şi din refulări, ci din înţelegere". Dar tezele care au stîrnit cele mai ample discuţii au fost cea care acceptă antifascismul ca moment istoric esenţial în reinstaurarea valorilor democratice şi cea care condamnă, în termeni neechivoci, rasismul: "Ura rasială e o formă de totalitarism. E cea mai crudă dintre ele, e nerecunoaşterea demnităţii "celuilalt", a străinului". Cîţiva dintre vechii militanţi ai Mişcării s-au opus vehement faţă de adoptarea acestor teze: liberalismul a fost criticat (ca expresie a "capitalismului sălbatic" şi a "afacerismului murdar") de pe poziţiile "valorilor sociale" pe care le-a susţinut dintotdeauna fascismul. Cît despre recunoaşterea antifascismului, ea a fost văzută ca o anulare a propriei fiinţe, ca o "întinare a memoriei celor care şi-au dat viaţa pentru idealurile fasciste". Alţi delegaţi au propus o reformulare nuanţată a tezei, care să respingă antifascismul de extracţie comunistă, dar să recunoască mişcările antifasciste necomuniste. Pînă la urmă, atît teza referitoare la rasism, cît şi cea despre antifascism au fost votate în formulările iniţiale, după o intervenţie fără echivoc a liderului, care le-a dat de înţeles delegaţilor că "altfel nu se poate": voturile contra s-au numărat pe degetele unei singure mîini.

O.K. ne-ntîlnim în centru!

Din desfăşurarea congresului nu au lipsit scenele patetice, acuzaţiile de trădare a "idealurilor istorice ale fascismului" aduse lui Gianfranco Fini, lacrimile, lozincile s.cl. Pino Rauti, fost conducător al MSI (şi fost combatant în armata Republicii de la Salò), inamic ireductibil al actualului lider al Alianţei Naţionale, şi-a dat demisia din partid şi a anunţat formarea altuia, care să ducă într-adevăr mai departe tradiţiile vechii Mişcări. Chiar în 29 ianuarie, cînd la Fiuggi se încheia congresul AN cu triumful lui Fini, într-un hotel din Roma se adunau fasciştii "puri", regrupaţi în jurul lui Rauti, pentru a anunţa constituirea noului partid şi înscrierea sa în competiţia pentru alegerile regionale care vor avea loc în acest an. Dezertarea durilor a fost primită de Fini cu seninătate: faptul că la dreapta partidului său mai există ceva nu poate, desigur, decît să-i folosească, confirmînd îndepărtarea AN de extrema spectrului politic. De altfel, Gianfranco Fini urmează să plece în curînd într-un turneu în Anglia şi Franţa, pentru a se întîlni cu omologii săi din aceste ţări şi pentru a le explica în ce constă noua identitate a partidului pe care-l conduce. Acceptarea sa ca partener de dialog de către liderii forţelor conservatoare europene ar însemna, evident, victoria deplină asupra "trecutului" şi ar asigura Alianţei, pe plan intern, un spor de credibilitate.

Problema pe care şi-au pus-o atît reprezentanţii clasei politice, cît şi (mai ales) ziariştii, este în ce măsură o asemenea desprindere radicală de trecut poate fi crezută: este ea cu adevărat o acceptare a democraţiei sau e doar o manevră abilă de schimbare a imaginii pentru a-şi vedea asigurat accesul la putere? Forţele politice italiene au luat în serios această schimbare: Centrul Creştin-Democrat, Forza Italia şi Partidul Radical au fost reprezentate chiar de liderii lor, care au şi rostit discursuri de la tribuna congresului. Partidul Democratic al Stîngii şi-a trimis o delegaţie formată din cîţiva secretari "de rangul doi". A fost prezent şi liderul Partidului Popular, Rocco Buttiglione, al cărui discurs a fost primit şi cu aplauze, şi cu fluierături, pentru că formaţiunea sa cochetează cu dreapta, dar susţine, împreună cu forţele de centru-stînga, noul guvern condus de Lamberto Dini. De altfel, una dintre consecinţele imediate ale congresului AN este chiar faptul că a pus Partidul Popular în situaţia de a alege: pînă acum, popularii (foşti democrat-creştini) îşi motivau refuzul de a se alia cu "Polul Libertăţii" prin faptul că Alianţa Naţională nu avea, printre principiile sale călăuzitoare, tocmai libertatea şi democraţia. Acum, acest reproş nu mai poate funcţiona, astfel încît în rîndurile PPI au loc dezbateri în legătură cu posibilitatea unui pact cu gruparea de centru-dreapta: unii conducători ai partidului privesc cu suspiciune schimbarea la faţă a AN, alţii consideră că Fini a "făcut un pas spre centru" şi nu ar mai fi nici o piedică în calea unei eventuale alianţe. Pe de altă parte, actuala colaborare cu "laicii" din PDS nu e deloc pe placul catolicilor din PPI, care văd în ea doar o soluţie de conjunctură, fără şanse de a dura. Dar aceasta nu este singura consecinţă politică a noii identităţi a AN. Practic, toate formaţiunile politice vor fi nevoite, mai devreme sau mai tîrziu, să ia în considerare această transformare şi să-şi redefinească atitudinea faţă de "noul" partid, care nu va mai putea fi etichetat drept fascist şi dictatorial, pentru că va răspunde citînd din propriile documente, adoptate cu o largă majoritate. (E adevărat că tocmai această majoritate a fost suspectă pentru unii comentatori: un deputat demisionar al AN a declarat că 75% din participanţii la congres au fost numiţi "de sus", fiind oameni de încredere ai lui Fini, astfel încît triumful său nu exprima cu adevărat voinţa membrilor de rînd ai partidului; pe de altă parte, ziariştilor nu le-a scăpat din vedere o prevedere a statutului: preşedintele este ales de congres, dar Consiliul Naţional - organul colectiv de conducere a partidului - este *numit* de preşedinte, ceea ce în ochii unor observatori apare ca o lipsă de democraţie internă şi, deci, ca o dovadă că vechile deprinderi nu au fost complet abandonate).

Ce fel de conservatori?

Dincolo de importanţa ei în sine, această despărţire de trecut a partidului de extremă dreaptă a generat reluarea, în mass-media, a dezbaterii despre fascism şi despre extremism. Pentru o ţară care a cunoscut nu numai un regim fascist, dar şi - în anii '70 - manifestări extremiste de dreapta şi de stînga, în formele cele mai violente cu putinţă, teama de un eventual pericol dictatorial este de înţeles. Săptămînalul *L'Espresso* a realizat, în urmă cu cîteva săptămîni, o anchetă internaţională, la care au participat cîţiva mari istorici şi politologi (între alţii, Jean François Revel, Paul Ginzborg, Edward Luttwak, Francis Fukuyama, Ernst Nolte). Una dintre întrebări se referea tocmai la posibilitatea ca în Italia, dată fiind criza politică actuală, să apară un regim "dur", fie el de stînga ori de dreapta. Aproape toţi cei intervievaţi au răspuns că nu întrevăd un asemenea pericol şi au apreciat dezvoltarea economică a Italiei, care oferă suficiente garanţii pentru perfecţionarea sistemului democratic, rămas oarecum în urma standardelor comunitare. Ce-i drept, conform ultimelor clasificări elaborate de organizaţiile internaţionale, Italia continuă să fie, în ciuda tuturor dificultăţilor prin care trece, a cincea putere industrială a lumii.

Şi tocmai în acest punct apare semnul de întrebare cel mai substanţial în legătură cu recenta transformare a Alianţei Naţionale. El a fost lansat de Sergio Romano, fost diplomat, comentator politic al săptămînalului *Epoca*. În opinia sa, Alianţa Naţională nu mai reprezintă, în nici un caz, din punct de vedere ideologic, prefigurarea unui eventual regim dictatorial. Dubiul e în altă parte: Sergio Romano e sceptic cu privire la dorinţa şi capacitatea reală a AN de a susţine o economie de tip liberal, "în stilul" conservatorilor britanici sau al republicanilor americani, cu care vrea să semene, renunţînd la ideile sale despre "statul asistenţial", cu un rol major în plan economic, bazat pe decizionism şi centralism. O idee asemănătoare vine şi din partea cotidianului *Wall Street Journal*, care îi recomandă lui Fini să nu facă precum Clinton, care vrea să placă tuturor, "şi nostalgicilor, şi pragmaticilor", ci să realizeze o adevărată alternativă faţă de stînga: "Ar fi remarcabil dacă un partid cu rădăcini stataliste ar putea adopta acel scepticism faţă de Stat care în SUA a devenit o formidabilă forţă politică". Acesta e, probabil, testul major pe care îl au de trecut Gianfranco Fini şi partidul său. Şi nu o vor putea face decît ajungînd la putere. Ceea ce, avînd în vedere prelungirea crizei politice, dar şi calităţile de lider ale lui Fini (definit ca un om rece, calculat, pragmatic, abil, care ştie să-şi atingă scopurile - aşa cum a demonstrat şi la recentul congres), nu e deloc o ipoteză foarte îndepărtată.

Mircea VASILESCU

Roma, 1 februarie 1995

FUNDAŢIA SOROS PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ

anunţă organizarea concursurilor de selecţie pentru următoarele
ŞCOLI DE VARĂ - 1995

● SUMMER INSTITUTE IN TRANSNATIONAL LAW
BRUXELLES 2 iulie - 1 august (2 locuri)

Subiectele abordate: Comparative Antitrust & Competition Law, Comparative Corporate Law: An Introduction, Global Environmental Law, Human Rights in the World Community, Introduction to American Law, Negotiation & Meditation: A Transnational Perspective.

Pot concura studenţi de la facultăţile de drept, aflaţi cel puţin în anul 3 de studiu.

Este obligatorie prezentarea unei lucrări în limba engleză (minim 3 pagini tipărite sau 5 pagini scrise de mînă), referitoare la necesitatea racordării legislaţiei româneşti la cea a Uniunii Europene.

● SUMMER PROGRAM IN QUANTITATIVE METHODS OF SOCIAL RESEARCH
ANN ARBOUR, MICHIGAN - SUA 26 iunie - 18 august (4 locuri)

Subiecte: LISREL Models, Logit and Log-Linear Models, Simultaneous Equation Models, Regression Analysis, Advanced Topics (Resampling Techniques: Jackknife and Bootsrap, Graphical Presentation and Analysis of Data, Missing Data Analysis, Data Visualization, Bayesian Modeling).

Pot concura: studenţi de la sociologie aflaţi cel puţin în anul 3 de studiu şi cercetători din institutele care activează în domeniul ştiinţelor sociale.

Vîrsta maximă a cercetătorilor: 35 de ani.

● INTERNATIONAL SUMMER SCHOOL IN POLITICAL SCIENCE
VARŞOVIA 14 iulie - 14 august (3 locuri)

Teme: Comparative Politics: Scope and Methods of Political Science, Liberal/Democratic Theories, The Political Institutions of Democracy, Politics of Transition, New Institutionalism, Public Policy.

Pot concura studenţi de la facultăţile de sociologie, ştiinţe politice, jurnalism, istorie, cadre didactice de la aceste facultăţi, cu vîrsta maximă de 35 de ani.

● INTERNATIONAL SUMMER SCHOOL IN INTERNATIONAL RELATIONS
VARŞOVIA 14 iulie - 14 august (3 locuri)

Teme: Basic International Relations, International Security, International Political Economy, International Law and Organization, Impact of International Relations on Domestic Society, European Institutions.

Pot concura studenţi de la facultăţile de drept, minim anul 3, Şcoala de Înalte Studii Politice, cadre didactice universitare, cercetători, angajaţi în instituţii publice centrale cu atribuţiuni în domeniul relaţiilor externe, ca şi responsabili pe probleme de politică internaţională din cadrul partidelor politice parlamentare. Vîrsta maximă a solicitanţilor nu poate depăşi 35 de ani.

● DEMOCRACY AND DIVERSITY SUMMER INSTITUTE
CRACOVIA 12 iulie - 2 august (4 locuri)

Teme: Civil Society and Public Sphere, Institution-Building in Post Communist Societies, Theories of Gender in Culture, Problems in Democratic Politics Today.

Pot candida studenţi de la sociologie, jurnalism, Şcoala de Înalte Studii Politice, cercetători şi cadre didactice universitare sub 35 de ani.

Pentru fiecare din aceste şcoli buna cunoaştere a limbii engleze este indispensabilă.

Termenul limită de depunere a dosarelor este 13 aprilie 1995

Informaţii suplimentare şi formulare se pot obţine de la sediile Fundaţiei Soros din:
BUCUREŞTI: Calea Victoriei 155 Bl. D1, Sc. 7, Et. 3, sect. 1, CP 22-196 Tel: (01) 650.63.25.; 659.13.21;
CLUJ: Str. Mărului 5, cod 3400 Tel: (064) 19.40.77 Fax: (064) 19.71.21,
IAŞI: Str. Moara de Foc 35, cod 6600 Tel: (032) 25.29.20 Fax: (032) 95.29.22
TIMIŞOARA: Str. Semenic 10, cod 1900, Tel/Fax: (056) 19.99.60; 19.24.93
BRAŞOV: Str. Iuliu Maniu 47, COPCO, cam 516 Tel/Fax: (068) 15.16.93
ARAD: B-dul Decebal, 2-4, Cam. 110B Tel: (057) 26. 31.55.

CLAUS OFFE
Profesor de ştiinţe politice la Universitatea din Bremen

Principalele probleme ale teoriei democraţiei şi viitorul nesigur al practicii

Comunicare la Conferinţa „Fundamentele normative ale organizării politice. Abordări conceptuale în Europa Centrală şi de Est", Bremen, 20-22 ianuarie 1995

Vreau să încep printr-o scurtă reflecţie despre relaţia dintre două concepte care joacă peste tot un rol dominant cînd sînt discutate fundamentele normative ale societăţilor posttotalitare. Aceste standarde normative sînt "justiţie" şi "democraţie". Care e relaţia dintre ele? Atrag atenţia că relaţia funcţionează în ambele direcţii. Se poate argumenta că democraţia - drepturi politice egale de participare şi reprezentare într-un cadru în care libertăţile individuale sînt puternic protejate şi funcţionează separaţia puterilor în stat - e derivată din justiţie sau este o întrupare a principiilor ei. Şi dimpotrivă, se poate dovedi că justiţia (în legătură cu care există multe versiuni contradictorii de îndată ce se ajunge la definirea concretă a drepturilor şi datoriilor) este rezultatul procesului de decizie al legislativului, executivului şi puterii judecătoreşti, în efortul de a o face conformă cu regulile procedurale democratice. În acest sens, trebuie examinată relaţia între justiţie şi democraţie, într-un model circular, în care una o determină pe cealaltă, derivînd în acelaşi timp una din alta.

Aş mai adăuga o observaţie care se referă la însuşi conceptul de democraţie. Putem concepe formele de guvernare democratică în termenii ciclului vieţii: democraţiile s-au "născut" într-un anumit moment şi în anumite circumstanţe şi ar fi naiv să excludem posibilitatea că ele ar putea "muri", fiindcă e evident că aceste forme de guvernare nu se autoimpun şi nu se autoperpetuează automat. Existenţa democraţiilor ca spaţiu situat între un trecut nedemocratic şi un viitor nedemocratic le face preţioase şi instabile. Vreau doar să subliniez aici interesanta asimetrie între cele două puncte limită ale democraţiei, în acest spaţiu al posibilităţilor, între începutul şi sfîrşitul lor. Este axiomatic faptul că democraţiile nu apar pe cale democratică (ele se nasc din revoluţii, războaie, regimuri de ocupaţie, lovituri de stat etc) şi este foarte posibil ca ele să se dezintegreze ca o consecinţă a formelor individuale şi colective de acţiune a căror apariţie nu poate fi exclusă nici teoretic, nici practic dintr-o democraţie. Dacă oamenii încetează să mai participe în modurile prescrise de regulile constituţionale, dacă elitele eşuează în cooperarea prevăzută, dacă parlamentele abdică de la exercitarea puterii lor, dacă guvernele şi tribunalele nu izbutesc să-şi aplice deciziile sau le aplică nesocotind drepturile constituţionale ale cetăţenilor, "forma democratică de guvernare" nu poate face nimic de la sine pentru a se apăra şi a se afirma. Ea poate fi apărată doar prin acţiunea (sau inacţiunea) cetăţenilor şi a elitelor - loiale, prudente şi principiale - conştiente de primejdiile care ameninţă forma democratică de guvernămînt, hotărîte să le prevină şi să le reziste. Deoarece democraţiile sînt inerent vulnerabile, ele trebuie protejate cu inteligenţă. Iar modalităţile de protejare ale democraţiei nu se pot rezuma la ceea ce scrie în Constituţie. Într-un cuvînt, supravieţuirea depinde de voinţa de a fi păstrată, sprijinită şi apărată.

Preocuparea în legătură cu viitorul formelor democratice de guvernare ridică două probleme. Prima: care sînt precondiţiile şi determinantele (economice, sociale, culturale, politice) favorizante - sau cele care pot fi considerate un minimum obligatoriu - pentru viabilitatea regimurilor democratice acolo unde ele există, ca şi pentru răspîndirea unor asemenea regimuri acolo unde ele nu există încă? Şi ce putem prevedea cu un anume grad de certitudine în legătură cu traiectoriile socio-economice şi culturale care vor determina pre-constituţional dezvoltarea viitoare? În al doilea rînd, în măsura în care perspectivele regimurilor democratice pot fi considerate ca favorabile, rămîne întrebarea ce *variantă* de regim democtaric pare mai mult sau mai puţin aptă de a supravieţui confruntată cu sfidările şi turbulenţele la care sînt expuse tipic regimurile democratice. Prima întrebare este construită într-o logică da/nu, pentru că se referă la modul în care se poate dezvolta şi *susţine* un anume tip de democraţie, iar a doua are o logică cantitativă care priveşte *specia* şi calitatea democraţiei.

Aceste două seturi de întrebări au dobîndit - s-ar părea că paradoxal - o anume urgenţă şi nesiguranţă din cauza celui mai important şi mai bogat în consecinţe eveniment din istoria recentă, sfîrşitul războiului rece şi prăbuşirea sistemului sovietic al socialismului de stat. Ceea ce pare paradoxal este că viitorul democraţiei liberale a devenit obiectul unor probabilităţi melancolice şi e perceput ca problematic [1] exact în momentul în care părea că a obţinut o victorie definitivă, asupra singurului său rival din lumea modernă. Socialismul de stat, atîta timp cît a fost o realitate istorică, oferea un punct de referinţă democraţiilor liberale, în relaţie cu care acestea din urmă puteau să afirme cu succes că sînt "mai bune" - atît în termeni economici, cît şi în termeni morali. Se poate afirma că dimensiunea siguranţei de sine de care au beneficiat democraţiile liberale după cel de al doilea război mondial a fost de fapt o parazitare a existenţei socialismului de stat - un sistem considerat în general inferior şi ca legitimitate, şi ca eficienţă? Dacă e aşa, noua problemă de legitimitate a democraţiilor liberale este că nu mai e suficient să fii "mai bun", acum e necesar să fii "bun", în raport cu un ansamblu de criterii normative universal admise. Aceste standarde impun, desigur, mai multă responsabilitate în argumente şi dovezi. Teoria normativă pe care se întemeiază democraţia liberală va trebui să găsească un răspuns la cîteva întrebări: dacă se susţine că democraţia liberală este cea mai legitimă şi cea mai eficientă, cea mai civilizată şi sub raport moral este cel mai atractiv mod de organizare a vieţii sociale şi politice, atunci de ce nu toate forţele politice din fostele ţări nedemocratice nu o îmbrăţişează ca pe un unic model instituţional dezirabil, iar cei care o fac par să întîmpine grave dificultăţi în organizarea ei?

Una din problemele centrale ale filosofiei politice contemporane poate fi rezumată în felul următor. Ţinînd seama de "pluralismul" inevitabil şi ireversibil în şi dintre societăţile din lumea modernă, şi ţinînd seama de faptul că ciocnirile şi rivalitatea nu pot fi evitate de interesele şi ideile pluraliste care alcătuiesc lumea, trebuie să facem faţă realităţii unui conflict intens şi ireconciliabil între cei care susţin interese şi forme de viaţă diferite şi concepţiile specifice despre o viaţă "bună" pe care fiecare dintre ei le urmăreşte. Avînd în vedere intensitatea conflictului, care sînt condiţiile şi argumentele, permiţînd unei grupări să se angajeze să respecte neclintit regulile care alcătuiesc procedura "dreaptă, corectă" şi prin care s-ar putea soluţiona conflictul? Dacă procedurile "corecte" par să compromită planurile de realizare ale unei vieţi "bune", de ce s-ar opta pentru corectitudine, în special dacă nu există convingerea că "ceilalţi" vor face la fel şi dacă se presupune că violarea regulilor va rămîne în unele cazuri nepedepsită?

Cetăţenii democraţi pot fi oare împărţiţi în două categorii - una urmărind "binele" concret şi de sine stătător, şi cealaltă rămînînd fidelă unei "dreptăţi" formale şi abstracte prevăzută să civilizeze coexistenţa unor concepţii divergente şi conflictuale despre "bine"? Şi dacă e aşa, cum vom asigura stabilitatea şi echilibrul eului divizat al fiecărui cetăţean?

Fără a mai căuta răspunsul la această întrebare filosofică încerc să mă apropii de el specificînd unele condiţii de context specific pentru viabilitatea formelor democratice de organizare politică. Primele cinci condiţii de context se referă la elitele politice şi celelalte, iar următoarele la ne-elite, la masa cetăţenilor obişnuiţi.

Democraţiile se nasc pe cale nedemocratică • Căderea comunismului a periclitat şi democraţiile liberale • Cine va pedepsi violarea regulilor? • Suveranitatea internă şi externă, Germania şi Nicaragua.

1. *Suveranitatea internă.* Dacă poporul trebuie să "guverneze" cumva într-o democraţie, acest principiu trebuit citit în primul rînd în sens negativ: *Nimeni altcineva decît poporul* (şi reprezentanţii aleşi de el). Altfel spus, oficialii aleşi trebuie să exercite monopolul asupra deciziei politice (Dahl) şi asupra folosirii legitime a forţei. Schmitter şi Karl dau următorul sens acestei afirmaţii: "oficialii aleşi prin vot popular trebuie să fie apţi să-şi exercite puterile constituţionale fără a fi supuşi dominaţiei (fie ea şi informală) opoziţiei oficialilor nealeşi". Aceasta echivalează cu absenţa ca o condiţie a suveranităţii interne, cu neputinţa agenţilor strategici interni de a exercita dreptul de veto, obstrucţionînd, împiedicînd, amestecîndu-se şi controlînd deciziile oficialilor aleşi (Candidaţi evidenţi pentru a deveni sursa unor asemenea obstrucţii sînt elitele militare, cele ale lumii afacerilor, elitele criminale, teroriste, sau agenţii colectivităţilor etnice şi toate combinaţiile posibile dintre ei care vă trec prin minte).

Eşti, desigur, o condiţie foarte exigentă. Dacă o luăm în sens strict, perspectivele regimurilor democratice par a fi ameninţate nu doar de elitele militare potrivnice (de ex. Spania la sfîrşitul anilor '70), de organizaţii teroriste, de organizaţii economice ilegale de tip mafiot (Italia) de carteluri ale drogurilor (Columbia), de mişcări separatiste militante (Spania, Irlanda de Nord) dar şi de agenţii strategici, cum sînt corporaţiile multinaţionale, suficient de puternice pentru a şantaja efectiv (printre altele prin ameninţarea cu ne-investiţii) sau pentru a corupe guverne alese democratic. Odată cu creşterea complexităţii şi a interdependenţelor, în special pe măsură ce mijloacele violente, dar şi comunicarea individuală şi de masă şi transporturile devin accesibile tuturor (şi astfel folosirea lor e mai greu de controlat de către autorităţile guvernamentale) iar stocurile de capital au devenit organizaţional şi financiar "mobile", putem spune că ocaziile pentru o asemenea obstrucţie sporesc, la fel ca şi stimulii pentru exploatarea acestor ocazii. În consecinţă suveranitatea democratică devine din ce în ce mai vulnerabilă ameninţată de "forţele care o obstrucţionează", alimentată de fluxul practic încontrolabil de arme, de droguri, de bani "murdari" ca şi de cei "curaţi", facilitată de folosirea mijloacelor moderne de comunicaţie şi transport şi realităţile instituţionale ale graniţelor deschise.

Desigur, va rămîne întotdeauna greu de precizat în ce măsură folosirea democratică ilegitimă (deşi perfect legală) a unor asemenea mijloace ajunge într-adevăr la o obstrucţie strategică a guvernării constituţional democratice (opusă afacerilor obişnuite, sau crimei obişnuite comise pentru cîştigul privat). De altfel, doar prezenţa sau chiar presupunerea că asemenea primejdii şi ocazii ar exista pot servi drept scuze pentru elitele de la putere, cînd restrîng drepturile cetăţenilor, ca o acceptare anticipativă faţă de ceea ce e considerat a fi cerinţa unui "climat favorabil pentru investiţii" prin modalităţi în conflict cu modul corect de a funcţiona al instituţiilor democratice.

2. *Suveranitatea externă* - Schmitter şi Karl menţionează astfel această exigenţă. "Organizarea politică trebuie să beneficieze de autoguvernare; ea trebuie să fie capabilă să acţioneze independent de constrîngerile impuse de alte sisteme politice". Două procese electorale desfăşurate în martie 1990 pot servi ca exemplu pentru a demonstra cît este de greu de realizat această condiţie într-un sistem internaţional atît de permeabil şi atît de stratificat. Alegerile din Nicaragua şi cele din Republica Democrată Germană postcomunistă au avut în comun două trăsături. Unu: au fost primele alegeri corecte şi cinstite ţinute în aceste ţări după o lungă perioadă de timp. În al doilea rînd, fiecare alegător din aceste două ţări era conştient că guvernele unor alte ţări (Statele Unite şi respectiv Germania Occidentală) sînt deosebit de interesate de rezultatele scrutinului şi rezultatele vor determina puternice atitudini pozitive sau negative influenţînd nu doar puterea care va rezulta din alegeri, ci în mod direct pe fiecare cetăţean. S-ar putea deci afirma că în timp ce viitoarea guvernare urma să fie controlată de electorat, electoratul era - într-o măsură semnificativă - sub controlul efectiv al unui guvern străin care intervenea în procesul electoral prin ameninţări şi promisiuni.

Interconexiunea politicilor naţionale ca şi disparităţile între puterile politice, economice şi militare împietează asupra conceptului de autodeterminare al naţiunilor. "Însuşi procesul guvernării poate scăpa de sub controlul statului-naţiune. Comunităţile naţionale nu mai au exclusivitatea în luarea şi determinarea deciziilor şi a propriilor politici, guvernele nu mai pot determina în exclusivitate ceea ce este corect şi adecvat pentru cetăţenii lor" (Held). Asemenea excese afectează în mod negativ suveranitatea naţională, fie că sînt supuse unui organism transnaţional de decizie (cum ar fi Uniunea Europeană cu proverbialul ei "deficit democratic") fie *a fortiori*, dacă un asemenea mecanism instituţional de consultanţă şi negociere internaţională nu există (cum se întîmplă cînd o bancă centrală a unei ţări stabileşte parametrii de refacere economică ai altei ţări).

(*Va urma*)

În româneşte de
Magdalena BOIANGIU

1) Dacă este un punct în care atît teoreticienii cît şi cei mai prudenţi practicieni sînt de acord, acesta este apelul pentru reînnoirea instituţională a instituţiilor democratice, plecînd de la înţelegerea că "democraţia ca si stem nu poate rămîne unde este". (Budge, 1993).

Povestiri din parcul Herăstrău

Importanţa parcurilor în viaţa politică românească ar fi un subiect ispititor. Plimbîndu-se prin Cişmigiu, bucureşteanul de la începutul veacului era obişnuit "să pună ţara la cale", aprobînd sau dezaprobînd (mai adesea) politica zilei. Avea astfel încredinţarea că participă la influenţarea vieţii publice dacă nu prin puterea de decizie măcar prin libertatea de expresie, profesată uneori în discurs inflamat, cu accent comic de personaj caragialesc. Vestita grădină s-a transformat în anii '50 din spaţiu bonom în capcană: numeroşi inşi au infundat puşcăria pentru că au alcătuit "liste de guverne în Cişmigiu", opinia politică exprimată altundeva decît în cadrul organizat constituind o culpă. Sub această acuzaţie au fost arestaţi unii dintre cei numiţi în limbajul timpului "rămăşiţe ale burghezo-moşierimii", deşi adesea era vorba de orăşeni obişnuiţi, chiar de condiţie modestă, care nu renunţaseră la spiritul de agora, de for deschis părerilor diverse. Zece - cincisprezece ani mai tîrziu în zona de nord a Bucureştilor, în parcul Herăstrău, a început să se desfăşoare un intens schimb de opinii politice, de judecăţi asupra fenomenelor din viaţa cotidiană; nu puţini dintre cei ce se plimbau discutînd pe alei erau membri de partid sau activişti cu "munci de răspundere" - nu din primul eşalon - care nu aveau alt loc unde să-şi manifeste părerile divergente. Cu toate că apăruseră, mai ales în ultimul sfert de veac, tot felul de foruri, organisme şi consilii cu titulatură democratică, unde teoretic s-ar fi părut că lucrul este posibil - *majoritatea şi minoritatea nu-şi mai confruntau opiniile în acelaş loc, deşi activau în aceeaşi structură politică.* Democraţia însemna numai unanimitate. De la parcul Veseliei, în care începuse, la 1 mai 1939, ascensiunea politică a cuplului Ceauşescu, la parcul Herăstrău unde a fost concepută "scrisoarea celor 6", ce punea în discuţie regimul personal al dictatorului, am putea urmări cum, în socialism, majoritatea a ajuns unanimitate iar minoritatea - cîtă a fost - n-a mai avut nici un alt rol, decît acela de a-şi ocroti propria existenţă. Cîteva din convorbirile cu doamnele sau domnii care se plimbă azi prin parc cu melancolia vîrstei şi a experienţei eşuate şi-ar găsi loc potrivit în această pagină.

Nu ştim, nu e voie, asta e! (I)

"Eu aş remarca trei etape în ceea ce priveşte transformarea majorităţii în unanimitate. În ilegalitate lucram în nuclee mici, trei-patru oameni, coordonaţi de legătura superioară. Aveam de îndeplinit sarcini precise, instructajul se făcea în minimum de timp dat fiind condiţiile de clandestinitate. Legătura superioară era mai informată, noi primeam numai fragmentele de informaţie, care ne priveau. Ce să discuţi? Dacă îndeplineşti sau nu o acţiune, dacă e oportună sau nu? De vreme ce s-a hotărît la un alt nivel - care ştie mai multe, are o viziune mai largă, era o chestiune de disciplină strictă. Nici măcar în închisoare n-am asistat la controverse: ce vom face dacă vom veni la putere? Nu se punea chestiunea, nu erau "coapte condiţiile" Se formase convingerea că partidul ca majoritate nu poate greşi. Cum aflu eu părerea/ cuvîntul/ indicaţia partidului? Printr-o minoritate - conducerea aleasă. Deci acea minoritate care reprezintă majoritatea nu poate greşi. Socoteală simplă! În clandestinitate, lucrurile se judecau aşa; a spus legătura mea superioară sau comitetul regional - aşa e bine. Cînd, după 23 august '44, s-a putut discuta liber reflexul era deja format, şi - o noutate! - apăreau consecinţele personale, în urma unei opinii contrare.

De la *nu ştim*, am trecut la *nu e voie* ca să ajungem la *asta e!* - dacă recunoşti astfel o situaţie, nu înseamnă, automat, şi că eşti de acord cu ea. Numai că nu ajungi acolo imediat, ci trecînd prin stadiile anterioare, în care te-ai implicat, neştiind adevărul sau fiind obligat de disciplina „de fier". Şi cîteodată de frică. Ţi se făcea uneori frică de ai tăi, dar nu voiai să-i pierzi tocmai fiindcă erau *ai tăi*. Nu e simplu de explicat."

Expunerea la realitate (a II a)

"Foarte tîrziu mi-am dat seama că, de fapt, nu le păsa deşi echipa Dej mai ţinea la forme. Dintr-o discuţie cu Dincă mi-am dat seama. Începe Transfăgărăşanul în 1969 - Drumul trebuia făcut, existau calcule economice care-i arătau utilitatea pentru zonă - ... în fond ar fi trebuit să fie un drum forestier ceva mai solid, cam la asta ar fi servit cel mai bine. Nu, că să-l facem drum naţional. De ce, cînd din noiembrie pînă-n iunie este impracticabil: zăpezi, avalanşe, nesiguranţă în circulaţie? S-a hotărît la cel mai înalt nivel! Buun. Începe lucrarea - calculată la 86 de milioane la pornire. S-a lucrat cu economii la sînge, vai de capul militarilor ălora care munceau, că au fost mii, s-au tot rulat, numai *de bază* aveam la dispoziţie două regimente. Nici nu se făcuse încă asfaltarea - şi tovarăşul transmite o altă indicaţie: Transfăgărăşanul să aibă două benzi. Asta nu însemna dublarea costului ci ridicarea lui la "cote ameţitoare": că dacă lărgeşti drumul ai nevoie de alte lucrări: ziduri de sprijin, drenaje, noi escavaţii. "În calitate de coordonator de proiect - zic eu lui Dincă - nu semnez". Îi spun şi motivele, inutilitatea eforturilor şi a chetuielilor. Bani sînt - mă asigură el. (Final, lucrarea a trecut de un miliard!) "Cu toate acestea, zic nu". De ce? "Mi-e frică, tovarăşe, că odată o să mă tragă cineva la răspundere pentru asta. Nu-i un fleac". Dincă s-a destins şi mi-a spus, foarte sigur de adevăr: "Tovarăşe, noi, ăştia care ne vezi, tot noi o să fim şi peste 20 de ani (a greşit cu unul, echipa a durat numai 19). Peste 20 de ani România o să fie o asemenea ţară, că nimeni n-o să mai întrebe nimic." Am refuzat în continuare, s-a găsit altcineva care a semnat. Unde să-ţi mai spui părerea contrarie - într-un asemenea aparat, clică de interese nu organism democratic?"

Bumerang (a III a)

"Ştiţi că mania lui Ceauşescu erau marile adunări. Să zicem că asistai la o asemenea împrejurare în care el convoca 3000 de oameni. Dacă ne luăm după participare, era una cu caracter deschis, - că erau chemaţi acolo nu numai miniştri, tipi din Comitetul Politic executiv, mai erau invitaţi şefi de întreprinderi, ziarişti, savanţi. Ascultai liniştit expunerea în care găseai şi lucruri cu care nu erai de acord. Se făceau, formale, invitaţii la discuţie - de fapt erau pregătiţi dinainte vorbitori. Buun! Ce-ţi spuneai: "dom'ne, eu ar trebui să mă ridic şi să atac chestiunea cutare, dar... este o disciplină, n-am sesizat-o în organizaţia mea, nu mi-am desfăşurat acolo argumentele, cum o să încep, deodată, aici?" Unele lucruri se mai considerau şi secrete. Tăceai. Adunarea se termina, hotărîrile ulterioare se bazau pe concluziile ei şi... ce să mai faci? Aparent totul fusese expus democraţiei, dar se întorcea tocmai împotriva democraţiei cu care n-avea nimic de-a face. Era doar un număr mai mare de aplaudatori decît cu alt prilej. Şi probabil ca tine judecau şi alţii. Dar şi ei tăceau din acelaşi motiv. Asta, cînd se consultau mai mulţi. Dar, mai des, totul se rezuma la lucrături de culise. Îmi spunea cineva care a asistat la o plenară, mi se pare în Sala Palatului, pe la sfîrşitul anilor '70, că Elena Ceauşescu vede în pauză pe unul din foştii ei cunoscuţi care lucra în industria uşoară: Iuju. Tocmai fiindcă-l ştia l-a ales, probabil. "Ia spune tu, Iujule, ai tu nevoie de sociologi în fabrica ta"? Cum şi el o ştia, a fost prudent bănuind o cursă: "Ce sociologi, tovarăşa, mie îmi trebuie textilişti, mecanici, electricieni"... "Vedeţi, vedeţi, el lucrează direct productiv, ştie mai bine cum stau lucrurile în realitate, ce tot ne luăm după unii şi alţii?" Nu peste mult facultatea de sociologie s-a desfiinţat, unul din argumente fiind pesemne şi opinia "celui din mase", majoritarul care n-avea nevoie de "d-ăia", deşi nu prea avea habar cu ce se ocupă ei".

Partidul îndrăgostiţilor (a IV a)

V-aş întreba, stimată doamnă, de ce credeţi că pe timpul lui Ceauşescu n-au fost "devieri" spectaculoase ca pe timpul lui Dej? Oponenţii liniei partidului (personal) se schimbau din alte motive: rotiri, alte însărcinări, diplomaţie etc. În timpul lui Dej au căzut pe lîngă Ana Pauker, Luca, Teoharie Georgescu şi Chişinevski, Doncea, Miron Constantinescu, Pîrvulescu, alţii. Se ducea o luptă dură, aparent deschisă, chiar dacă nu ştiam cu precizie motivul: părea, totuşi, o luptă politică. În timpul lui Ceauşescu unele eliminări din aparatul central, exceptînd cazul lui Al. Drăghici, s-au produs din pricina „comportamentului etic"; se răspîndea pe şoptite (şi tocmai asta oărea atunci o dovadă de adevăr) că Al. Bîrlădeanu, G. Apostol, şi Carol Kiraly, ca să dăm cîteva nume au fost îndepărtaţi pentru încălcarea moralei, relaţii cu femei, divorţuri etc.

Chiar şi despre Chivu Stoica "se răspîndise vestea că s-a sinucis din dragoste". Ajunsese oare PCR-ul un "partid al îndrăgostiţilor"?

"Nu cunosc din sursă directă acuzaţiile aduse celor numiţi. Ce pot să spun este că nu putem privi cazul Pîrvulescu, la fel cu al altora. Nu zic că dacă era el în conducere nu s-ar fi făcut greşeli, n-am îndoială aici, dar a fost, cred, unica reacţie *politică* directă şi curajoasă, publică, împotriva dictaturii personale, care n-a mai putut fi negată sau explicată prin pretexte *nepolitice*. I s-a strigat atunci "Pe mîinile tale este sîngele lui Pătrăşcanu". Dar pe ale altora nu era? Numai că ei tăceau nu ieşeau din "unanimitate". Complici muţi. În celelalte cazuri - uite că la partidul îndrăgostiţilor nu m-am gîndit! - însemna un risc să-i pui în discuţie pe altceva. La un moment dat, Bîrlădeanu contestase public rata prea înaltă a desvoltării arbitrar stabilite - eu aşa ştiu, Apostol avusese ceva obiecţii cu sindicatele etc. Ce faci atunci? Ai una adversar politic: ca să-l scoţi pe un argument politic, trebuie să-l pui în discuţie, creezi un caz, admiţi existenţa opoziţiei în partid, înseamnă că nu eşti de necontestat. E pericolul ca unii să fie de acord tocmai cu ceea ce nu-ţi place ţie. Plus că, introducînd aceste criterii - sensibilizezi şi pe ceilalţi aflaţi probabil în greşeală. Era de-o mare viclenie Ceauşescu şi le cunoştea bine viţiile celor din jur... Sigur că este curios: cînd partidul era "monolit" - etapa Dej - aveau loc tot felul de devieri, iar cînd s-a instaurat "stilul discuţiilor deschise, creatoare", toată lumea practica unanimitatea. Asta spune multe despre stilul vieţii de partid, aşa cum ajunsese în ultima vreme. Cum ar veni, dacă mişcaţi în front vă fac de rîs în plen". Asta nu-nsemna că reproşul nu putea fi adevărat, într-un caz concret sau în altul. Dar cei tăcuţi duceau oare toţi o viaţă exemplară?"

A consemnat
Tita CHIPER

Privitor în Parlament

Alegerile din 1992 au oferit din partea majorităţii electoratului actualului partid de guvernămînt - PDSR, pe atunci FDSN - o majoritate relativă în Parlament, insuficientă pentru a-şi putea impune voinţa în forul legislativ, ceea ce a determinat căutarea de alianţe pentru a forma o majoritate absolută. S-a lansat cum se ştie, pentru început, ideea consensului naţional, a Guvernului de uniune naţională, realizabil cu forţele opoziţiei din CDR, cît şi cu unele partide care merseseră singure în alegeri. Ideea consensului naţional a căzut repede, deoarece atît CDR-ul cît şi PD-ul condiţionau participarea la guvernare şi la formarea majorităţii parlamentare cu FDSN-ul, de deţinerea iniţiativei în stabilirea strategiei de guvernare, deci de a subordona FDSN-ul care tocmai cîştigase, cum-necum, alegerile. Cum celelalte partide rămase - PUNR, PSM, PRM şi PDAR nu emiteau nici o pretenţie, acceptînd să susţină necondiţionat FDSN-ul pentru formarea unei majorităţi parlamentare absolute, s-a optat pentru această variantă mai ales că aveau totuşi ceva în comun din start - îl susţinuseră cu toţii pe Ion Iliescu, candidatul FDSN, la preşedinţie, argument care arată că iniţiativa "consensului naţional" fusese ceva de ochii lumii, acceptat de FDSN din motive de politică externă, iar de Opoziţie din motive de "imagine" autohtonă.

Odată această majoritate creată, în Parlament a apărut ceea ce a intrat în vorbirea curentă sub numele de "maşina de vot" - totul decurgînd în continuare după principiul dominoului. Alianţa FDSN-PUNR-PSM-PRM-PDAR, a desemnat un guvern al său, care a schimbat toate structurile din ministere şi administraţia locală, ce datau de pe vremea guvernului anterior, ca astfel oamenii lor să pregătească, să controleze electoratul din toată ţara, pentru ca la următoarele alegeri din '96, să se decidă dacă va fi schimbată legea electorală, în funcţie de ce vor indica sondajele efectuate în chiar anul alegerilor: dacă ele vor fi favorabile actualului partid de guvernămînt, schimbarea legii electorale, dorită de opoziţie va avea sorţi de izbîndă în Parlament, adoptîndu-se sistemul de candidaturi nominale iar dacă sondajul va arăta scăderea popularităţii puterii, atunci schimbarea preconizată nu va fi aprobată de majoritatea parlamentară, menţinîndu-se candidatura pe liste de partid, la grămadă, plus practica cumulării resturilor de prin toate circumscripţiile ţării pentru a se folosi acolo unde candidatul majorităţii ar avea nevoie. Şi astfel, actuala majoritate îşi va asigura viitorul majoritar, singura speranţă rămînînd "factorul uman", electoratul, care ar mai putea încurca socotelile acestui lanţ al slăbiciunilor. Dar cum la noi stadiul conştiinţei politice seamănă cu nivelul de trai va rămîne cum e acum. Altfel, aceste legi acţionează mai bine zis se aplică de către majoritate şi în democraţiile de tradiţie, dar acolo electoratul ştie ce face şi nu e dependent "gregaricește".

Revenind la Parlament, se ştie că a existat la un moment dat ideea schimbării majorităţii parlamentare, cu una nouă, diferită de cea rezultată din alegeri - o alianţă PDSR, CDR şi PD - fapt care, în ultimă analiză, ar fi dus la apariţia unui precedent periculos, avînd în vedere că în democraţie majoritatea se schimbă de către cei care au ales-o, electoratul - prin eventuale alegeri anticipate. Dar fiecare parte ştia foarte bine că e vorba doar de un joc de societate, prilejuit din nou de interese de "imagine" externă - pentru putere, şi internă - pentru Opoziţie - de data asta la iniţiativa CDR.

Constituţia prevede, în ce priveşte raportul majoritate-minoritate, din interiorul parlamentului, la art. 74, că "legile organice se adoptă cu votul majorităţii membrilor aleşi ai celor două Camere, adică majoritate absolută iar legile ordinare, cu votul majorităţii parlamentarilor prezenţi în sală, adică majoritate simplă. Ca modalităţi de votare, sînt trei: votul nominal, pe liste; votul secret, cu bile şi votul deschis, prin ridicare de mînă sau afişaj electronic. Raportul dintre majoritate şi minoritate, dintre disciplina de partid şi interesele personale ori chiar convingerile personale - adesea conflictual - variază în funcţie de aceste modalităţi de votare. Dacă votul e secret, parlamentarii majorităţii ies din cuvîntul partidului şi votează cu opoziţia, aşa cum se întîmplă şi invers, schimbîndu-se astfel majoritatea în funcţie de situaţia dată, ca în Occident (dar acolo la vot deschis). Dacă însă votul e deschis sau şi mai "rău", nominal, maşina de vot nu prezintă defecţiuni. Laşitatea, frica şi iresponsabilitatea acţionează la fel ca pe vremea dictaturii. Mai există şi situaţii cînd, indiferent de modalitatea de vot, se realizează unanimitate dacă e vorba de interesul pecuniar al tuturor parlamentarilor (indemnizaţiile lor, de exemplu, să nu fie impozitate).

La urma urmei, puterea e întotdeauna, în democraţie, unde e majoritatea parlamentară care e acolo unde o plasează majoritatea electoratului.

Petru IONESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

Anul III
nr. 115
24-30 martie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NOI, PROŞTII...

© S. Gheţie

„Stricăciunea veacului se realizează prin contribuţia particulară a fiecăruia dintre noi: unii aduc trădarea, cei-lalţi nedreptatea, necredinţa, tirania, avariţia, cruzimea, după cum sînt mai puternici; cei mai slabi aduc prostia, deşertăciunea, lenea.“

MONTAIGNE, *Eseuri III, 9,37*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Aduse cu poșta

Prostia de elită

Felul în care ne pronunțăm în legătură cu prostia ne exprimă în adîncime. Ne dezvăluie gradul de cristalizare, puterea de cuprindere, ca și dedesubtul, criteriile desfrunzite și procedeul judecăților noastre. Cred, ca și D. de Rougemont, că libertatea de gîndire depinde de identificarea pericolelor gîndirii.

Din cîte știu, însă, filosofii mari n-au vorbit despre prostie (o excepție e Locke, la care aceasta era lenea de a asocia ideile), poate pentru a nu fi prea facil înțeleși, poate din pudoare sau modestie. Sau poate pentru că e o problemă subalternă, odată demonstrat cum nu gîndește prostia (ceea ce o definește indirect și implicit). Țuțea spunea că o filosofie nu poate fi mare decît ocupîndu-se de lucruri mici. Or, o noțiune atît de vagă și proteică nu e profitabilă. Filosofia nu se face în termeni atît de grosolani.

E simplu doar să califici relativist, ca sofiștii, dar e greu să abstractizezi, ca Platon. La Socrate, prostia este "a crede că știi ceea ce nu știi" (Ap. 29, b). Pare destul. Dar "de unde știi ce crezi?" (o întrebare aparent absurdă a lui Wittgenstein). Sînt de acord cu Socrate că nu știu nimic, ceea ce nu mă împiedică să mă comport ca și cînd aș ști ceva. Socrate însuși știa și declama că nu știe nimic și totuși acționa. Ce îl determina? Aici stă esența prostiei, dacă așa ceva există. În acțiunile gratuite (Gide, Camus sau Kant) sau întemeiate pe rațiuni care se uită. Faptele nu se uită decît în aparență. Ele ne condiționează și ne constituie.

Cu toții știm exact decît cine sîntem mai proști, unde, cu cît și ce anume compensează cu vîrf și îndesat acest raport. Dar cum poate fi greșit un univers, decît numai în măsura în care integrează un conflict interior, o ruptură intimă. O gîndire riscată, ce n-a prevăzut totul, conține o fractură, o dezarticulație care o sortește oscilațiilor inopinate și brutale de concepție.

Dacă sufletul nu moare, atunci Socrate s-ar putea să fi avut o decepție după moarte. O surpriză. Absolvit de prostie e numai sfîntul, întrucît a înviat înainte de a muri și întrucît moartea îl confirmă și îl îndreptățește. Altfel, moartea cu legile ei marchează răspîntia unde consecvența și discursivitatea oricărei nebunii, oricît de geniale, suferă o revizuire subită și se frîng. O premisă a criminalisticii afirmă că toți sinucigașii care se aruncă de la înălțime se răzgîndesc în aer și scot un urlet de groază specific. Cine nu face asta era deja mort și a fost aruncat de altcineva. Lipsa unei coerențe trans-mortem e cea mai deprimantă limită a gîndirii. Moartea e momentul cînd cei care s-au refugiat în superficial, în imediat, sînt ajunși din urmă de contradicțiile lor profunde, care, nerezolvate, cresc necontrolat ca în **Amédée** de Ionesco.

Prostia intelectualilor agorafili nu e nici mai rară, nici mai puțină, ci mai grotescă și mai tragică pentru că e incurabilă, fiind acoperită de orgoliu.

La Rebreanu, proștii sînt neinformați. Nu știau să meargă cu trenul. Dar informația e neutră, spune Kierkegaard. Nu determină nici o credință și nici o necredință. Prostul vede înțelepciunea, însă preferă prostia. Prostia minții și răutatea sufletului sînt voluntare și consubstanțiale. Căci sediul prostiei e sufletul.

"Să fii barbar și să nu știi că ești barbar", "Să nu sesizezi că pe aceeași scenă se joacă două piese de teatru" (Kierkegaard). De regulă, greșim în problemele pe care nu le sesizăm.

E chiar caraghios să fii didactic asupra prostiei. Prostia și neștiința sînt eminamente didactice (**empty vessel sound most**).

Dacă jupîn Dumitrache ar afla care sînt problemele Vetei, ar muri. Și dacă ar muri, ar afla care sînt problemele Vetei. Însă, pînă atunci, continuă să facă teorii și, asemeni colegului de breaslă conu' Leonida (care le știe pe toate ca nimeni altul), le trimite la **Dilema**.

C. POPESCU
Student Filosofie, an. II

Un martor al realismului socialist (III)

Realismul socialist a fost introdus la noi, spre sfîrșitul celui de al cincilea deceniu, cu revolverul. Afirmația constituie numai parțial o metaforă. La început, adică la finele lui 1947, dar în bună parte și pe parcursul cîtorva ani următori, rolul de revolver l-au jucat broșurile lui A. Jdanov, cel mai apropiat colaborator al lui Stalin, și V. Kemenov, istoric de artă contemporană și președinte, pe atunci, al V.O.K.S.-ului (Societatea relațiilor culturale cu străinătatea - organism sovietic). Însă pentru moment, adică în 1947 și 1948, gloanțele au fost trase în aer. Înainte de a fi loviți, oamenii trebuiau pregătiți, să știe ce-i așteaptă dacă nu se conformează la ceea ce li se cere și această pregătire, eminamente ideologică, a început ca prim semnal prin abordarea unui anumit limbaj, un limbaj-revolver, un limbaj contondent, un limbaj capabil să bage spaima în oameni. E foarte important să ne oprim puțin asupra acestui aspect: constituirea limbii de lemn în domeniul orientării și criticii plastice. O limbă de lemn instrument, importată, aservită intereselor ideologice ale comunismului de tip leninist-stalinist și ale imperialismului Uniunii Sovietice.

Primele gloanțe ieșite din revolver erau umplute cu cuvinte. Răneau fără să omoare, dar nășteau suficientă emoție pentru ca unii mai slabi de înger să riște o criză cardiacă. La început își atingeau ținta prin ricoșeu. Adică se vorbea în termeni batjocoritori și chiar injurioși despre cei mai prestigioși artiști moderni și contemporani străini - impresioniștii, apoi Cézanne, urmați de Picasso, Braque, Léger, Chagall, Kandinsky, Klee, Miro, Moore, Mondrian, suprarealiștii și tot ce însemna avangardă, pentru ca să priceapă la noi Steriadi, Iser, Ressu, Bunescu, Jalea, Medrea, Anghel, Zambaccian, Ciucurencu, Baba, Lucian Grigorescu, Maxy, Irimescu și încă alții. Importanți în ochii partidului erau în primul rînd cei ce se bucurau de un mare prestigiu, cei al căror exemplu ar fi putut influența pe colegi. Și bineînțeles membrii și aderenții partidului în frunte cu cei ce credeau în ideal.

Artiștii plastici pe care i-am citat, sau un colecționar de felul lui Zambaccian, erau cu toții personalități obișnuite cu un comportament urban, reflectat în general și de stilul criticii. Steriadi, Ressu, Jalea, Medrea, Lucian Grigorescu, Ciucurencu, Anghel, ca să-i enumăr pe cei mai reprezentativi dintre cei care sub o formă sau alta intrau în sfera de atenție a partidului, fuseseră întotdeauna tratați cu respect, cu considerație, li se aduceau elogii admirative, iar limbajul critic chiar dacă implica uneori observații negative nu depășea limitele deferenței, ale unei prețuiri și numai subînțelese, așa cum presupunea prestigiul lor îndelung cîștigat. Tocmai pentru că partidul se conformase acestei convenții "burgheze" izbutiseră purtătorii lui de cuvînt să se facă auziți în rîndurile artiștilor. Într-adevăr, așa cum am mai arătat, partidul s-a străduit cu succes să-și asigure foarte de timpuriu sprijinul unei părți însemnate a celor mai buni artiști. Ar fi totuși greșit să se vadă în adeziunile de primă oră ale pictorilor și sculptorilor (adeziuni care pentru mulți dintre ei nu însemnau **ipso-facto** o raliere la ideologia partidului, necum a face parte din el) un simplu act de oportunitate sau de strictă slujire a intereselor proprii. Au existat desigur și astfel de motivații. Dar un rol mult mai însemnat l-a jucat necunoașterea propriu-zis a comunismului, a procedeelor sale și a rezultatelor dobîndite acolo unde obținuse puterea.

Este foarte important pentru înțelegerea corectă a fenomenului de care mă ocup și a condiției psihologice care l-a favorizat, a atmosferei mentale și afective care i-a permis să se instaureze, să nu cădem - datorită unui anticomunism visceral și primar - în același păcat de măsluire pătimașă a istoriei de care s-a făcut vinovat comunismul. Dacă lucrurile ar fi fost numai albe sau negre, comunismul nu ar fi reușit niciodată să cîștige terenul rîvnit. În cei dintîi ani de după 23 august 1944, pentru o bună parte din cadrele de partid - la început foarte modeste, ca să nu mai vorbesc de masa și ea încă redusă a simpatizanților - comunismul din România își mai trăia perioada romantică, stăpînită de devoțiunea pentru cauza muncitorească, de abnegație, de spirit de sacrificiu, într-un cuvînt de **ideal**. A se face simpatic, a deveni popular era una din devizele membrului de partid căci numai astfel putea exercita influență asupra celorlalți, asupra mulțimii. De unde adesea un comportament foarte prevenitor, omenos și plin de atenție, practicat cu sinceritate, nu simplu tactic, dată fiind credința că scopul urmărit e nobil și salutar. Foarte repede însă această atitudine - devenită rutină și aparență, simplu vestigiu al unui trecut tot mai îndepărtat - s-a transformat în cinism și impostură.

Desigur, conducătorii formați în Uniunea Sovietică și în general cei cîțiva, puțini, care fuseseră cruțați de oribilele procese și execuții staliniene din anii 1937-1938 și-și petrecuseră anii războiului la Moscova, o Ana Pauker, un Leonte Răutu de pildă, nu erau niște naivi; ei știau prea bine încotro se îndreptau lucrurile și cum aveau să arate, iar cei care - într-un fel sau altul - mai păstraseră încă iluzii, aveau să iasă din joc și adesea chiar să plătească cu viața. Că era vorba de burghezie sau de muncitorime, de intelectuali sau de funcționari și de lucrători manuali, păturile sociale mai largi și chiar mulți membri de partid ignorau adevărul.

În pragul lui 1948 un limbaj-invectivă, pentru moment practicat numai în țara "fratelui mai mare" dar dat de **Scînteia** ca exemplu, lovea cu sălbăticie timpanele artiștilor. Un șuvoi de termeni "critici" ofensatori, bolovănos și contondent, plumbi sfredelitori, se abătea asupra urechilor lor pentru cine avea urechi de auzit; erau cuvinte slobozite din pistoalele lui Jdanov și Kemenov: "decadentism, formalism, putreziciune, rămășițe urît mirositoare, instincte animale josnice, trăsături scîrboase, groapă de lături, miros de hoit, bestialitate, gust parvenit, degenerescență (nu despre asta vorbea și Hitler? - R.B.), otravă, șarlatanism, servilism, trivialitate, obscurantism, isterie, demență, marasm, viciu, corupție, josnicie, abjecție", o ploaie de epitete privind producția artistică modernă și contemporană. Artiști de notorietate mondială, dintre cei pe care i-am amintit, erau calificați cu epitetele de "lepădătură, filistin, depravat, reacționar, murdar, veninos, netrebnic, dăunător", omul reprezentat de ei în "așa zise opere" nefiind decît o ființă "îndobitocită, morbidă, stăpînită de frică animalică". Și nu am ales decît o parte din adjectivele folosite!

Efectul a acționat ca un trăsnet! O tristețe amestecată cu groază cuprinsese pe artiști. Dar și pe critici, începînd cu semnatarul rîndurilor de față și continuînd cu Eugen Schileru, N. Argintescu-Amza, Petru Comarnescu (Frunzetti nu era în țară, funcționa ca atașat cultural la Belgrad). Dintre pictori cei mai înspăimîntați erau Lucian Grigorescu, Nutzi Acontz. Mai puțin afectați, căci auziseră și văzuseră multe în viața lor, păreau bătrînii: Steriadi, Ressu, Iser, Jalea... Atmosfera se încărcase, arta nu mai însemna destindere sau încordare pasionată, expansiune lirică sau suflu epic autentic. Partidul cerea să fie cîntate și proslăvite "alianța dintre muncitori și țărani, drama muncitorimii ceferiste, eroismul muncii pe ogoare și în fabrici, răscoalele țăranilor, naționalizările, alfabetizarea, figurile conducătorilor de partid" și nu în ultimul rînd "prietenia româno-sovietică". Dar nu oricum, ci într-un limbaj plastic anume: în forme închise, bine conturate, lipsite de echivoc interpretativ și de sugestie metaforică (metafora se preta la dublu sens!), calchiate pe realitate cu fidelitate fotografică, impregnate de expresie psihologică, patos și optimism, și mai presus de toate "pe înțelesul tuturor". Raporturi de culoare, subtilități de ton, jocuri de ritm, vibrație coloristică, echilibru compozițional, expresivitate a liniei, caracter al desenului și al formei, deveniseră vicii "formaliste", abateri de la "adevărul vieții". Imaginea artistică urma să-și piardă seva estetică, emoțională, vitală, devenind tot mai săracă, mai cenușie, mai întunecată, mai uniformă, mai lozincardă. Pentru atingerea acestui scop avea să servească realismul socialist. Schimbarea se cerea operată rapid și de manieră forte, fără menajamente. Trebuia introdusă linia partidului și întronat totodată un limbaj critic ad-hoc, un limbaj-impostură. De acum înainte adevăratul limbaj critic, cel ce presupunea cultură, profesionalism, competență, avea să fie abandonat.

Radu BOGDAN

Efectul de ecou

Deocamdată nu!

Într-o lume informatizată, jurii ce au tot mai des cuprinderi comparabile cu cele ale electoratelor politice alcătuiesc clasamente. Ne place, nu ne place, legea acestei lumi e competiția. Numărul de cărți, de discuri, de bilete de intrare vîndute ierarhizează. Ierarhizează bineînțeles discutabil și imperfect dar, democratic.

Mulți se grăbesc, în aceste condiții, să plîngă soarta culturii, uitînd că nicăieri în lumea civilizată formațiile simfonice nu sînt desființate pentru că nu au audiența celor de muzică ușoară. Sînt topuri pentru fiecare. Filarmonica bucureșteană concurează cu cea din Londra, iar Julio Iglesias cu Luminița Dobrescu.

Există, în fond, nu public, ci publicuri.

Ierarhiile în domeniul televiziunii se stabilesc azi în lume conform indicilor de audiență, indici urmăriți și comunicați permanent de organisme specializate, autonome.

Competiția e dură și nu se desfășoară doar între posturi, ci și în interiorul posturilor, între programe. (Firește, între programe de același gen.) Într-o astfel de televiziune nu bunăvoința șefilor, ci cea a publicului contează în primul rînd.

Monopolul pe care îl deține încă în România televiziunea de stat (aria de penetrare a posturilor private e încă nesemnificativă) ne plasează într-un spațiu anormal. Acest monopol nu stimulează nici competența și nici independența realizatorilor de programe.

Înainte de 22 decembrie 1989 suprema apreciere în interiorul Televiziunii Române era: "A plăcut sus!" (adică de la etajul XII în sus). Nu cred că acum criteriile de apreciere s-au schimbat prea mult.

Publicurile (plătitoare de dări, proprietare în fond ale televiziunii publice) ar fi îndreptățite azi să-și spună cuvîntul asupra programelor ce li se oferă. Mai mult ca sigur că mulți dintre arendașii ce exploatează spațiile de emisie ale Societății Române de Televiziune ar trebui atunci să plece. În lume e vremea topurilor. La noi: "Deocamdată nu!".

Noni CRISTEA

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Normalitatea**
- **Igienă și curățenie**

© C. Bumbuț

Între protest și adeziune

Un trist viitor li se profețește celor trei partide ieșite din Convenția Democratică - PSDR, PL '93 și PAC. Spun trei și nu patru fiindcă, în felul său, UDMR este de asemenea o "Convenție", nicidecum un partid în înțelesul propriu și modern al termenului; și, oricum, această formațiune nu pare cîtuși de puțin amenințată de primejdia pe care o evocă analiștii (editorialiștii, politologii, policienii - categorii în vogă și în expansiune, la concurență cu manechinele, cîntăreții și dezbrăcărețele).

Această primejdie este eventuala nereprezentare în Parlament a celor trei partide la viitoarele alegeri. Cu toate că nu se știe, deocamdată, dacă viitoarele alegeri se vor ține ori nu după actuala lege electorală, Casandrele au și început să producă horoscoape politice sumbre, prezicînd - cu o ciudată satisfacție - "moartea politică" a partidelor care au îndrăznit să-și asume, integral și deschis, independența. În treacăt fie reamintit, aceleași ghicitoare în bobi politici au anunțat de mai multe ori, din toamna lui '92 și pînă acum, că se vor ține "în curînd" alegeri anticipate, pe care, firește, urmau să le cîștige neabătut; este adevărat că alegerile anticipate nu s-au ținut, dar la fel de adevărat este că mania prevestirilor nu s-a potolit, meteorologii politici fiind probabil scutiți de vulgara obligație de a o și mai nimeri, măcar din trei în trei.

Acum, cînd speranța în alegeri anticipate începe să pară oarecum fără rost, nemaifiind chiar așa de mult pînă la scadența normală, grija cea mare a devenit soarta celor trei partide: au să dispară!, se bucură Casandrele, deși, în această perspectivă, dacă ar avea un pic de luciditate și de coerență, nici lor nu le-ar fi tocmai bine și s-ar cuveni să fie mai degrabă neliniștite, nu încîntate.

Este însă prezența în Parlament un criteriu absolut pentru a se certifica existența unui partid? Reprezentarea în Parlament validează, dar nu creează partide; mai mult, partidele politice românești de astăzi, așa cum s-au constituit și au evoluat ele după decembrie 1989 au fost și încă sînt, în mare măsură, produse mimetice, ivite în împrejurări ce au făcut posibilă o mare frenezie a formelor fără fond. Ratificarea existenței lor s-a făcut, cel mai adesea, prin intermediul instituției parlamentare, în forma provizorie (CPUN) de pînă în mai 1990 și în cea tranzitorie (Constituantă) de pînă în septembrie 1992. Dacă n-ar fi fost incluse în CPUN, multe partide n-ar fi avut decît o existență comercial-folclorică, de SRL-uri mai mult sau mai puțin profitabile - o cale, de altfel, urmată de zeci de "partide" posesoare de firmă, de sediu, de mărunte, dar deloc neglijabile privilegii și chiar de publicații mai mult sau mai puțin fantomatice.

Abia constituite (unele reconstituite), partidele politice românești s-au și trezit în CPUN, încît n-ar fi cu totul exagerat să se spună că în România post-comunistă parlamentul a creat partidele. Este, probabil, unul dintre motivele pentru care ideea existenței unui partid în afara parlamentului pare sinonimă cu un deces politic. A fi sau a nu fi în parlament - aceasta a devenit întrebarea esențială, exclusivă, absorbantă pentru partide. Nu afirmarea unei doctrine, nu asumarea unei atitudini, nu reprezentarea unui curent de interese și opinii, ci prezența în parlament a mobilizat energiile militante. Diverși "salvatori ai nației", în căutare de un loc bunicel pe listele electorale, și-au propus de altfel succesiv serviciile, cu patriotică generozitate, mai multor partide, fie ale "puterii", fie ale "opoziției", un bun indiciu pentru a li se lua temperatura aptitudinilor politice.

Trecerea de la monopolul partidului unic la pluralism făcîndu-se oarecum peste noapte și într-o exuberantă atmosferă de carnaval, nu a existat nici un fel de exercițiu politic prin care partidele să capete, cît de cît, identitate politică și instituțională. Deși într-un fel sau în altul toate partidele apărute după decembrie 1989 în România sînt ieșite de sub cupola volatilizatului partid comunist, asumarea acestei succesiuni nu a avut loc. Principala confruntare politică s-a dus - este dusă și astăzi - între "putere" și "opoziție", "puterea" fiind acuzată de "comunism" (neo, cripto etc.), iar "opoziția" proclamîndu-se "anticomunistă" și, în consecință, democratică. Or, acceptîndu-se că "puterea" ar fi, într-adevăr, "comunistă" (neo, cripto etc.), nu este deloc de la sine înțeles că "anticomunismul" ar fi și democratic. Anticomuniști declarați au fost și legionarii, ceea ce nu l-a împiedicat pe Alexandru George să-i considere, în cîteva remarcabile eseuri, drept "bolșevicii noștri"; în aceeași linie ar fi de amintit și eseul lui Ion Solacolu despre "Fascismul bolșevic, marea farsă a secolului". Dar nu de asemenea fleacuri se ocupă partidele politice românești și, la urma urmelor, nu s-a decretat că populația României este inaptă pentru dezbateri doctrinare?! Locurile în parlament interesează mult mai mult...

Și, într-adevăr, au fost obținute locuri în parlament fără o doctrină precizată, fără atitudini coerente și, mai ales, fără comportament democratic: prin simpla manifestare a ceea ce se cheamă "vot de protest". Protestul nu este însă și expresia unei reale adeziuni, nu are durabilitate, își poate schimba direcția în foarte scurt timp, este incontrolabil și imprevizibil; pe scurt, cine se bizuie pe protest clădește pe nisip. Și s-ar putea ca partidele ieșite din Convenție să fie constrînse să renunțe la forța protestului și să-și caute doar adeziuni. Este, de fapt, șansa lor. Intrarea sau neintrarea în parlament contează infinit mai puțin.

Mircea IORGULESCU

Note, stări, zile

Iunie, 1990, Viena. Leszek Kolakowski e de părere că singura soluție convenabilă pentru perioadele de tranziție este combinația dintre un președinte slab, un parlament slab și un guvern puternic. Problema este însă dacă un președinte slab poate numi un prim-ministru puternic și dacă un parlament slab poate produce și confirma un guvern viguros. E nevoie, mai curînd, de un președinte și de un parlament care **să accepte** să fie mai slabi decît guvernul. Chiar dacă nu sînt. În genere, puterea post-totalitară trebuie să aibă **tăria** de a fi slabă în latura ei simbolică și legislativă, pentru a fi eficientă în latura ei executivă și judecătorească. Nu abundența legilor noi e decisivă, ci respectarea riguroasă a celor existente. Deocamdată, la noi, grija (retorică) pentru separarea puterilor în stat se exprimă numai în sabotarea fiecăreia de către celelalte. Și asta - curios lucru! - în ciuda solidarității lor politice.

* * *

Dostoievski. Însemnări din subterană: "... știți ceva? Sînt convins că alde noi, ăștia de prin subterane, trebuie să fim ținuți sub iavașa. Un tip de asemenea speță, măcar că-i capabil să tacă patruzeci de ani în subterana lui, cînd iese la lumină, cînd răzbește afară, apoi vorbește și vorbește și iarăși vorbește".

* * *

Nimeni nu e vinovat. Toți sîntem responsabili.

* * *

Polonia, noiembrie 1981. Ieșirea din criză a unei națiuni începe cu **asumarea riguroasă** a crizei. E ceea ce, în România, nu se întîmplă niciodată. Un anumit abuz al ingeniozității, un simț exagerat al contingentului ne ajută, din nefericire, să păcălim mereu împrejurările, să eludăm drama, să răspundem oricărei înjosiri prin virtuozitatea driblingului. În Polonia simți, dimpotrivă, fie și sub mizeria legii marțiale, că soluția e iminentă, tocmai pentru că impasul e trăit cu maximă gravitate. Rafturile magazinelor sînt goale, ca și la noi, dar de o goliciune geometrică, demonstrativă: sărăcia se exhibă organizat, cu un soi de demnitate calvină. Strada e liniștită, oamenii sînt de o **sobrietate ofensivă**. Instituția bombănelii lipsește. Cozile sînt tăcute, disciplinate, **solidare**. Nimeni nu pare însă resemnat. Indigența încearcă să aibe "panaș", să salveze aparențele: cornul umplut cu varză e vîndut ca **hot-dog**, sucul de ierburi (substituind sucul de fructe) e ambalat medicinal, ca "Herbavit". În plus, anumite **reflexe ale libertății** au reușit să supraviețuiască în ciuda dictaturii, ca niște mecanisme subînțelese: la cafenea, unde nu poți să bei decît ceai fără zahăr, poți citi, în schimb, ziarele occidentale curente, atîrnate pe o vergea de lemn, la cuier. Polonezii pot călători cu oarecare înlesnire și pot manevra valută fără opreliști majore. Breslele artiștilor au conservat o netă autonomie față de stat. Filmele lui Wajda rulează necenzurate. Mișcarea de opoziție angajează în mod deschis jumătate din populația activă a țării, ceea ce îi conferă un caracter cvasi-oficial și creează guvernului obligația de a lua în serios o sumedenie de exigențe civice inflexibile. Iar aceste exigențe nu sînt strict materiale: cutare combinat de aluminiu de lîngă Cracovia a trebuit să-și suspende producția, întrucît emanațiile sale puneau în pericol zidurile vechi ale orașului. Minerii se pot bizui pe studențime (**au învățat** să o facă), muncitorimea nu vrea, în imediat, altceva decît intelectualitatea. Și toți sînt gata să accepte riscurile unei confruntări drastice: "Cel mai mult îmi place să beau ceai și să pictez" - îmi spune un plastician. "Dar dacă trebuie să merg la război, merg la război".

...Într-o seară, Andrzej Dtuzniewsky mă invită la atelier și mă ispitește cu o sticlă de vodcă: "Să bem! Nu există spectacol mai frumos decît un om beat în plină prohibiție!"

* * *

15 septembrie 1969. Grupuri mici de femei, cu rochii ample, pînă la pămînt, stau răspîndite pe o pajiște, ca niște clopote multicolore, ca niște mînăstiri la șes...

* * *

Pe o foaie răzleață, un pasaj din Djalaluddin Rûmî, transcris de F.A. "Cel care a cunoscut virtutea dansului, trăiește întru Domnul, căci știe cum poate iubirea să ucidă".

Andrei PLEȘU

© C. Bumbuț

TV (totul de vînzare)

Secretele adulţilor şi istoria pentru copii

© C. Bumbuţ

Cu toate că un foarte recent sondaj Gallup, efectuat în rîndurile "telectoratului" bucureştean plasează emisiunile postului **Tele 7abc** abia pe locul al patrulea, după **TVR1, Antena 1** şi **TVR 2**, dar şi, ca să spun aşa, dintr-o datorie faţă de mine însumi, un "eu însumi" nepersonal, generic, mă simt obligat să insist asupra a ceea ce a primit denumirea jurnalistică de "cazurile" Patapievici şi Ungureanu. Am în vedere, de fapt, reflectarea în presa video a "ieşirilor" recente ale serviciilor secrete româneşti. Au reuşit "abuzurile" acestora (pun acest cuvînt între ghilimele deoarece nu ştiu dacă, în ciuda formalelor declaraţii oficiale, "abuzul" constituie, în România - dar nu numai - regula sau abaterea de la regulă) să declanşeze, aşa cum ar fi fost de aşteptat, scandal? Da şi nu. Mai mult nu. Ce ar trebui să însemne, în cazul de faţă, "scandal"? **Presiune** din partea opiniei publice, urmată de **lămuriri, delimitări, sancţionări**. Pentru ca "abuzul" să capete cu adevărat statutul de **abatere** de la regulă, să nu devină/rămînă regula însăşi. Lucrul s-a întîmplat numai pe jumătate. Care este, însă, în atari împrejurări, rolul presei? Dacă serviciile secrete vizează, cum le spune şi numele, **secretul**, şi mai cu seamă **extinderea** continuă, indefinită a acestuia, **instituţionalizarea** lui şi transformarea cu orice preţ a secretului în **secret de stat**, presa este opusul perfect, punct cu punct, al serviciilor secrete. Am putea denumi presa (în ansamblul ei) un **contra-serviciu (secret)**, obiectivul ei constituindu-l **anti-secretul**. Adică un **serviciu public**. În opinia serviciilor secrete, presa este oricum, prin chiar definiţia ei, suspectă, dacă nu chiar ilegitimă: un adevărat contra-serviciu adus, nu-i aşa, naţiunii, "interesului naţional". Dar să nu uităm: în casa în care nu intră soarele intră doctorul. În spaţiul public, numai presa poate aduce lumina soarelui, lumina discuţiei.

Presa, în cea mai mare parte a ei, a transformat, însă, recentele "ieşiri la rampă" ale diferitelor servicii secrete în "cazuri": simple excepţii. O excepţie a constituit-o **Tele 7abc**, graţie realizatoarei Carmen Bendovski, care a trecut, astfel, pe primul loc în "topul" realizatorilor emisiunii **Chestiunea zilei**. Nu s-a dat bătută şi, sobru, incisiv, la obiect, a revenit cu o nouă emisiune, dedicată, de data aceasta, "cazului" Ungureanu de la Iaşi, în care "făptaşul" era SRI-ul. Acesta, deşi invitat să fie reprezentat în direct, a "dialogat la distanţă", dînd, în aceeaşi seară, publicităţii un comunicat lămuritor şi, să zicem, mulţumitor. Asta după ce, cu o săptămînă înainte, legătura telefonică cu Iaşul se întrerupsese misterios. Interviul realizat la Iaşi de un redactor al **Academiei Caţavencu** (de lăudat colaborarea, şi de luat exemplu) cu tînărul istoric Dănuţ Ungureanu a fost, abia el, stupefiant. Căci - stai şi te întrebi ca prostul, pentru a fi în ton cu tema numărului de faţă - ce legătură poate exista între serviciile secrete din România anului 1995 şi istoria minorităţilor din Moldova veacului al XVIII-lea? Identitatea noastră naţională să fie oare atît de nesigură, să ascundă ea "pete" într-atît de nemărturisit încît să fie nevoie de protecţia poliţiei? Secretul nostru "de stat", "naţional" să fie în aşa măsură de abisal, de incomunicabil, de periculos? Să fie trecutul îndepărtat (pre-istoria modernizării noastre) atît de prezent? Ce s-o fi întîmplat în jurul anului 1800 în Principatul Moldovei de este necesară intervenţia forţelor de ordine, interpunerea cordoanelor "sanitare" ale poliţiei gîndirii şi cercetării? Istoria noastră chiar să nu poate fi istoricizată cum se cuvine? Cum să mai cutezăm, în atari condiţii, să ne întrebăm asupra celor întîmplate după 1945, în decembrie 1989 sau în iunie 1990, cînd serviciile noastre secrete ne "protejează" nu numai de propriul trecut (care, iată, nu e deloc "trecut"), ci şi de propriul prezent? Sîntem copii! Da, copii: ei, "maturii", controlează ce trebuie să ştim şi ce nu. Arborele genealogic are altoiuri. Rolul presei, în situaţii precum acestea, trebuie să fie asemănător aceluia al poliţiei normale: să ia amprentele făptaşului, să-i deschidă cazier şi să-l dea în urmărire generală, menţinînd reflectoarele aprinse. Căci, e clar, de data aceasta, poliţia secretă este "făptaşul". Rolurile s-au inversat.

Rămîne să visăm - dat fiind că nu-l putem cunoaşte - asupra conţinutului unor sintagme ameninţătoare prin vagul lor vertiginos, proliferant pînă la inimaginabil cum sînt "secretul de stat" şi "interesul naţional". Se poate pune semnul egalităţii între **stat, naţiune, interes** şi **secret**? Are statul actual interesul să ţină la secret naţiunea faţă de ea însăşi? Ce avem de ascuns? Etc.

Privitul la televizor este, totuşi, înainte de toate o distracţie. Sîntem, în faţa televizorului, mai mult sau mai puţin nişte copii. Seara de vineri, 17 martie, la TVR1 a fost, pot să spun, exemplară. Două filme despărţite de un program să-i zicem folcloric, cu interpreţi de preferinţă dolofani, de vîrstă avansat adultă, cîntînd eternitatea dorului şi metafizica petrecerii. Două filme total diferite, cel dintîi - **Sărutul femeii-păianjen**, de Hector Babenco -, o imensă surpriză, curtînd capodopera. "În sfîrşit un film", am exclamat. O societate (în ocurenţă: cea braziliană) total infiltrată - nu am scăpare! - de serviciile secrete, încercînd să se folosească de marginali, de excluşi unii împotriva altora. Fără să reuşească, dar învingînd, evident. Menţinîndu-şi, implacabil, teroarea: **abuzul ca regulă**. Stau şi mă întreb: ce părere o fi avut "telectoratul" nostru care votează masiv postul naţional despre acest film "scandalos", avînd ca erou un homosexual? Nu ar fi fost necesară şi aici impunerea "secretului de stat" ca să nu ne alterăm sănătoasa fibră naţională? Nu ştiu. Mister (pardon: secret!). În juxtapunerea celor trei programe total diferite, efortul de a fi pe placul tuturor - fie şi pe sărite -, mai precis de a nu supăra pe nimeni al televiziunii naţionale a fost evident. De aici şi succesul (datorat, în bună parte, şi inerţiei habitudinilor şi gusturilor) pe care îl înregistrează constant TVR. Ea vrea să fie - sociologic, cantitativ, pasiv - aclamată - mai precis acceptată - de toţi. De unde caracterul în cel mai bun caz compozit al programelor ei. Şi se pare că reuşeşte. Dar cu ce preţ? Căci criza ei este evidentă, şi a devenit cronică.

Bogdan GHIU

Economie

Ne mai comparăm cu 1989?

Economia românească resimte în profunzime consecinţele unei crize prelungite. Dificultăţile determinate de inflaţie, şomaj, instabilitate monetară, discordanţe grave între ofertă şi cerere pe piaţa de consum, la care se adaugă extensiunea corupţiei, au creat probleme soluţionate doar parţial. De felul în care ele vor fi în totalitate rezolvate depinde, în ultimă instanţă, ieşirea noastră din recesiune.

Ce repere avem? Care vor fi acele rezultate ce ne vor arăta că i se va fi pus capăt crizei? Un cititor se întreabă (şi ne întreabă) dacă nu cumva se abuzează de comparaţia cu 1989, care nici măcar nu a fost un an de vîrf al economiei socialiste. Nu este un semnal singular. De altfel, cu privire la acest reper s-au format două curente. Unul pleacă de la ce a fost în 1989 şi cu acest cîntar măsoară tot ceea ce se întîmplă astăzi. Din astfel de măsurători s-a desprins prezicerea – ce-i îngrijorează pe mulţi – că abia în anul 2010 vom reveni la nivelul producţiei din 1989. Cel de-al doilea curent se împotriveşte oricăror comparaţii. Motivul: s-a închis un capitol şi a început altul, schimbările sînt radicale şi n-ar avea nici un sens să fie comparate rezultate fără vreo legătură între ele.

Normal ar fi să ne raportăm nu la 1989, ci la anul 2000. Şi nu pentru că atunci se va sfîrşi un mileniu şi va începe altul. Ci pentru că rezultatele din acel an, cifrele care vor arăta **cît producem, ce producem** şi **cum producem** ne vor spune în ce măsură avem ori nu avem şanse să ni se deschidă porţile Uniunii Europene. Din nefericire, nu s-au făcut prognoze exacte şi nu avem instrumente ştiinţifice pentru astfel de comparaţii. Şi încă un detaliu: în noi mai stăruie reflexul de a privi înapoi. Timp de cîteva decenii ne-am tot comparat cu 1938 – considerat an de vîrf al României interbelice. Şi am tot măsurat cum se multiplica producţia: de 10 ori, de 100 de ori, de 150 de ori, potrivit statisticilor vremii. Începînd din 1990 ne-am agăţat de un alt reper: 1989. Şi de atunci tot măsurăm cum scade producţia.

Statisticile din 1990 erau alarmante. Faţă de 1989, producţia de cărbune scăzuse cu 35 la sută. Cea de petrol cu 15 la sută. Producţia de gaze naturale a scăzut tot cu 15 la sută. Cît priveşte energia electrică, s-a redus atît de mult încît a fost nevoie de importuri masive. De fapt, întreaga producţie industrială a căzut sub 80 la sută şi mulţi s-au întrebat cum a fost posibilă prăbuşirea.

Desigur, au fost şi cauze obiective. Întreprinderilor româneşti li s-a cerut nu numai să facă un lucru pe care timp de patru decenii nu-l făcuseră, dar mai cu seamă să meargă într-un sens contrariu: să se gospodărească singure. Economia planificată nu mai exista. În decembrie 1989, a dispărut o bună parte din vechiul mecanism economic. Pînă în mai '90 a mai dispărut o parte. Au apărut noi construcţii: preţul liber (la 1 noiembrie 1990), urmat după cîteva luni (18 februarie 1991) de bursa valutară. Economia de piaţă demarase, dar fără un sistem legislativ care s-o susţină. Şi, mai cu seamă, cu un stat care-şi pierduse mecanismele de constrîngere economică, dar continua să fie proprietarul absolut al stabilimentelor economice. Era normal ca producţia să cadă.

Dincolo de cauzele obiective, s-a aflat un prag psihologic care nu a putut să fie depăşit. Ceauşescu afirmase, în noiembrie 1989, că poate, datorită geneticii, plopii vor face mere şi răchita micşunele, dar nici atunci România nu va trece la economia de piaţă. Şi iată că, după numai cîteva săptămîni, în documente oficiale se vorbea despre dreptul la libera iniţiativă în condiţiile trecerii la economia de piaţă. Mulţi au crezut, atunci, că într-un an sau chiar mai puţin totul se va schimba în România: vom ieşi repede din criză, se vor pune bazele **statului de drept** şi ale **statului bunăstării**. Entuziasmul a cuprins şi noua putere, dar el s-a dovedit a nu fi fost tocmai un bun sfetnic. Euforia i-a moleşit pe mulţi. Pînă şi fanaticii muncii – creaţie de masă a vechiului regim: oameni obişnuiţi să dea mult şi să primească puţin – au început să stingă motoarele. În noile condiţii, determinate de liberalizarea gîndirii, ei au reuşit să înţeleagă în bună măsură cît de mult au fost înşelaţi în trecut, dar n-au înţeles cît de mult depind de ei prezentul şi viitorul. Zilnic, în oraşele ţării devenite centre muncitoreşti, din blocuri urîte şi ponosite, cu pereţi jupuiţi, se revărsau milioane de oameni spre platformele industriale. Milioane de oameni cu înfăţişări obişnuite, care nu erau eroi, aşa cum multă vreme au fost flataţi fără a fi însă plătiţi ca nişte eroi, ce purtau în fiinţele lor o valoare adevărată, tradiţional numită „brăţara de aur". Ei ştiau să fabrice oţel, să facă strunguri, utilaj petrolier, becuri şi atîtea alte produse. În ce-i priveşte, noua putere avea de răspuns la două întrebări fundamentale: 1. cît de mult puteau fi urcate costurile tranziţiei fără a-i descuraja?; 2. cît timp poate fi continuată practica egalitarismului salarial fără a se lovi în stimulentele muncii, deci implicit în productivitate şi calitate? A ignorat aceste întrebări şi munca s-a degradat; producţia a căzut an de an, ajungînd în prezent pînă la 50 la sută din valorile anului 1989.

Treptat, s-au produs schimbări, au apărut repere noi. Oamenii au văzut că magazinele comerţului privat şi cele ale statului au feţe diferite. De o parte lumini strălucitoare, mărfuri de import, un nou comportament faţă de clienţi. De cealaltă parte, o lumină difuză, produse de calitate îndoielnică, servire în doru' lelii. S-au înfiinţat întreprinderi cu capital privat, care produc **altfel** şi plătesc **altfel**. Comparaţiile cu 1989 încep să devină irelevante. S-a ajuns chiar la concluzii noi: că se impune o altă structură a producţiei, în care să domine bunurile de consum, serviciile. Viitorul nu va mai semăna cu trecutul, aşa că nu are sens să tot privim înapoi.

Adrian VASILESCU

Uniţi la pierdere, dezbinaţi cînd mor alţii

Înainte de a pleca la Paris în calitate de reprezentant al unui guvern care nu vrea să semneze declaraţii decît pe brazda strămoşească, primul ministru Văcăroiu a obţinut ceea ce şeful statului îşi doreşte pentru sine însuşi de un cincinal, adică sprijinul Convenţiei Democratice "în probleme de interes naţional". Consensul politic, semnat şi parafat de profesorul Emil Constantinescu după ce a fost exprimat limpede de purtătorul de cuvînt al PNŢCD, s-a clădit pe "curajul" guvernanţilor de a da cu tifla Europei şi pe intransigenţa antimaghiară a formaţiunilor parlamentare care pînă acum au acuzat coaliţia cvadripartită de extremism. Previzibile (pentru că populiste), comunicatul CDR şi declaraţia premierului Văcăroiu sînt la fel de ridicole din punct de vedere politic şi chiar mai riscante din punct de vedere diplomatic decît eşecul negocierilor cu Ungaria. Opoziţia aprobă şi susţine acum **exact** ceea ce iniţial se străduise să demonstreze că nu poate accepta: naţionalismul în manifestările lui funaro-vadimiste, aroganţa unui cabinet care crede că e de-ajuns să aibă dreptate în privinţa pretenţiilor exagerate ale UDMR pentru a sfida reforma şi integrarea europeană, izolaţionismul bazat pe mîndrie deşartă. Aceleaşi partide antiguvernamentale care au refuzat să aprobe acordurile cu Fondul Monetar şi cu Banca Mondială, care au ieşit din parlament în timpul dezbaterilor sau au respins cu vehemenţă legea privatizării fiindcă e imperfectă, ba chiar au reclamat adesea clemenţa Occidentului faţă de o putere criptocomunistă şi-au dat mîna (din convingere) cu naţional-comuniştii. Ce fel de alternativă ne propune deci Convenţia Democratică dacă liderii ei **nu vor** şi **nu pot** să analizeze problema maghiară şi tratatul româno-ungar decît cu argumentele "patrioţilor ceauşişti", îmbrăţişînd într-un moment-cheie soluţia propusă şi impusă de adversarii democratizării ţării?!

Prin atitudinea sa faţă de UMDR şi prin comunicatul din 18 martie, profesorul Constantinescu a confirmat practic programul ideologic al adversarilor săi, singurii care se pot împăuna acum că au avut dreptate **tot timpul** în privinţa etnicilor maghiari şi a pericolului pe care politica UDMR îl reprezintă pentru integritatea teritorială. Mai gravă decît eventualele consecinţe în plan electoral ale acestui consens de ultimă oră e însă perpetuarea confuziei şi a spaimelor din care el s-a născut. În problema autonomiei teritoriale şi a Recomandării 1201 acceptată de slovaci dar respinsă în cor de "ai noştri", nici reprezentanţii puterii nici reprezentanţii opoziţiei n-au depăşit faza declaraţiilor pompoase, alunecoase sau iritate. Nimeni nu s-a simţit dator să-i explice alegătorului - fie el etnic majoritar, minoritar sau metis - că Ungaria n-a făcut un joc anti-românesc ci unul în propriul său interes naţional, că Slovacia nu ne-a trădat ci a ales spre binele ei, transferînd în domeniul politicii diplomatice dictonul "cămaşa e mai aproape decît haina", că la Paris s-au semnat destule alte documente de importanţă istorică pentru România, că frazele scrise de ideologii de la PRM nu pot prefaţa prezenţa unui şef de cabinet la o conferinţă europeană decît în defavoarea noastră a tuturor. Premierul s-a înarmat cu lozinca unanimităţii parlamentare în privinţa dreptului României de a nu semna tratatul cu Ungaria cînd vor alţii şi într-un loc stabilit de marile puteri, dar, la nici 24 de ore, s-a angajat, în scris, împreună cu Guyla Horn, chiar în capitala Franţei, să reia negocierile cu Budapesta şi să ajungă la un compromis în privinţa tratatului bilateral. Scăpat de sub privirile vigilente ale aliaţilor parlamentari ai PDSR, şeful executivului şi-a călcat deci în picioare întreaga "mîndrie naţională" de care dăduse dovadă la Palatul Victoria. Convenţia Democratică l-a susţinut cînd a refuzat să semneze tratatul, plasîndu-se de aceeaşi parte a baricadei cu PUNR, PSM şi PRM. Finalizarea negocierilor nu poate fi însă amînată pînă la viitoarea legislatură şi - mai devreme sau mai tîrziu - Convenţia Democratică va constata că trebuie să sprijine cealaltă tabără, reprezentată de PDSR şi de preşedintele Ion Iliescu. Asemeni opoziţiei, primul ministru s-a împăcat prea tîrziu cu ideea de compromis. Declaraţia semnată la Paris în faţa omologilor europeni e însă un document oficial şi prim-ministrul nu-şi poate respecta semnătura fără să se dezică de politica antimaghiară a celor care i-au asigurat "stabilitatea în funcţie", sacrificînd de dragul ei garanţiile pentru stabilitatea ţării. Şi pentru premier, ca şi pentru Opoziţie, schimbarea de macaz are şanse să fie mai degrabă fatală decît utilă, pentru că în politică e nevoie să ştii să cedezi la momentul potrivit şi nu abia după ce acest moment s-a pierdut.

Iluzia cîştigului electoral obţinut din bătoşenie antieuropeană a pus, deci, stăpînire pe cele două coaliţii parlamentare adverse. Minoritatea antiguvernamentală s-a lăsat dusă de valul ultranaţionalist fără să înţeleagă încotro merge, doar pentru a spori credibilitatea trio-ului Gh.Funar–V.C.Tudor–A.Păunescu. Pentru majoritatea parlamentară însă, războiul abia începe: preşedintele ţării şi ministrul de externe au, în perioada imediat următoare, posibilitatea unor reacţii rapide, deşi se tem că aliaţilor PDSR le-ar conveni să-şi susţină campania electorală beneficiind de o ruptură spectaculoasă şi motivată prin radicalism antimaghiar. Reacţionînd aşa cum a reacţionat în legătură cu tratatul şi cu politica actualului guvern, Opoziţia a acceptat, de fapt, să se transforme în masă de manevră pentru una sau pentru alta din cele două forţe politice care se aliniază acum pe linia frontului electoral. Dacă tratatul va fi semnat înainte ca Occidentul să se dezmeticească, meritul va fi al instituţiei prezidenţiale şi al PDSR, indiferent de poziţia şi de contribuţia CDR. Dacă tratatul nu va fi semnat (şi se va dovedi astfel că în România ultranaţionaliştii deţin de fapt **întreaga putere**), partidele antiguvernamentale nu vor avea decît meritul de a fi acordat sprijin celui mai reacţionar cabinet din acest interval postrevoluţionar, cauţionînd ceauşismul după ce au refuzat să cauţioneze reforma. Şi într-un caz şi în celălalt, politicienilor strînşi uniţi în jurul profesorului Constantinescu le mai rămîne o singură şansă: să voteze, în turul doi al alegerilor prezidenţiale, de partea candidatului pe care-l va propune Partida Naţională şi **împotriva** preşedintelui Iliescu, în speranţa că acesta va fi odată şi-odată învins şi ei se vor putea bucura cu ştreangul de gît, cum au făcut-o şi pe vremea cînd Petre Roman şi-a pierdut fotoliul în favoarea ceauşiştilor dar cu ajutorul de nepreţuit al opoziţiei... "anticomuniste".

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Cine moare de grija altuia...

"Dînd cu tifla lui Ion Iliescu, Gheorghe Funar se laudă c-a reuşit să blocheze tratatul româno-maghiar. Profitînd de bîlbîiala de la Bucureşti, Ungaria ne-a tras clapa: a semnat tratatul cu Slovacia" - scrie, cu litere de o şchioapă, **Evenimentul zilei** de sîmbătă, 18 martie. Guvernul Văcăroiu a rămas deci cu miniştrii PUNR în guvern, deşi (joi, 16 martie) primarul Clujului "însoţit de senatorul Adrian Moţiu şi de deputatul Horia Pop a avut o întrevedere confidenţială cu Marcel Dinu, secretar de stat la MAE", în timpul căreia "l-a ameninţat că, dacă tratatul va fi semnat în forma negociată, PUNR îşi va retrage miniştrii din guvern şi totodată sprijinul acordat executivului". A doua zi după încheierea tratatului ungaro-slovac, **Adevărul** refuza să privească în ograda autohtonă, fiind preocupat de "Cărţile măsluite ale Budapestei" şi de ideea că "prin încheierea tratatului bilateral dintre Ungaria şi Slovacia s-a înfăptuit o încălcare flagrantă a standardelor europene privind minorităţile". Într-o **notă a redacţiei**, trei întrebări completau articolul care dovedea că nu doar la Budapesta, de unde "transmite" Dorin Suciu, s-a pierdut sensul zicalelor româneşti ("Cîinele moare de drum lung..."): "Va accepta Europa un tratat care nesocoteşte standardele pretinse de ea tuturor ţărilor membre ale Consiliului Europei? Va putea un asemenea tratat să prevină conflicte interetnice la graniţa ungaro-slovacă, sau dimpotrivă? Ce vor spune slovacii care îl vor întîmpina pe Meciar după semnarea, la Paris, a tratatului?" De sîmbătă pînă luni, întrebările legate de soarta altora s-au înmulţit, iar certitudinile despre coeficientul nostru de inteligenţă s-au împuţinat: "În chestiunea tratatului de bază româno-ungar/ Partidele parlamentare susţin poziţia guvernului", titrează, cu vădită satisfacţie, **Curierul naţional**. Declaraţia premierului Văcăroiu după întîlnirea dintre conducerea guvernului şi reprezentanţii partidelor parlamentare beneficiază de un spaţiu tipografic separat şi generos, ca şi fotografia directorului SRI căruia gazetele şi gazetarii i-au spus în cor "La mulţi ani!". **Cronica Română** explică şi ea, în editorial, "Jocul Budapestei": "Unde-a greşit Ungaria?" - se întreabă, cu inutilă naivitate, Horia Alexandrescu. "La subevaluarea conştiinţei naţionale a tuturor forţelor noastre politice, deci în egală măsură a Puterii şi a Opoziţiei, care s-au declarat, iată, perfect de acord cu poziţia Guvernului şi a diplomaţiei noastre, în sensul neacceptării recomandării 1201, în reuniunea de sîmbătă!". Ion Cristoiu se aşază la celălalt capăt al "mesei de joc", chibiţînd ca unul care a urmărit eşecul diplomaţiei româneşti şi nu subevaluările din vecini: "Jocurile dubioase ale Budapestei trebuiau sesizate de către Bucureşti. Şi luate acele măsuri pentru a contracara lovitura mîrşavă dată de Ungaria (...). Chiar şi acum, după eşecul negocierilor România continuă să se bîlbîie în mod lamentabil. În loc să treacă la o ofensivă pe plan internaţional, puterea de la Bucureşti a apelat rapid la un mijloc comunist de ultimă speţă. Acela de a încerca să minimalizeze, prin presa prezidenţială şi guvernamentală, prin Radio şi Televiziune, proporţiile eşecului. O strălucită dovadă a imbecilităţii de care dăm dovadă în acest moment dificil o reprezintă măreaţa declaraţie dată de Nicolae Văcăroiu după întîlnirea cu partidele parlamentare". Acelaşi cotidian, care are grijă să-şi folosească şi de data aceasta "fitilele" împotriva lui Adrian Năstase (el l-ar fi "«torpilat» discret pe actualul ministru de externe") reproduce integral şi declaraţia semnată de Emil Constantinescu: "CDR a hotărît să acorde sprijin politic Guvernului României şi Primului ministru cu prilejul prezenţei acestuia la Conferinţa pentru Stabilitate de la Paris". (Re)îndrăgostit de metoda "dezvăluirilor", **Adevărul** scotoceşte prin "culisele tîrguielii pentru încheierea tratatului ungaro-slovac", demonstrîndu-ne "Ce a oferit Budapesta în schimbul Recomandării 1201, acceptată de Bratislava". Cotidianul guvernamental **Vocea României** plînge şi el, pe o coloană şi jumătate, de grijă Slovaciei (care "din mică se va face şi mai mică") şi, printre sughiţuri, plasează săgeţi la adresa răutăţii occidentale ("Nu ştiu însă cît pot, dar mai ales cît vor să vadă politicienii vest-europeni din ce se întîmplă pe aici"). Şi totuşi, jubilează Andrei Alexandru în editorialul său guvernamental, şi noi am cîştigat: "Cine ar fi crezut că există o forţă care să-i aşeze la aceeaşi masă, de exemplu, pe Vadim şi pe Emil Constantinescu? (...) Se poate aprecia că Ungaria e chiar mai interesantă decît noi în încheierea acestui tratat, aşa că dacă pînă mai ieri am fost mai tot timpul în defensivă, a venit momentul să schimbăm registrul tactic, mai ales că noi jucăm după regulamentul Europei". Principalul e să nu-l schimbăm din rău în mai rău! **(E.Ş.)**

De jur împrejur...

„Schimbarea" lui Chirac

E greu de înţeles ce s-a întîmplat cu electoratul francez aşa cum îl portretizează sondajele: săptămîni de-a rîndul, înainte chiar de a-şi fi anunţat candidatura, prim-ministrul Edouard Balladur era cîştigătorul sigur împotriva oricărui contra-candidat; de vreo 20 de zile cei care sînt decişi să voteze cu el nu sînt mai mult de 20%, aproape la egalitate cu intenţiile de vot pentru candidatul socialist şi mult mai puţin decît cele ale principalului său rival - Jacques Chirac.

Virtutea majoră a lui Balladur este consecvenţa, faptul că e mereu egal cu sine. Discursul său e echilibrat, preconizînd politica paşilor mărunţi, fiind oricînd gata să renunţe la o decizie, dacă împotrivirea e prea puternică. Balladur se bucură că numărul şomerilor a scăzut cu zece mii, chiar dacă totalul lor e de trei milioane. El vrea să le explice compatrioţilor săi că cifrele sînt importante, chiar cînd sînt mici, că e mai bine să voteze cu cineva care promite cu măsură dar se ţine de cuvînt decît cu cei care făgăduiesc pentru a atrage voturi, nu pentru a rezolva problema. Cînd Chirac şi-a expus planul său de modificări radicale şi decise în privinţa politicii faţă de şomaj, de sărăcie, de tineri, adică dorinţa de a reface legăturile între societatea franceză care funcţionează şi cea care este sau se simte exclusă, statul major al lui Balladur a prezentat nota de plată. Franţa nu are fonduri pentru promisiunile lui Chirac, dar francezii îl identifică mai nou pe Balladur cu acei contabili cu gîndire strîmtă care se plîng tot timpul că n-au bani. Măsura şi echilibrul care i-a asigurat popularitatea de prim-ministru sînt piedici în viaţa lui de candidat prezidenţial. Dacă Balladur a rămas acelaşi, analiştii politici se întreabă în ce măsură este adevărată schimbarea etalată de Chirac. "Eternul" candidat a învăţat ceva din eşecurile lui anterioare. El se adresează marelui număr de nehotărîţi, şi celor pe care cei 14 ani de preşedinţie ai lui Mitterrand i-au dezamăgit. Trucul lui Chirac constă în ambivalenţa discursului său: fără a-şi abandona ideologia liberală, el atacă frontal problemele care alcătuiau teritoriul predilect al stîngii. Cu un candidat socialist cu o agresivitate scăzută şi puţin credibil (dacă ştiau ce trebuie făcut socialiştii au avut tot timpul s-o şi facă), Chirac desfăşoară o ofensivă de farmec care-i aduce nu doar creşterea spectaculoasă în sondaje, ci şi susţinerea unor intelectuali cu foste simpatii mitterrandiste: însuşi nepotul actualului preşedinte, Frédérick Mitterrand, popular realizator de televiziune, a anunţat că va vota cu Chirac. Candidatul socialist, Lionel Jospin, numără dezertorii, sună adunarea şi "republica talentelor" care îl susţine e încă strălucitoare.

În timp ce Balladur reprezintă dreapta tradiţională definită prin morgă aristocratică, Chirac întrupează dreapta populară - populistă, spun unii. Numai că nici pe acest teritoriu nu aleargă singur: Philippe de Villiers, dizident al majorităţii care s-a impus la alegerile pentru Parlamentul european, atrage un electorat tradiţionalist şi catolic. Jean Marie Le Pen se consideră şi el un reprezentant al celor excluşi - electoratul lui este alcătuit din tineri cu un nivel de instrucţie mediu, din muncitori şi funcţionari. Toţi aceştia îşi exprimă preferinţa pentru o societate închisă, pentru protecţionism, pentru o conducere autoritară. Împreună, Villiers şi Le Pen ating un scor constant de 20% în toate sondajele, indiferent de ordinea cîştigătorilor. Sînt voturile pe care Chirac speră să le obţină în al doilea tur. Deschiderile pe dreapta şi pe stînga dau o substanţă eteroclită platformei sale electorale, dar contribuie la aura lui de politician care înţelege să răspundă preocupărilor **tuturor** francezilor.

Pentru problemele economice şi sociale ale Franţei de azi nu sînt suficiente nici soluţiile de dreapta, nici cele de stînga, de unde şi încercarea celor mai sensibili candidaţi de a le combina. Marcaţi de vechile confruntări pretendenţii îşi cîrpesc principiile, discutînd la nesfîrşit dacă reducerea impozitului pe profit va contribui mai mult la relansare decît reducerea impozitului pe salariu, deşi ambele au fost practicate în ultimii ani cu rezultate nesemnificative în raport cu scopurile propuse. Abundenţa frazelor frumoase nu poate masca definitiv absenţa unui proiect pentru viitor. În timp ce Franţa se schimbă, politicienii ei rămîn aceiaşi. Consideraţi potenţiali candidaţi, Jacques Delors, Raymond Barre şi Valéry Giscard d'Estaing au refuzat să se înscrie în cursă. Motivele invocate de ei sînt mai convingătoare decît toate discursurile candidaţilor. Dar şi Jacques Chirac are dreptate: cineva totuşi trebuie să fie preşedintele Franţei.

Magdalena BOIANGIU

PROSTIA – ÎNSEMNĂRI

Argument

Prostia desfide tematizarea. Nu e ceea ce numim o "temă". Prostia poate fi arătată (cu degetul), poate fi mimată, "jucată". Poate fi surprinsă: un act, un gest, un individ pot fi calificaţi ca ţinînd, spontan, de "domeniul" prostiei. Prostia e, deci, adjectivală: o atribuim. A "studia", însă, doct, "conceptul" de prostie ar fi, fără doar şi poate, o dovadă crasă de prostie. Dar, dat fiind că prostia nu poate fi decît manifestată, că nu poate fi surprinsă şi nu există decît "în act", se pare că trebuie să ne-o asumăm. Prostia e, deci, inevitabilă. Nu putem să nu fim, oricît de puţin, oricît de rar, proşti. Prostia este o divinitate care nu există decît încarnată. Nu are o existenţă "în sine", ci numai "una prin noi". Dacă ar exista un singur om pe Pămînt, şi dacă nu ar trăi decît o singură vîrstă, prostia nu ar exista. Prostia e, deci, relaţională, comunicaţională, socială (mă rog...). E spectaculoasă: oferă spectacole de neuitat, ne dă fără reţinere în spectacol. Evidentă ca adjectiv, insesizabilă ca substantiv. Una cu omul, cu umanitatea. Umbră, dublu permanent al acţiunilor noastre. Definiţia ei cea mai simplă ar putea fi: **inadecvare**. Prin exces sau neajuns. Ea presupune, deci, o **instanţă** exterioară, dar, de cele mai multe ori, **asemenea** nouă. "Proşti" sînt întotdeauna "ceilalţi", sau eu însumi ca "altul". Sentinţa de "prostie" nu ucide, dar discreditează. Aşa crede ea, căci poate foarte bine să nu fie luată în seamă. Dar poate tocmai aceasta e legea: verdictul de "prostie" nu trebuie, cu nici un preţ, luat în seamă. Nu e imperativ. Să nu uităm, dacă tot ne-am asumat prostia, etimologiile. Dacă, în slavă, **prost** înseamnă "simplu", "fără pretenţii", "modest", în latină **stultus** s-ar traduce nediferenţiat prin "prost", "neghiob", "stupid", "nebun". Care e diferenţa dintre **prostie** şi **nebunie**? Cel puţin una: **nebunia** e fapt clinic, grav, serios, tragic chiar - codificat cultural, canonizat. S-au scris "istorii ale nebuniei". **Prostia**, în schimb, rămîne "simplă", "naturală". Diferitele discursuri culturale (filosofice, medicale, sociologice etc.) nu se interesează de ea, nu au putut-o prelucra, astfel încît o consideră nedemnă de a fi luată în discuţie. Poate pentru că, spre deosebire de nebunie, care este o stare de excepţie, uşor de izolat dat fiind că se izolează ea însăşi, prostia este comună şi difuză. Inatacabilă, deci. Doar tot mai rarii, mai "desueţii" moralişti îndrăznesc să o denunţe. Prostia "evoluează" şi ea, se "cultivă".

Ideea - anunţată - a numărului de faţă a stîrnit un val de scrisori. Mai mult ca niciodată: toată lumea pare a se considera în drept să vorbească despre prostie, cu toţii ştim **ce** şi mai ales **cînd** e prostia şi **cine** sînt proştii. Prostia ne uneşte. Este umanitatea "simplă", "proastă" pe care o posedăm în comun, identificînd-o, fiecare, pe chipurile celorlalţi. Cu bucurie, parcă, aceea a regăsirii. Nu sîntem singuri. Sîntem mulţi **şi** (nu **dar**) proşti. Evoluînd între prostia simplă, "tradiţională", şi cea "cu pretenţii". Între natura "cuminte" şi "nebunia" înaltă, cu stil, a culturii. Prostindu-ne pentru a nu fi prostiţi. Pentru a nu rămîne proşti. **(B. G.)**

Drama prostului

Ceea ce face, astăzi, **Dilema,** propunînd, în fiecare număr, o "temă", se chinuiau să facă, cu ani în urmă, intermitent, mai toate revistele de cultură. Deosebirea e că **Dilema** nu se opreşte la teritoriile unde domneşte consensul, unde intervenţiile ar fi previzibile, ci, hai să zicem aşa, "inventează" dileme, provoacă spiritele cu subiecte la care fiecare om inteligent ar putea riposta nu doar cu un articol, ci cu mai multe care s-ar contrazice între ele. Dilemele nu sînt "dilematice" pentru că aşa le gîndeşte redacţia, ci pentru că ele deşteaptă alternative în cei care scriu. Temele de "dinainte" aveau ceva "tezist", la ele răspundeai într-o suspectă solidaritate. La "dileme", colaboratorii şovăie, îşi caută nu numai stilul dar şi atitudinea intelectuală, nu întotdeauna uşor de definit. Trebuie să recunosc că la **Dilema** nu scriu niciodată uşor, deşi de fiecare dată cu plăcere, chiar cu poftă, aş zice. Şi cu toată consecvenţa de care mă ştiu în stare, sînt convins că în alunecările mele intelectuale, în dubiile mele, la aceeaşi temă n-aş mai răspunde la fel după şase luni sau un an, dacă tema s-ar repeta. Pentru că tema (dilema) propusă nu este aleasă niciodată din zona în care ne credem în afara îndoielii, ci de acolo unde ne clătinăm.

Despre prostie nu cred că se poate spune mai mult decît a spus Caragiale: "Proştii mor, prostia e nemuritoare". Am putea adăuga doar atît: că prostia e abisală, are o infinită diversitate şi o varietate care stimulează imaginaţia. Prostia nu este doar nemuritoare, ea este bogată, cutremurătoare, comică şi tragică, într-un cuvînt, universală. Şi cum nimeni nu se recunoaşte în ea, fiecăruia îi este la îndemînă să cugete în marginea ei. Tot prostul care vorbeşte despre prostie este un om deştept. Ce s-ar întîmpla dacă tema (dilema) s-ar întoarce pe dos? Dacă ni s-ar propune să vorbim despre inteligenţă? Am face-o cu aceeaşi poftă? Am da fel de fel de definiţii inteligente? Hai să luăm fraza lui Caragiale pe dos, sună ea la fel de bine? "Oamenii inteligenţi mor, inteligenţa e nemuritoare"? Nu vi se pare că este lipsită de spirit? Nu miroase a vanitate? Să o răsucim în fel şi chip: "Inteligenţa este nemuritoare, oamenii inteligenţi nu mor niciodată". E de-a dreptul o stupiditate. Să adaptăm formularea în cazul prostiei, ca să vedem cum sună: "Prostia e muritoare, proştii nu mor niciodată". Parcă e altceva! Să o luăm de la capăt. Ceva nu iese la socoteală. Prea seamănă a adevăr omenesc tot ce zicem despre prostie şi prea sună gol tot ce scriem despre inteligenţă. Oricum am suci fraza, inteligenţa pare să nu producă nimic, în vreme ce prostia proliferează! Ce forţă are? De ce, de pildă, în teatru, nici un personaj extras din lumea intelectuală nu este credibil cu adevărat în timp ce, pînă şi la Cehov, cele mai intersante personaje se acoperă, prin prostie, de ridicol? Iar noi, spectatori sau cititori împătimiţi, ne apropiem cu mai multă uşurinţă de exemplele demne de milă ale umanităţii, în loc să ne simţim solidari cu cei care "văd idei"? Sîntem noi chiar atît de sătui de idei de nu ne mai interesează soarta celor care ne împărtăşesc soarta? Că nici un actor nu e în stare să întrupeze un intelectual frămîntat de întrebări, asta îmi explic. Ce nu pot să pricep e de unde vine indiferenţa spectatorului intelectual la propria dramă. Singura explicaţie pe care o găsesc e că prostia e uşor de întrupat de-un om inteligent, care se mai şi recunoaşte în clipele lui de absenţă, în timp ce pentru personajul inteligent nu s-a găsit, încă, o forţă să-l exprime. Ori, poate, inteligenţa este săracă şi previzibilă şi nici nu merită să te ocupi de soarta ei. Şi în vreme ce omul inteligent se chinuie să înţeleagă şi drama prostului, încercînd să intre în pielea lui, ca să-l poată compătimi, prostului nici prin cap nu-i trece să se pună în pielea deşteptului, nicidecum să-i mai trăiască şi drama. Prostul fiind cel care nu se chinuie cu bună ştiinţă, îi vine uşor să nu vrea să fie deştept.

Val CONDURACHE

Prostia la deştepţi

Prostia a pierdut pe mulţi deştepţi. Primul deştept-prost de care am luat cunoştinţă a fost Iedul del Mare. Moartea lui tragică m-a afectat mult. Mai mult decît moartea, m-a contrariat faptul că, în şcoală, era perceput ca personaj negativ. L-am compătimit intens avînd în vedere frapantele noastre asemănări structurale. Am fost şi continui să fiu înclinată să deschid uşa lupului. O fac din jenă şi din frică, mi-e frică să nu creadă lumea că mi-e frică de lup. În copilărie, după un astfel de gest mama îmi spunea un proverb în greceşte, mereu acelaşi, "Pasărea deşteaptă se apucă de cioc". Cum adică? Adică pentru păsările proaste pui un laţ, pui ceva ca să le prinzi, numai pe cele deştepte le prinzi de cioc. Acesta este, probabil, motivul pentru care prostia deştepţilor a constituit pentru mine întotdeauna o problemă.

După decembrie 1989 am urmărit acest gen de prostie cu pumnii strînşi. Atunci lumea s-a împărţit în două: "deşteţii" noştri şi "proştii" lor. Observîndu-i pe deştepţii noştri am descoperit că prin ceea ce fac şi spun contrazic uneori cuvîntul **deştept**. În româneşte, să fii deştept înseamnă să fii deştept, adică treaz. De unde şi teama de prostul harnic, prostul nesomnolent, prostul atipic. Din primele luni ale lui '90, proştii s-au deşteptat şi au început să forfăie cu gînduri de căpătuială. Deştepţii nu s-au trezit pentru că erau treji. Au început şi ei să forfăie într-un fel de trezie profetică, rostind vorbe frumoase şi adevăruri mari în urechile unui popor căruia îi suna încă în cap, Ole! Ole!. Văzînd că sînt puţin receptate cuvintele lor, fără să-şi pună întrebarea dacă s-au adaptat la situaţie, cei mai mulţi deştepţi s-au declarat dezamăgiţi. Deşteptul dezamăgit trage pe dreapta şi îşi utilizează starea de veghe pentru a critica pe deştepţii care nu au ieşit din ring.

Revin în lumea păsărilor. Atunci, în decembrie 1989, un popor de vrăbii trebuia să nască vulturi. Unele vrăbii şi-au descoperit vocaţii de ciori, altele de ulii, altele s-au prefăcut în cocoşi şi păuni. Vulturi, mai deloc. Şi, de cinci ani, vrăbiile ca vrăbiile, ciorile ca ciorile, ulii ca ulii... loc pentru cocoşi şi păuni n-a prea mai rămas. Un inventar al prostiilor pe care le-au făcut cocoşii şi păunii în cinci ani tot ar merita să fie făcut odată. Am să mă refer la una pe care o fac sub ochii noştri. Acum. Am în vedere "cazul Patapievici" - cum este el perceput de deştepţi.

Constat cu inima strînsă că puţini au realizat gravitatea situaţiei. Dovadă că se leagă de amănunte. Cum a zis cutare ce a zis, cum n-a zis cutare ce n-a zis, de ce i-au luat parte "ăia" zece şi nu "alţi" zece, fiecare ştie care dintre ei este cumpărat, care este vîndut... Adică, vine Soare peste noi să ne apuce de cioc şi deştepţii se poartă la fel cum s-au purtat la căderea Bizanţului, picau zidurile şi cuceritorii peste captele lor şi ei continuau să despice firul în patru. În loc să se simtă ruşinaţi de curajul Ioanei Patapievici, în loc să se simtă obligaţi să participe cu dezvăluiri rezultate din experienţa lor, ei despică firul în patru şi fiecare spune ce ar spune dacă ar spune. Dezvăluirile pe care le-ar putea face nu sînt nici puţine, nici neînsemnate: telefoane care se comportă ca în vremea cînd erau ascultate, scrisori dezlipite ca în vremea cînd erau cenzurate... Deştepţii remarcă, chicotesc şi sfîrşesc povestea cu modestie superioară, îţi închipui, asta mi se întîmplă mie care sînt un pion neînsemnat. Adică se lasă apucaţi de cioc dînd semne că se gîdilă. Li se pare mărunt să reacţioneze cînd li se flutură din nou frica la orizont, frica prin care au fost castrate minţile româneşti timp de două generaţii. Să fie cineva atît de ticăloşit de dezamăgire încît să accepte din nou frica? Aşteaptă oare deştepţii frica cea mare faţă de care să se poarte ca nişte eroi? Să nu uite că frică mare a fost, eroi n-au prea fost. Să fi pătruns în noi adînc perversiunea de-a trăi apucaţi de cioc? Chiar interesul meu pentru prostia deştepţilor nu exprimă aceeaşi perversiune, pentru ce nu mă ocup de prostia groasă şi unsuroasă a proştilor care duc ţara de rîpă, de ce?

Cineva mi-a spus că dînd "cazului" atîta importanţă le arătăm că ne este frică şi în frica noastră stă puterea lor. Eu cred că frica noastră rezultă din moderaţia cu care este tratat "cazul". Dacă toţi deştepţii s-ar simţi ofensaţi ar înţelege şi ei că sîntem ofensaţi.

Irina NICOLAU

Prostie, prostire, prostraţie

Putem vorbi oare astăzi despre **prostie** fără să ne amintim, tulburaţi, de diagnosticul deloc măgulitor (**stupid people**) care ne-a fost pus, brutal, parcă spre a prelungi **prostirea** noastră sub satrapia comunistă, chiar în momentul trezirii din **prostraţia** (mămăliga nu explodează?) dinaintea lui decembrie 1989? Diagnostic la fel de tulburător ca observaţia, în mod paradoxal foarte strîns înrudită, că "românii e deştepţi", pe care, în vremuri mai puţin "originale", a făcut-o Camil Petrescu, cu durere şi sarcasm, pentru a ne ţine în stare de alertă şi a biciui în ultimă instanţă **prostia** unei inteligenţe **prost** folosite, pe cît de ascuţită, pe atît de perversă, care ajunge să se identifice cu şmecheria şi chiar cu viclenia.

Dacă "deşteptăciunea" se opune **prostiei** optînd pentru şiretenie, ea se opune însă nu mai puţin şi inteligenţei normale, destinse, rodnice, eficiente. "Dăşteptul" este pînă la urmă, prin consecinţele sociale nefaste ale adaptării lui necivilizate şi de suflu scurt, un **prost** care îşi ignoră propria **prostie**.

La meridianul nostru, fiind marcată de vicisitudinile istoriei, inteligenţa "s-a dat părului", suferind un proces de dură şi grăbită adaptare şi ajungînd, în varianta "dăşteptăciunii", să slujească interesul, nu înţelegerea. Există, spre cinstea românului, şi o altă variantă, a refugiului într-un spaţiu de inocenţă morală, în care înţelegerea precumpăneşte asupra interesului meschin şi imediat. Este admirabila ipostază a lui Păcală, în care **prostul** apare ca un om simplu, blînd, naiv şi credul, care se apără cu gluma şi pozna, este ipostaza atît de bogat ilustrată, de la snoavele populare, trecînd prin nastratinescul Pann, "finul Pepelei, cel isteţ ca un proverb", şi prin mucalitul Creangă, pînă la subtilul şi amarul umor al grupului Divertis, încît a putut trece drept o adevărată filozofie naţională. Este ipostaza omului **deloc prost**, dar care **face pe prostul**, poate cea mai reprezentativă (fără a fi apanajul nostru) formă de rezistenţă la rău, care constă în **a nu se lăsa prostit** cu nici un chip. Se realizează astfel, printr-o ambiguitate defensivă şi polemică, desprinderea mîntuitoare, în ultimă instanţă, de împrejurările care au fost cel mai adesea potrivnice şi degradante. Inteligenţa (sau **prostia**) de tip Păcală a pătruns astăzi, impropriu şi descumpănitor, în viaţa politică, constituind una din notele fundamentale ale originalei noastre tranziţii. Ne mişcăm mai mult decît s-ar cuveni în registrul echivoc al atitudinii mucalite, cu penibile concesii şi complicităţi promiscue de "români mai mult sau mai puţin oneşti". Chiar la nivelul de vîrf al vieţii politice poţi auzi laude lunecoase şi cuvinte cu sensuri multiple, puse, vorba poetului, cînd să-mbie, cînd să-njure. Unul e calificat de un adversar drept inteligent pentru că a avut abilitatea de a pune mîna pe putere, iar cînd este atacat, arătîndu-se cu adevărat abil, respinge lesne acuzaţia întemeiată adusă de acelaşi adversar pe motiv că ar fi o simplă şotie de om şugubăţ. Registrul este minor, şi total nepotrivit pentru disputele unei societăţi democratice. Mai în glumă, mai în serios, am putea spune că singura noastră mîngîiere, vrednică de Păcală, e gîndul că ar putea sta şi mai **prost**: în loc **să facem pe proştii**, ca acum, apărîndu-ne de vitregia clipei şi aşteptînd un prilej mai prielnic, am putea fi reduşi din nou la tăcere, ca urmare a intimidării sistematice şi brutale (vezi sindromul "căpitanul Soare"), am putea fi împinşi din nou în acea stare limită de resemnare paralizantă descrisă de Creangă în **Prostia omenească**, am putea fi, într-un cuvînt, **prostiţi**, pentru cine ştie cîtă vreme, în cele două sensuri (sau etape) indicate de dicţionare: 1. "adus într-o stare de uluială; zăpăcit, dezorientat" şi 2. "lipsit de vlagă, istovit, îndobitocit".

Andrei IONESCU

DE LA FAŢA LOCULUI

Polimorfismul prostiei

"Chiar şi zeii luptă în zadar cu prostia".
SCHILLER

1 - Prostia patetică.
Într-un reportaj TV, o ziaristă merge pe urmele unui ţăran care, cu securea în mînă, culcă la pămînt, unul după altul, nişte meri roditori şi falnici crescuţi în livada proprie.

- Nu vă e milă? scînceşte ziarista.

Ţăranul se întoarce revoltat: "Cum să nu-mi fie, doamnă? Mi se rupe inima! Însă, nu vedeţi, nimeni nu vine să mă oprească. Nu le pasă..."

2 - Prostia exuberantă.

- Urăsc regii! zice o pacientă tînără scrîşnind din dinţi.

E ţărancă şi n-a cunoscut în viaţa ei un rege.

- Dacă un rege, întreb, ţi-ar oferi de zece ori mai multe avantaje decît un preşedinte, ai accepta regele?

Mă priveşte perplexă, apoi izbucneşte: "Cum aşa? Regele să se plimbe în caleaşcă, iar eu să muncesc pe rupte..."

- Acum nu munceşti pe rupte?

- Da, dar nici el nu se plimbă în caleaşcă.

- Deci, totul se rezumă la o caleaşcă! Dacă regele s-ar deplasa într-o droagă cu măgari, ai mai avea ceva împotrivă?

Rîde dezlănţuit şi zice: La naiba! Cine a mai văzut rege în droagă. Trebuie să fie ţicnit...

- Deci, un rege are nevoie de o caleaşcă!

- Păi! Şi eu să muncesc pe rupte...

3. - Prostia nostalgică.
Doi ţărani îşi întîlnesc fostul învăţător, acum mutat la oraş.

- Doamne, ce ne mai băteaţi! zice unul. Ne loveaţi cu cravaşa, cu picioarele, ne smulgeaţi părul...

- Mie, îşi aminteşte celălalt, mi-aţi smuls o ureche. Am umblat cu ea bleagă vreo două luni...

Amîndoi îl priveau fascinaţi, iar învăţătorul clipea fericit.

4. - Prostia abisală.
O femeie cucernică îşi abandonează brusc credinţa şi se avîntă în vîltoarea vieţii păcătoase.

- Dumnezeu, se justifică ea, n-are nevoie de oameni cinstiţi... Nu-i ajută! Eu l-am iubit, am crezut în el...

Şi cînd a fost să moară păsările, au murit numai ale mele. Tîrfei de Glicheria i-au rămas vii...

5. - Prostia stupefiantă.
Unui vechi activist de partid i se pune diagnosticul de gută.

- Nu se poate! ţipă el. Dumneata, doctore, ori eşti nepriceput, ori faci jocul duşmanilor de clasă! Cu trecutul meu, n-am cum să sufăr de aşa ceva...

Omul citise într-o broşură că guta a fost boala bogătaşilor, a exploatatorilor.

6. - Prostia academică.
Un profesor universitar a scris mai multe tratate şi vorbeşte curent cinci limbi străine. Este membru de onoare al mai multor instituţii ştiinţifice internaţionale...

Într-o zi, un subaltern descoperă ceea ce profesorul căuta de ani de zile.

- Nu e drept! se văicăreşte profesorul. Dobitocul ăsta va rămîne în istorie şi nu ştie nici măcar o limbă străină.

7. - Prostia tragică.
Dictatorul avea nevoie de un popor mai mare, aşa că porunceşte supuşilor să se înmulţească...

Un activist de partid, disciplinat şi plin de entuziasm, îi cade în genunchi soţiei, bolnavă, aproape de vîrsta menopauzei, implorînd-o să fie la înălţimea momentului istoric.

Epilog - Femeia a murit la naştere, iar copilul s-a născut oligofren...

Activistul, slab, peticit, duhnind a băutură proastă, poate fi văzut şi astăzi somnolînd lîngă un cîntar, în faţa catedralei...

8. - Prostia pioasă.
O văduvă copleşită de nevoi se hotărăşte să-şi vîndă locul de veci...

Aflînd, însă, că viitorul "beneficiar" a murit de tuberculoză, s-a răzgîndit imediat.

- Nu pot! se scuza femeia. Mi-am iubit bărbatul... Cum să-i vîr alături pe cineva contagios!

9. - Prostia civică.
După "revoluţie", răspîndindu-se vestea că se caută oameni neprihăniţi, s-au urnit cu mare grabă... proştii.

Multă vreme ei vor refuza să observe diferenţa dintre un eunuc şi un centaur cumpătat.

Dr. Lucian
PARASCHIVESCU

Metamorfozele prostului

În ultima vreme se poartă latinismele. Din toate părţile te potopeşte puhoi de citate. E unul, mai ales, care, în paginile ziarelor sau pe micul ecran, mereu se pune să **in jure** în sus şi să **in jure** în jos... Simţind „că-mi ard ficaţii" – cum zice Juvenal –, am pornit în căutarea unui cicerone care să mă-nveţe cum să-i răspund acestui snob în limba lui Traian.

— Maestre, mă-nţelegi – zic –, e prost de dă-n gropi. Cap de lemn, nu alta.

— Aşa, deci! Păi, **bligneus, truncus...** Da' ce-ţi trebuie? Zi-i nene, tufă, buştean, prepeleac, că tot aia e.

— Nu-mi umbla mie cu poveşti pentru copii. Mie-mi trebuie citate, trimiteri exacte.

— Trimiteri, zici? Uite: Cicero se ia de cei care sînt tufă la fizică; la Cina lui Trimalchio – ştii, **Satyriconul...**, Fellini... – se povesteşte despre-un găgăuţă care şi-a lăsat toată averea unui fitecine: buştean, nu om cuminte; iar arhaicul Andronicus, care abia învăţase latineşte, socoate că prostul sadea e prepeleac curat.

— Uşurel, maestre. Nu mă lua cu „aşa l-a trăznit pe Grigore la munte" ori cu „Cicero care a ciupit-o pe Cătălina în diligenţă". Ce atîtea ocolişuri! Vreau să i-o spun pe şleau. Dobitocul meu e încăpăţînat ca un catîr şi deştept ca oaia.

— Atunci, nimic mai potrivit ca **asinus** ori **berbecs**, că-i mai popular.

— Ei! nici aşa. Nu vreau să par de la uşa cortului. Să fie ceva mai urban.

— Ştiu eu? Insipid, faţuu...

— Crezi că pricepe?! Asta are minte de cîţă.

— **Cucule** – e cel mai potrivit. Cu prostul te înţelegi ca cucu-n cioc.

— Profesore, îţi baţi joc de mine? Eu ştiam că rumegi bucoavne, nu că ciripeşti solfegii.

— Ştii ce? **Cucurbita** e cît se poate de ştiinţific, pentru cap-de-bostan al tău.

— Adică eu şi Topîrceanu. Să creadă omu' că-l tratez cu poezele. Nu. Am nevoie de ceva usturător, scurt, lapidar.

— **Lapis**.

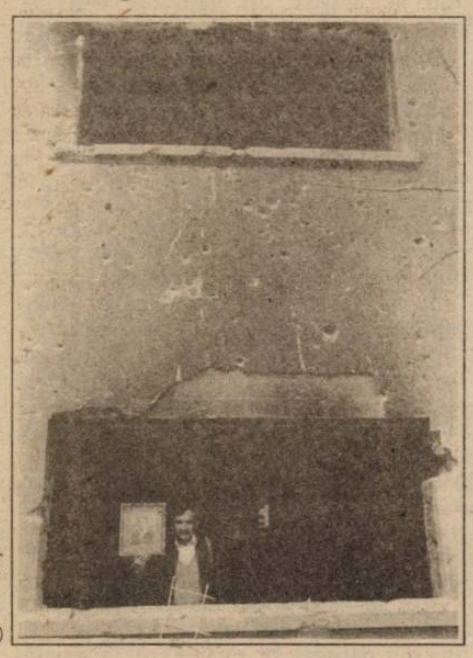

© E. Tănjală

— Da' vreun cuvînt care să sune cu-adevărat latineşte n-ai? Astea toate nu sînt decît românească stîlcită.

— Acuma-mi vin de-acasă. De ce n-ai spus, frate, aşa de la-nceput?

Burdubasta, prost îngrămădit. E bine? Mai curat latineşte nici că poţi găsi.

— Aoleu, maestre! N-or fi rămas de la geto-daci decît trei cuvinte, da' ăsta sigur e-al patrulea.

Sătul de-atîta nepricepere într-ale gazetăriei, l-am lăsat pe interlocutorul meu cu proştii lui (de! şoarece de bibliotecă, ce să-i faci?) şi mi-am schimbat planurile de răzbunare.

Că tot i-o coc eu ipochimenului. O să-l înjur în greaca lui Homer, IDIOTUL.

Florica BECHET

Departe de ţară, Popescu, dacă nu-i fudul...

Popescu I s-a stabilit în Occident. A reuşit. A reuşit bine de tot. A devenit chiar neamţ. Cu ajutorul numelor de pe crucile saşilor dintr-un cimitir din Sibiu. Însă nimic nu mai are parfumul lucrurilor din România. Pe vremea cînd era printre ăia, din cînd în cînd, primea un săpun Lux. De la pacienţi. Nu se prea spăla cu el. Îl punea, totuşi, în baie. Mirosea ceva de speriat. Luni de zile mirosea. Acuma, că e în Germania, are baia plină de săpun Lux. Dar nu mai miroase ca atunci, cînd era printre ăia.

Popescu II a fost cineva în România. Mare mahăr la un Consiliu Popular. Cînd apărea în oraş toată lumea îl saluta. Intra peste tot, obţinea absolut tot ce nu se găsea, toată lumea îl saluta. Îi mergea bine, de ce să n-o recunoaştem. A plecat în ziua în care un "superior" i-a aruncat o lucrare pe jos şi el a fost obligat să se aplece şi să strîngă hîrtiile de pe jos.

De asta a plecat. Nu era el omul care să se aplece. Acuma s-a realizat, are un Mercedes cît casa de mare. Numai că atunci cînd iese în tîrg, în tîrgul nemţesc, nimeni nu-l salută. Nu mai e cineva. Asta îl "inervează" groaznic.

Popescu III e un fel de dizident. A fost "membru", de asta, el o recunoaşte. A îndurat ce-a îndurat, dar n-a mai putut. Şi, cînd n-a mai putut, a plecat, adică a "rămas". El nu e un "înapoiat". Bună, nu? Acuma militează în emigraţia anticomunistă. Face carieră. Cu doi idei grele. Comuniştii e proşti, iar comunismul, nasol. Dar nasol de tot.

Popescu IV urăşte şi el comunismul. Domnule, acolo, ca să faci ceva trebuie să dai din coate. Asta nu era pentru el. Există o limită în toate. Problema e că aici, în emigraţie, Popescu are cotul în cap, de fapt e tot, de sus şi pînă jos, numai coate. Nimeni nu înţelege de ce n-ar fi rămas acolo, acasă, unde ar fi putut face o carieră splendidă.

Popescu V a fost prins de revoluţie într-un lagăr de lîngă Viena. Şi s-a gîndit, de aici, din lagăr, să dea şi el o mînă de ajutor la demolarea comunismului din ţară. Vrea să dea ţării o nouă imagine, ce dracu', doar nu sîntem nişte tîmpiţi. Aşa că se autopropune pentru postul de ambasador al României în Austria. E întrebat ce meserie are şi dacă, întîmplător, o rupe pe nemţeşte. Ce dracu', domnule, iar începem cu dosarele?

Popescu VI are probleme cu autorităţile germane care întîrzie să-i acorde azilul politic. Îl jeneză pensiunea în care stă, vai de mama ei. E nemulţumit de banii pe care-i primeşte ca ajutor social, sînt prea puţini. Cum se poartă ăştia cu mine, domnule? Îşi imaginează că sînt prost? Păi, dacă eram prost, rămîneam în ţară. Este? Este!

N.C. MUNTEANU

Portret robot

Am întrebat pe stradă mai mulţi trecători **cum recunosc ei un om prost.**

Lucian Popescu - inginer: Şi după figură poţi recunoaşte un prost. Sînt destule trăsături specifice. În special ochii, privirea. Bineînţeles, uneori, te poţi înşela.

Ciprian Aldea - medic: Se văd de la mare distanţă pentru că sînt fuduli. Şi ştiţi cum e vorba: dacă prostia ar durea, s-ar auzi numai urlete peste tot.

Adrian Tigăeru - medic: Uneori, după aspect. Asta bazîndu-mă pe intuiţia de moment. Dar, în general, îmi dau seama după primele schimburi de replici. În anumite circumstanţe toţi avem doza noastră de prostie. Dar se spune că prostul prost nu-şi recunoaşte meteahna. O bună măsură a prostiei e gradul în care omul în cauză îşi dă seama de ea.

Un bătrîn - fără nume: Eu nu ştiu cum să recunosc un om deştept între atîţia proşti, care sînt peste tot.

Rusu Ana Maria - arhitect: După cum se ţine de cap. Fiindcă mai devreme sau mai tîrziu, prostia tot îl va durea şi atunci se va lua cu mîinile de cap. Rar, însă, întîlneşti proşti obiectivi, care ştiu că sînt proşti.

Un plutonier de poliţie: Nu ştiu ce ţi-ai găsit dumneata să mă întrebi tocmai pe mine. Oricum, noi n-avem voie să dăm interviuri.

Popescu - elev: După felul cum se exprimă.

Ane Marie Ifandopol - studentă: După privire, în primul rînd, şi apoi prin faptul că de obicei ei se consideră foarte deştepţi. Dar cu cît se cred mai deştepţi, cu atît mai frapantă e prostia lor.

Mariana Nicolescu - proiectantă: Se pot da de gol într-o conversaţie sau chiar din felul cum se uită. În orice caz, pe stradă văd o mulţime. Mi-e şi groază să mă mai uit în jurul meu.

Ştefan Puşcaşu - student: Se văd de la mare distanţă, după aureola dimprejurul lor.

Ionescu Gheorghe - pensionar: În general, proştii nu ştiu să discute la obiect despre nimic.

Vlad Vasilache - elev: Au ceafa groasă, ochii bulbucaţi şi capul mare. Cînd nu sînt extraordinar de importanţi, rîd ca nişte proşti ce sînt.

Florin Ionescu - student: E greu să-ţi dai seama după figură. Iar într-o discuţie e uşor să confunzi prostia cu incultura. Proştii fac raţionamente false, greşite.

Popescu Marian - avocat: E o întrebare a dracului. Vă aşteptaţi să vă răspund o prostie?

Ionescu - inginer: După comportare. Îi pui nişte întrebări de literatură universală, de sport, de politică şi din răspunsuri vei şti cît e de prost. Văd că dv. nu m-aţi întrebat aşa ceva. Puteţi să mă şi întrebaţi... De obicei, românii nu sînt proşti. Sînt deştepţi, inventivi, şmecheri, borfaşi şi hoţi. M-aţi înţeles?

Constatăm că marea majoritate a celor care au acceptat să răspundă la întrebare au studii superioare. Curios e că pe foarte mulţi îi cheamă Ionescu sau Popescu. Poate de teamă că răspunsul lor n-ar fi tocmai inteligent. În orice caz, aproape toţi au criterii de recunoaştere a proştilor. Să aibă meteahna în cauză trăsături atît de clar definite?

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Prostia de salon

Franţuzitul secol al XVIII-lea englez îşi asezonase spaţiul monden cu detalii **chic** necesare unei lumi a bunului-gust, a eleganţei şi a spiritului ales. Şi atunci, ca şi acum, a avea spirit însemna, obligatoriu, a fi deştept. **Deştept**, a cărui logică este logica lui **desto**, în italiană, acoperă, generos, două sensuri intim legate între ele: deşteptat din somn (pentru care infinitivul italian este **destarsi**) şi inteligent. Deştept(at) < lat. **de-excitus**, de la **des(ex)citare**, a pune în mişcare, a activa, ne aminteşte romanticul îndemn patriotic "Deşteaptă-te, române!", care nu pare să-şi fi pierdut actualitatea. La români, **intelligere**, de la **inter-legere**, a alege dintre (diverse lucruri) implică, în mod necesar, capacitatea de a discerne. Deşteptăciunea era şi atunci, ca şi acum, zugrăvită cu amănuntele tipice instrumentului fin de disecţie, care, aplicat cu măiestrie, îţi facilita pătrunderea tainelor obiectului analizat. Un ochi **critic**, pătrunzător, sagace nu putea fi decît dublat de o inteligenţă acută, de un spirit **ascuţit**. Un termen cu valoare de etichetă culturală în Londra mondenă de acum peste 250 de ani era paşaportul inteligenţei de salon. El se numea **wit** (cf. germ. **Witz**) şi amintea de etimonul germanic **witan**, a şti. A avea spirit (**wit**) însemna, originar, a şti. A nu avea spirit era, în consecinţă, a nu şti, a fi ignorant, deci prost. Ideea că **prostia** este **lipsa de cunoştinţe**, fie prin obturarea accesului la ele, fie prin **incapacitatea de a le pătrunde şi stoca** traversează întreg cîmpul semantic al termenului. Un **idiot**, în sens medical, este o persoană a cărei deficienţă mentală funciară o face incapabilă de a înţelege. Interesant, etimonul grec din care derivă, **idios**, însemna "propria-i identitate", adică incapacitatea de a se raporta la altul, la **celălalt**. **O autosuficienţă** dăruită de natura mamă nedispusă să-l facă pe om în stare să **aleagă (inter-legere)** şi din jur cîte ceva, să compare, să critice, adică să despice firul măcar în două, dacă nu, pe măsura curiozităţii native la alţii, în patru. Franţuzescul **fou**, de unde, în engleză, **fool**, se trage din lat. **follis**, foale, indicînd, iniţial, găunoşenia ... cu aspect impunător. Cînd cineva se umflă în pene, cei din jur, **ceilalţi** presupun carenţa gravă care-şi caută înveliş somptuos. Prostul, dacă nu-i fudul... În sfîrşit, **imbecil**, tot în terminologia strict ştiinţifică, desemnează o persoană marcată de slăbiciune mentală. La acelaşi efect, prin degradare biologică, se poate ajunge prin ramolisment, adică, literal, înmuierea minţii. Acestor specimene care populează speţa în pofida oricăror graniţe în spaţiu şi timp le lipseşte, prin urmare, substanţa mentală, sau, puţina minte cît o au este lipsită de ascuţime. E boantă. Nu taie. Şi atunci, percepe realitatea în calupuri mari, nediferenţiate şi nedumicate, care rămîn, astfel, nedigerate. Lumea se mulţumeşte cu dumicaţii mestecaţi de alţii (pe care, oricum, nu-i poate **inter-lege**, atîta vreme cît îşi este autosuficientă), ba chiar e recunoscătoare că i s-a **dat de-a gata** hrană de rumegat: "scrie în ziar", sau "a spus la televizor", sau "am auzit la radio". Totul pe fundalul dragului nostru de "s-a dat", aşa că am luat şi noi.

Dar, să revenim la saloanele de acum un pătrar de mileniu, în Anglia augustană, adică în imperiul menit a reface grandoarea Romei antice. În celebrul **Eseu asupra criticii**, Alexander Pope foloseşte termenul **wit** în 7 accepţiuni mari, după cum urmează: 1. minte, intelect, geniu; 2. produs al minţii, cunoştinţe, cultură; 3. facultatea de a judeca, bunul-simţ; 4. facultatea de a-şi imagina, fantezia; 5. facultatea de a percepe analogii plăcute; 6. facultatea de a percepe analogii neplăcute; 7. oameni de cultură, scriitori ingenioşi. Ne aflăm în faţa unui text critic şi despre critică, adică despre capacitatea minţii omeneşti de a tăia subtil şi adînc în substanţa lumii, pentru a-i **percepe** funcţionarea, pentru a o **pricepe**. Critica, îndemînare a celor deştepţi, fusese cîndva arta de a diseca la modul concret (gr. **krinein**, a tăia şi, în consecinţă, a separa, a alege, a distinge). Era de la sine înţeles că **distincţia** gestului de a **alege** este apanajul celor aleşi. Şi totuşi...

În **highlife**-ul de la mijlocul secolului era de neconceput un sezon estival fără cîteva zile **chic** la Bath, sau **Baiae**, toponim roman preţios menit a evoca istoria termelor din vremuri imperiale originare. Era o chestiune nu doar de sanitate fizică, ci de spirit şi tonus social. O minte sănătoasă, într-un corp sănătos, într-o comunitate sănătoasă. Ca la carte. Înalta societate se ducea la staţiune să se cureze de tensiunile acumulate peste an. Aşa trebuie să ne explicăm excesele "curative" predilecte: băi fierbinţi şi băi de abur, adesea un "întîmplător" amestec al "bolnavilor" de ambe sexe, jocuri de noroc şi beţii, de asemeni mixte, în localurile cochete, amenajate pentru turiştii bănoşi, lecturi publice de poezie cu aluzii de la poante discrete la evocări grosiere, spectacole decoltate în sălile intime cu care era presărat locul. Bath era, în mijlocul anului, piaţa sigură a aventurilor extramatrimoniale, a încercărilor mondene prematrimoniale şi a finalurilor postmatrimoniale. O întreagă literatură ocazională zugrăveşte nebuniile găzduite în capitala vacanţei salonarde.

The New Bath Guide, publicat, în 1766, de către Christopher Anstey, este cel mai bun barometru al **prostiei de salon în vilegiatură**. O succesiune de epistole ne relatează aventurile amoroase ale lui Jenny W-d-r, Prudence Blunderhead şi Tabitha Runt, ultima, servitoarea familiei de netoţi (Blunderhead, "cap bun doar la făcut gafe") a cărei domnişoară nu are prudenţa să se apere de avansurile preotului metodist Roger. Jenny a şi căzut victimă Căpitanului Cormorant, a cărui abilitate de pasăre de pradă i se citeşte nu numai în nume, dar şi în isteţimea cu care... prosteşte societatea clubului în care practică jocuri de noroc. Un cleric din Moravia o seduce şi o abandonează pe neşlefuita Tabby (cum citim din numele său de familie, Runt), care are măcar scuza că se trage din... prostime. Adică este femeie simplă şi nu ştie să aleagă şi să discearnă. Ghidul ne oferă şi ilustraţia **in nuce** (v. gravura) a celor trei prostite, în compania deştepţilor care, nedormind, au ştiut să le adoarmă şi să le îmbrobodească! Procesiunea este condusă de Moria, zeiţa prostiei, care duce literalmente de nas cele trei eşantioane de imbecilitate feminină. Subtil, Moria trage de un al patrulea fir nasul şi întreaga făptură a lui Simkin Blunderhead, sora de sînge nobil şi de neghiobie a lui Prudence, pe care tocmai l-a uşurat de bani acelaşi Cormoran iute de mînă şi de minte. Spectatori la piesa înscenată de Moria, cele două feţe bisericeşti salută zeflemitor salonul monden venit la tratament multiplu... Maestru de ceremonii la Bath, vara, era faimosul "beau" Nash, care descindea adesea pe scenele teatrelor intime în ipostaza de maimuţă dotată cu o isteţime demnă de o fiinţă umană. Şi-şi alegea ca victime oameni! Zeiţa Moria,

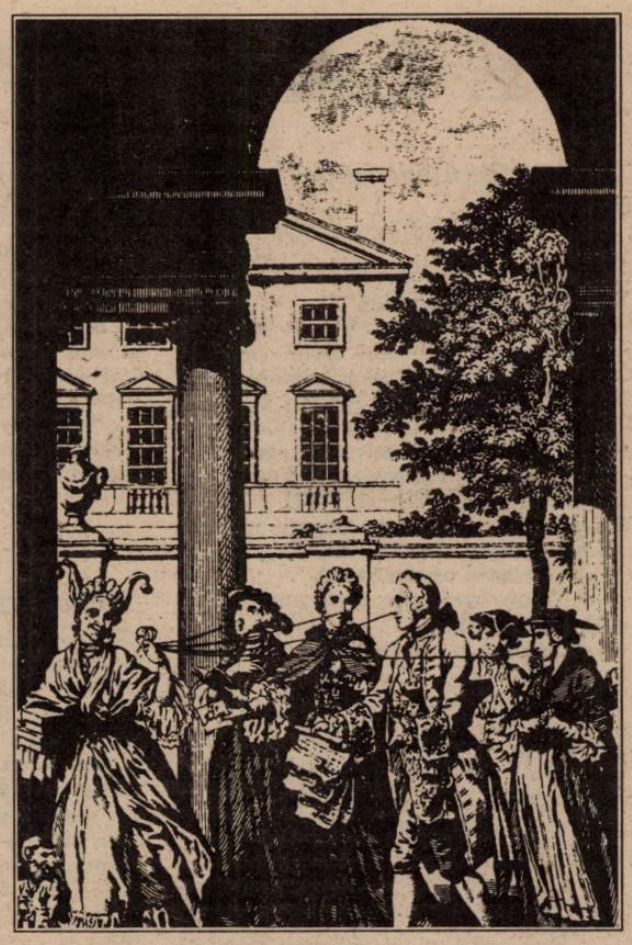

cu tichie cu clopoţei pe cap, pentru mai rapida identificare, este precedată de o maimuţică în livrea, după care merg, duse de nas, distinsele odrasle ale saloanelor londoneze, leagăn al subtilităţii de spirit...

Cu cîteva decenii înainte, acelaşi Alexander Pope al inteligenţei critice îşi imaginase domnia absolută a Întunecimii în celebrul poem **The Dunciad** (literal, **Neghiobiada**). O perversă forţă cosmică, din moment ce **kosmos** era, la origine, lume **şi** ordine pune treptat şi ireversibil stăpînire pe lumea literară, pe viaţa politică, pe şcoală, biserică, arte, proclamîndu-şi în final puterea absolută. DOMNIA PROSTIEI pe pămînt, cosmosul devenit haos. Cititorii interesaţi nevorbitori de engleză se vor întrista la aflarea ştirii că poemul nu s-a tradus în română. Există, însă, în diferite variante, minunatele poveşti despre călătoriile lui Gulliver, scrise de cel căruia îi era dedicată **Neghiobiada**, în calitatea sa de duşman de moarte al prostiei. Autorul este Swift. Eroul său, Gulliver, ar trebui să se numească Credulu', sau Tontu', sau Prostănacu', sau cam aşa ceva, căci **to gull** înseamnă a prosti sau a duce de nas. Iar cineva care e uşor de prostit este **gullible**. Sau **Gullible**. Sau Păcală.

Mihaela IRIMIA

Ăăă... hă-hă... hă-hă-hă-hă...

Beavis şi Butt-head sînt doi liceeni monstruoşi: în serialul de animaţie omonim, ei singuri, printre celelalte personaje caricaturizate, poartă, pe umeri plăpînzi, căpăţîni hipertrofiate. Vei spune: şi Mickey şi Donald au capete mari; mda, dar, spre deosebire de rotunjirile şi deformările grafice suportate de şoarece şi răţoi sub peniţa disney-ană, care ţine să-i facă expresivi şi simpatici, mutrele celor doi băieţei de pe MTV au fost programate să dezguste. Butt-head: ochişori apropiaţi, obtuzi, nas borcănat, gingii aparente băloase, dinţi ca lopeţile, cu suspecte pete negre. Beavis: ochi rotunzi sticloşi, nas ascuţit, prognatism. Ambii - cu trupuri de viermuşori. Picioruşe subţiri, ieşind din pantaloni scurţi flanelaţi, încălţate candid cu şosete. Mînuţe schilave, deprinse cu cîteva operaţiuni: să mimeze gesturile extazului "hard" pe o chitară imaginară, să zapeze şi să tragă pumni şi scatoalce. Cui? Celor din jur? Imposibil. Fiind aşa firavi, Beavis şi Butt-head îşi articulează pumni doar reciproc... Unul e blond, celălalt - şaten.

Beavis şi Butt-head sînt doi tîmpiţi. Sînt oroarea părinţilor care, iubitori de filme-de-casă (parchet şi perle!) nu le suportă grohăielile şi scîrboşeniile. Sînt deliciul copiilor care, după clasa a VI-a, încep să se plictisească de super-eroi şi să-i prefere, subversiv, pe cei doi homunculi anti-eroi.

Epicul fiecărui episod (mezaventuri petrecute la şcoală, la cinema, la bancă etc.) e suspendat, cu regularitate de ceasornic, prin inserturi intemporale în care avem parte de Beavis şi Butt-head "în stare pură": instalaţi pe canapeaua lor cam jerpelită, ei înghit **chips**-uri şi privesc **clip**-uri. Procedeu prin care o televiziune subtilă se pune şi ne pune în abis: noi privim MTV unde Beavis şi Butt-head privesc MTV. Beavis şi Butt-head privesc MTV, pe care îl privim şi noi - Beavis şi Butt-head sîntem noi - care aşteptăm, din inerţie, "the cool part" a programului sau zapăm sau comentăm, foarte adesea, grosolan ca şi ei (în genul "Uite-o pe aia/ăla cum arată!"...). Verdictele emise de cei doi sînt maniheiste: "This is stupid!" - decretează, primul, Butt-head. "And sucks, too!" - aprobă isteric Beavis. La celălalt pol, admiraţia se vădeşte prin: "Cool!" sau "Kicks ass!". Stereotipia asta devine savuroasă - placată fiind pe imagini extrem de diverse şi poate trece, nu o dată, drept ironie la adresa starului cutare sau cutare: despre Bon Jovi, de pildă, Beavis întreabă la un moment dat: "Do you remember when this guy was cool?" Răspunsul vine sec: "Aaa... h... No!"

Beavis şi Butt-head îi preţuiesc - ca muzică - pe metalişti (deşi sînt incapabili să recunoască măcar formaţiile al căror nume îl au înscris pe tricou - **Metallica** şi **AC/DC**) iar ca imagini - hîrcile, gunoaiele ("Garbage is cool!") şi fetele apetisante ("She likes me! Come to Butt-head!" "No way! She's mine! I saw her first!"). Clipurile contemplate şi comentate sînt alese cu grijă: MTV nu împinge autoreferinţa pînă la a se cita **tel quel**. Destui cîntăreţi n-au ajuns niciodată ţinta chicotelilor celor doi şi o antologie a clipurilor neincluse în **Beavis and Butt-head** ar fi la fel de interesantă pentru fanii MTV ca o reuniune a marilor scriitori ce au refuzat, de-a lungul vremii, să apară în emisiunea lui Bernard Pivot - pentru telespectatorii francezi.

Dar Beavis şi Butt-head nu se uită doar la "muzici". În episoadele propriu-zise, un fragment de film, o reclamă sau un anunţ (acesta din urmă citit trunchiat, fiindcă ambele personaje se plcitisesc şi nu pot citi o inscripţie prea lungă) sînt "stimulii" care îi precipită în afara continuum-ului securizant dintre ei şi televizor - în braţele unei realităţi pe care sînt inapţi să o citească altfel decît (iarăşi) trunchiat şi literal. Rareori peripeţiile lor se sfîrşesc "cu bine"; dar **bine** şi **rău** sînt categorii desuete pentru "universul" lor cam deşertic în urma bombardamentelor mediatice. Deşi se văicăresc sub ploi de lovituri, Beavis şi Butt-head nu suferă - sînt ca de gumă; nici nu se bucură cînd au "succes" - rămîn, aşa, interzişi... Trăiesc o perpetuă ficţiune. Cînd doar unul din ei o păţeşte, celălalt e gata să se instituie ca spectator şi să admire **privelişte**a (Trosc, trosc, sînge pînă-n gît! Wow! That is cool!). Beavis şi Butt-head sînt, deci, "promotorii" unui estetism **sans rivages**...

Un ideal practic destul de vag au păstrat, totuşi: "Money and chicks!". E una din puţinele lor certitudini, împănate - toate - cu mărci lingvistice ale modalizării. **Modalizare** a ce? A nimicului, fiindcă discursul lor clişeizat nu se îndoieşte, nu deliberează, dar mimează deliberarea ("Aaa... ha-ha... I don't know!") şi un soi de complexitate ("Is there anyone like cool in there?", "Save us or something!" "Help and stuff!"). Multe din vedetele americane intervievate de prezentatorii MTV vorbesc aproape ca Beavis şi Butt-head (cu ăăă... well... şi clişee). S-ar zice că creatorii acestui serial - britanici - denunţă idioţenia americană în plină expansiune: în fond, liceanul japonez venit "în schimb de experienţă" duce cu el acasă, din SUA, nimic altceva decît "hăhăiala" tipică celor doi "omuleţi"; publicul unui post de radio, cucerit de aceleaşi "hăhăieli" performate întîmplător de B. şi B. la microfon îi va cere disc-jockey-ului să-şi schimbe stilul; Bill Clinton, aflat în vizită la liceul lor, îi remarcă - rătăciţi cum erau printre elevii dotaţi care urmau să pună întrebări deştepte - şi îi declară elevii americani ai anului.

Asta **în** film. Fiindcă dincolo de el (vezi autobuzele bucureştene pline cu liceeni) aceleaşi ăă-uri, rîsete guturale şi sentinţe stereotipe au ajuns un fel de limbaj ezoteric al unor "cunoscători" inteligenţi ce-ţi vor declara că, pentru ei, **Beavis and Butt-head** reprezintă o alternativă reconfortantă a serialului **Beverly Hills**!

Delia VERDEŞ

Viceversa

S-a rîs destul de dl. Lefter Popescu, aproape un secol! (Caragiale a publicat **Două loturi** în 1898/99). Propunem un răgaz: o nouă lectură a textului, neinfluențată de ceea ce credeam a ști dinainte despre ghinionistul absolut învins de "viceversa".

Cine era dl. Popescu pînă a atinge această incredibilă perfomanță? Un obișnuit cu pierderile, care "se tot plînge că n-are noroc" la jocul de loterie și încearcă, sfătuit de mai mulți, "a juca cu bani de împrumut" (superstiție a categoriei), luați de la dl. căpitan Pandele. Chiar și în această ultimă încercare de a păcăli nesansa, el e pesimist - "Ți-ai găsit! eu și noroc!" -, dar dl. căpitan, optimist - "De unde știi dta norocul meu?" intră cu încredere în joc și-l pune pe dl. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor. (În acest caz e de presupus că un jucător vechi este foarte atent atunci cînd trece numerele de pe bilete pe o altă hîrtie.) "Loteriile **amînate de atîtea ori** (s.n.) s-au tras în sfîrșit **amîndouă în aceeași zi** (s.n.). La prima (Lotăria pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța) lotul cel mare de 50.000 lei l-a cîștigat nr. 076384; iar la a doua (Lotăria «Asociațiunii pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București») lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a cîștigat nr. 109520". Stînd acasă, la masă cu consoarta sa și vorbind "cum se scumpește viața din zi în zi", dl. Lefter Popescu habar n-are c-a devenit - dintr-o lovitură - cîștigătorul absolut al ambelor trageri. Vestea i-o dă căpitanul Pandele, sosit în grabă, "care pune pe masă **listele oficiale** (s.n.) și alături carnetul său. În adevăr, **carnetul** sună tocmai ca-n liste (s. n.): 076384 Universitate Constanța, 109520 București Astronomie". Nu mai rămîne decît să meargă să încaseze marile sume cu care, de astă dată, norocul l-a răsfățat pe dl. Lefter. Dar biletele... nicăieri; au dispărut deși "dracul n-a venit să le ia". (Dar dacă?...)

Vîrtejul căutării lor a făcut din aparent resemnatul ghinionist ce se așteaptă să le găsească tocmai a doua zi după termen ("Îmi cunosc eu norocul"!) un om capabil de orice: scandalagiu acasă, bătăuș la țigănci, contestatar violent al autorității (poliția) "care este compusă din pungași, din zbiri complici cu boganzii", gata să reclame totul la parchet ș.a.m.d.

Cum să nu-și iasă din fire cînd, la berărie, dl. căpitan Pandele îi arată ce scrie la gazetă? "Numerele care au cîștigat loturile cele mari (...) sunt: la Constanța-Universitate: 076384; la București-Astronomie 109520. Un lucru este curios: pînă acum fericiții posesori ai numerelor cîștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul (...) după șase luni de la trageri, nu se mai poate reclama vreun cîștig. Sumele nereclamate pînă la termenul fatal trec de drept în fondurile societăților respective". În fine, după peripeții care ar fi pus la pămînt și-un suflet mai mare, domnului Lefter îi surîde norocul: găsește biletele și se duce la un bancher să încaseze sumele ce i se cuvin. Acolo află că s-a înșelat: Universitate-Constanța nu e 076384 ci 109520, iar București-Astronomie... viceversa. Bancherul care sesizează eroarea are și el **„listele oficiale"** (s.n.) „Iată-le". Cum a fost cu putință să se înșele domnul Lefter? Am luat cunoștință, de trei ori, împreună cu el de numerele cîștigătoare: odată cînd s-au tras lotăriile, a doua oară cînd căpitanul Pandele compară „listele oficiale" cu carnetul în care însemnase biletele (și ele arată aidoma), a treia oară din ziarul citit la berărie: mereu același: 076384 – Universitate Constanța, 109520 – București Astronomie. (Singurul lucru care ar putea să deruteze cititorul este că în discuția de la bancher numerele nu apar notate în cifre, ca pînă atunci.) Să admitem, totuși, că dl. Lefter Popescu - din grabă - le-ar fi transcris greșit în carnetul căpitanului, unul în locul altuia. La tragere și-ar fi dat imediat seama de situație. Nici dl. Pandele n-ar fi intrat în alertă. De ce să se ducă să pretindă niște cîștiguri la care n-au drept? Nu rămîne decît să credem că s-a înșelat omul de la bancă. Peste poate: el **"se uită bine la liste** (s.n.), la bilete, la posesorul lor" și abia după asta decide că lucrurile stau dimpotrivă. Atunci cum? (Interesant că la trei zile de la anunțarea tragerilor nici la bancher, nici la Casa de depuneri, unde se mai puteau încasa cîștigurile, nu apăruse nimeni, afară de dl. Popescu, care să prezinte măcar un bilet din cele cu adevărat norocoase, cele **viceversa.** Și-n șase luni, dacă nimeni nu reclamă...)

E de înțeles, astfel, că dl. Lefter, copleșit de dimensiunea catastrofei, izbucnește cu o volubilitate supremă: "Viceversa! Nu se poate, domnule! Viceversa! Asta-i șarlatanie, mă-nțelegi! Vă-nvăț eu minte pe dvs să umblați d-acu-ncolo cu infamii și să vă bateți joc de oameni (...), care sîntem noi proști și nu ne învățăm odată minte, ca să venim mă-nțelegi și să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Așa să știți: proști, proști, proști". **A fi prostit chiar cu documentele-n mînă** (rezultatul tipărit al tragerilor, gazetele) e ceva ce dl. Popescu nu pricepe cu nici un chip. Ghinion! La urma urmei, ce mare lucru viceversa? Noi, cei de-acum, ne-am consola că "asta-i situația", n-ai ce face. Și, din experiență, am admite că puteau să funcționeze concomitent, foarte bine, **două liste**: una apărută în gazete și cu totul alta la bancher, "oficială" și ea deși nepublicată, dar, precum se vede, mult mai importantă cînd e cazul de cîștig dar mai ales de pierdere. Nu numai la loterie.

Tita CHIPER

P.S. Șapte ani mai tîrziu...

"În 1906, Tache Ionescu, ministru de finanțe, înființează loteria statului român pe clase (pînă atunci în România funcționase loteria ungară de la Budapesta). Bineînțeles că lotul cel mare, spre a fi realizabil, trebuia să îndeplinească un număr nenumărat de condițiuni, de aceea **nici n-a ieșit vreodată"** (s.n.).

(Bucureștii de altădată 1901-1910, de Const. Bacalbașa)

Din Parlament

Se manifestă prostia în politică și dacă da, pînă la ce nivel?

Radu Baltazar (senator PDSR)

Politica românească e plină de prostie. La toate nivelele. O parte din vină o poartă și tranziția, dar nici noi nu suntem mai breji. Și rezultatul se vede în tot ce facem fără să gîndim de două ori.

Ghe. Răducanu (deputat UDRR)

E în firea omului, deci și a politicienilor. Numai că de ei depinde soarta altora și dacă nu știu asta am dat-o dracului de politică. După cum ne bîrfim unii pe alții pe la organismele internaționale, numai de Europa nu avem față, ne rîd toți în spate. Și țiganii sînt oameni, asta e.

Radu Ceontea (senator independent)

Termenul ăsta de "prostie" trebuie lămurit. Dacă-l punem aproape de imbecilitate, aproape de oligofrenie, este una; iar dacă-l apropiem ignoranței, este altceva. Poate vă referiți la partea de ignoranță care s-ar putea să domine politica românească. Dar între ignoranți mă număr și eu, pentru că este normal ca fiecare om să fie ignorant în acele domenii la care se pricepe mai puțin. Prezența mea - nu mă refer la alții - în Comisia de buget-finanțe, de exemplu, ar fi fost o prostie a mea. Dar eu totuși mi-am găsit locul potrivit capacităților mele. Numai că, din păcate, în politica românească s-au afișat la scenă deschisă demonstrații de prostie și de irresponsibilitate. Cît privește nivelul la care se manifestă, dacă este să analizezi prudența cu care oameni importanți prin scaunele pe care le ocupă - au afirmat că nu trebuie să confundăm partidele cu liderii lor și dacă ținem cont și minte că oamenii aceia importanți au făcut schimburi de idei cu persoanele și nu cu partidele, lucrul e scandalos. Deci, această irresponsabilitate, a unor lideri politici români, face posibil "brîul pe patru" în actul guvernării.

A consemnat
Petru IONESCU

Mulți văd, puțini cunosc

Sloganul cu care se deschidea numărul despre sloganuri al **Dilemei** "tehnologie pentru o viață" este o, pardon, prostie. Samsung se laudă în întreaga lume că vinde "technology for life", adică tehnologie pentru viață, sau cum mergea cîndva vorba la noi, în slujba vieții. Numai celor care îi vînd produsele în România nu le-a trecut, pare-se, prin minte că nici o firmă de high-tech din zilele noastre nu s-ar compromite făcînd reclamă unor produse bune să țină cît o viață de om. Ei ne propun, senini, zîmbitori, să cumpărăm cu anticipație obiecte de muzeu.

Stupid lucru să fii considerat stupid de către niște stupizi. Or, asta ni se întîmplă mai tot timpul. Mitică, de la Tele 7abc, ne minte de la obraz, exact așa cum ne mințeau pînă mai acum cinci ani păpușarii lui de azi, care ne citeau cîteva telegrame de felicitare aproape auto-trimise pentru a ne convinge că țara, în unanimitate, îl iubește, îl stimează și îl firitisește pe mai marele lor. Dintr-o sută de răspunsuri sau chiar din mai multe, impostorul Mitică le reține doar pe cele cîteva cu adevărat idioate și ni le aruncă sfidător în față de parcă ne-ar spune: "Sînteți o țară de vaci încălțate, de boi ca toți boiii, puțini la simțire și de viței la poarta nouă...", intimidîndu-ne cu o minciună în falș care este și o imposibilitate statistică.

Da, avem și noi deficienții noștri într-ale intelectului, așa cum avem și impostori sau bandiți în politică, dar pînă și cea mai evoluată societate are o "lunatic fringe", are marginali țăcăniți, fără să-i considere, bineînțeles, purtătorii de cuvînt, etalonul sau emblema ei. Este unul dintre motivele pentru care, aproape pretutindeni, ca măsură de apărare împotriva neaveniților, ca **"garde-fou"**, un partid nu poate pretinde reprezentare în parlament dacă nu au votat pentru el cel puțin cinci la sută (în unele țări mai mult) dintre alegători. Nouă, însă, ni se spune cu emfază că o mînă de extremiști care, cu greu-adunate trei la sută din voturi, au pătruns în camerele legiuitoare printr-o fisură a legii electorale, reprezintă "opțiunea poporului" și că orice contestare a locului disproporționat atribuit lor în conducerea treburilor statului insultă națiunea română în întregul ei. Înghițim pe nerăsuflate atîtea gogoși, de ce n-am putea fi convinși să acceptăm și acest argument oțios ca bază pentru încredințarea pîrghiilor de comandă ale unor departamente-cheie (cultura, staff-ul prim-ministrului etc.) celei mai înverșunat anti-democratice minorități politice?

Mulți dar proști, pare a fi eticheta pe care ne-au pus-o odată pentru totdeauna cei ce ne duc cu vorba. Se prefac a crede că noi îi credem atunci cînd ne spun că primele două guverne post-revoluționare n-au aparținut grupului care a fost și a rămas la putere, ci relativ restrînsului grup care s-a desprins din el și a format un nou partid mult mai mic. Că nu majoritatea condusă de domnii Bîrlădeanu, Dan Marțian, Văcaru & Comp. a determinat adoptarea tuturor legilor pe care ea, aceeași majoritate doar nițel ciuntită și penibil cîrpită, le stigmatizează în momentul de față.

Zi de zi se merge pe ideea că putem fi fraieriți fără să ne sesizăm. Atunci cînd se crede că vom lua drept bune asigurările despre stoparea inflației și că vom accepta fără crîcnire corolarul lor, stoparea indexărilor. Atunci cînd ni se cere să avem încredere în abnegația unei opoziții agitate nu de controverse programatice, ci de o luptă fără preget pentru poziții privilegiate în interiorul Convenției. Și așa mai departe, și așa mai încolo.

Din păcate, nu doar politicienii își închipuie că sîntem dispuși să ne lăsăm prostiți oricînd și oricum. Mass-media ne tratează cu aceeași desconsiderare. De la horoscoape la teorii despre conspirații universale, de la reportaje despre minuni în vremea noastră la răstălmăciri ale istoriei sau ale evenimentelor curente, ni se servesc drept noutăți demne de atenție tot felul de deșeuri ale gîndirii și de kitsch-uri pseudo-informative. TVR mizează mai mult decît toți pe lipsa noastră de discernămînt, în special prin jurnalul de actualități, parcă iremediabil tributare vechii deprinderi de a simula informarea și incomparabil mai precare, mai desuete și mai sforăitoare, seară de seară, decît noile lor rivale, excelentul "Observator" al Antenei 1, Telejurnalul de la Tele 7abc și emisiunile informative ale Canalului de sport și știri.

Proștii de telespectatori care se dau în vînt după serialele de tip "soap opera" nu merită să fie tratați ca niște ființe dotate cu inteligență, par a-și spune cei ce programează și dau la tradus tele-foiletoanele achiziționate, probabil, de la solduri, de Antena 1. Transmiterea unui prim serial de acest tip, care se numea, parcă, "O altă lume" a fost întreruptă fără preaviz, cu "explicația" că a fost scos din producție. Ei nu zău, chiar așa, la obișnuita pauză din mijlocul unui episod plin de suspense? A fost înlocuit cu "O altfel de lume", serial preluat, așa zicînd, de la episodul 1. Un episod 1 care, ținînd seama de relațiile de mult create între personaje și de trecutul lor, trebuie să fi fost cel puțin al o sută și nu știu cîtelea. Drept care, din generic s-a tăiat numerotarea originală. Se presupune, desigur, că nici măcar nu ne-am dat seama că sîntem la fel de desconsiderați, ca "pe vremea lui..." și că nu merităm să ni se explice corect ceea ce ni se prezintă. Ce să mai spunem de cealaltă capodoperă cu "va urma" a Antenei 1. "O altă viață", serial de evanghelizare a oligofrenilor dornici să găsească un Dumnezeu pentru uz casnic, gata să se implice concret în toate micile lor probleme cotidiene? Doar că, de la un moment dat, scurtîndu-se timpul alocat acestui film rudimentar (și, între altele, cu cea mai de prost gust vestimentație și cu frecvente, neanunțate, schimbări ale interpreților, care sînt recrutați dintre actori din ce în ce mai netelegenici), episoadele se transmit - tot fără preaviz sau încunoștiințare - înjumătățite. Iar faptul că din dialog nu se înțelege mai nimic, că traducătorii ambelor seriale sînt recrutați dintre oameni care nu cunosc nici limba engleză, nici exigențele vorbirii logice în limba română denotă tot fidelitate față de același principiu călăuzitor al vieții noastre publice: mulți văd, puțini cunosc.

Felicia ANTIP

Prostimea

Mai încumeta, la început, să deosebesc două categorii de prostie. Una cuminte, resemnată, benignă şi, cîteodată, stînjenitor tăcută. Cealaltă e agresivă, ţanţoşă sau, cum spunea Caragiale, fudulă. Ajuns şef, în ierarhia administrativă, prostul fudul şi agresiv e o efectivă năpastă. Sigur mereu pe sine şi resentimentar îi oropseşte pe toţi ceilalţi, mîndru nevoie mare de omnipotenţa sa. Încurcă lucrurile, instaurează haosul babilonic în zona pe care o stăpîneşte, interzicînd cu străşnicie selecţia valorilor. Dar, deopotrivă, amîndouă aceste categorii de prostie sînt păguboase şi pernicioase foarte. Şi ele, categorii umane nepieritoare, nu ţin de rînduieli sociale şi regimuri politice. Se manifestă oricînd cîtă vreme, probabil nesfîrşită, va exista omul. Poate că acolo unde selecţia valorilor operează bine, la angajarea în muncă ori la admiterea în şcoli sau universităţi, zăgăzuirea prostiei în ierarhii e posibilă. Tare mi-e teamă însă că prostia triumfă şi asupra testelor de selecţionare, pătrunzînd peste tot, tenace şi de neocolit. Şi nici nu ştiu dacă aceasta nu e de preferat şmecheriei atotştiutoare, hiperlucidă, care stă mereu deasupra, arţăgoasă, aranjoare, obraznic "superioară" care domină totul, nelăsînd pe cel cuminte şi la locul lui să răzbată spre suprafaţă. Învîrtiţii privesc dispreţuitor spre cei ce nu ştiu da din coate, considerîndu-i, mîndru, pe toţi ceilalţi că ar fi iremediabil proşti. Între prostia agresivă şi şmecheria abuzivă nu ştiu, zău, care e mai periculoasă. Şi, iarăşi, n-avem cum ne feri nici de una nici de cealaltă. Sînt veşnice, însoţind comunitatea omenească în toată evoluţia ei.

Scriitorii români au observat, acut, aceste categorii umane. Las la o parte, aici, miticii lui Caragiale, şmecherii, lichele simpatice şi mereu oportuni. Aş vrea să amintesc două pagini în care prostia era apreciată favorabil sau ca o apăsare. Să citez două cazuri. În vestita nuvelă **Alexandru Lăpuşneanul** de Costache Negruzzi (un fel de **Manta** a lui Gogol pentru literatura română), în momentul final al răzvrătirii mulţimii la porţile palatului, vornicul Moţoc află că "prostimea" nu-l mai suferea pentru cîte îi fusese dat să îndure din partea-i. Moţoc, înspăimîntat, se aruncă în faţa domnitorului: "Dar milostive Doamne, nu-i asculta pre nişte proşti, pre nişte mojici. Pune să deie cu tunurile într-înşii... Să moară toţi! Eu sunt boier mare: ei sunt nişte proşti!". La care vodă, bucuros că mulţimea numai atîta cere, rosteşte celebra replică: "Proşti, dar mulţi". Şi-l aruncă pe vornicul Moţoc mulţimii dezlănţuite. Numărul depăşise de astă dată în valoare rangul şi averea. Rebreanu a recreat, cu mare artă, în tulburătoarea nuvelă **Proştii**, drama ţăranilor umiliţi. Doi ţărani trebuiau să plece după treburi la oraş. De cu noapte, mult înainte de sosirea trenului, se află la gară şi cer, la ghişeul casierului, bilete. Sînt alungaţi. Nu e încă vremea - li se spune de către amploaiatul ţîfnos. Sînt proşti, considera el, biletele se eliberează numai în preajma sosirii trenului. Păţiţi, cei doi ţărani mai repetă intervenţia. Sînt din nou refuzaţi cu superbie. Cînd, tîrziu, revin la ghişeu, li se comunică, sastisit, că trenul a plecat şi, deci, nu are rost să mai cumpere bilete. Sentimentul de umilinţă trăit de bieţii ţărani e atroce şi sudalma rostită nu-i poate ostoi. Erau, ei, cum îi considera amploaiatul, proşti? Nu stăruiseră ei să-şi ia bilete din vreme? De ce au tot fost repeziţi în refuz, pentru a apărea, şi în final, drept nişte proşti care cer bilete după ce trenul se pusese în mişcare? Proşti nu erau ei ci obtuzul amploaiat obişnuit să-i trateze pe ţărani drept proşti iremediabili.

Prostimea, înfăţişată de eroii nuvelei lui Rebreanu, era o categorie socială, nu mentală. Şi aceasta a dăinuit multă vreme. Această prostime, care constituia imensa majoritate a populaţiei vechiului regat (aproape 90%) trăia în sărăcie, apăsare, întunecime spirituală şi mereu desconsiderată. Reforma agrară din 1864, înfăptuită de Cuza şi Kogălniceanu, nu izbutise să rezolve problema ţărănească. Cu timpul, disparitatea din lumea rurală crescuse, atingînd cote scandaloase. În 1908, C. Stere a publicat, în **Viaţa Românească**, studiul **Ţară de latifundii** în care, bizuit pe date statistice, revela termenii reali ai antinomiei sociale de atunci între ţăranii care mai aveau ceva pămînt în proprietate (imensa majoritate n-avea deloc pămînt) şi latifundiari: "Pe de o parte **un milion** de ţărani cu mai puţin de **trei milioane** de hectare, cu maximul de trei hectare în mijlociu de proprietate... iar pe de altă parte numai 1000 (**o mie!**) de latifundiari cu peste patru milioane hectare ale solului naţional, cu peste **patru mii hectare** în mijlociu de proprietar!" Şi: "Ţărănimea formează **96%** din numărul total al contribuabililor, iar cei **o mie** nu reprezintă decît **0,09%** (**nouă sutimi la sută - 9 la 10.000**!) din totalitatea contribuabililor... Şi pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, pentru aceste 0,09%, pentru această mie, care reprezintă interesele cel mult a 5.000 de suflete din masa de aproape 6 1/2 milioane a locuitorilor ţării, nu se poate, de pildă, reforma legea tocmelilor agricole, care lasă milioane de vieţi omeneşti în prada lăcomiei tuturor trusturilor..." Această masă nevoiaşă de ţărani împilaţi constituia nu numai talpa ţării, dar şi prostimea ei, analfabetă şi neştiutoare. Situaţia trebuia eradicată. După primul război mondial, marea proprietate a fost diminuată drastic, ţăranii României Mari căpătînd, prin reforma agrară, şase milioane ha în proprietate. Examenul comparat e elocvent. Înainte de reformă marea proprietate ocupa, pe tot întinsul ţării, 47,7% din terenul arabil. După reformă ea nu mai deţinea decît 10,4%. Mica proprietate ţărănească ocupa înainte de reformă 52,3% iar după reformă stăpînea 89,6% din pămîntul arabil. Situaţia "prostimii" s-a ameliorat social şi, deşi nu la acelaşi nivel, şi cultural. Şcolile săteşti deveniseră o fericită realitate şi un bun sistem de burse îngăduia selectarea valorilor, inclusiv în elita intelectuală, din mediul rural. Sechele ale mai vechii situaţii s-au mai păstrat însă, de la lipsa uneltelor şi a vitelor de muncă pînă la mortalitatea infantilă şi mortinatalitate mult crescute, în procente, la sate. Treptat, datorită crizei economice care a menţinut la cote joase preţul produselor agricole, situaţia socială a ţăranilor s-a agravat din nou. Lucrurile erau atît de precare, ţăranii, neputînd trăi din ceea ce produceau în propria gospodărie, fiind nevoiţi (după ce a fost promulgată legea circulaţiei bunurilor rurale) să vîndă din pămîntul căpătat în proprietate prin reforma agrară postbelică. Astfel încît **Enciclopedia României** (al III-lea volum) constata, alarmant, că noua situaţie riscă să compromită efectele pozitive ale reformei din 1918-1921. Sociologii şi economiştii vremii (aici trebuie amintit, în primul rînd, Virgil Madgearu), vorbeau, îngrijoraţi, de "presiunea demografică rurală" sau de "suprapopulaţia relativă din agricultură", altfel spus că, la sate, e concentrată o populaţie activă excedentară proporţional cu suprafeţele de pămînt (şi pădure) existente. Migrarea ţăranilor spre oraş era prescrisă ca un fenomen necesar, trebuind să fie absorbiţi în industrie şi celelalte compartimente. Fenomenul s-a produs chiar atunci. Ţărănimea a ieşit din zona "prostimii", ridicîndu-şi, indiferent dacă a rămas la sat sau a migrat spre oraş, standardul de viaţă. Intelectualitatea, repet, provenită din "prostime" (adică de la sat) a crescut enorm încît se poate aprecia că deţinea ponderi majoritare. "Prostimea" îşi depăşise, sensibil, condiţia. Era, acum, altfel şi altceva. Dar discreditul, nedrept şi neadevărat, al surtucărimii zvîrlit asupra lumii rurale se menţinuse. Prostimea părea (mai este?) o categorie imuabilă.

Z. ORNEA

Călătoria salamului fără soia

În 1987 am fost invitat de profesorii János Riesz şi Hans-Jürgen Lüsebrink la Universitatea din Bayreuth, pentru o lună. Am primit o bursă DAAD. Pentru ca să ajung la destinaţie, la 8 martie 1987, am cerut aprobarea directorului Institutului de studii sud-est europene, unde mă aflam în cîmpul muncii. Consiliul ştiinţific mi-a dat repede aprobarea, ca între colegi, după care a urmat, fără incidente, aprobarea adunării generale de partid din organizaţia Institutului. Apoi, a început mişcarea hîrtiilor: s-a cerut aprobarea tovarăşului rector, de care depindeau, la acea oră, institutele de cercetare, a organizaţiei de partid din Universitate, a Centrului universitar de partid, care era mai mare peste toate organizaţiile din universităţi, a Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, care avea şi dînsa un ochi părintesc peste institute, pentru ca marea emoţie să se declanşeze în vară cînd nu "ieşea" aprobarea de la CNŞT, adică forul care controla viaţa universitară şi de cercetare şi care se afla sub privegherea înaltei doamne de la polimeri. În iulie a venit la Institut hîrtia de aviz favorabil cu menţiunea că "tovarăşul va obţine de la ONT suma fără valută". S-au depus actele la paşapoarte de îndată şi am obţinut paşaportul cu două zile înainte de începerea bursei, la 1 noiembrie 1987. Mi s-a explicat tăios că sînt un privilegiat şi că multă lume pleacă fără paşaport din faţa ghişeului, ceea ce ştiam şi nu înţelegeam.

La sfîrşitul bursei, am plecat încărcat de cărţi şi boarfe la gară: pe scara vagonului, mi-am dat seama că am mai multe plase decît mîini şi l-am rugat pe profesorul Lüsebrink, care mă condusese la gară, să mă debaraseze de două plase şi să mi le trimită cu poşta. Gazda mi-a luat surîzător plasele cu de-ale gurii şi mi-a urat drum bun, ca unui prieten care piere în ceaţă: ştiam că nu ne vom revedea curînd. Am ajuns acasă prin Berlin, pentru că era mai ieftin, şi n-am să uit toată viaţa trecerea frontierei dintre cele două state germane: dintr-o lume dinamică, expansivă, am intrat brusc în lumea tăcerii, în lumea peştilor din **Istoria ieroglifică**. Trenul s-a strecurat timid printre gardurile de sîrmă ghimpată şi prin vagoane au început să umble, cu aer suveran, grăniceri care scrutau feţele virtualilor duşmani de clasă: privirile căutau să descopere microbii capitalismului din capetele şi plasele noastre. Au urmat, apoi, ştampile şi interogatorii la toate frontierele, cehă, ungară, română. Am ajuns acasă, în prag de iarnă şi în mizerie.

Plasele mele de la Bayreuth nu au apărut decît în anul următor: ele intraseră în două colete elegante făcute de colegul german. Am fost avizat de sosirea coletelor la 20 ianuarie 1988, dar mi s-a comunicat că nu pot să le ridic decît dacă demonstrez că profesorul german este rudă cu mine. Fusese luată măsura "genială" ca să nu ne mai umilim în faţa Occidentului şi să nu mai primim pachete decît de la rude. Am cerut audienţă la Direcţia Generală a Vămilor la 23 ianuarie şi am explicat, cu adeverinţe, că fusesem în persoană la Bayreuth şi că rugasem pe profesorul german, la 16 decembrie, să-mi expedieze pachetul cu ciocolată, jusuri, caşcaval şi salam (menţionam conţinutul ca să se vadă că eu făcusem pachetul). Direcţia vămilor a fost înţelegătoare şi mi-a încasat taxa care-mi dădea dreptul să ridic coletele. M-am dus la margine de Bucureşti şi m-am aşezat la coadă: după cîteva ore, am pătruns în biroul vămii şi am predat aprobarea, chitanţa şi buletinul. A trecut un timp îngrijorător pentru mine, după care am fost invitat într-o încăpere mare în care mai mulţi vameşi mînuiau colete. Ajuns în faţa persoanei care avea coletele germane, mi s-a spus că se va proceda la deschidere: s-a procedat şi am constatat împreună că mare parte din conţinut era format din rumeguş de hîrtie destinat să protejeze cele patru sucuri de fructe, una jumătate kilogram de caşcaval, patru ciocolate şi una bucată salam. Caşcavalul plecase de mult dintre noi, aşa că a fost rapid expediat în afara încăperii; cît despre salam, mi s-a spus că nu este voie să primim carne şi, mai înainte să încerc o diversiune, a fost tăiat, cu un înalt grad de profesionalism, în felii mici care au fost aruncate într-un coş, unde ajunseseră alte alimente aruncate peste cortina de fier de rude naive. Am revenit acasă victorios cu sucurile care nu mai erau în prima tinereţe şi cu ciocolata care se palidase. Amintirea este de neşters.

Acum putem pleca spre toate colţurile fascinante ale lumii, dacă avem cu ce. Şi cum nu avem, România este izolată, ca mai înainte. La colocvii sau cu alte prilejuri, auzim judecăţi sau aprecieri care ne dovedesc nu numai că o mare ignoranţă ne-a scos din circuit, ci, ceea ce este mai grav, un dezinteres greu de urnit. Clişee mentale se aştern peste cultura noastră şi oamenii nu renunţă la ele pentru că România nu iese din izolare. Se vorbeşte fastuos despre "imaginea României", dar tot ca înainte: cu efect propagandistic în interior, nu ca rezultat al unei comunicări cu străinătatea. O suficienţă iresponsabilă strecoară în conştiinţe ideea că ne putem descurca şi fără străini: este cea mai tragică moştenire a regimului de dictatură comunistă.

Două aspecte concrete măresc izolarea noastră: slaba circulaţie a cărţii şi dispreţul faţă de expert. În prima privinţă, nu se poate realiza un flux de informaţii atîta timp cît expedierea unui volum cu poşta în străinătate costă o avere. Ca să trimiţi cărţi despre România în străinătate, trebuie să faci borderouri, să-ţi iei angajamente că nu transmiţi secrete de stat şi să plăteşti sume imense. Nu se face nici o deosebire între ceapă şi carte, deşi în toate ţările civilizate imprimatele se bucură de un tarif redus. La noi imprimatele se taxează ca orice marfă, fapt care blochează expediţiile de texte purtătoare de informaţii şi idei. Lucrăm sinteze şi cărţi de actualitate şi nu putem să le trimitem, în cadrul unui dialog legat pentru că nu avem bani: avem libertatea să ne ducem unde ne place, dar nu avem cu ce. Pentru o participare la congres nu se fac facilităţi la transport şi nici nu se intervine pentru viză, în cazul unei ţări mai indiferente la dialogul cultural, cum este Italia.

Cît despre "imagine", ea este treaba reprezentanţilor noştri, care se bat pentru poziţiile din străinătate şi pentru manifestările unde îşi pot dezvolta oratoria inutilă, pentru că lipsită de competenţă. Expertul nu are încă valoare, aşa cum o merită; el poate fi oricînd înlocuit de cineva cunoscut de cercul puterii. Moştenirea dictaturii comuniste este grea şi specialistul nu este apreciat cum trebuie: puterea actuală nu acordă atenţie culturii şi ne face să credem că principiul rotaţiei este încă valabil - politicianul inginer poate deveni general, medic sau romancier, după nevoie. Atunci cînd un tînăr se dovedeşte excepţional, ca **Horia Patapievici**, el este supus la şicane, în loc să fie ocrotit. Comuniştii au dispreţuit întotdeauna inteligenţa şi au căutat să compromită oamenii care le erau superiori: metodele practicate eficient în trecut continuă să fie folosite în numele celui mai puternic.

Întrebările persistă. Cum îşi poate face datoria faţă de neamul său un intelectual care este sîcîit tot timpul? Cum intrăm în circuitul de idei dacă nu respectăm cartea şi ideea? Care este preţul unui expert român? Cel fixat de puterea politică, în funcţie de fidelitatea declarată faţă de autoritatea de moment sau în funcţie de interesele majore ale României?

Alexandru DUŢU

NAVIS STULTIFERA

© H. Conrad

O societate fără proşti

Nu e de mirare că prostia - această zeitate derizorie care veghează dintru început destinul societăţilor omeneşti - a fost repudiată în vremea din urmă a comunismului. Şi trebuie să admitem că rezervele fostului regim faţă de un subiect care făcuse, timp de secole, deliciul moraliştilor, decurgeau din logica globală a sistemului: întrucît evoca diversitatea înzestrărilor intelectuale, simpla semnalare a "prostiei" cuiva părea capabilă să contrazică atît utopia oficială a egalitarismului, cît şi practica omogenizării sociale. Evident, o experienţă politică bazată pe ruptură şi conflict nu se putea lipsi de forţa persuasivă a unui imaginar satiric exploatat în scopuri de propagandă. Satira căpătase însă - asemenea altor resorturi critice - un "caracter de clasă" menit să confunde adversarii într-o categorie colectivă şi să extragă din această categorie figurile generice ale repulsiei populare. Diferenţa era prin urmare sancţionată, dar nu în ordinea fatală a celor înnăscute, ci pe planul contratimpului ideologic. "Leneşul", "sabotorul", "codaşul" completau - în registrul debilităţii morale - menajeria tradiţională a "reacţiunii". Comunismul - doctrină curentată de fantasmele progresului continuu - nu suporta pare-se ideea că oarecine ar putea fi, cum se spune pe româneşte, "prost din născare". Oamenii sînt buni (revoluţionarii) sau răi (spiritele retrograde), dar pînă şi cazurile disperate de rezistenţă pot fi tratate: nu fusese aceasta premisa "reeducărilor" efectuate de Securitate în infernul concentraţionar de la Piteşti?

Presupunînd că oricine poate să devină receptiv la "adevărurile" marxiste, comuniştii răscumpărau, în numele unui umanism pervers, străvechiul **complex al prostimii** - pe care l-am putea defini ca ansamblu modern al resentimentelor anti-elitiste. Chiar dacă reprezentările şi strategiile legate de rezolvarea pomenitului complex n-au fost mereu aceleaşi, anumite constante se lasă văzute. În perioadele de graţie, caricaturizarea adversarului putea ridiculiza obtuzitatea, mărginirea mentală a celui incriminat. Cel mai adesea, totuşi, duşmanul de clasă era campionul unei perfidii diabolice, pe care numai o inflexibilă vigilenţă proletară o putea mai întîi demasca şi apoi zădărnici. Consecinţă pragmatică a "deşteptării" prilejuite de marxism, dar nu mai puţin argument al represiunii, vigilenţa aceasta celebra revanşa claselor subalterne, declarînd totodată triumful "dialecticii" (ca tehnică a depăşirii) asupra "metafizicii" (ca dogmă a stagnării). Odată identificată cu neputinţa de a respecta imperativele Istoriei, prostia intra, fără drept de apel, în repertoriul contra-revoluţiei.

Către o posibilă definiţie

Psiho-drama comunistă a prostiei (o temă care îşi aşteaptă încă exegeţii) a fost posibilă pentru că prostia însăşi este un obiect cultural construit şi, prin urmare, deconstruibil. Faptul că nu există "prostie absolută", adică independentă de ierarhiile contextuale, mi se pare axiomatic. În jocul percepţiilor reciproce, indivizii se situează pe o scală ambivalentă, de-a lungul căreia inteligenţa se diversifică pozitiv, în vreme ce prostia primeşte gradaţii negative. Oricărei epoci i-ar aparţine, oamenii sînt "inteligenţi" sau "proşti" în proporţii de-a pururi variabile, care nu par să depindă de vreo tipologie raţională şi ireversibilă. E clar deci că prostia nu este un lucru în sine şi nici o valoare cuantificabilă. Ea pare a fi mai degrabă o alegorie a cunoaşterii ratate, o încercare de a justifica precaritatea intelectuală în termenii unor discriminări genetice. Ravagiile prostiei pun în scenă o cazuistică a limitelor general-umane, dar aceasta nu înseamnă că prostia corespunde vreunui arhetip exilat în afara duratei: ea este obligatoriu individualizată, proiectată asupra celorlalţi sau asupra unuia singur, care suportă - veritabil ţap ispăşitor - dezagrementele oprobriului comunitar. În cazul din urmă, personajul vizat devine "prostul satului" (al clasei şcolare, al familiei, pe scurt, al grupului respectiv) şi funcţionează ca mijlocitor aflat la frontiera dintre normalitate şi aberaţie. Victima este un **homo alienus** deopotrivă exclus şi revendicat, în măsura în care izolarea lui le permite celorlalţi să se simtă bine în propria lor piele. În comunităţile tradiţionale exista adesea o femeie străină sau necăsătorită care îşi asuma iniţierea sexuală a adolescenţilor. Putem judeca, în chip analogic, vocaţia secretă a "prostului": acesta, care se mişcă dizgraţios între neînţelegere şi neştiinţă, este "pontiful" unui regres spiritual compensat prin puterea catharctică a rîsului. Nonconformismul "prostului consacrat" se înrudeşte, am impresia, cu acela al cinicului: amîndoi sfidează certitudinile majoritare prin intermediul unui contra-discurs tolerat.

Nu-mi împing pasiunea pentru antropologie pînă la a susţine că totul, în natura umană, cade sub incidenţa modelatoare a comportamentelor culturale, dar sînt dispus să-i ascult pe psihologi atunci cînd spun că nimeni nu a formulat, pînă astăzi, o definiţie exhaustivă (şi deci inatacabilă) a inteligenţei. Faptul este relevat ca atare într-o enciclopedie extrem de serioasă precum **The Oxford Companion to the Mind** (Oxford U.P., 1987, a.l.) care citează nu mai puţin de 14 definiţii. Voi reproduce aici cîteva dintre ele, cu intenţia de a dovedi că parţialitatea acestor definiţii ne obligă să nu mai descriem "prostia" ca pe un fel de "grad zero al inteligenţei". Pentru E.L. Thorndike, inteligenţa este "capacitatea de a da răspunsuri corecte din punctul de vedere al adevărului sau al faptelor"; după opinia lui L.M. Terman, ea este "aptitudinea de a atinge o gîndire abstractă" - un truism filosofic fixat cel puţin de la Bergson încolo, care socotea că "inteligenţa este caracterizată prin puterea permanentă de a descompune potrivit oricărei legi şi de a recompune în acord cu orice fel de sistem" (cf. **L'Evolution créatrice**, p. 170, **apud** A.Lalande, **Vocabulaire...** Paris, PUF, 1993, p. 526); aceeaşi versatilitate logică este subliniată de S.S. Colvin care afirmă că insul inteligent "s-a deprins sau se poate deprinde cu aptitudinea de a se adapta la mediu", în vreme ce R. Pinter nuanţează, insistînd asupra "aptitudinii de a se adapta în chip adecvat la situaţii relativ noi". Propunerea lui J. Peterson mizează pe un vocabular mai tehnic: inteligenţa ar fi "un mecanism biologic care permite efectelor unor stimuli complecşi să se reunească pentru a produce un rezultat mai mult sau mai puţin unificat la nivelul comportamentului." Voi mai cita, oprindu-mă aici, definiţia (foarte **british**), pe care o avansează H. Woodrow atunci cînd reduce inteligenţa la "capacitatea de a dobîndi capacităţi". Acelaşi talmeş-balmeş domneşte în domeniul măsurătorilor empirice, unde fiecare test de inteligenţă evaluează - şi urmăreşte - altceva. O concluzie intermediară ni se impune pe loc: inteligenţa este un fenomen prea complicat pentru ca fenomenul contrar ("prostia") să fie unul simplu. Dacă, aşa cum crede Ulric Neiser, "nu există nici un criteriu absolut al inteligenţei", dacă ea priveşte "asemănarea între doi indivizi, dintre care unul este real, iar celălalt, arhetipal", dacă - rezumînd - inteligenţa este un **Idealtyp** de felul celor teoretizate de Max Weber, atunci vom fi de acord că şi prostia este - în primul rînd - o ipostaziere a eşecului obştesc, deci un principiu estimativ aplicat prin consens cultural. Dacă privim "instinctul" ca pe o caracteristică a lumii animale (tratînd inteligenţa ca pe un atribut eminamente uman), trebuie să admitem o exclusivitate similară şi în privinţa prostiei. Chemată să exorcizeze - prin obiectivare - obsesia unor bariere de netrecut, "prostia omenească" rămîne o expresie supra-determinată, simbol al unei resemnări aproape voioase.

Fericiţi cei săraci cu duhul

Constatarea potrivit căreia (numai) "omul este prost" actualizează, vrînd-nevrînd, imemoriala convingere care înţelege pătrunderea tainelor ca pe un dar al divinităţii. "Prostia" conotează aşadar decalajul, sau mai precis subordonarea cognitivă a oamenilor în raport cu Dumnezeu. A cunoaşte înseamnă a fi binecuvîntat, a înţelege presupune buna aşezare a subiectului pe scara unor iluminări anabazice. Este ceea ce susţineau, în secolele II şi III d. Hr., adică în acel obscur interval care separă derelicţiunea politeismului de triumful Bisericii, nenumăratele curente gnostice răspîndite în Asia Mică. Adepţii scenariilor de acest tip - în care unii au putut deplînge succesul unei "cosmologii de mahala" - şi-au contorsionat fantezia pentru a conferi cunoaşterii dimensiuni sau măcar intenţii soteriologice. Doctrinele lor inutil alambicate au fost demult date uitării, dar ideea că "gnoza" este apanajul aleşilor a supravieţuit în toate textele "esoterice", de la Clement Alexandrinul şi Origen pînă la Novalis şi Guénon. Atîtea spirite au încercat să-l mîntuie pe om de prostie încît culturile noastre pot fi, la rigoare, analizate din perspectiva acestui pios deziderat. Părinţii Deşertului căutau să-şi absolve semenii de purtarea acestei penibile poveri, trecînd-o, cu umor, asupra Diavolului... Redactîndu-şi pamfletele anticlericaliste, burghezul de extracţie voltairiană era convins că eliberează omenirea din capcana servituţii voluntare, deci a stupidităţii! Mai aproape de noi, Auguste Comte ar fi vrut să predice mistica pozitivistă din amvonul catedralei Notre-Dame de Paris! Toate aceste lupte împotriva "obscurantismului", toate aceste eforturi ameliorante plasate rînd pe rînd sub semnul filantropiei şi al derivei luciferice, altfel spus, toate aceste avataruri ale intelectualului transformat în **erou civilizator** sînt contrazise prin prezenţa stingheră, dar constantă, a unui tip uman care, de la "nebunii întru Hristos" pînă la simplicitatea lui Poverello şi de la prinţul Mîşkin pînă la Graham din filmul lui Soderbergh **Sex, Lies and Videotape,** încearcă, dimpotrivă, să reabiliteze prostia ca "idioţie" sublimă. O atare opţiune implică despuierea savantă, renunţarea la accesoriile vanitoase, dar mai ales participarea la un carnaval metafizic în care aparenţele sînt trucate nu atît de dragul farsei, cît dintr-o perfectă smerenie. Persoanele (sau doar personajele) exemplare în acest sens recurg la un camuflaj spiritual menit să asigure - pe planul intimităţii sau pe acela al vieţii exterioare - jubilaţia diminuării de sine, sentimentul tonic al relativităţii. Acestea reprezintă, fără îndoială, zenitul învăţăturii evanghelice şi mediul optim în care mult răstălmăcita fericire a celor "săraci cu duhul" (Matei 5, 3) poate fi resimţită pe deplin. S-a afirmat mereu că aceşti **ptochoi tô pneumati** se complac într-un soi de extaz al imbecilităţii. Nimic mai inexact şi mai prezumţios. Expresia în sine este un decalc după Isaia 66, 2 - loc unde Iahwe spune: "Spre unii ca aceşti Îmi îndrept privirea Mea: spre cei smeriţi, cu duhul umilit (**anwéy rûah**) şi care tremură la cuvîntul Meu" (cf. Psalmul 33, 17: "Aproape este Domnul de cei umiliţi la inimă"). Formula apare de asemenea în literatura iudaismului intertestamentar (e.g. la Qumran, **Regula comunităţii** III, 8; IV, 2-3 etc.), unde desemnează - într-un context apropiat de acela al autorilor sacri - "sărăcia interiorizată", adică acea libertate faţă de cele pămînteşti, care nu depinde în nici un fel de statutul social al celor capabili să o trăiască. Unora ca aceştia li s-a adresat cu precădere Mîntuitorul Hristos şi lor trebuie să le semănăm dacă vrem să-I auzim, dincolo de vacarmul veacului de acum, netrecătoarele cuvinte.

Cei care, înaintea noastră, au trăit pînă la capăt "sărăcia cu duhul" au fost Părinţii Bisericii şi numai cine nu i-a frecventat se poate îndoi de inteligenţa lor. Numai că, oricît ar fi fost de abili într-ale filosofiei, oricît de întinsă le-ar fi fost erudiţia şi oricît de acut demersul apologetic, ei s-au desconsiderat sistematic, preferînd suficienţei egocentrice abisul fertil al aşa numitei **agnosia**. Convinşi că profunzimea cunoaşterii şi conştiinţa ignoranţei sînt direct proporţionale, Părinţii ne aduc din fericire aminte că, în viaţa de aici, prostia şi deşteptăciunea străbat împreună un anotimp al ispitei.

Teodor BACONSKY

Gablonţuri

Nu rîdeţi de prost

O nouă modă printre junii americani: "gumpoza" sau "gump-mania". După Jimmy Dean şi Marilyn, este rîndul lui Tom Hanks, în rolul lui Forrest Gump, să fie imitat. E, adică, moda să faci pe prostul. Poate pentru că, după cum observa şeful meu de pagină, prostovanul din film prea are succes, ca să nu-i facă pe yankei să întrevadă în atitudinea lui o cale de încercat... Ori poate pentru că, pur şi simplu, prostul are graţie! Şi, mai ales, e fericit, întrucît - vorba scripturii - **sărac cu duhul**. Ca pe fulgul din generic, vînturile îl poartă de colo-colo, fără să-l vatăme. Cadă preşedinţii sub gloanţe unul după altul, Candide-ul nostru motorizat va continua să-şi tundă gazonul, purtîndu-le în palmă, caldă încă, strînsoarea.

Etimologia ne sprijină apologia: **prost** înseamnă, la origine **simplu**. Asta e neica Forrest: un **simplu cetăţean**; unul "din prostime"; ba, încă, **ăl mai prost**. În termenii lui Flaubert, ca să priceapă tot intelectualul, el este "un coeur simple, pas une bête": **un prost** deci, nicidecum **o ţoapă**. Iar dacă **ţopîrlănia** ("la bêtise") înseamnă să vrei mereu să conchizi (sau, vorba noilor Bouvard şi Pécuchet ai noştri, "să concluzionezi"), **prostia** înseamnă doar să priveşti drept în faţă, cu o privire ingenuă. Înţeleptul eşuează de multe ori copleşit de vastitatea orizonturilor care i se descoperă. Ochelarii de cal aplică prostia unui animal prea inteligent ca să se concentreze asupra drumului celui mai scurt.

Gump cel tîmp e însă un perfect sprinter pe linii drepte... că are şi el "idei primite", e adevărat, însă nu cît să alcătuiască un dicţionar. Ele îi vin de la maică-sa şi sînt acea minimă moştenire "culturală" care-l poate salva în momente grele. Altminteri, "el nu ştie multe"...

"Un prost e un prost", spune cea mai enigmatică dintre sentinţele materne, cea care-i descumpăneşte pe toţi, îngheţîndu-le rîsul batjocoritor pe buze. "Stai aşa... Ce vrea să spună ăsta?! Nu cumva că eu, adică..." E o primă lecţie dată de prost ţoapelor: cea de a nu se grăbi să tragă concluzii asupra lui.

Florin DUMITRESCU

retro CINEMA scop

A treia săptămînă a filmului spaniol

Cei care au urmărit cu interes prima şi a doua ediţie a Săptămînii Filmului Spaniol, din 1992 şi, respectiv, 1994, vor fi puţin surprinşi de profilul celei de-a treia, desfăşurată în aceste zile. Dacă primele două îşi asumau misiunea aducerii la zi a informaţiilor despre producţia recentă, a anilor '90, cea din această primăvară se subintitulează Retrospectivă, este dedicată Centenarului cinematografului şi contează pe un public de **aficionados.**

Ca şi în România, arta a şaptea a debutat în Spania în 1896, ca un spectacol ciudat de provenienţă franceză. Unul dintre tehnicienii fraţilor Lumière, Albert Promio, a proiectat la Madrid, în ziua Sfîntului Isidor, cîteva bobine din creaţia faimoşilor pionieri, vederea locomotivei fumegătoare şi a păţaniilor stropitorului stropit producînd o puternică impresie asupra publicului madrilen. Tot Promio a filmat pentru prima oară pe meleaguri spaniole, o peliculă intitulată **Sosirea toreadorului**. Invenţia importată din Franţa a cîştigat imediat adepţi şi, în 1896, apare şi primul cineast autohton, Eduardo Jimenéo, care debutează cu **Ieşirea de la slujbă la Pilar de Zaragoza.**

Retrospectiva organizată de Ambasada Spaniei şi Institutul Cervantes în colaborare cu Româniafilm nu investighează atît de departe în trecutul cinematografului spaniol. Cele şapte pelicule alese datează din ultimele patru decenii, cea mai veche dintre ele, **Strada Mare** (1956) de Juan Antonio Bardem fiind şi cea mai bine cotată de istoricii de cinema. Considerat un film-far, acest sarcastic tablou de moravuri al vieţii de provincie, cu orizont limitat şi bîrfe distrugătoare de reputaţii, este unul dintre primele semne de opoziţie împotriva genurilor cinematografice încurajate de cenzura franchistă, melodramele muzicale cu Sarita Montiel şi comediile turistice. Despre exasperantele constrîngeri provinciale vorbesc şi cele două filme din selecţie care reprezintă anii '60: **Mătuşa Tula** de Miguel Picazo şi **Strania călătorie** de Fernando Fernán Gómez, ambele din 1964. Dacă interesul pentru prima stă în special în sursa sa literară, un roman de Miguel de Unamuno, cea de-a doua peliculă pare că îl anticipează, prin amestecul de grotesc, suspans şi umor, pe (post)modernul Pedro Almodóvar.

Deceniul următor este ilustrat de **Braconierii** (1975) semnat de un regizor important, José Luis Borau, povestea unei mame dominatoare care nu suportă căsătoria fiului ei, un film cu personaje puternice şi conflicte tensionate. Din anii '80 ne-au fost propuse două creaţii ale unor autori dintre cei mai bine cotaţi: **Opera prima** (1980) de Fernando Trueba şi **Inocenţii** (1984) de Mario Camus. Prima este o operă cu adevărat proaspătă, cu un protagonist ale cărui frămîntări erotico-intelectuale amintesc de Woody Allen şi de privirea lui ironică asupra sofisticatelor conversaţii pe tema amorului. Celălalt povesteşte avatarurile unui sărac cu duhul şi pe ale familiei sale, ironizînd "farmecul discret al burgheziei" fără subtilitatea unui Bunuel, dar conturînd personaje memorabile ca acelea pentru care Francisco Rabal şi Alfredo Landa au primit premii de interpretare la Cannes.

În fine, pelicula cea mai recentă, **Don Juan în infern** (1991) de Gonzalo Suárez, a fost aleasă pentru spectacolul de gală. Inspirat din piesa lui Molière, filmul nu este un model de ecranizare dar impresionează prin ţinuta plastică elevată şi prin prezenţa unuia dintre actorii cei mai îndrăgiţi ai Spaniei, Fernando Guillen.

Această retrospectivă satisface, cred, interesul pentru evoluţia cinematografului spaniol, dar nu şi setea de noutate, speranţele celor dornici să vadă recentele pelicule ale noilor autori (Pedro Almodóvar, Juanma Bajo Ulloa, Imanol Uribe, Julio Medem etc.) îndreptîndu-se înspre o viitoare Săptămînă...

Dana DUMA

Din viaţa unui extremist de centru

Prezumţia de la urma urmei

E greu cu prezumţia asta de nevinovăţie. Nu se lipeşte neam de mintea noastră. Să fie prea democratică? Prea omenească? Prea abstractă? Ne e mereu peste mînă. Nu ni se potriveşte, deşi nu sîntem grei de cap. Ne trebuie permanent - din capul, faţa şi profilul locului - vinovaţi şi nu orice fel de vinovaţi. Numai enormi. Cît mai enormi. Cît mai serioşi. Cît mai dramatici. Şi incontestabili. Sîntem tari în prezumţia de vinovăţie. Aici e forţa noastră.

Ultima poveste este fără cusur. A o reaminti nu e un păcat informaţional. Dimpotrivă - e aproape o plăcere, de nu ne-ar ţine în loc prezumţia de cinism; dar e prea frumoasă.

La Suceava - "pentru prima oară în R.P.R.", cum s-ar fi titrat în timpuri din ce în ce mai imemoriale - s-a pus sub o maşină particulară o încărcătură de explozibil, de parcă am fi fost în Orientul extrem de mijlociu şi nu în ţara lui Cişmigiu; geniştii chemaţi totuşi la timp, ca să dezamorseze focosul, n-au putut împiedica explozia, în plin centru, la doi paşi de instituţiile constituţionale ale oricărei urbe cinstite. A murit un om.

Imediat - şi "imediat" înseamnă înainte de orice investigaţie oficială care desigur că ne enervează ... - minţile au început să meargă ceas. Prezumţiile celor mai serioşi din capul celor mai serioase instituţii au sosit mintenaş. Ministrul de interne a declarat din prima frază: "Act terorist de tip mafiot"... Procurorul general a formulat-o pe a sa, mai cu prudenţă, "dar totuşi": "Mă tem să avansez nişte idei şi să spun că ar fi mafie rusă sau ucraineană sau din Republica Moldova pentru că lucrurile sînt foarte delicate"... Fără nici o delicateţe - cum îi e felul, dar asta e, să fie numai sănătos - preşedintele comisiei parlamentare pentru abuzuri s-a dovedit cel mai clar. Domnia Sa a explicat însuşi BBC-ului că atentatul, comis exact cu o zi înaintea unui meeting anticomunist, aparţine categoriei celor care vor să intimideze şi să terorizeze pe cei care s-au ridicat împotriva tiraniei comuniste; cu o precizie maximă, Domnia Sa fixa primii suspecţi ca neîndoielnici vinovaţi: foştii lucrători ai fostei securităţi din acel colţ nordic al ţării, prea bine cunoscuţi pentru duritatea şi nemernicia lor.

Simultan - în aceleaşi clipe voluptoase ale prezumţiilor încă neverificate - ziarele au produs şi ele. Două dintre cele mai independente şi consistente au titrat "pe-a'ntîia": "Atentat terorist la Suceava înaintea unui meeting anticomunist", în **Adevărul** - **România liberă** atingînd paroxismul gazetăresc: pe prima pagină se emitea viforoasa întrebare: "Bomba de la Suceava - tot o înscenare?" ("Mai este oare nevoie să ne întrebăm cărei ideologii şi căror forţe politice le revine răspunderea, cel puţin morală, pentru acest atentat sîngeros care viza asasinarea participanţilor la o aniversare a victimelor comunismului? Se mai poate îndoi cineva...?") ca pe ultima pagină, într-un titlu la roşu, o corespondenţă excelentă, de la faţa umflată a locului, să indice numele atentatorului şi să spulbere întrebările certitudinilor "de pe-a'întîia": bomba a fost montată de un năimit al unei patroane de magazin ("La dolce vita" a Vetei Borş! - geniul numelui în dramele române, vezi şi studiul lui Garabet Ibrăileanu; n. mea) decisă să-şi omoare soţul cu care se afla în divorţ! Popular vorbind, celor cripto şi necripto, fripto şi nefripto, ar fi trebuit să le cadă falca. Aşa a şi fost. Spre cinstea lor, toţi au amuţit, n-au dezminţit şi n-au revenit. Autonom estetic (da, există şi o asemenea autonomie!), cu tot respectul faţă de tragic, trebuie spus că în această ruptură dintre prezumţie şi realitate, comicul e la înălţimea subiectului şi subiecţilor. Efectul ţine de "Telegramele" ştiute pe dinafară - prea puţin pe dinăuntru - unde fraza teribilă nu e aceea cu "Piaţa endependenţi", ci: "garantăm invenţiuni fictive torturile".

Din toată povestea asta perfectă în estetica ei şi zdrobitoare ca morală, rămîne pamfletul lui Mircea Dinescu, "Organizaţia teroristă Veta Borş". E prea puţin.

Ceva ar mai trebui făcut, sub presiunea acestei premiere - fiindcă, la urma urmei, nu putem trăi fără prezumţia de la bun început; ceva ar trebui corectat, îmbunătăţit în perspicacitatea noastră enormă şi crudă cu care înfruntăm necunoscutele. O sugestie fundamentală ne vine încă de la 1880. Prezumţia de revoluţie - şi ce poate fi mai sfînt...? - se dezlega într-un chef la Ipingescu! S-a operat prea timid cu această revelaţie de peste un secol. Poate că ar fi cazul să combinăm creator prezumţia de vinovăţie, la care nu vom renunţa niciodată, cu aceea de bluff, de fîs, de fleoşc. Prezumţia de cacialma adăugată ca un TVA la prezumţia de "te văd, te văd, te ştiu, te ştiu!"..., prezumţia de derizoriu introdusă în complicaţiile oricărui adevăr ne-ar permite ca mîine să nu leşinăm auzind cea mai înfiorătoare veste: ai auzit, Veta Borş, patroana, nu mai divorţează!?

Radu COSAŞU

Vacanţă de 1 mai la Roma

"Fereastra" de cîteva zile de la începutul lui mai trimite lumea în mici vacanţe: românii merg de 1 Mai la 2 Mai; eroii filmului saltă un pic(!) şi aleg Veneţia... **Only you** (intraductibil?) începe ca un supliment al revistei "fenomenelor paranormale", dar cum în stele nu poţi citi cînd e înnorat, încurcăturile purced a se para-explica şi astfel deslusim, treptat-treptat, clişeele de film cu film. Cei doi "aleşi", credula Cenuşăreasă Marisa Tomei şi "prinţul melancolic" Robert Downey jr., sînt precum cele două culori ale unei acadele din care, odată topită, nu rămîne decît beţigaşul (nu fermecat!). Plus o defilare de imagini tip carte poştală (semnate Sven Nykvist!!), pe care stupizenia generală (la care regizorul Norman Jewison contribuie din plin) o face să cadă din picioare la sfîrşitul peliculei... **(Mihai Chirilov)**

9 luni de veşnicie

... În fond şi la urma urmelor, de ce nu? Arnold Schwarzenegger ne arată că se poate: un bărbat (şi ce bărbat!) poate rămîne însărcinat. El va deveni astfel mai bun, mai blînd, mai sentimental, mai catifelat, mai cochet, mai culinar, mai nu-ştiu-cum (scenaristul, în schimb, ştie), mai tot ce este nevoie pentru ca "tribul masculin" să se simtă direct ameninţat - căci, să recunoaştem: dacă pînă şi acest lucru i se "ia" femeii, ce s-ar mai putea inventa pentru a-i **da** bătaie de cap timp de nouă luni şi cîţiva ani buni după aia!? ... Sub aparenţa unei comedii trăznite în jurul Obsesiei Planetare (francezul Jacques Demy atacase subiectul în **Evenimentul cel mai important de cînd omul a păşit pe Lună**, în care "sarcina" se dovedea un simplu balon...), **Junior**/ "Gravidul" merge de fapt mult mai departe; de astă dată, "Schwarzie" chiar va da naştere unui copil, împingînd Familia în faţa unei dileme fără precedent: copilul următor îl va face Ea, sau tot El? Bună întrebare, într-adevăr. Cît priveşte filmul, acesta confirmă talentul lui Ivan Reitman (**Dave, preşedinte pentru o zi**) pentru zăpăceli nostime care, în toiul rîsetelor, lovesc locurile comune chiar la ţintă.

P.S. Emma Thompson e irezistibilă! **(a.l.ş.)**

●

THEATRUM MUNDI prezintă mîine, 25.03.1995, ora 18,00, la sala Atelier a Teatrului Naţional, premiera oficială a spectacolului "Cameristele" de Jean Genet, în regia lui Mircea Marin. În distribuţie: Mirela Comnoiu, Maria Junghietu, Anca Alecsandra, Monica Codreanu şi Monica Ulici.

Nu rataţi!

• **E pericoloso sporgersi** (r. Nae Caranfil, cu Nathalie Bonifay şi Marius Stănescu).

"Să fie sexualitatea pe cale de dispariţie precum trăsurile?"

Groucho MARX

Trecerea prin reviste

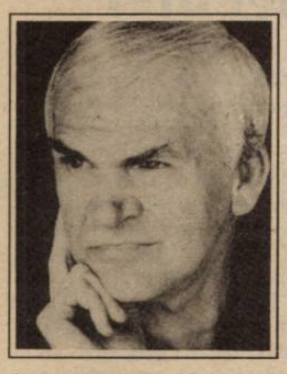

● Încercînd să ne croim calea prin bazarul revistei **LIRE** din februarie descoperim, pentru început, două apariţii editoriale cotate "excelente". În romanul **Lentoarea** al lui Milan KUNDERA, pe fundalul unui contrast între sec. 18 şi sec. 20, stau faţă în faţă puterea adevăratului libertinaj şi nevolnicia tiranică a "imaginii"; răgazul acordat reflecţiei, voluptăţii, reveriei şi mediatizarea excesivă care face din gesturile publice spectacole: "Pentru a obţine ovaţii şi adeziuni, nimic mai simplu: faci un gest eficace (...) Dar, înainte de a juca teatrul milei, trebuie să reperezi bine camera".

● Romanul **O LEGĂTURĂ PRIMEJDIOASĂ-SCRISORI DIN HAGA** de Hella HASSE, celebră în Ţările de Jos,. porneşte de la o sugestie evocînd fuga doamnei de Merteuil, faimosul personaj al lui Laclos: "Se spune că a apucat drumul Olandei." Scriitoarea compune un roman epistolar în maniera sec. 18, accentuînd ambiguitatea eroinei, nevoia ei de libertate, precum şi condiţia femeii în viaţa şi literatura sec. 18. Se pare că **LEGĂTURA** sa nu seamănă cu, de pildă, continuarea romanului "Pe aripile vîntului", ci se vrea, mai degrabă, o excrescenţă care ne-ar completa cunoştinţele despre controversata eroină criminală.

● Mario Vargas LLOSA îşi scrie memoriile, alternînd cronica anilor de candidatură la preşedinţia republicii Peru (1987-1990) cu povestea anilor şi cărţilor de tinereţe. Proaspătul laureat al Premiului "Cervantes" analizează într-un interviu raporturile dintre literatură şi politică, dintre intelectuali şi angajarea civică, din care citäm: "Nu e adevărat că faptul de a fi scriitor conferă luciditate politică. Mă refer la scriitorii care au apărat regimurile totalitare, în special de stînga (...) Să nu uităm că Sartre, cît de inteligent a fost, tot şi-a sfîrşit zilele apărînd revoluţia culturală din China, în timp ce 40 de milioane de chinezi au fost sacrificaţi ca animalele în această nebunie (...) Nimeni nu a contribuit mai mult ca scriitorii la idolatrizarea unor criminali ca Mao, Stalin, Hitler, Franco (...) Poate că discreditarea imaginii scriitorului, care s-a produs în societatea democratică, nu e o tragedie. Iar dispariţia marilor oameni de la care se aşteptau orientări în societate - Zola, Gide, Hugo - nu înseamnă dispariţia literaturii".

● A apărut "cartea de căpătîi a istoriei totalitarismului": **TRECUTUL UNEI ILUZII. ESEU DESPRE IDEEA COMUNISTĂ ÎN SEC. XX,** scrisă de istoricul major al revoluţiei franceze, François FURET, a cărei originalitate rezidă în puterea ei sintetică: sînt analizate revoluţiile consecutive Primului Război Mondial şi mecanismele lor intelectuale şi sociologice, avansîndu-se două teze: prima, fascismul şi leninismul derivă dintr-o reacţie contra Luminilor: ura faţă de burghezie; a doua, fascismul şi nazismul sînt fenomene simetrice cu marxism-leninismul, mobilizînd opinia publică cu aceleaşi resorturi. Concluzie: deşi ideea comunistă a pierit odată cu Uniunea Sovietică, vin alte forme, nesigure încă. Încă...

● În final, semnalăm apariţia, la Editura **L'Éclat**, a unei cărţi filosofice, cu titlu pe măsură: **SUVERANITATEA BINELUI**, scrisă în anii '60 de eleva lui Wittgenstein şi profesoara de filosofie de la Oxford între 1948 şi 1963, Iris MURDOCH. Criticînd filosofiile morale moderne (kantismul, existenţialismul, utilitarismul), incapabile să răspundă la întrebarea "Cum putem deveni mai buni?", I.M. consideră că existenţa dragostei e "semnul neîndoielnic că sîntem creaturi spirituale, supuse atracţiei excelenţei şi făcute pentru Bine". **(Alina Turtureanu)**

● **HIGH H.** Patricia Highsmith a murit luna trecută, la vîrsta de 74 de ani. Revista **Lire** (numărul pe martie) consacră o recenzie ultimei sale cărţi apărute în franceză, **Small g**; "Highsmith, punct final", se intitulează articolul de sub o fotografie (nu cea alăturată!) a scriitoarei recent dispărute - fotografie în care, în "proprietatea privată" din Tessin (Elveţia) unde locuia de cîţiva ani, Highsmith zîmbeşte (fapt rarissim!) spre obiectiv, cu o superbă siameză în braţe... Despre ce e vorba în **Small g**? Rickie, un chipeş intelectual gay aflat la vîrsta critică îşi revine cu greu de pe urma asasinării tovarăşului său de viaţă, Pete. Louisa, o tînără aflată în strictă dependenţă de îngrozitoarea Renate, se sufocă... Se vor întîlni cu toţii în cafeneaua **Small g**, în care urile şi pasiunile acestor personaje particulare se vor putea dezlănţui: romanciera decortică aceste dorinţe imposibile, aceste iubiri efemere într-o carte în care, pentru prima dată, nu apare nici un detectiv. Revelaţia este a unei Highsmith mai fragile, însă îngrozitor de încăpăţînate cînd vine vorba să urmărească destinul unui personaj şi a-l stoarce, ca-n bunele ei vremuri, "ca pe-o lămîie, pentru a extrage ce-i mai rău - întotdeauna, preferat mai bunului", conchide recenzia. Această "Idilă estivală" (cum e subintitulat romanul) mai e descris de Jean-François Josselin (de la **Nouvel Observateur**) drept "teroarea obişnuită a vieţilor noastre", în timp ce François Rivière, de la **Libération**, îl consideră "o carte deosebit de senină şi de emoţionantă"...

● KAFKA. Tot din **Lire** aflăm despre apariţia **Scrisorii către tată** a lui Kafka în ediţie bilingvă (colecţia Folio/Gallimard), versiunea franceză aparţinînd redutabilei "kafkoloage" Marthe Robert; "Scrisoarea..." a fost începută în 1919, cînd Kafka avea 36 de ani.

● ŞI MARX... Groucho, în speţă: **Scrisorile** acestuia către fiica sa Miriam au fost şi ele traduse, apărînd în colecţia Points a Editurii Seuil: "Te previn că aştept de la tine o scrisoare pe săptămînă, altminteri îţi reduc banii de buzunar la jumătate" - iată o ameninţare demnă de marele comic! Din 1938 (cînd fiica sa are doar 11 ani) şi pînă în 1967 (de cînd datează ultima), epistolele lui Groucho au păstrat acelaşi ton, chiar şi atunci cînd în ele erau relatate lucruri "importante" ("Mîine luăm ceaiul la Casa Albă. Sper că au biscuiţii aceia mici cu zahăr care-mi plac mie!"), alte lucruri importane ("La mulţi ani, şi opreşte-te odată să mai îmbătrîneşti! Vei regreta mai tîrziu") şi, desigur, lucruri cu atît mai importante cu cît cel care le scrie e Groucho Marx: "Nu mai am nici o veste de la tine, aşa că mi-nchipui că mai ai un tată pe Coasta de Est".

● ... ŞI IARĂŞI MARX! Prezent şi în numărul pe martie al mensualului de cinema **Positif**, cu traducerea unui articol apărut iniţial în revista americană **Variety** din 3 ian. 1940. Textul poartă titlul "Viaţa nocturnă a zeilor" şi în el este vorba, firesc, despre Hollywood: "Privind mai îndeaproape funcţionarea acestei babilonii, te miri că există nu o abundenţă, ci o penurie de scandaluri. Iată un oraş ticsit de ingenue frumuşele, de juni primi cu profil antic, de vinuri excelente şi deloc scumpe, de suite de hotel închiriate la juma' de preţ. Aici străluceşte luna mai ceva ca-n deşert; oceanul e la doi paşi etc. În ciuda acestor farmece, incidenţa destrăbălărilor autentice e mult mai scăzută decît în cutare cătun mongol. Cum se explică acest fenomen îngrijorător? Să fie sexualitatea, aidoma trăsurilor, pe cale de dispariţie? Fineţea unei glezne a fost oare înlocuită de fineţea limbii? Nu contează răspunsul, deşi e loc să ne punem întrebări în legătură cu înnoirea generaţiilor. Sigur, nu-i motiv de fandacsie, prietene, amorul e încă viu, însă Hollywoodul e prea absorbit de clanurile şi coteriile sale, de clicile şi intrigile sale pentru a se ocupa de-o biată bagatelă precum iubirea". Vinovaţi de această situaţie? Cei care compun "clicile" deja amintite de Groucho! Portretul ultimului clan - "clanul clanurilor: vechea gardă" - e mortal: "Cunoaşteţi dictonul: **«Garda moare, dar nu se predă»**. Ei bine, oamenii ăştia fac amîndouă lucrurile. Este grupul cu tensiune arterială scăzută. Ei suferă de probleme tiroidiene, de artrită galopantă, de pleoape grele. Ideea pe care şi-o fac despre o seară reuşită e să povestească simptomele lor ore în şir. Subiectul predilect e insomnia; orice prilej e bun pentru a-ţi demonstra, ceasuri la rînd, că n-au închis ochii de săptămîni. Supravieţuiesc graţie unui regim format din aspirine şi vitamine, şi injecţii în serie. Noaptea, iau somnifere; ziua, amfetamine ca să se ţină treji. Pe stradă sînt uşor de reperat, înaintează cu mici tresăriri şi bîţîieli ale capului care amintesc de jocul lui Lionel Barrymore din ultimele sale cinci filme." **(a.lş.)**

Chico şi Groucho Marx în *Horse Feathers*, 1932 de Norman Mc Leod

Cronica literară de tranziţie

O COMEDIE METAFIZICĂ
3. Eşecul alexandrin

Să citeşti **Amfitrion*** e ca un lung voiaj cu avionul prin nori sau pe deasupra lor. Doar cînd şi cînd, aleatoriu, prin fugitive interstiţii, zărim nişte petece de pămînt, repede acoperite de nemiloasa pîclă albă.

Construcţia romanului e o juxtapunere şi o textură de lîncezeli. Lîncezeala epică** e dublată de una psihologică (eurile sînt atît de multiplicate, încît nimeni nu e cineva!), lîncezeala ideatică se împleteşte cu cea morală („personajele" n-au caracter, nu sînt în relaţie nici cu ele însele, nici între ele, ca nişte peşti în acvarii diferite şi opace). Lîncezeala pluteşte şi ca atmosferă pe cerul şi pe apele tulburi ale romanului, care începe şi se termină (e un fel de a spune) în zăpuşeala mortifiantă a duminicilor de vară „bucureştene". Asta aduce aminte de cruntul **„plictis de provincie la scară universală"**, de **„universul transformat în după-amiază de duminică"** ale lui Cioran (**Précis de décomposition**, Gallimard, 1966, pp. 11, 34).

*

Constrîngerea creează forţă – sună un gînd al lui Leonardo da Vinci. Primul mare text produs şi publicat de Nicolae Breban în deplină libertate exhibă precumpănitor cusururile prozei sale de pînă acum şi-i lasă în umbră compactă calităţile.

„Teritoriile limită de viaţă sufletească" de care vorbea G. Dimisianu sînt aici teritorii de dincolo de limită, unde începe neantul. Puţinele gesturi şi multele fraze ale „personajelor" sînt ca nişte note disparate, slobozite parcă, prin hazard, de instrumente diferite, şi nu se încheagă într-o melodie, nici în limitele gamelor clasice, nici în dodecafonie. Unele acorduri sună pur şi straniu – dar e prea puţin.

Mihai Dinu Gheorghiu observa într-un eseu despre Breban **„dedublarea personajului"**, cuplată cu **„dedublarea romancierului"** (**Reflexe condiţionate**, C.R., 1983). În **Amfitrion**, autorul însuşi susţine că **„eul lui** (al „protagonistului", Marchievici) **se bifurcă în multe alte euri, zeci de euri"** (**Confesiuni violente**, p. 365). Teoretic, n-ar exista nici o obiecţie ca lucrurile să stea aşa; într-un tărîm psihologic escherian, într-o utopie populată cu alcătuiri fără masă (pondere) şi contur, de ce nu? Dar în romanul pe care l-am citit şi despre care trebuie să comunic unor inteligenţe cartesiene **cum e** şi dacă e **bun sau rău**, această arborescenţă de euri nu e sesizabilă. Sămînţa nu a rodit. În geometria euclidiană, printr-un punct se poate duce o singură paralelă la o dreaptă dată. În cea lobacevskiană, o infinitate de paralele. Universul brebanian din această carte ar trebui să fie, conform intenţiilor autorului, lobacevskian, dar e un univers? În **Amfitrion** sîntem mai curînd într-un spaţiu scriptural **brownian**, unde orice (oricine) o poate lua oriîncotro, dar fără să ajungă undeva.

Eugen Simion (**Scriitori români de azi**, I, C.R., 1978) îi reproşa lui Breban-cel-Tînăr **„excesul de eseism... analiza incoerentă, confuză"**, de unde **„un text nu totdeauna clar"**. Diagnostic just, tumora netratată s-a generalizat.

Cornel Ungureanu simţea la autorul nostru un **„complex al şcolii"** (de aici preferinţa pentru personaje autodidacţi, cu studii neterminate), îi blama **„lungile şi sîcîitoarele incursiuni prin teritoriile kitsch"** şi găsea şi el **„structuri aluvionare"** şi chiar **„fraze uneori agramate"** (**Proza românească de azi**, C.R., 1985).

Dicţionarul... lui Marian Popa constata prezenţa **„structurilor iraţionale"** în scrisul lui Breban şi a **„stilului inform, neîngrijit"**. Stilul e şi azi lăbărţat, gîfîit, dilatat, alternînd nepăsător subtilitatea filigranală cu redundanţa tautologică. Breban dă mereu senzaţia că nu-l mai încap cuvintele. Pentru a le lărgi sensurile, el le pune pe aproape toate în ghilimele. E ca un **doping** al cuvintelor.

Amfitrion e un cancer al vorbirii golite de real, un eşec din exces de alexandrinism.

George PRUTEANU

---

* **Demonii mărunţi**, 400 p., 4000 lei; **Procuratorii**, 448 p., 4400 lei; **Alberta**, 624 p., 5600 lei, Ed. DU Style, col. „Biblioteca mileniului trei", Buc., 1994. • Îi amintesc cititorului, în ipoteza că i-ar folosi la ceva, mitul care stă la baza titlului: Amfitrion e fiul lui Alceu şi soţul Alcmenei. Luîndu-i înfăţişarea, Zeus i-a posedat soţia. Dar, în aceeaşi noapte, se întoarce şi el în patul conjugal. În urma acestei duble împreunări, Alcmena va naşte doi gemeni; pe Hercule şi Iphicle. Pentru a-l recunoaşte pe cel procreat de el, Amfitrion bagă doi şerpi în camera copiilor. Iphicle se sperie, Hercule îi sugrumă. O vreme, Hercule creşte în casa lui Amfitrion, care apoi îl îndepărtează, de teamă, trimiţîndu-l la ţară, să-i păzească cirezile. Amfitrion moare luptînd alături de Hercule.

** Breban e conştient de caracterul sine qua non al epicului, fie şi redus la minimum: **„Chiar dacă putem trăi (un timp! Şi doar în aparenţă!), fără scop, nu putem deloc trăi fără epic, fără «întîmplare», fără acea «mişcare» sau «ruptură» ce se cheamă întîmplare: altfel ne-am îmbolnăvi de «spleen» ca acei lorzi englezi din romanele secolului trecut care, bolnavi de ne-întîmplare..., pornesc în lungi călătorii..."** (**Alberta**, p. 239).

În numărul trecut se va citi: „obscurelor file".

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

CE CULOARE AU PROŞTII DIN AMERICA?

În timp ce principiile gîndirii politice corecte trezesc patimi revoluţionare şi valuri de indignare în Statele Unite şi zîmbete europene, o carte relativ recentă provoacă o dezbatere naţională care aruncă pendulul la cealaltă extremitate. Studiul lui Charles Murray şi Richard Herrnstein **The Bell Curve: Inteligence and Class Structure in American life** încearcă să demonstreze că inteligenţa, capacitatea cognitivă este repartizată conform unei curbe în formă de clopot. La o margine se află cei foarte proşti, clopotul propriu-zis este alcătuit din marea masă a oamenilor aşa şi aşa, iar la celălalt capăt sînt geniile. Măsurătorile se fac cu teste de inteligenţă care stabilesc o vîrstă mentală: dacă un copil de zece ani nu ştie care sînt lunile anului, vîrsta lui mentală este de trei ani. Împărţind vîrsta mentală la vîrsta reală şi înmulţit cu o sută se obţine faimosul IQ – Intelligence quotient – coeficientul de inteligenţă. Norma este de 100, dar măsurătorile dau rezultate uneori ciudate: actriţa Sharon Stone are un IQ de 150, cîntăreaţa Madonna – 140, fostul preşedinte al Statelor Unite J.F.Kennedy – 119. Teoria genetică n-are în sine nimic scandalos: dar partizanii inteligenţei moştenite se lovesc de realitatea copiilor proşti din părinţi deştepţi şi invers. Evoluţia societăţii, a vîrfurilor ei a demonstrat o mare mobilitate şi studiile cantitative nu fac decît să măsoare aptitudini extrem de diferite în timp ce alte analize cantitative arată că ceea ce se moşteneşte poate fi îmbunătăţit semnificativ prin educaţie.

Totuşi, statisticile publicate de Murray şi Herrnstein dau o puternică lovitură prezumţiei egalitariste: „Majoritatea oamenilor care are un IQ între 80-90 nu mai este săracă, dar majoritatea săracilor negri este în această categorie" – spune Murray. Statul-providenţă în dorinţa sa de a asigura egalitatea şanselor trebuie să ţină seama de această realitate şi nu s-o nege în numele ideologiei.

Astfel, prostia omenească devine o problemă de strategie politică.

Rasă, clasă şi succes

The Bell Curve produce trei serii de argumente legate între ele. Prima se referă la reinterpretarea noţiunii de clasă socială: Murray şi Herrnstein consideră că ţara este condusă acum (destul de prost) de o „elită cognitivă" selectată prin teste de inteligenţă şi alte probe care le asigură accesul în colegii şi universităţi prestigioase. Clasa de mijloc – cei 125 de milioane de americani al căror IQ este între 90 şi 110 – este cea mai numeroasă, dar autorii nu-i prea acordă atenţie. Dedesubt se află, ameninţătoare, o subclasă alcătuită din 12,5 milioane de americani cărora le lipseşte inteligenţa pentru a urca pe scara socială.

La aceasta se şi referă cea de a doua serie de argumente care este şi principala temă a cărţii: se insistă obsesiv asupra rolului inteligenţei în explicarea diferenţelor între bogaţi şi săraci şi a faptului că unii nu sînt nici una, nici alta. Titlul cărţii **The Bell Curve** vine de la ceea ce statisticienii numesc o „distribuţie normală" în metoda de organizare a datelor, cum ar fi rezultatele testelor de inteligenţă. Curba sub formă de clopot are două capete subţiri: cel din dreapta este al oamenilor inteligenţi, capătul din stînga aparţine tîmpiţilor. Murray şi Herrnstein împart acest al doilea capăt în două categorii: proşti şi foarte proşti şi ambele sortimente produc îngrijorare pentru că împreună alcătuiesc 25% din populaţia Statelor Unite (62,5 milioane de oameni). Autorii consideră că patologia socială cum ar fi sărăcia, dependenţa de ajutoare sociale, copiii nelegitimi şi delincvenţa sînt legate de un coeficient scăzut de inteligenţă. Un IQ mic este singura explicaţie de ce unii trăiesc toată viaţa din ajutoare sociale, de ce creşte indicele de criminalitate în anumite cartiere şi de ce rămîn însărcinate adolescentele. Ei resping teoriile convenţionale despre rolul mediului şi al culturii în crearea dependenţelor şi a criminalităţii şi nu sînt de acord cu încercările democraţilor de a folosi subvenţiile guvernamentale pentru a-i scoate pe oameni din sărăcie. Majoritatea oamenilor insuficient de inteligenţi nu vor ajunge niciodată să facă parte din clasa mijlocie.

Nici una din aceste idei nu este o noutate de pagina întîi şi în fond **The Bell Curve** nu face decît să vehiculeze locuri comune. Nimeni nu se îndoieşte de importanţa inteligenţei şi nici că este o calitate în bună parte moştenită. Surpriza vine din afirmaţia că scorul negrilor este sensibil mai coborît decît cel al albilor cînd sînt supuşi testelor de inteligenţă sau altor măsurători ale abilităţii cognitive. Nici această afirmaţie nu e nouă; educatorii şi psihologii ştiu de mult că diferenţa dintre media IQ a albilor şi cea a negrilor este 15 puncte – un scor de 100 comparat cu 85. Murray şi Herrnstein subliniază că asta nu înseamnă că nu există negri cu un IQ superior mediei, ci doar că, proporţional, există mai puţini negri inteligenţi decît albi inteligenţi.

Dar asta înseamnă că negrii sînt inferiori şi visul vechi ale unei societăţi integrate se destramă. Autorii ezită în faţa acestei concluzii logice. Negrii au un IQ de grup mai scăzut – şi dacă un IQ scăzut este legat de criminalitate şi de sărăcie rezultă că ei nu vor putea niciodată să se debarasze de această patologie socială. Un sfert din populaţia neagră a Statelor Unite are un IQ sub 75, ceea ce înseamnă că e la limita înapoierii mentale. Şi deşi unii negri de la capătul din dreapta al curbei se vor dezvolta şi vor prospera, testele IQ par a dovedi că milioane de negri vor rămîne pe treapta pe care se află. Tot în sprijinul argumentului genetic sînt şi cifrele care arată că există o prăpastie între clasa mijlocie albă şi cea neagră.

Ce spun alţi experţi?

„Noi toţi ştim că testele IQ dovedesc unele diferenţe rasiale, dar ştim de asemeni că există o diferenţă între „inteligenţă" şi testele pentru „coeficientul de inteligenţă" spune psihologul de la Yale, Robert Sternberg. Faptul că Murray şi Herrnstein ignoră această diferenţă este o dovadă că agenda politică a autorilor îi face să citească într-un anume fel statisticile".

Atacul la adresa acţiunii afirmative (programe subvenţionate de stat pentru a sprijini educaţia şi angajarea categoriilor defavorizate) care ocupă două capitole de pe la sfîrşitul cărţii este fără îndoială un punct important de pe agendă. Mulţi profesori albi detestă efortul din ultimele două decenii de a recruta studenţi negri pentru colegiile şi universităţile de elită şi **The Bell Curve** dă glas acestor frustrări. (Este de asemeni criticată tăios acţiunea afirmativă la locurile de muncă) (...)

Cartea culminează cu o viziune a unui apocalips politic şi aceasta este cea mai puţin convingătoare temă. Murray şi Herrnstein susţin că societatea americană va fi din ce în ce mai polarizată: la un pol „elita cognitivă", la celălalt o sub-lume compusă din cei cu un IQ scăzut – negri, albi, latino-americani, imigranţi. Ei cred că elita cognitivă – liderii politici, elitele profesionale şi din lumea afacerilor – a zăpăcit naţiunea cu legi inutile care-şi propuneau să-i scape de sărăcie pe cei dezavantajaţi cognitiv şi prezic un eşec răsunător. Ei prevestesc transformarea statului de ajutor social într-un „stat-tutore, o versiune de înaltă tehnicitate a rezervaţiilor pentru indieni". Se va naşte astfel un „rasism într-o formă nouă, mai virulentă" şi se vor lua măsuri „totalitare" pentru a-i controla pe excluşi. Ei se tem de „noul conservatorism de model latino-american care va face tot ce e necesar pentru a păzi conacele de pe dealuri de ameninţarea mahalalelor de la poale".

Această perspectivă înfricoşătoare se întemeiază pe supoziţia că proştii vor fi mult mai numeroşi decît inteligenţii. Termenul ştiinţific al acestei tendinţe este „disgeneză". Subvenţiile guvernamentale pentru mamele singure scad nivelul naţional al IQ , pretind ei. Argumente similare au dat naştere „mişcării de eugenie" atît în Statele Unite, cît şi în Europa în anii '20-'30. Mişcarea pleda pentru un spor selectiv de populaţie şi nazismul cu ideologia sa rasistă explicită a fost expresia ei extremă... Murray şi Herrnstein afirmă că ei nu susţin eugenismul, dar ar dori să se pună capăt programelor de ajutor pentru familiile cu copii dependenţi.

O lectură mai atentă a cărţii scoate la iveală anumite contradicţii. La un moment dat ei citează o cercetare socială cunoscută sub numele de „efectul Flynn" (aparţinînd psihologului James Flynn). Efectul Flynn demonstrează că există o creştere lentă dar persistentă a coeficientului de inteligenţă de grup, aşa cum a fost el înregistrat din 1930. Creşterea se poate datora factorilor de mediu cum ar fi îmbunătăţirea educaţiei, tot aşa cum poate fi şi o eroare a testelor înseşi. Dar această creştere este de aproape trei puncte pe deceniu, sau 15 puncte în 50 de ani. Şi totuşi Murray şi Herrnstein susţin că disgeneza coboară IQ naţional cu un punct pe generaţie. „Nu se poate spune că IQ urcă şi în acelaşi timp coboară spune Sternberg. Acest capitol e într-adevăr patetic".

după Tom MORGANTHAU
Newsweek – 24 oct. 1994

Scurtă istorie

1575 – Medicul spaniol Juan Huarte defineşte inteligenţa ca aptitudinea de a învăţa, de a produce judecăţi şi de a fi imaginativ.

1893 – Medicul american Samuel George Morton foloseşte „craniometria" – măsurătorile maxilarului şi ale craniului pentru a determina inteligenţa diferitelor rase.

1859 – Apare **Originea Speciilor** de Charles Darwin în care se argumentează că inteligenţa este ereditară.

1904 – Psihologul britanic Charles Spearman descoperă că subiecţii care rezolvă bine un anumit tip de test de inteligenţă, le rezolvă bine şi pe celelalte – trăsătură pe care o denumeşte g: inteligenţă generală.

1905 – Psihologul francez Alfred Binet elaborează primele teste de inteligenţă care implică analogii, modele şi aptitudini de raţionament.

1912 – Psihologul german W. Stern propune „coeficientul de inteligenţă" – vîrsta mentală împărţită la vîrsta reală.

1912 – Henry H. Goddard inventatorul cuvîntului „moron" (idiot, imbecil, cretin, tîmpit) administrează pe Ellis Island teste de inteligenţă imigranţilor.

1917 – Armata Statelor Unite administrează teste de inteligenţă unui mare număr de recruţi.

1937 – Psihologul evoluţionist Jean Piaget afirmă că inteligenţa depinde atît de ereditate, cît şi de factorii de mediu.

1966 – William Shockley, medic, laureat al Premiului Nobel pledează pentru sterilizarea celor cu un indice de inteligenţă (IQ) scăzut şi sprijină înfiinţarea unei bănci de spermă provenită de la genii.

1969 – Arthur Jensen, psiholog, specialist în problemele educaţiei, scrie că programele de sprijin pentru negri eşuează din cauza coeficientului de inteligenţă scăzut al participanţilor.

1971 – Psihologul american Richard Herrnstein afirmă că situaţia socială şi economică a individului este determinată de diferenţele ereditare şi de coeficientul de inteligenţă. Curtea Supremă a Statelor Unite interzice folosirea testelor IQ pentru angajare.

1981 – Biologul american Stephen Jay Gould publică „Măsurători greşite" în care testele folosite în trecut, ca şi cele din prezent sînt considerate neştiinţifice.

1990 – Studiul asupra gemenilor efectuat în Minnesota oferă dovezi asupra puternicei componente genetice a multor trăsături psihologice, inclusiv IQ.

Măsurarea inteligenţei

...**The Bell Curve** a accentuat impresia că din punct de vedere politic testele IQ îi pot servi pe adversarii protecţiei sociale. Uneori e aşa. Dar testele IQ au fost invocate de pe diverse poziţii politice unele respectabile, altele nu. Psihologii americani le-au folosit ca să susţină lucruri abominabile cum ar fi sterilizarea obligatorie şi legi de imigraţie restrictive cu substrat etnic. Socialiştii le-au întrebuinţat ca argument al mobilităţii, al educaţiei ca sprijin pentru înapoiaţi. În Marea Britanie intelectuali din Partidul laburist cum a fost R.H. Tawney au afirmat că prin aceste testări se poate defini o modalitate de a asigura ca educaţia să fie dirijată pe baza aptitudinilor înnăscute şi nu a legăturilor de familie; psihologi ca Cyril Burt au fost suporteri pasionaţi ai educaţiei în creşe şi grădiniţe şi a unui tratament mai bun pentru copiii înapoiaţi. (T.S.Eliot, demodat cum era, considera testele IQ un complot menit să promoveze mobilitatea socială şi să degradeze educaţia.) Un decan de la Cambridge, deosebit de arţăgos, Edward Welbourne, le denunţa ca pe o „invenţie a evreilor pentru a-i face pe evrei să propăşească".

Dezbaterea despre coeficientul de inteligenţă este deosebit de frustrantă pentru că ambele părţi exagerează. Partizanii timpurii ai IQ au susţinut cu aroganţă că au inventat o tehnică infailibilă pentru măsurarea capacităţilor intelectuale şi raţionalizarea educaţiei şi slujbelor. La care s-a adăugat eroarea de a fi afirmat că metoda lor va îmbunătăţi eficienţa economică (folosind mai bine resursele umane) şi îi va face pe oameni fericiţi (toţi vor avea servicii conforme aptitudinilor lor).

Şi duşmanii testelor exagerau teribil cînd îi acuzau pe autori că sprijină capitalismul prin perpetuarea inegalităţilor, justificînd sexismul, rasismul, chiar fascismul. De fapt, testele IQ n-au fost niciodată şi nicăieri atît de influente aşa cum şi-au imaginat ei şi oponenţii lor.

Teoria IQ n-a jucat nici un rol cînd Congresul american a votat Legea de restrîngere a imigrării în 1924; şcolile britanice au folosit testele IQ doar adăugate la alte mijloace de selecţie, mai tradiţionale, cum ar fi examenele scolastice şi interviurile; Hitler şi Mussolini nu s-au ocupat de testele IQ care le-ar fi contrazis propriile prejudecăţi rasiale.

Dezbaterea despre IQ are nevoie de un duş cu apă rece. Adversarii testărilor trebuie să lase de-o parte retorica lor inflamată despre legitimarea capitalismului şi rasismului. Partizanii trebuie să-şi revizuiască proiectele grandioase de alcătuire a unei meritocraţii şi să se limiteze la rezolvarea problemelor practice. Ei trebuie să spună decis că testele IQ sînt utile în identificarea şi diagnosticul deficienţelor mentale, cînd sînt practicate împreună cu alte metode de diagnostic de către psihologi calificaţi. Se mai poate adăuga că testele IQ pot fi utile în repartizarea locurilor în şcolile supra-aglomerate; că sînt mai obiective decît testele scolastice (care îi favorizează pe cei care au avut posibilitatea să înveţe) şi decît interviurile individuale (care îi favorizează pe cei antrenaţi). E păcat că Charles Murray şi Richard Herrnstein în loc să scufunde dezbaterea în apă rece, au turnat peste ea benzină.

The Economist
24 dec. '94 – 6 ian. '95

Constatînd că democraţia nu este forma firească de viaţă a colectivităţilor umane, a statelor-naţiune, profesorul Claus Offe observă, de asemeni, că prăbuşirea comunismului european a accentuat crizele care au marcat şi marchează societatea liberală. Înainte, prin comparaţie cu statele totalitare, democraţiile erau "mai bune", acum trebuie să fie pur şi simplu "bune". Confruntată cu sfidări şi turbulenţe, cum poate democraţia supravieţui în vîltoarea conflictelor de interese care o caracterizează, dar o şi ameninţă? În prima parte a comunicării sale (publicată în numărul 114 al **Dilemei**) se enumeră condiţiile de context necesare viabilităţii formelor democratice. Prima este suveranitatea internă: monopolul asupra deciziei politice şi a folosirii forţei trebuie exercitat de oficialii aleşi de popor şi nu de alţi agenţi de influenţă care pot obstrucţiona acţiunea primilor. A doua condiţie este suveranitatea externă - posibilitatea şi certitudinea de a acţiona independent de influenţele din afară. (**M.B.**).

CLAUS OFFE

Profesor de ştiinţe politice la Universitatea din Bremen

Principalele probleme ale teoriei democraţiei şi viitorul nesigur al practicii (II)

Comunicare la Conferinţa „Fundamentele normative ale organizării politice. Abordări conceptuale în Europa Centrală şi de Est", Bremen, 20-22 ianuarie 1995

Controlul oligarhic - A treia varietate a mecanismului prin care suveranitatea democratică este restrînsă de acţiunea elitelor apare cînd elitele reprezentative naţionale exercită un control mai mare asupra corpului electoral decît poate exercita corpul electoral asupra lor. E un fenomen familiar al controlului oligarhic asupra electoratului prizonier (cumpărat şi clientelizat). Partidele politice, birocraţiile guvernamentale, asociaţiile monopoliste, mijloacele de informare sînt adeseori capabile să determine proeminenţa şi configuraţia unor probleme "critice", ordinea opţiunilor electoratului, la fel ca şi opţiunile reale, pînă la o dimensiune care face ca "voinţa poporului" să apară ca un antefact virtual al acţiunilor strategice ale elitei (cf. Bobbio 1987, Zolo 1992). O asemenea deturnare a direcţiei controlului - şi evitarea concomitentă de către presupusele elite reprezentative a unei responsabilităţi semnificative - face parte din patologia regimurilor democratice. Cetăţenii depind de actorii cu putere reprezentativă, în special de partidele politice din cauza participării lor politice semnificative, dar în acelaşi timp ei sînt ameninţaţi de poziţia monopolistă a puterii pe care această dependenţă o furnizează intermediarilor.

În toate cele trei cazuri de restrîngere a suveranităţii populare - falsele elite nepolitice strategice, guvernele străine, monopolurile reprezentative care nu dau seamă nimănui - problema cea mai dificilă din punct de vedere analitic este determinarea punctului în care se împietează întradevăr asupra autonomiei colective a unei comunităţi politice (adică asupra suveranităţii sale). Desigur, pe de o parte este treaba de fiecare zi a unei guvernări democratice să coopereze cu ceea ce o înconjoară, pe plan intern şi internaţional: cu reacţiile lipsite de flexibilitate, cu ostilitatea, cu insuficienţele, dependenţele şi ameninţările. Simpla prezenţă a unor asemenea constrîngeri politice şi economice nu este un motiv suficient pentru a considera că regimul democratic este în pericol. Pe de altă parte dacă aceste elite sînt în poziţia strategică de a-şi impune interesele prin guverne alese în mod democratic pentru a determina agenda internă, pentru a împiedica discutarea anumitor probleme (puterea "non-deciziei") se poate ajunge în punctul în care "factorii de constrîngere" devin **poderes facticos** (forţe factuale) apte să exercite controlul asupra politicii interne, transformînd ideea responsabilităţii democratice în ceva fără sens.

Acesta este punctul de balans dintre două fenomene distincte, atît de greu de definit teoretic (şi de descifrat în practică). Ceea ce se poate afirma este că acest punct de balans va fi atins cu atît mai repede cu cît graniţele naţionale devin mai penetrabile, cu cît sînt mai asimetrice dependenţele între sistemele politice naţionale, şi cu cît organismele naţionale reprezentative izbutesc să se izoleze de controlul popular şi de responsabilitate.

Consensul elitelor. Dar elitele - militare, administrative, guvernele străine, minorităţile etnice sau economice - nu sînt doar surse ale ameninţărilor potenţiale pentru democraţie. Elitele sînt şi principalii actori desemnaţi să joace un rol indispensabil în formarea şi durata unor asemenea regimuri. Dacă democraţiile nu sînt întemeiate şi nu ajung să funcţioneze pe cale democratică, ceea ce e adevărat prin definiţie (1), doar consensul luminat al elitelor şi voinţa lor de a negocia şi de a obţine acorduri constituţionale pot face democraţia posibilă şi operativă. Mai mult, deoarece guvernările democratice au motive întemeiate - de dragul propriei securităţi - să prefere ca vecinii lor să adopte sau să menţină o ordine politică democratică, se poate presupune că dinamica stimulilor şi sprijinului extern va contribui la stabilitatea şi răspîndirea democraţiei. În consecinţă, democraţia poate fi concepută şi ca un consens internaţional viguros şi contagios relativ la acordurile internaţionale şi intranaţionale.

Opţiuni semnificative. Alături de implicaţia negativă a principiului democraţiei ("nimeni altcineva în afara cetăţenilor constituenţi nu este autorizat să determine conţinutul autorităţii publice") există şi implicaţia pozitivă a opţiunilor semnificative. Dacă preocupările politicii comunitare sînt confruntate cu absenţa alternativei, democraţia e redusă la zero. Cartelizarea elitelor şi alte tactici de îngrădire politică sînt sisteme de constrîngere a opţiunilor, care pot fi observate în multe sisteme politice democratice. Convergenţa între partide şi diminuarea opoziţiei au început să apară, aşa cum a observat Otto Kirchheimer în anii '60, după experienţa unor "succese". (Convergenţa creştin-democraţilor şi a social-democraţilor în contextul reconstrucţiei Germaniei postbelice şi al războiului rece) sau a unor eşecuri, impasuri, a unor condiţii de criză.

Mai precis, există stimuli puternici pentru convergenţa bipartizană şi de îngrădire, dacă sfidările sînt percepute ca avînd o dimensiune care depăşeşte obişnuitul. Tulburările profunde (includzînd condiţiile în mod intenţionat prezentate ca tulburări profunde) împing competiţia politică în impas. Formarea marelui guvern de coaliţie în Germania Occidentală în 1966 şi răspunsurile similare la sfidările terorismului politic din 1977 în Germania şi Italia sînt cazuri care ilustrează această situaţie.

Datorită succesului, convergenţa şi eliminarea lină a conflictului dintre partide şi alte segmente ale elitei politice par să fie dorite şi neproblematice, în cazurile în care convergenţa se produce în urma unor sfidări cu caracter excepţional şi părţile eşuează în încercarea de a colabora. Convergenţa între partide se poate datora forţei hegemonice a unor idei politice deosebit de bune, dar şi unei absenţe totale a ideilor, cum ar fi lipsa soluţiilor în combaterea şomajului de masă în economiile deschise, sau în controlarea deficitului bugetar, sau cum să se pună capăt conflictelor etnice apărute pe ruinele fostelor state etc. În cazul ultimului tip de convergenţă apărută din cauza neajutorării interpartinice, care mai poate fi denumită "criza convergenţei excesive", cînd evidenta lipsă de eficienţă a partidului de guvernămînt nu va spori posibilităţile opoziţiei sau ale unei coaliţii alternative aptă să ajungă la putere, deoarece nici puterea, nici opoziţia - asemănătoare în fond - nu inspiră încredere cu privire la rezolvarea cu succes a problemelor. Cînd codurile politice cum ar fi "stînga" vs. "dreapta", "puterea" vs. "opoziţie", "conservatori" vs. "progresişti" încetează să mai aibă sensuri operaţionale ca propuneri şi promisiuni eficiente, aceste coduri sînt înlocuite în discursul public politic cu un altul potenţial antidemocratic: codul "clasei politice" (cu ambele ei conataţii de incompetenţă (2) şi corupţie) vs. "toţi ceilalţi" sau "poporul". Dacă problemele majore (nivelul ridicat al şomajului, criza bugetară, declinul performanţei economice, conflictele etnice, nesiguranţa în faţa crimelor şi violenţei, eşecuri militare) persistă indiferent de culoarea guvernului, nemulţumirea devine frustrare şi se ajunge la pierderea legitimităţii regimului democratic ca atare. Percepţia impotenţei regimului (alta decît eşecul partidelor sau a unor segmente elitare) va determina activarea unor căutări alternative (autoritare, populiste, secesioniste etc.) sau a unor modificări instituţionale majore în structura regimului liberal democratic.

Aş dori acum să mă reîntorc la nivelul cerinţelor non-elitelor, la nivelul "maselor". Dintr-o perspectivă de sus în jos, pentru ca democraţiile să fie viabile, elitele trebuie să dobîndească o suveranitate credibilă şi să furnizeze opţiuni şi alternative politice. Dintr-o perspectivă de jos în sus se vede adevărul banal că viaţa lungă a regimurilor democratice depinde de "baza de mase", de cetăţenii care vor să sprijine şi să apere drepturile şi instituţiile democratice. Legitimitatea democraţiei rezidă în voinţa cetăţenilor de a o legitima. E adevărat că practicile democratice odată instituite pot avea un puternic efect de socializare asupra cetăţenilor care treptat "se obişnuiesc" şi le "consideră normale" şi în cele din urmă devin devotate, dar nu la asta se rezumă totul. Democraţiile pot eşua, sau pot să nu apară, nu doar din cauza subversiunii elitelor ci şi din cauza refuzului sau a dezertării maselor de la principiile democratice. Sînt cunoscute cinci condiţii care favorizează victoria unui asemenea refuz.

Teocraţie vs. democraţie. Regimurile teoretice şi doctrinele lor religioase sînt - şi continuă să fie - un obstacol greu de trecut atît pentru întemeierea, cît şi pentru supravieţuirea regimurilor democratice. Într-o analiză schematică aceste regimuri neagă o graniţă care trebuie să fie prezentă într-o democraţie, şi anume separarea între religios şi secular (pe care creştinismul a stabilit-o prin Reformă). Dacă orice conflict "secular" va fi în cele din urmă rezolvat potrivit voinţei Domnului şi în conformitate cu litera scrierilor sfinte, nu mai există un spaţiu legitim al democraţiei. Într-o societate teocratică, poporul simte că e fără îndoială periculos şi vinovat să iei hotărîri în probleme care pot fi rezolvate, doar prin graţia şi înţelepciunea divină, de elitele religioase care le reprezintă. Dimpotrivă, mai există o separaţie care **nu trebuie** să fie prezentă într-o democraţie, şi anume despărţirea între necredincioşii şi credincioşii unei anumite religii. În societăţile teocratice, această separaţie se împotriveşte garantării egalităţii în drepturi, participării tuturor cetăţenilor la viaţa politică, una din condiţiile evidente şi esenţiale ale democraţiei.

(va urma)

✦ Patologia regimurilor democratice ✦ Doar consensul elitelor poate face democraţia posibilă ✦ Convergenţa în absenţa ideilor ✦ Societăţile teocratice nu sînt democratice ✦

---

1) Aceasta înseamnă: la începutul oricărui regim democratic există agenţi (regimuri militare de ocupaţie, adunări constitutive, deţinătorii puterii în starea de urgenţă, "mesele rotunde", negocierile cu elita sau cu liderii forţelor populare rebele) jucînd un rol decisiv care nu coincide cu cel descris de procedurile democratice. Să notăm totuşi asimetria care constă în faptul că în absenţa unor prevederi specifice, se poate ajunge la abolirea democraţiei prin proceduri democratice.

2) Incompetenţa în determinarea unei politici efective nu-şi are rădăcinile doar în oportunism, nehotărîre, miopie sau în "tentaţia irezistibilă de a călări fără şa" cum sugerează Sartori... Într-o viziune mai puţin optimistă s-ar putea ca mijloacele pe care le au la dispoziţie cei mai hotărîţi şi principiali politicieni democraţi şi guverne naţionale să nu poată rezolva problemele cu care se confruntă.

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

ALEXANDRU PALEOLOGU

Dacă n-am fi (din cînd în cînd) inteligenţi, am fi (permanent) proşti

Merită să vorbim despre prostie? Poate fi definită prostia? Ce este prostia? Cînd este ea?

Foarte bună întrebarea "cînd". Ralea definea prostia prin inaptitudinea de a deosebi punctele de vedere. Definiţie valabilă, dar incompletă. Căci mai este ceva. **La Soirée avec Monsieur Teste** a lui Paul Valéry începe cu fraza: **"La bêtise n'est pas mon fort"**. Stau şi mă întreb dacă aceasta defineşte într-adevăr inteligenţa. Pentru că eu cunosc doi mari scriitori specialişti în prostie: Flaubert şi Caragiale - poate şi Cehov - erau pasionaţi de prostie şi au examinat-o în toate articulaţiile şi formele ei, în vîrf situîndu-se M. Homais, care era prostul absolut, sigur de sine şi pozitivist prost ştiinţific, fals om cultivat, un fel de **tête de fil** al stîngii intelectuale occidentale... Mă întreb, deci, cum poate cineva să creadă că prostia nu este de resortul inteligenţei. Înseamnă a nu şti ce este inteligenţa. Din experienţă proprie şi din observarea semenilor mei, eu cred că noi, oamenii, sîntem cu toţii funciarmente proşti, cu următoarea deosebire, care este capitală: unii dintre noi se deşteaptă din cînd în cînd, pe durate şi la intervale variabile.

Deci fundalul, fondul îl constituie un fel de prostie generică?

Da. Cred că sîntem proşti, dar o anumită graţie - divină, zic eu - ne dă din cînd în cînd voie să fim inteligenţi. Şi atunci chiar sîntem. Interesant, însă, şi nu fără efecte este că oamenii inteligenţi - adică proşti deşteptaţi din cînd în cînd - nu sînt deştepţi sincron. Şi atunci ei nu se judecă bine unii pe alţii: mulţi oameni inteligenţi spun despre alţii că sînt proşti, ceea ce nu este adevărat, numai că îi prind în momente în care inteligenţele lor nu concordă. Ceea ce mi se pare foarte important. Avem harul de a fi inteligenţi din cînd în cînd, uneori aproape permanent, dar în nici un caz absolut permanent. Nici în mod constant şi nici pe toate planurile: există planuri în care sîntem iremediabil şi fundamental proşti. Ceea ce face ca inteligenţii să nu fie uşor mobilizabili: greu poţi să faci un partid al celor inteligenţi, căci inteligenţele lor nu concordă tot timpul şi sînt heterogene. Proştii fiind omogeni şi constanţi, ei pot fi uşor mobilizaţi.

Sînt deja organizaţi.

Da. Au un fler al lor. Lumea crede că prostul nu ştie că e prost. Eroare! Prostul ştie că e prost. Are un instinct - de natură aproape animală - care îl avertizează. El percepe cu infailibilitate inteligenţa oriunde aceasta apare şi se mobilizează prin toate mijloacele împotriva celui inteligent. Proştii sînt întotdeauna mai tari.

Prostul-prost, prostul pur şi simplu, prostul modest este o categorie ce dispare văzînd cu ochii: proştii sînt în general pretenţioşi, **au idei** şi fac mare caz de ele. Ideile, însă, nu sînt un produs al inteligenţei.

Pe mine mă frapează să constat că există mulţi oameni care, instalaţi bine în forma lor de inteligenţă, uzează de ea fără a se remarca, totuşi, deficienţele funciare ale modului lor de a fi inteligenţi. Există foarte mulţi **proşti inteligenţi** şi foarte mulţi oameni **pe post** de oameni inteligenţi. În clipa cînd eşti **pe post de om inteligent** eşti aproape pierdut: nu mai ai dubii.

Ah, femeia...

Un alt fenomen neplăcut (pentru că urîţeşte lumea) este acela al aşa-numitelor "femei inteligente","superioare", care sînt mîndre că posedă o inteligenţă bărbătească. E lamentabil: femeile sînt fiinţe divine, înzestrate cu un geniu imanent. Dacă ascultăm cu atenţie, cum făceau Montaigne şi Molière, putem auzi de la femei simple lucruri de o justeţe extraordinară. Cine e atent la o femeie aflată, conform destinului ei natural şi etern, la "cratiţă", poate să audă vorbe de mare bun-simţ şi de mare profunzime. La femei nu funcţionează, ca la bărbaţi, inteligenţa "profesională" ci o inteligenţă făcută să înţeleagă ceva din viaţă. Femeile pe post de inteligenţă, chiar dacă dau rezultate bune - şi dau -, sînt mutilate în natura lor profundă, sînt deviate de la rostul lor divin şi esenţial în lume şi nu fac decît ceva ce putem face şi noi, bărbaţii: puţin lucru, adică. Mă deranjează acest lucru pentru că socotesc că femeile au faţă de noi, bărbaţii, următoarea particularitate: bărbaţii, cum spune undeva Iorga, sînt fiinţe amestecate; la ei şi binele, şi răul, deci şi inteligenţa, şi prostia sînt amestecate; femeile, cu rare excepţii monstruoase, cînd sînt integral rele, deci stupide, sînt, în general, **bune**. Bune sufleteşte, răbdătoare, şi deja răbdarea şi renunţarea reprezintă una din formele cele mai adînci şi mai preţioase ale inteligenţei. Noi, bărbaţii, renunţăm greu, avem ambiţii, aşa-numite idealuri (mă întreb ce sînt acelea). Nu fac o pledoarie antimasculină, deşi, cunoscîndu-mă pe mine ca bărbat, aş fi înclinat să o fac. Dar nouă, bărbaţilor, ne revine funcţia aceasta de a ne asuma condiţia de oameni inteligenţi. Este, însă, bine să nu uităm, în această misiune a noastră de oameni inteligenţi, că sîntem, totuşi, nişte proşti, favorizaţi, din cînd în cînd, de un har divin de a fi capabili de înţelegere, de gîndire, de a creea sisteme filosofice (ceea ce nu-i mare lucru), dar mai cu seamă de a găsi observaţii profunde şi utile despre viaţă, despre semeni şi despre natură în general.

Prostia este, în sfîrşit, un fenomen contaminant, o maladie contagioasă în faţa căreia sîntem dezarmaţi. Nu ştim să ne luăm antidoturile necesare şi, mai ales, nici nu credem că avem nevoie de ele. Aici este grav: nu credem că avem nevoie de antidoturi împotriva prostiei noastre funciare.

Prostia este, deci, exclusiv rea în viaţă, în politică, în istorie?

Prostia este cel mai grav păcat cu putinţă. Sînt convins că Dumnezeu nu-i iubeşte pe proşti şi nu-i mîntuie. Invocarea preceptului "fericiţi cei săraci cu duhul" nu se referă la proşti, ci la cei ce **ştiu** că sînt funciarmente proşti, la cei ce nu se încred cu infatuare în propria inteligenţă, fără nici un fel de îndoială. Cei ce fac acest lucru sînt nefericiţii. Fericirea se referă la acei oameni care îşi cunosc propria prostie, prostia funciară omului. Aceştia sînt "săraci cu duhul", săraci **în** duh, mai exact, capabili, adică, de a-şi reprezenta sărăcia mentală.

De ce, de multe ori, mimarea prostiei este o stratagemă adoptată şi uneori încununată de succes?

A! Mimarea prostiei este contrariul prostiei. A şti s-o mimezi înseamnă a o fi observat bine, adică **la bêtise est justement ton fort**! Înseamnă a şti să utilizezi tactic această formă de a capta simpatia sau preţuirea altora. Omul prost, dacă vede că şi tu eşti prost, te iubeşte. Te şi votează. Deasta, în genere, campaniile electorale sînt bazate mai degrabă pe sloganuri stupide. Deasta, în general, oamenii inteligenţi, a căror principală preocupare este înţelegerea, deci contemplarea esenţelor, au puţine şanse electorale. A face pe prostul este, însă, şi un joc amuzant, pentru care unii au un talent strălucit.

Există anumite manifestări umane - individuale, dar şi, mai cu seamă, colective - în faţa cărora exclamăm: "E o nebunie!". Stau, însă, şi mă întreb: nebunie sau prostie?

Se poate face o separaţie, dar nu totală. Cu rarele excepţii de nebunie clinică, nefericită, de boală (cazurile lui Hölderlin, Eminescu, Nietzsche), nebunul-nebun e, de fapt, prost. Adică **nu e bun.**

Prostia filosofică

Superfluu, dar am să vă rog, totuşi, să comentaţi calificarea lui Sartre de către Eugen Ionescu drept "prostul proştilor".

Are o imensă dreptate. Acest Sartre este chiar prototipul **prostului inteligent**, al prostului strălucitor...

Cu sistem...

Cînd apare şi sistemul, prostia-i perfectă. Marele meu prieten care a fost Constantin Noica voia neapărat să aibă un sistem, să facă un sistem. Cărţile lui cele mai bune, care vor deveni clasice sînt cele din tinereţe. Sigur, şi mai tîrziu a dat lucruri extraordinare, fiindcă omul acesta era deseori vizitat de o formă de geniu. Eu i-am spus odată o vorbă care pe el l-a şi amuzat, dar l-a şi mîhnit: **"Tu, Dinule, dacă nu ai fi genial, ai fi un prost".** Lucrul este valabil pentru toată lumea: dacă n-am fi deştepţi din cînd în cînd, am fi proşti permanent. La Dinu Noica, însă, dorinţa de sistem, de construcţie coerentă şi rotundă - acel **legato** de care vorbea el - îl constrîngea fatalmente, ca şi pe Hegel, să introducă anumite lucruri cam cu de-a sila, ca să "iasă" sistemul. Pe de altă parte, dorinţa de sistem are ca efect inevitabil **orbirea asupra realităţii**. Realitatea nu încape în sisteme. Dacă există un sistem al realităţii, pe acesta nu îl ştie decît Dumnezeu. Noi nu-l putem reproduce. Iar dacă el există, este unul singur. Lucrurile acestea au devenit evidente după Kant, care nu a elaborat un sistem, ci a pus la îndemîna gîndirii instrumentarul ei filosofic modern. Marii filosofi dintotdeauna au fost astronomi, medici, geometri, legislatori, oameni de stat, diletanţi, vagabonzi geniali. Filosofii post-kantieni, însă, au plecat din filosofie. Au studiat filosofia şi au făcut filosofie: o mişcare tautologică. Sigur că nu poţi fi filosof fără a studia filosofia, însă trebuie să faci acest lucru cu acel cuantum de relativitate şi de scepticism care să te împiedice să rămîi paralizat de ideea de sistem. În filosofie, mai cu seamă în cea modernă, nu există atît mari filosofi, cît mari gînditori: Şestov, Kierkegaard etc. Moraliştii clasici francezi nici nu sînt calificaţi drept filosofi. Montaigne, de exemplu, pe care Dinu Noica îl contesta ca filosof, ca şi pe Nietzsche. Pentru că ei nu porneau din filosofie. Pe vremea lui Montaigne exista, însă, posibilitatea mersului călare, la trap sau în galop uşor, care oferea o perspectivă deosebită asupra lumii: de sus, dar nu foarte de sus. Puteai vedea ochii oamenilor, lumea din jurul tău. Şi, mai ales, puteai vedea din mers, cu coada ochiului. Adevăratele impresii indelebile acestea sînt: ce prinzi, dacă eşti perspicace şi inteligent, din mers, cu coada ochiului. Eu nu vreau să spun despre mine că sînt inteligent, deşi cred acest lucru, firește. Toţi credem că sîntem inteligenţi, şi proştii cred, aici domneşte o democraţie perfectă: toţi ne credem inteligenţi. Unii poate că sîntem, alţii sigur nu sîntem. Unii pariem că sîntem, cum fac eu acum. Dar mă pot lăuda că, acum vreo trei ani, cu ocazia unei călătorii de numai trei zile la Torino, am surprins, în mare grabă, caracterul piemontezilor, care sînt liberali, monarhişti şi masoni. Am putut surprinde imaginea Italiei de Nord numai aşa: din mers, în fugă. Am înţeles atunci foarte bine sentimentul de bucurie din primul capitol al **Mînăstirii din Parma** de Stendhal. În puţinele mele călătorii - eu nu sînt un călător, nu-mi place în mod special să călătoresc -, am văzut grupuri de turişti. Toţi cu aparate fotografice, ascultînd ce spune ghidul şi notîndu-şi în carneţele, fără, însă, a contempla tablourile ori monumentele. Acest fel de a "face" cîte o ţară, de a călători fără a privi cu ochii tăi nimic este o formă de prostie colectivă cultivată. Nişte imbecili! Iată cum prostia poate căpăta chiar forme instituţionalizate. Pentru că societăţile de turism exploatează prostia turiştilor. A şti să scoţi beneficii din prostia semenilor poate fi o formă de superioritate, dar nu echivalează cu a fi inteligent. Ne-am obişnuit să considerăm inteligenţă dibăcia în afaceri şi în politică.

Deşteptăciune sau inteligenţă?

E ceea ce numim deşteptăciune?

În tinereţe, şi eu făceam o distincţie pe care o făcuseră şi alţii înaintea mea şi care e foarte răspîndită, fiind acceptată ca valabilă: aceea dintre **inteligenţă** şi **deşteptăciune.** Cine e deştept nu e inteligent, cine e inteligent nu e deştept, şi aşa mai departe. E aici ceva adevărat, în sensul că numim **deştept** pe cel dibaci, pe cel şmecher, pe cel care trece drept un bun politician. Aud mereu: "A, Cutare e mare politician, e foarte abil, e foarte deştept, ştie să le-nvîrtească, tot el va cîştiga". Fiindcă e prost, de-aia cîştigă! Altminteri, nu s-ar ocupa cu astfel de lucruri, nu s-ar fi integrat în ce s-a integrat. Astfel de oameni se ocupă numai cu tertipuri, numai cu sforării şi aranjamente. Sînt experimentaţi şi rutinaţi în asta, dar sînt departe de a fi inteligenţi. Dimpotrivă: cred că este una dintre cele mai remarcabile dovezi de prostie să-ţi consumi mintea şi viaţa cu tertipuri.

Însă distincţia dintre inteligenţă şi deşteptăciune nu cred că este chiar atît de mare. **Inteligent** este omul mai contemplativ, mai speculativ, mai dornic să cuprindă în mod coerent înţelegerea lumii. Dar **deşteptul** ce este? Este omul care face aceeaşi operaţie, dar **în alt ritm**. Are o percepere mai rapidă a anumitor lucruri, mai puţin livrescă, mai puţin desfăşurată, dar evident esenţială. Moraliştii francezi erau inteligenţi sau deştepţi? Erau **deştepţi**, cu spiritul deştept, treaz. Observau tot timpul ceva. A fi deştept înseamnă a nu fi obliterat, a nu avea atenţia suspendată. Deşteptăciunea este o formă a inteligenţei. Inteligenţa are o variantă **gînditoare** şi o variantă **observatoare**. Observaţia nu este fără gîndire. Prin urmare, eu nu sînt de acord cu punerea în antiteză a inteligenţei şi deşteptăciunii şi, de multe ori, folosesc un termen pentru celălalt fără să mi se pară a comite o confuzie sau o improprietate.

După cum se vede, este mult mai uşor să vorbeşti despre inteligenţă decît despre prostie. Prostia fiind regula, iar inteligenţa, totuşi, excepţia, ea este aceea care aruncă asupra prostiei lumina necesară pentru a o cunoaşte.

Un lucru de care ne izbim în chipul cel mai direct şi mai evident cu putinţă, dar care nu poate fi cunoscut decît indirect. Eu vă mulţumesc pentru ajutorul acordat în acest efort de cunoaştere.

Convorbire realizată de
Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; DIFUZARE: Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti

● Anul III ● Nr. 115 ● 24-30 martie 1995 ●

Anul III
nr. 116
31 martie - 6 aprilie 1995
16 pagini 300 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NORMALITATEA

atîta cîtă e

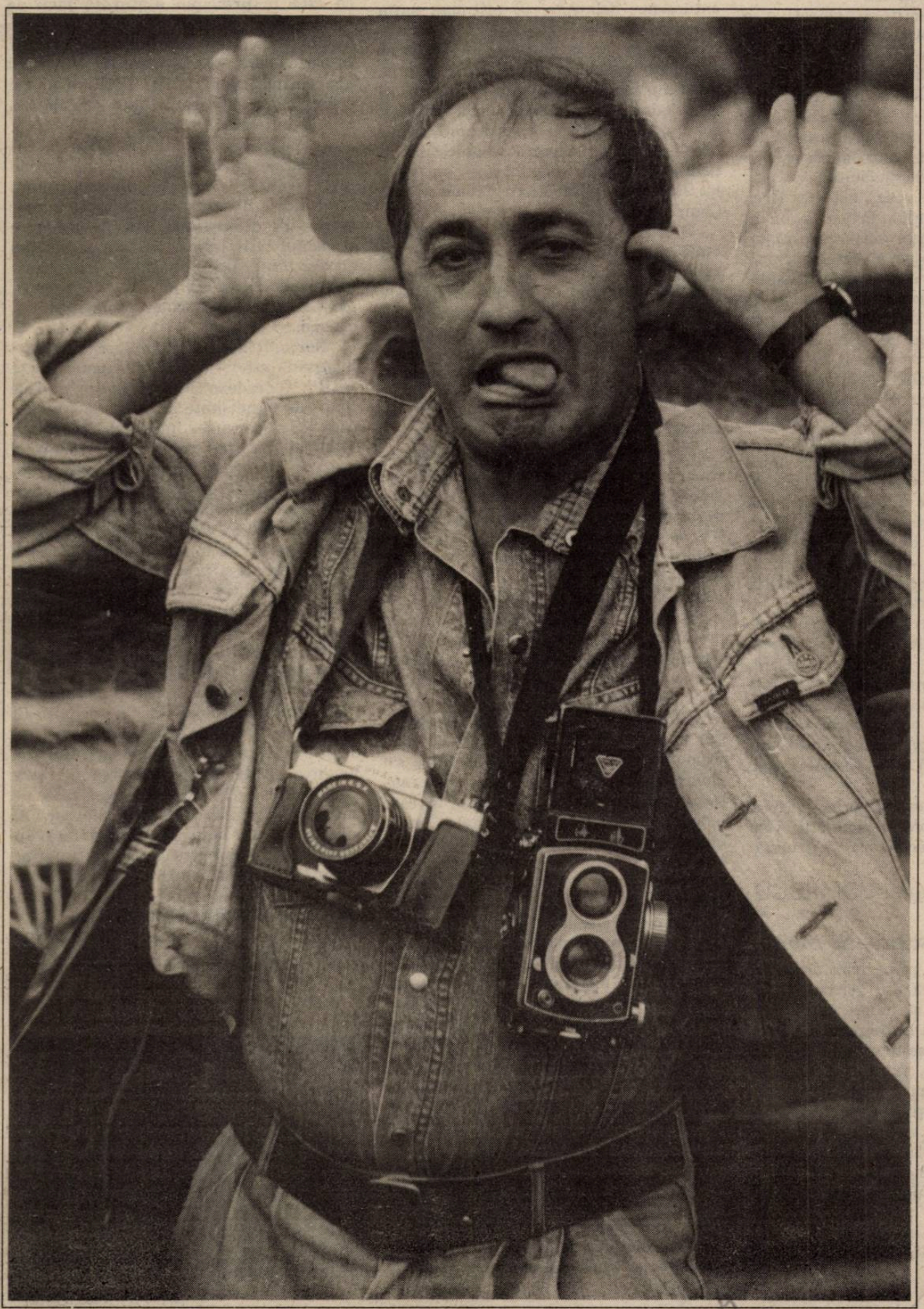

© C. Bumbuț

În acest număr:

Aurora LIICEANU, Oana CHELARU MURĂRUŞ
pag. 6
Mircea Horia SIMIONESCU
pag. 7
Corneliu COPOSU
Claudiu Gh. IOAN
pag. 8
Stelian TĂNASE
Mircea KIVU
Alexandru DUŢU
pag. 9
Sorin VIERU
pag. 14
Interviu cu dr. Constantin MAXIMILIAN
pag. 16

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Se trăiește între verdicte: ceva "e normal", ceva "nu e normal", asupra fiecăreia dintre situații, de normalitate sau de contrariul ei, spiritul nostru se pronunță în fiecare zi, ca la un referendum perpetuu.

Prezumția propriei normalități nu e clătinată de nici un dubiu, dimpotrivă, ea ne asigură punctul de vedere superior cu care stabilim granița subțire, etern mișcătoare dintre cele două stări de lucruri. "**A fi cu picoarele pe pământ**" pare totuna cu a fi normal echilibrat, în armonie cu exteriorul, solid și înțelept. Întrebarea e doar pe care pământ: cel bănuit plat ca o farfurie, imagine a normalității aparente, sau planeta plutitoare în spațiu, conformă cu normalitatea profundă a adevărului?

Față de epoca ordinii și disciplinei sociale necondiționate prin care am trecut, anii de după decembrie '89, plini de convulsii și contrarietăți, par anormali, aducînd numai îngrijorare. Deocamdată, democrația - atît de dragă tuturor cît rămîne concept și nu trece în realitate - ne ține mai degrabă departe de normal, de vreme ce nimic nu se arată sigur, dat o dată pentru totdeauna, indiscutabil ca o interdicție, ci trebuie s-o luăm mereu de la capăt, adaptîndu-ne jocului realității în perpetuă schimbare. Eram cu toții de acord, înainte, că trăim în nefiresc, el reprezentînd normalul dominant. A instala firescul, acceptînd devenirea ca pe adevărată normalitate, ni se pare acum ceva mult prea dificil de întreprins, oricum riscant. Mai bine cu anormalitatea cunoscută decît cu normalul inconfortabil; aceasta să fie dilema - nu numai în planul social sau cel al vieții politice?

O temă potrivită nouă s-ar putea remarca, dacă revista și colaboratorii săi din acest număr - care abordează și alte aspecte ale subiectului - ar avea pretenția că dețin mai multe date asupra lui decît ceilalți; cum nu e cazul, am preferat să avansăm o părere asupra normalității **atîta cîtă e, aici și acum**, asumîndu-ne limitele acestui demers. **(T.C.)**

Aduse cu poșta

Pseudo-Normalitatea

Cine mai poate stabili, în concret, ceea ce e normal și ceea ce e anormal? Cum să mai poți "despărți apele", atribuind normalității normalul și anormalității anormalul? A pune granița între normal și anormal pare o încerare zadarnică. Sigur, se pot invoca anumite criterii. De pildă, normalitatea e plină de antinomii (de exemplu: e normal să fim liberi, după cum e normal să existe închisori), în vreme ce anormalitatea nu este niciodată antinomică, pentru că ea nu conține categorii. Anormalitatea este pur și simplu, este într-un fel rebel, dezordonat, oarecum dizarmonic, imposibil de analizat în general. În sens metafizic, anormalitatea nu există, ea se manifestă numai. Și se manifestă prin atentate particulare la adresa normalității. Apoi, normalitatea se simte într-un fel aparte: ea generează confort, siguranță, plăcere; ea naște firescul. Anormalitatea obosește, derutează, enervează. Să recunoaștem, însă, fragilitatea acestor criterii. În definitiv, chestiunea separării normalului de anormal este supusă, în mare măsură, unor determinări subiective.

Neputința delimitării obiective a normalității de anormalitate produce un efect pervers și necontrolabil: trăirea normalului și anormalului la fel, egal, liniștit, fără convulsii și fără întrebări. Adică, trăirea în deplină confuzie. A te complace în această confuzie înseamnă, de fapt, a converti anormalul în normal. Se naște, astfel, pseudo-normalitatea.

Pseudo-normalitatea este trăirea normală a anormalului. Primul semn al pseudo-normalității este constatarea că tot ceea ce ne înconjoară este normal. Concluziile la care ne duce pseudo-normalitatea sînt aberante; e normal să ne fie frică; e normal să ne mințim, senin, unii pe alții; e normal ca orice virtute să poată fi cumpărată; e normal că crească criminalitatea; e normal ca un intelectual să fie suspectat pentru că gîndește altfel; e normal să fie mizerie pe străzi; e normal să fim conduși prost; e normal să avem o opoziție infantilă ș.a.m.d. Această falsă normalitate este cu adevărat periculoasă, pentru că ea aduce anormalul în zona firescului și împinge normalul în afara oricărei posibilități de ființare. Normalitatea devine, astfel, o stare imposibilă: un vis, pentru firile poetice sau un proiect ideal pentru firile carteziene.

Trebuie observat că pseudo-normalitatea este, în totalitate, creația noastră. Ea nu există decît în mintea noastră. Procesul de pervertire a normalității este unul interior. Este un proces mental care, la rîndul său, este pseudo-normal. El se poate produce cînd spiritul este anchilozat, cînd gîndirea critică este refuzată, cînd intuiția hibernează.

Pseudo-normalitatea este prima victorie a anormalității asupra normalității. Vom sta, impasibili, să vedem care va fi următoarea?

Sever VOINESCU

A ne asuma firesc propria istorie

În anii **dinainte**, propaganda de partid a avut grijă să facă din personalitățile noastre istorice idoli, să ne prezinte numai partea de deasupra a aisbergului. Or, ceea ce este sub apă depășește cu mult ceea ce se vede. (Ce-i drept, frînturi de adevăr ajungeau și pînă la noi.) Explicabil atunci de ce am avut cu toții obsesia culiselor, a pliurilor ascunse ale evenimentelor, de ce ne-a plăcut să ne uităm pe gaura cheii în casa unui personaj istoric sau altul. Dacă nu reușeam, ne refugiam, prin tehnica insinuării, în spațiul parabolei. Cît despre adevărul istoric, atîta cît era, îl devoram. O carte ca cea semnată de Aurică Simion, "Preliminarii politico-diplomatice ale actului de la 23 august 1944", de pildă, apărută în 1979 și retrasă imediat, a "zguduit" lumea istoricilor. Ca să nu mai vorbim despre romanele lui Marin Preda, care ne-au transpus realmente în delir.

Cum stau lucrurile **după**? Memoriile lui Gafencu, Marghiloman, Manoilescu etc. nu par a mai naște frămîntări nimănui. Și asta în condițiile în care gata cu esopismul. Spunem lucrurilor pe nume.

Să fi suferit aceste personalități de marcă ale istoriei românești ceva fisuri în granitul lor? Sau fenomenul probează faptul că națiunea a obosit pur și simplu de demistificări și reconsiderări, la fel cum înainte obosise de osanale?

Un posibil răspuns ar fi: încet-încet, fără să ne dăm seama, ne apropiem de normal, de înțelegerea firească a propriei istorii, tratată ca o aglomerare de fapte ale trecutului nostru. O aglomerare care a **fost** și **a trecut**. Nimic mai mult.

Treptat-treptat ne apropiem de situația în care revelarea unor momente petrecute cu cîteva zeci de ani în urmă nu mai provoacă retrageri de cărți de pe piață, polemici în presă, proteste de masă sau entuziasme delirante, cu atît mai puțin căderi de guverne.

Învățăm deci să ne receptăm - și să ne asumăm - corect, în liniște și pace istoria. Europa o face de mult. Am putea oare să ne imaginăm frămîntări în viața socială și politică a Franței sau Angliei provocate de problema unor "aspecte necunoscute" - evident mai puțin măgulitoare din viața lui Robespiere, Napoleon, .Cromwell sau Churchill?

O societate care acordă mare importanță prezentului imediat, vieții de zi cu zi, avînd pentru trecut un interes pur științific, analitic, de cercetare, nu este oare o societate a liniștii și previzibilului, o societate normală, așa cum vrea să fie, cu atîta obstinență, România?

Florentina DOLGHIN

Încercare de clasificare

Ca și personalitatea sau ideea de Dumnezeu, normalitatea nu este aceeași pentru doi indivizi. Și e NORMAL să fie așa dacă pornim de la premisa că normalitatea este în directă proporționalitate cu gradul de cultură, cu aspirațiile și cu scopul în viață (dar nu și cu idealul în viață; acesta fiind intangibil nu ține de normalitate). Normalitatea diferă de la profesorul universitar la miner, de la cercetătorul științific la șofer și, mai nou, de la șomer la cel angajat. Asta nu înseamnă însă că normalitatea se prezintă ca o unitate la nivel de categorie socială sau profesională. În cadrul aceluiași grup socio-profesional apare normalitatea cu plus (pozitivă) și normalitatea cu minus (negativă), în funcție de modul în care indivizii se raportează la activitatea lor în cadrul grupului. În viziunea noastră vor aparține normalității pozitive aceia care tind către permanenta auto-perfecționare, aceia care sînt în perpetua acțiune, în timp ce cei care se lasă "duși de val" vor fi exponențiali pentru normalitatea negativă.

O altă dihotomie ar fi aceea între normalitatea imaginată și normalitatea concretă. Normalitatea imaginată este aceea pe care individul și-o dorește pentru sine în locul celei existente percepută ca neadecvată - normalitatea concretă. Deci, în timp ce normalitatea imaginată este în strînsă legătură cu imaginea despre sine, normalitatea concretă ține de zbaterea în cotidian. (Este foarte adevărat că la unii cele două normalități se suprapun, dar aceștia sînt fie excepții, fie, în majoritatea celor încadrabili aici, aceia cu lipsa totală a ideii de normalitate - paria ai spiritului.

Ne propunem să exemplificăm cele afirmate pe baza cunoștințelor despre o

© A. Ionescu

categorie socio-profesională cu care sîntem în direct și permanent contact: studențimea. Ne-am oprit asupra ei și pentru că ea este în principiu alăturată ideii de normalitate cu plus. Această imagine asupra studențimii este (din păcate) doar în parte adevărată. Raportul între indivizii aparținînd normalității pozitive și cei aparținînd celei negative este cam de trei la unu în favoarea ultimei.

În timp ce normalitatea pozitivă are prea puține aspecte (studentul implicat în lupta politică, studentul aplecat asupra studiului), normalitatea negativă este extrem de diversificată. Aici îl găsim pe studentul bețiv (rămas în faza protestului adolescentin), aici e studentul dezinteresat (și dezinteresarea are alte infinite nuanțe), aici pe cel venit la facultate numai ca să... ș.a.m.d.

Normalitatea lor (a studenților) imaginată este și ea diferită. Acum se pot întîlni (paradoxal!) indivizi din ambele tipuri de normalitate de mai sus. Sînt cei care vor să parvină - intelectual, social sau material. Sînt cei care vor să emigreze. Sînt cei care vor să se căsătorească din interes. Toate aceste categorii sînt (în mare) cele defavorizate de normalitatea concretă: cămine infecte, mîncare puțină, dar la prețuri astronomice etc. Mai există și cîțiva idealiști care vor să continue să studieze și după terminarea facultății: viitorii cercetători, profesori universitari. Normalitatea lor imaginată e modestă pe lîngă a celorlalți: o existență decentă, un post care să le permită să-și realizeze ideile pe care le au acum. Normalitatea lor concretă e și mai dură decît a celorlalți. Ei nu suferă numai de frig sau foame ci și de o vorbă răstită a bibliotecarului, de umilirea venită din partea vreunui funcționar, de mizeria morală de pe stradă, de suferința născută de sărăcia din jur. Ei sînt aceia care stau zile întregi fără un ban în buzunar pentru că își dau rația pe o săptămînă pe ultimul volum al lui Pleșu sau pe ultimele versuri ale lui Cărtărescu... dar aceasta e altă poveste.

George ȘIPOȘ
student, anul II, japoneză-română

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Igienă și curățenie**
- **Comunicare / comunicații**
- **Clasa de mijloc**

Nu a fost decît o modă?!

Sînt cîteva luni bune de cînd s-a publicat cel de-al patrulea volum al memoriilor lui Ion Ioanid, **Închisoarea noastră cea de toate zilele**. Ecourile au fost puţine şi slabe, mai ales în comparaţie cu cele la primul şi al doilea volum. Dar nu din cauza cărţii; ci, mai degrabă, fiindcă s-a micşorat pînă la dispariţie interesul public pentru asemenea scrieri.

Spun „interesul public", dar este probabil că ar trebui să spun „interesul publicaţiilor". Am fost izbit, în cele două vizite pe care le-am făcut la Bucureşti, în spetembrie 1994 şi în ianuarie 1995, de necomunicarea flagrantă dintre „interesul public" şi „interesul publicaţiilor" în privinţa cărţilor şi, în general, în privinţa culturii. În faţa fiecărei tarabe cu cărţi, de la Piaţa Romană la Universitate, erau adunaţi, şi pe canicula din septembrie, şi pe frigul tăios din ianuarie, oameni de toate vîrstele. Priveau, răsfoiau, cumpărau; erau interesaţi, atraşi, deloc indiferenţi. Şi în librării, în marile librării din centru, la „Sadoveanu", la „Eminescu", la „Humanitas", am văzut , zi de zi, mulţime de oameni. „Interes public", vasăzică, există; dar nu există, ori nu există la aceleaşi dimensiuni, şi un „interes al publicaţiilor". Cartea nu este nici măcar o Cenuşăreasă a noului jurnalism românesc; este, mai curînd, un teritoriu abandonat. Un teritoriu abandonat cu plăcere, cu barbara plăcere infantilă a acelor elevi care aşteaptă ultima zi de şcoală pentru a-şi pune pe foc manualele.

Dar indiferenţa pentru **Închisoarea noastră cea de toate zilele** nu se explică, probabil, decît în parte prin indiferenţa militantă a noilor jurnalişti, liberi (în fine, liberi!) faţă de cărţi şi de cultură. Cartea lui Ion Ioanid nu este una literară! este o mărturie despre subpămîntul lumii româneşti din anii '50. Ion Ioanid nu şi-a scris cartea din şi cu ambiţii de scriitor; memoriile lui de fost puşcăriaş politic au în primul rînd, dacă nu chiar exclusiv, o valoare documentară. De un fel special însă: căci sînt memorii dintr-o lume paralelă şi secretă, a cărei prezenţă a influenţat decisiv viaţa lumii de dincoace, de la suprafaţă, vizibilă şi aparent mai liberă.

A existat, îndată după decembrie 1989, un mare elan al recuperării memoriei; formulă poetică, un pic preţioasă, dar mai ales inexactă. Fiindca memoria, odată schilodită, devine irecuperabilă; posibilă nu este refacerea memoriei, ci luarea la cunoştinţă. Cine nu ştie că este fructul unui incest ori al unui viol nu-şi recuperează, aflînd într-un tîrziu din ce se trage, memoria; dar poate avea, în momentul teribil al dezvăluirii sordidului adevăr, un şoc modificator de biografie şi destin. Amintirile nu şi le mai poate schimba; ar fi să-şi inventeze o memorie falsă; dar, în lumina crudei revelaţii le priveşte altfel. Certitudinile de pînă atunci se prăbuşesc, locul lor este luat de întrebări, de nelinişti, de îndoieli.

Prin scrieri de genul memoriilor lui Ion Ioanid, noua lume românească lua cunoştinţă de propriul trecut, de ceea ce, într-o sumbră noapte a

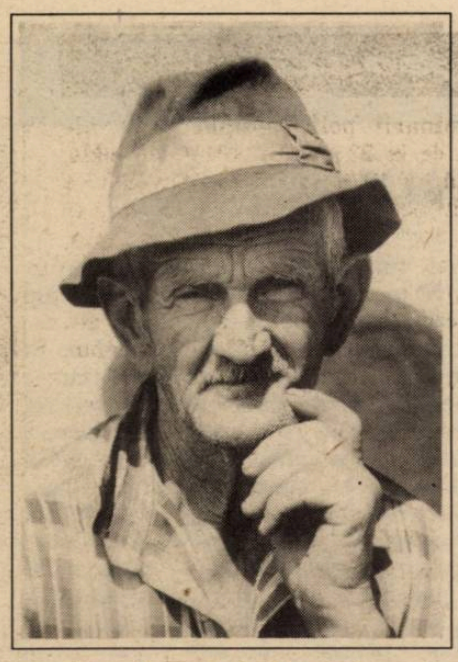

© ?

istoriei, i s-a întîmplat; prin asemenea scrieri, îşi putea asuma traumatismele, mistificările şi automistificările, strategiile de supravieţuire, laşităţile, umilinţele suportate, acceptate, devenite regulă curentă în viaţă; şi se putea elibera, cu adevărat, de ele. Putea deveni, cu adevărat, o nouă lume românească; împovărată de un trecut monstruos purtîndu-i cicatricile oribile, dar avînd, prin cunoaştere şi zguduire lăuntrică, o mare şansă de a se delimita de el.

Închisoarea noastră cea de toate zilele nu este, desigur, decît una dintre cărţile prin care lumii româneşti de astăzi i se dezvăluie în detalii viaţa din lagărele şi puşcăriile politice comuniste; una dintre cele mai impresionante, prin fabuloasa capacitate a autorului de a-şi aminti date, fapte, nume, situaţii. Este însă oarecum indecent şi oricum derizoriu să fie stabilite ierarhii cînd este vorba de vieţi frînte. Cei mai mulţi dintre foştii deţinuţi politici au ajuns în lagăre şi închisori aparent întîmplător; nu pentru că s-ar fi opus activ, în forme radicale, regimului comunist, ci pentru că specificul acestui regim cerea duşmani de zdrobit şi îi fabrica după nevoie. Oricine şi pentru orice putea nimeri după gratii, oricine şi pentru orice putea fi aruncat „în lumea cealaltă", lumea lagărelor şi a închisorilor. Angajamentul impus foştilor deţinuţi politici de a nu povesti, odată ieşiţi din închisori, nimic despre viaţa în puşcărie, nu era decît o formă subtilă de înspăimîntare a societăţii întregi: prin legămîntul de tăcere, frica de „necunoscutul ferestrelor" devenea încă mai mare. Atît de îngrozitoare fusese, iată, experienţa celor care trecuseră prin lagăre şi închisori, încît nici nu mai voiau – ori nu mai puteau – să pomenească de ea. Limbile s-au dezlegat după decembrie '89; despre ceea ce se întîmplase în puşcării scriseră şi publicaseră, pînă atunci (cu excepţia lui Paul Goma), doar acei foşti deţinuţi politici care emigraseră; au existat şi manuscrise bine ascunse în sertare; însăşi redactarea lor fusese o mare îndrăzneală şi însemnase un risc. S-a făcut, la început, o primire aproape sărbătorească scrierilor de acest fel; dar numai la început. Treptat, s-a intrat (ori s-a reintrat?!) într-o indiferenţă vecină deseori cu ostilitatea. Să nu fi fost decît o modă?!

Mircea IORGULESCU

Orzul pe gîşte

Am multiple motive să fiu împotriva sinuciderii ca instrument de negociere politică. Omeneşte, filosoficeşte şi creştineşte acord faptului de a fi viu un prestigiu miraculos şi inatacabil. Nu poţi pune în joc un asemenea prestigiu decît în **cîteva** situaţii-limită, cînd preţul vieţii ajunge să fie de neplătit. Sînt acele situaţii în care valorile supravieţuirii imanente intră în conflict cu valorile judecăţii finale: realizezi, cu alte cuvinte, că dacă nu mori **puţin** (în veac), rişti să mori **de tot** (în eternitate). Aceasta e miza jertfei adevărate: lumea de-aici contra lumii de dincolo. Aşa stînd lucrurile, nu orice temeritate e spirit de sacrificiu şi nu orice tenacitate e tărie morală. Mi se va spune că fiecare din noi are dreptul să hotărască singur pentru ce merită să moară şi pentru ce nu. Fiecare are propriile lui reprezentări despre "situaţiile-limită" şi despre oportunitatea jertfei. Se poate. Dar orice jertfitor îşi asumă răspunderea de a participa la demnitatea mistică a jertfei sau, dimpotrivă, de a o trivializa. De accea, riscul e mare şi trebuie considerat cu grijă, dincolo de impulsivitate, orgoliu şi patimă circumstanţială.

Şi totuşi. Oricîte rezerve aş avea faţă de justificarea în absolut a unui gest sinucigaş, vecinătatea în sine a morţii mă amuţeşte. Misterul morţii e cel puţin la fel de impunător ca misterul jertfei şi, ca atare, nu poate lăsa indiferentă decît o seminţie de deşeuri... De aceea, de cînd dl. Dumitru Iuga a intrat în greva foamei, nu încetez să mă minunez: toţi cei implicaţi **direct** în desfăşurarea litigiului se abandonează, cu naturaleţe, unor complicate exerciţii de nesimţire. Cu o singură excepţie, dacă sînt bine informat: e vorba de dl. Gabriel Liiceanu care s-a simţit obligat să facă o vizită domnului Iuga, pentru a-l determina să renunţe. Dl. Liiceanu socoteşte, pe bună dreptate, că intrarea într-un consiliu de administraţie obţinută prin martiraj e o povară de nesuportat. Nu-ţi poţi asuma o victorie personală plătită cu viaţa altuia. Ca să nu mai spunem că, în definitiv, cu sau fără Liiceanu, consiliul de administraţie al Televiziunii ilustrează o comodă majoritate pro-guvernamentală. Şi atunci nu e jertfa domnului Iuga disproporţionată faţă de rezultatul ei real? Iar dacă rostul acestei jertfe e nu impunerea unui nume, ci apărarea unui principiu, vom spune că domnul Iuga şi-a ales greşit momentul, aliaţii şi ţara. Momentul e confuz, aliaţii - sperjuri şi ţara - "turcită". În afara domnului Liiceanu, nimeni dintre ceilalţi candidaţi nu pare să aibă insomnii din cauza sănătăţii compromise a dlui Iuga. Ar fi fost de aşteptat, totuşi, cîteva gesturi. Ar fi fost cuviincios ca şi dl. Şoloc, cel pe care comisiile parlamentare l-au preferat dlui Liiceanu, să înceapă să se simtă prost: să se scuze, să refuze, să se recuze. Dar dl. Şoloc tace mîlc: respectă soldăţeşte decizia superiorilor săi şi stă în post, gata să se instaleze pe un soclu de carne omenească. Ce fac însă ceilalţi? Ar fi fost cuviincios ca **toţi** ceilalţi membri ai noului consiliu de administraţie să întoarcă spatele impurei demnităţi care li se oferă. "Nu vrem să facem parte dintr-un organism născut şmecheresţe, în marginea legii!" - ar fi putut spune **toţi**, înţelegînd să saboteze astfel deciziile arbitrare ale unor parlamentari inapţi. Cu toate acestea, toţi aşteaptă fără să clipească deznodămîntul unei istorii care, s-ar zice, nu-i priveşte pe ei, ci numai pe Gabriel Liiceanu şi pe Dumitru Iuga.

Încăpăţînarea puterii este, şi ea, pe cît de grobiană, pe atît de semnificativă. Ea ştie că, statistic vorbind, prezenţa lui Liiceanu în organismul diriguitor al Televiziunii e uşor de neutralizat. Şi totuşi nu vrea să cedeze, nu vrea să accepte nici cel mai mic risc. Televiziunea trebuie ţinută sub control ca o armă secretă de mare preţ. Trebuie să se cheme "naţională" şi să fie "de partid". Consiliul ei de administraţie trebuie să penduleze între blegeală şi anonimat. Dacă la orizont apare Liiceanu, i-l opui pe Şoloc. Dacă e vreun zvon de Caramitru, îl contracarezi cu Arachelian. Dacă alegerile sindicale ies neconvenabil, propui alegeri noi. Alegerile care nu produc reţeta scontată sînt greşite. Ca să faci o asemenea politică nu trebuie să fii nici cine ştie ce inteligent, nici cine ştie ce principial. Trebuie doar să ai o îndărătnicie zoologică şi să-ţi iubeşti mai mult şefii decît ţara. L-am auzit vorbind pe unul din membrii comisiei parlamentare responsabile de toată dandanaua: un oarecare Botiş, dacă nu mă înşel. "Audierile au întîrziat - spune D-sa - fiindcă unii candidaţi pudibondici (sic!) nu s-au prezentat la timp". Cam incultic şi neruşinatic domnul Botiş! El ştie prost românește, dar decide asupra calităţilor lui Liiceanu şi face pe apărătorul legilor şi pe alesul naţiunii. Merită să mori dinaintea unei asemenea caricaturi?

Nu mai puţin dezamăgitoare este opoziţia. Şeful comisiei care blochează normalizarea televiziunii este dl. Gabriel Ţepelea. Iar în comisie mai sînt şi alţi opozanţi. Ei consimt rutinier la moartea lentă a unui sindicalist radical, afişînd morga marilor sfetnici obiectivi. Atîta au stat laolaltă opozanţii noştri cu guvernamentalii prin ungherele Camerei şi ale Senatului, pe la bufet, prin avioane către şi dinspre Europa, încît, pînă la urmă, au căpătat cu toţii acelaşi aer, aceeaşi somnolenţă suficientă, aceeaşi retorică de ştabi cenuşii. Şi pentru o asemenea adunătură vrei dumneata să mori, domnule Iuga? Sau poate îţi faci iluzia că "massele largi" urmăresc cu sufletul la gură tragicul dumitale pariu? Nu te potrivi: massele largi sînt sastisite: "Mai dă-o păcatelor de Televiziune şi de grevă a foamei; nu vezi cum s-au scumpit toate?". Credemă, domnule Iuga: ţi-ai ales greşit şi momentul şi ţara. Lasă-ne să ne mai rinocerizăm un pic, iar dacă vrei să te sacrifici, vinde-ţi, măcar, pielea mai scump!

Andrei PLEŞU

Luni, 27 martie 1995

P.S. După redactarea acestui articol, au survenit cîteva noutăţi, ca de pildă demisia onorabilă a d-lui Gabriel Ţepelea. Am fi bucuroşi dacă, pînă la data difuzării revistei noastre, s-ar produce şi alte asemenea noutăţi să infirme bilanţul melancolic al intervenţiei noastre.

TV (totul de vînzare)

Agresiuni...

De cîteva săptămîni, **TVR (1)** ni se adresează, discret dar enervant, cu un anunţ de care echipa ce a avut ideea conceperii lui trebuie că este foarte mîndră. În fiecare seară, înaintea **Actualităţilor** de la ora 20.00, o suită succintă de imagini, avînd rolul de a prezenta activitatea serviciului naţional de televiziune înainte dar mai ales **după** decembrie 1989 (căci **în** decembrie '89, ştim prea bine - este un fel de a spune, dar... nu am văzut cu ochii noştri? - ce rol a avut televiziunea), voind, mai precis, să atragă atenţia asupra marii schimbări intervenite (ca şi cum nu ar fi fost absolut firesc) în activitatea naţionalei instituţii, este urmată de un text cît se poate de explicit care ne cere să ne plătim abonamentul lunar de **numai** 560 lei în schimbul celor 34 ore de program oferite zilnic pe cele două canale. Ne-ar trebui, cu alte cuvinte, o jumătate de viaţă în plus ca să putem să ne înfruptăm din festinul pe care ni-l pune la cale, zi după zi, TVR. Problema pe care o pune acest anunţ este, însă, una de principiu. Aş vrea, mai întîi, să mă fac corect înţeles: critica postului naţional de televiziune - ca şi, în planul politicului, critica puterii - trebuie să fie dintre cele mai pretenţioase cu putinţă. Un post privat, dacă e prost, dar nu-mi **cere** nimic, nu-l "cumpăr". O televiziune naţională are, înainte de toate, **datorii.** Ea trebuie să fie un **exemplu** şi să se plaseze **deasupra** (nu **în afara**) concurenţei. De aceea, tratamentul la care ea se cere supusă **trebuie** să fie disproporţionat, ca exigenţă, în comparaţie cu grila prin care "citim" posturile comerciale.

Mesajul pe care îl conţine amintitul anunţ este unul de reproş şi de şantaj. Vrea să ne culpabilizeze, să ne facă să ne simţim prost. Efectul dobîndit este, în schimb, jena în faţa unei cerşetorii deopotrivă mimate, obraznice şi ieftine. Căci imaginile ce se înlănţuie cu viteză reuşesc să dovedească exact contrariul a ceea ce îşi propun: lipsa de schimbare în profunzime, absenţa unei evoluţii autentice, simpla deplasare dinspre un tip de aservire spre un altul. Căci trecerea se face de la chipul lui Ceauşescu la, să zicem, cadre din nenumăratele emisiuni de "divertisment". Ca şi cum telespectatorii ar trebui, în sfîrşit, după decenii de agresiune prin ideologie, să se odihnească un pic, istoric, şi să-şi spele creierele "distrîndu-se". Aşa se vede pe sine TVR, aceasta este cartea de vizită pe care ea şi-o compune, acesta este chipul sub care vrea să fie recunoscută. Mă simt dator să spun că - mister! - TVR se comportă nedrept faţă de ea însăşi. Imaginea mea despre programele acestei instituţii este, cumva, mai bună. Dar, dacă aşa doreşte, s-o credem pe cuvînt. Să n-o contrariem. Fiecare pasăre pe limba ei piere.

Penibil e, însă, faptul că TVR a început să-şi scuture hainele şi să încerce să arate mai ca lumea nu din proprie iniţiativă, ci ca răspuns la provocările lansate de posturile private, care nu au timp şi bani, existenţa nu le este **oricum** asigurată, în orice condiţii, ele putînd în orice clipă dispărea. Tot e bine! Dar şi şugubăţul anunţ al TVR este tot un răspuns, mimetic, la o idee aparţinînd posturilor independente, mai precis postului **Tele 7abc**, care se scuză că trebuie să întrerupă un film cu spoturi publicitare, dar aşa e viaţa, el nu percepe abonament. Ideea nu e originală: Tele 7abc a preluat-o de la posturile lui Silvio Berlusconi. Şi în Franţa, de pildă, posturile de stat transmit publicitate, la egalitate cu posturile private. Diferenţa dintre F2 şi FR3, pe de o parte, şi TF1 sau M6, pe de altă parte, este una necunoscută în cazul României, unde se poate întîmpla chiar ca raportul să fie strict inversat: serviciul public de televiziune este, să spunem, mai cerebral, mai adult, mai problematizant, în vreme ce posturile private nu-şi ridică - firesc - privirile de pe Audiomat. La noi, cum spuneam, lucrurile stau mai degrabă pe dos: **Chestiunea zilei** ori noua emisiune economică realizată de Ilie Şerbănescu nu pot fi văzute pe TVR, unde le-ar fi fost, firesc, locul, ci pe canale private. TVR ne oferă, cu ghiotura, emisiuni îndoielnice, de mare succes la un anumit public, precum **Ceaiul de la ora 5.** (Luni, 27 martie, la emisiunea pentru tineret **Măseaua de minte**, mi-a fost dat, de exemplu, să aud pe o venerabilă doamnă profesoară de limba şi literatura română la un mare liceu bucureştean, autoare, la editura Humanitas, a unui cod al manierelor elegante - e bine să existe măcar scrise - spunînd - greşeală ultrafrecventă în ultimul timp – **mi-ar place** în loc de **mi-ar plăcea**, cum este corect. Ca şi în cîmpul politicii româneşti, unde mai toate partidele, fie ele de opoziţie, sînt bîntuite de stafia fostului partid unic, şi în "peisajul audiovizual" posturile private nou apărute nu fac altceva decît să încerce să construiască un fel de televiziune naţională aşa cum ar fi ea de dorit. De aici, paradoxurile amintite.

Veţi spune: bine, dar ce mai înseamnă 560 de lei în clipa de faţă, cu atît mai mult cu cît - fapt atestat de sondaje - majoritatea populaţiei priveşte emisiunile postului naţional? Anunţul cu pricina, care ne **cere,** aparent umil-revoltat, să ne achităm datoriile, este, de fapt, mincinos: căci plata abonamentului radio şi tv este, în mod samavolnic, **obligatorie**. Ca şi cum nu aş avea voie să posed televizor doar ca să consum casete video, ori aparat de radio ca să ascult Pro FM, Delta, Contact, Total ş.a. (cum, de alfel, şi fac)? Apoi, într-adevăr, de ce să nu recunoaştem, cinci sute şi ceva de lei reprezintă un pic peste nimic. Echivalentul strict al programelor oferite de TVR, ar spune maliţioşii. Nu este aşa. Căci pentru programele care, cînd nu deformează, nu trunchiază sau nu ascund pur şi simplu realitatea, nu fac altceva decît să flateze stagnarea intelectuală, noi plătim, de fapt, infinit mai mult. Preţul plătit pentru activitatea TVR este mult prea mare, nepermis de mare, iar dacă e să-l calculăm în lei, ar fi mai simplu să-l calculăm de-a dreptul în dolari. Căci prin televiziune trec bani mulţi şi, mai ales, neschimbarea ei, şiretenia cinică de care dă ea dovadă produc, indirect, averi colosale, disproporţii traductibile direct în termeni sociali şi politici.

Acum, criza TVR a redevenit acută. În pîntecele ei, un om face, de aproape o lună, greva foamei, cum nu s-a întîmplat în nici o altă instituţie din ţara noastră. Mizele care apasă asupra serviciului public de televiziune din ţara noastră se dovedesc, o dată în plus, **politice.** Era cît pe ce să uităm! Iar politicul încurajează în cel mai bun caz mediocritatea, stagnarea. Cine este Dumitru Iuga? Un individ "anormal", care ia, nu-i aşa, lucrurile prea în serios. Reuşind, astfel, să le mărească "didactic", făcînd scandalul ocult accesibil în mod public. Greva foamei la TVR este un simptom care, prin exagerare, redă lucrurilor adevăratele lor proporţii. De ce nu face nimeni greva foamei la RENEL, de exemplu? Pentru că prin firele bune conducătoare de electricitate **politicul** circulă mai puţin (deocamdată). Ne apropiem de anul alegerilor multilaterale, astfel încît TVR nu avea cum să nu redevină ceea ce nu a încetat niciodată să fie: o armă politică privilegiată.

Ideea "agresiunilor", trebuie s-o mărturisesc, mi-a venit de la aproximativ douăzeci de minute petrecute în faţa unei emisiuni a **Canalului de ştiri**, în care o tînără, pe numele ei de fată (!) Olănescu, după ce s-a plîns, nu fără amănunte picante, că a fost hărţuită sexual de fostul ei şef, ne-a agresat cu incredibile scufundări şi ieşiri la suprafaţă, demne de **Mobby Dick**, în cada proprie. Nu-mi venea să-mi cred ochilor. Agresiunea nu era atît sexuală, cît estetică. Apoi m-am gîndit că tînăra săltînd în apa căzii poate fi o emblemă potrivită pentru ceea ce se petrece în clipa de faţă cu televiziunea naţională. Căci se apropie "momentul", iar arma (albă, deşi color) începe, încet, să fie trasă din teacă. Pe unii, strălucirea ei îi umple de spaimă (cînd nu de scîrbă). Pe alţii, însă, îi fascinează.

Bogdan GHIU

Economie

În Paradis, la periferie

Deviza impresioniştilor era fascinantă: "Daţi-ne o rază de lumină şi contruim o lume!"... După această provocare, omenirea a devenit mai bogată. Pe plan spiritual.

Din nefericire, impresionismul s-a dovedit a fi molipsitor. Curentul a depăşit graniţele artei, revărsîndu-se în politică şi în economie. Dacă în artă s-a soldat cu valori-adăugate, în alte domenii nu a adus şi nu aduce decît pagube.

Ideologiile se nasc agăţîndu-se de cîte o "rază de lumină". Apoi mor sub povara aceleiaşi constatări amare: că planeta nu-i şevalet, iar hărţile nu-s pînze pentru pictori visători.

Comuniştii i-au promis clasei muncitoare c-o vor duce în Paradis. Raza de lumină de care ei s-au agăţat n-a fost alta decît egalitarismul. Promisiunea suna frumos: bogatul şi săracul să aibă la fel! Nu însă tot ce-i frumos poate fi şi adevărat. Poligonul pe care natura l-a pus la dispoziţia omenirii, pentru a-şi încerca puterile, este extensibil, dar nu nelimitat. Codul genetic are două uriaşe "capace", prin jocul cărora Natura îşi îndeplineşte programul: unul se deschide, pentru a se realiza adaptarea la mediul înconjurător; celălalt se închide ermetic, pentru a conserva trăsăturile pe care o specie le dobîndeşte de-a lungul timpului. Deschiderea îi dă aripi omenirii. După ce a fost inventat calculatorul electronic, această maşină în stare să rezolve miliarde de probleme într-o singură secundă, a devenit posibil chiar şi zborul în cosmos. Şi cine ştie pînă unde se va putea ajunge?! În tot timpul acestui mare zbor, însă, al doilea "capac" rămîne închis. El apără omenirea de... egalitarism. Dacă aşa am fost "programaţi", ca un om să nu semene cu un alt om, nici măcar atunci cînd sînt gemeni, ce ideologie ar putea să asigure egalitatea materială între milioane şi milioane de oameni, fără să producă o catastrofă? De altfel, în comunism clasa muncitoare a pornit în marş spre Paradis, dar n-a ajuns decît pînă la periferie. Reculul a fost dramatic, el fiind ilustrat de căderi de producţie şi de statistici falsificate.

Dar nu numai comuniştii se agaţă de egalitarism. O fac şi alte ideologii, cu deosebire în bătăliile electorale. Vă mai amintiţi, poate, că imediat după 22 decembrie 1989, chiar înainte de a se fi potolit focul, am început să visăm la "Modelul Suedez". Pe acest model se întemeiase un veritabil **stat al bunăstării**. Se trăia bine în Suedia, se trăia foarte bine, dar ceva nu era în ordine. Munceau numai unii, scoteau bani mulţi din idei şi din risc, apoi aceşti bani li se împărţeau tuturor printr-un sofisticat sistem de impozite de tip egalitarist. Tocmai cînd noi am început să visăm la un astfel de "model", ce cădea bine pe inima românului, mai multe institute de studii economice din occident îi avertizau pe suedezi că stilul lor de a împărţi bogăţia... moleşeşte forţa de muncă şi loveşte în productivitate. Profeţiile s-au adeverit. Multe capitaluri înmulţite în Suedia, prin efort investiţional, încluzînd aici şi fondul de competenţă, "au fugit" peste graniţe pentru a scăpa din chingile unui sistem subjugat iluziilor egalitariste. Pe piaţa internă, productivitatea a scăzut într-adevăr, urmată de o reducere drastică a cererii. Oferta n-a mai găsit gama tradiţională de clienţi şi statul bunăstării şi-a pierdut cîţiva importanţi stîlpi de susţinere. Acum suedezii caută un nou echilibru, oscilînd între liberalism şi social-democraţie. Un fapt e cert: Suedia nu mai e ce-a fost! Iar salvarea nu va fi un nou egalitarism, ci competiţia.

Ceauşescu, prin anii '60, încercase s-o rupă cu egalitarismul. El dăduse drumul - chiar dacă cu frîna de mînă trasă - liberei iniţiative. Pe piaţă şi-au făcut apariţia un soi de "capitalişti roşii": mandatarii. Şi piaţa s-a umplut de mărfuri şi de servicii. Desigur, cei ce aduceau bogăţie pe piaţă erau motivaţi de propria lor îmbogăţire. Ceauşescu s-a speriat că se strică echilibrul social. Şi i-a suprimat. Pentru el era mai liniştitoare... egalizarea sărăciei.

Acest reflex nu s-a stins încă. Libera iniţiativă, chiar dacă trece prin Furci Caudine, a devenit o realitate. A apărut şi un pol al bogăţiei. E însă mult prea restrîns, iar noile legi nu asigură încă acele condiţii care să conducă la difuzarea bogăţiei în societate, printr-un raport firesc între venit şi muncă. Populaţia continuă să fie victima egalitarismului. Drept urmare, masa mare a celor cu venituri fixe - şi indecente! - nu se poate împăca în nici un fel cu gîndul că unii sunt... mai egali decît alţii.

Marea proprietate, de stat, în aceste condiţii, nu înseamnă în ochii multora altceva decît o vacă de muls. Nici pe acest plan, însă, oamenii nu sunt şi nu pot fi egali, pentru că unii reuşesc să-şi umple găleţile, iar alţii doar cîte o ceşcuţă. Jaful tot de legea concurenţei ascultă. Şi, totuşi, un recent sondaj arată că o mare parte a populaţiei şi-a pierdut încrederea în **privatizare**. Le ajunge ceşcuţa căpătată din "oala comună"? Sau oamenii s-au săturat deja de această vorbă pe care o tot vînturăm de cinci ani încoace? Pentru că privatizarea... o vedem, dar nu e!

Adrian VASILESCU

Legea şi martirajul

La mai bine de o săptămînă după anunţarea "verdictului" parlamentar în problema alegerilor de la Televiziune, opoziţia autohtonă şi tradiţionalii semnatari de proteste din diaspora au hotărît să ia taurul de coarne şi să transforme "cazul Iuga" într-un scandal. Nimeni sau aproape nimeni n-a sărit ca ars în momentul în care comisia parlamentară de cultură şi mass-media şi-a permis să declare că alegerile pentru consiliile de administraţie din Televiziunea română au fost ilegale şi e nevoie să fie repetate. Încălcarea legii chiar de către cei ce au dezbătut-o şi aprobat-o nu mai impresionează prea mult. Înseşi celebrităţile zilei preferă să se solidarizeze cu o altă celebritate decît să reclame disprețul majorităţii parlamentare pentru prevederile Constituţiei şi pentru ideea de alegeri libere. Deputaţii şi senatorii din opoziţie au intrat în grevă abia cînd şi-au dat seama că liderul sindicatului liber din TVR îşi poate pierde viaţa cu adevărat. Protestul a izbucnit din mai multe părţi deodată, dar numai "în semn de solidaritate cu Dumitru Iuga", nu "împotriva practicilor abuzive ale aleşilor noştri". Încă o dată, sîntem dispuşi să vedem că legea e neputincioasă în faţa fărădelegii doar atunci cînd e la mijloc o viaţă de om, şi cînd acest om se întîmplă să fie plasat într-un post din care mediatizarea nu poate fi evitată. De ce ne pasă de ordinea constituţională doar în măsura în care ea devine subiect de tragedie, de ce ni se pare "normal" să n-o apere nimeni în milioane de cazuri în care puterea are dreptul să o desfidă, ştiind că personalităţile cultural-artistice şi de presă nu intervin semnînd scrisori deschise decît dacă se află în joc alte personalităţi cultural-artistice şi de presă? De ce nedreptatea făcută vecinului, maghiarului, ţiganului, pensionarului, bolnavului, duşmanului sau celui care a votat pe altcineva decît ne convine nouă nu e la fel de importantă şi de susceptibilă să nască proteste politice de răsunet european? De ce ne solidarizăm public doar cu victimele cu care sîntem (dinainte) solidari în particular, dacă vrem cu adevărat un stat de drept, o domnie a legii, o autoritate instituţională bazată pe principii şi nu pe atotputernicia dosarelor, a legăturilor de clan şi a complicităţii în numele unei cauze nobile"?

Ce se întîmplă **la** şi **în jurul** Televiziunii e strigător la cer deşi, de fapt, anularea unor alegeri legale e doar consecinţa "firească" a felului în care gîndesc şi acţionează reprezentanţii coaliţiei majoritare de doi ani încoace. Modul în care s-a reacţionat şi se reacţionează dinafară şi de pe margine e însă la fel de simptomatic şi de îngrijorător. Toţi parlamentarii sînt convinşi că soarta războiului electoral se decide în studiourile centrale ale postului naţional. Menţinerea sau preluarea controlului asupra TVR a devenit deci "o problemă de stat". În 1991, cînd pentru a scăpa de atacurile ţărăniste, liberale şi civice, partidul preşedintelui Iliescu hotărîse să cedeze din timpii săi de antenă socialiştilor şi peremiştilor lipsiţi de privilegiile formaţiunilor reprezentate în Parlament, PDSR şi-a impus practic actualii aliaţi în fotoliile legislativului şi în schema ministerială. În toamna lui 1992, cînd preşedintele PAC făcea cadou comisia de cultură a Senatului vicepreşedintelui PSM, sau cînd Mircea Dinescu se mîndrea că a refuzat postul de Director general al TVR, elita opozantă îşi pecetluia singură un viitor eşec în alegeri. Noii veniţi în Parlament, beneficiari direcţi ai duşmăniei "de clasă" dintre fosta putere şi fosta opoziţie, au înhăţat cu amîndouă mîinile hăţurile instituţiei din Calea Dorobanţilor. Ca şi Ministerul Culturii, postul naţional de televiziune a fost cedat treptat de către PDSR simpatizanţilor ori propagandiştilor taberei ultranaţionaliste. N-au putut formaţiunea majoritară şi şeful statului să evite plata acestui preţ politic, sau ei înşişi au hotărît aşa, pentru a da o lecţie elitei "trădătoare", sclifosit-anticomuniste dar incapabilă să-şi asume de fapt responsabilitatea restructurării unei instituţii de importanţă strategică pentru democratizarea ţării? Acum, "principialitatea" antiguvernanţilor a ajuns la o formă opusă celei de pînă în 1992: nici Gabriel Liiceanu, nici N.C. Munteanu nu consideră că s-ar "murdări" intrînd în Consiliul de Administraţie al Televiziunii. Culmea, nici semnatarii scrisorilor de protest expediate de la Paris nu se mai simt obligaţi să interzică aleşilor sindicatului liber intrarea "în structurile puterii", acceptarea unui post-cheie într-o instituţie bugetară subordonată unei majorităţi "cripto-comuniste". Ambele personalităţi propuse şi votate de personalul Televîziunii contrazic imaginea intelectualului român acreditată în ultimii ani în beneficiul puterii şi al aliaţilor ei: şi Liiceanu şi Munteanu au dovedit că sînt capabili să se realizeze într-un **alt tip** de societate decît cea comunistă; şi unul şi celălalt au preferat să puhă ceva pe roate **acum** şi **aici** decît să se lamenteze că nu se poate face nimic, că o să ne cadă drobul de sare în cap şi că depindem la nesfîrşit de neputinţele pe care ni le cultivă puterea. Faptul că ei au obţinut cele mai multe voturi la scrutinul organizat conform prevederilor Legii societăţilor de radio şi televiziune dovedeşte în primul rînd o evoluţie a **tuturor** sindicaliştilor din TVR, nu doar o radicalizare a "grupării Iuga": aceiaşi oameni care în '90 refuzau ideea schimbării înţeleg acum că apariţia concurenţei (sub forma televiziunilor private) îi obligă să "miste în front" şi să opteze ei înşişi pentru restructurare. Mizînd pe ostilitatea cu care majoritatea populaţiei ţării priveşte elita protestatară şi manifestările ei exagerate de pe vremea cînd comuniştii ultranaţionalişti nu ajunseseră încă la putere, comisia parlamentară de specialitate a tergiversat cît a putut validarea candidaţilor opoziţiei. Cînd n-o va mai putea amîna de frica transformării lui Dumitru Iuga într-un martir al tranziţiei, aceeaşi comisie va încerca să demonstreze că a fost victima unor presiuni coroborate dinspre străinătate, Cotroceni şi presă.

Televiziunea se află acum în punctul în care societatea românească se afla în decembrie 1989: revoluţia e pe cale de a se înfăptui, chiar dacă fortăreţele comuniştilor ajunşi "iarăşi ce-au fost şi mai mult decît atît" par solide şi veşnice. Depinde doar de opozanţii politici şi de sindicaliştii nemulţumiţi ca măcar **această** revoluţie să nu fie transformată în spectacol de operetă, furată ori oprită după trei zile. Iar dacă ea nu se va face **pentru** lege şi în numele ei, pentru democratizarea societăţii şi pentru a ne face să iubim libertatea, ci pentru vedetism şi în vederea înlocuirii unei forme de ipocrizie cu alta, atunci prezenţa unor opozanţi în conducerea Televiziunii va fi la fel de zadarnică precum a fost şi "victoria" înfiinţării postului de Televiziune SOTI. Nu s-a făcut pentru el greva foamei, nu s-a apelat la forurile internaţionale, nu s-au strîns semnături "grele" şi s-a agitat "cu succes" întreaga suflare publicistică antiguvernamentală şi antiprezidenţială? Martirajul nu ţine loc de societate civilă, psihologia de sinecurist dîmboviţean nu se modifică din pricina nemulţumirii lui André Glucksmann, carierele clădite pe bunăvoinţa puterii de azi şi de ieri nu vor renunţa la statutul lor "naţional" şi la dreptul de a sfida legile ţării **doar** pentru că - din cînd în cînd - apare cîte un Liviu Babeş sau un Dumitru Iuga decişi să încheie conturile cu această lume.

Elena ŞTEFOI

P. S. În numărul trecut, titlul articolului meu era „Aliaţi la pierdere, dezbinaţi cînd **vor** alţii" (şi nu „cînd mor alţii").

De jur împrejur...

Siguranţă şi confort

Cu vreo două săptămîni în urmă presa internaţională publica fragmente din rapoarte despre modul cum formaţiunile înarmate kurde, care se luptă între ele, încalcă drepturile omului, execută civili şi torturează prizonieri. Seria de atacuri teroriste asupra unor instituţii turceşti din oraşe europene, atribuită de asemeni kurzilor, a adus, din alt punct de vedere, problema în zona de atenţie a opiniei publice. Astfel, atacul celor 35.000 de soldaţi turci, al artileriei şi tancurilor, început în dimineaţa de 20 martie, beneficia de o pregătire psihologică adecvată.

Kurzii sînt probabil singurul popor atît de numeros – circa 20 de milioane de oameni – care nu se bucură de independenţă, autonomie sau de recunoaşterea identităţii culturale. După primul război mondial şi dezmembrarea Imperiului otoman, tratatul din 1920 de la Sévres preconiza crearea unui stat kurd. Trei ani mai tîrziu, tratatul de la Lausanne anula această dispoziţie. De atunci kurzii trăiesc pe un teritoriu de la răscrucea frontierelor repartizaţi astfel: 10 milioane în Turcia, 6 milioane în Iran, 3 milioane în Irak, 800.000 în Siria şi 350.000 în ţările din fosta URSS.

Kurzii din Irak s-au revoltat de cîteva ori împotriva puterii de la Bagdad, care le-a recunoscut în cele din urmă un statut de autonomie rămas totuşi numai pe hîrtie. În martie 1991, profitînd de victoria coaliţiei internaţionale împotriva lui Saddam Hussein, kurzii s-au răsculat din nou, dar n-au beneficiat de nici un fel de sprijin, ceea ce i-a făcut pe unii să se întrebe dacă Statele Unite doreau într-adevăr căderea liderului de la Bagdad. În cele din urmă s-a instituit o zonă de protecţie patrulată de aviaţia americană unde kurzii irakieni au beneficiat de o oarecare independenţă, constituind un „Parlament" şi "Guvern". Ghilimelele semnifică faptul că aceste instituţii erau un fel de Lego pe care oamenii serioşi ai acestei lumi nu l-au luat niciodată în consideraţie, dar formaţiunile kurde se bat între ele pentru controlul acestei regiuni, beneficiind, se pare, de sprijinul unor forţe rebele din armata irakiană.

Or, atacul turc se desfăşoară tocmai în zona acoperită de operaţia internaţională denumită atît de liniştitor „Provide comfort". Doamna Tansu Ciller, prim ministru turc, a explicat că „se doreşte curăţirea zonei şi nimicirea Partidului muncitoresc din Kurdistan, ale cărui operaţii sînt îndreptate împotriva populaţiei inocente".

Cu excepţia Franţei, puterile occidentale au acceptat intervenţia armatei turce făcînd toate recomandările pioase care se produc în asemenea situaţii: respectarea drepturilor omului, a integrităţii teritoriale a tuturor statelor din zonă. E greu de înţeles cum se pot selecta cu ajutorul aviaţiei şi artileriei teroriştii din masa refugiaţilor (autorităţile turceşti nu respectă drepturile omului nici pe propriul teritoriu în privinţa propriilor cetăţeni care îi displac) şi oricare ar fi atitudinea unora sau a altora faţă de regimul lui Saddam Hussein, este clar că integritatea teritorială şi suveranitatea statală a Irakului au fost violate. La o săptămînă după declanşarea celei mai mari operaţii militare din istoria modernă a Turciei, Consiliul de Securitate cere încetarea urgentă a luptelor şi unii comentatori preconizează constituirea unei „zone de securitate" de tipul celei din Liban.

Ca întotdeauna în asemenea situaţii cifra victimelor este necunoscută, fiecare dintre adversari fiind interesat să arate cît de mult a pierdut duşmanul şi cît de nemuritor este el însuşi. Grupurile teroriste radicale se vor radicaliza şi mai mult, lupta lor împotriva tuturor este justificată din moment ce toată lumea li se împotriveşte. Paradoxal, Saddam Hussein iese şi el confirmat şi întărit prin pedepsirea adversarilor săi; un stat irakian slăbit, dar condus cu o mînă de fier de către un regim dictatorial este mult mai „sigur" decît necunoscutul care ar urma căderii lui Saddam.

Aceeaşi carte a siguranţei a jucat-o Occidentul faţă de intervenţia armată rusă din Cecenia, o joacă Rusia însăşi după ce Ucraina a decis să limiteze pretenţiile de independenţă ale Crimeei. Acolo unde nimeni nu vrea sau nu poate să-şi asume misiuni de forţă – Somalia, Liberia, Burundi – triburile, clanurile, bandele înarmate sînt lăsate să se lupte pînă la epuizare reciprocă. În această ultimă categorie riscă să se încadreze şi ceea ce ne-am obişnuit să numim fosta Iugoslavie. Kurzii plătesc nota de plată a eşecului operaţiilor de restabilire a speranţei (Restore hope), de furnizare a confortului (Provide comfort), ceea ce conform dicţionarului ar însemna mîngîiere, consolare, sprijin, ajutor, încurajare, înlesnire, tihnă, alinare. Toate acestea le furnizează pînă una alta armata turcă, infanteriştii, artileria şi aviaţia ei.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Ţăranii plini de respect pentru Consiliul Europei

Sîmbătă, 25 martie, la Iaşi a avut loc un miting ţărănesc. Ediţiile de început de săptămînă ale publicaţiilor bucureştene l-au prezentat pe larg sau l-au ignorat cu desăvîrşire – după cum le dictează „conştiinţa electorală". **România liberă** anunţă, chiar pe prima pagină (alături de pisica-bombă prinsă la Cotroceni, de confirmarea publică a implicării KGB în răsturnarea lui Ceauşescu şi de schimbarea priorităţilor în traficul rutier din Piaţa Aviatorilor) că „de Buna Vestire, 6000 de ţărani din toată ţara avertizează Puterea". Acelaşi ziar reproduce integral „memoriul redactat cu ocazia mitingului ţărănesc", memoriu „ce va fi înaintat Consiliului Europei, la două luni după ce va fi prezentat în cele două Camere ale Parlamentului, şi numai în situaţia în care nu va găsi ecoul cuvenit". Documentul începe cu expunerea de motive şi se încheie cu o diplomatică reverenţă: „Delegaţii întruniţi în adunarea ţăranilor români de la Iaşi, vă asigură, dle preşedinte, de ataşamentul total la valorile democratice consacrate de Consiliul Europei şi vă roagă să primiţi expresia celui mai înalt respect al ţăranilor români". Mai mult ca sigur, virgulele nu aparţin, în acest text bun de pus la temelia societăţii noastre civile, agricultorilor înşişi. Semnele ortografice şi ortoepice nici nu contează de vreme ce ţăranii îşi vor alătura semnăturile unei traduceri într-o limbă comprehensibilă pentru parlamentarii europeni. Cum să modifice aleşii autohtoni o lege funciară pe care chiar ei refuză să o respecte de cinci ani încoace? Dacă, doamne fereşte, rămîn „patrioţii majoritari" fără terenurile pe care şi le-au autoatribuit, nu se dovedeşte, astfel, că Europa „vrea răul României", că străinii „se amestecă în treburile noastre interne", că „duşmanii ne-au destabilizat"? Guvernanţii nu ignoră însă cu desăvîrşire „chestiunea ţărănească", aşa cum încearcă să demonstreze presa antiguvernamentală şi antiprezidenţială, ţine să ne asigure editorialistul Ion Marin de la **Adevărul**: „În vreme ce miile de ţărani adunaţi la Iaşi îşi strigau revoltaţi păsurile, protipendada guvernamentală, în frunte cu primul ministru, lua pulsul agriculturii, vizitînd expoziţia de curcani a d-lui Plăcintă, organizată în superluxosul centru de afaceri de la «Sofitel». În schimb, Opoziţia a înţeles, cel puţin de această dată, că satele fierb. Inclusiv cele de pe meleagurile Agricolei d-lui Plăcintă". **Curierul naţional** n-a fost nici la Iaşi, nici la Sofitel, dar a aflat, graţie ambasadorului Caius Traian Dragomir, că „are loc o renaştere a interesului francez pentru România". Noroc cu **Evenimentul zilei**, care ştie că nu cu panseuri despre „dimensiunea reflexivă a presei franceze" îţi cîştigi cititorii. Bogdana Păun şi Iulian Chifu s-au ţinut deci pe urmele liderilor opoziţiei pentru a ne putea aduce la cunoştinţă că „**Ev. z.** a avut din nou dreptate: Emil Constantinescu a recunoscut că, într-o lună sau două, Convenţia Democratică ar putea intra la guvern" şi că „Sîmbătă la Iaşi, în prezenţa lui Corneliu Coposu şi Emil Constantinescu 5000 de ţărani, din întreaga ţară şi-au revărsat furia asupra actualei conduceri a României". Mia de protestatari care s-a pierdut pe drum între aripa de clădire în care se află redacţia **României libere** şi aceea închiriată de **Evenimentul zilei** nu ne interesează: ea intră în „normalitatea" tranziţiei. În schimb, din cel mai popular dintre toate cotidianele mai putem reţine două ştiri „eminamente agricole": 1. „Executivul va discuta proiectul legii viei şi vinului"; 2. „Crescătorii de animale vor primi alocaţii pentru reproducători. Alocaţia se acordă „numai pentru animale de rasă: vaci cu maximum două lactaţii încheiate; junici gestante; berbecuţi pentru însămînţări artificiale; vieruşi de prăsilă". Cei care „au minimum 100 de scroafe sau 500 de oi şi puncte de însămînţare" îşi vor face deci rost de sumele necesare deplasării la Strasbourg, unde ţărăniştii au ajuns să se bazeze mai puţin pe senatorul Valentin Gabrielescu decît se bazează PDSR pe senatorul Florin Rădulescu Botică. Ceilalţi se pot simţi răzbunaţi cu „înţelegerea" ziariştilor, cum ar fi, de exemplu, aceea a lui... Augustin Ofiţeru de la **Jurnalul naţional**. Două pagini supraintitulate „Pămîntul ca stare de spirit" şi dedicate unor matrapazlîcuri din comuna Popeşti-Leordeni sînt prefaţate în aşa fel încît cine nu plînge dovedeşte că n-a înţeles nimic din rolul educativ-formativ al Cîntării României": „Dintotdeauna ţăranul român a avut un soi de religiozitate pentru pămîntul lui. Tindem să credem că nimic nu s-a schimbat. Cîteva decenii, lumînarea dragostei de pămînt a ţăranului român a ars mocnit, înăbuşită de ceaţa roşie a vremurilor. Acum, după atîţia ani, poate că este firesc să asistăm la exploziile generate de un sentiment, prea lung timp înlănţuit". Dragostea de pămînt, ca şi respectul pentru valorile democraţiei europene justifică, bineînţeles, alunecarea virgulelor în altă parte decît le e locul. (**E.Ş.**)

Psihologicul normal

Nu putem defini viguros normalul, dar intuim normalitatea. Şi cu inteligenţa se petrece la fel. La un congres de psihologie, după îndelungi discuţii purtate asupra definiţiei date conceptului de inteligenţă şi stabilirii uneia unanim acceptate, un participant a considerat că ieşirea din impas se poate rezolva dacă se vor recunoaşte două lucruri: în primul rînd faptul că pentru termenul "definiţie" există aproximativ 120 de definiţii şi, în al doilea rînd, că dacă ne este greu să spunem ce este inteligenţa, ne este în schimb relativ uşor să ne dăm seama cînd cineva este inteligent. Ba mai mult, putem chiar cădea uşor de acord cu alţii spunînd că cineva este inteligent. În diferite domenii de cunoaştere, definirea normalului nu numai că suportă grade diferite de rigoare, dar chiar şi dificultăţi diferite. În dicţionarele de psihologie, de pildă, unde conceptul de normalitate aplicat la comportament şi personalitate aduce mari dificultăţi de definire, se specifică chiar acest lucru, probabil pentru că specialiştii admit definiţiile operaţionale, operate ad hoc şi într-un context anume. Individul este considerat normal, de regulă, atunci cînd el nu diferă mult de normă sau de medie. Această definiţie statistică, frecvent utilizată, este astăzi din ce în ce mai discutabilă. Normalul psihologic se retrage din ce în ce mai mult din cîmpul certitudinilor şi devine, ca în medicină, un construct care nu există. Sau, mai bine zis, el există numai pentru că nu există, dar trebuie inventat. Aici, tendinţa este tot mai fermă de a asimila individul normal individului perfect sănătos; iar, dacă suntem riguroşi, el nu există şi atunci este "normal" ca el să cunoască, în cursul existenţei, dificultăţi de sănătate. Cîţi dintre noi nu plecăm de la doctor cu un tratament oarecare şi un diagnostic imprecis, dar cu o remarcă profesională pe care o preluăm narcisistic: sîntem un caz atipic. Refuzînd categoria, devenim diferiţi, iar diferenţa devine normalitate. În psihologie nu se mai poartă psihologia generală ca pe vremuri, legile psihologice par să fie din ce în ce mai evitate, a dispărut termenul de "psihologie abormală". Chiar şi jurnalul de specialitate a dispărut, probabil găsindu-şi un alt nume.

Normalitatea se defineşte de obicei prin raportare la frecvenţă: ceea ce se observă cel mai adesea într-o societate anume şi într-o anumită perioadă. Într-un eşantion statistic a cărui dispersie este normală - exprimată printr-o curbă în formă de clopot - datele care se apropie de media aritmetică caracterizează normalitatea. Din contră, extremităţile curbei sînt cazurile anormale. Normalul nu este idealul. "Individul normal, tipul mediu al unei societăţi determinate este fără originalitate, tern şi mai degrabă mediocru", aşa se precizează în dicţionarul de psihologie Larousse. Aşa este majoritatea. Consecinţa este limpede: minorităţile nu se plasează în normalitate. Raportul între majoritate şi minoritate nu mai suportă astăzi asocierea cu termenul de normal. Generalul lasă locul particularului în această perspectivă şi normalitatea devine diferenţa. Este normal să fii diferit sau a fi diferit este normal? Categoriile psihologice se compun şi se recompun supunîndu-se unor criterii diferite: faci parte simultan din majorităţi şi din minorităţi, dar identitatea psihologică este trăită cu atît mai mult cu cît te depărtezi de majoritate. În psihologie, lecţia prezentului se exprimă prin inflaţia unor teme: stereotipurile, prejudecăţile, discriminarea, prototipul, relaţiile între grupuri. Psihologia diferenţială ia locul celei generale. Şi totul se face în jurul şi în serviciul identităţii. Este momentul în care identitatea se conjugă cu alteritatea, iar normalul se pulverizează şi dintr-o categorie generală devine particular. Astăzi normal înseamnă a-ţi trăi diferenţa şi a recunoaşte diferenţa celuilalt drept normalitate. Exerciţiul integrărilor este fragil în psihologiile actuale. Pînă şi metodologia urmează aceste direcţii: se poartă "focus group" şi studiu de caz. Nu mai există "normal", ci numai "diferit". Presiunea către a-ţi găsi diferenţa sau cel puţin a ţi-o inventa este atît de mare încît definiţia personală şi comparaţia cu alţii devin obsesive.

Nu putem defini deci normalul, dar intuim normalitatea. Este prudent ca unele intuiţii să rămînă de uz intern.

Aurora LIICEANU

Un stimulent pentru liniştea noastră

Resimţim cu toţii, mai mult sau mai puţin agresiv, explozia lexicală, precumpănitor neologistică, a perioadei de "tranziţie". Reacţie firească la imobilismul "limbii de lemn" a epocii totalitare, justificată în măsura în care umple un gol conceptual, proliferarea lexicală pare a ne inculca un sentiment liniştitor al "normalităţii" sau cel puţin al "normalizării" progresive a societăţii civile. Care ar fi, aşadar, într-un fictiv dicţionar de buzunar al momentului pe care îl traversăm, cuvintele-temă, acele vocabule care ar întruchipa sugestiv "spiritul vremii" răspunzînd totodată şi tendinţelor interne ale sistemului lingvistic?

Stratul cel mai solid al vocabularului românesc "de actualitate" îl reprezintă cu siguranţă substantivele. Lexeme ale substanţei, ele instituie repere referenţiale de interes general. Sînt cultivate, pe de o parte, substantivele abstracte (de origine neologică sau formate în interiorul limbii române), de tipul celor terminate în **-ism, -itate, -at**, care desenează liniile esenţiale ale spaţiului public. Primele numesc tendinţele generale şi divergente ale vieţii social-politice: **totalitarism, naţionalism, pluralism, pluripartidism, politicianism, fesenism,** ba chiar **contestatorism, clientelism** politic, **vampirism** social. Substantivele în **-itate**, de sorginte franceză (**actualitate, minoritate, imunitate** parlamentară, **convertibilitatea** leului, **inviolabilitatea** teritoriului, **insolvabilitate**), proliferează şi pe teren autohton, continuînd o tendinţă mai veche a limbii: **etnicitate, statalitate, cotidianitate, contextualitate** etc. Ideea de colectivitate abstractă, de reunire e acoperită de sfera unor neologisme ca: **patronat, parteneriat, electorat** sau a unor creaţii româneşti precum: **mandatariat, ambasadoriat** (ultimul cu nuanţă peiorativ-ironică şi sens durativ).

Infinit mai numeroase sînt însă substantivele postinfinitivale (sau fals postinfinitivale, verbul neexistînd de fapt în limbă), ce denumesc procesualităţi ale "tranziţiei" care stau sub semnul declarativ al voinţei de NORMALIZARE. Ele sînt elemente nelipsite în recuzita retorică a "proiectelor", "programelor" ori "scenariilor" economice: **restructurare, reformare, reorganizare, remaniere, subvenţionare, indexare** a salariilor, **implementare** (ultimul pus în circulaţie cu sensul "introducere", denaturat în raport cu etimonul englez **to implement** "a completa", "a desăvîrşi", "a suplimenta"). Derivate cu predilecţie de la verbe neologice, de regulă franţuzeşti, terminate în sufixul **-iza** (ce induce un sens procesual, de devenire bazei lexicale) sau de la rădăcini autohtone, substantivele de acest tip fac, prin frecvenţa cu care sînt utilizate, moda momentului, pe de o parte datorită conciziei lexicale ce răspunde nevoii de economie a limbajului, iar, pe de altă parte, datorită tentei lor de modernitate, uşor preţioasă, adeseori chiar ostentativă. Ele acoperă sfera semantică a proceselor macroeconomice (**privatizare, dezetatizare, stabilizare** economică, **standardizare, etapizare, optimizarea** ritmului de dezvoltare, **eficientizare, rentabilizarea** întreprinderilor, **disponibilizarea** forţelor, **autonomizare, managerizare, sectorizarea** economiei, **debarterizarea** (!) relaţiilor economice (cf. englezescul **barter** "troc"), a politicii financiare (**monetizare, capitalizare, liberalizare, sponsorizare, dolarizare** a pieţei), a dialecticii vieţii sociale (**democratizare, vesternizare/autohtonizare, indigenizare**) cu aspecte pitoresc balcanice (**dughenizarea/dedughenizarea** oraşului), a trivializării valorilor (**kitschizare, cotidianizare** cu sensul de "**banalizare**"). Substantivele glosate mai sus, cultivate pentru "prestigiul" lor neologic sau cel puţin pentru tenta lor neologistică ce dă sentimentul reconfortant (pentru unii) al sincronizării lingvistice cu modele "europene", enunţă tema **devenirii**, a **dinamizării** structurilor şi mecanismelor socio-economice. Monotonia lor stilistică, conferită de uniformitatea sufixală, este, paradoxal, un punct de sprijin într-o retorică a persuasiunii, a insistenţei. Devenite cuvinte uzuale, cu o frecvenţă ce le apropie de graniţa fondului principal lexical, ele filtrează pentru conştiinţa colectivă percepţia realului, participînd nemijlocit la construirea lui.

Procesele negative, anomalia, ANORMALITATEA socială sînt surprinse cu mijloace lexicale similare. **Dezinformarea, manipularea, diversiunea** presupun tehnici de **mediatizare, mizanscenare, scenarizare**. O viziune regizoral-filmică, mai mult decît teatrală, se proiectează asupra vieţii social-politice prin termenii amintiţi, ca şi prin des invocatele substantive **scenariu** (economic, politic, al revoluţiei) şi **generic** (al unei acţiuni, manifestări etc.), alte două leit-motive ale discursului public. Falsificarea valorilor (**doctorizarea** unora), aranjamentele din culisele politicii (**ambasadorizarea** altora), întreţinerea artificială a conflictelor sociale sau interetnice (**libanizarea** ţării), degradarea climatului moral, reclamînd metafora medicală (**cancerizarea** morală a societăţii, **metastazarea** fenomenelor, **tetanizarea** opiniei publice, cf. şi **hemoragia** inteligenţei româneşti peste graniţă), iată tot atîtea fenomene fixate prin creaţiile lingvistice ale ultimilor ani. Jocul lexical dintre verb, (pseudo)participiul adjectival sau pasiv, şi substantivul postinfinitival conferă vorbitorului libertate de expresie, împinsă uneori pînă la teribilism. Individul se simte **ascetizat** (supus la privaţiuni), **marginalizat, minoritarizat, victimizat, criminalizat** (învinovăţit), **anatemizat** (ostracizat, persecutat), el prezintă simptomele dezumanizării şi alienării, specifice epocii, numite prin creaţii metaforice puse în circulaţie de limbajul presei: **mancurtizare** (cf. **mancurţii** - personaje amnezice create de C. Aitmatov), **rinocerizare, brucanizare**.

Aş menţiona, pentru savoarea demonstraţiei, şi mult discutatele derivate cu sufixul **-iadă**, expresiv din punct de vedere stilistic, dar parţial demonetizat prin repetarea lui pînă la suprasaturaţie. Dacă derivatele enumerate anterior atrăgeau atenţia prin insolitul rădăcinilor lexicale (**Liban, cancer, metastază, tetanos, anatemă, mancurţi, rinocer, Brucan** etc.), formaţiile lexicale de acest tip trimit prin sufixul cu parfum de epocă **-iadă** la nuclee epopeice, deci narative, privite însă din unghi "eroi-comic" ca tot atîtea acte dintr-o adevărată "Ţiganiadă" naţională: **mineriadă, bastoniadă, scuteriadă, şoferiadă, salamiadă, feseniadă, golaniadă, brucaniadă, everachiadă, vampiriadă**, ultimul fiind o aluzie recentă la nefericita inspiraţie de a organiza un colocviu internaţional "Dracula".

Cuvinte ale tranziţiei sau cuvinte "de tranziţie"? Este, dsigur, întrebarea pe care o ridică acest microdicţionar, fatalmente incomplet, al momentului. Prolific, abuziv prin barbarisme, excesiv în experimentarea creaţiilor lexicale pitoreşti ori ocazionale, vocabularul românesc actual va parcurge cu siguranţă şi el, în paralel cu lumea pe care o oglindeşte, etapele "normalizării", reclamate de spiritul şi de tendinţele organice ale limbii.

Oana CHELARU MURĂRUŞ

Acoperişul parlamentar

Cu cît justificat dispreţ vorbesc aleşii noştri din Parlamentul României despre manifestaţiile de stradă: parcă ar descrie năvala unor barbari... Dar cu cîtă graţie ştiu tot dînşii să recomande "cadrul constructiv, organizat" al şedinţelor parlamentare, ca adevărat "forum de dezbatere a problemelor naţiunii", ca unică normă a dialogului politic. Cine-i poate contrazice, măcar pînă la viitoarele alegeri? N-au fost ei legitimaţi de ditai votul democratic?

În piaţa publică, orice nebun e liber să ţină prelegeri oricît de înfocate, după cum i se năzare. Nu pierde vremea să-l asculţi. Tu, cetăţean major şi responsabil ce te afli, altuia ţi-ai încredinţat opiniile şi speranţele, pentru a le reprezenta, cum e normal în democraţiile parlamentare. El e trimisul tău în marele sfat. Nu-i aşa că simţi, cu fiecare lege nouă în vigoare, că ai hotărît şi tu, chiar dacă doar prin procură, la stabilirea normalităţii în ţară?

Cît de ciudat, însă, strămoşii acestor placizi dezlegători de integrame din parlament erau, în Antichitate, nişte descreieraţi din aceia care se mai ţin şi astăzi de greve şi mitinguri... Ce oroare: în primele democraţii ale istoriei, parlamentele n-aveau acoperiş! Lipsea cadrul organizat, oameni buni, lipsea caracterul constructiv, sărmanul, vă puteţi închipui?! Cîţi bezmetici nu puteau să destabilizeze fragila democraţie a primelor republici... Căci, vai, ce culme a anormalităţii, pe atunci, şedinţele parlamentare se ţineau în stradă!! În detestabila stradă, în abjecta piaţă publică... Ei asta înţelegeau prin **forum**, bieţii sălbatici: piaţa mare, cu vînzători de verdeţuri şi orătănii, cu cerşetori şi iluminaţi în permanenţă transă. Ei, da, orice manual de istorie antică ascunde-n el această ruşine: primii parlamentari au fost nişte **golani**; primele camere au fost un fel de Pieţe ale Universităţii. Noroc cu progresul - nu-i aşa? - dialectic al omenirii, că azi am apucat vremuri normale.

Dar cel mai îngrozitor fapt l-am lăsat la urmă: ei bine, pe atunci, intervenţiile vorbitorilor nu se citeau, cum e normal, ci se rosteau liber! Vă daţi seama ce înapoiere? Să-i suporţi pe alde Cicero sau Demostene strigînd ca apucaţii, gesticulînd fără rost, agitînd din mîini, dîndu-şi ochii peste cap ca atinşi de epilepsie: cît patetism, cît veleitarism, cîtă anormalitate! Astăzi, aleşii noştri, cu metodă, pe îndelete, îşi citesc hîrtiuţa cu interpelarea pregătită conştiincios din ajun (ca să sune, astfel, cît mai prompt), mai poticnindu-se la cuvintele ce depăşesc trei silabe, că aşa stă bine omului responsabil, care ştie ce spune şi gîndeşte cu propria-i minte. Că sînt isteţi şi harnici deopotrivă, o demonstrează priceperea cu care se învîrt de tot felul de AGA-le şi alte avantaje: bunul gospodar îşi vede-ntîi de propria-i ogradă, nu-i aşa? Pe ei nimeni nu-i va surghiuni, nimeni nu-i va înjunghia-n Senat, nimeni nu-i va surprinde prostindu-se pe plajă cu pietricele-n gură... Căci ei sînt oameni cu scaun la cap. Cu ei, isntituţia parlamentară capătă greutate şi onorabilitate.

O ultimă etapă mai rămînea de parcurs pînă la normalizarea definitivă: alungarea iscoadelor televizuale din acest spaţiu bine astupat. Iată o nouă hotărîre justă, pe care noi înşine, alegătorii, ne-o doream, poate fără să ne dăm bine seama...

Florin DUMITRESCU

La paralele inegale

Vecinul meu Plutarh Ionescu, mare cititor de biografii (îi adoră pe Mauriac şi Troyat), are pasiunea analizei, a rezumatelor didactice şi a citatelor, plăcerea de a desprinde din viaţă şi lecturi învăţăminte pilduitoare pentru toată lumea. Le oferă cu dărnicie, cu orice prilej, distribuindu-le cu grija de a sublinia că, dintre paralelele inegale, cea mai înaltă îi aparţine exclusiv. Gimnastica exemplificărilor incontinente îi face bine, îi tonifică spiritul, îl asigură de o sănătate perfectă şi-i promite o longevitate de patriarh. După afirmaţiile sale, debitate vioi dar măsurat de pe bara înaltă pe care şi-a rezervat-o, se înţelege lesne că nici un fel de problemă, oricît de urgentă şi atingătoare, nu-l clinteşte de la programul de igienă pe care şi l-a impus. Adoarme, senin, la oră fixă, şi dacă telefonul primit înainte i-a anunţat moartea fostului său coleg de bancă din liceu, şi dacă nevasta, isterizată de trepidaţiile maşinii de ştanţat a vecinului de la etajul superior s-a îmbolnăvit de aritmie şi ameninţă să fisureze peretele bucătăriei; nu-şi amînă cu un minut duşul din pricina difuzării la radio a şansonetei preferate cu Edith Piaf, vestea descoperirii mecanismului crizei bancare a Angliei, spargerea geamului de la sufragerie în urma unei furtuni de nimeni presimţite, se îndepărtează de televizor la jumătatea filmului al cărui final îl aştepta cu sufletul în alarmă, fiindcă tocmai sosise ora ceaiului. A doua zi, de dimineaţă, pleacă voios pe bicicletă, la tenis, în timp ce toţi vecinii, cu găleţi în mînă şi într-o larmă de neînchipuit, luptă cu flăcările insinuîndu-se de la un aragaz în şarpanta imobilului de vizavi se arată plictisit de pălăvrăgeala partenerului de tenis, care greşeşte repetat şi solicită pauze prelungite, motivînd că se simte epuizat din cauza intenselor emoţii pricinuite de revederea filmului **E la nave va** al lui Fellini, aseară tîrziu. "Eşti într-o ureche? l-a apostrofat şi a hohotit de rîs la o asemenea scuză absolut stupidă. Data trecută ai jucat ca o cizmă pentru că te molesise un interviu al lui Celibidache şi ţi se năzărea că spusele bătrînului ar putea fi un testament... Ha, ha!"

Părerea lui Plutarh Ionescu e că ne căutăm cu lumînarea cuie pentru sicriu, în ce îl priveşte nimic nu e mai dăunător decît să-ţi iroseşti bunătatea de energii pe care ţi le-a dat natura naturală pe prostiile lumii, recomandabil e să-ţi protejezi capul, fiindcă peştele de la cap se, a auzit cu urechile lui cum unul s-a smintit din pricina punerii la inimă a greşelilor de pronunţie ale crainicilor televiziunii, cum altul a luat-o razna din cauza propunerilor unui senator, un al treilea s-a internat în spital după ce a adunat în plasa minţii muştele radiojurnalelor - chestii derizorii despre un cutremur în Japonia, despre gîlceava cu rachete într-un orăşel oriental, ba auzi enormitate (nu, că lumea s-a detractat cu totul!), un olandez s-a înecat vrînd să salveze un biet portret luat de ape din jalnica lui colecţie... Măcar dacă pictura ar fi reprezentat-o pe mă-sa... "Eu, spune înţelept Plutarh Ionescu, numărînd conştiincios mişcările laterale ale braţelor şi celelalte figuri ale gimnasticii de dimineaţă, eu mă conformez întocmai normei, admiră-mi bicepşii, apreciază-mi supleţea şi dorinţa de-a doborî recordul postului negru yoghin de 43 de zile, atins pînă acum numai de un locuitor al Hamburgului. De douăzeci de ani, nu fac altceva decît să mă antrenez. Mă depăşesc minut cu minut, înţelegi că nimic altceva nu mă interesează, poate plezni planeta, fluier ca pasărea dacă o fi să se despice în două..."

Aceste ultime înţelepciuni mi le împărtăşea în metrou. Înclinam tot mai mult să-i ajung înălţimea, să mă salt de pe bara mea joasă pe bara lui - lucram împreună la paralele inegale -, începusem să mă închipui egalul său întru tărie, voinţă, sănătate, candidat la longetivitate, cînd uşile vagonului s-au deschis - eram într-o staţie - şi un tînăr cerşetor, neîndoielnic handicapat, s-a pornit să recite "Tatăl nostru". Hodoronc-troc! De foarte sus, de-acolo unde mă săltase discursul lui Plutarh Ionescu, scena mi-a părut dizgraţioasă, am simţit cum fierea îmi ridică în tîmple un dispreţ nietzscheian, "Asemenea indivizi, speţa asta degenerată ar trebui stîrpită", i-am şoptit paralelului meu, magistrului, şi el s-a grăbit să încline din cap, aprobator; nici că se putea un exemplu mai potrivit pentru întărirea demonstraţiei sale.

Cu alte sentimente decît ale noastre, călătorii s-au milostivit şi, aproape toţi, i-au pus nefericitului, în şapca soioasă, mărunţişul de prin buzunare.

În vagon, neobservată pînă atunci, o bătrînă scheletică, aproape umbră, cerşea şi ea. Lipsa vreunui text care să emoţioneze, discreţia ei, i-a lăsat pe miloşii de mai înainte indiferenţi. Nimeni nu i-a aruncat în farfurioară un şfanţ. Tînărul cerşetor a urmărit scena, a aşteptat pînă ce bătrîna şi-a făcut rondul şi, contrariat în simplitatea şi nerozia lui de eşecul femeii, s-a apropiat de ea, i-a zis un sfios "sărut-mîna", după care, scoţînd din ciorapul-puşculiţă de sub haină un pumn de monede, l-a deşertat în farfurioara goală, adăugînd: "Ia şi dumneata, măicuţă, că eu avui mai mult noroc!"

Întîmplarea asta s-a petrecut în februarie. Nu pot uita nici azi privirea bătrînei - de recunoştinţă, umilinţă şi surprindere, poate de teamă că i se joacă o farsă. Şi nu pot nici azi înţelege ceea ce cred că nu e chiar imposibil de înţeles, simţămintele unui cerşetor care (cu ce aparat sofisticat al fiinţei sale reduse?) miluieşte firesc şi spontan un alt cerşetor, mai "nenorocos" decît el, şi care - cel puţin - a priceput pe loc "chestia aia" cu care ne-au dăscălit moraliştii şi care se cheamă echitate.

(M-am despărţit de Plutarh Ionescu în Piaţa Unirii. Spunea că se duce la dentist să-i perieze dantura, operaţiune săptămînală, după el obligatorie. Îndepărtîndu-se, l-am auzit pe candidatul la longevitate fluierînd voios).

Mircea Horia SIMIONESCU

Gusturi şi mirosuri din „timpurile bune"

– studiu gastronomic –

Dl. Dumitru Ionescu e pensionar, veteran de război, dar a fost inspector financiar - ca atare un spirit riguros, pentru care cifrele sînt o a doua natură. Pensia de acum şi-o măsoară în ouă. Fluctuaţiile nivelului de trai dinainte, din timpul răposatului şi de acum le cîntăreşte în feluri de mîncare: dacă în '34 mînca o **masă cu ciorbă, mîncare şi şpriţ** cu numai 7 lei, apoi **o baterie de vin şi-un pui fript** cu 50 de lei, acum mănîncă, din 100.000 lei pensie, **o jumătate de pîine, o bucăţică de unt, un ou, o bucată de brînză, o porţie de fasole sau cartofi pe zi şi carne de 3 ori pe săptămînă**. Concluzia la care ajunge dl. Ionescu: acum nu e normal, lucrurile şi-au ieşit din făgaşul oricărei norme.

Din judecata interlocutorului nostru reiese, cu claritate, că un prim nivel de reflectare a normalităţii cotidiene este cel alimentar şi că prezenţa sau absenţa porţiei de carne în meniul zilnic este cel mai sigur indiciu al ei. De aceea am considerat interesant şi util să observăm în ce unităţi gastronomice măsoară şi alte categorii de populaţie (în general „înrudite" cu ideea de mîncare) normalitatea existenţei noastre. Cei interogaţi au fost un sub-eşantion de **pensionare – gospodine, ţărănci, ospătari şi bucătari.** Tuturor li s-a părut firesc ca alimentaţia să fie etalon, alături de adăpost; majoritatea au pus, cu jind, problema cărnii în hrana zilnică; cei mai mulţi au apreciat ciorba şi cartofii; desertul a cam ieşit din discuţie; pragul de jos este, în general, considerat ceaiul cu pîine; peştele are o situaţie controversată; de „ciudăţenii" precum scoici, stridii, fazan mai nimeni nu vrea să audă; mersul la restaurant este privit cu nostalgie; conţinutul în proteine, vitamine etc. al alimentelor şi impactul lor asupra sănătăţii rămîne secundar.

Dar să intrăm, gradat, în amănunte. La Cantina săracilor din sectorul II, unde se mănîncă de 3 ori pe săptămînă cîte 2 feluri, am întîlnit-o pe **doamna Farcaş, pensionată de boală**. Normalitatea sa gastronomică zilnică constă în **ceai cu pîine. Salamul** de la cantină îl păstrează pentru copii. **Ciorba** e pentru bărbatul ei nevăzător, de care e despărţită, dar nu l-a uitat. Suprema aspiraţie a doamnei Farcaş este **carnea** care serveşte cu adevărat organismului. Comparaţia cu trecutul e inevitabilă: pe vremea lui Ceauşescu tot la cantină mînca, dar cantina era mai frumoasă: dacă de carne tot nu prea aveai parte, în schimb puteai mînca **macaroane cu brînză** şi **orez cu lapte**, felurile cele mai apropiate de normalitatea doamnei Farcaş.

Doamna M.P., pensionară, fostă funcţionară, a mîncat ultima oară **orez fiert în apă cu ou fiert**. Normalitatea, pentru ea, ar arăta în felul următor: **"o friptură de vită, cu salată sau un cartof alăturea şi o supă sau o ciorbă".** Singură îşi apreciază exactitatea preferinţelor drept "modestă", dar, spre deosebire de doamna Farcaş, doamna M.P. include şi dureroasa friptură. Vremea cînd **peştele, brînza şi măslinele** erau mîncarea săracului reprezintă, pentru M.P., o normalitate pierdută în negura timpului.

În Piaţa Norilor o întîlnim pe **A.S., ţărancă din Adunaţii Copăceni**, foarte cu picioarele pe pămînt. Pentru vînzătoarea de salate cu 200 de lei bucata între normalitatea realităţii şi cea a dorinţei hăul nu e atît de uriaş. Mănîncă, de obicei, **"ciorbă de salată şi sos cu bucăţele de porc"** şi ar vrea **"tocăniţă cu carne".** Diferenţa calitativă este, după părerea lui A.S., **"între o fiertură şi o prăjeală".** Prăjeala cere bani. Şi timp - după ea, oamenii de la ţară au mai puţin timp decît cei de la oraş. La oraş, sigur, se mănîncă mai bine, dar ca delicatesuri de genul fructe de mare n-ar mînca nici moartă. Restaurantul, pentru A.S., înseamnă autoservirea. La ţară, însă, oamenii mari au şi un Dumnezeu: acum, de pildă, normalitatea e cea a postului. **Colega de tarabă a doamnei A.S., o combinaţie între ţărancă şi muncitoare, de 64 de ani, din comuna 30 Decembrie** dezvoltă chiar o teorie a normalităţii gastronomice la nivel naţional: 25% din populaţia României mănîncă bine, normal, îşi permit căpşuni iarna, iar 75% - nu. O posibilă cauză? "Într-o ţară ca a noastră, bogată, cu pămînt roditor, să mîncăm de la turci? Ştefan cel Mare i-a dat afară din ţară, şi acum vine de ne negustoreşte pe noi?!"

De la furnizorii de "materii prime", să trecem la o categorie mai specializată: ospătarii şi patronii de restaurante. **Dl. Eduard Iosep, ospătar de cînd lumea la Casa universitarilor**, ne confruntă cu două idei: alimentaţia raţională şi nostalgia grătarului de altădată. Acum e normal de mîncat adecvat sezonului: **rasoale, grătar, peşte, nepicant,**

© A. Ionescu

fără sosuri, fără ciorbe, legume, urzici, de pildă, şi niciodată fără micul dejun. La restaurant intrarea într-un oarecare normal ar consta în "înfiinţarea de noi grătare pe funduri de lemn, cum erau altădată, cu 50 de lei friptura. Fără garnitură rece. Şi nelipsit să fie şpriţul. Românul n-are nevoie de somon sau fazan. El e învăţat să mănînce bine: o friptură de porc, un mic".

Unul dintre patronii de la restaurantul Roata vieţii, din zona Armenească, **dl. Gabi Voicu fost economist**, aduce, în sfîrşit, peştele în discuţie. "O friptură", spune dl. Voicu, nu e normalitatea. Avem aici **peşte - şalău şi somon, pregătite în mai multe feluri** şi să ştiţi că sînt des comandate. Toţi îl preferă în specialităţi, nu prăjit".

Ca o culme a normalităţii culinare găsim părerea **bucătarului Ion Zidaru de la restaurantul Odobeşti**. Pentru maestrul Zidaru, elev al bucătarului Casei Regale, Ion Crivăţ, meniul restaurantului este ceva obişnuit: **muşchi tartar, fructe de mare cu sos cocktail, somon fumée, cheftal libanez, şalău bonne femme.** Şi asta fiindcă în 1972, a cîştigat aurul la un concurs internaţional cu... o lotcă din 30 Kg. de cocă şi umplută cu cozi de raci, icre negre, morun, nisetru şi aşezată pe valuri de aspic în care pluteau cegi.

Şi dacă abia cu un profesionist ca dl. Zidaru am făcut un pas chinuit pe calea imaginaţiei, confortului şi a lui Brillat-Savarin, să ne întoarcem cu picioarele pe pămînt printr-un studiu pilot pentru un sondaj naţional realizat de IMAS pe teme de alimentaţie: din 313 subiecţi, 71/2% declară că respectă sistemul tradiţional al celor 3 mese pe zi; unui procent de 64,5% li se întîmplă să renunţe la o masă pe zi; cauza pe care aceştia o invocă cel mai des este lipsa de timp (40,3%), necesitatea de a face economie nereprezentînd decît 3,5% de asemenea, 85,3% din subiecţi mănîncă acasă şi nu în oraş; 62,9% invită fără probleme prieteni la mese deosebite, pe care gospodăria lor se organizează, spun cei mai mulţi din cei întrebaţi, la fel ca înainte; în privinţa conţinutului meselor, majoritatea interogaţilor se bazează pe reţete tradiţionale.

Iaromira POPOVICI

CORNELIU COPOSU

„Normalizarea societăţii trebuie începută cu legea, cu norma”

V-am ruga, stimate dl. preşedinte, să comentaţi o întrebare pe care o auzim foarte des astăzi: cum să te porţi normal cînd nimic în jur nu e normal? E un mod de a spune să-nceapă întîi ceilalţi?

Corneliu Coposu. Sigur că a te purta normal poate să pară o anomalie, fiindcă - în condiţiile în care trăim noi - majoritatea lumii se comportă anormal, începînd cu societatea politică. Dacă asişti numai o jumătate de oră la şedinţele senatului, îţi dai seama că acei care se îmbulzesc fascinaţi să ajungă la microfon sînt paranoici, dacă nu, de-a dreptul demenţi, unii. Este suficient să asculţi cîte o cuvîntare ca să-ţi dai seama de iresponsabilitatea celui care o ţine, nepăsător la efecte, la consecinţele generale. Probabil că un grad de anomalie mai mic sau mai mare paşte pe fiecare cetăţean şi sesizarea se poate face numai de la un anumit procentaj în sus, să zicem 10%. Dar nu de puţine ori noi ne confruntăm cu indivizi care sînt 90% anormali - doar atît că nu dau cu cuţitul, sau nu se năpustesc cu capul în zid. În aceste situaţii este foarte greu să te porţi normal, fiindcă ai impresia că umbli îmbrăcat într-o societate care circulă, fără complexe în pielea goală ori ai nimerit, treaz fiind, într-un mediu de indivizi grizaţi sau beţi: care-i soluţia? Sau încerci să-i ajungi din urmă, ca să fii la unison, sau trebuie să pleci fiindcă nu te încadrezi în atmosferă.

Dar acest ori/ori nu reprezintă o exigenţă ultimă greu de practicat, în general, dar mai ales în viaţa politică – dacă ne raportam la ea ca la arta posibilului?

În politică sînt mai multe feluri de opţiuni. Se ştie că unii definesc “arta posibilului” exclusiv ca pe una a compromisului. Eu, în orice caz, am o altă concepţie asupra politicii, - cea morală - şi găsesc normal ca această opţiune între alb şi negru, ori/ori să fie obligatorie pentru o atitudine onestă. Aşa privind lucrurile cred că acei care abandonează această atitudine - şi merg la compromis sau adoptă ideea tergiversării - sînt necinstiţi faţă de ei înşişi. Deci nu scoatem politica din angrenajul celorlalte deprinderi sociale; sigur că în altele este şi mai frecventă această orientare ambiguă.

Cum ar arăta normalitatea dacă aţi lua puterea?

M-am format în democraţie - aşa cum a fost ea în lumea românească interbelică - astfel că, în orice caz, pentru a-mi imagina cum ar arăta societatea condusă de o politică normală, ar trebui să fac referire la trecut. Pornind de la datele pe care le cunoaştem o primă măsură - dacă s-ar putea - ar fi de ordin sanitar (de altfel, în vreo trei rînduri, s-a propus să se facă un serviciu permanent de psihiatrie care să trieze deţinătorii mandatelor parlamentare. Oamenii dezaxaţi şi-ar găsi loc în casele de sănătate, nu în for). Absolut necesară ar fi o revoluţie în normele legislative, pentru că ele poartă încă amprentele anomaliei. Or, normalizarea situaţiei trebuie începută cu legea, cu norma - de la care cred că şi vine cuvîntul normal. O serie întreagă de legi trebuie să fie înlocuite cu altele, elaborate de oameni cu cugetul clar şi simţul echilibrului, cei care n-au renunţat la valorile morale în viaţa publică. Revoluţia de restabilire a normalităţii va fi destul de dificilă, dar noi avem modelul spre care trebuie să tindem, furnizat de epoca dinaintea instaurării anomaliei în întregul societăţii. Dorim să încurajăm toate tendinţele de a atinge normalul, aflat acum într-un stadiu de subplafon. Revin la pericolul pe care-l reprezintă dezechilibraţii, dezaxaţii. Cei care circulă pe stradă sînt un potenţial pericol, nu o nenorocire sigură. Dar, din păcate - la noi - unii dintre ei au populat tribunele şi forurile de decizie. Nu-i un secret pentru nimeni de cine-am fost conduşi vreme de cîteva decenii. O societate ajunsă sub autoritatea unor dezechilibraţi - sau chiar demenţi - selectează prin forţa lucrurilor pe cei cu comportări paranoice, ori demenţiale, care împing oamenii normali la periferia vieţii publice. Văd reîntoarcerea la echilibru/normalitate ca pe o revoluţie de lungă durată.

Dar pînă la modelul general al societăţii, noi ne confruntăm cu lipsa “normalităţii mici”, să-i spunem, una de fiecare zi, concretă, pe care o observă fiecare alegător. Contractul nostru cu lucrurile cele mai obişnuite: apa, şoseaua, lumina, încălzirea locuinţei transportul etc. funcţionează mai degrabă în regim paranormal...

Această revenire e mai uşor de realizat pentru că este rezultatul anarhiei (mai degrabă al anomiei - s.n.). În momentul cînd ai posibilitatea să restaurezi normalitatea prin legi, prin normele civilizate, binefăcătoare, prielnice omului, ea - normalitatea mică, aşa zicînd, se poate instaura şi repede şi integral.

Totul ar fi atunci şi foarte etic?

Foarte etic n-are cum fi, dar eticul ar reprezenta o tendinţă majoră. Sigur că nimic nu se poate judeca sub semnul absolutului. Şi atunci ar fi dereglări. Dar dacă liniile conducătoare ale societăţii ar fi dinainte, programatic, trasate spre firesc spre normalitatea necesară vieţii, anomaliile ar fi o excepţie, nu regulă generală. În raport cu acceptarea ei ca atare de către majoritate, de multe ori ţi-e ruşine că eşti altfel, excepţie, om normal. Mi-ar fi greu să dau o definiţie fără nuanţe a acestui om. În orice caz, e unul care nu a fost afectat în comportamentul său nici printr-o teroare prelungită nici printr-o frică mutilantă, care determină schimbări de mentalitate, implicit de valori şi îi modifică percepţia asupra normalului posibil. Unul care a reuşit să scape cu judecata clară, neafectată de împrejurările oricît de vitrege prin care a trecut.

Stimate dle Coposu, în *Rinocerii* Béranger îşi asumă umanitatea/normalitatea nu ca pe o virtute ci ca pe un dat pe care n-are cum să-l schimbe. El rămîne om normal într-o lume de rinoceri nu fiindcă nu vrea să se transforme, ci fiindcă nu poate, din adîncul fiinţei sale; n-are încotro. În lumea noastră atît de contradictorie - să fie doar o soluţie a ficţiunii?

Însuşi faptul că Eugen Ionescu încadrează această rezistenţă împotriva anomaliei în teatrul absurdului spune ceva. Sigur că anomalia este molipsitoare iar comportarea normală este mereu contestată de cei înregimentaţi în absurd. Dar soluţia nu este numai de domeniul ficţiunii. Să ştiţi că, în realitate, experienţele s-au făcut: chiar puşcăriile regimului comunist au fost staţiuni de experimentare a unei normalităţi care trebuia apărată, salvată zilnic, de-a lungul unei perioade de aberaţie ce părea fără capăt.

A consemnat
Tita CHIPER

Din Parlament

De ce tînjesc atît de mult politica şi economia românească după normalitate?

Varujan Vozganian (deputat minoritate armeană)

Din punct de vedere politic şi economic, România e departe de normalitate. Un motiv ar fi lipsa de asumare politică a puterii actuale care nu are un comportament politic, ci consideră, de exemplu, activitatea parlamentară, ca pe o cale de a-şi pune la adăpost viitorul propriu. Ce-i drept, nu prea e vina lor în acest stadiu de educaţie politică, ba chiar au meritul de a fi reuşit să acceadă într-o astfel de îndeletnicire pentru care nu aveau încă toate datele. Abia începutul mileniului următor va aduce ceva normalitate în politica noastră. Statul este deocamdată prelungirea politică a unei clase politice, este deasupra societăţii. Cînd va coborî în mijlocul societăţii care l-a creat va începe normalitatea. Structura instituţională trebuie să fie eficientă din punctul de vedere al societăţii civile, nu al statului. Economia, cît va fi de stat, starea de anormalitate va fi evidentă.

Alexandru Sasu (deputat PD)

În România nu e nici un fel de normalitate în momentul ăsta. Noi am propus mai de mult un pact naţional, sau social, pentru a se putea ajunge la normalitate. Simptomul cel mai evident de anormalitate a vieţii politice este lipsa de dialog. Abuzul de majoritate e o prostie care dăunează şi celui ce-o promovează. Din punct de vedere economic, anormal mi se pare a nu se recunoaşte locul, stadiul în care ne aflăm, preferîndu-se minciuna, ca datele false de pe vremea lui Ceauşescu. Dacă nu ştim, sau nu vrem să recunoaştem, unde ne aflăm, nu putem găsi soluţii să avansăm. Comportamentul anormal creează anormalitatea şi-o menţine.

Popescu-Necşeşti (senator PNL-CD)

Eu aş face o referire la activitatea de control - dacă se respectă anumite **norme** lucrul este normal, dacă nu, nu. De obicei, calitatea este apreciată după anumite norme, care, economic vorbind, trebuie să satisfacă clientul, nu un model ideal. Asta ar fi normalitatea economiei de piaţă. Noi încă nu avem clarificat conceptul de “normal”, care ar trebui să corespundă normelor minime ale democraţiei. La unii normalul înseamnă vechea societate, iar alţii consideră normală o lume pe care încă nu o cunosc pe viu.

Radu Ceontea (senator independent)

Normalitatea este o convenţie. Este ceva relativ, în funcţie de vremuri şi oameni. Dar la noi, pentru a se ajunge la normalitate se consideră acum că e normal să trecem prin anormalitate.

Ion Solcanu (senator PDSR)

Normalitatea este încă un deziderat pentru noi, de aceea dl. Iliescu o pomeneşte atît de des. Este ţelul PDSR-ului, pe plan intern şi extern.

A consemnat
Petru IONESCU

Dar dacă îmi fac iluzii?

Ce poate să însemne o stare de normalitate în materie de politică? Părerea mea este că, după atîţia ani de guvernare de tranziţie, cu rezultate pe care le simţim cu vîrf şi îndesat, normalitatea ar fi să vină la guvernare şi cei care n-au apucat să se compromită, pentru a-şi putea pune în aplicare felul cum înţeleg ei rezolvarea problemelor ţării.

Rememorîndu-mi o serie de evenimente care s-au petrecut în ultimii 5 ani şi ceva, mi-am imaginat un scenariu, destul de improbabil după mine în condiţiile în care ştiu să lupte cei de la putere. În acest scenariu se făcea că opoziţia cîştiga alegerile şi forma guvernul, avînd şi preşedinţia de partea ei. După trecerea euforiei firești, opoziţia se găsea în faţa unor probleme apărute nu numai în urma celor 6 ani de tranziţie, ci a peste 50 de ani de sistem totalitar, mai mult sau mai puţin autoritar. Trecerea la un regim cu adevărat democratic devenea astfel o sarcină dificilă, pentru că noua putere urma să se confrunte cu nenumărate piedici datorită nu numai celor loviţi în interesele lor, ci şi a celor, eventual de bună credinţă dar cu mentalităţi rămase în trecut. În plus, pentru ca acest regim al opoziţiei să aibă un succes durabil (nu ca primele guverne ale celorlalte ţări foste comuniste care au trebuit să cedeze puterea, de astă dată în mod democratic, foştilor comunişti “convertiţi la economia de piaţă”) va trebui să lupte cu o foţă care are experienţa a lungi ani de guvernare la noi şi aiurea.

Ieşind din acest scenariu, m-am întrebat dacă opoziţia democrată are armele cu care să poată învinge aceste adversităţi majore. Este ea capabilă să aplice acele măsuri absolut necesare pentru a izbîndi asupra unor adevărate “instituţii” ale ştiinţei conducerii, care trecînd prin Machiavelli şi continuînd cu Lenin au deprins strategia şi tactica manipulării supuşilor lor şi se pricep atît de bine să cucerească şi să păstreze puterea?

Va putea ea vreodată să uzeze de aceleaşi mijloace, să cultive cu bună ştiinţă neîncrederea în aproapele, sau terorizarea celor care au alte păreri (sau a vecinilor lor), să lase să moară un grevist al foamei în numele libertăţii de alegere, să-şi promoveze cu insolenţă clientela politică întru îmbogăţire în locuri unde ar trebui să domnească cinstea, valoarea şi competenţa, şi, ca s-o spunem pe şleau, să facă tot ce face puterea actuală?

Aşa cum rezultă foarte clar din ceea ce s-a întîmplat la noi şi aiurea, va putea ea pentru a se menţine, să nu se ţină de cuvînt faţă de ceea ce a promis alegătorilor, de bună credinţă, dar insuficient informată (vezi cazul Clinton), să nu dezinformeze sau să ascundă adevărul, să convingă pe cei care manifestează pentru privatizare, că o creştere a salariilor nu poate să nu fie legată de creşterea productivităţii sau de reducerea personalului care nu poate face faţă progresului, că nu se poate reuşi pe o piaţă de concurenţă fără să te prezinţi cu cele mai bune produse? Va reuşi să convingă (sau să învingă) forţele actuale din poliţie, servicii secrete, justiţie şi chiar armată, că lucrurile trebuie să se schimbe pentru a se ajunge la o stare de normalitate, prin depolitizarea lor completă?

De fapt, va fi oare capabilă opoziţia să renunţe la principiile sale, de care pînă acuma nu s-a îndepărtat şi să se înscrie în rîndul celorlalte partide politice din lume, ştiut fiind că politica şi morala se întîlnesc foarte rar?

Nu cred că trebuie să idealizăm perioadele anterioare ale istoriei noastre politice, anii de democraţie adevărată fiind destul de puţini, dar să ne amintim totuşi faptul că au fost două partide, unul ţărănist şi altul liberal, care au pierdut alegerile fiind la guvernare, ceea ce mi-e teamă că nu s-ar putea întîmpla acum.

Între timp însă timpul a mai trecut, lucrurile au evoluat, şi la noi, şi mai ales în Europa, aşa încît cred că putem aştepta viitorul cu o mai mare încredere bazîndu-ne pe ajutorul şi experienţa acesteia din urmă.

Dar dacă-mi fac iluzii şi domnul Solcanu are totuşi dreptate?

Claudiu Gh. IOAN

Zvonuri şi boicotarea istoriei

"Dacă România ar putea să-şi exporte zvonurile ar fi o ţară mai bogată ca Germania", scrie un bun cunoscător al ţării, autor al mai multor cărţi despre noi, profesorul american de la Berkeley, Ken Jowitt. Această civilizaţie a lui "ai auzit că" dintr-o "sursă sigură" este una din trăsăturile noastre naţionale. Zvonul este unul din aspectele definitorii, acceptat de români ca normal. De la gură pînă la ureche şi invers este un traseu inevitabil al oricărui ins informat, înşurubat bine în "realităţi". Aş spune - puşchia pe limbă şi ceară-n urechi - că tot românul trăieşte între un zvon şi altul, el însuşi agent colportor al năzbîtiilor publice şi intime, dar şi victimă a intoxicărilor de tot felul. Pentru că poţi să te intoxici cu alimente vechi, cu exces de somnifere cînd cazi la un amor sau dai faliment, dar şi cu "noutăţi". Vorbele pe la colţuri alcătuiesc mediul nostru natural. Nimic mai normal decît să ciuguleşti dintr-o conversaţie, din resturi de tăceri, din glumiţe sugestii pentru bomba pe care ai s-o trîntieşti coanei Efimiţa în pat diseară. Sau să intri-n cafenea ca să iei maul amicilor politici şi literari. Că Mitică şi-a luat amantă, că o damă din Ploieşti a aruncat cu verde de Paris şi i-a ars ochii lui Nae Girimea. Că se urzeşte un complot la Cotroceni în care e implicată regina Maria, că ministrul cutare ia mită, iar Cicikov e agent KGB. Dacă mai dai şi puţină culoare locală, care să se potrivească cu micii şi berea, păi atunci te afli în cea mai profundă normalitate românească.

Cei mai ageri instauratori ai acestei normalităţi sunt jurnaliştii. Ce se bîrfeşte pe culoarele Parlamentului, ce li se pare lor verosimil, ce află la cafenea, pac la Războiul. Ajunge în foaie, iar bancul, bîrfa, zvonul capătă un statut onorabil de ştire verificată. Halucinaţia devine concretă ca o bancă elveţiană. Că flota de la Sevastopol pregăteşte un desant la Constanţa, că pelagra face ravagii în Moldova, că Piscupeasca trăieşte cu Isopescu, şi va da divorţ de mocofanul ei. Care va să zică, d'un par egzamplu... Da' vezi matale că nici nu ne şade bine altfel decît normali şi orali. Urechiaţi, clienţi ORL veşnici. Şi esopici şi episodici. Că n-am fi normali dacă nu am uita repede ce-am spus siguri de noi alaltăieri, şi nu am fi la fel de vehemenţi în contradicţiile noastre. Asta ne dă un aer de normali, firesti, inşi medii, în rîndul lumii. Dacă tot nu putem să fim informaţi, putem să ficţionăm realitatea. Adică suntem occidentali, ca să nu zic o vorbă mare: europeni. Dacă nu suntem conectaţi la un circuit informaţional "normal", putem să creăm marea iluzie c-am fi. Am văzut odată un film documentar: într-o republică africană "abia eliberată din ghiarele colonialismului" guvernul anunţă (era-n anii '60) lansarea primei rachete spre spaţiul cosmic. Lume multă, căldură mare, mă înţelegi, în ziua lansării. Ceea ce trebuia să fie racheta era o construcţie din lemn şi rogojini. Un decor, o potemkiniadă (a ajuns şi la ei procedeul). La lansare a participat şeful statului însoţit de miniştrii săi, corpul diplomatic, ziarişti. Discursuri, aplauze, numărătoare inversă. La zero, go! s-a dat foc obiectului. Ziarele şi televiziunea locală au anunţat marele eveniment, s-au trimis mesaje de felicitare, s-au acordat decoraţii. Cea mai înaltă a încasat-o chiar fericitul preşedinte etc. Sunt multe lecţii în acest episod. Avem aici şi o pildă, ce va să zică "normalitatea". Rog să nu fiu contrazis.

Ce ne-am face dacă dintr-odată cineva ne-ar smulge din ceea ce este **normal** pentru tot românul? Din lehamitea şi isteţimea noastră? Dacă am fi siliţi de forţe oculte să nu mai fim mioritici? Dacă nu vom mai boicota istoria?!... Dacă brusc am deveni anormali? Dacă ne-am conecta la alte standarde? Dacă am privi în curtea vecinului şi n-am mai rîde ca nişte cetăţeni indignaţi! Şi n-am pune mîna pe bîte şi n-am chema minerii, şi n-am mai lăcrima sentimentali? Eh, Leonido, atunci să te văd. Toţi unul şi unul, azi aici mîine-n Focşani! Da' oameni, nu aşa... Ca să vezi. Sunt unii, nu pot pentru ca să zic, care au auzit povestea cu "normalul" abia după august, 1968, cînd la Praga, mă înţelegi, tancurile cu steaua roşie au intrat să-l normalizeze pe Sveik. Eu cred că povestea e mai veche, şi nu ţine de istoria noastră recentă. E boală veche asta, să fii normal. Şi n-are leac. Parol. Da' p'aia cu... o ştii?

Stelian TĂNASE

Excesele temei

Am fost şi sîntem cu toţii de acord asupra faptului că, pînă în 1989, am trăit o existenţă care nu era normală. Că de atunci încoace căutăm drumul către o societate normală, către un tip de relaţii umane normale.

Anormal este însă faptul că găsirea acestui drum se înfăţişează ca deosebit de anevoioasă. Şi una din cauze cred că stă în prea uşoara acceptare a constatării la care m-am referit: aceea a a-normalităţii lumii de care încercăm să ne desprindem (sau, pretindem că o facem) de cinci ani încoace; mai exact, în acceptarea acestei aserţiuni în mod strict constatativ, fără o prealabilă examinare a naturii anormalităţii în chestiune.

Ambiguitatea antinomiei norma-anormal provine din aceea că ea se bazează pe ideea de normă. Or, ştim, norma este de mai multe tipuri: morală, juridică, raţională, ori pur şi simplu statică. Cel mai adesea, opinia publică operează cu norme morale, cărora de regulă le extinde aplicabilitatea în alte sfere.

Este cazul reacţiei faţă de o presupusă (prea puţini se interesează asupra amplorii reale a fenomenului, prevalînd conotaţia emoţională a unor fapte diverse) creştere a criminalităţii. Un curent de opinie favorabil reintroducerii pedepsei cu moartea a apărut ca reacţie faţă de agresarea normelor morale acceptate. Dacă de aici pornesc discuţii cu caracter juridic şi luări de poziţie politice asupra oportunităţii unei modificări constituţionale, e vina celor care o fac.

În această ordine de idei, mi s-a părut de tot rîsul/plînsul faptul că atunci cînd în Parlamentul României s-a discutat despre stabilirea unei norme juridice - referitoare la statutul homosexualilor, aproape toate luările de cuvînt au făcut apel la morala creştină, tradiţia populară şi alte lucruri fără nici o legătură cu materia în discuţie. Uitîndu-se, brusc, caracterul laic al statului, s-a argumentat culpabilizarea unui comportament prin încălcarea moralei creştine.

Aceste "translări de competenţă" a moralei sînt, într-o anumită măsură, normale, numai că ele se produc cu o frecvenţă ce depăşeşte această măsură şi în domenii ce s-ar cuveni plasate sub alte competenţe. Cum spuneam, este firească apariţia unor asemenea confuzii la nivelul curentelor de opinie: nu însă şi la nivelul mass-media, al corpurilor legislative etc.

Întorcîndu-ne (spre liniştea noastră, doar mental) la "epoca ce cu legitimă mîndrie patriotică..." cosntatăm că, în lipsa argumentelor de natură juridică, raţională etc., se căuta pe atunci justificarea a tot felul de aberaţii prin recursul la o presupusă morală (neapărat unanimă). În 1966, introducerea faimosului decret de interzicere a avorturilor fusese precedată de o furibundă campanie de presă axată pe ideea datoriei patriotice de a procrea (o naţie puternică a una numeroasă), a responsabilităţii faţă de generaţiile viitoare. Culmea e că asemenea luări de poziţie, în afara obişnuitelor scrisori din partea unor colective de oameni ai muncii (îndeosebi femei ale muncii) erau semnate de medici, juristi, demografi, oameni din partea cărora ne-am fi aşteptat la aducerea în discuţie a unor argumente de cu totul altă natură. Mecanismul era simplu, invocînd o competenţă legată de numele celui care semna, se inducea aparenţa argumentului ştiinţific. Nu alta era situaţia atunci cînd se proceda la înfierarea cu mînie patriotică a trădătorilor de neam care îndrăzneau să opteze pentru a trăi oriunde în altă parte decît în ţara consensului.

Rezumînd, putem spune că una din caracteristicile anormalităţii induse societăţii româneşti a fost nu lipsa de normă ci, dimpotrivă, excesul de normă. Lipsa de legitimitate a sistemului nu putea fi legitimată altfel decît printr-un exces de legitimitate. Unui regim care controla toate canalele de influenţare a opiniei publice îi era uşor să afirme că ceea ce face este acceptat şi cerut de toată lumea.

Din păcate, reflexul excesului de normă, adică al justificării unor decizii de ordin ne-moral prin recursul la o presupusă morală, persistă. El favorizează discursul populist, care refuză argumente pragmatice sau juridice în numele unor presupuse valori morale. Mai vechea ameninţare cu întoarcerea exploatatorilor, ca şi actualul refuz al restabilirii dreptului de proprietate, se înscriu în această logică. De asemenea, în locul unei examinări lucide a conţinuturilor atributului naţional al statului modern şi noţiunii de autonomie, se scandează tot felul de ameninţări presupuse la adresa identităţii sau integrităţii naţionale, anulîndu-se astfel orice posibilitate de dialog. Mai ales că, datorită unor reflexe îndelung exersate, opinia publică reacţionează pozitiv faţă de tot felul de noţiuni cu conţinut diluat, dar cu încărcătură emoţională consistentă (echitatea, interesul naţional, mîndria patriotică), şi mai ales se revoltă faţă de orice punere sub semnul întrebării a acestora.

Dar, revenirea la normalitate presupune şi refuzul unei anumite normalităţi. Chiar dacă, pe termen scurt, acesta s-ar putea dovedi neproductiv.

Mircea KIVU

Norma, Astérix şi oltenii

Ţin minte că am văzut undeva în Anglia un anunţ pus la intrarea unui pod: trafic provizoriu. Am întrebat ce sens are anunţul şi mi s-a explicat că era vorba de un pod nou care fusese dat de curînd în folosinţă: modul de a circula pe pod fusese alcătuit în urma unui studiu şi urma să fie definitivat dacă "participanţii la trafic" (cum am auzit la tele că se numesc conducătorii auto) nu aveau ceva de obiectat. Fuseseră, deci, introduse nişte norme de circulaţie care nu aveau să intre în vigoare decît dacă aveau să fie acceptate de beneficiari, dacă aveau să fie confirmate de practică. Din momentul definitivării normelor, ele deveneau obligatorii: cine nu le respecta, era sancţionat.

Sistemul mi-a plăcut, pentru că dădea un răspuns nevoii noastre de ordine şi certitudinii noastre că normele pe care le acceptăm şi le respectăm sunt relative. Dar asta nu înseamnă că norma fiind relativă, ea trebuie acceptată după gustul fiecăruia. Cînd am văzut anunţul, eu veneam dintr-o ţară în care erau la modă bancurile cu olteni: era ironizată candoarea olteanului, dar era subliniată capacitatea lui de a se strecura, de a se ghida după miros şi după gust. Olteanul era "şmecher", un cuvînt care vine de la germanul "schmecken" care înseamnă "a gusta", adică te ghidezi dup gust. Olteanul era un fel de Astérix abil şi deştept care putea să-şi bată joc de romanii care veniseră să impună o ordine excesivă datorită faptului că era mai abil ca ei. Aşa cum Astérix transmite francezului convingerea că aparţine unei naţii exuberante, care este mai înzestrată mintal decît celelalte naţii, tot astfel olteanul ne făcea să credem că datorită deştăpciunii naţionale aveam să dăm peste cap sistemul absurd impus de comunişti.

Şmecheria este necesară tocmai pentru că arată cît de relativ este efortul nostru de a introduce ordine în lumea plină de contradicţii în care trăim. Dar nu poţi să faci din şmecherie un principiu pe care să întemeiezi o ordine; şmecheria pune în lumină caracterul provizoriu al ordinei, dar ea nu poate sta la baza unei ordini solide. Şmecheria poate fi luată chiar drept virtute, dar ea nu este generatoare de sistem logic şi de corp de norme. Or, la noi, comuniştii rîdeau de bancurile cu olteni şi practicau la rîndul lor şmecheria, ajungînd pînă la limitele cele mai grave, pînă la acceptarea unor poziţii care loveau în semenii lor. Sigur că ai dreptul să te strecori într-un sistem care se întemeiază pe o utopie şi un corp de principii absurde, aşa cum trebuie să ocoleşti normele de "alimentare ştiinţifică" sau de "etică şi echitate" care fuseseră promulgate pentru fraieri. Dar nu cu orice preţ. De exemplu, nu accepţi să devii procuror sau ofiţer în forţele de represiune într-un regim care foloseşte represiunea pentru suprimarea fizică a adversarilor. Pentru că dacă accepţi asemenea poziţii dai dovadă nu de şmecherie, ci de colaborare la instaurarea unui regim întemeiat pe crimă. Ceea ce după normele internaţionale şi autohtone este un lucru destul de grav.

Norma se află la baza ordinii care, la rîndul ei, este provizorie, pentru că nimic nu este stătător sub soare. Dar ordinea trebuie respectată până în momentul în care sunt înlocuite normele cu altele mai bune. Concomitent, ordinea este instaurată prin răspunderea pe care ne-o asumăm fiecare dintre noi, aplicînd normele bune şi eliminînd pe cele rele. Pentru că oricît de relativişti am fi, ştim bine că o serie de constante călăuzesc viaţa noastră. Cea mai importantă normă este aceea care ne spune că nu trebuie să lovim în aproapele nostru pentru a ne rezolva propriile noastre treburi. Sau cum spune Aristot: "un punct capital este că, sub indiferent care regim, legile şi instituţiile trebuie astfel ordonate încît funcţiile publice să nu poată deveni cîndva sursă de profit" (**Politica** V, 8). Şmecheria este bună cînd ironizează pretenţia fabricanţilor de norme eterne, nu atunci cînd întemeiază bunul plac şi corupţia.

Alexandru DUŢU

Anormalitatea

Să recunoaştem că evoluţia României nu a avut parte de o cadenţă normală. Nu numai în plan cultural, unde n-am avut parte de o Renaştere adevărată, literatura şi cultura în general apărînd tîrziu, spre începuturile secolului nostru. Şi mai toţi analiştii au fost aproape unanimi în opinia că fenomenul se datora influenţei franceze. Această întîrziere în dezvoltare în planul culturii a fost însoţită, dacă nu şi determinată, de înapoierea economică. Secole de-a rîndul jugul otoman, deşi ne lăsase autonomia în ordinea statală, a pironit ţările româneşti (Moldova şi Ţara Românească) în nedezvoltare. Opresiunea otomană, pe lîngă birul pe care eram siliţi să-l achităm periodic (alături de nenumăratele peşcheşuri şi danii) împiedica, cu străşnicie, comerţul. Poarta instaurase asupra comerţului românesc un monopol bine păzit. De abia pacea de la Adrianopole din 1829 (impusă de puterile europene) ne eliberează de monopolul turcesc asupra comerţului. Şi de îndată corăbii engleze şi franceze asaltează porturile româneşti (Galaţi şi Brăila) pentru achiziţionarea produselor noastre agrare, aducîndu-ne, în schimb, fabricate apusene. Această rapidă angrenare în relaţiile de schimb comercial modifică mult fizionomia principatelor româneşti, intensificînd producţia cerealieră internă, accentuînd împilarea socială a ţăranilor, boierii fiind interesaţi în sporirea desfacerii (adesea o făceau chiar ei) producţiei moşiilor pe care le stăpîneau. Această adevărată ieşire a noastră în lume a dus la rapide modificări peste tot, de la economie, la costum, moravuri, obiceiuri, habitat la cultură. Tinerii plecaţi, de îndată, la studii în străinătate (mai ales în Franţa), reveniţi, au devenit factorii motori ai înnoirilor necesare. Boierii ruginiţi (deci nu toţi) îi priveau cu ostilitate, ca pe unii ce strică rînduielile. Aşa a început disputa între factorii ce promovau înnoirea şi cei ce predicau menţinerea în stările îndătinate.

Înfruntarea între modernitate (înnoire) şi tradiţionalism, atunci, la mijlocul secolului trecut, a început şi i-a fost dat să cunoască o strălucită carieră în cultura şi sociologia românească. Ceea ce nu s-a înţeles era faptul că modificarea a fost sociologic necesară şi că odată intraţi pe orbita civilizaţiei drum de întoarcere nu exista. Degeaba au fost jeremiadele, toate, împotriva înnoirii (modernităţii). Ele erau retrograde şi porneau mai ales de la neînţelegerea necesităţii sociologice, care nu lasă loc liberului arbitru. Paşoptismul a fost cel dintîi curent de idei care şi-a propus la noi, programatic, să modifice înfăţişarea ţării. De aceea asupra lui s-a abătut critica acerbă deopotrivă a contemporanilor dar şi a posterităţii. Bonjuriştii le spuneau, ca o sudalmă, paşoptiştilor contemporanii lor. Apoi, curentele de idei nou apărute (sămănătorismul, gîndirismul, naeionescianismul, trăirismul generaţiei anilor treizeci). În 1908 Nicolae Iorga, doctrinarul sămănătorismului, declara că "acel 1848 pentru noi nu e o piatră de amintire ci o piatră de mormînt". Şi doi ani mai înainte: "Generaţia aceasta s-a dus în străinătate... S-au întors domnii aceia de la Paris, vorbind franţuzeşte perfect, ştiind toate stradele mari şi mici şi toate răspîntiile Parisului, amintindu-şi toate cursurile, bune şi rele, cunoscînd toate instituţiile, ca şi toate încurcăturile vieţii pariziene din acele timpuri. S-au întors mîndri, dispreţuind pe bunicii lor, dispreţuind ţerănimea barbară a acestui pămînt românesc... Aceasta o poate face tineretul înstrăinat al clasei diriguitoare a unui popor cînd el pierde legăturile cu ţara în care s-a născut cu poporul pentru care trebuia să lupte" (Apud **O luptă literară**, vol. II, 1914, p. 300-304). Un eseu al lui Nae Ionescu din 19 iunie 1931 (apărut în **Cuvîntul**) era intitulat **Lichidarea romantismului 48-ist.** Aici se spunea rechizitorial: "Toţi revoluţionarii munteni de la 48 din Franţa vin. Atmosfera publică în care aceştia au putut lucra este tot de importaţiune franceză... Şi, pe urmă, să nu uităm că, după revoluţie, constituţia noastră, în fond franceză, a fost ca şi aşezarea noastră juridică sau cea şcolară... Viaţa statului nostru a fost dominată la suprafaţă de o clasă de oameni politici, care formau oarecum opinia publică văzută şi care, compusă în cea mai mare parte din avocaţi - oameni de concepţie şi cultură franceză - a dat aparatului nostru **formal** de stat şi vieţii publice a oraşelor o înfăţişare precumpănitor franceză. Sub această aparenţă pulsa însă cotidianul viu, gestul mărunt şi sănătos de creaţie al negustorului mare sau mic, al meseriaşului şi al plugarului, care nu avea nimic de a face cu revoluţia de la 1848, cu parlamentarismul şi democraţia şi care-şi găsea îndestularea în muncă şi ostenelile lui proprii. Iată adevărul". În 1937 Nichifor Crainic socotea că "paşoptismul este o prăbuşire a românismului din spiritualitatea ecumenică. E naţionalist dar nu mai este ortodox. Acum apare egoismul capitalist, politicianismul sau sacrificarea tuturor în interesul unei oligarhii, pornografia în cultură, simulacrul în instituţiile politice şi sociale. Epoca aceasta e o irupţie de porniri rele, descătuşate din disciplina spiritului creştin" (**Ortodoxie şi etnocraţie**, 1937, p. 143). Să mai citez o opinie a lui Mircea Eliade din eseul **Destin românesc** apărut în **Vremea** din 15 martie 1936: "O singură şi mare primejdie ne pîndeşte în acest ordin al realităţilor spirituale: paşoptismul. Paşoptism care înseamnă, înainte de toate, maimuţăreala europeană. Şi astăzi, din motive care nu ne privesc, Europa este antispirituală. Noi nu avem nici un motiv să imităm, şi de data aceasta, aşa cum am imitat la 1848. Forţele creative ale neamului nostru trebuie să-şi spună cuvîntul. Şi-l vor spune... prin creaţii spirituale".

Citatele ar putea fi înmulţite. Nu e locul aici. Am voit numai să fixez fenomenul, relevînd cît de anormal au fost judecaţi cei ce începuseră, la noi, procesul normal (adică necesar) de înnoire a organismului românesc. Toate aceste rechizitorii plutesc într-o halucinantă irealitate. Ele, şi nu lucrarea paşoptiştilor, sînt construcţii hibride, contrazise de realitatea sociologică a faptelor. Momentul 1848 e, de fapt, nu o cauză cît, cum arătam la început, un efect. Era fatal şi, deci, normal după 1829, ca ideile revoluţionare din apusul Europei să ajungă la noi, răsturnînd moravuri şi stări anacronice. Dreptate au avut acei sociologi (în primul rînd Ştefan Zeletin, apoi E. Lovinescu) care au aşezat la fundamentele fenomenului paşoptist cauzalităţi economico-sociale. În cartea sa, capitală ca importanţă, **Burghezia română** (1925) Ştefan Zeletin scria cu dreptate: "Cînd revoluţionarii români au transplantat la noi aşezămintele europene au fost întîmpinaţi cu scepticism şi zeflemele: aceasta părea o rupere cu trecutul, violentarea continuităţii evoluţiei. De însemnat e însă amănuntul că reacţiunea şi-a menţinut critica ei numai la partea cea mai de sus a vieţii sociale: la cultură şi politică, ea n-a atins revoluţia economică, care înseamnă tot o rupere a continuităţii, dar pe care nimeni n-a băgat-o în seamă". Modificările petrecute în sfera economicului au determinat adoptarea modelelor specifice capitalismului. Zadarnic deplîngeau tradiţionaliştii că nu au fost continuate aşezămintele tradiţionale. Nu se puteau implanta pe un fond medieval aşezăminte moderne. Aşa s-au petrecut lucrurile peste tot în lume întotdeauna şi cu deosebire în epoca modernă. Modelele, odată făurite şi experimentate, se preiau, circulă cu o fatalitate sociologică de neînlăturat. De ce ar fi trebuit ai noştri să inventeze ceea ce era inventat? Anormalitatea s-ar fi instalat dizgraţios şi neputincios.

E de mirare că după 1918, în deceniile dintre războaie, cînd România întreindu-se ca dimensiune şi cu un potenţial economic mult crescut, care îi creau reale posibilităţi spre o evoluţie de tip industrial, forţele tradiţionaliste îşi sporesc eforturile pentru menţinerea organismului românesc într-un stadiu eminamente agrar. În acest fel, nu numai că se desconsiderau virtualităţi apărute dar se nega realitatea unei dezvoltări economice (nu numai!) pe care liberalismul românesc o făurise de pe la mijlocul veacului trecut. Revenirea la ceea ce a fost era nu numai un anacronism dar o imposibilitate evidentă oricîte lamentouri s-ar fi rostit. Normalitatea evoluţiei era obstacolată de anormalitatea unor jeremiade ce ocoleau realul. Şi, totuşi, s-au produs, întreţinînd o atmosferă care extazia eminamenţa agrară, prezentată ca un ideal sociologic şi cultural. Şi asta pentru că, la noi, totul a fost retardatar şi anormal, de la întîrzierea seculară în dezvoltare, pînă la începuturile sincronizării cu Europa apuseană, tocmai la mijlocul secolului trecut. Anormalitatea naşte anormalităţi.

Z. ORNEA

Un martor al realismului socialist (IV)

Către finele lui octombrie 1947 - o lună după apariţia articolului lui Kemenov şi la mai multe de la publicarea întregii suite de materiale datorate lui Jdanov - avusese loc congresul Uniunii Sindicatelor de Artişti, Scriitori şi Ziarişti. La deschiderea acestui congres ţinuse un lung raport, în numele Comitetului Central, Iosif Chişinevschi (un om fără studii, fost legător de cărţi) şi dezvoltase în ziua următoare cîteva teze, pe marginea aceluiaşi raport, Nicolae Moraru (în trecut un ins fără profesiune). Chişinevschi declarase printre altele: "Problema existenţei unui front ideologic progresist, problema luptei dintre acest front şi cel al ideologiei reacţionare decadente, este o problemă vitală pentru cultura, arta şi publicistica noastră, **căci nu poate exista o cultură mare, o artă valabilă, o presă creatoare, decît dacă se întemeiază pe o ideologie progresistă"** [1] (subl. în original).

Ideologie! Iată cuvîntul cheie, cuvîntul miraculos care repetat la infinit trebuia să intre bine în capetele oamenilor. Miraculos pentru că el - prin conţinutul său agitatoric şi propulsor - era arma **transformatoare** a întregii societăţi, nu pur şi simplu o unealtă constructoare alături de celelalte menite să contribuie la înălţarea edificiului socialist şi apoi comunist. Este redundant şi inutil, fiind prea cunoscut, să repet aici ceea ce specifică toate dicţionarele noastre de pînă la 22 decembrie 1989 (şi nu numai ale noastre) în dreptul acestei noţiuni. Poate că lumea cunoaşte însă mai puţin una dintre accepţii, singura peiorativă, pe care o dau - cu mult înainte de "victoria socialismului" - atît **Larousse**-ul şi **Robert**-ul, cît şi **Vocabularul filozofic** al lui Lalande: "Doctrină care promovează un ideal irealizabil" (**Larousse**) şi "Analiză găunoasă de idei abstracte, care nu corespund faptelor reale" (**Lalande**). Considerată după o jumătate de veac, valabilitatea acestor definiţii este mai mult decît evidentă.

Chişinevschi făcuse o expunere generală şi cu aplicaţii numai în linii mari, obiectul principal fiind nu atît arta cît orientarea politică. Lui Nicolae Moraru îi revenea sarcina exemplificărilor concrete şi mai ales teoretizările în planul unei presupuse estetici marxist-leniniste. "Condiţiile istorice de la noi - preciza el - creează premisele, punctele de sprijin pentru noul realism, care nu este un simplu curent artistic, ci o concepţie de artă, expresie a unei noi ideologii, a unei noi realităţi sociale, a lumii socialiste, expresie care confirmă aceste realităţi, care impune analiza lor critică, care îmbină elanul romantic revoluţionar cu perspectiva critică constructivă, întărind şi legitimînd cu reciprocitate atît relaţiile din care se naşte, cît şi rezultatele artistice cu care stimulează aceste realităţi"[2]. Repetiţiile persuasive, redundanţele, sublinierile, îi ţîşneau din gură, şuvoi de cuvinte ameţitoare scăpate de sub control. Altfel nu se explică faptul că pînă şi în materie de realism socialist - acest frecventator familiar al limbii ruseşti, care vorbea româneşte cu un pronunţat accent basarabean - era un semănător de confuzie, fiind fără îndoială primul care denumea realismul socialist în aceeaşi rostogolire de fraze, "concepţie", "curent", aproape că numai "metodă" nu, aşa cum pretindeau toate textele de propagandă sovietice. Totuşi, după Leonte Răutu, exponent al unei elite ideologice "superioare", partidul avea să-şi găsească în persoana lui Nicolae Moraru protagonistul realist socialist desăvîrşit.

Insolită însă, chiar paradoxală, a fost la acest congres adeziunea fără rezerve, entuziastă şi spăşită totodată, a unui artist de talia lui Lucian Grigorescu. Cuvîntarea sa ne apare azi pur şi simplu uluitoare, dacă ţinem seama că nu avea să fie urmată din partea lui de nici o aservire estetică, de nici o concesie decît numai vag tematică. Fără a-i altera esenţa, îl citez fragmentar: "Şcoala impresionismului ajunge la o concepţie superficială a naturii, totul pentru el fiind lumina cu transparenţa şi vibraţiile ei. Cînd Cézanne descoperă că formele naturii se pot înscrie în forme geometrice se produce ruptura între viaţă şi artă. Tinerii, dintre care cel mai pasionat era un spaniol, Pablo Picasso / şi ulterior suprarealiştii / se sesizează de facilitatea reducerii desenului migălos la simple linii şi corpuri geometrice. /.../ Vă dau acest exemplu pentru a vedea că **arta acestora oscila între lichelism şi cabotinism /.../ s-au refugiat aici toate elementele sterile, incapabile, neserioşii**. Burghezia s-a folosit de asemenea formule ca să facă din ele arme cu care să lovească în progres, s-a servit de aceşti «artişti» ca de nişte mercenari, pentru a răspîndi mistificarea şi deruta, pentru a rătăci pe naivi. Şi eu, ani de zile, cît am stat la Paris, am fost unul din aceşti naivi. /.../ Dar a venit războiul, au venit nemţii, au început suferinţele şi lupta şi am început să-mi dau seama că atunci cînd eram indiferent, în realitate mă lăsam dus de nas. /.../ Am fost foarte fericit în ziua cînd şi eu am descifrat înţelesul artei socialiste, găsind un sens, sensul adevărat al vieţii" (subl. în original)[3].

Cîteva luni mai tîrziu Lucian Grigorescu devenea Membru corespondent al Academiei Române şi directorul Direcţiei artelor plastice din Ministerul artelor şi informaţiilor.

Radu BOGDAN

1 V. **Scînteia**, nr. 954, 22 octombrie 1947, p. 1.
2 V. **Revista Literară**, nr. 37, 26 octombrie, p. 2, reportaj şi citate în redactarea lui Geo Dumitrescu.
3 V. **Scînteia**, loc. cit., p. 5.

NORMALITATEA: CÎTEVA DELIMITĂRI

© A. Ionescu

Pariul mediocrităţii

Din perspectiva simţului comun, normalitatea se numără printre acele evidenţe subînţelese - şi deci tautologice - pe care se întemeiază viaţa socială. La acest nivel, "normal" este tot ceea ce ţine de "firea" convieţuirii, adică tot ceea ce se manifestă, fără stridenţe, pe planul obiceiurilor colective, de la regulile de politeţe pînă la fixarea ierarhiilor profesionale. Clădită pe **naturalizarea** artificiului cultural, normalitatea delimitează orizontul capabil să amortizeze conflictele, cadrul menit să absoarbă disensiunile, nucleul consensual chemat să neutralizeze pulsiunile anarhice ale indivizilor. Aşa cum dreptul garantează, prin coerciţie, prescripţiile morale elementare, normalitatea comprimă iniţiativele pentru a salva coerenţa de fond a existenţei comunitare. Vom înţelege deci normalitatea ca expresie difuză a normelor pe care insul socializat este dator să le interiorizeze prin educaţie, adică printr-un efort de liberă adecvare la imperativele grupului său de apartenenţă. Comportamentul nostru este "normal" atunci cînd asumarea lui se petrece **dincoace** de pragurile critice ale conştiinţei şi **dincolo** de graniţa reprezentărilor noastre egoiste. Avem de-a face cu un amestec de **supunere** şi **disponibilitate** care presupune dispoziţia gratuită a sacrificiului şi recompensa imediată a corectitudinii. Normalitatea devine atunci o artă a concesiei, un ritual capabil să echilibreze raportul dintre oportunism şi oportunitate. A intra în normalitate înseamnă a face pariul mediocrităţii, deci a ocoli cu grijă extremele sau pur şi simplu atitutdinile ieşite din comun: o adevărată utopie de fiecare zi.

Puţină etimologie

Normalis provine din latinescul **norma** (riglă, echer) şi caracterizează, prin extensie, toate postúrile perpendiculare, adică tot ceea ce nu înclină nici spre dreapta, nici spre stînga. Faptul este confirmat de Georges Canguilhem (unul dintre specialiştii domeniului) care ne aminteşte, pe de altă parte, că lexicul normalităţii comportă anumite neclarităţi: "**Vocabularul filosofic** al lui Lalande cuprinde o remarcă importantă referitoare la termenii **anomalie** şi **anormal. Anomalie** este un substantiv căruia nu îi corespunde actualmente nici un adjectiv, în vreme ce **anormal** rămîne un adjectiv fără substantiv: aşa se face că uzanţa le-a pus laolaltă, făcînd din "anormal" adjectivul corespunzător al "anomaliei". Este într-adevăr limpede că **anomal,** pe care Isidore Geoffroy Saint-Hilaire îl folosea încă la 1836 (în a sa **Histoire des anomalies de l'organisation**) şi care figurează de asemenea în **Dictionnaire de la médecine** de Littré şi Robin, a căzut astăzi în desuetudine. **Vocabularul** lui Lalande ne aminteşte că apropierea dintre "anomalie" şi "anormal" se datorează unei confuzii etimologice. "Anomalie" vine din grecescul **anomalia** care înseamnă "inegalitate", "asperitate"; în greacă, **omalos** desemnează ceea ce este uniform, lin, aşa încît "anomalia" este, etimologic vorbind, **an-omalos** = ceea ce este inegal, neregulat, rugos, în sensul acordat acestor cuvinte atunci cînd vorbim despre un teren. Or, mulţi au răstălmăcit etimologia termenului "anomalie", acesta nefiind derivat de la **omalos**, ci - potrivit compunerii **a-nomos** - de la **nomos**, care înseamnă "lege". (...) Se întîmplă însă că termenul grecesc **nomos** şi cel latinesc **norma** au sensuri apropiate, întrucît norma şi legea tind să se confunde. Prin urmare, într-o deplină rigoare semantică, anomalia desemnează un fapt, fiind un termen descriptiv, în vreme ce "anormal" implică referinţa la o valoare, fiind prin urmare un termen apreciativ, normativ; transferurile gramaticale au determinat însă împerecherea termenilor respectivi, aşa încît "anormal" a devenit un concept descriptiv, iar "anomalia" a devenit un concept normativ (**Le normal et le pathologique**, Paris, P.U.F., "Quadrige", 1991, p. 81). Această contagiune semantică explică, fără să o justifice, tendinţa noastră de a constata rupturile normalităţii prin intermediul unor judecăţi de valoare. Putem spune că, deşi normalitatea ar trebui să fie "acordul dintre om şi natura lucrurilor", ea funcţionează în realitate ca un indiciu (arbitrar) al conformităţii dintre acţiunea indivizilor şi anonimatul normelor. Cum s-ar putea motiva prezenţa unui asemenea echivoc? Canguilhem ne vine din nou în ajutor, semnalîndu-ne faptul că raportul medical dintre "normal" şi "patologic" implică o ambiguitate similară: starea "normală" a pacientului desemnează simultan starea obişnuită şi starea ideală a organelor sale, întrucît orice demers terapeutic are ca obiect tocmai stabilirea acestei stări organice "obişnuite". În virtutea faptului că omul încearcă să culturalizeze natura şi să naturalizeze cultura, idealitatea şi normalitatea sînt coextensive.

Biserica sau normalitatea excepţiei

E de ajuns să ieşim din propriul sistem de referinţă pentru a constata că definiţiile normalităţii variază în timp şi spaţiu, modificîndu-şi conţinutul, raza de acţiune şi funcţiile. Vom remarca, pe de o parte, că pomenita **interiorizare a normelor** fluctuează în funcţie de ideile şi percepţiile fiecăruia. Participarea individuală la jocul normalităţii purcede dintr-o diferenţiere subiectivă care primeşte îndeobşte valori infinitezimale, dar care poate căpăta, la rigoare, proporţiile unei rupturi nemărturisite. Între reflexul conformist şi schizofrenia sistematizată, libertatea interioară traversează desigur o mulţime de situaţii incontrolabile. Vom accepta, pe de altă parte, faptul că **instanţele** normative (patrimoniul simbolic al naţiunii, tradiţiile regionale, Statul, Şcoala, Biserica etc.) emit discursuri şi solicită adeziuni a căror armonizare intră mai degrabă în ordinea tendinţelor decît în aceea a evenimentelor. E într-adevăr de dorit ca semnatarii contractului social să respecte un cod de conduită omogen, dar aşa ceva este oare posibil şi, mai departe, dezirabil? O societate cu normalitate unanimă întruneşte toate caracteristicile totalitarismului. În acest caz, uniformizarea este rezultatul acelui stil voluntarist în care dictatul se substituie deliberării, ştergînd, prin generalizarea bunului plac, frontiera dintre normalitate şi anomalie. Cineva sau mai degrabă „ceva" (dacă ne gîndim la impersonalitatea Statului) ne spune ce este normal şi ce nu, dar nu pentru a ne călăuzi parcursul, ci pentru a ne anexa diferenţa.

Un singur teritoriu – acela al Bisericii – reuşeşte să cultive convergenţa opiniilor fără a pune în pericol natura intensivă şi vulnerabilă a libertăţilor individuale. Nefiind permisivitate goală, ci tensiune eshatologică, nefiind complacere tîmpă, ci trăire suitoare, libertatea în Hristos se manifestă ca şi iubirea, pe un plan care conjugă finitudinea duratei şi prezentul continuu al Veacului de Apoi. Nu tradiţiile „umaniste" şi nici filantropia teoretică sînt cele care ne adună în duhul eclezial fără a ne aliena personalitatea. Nu generozitatea ierarhiei bisericeşti ne îngăduie să creştem laolaltă rămînînd noi înşine. Dacă aşa ceva devine cu putinţă, meritul nu trebuie căutat în vreo convenţie liberală, ci în ceea ce teologii numesc „constituţia teandrică a Bisericii": dat creatural, dar şi Cruce, libertatea vine de sus şi ne împinge către văzduhul divin înăuntrul căruia dihotonomiile îşi dezleagă rigiditatea. Excepţia (ca poruncă) este materia primă a vieţii creştine, tot aşa cum paradoxul străluceşte pe blazonul gîndirii evanghelice. Aşa s-ar putea explica faptul că Ortodoxia nu s-a lăsat niciodată obsedată de propria ei expansiune misionară. De la isaianicul „rest al lui Israel" pînă la selectiva „ceată a sfinţilor", adevărul relevat a ocolit sistematic imperiul cantităţii. Nu fusese Lot **singurul** drept salvat din cetatea Sodomei? Nu spune Scriptura: „mulţi chemaţi, **puţini aleşi**"? E adevărat că, din unghi eclesiologic, normalitatea vrea să fie logodna dintre **unicitate** şi **sobornicitate**. Ştim că fuziunea aceasta rămîne istoriceşte improbabilă, dar nu avem de ce să deplîngem cronica noastră neîmplinire, mai ales dacă ne amintim că Împărăţia lui Dumnezeu nu se află, din fericire, în lumea aceasta.

Raţionalism şi relativism

Dacă în interiorul aceleiaşi culturi, definiţiile normalităţii se înmulţesc pe măsură ce societatea respectivă devine mai complexă, ele vor fi cu atît mai violent contrastante în prezenţa unor culturi decalate din punct de vedere geografic şi rasial. Între „vînătorul de capete" amazonian (care micşorează, prin trepanaţie, craniul adversarului ucis) şi **le chasseur de têtes** parizian (care stilumează repartiţia competenţelor pe piaţa muncii) nu putem stabili vreo legătură în virtutea simplului fapt că amîndoi „vînează" cîte ceva. Acelaşi lucru se poate spune şi despre „normalitate", o noţiune mereu confruntată cu relativismul cultural la care ajunge cel mai adesea privirea antropologică. Bineînţeles, nimeni nu contestă pluralitatea obiectivă a culturilor. E clar că pentru musulmanul din Maghreb, poligamia constituie o obligaţie perfect legitimă, tot aşa cum legitimă este circumciziunea pentru un evreu, incinerarea cadavrelor pentru un hindus sau ablaţiunea rituală a clitorisului pentru o tînără sudaneză. Fiecare execută sau suportă, cu o semnificativă naturaleţe, exact acele gesturi care i-au permis cîndva sau îi permit **in actu** să se integreze în propria comunitate. Problema este aceea de a stabili dacă această pluralitate obiectivă este sau nu **ireductibilă**. Aici se manifestă cu precădere conflictul dintre „raţionalism" (omul e pretutindeni identic) şi „relativism" (culturile sînt intraductibile). Adepţii primei poziţii teoretice susţin că „diversitatea culturală presupune universalitatea anumitor procedee de inferenţă a anumitor elemente de percepţie, în lipsa cărora ne-ar fi imposibil să identificăm cele enunţate de către membrii unei culturi diferite de a noastră şi să punem problema diversităţii lor" (V. Valeri, art. „Relativisme culturel", in **Dictionnaire de l'ethnologie et de l'anthropologie**, Paris, P.U.F., 1991, p. 618). Altfel spus, dacă între categoriile mentale utilizate de către reprezentanţii diferitelor culturi nu ar exista o analogie structurală, comunicarea dintre aceştia ar fi absolut imposibilă: identitatea şi alteritatea se califică reciproc în raport cu o „natură umană" perenă. Admit că afirmaţia ne pare astăzi banală, dar e suficient să ne amintim că, în Spania secolului XVII, publicul cultivat se întreba în mod sincer dacă „indienii" au suflet, pentru a privi cu mai multă îngăduinţă preistoria acestui loc comun.

În ceea ce îi priveşte – şi chiar dacă nu contestă unitatea ontologică a speciei umane –, partizanii relativismului acreditează ideea potrivit căreia orice trăsătură culturală este produsul unei mentalităţi etnocentrice şi nu poate fi înţeleasă decît în contextul ei originar; se cuvine să intru în pielea unui tibetan pentru a pricepe ceva din esenţa buddhismului şi am interesul de a nu lua cu mine **Tristes Tropiques** dacă vreau să pătrund cu adevărat în universul triburilor Bororo. La vremea lui, Malinowski le pretindea deja elevilor săi aptitudinea de „a privi peste umărul indigenului". Este însă această „privire" (care transformă antropologul într-un înger, dacă nu cumva într-o fantomă) capabilă să suspende prejudecăţile culturale ale observatorului? Pot, fără a mă deplasa neapărat în cutare arhipelag exotic, să înţeleg, de pildă, Occidentul, fără a rămîne prizonierul – şi beneficiarul – sensibilităţii mele de est-european? Se înţelege că nu. Şi atunci? Atunci va trebuie cred să căutăm, în numele unei normalităţi regăsite la două niveluri, media dintre raţionalismul ecumenic şi relativismul identitar, Primul nivel (epistemologic) ne va aminti că orice schemă culturală interpretează contextual o „teorie primară" de anvergură universală. Al doilea nivel (de natură religioasă) va reaprinde în noi memoria unităţii adamice, dar şi certitudinea că nu putem dialoga cu alte culturi înainte de a ne rămîne fideli.

Teodor BACONSKY

"Tata a aflat că ultima jumătate de an îşi îngăduise anumite libertăţi, cu totul necunoscute de oamenii normali. Astfel, era în stare să se scoale vara la ora trei dimineaţa şi să se plimbe pe străzile pustii ale oraşelului, care, în felul ăsta, erau numai ale ei. Iar pe preotul venit s-o viziteze pentru a ţine tovărăşie unei femei bătrîne şi singure îl invită, aşa sustinea toată lumea, la cinema".

BRECHT

Citit/Auzit

"Muriel Hemingway «salvată în ultiul moment» (**titlu**) / Nu-i aşa că Muriel Hemingway seamănă foarte bine cu tatăl ei?" (**legendă foto**), în **Adevărul**, 18 martie a.c., pag. 4. ● Răspunsurile noastre: **Nu e. Nu e ea. Nu-i aşa** - mai pe larg spus, nu e "Muriel", ci **Mariel**; nu e ea cea "salvată" etc., ci - pentru că văzurăm filmul, din nefericire... - fetiţa ei; nu-i aşa, pentru bunul motiv că Mariel H. nu e fiica marelui Ernest, ci nepoata lui. (În rest, firesţe, totul e perfect!)

Scrisori deschise

"Cel mai mult mi-a plăcut că n-a fost violent"

"Dragă...

Iartă-mi lungimile (căci lăţimile nu le iert eu) şi barbarimele parsemate pe ici, pe colo. Deci să-ţi spui ce m-a îndemnat să pun mîna pe pix şi să schimb brazda-n condei şi tot aşa... Azi am fost la cinema, nerăbdătoare fiind să văd filmul lui Nae Caranfil despre care citisem şi auzisem cîte ceva. Locul: la fix. E un cinema mic, în Marais, care se cheamă «Latina» (căci tot cu ginta ne scoatem), poate că-l ştii: are ceva ca o cafenea, o cîrciumă mică, plus două săli. Într-una rulînd în fiecare zi (săptămîna asta), la ora 14,00, «Dimanches de permision». Mi-a fost teamă că o să fiu singură în sală, dar de fapt ne aşezaserăm cuminţi, în aburul de mîncărici latine ce răzbătea dinspre culoar, vreo doisprezece. Filmul mi-a plăcut, chiar foarte mult, poate un pic cam prea bine «eleva», sau poate am eu parţi-pris-uri despre tinerele fete, mă rog. După aia m-am şi amuzat amintindu-mi cum arată Nae Caranfil, regăsindu-l în soldatul ochelarist, intelectualul slăbănog care şi-a tras o gagică barosană, şi tot felul de alte chestii d-astea. Povestea cu trecutul Dunării înot mi-a tăiat răsuflarea - am avut un fel de prieten de joacă din copilărie care a făcut asta şi a fost împuşcat - pac! şi gata. Mă rog, trăiri, ce mai!

Oricum, nu-ţi povestesc filmul, nu te speria. Vroiam să-ţi relatez altceva: în metrou, în timp ce tocmai mă studiam într-unul din geamuri (am primit o căciulo-pălărie foarte mişto - din Amierica, măi - cu moţ mare şi gras), am auzit o voce care mă întreba dacă mi-a plăcut filmul. M-am întors, era un domn destul de vîrstnic, i-am răspuns oarecum surprinsă şi i-am spus că mi-a plăcut foarte mult. «Şi mie» zice el, «pentru că a fost exotic». «Ba nicidecum» zic eu, «cam aşa e în România». De unde am şi intrat în detalii că eu sînt romîncă, da, am văzut şi eu la televizor ce a fost acolo (el adică). Şi tot el: «cel mai mult mi-a plăcut că n-a fost violent». E, uite aşa sîntem noi blînzi ca mieluşeii (de unde şi fără violenţă), că degeaba am încercat eu să-i spun că era la agresivitate înghesuită acolo, în scenele alea «exotice»... Da' eu cred că n-a priceput pentru că nici franceză nu prea înţelegea, că era suedez. Dar era drăguţ...

Pe curînd.

P.S. Pînă la urmă am înfipt o «epistolă» la Caţavencu pentru a-i fi transmisă lui Nae Caranfil. Pa".

retro CINEMA scop

Star Trek - compendiu

Printre **Bogaţii** care **plîng** şi **Santele Barbare** ale televiziunii, serialul **Star Trek** este împărat. Văzut pe ecrane ca eşantion reprezentativ al episoadelor şi ca sinteză a frămîntărilor omenirii la scară intergalactică, filmul îşi pierde din farmecul de familie. În pelicula lui David Carson, toţi împătimiţii stelelor se simt nevoiţi să facă gesturi simbolice şi să se autodepăşească: căpitanul Picard (Patrik Stewart) se desprinde (ca rareori în serial) de echipaj şi salvează nici mai mult, nici mai puţin decît o planetă cu vreo cîteva milioane de locuitori. Prin acest gest măreţ şi prin refuzul tinereţii fără bătrîneţe şi vieţii fără de moarte, Făt-Frumosul de vîrstă medie ne îndoctrinează cu ideea responsabilităţii ce trebuie acceptate şi cu cea a indubitabilei noastre perisabilităţi. El îşi găseşte chiar un alter ego, pe căpitanul Kirk (William

➠

Din viaţa unui extremist de centru

Ziua tortúrilor din Piaţa Amzei

Bine, e în ordine, facem o instalaţie de biciuit ziariştii care publică ştiri false - la asta visează toate fetele virtuoase din presă şi mai toate bunicile care-şi iau nepoţii de la şcoală, să introducem şi la noi, da' domn'le!, legea aia din Asia profundă, să-i biciuim şi pe ai noştri ca pe ăla care a fost condamnat la 74 de sfîrîieli pe spate, 74, nu 75, nu 73. Parcă-i văd... parcă-i văd pe simpaticii aduşi în faţa maşinii, dezbrăcîndu-şi cămaşa, maioul... ştiu şi de la ce ziare ar fi, le văd feţele, le văd buzele, îi simt în creionul meu cum tremură, săracii... Ştiu şi unde s-ar instala maşina - de ce maşina? Fata cu ideea asta maşinistă avea dreptate: nu văd biciuitor bucureştean sau constănţean sau arădean sau gălăţean! - maşina de pedepsit ziariştii s-ar pune pe un postament la noi, în Piaţa Amzei, acolo, în fund, între flori şi lactate, peste drum de biserică. Tot acolo, ca să fie drept şi cinstit (obsesiile noastre), s-ar ridica şi eşafodul - că numai eşafod i s-ar putea zice - pentru cei cărora le-am tăia mîna dreaptă, hoţi prinşi asupra faptului, corupţi prinşi în flagrant delict, da' şi pentru corupători, conform celeilalte legi, tot din Asia, "da dom'le, s-o aducă şi la noi că nu se mai poate trăi de atîta corupţie", cum mi-au spus 44 de şoferi din cei 62 (eroare de plus sau minus 3) sondaţi de mine în ultimele 18 luni jumate: un ministru, "un prim" de judeţ, un şef de ICRAL, că geme lumea de ei, aduşi frumos în piaţă, trecînd printre verze şi banane, printre miere şi cafea, printre mere şi andive, urcînd treptele eşafodului (ar fi o soluţie cît o revoluţie!), huiduiţi, plezniţi cu cîte 10-20 de ouă, "nu ouă că e scumpe", cu pietre, dom'le!, cu pietre că le-am aduce de acasă numai să ni se spună ora, că ar trebui să scrie în ziare, ora, nu?

Ei bine, am fi cu toţii acolo, – vin şi eu cu doamna Puica după mine, doamna Puica, făptura distinsă la care mă tund de cîţiva ani, exact lîngă Piaţă, doamnă cu peste "25 de ani de lucru", aici, în centru, mînă de aur, una din acele personalităţi ale coafurii care a făcut ca pînă şi la Tel Aviv amicii mei să mă asigure că nu există coafori mai buni decît românii, ca şi în stomatologie, doamna Puica nu m-ar lua la tuns, căci nu ştiu de ce eu mă văd în ziua aceea a tortúrilor aşezîndu-mă pe scaunul frizeriei. Doamna Puica mi-ar zice imediat - parc-o aud! - să mergem în Piaţă, să-i vedem pe nenorociţii ăia, că n-ar avea nici răbdare şi nici "spor să mă servească" în timp ce ălora li se taie mîna şi îi arde pe spate. Cu doamna Puica nu te simţi bine să faci opinie separată... Plus că într-adevăr ar avea dreptate: cum să stai cu nasul în chiuvetă pentru spălarea pe cap cînd, la doi paşi, unul de-al tău ar fi biciuit sau tăiat? Văd cu ochii mei cum s-ar goli toată frizeria; coafori şi clienţi ne-am grăbi spre Piaţă; am nimeri la timp în adîncul mulţimii evenimenţiale; ne-am găsi un loc pe treptele Primăriei, acolo unde am asistat la atîtea căsătorii ale amicilor şi ale amicilor amicilor noştri. Am avea o viziune excelentă. Nu ştiu de ce văd pentru inaugurarea estradei şi o biciuire de spate şi o tăiere de mînă, un mincinos şi un corupt, acea simultaneitate care doar pe un Nabokov îl poate plictisi în arta povestirii. Dar aici n-ar fi nici artă, nici poveste. Aici s-ar apăsa pe butonul maşinii de bice şi s-ar auzi - în tăcerea bruscă a mulţimii care pînă atunci vuia de indignare şi clocotea de îndreptăţire - primul "harşt!" pe spinarea ticălosului. Mîna coruptului ar fi prinsă într-un tub de cauciuc ca la policlinică, atunci cînd ţi se ia sînge şi, în mod normal, leşini puţin. În fuziunea acestor două momente de oroare, noi toţi, românii, creştini, catolici, evrei, atei, cu toţii bucureşteni aparţinînd acestei Pieţe, cea mai scumpă din Capitală, vă spun eu ce-am face: am urla într-un singur glas: **Nuuuu!**

10 dintre şoferii sondaţi, 3 dintre colegii doamnei Puica, 5 radiologi şi 2 măcelari, oameni minunaţi ai acestui popor pentru care blîndeţea nu e o vorbă goală, ar năvăli pe eşafod, ar debranşa maşina de biciuit, ar elibera mîna dreaptă a bietului ticălos şi s-ar bate să zmulgă un microfon, o portavoce, începînd să argumenteze, luîndu-şi unul altuia vorba, într-o revoltă coerentă: "Lăsaţi-i! Iertaţi-i! Da' ce au făcut, dom'le? L-au omorît pe tata, au omorît-o pe mama? Da' ce sîntem noi? Barbari?" Ar fi cuvîntul care electrizează. Mulţimea - şi doamna Puica şi eu - deodată ar prinde a scanda: "Jos barbarii! Jos barbarii!", bulucindu-se cu toţii să formăm o coloană imensă spre - fără îndoială - Guvern. Atunci, ca din senin, să zicem aşa, ar apărea pe estradă purtătorul de cuvînt al guvernului şi ar ţipa doar atît: "Băăă!..." S-ar încremeni, vă asigur. Şi omul - simpatic şi el - ar urla făr' de girafon: "Cine v-a spus că se face amputare pentru corupţie şi biciuire pentru fals? Cine? E o ştire falsă! E o minciună! E o calomnie! Nu s-a dat nici o lege..." Mulţimea - şi doamna Puica şi eu - va hohoti cu o plăcere la fel de curată ca indignarea anterioară. Cu o mîndrie transparentă şi de o vibraţie care va face să tremure geamurile Ambasadei franceze în limba căreia a scris şi Camus, vom începe să scandăm: "Noi nu biciuim! Noi nu chinuim!", doar o voce interioară fiind bine deslușită: "ia mai dă-i în mă-sa, că începe meciul!"...

Radu COSAŞU

➠

Shatner), predecesorul său din serialul **Star Trek** din anii '60. Toţi cei ce populează nava **Entreprise** sînt precum locuitorii unei Europe unite, dar la scara universului. Într-o lume tăvălită prin **political corectness** au un loc la fel de confortabil şi cei de culoare, şi handicapaţii, şi ciudaţii şi femeile. Utopia tehnicistă imaginată de Carson pedepseşte numai tarele morale, pentru că acestea singure riscă să-i distrugă echilibrul. Odată pedepsiţi răii (aici, răul, în persoana dr. Soran-Malcolm McDowell), membrii echipajului se întorc la pupitrele lor de comandă. **(Iaromira POPOVICI)**

Sexul la vîrsta a treia

Grumpy/"Morocănosul" şi Bashful/"Sfiosul" erau cei mai simpatici pitici din **Albă ca Zăpada** lui Disney; în filmul cu Jack Lemmon şi Walter Matthau **Grumpy Old Men**/"Morocănoşii", ei s-au contopit într-o singură atitudine s-au făcut mari şi au dat în mintea copiilor, redevenind ce au fost (şi chiar mai puţin decît atît...) atunci cînd, în ograda alăturată, îşi face apariţia o Albă ca Zăpada aerobico-naturistă interpretată de vestita trapezistă a filmelor-frişcă de acum trei decenii, Ann-Margret (a continua descrierea ei echivalează cu o calomnie!). A rezultat un film de o rară vulgaritate şi greţoasă stupiditate, pe care, din respect pentru cei doi mari actori deja amintiţi, vă sfătuim să nu-l vedeţi... **(a.l.ş.)**

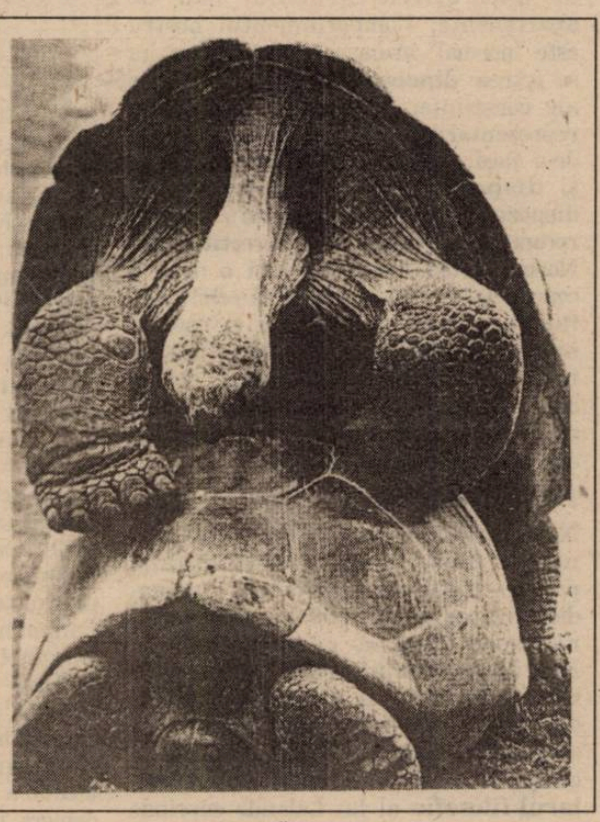

Morocănoasele

Gablontzuri

*În ăst păr...**

"Gata cu mătreaţa", zice neamţul dîndu-şi cu mîna prin păr - şi trei sticluţe cu eticheta **Head & Shoulders** poposesc preţ de cîteva secunde pe micul ecran. E suficient. Fuga la magazin. Ce să alegi? Nu ştii? Dă-te atunci cu capul (şi cu părul - solidar capului) de toţi pereţii, încercînd să găseşti cărei definiţii din dicţionar îi corespunde calitatea ciufului tău. Şi te trezeşti cu un H&S **für Normal Haar** în mînă - adică şamponul pentru păr "firesc, obişnuit, aşa cum trebuie să fie" **. Dar cum? Nici prea rar, nici prea des. Nici prea gras, nici prea uscat. Nici prea lung, nici prea scurt. Alternativele care sfidează normalul - pentru că anormalitatea n-ar fi dacă normalitatea nu s-ar povesti (parafrază la Kobo Abe ***) - sînt: H&S pentru păr gras (anormal?), care degresează pînă pică "a"-ul, şi H&S pentru uz zilnic (probabil, pentru persoane tip "culmea igienei"!) Cine sînt aceste persoane? Cine se spală zilnic cu H&S?! Precis că, dacă i-am vedea, i-am recunoaşte imediat: nu pot fi decît fiinţe net superioare, cu părul explodat în cap ca la Familia Simpson! Pînă una alta, şmecheria e: să nu fie nici grasă (podoaba cea capilară), nici deasă (şamponizarea ei). Nici albă, nici neagră. Să fie "cenuşie, gri". Să fie plată. Să fie rezervată.

Aşa că nu ne rămîne decît să facem şi noi cu părul cum gîndi să facă Mitică al lu' Băieşu al lu' Pintilie cu plodu': "Dacă e normal, îl omor cu mîna mea!" Radem tot... Gata cu mătreaţa! **(Mihai CHIRILOV)**

---

* A nu se citi "în răspăr".
** Vezi DEX-ul.
*** "Anormalitatea n-ar fi putut apărea dacă n-ar fi existat un standard de normalitate" **(Femeia nisipurilor)**.

Bonuri de lectură

André VAUCHEZ

Spiritualitatea Evului Mediu occidental

Traducere de Doina MARIAN şi Daniel BARBU
Postfaţă de Daniel BARBU
Editura Meridiane, 1994, 191 p., 1000 lei.

În mod sigur, pentru toţi cercetătorii în domeniul istoriei sociale, economice sau culturale, pe scurt pentru adepţii unui studiu de adîncime al istoriei, în opoziţie cu cel strict evenimenţial practicat de istoria politică, Evul Mediu, prin complexitatea sa, a reprezentat o sursă inepuizabilă de interes şi ocazia de a demonstra valabilitatea unui tip de cercetare a istoriei care, aşa cum arăta Jacques le Goff, "trebuie să renunţe la prejudecata că e nevoie să se adreseze unor documente nescrise numai în lipsă de altceva mai bun, adică de texte. Istoria trebuie să fie făcută cu toate documentele, luînd din fiecare ce poate da şi stabilind o ierarhie a mărturiilor în funcţie de sistemul de valori al epocii".

Cartea lui André Vauchez recent tradusă la Meridiane a fost publicată prima dată în 1975, propunîndu-şi să aplice pentru domeniul spiritual un asemenea demers complex. Abordarea Evului Mediu, mai precis a perioadei cuprinse între secolele VIII şi XII, din perspectiva spiritualităţii presupune în primul rînd acceptarea unei convenţii terminologice, şi anume a folosirii conceptului modern de spiritualitate în studiul unei epoci în care el servea numai distincţiei dintre material şi imaterial, dar nu neapărat în cadrul unui context religios. Nu în aceasta constă însă dificultatea demersului asumat de André Vauchez, ci mai ales în alegerea unui punct de vedere global şi dinamic care exclude o descriere a diferitelor curente spirituale datorate unei elite monastice, şi accesibile prin intermediul textelor, în favoarea analizei factorilor care le-au determinat apariţia, care le-au favorizat pe unele în raport cu altele la un moment dat şi, de asemenea, a analizei modului de raportare a celor mulţi şi a gradului lor de adeziune la aceste curente.

Altfel spus, la fel de interesantă ca analiza **doctrinei** în sine se dovedeşte a fi cercetarea condiţiilor care au generat-o, precum şi a interacţiunii ei cu **disciplina**, cu practica religiei în cadrul unei reguli. Acceptat fiind faptul că, în ansamblu, abia din secolul VIII se poate vorbi despre creştinism ca religie a Occidentului, studiul lui André Vauchez porneşte de la vremea lui Carol cel Mare, asemănat de contemporani cu un nou Constantin şi considerat drept un restaurator al Imperiului creştin, pentru a parcurge apoi perioada mai largă cuprinsă între anii 1080 şi 1220, pe care Georges Duby o numeşte secolul marelui progres, şi pentru a analiza mutaţiile din domeniul vieţii spirituale pe fundalul unei expansiuni demografice, al unei dezvoltări a producţiei agricole şi al unei activităţi comerciale fără egal în amploarea lor pînă în secolul al XIX-lea. Unei epoci de austeritate, de slabă producţie economică, de insecuritate socială ca cea carolingiană pare să-i corespundă o atitudine de conformism religios şi încercarea de a valorifica în special latura morală şi normativă a credinţei, în timp ce avîntul economic şi urban din secolele XI şi XII este însoţit de o mare diversitate a curentelor spirituale şi de tendinţa foarte importantă de personalizare a vieţii religioase, de proiectare a ei în afara ritualului şi a spaţiului eclezial.

Spiritualitatea Evului Mediu occidental este aşadar o carte importantă mai ales prin modul în care valorifică sursele documentare, în sensul că, presupunînd o bună cunoaştere a conţinutului principalelor curente spirituale din secolele VIII-XII, reprezintă o provocare pentru specialiştii în istoria Bisericii, dar şi un stimulent pentru o cercetare mai aprofundată în cazul celor preocupaţi de Evul Mediu în ansamblu.

Postfaţa lui Daniel Barbu **Note despre spiritualitatea creştinismului răsăritean în secolele VIII-XII** se constituie într-o replică erudită la studiul lui André Vauchez, aducîndu-i o foarte utilă completare.

Marina VAZACA

Cyril COLLARD

Nopţile sălbatice

Traducere de Rolland MAN
Editura **Noul Cinema,** Buc., 1995, 256 p., 3600 lei

Nopţile sălbatice este o carte provocată şi provocatoare. Provocată de o boală incurabilă (SIDA) şi provocatoare de emoţie intensă. Textul acestei cărţi este un obiect dificil de mînuit. Căci şochează. Traducătorul a decis să traducă **tale quale**, fără perifraze sau eufemisme, termenii „tehnici" consacraţi al amorului. Sexul, aici, nu cunoaşte perdea. Mai mult decît atît, este, de cele mai multe ori, ne-„canonic", liber, „deviant". „Pervers".

Cartea este o naraţiune autobiografică abia mascată scrisă sub presiunea morţii. Autorul-narator-erou este un trentagenar bisexual infectat cu HIV. Serpozitiv, adică. El asistă **pasiv** (căci pasiv este şi în amor) la propria-i viaţă care se duce dracului. Nu refuză nimic, acceptă totul în materie de amor, dar caută, totuşi, ceva: „nopţile sălbatice", în care amorul, sexul, chiar, devin un semnificat uitat, îndepărtat, semnalat, acum, de un fel de comportament para-sexual, bun conducător de violenţă, însă. Sex fără contact, de mare agresivitate. De acest tînăr operator de cinema se îndrăgosteşte nebuneşte, patologic – autentic, adică – o fată care se agaţă de el, nu vrea să-l piardă, încearcă să-l trezească, să-l zgîlţîie. Cea mai mare, cea mai intensă parte a relaţiei lor de amor se consumă prin telefon, dar tot **in absentia**, prin intermediul robotului, al maşinii de înregistrat mesaje.

Nopţile sălbatice este o carte-**zoom**. **Reducţia** operată de boală, de moartea anunţată şi trăită are ca efect o intensă **focalizare** a existenţei, care devine asemeni unei camere video plimbate de-a lungul drumului (vieţii). În acelaşi timp, boala produce o disociere a sufletului de corp, o dedublare şi un abandon ale eului, care devine vagabond, erant, căutînd la nesfîrşit trupuri cu / în / prin care să fie. Din această detaşare de propria trăire, scrisul nu are cum să nu **rezulte**, în chip aproape obiectiv: condiţiile fundamentale sînt îndeplinite. Slăbirea relaţiei de fiinţă produce scris. Aproape de la sine.

SIDA, însă, nu creează **muntele vrăjit**. Boala anilor optzeci-nouăzeci a produs un fel de revoluţie în sens literal: o revenire, o întoarcere, o acceptare a realităţii, o reducere la realitate şi, în planul textului, o încercare de „stilizare a existenţei" (să ne gîndim, de exemplu, la Hervé Guibert). Toate opuse fugii în construcţie, monumentalizării estetice a bolii: „Sînt făcut din bucăţele din mine însumi împrăştiate, apoi lipite la loc la întîmplare, pentru că trebuie să pari un trup. Nu sînt decît o grămadă de celule terorizate" (p.96). Sau: „Timpul îmi părea făcut din două materiale incompatibile: fatalitatea şi discontinuitatea. Trăiam o poveste scrisă de trecutul meu, boala şi profeţiile Kheirei; dar trăiam în acelaşi timp mulţimi de poveşti, de pofte şi dorinţe, insulite de evenimente niciodată legate unele de altele" (p. 74). Din continent, fiinţa se face arhipelag. Cartea, din **monument**, devine **document, vestigiu, urmă.** O împăcare cu sine a umanului sub semnul primitor al bolii. Omul va fi cel care a fost. **Monumentele** sînt bîntuite de fantome, **documentele** sînt urmele tăcute ale viului.

SIDA produce literatură. Ca şi homosexualitatea. Se vorbeşte chiar de existenţa unei sub- sau contra-culturi homosexuale. Michel Foucault: „A fi **gay** înseamnă, cred eu, a nu te identifica cu trăsăturile psihologice şi cu măştile vizibile ale homosexualului, ci a încerca să defineşti şi să dezvolţi un mod de viaţă. (...) mi se pare că un mod de viaţă poate da loc unei culturi şi unei etici". „Importantă este nu afirmarea identităţii, ci afirmarea non-identităţii: (...) Îşi face apariţia un fenomen de desexualizare".

Eroul-narator-erou, dar mai ales eroina, fata caută nu atît **plăcerea**, cît **fericirea**. Lucru nou! Ei vorbesc despre **fericire**. Căci (M. Foucault:) „Oamenii spun: «Plăcerea trece, tinereţea se duce. Să-şi ia porţia de plăcere, de ce nu, la urma urmei ştim foarte bine că asta nu duce prea departe. Vor plăti scump această plăcere, cu suferinţă şi tristeţe, cu singurătate, despărţiri, certuri, ură şi gelozie», pe scurt, plăcerea e compensată, prin urmare nu deranjează. Dar fericirea? Ea nu e răscumpărată de o nefericire fundamentală... În clipa aceasta, lucrurile devin cu adevărat intolerabile" (citate reproduse după Didier Eribon, **Michel Foucault et ses contemporains**, Paris, Fayard, 1994).

Poate abia acum, odată cu întoarcerea **fericirii** la orizontul vieţii umane, pe locul ocupat şi devastat de **plăcere**, vom putea considera că am ieşit cu adevărat dintr-o **modernitate** neatinsă, nerealizată, în fapt, nici o clipă. Şi, cine ştie, poate nu numai din modernitate. Căci **fericirea** şi **prietenia** sînt „obiecte" de mult dispărute, de mult căzute în afara interesului „conceptual", de mult refulate de căutarea devastatoare de sens. Fiinţa omenească s-a tot „construit". Ar merita, poate, să şi trăiască: la nivelul ei înseşi, întîmplare transformată în lege de fier.

Prin simultaneitatea, absenţa tranşării, imposibilitatea alegerii între **fatalitate** şi **discontinuitate**, cartea – şi existenţa – lui Cyril Collard sînt, poate, un document prevestitor al unei naşteri în amurg.

Bogdan GHIU

Cronica literară de tranziţie

Celălalt diavol, celălalt pact (I)

Într-o ţărişoară în care toată lumea, de la liceu pînă la pensie, scrie eseu, fie şi pe un bilet de tramvai, dl. Z. Ornea e o figură insolită: ca un robot într-un crîng de căprioare. D-sa are o calitate pe care în istoria literelor româneşti n-o găseşti decît la o mînă de oameni: este un extraordinar de aplicat **constructor de cărţi**. Ca să dăm cezarilor ce-i al lor, mă grăbesc să spun că, în contemporaneitate, pentru genul de operă pe care l-a produs şi-l produce Z. Ornea, găsesc un singur termen de comparaţie: Adrian Marino. Lăsînd la o parte, firește, multele deosebiri între demersurile celor doi, e de observat ce-i aseamănă şi-i face aproape netipici pentru universul scrisului românesc al ultimei jumătăţi de veac (cu excepţia, poate, a lui Constantin Noica). Într-o lume ce gîndeşte-n basme şi vorbeşte în poezii, cei doi gîndesc în biblioteci şi vorbesc în cărţi. Opera amîndurora de pînă la ora actuală este, în cea mai mare parte a ei, perfect validă, nepatinată, nesubrezită de timp şi vremuri potrivnice, şi eminamente impresionantă prin dimensiune şi seriozitate. Aşa stînd lucrurile, ESTE SCANDALOS CĂ ADRIAN MARINO ŞI Z. ORNEA NU SUNT MEMBRI AI ACADEMIEI ROMÂNE, în timp ce nu-ştiu-care economist steril sau cutare profesor mediocru de universitate moldoveană sunt.

*

Nu vreau să dau nimănui impresia că sar peste cal (şi acum mă voi referi numai la subiectul acestei cronici de tranziţie). Nu zic că dl. Z. Ornea este un geniu neînţeles. Nu este un geniu. Nu este nici un mare creator de idei. Nici omul, nici scrisul său nu sunt strălucitori. Omul, parcă fără vîrstă, arată de zeci de ani ca un şoarece de bibliotecă - şi asta şi este. Dar un "şoarece" cu o inteligenţă nemţesc de structurantă. Un şoarece care nu roade celuloidul, ci îl transformă în copaci, iar pe aceştia în păduri. Z. Ornea nu e un plat confecţioner de "contribuţii documentare" (utile şi acelea; gen Z.N. Pop). Amant neostoit, impenitent şi sagace al bibliotecilor, el nu se pierde în gratuităţi şi bibiluri, ci le face copîi viguroşi, care trăiesc pe picioarele lor. Altfel spus, Z. Ornea e dintre acei savanţi (da, acesta e cuvîntul) care nu se lasă dominaţi de angoase borgesiene în faţa bibliosferei, ci o domină el, solicitîndu-i pragmatic, metodic, tenace, tot ce poate da, cu un fel de calm ardelenesc de gospodar care are de dus o treabă pînă la capăt. Cărţile sale, bizuite cuminte pe o enormă materie excerptată din colecţii de publicaţii, arhive, manuscrise, corespondenţă, memorii, jurnale (tipărite sau nu), nu vin cu spectaculoase ipoteze sau răsturnări de perspective, nu gem de "formulări memorabile" (deşi acestea nu lipsesc), nu fac nici paradă de erudiţie cosmopolită - dar sunt alcătuiri neconjuncturale, temeinice, care "epuizează" rezonabil o chestiune, cu o deplină coerenţă şi unitate interioară, ceea ce, repet, le conferă perenitate.

*

Dacă am pomenit unitatea interioară, să luăm aminte şi la frumoasa congruenţă, de-a lungul deceniilor, a preocupărilor acestui (prea!) "modest" cercetător (nu mai mult, dar nici mai puţin decît atît, vorba lui Lovinescu). Opurile sale se constituie de pe acum într-o istorie de referinţă a marilor curente de idei din spaţiul carpato-danubiano-pontic: paşoptism, junimism, Maiorescu, Gherea, **Contemporanul**, ţărănism, sămănătorism, Stere, modernismul deceniului trei şi, de curînd*), extrema dreaptă a anilor treizeci - sunt investigaţii monografice care trebuie doar unite printr-o "linie" pentru a avea imaginea fluviului de gîndire al României europene, al României esenţiale, cu meandrele şi aluviunile lui.

*

Cartea de faţă am citit-o (ierte-mi-se vorba proastă, de "foileton"; dar nu mint) dintr-o suflare. Subiectul mă preocupă intens (las'că are şi amarnic de multe corespondenţe cu trecutul apropiat, cu prezentul imediat, de nu cumva şi cu viitorul nedorit!) - însă meritul e al autorului. E scrisă cu o mare linişte "epică", cu un pas măsurat şi implacabil prin jungla ideilor. N-am s-o "povestesc" aci, n-am nici loc şi nici ispita. Nefericiţilor care n-o vor citi, trebuie totuşi să le comunic că e compusă dintr-un capitol care analizează naşterea, în anii '20-'30, a tendinţelor de punere sub acuzare (ca flasce, nepercutante, molatice) a democraţiei şi a raţionalismului, apoi un al doilea despre disputa între spiritul europenist şi cel autohtonist (vie şi azi!). Urmează prezentarea "noii generaţii" (M. Eliade, Cioran, Noica, Sebastian, Comarnescu, M. Vulcănescu, T. Herseni, Dan Botta, Eugen Ionescu, A. Acterian, Marcel Iancu, Milița Petrașcu, Flora Capsali ş.a.) şi - partea cea mai răvăşitoare a cărţii - descrierea glacial ştiinţifică, sine ira et studio, a convertirii spre extrema dreaptă a multora din vîrfurile ei; aici voi reveni şi în numărul viitor. Sunt apoi trecute în revistă orientările extremei drepte şi influenţa corifeilor ei (N. Ionescu, Crainic, M. Manoilescu). Suta următoare de pagini, de o admirabilă claritate şi fluenţă, e o istorie – sever faptică – a mişcării legionare. Două capitole oarecum "satelit", perfect plasate pe orbita guvernată de gravitaţia cărţii, sunt cele finale, asupra "problemei evreieşti" şi a relaţiei dintre ideologiile totalitare şi literatură.

*

Citatele, cu comentariu parcimonios, care atestă adeziunea entuziastă, ferventă, aproape "isterică", la ideologia legionară a unor spirite de anvergura lui Eliade (pp. 201-11), Cioran (pp. 190-97) sau Noica (pp. 215-18) forţează reflecţia asupra hidoasei simetrii a acestui veac schizofrenic, în care cugete mustind de lumină au fost determinate fie de o complexă cecitate, fie de instinctul de conservare, să se ralieze unui diavol sau altul, verde sau roşu, pact pe care l-au plătit, pe moment, printr-o quasi-neverosimilă înjosire spirituală (osanale delirant-servile aduse unui criminal; frazeologie de serie bombastic-patriotardă), iar ulterior, unii dintre ei, prin regrete şi jenă retroactivă care-i obligau la subterfugii de escamotare. Prin paginile lui Z. Ornea, vom vedea săptămîna viitoare cine, ce şi cum.

George PRUTEANU

*) Z. Ornea, **Anii treizeci - Extrema dreaptă românească**, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Buc., 1995, 476 p., 5900 lei.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Despre normalitate şi nu numai

© A. Ionescu

1. Cronica unei zile oarecum normale. O zi oarecare din martie. Oarecare; cenuşie, cumva incoloră, eu neavînd răgazul să asist la triumful primăverii. N-am răgaz, sînt preocupat, neatent. Îmi găsesc (totuşi!) răgazul de a răsfoi ziarul. Pentru viciile noastre găsim întotdeauna timp. ● Se scrie mult despre ieşirea din Convenţie. Protagoniştii, toţi protagoniştii, susţin că ei înşişi au ieşit întăriţi, sau, cel puţin, nu ei sînt principalii pierzători; aşa că tot răul e spre bine; bine că-i bine şi că numai **ceilalţi** (întotdeauna **ceilalţi, ai noştri** şi ei - dar ceilalţi!) sînt cei care au pierdut. Să fim sănătoşi cu toţii. Pînă la urmă lucrurile, cum necum, se vor aranja. Pentru că numai împreună, totuşi, putem reuşi. (Nu este greu de reuşit, greu este doar să ne lămurim: **ce anume**, exact şi întocmai, vrem să reuşim?) Aşa că CDR, îmi spun, va dăinui, iar alături de vechea convenţie va apărea precis una nouă, o alianţă, un bloc, numele nu contează, dar o formulă de colaborare se va găsi între orientarea creştin-democrată, cea liberală şi cea social-democrată. Singura unificare pe care n-o văd posibilă este însă cea intraliberală. Va rămîne întotdeauna posibilă, niciodată reală. Întotdeauna e un fel de-a spune. Cînd va apărea o generaţie mai tînără de liberali, şi dacă va apărea, unificarea se va face în 24 de ore. ● În treacăt fie zis, tot azi o amică îmi comunică părerea ei: crescuţi într-un climat oarecum mai destins, elevii care astăzi au 12 ani vor judeca altfel, mai destins, mult mai receptivi la ideile liberale unii, mult mai deschişi la ideile de stînga ceilalţi. Astăzi, însă... astăzi... ● Ce mai scriu ziarele? Moda alarmelor false se întinde. S-ar fi pus bombe la aeroportul Otopeni. La Tribunalul din Iaşi. La Copenhaga, 'Declaraţia şi programul de luptă contra sărăciei". Se vorbeşte despre "bomba socială". Tot alarmă falsă este? ● Castro primit la Paris de către Mitterand. Parisul (Palatul Elysée, nu şi Matignonul) dezaprobă blocada economică împotriva Cubei. (Eu însumi o dezaprob.) Există drepturi inalienabile pe care Declaraţia Drepturilor Omului nu le-a stipulat încă. Orice popor are dreptul de a nu fi luat ostatic. Cubanezii au reuşit performanţa de a fi de două ori şi în mod simultan ostatici: ostatici ai propriului lor regim politic, dar şi ostatici ai politicii bunului **Forrest Gump**. Care (**Forrest Gump**) îşi va fi închipuind (oare?), napoleonian, că blocusul continental va grăbi căderea lui Castro. ● La calculatorul meu ceva nu este în ordine. Unele fişiere au devenit irecuperabile; altele se pot regăsi doar în versiuni arhaice, precare, incomplete - versiunile la zi au dispărut. A dat strechea în calculator? A intrat un virus? Am şters din neatenţie fişierele? Cum se face însă că ele reapar în forme iniţiale? Pur şi simplu nu înţeleg! O cantitate mare de muncă s-a dus pe apa Sîmbetei. ● Scene incredibile de violenţă la Istanbul şi aglomeraţie la vama austriacă de la Nickelsdorf - repetiţie generală a controlului riguros de la frontiera Comunităţii Europene. Televizorul le amestecă pe toate într-un ghiveci bine asortat de ştiri consumate pe nerăsuflate. Mi-ar trebui mai mult timp ca să le diger. Trăiesc prea grăbit şi sînt prea lacom de noutăţi. ● Vorbesc la telefon şi o ştire mă tulbură: turnînd la Auschwitz o scenă dintr-un film în pregătire, M. a descoperit în registrele meticulos ţinute ale lagărului numele propriului ei bunic, ridicat în 1941 la Cernăuţi de către nemţi. Pînă azi, familia nu ştia unde fusese dus acel bunic. Acuma ştie... După ce stau cît stau, şi mă reîntorc la masa de lucru. Sînt cam buimac şi totodată simt o mare oboseală în picioare. Mă culc mai devreme, astăzi n-am reuşit să fac ceva cît de cît semnificativ. După cîteva ore mă trezesc şi nu mai reuşesc să adorm. Insomnie. Măciniş de gînduri fără noimă.

2. **Un pic de filozofare**. O stare de lucruri este normală şi, tot aşa, o acţiune este normală, în raport cu un sistem de norme, şi în particular cu normele bunei funcţionări a unui sistem. Un sistem funcţionează satisfăcător, bine, sau optim, dacă serveşte scopurilor pentru care a fost creat sau propriei sale conservări. Pe de altă parte, o stare de lucruri spunem că este normală atunci cînd corespunde aşteptărilor noastre, cînd apare ca firească. În mod frecvent cele două sensuri se suprapun. Cînd însă un sistem funcţionează corespunzător propriilor sale norme, adică astfel încît să-şi asigure dăinuirea, dar contrazice unui sistem uman de aşteptări, de preferinţe şi scopuri, atunci normalul definit prin logica internă de funcţionare a sistemului ne apare ca profund nefiresc, indezirabil, anormal: ceva e putred în Danemarca!

Asociat cu ideea bunei funcţionări, cu reglajul satisfăcător al mersului lucrurilor, normalul este perceput adesea ca un fel de stabilizare la parametri medii, un soi de «nici prea prea, nici foarte foarte», un «taman bine», ştiut fiind că mediocritatea e de aur (ca şi meseria, ca şi tăcerea). «Normalul» se asociază astfel cu moderaţia, bunul dozaj. Excesul aduce dezordine şi dezorganizare, se abate de la normal, este adică ab-normal.

Funcţionarea normală a ideii de normalitate se dereglează rapid atunci cînd încercăm o situare a ideii în contexte cît de cît problematice. Două pietre de poticnire ne stau în cale: sistemul de norme reper, în raport cu care evaluăm o situaţie ca fiind normală, şi sistemul de aşteptări care, tot aşa, definesc normalitatea ca realizare efectivă a ceea ce este firesc să fie. Normele şi aşteptările trebuie supuse şi ele examenului critic. «Normalizarea situaţiei în Cehoslovacia», în 1968, numai normalizare nu a însemnat. ● Sub pavaj se află nisipul - scriau pe ziduri studenţii contestatari din mai 1968. Sub asfaltul normalităţii se află oceanul de smoală al subnormalităţii, am putea spune noi. Ideea de normalitate este un produs al bunului simţ, al gîndirii comune a omului ca toţi oamenii. Este suficient să gîndeşti ceva mai serios şi ceva mai aventuros, conferind gîndurilor tale anvergură şi miză, şi schimbînd sistemul uzual de coordonate, pentru ca ideea de normalitate să deruteze, să se comporte asemenea unei busole plasate într-o zonă de anomalii magnetice.

Dacă normalul vizează ceea ce survine frecvent, atunci lucrul cel mai normal şi mai de aşteptat de pe lumea aceasta ar fi haosul sau întoarcerea la haos. Numai că tendinţei entropice de haotizare i se opune cealaltă tendinţă, fragilă dar tenace precum firul de iarbă - a organizării. Acolo unde tendinţa de organizare ajunge - vremelnic - să triumfe, acolo unde astfel este viaţă, se iveşte şi criteriul de normalitate.

(Bineînţeles, sînt şi lucruri care nu încap în această schemă conceptuală. Mai există şi supranormalul. O mai fi fiind şi ceea ce unii îl privesc ca supranormal, alţii ca anormal, dar cei mai mulţi, mai cuminţi de felul lor, preferă să-l ocolească, cu circumspecţie: paranormalul.)

Să privim deci ca anormal şi subnormal tot ceea ce răspunde, în ultimă instanţă, tendinţei de haotizare? Să privim ca normal ceea ce duce **în sus** la afirmarea vieţii? Să spiritualizăm, cumva, noţiunile de uz curent? Poate.

3. Normalizare – prin abstracţie şi uitare. Normală, la drept vorbind, este lumea pictată de Breugel: Icar cade, un punct abia deslușit, pe cînd plugarul îşi vede liniştit de treabă. Normală este lumea în care, **Shakespeare dixit**, "orice ar face Hercule, cîinele tot va lătra, pisica tot va mieuna". Normală este lumea în care **domneşte abstracţia**. ● Lumea în care trăiesc nu este normală. **Constat acest lucru, dacă stau să mă gîndesc!** De cele mai multe ori încerc totuşi impresia, feelingul normalităţii. **Pentru că nu stau să mă gîndesc!** Şi atîta timp cît în imediata mea apropiere, în irealitatea mea imediată nu survine nimic deosebit; cu alte cuvinte, atîta timp cît precarităţile, anomaliile, maladiile cronicizate persistă fără vreo modificare vizibilă. ● Îmi spun adesea: totul e bine, lucrurile sfîrşesc prin a se aranja - lumea aceasta este, de bună seamă, normală. ● Cum să fie normală? E atîta mizerie fizică şi mentală, stînd la pîndă prin preajmă şi în toată lumea. Lumea este în criză. Criză mondială, cu complicaţii locale. ● Cum să fie normală o lume în care ultimul subiect de anecdote este poluarea mediului? ● Numai că, bineînţeles, nu numai moartea, ci şi viaţa îşi urmează cursul, iar gîndirea aţipeşte, alternînd coşmaruri cu feerice viziuni psihodelice. ● "Normală", prin urmare, ar fi lumea în care domneşte abstracţia aceea despre care vorbeşte Camus, şi chiar abstracţia în forma ei cea mai ingenuă: **uitarea**. Nu uitarea de sine, abnegaţia, ci uitarea pur şi simplu. Pentru că viitorul apropiat nu este atrăgător, trecutul apropiat se colorează atrăgător; ceea ce în mod manifest era anormal, profund patologic, devine un miraj, o paradigmă a normalităţii. ● Trebuie să fac un **efort** ca să resuscit în mine acea stare de spirit care mă întovărăşea pe vremea la care mulţi au început să privească nostalgici. Uneori încercam o anume stare indescriptibilă de mirare: mă mira pînă şi faptul că troleibuzele merg, încă mai merg, că lucrurile, cît de cît, funcţionează, atunci cînd funcţionează. Această stare de spirit m-a părăsit, pînă şi amintirea ei se estompează. Din cînd în cînd încerc să mi-o reamintesc. Dar atunci, un alt tip de mirare se instalează şi o boare slabă de regret, ca un fel de scîncet al gîndirii, se instalează. Devin nostalgic. Nu după domnia lui Papură-Vodă; nostalgic însă după vîrstele mele, după vremurile cînd copacul din mine avea mai puţine cercuri, iar capacitatea de a mă entuziasma şi a mă mira era mai puţin erodată. (Numai că arborele adaugă cercuri după cercuri, pe cînd omul adaugă experienţă după experienţă, iar aceste experienţe greu mai pot fi recuperate în autenticitatea lor; experienţele se tasează şi se amalgamează, disonanţele cognitive şi tot felul de conflicte interioare sînt cenzurate în cursul rememorării, încît devine dificil să călătoreşti în timp.) ● Dacă vorbim însă nu despre lume, ci despre modul perceperii ei, iarăşi trebuie spus, mă tem, că nu este normală, ci doar obosită, rutinieră, fanată acea **percepere** a lumii care nu este însoţită de uimire. De uimirea **pentru firescul miraculos**. ● Dacă normală este o lume socială care în imediatul ei funcţionează satisfăcător, iar uneori de-a dreptul bine, atunci nu mai am nimic de spus. Dar, cu paradisurile ei culturale şi supermarketurile ei cu tot, lumea cea mare, vreau să spun întregul glob, rămîne o **lume în criză**. ● O lume care suferă de violenţă, contraste sociale, risipă, foamete, o lume în care naţiunile sărace au temeiuri să se simtă ameninţate că vor rămîne sărace, dar şi naţiunile bogate au temeiuri să se teamă de tot felul de primejdii - iată lumea normală a zilelor noastre. Asemenea îngrijorări, chiar nemărturisite, chiar neconştientizate, ajung să impregneze starea de spirit şi conduita indivizilor şi popoarelor. De probleme nu te poţi ascunde nici în gaură de şarpe. ● ... Dar poate că, în mod fundamental, lumea nu este nici normală, nici anormală. Poate că gîndirea se încurcă în propriile ei plase: în loc să capteze lumea se ia pe sine în captivitate. Poate că lumea este indicibilă. Aceasta ar fi starea ei fundamentală. Înăuntrul acestei stări fundamentale apar insule de normalitate, dar şi vastele arhipelaguri ale anormalităţii. Să privim chipurile lumii mai bine. Să le privim **escherian**. Să privim esenţa alternantă a lucrurilor. Vom vedea atunci că lucrurile pot fi percepute riguros după coduri alternante. După codul normalităţii. După codul anormalităţii. În definitiv, viaţa însăşi este o stare de criză a universului; o spuzeală şi o febricitate a materiei; a spiritului; a amîndurora. Condiţia omului este anormală. Să fii izgonit din paradis; să proiectezi Turnul Babel; să fii pedepsit prin despletirea limbilor; să **normezi**, pentru ca să normalizezi. Iată situaţia fundamentală...

Sorin VIERU

CLAUS OFFE
Profesor de ştiinţe politice la Universitatea din Bremen

Principalele probleme ale teoriei democraţiei şi viitorul nesigur al practicii (III)

Comunicare la Conferinţa „Fundamentele normative ale organizării politice. Abordări conceptuale în Europa Centrală şi de Est", Bremen, 20-22 ianuarie 1995

În mod paradoxal prăbuşirea comunismului european a accentuat crizele care au marcat şi marchează societatea liberală. Aspiraţiile celor „înfometaţi de democraţie" nu se pot raporta la un model acceptabil şi adaptabil la toate condiţiile. Democraţiile se nasc prin acte ne-democratice sau a-democratice şi supravieţuirea lor depinde de îndeplinirea unor condiţii, departe de a fi naturale, firesti pentru societatea umană. Comunicarea profesorului Claus Offe (v: *Dilema* 114, 115) enumeră şi analizează aceste condiţii, încercînd să răspundă la două întrebări: care dintre ele sînt absolut necesare supravieţuirii şi răspîndirii democraţiei şi care este calitatea democraţiei care va putea face faţă sfidărilor şi turbulenţelor lumii contemporane.

Primele condiţii de context privesc atitudinea şi organizarea elitelor: 1. suveranitatea internă; 2. suveranitatea externă; 3. controlul oligarhic; 4. consensul elitelor; 5. opţiuni semnificative. Cea de a doua serie de cerinţe se referă la comportamentul raţional şi lucid al maselor enumerînd prejudecăţile pre-moderne dar şi comportamentale post-moderne care distorsionează atît de des faţa, dar şi substanţa regimurilor democratice. (M.B.)

Onestitatea distribuţiei şi jocurile economice cu sumă pozitivă.

Veniturile mici pe cap de locuitor, inegal distribuite, aşa cum se întîmplă în ţările agrare şi în societăţile în curs de dezvoltare, nu favorizează raţionamentele şi aspiraţiile politice compatibile cu adaptarea şi consolidarea efectivă a democraţiei. În schimb, predomină ca predispoziţie cognitivă (şi chiar ca profeţie auto-realizată) "teoria binelui limitat", sau imaginea jocului cu sumă constantă. Intuiţia de bază, împărtăşită de ambele tabere aflate în conflict, este că "noi" vom cîştiga numai dacă "ei" pierd, în timp ce ideea unui cîştig general, fie şi asimetric, asigurat de creşterea profitului nu este plauzibilă pentru că nici o experienţă nu o confirmă. Dacă democraţia este interpretată ca un joc al exproprierii i se vor împotrivi cei care ar fi supuşi exproprierii. Chiar dacă s-ar izbuti, modalităţile şi ţelurile redistribuţiei vor declanşa un joc cu sumă negativă, care va fi repede abandonat din cauza rezultatelor dezamăgitoare. Pentru a depăşi această capcană este absolut necesară prezenţa unei clase mijlocii urbane şi a experienţei ei în redistribuţia însoţită de creştere.

Unitatea naţională vs. trăsături primordiale.

Puternicele diferenţe rasiale şi etnice din societate pot împiedica recunoaşterea de către mase a unor noţiuni abstracte cum ar fi cetăţenia, în special dacă există o istorie semnificativă a conflictelor care le desparte sau dacă precumpănesc disparităţile distribuţionale. În asemenea condiţii, rezistenţa celor mulţi la o democraţie completă se bazează pe spaima (adeseori bine întemeiată) că de îndată ce toţi vor beneficia de drepturi politice, conflictele care privesc distribuţia se vor accentua sau grupurile recent eliberate se vor răzbuna pentru persecuţiile suferite în trecut. Aceste spaime, măcar în parte cu o bază raţională, ajung să alcătuiască în multe ţări bariere de netrecut pe drumul către democraţie şi ele nu pot fi depăşite decît în procesul negocierilor şi acordurilor politice (ca în Africa de Sud) şi nu printr-un proces democratic, unul din motive fiind acela că poporul nu poate decide cine face parte din "popor", din electoratul democratic. În consecinţă, atît admiterea segmentelor de populaţie dintr-un teritoriu anterior exclus în comunitatea politică, cît şi secesiunea din comunitatea politică sînt împrejurări a-democratice care se realizează prin negocieri şi adeseori violenţa precede aceste negocieri (Spania, Israel, Africa de Sud, Irlanda de Nord) sau este ulterioară lor (Iugoslavia).

Încredere în eficienţa guvernării.

Dezamăgirea maselor faţă de practicile democratice şi atracţia către formele autoritare de guvernare pot rezulta dintr-o foarte răspîndită nemulţumire faţă de regim (şi nu faţă de un guvern anume), faţă de capacitatea lui de a furniza ceea ce se admite în general că statele furnizează ca o condiţie minimă poporului, adică securitatea militară, fizică etc. Se presupune că regimurile democratice, de altfel la fel ca şi alte regimuri, protejează efectiv viaţa majorităţii cetăţenilor, libertatea, proprietatea - şi doar succesele lor în aceste direcţii îi pot motiva pe cetăţeni să acorde guvernărilor dreptul de a cere unora dintre ei să-şi sacrifice viaţa (în serviciul militar), proprietatea (prin impozite) şi libertatea (prin respectul faţă de lege). Dar balanţa între valorile protejate şi cele sacrificate trebuie să fie întotdeauna în favoarea celor protejate. Ca să dureze, regimurile autoritare nu depind de sprijinul cetăţenilor, ele pot supravieţui prin forţă, fără legătură cu eficienţa, dar democraţiile nu pot conta pe asemenea garanţii exterioare. Ele sînt condamnate la succes, sau măcar la performanţă în modalităţi percepute de segmentele critice ale populaţiei ca superioare oricărei alte forme de regim alternativ. (O asemenea percepţie larg împărtăşită cu privire la eficienţa relativă a dispărut evident în ultimii ani ai Republicii de la Weimar.)

Încrederea în actorii colectivi şi reprezentanţi.

Dezamăgirea maselor se poate ivi cînd se consideră că actorii democratici colectivi (partide, asociaţii) şi instituţiile procedurale (diviziunea puterilor, activitatea legislativă a parlamentului) şi-au pierdut substanţa legitimă, chiar dacă eficienţa lor e satisfăcătoare. Aşa este percepţia că guvernul este corupt iar partidele politice acţionează inexplicabil, că asociaţiile au devenit carteluri lucrative, iar serviciul public este un aparat care risipeşte şi se auto-slujeşte, că militarii sînt implicaţi în comploturi, că în mod individual membrii elitei ca şi presa nu pot fi crezuţi. Toate acestea se adaugă la sentimentele populist-autoritare şi la voinţa larg răspîndită de a abandona angajamentul faţă de drepturile şi conducerea democratică în favoarea unei conduceri "curate", "responsabile", "oneste" şi autoritare. Cînd se simte trădat de "clasa politică" poporul devine cinic, apatic iar ineficienţa şi neputinţa populară afectează însăşi aptitudinea regimului de a respecta anumite standarde de eficienţă. O asemenea risipire a credinţei în instituţiile democratice poate fi observată şi în vechile regimuri democratice mai degrabă robuste (cum ar fi Italia) dar în special în cele nou formate (cum ar fi Rusia şi alte ţări postcomuniste).

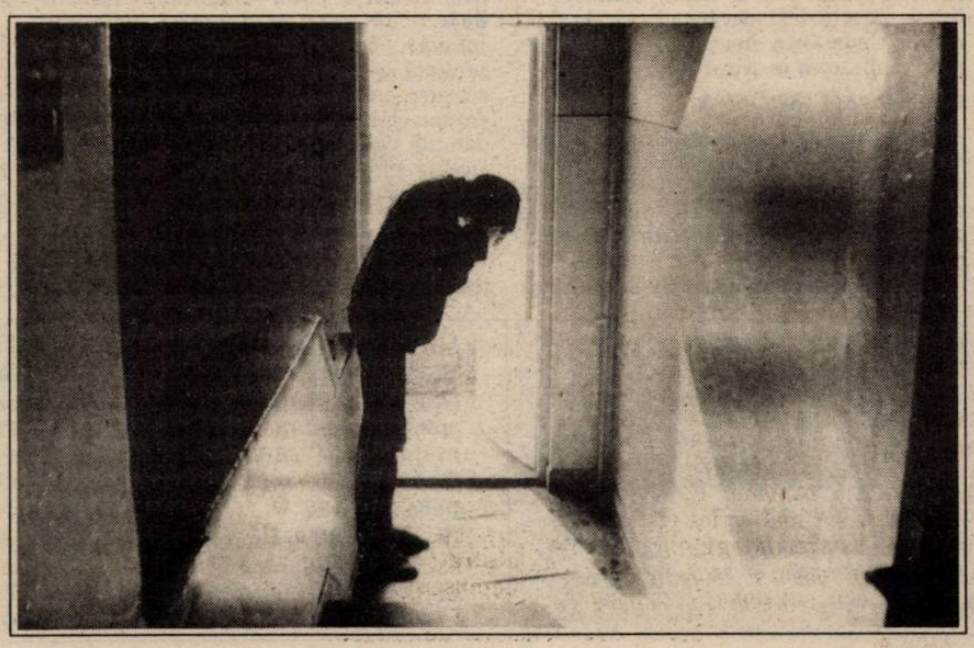
© Bumbuț

Pentru a rezuma aceste ultime puncte, trebuie arătat că viitorul democraţiei pare a fi determinat în două feluri de tradiţiile şi modelele culturale. În primul rînd, predispoziţiile şi modelele cognitive pre-moderne trebuie depăşite pentru ca atît exigenta noţiune a cetăţeniei democratice să devină viabilă. Asta implică, înainte de orice, neutralizarea lină şi parţială a ştampilelor religioase şi etnice care stau în calea includerii tuturor într-o comunitate legală a cetăţenilor. În al doilea rînd, răspîndirea înclinaţiilor post-moderne în regimurile democratice stabile (eroziunea solidarităţilor, cultul diferenţelor, cinismul politic, absenteismul, subiectivismul protecţiei sociale, retragerea în faţa cauzelor publice) trebuie de asemeni controlată şi diminuată, în special, dar nu numai pentru că afirmarea definitivă a unor asemenea înclinaţii "post-moderne" poate lăsa democraţiile fără apărare şi vulnerabile la reîntoarcerea celor "pre-moderne". Presupunerile pesimiste cu privire la autoritatea civică şi la rolul pe care-l mai pot avea individualităţile în sistemul modern de guvernare sînt consolidate de experienţa incompetenţei cognitive. Această experienţă arată că aproape orice problemă care se iveşte pe agenda politică trece printr-un asemenea proces rapid de "complicare complexă" încît scapă oricărei înţelegeri, încît cetăţeanul mediu dar şi mulţi politicieni nespecialişti nu mai pot produce o judecată competentă în primele două săptămîni ale apariţiei sale. Răspunsul la această condiţie post-modernă a ignoranţei reflexive poate fi considerat a fi mai curînd retragerea determinărilor pre-moderne, a miturilor şi prejudecăţilor decît modalitatea dorită de a face faţă unor deficienţe cognitive recunoscute. (cf. Dahl. 1992)

În concluzie, regimurile democratice viabile depind de prezenţa unui set caracteristic de atitudini cetăţeneşti şi forme cognitive care nu pot fi observate la nivel de masă. Desigur, aceste norme pot fi inoculate, dezvoltarea lor poate fi cultivată prin instituţiile democratice - şi aş putea adăuga mai uşor prin anume instituţii democratice decît prin altele. Dar unele culturi, în special cele care nu separă conflictul politic de cel religios, sau pun un accent puternic pe identitatea rasială, sau pe altă trăsătură primordială, nu oferă un sol fertil regimurilor democratice. Ba mai mult, democraţiile stabile pot eşua dacă nu cultivă şi dacă prin însuşi modul lor de funcţionare risipesc (sau nu acumulează destul) capitalul uman şi social de care depind.

Traducere de
Magdalena BOIANGIU

un radio actual

În fiecare zi, de luni până vineri, puteţi audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz TOTAL RADIO

637.37.90; 637.56.45

Luni: Off-side - Ioan Chirilă
Marţi: Câinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct şi virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiţi întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Nostalgia unei stări necunoscute

– de vorbă cu dr. Constantin MAXIMILIAN –

Tot ceea ce ne seamănă şi ne confirmă pare normal, gata să se transforme în regulă de armonie, model pentru lumea înconjurătoare. Contradictorie se arată a fi numai realitatea, diversă prin firea lucrurilor, faţă de care dispunem însă totdeauna de formule protectoare; măcar din citate, mereu la îndemînă, fiecare ştie că omul se naşte bun, că societatea-l corupe, că infernul sînt ceilalţi ş.a.m.d., adevăruri confortabile în stare să ne consoleze. Dacă răul e numai în afară, atunci concluzia ce ni se impune devine aproape încîntătoare: "noi sîntem normali / noi sîntem normali".

Dar sîntem cu adevărat, sau ne încearcă doar nostalgia unei stări necunoscute?

Am solicitat cîteva opinii la această temă domnului dr. Constantin Maximilian, de la Institutul de Endocrinologie C.I. Parhon, specialist în genetică.

Uimiri de bioetician

Stimate d-le dr. Constantin Maximilian, după atîţia ani de profesie consacraţi misterelor geneticii, cum aţi defini normalul/normalitatea?

Dr. Constantin Maximilian: Nu ştiu ce înseamnă normal, aşa cum nu ştiu ce înseamnă ideal - vorbesc despre copilul ideal sau despre femeia ideală. Nu numai că nu ştiu dar m-aş feri să fixez limitele termenului. Un biolog ar spune că normal este egal cu obişnuit, un statistician că reprezintă varianta cea mai frecventă. În ce mă priveşte, cînd e să precizez limitele în care este cuprins, mă opresc înspăimîntat. Nu cumva normal este ceea ce cred eu că este normal? S-ar putea să fie şi aşa; dar nu numai aşa. Privesc lumea bioetică plină de meandre, cu zonele ei de lumină şi de întuneric şi nu pot să nu mă întreb, de pildă, dacă homosexualitatea este sau nu o parte firească a variabilităţii speciei noastre... mă întreb apoi dacă este normal să ceri să mori decent înainte de a fi umilit de propria degradare fizică şi psihică, sau dacă nu cumva este normală poziţia catolicismului care vrea ca fiecare dintre noi să moară atunci cînd îi este hărăzit să dispară. Din clipa în care ies din zonele neutre ale biologicului, nu mai înţeleg nimic din ceea ce, cu superbă ignoranţă, numim viaţă. Şi privesc cu nelinişte viitorul planetei. De fapt cu o falsă nelinişte, pentru că destinul ei este cunoscut de mult: va muri. Acum avem certitudinea că va fi chiar victima noastră. Accept să moară pentru a demonstra că moartea este cel mai firesc fenomen din univers. Dacă ar fi ceva nemuritor, ne-am simţi umiliţi. Vreau să fiu solidar cu fiecare parte a Universului.

Dar ăsta e un "firesc ultim" la care nu medităm prea des. În plan imediat sîntem mult mai interesaţi de schimbări în bine, fiindcă adesea binele este echivalat cu normalul.

Bioeticianul priveşte uimit schimbarea peisajului. Tragic nu este că el e martorul schimbărilor, tragic e că trebuie să judece, şi nu de puţine ori să condamne sau să cheme la toleranţă, în numele unor principii nobile. Dar ele sînt nobile atîta timp cît reacţiile noastre comportamentale au un punct de plecare organic. Vedeţi, noi, bioeticienii, nu judecăm homosexualitatea sau transsexualismul cu măsuri morale; ar fi să facem o imensă eroare. Trebuie să le privim fundamental printr-o prismă biologică. Dacă acceptăm această prismă, conotaţiile sociale sînt mult mai puţin importante decît par. Să mă explic: de decenii se presupune că homosexualitatea implică un coeficient genetic. Datele nu sînt concludente. Discuţiile s-ar termina dacă s-ar descoperi gena acestui comportament sexual. (Se părea că ea există.) Dar realitatea fiind mai complexă, comunitatea ştiinţifică aşteaptă alte dovezi. Să presupunem că există o asemenea genă; dacă există, vom fi obligaţi s-o transferăm în zona clară a normalului pentru că, din punctul nostru de vedere, tot ceea ce este ereditar este normal. Aici nu există alternativă. Judecăţile de valoare îşi pierd valabilitatea în faţa normalului biologic.

Apare deci ca perfect normal să ne supunem unui destin interior pe care nu-l cunoaştem şi nu sîntem vinovaţi de el?

Vreau să mă opresc o clipă asupra destinului ca parte a normalului. Numeroase observaţii sugerau că reacţiile antisociale - în accepţia largă a termenului - cer un teren favorizant ca să se producă. Atunci comunitatea s-a scandalizat: nu poate să existe un om predestinat crimei. Sfîntul Petru a decretat că toţi oamenii sînt buni şi toţi oamenii de bună credinţă l-au crezut. Dar violenţa a continuat să traverseze senină secolele. Să lămurim puţin lucrurile: nu este vorba de o genă a crimei, în accepţiunea ei obişnuită, ci despre o genă sau un grup de gene care, activate, perturbă viaţa creierului şi declanşează reacţii agresive, iraţionale, care se pot termina cu o distrugere sau chiar cu uciderea cuiva. După ce furtuna a trecut, criminalul nu poate înţelege, uneori nici sieşi nu-şi poate explica, ceea ce s-a întîmplat. El este victima unei furtuni cerebrale trecătoare. Sigur, pot fi acuzat că am simplificat nepermis realitatea. Ştiu, dar aş vrea să reamintesc aici doar un aspect al întîmplărilor care au zguduit liniştea unei comunităţi oarecare, unde s-au descoperit cîteva familii, fiecare cu mai mulţi delincvenţi. Pînă aici nimic deosebit. Şocant, însă: toţi prezentau aceeaşi modificare genetică, aceeaşi mutaţie... Ca să rămîn în zona discuţiei noastre: devine cumva violenţa o parte a normalului? Dacă este aşa vom fi obligaţi să regîndim conceptul de culpabilitate. Nu e singurul concept asupra căruia trebuie să revenim, datorită transformărilor de mentalitate. Tot ceea ce biologic ar părea normal îşi pierde semnificaţia primară. Priviţi unul dintre momentele sacre ale existenţei noastre - reproducerea. Se tinde să renunţăm la ea. O înlocuim cu ceea ce numim reproducerea asistată medical. Embrionul este transferat, în lipsa unei soluţii mai bune, într-o mamă de transfer ce va naşte un copil care, genetic, nu este al ei. Nu-i exclus ca foarte curînd să se vîndă mame artificiale capabile să asigure întreaga evoluţie a unui embrion. **A brave new world** devine un joc de copii mari. Unde este normalul? Şi ce mai rămîne din ceea ce părea moral, etern?

Genetica şi speranţa

Trebuie să înţelegem că, deşi bazată pe date şi cercetări ştiinţifice, genetica se fereşte a-şi asuma restaurarea normalităţii omului? Ce speranţe au fost legate de ingineria genetică?

În momentul în care nu-şi pierduse simţul proporţiilor şi al responsabilităţii, această fabuloasă ştiinţă a vrut să ducă mai departe rolul selecţiei naturale, crezînd că eventual, ceea ce selecţia n-a mai avut timp să facă, va putea face ea, la rece, avînd în faţă timpul de-a reflecta asupra fiecărui pas. Dar a urmat un moment de demenţă, în care genetica a fost fascinată de propria ei performanţă. A uitat atunci că este o umilă servitoare a naturii şi a vrut să preia rolul Creatorului. Urmărea să creeze o fiinţă mai aproape de visurile ei - dar ele sînt încă foarte vagi! Nu şi-a precizat visurile, nu şi-a fixat zona în care va creea omul dar, dincolo de orice speranţe, vrea **un alt om.** Ideea în sine sperie, omul nou trezeşte coşmaruri. Orice experienţe eşuate - ale secolului nostru în primul rînd - par a fi uitate. Se vrea producerea unui om care să reziste tuturor presiunilor ambientale, generos, capabil să trăiască pentru alţii, în orice caz performant. Aici încep marile probleme. Sîntem 6 miliarde, în curînd vom fi 12, nu tîrziu 15 miliarde - cifră la care explozia demografică se poate opri. Ar fi democratic să asigurăm tuturor şanse egale? Evident, toţi sîntem egali dar "unii sînt mai egali ca alţii". Aşa că genetica ar putea deveni cea care să dea viaţă acestui vis mărturisit, dar mai ales nemărturisit. Probabil că va exista atunci o ierarhie genetică bine stabilită căreia să-i revină posturile de conducere din lumea de mîine. Şi, pe de altă parte, o mare cantitate de existenţe terne, blestemate să-şi împartă timpul liber între o cîrciumă şi-un pat, fiindcă ideile sînt pentru alţii, gîndirea nu le mai aparţine. Subnormalii, cu alte cuvinte.

Aşa cum prezentaţi lucrurile parcă Huxley şi Orwell ar fi fost."traduşi în viaţă"...

Noi am crezut întotdeauna că avem o cotă de liber arbitru, că ea există oricum. Ea scade din zi în zi. Ceea ce noi numeam liber arbitru înglobează o mare cotă de ereditate. Avem un destin prefixat, în linii mari cel puţin, de experienţa biologică a miilor de generaţii care ne-au precedat. O anumită normalitate ne-a fost deja fixată mai mult sau mai puţin. În nişte limite repet. Ea trebuia să includă însă nenumărate erori care fac posibile diversitatea şi jocul şansei. Deci noi urmăm un destin al fiecăruia dintre noi, dar marele nostru noroc de pînă acum a fost că niciodată n-am ştiut ce ni se va întîmpla mîine. Ei bine, iată că genetica ne aduce la cunoştinţă că plecăm la drum cu un program biologic prestabilit. Ştim momentele grele prin care va trebui să trecem; lucrurile astea aparţin deja cotidianului. Din clipa în care te naşti vei avea o fişă unde se va consemna: riscul de diabet infantil la 5 ani, cancer mamar la 35 (dacă-l moşteneşti) etc.; sînt şi boli foarte grave care pot fi anunţate dinaintea naşterii - Coreea Huntington, de pildă (procentul erorilor creşte, în acest caz, dar în prima zi de la naştere diagnosticul se poate pune). Sînt cunoscute deja două gene care produc cancerul mamar, o genă pentru cancerul de prostată şi - poate cea mai încărcată de sensuri - una care anunţă cîţi copii vor deveni obezi. Nu e departe vremea cînd, datorită descoperirii a noi gene, vom şti în fiecare clipă ce se întîmplă, care sînt punctele noastre de minimă rezistenţă.

"Viitorii bolnavi sănătoşi"

Să deducem de aici că omul normal (în accepţia "om sănătos") va deveni în viitor o convenţie?

Se vorbeşte deja de "viitorii bolnavi (încă) sănătoşi". Ar fi bine dacă lucrurile s-ar opri la discriminarea genetică, asta-i cea mai banală. Dar a început, drept consecinţă, o discriminare ocupaţională: în unele întreprinderi americane muncitorii sînt testaţi pentru un număr limitat de boli, dar unele au coloratură genetică. Nu-ţi spun că nu corespunzi din acest punct de vedere ci... că nu sînt locuri. (Lucrurile sînt mai înaintate la angajările de la Casele de Asigurări!) Au apărut în SUA anumite legi antisegregaţioniste care vor să protejeze individul de abuzurile posibile ale medicinei, ale exploatării economice, ale exploatării asigurărilor sociale etc. Ca într-un scenariu apocaliptic se vorbeşte dacă mîine nu vom asista la o nouă stratificare a societăţii pe criterii medicale. Şi atunci - normal! - o să apară, ca reacţie, o societate a viitorilor bolnavi de Parkinson ori una a viitorilor bolnavi de demenţă senilă, care vor lupta să se protejeze. Nu mai trebuie să ne mirăm; trăim parcă într-o lume dementă! Fiindcă tot vorbim de normalitate şi reacţii normale: nu demult s-a propus ca bolnavii de SIDA să fie adunaţi într-un tip de oraş special, aglomerare blestemată, **Sidariu,** în care să nu circule decît ei. S-a spus, cu dreptate, că după Auschwitz, lumea nu mai poate fi aceeaşi. E o frază care ne urmăreşte. De asemenea, în mod sigur, după SIDA lumea nu va mai fi aceeaşi. Dar e firesc ca soluţiile de tip Auschwitz să devină un fel de zestre de normalitate a lumii? Întrebare retorică: este posibil. Iată că pe două întinse teritorii – o regiune din Thailanda, alta încă nenumită – într-o singură noapte prostituatele au fost culese de pe străzi şi executate fără nici o judecată. Asta să fie lumea de mîine, cea a criteriilor genetice? Dacă-i aşa, într-o noapte pot fi lichidaţi toţi bolnavii a căror îngrijire comportă sume mult mai mari decît îşi poate permite statul. "Normal". Dar este, într-un fel, repetarea unui precedent nazist: la un moment dat, medicii practicieni germani au oferit lista cu toţi bolnavii incurabili: alcoolici, epileptici, sifilitici; ştiau ce avea să li se întîmple acestora şi totuşi au dat-o! Inclusiv preşedintele societăţii de psihiatrie germană din acel timp a făcut asta: şi-a vîndut bolnavii! Vedeţi - lagărele, gulagurile au fost precedate de o **normalitate interioară a aberaţiei,** care a funcţionat cu ajutorul oamenilor normali, fiinţe raţionale altminteri. Vremnu vrem, crima face deja parte din peisajul nostru cotidian. Dar nu cea simplă, veche de cînd lumea, care pecetluia individul damnat cu semnul lui Cain. Pentru secolul XX un fenomen normal a devenit genocidul. Aşa că mă întorc la una din cele mai chinuitoare interogaţii ale lumii noastre: ce mai poate fi lăsat atunci în afara normalităţii? (**Normalitate** cuvînt ce derivă din **normal**; asupra lui dicţionarul ne dă echivalenţe liniştitoare: **obişnuit, care nu se distinge prin nimic, "de rînd", comun**).

Mi-am pus de multe ori această întrebare: ce mai rămîne? De fiecare dată mi-e teamă să răspund.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - 212.23.78 ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.10.940.13.00-5 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Gabriela MAŞEK; *DIFUZARE:* Marian BURTEA
TEHNOREDACTARE : Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la TIPOREX, Calea Plevnei 114, Bucureşti